ΑΘΗΝΑΙΟΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ

ΔΙΜΗΝΙΑΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΣΥΜΠΡΑΞΕΙ

ΠΟΛΛΩΝ ΛΟΓΙΩΝ.

ΕΤΟΣ Ϛ' ΤΟΜΟΣ 6.

Au 57, 635

Biblioth. Academ. Dorpat.

ΑΘΗΝΗΣΙΝ,
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΡΜΟΥ,
Παρὰ τὴν ὁδὸν Μουσῶν, ἀριθ. 2.

1877.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΧΡΟΝΙΚΟΝ
ΝΥΝ ΠΡΩΤΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΜΑΝΟΥΗΛ Ι. ΓΕΔΕΩΝ.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

Πατρὶς τοῦ Κυρίλλου—Σπουδαὶ—Συγγράμματα—Ἀνακριβῆ καὶ ἀμάρτυρα τὰ λεγόμενα τοῦ κ. Σάθα.—Τὸ πατριαρχικὸν χρονικὸν τοῦ Κυρίλλου.

Εἶναι ἀναγκαῖον ἆρά γε νὰ εἴπωμεν ὅτι ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑΣ μετὰ τὴν ἅλωσιν στερεῖται ὁ Ἑλληνισμός; Ἀπ' αὐτῶν που τῶν ἔργων τοῦ Φραντζῆ, τοῦ Δούκα, τοῦ Χαλκοκονδύλη μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἔχομεν ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑΣ πλήρεις, ἄνευ οἱουδήτινος συστήματος γινομένας ἀναγραφὰς γεγονότων, καὶ τοῦ γενικοῦ τούτου κανόνος μόνος ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν ὁ Ἴμβριος Μιχαὴλ Κριτόβουλος. Πολυαναγνωσία διακρίνει τοὺς χρονογράφους τούτους, τὴν δ' εὐγνωμοσύνην τοῦ γένους ἐφελκύει ἡ φιλοπονία, μεθ' ἧς πλείστην, πολύτιμον καὶ λόγου ἀξίαν συλλεξάμενοι ὕλην ὡς ἐν κιβωτοῖς τισιν ἤ, ὡς εἰπεῖν, ἐν χαρτοφυλακίοις ἐγκατέσπειραν ἐν τοῖς ἀξιολόγοις ἔργοις, ἅτινα κατέλιπον ἡμῖν. Ὁ δ' ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ γένους ζῆλος αὐτῶν, ἡ υἱϊκὴ πρὸς τὴν κοινὴν ταύτην μητέρα καὶ τροφὸν καὶ εὐεργέτιδα τοῦ μετὰ τὴν ἅλωσιν Ἑλληνισμοῦ στοργὴ ὑπάρχει τῶν ἔργων αὐτῶν ὁ κυριώτερος χαρακτήρ, καὶ οὗτος ἐκδηλοῦται σφοδρότερον ὅταν ἡ ἐθνικὴ χρονογραφία, ἣν ἐθνικῆς φιλοτιμίας ἕνεκα ἱστοριογραφίαν ἀπεκαλέσαμεν, ἵσταται ὅπως ἐκτιμήσῃ χαρακτῆρας, οἷοι Λέων ὁ Ἴσαυρος, Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος καὶ κατὰ τοὺς κάτωθεν χρόνους οἱ διάφοροι ἐμπαῖκται τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων νόμων, ὅσοι ἀναιδῶς καὶ ἀθεοφόβως ἐτάραττον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ.

Κατὰ τοῦτο μιμοῦνται τοὺς μακαρίους ἡμῶν πατέρας, τοὺς Βυζαντινούς. Στρατιῶται ἄγρυπνοι καὶ ἐπὶ τοῦ ὅπλου πάντοτε γρηγοροῦντες, παντὶ σθένει ἐζήτουν τὸ δόγμα νὰ φυλάξωσιν ἀσινὲς καὶ τὴν ἐθνικότητα, τὸ γένος δηλονοῦν αὐτῶν· καὶ τὸ γένος τοῦτο, κατ' αὐτούς, ἦν ὁ περιούσιος τοῦ Κυρίου λαός, αἱ ὑπὸ τοὺς Τούρκους ὀρθόδοξοι φυλαί, αἱ πρότερον τὸ Ῥωμαϊκὸν τῆς Ἀνατολῆς ἀποτελοῦσαι κράτος, ἃς ἡ κατόπιν κυβέρνησις τῷ αὐτῷ ὀνόματι ἀνεγνώρισεν· ἀλλὰ κυρίως τὸ γένος ἦν ὁ ὀρθόδοξος Ἑλληνισμὸς κεφαλὴν ἔχων τὴν διοικοῦσαν Ἐκκλησίαν, ἥτις κεφαλὴ ὑπῆρχε καὶ ἐνομίζετο καὶ τῶν Βουλγάρων ὀρθοδόξων καὶ τῶν Βλάχων καὶ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἑλληνικῶν φυλῶν, οἷαι αἱ Κολχικαί, αἱ Ἀλβανικαί, αἱ Βλαχικαὶ τῆς Ῥωμυλίας καὶ αἱ καθ' αὐτὸ Ἑλληνικαί.

Ἡ μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἀδελφικὴ ἀγάπη ὑπῆρχε πλησιφαής, οἱ δὲ ἡμέτεροι χρονογράφοι τὸν Βόλγαν καὶ τὸν Νεύαν νομίζουσιν ὡς τὸν Ἰορδάνην, ἐν ᾧ μέλλει νὰ βαπτισθῇ ὁ νέος τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ γένους Μεσσίας! καὶ τὴν ἰδέαν ταύτην ὑπέθαλπεν ἡ Ῥωσσικὴ Ἐκκλησία, κηρύξασα μάλιστα δι' ἐπισήμου πράξεως, κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Πατριάρχου Ῥωσσίας Ἰὼβ, ὅτι, τῆς μὲν παλαιᾶς Ῥώμης πεσούσης ἕνεκα τῆς αἱρέσεως τοῦ Ἀπολλιναρίου, τῆς δὲ νέας κυριευθείσης ὑπὸ τῶν ἀθέων Ἀγαρηνῶν, *τρίτη Ῥώμη* ἐστὶν ἡ Μόσχα (1).

Ἡ πρὸς τὴν ἰσχὺν τοῦ πεπρωμένου ἀληθὴς ἢ ἐπίπλαστος πίστις τοῦ Κριτοβούλου, ζητοῦντος διὰ τούτου νὰ ἐξηγήσῃ τὰ διάφορα γεγονότα, εἶναι μοναδικὴ καὶ τὸν λόγον ἐξεθέμεθα, καθόσον ἡμεῖς ἀντιλαμβανόμεθα αὐτοῦ ἐν ἰδίᾳ μελέτῃ περὶ τοῦ Κριτοβούλου. Ἀλλ' ἡ πίστις εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Ὑψίστου ὑπὲρ τοῦ Γένους καὶ τὴν δικαιοκρισίαν αὐτοῦ λύει παρὰ τοῖς λοιποῖς χρονογράφοις πάντα τὰ ζητήματα· τὸ *διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν* ἐστὶν ἡ συνήθης ἐξήγησις τῶν γεγονότων καὶ τὰ κρίματα τοῦ Κυρίου εἰσὶ κατὰ τοὺς ἡμετέρους θεολόγους—χρονογράφους ἄβυσσος· πρὸ τῆς ἀβύσσου ταύτης ὁ νοῦς θολοῦται καὶ ἐντὸς αὐτῆς κατα-

(1) Καθίδρυσις πατριαρχείου ἐν Ῥωσσίᾳ, ὑπὸ Σπ. Ζαμπελίου· ἐν Ἀθήναις 1859, σελ. 20.

ταρταροῦται πᾶσα σκέψις τοῦ ἱστορικοῦ ἡμῶν, ὃν ὑπ' ὄψιν ἔχομεν, οἱουδήποτε.

Ὁ Μαλαξός, Δαμασκηνὸς ὁ Στουδίτης (ἀφ' οὗ ἠρύσθη τὴν ὕλην) ὁ Μονεμβασίας Δωρόθεος, ὁ Ἱέραξ, ὁ Μελέτιος, ὁ Δοσίθεος, ὁ Κιγάλας, ὁ ἀνάξιος λόγου Στάνος, ὁ Δαπόντες, ὁ Μακραῖος· ἡ χορεία αὕτη τῶν χρονογράφων ὑπάρχει κανὼν καὶ ἀπόδειξις ἅμα τῶν εἰρημένων, οὐδεὶς δὲ τούτων ποιεῖται ἐξαίρεσιν. Ἀλλ' οὐδαμῶς περὶ αὐτῶν ὁ λόγος, ἀφοῦ εἴπομεν μὲν ἤδη τὰ δέοντα, ἐγράψαμεν δὲ τὰ ἁρμόδια ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν περὶ Λουκάρεως μελέτην. Δυστυχῶς ὅμως ἠγνοοῦμεν τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Κυρίλλου Λαυριώτου, ὅτε ἐγράφομεν τὴν εἰσαγωγὴν, καὶ κατὰ πρῶτον ἐμάθομεν τὸν φιλόπονον Ἁγιορείτην κατὰ τὴν τελευταίαν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει περιοδείαν ἡμῶν, ὅτε ἐν τῇ τῆς Μεγίστης Λαύρας παλαιφάτῳ βιβλιοθήκῃ ἀνεύρομεν τήν τε ἱστορίαν τοῦ Κυρίλλου, τὸ περὶ τῆς ἔριδος τῶν κολλυβάδων σπουδαιότατον ἀνέκδοτον πόνημα Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, περὶ οὗ ἐν οἰκείῳ τόπῳ τὰ δέοντα, καὶ τὸ προσκυνητάριον τῆς Μεγίστης Λαύρας γραφὲν ὑπὸ Εὐθυμίου Τραπεζουντίου.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ὁ γεραρὸς Ἄθως ὑπῆρξε πράγματι συνεντευκτήριον λογίων καὶ σπουδαίων μοναχῶν, ὧν οἱ πλεῖστοι ᾤκησαν ὑπὸ τὰ μεγαλοπρεπῆ μέλαθρα τῆς καὶ ἐν τοῖς νῦν σωζομένοις ἐρειπίοις αὐτῆς τοῦ οἰκοδομήματος τὴν μεγαλοπρέπειαν μαρτυρούσης περιωνύμου Σχολῆς Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως. Μετὰ τὸν κλεινὸν γόνον τῆς Κερκύρας τὸν μέγαν Εὐγένιον, μετὰ τὸν καλὸν Ζαρζούλην, μετὰ τὸν σοφὸν Ἀθανάσιον Πάριον, μετὰ τὸν Παλαμᾶν ἡ Μονὴ τοῦ Δοχειαρίου εἶχε Διονύσιον τὸν ἱεροδιάκονον, οὗ ἀνέκδοτον στιχούργημα δημοσιεύσομεν ἐν τοῖς *Ἁγιορειτικοῖς χειρογράφοις*, καὶ Δανιὴλ τὸν ἐξ Ἀγράφων, ἡ τοῦ Ξηροποτάμου τὸν πολὺν Καισάριον Δαπόντε (1), ἡ Βατοπαιδινὴ Σκήτη τοῦ ἁγίου Δημητρίου τὸν πε-

---

(1) Τούτου τὸ περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων ἐκδίδομεν ἐν ά. τεύχει τῆς μεσαιωνικῆς Ἀνθολογίας, ἣν μετὰ τοῦ ἀκαμάτου καὶ νεαροῦ φίλου Ἐλευθερίου Θωμᾶ ἐκδίδομεν, καὶ ἧς ἐξετυπώθησαν ἄχρι τοῦδε περὶ τὰς 40 σελίδας.

ριώνυμον πνευματικὸν Διονύσιον τὸν ἐκ Σιατίστης, οὗ βίβλον ἀξίαν λόγου ἀνέκδοτον κατέχει ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Κυριακοῦ τῆς Σκήτης ταύτης, ἡ Ἰβηριτικὴ τοῦ Προδρόμου Σκήτη τὸν διάσημον Χριστόφορον Προδρομίτην, ἡ τοῦ Ξενοφῶντος Θεόκλητον τὸν Βυζάντιον, ἡ Λαύρα τὸν ὑμνογράφον Διονύσιον τὸν Ἁγιαρτεμίτην ἐν τοῖς κελλίοις αὐτῆς, ἡ τοῦ Ἐσφιγμένου τὸν θεολόγον ἀρχιμανδρίτην Θεοδώρητον, ἡ Σκήτη τῆς ἁγίας Ἄννης Διονύσιον τὸν Καλλιπολίτην, ἡ τοῦ Παντοκράτορος ἐν τοῖς κελλίοις αὐτῆς τὸν χαλκέντερον Νικόδημον Νάξιον, ἡ Σκήτη τῶν Καυσοκαλυβίων τὸν Νεόφυτον καὶ τὸν Ῥαφαὴλ, ἡ τοῦ ἁγίου Δημητρίου τὸν γλωσσομαθῆ Θεσσαλονίκης Δαμασκηνὸν, οὗ ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ ἀπόκεινται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς τοῦ Ξενοφῶντος ἱερᾶς Μονῆς, τέλος ἡ Λαύρα Κοσμᾶν τὸν Ἐπιδαύριον, Μακάριον τὸν Τρυγώνην, Εὐθύμιον τὸν Τραπεζούντιον καὶ τὸν ἡμέτερον Κύριλλον. Ἡ πλειὰς αὕτη τῶν λογίων μοναχῶν ὀφείλεται βεβαίως εἰς τὴν ὁμολογουμένην ἐπίδρασιν τῆς Ἀθωνιάδος Ἀκαδημίας, ἧς τὰ ἐρείπια, μέχρι δακρύων συγκεκινημένοι, ἐπεσκέφθημεν τῇ 20 Ἰουλίου ἔ. ἐ. ὁπότε ἐπανηγύριζεν ἡ ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων ἠρειπωμένη καὶ αὐτὴ Ἐκκλησία τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ.

Τοῦ Κυρίλλου τὸ ὄνομα πρώτην ταύτην φορὰν δὲν ἀκούει ὁ κόσμος τῶν γραμμάτων, ἀλλὰ τὸ πρῶτον βεβαίως μανθάνει τὴν χρονογραφίαν αὐτοῦ. Ὁ ἀκάματος Ζαβίρας ἀναφέρει που, ἴσως καὶ διχοτομῶν, τὸν Κύριλλον, ἀλλὰ φαίνεται ἀγνοῶν τὴν διὰ στίχων πολιτικῶν χρονογραφίαν αὐτοῦ, καίπερ μὴ ὅλως ἀγνοῶν, καθότι ἐν τοῖς βίοις τῶν πατριαρχῶν Καλλινίκου Β′ τοῦ Ἀκαρνᾶνος καὶ Κοσμᾶ Γ′ τοῦ ἀπὸ Ἀλεξανδρείας παρεντίθησι στίχους, οὓς ἔχομεν ὑπ' ὄψιν ἐν τῷ πεμφθέντι ἡμῖν ἐξ Ἄθωνος, ἐπιμελείᾳ τοῦ προηγουμένου καλοῦ κἀγαθοῦ Κοσμᾶ, ἀντιγράφῳ (1).

Ὁ Ζαβίρας ἀναφέρει δὶς τὸν Κύριλλον (2), μετά τινος ἐνδοιασμοῦ μήπως εἶναι ὁ διχοτομούμενος ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον,

(1) Ζαβίρα Νέα Ἑλλὰς ἢ Ἑλληνικὸν θέατρον ἐκδοθὲν ὑπὸ Γ. Κρέμου. Ἀθήνησι 1872, βίος Καλλινίκου Β′ σελ. 401 καὶ Κοσμᾶ σελ. 408.

(2) αὐτόθι σελ. 400 καὶ 401 προστιθεὶς «ἂν αὐτὸς ἦναι ὁ κατωτέρω οὐκ ἔχω εἰπεῖν.»

ὁ δὲ κ. Σάθας (1) ἐν τῇ Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ ἅπαξ, ἀλλ' ἀμφότερα τὰ βιβλία, τό τε πρωτόγραφον καὶ τὸ ἀντίγραφον, ἀποκαλοῦσι *Πετραῖον*, περιπίπτοντα εἰς ὃ περιέπεσε λάθος καὶ ὁ γράψας *Ναύπλιος* ἀντὶ *Ναυπλιεύς* (2). Ὁ Κύριλλος βεβαίως δὲν ἐγεννήθη ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἀλλ' ὑπάρχει δύσκολον ὅπως ἀνεύρῃ τις καὶ πληροφορηθῇ τίς ἡ πατρὶς τοῦ δεῖνος ἢ δεῖνος Ἁγιορείτου μοναχοῦ, καθότι, ὡς σήμερον πολλοί, οὕτω καὶ τότε πολλοὶ οὐδεμίαν ἐδέχοντο πατρίδα αὐτῶν ἢ τὸ ἱερὸν καταγώγιον, ἐν ᾧ ἐμόναζον. Ὁ τὸ προσκυνητάριον λ. χ. τῆς Λαύρας διὰ στίχων γράψας Εὐθύμιος μοναχός, καίπερ μετὰ δυσκολίας ὁμολογῶν ἑαυτὸν Μακεδόνα καὶ Τραπεζούντιον, μετριοφρόνως κρύπτει τὴν πατρίδα αὐτοῦ, τὸ πρότερον ὁμολογήσας λέγει:

Κωνσταντίνου εἰμὶ υἱὸς ἐξ εὐσεβῶν προγόνων
Ἐκ πόλεως δέ: Τραπεζοῦς παλαιῶν αὐτοχθόνων.

Πλὴν τώρα οἱ ἐμοὶ γονεῖς, πατρίς τε καὶ οἰκία
Δὲν εἶναι ἄλλη παρ' αὐτὴ ἡ Λαύρα ἡ ἁγία.
Καὶ διὰ χάριν τῆς ἐμῆς πατρίδος τῆς ἁγίας
Ἔγραψα ἤδη τὸ παρὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας (3).

Ὁ μακαρίτης Δημητρακόπουλος (4) ἐν ταῖς εἰς τὴν Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν τοῦ κ. Σάθα προσθήκαις αὐτοῦ καὶ Διορθώσεσι διορθοῖ τὸν Πετραῖον εἰς Πατρέα, ἑπόμενος τῷ ἡμετέρῳ φίλῳ κ. Σοφοκλεῖ Κ. Οἰκονόμῳ, μνείαν ποιουμένῳ (5) τοῦ Κυρίλλου Πατρέως καί τινος αὐτοῦ πονήματος καὶ μαρτυρίαν φέρων ὅτι «ἐν

---

(1) σελ. 406. ἐξεδόθη τὸ καλὸν πόνημα ἐν Ἀθήναις, ὡς γνωστόν, ἴδε σελ. 607.

(2) αὐτόθι σελ. 610.

(3) Τὸ χειρόγραφον καλλιγραφικώτατα φιλοτεχνημένον ἀπόκειται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Λαύρας, ἐκ δὲ τούτου δημοσιεύομεν ἐν τοῖς Ἁγιορειτικοῖς χειρογράφοις τοὺς ἀπὸ σελ. 1—11 χειργ. 63—82 καὶ 279—298 στίχους· οἱ ἀνωτέρω στίχοι εἰσὶν οἱ 143—148.

(4) σελ. 105—106. ἐξεδόθη τὸ τεῦχος ἐν Λειψίᾳ 1871 ἐκ σελίδων 119.

(5) Σ. Οἰκονόμου περὶ Μάρκου τοῦ Κυπρίου· Ἀθήνησι 1843. βλ. σελ. 34 ἐν ὑποσημ.

τῷ καταλόγῳ τῶν συνδρομητῶν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ (τόμ. β΄. σελ. 525) ὑπογράφεται οὕτως: ὁ ἀρχιμανδρίτης τῆς ἱερᾶς Λαύρας τῶν Πατρῶν (*γρ. ὁ ἐκ Πατρῶν*) καὶ ἑρμηνευτὴς τῆς ἱερᾶς Ἀποκαλύψεως» φέρων τίτλον, ὃν ἀπένειμεν αὐτῷ βεβαίως ὁ διορθωτὴς ἢ ἀντιγραφεὺς τοῦ τῶν συνδρομητῶν καταλόγου.

Ποῦ ὁ Κύριλλος ἐσπούδασεν ἄγνωστον, ὡς καὶ πότε ἐγεννήθη, ἀλλ' ἀφοῦ ὁ Ζαβίρας λέγει ὅτι περὶ τὸ 1770 ἀκμάζων ἦν προηγούμενος τῆς Μεγίστης Λαύρας, καθὰ καὶ αὐτὸς οὗτος σημειοῖ ἐν τῇ χρονογραφίᾳ αὐτοῦ, δυνατὸν ἵνα παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίλλου οριστέος περὶ τὸ ἔτος 1730—35, ὅτε, ὡς καὶ μικρὸν μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸ πολύτιμον περὶ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν Σχολείων Σχεδίασμα τοῦ κ. Ματθαίου Παρανίκα (1) ὑποφαίνονται ἴχνη Σχολείου. Ἀλλ' εἰ ἐν αὐτῷ τῷ Σχολείῳ ἐδιδάχθη ὁ Κύριλλος ἢ κατόπιν ἐν τῇ Ἀθωνιάδι Ἀκαδημίᾳ, ἄδηλον· βέβαιον ὅμως ὅτι ὁ Κύριλλος οὐδαμῶς μετεῖχεν εὐρείας ἢ ὁπωσδήποτε συστηματικῆς παιδείας.

Ὁ κ. Σοφοκλῆς Οἰκονόμος σημειοῖ ὅτι ὁ Κύριλλος ἐτελεύτησεν ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1827, ὁ δὲ μακαρίτης Δημητρακόπουλος ὅτι ἐδίδασκεν ὁ φιλόπονος μοναχὸς αὐτόθι τῷ 1810, καίπερ μὴ ἀναφέρων τὴν πηγήν, ἀφ' ἧς ἠρύσθη τὴν εἴδησιν· ἄπορον ὅμως φαίνεται ἡμῖν πῶς ζῶν μέχρι τοῦ 1827 δὲν ἠδυνήθη νὰ διορθώσῃ τὴν χρονογραφίαν αὐτοῦ· ἄλλως τε ἀναλαβὼν νὰ γράψῃ ἱστορίαν μέχρι που τοῦ 1770, καθὰ ἐξ ἀρχῆς τοῦ χειρογράφου φαίνεται, προσέθηκεν εἶτα ἑτέρας τινὰς εἰδήσεις καὶ παρέτεινε τὴν χρονογραφίαν μέχρι τοῦ 1794, πλὴν ἂν δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἀποθανὼν ἐν Βουκουρεστίῳ Κύριλλος Πατρεὺς τῷ 1827 ἕτερος ἦν παρὰ τὸν ἡμέτερον χρονογράφον.

Ἐὰν ἀφήσωμεν τὸν Δημητρακόπουλον, ὁ κ. Οἰκονόμος πρῶτος ἔγραψεν ὅτι ὁ Κύριλλος συνέγραψεν *ὀκτὼ τόμους ποικίλης ἑρμηνείας εἰς τὴν ἱερὰν βίβλον τῆς Ἀποκαλύψεως*, ἧς ἑρμηνείας

---

(1) σελ. 106. ἐξεδόθη τοῦ φίλου μεσαιωνοδίφου τὸ καλὸν ἔργον ἐν Κωνσταντινουπόλει 1867.

ἀντίγραφον ἢ αὐτόγραφον ὁ Δημητρακόπουλος εἶχεν ἀκούσει ὑπάρχον παρὰ τῷ γερουσιαστῇ Λυκούργῳ Λογοθέτῃ. Ἑρμηνείαν τοιαύτην ἀποδίδωσιν αὐτῷ ὁ Ζαβίρας καὶ τούτοις ἑπόμενος ὁ κ. Κ. Σάθας. Ὁ Ζαβίρας ὅστις παραδίδωσι τὸν Κύριλλον διαμένοντα μὲν περὶ τὸ 1803—4 ἐν Βουκουρεστίῳ, χρηματίσαντα δὲ προηγούμενον τῆς Λαύρας, ἀποδίδωσιν αὐτῷ ἓν ἕτερον ἔργον, ἤτοι *περὶ τῶν ἐν διαφόροις τόποις εὑρισκομένων πραγμάτων, ἤγουν ὑφασμάτων, καρπῶν,* προστίθησι δ' ὁ κ. Σάθας *μετάλλων καὶ ἑτέρων ἐν σχήματι μελῳδικῶν κανόνων*. Ἀποδιδοὺς αὐτῷ καὶ δύω ἕτερα πονήματα, ἤτοι *Ἱστορίαν τῆς ἱερᾶς Λαύρας* καὶ *Ἱστορίαν διὰ στίχων πολιτικῶν μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ*. Ἀλλ' ἐπιτραπήτω ἡμῖν ἵν' ἀμφιβάλλωμεν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπὸ τοῦ φίλου Σάθα ἀποδιδομένων τῷ Κυρίλλῳ ἔργων, πλὴν ἂν ἐνόει τὸ πρωτότυπον, ἐξ οὗ οὗτος ἀντέγραψεν, ἱστορίαν τῆς Λαύρας (1) τὰς ἐνιαχοῦ τῆς χρονογραφίας ἀπαντωμένας περὶ τῆς Μονῆς ταύτης εἰδήσεις καὶ περὶ διαφόρων πραγμάτων κλ. ἔνστιχόν τινα ἀπαρίθμησιν τοιούτων πραγμάτων εὑρισκομένην ἐν τῇ χρονογραφίᾳ, περὶ τὸ τέλος, ὅπου ποικίλας ὁ φιλόπονος προηγούμενος ἐγκατέσπειρεν εἰς πεζὸν καὶ ἔμμετρον λόγον εἰδήσεις. Εἰς ἡμᾶς ἀπόκειται ἵνα λαλήσωμεν μόνον περὶ τῆς χρονογραφίας αὐτοῦ.

Ὁ Κύριλλος Λαυριώτης ὑπάρχει ὁ πρῶτος ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Λαύρας καταστρώσας πλήρη κώδηκα τῆς Μονῆς, ὡς, περισυναγαγὼν, κατέστρωσεν ἐν ἰδίῳ τεύχει τὰς ἐπιστολὰς Νεοφύτου Μαυρομμάτου τοῦ τῆς Ἄρτης μητροπολίτου, περὶ οὗ καλὴν βιογραφικὴν πραγματείαν γράψας ἔπεμψε τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ὁ κ. Ἀλέξανδρος Εὐμορφόπουλος, γραμματεὺς τῆς Ἁγιορειτικῆς τῶν Μονῶν Συνάξεως. Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τάσις καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ Κυρίλλου ἦν ὅπως γράψῃ ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα, διὰ τοῦτο καὶ πρὸ τοῦ Κώδηκος τῆς Λαύρας προέταξεν ὑπομνήματα ἀρκετὰ

(1) Καὶ ὁ φερέπονος γραμματεὺς τῆς Ἱ. Κοινότητος Ἄθω κ. Ἀλ. Εὐμορφόπουλος γράφει ἡμῖν ὅτι ἡ Ἱστορία τῆς Λαύρας σώζεται ἐν τῇ Λαύρᾳ, ἀλλ' ἡμεῖς δὲν εἴδομεν αὐτὴν καὶ φαίνεται συγχέων τοιαύτην Ἱστορίαν πρὸς τὴν τοῦ Εὐθυμίου.

περίεργα περὶ τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Ἀνθίμου Β', Διονυσίου Γ' καὶ Ἱερεμίου Γ' καὶ τῶν τριῶν τοῦ μακαρίου τέλους ἀξιωθέντων ἐν τῇ Λαύρᾳ. Ἐκ τῶν ὑπομνημάτων τούτων, ἀντιγραφέντων φροντίδι τοῦ ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ γεραροῦ ἀρχιμανδρίτου Βενιαμὶν, παρατιθέμεθα τὸ περὶ τοῦ πατριάρχου Ἀνθίμου Β', ἔχον ὧδε :

Ὑπόμνημα περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου.

«Οὗτος ἦν Κωνσταντινουπολίτης, εὐγενὴς ἐξ εὐγενῶν, καὶ πλουσιώτατος· ἔγεινε δὲ μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως χρόνους πέντε, καὶ ὡς ἐνάρετος, δίκαιος καὶ εὐλαβὴς, μὴ ὑποφέρων τὰς διαφόρους συγχύσεις καὶ ἀδικίας τοῦ κόσμου, δοὺς παραίτησιν τῆς ἐπαρχίας του μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μείνας ἐν τῇ πατρικῇ του οἰκίᾳ καὶ ἡσυχάζων μόνος μόνῳ Θεῷ προσευχόμενος. Ἐν δὲ τῷ 1623ῳ ἔτει ἡ Ἱ. Σύνοδος προκρίνασα πάντων τοῦτον ἀνύψωσεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἄκοντα καὶ μὴ βουλόμενον, ὡς ἅτε μέγα κλέος ἔχοντα ἀρετῆς, καὶ τοῦ λαμπροῦ αὐτοῦ γένους, μᾶλλον δ' ἐνσεμνυνόμενον τῇ ἄκρᾳ ἡσυχίᾳ. Πεντήκοντα δὲ μόνον ἡμέρας πατριαρχεύσας ἑκουσίως παρῃτήθη, καὶ ἐλθὼν ἐνταῦθα διὰ νὰ ἡσυχάσῃ, εὗρε τὴν μονὴν κατάχρεων, τοὺς δὲ πατέρας διεσκορπισμένους ὧδε κἀκεῖσε, καὶ μόνον πέντε ἢ ἓξ ἐν αὐτῇ ἡσυχαστὰς ἐν πολλῇ πτωχίᾳ. Ὅθεν ἔκτισεν (ἢ ἔκτισαν) ἄλλην Λαύραν, ἄνωθεν τοῦ Κοιμητηρίου, καὶ συναχθέντες ἐν αὐτῇ τινες τῶν Λαυριωτῶν φυγάδες καὶ ἄλλοι ἰδικοί του, ἡσύχαζον ἐκεῖ· ἀντιδιεφέροντο ὅμως ἀναμεταξύ των ποῖοι καὶ τίνες νὰ προτιμῶνται, οἱ τῆς Μεγίστης ταύτης Λαύρας ἢ οἱ τῆς νέας ἐκείνης Λαύρας, καὶ πολλῶν σκανδάλων γενομένων, ἐπὶ τέλους συνεφώνησαν καὶ τὰ δύο μέρη, μὲ τὴν γνώμην τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου, καὶ ἐκρήμνισαν τὴν Λαύραν ἐκείνην καὶ ἦλθον ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ. Καὶ μετὰ καιρὸν ἡσυχάζων ἐνταῦθα ἐτελειώθη τῷ 1628ῳ ἔτει.»

Ὡς ἐν τούτῳ οὕτω καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς δύο ὑπομνήμασι καθὼς καὶ ἐν τῇ χρονογραφίᾳ αὐτοῦ, πολλάκις, περὶ διαφόρων πατριαρχῶν, ὡς θέλομεν εἰπεῖ κατωτέρω, καλάς τινας καὶ πλείονας πα-

ρέχει πληροφορίας ἢ ὁ Δοσίθεος, ὁ Μελέτιος, ὁ Μαλαξὸς, ὁ Δωρόθεος, ὁ Βεντότης, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Μαθᾶς καὶ εἴ τις ἕτερος.

Ἡ δὲ διὰ στίχων ἱστορία τοῦ Κυρίλλου κατὰ λάθος ἔγραψεν, ἀμαρτύρως μάλιστα ὁ κ. Σάθας ὅτι λήγει εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Σουλτάνου Ἀχμὲτ, οὔτε τοῦ Α′ (1603—1617), οὔτε τοῦ Β′ (1691—1695), ἀλλὰ μήτε καὶ τοῦ Γ′ (1703—1730), ζήσαντος ἐπὶ τῶν Πατριαρχῶν Νεοφύτου Ε′, Κυπριανοῦ, Ἀθανασίου Ε′, Κυρίλλου Δ′, Κοσμᾶ Γ′, Ἱερεμίου Γ′ καὶ Παϊσίου Β′. Ἡ ἱστορία ἢ χρονογραφία τοῦ Κυρίλλου ἄρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου καὶ φθάνει μέχρις αὐτῶν που τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπατᾶται ὁ νομίζων ὅτι εἶναι πολιτικὴ μόνον· ἤδη ὁ καλὸς Κύριλλος συνῆψεν αὐτῇ καὶ ἱστορίαν τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Στάχυος, καὶ τὴν ἱστορίαν ταύτην σκοπῶν ἵνα σταματήσῃ μέχρι τῆς πατριαρχείας Γαβριὴλ Δ′ τοῦ ἀπὸ Παλαιῶν Πατρῶν καὶ τῆς βασιλείας Ἀβδοὺλ Χαμὶτ, παρέτεινε κατόπιν μέχρι τοῦ 1794, προσθεὶς τὰ ἔκτοτε γεροντικωτέρᾳ τῇ χειρὶ καὶ ἀμαυροτέρᾳ μελάνῃ. Αὐτὸς οὗτος μαρτυρεῖ τοῦτο ἐν τέλει τῆς ἱστορίας αὐτοῦ γράφων :

Ἦν δ' ὅτε ταῦτα πέπρακται ἔτος τὸ τοῦ Κυρίου
Τέταρτον, ἐνενηκοστὸν, ἑπτακοσιοστόν τε
Καὶ χιλιοστὸν βέβαια καὶ πρώτη Ἀπριλίου.

Οὕτως ἡ ἱστορία τοῦ Κυρίλλου Λαυριώτου περιλαμβάνει τὴν ἐξιστόρησιν γεγονότων ἀπὸ τοῦ ΙΑ′ σχεδὸν αἰῶνος μέχρι τέλους που τοῦ ΙΗ′, ἐν δὲ τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου οὐδαμῶς σκέπτεται οὔτε περὶ ὁμοιοκαταληξίας οὔτε κἂν ὅπως δώσῃ τὰς αὐτὰς συλλαβὰς εἰς τὸν ἑπόμενον στίχον, ὅσας εἰς τὸν προηγούμενον. Μετὰ δὲ τὴν ἱστορίαν ἑκάστου Σουλτάνου παρατίθησιν, ὑπὸ τὸν τίτλον *πόσοι σοφοὶ διέλαμψαν εἰς τούτους τοὺς χρόνους*, ἔνστιχον ἀπαρίθμησιν λογίων ἀνδρῶν λαϊκῶν καὶ κληρικῶν οὐδεμιᾶς ὅμως ἀξίας. Ἀναφέρει ἐν ἐπισημειώσεσι πολλὰς περιέργους εἰδήσεις, καὶ ἡ χρονογραφία αὐτοῦ, πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ, περιλαμβάνει δεκακισχιλίους περίπου στίχους. Ἐκ ταύτης παρ' ἡμῖν ἀπόκειται ἀντίγραφον τῆς ἱστορίας τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν πατριαρ-

χῶν, περιλαμβανούσης μόνης ταύτης 1096 στίχους καὶ ἀρχομένης:

'Ο Μεεμέτης τὸ λοιπὸν τῆς πόλεως κρατήσας,
Καὶ τὴν πόλιν βουλόμενος πολυάνθρωπον ἔχειν,
'Εκέλευσεν, ἐπρόσταξεν ἀρχιερεῖς τοὺς τότε
"Ινα πατριάρχην αὐτῶν ποιήσωσιν ἐννόμως.
Οἱ δὲ πρεπόντως ἔλαβον ἕνα ἄξιον ἄνδρα κτλ.

'Ως καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις εἴπομεν, ἡ δικαιοδοσία τοῦ Θεοῦ λύει καὶ ἐξηγεῖ καὶ παρὰ τῷ Κυρίλλῳ πάντα τῆς πατρίου ἱστορίας τὰ γεγονότα. Διὸ καὶ δεικνύει τὴν ἰδέαν αὐτοῦ ταύτην, ἐπικαλεῖται δὲ πολλάκις τὴν θείαν δίκην ἐπὶ τοὺς πρωτουργοὺς οἱασδήποτε ἀνοσιουργίας. Οὕτω περὶ τῆς διαταγῆς ἐκείνης τοῦ νὰ κρημνισθῶσιν οἱ χριστιανικοὶ ναοὶ ἐξιστορῶν λέγει:

Καὶ ταῦτα μὲν χριστιανοῖς ὁ βασιλεὺς ἐποίει,
Μᾶλλον δὲ καὶ ὀρθότερον 'Ιησοῦς ὁ Θεός μου.

Περὶ δὲ τοῦ θανάτου τοῦ Παχωμίου τοῦ ἀπὸ Ζυχνῶν καὶ Παρθενίου τοῦ ἀπὸ 'Αδριανουπόλεως γράφων λέγει, περὶ τοῦ πρώτου:

Οἱ δὲ. . . . . .τῆς Μεγάλης 'Εκκλησίας
*Ηλθον καὶ προσεκύνησαν, ἀλλὰ μὲ δόλον ἦλθον,
'Επειδὴ ἐφαρμάκευσαν (ὦ 'Ιησοῦ, καθεύδεις ;)
Τῷ φαρμάκῳ διέφθειραν (νυστάζει δίκη ; φεῦ μοι !)

περὶ δὲ τοῦ Παρθενίου, ὅστις. . . . . . .ἐποίμανεν

"Εξ ἔτη μὲ σύνεσιν ὀρθῶς καὶ θεαρέστως·
'Αλλ' ἔξωσεν ἐξώρισε καὶ τὸ ζῆν ὑπεξῆρε
Δηλητηρίῳ ἄλλος τις· πάλιν δίκη νυστάζει ;

'Αποκλαίει ὁ Κύριλλος τὰς ἐπὶ τὸ Γένος πεσούσας συμφορὰς μετὰ πατριωτικοῦ ἄλγους καὶ μικρὸν καὶ εὐκαταφρόνητον ἀποκαλεῖ που αὐτό· ἡ ἀμεροληψία ὅμως ὑπάρχει κύριος τοῦ ἡμετέρου χρονογράφου χαρακτὴρ καὶ ἐπαινεῖ μὲν οὗτος τοὺς ἐπαίνου ἀξίους, καταφέρεται δὲ καθ' ὧν νομίζει αἰτίους τῶν τοῦ Γένους δεινῶν. 'Εγκωμιάζων τὸν πολὺν Σαμουὴλ Α', μέμφεται τοῦ ἀοιδίμου Μελετίου τοῦ ἀπὸ Λαρίσσης, ὡς ἐνεργήσαντος τὴν πτῶσιν τοῦ Σαμουήλ:

Ὅθεν αὐτὸς (ὁ φθόνος) διήγειρε καὶ συνεργάτην ἔσχε
Μελέτιον Τενέδιον ὄντα τότε Λαρίσσης.
Οὗτος ἦν πολυτάλαντος καὶ φιλόδοξος λίαν.
Διὸ τοὺς μὲν φιλοκερδεῖς κατέπεισε χρυσίῳ κτλ.

εὗρεν ὅμως αὐτὸν, κατὰ τὸν Κύριλλον, ἡ θεία δίκη καὶ καταγγελθεὶς πρὸς τὸν ἄνακτα ἐῤῥίφθη εἰς εἱρκτὴν, ἀντ' αὐτοῦ δ' ἀνεβιβάσθη

..................ὃς ἦν Θεσσαλονίκης
Θεοδόσιος ὄνομα μηδὲν ὅλως γινώσκων,
Ἀλλ' ἦν δεσπότης ὄνομα, ζωγραφισμένος τάχα.

Νεωτέρας δὲ καὶ καινοφανεῖς εἰδήσεις παραδίδωσιν ἡμῖν καὶ περὶ τοῦ πατριάρχου Ἰωάσαφ τοῦ Κόκκα, οὗ τὴν γενειάδα ἀπέκοψεν ὁ Πορθητὴς, μὴ ἐπιτρέψαντος ὡς γνωστὸν τὸ ἄνομον διαζύγιον τοῦ πρωτοβεστιαρίου Ἀμερούτζη(1). Καὶ ὅμως ὁ Κύριλλος ἄλλα λέγει· ἱστορῶν ὅτι ὁ Κόκκας, ἀηδιάσας τὰς ἔριδας τῶν κληρικῶν αὐτοῦ ἔῤῥιψεν ἑαυτὸν εἰς φρέαρ, ἀφ' οὗ ὅμως ἐξήχθη ζῶν, διηγεῖται ἀκολούθως ὅτι ὁ Σουλτάνος Μωάμεθ προσκαλέσας ἠρώτα τὴν αἰτίαν

«Διατί σαυτὸν ἔῤῥιψας ἀσπλάγχνως εἰς τὸ φρέαρ;
«Τάχα σὺ μόνος ἔπεσες ἢ σὲκρήμνισεν ἄλλος;
Καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθηκε μὲ φωνὴν τρομασμένην,
«Ἐγὼ μόνος μου ἔπεσα χωρὶς τις νὰ ἠξεύρῃ,
«Συγχύσεις μὴ βουλόμενος μὴ θέλωντας θορύβους.
Ὁ βασιλεὺς δ' ὡς ἤκουσε τοιαῦτα ἐθυμώθη,
Καὶ λίαν τοῦτον ὕβρισεν εἰς πρόσωπον ἐμπτύσας·
Εἶτα τούτου δραξάμενος μεγίστην γενειάδα,
Τὴν γενειάδα ἅπασαν ἐθέρισε μαχαίρᾳ.

Τοιαύτη ἡ διὰ στίχων ἱστορία τοῦ Κυρίλλου Λαυριώτου. Ὁ Ζαβίρας εἶχεν ὑπ' ὄψιν χειρόγραφον ἀτελὲς καὶ ἀνακριβὲς, ἐξ οὗ παρέλαβε τὸ περὶ Καλλινίκου Ἀκαρνᾶνος παραμύθιον, ὅπερ πα-

---

(1) Μαλαξοῦ Πατριαρχικὴ Ἱστορία ἐν Turcogræcia σελ. 122. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν σελ. 17. Μελετίου Ἀθηνῶν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τόμ. Γ', σελ. 331. Μαθᾶ Κατάλογος Πατριαρχῶν σελ. 162. Δωροθέου Μονεμβασίας Χρονογράφος σελ. 422 κλπ.

ρέλαβε καὶ ὁ κ. Σάθας, παρ' οὗ δανεισθέντες καὶ ἡμεῖς ἐδημοσιεύσαμεν(1). Δείκνυται δὲ τὸ παρ' ἡμῶν λεγόμενον τοῦτο ἐξ ὧν περὶ τοῦ πατριάρχου Κοσμᾶ Γ' ἔγραψεν ὁ Ζαβίρας· καὶ τὸ μὲν ὑπ' αὐτοῦ καταχωριζόμενον χωρίον ἐκ τοῦ Κυρίλλου Λαυριώτου περὶ Κοσμᾶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ὁ τότε δ' Ἀλεξανδρείας ὑπάρχων Πατριάρχης,
Προσκλήσει τῆς Συνόδου του καὶ τῶν πάντων τῇ γνώμῃ,
Ἀφεὶς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, γέγονε Πατριάρχης,
Κοσμᾶς οὗτος ὡς εἴπομεν Οἰκουμενικοῦ Θρόνου,
Καὶ ἐν αὐτῷ διήρκεσε εἰς πέντε ἔτη μόνα,
Καὶ εἶτα ἀνεπαύσατο καλῶς ἐπὶ τοῦ Θρόνου.(2)

Τὸ ἡμέτερον ὅμως χειρόγραφον ὑπάρχει ἀκριβέστερον καὶ σημειοῖ:

Τῆς Ἀλεξάνδρου δὲ Κοσμᾶς ὢν τότε πατριάρχης,
Προσκλήσει τῆς Συνόδου τε καὶ τῇ γνώμῃ τῶν πάντων,
Ἀφεὶς τὴν Ἀλεξάνδρειαν γίνεται Οἰκουμένης.
Πλὴν ὅμως παρῃτήσατο μεθ' ὅλην διετίαν,
Καὶ ἔλαβε καὶ αὖθίς τε τὸν θρόνον τὸν οἰκεῖον.

Διὰ τοῦτο, τὸ ἀνακριβὲς τοῦ οὗ ὑπ' ὄψιν εἶχε χειρογράφου ὁ λαμπρὸς Ζαβίρας γινώσκων, προήχθη νὰ γράψῃ διορθῶν αὐτὸ, παρατηρῶν ὅτι οὔτε πέντε ἔτη, ἀλλὰ μόνον δύο διέμεινεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ὅτι οὔτ' ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνεπαύσατο, ἀλλ' ἐξώσθη αὐτοῦ, ἀποθανὼν ἐν Αἰγύπτῳ τῷ 1736, Νοεμβρίου 27, καὶ εἰς μαρτυρίαν φέρων τὸν Lequien, τὸν Βεντότην, τὸν Κομνηνὸν Ὑψηλάντην καὶ τὸν Δημήτριον Προκοπίου. Φαίνεται ὅτι ὁ Κύριλλος εἶχε γράψει ἅπαξ καὶ δὶς τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, διορθώσας ἐν τοῖς πλείστοις, εἶτα δὲ προσθεὶς οὐ μόνον σημειώσεις ἐν τῷ τέλει, ἀλλὰ καὶ στίχους ἐν τῷ μέσῳ.

Τοσαῦτα σήμερον δυνατὸν νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς ἱστορίας ἢ χρονογραφίας τοῦ Κυρίλλου, ἧστινος πολλάκις θέλομεν μνησθῇ, τὸν δίκαιον ἀποδιδόντες ἔπαινον, προϊόντες ἐν ταῖς ἐπὶ τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐθνικῆς ἱστορίας μελέταις ἡμῶν, ὡς καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ

---

(1) Μ. Γεδεὼν Σημείωσις περὶ Καλλινίκου Β'. ἐν Κωνσταντινουπόλει 1872 σελ. 19.

(2) Ζαβίρα ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 408.

χρονογράφου, εὐτυχεῖς ὅτι ἐκ λήθης ἐσώσαμεν ἓν ὄνομα φιλοπόνου λογίου καὶ εὐτυχέστεροι ἐὰν δυνηθῶμεν νὰ καταστήσωμεν τὸ ἔργον αὐτοῦ κοινὸν ἀνάγνωσμα παντί· ἀλλὰ καὶ εὐτυχέστατοι ἐὰν αἱ μικραὶ ἡμῶν ἔρευναι, τὰς ὁποίας ἐδόθη ἡμῖν ἀφορμὴ καὶ ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ ἐπεκτείνωμεν, μέχρι τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, στεφθῶσιν ὑπὸ δικαίας ἀμοιβῆς, τῆς κοινῆς δηλονοῦν ἐπιδοκιμασίας.

Ἔγραφον ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ Μάρτιον 1877.

Μ. ΙΩ. ΓΕΔΕΩΝ.

ΕΠΙΣΗΜΕΙΩΣΙΣ.

Διὰ τῆς *ἱστορίας* τοῦ Κυρίλλου οὐδαμῶς νομίζει ὁ ἐκδιδοὺς ὅτι πληροῖ κενὰ τοῦ χρονικοῦ διαστήματος τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐθνικῆς ἱστορίας, οὐχ ἧττον πιστεύει ὅτι εἰς τὰς οἰκοδομὰς οἱ κτίσται μόνον μεγάλους λίθους δὲν μεταχειρίζονται, ἀλλὰ καὶ λιθάρια· ἡμεῖς μίαν ἀλήθειαν γινώσκομεν ὅτι καὶ ἐκ θύμου καὶ ἐκ πεύκης λαμβάνει ἡ μέλισσα τὸν διὰ τὸ μέλι αὐτῆς χυμόν, ἐκ δὲ τῶν πολλάκις ἐσφαλμένων χρονολογιῶν τοῦ Κυρίλλου ὁρμώμενοι συνετάξαμεν συγκριτικὸν χρονολογικὸν πίνακα τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν Πατριαρχῶν, ὅπου ἐσημειώσαμεν καὶ τὰς ἡμετέρας διορθώσεις, ἐπὶ τῇ βάσει ὀκταετῶν ἐρευνῶν τῶν τε πατριαρχικῶν Κωδήκων, τῶν Κωδήκων τοῦ Κριτίου καὶ ἰδιαιτέρων σημειώσεων, ἃς ἠρύσθημεν ἀπὸ χειρογράφων καὶ ἐπιστολῶν. Πλεῖον φῶς ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν Πατριαρχῶν θέλουσιν ἐπιχέει αἱ ὑπὸ τίτλον ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΛΟΥΚΑΡΙΣ ἱστορικαὶ ἡμῶν ἔρευναι.

Οἱ λύχνοι φωτίζουσιν, ἀλλὰ θέλουσι ἔλαιον, ἡ προθυμία δὲ τοῦ πνεύματος ἐπιῤῥώνυται ἀργυρίῳ. Ἄλλως ἡ φιλοπονία τοῦ λογίου ἐξ ἅπαντος θνήσκει φθίνουσα καὶ μαραινομένη.

Συμπληρωτικὴ προσθήκη εἰς τὰ περὶ τοῦ βίου τοῦ Κυρίλλου.

Ὁ ἐλλόγιμος κ. Σοφοκλῆς Κ. Οἰκονόμος, μαθὼν ὅτι ἐκδίδεται ἐν τῷ Ἀθηναίῳ τὸ τοῦ Κυρίλλου Χρονικὸν, ἔδωκεν εἰς τὴν διεύθυνσιν τούτου τὰς ἑξῆς περὶ Κυρίλλου πληροφορίας, ἃς ἀσμένως προςθέτομεν ἐνταῦθα εἰς συμπλήρωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Γεδεὼν ἀνωτέρω ῥηθέντων.

«Ἐν τῷ περὶ Μάρκου τοῦ Κυπρίου κτλ. σελ. 34 σημειῶ τὰ ἑξῆς· «Κυρίλλου τοῦ Πατρέως (γ) κτλ.

»(γ) Τούτου κεῖνται χειρόγραφοι 8 τόμοι ποικίλης ἑρμηνείας εἰς τὴν ἱερὰν βίβλον τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἐτελεύτησεν οὗτος τῷ 1827 ἐν Βουκουρεστίῳ.»

»Ταῦτα ἔγραψα κατὰ τὰς πληροφορίας, τὰς ὁποίας μοὶ ἔδωκεν ὁ Λυκοῦργος Λογοθέτης, ὅστις εἶχε καὶ τὸ χειρόγραφον τῆς ἑρμηνείας τῆς Ἀποκαλύψεως. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ γέροντος Λυκούργου ἐπώλησεν ὁ τούτου υἱὸς Ἀλέξανδρος τῷ Παγώνῃ, ποιμενάρχῃ Ναυπλίας. Τί δὲ ἀπέγεινε τὸ χειρόγραφον μετὰ τὸν τοῦ Παγώνη θάνατον ἀγνοῶ. Μετὰ δὲ τὴν ἔκδοσιν τῆς περὶ Μάρκου διατριβῆς ἠγόρασα παρὰ τοῦ παλαιοβιβλιοπώλου Πουλῆ χειρόγραφόν τι, ἐν ᾧ περιέχονται λόγοι ἐκκλησιαστικοὶ ἀνωνύμου τινὸς συγγραφέως, οὓς ἀντέγραψεν αὐτὸς ὁ Κύριλλος, προςθεὶς ἐν τέλει αὐτῶν τάδε περὶ ἑαυτοῦ·

ͅαψπζ′ Ἰανουαρίου κή.

Σπουδῇ Κυρίλλου σὺν Θεῷ δεδωκότι
ἔρωτα θερμὸν ὧδέ πως ἀντεγράφη.
Ὅσοι δὲ ταύτην τὴν βίβλον διελθόντες
μέμνησθέ μου, λίσσομαι, τληπαθοῦς ὄντος·
πατρὶς δέ μοι πέφυκεν Ἀνδρέου τάφος,
τοῦ πρωτοκλήτου τῶν σοφῶν Ἀποστόλων. κτλ.

Ἐν δὲ τῷ ἐξωφύλλῳ τοῦ περικαλύπτοντος τὸ χειρόγραφον πινακιδίου ἀναγινώσκονται γεγραμμένα ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς, τῆς γραψάσης τὸ χειρόγραφον ὅλον, ταῦτα·

«Καὶ τόδε κτῆμα ἐμοῦ Κυρίλλου ἱερομονάχου τοῦ ἐκ Λαύρας τῆς ἐν Πελοποννήσῳ.»

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΧΡΟΝΙΚΟΝ.

Ὁ Μεεμέτης τὸ λοιπὸν τῆς πόλεως κρατήσας
καὶ τὴν πόλιν βουλόμενος πολυάνθρωπον ἔχειν,
ἐκέλευσεν, ἐπρόσταξεν ἀρχιερεῖς τοὺς τότε
ἵνα πατριάρχην αὐτῶν ποιήσωσιν ἐννόμως.
Οἱ δὲ πρεπόντως ἔλαβον ἕνα ἄξιον ἄνδρα,
ἀριστίνδην, σοφώτατον, πρακτικὸν ἐν τοῖς πᾶσι·
τοῦτον κοινῶς ἐψήφισαν, ὡς ἔθος καὶ ὡς νόμος,
τοῦτον ἐχειροτόνησαν βαθμηδὸν, κατὰ νόμους,
κατὰ πάντας τοὺς θεσμοὺς, κανονικῶς, ἐννόμως,
καλῶς ἀποκατέστησαν Πόλεως πατριάρχην.
(1453 ά. Χ.) ΓΕΝΝΑΔΙΟΝ λεγόμενον ΣΧΟΛΑΡΙΟΝ τοὐπίκλην.
Λαβόντες τοῦτον ἔπειτα ἀρχιερεῖς οἱ τότε,
ἀπῆεσαν παρέστησαν τὸν νέον Πατριάρχην
πρὸς αὐτὸν Αὐτοκράτορα τὸν μέγαν Μεεμέτην.
Οὗτος ἰδὼν ἠγάπησε τὸν Πατριάρχην τοῦτον
καὶ εὐθὺς τούτῳ δέδωκεν αὐτὸς ὁ Μεεμέτης
ῥάβδον ἀργυρᾶν τιμαλφῆ καὶ ἵππον καλὸν ἕνα,
ἤγουν ἕνα μπαστούνιον ἀσημένιον μὲ σμάλτον,
ἔπειτα τούτῳ δέδωκε καὶ ἕνα καλὸν ἄτι,
καὶ γρόσια πεντακόσια, καὶ οὕτω τὸν εὐχήθη.
»Νὰ ἦσαι Πατριάρχης σὺ, κεφαλὴ τῶν ῥαγιάδων,
»καὶ μὲ ὀγοῦρι κάλλιστον καὶ μὲ καλὴν εὐτυχίαν·
»ἤξευρε πῶς σὲ ἀγαπῶ καὶ φίλον μου σὲ ἔχω.
Τοῦτον δ' ὅμως ἐζήτησεν αὐτὸς ὁ Μεεμέτης
ἵνα σαφηνίσῃ αὐτῷ Χριστιανῶν τὴν πίστιν.
Καὶ λοιπὸν ὡς σοφώτατος ὁ Πατριάρχης οὗτος,
(καλῶς γὰρ ἐξηκρίβωτο τὰς τρεῖς μεγίστας γλώσσας
Ἀραβικὴν, Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Λατινικήν τε)
σοφώτατα μετέφρασεν ἀρίστῃ ἐν ἐκθέσει
τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, Χριστιανῶν τὴν πίστιν,

εἰς γλῶσσαν τὴν Ἀραβικὴν, σοφῶς, ἀπαραμίλλως,
καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνήνεγκε τὸν μέγαν Μεεμέτην·
ὁ δὲ ἰδὼν ἐθαύμασε τὴν σοφίαν τὴν τούτου.
Οὗτος δὲ ὁ Γεννάδιος, ὡς σοφὸς Πατριάρχης,
ἐποίμανεν ὡς ἄριστα Χριστοῦ τὴν κληρουχίαν.
τύπος πᾶσι γενόμενος εἰς πάντα τὰ πρακτέα,
διδάσκων τε καὶ νουθετῶν τοὺς πάντας θεαρέστως·
ἦν γὰρ οὐ μόνον λόγιος καὶ στωμύλος τὸ λέγειν,
οὐδὲ μόνον διδακτικὸς καὶ καταπείθων τοὺς πάντας,
οὐδὲ μόνον φιλόσοφος σχήμασιν ἱματίων,
ἃ τὸν σοφὸν δεικνύουσιν ἐν τοῖς ἔξωθεν μόνοις,
ὥσπερ ἡ πλάτανος αὐτὴ κομπῶσα φύλλοις μόνοις,
καὶ θεωρίᾳ μείζονι καὶ ἔξω εὐπρεπείᾳ,
οὐδὲ μᾶλλον σεβάσμιος τὰ ἔξω μόνα ταῦτα,
ἀλλὰ καὶ πάσης χάριτος Πνεύματος Παναγίου
πεπλουτηκὼς, καὶ ἔμπλεως σοφίας θεοσόφου,
ἐλεήμων, μειλίχιος, ταπεινός τε καὶ πρᾶος,
ἅπερ σαφῶς παρίστησι τοῦ Θεοῦ τὸν ἐργάτην.
Ἀλλ' ἐὰν καὶ ἐτύγχανε τοιοῦτος, οἷος ἔδει,
καὶ τὰ πάντα θαυμάσιος, ἔργοις τε καὶ τοῖς λόγοις,
καὶ τοὺς πάντας ὑπερνικῶν πράξει καὶ θεωρίᾳ,
ἀλλ' οὐκ ἤθελε παντελῶς, οὐκ ἔστεργε τὴν δόξαν,
οὐδὲ τὸν θρόνον ἤθελεν, ἀλλὰ τὴν ἡσυχίαν·
ὅθεν παραιτησάμενος πόλιν τε καὶ τὸν θρόνον,
ἐν ἑπτὰ μόλις ἔτεσι μόνοις πατριαρχεύσας,
πάντα παραιτησάμενος, ᾤχετο ἡσυχάσων
εἰς τὰς Σέῤῥας, ἐν τῇ Μονῇ τῇ τοῦ Θείου Προδρόμου.
Ἡ Σύνοδος δὲ ἔπειτα, βίᾳ τε καὶ προσκλήσει,
ἡγούμενον τὸν ἄριστον Μονῆς τῶν Ξανθοπούλων
(1460) ΙΣΙΔΩΡΟΝ ὀνόματι ἔθεσε πατριάρχην,
καλῶς χειροτονήσαντες ἐν τάξει τε καὶ νόμῳ
καὶ τῷ βασιλεῖ ἔπειτα προσάξαντες ἐντίμως·
ὅνπερ ἰδὼν ὁ βασιλεὺς ἠγάπησεν ὡς λίαν,
καὶ ῥάβδον αὐτῷ δέδωκε, ποικίλην καὶ ὡραίαν,

καὶ γρόσια πεντακόσια ἐπευξάμενος λίαν.
Ὅς προστὰς τῷ θρόνῳ καλῶς εἰς ἑπτὰ μόνον ἔτη,
πρὸς Θεὸν, ὃν ἐπόθησε, χαίρων λίαν ἀπῆλθεν.
Ἦν δὲ τὰ πάντα ἄριστος, διδακτικὸς, στωμύλος,
μονοχίτων, ἀπέριττος, νηφάλιος καὶ νῆστις,
ὅσιος ἀνὴρ, κόσμιος, πρᾶος καὶ συμπαθής τε.
Ἡ Σύνοδος δὲ ἔπειτα ἔθεσεν εἰς τὸν θρόνον
διδακτικὸν διδάσκαλον, ἀπολίτευτον τἄλλα
(1467) ΣΩΦΡΟΝΙΟΝ ΣΥΡΟΠΟΥΛΟΝ Κωνσταντινουπολίτην
ἄπρακτον καὶ ἀμέριμνον, ἄφροντιν τῶν πρακτέων·
διόπερ μετὰ ἔτος ἓν, ἐξώσαντες τοῦ θρόνου,
ἀντὶ αὐτοῦ ἐτέλεσαν, ἔθεσαν εἰς τὸν θρόνον
ΙΩΑΣΑΦ λεγόμενον, δειλόψυχον, τὸν ΚΟΚΚΑΝ,
τὰ θεῖα δ' ὄντα ἄριστον, ἀσκητὴν καὶ σπουδαῖον.
Διὸ ἐποίμανε καλῶς Χριστοῦ τὴν Ἐκκλησίαν,
ἥσυχος ὢν, ἀπέριττος, μόνῳ Θεῷ προσέχων.
Διὸ μὴ φέρων ταραχὰς, ὡς φιλήσυχος λίαν
καὶ σφόδρα δειλοκάρδιος, εἰς φρέαρ ἐγκρεμνίσθη,
μάταιος ὢν, ἀνόητος, καὶ νήπιος ὢν γέρων,
ὅνπερ μόλις ἀνήγαγον μισοαποθαμμένον.
Ὁ βασιλεὺς δ' ὡς ἤκουσε τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο,
τοῦτον παραστησάμενος, μὲ ἔκπληξιν ἠρώτα
»Διατί σαυτὸν ἔῤῥιψας ἀσπλάγχνως εἰς τὸ φρέαρ;
»τάχα σὺ μόνος ἔπεσες, ἢ σ' ἐγκρέμνισεν ἄλλος;
καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθηκε μὲ φωνὴν τρομασμένην
»Ἐγὼ μόνος μου ἔπεσα χωρίς τις νὰ ἠξεύρῃ,
»συγχύσεις μὴ βουλόμενος, μὴ θέλωντας θορύβους.
Ὁ βασιλεὺς δ' ὡς ἤκουσε τοιαῦτα ἐθυμώθη
καὶ λίαν τοῦτον ὕβρισεν, εἰς πρόσωπον ἐμπτύσας·
εἶτα τούτου δραξάμενος μεγίστην γενειάδα,
τὴν γενειάδα ἅπασαν ἐθέρισε μαχαίρᾳ·
καὶ μετὰ σφοδρᾶς προσταγῆς ἐπρόσταξε νὰ μείνῃ
Πατριάρχης, σὰν ὁποῦ 'ναι μεγαλόψυχος λίαν.
Ἐποίμανεν οὖν ἔπειτα ἐν ἡσυχίᾳ πλείστῃ

2*

τὴν θείαν ποίμνην τοῦ Χριστοῦ ὁ δειλόψυχος οὗτος.
Ὁ πονηρὸς δ' οὐκ ἔφερε βλέπειν τὴν ἡσυχίαν
τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἤγειρε θορύβους.
Καὶ γὰρ εἷς Ἀγᾶς μέγιστος, ἀγαπῶν τινα κόρην,
πρὸς γάμον αὐτὴν ἤθελε τοῦ λαβεῖν εἰς γυναῖκα.
Ἀλλ' ὁ Πατριάρχης αὐτὸς δὲν ἐσυγχώρει ὅλως,
κόρη ποτὲ χριστιανὴ, χριστιανῶν γονέων,
ἀπελθεῖν εἰς ἀβάπτιστον πρὸς γάμου κοινωνίαν.
Διὸ ἐξώσθη παρευθὺς πόλεως καὶ τοῦ θρόνου,
καὶ ἀντὶ αὐτοῦ γέγονε ψήφῳ πάσης Συνόδου
(1471) ΜΑΡΚΟΣ τις πᾶσιν ἄριστος, Κωνσταντινουπολίτης,
πρᾶος πατὴρ καὶ ἥσυχος, διδακτικὸς, στωμύλος.
Οὗτος λοιπὸν ἐποίμανε καλῶς καὶ θεαρέστως
τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ εἰς ἕνα μόνον χρόνον·
μόνοις γὰρ οὐκ ἠρέσκετο, οὐκ ἀρεστὸς ἐφάνη
αὐτοῦ βίος ὁ ἔνθεος ἁγίοις τοῖς μεγάλοις.
Διὸ τοῦτον μὴ στέργοντες, κατηγόρησαν τοῦτον
πρὸς βασιλέα τὸν Σουλτὰν ὡς ξεχασμένος τάχα
ὑπάρχει καὶ εὑρίσκεται πατριάρχης ὁ Μάρκος·
ὁ δὲ Σουλτὰν ἐπρόσταξε νὰ κάμουν ὅνπερ θέλουν.
Τοῦτο μαθόντες οἱ Λαζοὶ, ἰσχύοντες τῷ τότε,
δόντες φλωρία χίλια τῷ Σουλτὰν Μεεμέτη,
ἔπεισαν καὶ κατέπεισαν αὐτὸν τὸν βασιλέα
καὶ μὲ βίαν ἐπρόσταξε τὴν σύνοδον τὴν πᾶσαν,
καὶ οὕτως οὖν ἐποίησαν ἕτερον Πατριάρχην
(1472) ΣΥΜΕΩΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΟΝ ἄριστόν τινα ἄνδρα·
Οὗτος ἦν κ' ἐγνωρίζετο ὡς λειμὼν τῶν χαρίτων,
Παράδεισος κηπεύσιμος νάμασι θεοβρύτοις·
ἀλλ' ὅμως πάλιν ἔρρευσε τὸ ῥόδον πρὸ τῆς ὥρας.
Οἱ γὰρ τῆς Συνόδου προὔχοντες, λογάδες ἱεράρχαι
οἱ μὲν τὸν Μάρκον ἤθελον, οἱ δὲ τὸν Συμεῶνα·
ὅθεν οὖν μάχαι μέγισται ἠγέρθησαν ἀθρόον
εἰς ὅλους τοὺς χριστιανοὺς, μᾶλλον εἰς τοὺς ἁγίους.
Ταῦτα Μαρία βλέψασα, ἡ μήτηρ τοῦ κρατοῦντος,

ἔρχεται πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τοῦ ζητεῖ μιὰν χάριν·
ὡς μήτηρ λέγει πρὸς αὐτὸν, παμφίλτατε υἱέ μου,
Μπαγιαζίτη βασιλεῦ, οἱ ῥαγιάδες ὅλοι,
ὅλοι διεμοιράσθησαν εἰς δύο μέρη πάντες,
ἄλλοι τὸν ἕνα θέλουσι κι'ἄλλοι πάλιν τὸν ἄλλον·
ἀλλ' ἵνα ἡσυχάσωσι τὰ δύο μέρη ταῦτα,
ἄλλο πρόσωπον κάμε τους ποιμένα Πατριάρχην,
ἕνα φίλον μου ἄνθρωπον, τὸν καὶ πνευματικόν μου.
Λάβε καὶ σὺ τσικίνια ὡς δύο χιλιάδες,
καὶ ταῦτα ἐξοδίασε ὅπως θέλεις, υἱέ μου,
εἰς τιμὴν καὶ ὑγείαν μου ἐμένα τῆς μητρός σου.
Ἐπείσθηκεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ λόγια ταῦτα,
καὶ τὸν Φιλιππουπόλεως τὸν φίλον τῆς Μαρίας
ὁ Σουλτὰν ἀναδείκνυσιν εὐθέως Πατριάρχην,
(1474) ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ ὄνομα, ἤπιον, ἄριστον ἄνδρα.
Ἓξ ἔτη δὲ ποιμάναντα τὸν θρόνον θεαρέστως
συκοφαντοῦσιν ἔπειτα εἶναι συντετμημένον,
ὡς ἐξωμόσαντά ποτε ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.
Ὅθεν δὴ συνηθροίσθηκε Σύνοδος ὡς μεγίστη,
λέγοντες ὡς οὐκ ἤθελον ἀσεβῆ πατριάρχην.
Αὐτὸς δὲ ἐφανέρωσε τὰ κρύφιά του μέλη
ἐμπρὸς εἰς τὴν Σύνοδον, φανερῶς εἰς τοὺς πάντας,
ὅτι οὐδόλως γέγονε μηδέποτε τοιοῦτος·
ὑπάρχων δὲ διάκονος, ὡς εἰκοσιπεντούτης,
τοὺς θείους ἐπεκαλέσατο μεγίστους Ἀποστόλους,
ἵνα τοῦτον λυτρώσωσι πολέμου τῆς πορνείας·
ὅθεν τοῦτον ἐλέησαν φανέντες τοῦτο ὄναρ,
μαράναντες, ξηράναντες τὰ κρύφιά του μέλη.
Ταῦτα λέγων ὁ πάνσεπτος Διονύσιος οὗτος
ἐκ τῆς Συνόδου ἔξεισιν εὐφραινόμενος, χαίρων,
καὶ ἀπελθὼν ἡσύχασεν ἔν τινι μονυδρίῳ,
Κοσφηνίτσα ὃ λέγεται καὶ εὑρίσκεται ἔτι
ἐν Μακεδονίᾳ καλῶς τοῦ Δράμας ἐπαρχίᾳ.
Τούτου δ' ἀναχωρήσαντος πόλεως καὶ τοῦ θρόνου,

ἡ Σύνοδος καὶ ἔπειτα προσεκάλεσε πάλιν
(1480) ΣΥΜΕΩΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΟΝ τὸν ἄριστον ἐκεῖνον,
δοῦσα καὶ τὰ τσικίνια τὰς δύο χιλιάδας.
Καὶ οὗτος μὲν ἐποίμανε τὸν θρόνον θεαρέστως
εἰς ἔτη τρία ἥμισυ ὁ ἄξιος μυρίων·
ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς ὁ βάσκανος, ὁ τὰ καλὰ βασκαίνων,
ἐφθόνησεν, ἐβάσκανε τὴν θείαν κληρουχίαν,
πείθει τινὰ κακόβιον, τρισβάρβαρον, ἀχρεῖον,
Σέρβον κακὸν καὶ κάκιστον, φαυλόβιον, ὀργίλον.
Οὗτος διδοὺς τῷ βασιλεῖ ὁμολογίας γράμμα
ὑπόσχεται ἐξάπαντος ἵνα δώσῃ φλωρία
προσθήκης πεντακόσια, ἐὰν τοῦτον ποιήσῃ
πατριάρχην τῆς πόλεως, οἰκομενικοῦ θρόνου.
Πείθεται τούτοις ὁ κρατῶν, ἐξώρισεν εὐθέως
τὸν Συμεὼν τὸν ἄριστον, τὸν κάλλιστον ἐκεῖνον,
καὶ ποιμενάρχην δείκνυσι τὸν βάρβαρον τὸν ΣΕΡΒΟΝ
(1484) ΡΑΦΑΗΛ τῷ ὀνόματι, αἴσχιστον ὑπὲρ πάντας.
Ἦν δὲ οὗτος ὁ Ῥαφαὴλ σκαιός τις καὶ ἀγροῖκος,
τρισβάρβαρος, ἀγράμματος, καὶ λίαν οἰνοπότης.
Οὗτος λοιπὸν ὁ μάταιος, ἔξαρχος τῶν μεθύσων,
οὐκ ἠδυνήθη πώποτε ἐκ τῆς οἰνοφλυγίας
μίαν ὥραν ἵνα σταθῇ στὴν θείαν λειτουργίαν·
ἐκ δὲ τῆς μέθης τῆς πολλῆς ἡ ποιμαντικὴ ῥάβδος
ἐκ τῆς χειρός του ἔπεσε τῇ Πέμπτῃ τῇ μεγάλῃ
ἐν τῇ θυσίᾳ τῇ φρικτῇ παρόντος καὶ τοῦ πλήθους·
ἡ ῥάβδος δ' ὅταν ἔπεσεν εὐθὺς καὶ συνετρίβη,
ἔπεσεν ἅμα καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς ἀκράτου μέθης.
Ἦλθεν ὅμως ὁ καιρὸς, ἦλθεν ἡ προθεσμία
ἵνα πληρώσῃ ἅπαντα τὰ φλωρία ἐκεῖνα,
τὰ φλωρία, ἃ ἔταξεν ἵνα πατριαρχεύσῃ.
Αἰτεῖ, ζητεῖ ὁ βασιλεὺς τ' ἀργύρια συντόμως,
οὐδὲν ἔχει ὁ Ῥαφαὴλ, οὐδὲ ὀβολὸν ἔχει.
Λοιπὸν, τί τὸ μετέπειτα, τί δὲ τὸ μετὰ ταῦτα ;
Τῇ φυλακῇ ἐγκλείεται, δεσμεῖται χειροπέδαις,

ἐκεῖθεν δὲ ἐξάγεται περινοστεῖ τὴν πόλιν,
χεῖρας, πόδας, αὐχένα τε δεσμούμενος ἀλύσοις·
ἦν δὲ θέαμα πάνδημον ἀλλόκοτον τοῖς πᾶσι
Πατριάρχης τῆς πόλεως οὕτω γεγενημένος·
αἰτεῖ, ζητεῖ ἀργύρια μετὰ κλαυθμοῦ καὶ θρήνων,
ἀλλ' οὐδὲ λεπτὸν δέδωκεν οὐδεὶς τότε ἐκείνῳ.
Ὅθεν ἐναποκέκλειστο τῇ φυλακῇ ὁ τάλας,
ἐν ᾗ τὴν βάρβαρον ψυχὴν ἀπέῤῥιψεν ὁ ἄφρων.
Σοφὸς δέ τις διδάσκαλος ἐν Κωνσταντινουπόλει
ὑπῆρχε πάντα ἄριστος καὶ κῆπος τῶν χαρίτων·
οὗτος δὲ ἐκεκόσμητο ἀξίᾳ Ἐκκλησιάρχης·
τοῦτον πᾶσα ἡ Σύνοδος ἔβαλε Πατριάρχην,
(1485) ΜΑΞΙΜΟΝ τῷ ὀνόματι, ἄριστον, ἀριστίνδην,
ἄνδρα ὄντα πανάριστον, κήρυκα εὐσεβείας,
δοῦσα τὰς δύο ἥμισυ χιλιάδας φλωρία.
Οὗτος ὑπῆρχε φίλτατος καὶ αὐτῷ τῷ κρατοῦντι,
ἤξευρε δὲ καλώτατα Ἀραβικὴν τὴν γλῶσσαν,
Ἑβραϊκὴν, Λατινικὴν, Ἑλληνικὴν ἀρίστως,
ἦτο δὲ καὶ ἐνάρετος καὶ ἅγιος τὰ πάντα,
καὶ ὅσα ποτὲ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Θεὸν οὗτος,
ἅπαντα ταῦτα ἔλαβεν ὡς τοῦ Θεοῦ οἰκεῖος·
ἀλλὰ καὶ γυναῖκά τινα ἀφωρισμένην οὖσαν,
τυμπανιαίαν, ἄλυτον, δεδεμένην θεόθεν,
ἐσυγχώρησεν, ἔλυσεν εὐχαῖς ἱλαστηρίοις
ὡς λίαν ἐξακούεσθαι τὰς ἁρμονίας ταύτης
ὁπηνίκα ἐλύοντο, παρόντος τοῦ Σουλτάνου
καὶ τῶν ἐν τέλει πάντων τε εἰς τοῦτο ἀφιγμένων.
Τοῦτο πολλὰ ἐθαύμασαν, ἐξέστησαν οἱ πάντες,
ὁ βασιλεὺς δ' ἐβόησεν ἐκθαμβηθεὶς μεγάλως :
»Θαυμαστὴ τῶν χριστιανῶν ἡ πίστις, ἡ θρησκεία.
Οὗτος δ' ἔτη μονώτατα εἰς ἓξ πατριαρχεύσας
ἀπέδυσε πρὸς τὸν Θεὸν Ἀγγέλοις τοῦ συλλάμψαι.
Ἡ Σύνοδος δ' ἐστήριξεν, εἰδήσει τοῦ κρατοῦντος,
Πατριάρχην σεβάσμιον, ἔνθεον ποιμενάρχην,

(1491) ΝΗΦΩΝΑ σοφώτατον, ἅγιον Θεσσαλονίκης,
ἄνδρα Πελοποννήσιον, θαυμάσιον τὰ πάντα,
διδακτικὸν διδάσκαλον ἐν πᾶσιν, ἀριστίνδην·
ποιμαίνων δὲ πρᾳότατα, ὡς σοφὸς πατριάρχης,
εἰς ἔτη δύο ἥμισυ, ἐκβάλλεται τοῦ θρόνου,
ἐπειδὴ δὲν ἐβούλετο τελείως νὰ ἀφήσῃ
τοῦ πρὸ αὐτοῦ τὰ ἅπαντα καὶ τὴν περιουσίαν
τοῦ Μαξίμου τοῦ πρὸ αὐτοῦ ὁ κρατῶν διαρπάσαι.
Ἐκδιώξας λοιπὸν αὐτὸν πόλεως καὶ τοῦ θρόνου
τὴν Σύνοδον ἐπρόσταξε περὶ Διονυσίου.
Ὅθεν ὁ Κλῆρος παρευθὺς, δυνάμει τοῦ Σουλτάνου,
μὲ τιμὴν προσεκάλεσε καὶ μὲ φιλοφροσύνην
(1494) ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ τὸν πρώην, τὸν ἄριστον ἐκεῖνον.
Οὗτος ὡς ἀνὴρ ἄριστος πάλιν πατριαρχεύσας,
ὡς κάλλιστα καὶ πρᾶός τε νουθετῶν καὶ διδάσκων
εἰς ἔτη δύο ἥμισυ, παρῃτήσατο μόνος,
διὰ τὸ γῆρας τὸ βαθὺ καὶ τὴν ἀδυναμίαν,
καὶ ἀπελθὼν ἡσύχασεν ἐν φίλῃ ἡσυχίᾳ.
Εἶτα ἡ θεία Σύνοδος ἐπρόκρινεν ἐνθέως
(1497) ΜΑΞΙΜΟΝ ἅγιον Σερρῶν Ἁγιορείτην ὄντα.
Οὗτος λοιπὸν ἐποίησεν ἐν τῇ Πατριαρχείᾳ
ἐπ' ἔτη ἓξ μονώτατα καὶ μόνος παρῃτήθη,
μὴ βουλόμενος σκάνδαλα ἀλλ' ἡσυχίαν πλείστην.
Ἡ Σύνοδος δὲ ἔπειτα ἔθεσαν εἰς τὸν θρόνον,
προσκλήσει, ἱκεσίᾳ τε, τιμῇ, καὶ εὐλαβείᾳ
(1503) ΝΗΦΩΝΑ τὸν πανσέβαστον τὸν πρώην λέγω πάλιν.
Οὗτος οὖν καὶ ἐδίδασκεν, ἐσυμβούλευε πάντας,
ὅθεν καὶ πᾶσι φίλτατος χριστιανοῖς ἐδόκει·
μόνοι δ' ὅμως οἱ κληρικοὶ, ἄστοργοι οὗτοι μόνοι !
Ὅθεν ψευδῶς ἐπλάσαντο κατηγορίας πλείστας,
ἅπερ βλέπων ὁ θαυμαστὸς καὶ θεῖος Πατριάρχης
μόνος του παρῃτήσατο, παραίτησε τὰ πάντα
καὶ πορευθεὶς ἡσύχασε ἐν ὄρει τῷ τοῦ Ἄθω,
ἔτος δὲ ἓν μονώτατον διαρκέσας τῷ θρόνῳ.

Ἡ Σύνοδος δὲ ἔπειτα, τιμῇ καὶ σπουδῇ πάσῃ
ἐντίμως προσεκάλεσεν, εἰδήσει τοῦ κρατοῦντος,
(1504) ΙΩΑΚΕΙΜ περίδοξον, τὸν ἅγιον τὸν Δράμας,
ἅπασι θαυμαζόμενον καὶ ἐπαινούμενόν τε.
Νέος ὡραῖος, ἄμεμπτος· ἦν δὲ τριακοντούτης·
Χρηστὸς, ἐπιεικέστατος, ἁπλοῦς, διδακτικός τε,
παράδεισος κηπεύσιμος, πλήρης ὢν τῶν χαρίτων.
Οὗτος, εἰδήσει τοῦ Σουλτὰν καὶ γνώμῃ τῆς Συνόδου,
ἐπορεύθη καλώτατα εἰς πᾶσαν Ἰβηρίαν,
εἰς τὰς Γκιουρτσίας δηλαδὴ, εἰς τοὺς ἐκεῖ πριγκήπους,
ὅνπερ ἐδεξιώσαντο, ἐδέχθησαν ὡς ἔδει
οἱ Ἰβηρίας ἄρχοντες σὺν ἅπαντι τῷ κλήρῳ
καὶ δέδωκαν, ἐχάρισαν καὶ βοήθειαν πλείστην·
καλῶς δ' ἐπανακάμψαντα, εἰς τὸν οἰκεῖον θρόνον
παντελῶς δὲν τὸν ἄφησαν οἱ ἅγιοι τοῦ κλήρου·
ὅθεν καὶ παρῃτήσατο τὴν πόλιν καὶ τὸν θρόνον,
καὶ ἀπελθὼν ἡσύχασεν ἐν φίλῃ ἡσυχίᾳ.
(1505) ΠΑΧΩΜΙΟΣ δὲ ἔπειτα ὁ Ζιχνῶν εἰς τὸν θρόνον
τῇ Συνόδῳ προσκέκληται μέγα ὄνομα ἔχων.
Ἐχέφρων ἦν καὶ σύννους τε, διδακτικὸς ὡς λίαν.
Χρόνον δ' ἕνα μονώτατον προστὰς ἐπὶ τὸν θρόνον
ἀδίκως ἐξορίζεται πόλεως καὶ τοῦ θρόνου,
(1506) ΙΩΑΚΕΙΜ δὲ αὖθίς τε καὶ δεύτερον ἀνέβη
κ' εἰς Πογδανίαν ἄπεισιν ἕνεκα βοηθείας·
ἀλλ' οὐκ ἐδέχθη παντελῶς οὐδὲ νὰ τὸν ἰδοῦσι,
διὰ τὸ ἀκατάστατον τὸ τῆς πατριαρχείας.
Ὅθεν, λύπης ἀνάπλεως, μετέστη τῶν προσκαίρων.
Ἡ Σύνοδος δὲ αὖθίς τε, σὺν τιμῇ τῇ πρεπούσῃ,
(1507) ΠΑΧΩΜΙΟΝ ἐκάλεσε τὸν θαυμάσιον ἄνδρα.
Μὴ φέρων ὅμως παντελῶς τὸ ἀνύποιστον χρέος
(χρυσὸν τὸν πολυτάλαντον, τὸ βαρύτατον χρέος,
ὅπερ ἐπεφορτίσθηκεν ὁ πολύζηλος θρόνος
πατριαρχείας ἕνεκα αἰτιῶν πολλῶν ἄλλων·
οὐκ ἦν γὰρ οὐδ' ἠκούετο ἕως τότε τελείως

τὸ μηρὶ τὸ λεγόμενον, οὐ ζητεῖται, οὐκ ἄλλο,
οὐδὲ ἦν ἐμβατίκια τοῦ μαμωνᾶ τὰ τέκνα,
ἀλλὰ πάντες ἐτρέφοντο τῇ ἐλεημοσύνῃ
τῶν χριστιανῶν πάντοτε οἱ ἀρχιερεῖς τότε.)
Μὴ φέρων λοιπὸν παντελῶς τὸ ὑπέρογκον χρέος
ὁ ἄριστος Παχώμιος ἀριστίνδην ἐκεῖνος,
εἰς Βλαχίαν, Μολδόβαν τε σπουδαίως ἀφικνεῖται
τῆς βοηθείας ἕνεκα τοῦ πολυκλαύστου θρόνου.
Ἐκεῖ οὖν καλῶς δεξιωθεὶς καὶ λαβὼν πολλὰ πλεῖστα
εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν χαίρων ἔρχεται τότε.
Ὡς δ' οὗτος παρεγένετο καὶ εἰς τὴν Σηλυβρίαν,
ἐπῆγαν ἐκεῖ, ἔτρεξαν μικροί τε καὶ μεγάλοι
νὰ προσκυνήσουν ἅπαντες τὸν θεῖον Πατριάρχην·
οἱ δὲ ἅγιοι κληρικοὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας
ἦλθον καὶ προσεκύνησαν, ἀλλὰ μὲ δόλον ἦλθον,
ἐπειδὴ ἐφαρμάκωσαν (ὦ Ἰησοῦ, καθεύδεις;)
τῷ φαρμάκῳ διέφθειραν (νυστάζει δίκη; φεῦ μοι!).
(1512) Μαθὼν δὲ ταῦτα ἅπαντα ὁ ἅγιος Ἰωαννίνων
σπεύδει ταχέως, ἔρχεται μάλα πολλὰ σπουδαίως
εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ὅπου τὸ κράτος ἦτον,
ἄπεισι καὶ παρίσταται καὶ τὸ εἰωθὸς δίδει
τῷ Σελίμῃ τῷ βασιλεῖ, διατρίβοντι ἔνθα,
καὶ πατριάρχης γέγονε τῶν πάντων ἀγνοούντων·
ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ τὸ ὄνομα, σεβάσμιος τὴν θέαν.
(1521) Ἦν δὲ ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ ἄλφα, φῖ, κάππα, ἄλφα.
Ἐννέα οὖν ποιμάναντος τὴν Ἐκκλησίαν ἔτη
τοῦ Θεοκλήτου· τούτου δὲ, δεινῶς αἰτιαθέντος
ἐπὶ σαρκικοῖς πάθεσι, καὶ κακῶς τεθνηκότος,
ἡ παναγρία Σύνοδος προβάλλεται εὐθέως
ποιμένα πατριάρχην τε τὸν ἄξιον, ἀξίως,
(1526) ΙΕΡΕΜΙΑΣ ἄριστον, τὸν ἅγιον Σοφίας.
Ἦν δὲ οὗτος γαλήνιος, ὡς ἡδύς τε καὶ πρᾶος,
διδακτικὸς, σεμνόβιος, εὐλαβέστατος λίαν·
χάριν δὲ προσκυνήσεως τοῦ Ζωοδόχου Τάφου

εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐλθόντος πολλῷ πόθῳ,
ἡ Σύνοδος καθίδρυσεν ἕτερον πατριάρχην
(1524) ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΝ τινά, Σωζουπόλεως ὄντα,
προσθήκην πεντακόσια δόντες χρυσᾶ φλωρία.
ΙΕΡΕΜΙΑΣ δὲ μαθών, ἀκούσας τὰ συμβάντα,
πέμψας μετεκαλέσατο ἐκεῖ τοὺς πατριάρχας,
τὸν Ἀντιοχείας φημὶ καὶ τὸν Ἀλεξανδρείας,
σὺν τῷ Ἱεροσολύμων ὄντι ἐκεῖ τῷ τότε.
Πάντα ἐξετραγῴδησε, τοὺς εἶπε τὰ συμβάντα,
τὰ τῆς Συνόδου λέγω σοι τὰ κακῶς πεπραγμένα.
Ἀκούουσι ταῦτα οἱ τρεῖς, ἀλγοῦσι τὴν καρδίαν,
ὅθεν συλλειτουργήσαντες ἀφορίζουσι τοῦτον
τὸν παραβάτην, τὸν μοιχόν, τὸν λύσαντα τὸν νόμον.
Μετὰ ταῦτα δὲ ἔπειτα, ἀπάρας ἀπ' ἐκεῖθεν
Ἱερεμίας ὁ κλεινὸς ὁ θεῖος ποιμενάρχης
ἦλθε καὶ ἐπανέκαμψεν εὐοδοθεὶς ἐν τάχει
'στὸν Γαλατᾶν καὶ κάθηται περισκοπῶν τὸ μέλλον.
Τότε ὁ χριστεπώνυμος λαὸς ὁ τοῦ Κυρίου
παμπληθεί τε συνέτρεξαν πρὸς αὐτὸν τὸν κρατοῦντα,
βοαῖς, φωναῖς καὶ δάκρυσι πρὸς οἶκτον ἐκκαλοῦντες,
Ἱερεμίαν λέγοντες θέλομεν πατριάρχην·
ἅπερ ἰδὼν καὶ θαμβηθεὶς σουλτὰν Σουλεϊμάνης
ποιμένα τοῦτον τῷ λαῷ δίδωσι καὶ πατέρα.
Τότε ὁ θρόνος ἔβλεψε τὸν ἴδιον ποιμένα,
τότε καὶ πόλις ἅπασα τὸν ἴδιον πατέρα·
ὁ δὲ ἐχθρὸς ὁ βάσκανος ὁ καὶ ἀνθρωποκτόνος
κλύδωνα μέγαν ἤγειρε κατὰ τῶν χριστωνύμων·
ἡ σύγκλητος γὰρ τῶν Τουρκῶν, ῥιτζάλιδες, ἀγάδες,
κατίδες, καζασκέριδες, μετὰ τῶν γιανιτσάρων
ἀλλήλοις ἐσυμφώνησαν συμφωνίαν κακίστην,
ῥητὴν ἡμέραν θέμενοι τέλος τῆς συμφωνίας,
μὲ γνώμην βεβαιότατα αὐτοῦ τοῦ βασιλέως,
νὰ κατασφάξουν δηλαδὴ πάντας τοὺς χριστωνύμους
καὶ ἐκκλησίας τὰς αὐτῶν ἐκ βάθρων ἀνατρέψαι.

Ἔμαθε ταῦτα μυστικῶς ὁ θεῖος ποιμενάρχης
Ἱερεμίας ὁ σοφὸς, πρὸς τὸν Θεὸν προστρέχει,
νηστείαις καὶ δεήσεσι δηλῶσαι τὸ πρακτέον·
ἅπαντας δ' οὖν τοὺς ἀρχιερεῖς μεθ' ἑαυτοῦ λαμβάνει,
πρὸς τὸν ἔπαρχον ἄπεισι, πρὸς τὸν βεζίρην λέγω,
παρακαλοῦσι, δέονται θερμοῖς δάκρυσι πάντες
ἵνα ποιήσῃ ἵλεων τούτοις τὸν βασιλέα
καὶ φείσηται χριστιανῶν μηδὲν ἠδικηκότων.
Ὁ βασιλεὺς δ' ὡς ἤκουσε τοὺς λόγους τοῦ βεζύρου
πρὸς ἔλεος ἐγύρισε καὶ εὐσπλαγχνίσθη τότε·
ἐπρόσταξε δὲ παρευθὺς, μηδεὶς τῶν ὁμοπίστων
βλάψειν ἢ φονεύσειν ποτὲ χριστιανὸν οὐδένα.
Καὶ ταῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς χριστιανοῖς ἐποίει,
μᾶλλον δὲ καὶ ὀρθότερον Ἰησοῦς ὁ Θεός μου.
Ὁ δὲ ποιμενάρχης αὐτὸς θεῖος Ἱερεμίας
τοὺς χριστιανοὺς ἅπαντας ἐκκλησιάσας τότε
Θεῷ δόξαν ἀπέδωκε, τῷ φωτίσαντι τοῦτον
τὰ πρακτέα βουλεύσασθαι καὶ ταῦτα ἐκτελέσαι.
Ὡς δὲ τοῦτον ἠνάγκασεν ἡ φύσις πάντως τότε
δοῦναι τὸν χοῦν τοῦ σώματος τῇ γῇ τῇ δανειστάσῃ
καὶ πρὸς Θεὸν μεθίστασθαι τὸν μύστην τῆς Τριάδος
(1539) ἐν θῆτα καὶ τῷ λάμβδα τε ἐν φῖ καὶ ἐν τῷ ἄλφα
ἡ Σύνοδος ἐψήφισεν ἄξιον ποιμενάρχην
ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ ἔπειτα, τὸν τῆς Νικομηδείας,
ἁπλοῦν ἄνδρα καὶ ἤπιον, διδακτικὸν καὶ πρᾷον,
οὗπερ καταφρονήσαντες ἁπλότητος οἱ Τοῦρκοι
κατέβασαν, κατέσπασαν σταυρὸν τὸν μέγαν, ὄντα
σημεῖον τὸ πασίδηλον τὸ τῆς πατριαρχείας.
(Ταύτην τὴν ἐκκλησίαν δὲ τὸ ὂν πατριαρχεῖον
οἱ πάλαι μὲν ὠνόμαζον Παμμακάριστον ταύτην,
τσαμίον δὲ ὑπάρχει νῦν, τὸ Φετιὲ τσαμίον·
κεῖται δὲ τοῦτ' ὡς ἔγγιστα τοῦ ἄλλου τοῦ τσαμίου,
τοῦ μεγάλου, τοῦ θαυμαστοῦ, τοῦ σουλτὰν Μεεμέτη).
Οὗτος δ' ὁ Διονύσιος ἁπλούστατος ὑπάρχων

καλώτατα ἐποίμανε συμβουλαῖς διδαχαῖς τε
τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἐπ' ὀκτὼ ὅλα ἔτη
καὶ ἄπεισι πρὸς Κύριον ληψόμενος τὰ γέρα.
ΙΩΑΣΑΦ δ' ἐδέξατο, τῇ ψήφῳ τῆς Συνόδου,
(1547) ὁ Ἀδριανουπόλεως Οἰκουμένης τὸν θρόνον.
Οὗτος ἦν καὶ ἐφαίνετο ὁρώμενος τοῖς πᾶσιν
ἀνὴρ ῥήτωρ, λόγιος, στωμύλος, εὐφραδής τε,
πρὸς τούτοις ἐγνωρίζετο θαυμάσιος εἰς ὅλους,
ἐπειδὴ καὶ ἐγίνωσκεν εἰς ἄκρον τὰς τρεῖς γλώσσας,
Περσικὴν καὶ Ἀραβικὴν καὶ τὴν Τουρκικὴν ταύτην,
μὲ γλῶσσαν καὶ μὲ γράμματα, ἀρίστως κατὰ πάντα,
πρὸς δὲ καὶ μεγαλόδωρος ἐφαίνετο τοῖς πᾶσι,
φιλότιμος, σεβάσμιος, θεωρατικὸς λίαν.
Οὗτος τοῖς δώροις ἔπεισε καὶ στωμύλοις τοῖς λόγοις
τὸν βασιλέα Σουλεϊμὰν καὶ ἔπαρχον βεζύρην,
διὰ νὰ μὴ λαμβάνωσι τέσσαρας χιλιάδας
φλωρία, ἀλλὰ μόνον τρεῖς εἰς τὴν πατριαρχείαν·
πλὴν οὗτος κεκαθήρηται σιμωνιακὸς ὥσπερ·
ὅθεν ἔδωσεν ἅπαντα ἔμπροσθεν τῆς Συνόδου,
ὅσα ἐπῆρεν, ἔλαβεν ἀδίκως, παρανόμως·
εἶτα τοῦτον ἐδίωξαν πόλεως καὶ τοῦ θρόνου.
Τότε δὲ ἐγνωρίζετο ΓΕΡΜΑΝΟΣ πατριάρχης
ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ πόλεως τῆς θείας καὶ ἁγίας.
Οὗτος πρῶτος ἐφεύρηκε καὶ ἐποίησε πρῶτος
ἐλέους περιήγησιν καὶ ἐλεημοσύνης.
Καθαιρεθέντος τούτου δὲ τοῦ Ἰωάσαφ τότε
θεία ἠθροίσθη Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
Αὕτη πάντας ἐκάθηρεν, ἀφώρισε τοὺς πάντας
σιμωνιακῶς πράττοντας τὰ τῆς ἱερωσύνης.
Αὕτη τὸν Καισαρείας τε ἔθεσε πατριάρχην
(1565) ΜΗΤΡΟΦΑΝΗΝ, τὸν ἄριστον πράξει καὶ θεωρίᾳ.
Οὗτος ταῖς βίβλοις ἔχαιρε, ταῖς βίβλοις ἐνετρύφα.
Οὗτος ἡσύχαζε ζωὴν ἥσυχον, μονοτρόπον,
πρᾷος ὑπάρχων, ἥσυχος, μόνῳ Θεῷ προσέχων.

Ἡσυχίας δὲ ἕνεκα μονοτρόπου τε βίου,
αὐτὸς ἑκὼν παρῄτηται τοῦ πολυσάλου θρόνου
καὶ ἀπελθὼν ἡσύχασεν ἐν ἀποκρύφῳ τόπῳ,
πατριαρχεύσας ἅπαντα ἑπτὰ μόνα τὰ ἔτη.
Τούτου δ' ἀναχωρήσαντος κρυφίως λάθρα, τότε
ἡ Σύνοδος τετίμηκε τὸν ἄξιον ἀξίως
(1572) ΙΕΡΕΜΙΑΝ παρευθὺς τὸν ἅγιον Λαρίσσης.
Οὗτος ἄριστος ἦν ἀνὴρ, πρᾷος καὶ φιλοσώφρων·
οὗτος ἐλθὼν ἠσπάσατο τὴν χεῖρα βασιλέως,
τὴν ἐπιοῦσαν παρευθὺς, οὕτω γὰρ ἦν τὸ ἔθος.
Οὗτος μεγάλην ἔλαβε πρόνοιαν καὶ φροντίδα
ἵνα ἀεὶ κηρύττηται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου
ἐν πάσαις ταῖς ἐπισκοπαῖς, εἰς ὅλα τὰ χωρία,
εἰς ὅλους τοὺς χριστιανοὺς Οἰκουμενικοῦ θρόνου·
ἐντεῦθεν ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ Ὀρθοδοξία
τὸν πλατυσμὸν ἐλάμβανε, ἐπληθύνετο σφόδρα,
ἔχαιρον οἱ ὀρθόδοξοι ἔχοντες διδασκάλους,
ἐσκίρτων οἱ ἀρχιερεῖς λαοῦ τῇ εὐταξίᾳ,
ἅπαντες συνηγάλλοντο τῷ θείῳ ποιμενάρχῃ,
τῷ πρᾴῳ καὶ ἀκτήμονι, ἱλαρῷ καὶ σπουδαίῳ,
διδακτικῷ, εὐσπλάγχνῳ τε, ὡς Παῦλος θεσμογράφει·
Οὗτος ἀντέγραψε σοφῶς, συνετῶς ἀπεκρίθη
τοῖς Βέλγοις, Κελτογάλλοις τε, τοῖς Λουθηροκαλβίνοις,
τρὶς ἐπιστείλασιν αὐτῷ περὶ Ὀρθοδοξίας.
Τούτῳ τῷ θείῳ καὶ λαμπρῷ μεγάλῳ ποιμενάρχῃ
ἐκομίσθη, ἐφέρθη τε κειμήλιον, ὡς δῶρον,
Πιλάτου ἡ ἀπόφασις ἡ κατὰ τοῦ Κυρίου
ἑβραϊκοῖς ἐν γράμμασι μεμβράναις γεγραμμένη.
Ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ κλεινὸς θεῖος Ἱερεμίας
ἑκὼν τοῦ θρόνου ἀφεθεὶς ἀπῆλθεν ἡσυχάσων.
Συνόδου δὲ προσκλήσει τε καὶ γνώμῃ τοῦ κρατοῦντος
(1579) ΜΗΤΡΟΦΑΝΗΣ ἐπάνεισι καὶ αὖθις εἰς τὸν θρόνον·
ἀλλὰ τοῦτον ὁ θάνατος μετὰ δεκαμηνίαν,
ἀφήρπασε, μετέθηκε πόῤῥωθεν τῶν θορύβων.

Αὖθις δ' ὁ λύχνος τέθειται πάλιν εἰς τὴν λυχνίαν
(1579) ΙΕΡΕΜΙΑΣ ὁ πολὺς, μέγας ποιμὴν καὶ θεῖος,
κοινῇ τῇ προσκλήσει τε καὶ βίᾳ τοῦ κρατοῦντος.
Ποιμαίνων δὲ ἐστήριζε τὰ λογικὰ ἀρνία
κομίζων ταῦτα πάντοτε εἰς χλόην ψυχοτρόφον,
οἷα ποιμὴν πανάριστος, οὐ μὴν ὡς μισθωτός τε.
Ὁ δὲ κρατῶν τότ' ἄριστος Σουλτὰν Μουρὰτ ὁ Μέγας,
βουλόμενος τῷ ἱκανὸν ποιῆσαι Παχωμίῳ
καὶ νὰ πληρώσῃ θέλωντας τὸν Παχώμιον τοῦτον,
ὑπάρχοντα παιδαγωγὸν ἄριστον κατὰ πάντα,
ἔτι δὲ καὶ διδάσκαλον Ἀχμέτη τοῦ υἱοῦ του
εἰς φιλοσοφίαν αὐτὴν καὶ εἰς γεωμετρίαν,
βασιλικῷ βρυχίσματι δείκνυσι πατριάρχην
(1583) ΠΑΧΩΜΙΟΝ τὸν Λέσβιον, τὸν ῥήτορα ἐκεῖνον.
Ἱερεμίαν δὲ αὐτὸν ἐδίωξεν ἐξώσας
καὶ ἔπεμψεν ἐξόριστον εἰς τὴν Ῥόδον τὴν νῆσον·
ἀλλὰ καὶ τὸν Παχώμιον ἡ Σύνοδος ἡ θεία
μετ' οὐ πολὺ ἐδίωξε, τῇ βίᾳ τοῦ κρατοῦντος,
καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσήνεγκε, τῇ γνώμῃ τοῦ κρατοῦντος,
(1585) ΘΕΟΛΗΠΤΟΝ τὸν μέγιστον, τῆς φύσεως τὸ θαῦμα,
τὸν τῆς Φιλιππουπόλεως ὄντα μητροπολίτην,
τὸν μέγιστον, τὸν ὑψηλὸν, λίαν ἑτερομήκη,
τὸν θάμβος παρεχόμενον ἅπασι τοῖς ὁρῶσι,
μορφῆς σεβασμιότητι καὶ μελῶν εὐρυθμίᾳ·
ἔφριξαν, ἐξεπλάγησαν, ἠπόρησαν οἱ πάντες,
ὁπόταν τοῦτον ἔβλεψαν οἱ τῆς βουλῆς ἀγάδες·
ἔκθαμβος δὲ ἐγένετο ὁ βασιλεὺς σὰν εἶδε
τὴν τόσην ὡραιότητα, τοῦ σώματος τὸ ὕψος,
πρὸ πάντων δὲ καὶ ἔπειτα τὴν λαμπρὰν γενειάδα,
τὴν φωνὴν τὴν ἡδύλαλον, τὴν τερπνὴν στωμυλίαν,
κ' ἤκουσε τὴν διάλεκτον, τὴν τουρκικὴν σοὶ λέγω,
τελείαν τε καὶ καθαρὰν, μετ' εὐφραδείας μᾶλλον.
Ἔφριξε καὶ ἠπόρησεν, ἢ εὐλαβήθη μᾶλλον,
καὶ τὸν Θεὸν ἐπέκραξε, μεγίστῃ ἀπορίᾳ.

Ἀλλὰ τοῦτον ἐφθόνησεν, ἐβάσκηνεν ὁ χρόνος
ἐν σαρκικοῖς παθήμασι, δικαίως ἢ ἀδίκως,
καὶ ὡς ῥόδον ἐξέκοψεν ἀνθηρὸν καὶ ὡραῖον,
εἰς δεκατρεῖς ποιμάναντα μῆνας καλῶς τὸν θρόνον.
Τρίτον δὲ αὖθις τέθειται τὸ φῶς εἰς τὴν λυχνίαν·
(1586) λέγω σοι τὸν πανεύφημον, θεῖον ΙΕΡΕΜΙΑΝ.
Οὗτος, εἰδήσει ἄνακτος τοῦ τότε αὐταρχοῦντος,
εἰς Μοσχοβίαν ἄπεισι διὰ ἔλεος τότε,
σὺν δυσὶν ἀρχιερεῦσί τε τοῦ θρόνου Οἰκουμένης.
Ἐκεῖ ἐδεξιώθη τε καὶ ἐφιλοτιμήθη
παρὰ πᾶσι τοῖς ἄρχουσι καὶ βασιλεῖ Ῥωσσίας,
καὶ Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ κατεκόσμησε λίαν·
πρὸς τούτοις δὲ ἐδίδαξε, διευθέτησε πάντως,
βασιλέα Θεόδωρον, τὸν Μέγαν Ἰαννοβίκην·
καὶ ἅπαντας τοὺς ἄρχοντας τοὺς ὑπὸ χεῖρα πάντας,
ἀρχιερεῖς θεόφρονας, ἱερέας, μονάστας,
τούτους πάντας ὑπάρχοντας εὐσεβεστάτους λίαν
συνέτισεν, ἠγάθυνεν, ὡς θέμις καὶ ὡς πρέπον·
εἰς τὴν Ῥωσσίαν δὲ ἐκεῖ εὐθέως διατρίψας
εἰς ἔτη πάντα τέσσαρα, ἐπανέκαμψεν αὖθις·
Πατριαρχεύσας δὲ καλῶς πεντεκαίδεκα ἔτη,
χρέος κοινὸν ἐπλήρωσε τὸ φυσικόν, ὡς πρέπει.
Ἡ Σύνοδος δ' ἐν Πνεύματι Θεοῦ τῷ Παναγίῳ
(1601) ΜΑΤΘΑΙΟΝ τότε προὔκρινεν ἄξιον ποιμενάρχην,
μητροπολίτην πέλοντα ἤδη Ἰωαννίνων.
Ἦν δ' οὗτος πατὴρ ἥσυχος, ἀπέριττος, ἀκτήμων,
μόνῳ Θεῷ βουλόμενος ἀεὶ ζῆν καὶ συνεῖναι.
Ὅθεν δὴ κατεφρόνησαν τοῦτον τῆς ἡσυχίας
οἱ δυνάσται οἱ ἄδικοι, οἱ πάντα τολμητίαι·
διό, τὴν Παμμακάριστον λαβόντες ἐκκλησίαν,
τὸ μέγα καὶ σεβάσμιον τότε πατριαρχεῖον,
ἐτούρκεψαν, ἠσέβησαν, ἐποίησαν τζαμίον.
Ἦν δ' ὅτε ταῦτα πέπρακται ἔτος τὸ τοῦ Κυρίου
εἰς τὸ ἄλφα, χῖ, ἄλφα τε ἐπὶ τοῦ Μεεμέτη.

Καὶ λοιπὸν οἱ χριστιανοὶ, μετὰ τοῦ Πατριάρχου,
ἐκεῖθεν τότε φεύγοντες, ἦλθον εἰς τὸ Φανάρι,
λέγω τὸ Διπλοφάναρον, ὅπου ἦν ἐκκλησία,
καὶ θεῖον Μοναστήριον γηραιῶν καλογράδων
ὀνόματι τιμώμενον Ἁγίου Γεωργίου.
Σμικροτάτη δ' ἐτύγχανεν αὕτη ἡ Ἐκκλησία,
καὶ χθαμαλὴ, καὶ ταπεινὴ τῶν πασῶν σμικροτέρα·
ἐκεῖθεν οὖν διώξαντες ταύτας τὰς καλογραίας
ἐκεῖ ἔθεσαν, ἔστησαν, τὸ νῦν Πατριαρχεῖον,
καὶ μεθ' ἑαυτῶν ἔφερον ἐκ τῆς Παμμακαρίστου
τὰ θεῖα σκεύη ἅπαντα μάλα σπουδαίως τότε
καὶ τὰ ἅγια λείψανα ἐκεῖ ἔφερον τότε·
οὐ μὴν δ' ὅμως ἐπρόφθασαν τοῦ εἰσκομίσαι ἔτι
καὶ εἰκόνας τὰς θαυμαστὰς, τὰς ἱερὰς, τῳόντι,
ἀλλ' ἔμειναν, ἐτούρκεψαν· βαβαὶ Θεοῦ κριμάτων!
Ἔκτοτε οὖν καὶ καθεξῆς ἠκολούθησε πάντως
εἰς ὅλον τὸ γένος ἡμῶν καταφρόνησις αὕτη,
ἵνα εὐκαταφρόνητον ἡμῶν τὸ γένος πέλῃ,
τοῦτο δὴ τὸ γένος ἡμῶν τὸ μικρὸν τῶν Ῥωμαίων.
Ἠπίως οὖν καὶ ταπεινῶς καὶ πάνυ χθαμαλῶς τε,
τὸν Ματθαῖον, ὃν εἴπομεν, τὸν Πατριάρχην τοῦτον,
τότε πατριαρχεύσαντα ἐπὶ πέντε τὰ ἔτη
καὶ διὰ τὸ βάλλεσθαι ἀεὶ τῷ φίλτρῳ ἡσυχίας
τὸ μέγα καὶ σεβάσμιον ἐνεδύθη τὸ σχῆμα·
καὶ ὑπαναχωρήσαντα τοῦ πολυσάλου θρόνου
(1606) ΝΕΟΦΥΤΟΣ ἐδέξατο ποιμὴν τῶν Ἀθηναίων·
ἤπιος πατὴρ, ἥσυχος, ταπεινόφρων καὶ πρᾶος.
(1606) Τοῦτον δὲ κατεφρόνησε ΡΑΦΑΗΛ ὁ Μεθύμνης,
καὶ δώροις ἀδροῖς πλείστοις τε, φιλόδωρος ὑπάρχων,
οἰκειοποιησάμενος ἅπαντας τοὺς ἐν τέλει,
ἔξωσεν, ἐκάθηρε, τῇ βίᾳ τοῦ χρυσίου,
καὶ Πατριάρχης γίνεται οἰκουμενικοῦ θρόνου,
καὶ εἰς τρία ὁλόκληρα τὰ ἔτη ἐτυράννει,
ἕως ὅτου ἡ Σύνοδος ἔτυχε, καιρὸν εὗρε,

καὶ εὐθὺς τότε ἐξέβαλεν, ἐκάθηρε νομίμως,
καὶ ἐξορίᾳ παρευθὺς παρέπεμψεν ἐνδίκως.
(1609) ΝΕΟΦΥΤΟΝ δὲ δεύτερον τὸν πρώην συγκαλεῖται,
ὅςτις δὴ καὶ διήρκεσεν ἐν τῇ πατριαρχείᾳ
εἰς ἔτη πέντε ἅπαντα, τῇ βίᾳ τῆς Συνόδου.
Τοῦτον δὲ μὴ βουλόμενον, μηδ' ὅλως εὐδοκοῦντα
πατριαρχεύειν ἔπειτα, θέλοντα δ' ἡσυχίαν,
ἡ Σύνοδος παραίτησεν, ἐπίτροπον βαλοῦσα (; ;)
Πατριάρχην τὸν Κύριλλον, τότε Ἀλεξανδρείας.
Οὗτος δὲ ἐπετρόπευσεν ἀρίστως δύο ἔτη,
ἕως ὁποῦ ἡ Σύνοδος εὖρηκε πατριάρχην
(1614) ΤΙΜΟΘΕΟΝ τὸν ἄριστον ἐν πᾶσι τοῖς πρακτέοις,
τὸν ὄντα Παλαιῶν Πατρῶν μητροπολίτην τότε.
Οὗτος ἀνῳκοδόμησεν, ἐπαυξήσας, ὡς λίαν
σμικροτάτην ὑπάρχουσαν τὴν θείαν ἐκκλησίαν,
καὶ ἔτος δὲ ἐπέγραψε ζῆτα, ῥῶ, κάππα, βῆτα.
Ἐπὶ τούτου τοῦ μάκαρος σύνοδος συνηθροίσθη.
Ἀλεξανδρείας Κύριλλος, Εὐθύμιος Ἀντιοχείας,
Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος, πάντες μητροπολῖται,
καὶ κληρικοὶ οἱ σύμπαντες, καὶ διδάσκαλοι πάντες
κ' ἐκάθηραν, ἀφώρισαν, καὶ ἔξωσαν ἐνδίκως
Λαυρέντιον ἐπίσκοπον τοῦ ὄρους τοῦ Σιναίου,
ὅτι πρῶτος ἐφόρεσε παρὰ Κανόνας μίτραν,
ὡς ὑπάρχων ἐπίσκοπος, οὐ μὴν μητροπολίτης.
Ὡς δὲ καὶ τὸν Τιμόθεον ἡ γῆ τὸν χοῦν ἀπῄτει,
εἰς ἔτη ὀκτὼ ἄρξαντα τῶν Ἐκκλησίας σκήπτρων,
ἡ Σύνοδος ἀντέθηκεν ἄριστον ποιμενάρχην
(1621) ΚΥΡΙΛΛΟΝ ΛΟΥΚΑΡΙΝ, αὐτὸν τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας
σοφὸν καὶ λογιώτατον, ἔχοντα μέγα κλέος,
συμμύστην καὶ συμμαθητὴν ὄντα Κορυδαλέως·
ὡς δ' ἐφωράθη ὕστερον, ὠλίσθησεν ὁ τάλας
περὶ τὴν πίστιν, ἔσφαλεν εἰς τὰ καίρια σφάλμα·
οὐ γὰρ δὴ ὅλως ἤθελε τῶν θείων μυστηρίων
τὴν μετουσίωσιν αὐτήν. Βαβαὶ τῆς ἀπωλείας!

Δύο δ' ἔτη ποιμάναντος τοῦ Λουκάρεως τούτου,
(1623) ὁ Ἀμασείας ἥρπασε ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ τὸν θρόνον,
πολλὰ φκειασάμενος, δώροις πολλοῖς παγχρύσοις,
τὸν βασιλέως ἔπαρχον λεγόμενον βεζίρην
καὶ ἄλλους τοὺς ἰσχύοντας, ὧν τινων τῇ δυνάμει
ἐξώρισε τότε εὐθὺς τὸν Λούκαριν ἐκεῖνον.
Πλὴν καὶ τοῦτον ἡ Σύνοδος, τῇ γνώμῃ τοῦ κρατοῦντος,
εἰς μῆνας τρεῖς κατάρξαντα, ἀθέως, παρανόμως,
ἀφώρισεν, ἐκάθηρεν, ἐξώρισεν ἐν Κρήτῃ
καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσήνεγκεν οἰκουμένης τὸν θρόνον
(1623) ΑΝΘΙΜΟΝ πρῴην πέλοντα καὶ λεγόμενον πρώην
τὸν Ἀδριανουπόλεως, ἄριστόν τινα ἄνδρα,
ἄκοντα, μὴ βουλόμενον τελείως, τὸ παράπαν,
μέγα δὲ κλέος ἔχοντα ἀρετῆς καὶ τοῦ γένους,
μᾶλλον δ' ἐνσεμνυνόμενον τῇ ἄκρᾳ ἡσυχίᾳ·
ὃς μόνας εἰς πεντήκοντα ἡμέρας πατριαρχεύσας,
ἑκὼν αὐτὸς ἐξίσταται τοῦ πολυζήλου θρόνου,
μὴ φέρων ὅλως ταραχάς, μὴ τύρβας, μὴ θορύβους,
καὶ ἀπελθὼν ἡσύχασεν ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ·
οὗπερ τὸ μνῆμα σώζεται καὶ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶται.
Τούτου δ' ἀναχωρήσαντος πόλεως καὶ τοῦ θρόνου,
ἡ Σύνοδος καὶ αὖθίς τε τὸν Λούκαριν ἐκεῖνον
(1624) ΚΥΡΙΛΛΟΝ ἐγκαθίδρυσε πατριαρχείας θρόνῳ.
Οὗτος δὲ καλῶς ἔφερεν ἐν Κωνσταντινουπόλει
τυπογραφίαν πάγκαλον Λόντρας τῆς Βρεττανίας,
σημεῖον αὐτοῦ πασίδηλον τῆς μεγαλοπρεπείας·
ἵνα πολλὰ τυπώνωνται, διάφορα βιβλία
κατὰ πασῶν αἱρέσεων, μᾶλλον κατὰ Λατίνων.
Ὅθεν αὐτῶν οἱ ἔξαρχοι, ἀρχηγοὶ καὶ προστάται,
μὴ φέροντες, μὴ στέργοντες τὸν Κύριλλον διδάσκειν
καὶ νὰ νικῶνται ὑπ' αὐτοῦ, νὰ ἐντρέπωνται πλεῖστα,
δώροις πολλοῖς ἐκπείθουσι τὸν ἔπαρχον βεζίρην,
αὐτόν τε αὐτοκράτορα τὸν Κύριλλον ἐκτρέψαι·
ὅθεν δὴ κατεπόντισαν ἐν βάθει τῆς θαλάσσης

3*

ὅσα οὗτος ἐτύπωσε βιβλία κατ' ἐκείνων
πολυειδῆ, διάφορα ὡς ἄριστα ὡς ὄντα,
πρὸς τούτοις δὲ καὶ μάλιστα καὶ τὴν τυπογραφίαν.
Ἔκτοτε δὲ ὁ Κύριλλος ὁ Λούκαρις ἐκεῖνος
ἡσύχαζεν, εὑρίσκετο εἰς τὸ Πατριαρχεῖον,
τὸ μέλλον ὑφορώμενος ἴσως καὶ τὸ πρακτέον.
Τότε οὗτος ὁ Κύριλλος ἀφελὼν τοῦ Κορίνθου
οὖσαν αὐτοῦ ἐπισκοπὴν πρὸ χρόνων τῶν ἀρχαίων
Κεφαλληνίαν, Ζάκυνθον ἐτίμησε τοῦ εἶναι
ταύτην ἀρχιεπισκοπὴν εἰς τὸν ἑξῆς αἰῶνα,
τελεῖν ὅμως, ὑπείκειν τε οἰκουμένης τῷ θρόνῳ.
Ὁ δὲ τότε λεγόμενος ὁ ἅγιος Βεῤῥοίας
(1632) μητροπολίτης ΚΥΡΙΛΛΟΣ, ἀνὴρ ὢν τολμητίας,
δώροις πολλοῖς κατέπεισε τὸν βεζίρην τὸν τότε,
ἵνα αὐτὸν ποιήσηται καὶ δείξῃ πατριάρχην.
Πατριάρχης οὖν γίνεται τῇ βίᾳ τοῦ κρατοῦντος
τῇ Ὀκτωβρίου ἕκτῃ μὲν, δεκάτῃ δὲ κατήχθη
καὶ ἐξωρίσθη ἔπειτα εἰς τὴν Κρήτην τὴν νῆσον.
(1632) ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὅθεν αὖθίς τε ὁ Λούκαρις ἐκεῖνος,
Συνόδου τῇ προσκλήσει τε καὶ βίᾳ τοῦ κρατοῦντος,
ἐλθὼν αὖθις ἀπέλαβε τὸν θεῖον θρόνον τότε·
καθ' ἑκάστην δ' ἐδίδασκεν, ἐπ' ἐκκλησίας πάσης,
κατὰ Λατίνων πάντοτε, κατὰ Ἰησουΐτων.
Ὁ τότε δ' εὑρισκόμενος μητροπολίτης Κρήτης,
δώροις πολλοῖς, παγχρύσοις τε καὶ βίᾳ τοῦ κρατοῦντος
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ὄνομα γέγονε Πατριάρχης.
Ὅςπερ εὐθὺς ἀπήλασεν, ἐξώρισεν αὐτίκα
τὸν Πατριάρχην Κύριλλον τὸν Λούκαριν ἐκεῖνον.
Τεσσαρακονθήμερος δὲ γέγονε Πατριάρχης
οὗτος ὁ Ἀθανάσιος, δεινὸς ὁ τολμητίας·
Σύνοδος γὰρ ἐξώρισε τοῦτον τὸν τολμητίαν
ἐν τῇ Ἁγίᾳ καὶ φρικτῇ Παρασκευῇ δικαίως
καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσήνεγκε καὶ αὖθις εἰς τὸν θρόνον
ΚΥΡΙΛΛΟΝ κατὰ τέταρτον τὸν Λούκαριν ἐκεῖνον· (;)

ὅνπερ, πατριαρχεύσαντα εἰς δύο μῆνας μόνους,
κατήγαγεν, ἐξώρισε, τῇ βίᾳ τοῦ κρατοῦντος,
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ὁ λεχθεὶς, ὁ πολὺς τολμητίας, (;)
ὃς ποιμαίνων ἐπέκτεινε, χρυσίου τῇ δυνάμει,
ἐπὶ ἔτος ὁλόκληρον· εἶτα κατήχθη βίᾳ
τοῦ θρόνου, καὶ ἐξώσθη τε εἰς Τένεδον τὴν νῆσον,
ΚΥΡΙΛΛΩι τολμητίᾳ τε ἐκείνῳ τῷ Βεῤῥοίας.
Οὗτος λοιπὸν ἐποίμανε δεκαὲξ ὅλους μῆνας
ἐν βίᾳ, δυναστείᾳ τε καὶ χρυσοπλόκοις δώροις.
Ἀλλ' ἴσως δὲν ἐχόρτασεν ἐχθρὸς ὁ ταῦτα πράσσων,
ἐν μόνοις τοῖς δυσὶν αὐτοῦ βέλεσιν ὀξυθύμοις,
ἀλλὰ καὶ τρίτον ἔθεσε βέλος τῇ πολλῇ ῥύμῃ,
ἵνα συνταράξῃ δεινῶς Χριστοῦ τὴν Ἐκκλησίαν.
Ὁρῶν γὰρ ταῦτα τὰ δεινὰ ὁ πρῶτος τῆς Συνόδου
(1637) ΝΕΟΦΥΤΟΣ λεγόμενος ἅγιος Ἡρακλείας,
αὐστηρὸς, θρασυκάρδιος, γέγονε Πατριάρχης
εἰς ἔτος ἓν, καὶ ἔπειτα ἀφέθη ἑκουσίως.
(1638) Ἐν δὲ τῷ ἦτα, λάμβδα τε, τῷ χῖ τε καὶ τῷ ἄλφα
ΚΥΡΙΛΛΟΣ αὖ ὁ ΛΟΥΚΑΡΙΣ, κατὰ πέμπτον, ἐκεῖνος,
προσκλήσει τῆς Συνόδου τε καὶ τῶν πάντων τῇ γνώμῃ,
πάλιν ἐπατριάρχευσε, πάλιν ἦν ποιμενάρχης.
Οὗτος λοιπὸν ἐποίμανε Χριστοῦ τὴν Ἐκκλησίαν
εἰς πέντε μῆνας μόνους δὲ ὁ Λούκαρις ἐκεῖνος.
Ὁ γὰρ δεινὸς καὶ πάντολμος ἐκεῖνος τολμητίας
(1638) ΚΥΡΙΛΛΟΣ ἦλθεν αὖθίς τε ἐκεῖνος ὁ Βεῤῥοίας,
βίᾳ καὶ τῇ δυνάμει τε τοῦ τότε αὐταρχοῦντος·
οὗτινος τῷ προστάγματι τὸν Λούκαριν ἐξώσας
καθεῖρξεν ἐντὸς τῆς εἱρκτῆς, ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ κάστρου,
εἰς κάστρον τὸ κατάστενον τῆς Προποντίδος ἄνω·
ἐκεῖ τοῦτον ἐστέρησε τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θρόνου·
ἐκεῖ δὴ ἐθανάτωσε πνιγμονῇ καὶ ἀγχόνῃ
τὸν Πατριάρχην Κύριλλον τὸν Λούκαριν ἐκεῖνον.
Εἶτα οὗτος, ὡς εἴπομεν, προέστη πατριάρχης
ὁ τολμητίας, ὁ δεινὸς, ὁ θὴρ, ὁ τίγρις οὗτος·

ἐκεῖ τὸν νεκρὸν ἔρριψεν ἐν τῷ βυθῷ θαλάσσης.
Ἀλλ' ἤδη καὶ ἡ Σύνοδος τὸ μῦσος προσαχθεῖσα,
τὸν φόνον δειλιάσασα, τὸ κακὸν συγχαθεῖσα,
ἔξωσε καὶ ἐκάθηρε Κύριλλον τὸν φονέα,
ἐξώρισε δ' εἰς Τούνεζι τῆς Ἀφρικῆς τὸ κάστρον·
κἀκεῖ κακῶς ἀπέρριψεν αὐτοῦ καὶ τὴν κακίστην
ψυχήν τε τὴν φονόεσσαν, μὲ πνιγμονὴν βιαίαν.
Δίκης γὰρ τὸ παντέφορον οὐκ ἀπέφυγεν ὄμμα·
ἔπιε τὸ ποτήριον, ὃ ἐκέρασεν ἄλλον.
Ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἡ Σύνοδος ἔθεσε Πατριάρχην
τῆς Ἀδριανουπόλεως τὸν θεῖον ποιμενάρχην
(1639) ΠΑΡΘΕΝΙΟΝ τὸν ἄριστον, κλέος ἱεροπόλων,
γέροντα τὸν πανσέβαστον, τὸν ἄξιον ἀξίως.
Οὗτος λοιπὸν ἐποίμανε τὴν θείαν Ἐκκλησίαν
ἓξ ἔτη μὲ σύνεσιν ὀρθῶς καὶ θεαρέστως·
ἀλλ' ἔξωσεν, ἐξώρισε καὶ τοῦ ζῆν ὑπεξῆρε
δηλητηρίῳ ἄλλος τις—πάλιν Δίκη νυστάζει ;—
(1643;) ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ὀνόματι Ἰωαννίνων θύτης
πᾶσιν ἐπιλεγόμενος ὁ δριμὺς Ἀρβανίτης.
Οὗτος λοιπὸν ἐκράτησε, βίᾳ καὶ δυναστείᾳ,
τὸν θρόνον τὸν πανάγιον ἐπ' ἔτη δύο μόνα,
ἕως ὅτου ἡ Σύνοδος, καλὸν καιρὸν εὑροῦσα,
ἔξωσε καὶ ἐξώρισε καὶ ἐκάθηρε τοῦτον,
ἀντ' αὐτοῦ δὲ εἰσήνεγκεν Οἰκουμένης τῷ θρόνῳ
(1645) ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΝ τινα, τὸν τότε Ἡρακλείας,
γηραλέον, ἥσυχον, ἀκτήμονα, ἁπλοῦν τε.
Ἀλλ' οὗτος δὴ βαλλόμενος τῆς ἡσυχίας κέντρῳ
ἑκὼν αὐτὸς ἐξίσταται τοῦ πολυζήλου θρόνου,
καὶ ἀπελθὼν ἡσύχασεν ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ.
Ἡ Σύνοδος δὲ ἔπειτα, στέργουσα ἡσυχίαν,
τὸν δριμὺν τὸν προάρξαντα ἐκάλεσε συντόμως
(1648) ΠΑΡΘΕΝΙΟΝ, ὃν εἴπομεν, τὸν δριμὺν καὶ ὀξύνουν.
Δύο δὲ ἔτη ἐποίμανε τὴν θείαν Ἐκκλησίαν
ὀρθῶς, ἠπίως, ἄριστα, ἐμφρόνως, φιλαδέλφως,

ἔπειτα διαβάλλεται, οὐαὶ τῆς βασκανίας,
τῷ σουλτὰν διαβάλλεται ψευδῶς ὡς ἀποστάτης·
ὅθεν καὶ ἀποκτείνεται, ῥίπτεται τῇ θαλάσσῃ,
πιὼν ὅπερ ἐκέρασε ποτήριον τὸν ἄλλον.
(1650) Πάλιν δ' ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ ἄνεισιν εἰς τὸν θρόνον,
προσκλήσει τῆς Συνόδου τε καὶ βίᾳ τοῦ κρατοῦντος.
Ὅς, ἔτος ἓν μονώτατον ποιήσας ἐν τῷ θρόνῳ,
αἴφνης ἀφανὴς γέγονε, κρυφίως ἀποδράσας·
ἀπελθὼν γὰρ ἡσύχασεν ἀγνώριστος τοῖς πᾶσιν
ἐν δέλτα, νῖ τε καὶ τῷ χῖ καὶ ἄλφα τῷ μεγίστῳ.
(1650) ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ Τορνόβου δὲ, εὑρὼν μόνον τὸν θρόνον,
ἐπήδησεν, εἰσέφρησε, τῇ βίᾳ τοῦ κρατοῦντος,
καὶ πατριάρχης γέγονε, χρυσίου τῇ δυνάμει,
ἀλλὰ ὀλιγοήμερος· εἰς εἴκοσιν ἡμέρας·
τουτονὶ γὰρ τὸν πάσσαλον, κατὰ τὴν παροιμίαν,
ὀξέως τότε εὔγαλεν ὀξὺς πάσσαλος ἄλλος,
(1650) ὁ πρώην ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ὁ λεχθεὶς ἀνωτέρω·
Ἀθανάσιος οὗτος δὲ καὶ ἔστη πατριάρχης
μόνας ἡμέρας εἴκοσιν ὡς ἀσκὸς ἐν τῇ πάχνῃ·
ἐκλέξασα δ' ἡ Σύνοδος τὸν Λαρίσσης ταῖς ψήφοις
(1650) ΠΑΙΣΙΟΝ ἐθρόνισε πατριαρχείας θρόνῳ·
ὅς, ἔτος ἓν μονώτατον ποιήσας ἐν τῷ θρόνῳ
καὶ τῷ βέλει βαλλόμενος τῆς φίλης ἡσυχίας,
κρυφίως ὑπεξίσταται, εἰς ἡσυχίαν τρέχει,
καὶ ἀπελθὼν ἡσύχασεν ἐν τῇ Χάλκῃ τῇ νήσῳ·
(1651) ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ δ' ὁ λεχθεὶς ζηλοτυπήσας τότε
τὴν ἡσυχίαν ἄφησε καὶ ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον
ὁ γέρων, ὁ τρισμάταιος, ὥριμος τῷ θανάτῳ,
ὑποσχεθεὶς ὡς πάμπολλα χρυσία δώσειν τότε,
εἰ πάλιν ἀπολαύσειεν οὗ παρῃτήθη θρόνου.
Ἓν ἔτος οὖν μονώτατον ποιήσας ἐν τῷ θρόνῳ,
φυλακίζεται ὕστερον δι' ἅπερ ὑπεσχέθη.
(1654;) ΚΥΡΙΛΛΟΣ δὲ αὖθίς τε πολλῇ βίᾳ χρυσίου
τὸν θρόνον πάλιν ἥρπασε, μόλις ἴσχυσεν ὅμως

ἡμέρας δεκατέσσαρας μόνας ἔχειν τὸν θρόνον·
ἔξωσε γάρ, ἐδίωξεν ἡ Σύνοδος αὐτίκα
καὶ εἰς τὴν Κύπρον ἔστειλε τὸν Κύριλλον συντόμως.
(1654) ΠΑΪΣΙΟΣ δὲ αὖθίς τε ἐξ ἡσυχίας ἦλθεν,
προσκλήσει τῆς Συνόδου τε καὶ βίᾳ τοῦ κρατοῦντος.
Οὗτος ὀρθῶς, ἠπίως τε ἐποίμανε καὶ θείως
τὸν θρόνον τὸν πανάγιον ἐπὶ ἓν μόνον ἔτος,
ἔπειτα δὲ προέκρινε, τῆς ἡσυχίας χάριν,
μεθ' ἡσυχίας λάχανα ἢ μόσχον μετὰ ἔχθρας,
μητροπολίτης ἔντιμος γενέσθαι τῆς Ἐφέσου,
καὶ ταύτης εἶναι, λέγεσθαι ἢ μᾶλλον πατριάρχης.
Ἡ Σύνοδος δὲ προὔκρινεν εὐθέως πατριάρχην
(1655) ΠΑΡΘΕΝΙΟΝ τὸν ἄριστον ἐπίσκοπον τῆς Χίου.
Ποιήσας δ' οὗτος τρίμηνον ἐν τῇ πατριαρχείᾳ
διαβάλλεται ἔπειτα ὡς τάχα ἐπεπόμφει
ἐπιστολὰς καὶ σπένδεται τῷ βασιλεῖ Ῥωσσίας·
ὅθεν ἀγχόνῃ δίδοται καὶ στέρεται τοῦ βίου,
ἐν μετεώρῳ κρεμασθεὶς ἔξω Πατριαρχείου·
ἔπειτα δὲ ἐῤῥίπτεται τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης.
Ἦν ταῦτα ὅτε γέγονεν ἄλφα, χῖ, νῖ καὶ ἦτα.
(1658;) Τότε ὁ Γάνου ΓΑΒΡΙΗΛ, ὁ ἀγράμματος ὄντως,
τότε ἐπατριάρχευσε τῇ βίᾳ τοῦ χρυσίου.
Μὴ θέλουσα δ' ἡ Σύνοδος τοιοῦτον Πατριάρχην,
ἔξωσε καὶ κατέκρινε μετὰ δέκα ἡμέρας,
καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσήνεγκε, τῇ γνώμῃ τοῦ κρατοῦντος,
(1658;) ΠΑΡΘΕΝΙΟΝ τὸν Προύσης μέν, κλῆσιν δὲ Μογιλάλον,
πρᾶον, ἥσυχον, ἄμεμπτον, ἀρετῆς φίλον ὄντα.
Ὃς χρόνους μόνον τέσσαρας εἰρηνικῶς ποιμάνας
ἰδίως παρῃτήσατο μέριμναν τὴν μεγίστην
καὶ ἀπελθὼν ἡσύχαζεν ἐπισκοπῶν τῆς Προύσης.
Τούτου δ' ἀναχωρήσαντος πόλεως καὶ τοῦ θρόνου,
ἡ Σύνοδος τετίμηκε θεόθεν ἐμπνευσθεῖσα
(1662) ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ παρευθὺς τὸν ἅγιον Λαρίσσης.
Πατριαρχεύσας δὲ καλῶς τέσσαρα οὗτος ἔτη,

θείας ἀποκαλύψεως κατόπιν ἠξιώθη·
ὅθεν δὴ παρῃτήσατο τὸν πολύσαλον θρόνον
καὶ πρὸς τὸν Ἄθω ἔτρεξεν, ὡς ὁ φανεὶς ἐδήλου,
ἐν βῆτα, ξῖ τε καὶ τῷ χῖ καὶ τῷ πρωτίστῳ ἄλφα. (!)
Εἶχε λοιπὸν τὸν ἄριστον Διονύσιον τοῦτον
ἡ Λαύρα ἡ σεβάσμιος τοῦ Ἄθωνος τοῦ Ὄρους,
οὖσα τότε ἀπόκλειστος ἐκ τοῦ πολλοῦ τοῦ χρέους.
Ὡς οὖν ταύτην ἐφεύρηκεν οὕτω συγκεκλεισμένην,
ἔκλαυσε καὶ ἐθρήνησεν, ἀνῴμωξεν ὡς μέγα,
ὅλῃ ψυχῇ ἱκέτευσε τὸν ταύτης πολιοῦχον
ἅγιον Ἀθανάσιον συνεργὸν οἷ γενέσθαι·
πόθῳ ἐπεκαλέσατο, ζεούσῃ τῇ καρδίᾳ.
Εἶτα ταχέως ἄπεισιν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην,
ἔνθα δὴ ἀποδέδωκεν, ἔδωκε χρέος ἅπαν,
χρέος τὸ ὀφειλόμενον, τὸ ὑπέρογκον ταύτης,
Ἰουδαίοις τοῖς δανεισταῖς τοῖς ἐν Θεσσαλονίκῃ,
παρ' ὧν ἀπέλαβεν αὐτὸς τὰ ἐνέχυρα πάντα,
εἰκόνας, δισκοπότηρα, σταυροὺς καὶ ἱερά τε,
πρὸς τούτοις δῆτα ἔλαβε καὶ τὰς ὁμολογίας,
αἵπερ διαφυλάττονται καὶ τὴν σήμερον αὗται
εἰς μνήμην τε αἰώνιον καὶ εἰς εὐγνωμοσύνην
τοῦ εὐεργέτου, βοηθοῦ, θείου Διονυσίου,
τοῦ καὶ ἀποβιώσαντος ἐν ταύτῃ τε τῇ Λαύρᾳ,
οὗτινος ἤδη σώζονται ὀστᾶ τε καὶ ὁ τάφος.
Τούτου οὖν παραιτήσαντος Οἰκουμένης τὸν θρόνον,
ἡ Σύνοδος προέκρινε τὸν ΠΑΡΘΕΝΙΟΝ πάλιν.
Τοῦτον δ' ὅμως ποιμάναντα ἓξ ἔτη τῷ τότε,
ὀρθῶς καὶ θεαρέστως τε, ἱλαρῶς καὶ ἠπίως,
ἐπαναστὰς, ὡς θύελλα καὶ καταιγὶς ῥαγδαία,
ΚΛΗΜΗΣ τις τοῦτον ἔξωσεν ἅγιος Ἰκονίου,
ὃς καὶ ἐπατριάρχευσε χρυσίου πολλῇ βίᾳ·
ὅνπερ δὴ τοῦτον Κλήμεντα τὸν μάταιον καὶ ἄνουν
τότε εὐθὺς ἡ Σύνοδος, θεόθεν ἐμπνευσθεῖσα,
ἐκάθηρε καὶ ἔξωσε πόλεως καὶ τοῦ θρόνου

καὶ ἔπεμψεν εἰς τὸ Σινᾶ ἐξόριστον αὐτίκα·
(1669) ΜΕΘΟΔΙΟΝ δὲ ἀντ' αὐτοῦ ἅγιον Ἡρακλείας
Πατριάρχην ἐποίησε τὸν ἄξιον ἀξίως·
ἐν δὲ τῷ ἄλφα, ὀμικρῷ, χῖ τε καὶ ἐν τῷ ἄλφα
ὁ Μεθόδιος ἔφυγε, 'πῆγεν εἰς Βενετίαν,
οὐδενὸς τοῦ διώκοντος οὐδὲ βιαζομένου·
ἐκεῖ οὗτος ἡσύχασεν, ἕως οὗ αὐτὸς ἔζη.
ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ δὲ αὖθίς τε, προσκλήσει τῆς Συνόδου,
(1671) ἦλθέ τε καὶ ἐκάθισε τῷ θρόνῳ Οἰκουμένης.
Ὅς ἔτος ἓν ἐποίμανε Χριστοῦ τὴν ἐκλογάδα,
ἐν πόᾳ καλῇ, ζωηρᾷ, νάμασι ζωηρρύτοις.
(1672) ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ δ' ὄνομα ὁ ἅγιος Λαρίσσης,
Μουσελίμης ἐπίθετον, ὡς αὐστηρὸς ὑπάρχων,
τολμητίας δεινότατος ὅλως ὢν καὶ ὀξύνους,
ἔξωσε καὶ ἐδίωξε Παρθένιον τὸν θεῖον,
παναλκεῖ βίᾳ τοῦ χρυσοῦ τὰ πάντα κατεχούσῃ,
δι' οὗ ἐπατριάρχευσεν ἔτος ἓν καὶ ἐξώσθη.
Τῷ τότε γὰρ ἡ Σύνοδος καλῶς ἔξωσε τοῦτον,
(1673) ΓΕΡΑΣΙΜΟΝ ἐκλέξασα τὸν Τορνόβου ἀξίως.
Οὗτος λοιπὸν ἐποίμανε Χριστοῦ τὴν Ἐκκλησίαν
ὁσίως καὶ ἠπίως τε, ἀμέμπτως, θεαρέστως,
ἔτη δύο, καὶ ἔπειτα παρῃτήσατο μόνος.
Καὶ αὖθις γοῦν ἡ Σύνοδος, τῇ γνώμῃ τοῦ κρατοῦντος,
(1675) ΠΑΡΘΕΝΙΟΝ τὸν γέροντα, ἄκοντα ἀκουσίως,
Πατριάρχην ἐποίησε καλῶτατα ποιοῦσα.
Εἰς δύο δὲ ποιμάναντα τὸν θρόνον ἐπαξίως,
ἡσύχως, ἀταράχως τε, τὸν γέροντα τὸν θεῖον
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ἔξωσε, τῇ βίᾳ τῶν κρατούντων,
(1677) καὶ Πατριάρχης γέγονεν οὗτος ὁ Μουσελίμης.
Καλῶς δ' οὖν ἐποίμανε Διονύσιος οὗτος
εἰς τρία ἔτη ἅπαντα, τῇ βουλῇ τῆς Συνόδου·
κατόπιν δὲ ἡ Σύνοδος, τῇ βουλῇ τοῦ κρατοῦντος,
(1680) ἐπρόκρινεν ΙΑΚΩΒΟΝ τὸν ἅγιον Λαρίσσης,
ταπεινόν, ἐλεήμονα, νηφάλιον καὶ πρᾶον.

Καὶ τούτου δὲ ποιμάναντος καλῶς τὴν Ἐκκλησίαν
τρία ἔτη μονώτατα καὶ παραιτησαμένου,
(1683) ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ αὖθίς τε, ὁ Μουσελίμης λέγω,
βίᾳ καὶ δυναστείᾳ τε ἐπὶ τὸν θρόνον ἤχθη
καὶ ἐν αὐτῷ διήρκεσεν εἰς δύο μόνα ἔτη.
(1685) ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ γὰρ αὖθίς τε, γέρων ὁ Μογιλάλος,
τῷ φθόνῳ τιτρωσκόμενος κατὰ Διονυσίου,
αὐτὸς βίᾳ ἐπέρχεται τὸν πολύζηλον θρόνον.
Εἰς ἓν ἔτος δὲ ποιμάναντος τούτου τὴν Ἐκκλησίαν
καὶ μόλις ἐκμετρήσαντος τὸ ζῆν ἐπὶ τοῦ θρόνου,
(1687) ΙΑΚΩΒΟΝ ἡ Σύνοδος ἐπρόβαλε καὶ αὖθις
ἐν ζῆτα, πῖ τε καὶ τῷ χῖ καὶ ἄλφα τῷ πρωτίστῳ.
Ἔτος δὲ τὸ ἀρχόμενον, βριαρόχειρ ὡς ἄλλος,
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ αὖθίς τε, βίᾳ καὶ δυναστείᾳ,
(1688) ἐπὶ τὸν θρόνον ἄνεισι, μάλα πολλὰ σπουδαίως,
Ἰάκωβον δ' ἐξώρισεν εἰς τὸ Σίναιον ὄρος,
ὅνπερ μετεκαλέσατο ἡ Σύνοδος εὐθέως
(1689) καὶ πατριάρχην τέθηκεν Οἰκουμένης ποιμένα·
ἔτος δὲ ἓν μονώτατον ποιήσας ἐν τῷ θρόνῳ
ἀποβάλλεται ἔπειτα κακῶς ἀπὸ τοῦ θρόνου.
(1690) ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ὁ Προύσης γάρ, βίᾳ καὶ δυναστείᾳ,
ἔξωσε καὶ ἐκάθηρε τὸν Ἰάκωβον τοῦτον,
καὶ Πατριάρχης γίνεται, τῇ βίᾳ τῶν κρατούντων,
καὶ ἐφ' ἓν ἔτος κατασχὼν τὴν θείαν Ἐκκλησίαν,
ὡς λαίλαψ τις ἢ καταιγίς, ὁ πρώην Ἡρακλείας,
(1691) Ἐγείρεται ΝΕΟΦΥΤΟΣ καὶ τοῦτον ἀποβάλλει.
Κατῆρξε δ' οὗτος, ἔμεινε τῷ τότε εἰς τὸν θρόνον,
δυναστείᾳ, δυνάμει τε καὶ ἀμάχῳ τῇ βίᾳ,
εἰς ἑκατὸν πεντήκοντα ταύτας μόνας ἡμέρας.
(1691) Ἔπειτα ὁ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, λέγω ὁ τολμητίας,
ἐξώθησεν, ἐξέβαλε μακρὰν τοῦ θρόνου τοῦτον·
μετὰ δὲ ἔτος δεύτερον πατριαρχείας τούτου
(1693) ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ αὖθίς τε, ὁ Μουσελίμης λέγω,
ἐπήδησεν, ἐλάκτισε τὸν Καλλίνικον τότε.

'Αλλὰ ταῦτα ἡ Σύνοδος, μὴ φέρουσα, ὁρῶσα,
ἀφώρισεν, ἐκάθηρεν ἅμα τε καὶ τοὺς δύο,
λέγω σοι τὸν Νεόφυτον καὶ δὴ τὸν Μουσελίμην,
(1694) κ' εἰς τὸ Σινᾶ ἀπέστειλε συνάμα ἐξορίστους.
ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΝ δ' ἐνέκρινε, τῷ θρόνῳ ἐπιθεῖσα
νὰ ἦναι, νὰ εὑρίσκηται μόνος του Πατριάρχης.
Ποιμάνας δ' ὁ Καλλίνικος εἰς ἔτη ὀκτὼ μόνα
τὴν 'Εκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐξέλιπε τοῦ βίου.
'Η Σύνοδος δ' ἐνέκρινε τῷ θρόνῳ Οἰκουμένης
(1702) ΓΑΒΡΙΗΛ τὸν πανάριστον ἅγιον Χαλκηδόνος,
ὡς νουνεχῆ καὶ φρόνιμον, πρᾷον εἰρηνικόν τε,
ποιμαίνειν καὶ προΐστασθαι πατριαρχείας θρόνῳ.
Οὗτος δ' ἐπατριάρχευσε θεοφιλῶς, ἠπίως,
εἰς ἔτη μόνα τέσσαρα, εἶτα ἀφέθη μόνος,
βιοὺς δὲ μικρὸν ὕστερον ἐξέλιπε τοῦ βίου.
(1706) Τότε λοιπὸν ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ ὁ ἅγιος Βεῤῥοίας,
τῇ ψήφῳ τῆς Συνόδου τε καὶ τῇ ἁπάντων γνώμῃ,
τὸν θρόνον ἀνεδέξατο ἐπὶ ἓν μόνον ἔτος·
ἔπειτα παρῃτήσατο χάριν τῆς ἡσυχίας
καὶ ἀπελθὼν ἡσύχασεν εἰς τὴν Βατοπεδίου.
(1707) Τῆς 'Αλεξάνδρου δὲ ΚΟΣΜΑΣ ὢν τότε Πατριάρχης,
προσκλήσει τῆς Συνόδου τε καὶ τῇ γνώμῃ τῶν πάντων,
ἀφεὶς τὴν 'Αλεξάνδρειαν, γίνεται Οἰκουμένης·
πλὴν ὅμως παρῃτήσατο, μεθ' ὅλην διετίαν,
καὶ ἔλαβε καὶ αὖθίς τε τὸν θρόνον τὸν οἰκεῖον.
'Η Σύνοδος δὲ ἅπασα εἰς ἓν συναθροισθεῖσα
ΙΕΡΕΜΙΑΝ Πάτμιον ἅγιον Καισαρείας
τῷ θρόνῳ ἐγκαθίδρυσεν ἄξιον Πατριάρχην.
Οὗτος πατὴρ πρᾳότητος, συνετὸς καὶ ἀστεῖος,
πρὸς δὲ φιλοδωρότατος καὶ ποθητὸς τοῖς ἔξω.
Ὅθεν τὴν μνήμην ἄφησε ζῶσαν, ἐμψυχωμένην
καὶ κλέος τοῦ ὀνόματος, ὡς οὐδεὶς ἄλλος πρώην·
πατριαρχεύσας δὲ καλῶς δώδεκα ὅλους χρόνους,
παύεται εἶτα καὶ αὐτὸς διά τινας αἰτίας,

καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἡ Σύνοδος τίθησιν εἰς τὸν θρόνον
ΠΑΪΣΙΟΝ Βυζάντιον τὸν τῆς Νικομηδείας,
θαυμάσιον, περίπυστον, φρονηματίαν ἄνδρα.
Ἡ Σύνοδος δὲ αὖθίς τε, διά τινας αἰτίας,
κατήγαγε καὶ ἔξωσε, τῇ βίᾳ τοῦ κρατοῦντος,
τοῦτον δὴ τὸν Παΐσιον· καὶ ἀντ' αὐτοῦ ποιμένα
ἔφερε, προσεκόμισε τῆς Οἰκουμένης θρόνῳ
ΙΕΡΕΜΙΑΝ αὖθίς τε τὸν πρώην πατριάρχην·
ἀρίστως δὲ ποιμάναντα Ἱερεμίαν τοῦτον
δύο ἔτη ὁλόκληρα θεοφιλῶς, ἠπίως,
ἐπαναστὰς ΠΑΪΣΙΟΣ βαίνει αὖθις τὸν θρόνον·
ἀπέστειλε δὲ παρευθὺς Ἱερεμίαν τότε
ὑπερόριον εἰς Ἄθωνα, εἰς τὴν μεγίστην Λαύραν.
Ἐκεῖ λοιπὸν καὶ τέθνηκεν οὗτος Ἱερεμίας,
οὗπερ τὸ μνῆμα σώζεται ἄχρι τοῦ νῦν ἐκεῖσε.
Τοῦτον δὲ τὸν Παΐσιον οὕτω πατριαρχοῦντα
ΝΕΟΦΥΤΟΣ ἐπαναστὰς ὁ τότε Καισαρείας
Παΐσιον μὲν ἔξωσε, βίᾳ καὶ δυναστείᾳ,
αὐτὸς δ' ἐπατριάρχευσε εἰς πέντε χρόνους ὅλους·
Νεόφυτον δὲ ἔξωσε, δυνάμει καὶ τῇ βίᾳ,
(1741) ΣΕΡΑΦΕΙΜ Νικομηδείας ὁ μάταιος ἐκεῖνος,
ὅνπερ πατριαρχεύσαντα εἰς ἕνα μόνον χρόνον
ἐξώρισαν καὶ ἔπεμψαν εἰς τὸ ἅγιον Ὄρος.
(1742) Ὅρα πάλιν τὸ δεύτερον τὸν μάταιον ἐκεῖνον
ΝΕΟΦΥΤΟΝ τὸν Πάτμιον ποιμένα, πατριάρχην.
Ἀλλὰ καὶ τοῦτον αὖθίς τε, ληξάσης διετίας,
ἀπέβαλεν, ἐξώρισεν εἰς τὴν αὐτοῦ πατρίδα
(1744) ΠΑΪΣΙΟΣ ὁ προῤῥηθεὶς, καὶ προέστη τοῦ θρόνου,
εἰς δύο ἔτη ἅπαντα, μονώτατα καὶ ταῦτα.
Τοῦτον δὲ τὸν Παΐσιον τότε πατριαρχοῦντα
ἐξώρισεν, ἀπέστειλε μακρὰν ἀπὸ τοῦ θρόνου
(1746) ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ μάταιος ἅγιος Νικομηδείας.
Οὗτος Πελοποννήσιος καὶ νήπιος τὰς φρένας.
Τοῦτον πατριαρχεύσαντα εἰς ἔτη πέντε μόνα,

ἐπαναστὰς τὸ τέταρτον πολλῇ τῇ χρυσοῦ ῥύμῃ,
ὡς χείμαῤῥος ἀπὸ βροχῆς, ὁ πολὺς εἰς τοιαῦτα
(1751) ΠΑΙΣΙΟΣ καὶ αὖθίς τε τὸν Κύριλλον ἐξώσας
εἰς νῆσον Κύπρον πέπομφεν ὑπερόριον τοῦτον.
Ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἔξωσε μετὰ δεύτερον ἔτος
(1753) ΚΥΡΙΛΛΟΣ κατὰ δεύτερον πατριαρχεύσας πάλιν.
Τοῦτον δὴ τὸν Κύριλλον διανύσαντα ἤδη
τῷ θρόνῳ ἔτος δεύτερον ἔπαυσε πᾶς ὁ κλῆρος,
καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσήνεγκεν, ἔθεσεν εἰς τὸν θρόνον
(1755) ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΝ ἐκ Ζαγορᾶς τὸν πρώην Προϊλάβου,
τὸν δὲ μάταιον Κύριλλον, τὸν φρόνιμον ἐκεῖνον,
κατὰ τὸν Ἄθω ἔπεμψεν, εἰς Μονὴν Βατοπέδι.
Μετὰ πεντάμηνον δ' αὐτοῦ ἐν τῇ Πατριαρχείᾳ
παύει αὐτὸν ἡ Σύνοδος καὶ θέτει εἰς τὸν θρόνον
τὸν τῆς Φιλιππουπόλεως χρηματίζοντα τότε
(1755) ΣΕΡΑΦΕΙΜ τὸν Ἀλβανὸν, τὸν πολὺν ἐν ταῖς μάχαις.
Τοῦτον πατριαρχεύσαντα εἰς πέντε ὅλα ἔτη
ἡ Σύνοδος κατήγαγε καὶ ἐξώρισε τότε
εἰς Μονὴν Παντοκράτορος, εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος·
καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσήνεγκε τὸν τότε Χαλκηδόνος
(1760) ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΝ αὐτὸν, Βυζάντιον τὸ γένος·
καὶ τοῦτον δὴ κρατήσαντα δεκαὲξ μόνους μῆνας
ἡ Σύνοδος ἐξώρισεν εἰς τὴν Μεγίστην Λαύραν,
καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσήνεγκε τῷ θρόνῳ Οἰκουμένης
(1762) ΣΑΜΟΥΗΛ τὸν Βυζάντιον, μητροπολίτην Δέρκων.
Οὗτος ταῖς βίβλοις ἔχαιρε, βιβλίοις ἐνετρύφα,
νοῦς ὢν ὅλος ἐμμέριμνος, ἄγρυπνος νυκτοφύλαξ.
Σπουδὴ ἡ τούτου ἅπασα αἱ βίβλοι αὐτῷ ἦσαν·
Δημοσθένης ἐντρύφημα, ἥδυσμα Θουκυδίδης.
Τούτοις γὰρ συνανίστατο, τούτοις συνεκαθεύδει,
ὡς μέγας νοῦς ὁ Σαμουὴλ, σοφίᾳ τεθραμμένος,
καὶ μεγίστην ἐκέκτητο μελέτην τῶν πρακτέων,
καὶ μόνος ἐγκεχείριστο τῶν πάντων τὰς ἡνίας
πραγμάτων καὶ φροντίδων τε ὡς μέγας κυβερνήτης.

Σαμουὴλ ἦν ἐπίτροπος, Σαμουὴλ καὶ δεσπότης,
τὰ πάντα ἦν ὁ Σαμουὴλ καὶ Σαμουὴλ ἐν πᾶσιν.
Οὗτος ἐπὶ ἓξ ἅπαντας ἐνιαυτοὺς τῷ τότε,
ἐν οἷς λαμπρῶς ἐκόσμιζε τὸν πανάγιον θρόνον,
ἠλάφρωσεν, ἐκούφισε τὸ ὑπέρογκον χρέος,
ὅπερ ἐπεφορτίσθηκεν ὁ πανάγιος θρόνος.
Ἀλλ' ὁ φθόνος οὐκ ἤνεγκε, φθόνος ὁ παλαμναῖος,
βλέπειν τὸν θρόνον ἥσυχον καὶ εἰς τὸ ἑξῆς πλέον·
ὅθεν αὐτὸς διήγειρε καὶ συνεργάτην ἔσχε
(1768) ΜΕΛΕΤΙΟΝ Τενέδιον ὄντα τότε Λαρίσσης.
Οὗτος ἦν πολυτάλαντος καὶ φιλόδοξος λίαν·
διὸ τοὺς μὲν φιλοκερδεῖς κατέπεισε χρυσίῳ,
καὶ οὕτω τοῦτον ἔδειξαν δεσπότην πατριάρχην,
ἐκεῖνον δὲ τὸν Σαμουὴλ εἰς τὴν μεγίστην Λαύραν
ἐξώρισε, κατέπεμψεν ὁ μάταιος ἐκεῖνος.
Ἀλλ' οὐ πολὺ κατέμεινεν ἡ Δίκη εἰς τοιαῦτα,
μετὰ γὰρ μόνους μῆνας ἓξ διαβάλλεται οὗτος
πρὸς Βασιλέα Μουσταφᾶν, ὡς τάχα οὗτος τότε
κατασκόπους ἐδέξατο ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας·
ὅθεν κακῶς ἐκβέβληται τῆς πόλεως καὶ θρόνου
καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσήνεκται ὃς ἦν Θεσσαλονίκης
(1768) ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ὄνομα, μηδὲν ὅλως γινώσκων,
ἀλλ' ἦν δεσπότης ὄνομα ζωγραφισμένος τάχα.
Διὸ καλῶς ἐδέσποζεν ἴσως αὐτοῦ ἡ τύχη
ἐν πᾶσι πέντε ἔτεσιν, ἔπειτα ἐξεβλήθη,
καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσήνεκται ὁ Σαμουὴλ ὁ πρώην,
(1773) ΣΑΜΟΥΗΛ ὁ Βυζάντιος, κατὰ δεύτερον τότε·
ὅνπερ πατριαρχεύσαντα εἰς ἑπτὰ μόνους μῆνας
ἔξωσαν καὶ κατέβασαν ἀπὸ τοῦ θρόνου τότε,
τάχα ὄντα ὑπέργηρον καὶ τὸν νοῦν σαλευμένον,
καὶ ἀντ' αὐτοῦ μετήνεγκαν, ἐκ τῆς πατριαρχείας
θρόνου τῆς Ἱερουσαλὴμ, εἰς οἰκουμένης θρόνον
(1773) ΣΩΦΡΟΝΙΟΝ λεγόμενον ἐκ Δαμασκοῦ Συρίας,
ἄνδρα Ἄραβα, ἥσυχον, σοφώτατον· σοφίας

'Αράβων καὶ μαθήσεως ἄκρως ἐξησκημένον.
Οὗτος τῷ θρόνῳ ἔπρεψεν εἰς χρόνους πέντε ὅλους,
τουρκιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ, ἀραβιστὶ διδάσκων·
ὅθεν ἦν κοσμοπόθητος, φιλούμενος τοῖς πᾶσιν.
Ὡς δὲ τὸν χοῦν ἀπήτησεν ἡ φύσις καὶ ἐκ τούτου,
καὶ μέλλων τὸ θνητότητος ἀπεφορτίσθαι βάρος,
τοιάδε τότε ἔλεξε τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ·
—«Πάντες νῦν ἀκούσατε τῶν ἐμῶν λόγων τούτων·
ἐὰν τὸ καλὸν θέλητε τῆς μητρὸς 'Εκκλησίας,
ἐὰν εἰρήνην βούλησθε, τιμὴν καὶ κλέος μέγα,
διάδοχόν μου κάμετε Γαβριὴλ τὸν Σμυρναῖον.»—
Καὶ ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος ἐξέλιπε τὸ πνεῦμα.
Ἡ Σύνοδος οὖν παραυτὰ Γαβριὴλ τὸν ῥηθέντα,
ποιμένα Παλαιῶν Πατρῶν ὑπάρχοντα τῷ τότε,
μετὰ τιμῆς μετέπεμψεν, ἐκάλεσε συντόμως
καὶ εἰς τὴν πόλιν τέθηκε ποιμένα, πατριάρχην
(1780) ἐν τῷ πῖ τε καὶ ἐν τῷ ψῖ καὶ ἄλφα τῷ πρωτίστῳ.
Ἦν δ' οὗτος πρᾶος, ἥσυχος, εἰρηνικὸς, χαρίεις,
προσηνὴς καὶ εὐέντευκτος, φιλούμενος τοῖς πᾶσιν.
'Αλλὰ τοῦτον τὸν ΓΑΒΡΙΗΛ, ἀνύοντα τὸ πέμπτον
ἠπίως καὶ πρᾳότατα ἐπὶ τοῦ θρόνου ἔτος,
νόσος ἐνσκήψασα δεινὴ, κακὴ δυσεντερία,
ἀφήρπασεν, ἐξεύγαλεν αὐτὸν τῶν ἀπ' ἐντεῦθεν.
Τότε εὐθὺς ἡ Σύνοδος ἐκάλεσε τὸν Σμύρνης
(1785) ΠΡΟΚΟΠΙΟΝ, βαθύπλουτον, πυκνότατον τὰς φρένας,
ἄνδρα Πελοποννήσιον, ὃν θέτει Πατριάρχην·
πλὴν τοῦτον οὐ μετ' οὐ πολὺ, διά τινας αἰτίας,
τοῦ θρόνου ἀποβάλλουσι καὶ πέμπουσιν αὐτίκα
ἐξόριστον τὸν δυστυχῆ εἰς τὴν Μεγίστην Λαύραν.
'Εποίησαν δὲ ἀντ' αὐτοῦ Πατριάρχην ἀμέσως
(1789) ΝΕΟΦΥΤΟΝ ὀνόματι, ἅγιον Μαρωνείας,
Σμυρναῖον εὐπατρίδην τε καὶ εὐέντευκτον ὄντα.
Οὗτος δὲ ὁ Νεόφυτος, ἐμμέριμνος διόλου
καὶ Ἄργος πολυόμματος εἰς πάντα τὰ πρακτέα,

ἔτη πέντε ἐκόσμησε τὸν πανάγιον θρόνον·
ἔρις δέ τις ἐνσκήψασα κατ' αὐτοῦ τῶν ἁγίων,
ἔρις ἡ πατρογέννητος, ἔρις ἡ παλαμναία,
ἀνάστατον ἐποίησε πόλεως καὶ τοῦ θρόνου·
καὶ εἰς Ῥόδον τὸν ἔπεμψεν ἡ Σύνοδος τῷ τότε,
ἀντ' αὐτοῦ δὲ εἰσήγαγεν εἰς θρόνον Οἰκουμένης
(1794) ΓΕΡΑΣΙΜΟΝ τὸν Κύπριον, τὸν ἅγιον τὸν Δέρκων.
Οὗτος δὲ ἦν πραότατος, μειλίχιος τὸν τρόπον,
ἀλλὰ καὶ σπουδαιότητι κεκοσμημένος λίαν.
Ἦν δ' ὅτε ταῦτα πέπρακται ἔτος τὸ τοῦ Κυρίου
τέταρτον, ἐννενηκοστὸν, ἑπτακοσιοστόν τε
καὶ χιλιοστὸν βέβαια καὶ πρώτη Ἀπριλίου.

τέλος τοῦ χρονικοῦ.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΑΤΡΑΡΧΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

—

Ὄνομα πατριάρχου.	Χρονολογία				
	Μελετίου	Κομνηνοῦ	Κυρίλλου	Μκθᾶ	ἡμετέρα *
α' Γεννάδιος Σχολάριος Β'......	1453	1453	1453	1453	1454
β' Ἰσίδωρος Β' Ξανθόπουλος....	1459	1460	1460	1459	1460
γ' Σωφρόνιος Α' Συρόπουλος....	1465	1466	1467	1465	1465
δ' Ἰωάσαφ Α' Κόκκας........	1466	1466	1468	1466	1466
ε' Μάρκος Β' Ξυλοκαράβης.....	1467	1472	1471	1469	1470
ς' Συμεὼν Α' Τραπεζούντιος....	1467	1473	1472	1470	1472
ζ' Διονύσιος Α'.............	1470	1476	1474	1472	1476
η' Μάξιμος Β'..............	1481	1488	1485	1482	1479
ς' Συμεὼν Α' τὸ β'..........	1476	1482	1480	1478	1484
θ' ἐπίβασις Ῥαφαὴλ Α' Σέρβου..	1479	1486	1484	1481	1487
ι' Νήφων Β'...............	1487	1494	1491	1488	1488
ζ' Διονύσιος Α' τὸ β'.........	1490	1496	1494	1490	1490
ια' Μάξιμος Γ'.............	1493	1499	1497	1493	1493
ι' Νήφων Β' τὸ β'...........	1499	1505	1503	1499	1499
ιβ' Ἰωακεὶμ Α'.............	1500	1506	1504	1500	1500
ι' Νήφων Β' τὸ γ'...........	(α)	(α)	(α)	(α)	(α)
ιγ' Παχώμιος Α'............	1501	1511	1505	1504	1504
ιβ' Ἰωακεὶμ Α' τὸ β'.........	1502	1513	1506	1505	1505
ιγ' Παχώμιος Α' τὸ β'........	1503	1513	1507	1506	1506
ιδ' Θεόληπτος Α'...........	(β)	1516	1512	1511	1511
ιε' Ἱερεμίας Α'.............	1520	1524	1521	1520	1519
ις' ἐπίβασις Ἰωαννικίου Α'.....	(β)	1528	1524	1523	1524
ιε' Ἱερεμίας Α' τὸ β'.........	(β)	1529	(γ)	1523	1524
ιζ' Διονύσιος Β'............	1540	1540	1539	1543	(δ)
ιη' Ἰωάσαφ ὁ Μεγαλοπρεπής....	1548	1549	1547	1551	1549
ιθ' Μητροφάνης Γ'...........	1565	1566	1565	1565	1565
κ' Ἱερεμίας Β' ὁ Τρανός.......	1572	1574	1572	1572	1572

* Μ. Γεδεών.

(α) Οὐδεὶς ἀναφέρει αὐτόν, διότι ἐκλεχθεὶς δὲν ἐδέχθη.

(β) ἀσαφής. (γ) λείπει. (δ) χάσμα πιθανῶς.

ιθ' Μητροφάνης Γ' τὸ β'	(α)	1583	1579	1579	
κ' Ἱερεμίας Β' τὸ β'	(α)	1587	1579	1580	
κα' ἐπίβασις Παχωμίου Πατέστου	1584	1592	1583	1584	
κβ' Θεόληπτος Β'	1585	1594	1585	1585	
κ' Ἱερεμίας Β' τὸ γ'	1586	1596	1586	1586	
κγ' Ματθαῖος Β'	1601	1601	1601	1594	1594
κδ' Θεοφάνης Α'	(β)	(β)	(β)	1594	1595
κε' Γαβριὴλ Α'	(β)	(β)	(β)	1594	1596
κς' Θεοφάνης Β' ὁ Καρύκης	(β)	(β)	(β)	(β)	1597
κζ' Μελέτιος Πηγᾶς τοποτηρητὴς	(β)	(β)	(β)	1595	1598
κγ' Ματθαῖος Β' τὸ β'	(β)	(β)	(β)	1595	1600
κη' Ῥαφαὴλ Β'	1603	1606	1606	1603	1603
κθ' Νεόφυτος Β'	(γ)	(γ)	(γ)	(γ)	1606
λ' Κύριλλος Λούκαρις συμβοηθὸς .	1614	(δ)	(δ)	1614	1612
λα' Τιμόθεος Α'	1615	1616	1614	1614	1613
λ' Κύριλλος Λούκαρις τὸ α'	1622	1621	1621	1622	1620*
λβ' Γρηγόμρ Στραβοαμασείας Δ' .	1623	1623	1623	1623	1623
λγ' Ἄνθιμος Β'	1623	1623	1623	1623	1623
λ' Κύριλλος Λούκαρις τὸ β'	1623	1623	1623	1624	1624
λδ' Κύριλλος Β' ὁ Κονταρῆς	1633	1632	1632	1632	1631
λ' Κύριλλος Λούκαρις τὸ γ'	1633	1632	1632	1632	1631
λε' Ἀθανάσιος Γ' ὁ Πατελλάριος .	1633	1633	(;)	1633	1633
λ' Κύριλλος Λούκαρις τὸ δ'	1633	1633	(;)	1633	1633
λε' Ἀθανάσιος Γ' τὸ β'	1634	1635	(;)	1634	1634
λδ' Κύριλλος Β' Κονταρῆς τὸ β' .	1635	1636	(;)	1635	1634
λς' Νεόφυτος Γ'	1636	1638	1637	1636	1635
λ' Κύριλλος Λούκαρις τὸ ε'	1638	1639	1638	1637	1637
λδ' Κύριλλος Β' Κονταρῆς τὸ γ' . .	1638	1639	1638	1638	1638
λζ' Παρθένιος Α' ὁ Γέρων	1639	1640	1639	1639	1639
λη' Παρθένιος Β' ὁ Ὀξὺς	1643	1645	1643	1644	1644
λθ' Ἰωαννίκιος Β'	1645	1647	164[illegible]	164[illegible]	1646
λη' Παρθένιος Β' ὁ Ὀξὺς τὸ β' . .	1646	1648	1648	1647	1648
λθ' Ἰωαννίκιος Β' τὸ β'	1650	16[illegible]0	1650	1650	1650
μ' ἐπίβασις Κυρίλλου Γ' Σπανοῦ .	1651	1651	1650	1651	1651
λε' Ἀθανάσιος Γ' τὸ γ'	1651	1651	1650	1651	1651
μα' Παΐσιος Α'	1652	1651	1650	1652	1652
λθ' Ἰωαννίκιος Β' τὸ γ'	1653	1654	1651	1653	1653

(α) ἀσαφής. (β) ἀγνοοῦσι τὸν ἄνδρα.
(γ) προηγεῖται τοῦ Ῥαφαὴλ καὶ ἕπεται πάλιν. (δ) λείπει. * ἴσως.

μ' Κύριλλος Γ' Σπανὸς τὸ β'	1655	1655	1654	1655	1655
μα' Παΐσιος Β' τὸ β'	1655	1655	1654	1655	1655
μβ' Παρθένιος Γ'	1656	1657	1655	1656	1656
μγ' Γαβριὴλ Β'	1657	1658	1658	1657	1657
μδ' Παρθένιος Δ' Μογιλάλος	1657	1658	1658	1657	1657
με' Διονύσιος Γ' Βάρδαλις	1661	1659	1662	1660	1660
μδ' Παρθένιος Δ' τὸ β'	1665	(α)	(β)	1665	1665
μς' ἐπίβασις Κλήμεντος Α'	1668	(α)	(β)	1668	1668
μζ' Μεθόδιος Γ'	1669	(α)	1669	1669	1669
με' Παρθένιος Δ' τὸ γ'	1671	1671	1671	1671	1671
μη' Διονύσιος Δ' Μουσελίμης	1672	1672	1672	1672	1671
μθ' Γεράσιμος Β'	1673	1674	1673	1673	1674
με' Παρθένιος Δ' τὸ δ'	1675	1676	1675	1675	1675
μη' Διονύσιος Δ' τὸ β'	1676	1679	1677	1676	1676
ν' Ἀθανάσιος Δ'	1679	1683	(γ)	1679	1679
να' Ἰάκωβος Α'	1679	1683	1680	1679	1679
μη' Διονύσιος Δ' τὸ γ'	1682	1685	1683	1682	1685
με' Παρθένιος Δ' τὸ ε'	1684	1686	1685	1684	1686
να' Ἰάκωβος Α' τὸ β'	1685	1687	1687	1685	1686
μη' Διονύσιος Δ' τὸ δ'	1686	1688	1688	1686	1687
να' Ἰάκωβος Α' τὸ γ'	1686	1688	1689	1686	1587
νβ' Καλλίνικος Β' Ἀκαρνὰν	1690	1689	1690	1690	1688
νγ' ἐπίβασις Νεοφύτου Δ'	1691	1689	1691	1691	1689
νβ' Καλλίνικος Β' τὸ β'	1691	1690	1691	1691	1689
μη' Διονύσιος Δ' τὸ ε'	1693	1693	1693	1693	1693
νβ' Καλλίνικος Β' τὸ γ'	1694	1694	1694	1694	1694
νδ' Γαβριὴλ Γ'	1702	1702	1702	1702	1702
νε' Νεόφυτος Ε'		(γ)	(γ)	1707	1707
νς' Κυπριανὸς Α'		1707	1706	1707	17..
νζ' Ἀθανάσιος Ε'		1709	(γ)	1710	....
νη' Κύριλλος Δ'		1711	(γ)	1712	....
νς' Κυπριανὸς Α' τὸ β'		1713	(γ)	1713	1713
νθ' Κοσμᾶς Γ'		1714	1707	1713	1713
ξ' Ἱερεμίας Γ' ὁ Πάτμιος		1716	1709	1715	1715
ξα' Καλλίνικος Γ'		1727	(γ)	1726	1726
ξβ' Παΐσιος Β'		1727	(δ)	1726	1726

Τὰ κατόπιν εἶσὶν ἀρκούντως σαφῆ καὶ γνωστὰ ἐκ τῶν πατρ. κωδήκων.

(α) χάσμα. (β) λείπει. (γ) ἀγνοεῖ. (δ) ἀσαφής.

ΠΕΡΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΟΡΩΝ.

Α'.

Ἐγράψαμέν ποτε ταῦτα (α):

«*Ἡ ζυγός*. Τὸ ὄργανον δι' οὗ προσδιορίζονται τὰ βάρη τῶν σωμάτων καλεῖται κοινὸς μὲν ἡ ζυγαριά, ἑλληνιστὶ δὲ ἡ ζυγὸς *θηλυκῶς*· ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, ἀναγινώσκομεν:

»ά. «Ζυγὸς ἀρσενικῶς μὲν ἐπὶ τῶν βοῶν· θηλυκῶς δὲ ἐπὶ τῶν σταθμῶν». (Ἀμμωνίου περὶ διαφορῶν λέξεων).

»β'. Ζυγὸς (ὁ) ἐπὶ τῶν βοῶν, θηλ. (ἡ) ἐπὶ τῶν σταθμῶν. Θωμᾶς. Ζυγὸς (ἀρσ.) ἐπὶ ἁμάξης· ἐπὶ δὲ σταθμοῦ οὐ ζυγὸς (ἀρσ.) ἀλλὰ τὰ ζυγά. (Λεξ. Ἐῤῥίκου Στεφάνου).

»γ'. Τινὰ οὐσιαστικὰ τῆς β' κλίσεως μετὰ τοῦ γένους συμμεταϐάλλουσι καὶ τὴν ἔννοιαν, οἷον ὁ ζυγός, ἡ ζυγὸς (ἡ ζυγαριὰ) (Γραμ. Βερναρδάκη. § 168. Σημ. δ. σελ. 32).

»Οὐδεὶς ἀναιρεῖ τὴν ῥηθεῖσαν διάκρισιν ὁ ζυγὸς καὶ ἡ ζυγός. συμφέρει δὲ αὕτη τοῖς ἐπιστήμοσι πρὸς διάκρισιν τῶν ἐννοιῶν.

»*Σημείωσις*. Ἀκαδημιακῶν μὴ ὑπαρχόντων, εἰς οὐδένα ἐπιϐάλλεται ἡ ὀνοματολογία, ἣν ἐλλόγως μεταχειριζόμεθα εἰς τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν· λίαν ὠφέλιμον ὅμως ἤθελεν εἶναι εἴς τε τὴν ἐπιστήμην καὶ τοὺς σπουδάζοντας αὐτὴν νέους νὰ μεταχειρίζωνται οἱ διδάσκοντες τοὺς αὐτοὺς ἐπιστημονικοὺς ὅρους.»

Β'.

Ὁ δὲ κ. Κόντος ἔγραψε τὰ ἑξῆς (ϐ):

« § 39. Ἡ ζυγός.

»Πολλοὶ πειθόμενοι τῷ ἐν τῇ παρ' ἡμῖν συνήθει γραμματικῇ λεγομένῳ «Πολλὰ ὀνόματα, ἀλλάζοντα τὸ γένος, ἀλλάζουσι καὶ τὴν σημασίαν· οἷον, ὁ *ζυγὸς* (ζυγός), ἡ *ζυγὸς* (ζυγαριά), ὁ *ἵππος* (ἄλογον), ἡ *ἵππος* (ἡ φοράδα καὶ τὸ ἱππικόν)» ποιοῦνται χρῆσιν τοῦ θηλυκοῦ ἡ *ζυγός*, ὁσάκις σκοποῦσι νὰ δηλώσωσι τὴν κοινῶς καλουμένην *ζυγαριάν*. Ἐπὶ τῆς ἐννοίας ταύτης τὸ ἀρσενικὸν ὁ *ζυγὸς* κεῖται καὶ παρὰ Πλάτωνι καὶ παρ' Ἀριστο-

---

(α) ἴδε Ἀθήναιον τ. γ'. σ. 472.

(ϐ) ἴδε Λόγιον Ἑρμῆν. τ. Ε'. σ. 49.

τέλει καὶ παρὰ Γαληνῷ καὶ παρ' Ἐπικτήτῳ καὶ παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ καὶ παρ' Ἰουλιανῷ καὶ παρ' ἄλλοις, τὸ δὲ θηλυκὸν ἡ *ζυγός* παρ' οὐδενὶ τῶν παλαιῶν. Κατὰ τὸν Εὐστάθιον «παροιμιάζεται τὸ *ζυγὸς δόλιος*». Γελῶμεν δ' ἐνθυμούμενοι τὸ γεγραμμένον ὑπό τινος ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι *Ἀθηναίῳ* «Οὐδεὶς ἀναιρεῖ τὴν ῥηθεῖσαν διάκρισιν ὁ *ζυγὸς* καὶ ἡ *ζυγός*· συμφέρει δὲ αὕτη τοῖς ἐπιστήμοσι πρὸς διάκρισιν τῶν ἐννοιῶν». Δὲν φαίνεται δ' ἀπίθανον νὰ δυσανασχετῇ ὁ νέος οὗτος Ἀρίσταρχος, διότι δὲν λέγεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὁ *πούς* καὶ ἡ *πούς*, ὁ *δάκτυλος* καὶ ἡ *δάκτυλος*, ὁ *πῆχυς* καὶ ἡ *πῆχυς*, κτλ. πρὸς διάκρισιν τῶν ἐννοιῶν. Εἰς μεγάλην δὲ πάντως θὰ ἐμπέσῃ ἀπορίαν, ἂν ἐρωτηθῇ τί φρονεῖ περὶ τῶν ἄνευ ἄρθρου ἐκφερομένων «*ζυγὸν* μὴ ὑπερβαίνειν» ἢ «μηδὲ *ζυγὸν* ὑπερβαίνειν» καὶ «*ζυγῷ* ἱστάναι», κτλ. Ἀλλὰ περὶ τῶν τοιούτων θὰ διαλάβωμεν ἀλλαχοῦ διεξοδικῶς.

»Ἐν ταῖς εἰς τὰς Ἐπικτήτου Διατριβὰς Σημειώσεσι τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ φέρεται «Ἔν σοι ζυγόν: Ἀνωτέρω δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος κεφαλαίου *τὸν ζυγὸν*, ἀρσενικῶς εἴρηκε. Λέγεται γὰρ ἀμφοτέρως· τὸ δὲ οὐδέτερον τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ μᾶλλόν ἐστιν, οἷον καὶ τὸ παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα *Ζυγὰ δίκαια, καὶ στάθμια δίκαια*. Παρὰ τὸ ὑποκοριστικὸν *Ζυγάριον* ἔπλασεν ἡ παρ' ἡμῖν συνήθεια τὸ *Ζυγαρία* (balance)· τὸ δὲ καθιέμενον εἰς θάτερον τοῦ ζυγοῦ μέρος βαρύ τι σῶμα ἐκ μετάλλου ἤ τινος ἑτέρας ὕλης, ᾧ παραβάλλεται τὸ σταθμώμενον, δι' ἑτέρου ὑποκοριστικοῦ σημαίνει, τοῦ *Ζύγιον* (poids)». Ὁ Ἀμμώνιος διδάσκει «*Ζυγός*: ἀρσενικῶς μὲν ἐπὶ τῶν βοῶν, θηλυκῶς δὲ ἐπὶ τῶν σταθμῶν», ὁ δὲ Μάγιστρος «*Ζυγός*: ἀρσενικῶς ἐπὶ ἁμάξης, ἐπὶ δὲ σταθμοῦ οὐ *ζυγός* ἀλλὰ *τὰ ζυγά* οὐδετέρως πληθυντικῶς· τὸ γὰρ *ζυγὸν* ἀδόκιμον», ὁ δὲ Μοσχόπουλος «*Ζυγός*: ὁ τῶν βοῶν, *ζυγὸν* δὲ οὐδετέρως τὸ ζύγιον». Περὶ πάντων τούτων ἀκριβῶς θὰ πραγματευθῶμεν ἐν ἑτέρῳ καιρῷ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος παρατηροῦμεν μόνον ὅτι τὸ τοῦ Ἀμμωνίου δίδαγμα εἶναι ἀναληθές, ἂν μὴ ὑποληφθῇ κατὰ τὸν Βαλκενάριον ὅτι παρεφθάρη τὸ ὑπ' αὐτοῦ γραφέν.»

Γ'.

Ταῦτα γράφων ὁ κ. Κόντος εἰρωνικῶς, ὑπολαμβάνει ἡμᾶς ζηλοῦντας τὴν δόξαν τοῦ Ἀριστάρχου, τοῦθ' ὅπερ, ὀφείλομεν εἰπεῖν, οὐδέποτε ἦν δυνατὸν νὰ λάβωμεν κατὰ νοῦν *οἱ μὴ γραμματικοὶ ὄντες ἡμεῖς*. Ἄλλως δὲ, εἰ τοῦτο ἐφρονοῦμεν, ἠθέλομεν ἀποδείξῃ, ὅτι μικρὰν ἰσχὺν ἀποδίδομεν τῇ λογικῇ. Ἐν τούτοις οἱ λογικῶς σκεπτόμενοι σοφοὶ καὶ μέλλοντες ἀκαδημαϊκοὶ τῆς Ἑλλάδος ὀφείλουσι, καθ' ἡμᾶς, νὰ μὴ ἀποῤῥίψωσι τὴν χρῆσιν τῆς ὀνομασίας ἡ ζυγὸς, καὶ ἰδοὺ οἱ λόγοι, οἵτινες ὑπαγορεύουσι τοῦτο καὶ οὓς συνιστῶμεν τοῖς ἀναγνώσταις, *μάλιστα δὲ τοῖς ἐπιστήμοσιν*.

α'. Λογικώτερον εἶναι τὸ νὰ ἔχῃ τελειοποιημένη τις γλῶσσα *ἴδιον ὄνομα δι' ἕκαστον διάφορον πρᾶγμα*· ἤδη δὲ διάφορα ἀπ' ἀλλήλων εἰσὶν ὁ ζυγὸς τῶν βοῶν καὶ τὸ ὄργανον δι' οὗ ὁρίζομεν τὰ βάρη τῶν σωμάτων· ταῦτα διάφορον ἔχουσι τὸ σχῆμα καὶ τὴν χρῆσιν διαφόρου ὑπάρχοντος τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, διάφορον πρέπει νὰ ἔχωσι καὶ τὸ ὄνομα.

Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι μεταξὺ τῶν ὀνοματολογιῶν ἡ τῆς χημείας θεωρεῖται δικαίως *ἡ ἐπιστημονικωτέρα, διότι ἐλαχίστη διαφορὰ σωμάτων διὰ διαφόρου ὀνομασίας δηλοῦται*· τοῦτο δὲ, ὡς γνωστὸν, ἐπιτυγχάνομεν θαυμασίως διὰ τῆς χρήσεως καταλλήλων πρὸς τὸν σκοπὸν προθέσεων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ διὰ τῶν λέξεων πρῶτος, δεύτερος, τρίτος κτλ. Τοῦτο δέ ἐστιν *ὑπηρετεῖν* τὴν ἐπιστήμην.

β'. Ὁ κ. Κόντος βεβαιοῖ, ὅτι ἀνέγνωσεν αὐτὸς *ἀττικοὺς* συγγραφεῖς ἐκ τῶν περισωθέντων καὶ δὲν ἀπήντησε τὴν ὀνομασίαν *ἡ ζυγός*· ὁ λόγος οὗτος καταφανῶς *δὲν εἶναι ἰσχυρὸς* πρὸς ἀπόῤῥιψιν τῆς ὀνομασίας *ἡ ζυγός*· φρονοῦμεν μάλιστα ὅτι καὶ μὴ ὑπαρχούσης ἔπρεπε νὰ ποθήσωμεν τὴν ὕπαρξίν της· εὐτυχῶς ὅμως δὲν εὑρισκόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τὴν πλάσωμεν· λεξικογράφος *ἀξιόπιστος*, ὅν τινα πάντες οἱ γραμματικοὶ ἠκολούθησαν, ὁ ΑΜΜΩΝΙΟΣ, βεβαιοῖ ἡμᾶς ὅτι *ὑπῆρχεν ἐν χρήσει ὀνομασία ἡ ζυγὸς, ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ Ἑλληνικῷ*.

Ὁμολογητέον χάριτας τῷ ΑΜΜΩΝΙῼ διαφυλάξαντι τὴν ὑπάρ-

ξασαν διάκρισιν ὁ *ζυγὸς* καὶ ἡ *ζυγός*· τοῦτο θεωροῦμεν ἡμεῖς λογικώτερον, *ἐπιστημονικώτερον* καὶ ἐντελεστέρας γλώσσης χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, τοσούτῳ δὲ *ἀσπαστόν*, ὅσῳ ἐπίζηλον παράδειγμα πρόκειται ἡμῖν, ἡ ἀπόφασις ἀκαδημαϊκῶν τῆς Γαλλίας περὶ ὀνομασίας διακριτικῆς πραγμάτων, ἐλαχίστην διαφορὰν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα, τῶν ἑξῆς.

Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἔχει τὴν λέξιν bain (λουτρὸν), τὸ τουρκικὸν λουτρὸν ὅμως, καί περ ὀλίγον διαφέρον τῶν κοινῶν λουτρῶν, καὶ ὅπερ οἱ Ὀθωμανοὶ καλοῦσι *χαμάμ*, δὲν ἐνέκριναν οἱ ἀκαδημαϊκοὶ νὰ ὀνομάσωσι καὶ τοῦτο διὰ τῆς αὐτῆς λέξεως bain· τί ἔπραξε δὲ ἡ γαλλικὴ Ἀκαδημία ; τὴν διάκρισιν τῶν διαφόρων πραγμάτων διὰ λέξεων διαφόρων θεωροῦσα ἀναγκαίαν καὶ λογικωτέραν, δὲν ἐδίστασε νὰ παραλάβῃ ξένην ὀνομασίαν καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν παραδοχὴν καὶ τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως hamam. Ἐπὶ παραπλησίας περιστάσεως τὴν αὐτὴν ἀρχὴν παραδεχόμενοι ἡμεῖς, εὐτυχῶς δὲ μὴ χρώμενοι λεξικῷ ξένῳ καὶ τούτῳ τουρκικῷ ἢ ἀραβικῷ, προσετρέξαμεν εἰς τὸν μνημονευθέντα ἀνωτέρω λεξικογράφον, τὸν κῦρος ἔχοντα ΑΜΜΩΝΙΟΝ, ἐν ᾧ εὕρομεν καταλλήλως ἐκπληρουμένην τὴν διὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ λόγου καὶ τὸ ἐντελέστερον τῆς γλώσσης ὑπάρχουσαν ἀνάγκην.

Συνελόντι λέγω, ὅτι ἔχοντες δύο ὄργανα διάφορα, τὸ μὲν, χρήσιμον ἵνα δαμάζῃ τοὺς βόας, καλοῦμεν *ὁ ζυγὸς*, συμφώνως πρὸς πάντας, τὸ δὲ ὅλως διάφορον τὸ σχῆμα καὶ τὴν χρῆσιν, σκοπὸν ἔχον τὴν μέτρησιν τῶν βαρῶν τῶν σωμάτων, καλοῦμεν, μετὰ τοῦ ΑΜΜΩΝΙΟΥ καὶ τῶν γραμματικῶν, *ἡ ζυγὸς*, δι' ὀνομασίας, ἣν, ΩΣ ΕΚ ΠΕΡΙΣΣΟΥ, διεφύλαξεν ἡ κοινὴ γλῶσσσα θηλυκῶς, *ἡ ζυγαριά*· τοῦτο δὲ καταλλήλως ποιοῦμεν πρὸς τὸν σκοπὸν, *ὃν προβάλλει ἡ λογικὴ εἰς πάντα ἐπιστήμονα.*

Καί τοι εἴπομεν «ἀκαδημαϊκῶν μὴ ὑπαρχόντων, εἰς οὐδένα ἐπιβάλλεται ἡ ὀνοματολογία, ἣν ἐλλόγως μεταχειριζόμεθα εἰς τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν» ἀσμένως θέλομεν συζητεῖ ἀείποτε μετὰ τῶν εἰθισμένων πρὸς συζητήσεις εἰλικρινεῖς, *διὰ γλώσσης ἐμπρεπούσης τῇ ἐπιστήμῃ.*

Δ. Σ. ΣΤΡΟΥΜΠΟΣ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΣΑΤΥΡΙΚΗΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ ΑΥΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΑΣΜΑΤΑ.

Ἡ πραγματεία αὕτη συμπλήρωμα οὖσα τῆς περὶ τῆς ῥωμαϊκῆς σατύρας καὶ ἰδίως τῆς τοῦ Λουκιλίου, ἥτις ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ δ′ τόμῳ τοῦ Ἀθηναίου, σκοπὸν ἔχει νὰ σαφηνίσῃ ὅσα ἐν ἀρχῇ ἐκείνης ἐδηλώθησαν γενικῶς, ἀλλὰ δὲν ἀπεδείχθησαν, καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐκεῖ ἐκφρασθεῖσαν δόξαν, ὅτι ἡ τῶν Ῥωμαίων ἀρχαία σάτυρα, ἡ αὐτοσχέδιος δηλαδὴ σκωπτικὴ καὶ γελοία ποίησις, οὐχὶ ἡ ὕστερον ὑπὸ τοῦ Λουκιλίου καὶ τῶν μετ' αὐτὸν σατυρικῶν τῆς Ῥώμης εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν ῥωμ. ποίησιν διδακτικὴ σάτυρα, ὡς καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχαῖα ποιητικὰ αὐτοσχεδιάσματα, ἦσαν τῆς αὐτῆς καταγωγῆς καὶ φύσεως· ἔτι δὲ νὰ δείξῃ ὅτι τὰ τῆς ἑλληνικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς φαντασίας ἄτεχνα ἐκεῖνα αὐτοσχεδιαστικὰ προϊόντα περιεῖχον τὰ πρῶτα σπέρματα καὶ στοιχεῖα τῆς ὕστερον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀναπτυχθείσης δραματικῆς ποιήσεως οὐχὶ ὅμως καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων· διότι οὗτοι οὐδέποτε ἠδυνήθησαν ἐκ τῶν πρώτων ἐκείνων στοιχείων ν' ἀναδείξωσιν ἴδιον ἔντεχνον δρᾶμα, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ γνωρίσωσι καὶ παραλάβωσι τὸ ἑλληνικὸν καὶ ὕστερον διὰ παντὸς ἐνέμενον εἰς τὰ πρῶτα στοιχεῖα, οὐδόλως μάλιστα μεταβαλόντες αὐτὰ πρὸς τὸ βέλτιον, ὡς ὁμολογεῖ τοῦτο ἀψευδὴς ῥωμαῖος ποιητὴς ὁ Ὁράτιος, λέγων ὅτι μέχρις αὐτοῦ διετηροῦντο τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαίας ἀγροικίας τῆς ποιήσεως ἐκείνης.

Ὅτε δὲ εἰσήγαγε πρῶτος εἰς τὴν Ῥώμην ὁ Ἕλλην Λίβιος Ἀνδρόνικος τῷ 240 π. Χ. τὸ ἑλληνικὸν δρᾶμα, καὶ ἐπὶ σκηνῆς ἐδίδασκεν αὐτός τε καὶ πολλοὶ μετ' αὐτὸν ἀναφανέντες ποιηταὶ, τοῦτο μὲν ἐνόμιζον οἱ Ῥωμαῖοι ξένον, καὶ ὡς τοιοῦτον ἄφησαν εἰς Ἕλληνας καὶ ξένους ὑποκριτὰς, τὴν αὐτοσχέδιον ὅμως ἀρχαίαν δραματικὴν ποίησιν ἐτήρησαν αὐτοὶ διὰ παντός· διδάσκοντες δὲ ἐν τέλει τῶν ἑλληνικῶν δραμάτων πρὸς διάχυσιν τοῦ λαοῦ, ὡς οἱ Ἕλληνες τὸ σατυρικὸν δρᾶμα μετὰ τὰς τραγῳδίας, ὠνόμασαν ὕστερον

exodium, καὶ τοὺς ὑποκρινομένους αὐτὴν exodiarios, οἵτινες ἦσαν ἀείποτε ῥωμαῖοι πολῖται. Διὰ τῆς νέας ταύτης ὀνομασίας ἠθέλησαν πιθανῶς νὰ διαστείλωσιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς τοῦ Λουκιλίου σατύρας, ἥτις δὲν ἦτο δραματικὴ οὐδὲ αὐτοσχεδιαστικὴ, ἀλλ' ἔντεχνος διδακτικὴ καὶ πρὸς ἀνάγνωσιν ὡρισμένη ποίησις, τοῦτο μόνον κοινὸν ἔχουσα πρὸς τὴν ἀρχαίαν σάτυραν, τὸ σκώπτειν καὶ διακωμῳδεῖν τὰς ἠθικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐλλείψεις τῶν συγχρόνων, δι' οὗ τρόπου ἐξεθήκαμεν ἐν τῇ διατριβῇ ἐκείνῃ ὅτι διεκωμῴδει καὶ ἐχλεύαζεν ὁ Λουκίλιος αὐτάς.

Ἐν τῇ διατριβῇ ἐκείνῃ εἴδομεν, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι διϊσχυρίζονται ὅτι ἡ σάτυρα εἶναι ἴδιον αὐτῶν κτῆμα. Ὁ μὲν Ὁράτιος, γράφων περὶ τὸ 30 π. Χ. τὴν δεκάτην τοῦ ά βιβλίου τῶν σατυρῶν του[1]), λέγει τὴν ποίησιν ταύτην *ἄθικτον τοῖς Ἕλλησιν ποίημα*· Μετ' αὐτὸν ὁ ῥητοροδιδάσκαλος Κοϊντιλιανὸς[2]) ἀποφαίνεται περὶ τὸ 80 μ. Χ. ῥητῶς καὶ βεβαίως, ὅτι *πᾶσα ἡ σάτυρα εἶναι τῶν Ῥωμαίων ἰδία*· ὡσαύτως καὶ ἄλλοι ποιηταὶ καὶ γραμματικοὶ Ῥωμαῖοι[3]). Ἡμεῖς εἴπομεν ἤδη ὅτι ἡ δόξα αὕτη δεῖται περιορισμοῦ τινος, ὃν ἥ τε γένεσις καὶ ἡ ὑπόθεσις τῆς σατύρας ἐπιτρέπουσι· διότι οἱ Ἕλληνες πολλὰ ἀνάλογα καὶ συγγενῆ τῆς σατύρας εἴδη λόγου εἶχον, καὶ οὐκ ὀλίγα ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν, ἃ πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν σάτυραν παραβάλλοντες, ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἡ τοῦ Ὁρατίου καὶ Κοϊντιλιανοῦ δόξα ὀρθῶς ἔχει εἰς τὴν τελείαν ἀνάπτυξιν καὶ μάλιστα εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τῆς σατύρας εἶδος, οὐχ δὲ καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ πρώτην αὐτῆς φύσιν ἀναφερομένη· Τοῦτο δὲ νομίζομεν ὅτι ἀπεδείξαμεν ἤδη ἐν μέρει ἐν τῇ διατριβῇ ἐκείνῃ, ἀνευρόντες ἐν τῇ τοῦ Λουκιλίου σατύρᾳ τὴν φύσιν τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀρχαίας κωμῳδίας. Νῦν ἐπιχειροῦμεν ν' ἀποδείξωμεν ὅτι αἱ πρῶται ἀρχαὶ καὶ ἡ γένεσις καὶ φύσις τῆς πρὸ τοῦ Λουκιλίου σατύρας τῶν Ῥωμαίων, ἥτις ἦτο δραματική τις αὐτοσχεδιαστικὴ σκωπτικὴ ποίησις, εἰσὶ κοιναὶ πρὸς ὁμοίας ποιήσεις,

---

1) Ἐν στίχ. 60· «Carmen Græcis intactum».
2) Ἐν Instit. Orat. 10,1,93· «Satyra tota qvidem nostra est»·
3) Diomedes τόμ. 3, σελ. 482 τῆς ἐκδ. Put.

ἃς εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶχεν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐξ ἀρχῆς καὶ ὕστερον ἀκόμη, ὡς αἱ ἐφεξῆς μαρτυρίαι θέλουσι καταστήσει τοῦτο φανερόν. Καὶ πρῶτον ὁρίζομεν τὸν τύπον καὶ τὴν φύσιν τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχαίας σατύρας (satura).

ά) Περὶ τῆς ἀρχαίας σατυρικῆς τῶν Ῥωμαίων δραματικῆς ποιήσεως.

Τὰς πρώτας ἀρχὰς αὐτῆς ἀνευρίσκομεν ἐν τοῖς ᾄσμασιν, ἃ οἱ ἀρχαῖοι τῆς Ῥώμης κάτοικοι ᾖδον ἐν ταῖς ἑορταῖς τῶν θεῶν, ταῖς μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν τελουμέναις, καθ' ἃς συνερχόμενοι προςέφερον τοῖς θεοῖς τὰς ἀπαρχὰς τῶν πόνων των εἰς δεῖγμα εὐγνωμοσύνης, συνευθυμοῦντες ταὐτοχρόνως καὶ αὐτοί. Τὰ ἐν τῇ εὐθυμίᾳ δὲ ὑπ' αὐτῶν ᾀδόμενα ἦσαν αὐτοσχέδιοι στίχοι, οὓς ἀμοιβαίως οἱ ἑορτάζοντες καὶ εὐθυμοῦντες κατ' ἀλλήλων ἐκφέροντες, ἐσκώπτοντο καὶ ἐχλευάζοντο παιδιᾶς χάριν· Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐκ τῆς θρησκείας καὶ εὐθυμίας γεννηθεῖσα ἐλευθέρα αὕτη παιδιὰ ἐξετράπη προϊόντος τοῦ χρόνου εἰς ἀκολασίαν ποιητικὴν καὶ φανερὰν μανίαν, πικρῶς καὶ ἀσυστόλως προςβάλλουσα πάντας ἀδιακρίτως, ἣν οὐδόλως ἠδύνατο νὰ φέρῃ ἡ τότε ἰσχυρὰ τῆς Ῥώμης ἀριστοκρατία, αὐστηρὰ τῆς δωδεκαδέλτου διάταξις[1]) ἠνάγκασε τοὺς ἀκολασταίνοντας θρασεῖς τοῦ ὄχλου ποιητὰς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τῆς εὐσχημοσύνης καὶ ἀθώας παιδιᾶς καὶ εὐθυμίας τὰ στενὰ ὅρια.

Ἡ ἀγροτικὴ αὕτη ποίησις, ἧς τὴν φύσιν ποιεῖ ἡμῖν γνωστὴν ὁ Ὁράτιος[2]), καλεῖται ὑπὸ τούτου οὐχὶ σάτυρα, ἀλλὰ *Φεσκεν*-

---

1) August de civ. dei 2, 9.

2) Ἐν ἐπιστολ. 2, 1, 139—155·

Agricolae prisci, fortes, parvoque beati,
Condita post frumenta levantes tempore festo
Corpus, et ipsum animum spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum, et pueris et conjuge fida,
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant;
Floribus et vino Genium, memorem brevis aevi.
Fescennina per hunc inventa licentia morem,
Versibus alternis opprobria rustica fudit;

νῖνοι στίχοι, φαλλικὰ δηλ. ᾄσματα. Ἄγνωστον δὲ πόθεν ἡ τοῦ ὀνόματος ἀρχὴ καὶ πρώτη σημασία[1]). Ἄλλος ὅμως ῥωμαῖος συγγραφεὺς, ὁ ἱστορικὸς Λίβιος, καλεῖ σατύρας οὐχὶ αὐτὴν ἰδίως, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς ἑνώσεως αὐτῆς μετὰ μιμητικοῦ χοροῦ καὶ μουσικῆς προελθοῦσαν δραματικὴν ποίησιν ἀπὸ τοῦ 364 π. Χ. ἔτους.

Τὸ ἔτος τοῦτο, λέγει ὁ ἱστορικὸς[2]), ἐνέσκηψεν εἰς Ῥώμην λοιμικὴ νόσος, ἣν ὁ λαὸς ἀπέδιδεν εἰς τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν. Ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ πρὸς κατάπαυσιν αὐτῆς ἐπινοηθέντα καὶ ἐκτελεσθέντα θεῖα καὶ ἀνθρώπινα μέσα ἀπέβησαν μάταια, ἐκρίθη ἀναγ-

---

Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter ; donec iam saevus apertam
In rabiem coepit verti iocus, et per honestas
Ire domos impune minax : doluere cruento
Dente lacessiti ; fuit intactis quoque cura
Conditione super communi ; quin etiam lex
Poenaque lata, malo quae nollet carmine quemquam
Describi : vertere modum, formidine fustis,
Ad bene dicendum, delectandumque redacti.

Πρβ. Τίβουλλ. ἐν ἐλεγ. 1, 1, καὶ 2, 1, 51.

1) Κατὰ τὸν Σέρβιον εἰς Βιργιλίου Αἰνειάδος 7, 695 ἐλήφθη τὸ ὄνομα ἐκ τῆς τυῤῥηνικῆς πόλεως, ἣν αὐτὸς μὲν καὶ ἄλλοι Fescennium, ὁ δὲ Πλίνιος 3, 8, § 52 Fescenniam, ὁ δὲ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ἐν ῥωμ. ἀρχ. 1, 16 Φασκένιον καλοῦσιν, ἐν ᾗ τὸ σκωπτικὸν τοῦτο εἶδος τῆς ποιήσεως φαίνεται ὅτι ἦτο ἐγχώριον κατ' αὐτόν. Ὁ Ὁράτιος ὅμως οὐδὲν περὶ τοῦ ὀνόματος φέρει. Τῶν νεωτέρων πολλοὶ ἀμφιβάλλουσι περὶ τῆς τοιαύτης παραγωγῆς τοῦ ὀνόματος τῆς ποιήσεως ταύτης. βλ. Βερνάρδην ἐν τῇ ἱστ. τῶν ῥωμ. γραμμάτων σελ. 166 τῆς β' ἐκδ. Ἄλλοι πιθανωτέραν λέγουσι τὴν ἐκ τοῦ ἑλλ. βάσκανος καὶ βασκαίνειν παραγωγὴν, ὡς ἐχούσης τῆς ποιήσεως ταύτης πηγὴν τὸν φθόνον καὶ τὴν βασκανίαν. βλ. Klotz ἐν ἱστορίᾳ τῶν λατ. γραμμ. 1, 293, καὶ πρὸ τούτου Vossii ἐτυμολ. ἐν λ. fascinum καὶ Festum ἐν λ. Fescen. σελ. 86 τῆς Μυλλέρου ἐκδόσεως, καὶ Orelli ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκδόσει τοῦ Ὁρατίου ἐν ἐπιστ. 2, 1, 145. Ἡμῖν πιθανωτέρα φαίνεται ἡ ἀπὸ τῆς λέξεως fascinum, σημαινούσης φθόνον καὶ φαλλὸν, παραγωγή· ὥστε fescennini versus εἰσὶν φαλλικὰ ᾄσματα, οἷα καὶ οἱ Ἕλληνες ᾖδον φέροντες τὸ τῆς γονιμότητος σύμβολον ἐν καιρῷ τῶν τοῦ Διονύσου ἑορτῶν.

2) Ἐν ῥωμ. ἱστορ. 7, 2. πρβ. Val. Maxim. 2, 4, 4.

καῖον νὰ καλέσωσιν ἐκ Τυῤῥηνίας ὑποκριτὰς, ἵνα τελέσωσι πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν θεῶν σκηνικοὺς ἀγῶνας (ludos scenicos), ἀγνώστους τέως τοῖς Ῥωμαίοις, οἵτινες μόνον δρόμου ἀγῶνας (circi spectacula) ἐγίνωσκον. Οὗτοι ἐλθόντες ἐχόρευσαν κομψούς τινας χοροὺς πρὸς τὸν αὐλὸν ἄνευ ᾄσματος καὶ κινήσεων μιμουμένων τὸ ᾀδόμενον. Ἡ ῥωμαϊκὴ νεότης ἐπιδοκιμάσασα ἐμιμήθη καὶ αὐτὴ τοὺς χοροὺς τούτους, προςθέσασα ἀτέχνους σκωπτικοὺς στίχους, διάφορον καὶ ποικίλην ὑπόθεσιν ἔχοντας, οὐχὶ δὲ μίαν καὶ μόνην, οἵαν εἶχον τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου εἰς Ῥώμην εἰςαχθέντα ὕστερον (τῷ 240 π. Χ.) ἑλληνικὰ δράματα. Τοὺς στίχους τούτους ἐξέφερον κατ' ἀλλήλων οἱ νέοι, ᾄδοντες πρὸς τὸν αὐλὸν καὶ χορεύοντες καὶ σχήματα ἀνάλογα τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ᾀδομένου ποιοῦντες. Οὕτω, προςθέτει ὁ ἱστορικὸς, ἀντὶ τῶν πρότερον συνήθων ἁπλῶν καὶ ἀτέχνων Φεσκεννίνων στίχων παρίστανον ἀπὸ τοῦδε οἱ νέοι ποικίλης ὑποθέσεως πλήρεις ῥυθμῶν σατύρας (impletas modis saturas). Ἤρεσκε δὲ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ δράματος κατὰ Λίβιον, καὶ ἔντιμον παρ' αὐτοῖς ἦτο τοσοῦτον, ὥστε καὶ ὅτε ἐγνώρισαν τὸ ἑλληνικὸν δρᾶμα καὶ τοὺς τούτου ὑποκριτὰς, ἐξηκολούθουν ῥωμαῖοι μόνον ὑποκριταὶ νὰ ὑποκρίνωνται τὰς σατύρας, οὐδέποτε συγχωροῦντες νὰ μολύνωσιν αὐτὰς Ἕλληνες ἢ ἄλλοι ξένοι δοῦλοι καὶ ἀπελεύθεροι ὑποκριταὶ, διότι τούτους ἐνόμιζον εὐτελεῖς καὶ ἀτίμους· διὸ, ἄν τις ῥωμαῖος πολίτης ἀνέβαινεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὡς ὑποκριτὴς ἑλληνικοῦ δράματος, ἦτο ἄτιμος καὶ ὡς τοιοῦτος ἐστερεῖτο τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ δικαίων[1]).

Οἱ ἐμφανιζόμενοι εἰς τὸ κοινὸν ὡς ὑποκριταὶ τῶν σατυρῶν τούτων πιθανὸν εἶναι ὅτι ἔφερον προσωπίδας, ὅθεν καὶ personati προσωπιδοφόροι[2]) λέγονται· διότι ἡ χρῆσις τῶν προσωπίδων εἶναι

---

1) Livius 7, 2, 12 καὶ Val. Max. 2, 4, 4.

2) Festus ἐν λ. personatus. Κατὰ τὸν λεξικογράφον τοῦτον οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ τῶν Ἀτελλανῶν δραμάτων ὑποκριταὶ, οἵτινες ἐξ ἀρχῆς ἔφερον προσωπίδας, καθόσον ἡ κέρτομος αὕτη ποίησις ἀπῄτει ταύτας. Τοῦτο φαίνεται ἀποδεχόμενος καὶ ὁ Mommsen ἐν ῥωμ. ἱστορ. 1, σ. 228 ἐκδ. δ'.

ἀρχαιοτάτη παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἐν τῇ κωμικῇ καὶ χλευαστικῇ ταύτῃ ποιήσει. Ὁ Βιργίλιος[1]) μαρτυρεῖ ὅτι οἱ παίζοντες οὕτως ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς ἑορταῖς γεωργοὶ καὶ ποιμένες ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπά των μὲ κοίλους φλοιοὺς δένδρων, ἀνθ' ὧν ὕστερον εἰσήχθησαν αἱ προσωπίδες ἐν τοῖς θεάτροις.

Ἀλλ' ὅπως τὰς σατύρας, οὕτω καὶ τὰς προσωπίδας αὐτὰς νομίζοντες οἱ Ῥωμαῖοι ἰδίας δὲν συνεχώρουν νὰ φέρωσιν οἱ τῶν ἑλληνικῶν δραμάτων ὑποκριταὶ μέχρι Ῥωσκίου τοῦ ὑποκριτοῦ ἐπὶ τῶν Κικέρωνος χρόνων, περὶ τὰ μέσα τοῦ τελευταίου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, εἰς ὃν κωμικὸν συνεχωρήθη[2]) κατὰ πρῶτον νὰ φέρῃ προσωπίδα, διότι ἦτο παραβλὼψ, καὶ ἔδει διὰ τοῦτο νὰ καλύψῃ τὸ φυσικὸν τοῦτο ἐλάττωμά του· ὕστερον ὅμως ἐπετράπη τοῦτο καὶ εἰς ἄλλους ὑποκριτάς, ἐν ᾧ πρότερον οὗτοι ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς galerum, κόμην ἢ φενάκην δηλ. διαφόρου χρώματος, λευκὴν, μέλαιναν ἢ φαιάν, ὅπως οὕτω διαστέλληται ἡ ἡλικία αὐτῶν. Τοιαῦτα δὲ καλύμματα τῆς κεφαλῆς ἢ ὀρθότριχας φόβας, ὡς καλεῖ αὐτὰς ὁ Ἁλικαρνασσεὺς Διονύσιος[3]), ἔφερον καὶ ὕστερον ἔτι οἱ ἐν τῇ μεγάλῃ τῶν Ῥωμαίων ἑορτῇ (ludis Romanis ἢ maximis) ἐμφανιζόμενοι σατυρισταὶ, οἵτινες πολὺ πιθανὸν εἶναι ὅτι ἦσαν διάδοχοι τῶν ἐξ ἀρχῆς ὑποκρινομένων τὰς σατύρας ταύτας ῥωμαίων ὑποκριτῶν.

Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς, περιγράφων τὴν ἀρχαιοτάτην

---

1) Ἐν γεωργ. 2, 388·

Oraqve corticibus sumunt horrenda cavatis.

ἔνθα παρατηρεῖ ὁ Σέρβιος qvia necesse erat pro ratione sacrorum aliqva ludicra et turpia fieri, qvibus posset populo risus moveri. Qvi ea exercebant propter verecumdiæ remedium hoc adhibuerunt, ne agnoscerentur ut personas factas de arborum corticibus sumerent.

2) Diomedis 3, 486. Personis uti primus cœpit Roscius Gallus, præcipuus histrio, qvod occulis obversis (Cic. N. D. 1, 28) erat, nec satis decorus in personis nisi parasitus pronunciabat. Antea galeris utebantur non personis, ut qvalitas coloris indicium faceret ætatis; qvum essent aut albi aut nigri aut rufi.

3) Διον. Ἁλικαρν. ἐν ῥωμ. ἀρχ. 7, 72.

καὶ ἐπισημοτάτην ταύτην τῶν Ῥωμαίων ἑορτὴν, τὴν εἰς τοὺς Καπιτωλίνους θεοὺς Δία, Ἀθηνᾶν καὶ Ἥραν τελουμένην ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν βασιλέων, ἣν καθ' ἑλληνικὸν τρόπον διερρύθμισε Ταρκύνιος ὁ τελευταῖος τῆς Ῥώμης βασιλεὺς[1]), ὁρίζει ἀκριβέστερον τὰ τῶν ὀρχηστῶν τούτων λέγων, ὅτι πρὸς τοῖς λοιποῖς ἀγωνισταῖς ἐπόμπευον ἐν αὐτῇ καὶ οἱ τῆς κερτόμου καὶ τωθαστικῆς ὀρχήσεως χοροὶ, οἱ σατυρισταὶ, χορεύοντες τὴν ἑλληνικὴν σίκιννιν· σκευαὶ δ' αὐτοῖς ἦσαν «τοῖς μὲν εἰς Σειληνοὺς εἰκασθεῖσι μαλλωτοὶ χιτῶνες, οὓς ἔνιοι χορταίους καλοῦσι, καὶ περιβόλαια ἐκ παντὸς ἄνθους· τοῖς δ' εἰς Σατύρους περιζώματα καὶ δοραὶ τράγων καὶ ὀρθότριχες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φόβαι, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια. Οὗτοι κατέσκωπτόν τε καὶ κατεμιμοῦντο τὰς σπουδαίας κινήσεις ἐπὶ τὰ γελοιότερα μεταφέροντες». Ὅτι δὲ ἡ κέρτομος καὶ σατυρικὴ αὕτη παιδιὰ εἶναι παλαιὰ, φέρει εἰς ἀπόδειξιν καὶ τοὺς θριάμβους, καθ' οὓς «ἐφεῖται, λέγει, τοῖς κατάγουσι τὰς νίκας ἰαμβίζειν τε καὶ κατασκώπτειν τοὺς ἐπιφανεστάτους ἄνδρας αὐτοῖς στρατηλάταις, ὡς Ἀθήνησι τοῖς πομπευταῖς τοῖς ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν πρότερον ἅμα σκώμμασι παροχουμένοις». Ἀνωτέρω[2]) προςθέτει ὁ αὐτὸς ὅτι τὰ τοιαῦτά εἰσι πατροπαράδοτα καὶ λίαν ἀρχαῖα, καὶ ὡς τοιαῦτα τηροῦνται διὰ παντὸς ἀμετάβλητα, ὡς ἀναφερόμενα εἰς τοὺς τῶν θεῶν καὶ δαιμόνων πατρίους σεβασμούς· «ταῦτα γὰρ ἐπὶ μήκιστον χρόνον διὰ φυλακῆς ἔχει Ἑλλάς τε καὶ βάρβαρος χώρα, καὶ οὐδὲν ἀξιοῖ καινοτομεῖν εἰς αὐτὰ, ὑπὸ δείματος κρατουμένη μηνιμάτων δαιμονίων».

Εἰ καὶ δὲν λέγεται ὅτι οἱ σατυρισταὶ οὗτοι ἦσαν ὅμοιοι τῶν ἐκ Τυῤῥηνίας ἐλθόντων ὀρχηστῶν καὶ τῶν μετὰ τούτους ἐν Ῥώμῃ χορευόντων τοὺς αὐτοὺς χοροὺς μετὰ ᾄσματος καὶ σωματικῶν κινήσεων μιμουμένων τὴν ἔννοιαν τοῦ ᾀδομένου, ἡ ὑπὸ τοῦ Διονυσίου ὅμως βεβαιουμένη ἀρχαιότης τῶν θρησκευτικῶν τούτων

---

1) Βλ. πλείω περὶ τῆς καθ' ἑλληνικὸν τρόπον ῥυθμίσεως τῶν τῆς ῥωμ. θρησκείας ἐν τῇ ἐμῇ διατριβῇ περὶ τῆς ἀρχῆθεν κοινωνίας τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς καὶ Ῥωμαίους ἀπὸ σελ. 27 καὶ 106. πρβ. Mommsen ῥ. ἱστ. 1, 231.

2) Αὐθόθι 7, 70.

χορῶν καὶ ἡ ἐν τοῖς ἅπαξ καθιερωθεῖσι θρησκευτικοῖς ἐθισμοῖς γνωστὴ αὐστηρὰ ἐμμονὴ τῶν ἀρχαίων[1]), συνάμα δὲ καὶ ἡ ἐν τοῖς τοιούτοις ἤθεσι καὶ ἐπιτηδεύμασι κοινότης Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν, ἡ καὶ διὰ νεωτέρων ἐρευνῶν βεβαιουμένη[2]), πείθει ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ ὑπὸ Διονυσίου καλούμενοι σατυρισταὶ οὗτοι, ἦσαν οἱ αὐτοὶ ἢ ὅμοιοι τῶν ὑπὸ Λιβίου περιγραφομένων ὀρχηστῶν. Δεχόμεθα ἔτι ὡς λίαν πιθανὴν καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος satura παραγωγὴν ἀπὸ τῶν ἐν μορφῇ σατύρων ἐμφανιζομένων τούτων ὀρχηστῶν, εἰ καὶ περὶ τούτου ὁ Λίβιος οὐδὲν λέγει, οὐδὲ οἱ μετ' αὐτόν, ἀλλ' οἱ γραμματικοὶ[3]) κατὰ πρῶτον, οἵτινες ἀβέβαιοι καὶ αὐτοὶ ὄντες, παρῆγον τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἢ ἀπὸ τῶν σατύρων, ἢ ἀπὸ τῆς ποικιλίας τῆς ὑποθέσεως τῶν ᾀσμάτων τῶν ὀρχηστῶν τούτων, φέροντες εἰς παράδειγμα τὸ lanx satura, ἔνθα ἡ λέξις δηλοῖ σκεῦος πλῆρες ποικίλων καρπῶν, καὶ τὸ lex satura, δι' οὗ σημαίνεται νόμος περιέχων πολλὰς καὶ ποικίλας διατάξεις.

Τοιαύτη ἦτο ἡ μορφή, ἣν, ἐκ τῶν ἐγχωρίων ἀγροτικῶν αὐτοσχεδιασμάτων, τῶν φαλλικῶν ἢ Φεσκεννίνων, γεννηθεῖσα ἡ σάτυρα, ἔλαβε παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ ἣν διετήρησε καὶ ὕστερον, ὅτε λόγιοι τούτων ποιηταί, ὁ Λουκίλιος, Ὁράτιος καὶ ἄλλοι, ἤρχισαν νὰ συντάσσωσι νέον εἶδος σατυρῶν πρὸς ἀνάγνωσιν ἁπλῆν ὡρισμένων· διότι οὐχ ἧττον ἐσώζετο αὕτη ὡς αὐτοσχεδιαστικὴ δραματικὴ σάτυρα καὶ ὕστερον διὰ παντός, διδασκομένη ἐν θεάτροις μετὰ τοῦ συγγενοῦς αὐτῇ Ἀτελλανοῦ δράματος εἴτε ἰδίως

1) Τὰ τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου ἔθους ἐξήγησα διὰ πολλῶν ἐν τῇ περὶ λατρείας τῶν θεῶν διατριβῇ μου ἐν Ἀθηναίου τόμ. 3, σελ. 293 κ. ἑ.

2) Mommsen ἐν ῥ. ἱστ. 1, σελ. 23—30.

3) Diomedes ἐν συλλ. γραμμ. τόμ. 4, σελ. 483· «Satyra dicta est sive a satyris, qvod similiter in hoc carmine ridiculæ res pudendæqve dicuntur, qvæ velut a satyris proferuntur et fiunt: sive satura a lance, qvæ referta variis multisqve primitiis in sacro apud priscos dic inferebantur». πρβ. Festum ἐν λ. satura καὶ Ἰωάννην Λυδὸν περὶ μέτρων σελ. 30. «Σάτουρα τὸ κανοῦν ἐπὶ τῶν ἱερῶν».

Πρβ. Mommsen 1, 29. 226 καὶ 462. καὶ Ribbeck ἐν ῥωμ. τραγῳδίᾳ σελ. 21. καὶ τὸν Διονύσιον ἀνωτέρω.

εἴτε ἐν τέλει τῶν σκηνικῶν παραστάσεων χάριν διαχύσεως τῶν θεατῶν ἐκ τῆς ἀπὸ τῶν τραγῳδιῶν δυσθυμίας. Διὸ καλεῖται αὕτη καὶ τὸ ἀτελλανὸν δρᾶμα ἐξόδια (exodia) καὶ οἱ ὑποκριταὶ αὐτῶν ἐξοδιάριοι (exodiarii)[1]), ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, ἀναπληροῦσα οὕτω τὴν παρὰ Ῥωμαίοις ἔλλειψιν τοῦ σατυρικοῦ τῶν Ἑλλήνων δράματος, ὅπερ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς θεάτροις ἐδιδάσκετο μετὰ τὰς τραγῳδίας.

Περὶ τοῦ Ἀτελλανοῦ δράματος.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς σατύρας ταύτης εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι καὶ εἶδός τι δράματος συγγενὲς τῇ σατύρᾳ κατά τε τὴν γένεσιν καὶ τὴν φύσιν, τὸ λεγόμενον *Ἀτελλανὸν δρᾶμα*,[2]) ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἔφερε τύπον κωμικῆς δραματικῆς αὐτοσχεδιαστικῆς ποιήσεως, ἔχον καὶ ὑπόθεσιν ὡρισμένην καὶ πρόσωπα σταθερά, καθ' ἃ διέφερεν ἀπὸ τῆς σατύρας, ἥτις οὔτε ὑπόθεσιν οὔτε πρόσωπα ὡρισμένα εἶχεν. Ἦτο δὲ τοῦτο πιθανῶς κοινὸν τῶν Ἰταλῶν κτῆμα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων· ἀπὸ τοῦ ϛ' ὅμως π. Χ. αἰῶνος ἐθεωρεῖτο ὡς ἐγχώριον τῆς ἐν Καμπανίᾳ πόλεως Ἀτέλλης, κειμένης μεταξὺ Νεαπόλεως καὶ Καπύης, ἀφ' ἧς λέγεται ὅτι ὠνομάσθη, διότι ὁ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης βίος, ἐπὶ τὸ φορτικώτερον εἰκονιζόμενος, παρεῖχεν ὕστερον τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος τούτου, ἥτις, φαίνεται, ἤρεσκεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους διὰ τὴν ἐν αὐτῷ διακωμῴδησιν τοῦ βίου τῶν Καμπανῶν καὶ ἄλλων ἴσως Ἰταλίδων πόλεων, ὧν ὁ βίος παρεῖχεν ὕλην διακωμῳδήσεως[3]).

---

1) Livius ἔ. ἀ. καὶ Σχολ. Juvenalis 3, 175· Exodiarius apud veteres in fine ludorum intrabat, qvia ridiculus foret, ut qviqvid lacrimarum atqve tristiciæ collegissent ex tragicis affectibus hujus spectaculi risus detergeret. πρβ. καὶ Munck de fab. Atell. σελ. 128 κ. ἑ.

2) Περὶ τούτου ὑπάρχει μονογραφία λατινιστὶ γεγραμμένη ὑπὸ τοῦ Munck de fabula Atellana, ἐκδοθεῖσα τὸ 1841.

3) Βλ. Mommsen ἐν ῥ. ἱς. 1, 228 καὶ 2, 245. Ἡ εἰκασία αὕτη πιθανοποιεῖται καὶ ἐκ τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Πλαύτου, αἵτινες ἐδιδάχθησαν περὶ τοὺς χρόνους τοῦ ϐ' καρχηδονικοῦ πολέμου, ἐν αἷς πανταχοῦ ἐκφέρονται χλευασμοὶ καὶ σκώμματα κατὰ τῶν Καμπανῶν, ὡς συμμαχησάντων

Ἔκτοτε τὸ δρᾶμα τοῦτο κατέστη δημοφιλὲς καὶ σύνηθες τοῖς Ῥωμαίοις, αὐτοσχεδιαζόμενον ὑπὸ ῥωμαίων ὑποκριτῶν, φερόντων ἀείποτε προσωπίδας[1]), καὶ διδασκόμενον εἴτε ἐν τῇ πάλαι ἐγχωρίῳ τῆς πόλεως Ἀτέλλης ὀσκικῇ διαλέκτῳ μέχρι τῶν τοῦ Στράβωνος χρόνων[2]), εἴτε, ὅπερ πιθανώτερον, ἐν λατινικῇ γλώσσῃ, προφερομένῃ μὲ τὴν συνήθη τοῖς Ἀτελλανοῖς προφορὰν, συμμίκτῳ ὅμως μὲ λέξεις καὶ φράσεις ὀσκικὰς, καταληπτὰς τοῖς Ῥωμαίοις.

Τὸ δρᾶμα τοῦτο ἔμεινεν αὐτοσχεδιαζόμενον μέχρι τῶν Σύλλου χρόνων, ὅτε, ὑπερισχύσαντος τοῦ ἑλληνικοῦ δράματος ἐν θεάτροις, ἀπεπειράθησαν κατὰ πρῶτον ῥωμαῖοι ποιηταὶ, ὁ Πομπώνιος καὶ Νόβιος καὶ ἄλλοι, νὰ ὑποβάλωσι καὶ τοῦτο εἰς γραφὴν καὶ νὰ κανονίσωσι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἤδη γνωστῆς ἐν Ῥώμῃ τῶν Ἑλλήνων ποιήσεως, τηροῦντες ὅμως τὴν συνήθη τοῦ δράματος τούτου ὑπόθεσιν καὶ τὰ σταθερὰ αὐτοῦ πρόσωπα. Κατὰ τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα τῶν ῥηθέντων ποιητῶν, ἃ συνήγαγεν ὁ Munck ἐν τῇ περὶ τοῦ δράματος τούτου μονογραφίᾳ του, ἡ γλῶσσα τοῦ γραπτοῦ τούτου δράματος εἶναι ἡ λατινικὴ ἐν μέτροις ἑλληνικοῖς, ἰαμβικοῖς καὶ τροχαϊκοῖς καὶ ἄλλοις, ἅ εἰσι καὶ τῶν λοιπῶν ῥωμαϊκῶν δραμάτων συνήθη· ὑπόθεσις δὲ ὁ βίος τῶν τῆς Ἀτέλλης κατοίκων ἐπὶ τὸ φορτικώτερον εἰκονιζόμενος· προλήψεις τοῦ κοινοῦ λαοῦ, δεισιδαιμονίαι παντὸς εἴδους, μορμολύκεια καὶ ἄλλα φανταστὰ ὄντα, ὡς Manducus, Pytho, Lamia, Mania, εἰς ὧν τὴν ὕπαρξιν πιστεύει ὁ ὄχλος, ἦσαν συνήθη εἰς τὴν ποίησιν ταύτην. Τὰ δὲ ἐν αὐτῇ ἐμφανιζόμενα πρόσωπα εἰσὶ τέσσαρα, Maccus, Pappus, Buco, Dorsenus, ὧν τὸ ὄνομα ἐμφαίνει καὶ τὸν ἰδιάζοντα ἑκάστου χαρακτῆρα, τὸ

τῷ Ἀννίβᾳ. Βλέπε τοιαῦτα ἐν τῇ περὶ κωμῳδίας τοῦ Πλαύτου διατριβῇ μου ἐν σελ. 253 τοῦ ἕ τόμου τοῦ Ἀθηναίου.

1) Βλ. ἀνωτέρω σελ. 61 στμ. 2

2) Ἐν σελ. 233 ἐκδ. Κασ. «Τῶν Ὄσκων ἐκλελοιπότων ἡ διάλεκτος μένει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὥστε καὶ ποιήματα σκηνοβατεῖσθαι κατά τινα ἀγῶνα πάτριον καὶ μιμολογεῖσθαι». Ὁ ἀγὼν οὗτος κατὰ τοὺς νεωτέρους εἶναι ὁ τῶν Ἀτελλανῶν ὑποκριτῶν. βλ. Munck ἔ. ἀ. σελ. 56 καὶ Teuffel ἐν ῥωμ γραμμ. 9, 6 τῆς ά. ἐκδ.

μὲν α' ἄνθρωπον μωρὸν καὶ λίαν ἁπλοϊκὸν καὶ εὔπιστον, τὸ β', γέροντα πατέρα ἀγαθὸν, ἀλλὰ φιλάργυρον, τὸ γ' παράσιτον, πολυφάγον καὶ γελωτοποιὸν, τὸ τελευταῖον (ἐκ τοῦ dorsum παραγόμενον, διότι εἶχεν ἴσως ἐξωγκωμένον τὸν νῶτον) σοφὸν, ἔμπειρον ἄνδρα, ἰατρὸν, ἀγύρτην, ὅςτις ἐμφανίζεται ὡς σύμβουλος καὶ ὁδηγὸς τῶν ἄλλων, προλέγων αὐτοῖς ἐν ἀνάγκῃ καὶ τὸ μέλλον.

Ἐπειδὴ δὲ τοιαύτη ἡ ὑπόθεσις τῶν γραπτῶν ἀτελλανῶν δραμάτων, τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα τὰ πρόσωπα κατὰ τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα αὐτῶν, εἰκάζομεν ὅτι ταῦτα πάντα ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτοσχεδιαζομένου τούτου δράματος, καὶ ὅτι τούτου ἡ φύσις δὲν διέφερεν ἀπὸ τῶν γραπτῶν κατ' ἄλλο εἰ μὴ κατὰ τὴν ἔρρυθμον γλῶσσαν καὶ τὴν τεχνικωτέραν οἰκονομίαν. Ἡ γραπτὴ ὅμως αὕτη ποίησις, βελτιωθεῖσα κατὰ τὰ εἰρημένα, καὶ ἐν πολλοῖς, ὡς εἰκὸς, ἐπὶ τὸ εὐσχημότερον καὶ εὐπρεπέστερον διασκευασθεῖσα, ὅπως ἀρέσκῃ οὐχὶ εἰς τὸν ὄχλον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πεπαιδευμένον λαὸν τῶν Ῥωμαίων, οὐδόλως ἐκώλυε τοὺς αὐτοσχεδιαστὰς νὰ παριστάνωσιν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ φυσικῇ αὐτοῦ μορφῇ καὶ γλώσσῃ τὸ δρᾶμα τοῦτο, αὐτοσχεδιάζοντες αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Στράβωνος, τοῦ Αὐγούστου, Τιβερίου καὶ Γάλβα[1]). Πολὺ δὲ μᾶλλον ἐποίουν τοῦτο ἐν ὑστέροις

1) Οἱ ὑποκριταὶ τούτων πρὸς ταῖς πολλαῖς βωμολοχίαις καὶ αἰσχρολογίαις, δι' ὧν προεκάλουν τοῦ κοινοῦ τὸν γέλωτα, παρενέβαλλον χλευασμοὺς καὶ σκώμματα καὶ κατὰ ζώντων προσώπων, μὴ φειδόμενοι ἐνίοτε μηδὲ τῶν ἰσχυροτάτων. Ἐποίουν ὅμως τοῦτο δι' ἀλληγορικῶν ἐκφράσεων καὶ διφορουμένων λέξεων· ἔτι δὲ καὶ διὰ μορφασμῶν καὶ χειρονομιῶν ἐξήλεγχον καὶ αὐτῶν τῶν αὐτοκρατόρων τὰς ἐλλείψεις. Παρὰ Svetonii (ἐν βίῳ Τιβ. 45) μανθάνομεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Τιβέριος χλευασθεὶς ἐν ἀτελλανῷ δράματι διὰ τὴν ἀκολασίαν του δι' ἀλληγορικῆς φράσεως, κατήγγειλε τοὺς ὑποκριτὰς τούτους εἰς τὴν Σύγκλητον, ἥτις διέταξε νὰ ἐξορισθῶσιν. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς (ἐν βίῳ Καλιγούλ. 27) λέγει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος διέταξε καὶ κατέκαυσαν ἐν μέσῳ τοῦ θεάτρου ποιητὴν ἀτελλανοῦ δράματος δι' ἀμφίβολον ἔκφρασιν. Ἐνίοτε καὶ αὐτοὶ οἱ θεαταὶ ἀνέφερον τὴν ἔννοιαν στίχου τινὸς εἰς πρόσωπα, διότι εὕρισκον ὁμοιότητα καὶ μὴ παρασκευάσαντος τοῦ ποιητοῦ τοῦτο. Οὕτως ἐπανελθόντος τοῦ Γάλβα κατὰ Svet. (ἐν βίῳ τούτου 13) εἰς Ῥώμην καὶ

χρόνοις, ὅτε, παρακμάσαντος τοῦ ἐντέχνου δράματος, κατέλαβον τὰ θέατρα μετὰ τῶν μονομάχων καὶ θηριομάχων τὰ τοῦ ὄχλου ταῦτα κωμικὰ καὶ γελοῖα αὐτοσχεδιάσματα, καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῶν μῖμοι καὶ παντόμιμοι, οἵτινες διὰ τῶν ἀσέμνων καὶ ἀκολάστων αὐτῶν ὑποθέσεων καὶ πράξεων ὑπερίσχυσαν πάντων τῶν λοιπῶν θεατρικῶν ἀγώνων[1])· ὥστε ἐπὶ Ἰωάννου Λυδοῦ[2]) τὸν ς′ μ. Χ. αἰῶνα ἡ μιμητικὴ αὕτη ποίησις ἐσώζετο μόνη, «τεχνικὸν μὲν ἔχουσα οὐδὲν, λόγῳ μόνον τὸ πλῆθος ἐπάγουσα γέλωτι».

Οὕτω λοιπὸν ἀπὸ τῶν μίμων ἀρξάμενοι οἱ Ῥωμαῖοι, διότι τοιαύτης φύσεως ἦσαν τά τε φαλλικὰ αὐτῶν ᾄσματα καὶ ἡ ἀπ' αὐτῶν ἀναφανεῖσα σάτυρα, ὡς καὶ τὸ ἀτελλανὸν δρᾶμα, κατέληξαν ἐν τέλει εἰς τοὺς μίμους καὶ παντομίμους, μὴ δυνηθέντες ἐν τῷ μεταξὺ πολλῶν αἰώνων χρόνῳ νὰ ἀναδείξωσιν ἴδιον δρᾶμα, ἀλλὰ παραλαβόντες τὸ ἑλληνικὸν, ἐνέμειναν ἐν αὐτῷ, καὶ διεμόρφωσαν τοῦτο καθ' ὃν τρόπον διδάσκει ἡ ῥωμαϊκὴ γραμματολογία καὶ ἡμεῖς ἀπεπειράθημεν νὰ εἴπωμεν ἐν τῇ περὶ Πλαύτου καὶ κωμικῆς ποιήσεως τῶν Ῥωμαίων διατριβῇ[3]). Ἂν ὅμως πλὴν τῆς ἀρχαίας ταύτης σατύρας καὶ τοῦ ἀτελλανοῦ δράματος εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἄλλα εἴδη αὐτοσχεδιασμάτων, καὶ ποῖα, ἀγνοοῦμεν· διότι οὐδὲν περὶ τούτων διεσώθη παρὰ τοῖς ὕστερον, ὡς μηδόλως τῶν Ῥωμαίων μεριμνώντων μέχρι τοῦ πρώτου π. Χ. αἰῶνος περὶ συλλογῆς καὶ συντηρήσεως τοιούτων γραμματολογικῶν μνημείων, καθ' ἃ εἴπομεν ἐν τῇ ῥηθείσῃ περὶ Πλαύτου διατριβῇ.

εἰς τὸ θέατρον παρουσιασθέντος, ὅτε ὁ ὑποκριτὴς ἔψαλλε τὸ ᾆσμα Venit Onesimus a villa, πάντες ἀνέβλεψαν εἰς τὸν Γάλβαν, οὗτινος, φιλαργύρου καὶ αὐτοῦ ὄντος ὡς ὁ ἐν τῷ δράματι γέρων Ὀνήσιμος, ἡ ἐπάνοδος εἰς Ῥώμην ἦτο ἐπαχθὴς τοῖς Ῥωμαίοις, ὡς ἡ τοῦ Ὀνησίμου τοῖς αὐτοῦ οἰκείοις.

1) Βλ. Munck ἔ. ἀ. σελ. 125—130 καὶ Friedlaender ἐν τῇ Sittengeschichte Roms 2, σ. 546 β′ ἐκδ.

2) Ἐν τῷ περὶ μέτρων 1, 40.

3) Βλ. ταύτην ἐν τόμ. ἑ τοῦ Ἀθηναίου σελ. 219 κ. ἑ.

β) Περὶ τῶν συγγενῶν τῇ ἀρχαίᾳ ῥωμαϊκῇ σατύρᾳ ἑλληνικῶν αὐτοσχεδιασμάτων, ἐξ ὧν ἐγεννήθη τὸ ἑλληνικὸν δρᾶμα.

Τὰ αὐτὰ αἴτια, ἃ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐγέννησαν καὶ παρήγαγον τὴν ἀρχαίαν ταύτην δραματικὴν σάτυραν, ἐγέννησαν παρ' Ἕλλησι καὶ ἐξέθρεψαν ὅμοια εἴδη ἀγροτικῆς καὶ αὐτοσχεδίου δραματικῆς ποιήσεως, ἐξ ὧν προῆλθε τὸ ἑλληνικὸν δρᾶμα. Καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν καὶ μάλιστα μετὰ τὸν τρυγητὸν ἐτελοῦντο πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ πάντοτε ἑορταὶ τοῖς θεοῖς, καὶ ἰδίως τῇ Δήμητρι ὡς θεᾷ τῆς γεωργίας καὶ τῶν καρπῶν, καὶ τῷ Διονύσῳ ὡς θεῷ τοῦ οἴνου, τῆς εὐθυμίας καὶ χαρᾶς· καθόσον μάλιστα ἡ τῶν ἑορτῶν παραδοχὴ καὶ τήρησις αἰτίαν εἶχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οἵτινες πανταχοῦ ἀνεζήτουν τὰς ἀνθρωπίνας ἀνάγκας καὶ χρείας νὰ καθαγιάζωσι διὰ τῆς τῶν θεῶν παρουσίας καὶ μεσιτείας, τὴν ἐκπλήρωσιν οὐχὶ ἀνθρωπίνου μόνον, ἀλλὰ καὶ θείου σκοποῦ· διότι ἐδόξαζον ὅτι παρὰ τῶν θεῶν ὡρίσθησαν τοῖς ἀνθρώποις αἱ ἑορταί, ὅπως ἐν αὐταῖς οἱ ἐκ τῶν καθημερινῶν πόνων ἀπειρηκότες ἄνθρωποι, ἀναψυχῆς καὶ ἀνέσεως ἀπολαύοντες, λατρεύωσι καὶ τοὺς θεούς, οἵτινες ἐπιστεύοντο ὅτι *ἦσαν παρόντες ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ συνευθύμουν μετὰ τῶν ἀνθρώπων*, ὡς βεβαιοῦνται πάντα ταῦτα ἐκ μαρτυριῶν ἀρχαίων[1]).

---

1) Πλάτ. ἐν Νόμ. 2, 653· «Οἱ θεοὶ οἰκτείραντες τὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπίπονον πεφυκὸς γένος, ἀναπαύλας τε αὐτοῖς τῶν πόνων ἐτάξαντο, τὰς τῶν ἑορτῶν ἀμοιβάς».

Ἀριστοτ. Ἠθικ, Νικομάχ. 8, 9, ἔκδ. Κοραῆ· «Αἱ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ σύνοδοι φαίνεται γίγνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδάς, οἷον ἀπαρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσχόλαζον τοῖς καιροῖς».

Στράβων 1,467· «Κοινὸν δὴ τοῦτο καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων ἐστὶ τὸ τὰς ἱεροποιΐας μετὰ ἀνέσεως ἑορταστικῆς ποιεῖσθαι. . . . ἡ γὰρ ἄνεσις τὸν νοῦν ἀπάγει ἀπὸ τῶν ἀνθρωπικῶν ἀσχολημάτων, τὸν δὲ ὄντως νοῦν τρέπει πρὸς τὸ θεῖον».

Ἀθην. 8, σελ. 363· «Οἱ ἀρχαῖοι καὶ τοὺς θεοὺς ἀνθρωποειδεῖς ὑποστησάμενοι, καὶ τὰ περὶ τὰς ἑορτὰς διέταξαν. Ὁρῶντες γὰρ ὡς τῆς μὲν ἐπὶ τὰς ἀπολαύσεις ὁρμῆς οὐχ οἷόν τε τοὺς ἀνθρώπους ἀποστῆσαι, χρή-

Ἐπειδὴ δὲ προςέφερον οἱ ἄνθρωποι τοῖς θεοῖς κατὰ τὰς ἑορτὰς τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν, διὰ τοῦτο καλοῦνται καὶ αἱ ἐν τοιούτοις καιροῖς γινόμεναι τελεταὶ καὶ θυσίαι ἀπαρχαὶ, θαλύσια, ὡραῖα, ἀλῷα, συγκομιστήρια[1]).

Ἐκπληρωθέντος δὲ οὕτω διὰ τῶν θυσιῶν καὶ σπονδῶν καὶ εὐχῶν τοῦ θείου τῆς ἑορτῆς σκοποῦ, ἐτρέποντο μετὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι εἰς δεῖπνον, καὶ μετὰ τοῦτο εἰς εὐωχίαν καὶ ἄνεσιν, ὅπως ἀπολαύσωσι καὶ αὐτοὶ τῶν διὰ τῆς ἐργασίας των δοθέντων αὐτοῖς ὑπὸ τῶν θεῶν δώρων, μετέχοντες οὕτω τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, καθ' ἃ καὶ ὁ Ἀθήναιος[2]) λέγει.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἐν ταῖς ἑορταῖς ἀπολαύσεως τῆς τροφῆς καὶ τοῦ ποτοῦ, τὰ ὁποῖα καθηγίαζεν ἡ τοῦ θεοῦ παρουσία καὶ μετοχὴ, ἐφεῦρεν ἡ διάνοια τῶν ἐν αὐταῖς συνδειπνούντων καὶ συμποσιαζόντων γεωργῶν καὶ ποιμένων καὶ ἕτερα στοιχεῖα εὐγενεστέρας φύσεως πρός τε τὴν τῶν θεῶν λατρείαν καὶ πρὸς εὐθυμίαν τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα δὲ ἦσαν ἡ μουσικὴ καὶ ὄρχησις «τὰ γὰρ ἀναθήματα δαιτὸς»[3]), καί τις αὐτοσχέδιος διὰ λέξεων καὶ ῥυθμῶν καὶ μέτρων δήλωσις τῶν κατεχόντων τὴν ψυχὴν ἐν καιρῷ τῆς ἑορτῆς αἰσθημάτων. Ἐν τῇ αὐτοσχεδίῳ δὲ ταύτῃ ποιήσει ἔγκεινται αἱ ἀρχαὶ τῆς δραματικῆς ἰδίως ποιήσεως, τῆς τραγῳδίας καὶ τῆς κωμῳδίας, καθ' ἃ πολλοὶ τῶν ἀρχαίων λέγουσιν[4]).

σιμον δὲ καὶ συμφέρον τοῖς τοιούτοις εὐτάκτως καὶ κοσμίως ἐθίζειν χρῆσθαι, χρόνον ἀφορίσαντες, οὕτω μεθῆκαν αὐτοὺς εἰς ἄνεσιν, ἵν' ἕκαστος, ἡγούμενος ἥκειν τοὺς θεοὺς ἐπὶ τὰς ἀπαρχὰς καὶ τὰς σπονδὰς, μετὰ αἰδοῦς τὴν συνουσίαν ποιεῖσθαι. . . . Ὑπολαμβάνοντες οὖν τοὺς θεοὺς πλησίον αὐτῶν εἶναι, τὰς ἑορτὰς κοσμίως καὶ σωφρόνως διῆγον».

1) Βλ. Ἡσύχιον ἐν ταῖς λέξεσι ταύταις.

2) Μικρὸν ἀνωτ. σελ. 363· «Τὰς εὐωχίας ἐκάλουν οὐκ ἀπὸ τῆς ὀχῆς, ἥ ἐστι τροφὴ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κατὰ ταύτας εὖ ἔχειν· εἰς ἃς δὴ συνιόντες οἱ τὸ θεῖον τιμῶντες, καὶ εἰς εὐφροσύνην καὶ ἄνεσιν αὐτοὺς μεθιέντες, τὸ μὲν ποτὸν μέθυ, τὸν δὲ τοῦτο δωρησάμενον θεὸν Μεθυμναῖον καὶ Λυαῖον καὶ Εὔιον καὶ Ἰήϊον προςηγόρευσαν».

3) Ὁμ. Ὀδ. α, 152.

4) Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν ποιητ. 4· «Κατὰ φύσιν δὲ ὄντος ἡμῖν τοῦ μιμεῖσθαι καὶ τῆς ἁρμονίας καὶ τοῦ ῥυθμοῦ (τὰ γὰρ μέτρα ὅτι μόρια τῶν

Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἡ τῶν Ἑλλήνων γόνιμος φαντασία, ἀπὸ τοῦ κλίματος καὶ τῆς θρησκείας τρεφομένη, παραγάγῃ τὰ δραματικὰ ἐκεῖνα ἔργα, ἅ εἰσι κοινὸν τῆς ἀνθρωπότητος κτῆμα, καὶ διὰ τὴν ἄκραν αὐτῶν τελειότητα κατά τε τὸ εἶδος καὶ τὴν ὕλην καὶ σήμερον ἀκόμη πρωτότυπα καὶ μοναδικά, ἤρξατο βεβαίως ἀπὸ ἁπλῶν προγυμνασμάτων. Τούτων ἡ ὕπαρξις καὶ ἂν δὲν ἐβεβαιοῦτο ἱστορικῶς, δέον νὰ ὑποτεθῇ, διότι ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια προβαίνει πάντοτε ἀπὸ τῶν ἀτελεστέρων εἰς τὰ τελειότερα.

Τὰ πρῶτα ἁπλᾶ καὶ ἀτελῆ τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως προγυμνάσματα καλοῦνται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτης αὐτοσχεδιάσματα[1]) ποιητικά, ἅτινά εἰσι γεννήματα ἐμπνεύσεως στιγμιαίας τῆς φαντασίας ἐκ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ διεγειρομένων αἰσθημάτων προκαλούμενα.

Παραλείποντες τὴν ἐξέτασιν τῆς ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων τούτων γενέσεως τῶν λοιπῶν τῆς ποιήσεως εἰδῶν, περιορίζομεν τὸν λόγον μόνον εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν αὐτοσχεδιασμάτων ἐκείνων, ἐξ ὧν λέγεται ὅτι ἐγεννήθη ἡ κωμῳδία, ἧς συγγενὴς λέγομεν ὅτι εἶναι ἡ ἀρχαία ῥωμαϊκὴ σάτυρα.

Ἡ τοῦ Διονύσου πρὸ πάντων λατρεία, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ ζ′ καὶ ἐφεξῆς αἰῶνος ἡ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης, συνημμένη μετὰ τῆς τοῦ Διονύσου, ἁπάντων ὡς θεῶν τῆς γεννήσεως καὶ φθορᾶς λατρευομένων, παρεῖχον ἀφορμὰς[2]) νὰ προκαλῶσι τῶν

ῥυθμῶν ἐστι φανερὸν) ἐξ ἀρχῆς οἱ πεφυκότες πρὸς αὐτὰ μάλιστα κατὰ μικρὸν προάγοντες ἐγέννησαν τὴν ποίησιν ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων».

Καὶ ὁ Ἀθήναιος ἔ. ἀ. «Ἀπὸ μέθης καὶ ἡ τῆς κωμῳδίας καὶ ἡ τῆς τραγῳδίας εὕρεσις ἐν Ἰκαρίῳ τῆς Ἀττικῆς εὑρέθη, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τῆς τρύγης καιρόν.» Μάξιμος ὁ Τύριος ἐν λόγῳ 37, 4· «Ἀθηναίοις ἡ μὲν παλαιὰ μοῦσα, χοροὶ παίδων ἦσαν καὶ ἀνδρῶν, γῆς ἐργάται κατὰ δήμους συνιστάμενοι ἄρτι ἀμητοῦ καὶ ἀρότου κεκονιαμένοι, ᾄσματα ᾄδοντες αὐτοσχέδια· μετέπεσε δὲ ἡ ψυχὴ ἐπὶ τέχνην ἀκορέστου χάριτος ἐν σκηνῇ καὶ θεάτροις.» Πρβ. καὶ λόγον 30, 5 τῆς τοῦ Δούκα ἐκδ.

1) Ἀριστ. ἔνθα ἀν.

2) Ἀριστοτ. ἐν Πολιτ. 7,15,8. Lobeck Aglaoph. ἀπὸ σ. 672, ἔνθα λόγος περὶ τῆς φύσεως καὶ λατρείας τούτων καὶ ἄλλων θεῶν. Πρβ. καὶ Μυλλέρου Ἱστορ. τῆς ἑλληνικῆς φιλολογ. 2, σελ. 212. τῆς ἑλλ. μεταφρ.

εὐθυμούντων τὸν γέλωτα δι' ἄλλων τε πολλῶν καὶ διὰ ποιητικῶν αὐτοσχεδιασμάτων, ἐν οἷς διὰ λέξεων καὶ μιμητικῶν χορῶν καὶ μουσικῆς ἀπεμιμοῦντο ὅ,τι γελοῖον καὶ κωμικὸν παρεῖχεν ἡ κοινωνία καὶ ὁ βίος τῶν συγχρόνων, χρώμενοι πρὸς τοῦτο τῇ ἐλευθερίᾳ ἣν παρεῖχεν αὐτοῖς ἡ τοῦ θεοῦ λατρεία, καθόσον μάλιστα καὶ τοῦτο τὸ εἶδος τῆς παιδιᾶς ἦτο τῆς τοῦ θεοῦ λατρείας μέρος. Ἡ παιδιὰ ὅμως αὕτη διέφερε κατὰ τὰ ἤθη καὶ τὸ πολίτευμα τῶν ἑλληνικῶν φύλων· διότι παρὰ μὲν τοῖς ἀριστοκρατουμένοις Δωριεῦσι περιωρίζετο αὕτη ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἰδιωτικοῦ ἢ ἀτομικοῦ βίου, οὐδόλως εἰςερχομένη εἰς τὰ τοῦ πολιτικοῦ, μὴ ἀνεχομένων τῶν αὐστηρῶν ἀριστοκρατικῶν τὸν ἔλεγχον τῶν ἰδίων πολιτικῶν πράξεων· παρὰ δὲ τοῖς δημοκρατουμένοις Ἴωσι καὶ μάλιστα τοῖς Ἀθηναίοις ἐσυγχωρεῖτο αὐτῇ νὰ λαμβάνῃ εἰς ὑπόθεσιν καὶ τὸν πολιτικὸν βίον, νὰ κωμῳδῇ καὶ ψέγῃ ἰδιώτας τε καὶ πολιτικοὺς ἄνδρας ἀδιακρίτως. Ὥστε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διαστέλλονται τὰ αὐτοσχεδιάσματα ταῦτα εἰς κωμικὰ ἢ γελοῖα καὶ εἰς ψεκτικὰ μετὰ γέλωτος καὶ σκώμματος συνημμένα[1]).

Τοιούτων γελοίων καὶ σκωπτικῶν αὐτοσχεδιασμάτων ποιηταὶ πιθανὸν ὅτι ὑπῆρχον ἐξ ἀρχῆς πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, διότι πάντες οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἦσαν κάτοχοι ποιητικῆς φαντασίας, πάντες ἐλάτρευον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὸν Διόνυσον καὶ τὴν Δήμητραν· γνωστότεροι ὅμως εἰσὶν οἱ τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἐν αἷς οἱ θεοὶ οὗτοι μετὰ πλείονος ἐπισημότητος ἐλατρεύοντο. Ἐκαλοῦντο δὲ οἱ αὐτοσχεδιασταὶ οὗτοι ποιηταὶ διαφόρως κατὰ τόπους· ἤτοι αὐτοκάβδαλοι, ἴαμβοι, δεικελισταί, φαλλοφόροι, ἰθύφαλλοι, φλύακες, σοφισταί, ἐθελονταὶ καὶ ἄλλως[2]).

---

1) Βλ. Bode ἐν ἱστορ. τῆς δραματ. τῶν Ἑλλήνων ποιήσεως 3, 2 σ. 7.

2) Ἀθήν. 14, σ. 621—22. «Ἐκαλοῦντο δ' οἱ μετιόντες τὴν τοιαύτην παιδιὰν παρὰ τοῖς Λάκωσι δικηλισταί, ὡς ἄν τις σκευοποιοὺς εἴπῃ καὶ μημητάς. Τοῦ δὲ εἴδους τῶν δικηλιστῶν πολλαὶ κατὰ τόπους εἰσὶ προσηγορίαι· Σικυώνιοι μὲν γὰρ φαλλοφόρους αὐτοὺς καλοῦσιν, ἄλλοι δ' αὐτοκαβδάλους· οἱ δὲ φλύακας, ὡς Ἰταλοί· σοφιστὰς δὲ οἱ πολλοί· Θηβαῖοι δέ, τὰ πολλὰ ἰδίως ὀνομάζειν εἰωθότες, ἐθελοντάς.» Πρβ. ἐνταῦθα σημ. Schweighauser.

Περὶ αὐτοκαβδάλων καὶ ἰαμβιστῶν.

Γενικὸν ἴσως ἢ τοὐλάχιστον ἀρχαῖον ὄνομα τῶν αὐτοσχεδιαστῶν τούτων κωμικῶν ποιητῶν ἦτο ἡ λέξις *αὐτοκάβδαλος*, ἧς ἡ παραγωγὴ ἄδηλος[1]), οὐχὶ δὲ καὶ ἡ σημασία· ἐπειδὴ εὕρηται παρὰ πολλοῖς τῶν ἀρχαίων[2]), σημαίνουσα εὐτελεῖς αὐτοσχεδιαστάς, κωμικοὺς ποιητὰς καὶ τὰ τούτων ποιήματα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὕστερον τεχνηέντως ἀναπτυχθεῖσαν καὶ μορφωθεῖσαν κωμικὴν ποίησιν, ἥτις κατ' Ἀριστοτέλη[3]) ἐξ ἐκείνων ἐγεννήθη. Ἐντεῦθεν καὶ οἱ περιφρονητικῶς περὶ κωμικῶν λαλοῦντες λέγουσι τούτους αὐτοκαβδάλους[4]).

Περὶ τῶν αὐτοσχεδιαστῶν τούτων λέγει ὁ παρ' Ἀθηναίῳ[5]) Σῆμος ὁ Δήλιος, ὅτι «οἱ αὐτοκάβδαλοι ἐστεφανωμένοι κιττῷ σχέδην ἐπέραινον ῥήσεις· ὕστερον δὲ ἴαμβοι ὠνομάσθησαν αὐτοί τε καὶ τὰ ποιήματα αὐτῶν»· ἐξ ὧν γίνεται δῆλον ὅτι ἡ τούτων ποίησις ἀφορμὴν εἶχε τὴν τοῦ Διονύσου λατρείαν (ὁ γὰρ κισσὸς ἱερὸν τοῦ Διονύσου φυτὸν), καὶ ὅτι ὕστερον μετωνομάσθησαν οὗτοι ἴαμβοι ὡς καὶ ἡ ποίησις αὐτῶν, διότι παρεδέχθησαν τὸ μέτρον τοῦτο ἐν τῇ ποιήσει των. Ἐκ τῆς φύσεως δὲ τῆς ἀρχαίας ἰαμβικῆς ποιήσεως, ἥτις εἶναι ἡμῖν μᾶλλον γνωστή, γίνεται καταφανεστέρα καὶ ἡ τῆς τῶν αὐτοκαβδάλων.

Οἱ *Ἴαμβοι* οὗτοι, οἵτινες καὶ ἰαμβισταὶ καλοῦνται πρὸς διαστολήν, ὡς δοκεῖ, ἀπὸ τοῦ μέτρου, εἰσίν, εἰ μὴ ἀρχαιότεροι τῶν συγγενῶν αὐτοῖς αὐτοσχεδιαστῶν, καὶ συνήθεις μᾶλλον εἰς τὰς τῆς Δήμητρος ἑορτάς, λίαν ἀρχαῖοι ὅμως· ἐπειδὴ καὶ ὁ τὴν ποίη-

---

1) Περὶ ταύτης πραγματεύεται ὁ Lobeck ἐν Ἀγλαοφάμῳ σελ. 1031 κ. ἑ.

2) Ἡσύχ. αὐτοκάβδαλα, αὐτοσχέδια ποιήματα, εὐτελῆ. Εὐστάθ. εἰς Ἰλ. Λ, σελ. 884, 25. Ἐτυμ. μέγα ἐν λ. αὐτοκάβδαλα. Τζέτζης εἰς Λυκόφ. 745.

3) Ποιητ. 4· «ἐγέννησαν τὴν ποίησιν ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων·» καὶ ἐφεξῆς· «γενομένη δ' οὖν ἀπ' ἀρχῆς αὐτοσχεδιαστική. . . . ἡ κωμῳδία.»

4) Ἀριστ. ῥητορ. 3, 7, 1, καὶ Εὐστάθ. ἔ. ἀ.

5) ΙΑ', σελ. 622.

σιν ταύτην ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων τῆς πατρίδος του Πάρου, ὅπου ἡ τῆς Δήμητρος λατρεία ἦτο ἀρχαιοτάτη[1]), ἐξαγαγὼν καὶ τελειοποιήσας, εἶναι Ἀρχίλοχος[2]) ὁ Πάριος, σύγχρονος τοῦ τῶν Λυδῶν βασιλέως Γύγου, ἀκμάσας περὶ τὸ 700 π. Χ. Ὡςαύτως ἀρχαῖος εἶναι καὶ ὁ μετὰ τὸν Ἀρχίλοχον ἰάμβους ποιήσας Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργῖνος, ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ζ' αἰῶνος. Ἀλλὰ πολὺ πιθανὸν εἶναι ὅτι πολλοὶ πρὸ τούτων ἐποίουν αὐτοσχεδίως ἰάμβους, καὶ μετ' αὐτοὺς οὐκ ὀλίγοι. Πρῶτος ὅμως τῶν κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸν τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ Σιμωνίδου, ποιήσας ἰάμβους, οὗτινος τὸ ὄνομα διεσώθη παρὰ τοῖς ὕστερον, εἶναι ὁ Ἀριστόξενος κατά τι ἀπόσπασμα τοῦ Ἐπιχάρμου παρ' Ἡφαιστίωνι[3])·

Οἳ τοὺς ἰάμβους καττὸν ἀρχαῖον τρόπον,
ὃν πρᾶτος εἰςηγήσαθ' Ὡριστόξενος.

Λέγεται οὗτος πρῶτος, διότι ἐβελτίωσεν ἴσως τὴν τῶν αὐτοσχεδιαςῶν χορικὴν καὶ διαλογικὴν ἢ δραματικὴν ἰαμβικὴν ταύτην ποίησιν, τελειοτέραν καὶ τεχνικωτέραν ἀναδείξας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ Σιμωνίδου, ἥτις δὲν ἐτήρει τὸν ἀρχαῖον τρόπον, οὔτε χορικὴ οὔτε διαλογικὴ ἦτο.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστόξενος οὗτος εἶναι οὐκ ὀλίγον ἀρχαῖος. Λέγεται μὲν Σελινούντιος[4]), ὡς καταγόμενος ἐκ τοῦ ἐν Σικελίᾳ Σελινοῦντος, ἀποικίας τῶν ἐν Σικελίᾳ Μεγαρέων, κτισθείσης[5]) τὸ 626 π. Χ., πλὴν ἡ τούτου ἀκμὴ ἐπειδὴ ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν χρονογράφων[6]) περὶ τὸ 662, εἰκάζεται ὅτι ἐγεννήθη καὶ ἤκμασεν οὗτος ἐν Μεγάροις, ὕστερον δὲ ὡς ἀποικήσας καὶ ζήσας τὸ γῆρας ἐν

1) Βλ. Preller Demeter σελ. 100, 54.

2) Βλ. Φωτίου Βιβλ. σελ. 310 ἐκδ. Βεκκήρου.

3) Ἐν μέτρ. 8, 3, σελ. 45 τῆς τοῦ Gaisford ἐκδ.

4) Ἡφαιστίων ε. ά. «Ἀριστόξενος ὁ Σελινούντιος Ἐπιχάρμου πρεσβύτερος ἐγένετο ποιητής».

5) Θουκ. 6, 4 καὶ σημ. Göller. καὶ Hermann ἑλλ. ἀρχ. τόμ. 1, § 85, 10.

6) Εὐσ. χρονικὸν εἰς Ὀλ. 29, 3. Πρβ. Bernhardy ἑλλ. γραμματολ. τόμ. ά, σελ. 353 β' ἐκδ.

Σελινοῦντι ὀνομάζεται Σελινούντιος. Ἀπίθανον δὲ δὲν εἶναι ὅτι καὶ ἡ τούτου ἰαμβικὴ ποίησις ἀφορμὴν καὶ αἰτίαν εἶχε τὴν ἐν Σικελίᾳ λατρείαν τῆς Δήμητρος, ἧς θεσμοφόρια ἐτελοῦντο ἐν Συρακούσαις καὶ ἀλλαχοῦ τῆς νήσου, οὔσης ἱερᾶς τῆς θεᾶς ταύτης ὡς λίαν σιτοφόρου[1]).

Τίς ἡ φύσις τῶν ἰάμβων τοῦ Ἀριστοξένου καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἰαμβιστῶν ῥητῶς δὲν λέγεται, εἰκάζεται ὅμως ἐξ ὁμοίας φύσεως αὐτοσχεδιασμάτων, ὅτι καὶ οὗτοι εἶχον ὅσα καὶ πᾶσα ἄλλη αὐτοσχέδιος δραματικὴ ποίησις, ἧς τὴν φύσιν ἐξηγεῖ ὁ Λοβέκκιος[2]). Καὶ τὸ μὲν μέτρον αὐτῶν ἦτο ἰαμβικὸν, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δηλοῖ, ὑπόθεσις δὲ αἱ τοῦ κοινοῦ βίου παρεκτροπαὶ, ἄνδρες δὲ πολλοὶ συνάμα χορὸν σχηματίζοντες ᾖδον καὶ ἐχόρευον[3]), ἐκφέροντες σκώμματα κατ' ἀλλήλων ἢ καὶ κατ' ἄλλων ἐν διαλογικῇ μορφῇ, γέλωτος καὶ εὐθυμίας χάριν, δραματοποιοῦντες οὕτω τὸ γελοῖον καὶ κωμικόν. Πρωτότυπον δὲ τῆς τοιαύτης σκωπτικῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἐντεῦθεν γεννηθείσης κωμῳδίας ἦτο ὁ Ὁμηρικὸς Μαργίτης διά τε τὸ μέτρον καὶ τὴν κωμικὴν ὑπόθεσιν, καθ' ἃ ὁ Ἀριστοτέλης ἀποφαίνεται[4]), ἀποδεχόμενος ὅτι ὁ Μαργίτης εἶναι τοῦ Ὁμήρου ποίημα, καὶ διὰ τοῦτο λίαν ἀρχαῖον[5]).

---

1) Βλ. Preller σελ. 337, 348 καὶ Ebert Σικελικὰ σελ. 19 κ. ἑ.

2) Ἐν Aglaoph. ἀπὸ σελ. 672.

3) Ἀθην. 5, 181· «Οἱ δὲ Λακωνισταὶ λεγόμενοι (φησὶν ὁ Τίμαιος) ἐν τετραγώνοις χοροῖς ᾖδον. Καθόλου δὲ διάφορος ἦν ἡ μουσικὴ παρ' Ἕλλησι· τῶν μὲν Ἀθηναίων τοὺς Διονυσιακοὺς χοροὺς καὶ τοὺς κυκλίους προτιμώντων, Συρακοσίων δὲ τοὺς ἰαμβιστὰς, ἄλλων δ' ἄλλο τι.»

4) Ἐν ποιητ. 4.

5) Οἱ νεώτεροι ὅμως ἀμφιβάλλουσι περὶ τῆς τοσαύτης ἀρχαιότητος καὶ γνησιότητος τοῦ Μαργίτου. Βλ. Teuffel ἐν Pauly Encycl. der Alterthum. τόμ. 4 σελ. 7, ὅστις κλίνει νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ Ἀρχίλοχος εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ Μαργίτου, καὶ διὰ τοῦτο εὑρέτης τῶν ἰάμβων· καὶ ὅτι οἱ τῶν Σικελῶν ἴαμβοι νεώτεροι τοῦ Ἀρχιλόχου, ἐκ τῆς Ἰωνίας εἰς Σικελίαν ὕστερον μετενεχθέντες· ἔτι δὲ καὶ τὰ περὶ Ἰάμβης καὶ ἀττικῶν ἰάμβων νομίζει ὅτι ἐξ Ἰωνίας ἐλήφθησαν, περιορισθείσης τῆς ἐνταῦθα ἰαμβικῆς ποιήσεως εἰς τὸ γελοῖον, ὅπερ ἐτήρησε καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ὕστερον γεννηθεῖσα ἀττικὴ κωμῳδία. Βλ. Bernhardy ἱστ. ἑλλ. γραμμ. 2, 181, ἔκδ. β'.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ αὐτὸς Ἀριστοτέλης[1]) λέγει ὅτι ἐκ τῶν ἰάμβων ἐγεννήθη ἡ κωμῳδία, καὶ ὅτι ταύτης ἀντιποιοῦνται οἱ Μεγαρεῖς[2]) οἵ τε ἐνταῦθα καὶ οἱ ἐκ Σικελίας, ἕπεται ὅτι ἐκ τῶν ἰάμβων τοῦ Ἀριστοξένου καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ ἰαμβιστῶν ἐγεννήθη κατὰ μικρὸν ἡ τῶν Σικελῶν κωμῳδία, ἧς εὑρέτης καὶ ἀρχηγὸς εἶναι ὁ Σικελὸς Ἐπίχαρμος, οὐχὶ δὲ ἐκ τῶν τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ Σιμωνίδου, διότι οἱ ἴαμβοι τούτων δὲν εἶχον δραματικὸν τύπον οὐδὲ τὸν γέλωτα ὑπόθεσιν καὶ τὸ σκῶμμα, ἀλλὰ τὸν ψόγον καὶ τὴν ὕβριν, ὡς τὰ περὶ Ἀρχιλόχου[3]) λεγόμενα μαρτυροῦσιν.

Τὸ σύνηθες μουσικὸν ὄργανον, ᾧ ἐχρῶντο ἐν τοῖς χοροῖς καὶ τοῖς ᾄσμασιν οἱ ἰαμβισταί, ἦτο κατὰ τὸν παρ' Ἀθηναίῳ Φίλλιν τὸν Δήλιον ἡ ἰαμβύκη[4]). Ἡ δὲ ὄρχησις τούτων ἐκαλεῖτο ἰαμβική, συγγενὴς οὖσα κατὰ φύσιν τῇ παρ' ἄλλοις ὁμοίοις αὐτοσχεδιασταῖς συνήθει ἐμμελείᾳ, τῷ κόρδακι, καὶ τῇ σικίννῃ, αἷς συντάσσεται αὕτη παρ' Ἀθηναίου[5]).

Τὰ ὀνόματα δὲ ταῦτα ὁδηγοῦσιν ἡμᾶς ἴσως εἰς ἀνεύρεσιν τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ αἰτίας τῆς αὐτοσχεδίου ταύτης ἰαμβικῆς δραματικῆς ποιήσεως. Ἰάμβη ἐκαλεῖτο κατὰ τοὺς μύθους τῆς Δήμητρος ἡ τοῦ Ἐλευσινίου βασιλέως Κελεοῦ καὶ τῆς συζύγου τούτου Μετανείρας θεραπαινίς, ἥτις, παραμυθοῦσα τὴν πλανωμένην πρὸς εὕρεσιν τῆς θυγατρός της Δήμητραν, καὶ εἰς Ἐλευσῖνα

---

1) Ἔνθα ἀνωτέρω· «οἱ μὲν ἀντὶ τῶν ἰάμβων κωμῳδοποιοὶ ἐγένοντο».

2) Αὐτόθι 3· «Διὸ ἀντιποιοῦνται τῆς κωμῳδίας οἱ Μεγαρεῖς, οἵ τε ἐνταῦθα, ὡς ἐπὶ τῆς παρ' αὐτοῖς δημοκρατίας γενομένης, καὶ οἱ ἐκ Σικελίας· ἐκεῖθεν γὰρ ἦν Ἐπίχαρμος ὁ ποιητής.» Καὶ ἐν κεφ. 5· «Τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς ἐκ Σικελίας ἦλθεν (ἡ κωμῳδία), τῶν δὲ Ἀθήνησι Κράτης πρῶτος ἦρξεν ἀφέμενος τῆς ἰαμβικῆς ἰδέας καθόλου ποιεῖν λόγους καὶ μύθους». Βλ. περὶ τούτου τὴν νεωτάτην πραγματείαν τοῦ Lorenz, ἐπιγραφομένην Leben und schriften des Epicharmos. Berlin 1864, ἔνθα καὶ τὰ ἀποσπάσματα τούτου.

3) Φώτιος ἐν Βιβλ. σελ. 319 ἔκδοσις Bek. Σχολ. Ἡφαιστ. σελ. 169 καὶ 360 τῆς τοῦ Gaisford ἐκδ.

4) Ἀθήν. 14, 636 «ἐν οἷς τοὺς ἰάμβους ᾖδον ἰαμβύκας ἐκάλουν.» Πρβ. Φωτίου λεξικὸν ἐν λ. ἰαμβύκη· «ὄργανον μουσικόν, ἐν ᾧ τοὺς ἰάμβους ᾖδον». 5) 14, 629.

ἕνεκα τούτου ἐλθοῦσαν, ἤρξατο πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ πένθους αὐτῆς καὶ τῆς ἀθυμίας χλευάζειν καὶ σκώπτειν, καὶ οὕτως ἐκίνησεν αὐτὴν εἰς γέλωτα[1]). Ἐντεῦθεν[2]) γέλως καὶ σκῶμμα εἶναι ἡ βάσις τῆς ποιήσεως ταύτης, ἀρχὴ δὲ καὶ πηγὴ οἱ τῆς Δήμητρος μῦθοι, καὶ χρόνος καθ' ὃν αὕτη ἦτο συνήθης αἱ τῆς Δήμητρος ἑορταὶ, αἱ μετὰ τὴν σπορὰν πολλὰς ἐφεξῆς ἡμέρας τελούμεναι μετὰ χορῶν, ᾀσμάτων καὶ μιμητικῶν παραστάσεων τοῦ ἀρχαίου ἁπλοϊκοῦ ἀγροίκου βίου τῶν ἀνθρώπων, καθ' ἃς ἐσυγχωρεῖτο νὰ σκώπτωσι καὶ χλευάζωσιν ἀλλήλους οἱ ἑορτάζοντες καὶ νὰ γελῶσι πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ γέλωτος τῆς Δήμητρος, ὃν προεκάλεσεν ἡ Ἰάμβη, τηροῦντες οὕτω τὸ ἀρχαῖον τοῦτο ἔθος, ὅπερ ἐν ταῖς ἑορταῖς τῆς Δήμητρος ἦτο σύνηθες. Διότι καὶ ἐν τοῖς θεσμοφορίοις τῶν Ἀθηναίων, ἑορτῇ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης, ἐσυνήθιζον νὰ σκώπτωσιν ἀλλήλας αἱ γυναῖκες[3]) κατὰ τὴν πομπὴν, ἣν αὗται ἐτέλουν ἀπ' Ἀθηνῶν μέχρι Ἁλιμοῦντος παρὰ τὴν Κωλιάδα, ὅπου ὁ τῆς Δήμητρος ναὸς, καὶ

---

1) Ὁμ. ὕμνος εἰς Δήμ. 195. 202. Ἀπολλοδ. μυθολ. 1, 5, 1. Διόδωρ. 5, 4 ἐν τέλει. Ἐτυμ. μέγα καὶ Ἡσύχιος ἐν λ. Ἰάμβη καὶ Φώτιος ἐν βιβλ. σελ. 319 Bek. «Ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸν ἴαμβον τάττεσθαι μὲν ἐπὶ λοιδορίας τὸ παλαιόν· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἰαμβίζειν κατά τινα γλῶσσαν λοιδορεῖν ἔλεγον, οἱ δὲ ἀπό τινος Ἰάμβης θεραπαινίδος, Θρᾴττης τὸ γένος. Ταύτην, φασὶ, τῆς Δήμητρος ἀνιωμένης ἐπὶ τῇ τῆς θυγατρὸς ἁρπαγῇ, προσελθεῖν περὶ τὴν Ἐλευσῖνα ἐπὶ τῇ νῦν Ἀγελάστῳ καλουμένῃ πέτρᾳ καθημένην καὶ διά τινων χλευασμάτων εἰς γέλωτα προαγαγέσθαι τὴν θεόν.»

2) Ὁ Preller Demeter σελ. 98 δοξάζει ὅτι ἡ Ἰάμβη αὕτη εἶναι μεταγενεστέρα προσωποποίησις τῆς ἐν ἰάμβοις σκωπτικῆς ταύτης ποιήσεως καὶ οὐδὲν πλέον. Ἀλλὰ καὶ τούτου οὕτως ὄντος δὲν ἀναιρεῖται ἡ ἀρχαία χρῆσις τῆς ἰαμβικῆς σκωπτικῆς ταύτης ποιήσεως ἐν ταῖς ἑορταῖς τῆς Δήμητρος, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἐπιβεβαιοῦται.

3) Ἀπολλ. 1, 5, 3. Τὰ τῶν Ἀθηναίων θεσμοφόρια ἐτελοῦντο ἀπὸ τῆς 9 μέχρι τῆς 13 Πυανεψιῶνος, τετάρτου μηνὸς τοῦ ἀττικοῦ ἔτους, ἀντιστοιχοῦντος ἐν μέρει πρὸς τὸν ἡμέτερον ὀκτώβριον, τὸν ἅγιον Δημήτριον κοινῶς λεγόμενον, ὃν καὶ οἱ πάλαι Βοιωτοὶ Δαμάτριον ἐκάλουν, καὶ μῆνα τῆς Δήμητρος, καθ' ὃν συνήθως ἐγίνετο καὶ ἐτελείονεν ἡ σπορὰ τῶν καρπῶν. Βλ. Preller ἔ. ἀ. σελ. 337, 4. καὶ Ch. Petersen ἑλλ. μυθολ. σελ. 311 καὶ 316 ἐν τῷ 82 τόμῳ τῆς τοῦ Ersch Ἐγκυκλ.

ἐντεῦθεν πάλιν εἰς Ἀθήνας[1]), τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν θεσμοφορίων, ἥτις Στήνια ἐκαλεῖτο ἀπὸ τῶν σκωμμάτων τούτων[2]). Ὡςαύτως καὶ ἐν καιρῷ τῆς τῶν Ἐλευσινίων τελετῆς ἄνδρες προσωπίδας φέροντες καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν ἱερὰν ὁδὸν γεφύρας τοῦ Κηφισσοῦ, δι' ἧς διήρχετο ἡ τῆς Δήμητρος πομπὴ, ἱστάμενοι ἔσκωπτον τοὺς διαβαίνοντας, καὶ μάλιστα τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας, προκαλοῦντες οὕτω τὸν γέλωτα τῶν παρισταμένων. Τὰ σκώμματα ταῦτα καλοῦνται ἀπὸ τοῦ τόπου γεφυρισμοὶ, καὶ οἱ ποιοῦντες αὐτὰ γεφυρισταί[3]). Ἔτι δὲ καὶ ἐν τοῖς Διονυσίοις, ἀναβαίνοντες ἐφ' ἁμαξῶν οἱ ἑορτάζοντες, ἔσκωπτον ἀλλήλους, ἀφ' οὗ παροιμία *τὰ ἐξ ἁμάξης*[4]).

Καὶ εἰς ἄλλας ἔτι πόλεις, ἐν αἷς ἐλατρεύοντο οἱ αὐτοὶ θεοὶ, τὰ σκώμματα ἦσαν συνήθη. Ἐν Αἰγίνῃ καὶ Ἐπιδαύρῳ, ὅπου ἡ Δημήτηρ καὶ ἡ Κόρη ἐτιμῶντο, ὀνομαζόμεναι ἡ μὲν Δαμία ἡ δὲ Αὐ-

---

1) Ὁ αὐτὸς ἔ. ἀ. σελ. 343.

2) Σχ. Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 841, 834. Σουΐδα καὶ Ἡσυχ. λεξικὰ ἐν λ. στήνια, στηνιῶσαι. Φώτιος· «Στήνια, ἑορτὴ Ἀθήνησιν, ἐν ᾗ ἐδόκει ἡ ἄνοδος γενέσθαι τῆς Δήμητρος· ἐλοιδοροῦντο δ' ἐν αὐτῇ νυκτὸς αἱ γυναῖκες ἀλλήλαις».

3) Στράβ. 9, 400. Αἰλ. ἱστορ. ζώων 4, 43. Ἡσύχιος ἐν λ. γεφυρίς· «ἄνδρα ἐκεῖ (ἐπὶ τῆς γεφύρας) καθεζόμενον τῶν ἐν Ἐλευσῖνι μυστηρίων (μυστῶν ;) συγκαλυπτόμενον ἐξ ὀνόματος σκώμματα λέγειν εἰς τοὺς ἐνδόξους πολίτας». Ὁ αὐτὸς «γεφυρισταί· οἱ σκῶπται· ἐπεὶ ἐν Ἐλευσῖνι ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῖς μυστηρίοις καθεζόμενοι ἔσκωπτον τοὺς παριόντας.» Ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ λοιδορεῖν γεφυρίζειν γενικῶς λέγουσιν, ὡς ὁ Πλούταρχος ἐν Σύλλᾳ 6 καὶ 13.

4) Λουκ. Εὐνούχου ἐν ἀρχῇ· «ὅλας ἁμάξας βλασφημιῶν κατεσκέδασαν ἀλλήλων»· ἔνθα ὁ Σχολιαστής· «ἐπὶ τῶν ἄγαν ὑβριστικῶς ἀλλήλοις χρωμένων. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς Διονυσίοις ἐφ' ἁμαξῶν ἀναβαίνοντες, τοῦ ἅμα τε περίοπτοι καὶ ἐπὶ μακρὰν ἀκουόμενοι εἶναι, ἔσκωπτον ἀλλήλους, ἀφ' οὗ παροιμία τὰ ἐξ ἁμάξης». Καὶ ἐν Ληναίοις κατὰ Σουΐδαν ἐν λ. ἐξ ἁμάξης· «Ἡ λεγομένη ἑορτὴ παρ' Ἀθηναίοις Λήναια, ἐν ᾗ ἠγωνίζοντο οἱ ποιηταὶ συγγράφοντές τινα ᾄσματα τοῦ γελασθῆναι χάριν.» Ἀλλὰ ταῦτα ἀναφέρονται καὶ εἰς τοὺς πρώτους κωμικοὺς Σουσαρίωνα, Θέσπιν καὶ ἄλλους, οἵτινες ἐφ' ἁμάξης ἔλεγον. Βλ. κατωτέρω, ἔνθα ὁ λόγος περὶ Σουσαρίωνος.

ξησία, χοροὶ γυναικῶν, τελουσῶν τὰ τῆς λατρείας τούτων, ἔσκωπτον ἀλλήλας καθ' Ἡρόδοτον[1]). Ἐν τῇ Πελλήνῃ τῆς Ἀχαΐας ὑπῆρχεν ἱερὸν Δήμητρος, ἐν ᾧ ἐτελεῖτο ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἑορτὴ τῇ θεᾷ· τῇ τρίτῃ τῆς ἑορτῆς ἡμέρᾳ ἀπεχώρουν τοῦ ἱεροῦ οἱ ἄνδρες, καταλειπόμεναι δὲ αἱ γυναῖκες μόναι, ἔδρων τὰ νενομισμένα· τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἤρχοντο πάλιν οἱ ἄνδρες εἰς τὸ ἱερὸν, ὅτε «αἱ γυναῖκές τε ἐς αὐτοὺς καὶ ἀνὰ μέρος ἐς τὰς γυναῖκας οἱ ἄνδρες γέλωτί τε ἐς ἀλλήλους χρῶνται καὶ σκώμμασιν»[2]). Καὶ εἰς πολλὰς τῆς Σικελίας πόλεις[3]) γνωστὸν εἶναι ὅτι ἐλατρεύετο ἡ Δημήτηρ, ἥτις ἐμυθεύετο, ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἀφίκετο ἀναζητοῦσα τὴν Κόρην[4]), κατ' ἐξοχὴν ὅμως ἐν Συρακούσαις, ὅπου ἡ ἑορτὴ αὐτῆς Δημήτρεια ἐλέγετο καὶ ἐπὶ δέκα ἡμέρας ἐτελεῖτο, καθ' ἣν σύνηθες ἦτο τὸ αἰσχρολογεῖν καὶ σκώπτειν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γέλωτος τῆς Δήμητρος, ἥτις καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν Ἐλευσῖνι, δι' αἰσχρολογιῶν ἐκινήθη εἰς γέλωτα[5]). Πιθανὸν δὲ ὅτι ἐκ τῶν σκωμμάτων τούτων ἐγεννήθη καὶ ἐτρέφετο ἡ ἐνταῦθα αὐτοσχέδιος ἰαμβικὴ ποίησις τῶν ὑπ' Ἀθηναίου μνημονευομένων Συρακουσίων ἰαμβιστῶν[6]), ὧν ὀνομαστὸς ἐγένετο Ἀριστόξενος ὁ Μεγαρεὺς ἢ Σελινούντιος, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, καθ' ὅσον μάλιστα

1) Ἡροδ. 5, 83· «χοροῖσι γυναικηΐοισι κερτόμοισι ἱλάσκοντο,...... κακῶς δὲ ἠγόρευον οἱ χοροὶ ἄνδρα μὲν οὐδένα, τὰς δὲ ἐπιχωρίους γυναῖκας». Πρβ. Παυσ. 2, 30, 4, καὶ 2, 32, 2, καὶ Müller Aeg. σελ. 170 κ. ἑ. Dor. 2, 348.

2) Παυσ. 7, 27, 10. Καὶ ἐν Ἀνάφῃ λέγει ὁ Ἀπολλώνιος (ἐν Ἀργοναυτικοῖς Δ, 1725) ὅτι αἱ γυναῖκες τελοῦσιν ὁμοίου εἴδους τωθασμοὺς καὶ κερτομίας ἐν τῇ Ἀπόλλωνος ἑορτῇ.

3) Ἃς ὀνομάζει ὁ Preller ἔ. ἀ. σελ. 348.

4) Τοὺς μύθους τούτους φέρει ὁ Διόδωρος 5, 4.

5) Διόδωρος ἔ. ἀ. «Τῆς Δήμητρος τὸν καιρὸν τῆς θυσίας προέκριναν, ἐν ᾧ τὴν ἀρχὴν ὁ σπόρος τοῦ σίτου λαμβάνει, ἐπὶ δὲ ἡμέρας δέκα πανήγυριν ἄγουσιν ἐπώνυμον τῆς θεοῦ ταύτης, τῇ τε λαμπρότητι τῆς παρασκευῆς μεγαλοπρεπεστάτην καὶ τῇ διασκευῇ, μιμούμενοι τὸν ἀρχαῖον βίον. Ἔθος δέ ἐστιν αὐτοῖς ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις αἰσχρολογεῖν κατὰ τὰς πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίας διὰ τὸ τὴν θεὸν ἐπὶ τῇ τῆς Κόρης ἁρπαγῇ λυπουμένην γελάσαι διὰ τὴν αἰσχρολογίαν».

6) Ἀθην. 5, 181.

αἱ μιμητικαὶ παραστάσεις τοῦ ἀρχαίου βίου ἐγίνοντο ἐν καιρῷ τῆς ἑορτῆς, αἵτινες βεβαίως συνωδεύοντο καὶ ἐπεραίνοντο ἐν ἐμμέτρῳ λόγῳ δι' αὐτοσχεδιασμάτων ὑποθέσεως σκωπτικῆς καὶ γελοίας, ἐξ ὧν προῆλθεν ὕστερον ἡ τῶν Σικελῶν κωμῳδία διὰ τοῦ Ἐπιχάρμου.

Περὶ δεικελιστῶν.

Οἱ ἐν Σπάρτῃ αὐτοσχεδιασταὶ κωμικοὶ ποιηταὶ ἐκαλοῦντο λακωνιστὶ δεικηλικταί, κατὰ δὲ Ἀθήναιον καὶ ἄλλους Δικηλισταὶ ἢ Δεικηλισταί, ἥτις λέξις, συγγενὴς οὖσα τοῖς εἴκω, δείκω, εἰκός, εἰκάζω, εἴκελον, δίκηλον καὶ δείκελον[1]), σημαίνει τοὺς γενικῶς μὲν παρ' ἄλλοις μίμους καὶ ὑποκριτάς[2]) καλουμένους, ἰδίως δὲ τοὺς ἐν Σπάρτῃ διὰ τρόπου σκωπτικοῦ καὶ γελοίου μιμουμένους πράξεις καὶ λόγους εὐτελῶν καὶ κοινῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα κλέπτοντας καρποὺς ἐκ τῶν ἀγρῶν, καὶ ξένους ἰατρούς, ὡς ὁ παρ' Ἀθηναίῳ Σωσίβιος, ἀκμάσας ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, λέγει[3]).

Πότε οἱ δεικελισταὶ ἐνεφανίζοντο εἰς τὸ δημόσιον καὶ παρίστανον τὰς μιμήσεις αὐτῶν δὲν λέγει ῥητῶς ὁ Ἀθήναιος. Ἐκ τῶν μνημονευομένων ὅμως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως φαλλοφόρων καὶ ἄλλων παρ' ἄλλοις Ἕλλησιν ὑποκρι-

1) Ἡσύχιος· «δίκηλον καὶ δείκελον· ἐκτύπωμα, ὁμοίωμα, εἴδωλον, ἀνδριάς· ἔτι· φάσμα, ὄψις, μίμημα· ὅθεν καὶ ὁ μιμολόγος παρὰ Λάκωσι δικηλικτάς.» Ὁ αὐτὸς ἐν λ. «δικηλικταί· μιμηταὶ παρὰ Λάκωσι». Πρβ. Ἡροδ. 2 17 καὶ τὰς σημειώσεις Κοραῆ ἐν Πλουτάρχου Ἀγησιλ. 21.

2) Πλουτ Ἀγησιλ. ἔ. ἀ., καὶ ἐν Λακωνικοῖς ἀποφθέγμ. Ἀγησιλ. 57,

3) 14 σελ. 621· «Παρὰ Λακεδαιμονίοις κωμικῆς παιδιᾶς ἦν τις τρόπος παλαιός, οὐκ ἄγαν σπουδαῖος, ἅτε δὴ κἀν τούτοις τὸ λιτὸν τῆς Σπάρτης μεταδιωκούσης. Ἐμιμεῖτο γάρ τις ἐν εὐτελεῖ τῇ λέξει κλέπτοντάς τινας ὀπώραν, ἢ ξενικὸν ἰατρόν....Ἐκαλοῦντο δ' οἱ μετιόντες τὴν τοιαύτην παιδιὰν παρὰ τοῖς Λάκωσι δικηλισταί, ὡς ἄν τις σκευοποιοὺς [ὡς φέροντας προσωπίδας ἴσως· διότι ὁ Ἡσύχιος ἐξηγεῖ τὴν λέξιν δείκηλα διὰ τῆς προσωπεῖα·] εἴπῃ καὶ μιμητάς. Τοῦ δὲ εἴδους τῶν δικηλιστῶν πολλαὶ κατὰ τόπους εἰσὶ προσηγορίαι. Σικυώνιοι μὲν γὰρ φαλλοφόρους αὐτοὺς καλοῦσιν, ἄλλοι δ' αὐτοκαβδάλους, οἱ δὲ φλύακας» κτλ.

τῶν ὁμοίων παραστάσεων, οἵτινες ἐνεφανίζοντο ἐν ταῖς ἑορταῖς τῶν θεῶν Δήμητρος καὶ Βάκχου, εἰκάζομεν ὅτι καὶ οἱ συγγενεῖς τούτων δεικελισταὶ εἰς τοιαύτας ἑορτὰς ἐνεφανίζοντο καὶ ἐτέλουν τὰς παιδιάς των. Τοῦτο καθίσταται πιθανὸν ἐκ τῶν πολλῶν μιμητικῶν χορῶν, οὓς φέρει ὁ Πολυδεύκης ὅτι ἐχόρευον οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν ἰδίων θεῶν.

Αἱ παραστάσεις ἐγίνοντο ὑπὸ τούτων δι' ὀρχήσεως, ἣν ὁ ῥηθεὶς συγγραφεὺς[1]) μιμητικὴν καλεῖ, καὶ ἐν λέξει εὐτελεῖ, τῇ τοῦ κοινοῦ λαοῦ δηλονότι· ὑπόθεσιν δ' εἶχον τὸν βίον καὶ τὰ ἤθη τούτου· ὅθεν παρ' ἄλλοις οἱ τούτων ὑποκριταὶ ἠθικολόγοι καὶ βιολόγοι[2]) ἐκαλοῦντο. Ὁ Σωσίβιος ὅμως περιστέλλων τὸν λόγον, λέγει μόνον ὅτι οἱ τῆς Σπάρτης δεικελισταὶ ἐμιμοῦντο ξένους ἰατροὺς καὶ τοὺς ὀπώρας ἐν ἀγροῖς κλέπτοντας, περὶ οὗ λακωνικοῦ ἔθους πραγματεύεται ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Λυκούργου[3]). Ταῦτα λοιπὸν καὶ ἄλλα τούτοις ὅμοια ἦσαν ὑπόθεσις τῶν αὐτοσχεδιασμάτων τῶν δεικελιστῶν.

Σκοπὸς δὲ αὐτῶν ἦτο τὸ σκῶμμα καὶ ὁ χλευασμός, γέλωτος καὶ παιδιᾶς χάριν γενόμενος· ἐντεῦθεν καλοῦνται οὗτοι παρ' Εὐσταθίῳ[4]) μῖμοί τινες καὶ κωμικοί, παρὰ δὲ τῷ Σχολιαστῇ Ἀπολλωνίου[5]) σκωπτικοί.

Πιθανὸν δὲ ὅτι δεικελισταὶ ἦσαν οὐχὶ δοῦλοι οὐδὲ Σπαρτιᾶται, διότι ἐκεῖνοι μὲν οὐδεμίαν παῤῥησίαν εἶχον, οὗτοι δὲ ὡς αὐστηροὶ ἀριστοκρατικοὶ ἀνοίκειον καὶ ἀπρεπὲς ἑαυτοῖς ἐνόμιζον τὸ εἰς τοιαῦτα ἀσχολεῖσθαι, ἀλλὰ Λάκωνες ἐλεύθεροι ἐκ τῶν κατωτέ-

1) 4,104. Ὀνομάζων τὰ διάφορα εἴδη τῶν Λακωνικῶν χορῶν, λέγει «μιμητικὴ δέ, δι' ἧς ἐμιμοῦντο τοὺς ἐπὶ τῇ κλοπῇ τῶν ἑώλων κρεῶν ἁλισκομένους».

2) Κοραῆς ἔνθα ἀνωτέρω.

3) Ἐν κεφ. 17· «Καὶ φέρουσι κλέπτοντες οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς κήπους βαδίζοντες (καρποὺς κατ' Ἀθήναιον), οἱ δὲ εἰς τὰ τῶν ἀνδρῶν συσσίτια (ἕωλα κρέα κατὰ Πολυδεύκη), εὖ μάλα πανούργως καὶ πεφυλαγμένοι· ἂν δὲ ἁλῷ, πολλὰς λαμβάνει πληγὰς τῇ μάστιγι, ῥαθύμως δοκῶν κλέπτειν καὶ ἀτέχνως».

4) Ἐν Ἰλ. Λ, 781 σελ. 884, 23.

5) Ἐν Ἀργον. 1,746.

ρων μάλιστα τάξεων, εἰς οὓς οἱ Σπαρτιᾶται καὶ ἐλευθερίαν καὶ παῤῥησίαν συνεχώρουν[1]), καὶ παῖδες ἔτι Σπαρτιατῶν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι καὶ ἐν τῇ Λακωνικῇ, ἔνθα πολλαὶ καὶ ποικίλαι μιμητικαὶ ὀρχήσεις ἦσαν συνήθεις ἐν ταῖς ἑορταῖς τῶν θεῶν, ὡς ἤδη εἴπομεν, ὑπῆρχεν ἔκπαλαι εἶδός τι αὐτοσχεδίου δράματος κωμικοῦ, οὗ σκοπὸς ἦτο ὁ γέλως καὶ ἡ παιδιὰ τῶν ἑορταζόντων καὶ θεατῶν. Τούτου δὲ ἂν ὑπῆρχον πολλὰ εἴδη ὅπως καὶ χοροί, ἄδηλον· γνωστὸν δὲ μόνον τὸ τῶν δεικελιστῶν, ὧν τὰς μιμήσεις καὶ παραστάσεις περιορίζει ὁ παρ' Ἀθηναίῳ Σωσίβιος εἰς δύο μόνον, εἰς μίμησιν δηλονότι κλεπτῶν καὶ ξένων ἰατρῶν· πολὺ πιθανὸν ὅμως ὅτι ἐμιμοῦντο οὗτοι καὶ ὅ,τι ἄλλο γελοῖον καὶ κωμικὸν παρεῖχεν ὁ κοινὸς βίος[2]).

Περὶ φαλλοφόρων καὶ ἰθυφάλλων.

Οἱ φαλλοφόροι καὶ ἰθύφαλλοι, ὡς καὶ τὰ τούτων ᾄσματα, ἀνήκουσιν ἰδίως εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου. Ἀληθὲς μέν, ὅτι ὁ φαλλὸς ἢ φάλης (ἀττικῶς φαλῆς), ὡς σύμβολον τῆς γεννητικῆς δυνάμεως τῆς φύσεως, ἀπαντᾶται εἰς ἔθνη[3]), ὧν ἡ θρησκεία ἀρχὴν καὶ πηγὴν ἔχει τὴν φυσιολατρείαν, καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἀρχαιοτάτοις τῆς Ἑλλάδος κατοίκοις, τοῖς Πελασγοῖς, ὧν καὶ οἰκοδομαὶ φέρουσι κατὰ τὴν δόξαν νεωτέρων τινῶν τὸ σύμβολον τοῦτο[4])· ἔτι δὲ καὶ τὰ τοῦ Ἑρμοῦ ἀγάλματα, ὃς παρ' αὐτοῖς ἦτο τῆς γεννήσεως καὶ αὐξήσεως θεός, φέρουσιν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τὸν φαλλόν[5])· ὕστερον ὅμως, ὅτε ἡ παρ' Ἕλλησιν ἀρχαία τοῦ Διονύσου λατρεία ἐξετάθη διὰ νέων προσθηκῶν, αἵτινες ἐκομίσθησαν ἢ ἐξ Αἰγύπτου, ὅπως ὁ Ἡρόδοτος[6]) πιςεύει,

---

1) Βλ. Μύλλερον ἐν Δωριεῦσι τόμ. 2, 345.

2) Βλ. Μύλλερον ἔ. ἀ. 2, 337. καὶ Lorenz Leben Epicharmus. σελ. 20.

3) Παρ' Αἰγυπτίοις καθ' Ἡροδ. 2, 49 καὶ Bähr αὐτόθι, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἰνδοῖς, Duncker Gesch. des Alterthums τόμ. 6' σελ. 251 ἔκδ. β', καὶ παρ' ἄλλοις. Βλ. Pauly ἐγκυκλοπ. 5, 1425.

4) Βλ. Pauly ἔνθα ἀνωτ.

5) Ἡροδ. 2, 51. καὶ Gerhard de Hermarum religione 1845.

6) Ἡροδ. 2, 49. Πρβ. Eckermann Melampus σελ. 7 κ. ἑ.

διὰ τοῦ Μελάμποδος, εἴτε ἐκ Θράκης καὶ Λυδίας καὶ Φρυγίας, ὅπως πλεῖστοι τῶν νεωτέρων[1]) δοξάζουσι, κατέστη ἰδιάζον τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ τούτου σύμβολον καὶ τῶν ἀκολούθων αὐτοῦ δαιμόνων ὁ φαλλὸς, καὶ ἀπαραίτητον στοιχεῖον πάσης βακχικῆς ἑορτῆς[2]).

Ἐντεῦθεν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος οἱ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου τελοῦντες, διότι ἔφερον τὸν φαλλὸν, λέγονται φαλλοφόροι καὶ ἰθύφαλλοι, ἡ δ' ἑορτὴ τούτων φαλλοφόρια καὶ φαλλαγώγια, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἑορτῆς ᾀδόμενα αὐτοσχέδια ᾄσματα φαλλικὰ, ἀφ' ὧν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἐγεννήθη ἡ κωμῳδία[3])· οἷα ᾔδοντο βεβαίως πανταχοῦ, ὅπου ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ Διονύσου ἤγετο ἐν πομπῇ τὸ σύμβολον τοῦ θεοῦ τούτου, ὁ φαλλός.

Παραλείποντες τὰς φανατικὰς καὶ ὀργιαστικὰς ἐκείνας τοῦ Διονύσου ἑορτὰς, τὰς ἐπὶ τῶν ὀρέων ὑπὸ γυναικῶν κυρίως τελουμένας, ὡς νεωτέρας καὶ μὴ ἑλληνικῆς καταγωγῆς[4]), μηδὲ συντελεσάσας εἰς τὴν τῆς κωμῳδίας γένεσιν, περιορίζομεν τὸν λόγον εἰς τὰς γνησίως ἑλληνικὰς τοῦ θεοῦ τούτου ἑορτὰς, ἐν αἷς ἐλατρεύετο ὁ Διόνυσος ὡς θεὸς τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς παραγομένου οἴνου, καὶ ἐξ ὧν προῆλθε τὸ δρᾶμα. Τῆς γνησίως ἑλληνικῆς τοῦ Διονύσου λατρείας[5]) ἕδρα εἶναι ἡ Βοιω-

---

1) Βλ. Bähr παρ' Ἡροδότῳ ἔ. ἀ. καὶ Preller ἐν τῇ ἑλλ. μυθολ. τόμ. ά. σελ. 520 τῆς β' ἐκδ. καὶ Lobeck ἐν Ἀγλαοφάμῳ σελ. 110.

2) Ῥυπαρὰ ἔννοια τῆς ἀρχῆς τοῦ φαλλοῦ ἐν ταῖς τοῦ Διονύσου ἑορταῖς παρὰ Κλήμεντι ἐν τῷ προτρεπτικῷ σελ. 29. P. Εὐπρεπέστερον λόγον τῆς χρήσεως τούτου φέρει ὁ Πλούτ. ἐν Ἴσιδι καὶ Ὀσίρ. κεφ. 18. Ὁ Ἡρόδοτος (2, 49), γινώσκων τὸν ἀληθῆ λόγον, δὲν θέλει νὰ εἴπῃ αὐτόν.

3) Ἀριστ. ποιητ. κεφ. 4.

4) Preller ἔνθα ἀνωτ. σελ. 520 καὶ Pauly ἔν. ἀν. ἐν λέξει Διονύσια.

5) Ποῦ τῆς Ἑλλάδος ἁπάσης ἐλατρεύετο ὁ Διόνυσος λέγει ὁ Gerhard ἐν τῇ ἑλλ. μυθολογίᾳ του ἀπὸ § 439 κ. ἑ. Ἐνταῦθα μνημονεύομεν μόνον ἐκείνων τῶν χωρῶν, ἔνθα μαρτυρεῖται ἡ ὕπαρξις ποιήσεως βακχικῆς.

τία, ἔνθα οἱ ἑλληνικοὶ μῦθοι λέγουσιν ὅτι ἐγεννήθη ὁ Διόνυσος ἐκ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης[1]), εἶτα δὲ ἡ Σικυὼν καὶ ὁ Φλιοῦς, ὅπου ἐκ Θηβῶν μετεβιβάσθη ἡ τούτου λατρεία[2]), ἡ Εὔβοια, ὅπου οἱ μῦθοι λέγουσιν ὅτι ἀνετράφη ὁ θεὸς οὗτος, ἡ Νάξος, ὅπου ἔγημε τὴν Ἀριάδνην[3]), τὸ Ἄργος, ὅπου ἐξ Εὐβοίας ἢ Νάξου ἐκομίσθη ἡ λατρεία αὐτοῦ[4]).

Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐν Βοιωτίᾳ λατρείας τοῦ Διονύσου καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς προελθούσης δραματικῆς αὐτοσχεδίου κωμικῆς ποιήσεως ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ παρ' Ἀθηναίῳ Σωσιβίου[5]), λέγοντος ὅτι οἱ Θηβαῖοι τοὺς παρ' ἄλλοις δεικελιστὰς καὶ ἰθυφάλλους καλοῦσιν ἐθελοντάς, ὡς μὴ ἐξ ἐπαγγέλματος δηλονότι ὑποκριτὰς καὶ τακτικῶς μετερχομένους τὸ ἔργον τοῦτο, οἷοί εἰσι καὶ οἱ νῦν παρ' ἡμῖν ἑκάςοτε ἐμφανιζόμενοι ἕλληνες ἠθοποιοὶ καὶ ὑποκριταί. Ἐθελοντὰς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ ἐν γένει τοὺς ἐν Ἀττικῇ πρότερον ὑποκριτὰς τῆς αὐτοσχεδιαστικῆς κωμῳδίας, διαστέλλων αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ὑπὸ τῆς πόλεως παρεχομένου τοῖς ὕστερον ἀναφανεῖσι κωμικοῖς ποιηταῖς χοροῦ γεγυμνασμένων καὶ τεχνιτῶν ὑποκριτῶν[6]).

Πολὺ συνέπραξεν εἰς τὴν γέννησιν τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἡ Σικυὼν οὐ μόνον διὰ τοῦ διθυράμβου, ὅστις ἐνταῦθα καὶ ἐν Κορίνθῳ μάλιστα ἔσχε τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, ἀφ' οὗ προῆλθε κατ' Ἀριστοτέλη ἡ τραγῳδία, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς αὐτοσχεδίου κωμικῆς ποιήσεως τῶν ἐνταῦθα κωμικῶν, οἵτινες κατ' ἐξοχὴν φαλλοφόροι καὶ ἰθύφαλλοι καλοῦνται. Ὅπως δὲ ἡ Σικυὼν προηγεῖται τῆς Ἀττικῆς ἔν τε τῇ πολιτικῇ ἀναπτύξει καὶ τῇ τέχνῃ, οὕτω προηγεῖται καὶ ἐν τῇ ποιήσει. Ὁ ἐνταῦθα συνήθης κῶμος ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ Διονύσου ἔσχεν ἐνωρὶς τοσαύτην ἀνάπτυξιν, ὥστε ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς γένεσιν τοῦ μυθεύματος, ὅτι ὁ Βάκχος εἰσή-

1) Παυσ. 9, 12, 3 καὶ Creuzer Symbolik τόμ. γ', σελ. 88 τῆς β' ἐκδ.
2) Παυσ. 2, 7, 6 καὶ 12, 6, 13, 7.
3) Lobeck Aglaoph. σελ. 25.
4) Eckermann Melampus σελ. 25.
5) Ἐν σελ. 622.
6) Βλ. περὶ τούτων κατωτέρω ἐν σελ. 93, σημ. 2 καὶ 3.

γαγε τοῦτον εἰς Σικυῶνα κατά τι ἐπίγραμμα τῆς ἀνθολογίας[1])·

Μούσης νουθεσίην φιλοπαίγμονος εὕρετο Βάκχος,
ὦ Σικυών, ἐν σοὶ κῶμον ἄγων Χαρίτων.
Δὴ γὰρ ἔλεγχον ἔχει γλυκερώτατον, ἔν τε γέλωτι
κέντρον· χὠ μεθύων ἀστὸν ἐσωφρόνισεν.

Ἡ λέξις κῶμος εἴτε εἶναι συγγενὴς τῇ λέξει κώμη, ὡς οἱ Δωριεῖς ἠρέσκοντο νὰ λέγωσι κατ' Ἀριστοτέλη[2]), εἰς ἀπόδειξιν φέροντες ὅτι παρ' αὐτοῖς ἐγεννήθη ἡ κωμῳδία, εἴτε μή, δηλοῖ αὐτοὺς τοὺς κωμάζοντας ᾄδοντας καὶ χορεύοντας, καὶ τὸ ᾆσμα αὐτῶν[3]), ὅπως καὶ ἡ λέξις ἴαμβος δηλοῖ τοὺς ἰαμβιστὰς καὶ τὰ ᾄσματα αὐτῶν. Κῶμος λοιπὸν ἢ μᾶλλον λυρικὴ κωμῳδίᾳ σημαίνει τὸ φαλλικὸν ᾆσμα μόνον, ὅπερ οἱ φαλλοφόροι ᾖδον, πρὸς διαστολὴν ἀπὸ τῆς ὕστερον ἐντέχνως ἀναπτυχθείσης κωμῳδίας, τῆς δι' ἰδίου μύθου καὶ πράξεως διαστελλομένης ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτοσχεδίων κωμικῶν ᾀσμάτων τῶν φαλλοφόρων.

Παρὰ τὴν Σικυῶνα καὶ Κόρινθον, ἥτις λέγεται πατρὶς τοῦ ἑτέρου εἴδους, ἤτοι τῆς σεμνῆς καὶ σοβαρᾶς βακχικῆς ποιήσεως τοῦ διθυράμβου, ὃν ἐνταῦθα κυρίως ἀνέπτυξε πρῶτος[4]) ὁ Ἀρίων ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Περιάνδρου τὸν ζ' π. Χ. αἰῶνα, κεῖται ἄλλη δωρικὴ χώρα ὁ Φλιοῦς, ὅπου μετὰ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς καὶ κωμικὴ ποίησις, ἡ τῶν σατύρων[5]), ἀφ' ἧς προηλ-

---

1) ΙΑ', 32.

2) Ἐν ποιη. 3, ἐν τέλει· «Ἀντιποιοῦνται τῆς τε τραγῳδίας καὶ τῆς κωμῳδίας οἱ Δωριεῖς, τῆς μὲν κωμῳδίας οἱ Μεγαρεῖς, οἵτε ἐνταῦθα ὡς ἐπὶ τῆς παρ' αὐτοῖς δημοκρατίας γενομένης, καὶ οἱ ἐκ Σικελίας (ἐντεῦθεν γὰρ ἦν Ἐπίχαρμος ὁ ποιητής, πολλῷ πρότερος ὢν Χιωνίδου καὶ Μάγνητος) καὶ τῆς τραγῳδίας ἔνιοι τῶν ἐν τῷ Πελοποννήσῳ, ποιούμενοι τὰ ὀνόματα σημεῖον. Οὗτοι μὲν γὰρ κώμας τὰς περιοικίδας καλεῖν φασιν, Ἀθηναῖοι δὲ δήμους, καὶ κωμῳδοὺς οὐκ ἀπὸ τοῦ κωμάζειν λεχθέντας, ἀλλὰ τῇ κατὰ κώμας πλάνῃ ἀτιμαζομένους ἐκ τοῦ ἄστεως, καὶ τὸ ποιεῖν αὐτοὺς μὲν δρᾶν, Ἀθηναίους δὲ πράττειν προσαγορεύειν». Πρβ. καὶ Bernhardy ἐν ἑλλ. γραμμ. τόμ. 3, σελ. 450 β' ἐκδ.

3) Σχολ. Αἰσχίν. κ. Τιμάρχ. σελ. 734· «κῶμος ἡ μετ' οἴνου ᾠδή.» καὶ Ἡσυχ. ἐν λ. «κῶμος· ἀσελγῆ ᾄσματα, πορνικὰ συμπόσια, ᾠδαί.»

4) Ἡροδ. 1, 13, καὶ Bernhardy ἔ. ἄ. 1, 330 β' ἐκδ.

5) Ἀνθολ. 7, 707.

θεν ἐν Ἀθήναις ὕστερον τὸ σατυρικὸν δρᾶμα· διότι ἐκ Φλιοῦντος κατήγετο ὁ Πρατίνας[1]), ὃς εἰς Ἀθήνας μετοικήσας ἐδίδαξε σατυρικὰ δράματα, εὑρέτης τοῦ εἴδους τούτου τοῦ δράματος λεγόμενος.

Ἄλλη δωρικὴ χώρα, ἔνθα ἥ τε λατρεία τοῦ Διονύσου φαίνεται ἐγχώριος καὶ ἡ μετ' αὐτῆς συνημμένη τῶν φαλλοφόρων ποίησις καὶ παιδιά, εἶναι ἡ Ῥόδος, ἔνθα λέγεται Ἀνθέας ὁ Λίνδιος, περὶ τὰ 600 π. Χ. ἀκμάσας, ὅτι ἐδιονυσίαζε πάντα τὸν βίον κωμάζων νύκτα καὶ ἡμέραν μετὰ τῶν αὐτοῦ φαλλοφόρων[2]).

Πρωτίστη ὅμως ἕδρα τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου κατέστη ἐν τοῖς ἱστορικοῖς μάλιστα χρόνοις ἡ Ἀττική, ἔνθα ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων φαίνεται, ὅτι ὁ θεὸς οὗτος προςετέθη εἰς τοὺς ἐγχωρίους καὶ γενεθλίους τῆς χώρας ταύτης θεούς, καὶ ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων ἐλατρεύετο ἐν ἰδίαις ἑορταῖς τῶν Ληναίων καὶ Ἀνθεστηρίων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἑορταὶ αὗται ἀπαντῶνται καὶ παρὰ τοῖς Ἴωσι τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἀναφέρονται εἰς Ἀμφικτύονα τὸν Δευκαλίωνος[3]), ἕπεται ὅτι αὗταί εἰσι τοσοῦτον ἀρχαῖαι, ὅσον καὶ αἱ ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς εἰς Ἰωνίαν σταλεῖσαι ἀποικίαι, αἵτινες παρέλαβον ἐντεῦθεν τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου.

Κατὰ τοὺς Ἀττικοὺς μύθους ἡ Ἰκαρία[4]) εἶναι ἡ πρώτη τῆς

---

1) Βλ. Σουΐδαν ἐν λ.

2) Ἀθην. 10, 445· «Ἀνθέας ὁ Λίνδιος, συγγενὴς εἶναι φάσκων Κλεοβούλου τοῦ σοφοῦ, ... εὐφυής τε περὶ τὴν ποίησιν ὤν, πάντα τὸν βίον, ἐδιονυσίαζεν, ἐσθῆτά τε διονυσιακὴν φορῶν καὶ πολλοὺς τρέφων συμβάκχους, ἐξῆγέ τε κῶμον ἀεὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ. . . Οὗτος καὶ κωμῳδίας ἐποίει καὶ ἄλλα πολλὰ . . . . ἃ ἐξῆρχε τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ φαλλοφοροῦσι.» Τὰς κωμῳδίας τούτου ἐκλαμβάνει ὁ Μύλλερος (ἐν Δωριεῦσι 2, 344, 2 ἔκδ. ά. Πρβ. καὶ ἱστορίαν ἑλλ. φιλολ. αὐτοῦ, 2, 212 σημ. 2) ᾄσματα παρὰ κώμους ᾀδόμενα· ὁμοίας φύσεως λέγων καὶ τὰς κωμῳδίας ἄλλου Ῥοδίου τοῦ Τιμοκρέοντος, ὃν φέρει ὁ Σουΐδας (ἐν λ.), ποιήσαντος κωμῳδίας κατὰ Θεμιστοκλέους καὶ Σιμωνίδου.

3) Στράβων βιβλ. 14, 643.

4) Ὁ Leake ἐν τοῖς δήμοις τῆς Ἀττικῆς (σελ. 114 τῆς γερμ. μεταφρ. τοῦ Westermann) ὑποθέτει ὅτι ὁ δῆμος οὗτος τῆς Ἀττικῆς ἔκειτο εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Βριλησσοῦ ἢ Πεντελικοῦ μεταξὺ Μαραθῶνος καὶ Μεσογαίας.

'Αττικῆς χώρα, ἧς ὁ βασιλεὺς Ἴκαρος ὑπεδέχθη ἐλθόντα τὸν θεὸν τοῦτον[1]), καθ' ὃν χρόνον ὁ Κελεὸς ὑπεδέχθη ἐν Ἐλευσῖνι τὴν Δήμητραν, καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγετο ἡ ἐνταῦθα λατρεία αὐτοῦ ἀρχαιοτάτη, ὅθεν μετεβιβάσθη καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς τῆς 'Αττικῆς δήμους· νεωτέρα δὲ ἡ τοῦ 'Ελευθερέως Διονύσου ἀπ' 'Ελευθερῶν τῆς Βοιωτίας μεταβιβασθεῖσα πιθανῶς εἰς 'Αττικὴν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν 'Ηρακλειδῶν, ὅτε καὶ αἱ 'Ελευθεραὶ προςετέθησαν εἰς τὴν χώραν τῆς 'Αττικῆς[2]).

'Εν ἁπάσαις ταῖς ἐν τῇ 'Αττικῇ κατά τε τὸ ἄστυ καὶ τοὺς δήμους τελουμέναις ἑορταῖς τῷ θεῷ τούτῳ ἐν καιρῷ τοῦ τρυγητοῦ, τοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ ἔαρος, τὸ τῆς φύσεως σύμβολον[3]), καὶ ᾄσματα φαλλικὰ καὶ διθύραμβοι ἦσαν συνήθη καὶ ἀναγκαῖα ςοιχεῖα τῶν ἑορτῶν τούτων, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ 'Αριςοφάνους ἐν 'Αχαρνεῦσιν[4]), ἔνθα εἰςάγει τὸν Δικαιόπολιν τελοῦντα Διονυσιακὴν ἑορτὴν, καὶ ᾄδοντα φαλλικήν τινα ᾠδὴν, ἐξ ἧς γίνεται φανερὰ ἡ φύσις τῶν τοιούτων ᾀσμάτων, ἣν ἐμιμήθη πιθανῶς καὶ ὁ 'Αρι-

---

1) 'Απολλοδ. 3, 14, 7. Παυσ. 1, 2, 4· πλείω Preller ἐν ἑλλ. μυθολ. 1, 525 ἐκδ. β'.

2) Σχλ. 'Αριστ. 'Αχαρ. 242 καὶ Παυσ. 1,2,5. Πρβλ καὶ Böckh ἐν τοῖς ὑπομνήμ. τῆς 'Ακαδημίας τοῦ Βερολίνου 1816 καὶ 1819, σελ. 119, καὶ Welcker Nachträge zu Aesch. Trilog. σελ. 194.

3) Πλουτ. περὶ φιλοπλουτ. 8· «ἡ πάτριος τῶν Διονυσίων ἑορτὴ τὸ παλαιὸν ἐπέμπετο δημοτικῶς καὶ ἱλαρῶς, ἀμφορεὺς οἴνου καὶ κληματὶς, εἶτα τράγον τις εἷλκεν, ἄλλος ἰσχάδων ἄῤῥιχον ἠκολούθει κομίζων, ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ φαλλός· ἀλλὰ νῦν ταῦτα παρορᾶται καὶ ἠφάνισται, χρυσωμάτων περιφερομένων καὶ ἱματίων πολυτελῶν καὶ ζευγῶν ἐλαυνομένων καὶ προσωπείων». 'Ο 'Αριστοτέλης ὅμως λέγει (ἐν ποιητ. 4, 14) ὅτι «τὰ φαλλικὰ ἔτι καὶ νῦν ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων διαμένει νομιζόμενα».

4) Στίχ. 258.

ὦ Ξανθία, σφῷν δ' ἐστὶν ὀρθὸς ἐκτέος
ὁ φαλλὸς ἐξόπισθεν τῆς κανηφόρου·
ἐγὼ δ' ἀκολουθῶν ᾄσομαι τὸ φαλλικόν.
Σὺ δ', ὦ γύναι, θεῶ μ' ἀπὸ τοῦ τέγους· πρόβα,
Φαλῆς, ἑταῖρε Βακχίου
Ξύγκωμε, νυκτοπεριπλάνητε, μοιχὲ, παιδεραστά. κτλ.

στοφάνης ἐνταῦθα. Ἐκ τῆς περιγραφῆς δὲ ταύτης τοῦ Ἀριστοφάνους εἰκάζομεν ὅτι ἡ Διονυσιακὴ αὕτη πομπὴ, ἥτις μᾶλλον συνήθης ἦτο εἰς τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια[1]) ἢ τὰ ἐν ἄστει, διότι καὶ ὁ Δικαιόπολις παρ' Ἀριστοφάνει ὑποτίθεται ὅτι ἐν τοῖς κατ' ἀγροὺς Διονυσίοις τελεῖ τὴν ἰδίαν πομπὴν[2]), ἐτελεῖτο ὑπὸ τῶν γεωργῶν καὶ ἀγροίκων ἀνδρῶν οὕτω· χοροὶ παίδων καὶ ἀνδρῶν ᾖδον ᾆσμά τι αὐτοσχέδιον εἰς Διόνυσον, οἱ δοῦλοι δὲ, οἵτινες ἦσαν μέτοχοι τῶν πόνων τῶν δεσποτῶν καὶ τῶν καρπῶν τούτων, μετεῖχον καὶ τῶν ἑορτῶν αὐτῶν ὅπως καὶ τῆς λοιπῆς λατρείας[3]), φέροντες φαλλοὺς τεταμένους καὶ ὀρθίους, αἱ δὲ παρθένοι ἐκόμιζον ἐπὶ κανῶν τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν ἢ καὶ ἄλλα δῶρα τῷ θεῷ· αἱ γυναῖκες, μὴ δυνάμεναι νὰ λάβωσι μέρος ἀμέσως εἰς τὴν τελετὴν καὶ τὴν πομπὴν, ἐθεῶντο ἀπὸ τῶν στεγῶν ταύτην.

Μετὰ τὴν θρησκευτικὴν ταύτην τελετὴν εἵπετο δεῖπνον, ἡ δ' ἐπὶ τούτῳ ἄφθονος ἀπόλαυσις τοῦ νέου οἴνου, δώρου τοῦ λατρευομένου θεοῦ (διότι τοιαῦται ἑορταὶ ἐτελοῦντο συνήθως μετὰ τὸν τρυγητὸν τὸν ὀκτώβριον μῆνα, ὅτε ἤδη ὁ νέος οἶνος ἦτο πόσιμος), προεκάλει τὸν κῶμον· καθ' ὃν οἱ εὐθυμοῦντες τοῦ θεοῦ θιασῶται, ἐσκευασμένοι ὡς ὁ παρ' Ἀθηναίῳ Σῆμος ὁ Δήλιος[4])

---

1) Βλ. Μυλλέρου ἱστορ. ἑλλ. φιλολ. 2, 212 τῆς ἑλλ. μεταφρ.

2) Ἀχαρν. 202·

> ἐγὼ δὲ πολέμου καὶ κακῶν ἀπαλλαγεὶς
> ἄξω τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια.

καὶ στίχ. 247.

> Καὶ μὴν καλόν γ' ἐστὶ, ὦ Διόνυσε δέσποτα,
> κεχαρισμένως σοι τήνδε τὴν πομπὴν ἐμὲ
> πέμψαντα καὶ θύσαντα μετὰ τῶν οἰκετῶν
> ἀγαγεῖν τυχηρῶς τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια.

3) Ὡσαύτως καὶ παρὰ Ῥωμαίοις καθ' Ὁράτ. ἐν ἐπιστ. 2, 1, 140·

4) Οὗτος ὁμιλεῖ μὲν περὶ τῶν ἐν Σικυῶνι φαλλικῶν καὶ φαλλοφόρων, ἀλλ' οἱ λόγοι του ἰσχύουσι καὶ περὶ τῶν παρ' ἄλλοις Ἕλλησι φαλλοφόρων, μάλιστα δὲ τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ Μεγάροις, οἵτινες βεβαίως εἶχον πάντα κοινά. Βλ. Μύλλερον ἐν Δωρ. 2, 343 κ. ἑ. ἀ. ἔκδ.

λέγει, μεθύοντες καὶ κισσῷ ἐστεμμένοι, ἀνελάμβανον τὸν φαλλὸν[1]), ὅστις ἦτο οὐ μόνον τῆς θρησκευτικῆς τελετῆς ςοιχεῖον οὐσιῶδες, ἀλλὰ καὶ τῆς μετὰ ταύτης συνημμένης εὐθυμίας τῶν ἑορταζόντων, καὶ περιῆγον μεθύοντες καὶ κραιπαλοῦντες ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ᾄδοντες μετ' ὀρχήσεως ᾄσματα, οἷα ἡ μέθη συνεχώρει.

Ὁ παρ' Ἀθηναίῳ[2]) Σῆμος οὗτος παρέχει ἡμῖν εἰδήσεις τοῦ τρόπου, καθ' ὃν οἵ τε φαλλοφόροι καὶ ἰθύφαλλοι ἐτέλουν τοὺς τοιούτους κώμους, διασώσας καὶ δείγματα τῶν ὑπ' αὐτῶν ᾀδομένων ᾀσμάτων· ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἀναπτύξεως τῆς κωμικῆς ποιήσεως, δεικνύουσιν ὅμως τίς ἦτο ἡ φύσις καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων αὐτοσχεδιασμάτων τούτων, καθ' ἣν ταῦτα ἐποιήθησαν.

«Οἱ ἰθύφαλλοι[3]) καλούμενοι προσωπεῖα μεθυόντων ἔχουσι, καὶ ἐστεφάνωνται, χειρῖδας ἀνθινὰς ἔχοντες· χιτῶσι δὲ χρῶνται μεσολεύκοις, καὶ περιέζονται ταραντῖνον[4]), καλύπτον αὐτοὺς μέχρι τῶν σφυρῶν. Σιγῇ δὲ διὰ τοῦ πυλῶνος εἰςελθόντες, ὅταν κατὰ μέσην τὴν ὀρχήστραν γένωνται, ἐπιστρέφουσιν εἰς τὸ θέατρον, λέγοντες·

Ἀνάγετ', ἀνάγετε πάντες, εὐρυχωρίαν
τῷ θεῷ ποιεῖτε·

---

1) Σουΐδας ἐν λ. «φαλλοί· μόρια δερμάτινα· αἰδοῖον σύκινον, ἢ ξύλον ἐπίμηκες, ἔχον ἐν τῷ ἄκρῳ σκύτινον αἰδοῖον (Πρβλ. Σχολ. Ἀριστ. Ἀχαρν. 242)· ὕστερον δὲ ἐκ δερμάτων ἐρυθρῶν σχῆμα αἰδοίου ἔχοντες ἀνδρείου. Καὶ τοῦτο ἑαυτοῖς περιθέμενοι ἔν τε τοῖς τραχήλοις καὶ μέσοις τοῖς μηροῖς ἐξωρχοῦντο, τιμὴν τῷ Διονύσῳ ἐν τοῖς Διονυσίοις ἄγοντες».

2) 14, 622.

3) Ἰθύφαλλοι ὠνομάζοντο καὶ τὰ ὑπὸ τούτων ᾀδόμενα ᾄσματα. Φωτ. λεξ. ἐν λ. «ἰθύφαλλοι· οἱ τοὺς ἰθυφάλλους ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ ὀρχούμενοι. Ποιήματα δέ τινα οὕτω λέγεται, τὰ ἐπὶ τῷ φαλλῷ ᾀδόμενα». Πρβ. Ἁρποκρατ. Ἡσύχ. καὶ Σουΐδαν ἐν λ. ἰθύφαλλοι. Ἀθήν. 6, 353· «ἰθύφαλλοι μετ' ὀρχήσεως καὶ ᾠδῆς».

4) Ταραντῖνον ἦτο ἱμάτιον διαφανὲς καὶ λεπτὸν, ὅπερ ἔφερον καὶ οἱ παρὰ Λακεδαιμονίοις ξυλίνων ποδῶν ἐπιβαίνοντες ὀρχησταὶ, γύπωνες κατὰ Πολυδεύκη (4, 104) καλούμενοι.

ἐθέλει γὰρ ὁ θεὸς ὀρθὸς ἐσφυδωμένος
διὰ μέσου βαδίζειν[1]).

Οἱ δὲ φαλλοφόροι προσωπεῖον μὲν οὐ λαμβάνουσι, προκόμιον δὲ ἐξ ἑρπύλλου περιτιθέμενοι καὶ παιδέρωτας ἐπάνω τούτου ἐπιτιθέντες, στέφανόν τε δασὺν ἴων καὶ κιττοῦ· καυνάκας τε περιβεβλημένοι παρέρχονται, οἱ μὲν ἐκ παρόδου, οἱ δὲ κατὰ μέσας τὰς θύρας βαίνοντες ἐν ῥυθμῷ, καὶ λέγοντες·

Σοί, Βάκχε, τάνδε μοῦσαν ἀγλαΐζομεν,
ἁπλοῦν ῥυθμὸν χέοντες αἰόλῳ μέλει,
καινάν, ἀπαρθένευτον, οὔ τι ταῖς πάρος
κεχρημέναν ᾠδαῖσιν, ἀλλ' ἀκήρατον
κατάρχομεν τὸν ὕμνον.

εἶτα προστρέχοντες ἐτώθαζον, οὓς ἂν προέλοιντο, στάδην δὲ ἔπραττον· ὁ δὲ φαλλοφόρος ἰθὺ βαδίζων, καταπλησθεὶς αἰθάλῳ.»

Ἡ περιαγωγὴ τοῦ φαλλοῦ, τὰ εἰς αὐτὸν ᾀδόμενα ᾄσματα, πρὸ πάντων δὲ ἡ ἐκ τοῦ οἴνου προκαλουμένη εὐθυμία καὶ ἐλευθερία τῆς ἑορτῆς συνεχώρουν τοῖς κωμασταῖς νὰ ἐκφέρωσι κατὰ τῶν ἐντυγχανόντων τωθασμοὺς καὶ σκώμματα, ποτὲ μὲν ἐπὶ τὸ σεμνότερον τρέποντες τὸν λόγον, γέλωτος καὶ παιδιᾶς μόνον χάριν, ποτὲ δὲ καὶ ἐπὶ τὸ δηκτικὸν καὶ πικρὸν, ὅπως ἐποίουν καὶ οἱ παρὰ Ῥωμαίοις ᾄδοντες τοὺς Φεσκεννίνους στίχους, ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν. Παράδειγμα τῆς τοιαύτης βακχικῆς ἐλευθερίας νομίζομεν ὅτι ἔχομεν ἐν τοῖς Βατράχοις τοῦ Ἀριστοφάνους, ἔνθα ὁ κωμικὸς οὗτος κατὰ μίμησιν τῆς ἐν τοῖς Διονυσίοις ἐπικρατούσης ἐλευθερίας, εἰςάγων τὸν χορὸν (ἀπὸ στίχ. 315 κ. ἑ.) ᾄδοντα εἰς τὸν Ἴακχον καὶ τὴν Δήμητραν ᾠδὰς καταλλήλους τῇ ἑορτῇ, παρεμβάλλει μεταξὺ σκώμματα καὶ χλευασμοὺς μετὰ πολλῆς πικρίας κατὰ ὀνομαζομένων πολιτῶν ἢ καὶ κατὰ τοῦ δήμου αὐτοῦ. Τὰ τοιαῦτα δὲ σκώμματα ἐκφέρονται ἐνίοτε ἐν ἰαμβείῳ μέτρῳ (ὡς ἐν στίχ. 415 κ. ἑ.), ὅπερ ἦτο σύνηθες εἰς τοιαύτης φύσεως ᾄσματα, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης ἐν ποιητικῇ λέγει, ὅθεν καὶ

1) Ἔνθεν γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ χορηγὸς, ὁ κυρίως ἰθύφαλλος, παρίσταινεν αὐτὸν τὸν θεόν.

παρ' ἄλλοις οἱ τοιοῦτοι αὐτοσχεδιασταὶ ἐλέγοντο ἰαμβισταὶ, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, καὶ ὁ 'Αρχίλοχος ἐν αὐτῷ τῷ μέτρῳ ἐποίησε τοὺς ἰδίους ἰάμβους, ἅτε δὴ καθιερωμένῳ ἐκ τῆς συνηθείας εἰς τοιαῦτα ποιήματα. Ὑποθέτομεν δὲ ὅτι τοιαῦτα ᾄσματα ᾖδον πανταχοῦ εἴτε ἐν ἀγροῖς περιερχόμενοι εἴτε καὶ εἰς τὰ θέατρα εἰσερχόμενοι, ὅτε πᾶσα πόλις ἐκτήσατο καὶ πᾶς δῆμος εἶχε θέατρον, ὡς μαρτυρεῖ ἐν τοῖς εἰρημένοις ὁ παρ' 'Αθηναίῳ Σῆμος, καὶ ὁ 'Αριστοφάνης[1]) ἐπιβεβαιοῖ περὶ κωμικῶν ποιητῶν, οἵτινες καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἤδη ἦγον τὸν φαλλὸν ἐν ταῖς ἰδίαις κωμῳδίαις εἰς τὸ θέατρον, καὶ αὐτὸς ἔτι ἐν τοῖς χορικοῖς τῶν κωμῳδιῶν του ἢ ἐν ταῖς παραβάσεσιν ἀπευθύνει οὐ σπανίως σκώμματα καὶ χλευασμοὺς κατὰ τῶν θεατῶν ὀνομαστὶ, τηρῶν οὕτω τὸ ἀρχαῖον ἔθος τῶν ἐν τοῖς τοιούτοις τοῦ Διονύσου κώμοις αὐτοσχεδιαστῶν[2]), μάλιστα δὲ ἔνθα εἰσάγει δούλους χλευά-

---

1) Νεφ. 533.

2) Βατραχ. 354·

εὐφημεῖν χρὴ κἀξίστασθαι τοῖς ἡμετέροισι χοροῖσιν,
ὅστις ἄπειρος τοιῶνδε λόγων, ἢ γνώμην μὴ καθαρεύει,
ἢ γενναίων ὄργια Μουσῶν μήτ' εἶδεν μήτ' ἐχόρευσε,
μήτε Κρατίνου τοῦ ταυροφάγου γλώττης βακχεῖ' ἐτελέσθη,
ἢ βωμολόχοις ἔπεσι χαίρει, μὴ 'ν καιρῷ τοῦτο ποιοῦσιν,
ἢ στάσιν ἐχθρὰν μὴ καταλύει, μηδ' εὔκολός ἐστι πολίταις·
ἀλλ' ἀνεγείρει καὶ ῥιπίζει, κερδῶν ἰδίων ἐπιθυμῶν·
ἢ τῆς πόλεως χειμαζομένης ἄρχων καταδωροδοκεῖται·
ἢ προδίδωσιν φρούριον ἢ ναῦς, ἢ τἀπόρρητ' ἀποπέμπει
ἐξ Αἰγίνης Θωρυκίων ὢν εἰκοστολόγος κακοδαίμων.

καὶ στίχ. 416·

Βούλεσθε δῆτα κοινῇ
σκώψωμεν 'Αρχέδημον,
ὅς, ἑπτέτης ὢν, οὐκ ἔφυσε φράτορας,
νυνὶ δὲ δημαγωγεῖ
ἐν τοῖς ἄνω νεκροῖσι,
κἀστὶν τὰ πρῶτα τῆς ἐκεῖ μοχθηρίας;
τὸν Κλεισθένη δ' ἀκούω
ἐν ταῖς ταφαῖσι πρωκτὸν
τίλλειν ἑαυτοῦ, καὶ σπαράττειν τὰς γνάθους·
κἀκόπτετ' ἐγκεκυφώς,
κἄκλαε, κἀκεκράγει.

ζοντας καὶ σκώπτοντας τοὺς ἰδίους δεσπότας[1]) κατὰ τὸν ἀγροῖκον καὶ εὐτελῆ τρόπον, ὃν καὶ αὐτὸς ἀποδοκιμάζει ἀλλαχοῦ[2]). Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ κωμῳδία ἐκ τῆς ἀγροτικῆς ταύτης παιδιᾶς γεννηθεῖσα, δὲν ἠδύνατο ὅσον καὶ ἂν ἐβελτιώθη διὰ τῆς τέχνης, ὅσον καὶ ἂν ἀπέβαλεν ἐκ τῆς προόδου τοῦ χρόνου ἐκ τῆς πρώτης ἀγροικίας καὶ βωμολοχίας, ν' ἀρνηθῇ ἐξ ἔθους τὴν πρώτην αὐτῆς φύσιν. Ἀλλ' εἰ καὶ ἡ πρόοδος τοῦ χρόνου καὶ ἡ ἐκ τούτου προβαίνουσα καλλαισθησία παρήγαγε τὴν κωμῳδίαν ἐκ τῶν φαλλικῶν τούτων αὐτοσχεδιασμάτων, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ παρ' Ἕλλησιν, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις καθ' Ὁράτιον[3]), ἔμενον τὰ ἴχνη τῆς ἀγροικίας. Οἱ αὐτοσχεδιασταὶ τοῦ Διονύσου ποιηταὶ ἐξηκολούθουν νὰ τηρῶσι καὶ ὕστερον διὰ παντὸς τὸν ἀρχαῖον τοῦτον τρόπον τοῦ εὐθυμεῖν, καὶ ἐν τῇ εὐθυμίᾳ μιμεῖσθαι καὶ σκώπτειν καὶ χλευάζειν τὰς τῶν συγχρόνων ἐλλείψεις ἐν αὐτοσχεδίοις στίχοις, ὅπως ὁ αὐτὸς Ἀριστοτέλης μαρτυρεῖ καὶ ὁ λόγος πείθει[4]). Αἰτία δὲ τούτου εἶναι ὅτι τὰ τῆς λατρείας ἔθιμα

Σεβῖνον, ὅστις ἐστὶν Ἀναφλύστιος·
καὶ Καλλίαν γέ φασι
τοῦτον τὸν Ἱπποβίνου
κύσθῳ λεοντῆν ναυμαχεῖν ἐνημμένον.

1) Ὡς τὸν Σωσίαν καὶ Ξανθίαν ἐν Σφηξί, τὸν Ξανθίαν ἐν Βατράχοις, τὸν Καρίωνα ἐν Πλούτῳ.

2) Ἐν Εἰρήνῃ 740·

Πρῶτον μὲν γὰρ τοὺς ἀντιπάλους μόνος ἀνθρώπων κατέπαυσεν
ἐς τὰ ῥάκια σκώπτοντας ἀεί, καὶ τοῖς φθερσὶν πολεμοῦντας·
τούς θ' Ἡρακλέας τοὺς μάττοντας, καὶ τοὺς πεινῶντας ἐκείνους,
ἐξήλασ' ἀτιμώσας πρῶτος· καὶ τοὺς δούλους παρέλυσεν,
τοὺς φεύγοντας κἀξαπατῶντας, καὶ τυπτομένους ἐπίτηδες,
οὓς ἐξῆγον κλάοντας ἀεί, καὶ τούτους ἕνεκα τουδὶ
ἵν' ὁ σύνδουλος σκώψας αὐτοῦ τὰς πληγὰς εἶτ' ἀνέροιτο.

Πρβ. ἀρχὴν Βατράχων καὶ στίχ. 55 Σφηκῶν.

3) Epist. 2, 1, 160·

Sed in longum tamen aevum
Manserunt hodieqve manent vestigia ruris.

4) Περὶ τῆς ὑπάρξεως τούτων ἐπὶ Ὑπερείδου βλ. Ἁρποκρατίωνα ἐν λ. ἰθύφαλλος, ἐπὶ Δημοσθένους καὶ Ἀλεξάνδρου Ἀθήν. 5, 129, καὶ Δη-

δὲν μεταβάλλονται ὅπως οἱ πολιτικοὶ νόμοι κατὰ τοὺς χρόνους καὶ τὴν βούλησιν τῶν πολιτῶν.

Εἴδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι ἐκ τῶν ἐν Σικελίᾳ αὐτοσχεδιαζόντων ἰαμβιστῶν πρῶτος ἀπεπειράθη ὁ Σελινούντιος Ἀριστόξενος[1]) νὰ ὑποβάλῃ εἰς τεχνικούς τινας ὅρους τὴν αὐτοσχέδιον ταύτην ποίησιν, πρόδρομος ἐν τούτῳ γενόμενος τοῦ ὕστερον ἀναφανέντος πρώτου κωμικοῦ τῆς Σικελίας Ἐπιχάρμου, ὅςτις εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐνταῦθα ἀναφανείσης ἐντέχνου κωμῳδίας, τῆς τῶν Δωριέων λεγομένης. Ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ κωμικῶν τούτων αὐτοσχεδιασμάτων ἐγεννήθη κατὰ μικρὸν ἡ ἀττικὴ κωμῳδία, ἀλλὰ πολὺ ὕστερον τῆς τραγῳδίας, ἥτις καὶ αὐτὴ εἶναι ἀδελφὴ ἐκείνης, ἐκ τῆς αὐτῆς μητρὸς γεννηθεῖσα, τῆς αὐτοσχεδιαστικῆς διονυσιακῆς ποιήσεως. Κατ' Ἀριστοτέλη[2]) ἡ κωμῳδία *διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι ἐξ ἀρχῆς* ἔμενε παρημελημένη ἐκ μέρους τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ὅλως ἀφειμένη εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἰδιωτῶν, οἵτινες ἐξ ἰδίων καὶ κατὰ βούλησιν ἐποίουν τὰς κωμικὰς αὐτῶν παραστάσεις, καὶ διὰ τοῦτο ἐθελονταὶ[3]) ἐκαλοῦντο, ὀψὲ

μοσθ. κ. Κόνωνος 14 καὶ ἄλλους παρὰ Bergk comoediae antiqvae reliqviae σελ. 274. καὶ Μύλλερον ἱστ. ἑλλ. φιλολογ. 2, 216 ἑλλ. μετ.

1) Βλ. ἀνωτέρω σελ. 74.

2) Ποιητ. 5· «Αἱ μὲν οὖν τῆς τραγῳδίας μεταβάσεις, καὶ δι' ὧν ἐγένοντο, οὐ λελήθασιν· ἡ δὲ κωμῳδία διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι ἐξ ἀρχῆς ἔλαθεν. Καὶ γὰρ χορὸν κωμῳδῶν ὀψέ ποτε ὁ ἄρχων ἔδωκεν, ἀλλ' ἐθελονταὶ ἦσαν· ἤδη δὲ σχήματά τινα αὐτῆς ἐχούσης οἱ λεγόμενοι αὐτῆς ποιηταὶ μνημονεύονται. Τίς δὲ πρόσωπα ἀπέδωκεν ἢ προλόγους, ἢ πλήθη ὑποκριτῶν καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἠγνόηται· τὸ δὲ μύθους ποιεῖν Ἐπίχαρμος καὶ Φόρμις. Τὸ μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐκ Σικελίας ἦλθε, τῶν δὲ Ἀθήνησι Κράτης πρῶτος ἦρξεν ἀφέμενος τῆς ἰαμβικῆς ἰδέας καθόλου ποιεῖν λόγους καὶ μύθους.»

3) Ἐθελονταί εἰσι κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἀριστοτέλους οἱ μὴ λαμβάνοντες παρὰ τῆς πόλεως βοήθειαν πρὸς παράστασιν τῶν ἰδίων κωμῳδιῶν, εἴτε αὐτοσχεδιασταὶ ἦσαν οὗτοι ἐκ τοῦ λαοῦ, εἴτε καὶ ποιηταί, προηγηθέντες τῆς ἐντελοῦς ἀναπτύξεως τῆς κωμικῆς ποιήσεως, οἷοι οἱ πρὸ Κράτητος καὶ Ἀριστοφάνους κωμικοὶ παρ' Ἀθηναίοις, ὡς γίνεται τοῦτο δῆλον ἐξ Αἰλίου Διονυσίου παρ' Εὐσταθίῳ εἰς Ἰλ. Κ 227. «ἐκαλοῦντο δὲ καὶ ἐθελονταὶ διδάσκαλοι, δραμάτων δηλαδή, ὅτε τις, μὴ λα-

δὲ ὁ τῆς πόλεως ἄρχων ἔδωκε χορὸν αὐτῇ, ἐν ᾧ ἡ τραγῳδία πολὺ πρότερον διὰ τὴν σπουδαιότητα τῶν ὑποθέσεων αὐτῆς προςειλκύσατο τὴν προστασίαν τῆς πόλεως, ἥτις καὶ χορὸν τοῖς τραγικοῖς ποιηταῖς ἔδωκε καὶ τὰς εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν δραμάτων δαπάνας διὰ χορηγῶν κατέβαλε.

Πρῶτος δὲ κωμικὸς, ὅςτις παρ' Ἀθηναίοις ἐξήγαγε ταύτην τὴν κωμικὴν ποίησιν ἀπὸ τῶν φαλλικῶν αὐτοσχεδιασμάτων τοῦ λαοῦ καὶ ἀπεπειράθη τεχνικώτερον νὰ ῥυθμίσῃ, εἶναι Σουσαρίων ὁ Φιλίνου, ἀκμάσας περὶ τὴν 50 ὀλυμπιάδα, ὅςτις λέγεται ποτὲ μὲν τῆς ἐμμέτρου κωμῳδίας ἀρχηγὸς, ποτὲ δὲ εὑρέτης τῆς ποιήσεως ταύτης. Εἰς τοῦτον ἀποδίδει ὁ Σχολιαστὴς[1]) Διονυσίου τοῦ Θρᾳκὸς παρὰ Βεκκήρῳ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ἀνεκδότοις τέσσαρας ἰαμβικοὺς στίχους, ὧν ἡ γνησιότης ὅμως ἀμφιβάλλεται[2]). Κατὰ τοῦτον· «Πρῶτον Σουσαρίων τις τῆς ἐμμέτρου κωμῳδίας ἀρχηγὸς ἐγένετο· οὗ τὰ μὲν δράματα λήθῃ κατενεμήθη, δύο δὲ ἢ τρεῖς ἴαμβοι ἐπὶ μνήμης φέρονται· εἰσὶ δὲ οὗτοι·

Ἀκούετε, λεῴς, Σουσαρίων λέγει τάδε,
Υἱὸς Φιλίνου, Μεγαρόθεν, Τριποδίσκιος·
κακὸν γυναῖκες, ἀλλ' ὅμως, ὦ δημόται,
οὐκ ἔστιν οἰκεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ.» (3)

Ὁ Σουσαρίων οὗτος λέγεται ὅτι ἐδίδαξε τὰς κωμῳδίας του ἐν

δῶν χορὸν μηδὲ χορηγητὴν ἔχων, ἑαυτῷ τὰ πάντα παρεῖχε.» Οὕτω κατ' ἐξοχὴν ἐκάλουν κατ' Ἀθήναιον οἱ Θηβαῖοι τοὺς παρ' αὐτοῖς αὐτοσχεδιαστὰς κωμικούς, οὓς ἄλλοι κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀθήναιον σοφιστὰς ἔλεγον· ἅτε δὴ σοφοὺς καὶ εἰδότας μιμεῖσθαι καὶ πράττειν καὶ λέγειν ὅσα ἄλλοι ἀδυνατοῦσι. Σημειώσεως ἄξιον εἶναι ὅτι ἡ λέξις αὕτη φαίνεται συγγενὴς κατ' ἔννοιαν τῇ τυῤῥηνικῇ histrio ἵστωρ, δι' ἧς ἐκαλοῦντο οἱ ἐν Τυῤῥηνίᾳ καὶ Ῥώμῃ ὁμοίων δραμάτων ὑποκριταὶ, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω.

1) Ἐν τῇ παρὰ Didot ἐκδόσει τῶν εἰς Ἀριστοφάνη σχολίων 1855, ἐν τοῖς προλεγομένοις XVII, ἔνθα ὁ ἐκδότης Dübner συνήγαγε πάσας τὰς περὶ κωμῳδίας εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων.

2) Meineke ἐν τῇ κριτικῇ ἱστορίᾳ τῶν ἑλλ. κωμικῶν σελ. 17 κ. ἑ.

3) Τὰ κατὰ γυναικῶν ὑπὸ Σουσαρίωνος ἐνταῦθα λεγόμενα ὑπενθυμίζουσι τὰ κατ' αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν ἐν τοῖς θεσμοφορίοις ἐκφερόμενα σκώμματα, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐν σελ. 79 ὁ λόγος.

τῇ Ἰκαρίᾳ τῆς Ἀττικῆς, ἔνθα εἴδομεν ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἦτο ἀρχαιοτάτη, πλὴν κατὰ τὸ τετράστιχον τοῦτο κατήγετο ἐκ τῆς Μεγαρικῆς κώμης Τριποδίσκης, ὅπου ἡ κωμικὴ αὕτη ποίησις φαίνεται ἐγχώριος, καὶ ἴσως ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον ἀναφανεῖσα μετεβιβάσθη δι' ἀποικιῶν πρῶτον μὲν εἰς Σικελίαν, ἔνθα, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, τὰ τῶν ἰαμβιστῶν αὐτοσχεδιάσματα ἦσαν ἤδη πρὸ τοῦ Ἀριστοξένου καὶ Ἐπιχάρμου συνήθη, εἶτα δὲ καὶ εἰς τὴν πλησίον Ἀττικήν.

Ἐκτὸς τούτου καὶ ἄλλοι λόγοι πιθανοποιοῦσιν ὅτι ἡ πρώτη καὶ κυρία ἑστία τῆς κωμικῆς ποιήσεως εἰσὶ τὰ Μέγαρα. Ἐπειδὴ οἱ Μεγαρεῖς οὗτοί εἰσιν οἱ Δωριεῖς, οἵτινες κατ' Ἀριστοτέλη ἀντιποιοῦνται τῆς κωμῳδίας, ἀπόδειξιν φέροντες, ὅτι ἐκλήθη ἀπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς κωμῶν ἡ κωμῳδία, ὡς κατὰ κώμας ᾀδόμενον ᾆσμα, ἐν ᾧ παρ' Ἀθηναίοις αἱ περιοικίδες καλοῦνται δῆμοι καὶ οὐχὶ κῶμαι[1]· καὶ δεύτερον, διότι ἡ κωμῳδία ἐγένετο ἐν τῇ παρ' αὐτοῖς δημοκρατίᾳ[2]).

Ὁ τελευταῖος οὗτος λόγος εἶναι μᾶλλον προσοχῆς ἄξιος. Ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτεύματος τῶν Μεγαρέων εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ τοῦ Θεαγένους τυραννία, πενθεροῦ τοῦ Κύλωνος, ἦτο ἔτι ἰσχυρὰ, ὅτε ὁ Ἀθηναῖος οὗτος εὐπατρίδης τῷ 612 π. Χ. ἀπεπειράθη μὲν νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀθήνησιν ἀκρόπολιν καὶ νὰ κατασταθῇ τύραννος τῆς πόλεως ταύτης[3]), ἀπέτυχεν ὅμως τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὕστερον ὅμως, ὅτε περὶ τὸ 600 π. Χ. ἐπολέμουν Ἀθηναῖοι καὶ Μεγαρεῖς ὑπὲρ τῆς Σαλαμῖνος καὶ διαιτητὰς τῆς ἔριδός των ἐκάλεσαν τοὺς Σπαρτιάτας, φαίνεται ὅτι ἦτο ἤδη καταλελυμένη, διότι οὐδεμία μνεία αὐτῆς γίνεται ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ὑπὸ τῶν συγγραφέων[4]). Πιθανὸν ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἡ ἀριστοκρατία κατέλυσε τὴν τυραννίδα τούτου, καὶ ὅτι ἡ πόλις ἐπί τινα χρόνον ἡσύχα-

---

1) Dübner ἔ. ἀ. ἐν τοῖς περὶ κωμῳδίας III, 1, IV, 1, VIII, 2, IX, 10, καὶ Bernhardy ἱστ. ἑλλ. γραμματ. 2, 893.

2) Βλ. ἀνωτέρω σελ. 85 σημ. 3.

3) Θουκυδ. 1, 126.

4) Πλουτ. Σόλ. 9 καὶ 10.

ζεν[1]), ἀλλὰ ταχέως ὑπερίσχυσεν ἡ δημοκρατία καὶ ὀχλοκρατία, καθ' ἧς ἐκφέρει πικροὺς λόγους ὁ ἀριστοκρατικὸς Θέογνις ὁ Μεγαρεὺς, ὁ κατὰ τὸν ς' π. Χ. αἰῶνα ἀκμάσας. Ἐν τούτῳ λοιπὸν τῷ χρόνῳ τῆς τοῦ ὄχλου ἐλευθερίας, ἤτοι μετὰ τὸ 600 π. Χ., συμπίπτει καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς αὐτοσχεδίου κωμικῆς ποιήσεως τῶν Μεγαρέων, ἥτις πλείστην τροφὴν εὕρισκεν ἐν τῇ ἀπολύτῳ τοῦ ὄχλου ἐλευθερίᾳ[2]) καὶ τῇ λατρείᾳ τοῦ Διονύσου καὶ ἐν τῇ χλεύῃ ἴσως τῆς ἡττηθείσης ἀριστοκρατίας, ἣν καὶ ὁ Θέογνις πικρῶς μέμφεται, ἅτε δὴ μὴ τηροῦσαν τὴν προσήκουσαν αὐτῇ ἀξιοπρέπειαν. Καὶ ἄλλως δὲ ἀποδίδουσι οἱ ἀρχαῖοι τοῖς Μεγαρεῦσι φιλόψογον καὶ σκωπτικὸν χαρακτῆρα, ὡς ὁ Πιττακὸς ἐν τῇ ἀνθολογίᾳ (11, 440)·

Μεγαρεῖς δὲ φεῦγε πάντας· εἰσὶ γὰρ πικροί.

Ἐν τούτῳ περίπου τῷ χρόνῳ ἀναφαίνεται ἐν τῷ δήμῳ Ἰκαρίᾳ καὶ ὁ Μεγαρεὺς Σουσαρίων, τέρπων τὸ γεωργικὸν ταύτης πλῆθος διὰ τῶν σκωπτικῶν καὶ γελοίων αὐτοῦ κωμῳδιῶν, ἃς φαίνεται ὅτι ὑπέβαλε πρῶτος εἰς τακτικὸν μέτρον· δι' ὃ λέγεται τῆς ἐμμέτρου κωμῳδίας ἀρχηγὸς[3]), καὶ κατὰ τὸ Πάριον Χρονικὸν[4]) ἐφ' ἁμάξης περιερχόμενος ἐδίδασκε τὰς αὐτοῦ κωμῳδίας, ὅπερ ὁ Ὁράτιος[5]) ἀναφέρει εἰς Θέσπιν καὶ τὴν τραγῳδίαν.

Περὶ τῆς φύσεως τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Σουσαρίωνος, ὅςτις βεβαίως ἐδίδαξε καὶ ἐν Ἀττικῇ τὰ ἐν Μεγάροις συνήθη, μανθάνομεν ἐκ τοῦ ἀνωνύμου συγγραφέως τῆς κωμῳδίας[6]), ὅτι οὗτος εἰςῆγε πολλὰ συνάμα πρόσωπα ἀτάκτως, ὧν ἔργον ἦτο προκα-

1) Ὁ αὐτὸς ἑλλ. κεφαλαίων καταγρ. κεφ. 13· «ὀλίγον χρόνον ἐσωφρόνησαν (οἱ Μεγαρεῖς) κατὰ τὴν πολιτείαν».

2) Βλ. Bode ἱστορ. τῆς ἑλλ. ποιήσεως 3, 2, σελ. 26.

3) Βλ. ἀνωτέρω σελ. 94.

4) Συλλογὴ ἐπιγρ. ἑλλ. ὑπὸ Βοικχίου τόμ. Β', σελ. 307.

5) Ἐν τῇ ποιητ. τέχνῃ 274.

6) Παρὰ Dübner VIII, 16. «Καὶ γὰρ οἱ ἐν τῇ Ἀττικῇ πρῶτον συστησάμενοι τὸ ἐπιτήδευμα τῆς κωμῳδίας (ἦσαν δὲ οἱ περὶ τὸν Σουσαρίωνα) τὰ πρόσωπα ἀτάκτως εἰςῆγον καὶ γέλως ἦν μόνος τὸ κατασκευαζόμενον.» Πρβ. καὶ Diomed· ἐν σελ. 488 ἐκδ. Keil. Poëtæ primi comici fuerunt Susario, Mullus et Magnes; hi veteris disciplinae jocularia qvaedam minus scite et venuste pronuntiabant.

λεῖν τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν διὰ λόγων ἐμμέτρων, ἀστείων δὲ καὶ σκωπτικῶν, καὶ πράξεως μιμουμένης τὰ λεγόμενα κατά τινα ἰδιάζουσαν αὐτῷ τέχνην καὶ ἐπιτηδειότητα, δι' ὃ μάλιστα ἐξαίρεται ὁ Σουσαρίων ἐκ τοῦ λοιποῦ πλήθους τῶν τοῦ ὄχλου αὐτοσχεδιαστῶν κωμικῶν καὶ γελωτοποιῶν, καὶ λέγεται εὑρέτης ἐμμέτρου κωμῳδίας. Κατὰ πόσον δὲ ἐτηρεῖτο ἑνότης ἐν τοῖς δρωμένοις καὶ εἰς τί κυρίως διέφερεν ὁ Σουσαρίων τῶν πρὸ αὐτοῦ μένει ἡμῖν ἄγνωστον[1]). Ὅσα δὲ πλέον λέγονται περὶ ταύτης, εἰσὶν ἁπλαῖ εἰκασίαι καὶ οὐδὲν πλέον[2]).

Μετὰ τὸν Σουσαρίωνα παρέρχεται μακρὸς χρόνος, καθ' ὃν οὐδεὶς τούτου διάδοχος ἐν τῇ κωμῳδίᾳ μνημονεύεται, εἴτε διότι ἔμενον ἄγνωστα τοῖς ὕστερον τὰ ὀνόματα τῶν πρώτων αὐτοῦ διαδόχων, εἴτε διότι, ἐπελθοῦσα ἀμέσως μετ' αὐτὸν ἡ τοῦ Πεισιστράτου καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ τυραννὶς, ἐκώλυσεν ἐκ φόβου τῶν ἐπικρίσεων καὶ σκωμμάτων τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς κωμῳδίας, ὡς ὁ Μύλλερος[3]) νομίζει. Οἱ Πεισιστρατίδαι καὶ πρὸ αὐτῶν ὁ Σόλων ἀπεπειράθησαν νὰ στρέψωσι τὴν προσοχὴν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰ Παναθήναια μᾶλλον, εἰςαγαγόντες εἰς αὐτὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν. Ἡ δυςμένεια τοῦ Σόλωνος πρὸς τὸ δρᾶμα γίνεται φανερὰ ἐκ τῶν κατὰ Θέσπιδος τοῦ τραγικοῦ λόγων του. Οἱ Πεισιστρατίδαι ἐδείχθησαν εὐμενεῖς πρὸς τὴν τραγῳδίαν, διὸ μετὰ τὸν Θέσπιν ἀνεφάνησαν καὶ ἄλλοι τραγικοὶ, καὶ ἡ ποίησις αὕτη εἶχεν ἤδη ἱκανῶς ἀναπτυχθῆ πρὸ τῆς κωμῳδίας, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης βεβαιοῖ. Ἡ κωμῳδία τοὐναντίον ἔμεινε παρημελημένη κατὰ πάντα τὸν χρόνον τῶν Πεισιστρατιδῶν. Ὅτε ὅμως ἡ τυραννὶς τούτων κατελύθη, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τοῦ Κλεισθένους τὸ 510 ἐκτήσαντο ἐλευθερώτερον πολίτευμα, τότε πάλιν ἤρχισαν ν' ἀναφαίνωνται κωμικοὶ καὶ ἡ κωμῳδία νὰ σπουδάζηται. Πρῶτος δὲ κωμικὸς ποιητὴς μετὰ τὸν Σουσαρίωνα φέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ Χιω-

1) Ἀριστοτ. ποιητ. 3· «Ἡ κωμῳδία διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι ἐξ ἀρχῆς ἔλαθεν».

2) Lorenz Leben und schriften des Epicharmus 1864, σελ. 33.

3) Ἐν τῇ ἱστορ. τῆς ἑλλ. φιλολογ. 2, σελ. 217 τῆς ἑλλην. μεταφρ.

νίδης, σύγχρονος τοῦ Ἐπιχάρμου καὶ Αἰσχύλου, ἀκμάσας μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ὅτε ἐπεκράτησε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Μετ' αὐτὸν ἀνεφέροντο, καὶ ἄλλοι πέντε κωμικοὶ ποιηταὶ, πλὴν περὶ αὐτῶν καὶ τῆς ποιήσεώς των ὀλίγαι εἰδήσεις διεσώθησαν [1]). Ἐντεῦθεν ὡς πρῶτοι κυρίως κωμικοὶ τῶν Ἀθηναίων ἀναφέρονται ὁ Κράτης καὶ Κρατῖνος, ἀφ' ὧν ἄρχεται ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας τῶν Ἑλλήνων κωμῳδίας.

Ἐκ τῶν ἤδη ῥηθέντων ἐγένετο δῆλον ὅτι, εἰ καὶ πολλαὶ ἑλληνικαὶ πόλεις εἶχον δραματικὰ αὐτοσχεδιάσματα, εἰ καὶ ταῦτα προῆλθον ἐκ τῆς τῶν θεῶν λατρείας καὶ αἱ πρῶται ὑποθέσεις αὐτῶν ἀνεφέροντο εἰς τὰ τῶν θεῶν πάθη καὶ ἔργα, ἐνωρὶς ὅμως ἡ τῆς θρησκείας ἐλευθερία συνεχώρησεν εἰς τοὺς αὐτοσχεδιαστὰς τούτων νὰ παρεμβάλλωσι καὶ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἰδιωτικοῦ βίου ὑποθέσεις, ποῦ μὲν ψέγοντες καὶ σκώπτοντες τὰ ἀτόπως καὶ φαύλως γινόμενα, ποῦ δὲ καὶ ἐπὶ τὸ γελοιότερον καὶ φορτικώτερον μιμούμενοι αὐτὰ, ὅπως οὕτω προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν καὶ σωφρονίσωσι τοὺς παρεκτρεπομένους.

Ἀλλὰ τῆς δραματικῆς ταύτης ψεκτικῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου τὰ ὅρια ἦσαν διάφορα κατὰ τὰς πόλεις. Αἱ ἀριστοκρατούμεναι πόλεις ἐξέτεινον ταῦτα μέχρι τοῦ γέλωτος ἁπλῶς καὶ ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, οὐχὶ δὲ καὶ μέχρι τοῦ πολιτικοῦ, ὥστε νὰ ὑποβάλλωσιν εἰς κρίσιν καὶ ψόγον καὶ εἰς κοινὸν περίγελων τὰς τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν πράξεις. Τούτου δὲ ἕνεκα ἀδύνατον ἦτο εἰς τοιαύτας πόλεις νὰ προέλθῃ ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων τούτων κωμῳδία, διότι αὕτη μόνον ἐν τῇ ἄκρᾳ καὶ ἀπεριορίστῳ ἐλευθερίᾳ τοῦ λόγου γεννᾶται καὶ ἐν αὐτῇ προάγεται καὶ εὐδοκιμεῖ. Ἐντεῦθεν οὔτε ἐν Σπάρτῃ οὔτε ἐν Κορίνθῳ καὶ Σικυῶνι οὔτε ἐν ἄλλαις αὐστηρῶς ἀριστοκρατουμέναις ἢ ὀλιγαρχουμέναις πόλεσιν ἀνεφάνη ἔντεχνος κωμῳδία. Ἂν δὲ καί που τούτων ἀνεφάνη, ταχέως περιωρίσθη καὶ διὰ παντὸς ἔμεινε κεκλεισμένη ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τῆς θρησκείας, προβαίνουσα τὸ πολὺ, γέλωτος καὶ παιδιᾶς χάριν, μέχρι σκωμμάτων καὶ πε-

1) Βλ. αὐτὰς παρὰ Bode ἔ. ἀ. σελ. 29. κ. ἑ.

ριγραφῆς γενικῶν χαρακτήρων τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἐπὶ τὸ φορτικώτερον ἀπεικονιζομένων ὑπὸ ἰαμβιστῶν, δεικελιστῶν, αὐτοκαβδάλων, φαλλοφόρων, φλυάκων καὶ ἐθελοντῶν.

Ἐν πόλεσιν ὅμως δημοκρατουμέναις, ἐπειδὴ τὸ πολίτευμα στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἰσότητος καὶ ἰσηγορίας πάντων τῶν πολιτῶν, οὐδεὶς δὲ περιορισμὸς τῆς τοῦ λόγου ἐλευθερίας τίθεται, παντὸς δὲ πολίτου ὁ πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος, καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ οἰκιακὸς, ὑπόκεινται εἰς τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ βουλομένου, παρείχετο, ὡς εἴδομεν ἤδη, εἰς τοὺς αὐτοσχεδιαστὰς τούτους πᾶσα ἐλευθερία τοῦ κρίνειν καὶ ἐπικρίνειν καὶ χλευάζειν πάντα πολίτην καὶ πᾶσαν πρᾶξιν πολιτικὴν καὶ ἰδιωτικήν. Ὅ,τι δὲ συνεχωρεῖτο εἰς τούτους παιδιᾶς καὶ γέλωτος χάριν, συνεχωρεῖτο βεβαίως ἐξ ἴσου καὶ ἔτι πλέον εἰς τοὺς ὕστερον ἀναφανέντας κωμικοὺς, ὧν κύριον ἔργον καὶ σκοπὸς ἦτο ἡ διακωμῴδησις καὶ ὁ ψόγος τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τῇ κοινωνίᾳ κακῶν, τῶν ἐπὶ βλάβῃ τῆς πολιτείας γινομένων. Ἐντεῦθεν βλέπομεν ὅτι ἐκ τῶν κωμικῶν αὐτοσχεδιασμάτων ἐγεννήθη ἡ κωμῳδία, καὶ μάλιστα ἡ πολιτικὴ, ἐν ἐκείναις ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς ὑπῆρχεν ἀπεριόριστος ἐλευθερία λόγου. Πρῶτον μὲν ἐν Μεγάροις ἐν καιρῷ τῆς ἀκράτου δημοκρατίας τῆς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Θεόγνιδος ὑπερισχυσάσης. Ἀπὸ τῆς πόλεως δὲ ταύτης μεταβιβάζεται αὕτη εἰς τὴν Ἀττικήν· ἀλλ' ἐν ὅσῳ ἡ χώρα αὕτη ἔμενεν ὑπὸ τὴν τυραννίδα τῶν Πεισιστρατιδῶν δὲν ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσῃ διὰ τὸν περιορισμὸν τοῦ λόγου, ἔμενε δὲ συνεσταλμένη ἐν τοῖς αὐτοσχεδιάσμασι τῆς παιδιᾶς καὶ τοῦ γέλωτος καὶ εἰς χεῖρας μόνον ἐθελοντῶν, ὅπως ὁ Ἀριστοτέλης λέγει, διότι ἡ πόλις δὲν παρεῖχε καὶ εἰς τοὺς κωμικοὺς χορὸν, ἀλλὰ μόνον εἰς τοὺς τραγικοὺς, ὧν αἱ ὑποθέσεις ἐλαμβάνοντο οὐχὶ ἐκ τοῦ τῶν συγχρόνων βίου, ἀλλ' ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ μάλιστα τοῦ μυθολογικοῦ καὶ πλαστοῦ. Διὸ μόλις παρέτεινε τὸ ζῆν ἡ κωμῳδία ἐν τούτῳ τὸ χρόνῳ χάριν τῆς τῶν θεῶν λατρείας. Ὅτε ὅμως κατελύθη ἡ τῶν Πεισιστρατιδῶν ἀρχὴ καὶ ἕνεκα τῶν Μηδικῶν ἰδίως πολέμων μετεδόθη πᾶσι τοῖς πολίταις ἰσότης πολιτικῶν δικαίων, καὶ ἡ τοῦ λόγου παῤῥησία καθιερώθη, καὶ πλοῦτος πολὺς ἐκ τῶν πολέμων τούτων καὶ τῶν φόρων τῶν

συμμάχων εἰςῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, τότε βλέπομεν ὅτι ἀνέθαλεν ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων τοῦ Σουσαρίωνος καὶ Χιωνίδου ἡ κατ' ἐξοχὴν πολιτικὴ κωμῳδία τοῦ Κράτητος καὶ Κρατίνου καὶ τῶν λοιπῶν προγενεστέρων καὶ συγχρόνων τοῦ Ἀριστοφάνους μεγάλων κωμικῶν.

Οὕτω κατήγαγεν ἡμᾶς ὁ περὶ τῶν κωμικῶν αὐτοσχεδιασμάτων λόγος εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐντέχνου τῶν Ἑλλήνων κωμῳδίας, ἧς ἡ περαιτέρω ἱστορία κεῖται ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς διατριβῆς ταύτης· διότι σκοπὸς αὐτῆς ἦτο νὰ δείξῃ ὅτι αἱ τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἀρχαὶ ἦσαν αἱ αὐταὶ παρὰ Ῥωμαίοις καὶ Ἕλλησι, καὶ ὅτι αὗται προῆλθον ἐκ τῶν αὐτῶν αἰτιῶν, ἤτοι ἐκ τῆς τῶν θεῶν λατρείας. Ἀλλὰ γνωστὸν ὅτι οἱ μὲν Ἕλληνες παρήγαγον ἐξ αὐτῶν τὸ δρᾶμα, ἐν ᾧ οἱ Ῥωμαῖοι ἔμειναν ἀείποτε ἐν ταῖς ἀρχαῖς ταύταις, μὴ δυνηθέντες καὶ αὐτοὶ νὰ ἀναδείξωσιν οὔτε ἴδιον δρᾶμα, οὔτε ἰδίαν ποίησιν ἐν γένει. Περὶ τῶν ἀρχῶν τούτων τοῦ δράματος παρὰ Ῥωμαίοις ἴσως θὰ εἴχομεν πλειοτέρας εἰδήσεις, ἂν οἱ Ῥωμαῖοι παρεῖχον ἐξ ἀρχῆς προςοχὴν εἰς τὰ πρῶτα τῆς διανοίας καὶ φαντασίας αὐτῶν τὰ γεννήματα. Ἀλλ' οὗτοι μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ τελευταίου π. Χ. αἰῶνος, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἤρχισαν νὰ μεριμνῶσι περὶ τοιούτων γραμματολογικῶν ὑποθέσεων[1]). Ἐκ τῆς ὀλιγωρίας δὲ ταύτης ἐξηγεῖται ἡ παντελὴς σχεδὸν ἔλλειψις εἰδήσεων καὶ περὶ τῶν πρώτων τῆς Ῥώμης ποιητῶν ἀπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ τῶν μετ' αὐτόν. Οὐδόλως λοιπὸν θαυμαστὸν ὅτι δὲν ἔχομεν πλειοτέρας εἰδήσεις περὶ τῆς ἀρχαιοτέρας σατύρας καὶ τῆς φύσεως αὐτῆς ἢ ὅσας ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν. Ἀλλὰ καὶ αὗται ἀρκοῦσι, νομίζομεν, εἰς ἀπόδειξιν τῆς συγγενείας τῆς ἀρχαίας ταύτης αὐτοσχεδίου ποιήσεως τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὰ φαλλικὰ τῶν Ἑλλήνων ᾄσματα καὶ ἄλλα τούτοις ὅμοια.

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ.

---

1) Βλ. ὅσα περὶ τούτου εἴπομεν ἐν τῇ διατριβῇ περὶ τῆς ἀρχῆθεν κοινωνίας τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς ἀπὸ σελ. 65 κ. ἑ. καὶ ἐν τῇ περὶ Πλαύτου ἐν Ἀθηναίου ἑ τόμῳ ἀπὸ σελ. 229. κ. ἑ.

ΚΡΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

§ 1. *ὑπέδραμεν* — *ἐπέδραμεν*.

Ἐν τῷ *Δελτίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλληλογραφίας (Bulletin de Correspondance Hellénique)* παρέθετο ὁ Σάθας μακρὰν ἐκ τοῦ Ψελλοῦ ῥῆσιν (1877, σελ. 201), ἐν ᾗ κεῖται «Οἱ δ' ἀπιστήσαντες δεσμοῦσι τὸν ἄνδρα, ὡς, ἢν μὲν ὁ χόλος ἐπιγένηται, βασιλέα καταδεξόμενοι, ἢν δὲ μή, ἀποκτενοῦσιν (Γρ. *ἀποκτενοῦΝΤΕΣ*) εὐθύς. Ἐπεὶ δὲ *ἐπέδραμεν* ἡ σελήνη τὸν ἥλιον, καὶ τῶν ἀκτίνων ἀπεστερήθησαν, λύουσι μὲν αὐτίκα τῶν δεσμῶν τὸν Ὠάννην, λιπαροῦσι δὲ ἐξευμενίσασθαι αὐτοῖς τὸ δαιμόνιον».

Οὐδεὶς τῶν περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἀσχολουμένων ἀγνοεῖ ὅτι δὲν λέγεται ἑλληνιστὶ *ἡ σελήνη ἐπιτρέχει τὸν ἥλιον*, ὅπερ παντελῶς ἀδιανόητον, ἀλλ' *ἡ σελήνη ὑποτρέχει τὸν ἥλιον*, ἤτοι: ἡ σελήνη τρέχει ὑπὸ τὸν ἥλιον καὶ οὕτως ἐπιπροσθεῖ ταῖς ὄψεσιν ἡμῶν. Εὐκόλως δὲ πᾶς τις πείθεται ὅτι τὸ παρὰ τῷ Ψελλῷ φερόμενον «Ἐπεὶ δὲ *ἘΠέδραμεν* ἡ σελήνη τὸν ἥλιον» οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ πλημμελὴς γραφὴ τοῦ «Ἐπεὶ δὲ *ὙΠέδραμεν* ἡ σελήνη τὸν ἥλιον».

Ἐν τοῖς Φυσικοῖς τοῦ Στοβαίου σελ. 146, 29 Μειν. ἀναγινώσκεται «Ἔκλειψιν δὲ τοῦ ἡλίου φαίνεσθαι, σελήνης *ὑποδραμούσης* ὑπὸ τὸν αὐτοῦ κύκλον καὶ ταῖς ἡμετέραις ὄψεσιν ἀντιπραττούσης (*)· προσγειοτάτην γὰρ εἶναι τῶν ἄλλων ἄστρων· ὁπότ' οὖν κατὰ διάμετρον *ὑπ' αὐτὸν γένοιτο*, ταῖς προπιπτούσαις (Γρ. *ΠΡΟΣπιπτούσαις*) ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὴν γῆν ἀκτῖσιν ἐπιπροσθεῖν, κτέ.», ἐν δὲ ταῖς Παραφράσεσι τοῦ Θεμιστίου Τόμ. Α', σελ. 34, 14 Σπεγγ. «Οἷον τί ἐστιν ἔκλειψις ἡλίου; Ἐπισκότησις φωτὸς δι' *ὑποδρομὴν* σελήνης· τοῦτον γὰρ ἔνεστι μεταθέντας

(*) Ὁ Βάκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Κλεομήδους μετέγραψεν ἀντιφραττούσης (σελ. 445).

τὸν ὁρισμὸν ἀπόδειξιν ποιῆσαι, οἷον ἡ σελήνη τὸν ἥλιον *ὑποτρέχει*, τὸ *ὑποτρέχον* ἐπισκοτεῖ».

Ὁ Κλεομήδης ἐποιήσατο χρῆσιν οὐ μόνον τοῦ *ὑποτρέχειν* *ὑποδραμεῖν* καὶ τοῦ συνωνυμοῦντος αὐτῷ *ὑποθεῖν* ἀλλὰ καὶ τοῦ καθολικωτέρου *ὑπέρχεσθαι*, οἷον «Ἐκλείπει μὲν γὰρ (ὁ ἥλιος) οὐκ ἄλλως ἢ τῆς σελήνης *ὑποθεούσης* αὐτὸν καὶ ἐπιπροσθούσης ταῖς ὄψεσιν ἡμῶν· οὐ γὰρ τοῦ ἡλίου πάθος ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας ὄψεώς ἐστιν ἡ περὶ αὐτὸν ἔκλειψις. Ὁπόταν οὖν συνοδεύσασα τῷ ἡλίῳ ἡ σελήνη καὶ κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν σύνοδον ἐν τῷ διὰ μέσου εὑρεθεῖσα *ὑποδράμῃ* αὐτόν, ἀποπέμπει σκιὰν κωνοειδῆ ἐπὶ τὴν γῆν ἀναγκαίως. Αὕτη ἡ σκιὰ ἐπὶ πλέον ἢ τετρακισχιλίους σταδίους λέγεται διήκειν· πᾶς γὰρ ὁ τόπος, ἐν ᾧ μὴ ὁρᾶται ὁ ἥλιος, *ὑποδραμούσης* αὐτὸν τῆς σελήνης, σκιὰ τῆς σελήνης ἐστίν» (σελ. 116) καὶ «Ἐπεὶ ταύτην μὲν οὐδὲν *ὑπέρχεται* τῶν ἄλλων ἄστρων, αὕτη δὲ τὰ πλανώμενα πάντα *ὑποτρέχουσα* ὁρᾶται» (σελ. 121). Πρβ. καὶ Διογέν. Λαέρτ. Ζ', 145 «Ἐκλείπειν δὲ τὸν μὲν ἥλιον, ἐπιπροσθούσης αὐτῷ σελήνης κατὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς μέρος, ὡς Ζήνων ἀναγράφει ἐν τῷ περὶ τοῦ ὅλου· φαίνεται γὰρ *ὑπερχομένη* ἐν ταῖς συνόδοις καὶ ἀποκρύπτουσα αὐτὸν καὶ πάλιν παραλλάττουσα».

Ὡς δὲ παρὰ Ψελλῷ ἀνεγνώσθη κακῶς *ἘΠέδραμεν* ἀντὶ τοῦ *ὙΠέδραμεν*, οὕτω καὶ παρὰ Δίωνι τῷ Χρυσοστόμῳ *ἘΠΙδραμούσης* ἀντὶ τοῦ *ὙΠΟδραμούσης* Τόμ. Β', σελ. 177 «Οὐχ ὁρᾶτε — αὐτὸν (τὸν) ἥλιον περὶ μέσην ἐνίοτε ἡμέραν ἐπισκοτούμενον, σελήνης *ἐπιδραμούσης*». Τὴν ὀρθὴν γραφὴν ἀποκατέστησεν ὁ Βυττεμβάχιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Πλουτάρχου Ἠθικῶν Τόμ. Η', σελ. 1605. Ἔκειτο δὲ καὶ ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 155, ἑ «*ἐπιτρέχοντος* τοῦ λίθου», ὅπερ ἐπηνώρθωσεν ὁ Κοραῆς μετατυπώσας εἰς τὸ *ὑποτρέχοντος*.

Αἱ προθέσεις *ὑπό* καὶ *ἐπί* συχνάκις ἐν τοῖς ἀντιγράφοις μεταπίπτουσιν εἰς ἀλλήλας καὶ ἐντελῶς ἐκφερόμεναι καὶ κατὰ συναλοιφήν, οἷον :

ὑπεστήσατο — *ἐπεστήσατο*,

ὑπὸ Κύκλωπος — *ἐπὶ Κύκλωπα*,

ὑπαρξαμένοις — ἐπαρξαμένοις,
ὑπ' αὐτῶν — ἐπ' αὐτῶν,
ὑπακουστέον — ἐπακουστέον,
ὑπάγεται — ἐπάγεται,
ὑποκειμένων — ἐπικειμένων,
ὑποκεφαλαίων — ἐπικεφαλαίων,

κτλ. καὶ τοὐναντίον :

ἐφ' ἑνὸς παραδείγματος — ὑφ' ἑνὸς παραδείγματος,
ἐπιμνησθῆναι — ὑπομνησθῆναι,
ἐπ' αὐτῷ — ὑπ' αὐτῷ,
ἐπελθόντες — ὑπελθόντες,
ἐπηγγειλάμην — ὑπηγγειλάμην,
ἐφ' ἑωυτοῦ — ὑφ' ἑωυτοῦ,
ἐπέρχεται — ὑπέρχεται,
ἐπήνεγκε — ὑπήνεγκε,
ἐπήεσαν — ὑπίεσαν,
ἐπιφέρεται — ὑποφέρεται,

κτλ.

§ 2. *ὑπεστήσατο — ἐπεστήσατο.*

Γαλην. Τόμ. Δ', σελ. 646 «καί μοι δοκῶ τὸν λόγον ἐπιστήσας ἐνταῦθα — πρὸς τὸν κράτιστον Μαρῖνον ἐρεῖν τι χρησάμενος ἀρχαῖς εἰς τὸν λόγον, ἃς αὐτὸς ἐκεῖνος ἐξ ἐναργῶν *ἐπεστήσατο*». Τὸ ὀρθὸν εἶνε *ὑπεστήσατο*, τουτέστιν ὑπέθετο. Δύναται δέ τις ἱκανὰ νὰ καταλέξῃ παραδείγματα τοῦ *ὑποστήσασθαι* κειμένου ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποθέσθαι, παραλαβεῖν ἢ παραδέξασθαι, δογματίσαι ἢ ὑπολαβεῖν καὶ ἀποφήνασθαι, οἷον *τὰς ἀρχὰς ἀπιθάνους καὶ ψευδεῖς ὑποστήσασθαι, ἀγένητον καὶ ἄφθαρτον ὑποστήσασθαι τὸν κόσμον, διμερῆ τὴν φιλοσοφίαν ὑποστήσασθαι*, κτλ.

§ 3. *ὑπὸ Κύκλωπος — ἐπὶ Κύκλωπα.*

Γαλην. Τόμ. Ε', σελ. 306 «καθάπερ που καὶ πρότερον ἐκαρτέρησας *ἐπὶ Κύκλωπα* ὁρῶσα τοὺς ἑταίρους ὑπ' αὐτοῦ διαφθειρομένους». Ὁ Λαυρεντιανὸς κῶδιξ φέρει «ἐκαρτέρησας *ὑπὸ Κύ-*

κλωπος ὁρῶσα τοὺς ἑταίρους διαφθειρομένους». Παρέχει δ' ὁ κῶδιξ οὗτος καὶ ἐν σελ. 514 «ἐπιλανθάνεσθαι τὸν Πλάτωνα τῶν *ὑφ' ἑαυτοῦ* λεγομένων» ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ Μαρκιανῷ πλημμελῶς γεγραμμένου «τῶν *ἐφ' ἑαυτοῦ* λεγομένων». Ἴδε Μυλλῆρον *Γαλην*. Τόμ. Α', σελ. 104.

§ 4. *ὑπαρξαμένοις* — *ἐπαρξαμένοις*.

Γαλην. Τόμ. ΙΑ', σελ. 717 «αὖθις ἀπὸ τῶν αὐτῶν ὧν ἀρτίως εἰρήκαμεν *ἐπαρξαμένοις*». Οὐχὶ *ἐπαρξαμένοις* ἀλλ' *ὑπαρξαμένοις* ἔγραψεν ὁ Γαληνός, ᾧ λίαν ἀσμενιστὸν ὑπάρχει τὸ ῥῆμα *ὑπάρχεσθαι* ἀντὶ τοῦ *ἄρχεσθαι*, οἷον

Τόμ. Α', σελ. 357 «ὥσπερ οὐδ' ἄλλην οὐδεμίαν ὧν *ὑπήρξαντο* μὲν οἱ παλαιοί, οὐ συνετέλεσαν δέ» (Πρβ. καὶ σελ. 92).

Τόμ. Ε', σελ. 192 «οὐδέπω μὲν γὰρ οὐδ' *ὑπήρξατο* σχίζεσθαι κατὰ ταῦτα τὰ μόρια τῶν ἀρτηριῶν οὐδετέρα». σελ. 211 «περὶ τῶν Ἱπποκράτους καὶ Πλάτωνος δογμάτων ἐπισκέψασθαι προθέμενος ἀπὸ τοῦ πρώτου κατὰ τὴν δύναμιν *ὑπηρξάμην*».

Τόμ. Ϛ', σελ. 625 «ὅταν δὲ εἰς σπέρματος γένεσιν ἐξορμᾶν *ὑπάρξηται* θέρους ὥρᾳ» (Πρβ. καὶ σελ. 185).

Τόμ. Ζ', σελ. 33 «ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν διάπλασιν αὖθις *ὑπαρξάμενοι* γένους» (Πρβ. καὶ σελ. 26). σελ. 305 «ὅταν ἄνευ προκαταρχούσης αἰτίας *ὑπάρξηταί* τις πυρέττειν». σελ. 355 «κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἡμέραν ἕωθεν *ὑπήρξατο* μετὰ ῥίγους οἰκείου τριταίῳ πυρετῷ» (Πρβ. καὶ σελ. 356 καὶ 361). σελ. 444 «ὅταν δὲ τὸ μὲν ἐπιρρέον παύσηται, τὸ δ' ἐν τῷ φλεγμαίνοντι περιεχόμενον *ὑπάρξηται* σήπεσθαι». σελ. 520 «οἷς δὴ καὶ πρώτοις *ὑπηρξάμεθα* διαλέγεσθαι». σελ. 958 «ἧς *ὑπήρξατο* τόνδε τὸν τρόπον».

Τόμ. Η', σελ. 500 «πρὶν γὰρ καταπαῦσαι τὴν προτέραν κίνησιν οὐκ ἂν *ὑπάρξαιτο* τῆς ἐναντίας ἡ ἀρτηρία». σελ. 510 «δευτέρας δ' αὖ κινήσεως *ὑπαρξαμένης*» (Πρβ. καὶ σελ. 526 καὶ 558). σελ. 576 «οἱ δ' ἠξίουν διελθεῖν αὖθις τὸν λόγον, ἐπειδὴ ἅπαξ *ὑπηρξάμην*». σελ. 654 «ταράττεσθαί τε καὶ φιλονεικεῖν *ὑπήρξατο*» (Πρβ. καὶ σελ. 671 καὶ 770).

Τόμ. Θ', σελ. 135 «ἐντεῦθεν δὲ πάλιν *ὑπαρξαμένης* τῆς ἔσω κινήσεως». σελ. 340 «οὐ μόνον *ὑπάρξεται* πρωϊαίτερον» (Πρβ. καὶ σελ. 375 καὶ 583). σελ. 622 «οὔπω τῆς ἀναβάσεως ἡ νόσος *ὑπήρξατο*». σελ. 632 «ἀλλ' ἀμυδρᾶς *ὑπήρξατο* πέψεως» (Πρβ. καὶ σελ. 638). σελ. 693 «ἐπειδὰν *ὑπάρξηται* σήπεσθαι τοῦτο». σελ. 779 «ἐν ᾗ τις ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως *ὑπήρξατο*». σελ. 780 «ἔγωγ' οὖν αὐτὸς ἐκ μειρακίου *ὑπηρξάμην* παραφυλάττειν τὰς κρισίμους ἡμέρας». σελ. 791 «πάλιν οὖν αὖθις ἀρκτέον ἡμῖν ἐστιν ἀφ' ὧνπερ ἐξ ἀρχῆς τοῦ γράμματος *ὑπηρξάμεθα*» (Πρβ. καὶ σελ. 797 καὶ 809).

Τόμ. Ι', σελ. 4 «ἐπειδὰν νοσεῖν *ὑπάρξωνται*». σελ. 15 «Ἱπποκράτης μὲν πρῶτος ἁπάντων ὧν ἴσμεν ὀρθῶς *ὑπάρξασθαι* φαίνεται». σελ. 456 «τὴν θεραπευτικὴν μέθοδον, ὦ Εὐγενιανὲ φίλτατε, πάλαι μὲν *ὑπηρξάμην* γράφειν Ἱέρωνι χαριζόμενος» (Πρβ. καὶ σελ. 540 καὶ 564). σελ. 613 «*ὑπήρξατο* πυρέττειν ἐν τῇ νυκτί». σελ. 652 «ὁπότε νοσεῖν *ὑπήρξατο*» (Πρβ. καὶ σελ. 677 καὶ 777).

Τόμ. ΙΑ', σελ. 18 «οἱ μὲν τριταῖοι εὐθὺς ἐν τῇ πρώτῃ καταβολῇ πολλάκις μετὰ σφοδροῦ τοῦ ῥίγους *ὑπήρξαντο*». σελ. 224 «κενῆς *ὑπήρξαντο* παλινῳδίας» (Πρβ. καὶ σελ. 229). σελ. 418 «διακαίεσθαί τε καὶ φλεγμαίνειν *ὑπήρξαντο*». σελ. 530 «ἐπειδὰν ἱδροῦν *ὑπάρξωνται*».

Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 504 «ὡς μὴ τελειωθῆναι τὴν *ὑπηργμένην* ἤδη γεννᾶσθαι νόσον». σελ. 695 «ὑποθώμεθά τινα κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν ἀρξάμενον ὥραν τὴν τρίτην πεπαῦσθαι καθ' ἡντιναοῦν ὥραν ἑτέραν, εἶθ' *ὑπῆρχθαι* πάλιν ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν ἡμερῶν κατὰ τὴν ὥραν τὴν τρίτην, εἶτα παυσάμενον αὖθις ὁτεδήποτε τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν πάλιν ἄρξασθαι κατὰ τὴν τρίτην ὥραν».

§ 5. *ὑπακουστέον* — *ἐπακουστέον*.

Γαλην. Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 112 «ὥστε, κἂν μὴ πρόσκειται τὸ κακόν (*), ἤτοι γε *ἐπακουστέον* αὐτὸ κατὰ τὸν ἀπὸ κοινοῦ λε-

(*) Περὶ τοῦ κἂν πρόσκειται θὰ διαλάβωμεν ἀκριβῶς ἀλλαχοῦ.

γόμενον τρόπον ἢ δυνάμει δηλοῦσθαι νομιστέον». Τὸ παντελῶς ἀνάρμοστον *ἐπακουστέον* ὀφείλει νὰ μετατυπωθῇ εἰς τὸ *ὑπακουστέον*. Περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ποιούμενος λόγον ὁ Γαληνὸς ἐν σελ. 114 γράφει «ἐὰν δὲ μὴ προσγράφηται, δυνατὸν ἡμῖν ἐστι καὶ *προσυπακοῦσαι*, καθάπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔφαμεν, *ἀπὸ κοινοῦ*». Πρβ. καὶ σελ. 191 «*ἀπὸ κοινοῦ* δηλονότι *προσυπακοῦσαι* χρὴ τὸ ἐπιγίνεται» καὶ σελ. 193 «*ἀπὸ κοινοῦ* δηλονότι κἀνταῦθα *προσυπακοῦσαι* δεῖ τὸ ἐπιγίνεται». Οὐδεὶς δ' ἀγνοεῖ ὅτι σύνηθες ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὑπάρχει πρὸς δήλωσιν τοῦ ἔξωθεν νοεῖν ἢ παραλαμβάνειν καὶ νοεῖσθαι ἢ παραλαμβάνεσθαι τὸ *ὑπακούειν* καὶ *ὑπακούεσθαι* ἐκφερόμενον πολλάκις καὶ μετὰ τῆς ΠΡΟΣ ἢ ΣΥΝ προθέσεως, οἷον *προσυπακούειν* — *προσυπακούεσθαι* καὶ *συνυπακούειν* — *συνυπακούεσθαι*.

Ἐν τοῖς τοῦ Γαληνοῦ γίνεται χρῆσις καὶ τῶν τριῶν ἐκφορῶν, ἀλλὰ πολλῷ συχνότερον ἀπαντᾷ τὸ *προσυπακούειν* — *προσυπακούεσθαι* ἢ τὸ ἄνευ τῆς ΠΡΟΣ προθέσεως, οὗ σπανιώτερον εὑρίσκεται τὸ μετὰ τῆς ΣΥΝ συντεθειμένον.

Τόμ. Η', σελ. 729 «*ὑπακούειν* χρὴ κατ' ἐκείνης εἰρῆσθαι τὰ αὐτά». Τόμ. Ι', σελ. 991 «*ὑπακουομένου* τῇ λέξει τοῦ ἔχειν ἢ ἐνεργεῖν ἢ ἀμφοτέρων». Τόμ. ΙΓ', σελ. 43 «*ὑπακουομένης* ἐν ταῖς τοιαύταις λέξεσιν ἁπάσαις καὶ τῆς νυκτός». Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 843 «*ὑπακοῦσαι* κελεύοντες ἡμᾶς τὸ προσῆκον» (Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 123). Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 807 «οὕτω γὰρ *ὑπακουσόμεθα* καὶ τοῦ λείπειν ἐν τῇ προκειμένῃ ῥήσει δοκοῦντος» (Πρβ. καὶ σελ. 889). Τόμ. ΙΘ', σελ. 71 «Αἰθιοπικόν: *ὑπακουστέον* τὸ κύμινον».

Τόμ. Β', σελ. 835 «εἰ δὲ καὶ μὴ λέγοιτό ποτε τοῦτο, *προσυπακούειν* αὐτὸ χρὴ διὰ παντός». Τόμ. Γ', σελ. 327 «οὐχ ὁ μὴ λέγων ἀμελητής, ἀλλ' ὁ μὴ *προσυπακούων* ἀβέλτερος». Τόμ. Ζ', σελ. 536 «δῆλον δὲ ὡς, εἰ καὶ παραλίποιμέν ποτε κατὰ τὰς τοιαύτας διαιρέσεις τὸ ἔκ τινων ἢ ἐκ πάντων, αὐτὸ χρὴ *προσυπακούειν* τοὺς ἀναγινώσκοντας τὸ βιβλίον» (Πρβ. καὶ σελ. 567 καὶ 900). Τόμ. Θ', σελ. 593 «ὥστε, κἂν μὴ λέγηταί που, τοῦτο, *προ-*

συπακούειν χρή». Τόμ. Ι', σελ. 757 «εἰ δὲ καὶ μὴ προσκέοιτό ποτε κατὰ τὴν λέξιν τὸ γλυκύ, *προσυπακούειν χρή*». Τόμ. ΙΑ', σελ. 281 «ταῦτα εἰ μὴ λεχθείη ποτέ, *προσυπακούεσθαι χρή*». Τόμ. ΙΒ',σελ. 253 «*προσυπακούειν* δηλονότι χρὴ τοῦ κατὰ φύσιν ἔχοντος ζῴου». Τόμ. ΙΓ', σελ. 683 «*προσυπακοῦσαι* δηλονότι κελεύων ὑμᾶς τὸ ἐπουλωτική». σελ. 699 «*προσυπακούομεν* αὐτοῖς τὰ παραλελειμμένα κατὰ τὴν λέξιν» (Πρβ. καὶ σελ. 707 καὶ 718). Τόμ. ΙΕ', σελ. 616 «καὶ γὰρ καὶ τοῦτο χρὴ *προσυπακούεσθαι* τῷ λόγῳ». σελ. 748 «ὡς *προσυπακουσθησομένου* τοῦ τὴν δύναμιν ἐρρῶσθαι τὸν λόγον ἄκουε» (Πρβ. καὶ σελ. 795) Τόμ. ΙϚ', σελ. 740 «καὶ μέντοι καὶ ὁμολογοῦσιν αὐτοὶ κολοβὸν εἶναι τὸν λόγον τοῦτον καὶ κελεύουσι *προσυπακούειν* αὐτῷ τι» (Πρβ. καὶ σελ. 690). Τόμ. ΙΖ', ά, σελ. 277 «*προσυπακοῦσαι* αὐτῷ χρὴ μόρια». σελ. 827 «κατὰ ταύτην τὴν ῥῆσιν εὔδηλον ὅτι *προσυπακοῦσαι* δεῖ κτέ.» (Πρβ. καὶ σελ. 846, κτλ.). Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 107 «ἐλλείπει δηλονότι τὸ ἁλίσκονται καὶ χρὴ *προσυπακούειν* αὐτό». σελ. 123 «καί φησι χρῆναι *προσυπακοῦσαι* τοῦ χρόνου» (Πρβ. καὶ σελ. 213, κτλ.). Τόμ. ΙΗ', ά, σελ. 119 «ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ μάλιστα χρὴ *προσυπακούειν* τὸ κακόν» (Πρβ. καὶ σελ. 122). Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 730 «*προσυπακούειν* κελεύουσι τὸ ἀνίσως καὶ ἀνομοίως περιλελειμμένον (Γρ. *ΠΑΡΑλελειμμένον*) ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὸ φαίνεσθαι σαφῶς ἐξ ἀκολουθίας τῆς πρὸς τὰ εἰρημένα» (Πρβ. καὶ σελ. 56, κτλ.).

Τόμ. Θ', σελ. 576 «οὕτω καὶ νεφρῶν καὶ οὐρητήρων καὶ καυλοῦ *συνυπακούειν χρή*». Τόμ. Ι', σελ. 884 «ὥστε, κἂν μὴ προσκέηταί ποτε τῷ λόγῳ, *συνυπακούειν* αὐτὰ χρή». Τόμ. ΙϚ', σελ. 776 «εἰ καὶ μὴ προσκέοιτο, *συνυπακούεται* τῷ κατ' ἀρχὴν εἰρημένῳ». Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 671 «δυναμένων δὲ ἡμῶν αὐτὰ *συνυπακοῦσαι* τοῖς ὀργάνοις».

Ὡς δὲ λέγεται *ἀπὸ κοινοῦ ὑπακούειν* ἢ *προσυπακούειν*, οὕτω καὶ *ἀπὸ κοινοῦ ἀκούειν* καὶ *ἀπὸ κοινοῦ νοεῖν*. Γαλην. Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 708 «ἤτοι *ἀπὸ κοινοῦ* δεῖν *ἀκούειν* ἐπὶ τῆς φάρυγγος ἢ ὅλως ἐπὶ πάντων τῶν κατὰ τὸν τράχηλον χωρίων». Τόμ.

Ζ', σελ. 860 «*ἀπὸ κοινοῦ χρὴ νοεῖν*, συνηθεστάτης οὔσης τῆς τοιαύτης ἑρμηνείας οὐχ Ἱπποκράτει μόνον ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις παλαιοῖς σχεδὸν ἅπασι». Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΖ', ά, σελ. 991 «δυνατὸν δ' ἴσως ἐστί, κἂν ἅπαξ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἱπποκράτους ᾖ γεγραμμένον ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ τε παχύς καὶ λεπτός, *ἀπὸ κοινοῦ* δέξασθαι συνῆφθαι τῷ τε προειρημένῳ καὶ τῷ μετ' αὐτὸ λεγομένῳ».

Μεταχειρίζονται δ' ἐνίοτε οἱ γραμματικοὶ καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς καὶ τὸ *ἔξωθεν ὑπακούειν*, *ἐξυπακούειν*, *ἐξακούειν*, *συνακούειν*, *συνεξακούειν*, περὶ ὧν ἄλλοτε. Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους Ζ', 102 εὕρομεν «εἰ δὲ καὶ Δαρεικός τις εἶπεν, ὁ χρυσοῦς *προσηκούετο*», παρὰ δὲ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ σελ. 44, 30 «οὕτω δὲ φερόμεθα καὶ ὅταν λέγωμεν πάντα ἐστὶν ἀκατάληπτα· καὶ γὰρ τὸ πάντα ὁμοίως ἐξηγούμεθα καὶ τὸ ἐμοί *συνεκδεχόμεθα*» καὶ σελ. 45, 19 «τό τε ἀντίκειται λαμβάνομεν ἀντὶ τοῦ μάχεται κοινῶς καὶ τὸ ὡς ἐμοὶ φαίνεται *συνεκδεχόμεθα*» (=συνεξακούομεν ἤτοι συνυπακούομεν).

§ 6. *ὑπὸ τῶν ἀνατομικῶν* — *ἐπὶ τῶν ἀνατομικῶν*.

Γαλην. Τόμ. ΙΗ', ά, σελ. 613 «στῆθος ποδὸς εἴρηκε τὸ καλούμενον *ἐπὶ* τῶν ἀνατομικῶν πεδίον». Καὶ τυφλῷ δῆλον ὅτι τὸ ὑγιῶς ἔχον εἶνε «τὸ καλούμενον *ὑπὸ* τῶν ἀνατομικῶν πεδίον» (Πρβ. § 3).

Καὶ ἐν Τόμ. ΙΕ', σελ. 807 «πολλὰ γὰρ τῶν κοινῶν ὀνομάτων ἄνευ διορισμῶν λέγειν εἰώθασιν, ὅταν τὸ βέλτιον ἐν τοῖς σημαινομένοις *ἐπ' αὐΤΩΝ ΤΩΝ πραγμάΤΩΝ* δηλῶσαι βουληθῶσιν» ἡ ἀληθὴς γραφή, ἂν μὴ σφαλλώμεθα, εἶνε «ὅταν τὸ *βέλτιστον* ἐν τοῖς σημαινομένοις *ὑπ' αὐτῶν πράγμαΣΙ* δηλῶσαι βουληθῶσιν».

§ 7. *ὑπάγεται* — *ἐπάγεται*.

Γαλην. Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 420 «ὑπὸ γὰρ τὰ καθόλου συμβουλευόμενα κατ' ἐκεῖνον *ἐπάγεται* καὶ ταῦτα». Ἀναγνωστέον *ὑπάγεται*. Πρβ. Στοβ. Ἐκλογ. Τόμ. Β', σελ. 48, 27 Μειν. «*ὑπὸ*

μὲν οὖν τὴν ἐπιθυμίαν *ὑπάγεται* τὰ τοιαῦτα». Κλήμ. Ἀλεξ. σελ. 928 «στοιχεῖά τινα καὶ τούτων εὑρέθη, ὑφ' ἃ πᾶν τὸ ζητούμενον *ὑπάγεται*», κτλ.

§ 8. *ὑποκειμένων ὑποκεφαλαίων—ἐπικειμένων ἐπικεφαλαίων.*

Γαλην. Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 426 «ἐστηρίχθαι βούλεται τὸν πῆχυν ἐπί τινος, ὃ οὗτος ὠνόμασεν ἔφεδρον, τουτέστιν ἐπί τινος τοιούτου, ἐφ' οὗ καθεζόμενος ἑδραίως *ἐπικειμένων* αὐτῷ σκυτίνων *ἐπικεφαλαίων* εἶτ' ἐξάπτεται κατὰ τὸ κάτω πέρας τοῦ βραχίονος κτέ.». Μεταβλητέον τὸ *ἐπικειμένων* εἰς τὸ *ὑποκειμένων*, τουτέστιν *ὑποτεθειμένων*, καὶ τὸ *ἐπικεφαλαίων* εἰς τὸ *ὑποκεφαλαίων* ἤγουν *προσκεφαλαίων*. Πρβ. σελ. 422 «ἔπειτα θέντα τι ἄλλο ἔφεδρον καὶ *ὑποθέντα* σκύτινον *ὑποκεφάλαιον* ἢ ἓν ἢ πλείω, κτέ.». Τὸ χωρίον τοῦτο κεῖται ἐν ῥήσει ἐκ τῶν Ἱπποκρατείων παρατεθειμένῃ (Τόμ. Γ', σελ. 13 Ἑρμ.). Φέρεται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ «ἐρείσαντα τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ σκυτίνου *ὑποκεφαλαίου* ὡς πληρεστάτου» καὶ «τὴν μὲν κλίμακα χρὴ σκυτίνοισι *ὑποκεφαλαίοισι* πλαγίοις ἢ ἐρινέοισι καταστορέσαι εὖ προσδεδεμένοισι» καὶ «σμικρόν τι σκύτινον *ὑποκεφάλαιον*» (Τόμ. Γ', σελ. 84. 99. 107). Πρβ. καὶ Ἀρετ. σελ. 75, 14 καὶ Σωραν. σελ. 99, 5 καὶ 11. Ἐρωτιαν. σελ. 118, 10 «*Σκύτινον ὑποκεφάλαιον*: δερμάτινον προσκεφάλαιον, ὅπερ καὶ πούλβιον». Γραπτέον *πούλβινον*, ὡς ἐκέλευσε καὶ ὁ Κοραῆς ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐπικτήτου Διατριβῶν σελ. 397. Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις ἀντὶ τοῦ κοινῶς γραφομένου «προσκεφάλαιον δὲ μηδὲν ὑπέστω τῇ κεφαλῇ—πρὸς κεφαλὴν δὲ ὑποθεῖναι *ὑποκεφάλαιον*» παρέλαβεν ὁ Ἑρμερίνσιος (Τόμ. Β', σελ. 600) ἐξ ἑνὸς κώδικος τὸ «*προσκεφάλαιον* δὲ ὑποθεῖναι ὑπὸ τὴν κεφαλήν». Τὸ *ὑποκεφάλαιον* σημαίνει ἐτύμως τὸ ὑποτιθέμενον τῇ κεφαλῇ, τὸ δὲ *προσκεφάλαιον* οὐδὲν ἄλλο κυρίως δηλοῖ ἢ τὸ προστιθέμενον τῇ κεφαλῇ ἤτοι τὸ τιθέμενον πρὸς τῇ κεφαλῇ. Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 654, 10 «οἷον προσκεφάλαιον ἀπὸ τοῦ τῇ κεφαλῇ προστίθεσθαι εἴρηται». Εἶνε δὲ τὸ ὄνομα *προσκεφάλαιον*

παλαιότερον καὶ κοινότερον, ἀνθ' οὗ ἐφέρετο καὶ *ποτίκρανον* ἐν τῇ Δωρικῇ διαλέκτῳ, ὡς διδάσκει τὸ τοῦ Θεοκρίτου «ἔμβαλε καὶ *ποτίκρανον*» (ΙΕ', 3). Ἡσύχ. «*Ποτίκρανον:* πρόσκρανον, τὸ προσκεφάλαιον καὶ τὸ δερμάτινον ὑπηρέσιον, ἐφ' οὗ καθέζονται οἱ ἐρέσσοντες». Φώτ. «*Ποτίκρανον:* προσκεφάλαιον· ὅτε δὲ τὸ ὑπηρέσιον, ἐφ' οὗ καθέζονται οἱ ἐρέσσοντες». Πρβ. καὶ Πολυδ. Β', 42 «καὶ *ποτίκρανον* τὸ προσκεφάλαιον οἱ ποιηταί» καὶ Ϛ', 9 «καὶ *ποτίκρανον* δὲ οἱ κωμικοὶ τὸ προσκεφάλαιον ἢ τὸ ὑπηρέσιον». (*) Πρὸς τὸ *ποτίκρανον* δύναται νὰ παραβληθῇ τὸ ἐπίθετον *ὑπόκρηνος*. Σουΐδ. «*Ὑπόκρηνον:* ὑπὸ τὴν κεφαλήν·

θῆκε δὲ λᾶαν
σκληρὸν ὑπόκρηνον» (**)

Ὡς δὲ λέγεται *ὑποκεφάλαιον*, οὕτω καὶ *ὑπαγκώνιον* καὶ *ὑπαυχένιον*. Φώτ. «Ὑπηρέσιον: *ὑπαγκώνιον* τῶν ἐρετῶν ἤγουν κωπηλατῶν, ἐφ' οὗ καθίζουσιν». Γαλην. Τόμ. ΙΙΙ', β', σελ. 503 «Τὰ ὑπαυχένιά τε καὶ τὰ *ὑπαγκώνια*» (Πρβ. καὶ Πολυδ. Ϛ', 10). Λουκιαν. Ὀνείρ. 11 «*ὑπαυχένια* περιβύσαντες αὐτῷ πάντοθεν». Γαλην. Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 420 «δηλονότι προσκεφάλαιον ἢ *ὑπαυχένιον* ἤ τι τοιοῦτον». Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 503 «κἂν εἴ τινες ὑπ' αὐτῶν τὸ *ὑπαυχένιον* χρῶνται» (Γρ. *ἐπ' αὐτῶν* καὶ *τῷ ὑπαυχενίῳ*) καὶ «τό τε *ὑπαυχένιον* ἐν ταῖς μετακομιδαῖς τοῦ κάμνοντος κτέ.». σελ. 505 «οἵους ἔφην παραλαμβάνεσθαι πρός τινων ἐπὶ τῶν *ὑπαυχενίων*». Ἴσως δὲ καὶ ἐν Τόμ. ΙΔ', σελ. 636 ἀντὶ τοῦ «καθέδρα—σύμμετρον ἐφ' ἑαυτῇ *ἐπ' αὐχένι* ἔχουσι» ἀναγνωστέον «*ὑπαυχένιον* ἔχουσα». Ἐν Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 511 γράφει ὁ Γαληνὸς «ἐπὶ *προσκεφαλαίου* καταθέμενός τις τὸν *αὐχένα*». Τοῦ *ὑπαυχένιον* ποιεῖται μνείαν καὶ ὁ Πολυδεύκης ἐν βιβλ. Ϛ', 9 (Πρβ. καὶ Ι', 38). Ἐν τοῖς εἰς Ὀρειβάσιον Σχολίοις ἀναγινώσκεται (Τόμ. Δ', σελ. 530) «Ὑπαυχένια: τὰ νῦν κατὰ Ῥωμαίων διάλεκτον *κερβικάρια* καλούμενα». Τὴν λέξιν *κερβικάριον* (Λατ. cervical) φαίνεται ὅτι ἀποδοκιμάζει ὁ Φώτιος

(*) Ἴδε καὶ Σχαιφῆρον Γρηγ. Κορ. σελ. 370.
(**) Πρβ. Ὄθ. Σνειδῆρον Καλλιμ. Τόμ. Β', σελ. 717.

λέγων «Προσκεφάλαιον κλητέον, ἀλλ' οὐ τὸ *Ῥωμαϊκὸν ὄνομα*· καλεῖται δὲ οὕτως καὶ τὸ ὑπηρέσιον». Πρβ. Ἀνών. π. Βαρβαρ. καὶ Σολοικ. σελ. 192 Βαλκ. «Λέγομεν δὲ βαρβαρίζειν καὶ τοὺς ἀλλοφύλῳ λέξει χρωμένους, ὡς εἴ τις τὸ μὲν ὑπαυχένιον *κερβικάριον* λέγοι, τὸ δὲ χειρόμακτρον μάππαν»(*). Ὑποκοριστικὸν *προσκεφαλάδιον* μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου γράφοντος σελ. 1552, 31 «Ὅτι δὲ ὥσπερ σπηλαίου καὶ προσκεφαλαίου καὶ τυχαίου ὑποκοριστικὰ σπηλάδιον *προσκεφαλάδιον* τυχάδιον, οὕτω καὶ ἐλαίου ἐλάδιον, δηλοῦσιν οἱ τεχνικοί. Κεῖται οὖν παρὰ τῷ δειπνοσοφιστῇ ἐλαδίου κοτύλη» (Πρβ. καὶ Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Β', σελ. 315, 33). Ἀλλ' ἡ ὑποκοριστικὴ κατάληξις *άδιον* ὡς ἐκ τῆς *αΐδιον* συνῃρημένη ἐγράφετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *ᾄδιον* μεθ' ὑπογεγραμμένου ἰῶτα.

§ 9. *ὑπὸ τῶν παλαιῶν* — *ἐπὶ τῶν παλαιῶν*.

Γαλην. ΙΗ', β', σελ. 656 «μέμνημαι δὲ καὶ περὶ τοῦ τῆς γνώμης ὀνόματος εἰπὼν ὡς *ἐπὶ* τῶν παλαιῶν ἐν ἴσῳ ἐστὶ τῷ διανοίας εἴτε καὶ ἐννοήσεως ἐλέγετο». Γραπτέον «ὡς *ὑπὸ τῶν* παλαιῶν ἐν ἴσῳ *εἴτε* τῷ διανοίας εἴτε καὶ ἐννοήσεως ἐλέγετο» (Πρβ. § 6). Περὶ τοῦ *γνώμη* καὶ *διάνοια* ἢ *ἔννοια* ἢ *ἐπίνοια*, κτλ. θὰ πραγματευθῶμεν εὐκαιρότερον ἀλλαχοῦ.

§ 10. *ὑπολαμβάνουσιν* — *ἐπιλαμβάνουσιν*.

Γαλην. Τόμ. ΙΘ', σελ. 308 «Οἱ Στωϊκοὶ ὁρατὸν εἶναι τὸ σκότος *ἐπιλαμβάνουσιν*· ἐκ γὰρ τῆς ὄψεως ἐξικνεῖσθαί τινα εἰς αὐτὸ αὐγήν, κτέ.». Καὶ ὁ ἄκρῳ δακτύλῳ γραμμάτων γεγευμένος εὐκολώτατ' ἐκ τῆς συνεπείας διδάσκεται ὅτι ἀντὶ τοῦ *ἐπιλαμβάνουσιν* ἦτο κατ' ἀρχὰς γεγραμμένον *ὑπολαμβάνουσιν*.

(*) Ἐν τῷ Βυζαντιακῷ ἑλληνισμῷ εὑρίσκεται καὶ ἡ λέξις μαξιλλάριον, περὶ ἧς ἴδε Κοραῆν Ἄτακτ. Τόμ. Α', σελ. 213. Τῶν νῦν Ἑλλήνων ἄλλοι μὲν μεταχειρίζονται τὸ προσκέφαλο—προσκεφαλάδα—προσκεφαλάκι, ἄλλοι δὲ τὸ μαξιλλάρι—μαξιλλάρα—μαξιλλαράκι.

§ 11. *ἐφ' ἑνὸς παραδείγματος—ὑφ' ἑνὸς παραδείγματος*·

Γαλην. Τόμ. Ζ', σελ. 269 «ἀρκέσει δ' ὡς *ὑφ' ἑνὸς παραδείγματος* ἐπιδείξαντα τὴν μέθοδον αὐτοῦ παραιτήσασθαι τὸ πλῆθος τῶν κατὰ μέρος». Οὐχὶ τοῦ *ὑφ' ἑνὸς παραδείγματος*, ὅπερ οὐδένα τόπον ἔχει ἐνταῦθα, ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Γαληνός, ἀλλὰ τοῦ *ἐφ' ἑνὸς παραδείγματος*, ὡς ἐν σελ. 292 «οὗτος ὁ λόγος *ἐφ' ἑνὸς* μὲν εἴρηται *παραδείγματος*» καὶ ἐν Τόμ. Α', σελ. 273 «δείξω δ' *ἐπὶ παραδείγματος ἑνὸς* ἑκάστου τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν» καὶ ἐν σελ. 281 «ἡ γὰρ τῶν νοσημάτων ἅμα τοῖς δεδεγμένοις αὐτὰ μορίοις διάγνωσις *ἐφ' ἑνὸς* μὲν ἤδη μοι *παραδείγματος* εἴρηται» καὶ ἐν Τόμ. Η', σελ. 764 «*ἐφ' ἑνὸς παραδείγματος* τοῦ κατὰ τὸν σφυγμὸν ὠφέλιμον ἡγοῦμαι πεποιῆσθαι βοήθειαν».

Συχνάκις δὲ βλέπει τις ἐν τοῖς τοῦ Γαληνοῦ τὸ *ἐπὶ παραδείγματος* καὶ τὸ *ἐπὶ παραδειγμάτων*, *ἐπὶ παραδείγματος μανθάνειν* ἢ *ἐκμανθάνειν*, κτλ. *γυμνάζειν* ἢ *γυμνάζεσθαι ἐπὶ παραδειγμάτων*, κτλ. Ἀναγινώσκεται δὲ παρ' αὐτῷ καὶ *ἐφ' ἑνὸς ὡς ἐπὶ παραδείγματος ποιεῖσθαι τὸν λόγον* ἢ *τὸν λόγον γίγνεσθαι*, κτλ.

Τόμ. Α', σελ. 46 «γυμνάσασθαι πολυειδῶς ἐπὶ παραδειγμάτων πλειόνων». σελ. 50 «ἐπὶ πολλῶν παραδειγμάτων γυμνάσω σε ταχέως ἅμα καὶ ἀκριβῶς εὑρίσκειν». σελ. 70 «ἵνα καὶ τοῦτο σαφέστερον ἐπὶ παραδείγματος ἐκμάθῃς». σελ. 246 «μὴ τοίνυν ἐπὶ πάντων ἀλλ' ἐφ' ἑνὸς ὡς ἐπὶ παραδείγματος ὁ λόγος ἡμῖν γιγνέσθω». σελ. 394 «ἀρκέσει δ' ἐφ' ἑνὸς ὡς ἐπὶ παραδείγματος ποιήσασθαι τὸν λόγον» (Πρβ. καὶ σελ. 283. 385. 420).

Τόμ. Β', σελ. 535 «ὅταν ἐπὶ παραδείγματος ἐθέλῃς γυμνάζειν σεαυτόν» (Πρβ. καὶ σελ. 538).

Τόμ. Δ', σελ. 424 «γενήσεται δ' ὁ λόγος — ἐπὶ χειρὸς ὡς ἐπὶ παραδείγματος».

Τόμ. Ε', σελ. 508 «ἀλλ' οὐδὲν χεῖρον ἐπὶ παραδειγμάτων αὐτὸ σαφέστερον ἀπεργάσασθαι» (Πρβ. καὶ σελ. 750). σελ. 770 «ἐφ' ἧς ὡς ἐπὶ παραδείγματος ἐποιήσατο τὸν λόγον».

Τόμ. Ϛ', σελ. 293 «οὐδὲν δὲ χεῖρον ἐπὶ παραδειγμάτων ὀλίγων εἰπεῖν τι καὶ περὶ τοῦδε». σελ. 358 «ἡ ἐπὶ τῶν παραδειγμάτων ἄσκησις ὠφελιμωτάτη».

Τόμ. Ζ', σελ. 262 «ἀλλ' ἕνεκα τοῦ γυμνάσαι τοὺς φιλομαθεῖς ἐπὶ πλειόνων παραδειγμάτων». σελ. 276 «μάθοις ἂν ἐναργέστατα τὸ λεγόμενον ἐπὶ παραδειγμάτων τοιῶνδε». σελ. 813 «οὐδὲν γὰρ χεῖρον ἐφ' ἑνός τινος ὡς ἐπὶ παραδείγματος ἐπιδεῖξαι τὸ λεγόμενον».

Τόμ. Η', σελ. 515 «οἷος δ' ἐστὶν ἕκαστος ἐπὶ παραδείγματος μάθοις ἂν» (Πρβ. καὶ σελ. 152. 753). σελ. 838 «ἐφ' ἑνὸς οὖν τινος τὸν λόγον ὡς ἐπὶ παραδείγματος βασανίσαντες, εἰ μὲν τύχοιμεν εὑρόντες τι πλέον, οὕτως ἤδη κἀπὶ τἆλλα πάντα μεταφέρειν πειρασόμεθα τὴν μέθοδον».

Τόμ. ΙΓ', σελ. 395 «εὔλογον οὖν ἔδοξέ μοι τὸν περὶ τῶν τοιούτων φαρμάκων λόγον ὡς ἐπὶ παραδείγματος τῆς λιθαργύρου διελθεῖν».

Τόμ. ΙΕ', σελ. 437 «εὑρήσει γὰρ ἐπὶ μερικοῦ παραδείγματος τὸν κοινὸν διδασκόμενον λόγον».

Τόμ. ΙϚ', σελ. 517 «γενήσεται δ' ὁ λόγος ὡς ἐπὶ παραδείγματος τῆς φρενίτιδος».

Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 330 «ἀρέσκει ταῦθ' ὡς ἐπὶ παραδείγματος εἰρῆσθαι».

Παρατηρητέον δ' ὅτι τίθεται ἐνίοτε ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ ἡ δοτικὴ πτῶσις ἀντὶ τῆς γενικῆς, ἂν τὰ τῆς γραφῆς ἔχωσιν ὑγιῶς, ἢ τηρεῖται μὲν ἡ γενική, ἀλλ' ἀντὶ τῆς 'ΕΠΙ προθέσεως παραλαμβάνεται ἡ 'ΕΚ ἢ ΔΙΑ, οἷον Τόμ. Ζ', σελ. 581 «γίγνοιτο δ' ἂν αὐτάρκης ὁ λόγος ἐπὶ παραδείγματι ἐξετασθείς» (Πρβ. καὶ σελ. 550). Τόμ. Θ', σελ. 760 «σύμπαντα γὰρ τοῦτον τὸν λόγον ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἐπὶ τῶν περιπνευμονικῶν ἐποιήσατο». Τόμ. Α', σελ. 69 «ἵνα ἐκ μικροῦ παραδείγματος ἴδῃς τὸ πᾶν». Τόμ. ΙΒ', σελ. 614 «ὅτι δὲ — οὐ καταψεύδομαι τἀνδρὸς ἐξ ὀλίγων ἀποδείξω παραδειγμάτων» (Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΑ', σελ. 470). Τόμ. Δ', σελ. 403 «οὐδὲν δὲ χεῖρον οὕτως ἀσαφὲς πρᾶγμα διὰ πλειόνων ἐξετάζεσθαι παραδειγμάτων». Τόμ. Ϛ', σελ. 326 «ὅπερ δὴ καὶ διὰ

παραδείγματος, ἵνα μᾶλλον ὁ λόγος ᾖ σαφής, οὐκ ὀκνήσω διελθεῖν». Πρβ. καὶ Τόμ. Ζ', σελ. 291 «ὑποκείσθω γοῦν ὡς *ἐν παραδείγματι κτέ.*» καὶ Τόμ. Η', σελ. 445 «ἵν' ὡς *ἐν παραδείγματι* ταύτης μνημονεύσω».

§ 12. *ἐπιμνησθῆναι* — *ὑπομνησθῆναι.*

Γαλην. Τόμ. Ζ', σελ. 294 «εἰς ἀπόδειξιν δὲ τοῦ πράγματος ἠναγκάσθημεν *ὑπομνησθῆναι* καὶ τῆς θεραπείας ὅμοιόν τι παθόντες Ἱπποκράτει προγράψαντί που — ἐκεῖνο τὸ πολυθρύλητον ῥῆμα, τὸ δηλοῖ δὲ ἡ ἴησις». Ἐπειδὴ προφανῶς ὁ λόγος ἀπαιτεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ *ποιήσασθαι μνείαν*, ἀναγκαίως ἔχει νὰ μετατυπωθῇ τὸ *ὑπομνησθῆναι* εἰς τὸ *ἐπιμνησθῆναι.*

§ 13. *ὅσον ἐπ' αὐτῇ* — *ὅσον ὑπ' αὐτῇ.*

Γαλην. Τόμ. Θ', σελ. 226 «πολλάκις γὰρ ἡ μὲν διαστέλλεται μέγιστον, *ὅσον ὑπ' αὐτῇ*, ἀποκρύπτεται δ' ἢ κωλύεται τὸ μέγεθος τῆς διαστολῆς διὰ τὸ πλῆθος ἢ τὸ τάχος (Γρ. *πάχος*) ἢ τὴν σκληρότητα τῶν περικειμένων ἢ προκειμένων σωμάτων». Ἐνταῦθα μὲν εἶνε παρεφθαρμένη ἡ πρόθεσις, ἐν δὲ σελ. 232 «ὅσον μὲν *ἐφ' ἑαυτοῦ* πλατύς ἐστιν» ἡ πτῶσις. Ἀβλαβὴς ἐσώθη ἡ γραφὴ ἐν σελ. 233 «τὸν σφυγμὸν δὲ ὅσον *ἐφ' ἑαυτῷ* μικρότερον τοῦ κατὰ φύσιν» καὶ «δῆλον ὡς στενώτερός τε καὶ ταπεινότερος ὁ σφυγμός ἐστι τοῦ κατὰ φύσιν ὅσον *ἐφ' ἑαυτῷ*, εἰ δὲ ταῦτα, καὶ μικρότερος ὅσον *ἐφ' ἑαυτῷ*» καὶ «διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας ἥττων τοῦ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὅσον *ἐφ' ἑαυτῷ* διὰ λεπτότητα φαίνεται μακρός» καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς τόποις. Ἐν σελ. 820 κεῖται «εὕρομεν ἐπίδηλον ἀεὶ τὴν τετάρτην τῆς ἑβδόμης *ὅσον ἐφ' ἑαυτῇ*· τὸ δ' *ὅσον ἐφ' ἑαυτῇ* τοιόνδ' ἐστί, μηδενὸς σπανίου καὶ μεγάλου παρεμπεσόντος ἢ ἔξωθεν ἢ ἐξ αὐτῆς τοῦ νοσήματος τῆς φύσεως ἢ καὶ τῆς τοῦ κάμνοντος ἕξεως, ἡ τετάρτη πάντως προδηλοῖ τὴν ἑβδόμην». Εὑρίσκεται δὲ καὶ *ὅσον ἐπὶ τοῦτο* γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ *ὅσον ἐπὶ τούτῳ*, ὡς θὰ παραστήσωμεν ἀλλαχοῦ.

§ 14. *ἐπελθόντες* — *ὑπελθόντες*.

Γαλην. Τόμ. Θ', σελ. 417 «τὰς γὰρ ἐν ἑκάστῳ διαθέσεις ἁπάσας *ὑπελθόντες* ἐδηλώσαμεν ὁποῖόν τινα ἑκάστη τροπὴ ἐργάζεται σφυγμόν». Γραπτέον *ἐπελθόντες*, ᾧ συνωνυμεῖ τὸ *ἐπεξελθόντες* καὶ τὸ *διελθόντες* — *διεξελθόντες*. Οὐκ ὀλίγα δ' ὁ Γαληνὸς παρέχει ἡμῖν παραδείγματα τοῦ *ἐπέρχεσθαί τι* καὶ *ἐπελθεῖν τι*, οἷον Τόμ. Ε', σελ. 459 «ταῦτα *ἐπέλθωμεν* μόνα». σελ. 851 «*ἐπέλθωμεν* δ' αὖθις τὰς ἑπτά». Τόμ. Ϛ', σελ. 214 «ταύτας μὲν οὖν *ἐπέρχεσθαι* τὰς συζυγίας μακρόν». σελ. 350 «*ἐπελθεῖν* δ' ἔνια τῶν κατὰ μέρος». Τόμ. Ζ', σελ. 74 «ἐπειδὰν πρῶτον ἅπαντα τὸν περὶ αὐτῶν *ἐπέλθωμεν* λόγον». σελ. 102 «ὥστε τὰ κατὰ μέρος *ἐπελθεῖν* ἅπαντα» (Πρβ. καὶ σελ. 112. 871. 889). Τόμ. Η', σελ. 98 «νυνὶ δὲ τὰς ὑπολοίπους τῶν πόνων διαφορὰς *ἐπέλθωμεν*». σελ. 668 «τὰς διαφορὰς ἁπάσας *ἐπελθόντες* τῶν σφυγμῶν». Τόμ. Θ', σελ. 667 «ἂν πρῶτον ἁπάσας *ἐπέλθωμεν* ἃς ἐξεθέμεθα διαφοράς» (Πρβ. καὶ σελ. 672). Τόμ. Ι', σελ. 75 «εἰ πάντα τις *ἐπέρχοιτο* τὰ σφάλματ' αὐτῶν» (Πρβ. καὶ σελ. 93).

Ὡς δ' ἐνταῦθα ἀνεγνώσθη ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων *ὑπελθόντες* ἀντὶ τοῦ *ἐπελθόντες*, οὕτως ἐν Τόμ. Α', σελ. 302 «οὐ γὰρ ἔτι δεῖ καθ' ἕκαστον *ὑπεξιέναι* τῷ λόγῳ» ἀντὶ τοῦ *ἐπεξιέναι*. Συχνὴ δὲ παρὰ τοῖς παλαιοῖς καὶ γνώριμος τοῖς πᾶσιν εἶνε ἡ χρῆσις τοῦ *ἐπεξιέναι τι* καὶ *ἐπεξελθεῖν τι*.

§ 15. *ἐπηγγειλάμην* — *ὑπηγγειλάμην*.

Γαλην. Τόμ. Θ', σελ. 823 «τίνα δὴ ταῦτά ἐστι τὰ ἔξωθεν, *ὑπηγγειλάμην* γὰρ οὖν καὶ τοῦτο διορίσασθαι, καιρὸς ἂν εἴη λέγειν». Τὸ *ὑπηγγειλάμην*, ἀτοπώτατον ὄν, μετατυπωτέον εἰς τὸ *ἐπηγγειλάμην*, τουτέστιν ὑπεσχόμην. Ὡς δὲ λέγεται ἐνταῦθα *ἐπηγγειλάμην διορίσασθαι*, οὕτως ἐν Τόμ. ΙΒ', σελ. 380 : *ἐπαγγέλλεται ἰάσασθαι* καὶ ἐν Τόμ. ΙΕ', σελ. 704: *ἐπαγγέλλεται ποιήσασθαι*. Πρβ. καὶ Τόμ. Ε', σελ. 477: *ὑπεσχόμην διελθεῖν*. σελ. 843 : *ὑπέστημεν ἐκτελέσαι*. Τόμ. Ϛ', σελ. 166: *ὑπεσχόμεθα ποιῆσαι*. Τόμ. Η', σελ. 433: *ὑπεσχόμην εἰπεῖν*.

8*

Ἀλλὰ περὶ τῶν τοιούτων θὰ πραγματευθῶμεν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἐν οἰκειοτέρῳ τόπῳ.

§ 16. *ἐφ' ὧν* — *ὑφ' ὧν*.

Γαλην. Τόμ. ΙΒ', σελ. 374 «διόπερ καὶ ἡ τῶν ἁλῶν χρῆσις οὐκ ἐπὶ τούτων εὐδόκιμος ἀλλ' *ὑφ' ὧν* ὕποπτος ἡ σῆψις». Παντὶ πρόδηλον ὑπάρχει ὅτι ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ ἐγράφη «ἀλλ' *ἐφ' ὧν* ὕποπτος ἡ σῆψις». Ἀναγνωστέον δὲ καὶ ἐν Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 805 «παραλαμβάνεται γὰρ *ἐπ' αὐτοῦ* ἐπίδεσις» ἀντὶ τοῦ *ἐπ' αὐτό* καὶ «*ἐπ' αὐτῶν* τὴν ἐπίδεσιν παραλαμβάνομεν» ἀντὶ *ὑπ' αὐτῶν*.

§ 17. *ἐφ' ἑαυτόν*—*ὑφ' ἑαυτόν*.

Γαλην. Τόμ. ΙΔ', σελ. 602 «τελευταῖον δὲ φθόνον *ὑπ' ἑαυτὸν* ἤγειρεν, ὥστ' ἐπιβουλεύεσθαι πρὸς αὐτῶν» καὶ σελ. 699 «περὶ δὲ τῶν ἐκτὸς μερῶν τοῦ σώματος ἢ μορίων καὶ τίνες αἱ ὀνομασίαι αὐτῶν πρῶτος μὲν ὁ Ἀριστοτέλης *ὑπελάβετο* διδάξαι τε καὶ συγγράψαι». Ὅτι τὸ *ὑπ' ἑαυτὸν ἤγειρεν* εἶνε ἡμαρτημένη ἀνάγνωσις τοῦ *ἐφ' ἑαυτὸν ἤγειρεν* οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον λέγεται καὶ *κινεῖν ἐφ' ἑαυτόν*, *ἕλκειν ἐφ' ἑαυτόν*, *ἐπισπᾶν ἐφ' ἑαυτόν*, κτλ. Παρεφθαρμένον δὲ πάντως εἶνε καὶ τὸ *ὑπελάβετο*, πλὴν δὲν φαίνεται ἀρκοῦσα εἰς ἴασιν ἡ ὑπαλλαγὴ τῆς προθέσεως, ἀλλ' ὀφείλει ἴσως νὰ μεταγραφῇ *ἘΠεΒάΛετο*, τουτέστιν ἐπεχείρησε.

§ 18. *ἐφ' ἑωυτοῦ*—*ὑφ' ἑωυτοῦ*.

Γαλην. Τόμ. ΙΕ', σελ. 64 «ἀνάγκη γάρ, ὅταν τι τουτέων χωρισθῇ καὶ *ὑφ' ἑαυτοῦ* στῇ, κτέ.». Ὀρθῶς ἐν σελ. 62 ἀναγινώσκεται «ὁκόταν τι τουτέων (Γρ. *τούτων*) χωρισθῇ καὶ *ἐφ' ἑωυτοῦ* στῇ». Πρβ. καὶ Ἱπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 182 «οὐ γὰρ μόνον αὐτὸς *ἐφ' ἑωυτοῦ* τοιοῦτός ἐστι, ἀλλὰ καὶ νοσημάτων ἑτέρων μεγάλων ῥύεται». σελ. 221 «καίτοι αὐτό γε *ἐπὶ ἑωυτοῦ* οὐκ εὐσταθὲς ἐγένετο». Τόμ. Β', σελ. 306 «ἰχθύες κοῦφον ἔδεσμα καὶ ἑφθοὶ καὶ ὀπτοὶ καὶ αὐτοὶ *ἐφ' ἑωυτῶν* καὶ μεθ' ἑτέρων σι-

τίων». σελ. 310 «καὶ ἀγαθὰ μὲν αὐτὰ *ἐφ' ἑωυτῶν*, ἀγαθὰ δὲ καὶ ξυμμισγόμενα».

Συνήθης δὲ παρά τε τοῖς παλαιοῖς καὶ τοῖς μεταγενεστέροις εἶνε ἡ σύνταξις τῆς *ἐπί* προθέσεως μετὰ τῆς γενικῆς τῆς αὐτοπαθοῦς ἀντωνυμίας ἐπὶ τοιαύτης ἐννοίας, ὁποίαν ἐμφανίζει ἡ *κατά* μετὰ τῆς αἰτιατικῆς ἐκφερομένη. Ἡσύχ. «*Ἐφ' ἑαυτοῦ*: καθ' ἑαυτόν».

Ἰλ. Η, 195:

> τόφρ' ὑμεῖς εὔχεσθε Διὶ Κρονίωνι ἄνακτι
> σιγῇ ἐ φ' ὑ μ ε ί ω ν, ἵνα μὴ Τρῶές γε πύθωνται.

ἤγουν *ἐφ' ὑμῶν αὐτῶν, παρ' ὑμῖν αὐτοῖς, καθ' ὑμᾶς αὐτούς*. Πρβ. καὶ Ἐπίχαρμ. παρ' Ἀθην. σελ. 70, ς':

> αὐτὸς δ' ἐ π' α ὑ τ ο ῦ χαιρέτω.

τουτέστιν *αὐτὸς δ' ἐφ' ἑαυτοῦ, αὐτὸς δὲ καθ' ἑαυτόν* (Ἴδε Ἀρήνσιον *π. Διαλ. Δωρ.* σελ. 274).

Ἡρόδ. Α', 142 «Χῖοι μέν νυν καὶ Ἐρυθραῖοι κατὰ τωὐτὸ διαλέγονται, Σάμιοι δὲ *ἐπ' ἑωυτῶν* μοῦνοι». Β', 2 «ἐντειλάμενος μηδένα ἀντίον αὐτῶν μηδεμίαν φωνὴν ἱέναι, ἐν στέγῃ δὲ ἐρήμῃ *ἐπ' ἑωυτῶν* κέεσθαι αὐτά», κτλ. Ἴδε Βαλκενάριον *Ἡροδ.* σελ. 634, 19 καὶ Βαίριον *Ἡροδ.* Τόμ. Α', σελ. 294 ἐκδ. β'.

Θουκυδ. Β', 63 «καὶ εἴ που *ἐπὶ σφῶν αὐτῶν* αὐτόνομοι οἰκήσειαν». Ε', 67 «ἀεὶ ταύτην τὴν τάξιν μόνοι Λακεδαιμονίων *ἐπὶ σφῶν αὐτῶν* ἔχοντες». Πρβ. καὶ Η', 63 καὶ Α', 17. Ἴδε Πόππον *Θουκυδ.* Μέρ. Γ', β', σελ. 329 ἐκδ. μεγ.

Ξενοφ. Ἀναβ. Β', δ', 10 «οἱ δὲ Ἕλληνες ὑφορῶντες τούτους αὐτοὶ *ἐφ' ἑαυτῶν* ἐχώρουν ἡγεμόνας ἔχοντες». Πρβ. καὶ Ἑρμανὸν εἰς Βιγῆρον σελ. 857 ἐκδ. δ'.

Πλάτ. Συμποσ. σελ. 180, ε «αὐτὴ *ἐφ' ἑαυτῆς* πραττομένη οὔτε καλὴ οὔτε αἰσχρά». Νόμ. σελ. 942, ά «μηδέ τινος ἔθει ψυχὴν εἰθίσθαι μήτε σπουδάζοντος μήτ' ἐν παιδιαῖς αὐτὸν *ἐφ' ἑαυτοῦ* τι κατὰ μόνας δρᾶν», κτλ. Ἴδε καὶ Σταλβώμιον *Πλάτ. Ἀλκιβ.* Α', σελ. 258 ἐκδ. β'.

Δημοσθέν. σελ. 230, 16 «ὅτι τῆς ἡμετέρας ἔχθρας ἡμᾶς *ἐφ' ἡ*-

μῶν αὐτῶν δίκαιον ἦν τὸν ἐξετασμὸν ποιεῖσθαι». σελ. 656, 107 «εἰ γὰρ μηδὲν εἴχετε τῶν ἄλλων λογίσασθαι μηδ' *ἐφ' ὑμῶν αὐτῶν* οἷοί τε ἦτε ταῦτα συνεῖναι». Ψευδοδημοσθέν. σελ. 776, 23 «κατὰ πολλὴν ἡσυχίαν *ἐφ' ἑαυτῆς* εἶναι καὶ ἅπαντας ἐκποδὼν ἀποχωρεῖν». Ἴδε Δοβραῖον *Adversar.* Τόμ. Α', σελ. 474 καὶ Σχαιφῆρον *Δημοσθέν.* Τόμ. Γ', σελ. 205 καὶ Τόμ. Δ', σελ. 147. Πρβ. καὶ Μαιτζνῆρον *Ἀντιφ.* σελ. 222—3.

Πλούταρχ. Τιβερ. Γράκχ. 9 «οὐ μὴν *ἐφ' αὐτοῦ* γε συνέθηκε τὸν νόμον, τοῖς δὲ πρωτεύουσιν ἀρετῇ καὶ δόξῃ τῶν πολιτῶν συμβούλοις χρησάμενος». Ἀντων. 67 «παρελθὼν δὲ μόνος εἰς πρῷραν *ἐφ' ἑαυτοῦ* ἐκάθητο σιωπῇ ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις ἐχόμενος τῆς κεφαλῆς», κτλ. Ἴδε Βυττεμβάχιον *Πλουτ. Ἠθικ.* Τόμ. ϛ', σελ. 344—5 καὶ Βαίριον *Κρευζ. Μελετ.* Μέρ. Γ', σελ. 71.

Λουκιαν. Ἑρμοτ. 35 «νῶϊ δέ, ἐγώ τε καὶ σύ, *ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν* ἐξετάσωμεν», κτλ. Ἴδε Κ. Φ. Ἑρμαννὸν *Λουκιαν. πῶς δεῖ ἱστορ. συγγρ.* σελ. 227.

Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστορ. Α', 34 «καὶ αὐτοὶ μὲν *ἐφ' ἑαυτῶν* οὐκ ἔκριναν τὴν καταδικάζουσαν ἀγαγεῖν ψῆφον». Ἴδε Φισχῆρον *Παρατηρ. εἰς Οὐελλ. Γραμματ.* Τόμ. Γ', β', σελ. 231.

Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Α', 118 «αὐτίκα μυρίων Σπαρτακείων *ἐφ' ἑαυτῶν* που στρατοπεδευόντων ἐκράτει». Πρβ. καὶ Schweighäuser *Ἐπικτ.* Τόμ. Β', σελ. 10.

Παραδείγματα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χρήσεως ἐμνημονεύθησαν καὶ ὑπὸ τοῦ Βιγήρου σελ. 613 ἐκδ. δ'.

§ 19. *ἐπέρχεται* — *ὑπέρχεται.*

Γαλην. Τόμ. Iϛ', σελ. 56 «νῦν δὲ *ὑπέρχεταί* μοι θαυμάζειν ἐκείνους» καὶ Τόμ. ΙΖ', ά, σελ. 715 «ἐκ τούτων *ὑπέρχεταί* μοι περὶ τῶν ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Ἐπιδημιῶν εἰρημένων ὑποπτεύειν». Δὲν λέγεται ἑλληνιστὶ *ὑπέρχεταί μοι θαυμάζειν* καὶ *ὑπέρχεταί μοι ὑποπτεύειν*, ἀλλ' *ἐπέρχεταί μοι θαυμάζειν* καὶ *ἐπέρχεταί μοι ὑποπτεύειν* καὶ κατ' ἀόριστον *ἐπῆλθέ μοι θαυμάζειν*, κτλ., ὡς ἐν Τόμ. Ε', σελ. 552 «καί μοι θαυμάζειν *ἐπέρχεται*

μάλιστα πάντων Ἐρασιστράτου» καὶ ἐν Τόμ. Ϛ', σελ. 690 «ἐφ' ᾧ καὶ θαυμάζειν *ἐπῆλθέ* μοι πολλοὺς τῶν ἰατρῶν» καὶ ἐν Τόμ. Α', σελ. 102 «πῶς οὐδὲ τοῦθ', ὅπερ ἦν προχειρότατον, *ἐπῆλθεν* αὐτοῖς λογίσασθαι;» καὶ ἐν Τόμ. Γ', σελ. 302 «τοῖς δὲ οὐ περὶ τούτων ἁπάντων εἰπεῖν *ἐπῆλθε*» καὶ ἐν Τόμ. Δ', σελ. 556 «ὅθεν, οἶμαι, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀνατομικοῖς ἀνδράσιν *ἐπῆλθε* κισσοειδῆ μὲν ἐνίοις, ἑλικοειδῆ δ' ἄλλοις ὀνομάσαι τὴν φύσιν αὐτῶν» καὶ ἐν σελ. 720 «πόθεν *ἐπῆλθε* συνετοῖς οὕτως ἀνδράσιν ἄτοπον ἐσχάτως προελέσθαι δόγμα». Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΑ', σελ. 742 «τὸ *ἐπελθὸν* ἀβασανίστως γράφοντες», κτλ. Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης τοῦ *ἐπελθεῖν* ἐγένετο λόγος καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς γράφοντος «Δηλοῖ δέ ποτε (τὸ ἐπελθεῖν) καὶ ἀρέσκειάν (*) τινα, οἷον *ἐπῆλθέ μοι τόδε εἰπεῖν* ἀντὶ τοῦ *ἔδοξέ μοι*» (σελ. 1007, 12).

Καὶ ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ τοῦ Ἰσοκράτους ἐφέρετο ἄλλοτε «νῦν δ' οὐδὲν *ὑπέρχεταί* μοι τοιοῦτον» (§ 55), ἀλλ' ἐπηνωρθώθη ἐξ ἀντιγράφων μεταβληθὲν εἰς τὸ ἀείποτε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοιαύτης ἐννοίας τιθέμενον *ἐπέρχεταί μοι*. Κοραῆς *Ἰσοκράτ.* Τόμ. Β', σελ. 185 «Ἐξ ἀντιγράφων, οἷς συνᾴδει καὶ τοὐμόν, τὸ Ἐπέρχεται, ἀντὶ τῆς παρὰ τοῖς ἄλλοις νόθου γραφῆς, Ὑπέρχεται· ἐρεῖ γὰρ καὶ προϊών, ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ λόγῳ (σελ. 258)· *Χαλεπὸν ἦν . . . τὰ κατ' ἐκεῖνον ἐπελθόντα τὸν χρόνον εἰς τοῦτον ἀποθέσθαι τὸν καιρόν*. Ὁ δὲ νοῦς, ὡς ἂν φαίημεν ἐν τῇ συνηθείᾳ, Ἀλλὰ τώρα δὲν μοῦ ἔρχεται παρόμοιον τίποτε εἰς τὸν νοῦν». Πρβ. καὶ Πλάτ. Γοργ. σελ. 485, ε' «καὶ γὰρ ἐμοὶ τοιαῦτ' ἄττα *ἐπέρχεται* πρὸς σὲ λέγειν». Συμποσ. σελ. 197, γ' «*ἐπέρχεται* δέ μοί τι καὶ ἔμμετρον εἰπεῖν». Κρατ. σελ. 428, γ' «ὅτι μοί πως *ἐπέρχεται* λέγειν πρὸς σὲ τὸ τοῦ Ἀχιλλέως». Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 422, γ' «ταῦτ', ἔφην, *ἐπέρχεται* κἀμοὶ περὶ τοῦ ξένου εἰπεῖν». Διονύσ. Ἁλικ. Ῥωμ. Ἀρχ. Η', 32 «οὐδὲν γὰρ ἔτι μοι χρηστὸν ὑπὲρ ὑμῶν *ἐπέρχεται* φρονεῖν». ΙΘ', 18

(*) Περὶ τῆς γραφῆς ἀ ρ έ σ κ ε ι α ἢ ἀ ρ ε σ κ ε ί α θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἀλλαχοῦ.

« οὐκέτι θαυμάζειν *ἐπέρχεταί* μοι». Στράβ. σελ. 816 « πᾶν μᾶλλον *ἐπέρχεταί* (μοι) πιστεύειν », κτλ. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον λέγεται καὶ *ὅ ἐπῄει μοι εἰπεῖν, ὅ τι ἂν ἀπὸ ταὐτομάτου ἐπίῃ μοι, τοὐπιόν*, κτλ. Παρὰ Λουκιανῷ εὑρίσκεται « ὥστε μοι ἐνθυμεῖσθαι *ἔπεισι* » ἀντὶ τοῦ *ἐπέρχεται* , ὡς καὶ παρὰ Κλεομήδει « ἀλλά, νὴ Δία, τῷ Ὁμηρικῷ Θερσίτῃ *ἔπεισί* μοι ἀπεικάζειν αὐτόν » καὶ παρ' ἄλλοις μεταγενεστέροις.

Πλημμελῶς ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Στράβωνος ἀναγινώσκεται « πόθεν *ἦλθε* τῷ Ἰάσονι Θετταλῷ καὶ Ἰωλκίῳ ὑπάρχοντι ἐν μὲν τῇ πατρίδι μηδεμίαν καταλιπεῖν διαδοχήν, Λήμνου δὲ καταστῆσαι κύριον τὸν υἱόν;» (σελ. 45) ἀντὶ τοῦ «πόθεν *Ἐπῆλθε* τῷ Ἰάσονι κτέ. », ὡς παρετηρήθη καὶ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου (*Μνημοσ.* 1876, σελ. 85). Πρβ. καὶ Ἄλεξ. παρ' Ἀθην. σελ. 562, α':

πορευομένῳ δ' ἐκ Πειραιῶς ὑπὸ τῶν κακῶν
καὶ τῆς ἀπορίας φιλοσοφεῖν ἐ π ῆ λ θ έ μοι.

Ἡρόδ. Ϛ', 107 « καί οἱ ταῦτα διέποντι *ἐπῆλθε* πταρεῖν τε καὶ βῆξαι μεζόνως ἢ ὡς ἐώθεε ». Ξενοφ. Ἀπομν. Δ', γ',3 « ἤδη ποτέ σοι *ἐπῆλθεν* ἐνθυμηθῆναι ὡς κτέ.;». Ἰσοκράτ. Ἐπιστ. Θ', 8 « εἰ μηδεπώποτ' αὐτοῖς *ἐπῆλθεν* ἐνθυμηθῆναι ». Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 1086, γ' « ὅσα τοίνυν ἡμῖν *ἐπῆλθεν* εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν φιλοσόφων ἐγράφη πρότερον », κτλ. Λουκιαν. Ἐνυπν. 17 « τί δ' οὖν *ἐπῆλθεν* αὐτῷ ληρῆσαι ταῦτα πρὸς ἡμᾶς κτέ.; ». Θεῶν Διαλ. Κ', 4 « φησὶ δ' οὖν ὅτι ἄλλως *ἐπελθόν*, οὐκ ἐξεπίτηδες ἤρετο », κτλ. Παυσαν. Ἀρκαδ. ΙΖ', 3 « οὐκ *ἐπῆλθεν* ἐρέσθαι μοι ». Ἀπολλόδ. Α', θ', 16 « ὁ δέ, εἴτε *ἐπελθὸν* ἄλλως εἴτε διὰ μῆνιν Ἥρας, κτέ. », κτλ. Τῆς κατὰ παρακείμενον ἐκφορᾶς καταλέγομεν τὰ ἑξῆς παραδείγματα. Ἰσοκράτ. Παναθην. 96 « ἐπειδήπερ οὖν *ἐπελήλυθέ* μοι τὸ παρρησιάζεσθαι ». π. Ἀντιδ. 140 « ἴσως οὖν ἀναγκαῖόν ἐστιν, ὡς ἂν ἕκαστον τύχῃ *προσπεσόν*, οὕτως εἰπεῖν περὶ αὐτῶν· ἃ δ' οὖν μοι νῦν *ἐπελήλυθε*—οὐκ ἀποκρύψομαι πρὸς ὑμᾶς ». Δημοσθέν. σελ. 124, 54 « πολλάκις γὰρ ἔμοιγ' *ἐπελήλυθε* καὶ τοῦτο φοβεῖσθαι ». σελ. 668, 145

« ἴσως δέ τισι—θαυμάζειν *ἐπελήλυθεν* εἰ τὰ τηλικαῦτα οὕτως ἐξηπάτησθε ῥᾳδίως».

Ὁμοίαν τῷ *ἐπέρχεταί μοι* δύναμιν ἔχει τὸ *παρίσταταί μοι*, οἷον *οὐχὶ ταὐτὰ παρίσταταί μοι γιγνώσκειν* παρὰ Δημοσθένει καὶ τῷ *οὐ παραστήσεται πολλάκις καὶ οὐχὶ ἅπαξ τεθνάναι βούλεσθαι μᾶλλον ἢ ζώειν* παρ' Ἡροδότῳ, κτλ. Ὡς δὲ λέγεται *τὸ ἐπιὸν* καὶ *τὸ ἐπελθόν*, οὕτω καὶ *τὸ παριστάμενον* καὶ *τὸ παραστάν*. Πρβ. καὶ *παράστασις*.

Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς δημώδει γλώσσῃ γίνεται χρῆσις τοῦ *μοῦ ἔρχεται (μοὔρχεται, μὤρχεται)* ἀντὶ τοῦ *ἐπέρχεταί μοι* καὶ *μοῦ ἦρθε (μοὖρθε)* ἀντὶ τοῦ *ἐπῆλθέ μοι*. Κοραῆς Ἀτάκτ. Τόμ. Β', σελ. 259 « *Μοῦ ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν*, ἤγουν ἐσυλλογίσθην νὰ πράξω τι, ὡς καὶ ὁ Δημοσθένης (Ἐπιστ. Α' πρὸς Ἀθην.) *Τοῦτ' ἐμοὶ μὲν ἐπὶ νοῦν ἐλθεῖν γράψαι*. Ἀντὶ τούτου λέγομεν καὶ ἐλλειπτικῶς, *Μοῦ, σοῦ, τοῦ, ἦλθε*, ὡς καὶ οἱ παλαιοί· *Τί σοι ἐπῆλθε νόμον ποιήσασθαι μήτε κρεῶν μήτε κυάμων ἐσθίειν*; λέγει τὶς εἰς τὸν Πυθαγόραν (Λουκιαν. Ὄν. ἢ Ἀλεκτρ. § 18). Τί σου ἦλθε νὰ νομοθετήσῃς τὴν ἀποχὴν τῶν κρεάτων καὶ τῶν κοκκίων; Οὕτως ἔλεγαν *Τὸ ἐπελθὸν ἀπεκρινάμην αὐτοῖς* (ὁ Αὐτ. Περὶ τῆς Περεγρ. τελευτ. § 39), Τοὺς ἀπεκρίθην ὅ,τι μου ἦλθε » (Πρβ. καὶ Τόμ. Δ', σελ. 138).

§ 20. *ἐπήνεγκε—ὑπήνεγκε.*

Γαλην. Τόμ. ΙϚ,' σελ. 261 « προειπὼν γὰρ ὡς πέπονα χρὴ φαρμακεύειν *ὑπήνεγκε* μὴ ὠμὰ μηδ' ἐν ἀρχῇσι ». Φανερώτατον ὑπάρχει ὅτι *ἐπήνεγκε* ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ. Οὐδεὶς δέ, νομίζομεν, ἀγνοεῖ τὴν τοιαύτην τοῦ *ἐπιφέρειν* χρῆσιν καὶ τοῦ συνωνυμοῦντος αὐτῷ *ἐπάγειν*. Γαλην. Τόμ. Ε', σελ. 798 « γιγνώσκων δὲ μὴ παντὶ τὸν εἰρημένον εἶναι λόγον σαφῆ *ἐπάγει* αὐτὸς οὗτος ὧδε » καὶ « μετὰ δὲ τοῦτο τὸ παράδειγμα εἰς ἀντιλογίαν τοῦ προκειμένου ἀξιώματος *ἐπιφέρων* ὧδέ πως γράφει », κτλ. Λέγεται δὲ καὶ *ἐπιφέρειν κίνδυνον*, κτλ. καὶ *ἐπάγειν κίνδυνον*, κτλ. Ἀδιαφόρως δὲ πολλάκις παραλαμβάνονται τὸ *ἀναφέρειν*, *διαφέρειν*, *μεταφέρειν*, *προσφέρειν*, *προφέρειν*, κτλ. καὶ τὸ

ἀνάγειν, *διάγειν*, *μετάγειν*, *προσάγειν*, *προάγειν*, κτλ. Γαλην. Τόμ. Β', σελ. 48 « καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὡς, εἰ μὲν τῷ κάτω τοῦ γραφείου πέρατι *προσάγοις* ἕτερον, ἔχεταί τε καὶ συνάπτεται καὶ κρέμαται τὸ *προσενεχθὲν* ». Τόμ. Ϛ', σελ. 830 « ἀλλ' ὅμως οὐδεμίαν ὠφέλειαν προξενεῖ χωρὶς τῶν προδιορισμῶν *προσαγομένη* » καὶ « αἰτία θανάτου γέγονεν ἡ πτισάνη *προσφερομένη* », κτλ. Σχολ. 'Ιλ. Ο, 166—7 « Τινὲς ἀστερίσκους αὐτοῖς παρατιθεῖσιν ὡς *μεταχθεῖσιν* ἀπὸ τῶν Ἴριδος λόγων » καὶ « 'Αθετοῦνται ἀμφότεροι καὶ ἀστερίσκοι παράκεινται, ὅτι τοὺς ὕστερον λεγομένους ὑπὸ τῆς Ἴριδος δι' ἐπιείκειαν ἐνθάδε τις *μετενήνοχεν* », κτλ. 'Ακριβέστατα περὶ τῶν τοιούτων θὰ πραγματευθῶμεν ἀλλαχοῦ.

Σημειωτέον δ' ὅτι λέγεται καὶ *ἐπιφέρειν ὅτι*, ὡς παρὰ Στράβωνι σελ. 422 « ταῦτα δ' εἰπὼν *ἐπιφέρει* παραχρῆμα *ὅτι* ὑπολαμβάνουσι κατασκευάσαι τὸ μαντεῖον 'Απόλλωνα μετὰ Θέμιδος » (Πρβ. καὶ σελ. 55 καὶ 81) καὶ παρ' ἄλλοις.

§ 21. *ἐπὶ τοῦ Πυθίωνος* — *ὑπὸ τοῦ Πυθίωνος*.

Γαλην. Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 494 «Καὶ τοίνυν *ὑπὸ* τοῦ Πυθίωνος ὑπολαβεῖν τοιοῦτον ἐναιώρημα γεγονέναι». Ἵνα μὴ φαίνηται ὅτι παραδοξολογεῖ ὁ Γαληνός, ἀναγνωστέον *ἐπὶ τοῦ Πυθίωνος* ἀντὶ τοῦ *ὑπὸ τοῦ Πυθίωνος* (Πρβ. § 16).

§ 22. *ἐπῄεσαν* — *ὑπίεσαν*.

Γαλην. Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 286 «Τοιοῦτον γὰρ καὶ ὁ Θουκυδίδης ἐδήλωσεν ἔνθα φησί· καὶ ὁπότε ἐς τὴν καρδίαν ἐστήριξε, ἀνέστρεφέ γε αὐτὴν καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς ὁπόσαι παρὰ τῶν ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσὶν *ὑπίεσαν*· τὸ γὰρ ἀνέστρεφεν ἐπὶ τῆς πρὸς ἔμετον ὁρμῆς εἶπεν εὐθέως γε καὶ καρδίαν ὀνομάσας τὸ στόμα τῆς γαστρός». Παρὰ Θουκυδίδῃ φέρεται Β', 49 «καὶ ὁπότε ἐς τὴν καρδίαν *στηρίξαι*, ἀνέστρεφέ *τε* αὐτὴν καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς *πᾶσαι ὅσαι ὑπὸ* ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσὶν *'ΕΠῄεσαν*». Καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ δ' ἀναγινώσκεται Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 168 «Ὁ δὲ Θουκυδίδης καὶ τὰς γενομένας κενώσεις ἐν νόσοις καθάρ-

σεις καὶ ἀποκαθάρσεις ὠνόμασεν εἰπών· καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι ὅσαι ὑπὸ ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσὶν *Ἐπήεσαν*» καὶ Τόμ. ΙΖ', ά, σελ. 313 «Θουκυδίδης ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν ἱστοριῶν περὶ λοιμοῦ γράφων ὧδέ πώς φησι· καὶ ὁπότε *εἰς* τὴν καρδίαν *στηρίξαιεν*, ἀνέτρεπέ τε αὐτὴν καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι ὅσαι *ἀπὸ τῶν* ἰατρῶν εἰσὶν ὠνομασμέναι *Ἐπήεσαν*» καὶ Τόμ. Ε', σελ. 275 «Θουκυδίδης δ' ὧδε· καὶ ὁπότε *εἰς* τὴν καρδίαν *στηρίξειεν*, ἀνέτρεπέ τε αὐτὴν καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι ὅσαι ὑπὸ *τῶν* ἰατρῶν εἰσὶν ὠνομασμέναι *Ἐπήεσαν*». Ὁ Θουκυδίδης δὲν ἔλεγεν *ἤεσαν*, *ἀπήεσαν*, *ἐξήεσαν*, *ἐπήεσαν*, κτλ. ἀλλ' *ᾖσαν*, *ἀπῇσαν*, *ἐξῇσαν*, *ἐπῇσαν*, κτλ. Ἄξιον δὲ σημειώσεως μάλιστ' εἶνε ὅτι παρὰ τῷ Γαληνῷ φέρεται οὐ μόνον *ἀνέστρεφε*, ὅπερ παρέδωκαν ἡμῖν καὶ οἱ μεταγραφεῖς τοῦ Θουκυδίδου, ἀλλὰ καὶ *ἀνέτρεπε*. Πρβ. Τόμ. Ϛ', σελ. 231 «*ἀνατραπῆναί* τε τὸν στόμαχον». σελ. 825 «Ταῦτα δ' ἔχει πάντα μετὰ τοῦ μηδεμίαν ἔχειν στῦψιν ἢ τοῦ στομάχου *ἀνατροπήν*». Τόμ. ΙΓ', σελ. 122 «τὰς ὀνομαζομένας αὐτοῖς *ἀνατροπάς*· ἐοίκασι δ' οὕτω καλεῖν τάς τε ἀνορεξίας καὶ τὰς ναυτιώδεις διαθέσεις». σελ. 128 «ὅσοις ἐρυγαὶ τοιαῦται μετὰ δυσφορίας τινὸς καὶ ἄσης καὶ *ἀνατροπῆς* γίνονται». σελ. 140 «Ἤρξατο μὲν αὐτῶν ὧδί πως· πρὸς στομάχου *ἀνατροπάς*. Τίνας δὲ λέγει *ἀνατροπὰς* οὐκ ἐδήλωσε σαφῶς· δύναται μὲν γὰρ καὶ τὰς ἀνορεξίας λέγειν, δύναται δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τῇ τροφῇ γινομένας ναυτιώδεις διαθέσεις». σελ. 148 «Μετὰ τὰς προγεγραμμένας δύο δυνάμεις ὁ Ἀσκληπιάδης οὕτως ἔγραψε· πρὸς τὰς εἰλεώδεις τοῦ στομάχου *ἀνατροπάς*». Τόμ. ΙϚ', σελ. 107 «Καὶ μέντοι καί τινες μὲν *ἀνατρέπονται* τὸν στόμαχον ὑπὸ τῶν καθαιρόντων φαρμάκων, ἕτεροι δ' ἀλύπως λαμβάνουσι».

Συχνότερον μεταπίπτουσιν εἰς ἀλλήλους οἱ ἀόριστοι *τρέψαι* — *στρέψαι*, *ἐπιτρέψαι*—*ἐπιστρέψαι*, κτλ. Παρὰ Γαληνῷ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 687 εἶνε γεγραμμένον «*ἐπιστρέψαι* μόνῳ τῷ ἰατρῷ τὸ ἔργον» ἀντὶ τοῦ *ἐπιτρέψαι*. Πρβ. καὶ σελ. 704 «Ἔνιοι μὲν γὰρ *ἔκτρεψιν* γράφουσι διὰ τοῦ Τ καὶ Ρ καὶ Ε κατὰ τὴν δευτέραν συλλαβήν, τινὲς δὲ καὶ τὸ Σ προστιθέασιν ἐν ἀρχῇ γράφον-

τες *ἐκστρεψιν*, ἔνιοι δὲ καὶ ἔκτριψιν διὰ τοῦ Τ καὶ Ρ καὶ Ι»

§ 23. *ἐπιφέρεσθαι* — *ὑποφέρεσθαι*.

Γαλην. Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 572 «Εἴτ' αἰγὸς δέρμα προσαγορεύεται κυρίως ἰξάλη (Γρ. ἰξαλῆ) εἴτε κατ' ἄλλου τινὸς *ὑποφέρεσθαι* δύναται τοὔνομα». Μεταγραπτέον *ἐπιφέρεσθαι*. Πολλάκις δὲ γίνεται ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ χρῆσις τοῦ *ἐπιφέρειν ὄνομα* ἢ *προσηγορίαν κατά τινος*, οἷον Τόμ. Η', σελ. 118 «ὡς ἂν οὐκ εἰδὼς καθ' ὅτου ποτὲ πράγματος ἐπιφέρει τοὔνομα». σελ. 761 «ὡς οὐ κατὰ πάσης κινήσεως ἀρτηριῶν ἐπιφέρειν ἡγούμενος χρῆναι τὴν τοῦ σφυγμοῦ προσηγορίαν» (Πρβ. καὶ σελ. 763 καὶ 947). Τόμ. Ι', σελ. 38 «ἅμα μὲν ζητοῦσι καθ' ὅτου πράγματος ἕκαστον τῶν ὀνομάτων ὁ Θεσσαλὸς ἐπέφερεν». σελ. 52 «ἀλλὰ χρὴ μαντεύεσθαι κατὰ τίνος ἐπιφέρει τοὔνομα πράγματος». σελ. 145. «κατὰ πάντων, οἶμαι, τῶν μορίων τοῦ σώματος ἐπιφέρομεν τὰς προσηγορίας» (Πρβ. καὶ σελ. 146, κτλ.). Τόμ. ΙΑ', σελ. 446 «κατὰ τίνος πράγματος ἕκαστον τῶν ὀνομάτων ἔθος ἐστὶν ἐπιφέρειν τοῖς Ἕλλησιν». Τόμ. ΙΒ', σελ. 824 «κοινόν γε τοῦτο τοὔνομα κατὰ τῶν αὐτομάτως γιγνομένων ἑλκωδῶν τε καὶ τραχέων ἐν τοῖς γενείοις παθημάτων ἐπιφέρουσιν ἔνιοι». Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 388 «ἄμφω γὰρ συνήθη τοῖς ἰατροῖς ἐστι τὰ ὀνόματα καὶ κατὰ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἐπιφέρουσιν αὐτὰ πολλάκις». Τόμ. ΙΗ', ά, σελ. 724 «τὴν τῆς δυσεντερίας προσηγορίαν ἔοικεν ὁ Ἱπποκράτης οὐ κατὰ τῆς τῶν ἐντέρων ἑλκώσεως ἐπιφέρειν — ἀλλὰ κατὰ τῆς αἱματώδους ἐκκρίσεως διὰ τῶν ἐντέρων γιγνομένης». Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 801 «τὸ μὲν πρῶτον ὄνομα κατὰ τῶν σκελῶν, τὸ δὲ δεύτερον κατὰ τῶν χειρῶν ἐπιφέρων». Κακῶς ἐν σελ. 752 εἶνε γεγραμμένον «Πάλιν κἀνταῦθα, καθάπερ ἐν ἀρχῇ, τοῖν δυοῖν ὀνομάτοιν ἐμνημόνευσεν ἐφεξῆς ἀντιδιαιρῶν ἀλλήλοις τὰ πράγματα καθ' *ἣν* ἐπιφέρεσθαι δοκεῖ» ἀντὶ τοῦ «καθ' *ὧν* ἐπιφέρεσθαι δοκεῖ».

Εὑρίσκεται δ' ἐν τοῖς τοῦ Γαληνοῦ καὶ τὸ *φέρειν* ἢ *φέρεσθαι κατά τινος ὄνομα, ῥῆμα*, κτλ. τὸ *προφέρειν κατά τινος*, τὸ *λέγειν* ἢ *λέγεσθαι κατά τινος*, τὸ *τίθεσθαι* καὶ *κεῖσθαι κατά τινος*, τὸ *ἐπιτίθεσθαι* καὶ *ἐπικεῖσθαι κατά τινος*, τὸ *τάττεσθαι*

κατά τινος, τὸ *κατηγορεῖν* ἢ *κατηγορεῖσθαι κατά τινος* καὶ τὸ *χρῆσθαι κατά τινος*.

Τόμ. Η', σελ. 679 «καθ' οὗ κελεύεις με τὸ τοῦ πλήθους ὄνομα φέρειν». σελ. 689 «οὐ κατὰ τοῦ σώματος δήπου φέρων ἑκάτερον τῶν ὀνομάτων», κτλ. Τόμ. ΙΔ', σελ. 80 «συγκέχυται γάρ πως τὰ τρία ταῦτα ὀνόματα καθ' ἑνὸς ἔθνους φερόμενα τοῦ Κελτικοῦ». Πρβ. καὶ Τόμ. Ι', σελ. 40, κτλ.

Τόμ. ΙΒ', σελ. 967 «αἱ μὲν γὰρ μικραί, καθ' ὧν οὐδὲ τὸ τῆς διαθέσεως ὄνομα προφέρουσιν οἱ ἰατροί, παραχρῆμα καθίστανται».

Τόμ. Η', σελ. 108 «διὸ καὶ κατὰ τῶν νέων αὐτὸ μόνον εἰρήκασι». σελ. 574 «εἰ μὲν δὴ τὸ πλῆρες ὄνομα καθ' ἑνὸς ὑποκειμένου λέγεται πράγματος». σελ. 577 «ἂν γὰρ τὸ τῆς πληρότητος ὄνομα κατὰ πλειόνων λέγηται ποιοτήτων». σελ. 630 «πρὶν ὁμολογῆσαι τὸ τῆς διαφορᾶς ὄνομα καὶ κατὰ τῶν εἰδῶν λέγεσθαι». σελ. 632 «καὶ μὴν τὸ μὲν τῆς διαφορᾶς ἐγχωρεῖ κατὰ πάντων λέγειν». σελ. 922 «ἀλλὰ τοῦτο τοὔνομα τὸ σκληρὸν μάτην ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων εἰρῆσθαι κατ' οὐδενὸς ὑποκειμένου πράγματος, ἢ πρᾶγμα μὲν εἶναί τι, καθ' οὗ λέγεται, διάγνωσιν δ' αὐτοῦ μηδεμίαν ὑπάρχειν αἰσθήσει». Πρβ. καὶ Τόμ. Ζ', σελ. 707. Τόμ. Ι', σελ. 145, κτλ.

Τόμ. Η', σελ. 697 «Δοκεῖ μοι βέλτιον εἶναι φάναι νοοῦντάς τι πρᾶγμα κατ' ἐκείνου τίθεσθαι τοὔνομα τοῦ σφυγμοῦ. Πότερον οὖν οὕτω λέγουσι τὸν σφυγμόν, ὡς τὸν Ἱπποκένταυρον καὶ τὰς Σειρῆνας ἢ τὴν Σκύλλαν, ἢ κατά τινος πράγματος ὑπάρχοντος ἐπιφέρουσι τοὔνομα ; Ἐμοὶ μὲν κἀνταῦθα βέλτιον εἶναι δοκεῖ φάναι κατά τινος ὑπάρχοντος πράγματος ὑπ' αὐτῶν λέγεσθαι τὸ τοῦ σφυγμοῦ ὄνομα» (Πρβ. καὶ σελ. 82, κτλ.). Τόμ. Ι', σελ. 149 «Κείσθω τοίνυν κατ' ἀμφοῖν τούτοιν ἓν ὄνομα—Εἰ δ' οὐ νοεῖς ὅπως κατ' ἀμφοῖν ἓν ὄνομα τίθεται, τάχ' ἂν κτέ.» (Πρβ. καὶ σελ. 65 καὶ 461).

Τόμ. Ι', σελ. 45 «ἀλλ' ἀκριβῶς διαφυλάττοντα καθ' οὗπερ ἂν αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς ἐπιτιθῆται πράγματος». Τόμ. Η', σελ. 569 «πολλάκις δὲ τὸ μὲν προταθὲν ὄνομα Ἑλληνικόν ἐστιν, οὐ μὴν καθ' οὗ γε παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπίκειται πράγματος οὕτως αὐτὸ νοοῦσιν οἱ δαιμόνιοι σοφισταί».

Τόμ. Η', σελ. 578 «ἐγὼ δὲ τί μέν ἐστι τὸ διηχημέναι ἀκριβῶς συμβαλεῖν οὐ δύναμαι· οὐδὲ γὰρ εὗρον τοὔνομα παρά τινι τῶν Ἑλλήνων· ὥστε οὐδὲ καθ' οὗ τέτακται πράγματος ὑπ' Ἀρχιγένους ἐπίσταμαι».

Τόμ. Η', σελ. 582 «εἶτα καὶ τὴν σφοδρότητα γενικῶς εἰπών πως οὐ κατὰ τοῦ σφοδροῦ μόνου ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ ἀμυδροῦ κατηγορεῖσθαι κτέ.». σελ. 599 « ἀλλ' οὐδὲν ἕξει κατὰ πάντων κοινῇ κατηγορῆσαι πλὴν τοῦ ποσοῦ».

Τόμ. Η', σελ. 634 «καὶ μυριάκις χρώμενον καθ' ὧν εἴπομεν πραγμάτων τῷ τῆς διαφορᾶς ὀνόματι». Τόμ. ΙϚ', σελ. 348 καὶ Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 212 «χρῶνται γὰρ οἱ παλαιοὶ τῇ φωνῇ ταύτῃ κατὰ δυοῖν σημαινομένων».

Πρβ. καὶ Τόμ. Η', σελ. 632 «ἐξευρόντος δὲ τὸ τῆς ποιότητος ὄνομα κατὰ πάντων κοινόν». Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 328 «καθ' ὧν ὄνομα κοινόν ἐστι τὸ φυτόν», κτλ. Ἐν Τόμ. Ζ', σελ. 730 ἀναγινώσκεται «ὥσπερ δὲ τῶν εἰρημένων ὀνομάτων ἕκαστον ἐνδείκνυται τοῦ μέρους τὸ νόσημα *καθ' οὗ λέγεται*, οὕτω καὶ ἡ κιρσοκήλη νεώτερον ὄνομα δηλοῖ τὸ πάθος *ἐφ' οὗ λέλεκται* ». Πρβ. καὶ Τόμ. Ι', σελ. 145 « *ἐφ' οὗ φέρεις* ἕκαστον τῶν ὀνομάτων », κτλ.

§ 24. *ἐπὶ πλέον—ὑπὸ πλέον.*

Γαλην. Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 872 « τὴν δὲ πολὺ διαφέρουσαν *ὑπὸ* πλέον ἰσχναίνειν εὔλογον ». Ἀτοπώτατ' ἔχει τὸ « *ὑπὸ* πλέον ἰσχναίνειν », ἐπάναγκες δ' εἶνε νὰ τραπῇ εἰς τὸ « *ἐπὶ* πλέον ἰσχναίνειν ».

§ 25. *ὑποσαρκίδιον—ἐπισαρκίδιον, ἐπίστασις—ὑπόστασις* καὶ *ἐφίστανται—ὑφίστανται.*

Γαλην. Τόμ. ΙΕ', σελ. 891 « Τινὲς οὐχ *ὑποσαρκίδιον* ἀλλ' *ἐπισαρκίδιον* γράφουσιν ». Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 137 « Καὶ μέντοι καὶ διττῆς οὔσης γραφῆς, ἔν τισι γὰρ ἀντιγράφοις *ἐπίστασις*, ἔν τισι δὲ *ὑπόστασις* γέγραπται, τὴν προτέραν ἀληθεστέραν εἶναί φαμεν » καὶ σελ. 182 « Ἑκάτεροι δὲ πάλιν σχισθέντες οἱ

μὲν *ἐφίστανται* γράφουσι διὰ τοῦ Ε τὴν πρώτην συλλαβήν, οἱ δὲ *ὑφίστανται* διὰ τοῦ Υ ».

Πολλὰ ἄλλα παραδείγματα τῆς ἐν τοῖς ἀντιγράφοις συγχύσεως τῶν προθέσεων ᾿ΕΠΙ καὶ ῾ΥΠΟ θὰ μνημονεύσωμεν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

᾿Εν ᾿Αθήναις τῇ 30 Μαΐου 1877.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ. ΚΟΝΤΟΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΤΟ ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΝ ΤΟΠΩΝ.

Καὶ σήμερον ἀπὸ ψηφισμάτων ἀρχόμενοι καὶ δὴ προευκλειδείων, κρίνομεν πρέπον πρῶτον νὰ ἀναδημοσιεύσωμεν ἓν μέρος τοῦ περὶ Μιλησίων ψηφίσματος, τοῦ τυπωθέντος πρὸ ἑνὸς ἔτους ἐν σελ. 83 τοῦ ε΄. τόμου τοῦ ᾿Αθηναίου, διότι εὕρομεν ἓν ἀκόμη στενόμακρον τεμάχιον τῆς στήλης ἐκείνης, περιέχον 16 στίχους, ὀλίγων μὲν ἕκαστον γραμμάτων, ἀλλὰ χρησιμευόντων ὁπωσοῦν εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου ἐκεῖ περὶ τὸ τέλος. ᾿Ιδοὺ πῶς ἀναγνωστέον νῦν τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ προσθήκῃ τοῦ νέου τεμαχίου, οὗ τὰ γράμματα κυρτὰ ἀπεδώκαμεν.

1.

. . Ο . .
. ες χο . . .
. . ς ορι . . . . ε . .
. . οι δὲ α . . . . . . λες . .
. . . ορκο . . . . . . ε Ηοι πε(ντε . . .
. . εοντο . . . . νανομος ε . . .
. . ς οντο . . . λετο Ηος ἂν σ . . . Ηε . .
. . ἐπιμελ(ό)σθον Ηόπος ἂν ἄριστ(α . .

..εσιον ε..ν φρουρον κυριοι ο..
..μέζονο(ς ἄ)χσιος ἐι ζεμίας 'Αθε(να..
..ἐπιϐ;)αλόντε(ς Η)οπόσες ἂν δοκεῖ ἄχσ(ιος ἐναι..
...ερεσΟ..ες τὸν δε̃μον Ηυπὸ τõ...
..ισθαι αὐ(τ)οῖς ἔτι εἴτε ἄλλο τι δ..
.. οντες Μ(ιλέ)σιοι, ἐὰν δὲ σοφρονõ(σιν ;..
..| δέον(ται· π)ερὶ δὲ 'Αρνασõ Ηε βο(λὲ...
..ατο ..... τον Ηόπος ἂν ἄρχοντ(αι...

Ὡς θέλει ἰδεῖ ὁ ἀναγνώστης, ἐγένοντο καὶ εἰς τὸ παλαιότερον κείμενον μεταϐολαὶ 4—5 γραμμάτων, μετ' ἀκριϐεστέραν παρατήρησιν τοῦ λίθου.

2.

῎Εδοχσεν τε̃ι βο)λ(ε̃)ι καὶ τõ(ι δέμ-
οι.....ὶς ἐπρ) υτάνευε, Αι...
....ἐγραμμάτ)ευε, Μένυλλ(ος ἐ-
πεστάτε, ... ίες εἶπε· χσ(υνθ-
έκας ἐναι καὶ χ)συνμαχίαν...
...Πυλαίας απ...
...| τοῖς 'Αμφι(κτί-
οσι ....) τ' ἐσστὶν τοι..
..ὀ)μόσαντας ελ..
. . . .τ)ὸν 'Απόλλο(να
..τὲν) ῎Αρτεμιν ε..
.. τοις επαρ
..Ν;ομεν φσε(φ.
..τριον |..
. . . .ες Πυλ(α.
..φσε)φισ..
...

Ταῦτα ἐπὶ τεμαχίου στήλης λίθου Πεντελησίου, ὕψους 0,29, πλάτους 0,26, πάχους 0,07. Σχῆμα γραμμάτων προευκλείδειον τοῦ παλαιοτέρου εἴδους, διότι βλέπομεν τὸ V καὶ τὸ ς, ὄχι δὲ ὅμως τὸ R, τὸ δὲ φῖ ἔχει σχῆμα κύκλου μὲ σημεῖον ἐν τῷ κέντρῳ καὶ κάθετον ἐπ' αὐτοῦ διάμετρον, τὸ δὲ νῦ εἶναι κεκλιμένον.

῍Αν δὲν ἠπατήθημεν εἰς τὴν παρατήρησιν τοῦ σχήματος τοῦ

λίθου πρὸς δεξιὰ τῷ ὁρῶντι, ἔνθα μᾶς φαίνεται ὅτι ἡ εὐθύγραμμος ἄκρα τῆς στήλης διεσώθη μὲ μικρὰν τῆς ἄνω ἐπιφανείας της βλάβην, ἣν δυναταί τις νὰ μετρήσῃ ὁπωσοῦν ἀσφαλῶς, δὲν θὰ ἔλειψαν ἐκ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου στίχου πλείονα τῶν τεσσάρων γραμμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γραφὴ εἶναι ἡ ἀκριβῶς στοιχηδόν, ὑπελογίσαμεν δι' ἕκαστον στίχον **24** γράμματα καὶ οὕτω ἐποιήσαμεν τὰς ὀλίγας μας συμπληρώσεις. Κατὰ τοῦτον τὸν ὑπολογισμὸν ὄνομα φυλῆς θὰ ἔλειψεν ἐν τῷ β'. στίχῳ ἢ τὸ Αἰαντὶς ἢ τὸ Λεωντίς. Ἀλλὰ περὶ τούτου ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἂς κρίνωσιν οἱ ἐπαΐοντες.

3.

...ἐγραμμάτε)υε

Ἔδοχσεν τε͂ι βουλε͂ι καὶ τõι δέμοι· Οἰ)νεὶς
ἐπρυτάνευε, ὁ δεῖνα ἐγραμμάτ)ευε, Λυ-
...Κ)ορινθ-
...ἐστὶν π-
... αι ἀγαθο-
...εν Ἀθεναι-
...κ)αὶ Κορινθι-
ο... . . . .Ἀ)θεναίος κα-
...ν πο.....
.....

Ταῦτα ἐπὶ τεμαχίου στήλης λίθου Πεντελησίου, ὕψους **0,23**, πλάτους **0,13**, πάχους **0,11**. Ἡ γραφὴ στοιχηδόν. Τὰ τέλη τῶν στίχων σώζονται, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὅλου πλάτους τῆς στήλης οὐδὲν ἀσφαλὲς δύναμαι νὰ εἰκάσω.

4.

....
...λ;ΕΙΙ...
Ι....ν καὶ καταθέτο ἐμ πό(λε-
ι, καθάπερ αὐτοὶ δέονται, ὅπο-
ς ἂν ε͂ι γεγραμμένον καὶ μὲ ἀδ-
ικõνται μεδὲ ὑφ' ἑνὸς τõν ἐν τ-
ε͂ι ἐπείροι.

Τὰ ἀνωτέρω ἔχει κάτω μέρος στήλης λίθου Πεντελησίου, ὕψους 0,33, πλάτους 0,35, πάχους 0,11. Ἡ γραφὴ στοιχηδόν. Ἕκαστος στίχος ἔχει ἀνὰ 23 γράμματα προευκλείδεια καὶ τὸ ρῶ ἔχει καὶ τὴν οὐρὰν κανονικῶς· ἀλλὰ λείπει τὸ τοῦ δασέος σημεῖον. Μετὰ τὸν τελευταῖον στίχον μένει ἄγραφος ἐπιφάνεια ἱκανή, ὥστε βέβαιον, ὅτι σώζεται τὸ τέλος τοῦ ἐγγράφου.

5.

..Υ; τοτ...
.. ον τε γ ρ;..
.. ας καὶ ε.../..
.. ν τον Ἀθε(ν)α..
.. ν ἀγαθõ καὶ..
.. ποε. α οναι Ο;..
.. αυτο προχσενο..
.. ιον καὶ τὸς ἐκ (γόνος..
..ε)ἶναι αὐτὸν απ...
..ατοι ἒ δέσει ἒ (ἀποκτείνει;
..ν τιμορίαν κ..
..ἐφ)σέφισται κ/....
..ΝΙΑΣΘΑΙΔ..
..ἀτέ)λειαν εἶν(αι..
..εἰς)φ; ορᾶς καὶ...
..ἀλ)λοθεμ β...
..τατες
..Ι◠ΙΛ..
...

Ταῦτα ἐπὶ τεμαχίου στήλης λίθου Πεντελησίου, πάντοθεν ἀνωμάλως ἀποτεθραυσμένου, ὕψους 0,27, πλάτους 0,17, πάχους 0,13. Ἡ γραφὴ στοιχηδόν. Τὸ σίγμα καὶ τὸ λάμβδα καὶ τὸ ρῶ εἶναι τοιαῦτα Σ, Ⅼ, Ρ, λοιπὸν ὄχι τοῦ παλαιοτέρου εἴδους. Εἶναι πρόδηλον, ὅτι ἔχομεν ἐνώπιόν μας ψήφισμα, δι' οὗ δίδεται προξενία εἴς τινα μετά τινων καὶ ἄλλων ὠφελημάτων καὶ ἐγγυήσεων ὑπὲρ τοῦ σώματός του. Ὑπὲρ τὸν α'. στίχον φαίνεται μέν πως ὅτι ὑπάρχει μικρὸν μέρος ἄγραφον, ὥστε νὰ εἴπῃ τις, ὅτι ἐσώθη ἡμῖν ὁ α'. στίχος τοῦ ψηφίσματος, ἀλλὰ δὲν εἶμαι βέβαιος, καὶ μᾶλλον εἰς τὸ ἐναντίον κλίνω, καθ' ὅσον καὶ τὰ σωζόμενα μέρη

τῶν πρώτων τριῶν στίχων δὲν ὑποδηλοῦσιν οὐδὲ ποσῶς λέξεις καὶ φράσεις τυπικάς, ὁποῖαι αἱ ἐν ἀρχῇ ψηφισμάτων.

Μεταβαίνομεν νῦν εἰς τὰ μετευκλείδεια ψηφίσματα.

6.

'Επὶ Νικήτ)ου ἄρχοντος (ἐπὶ τ-
ῆς 'Αντιοχ)ίδος ὀγδοίη(ς πρυ-
τανείας, ἧι) 'Αριστόνου(ς 'Αρι-
στόνου 'Αν)αγυράσιος ἐ(γραμ-
μάτευεν, 'Ε)λαφηβολιῶν(ος ἐν-
άτει ἐπὶ δ)έκα, ἑϐδόμει (τῆς π-
ρυτανεία)ς· τῶν προέδρ(ων ἐπ-
εψήφιζεν Ν)ικόστρατος (Κόπ-
ρειος· ἔδοξ)εν τῶι δήμωι...
........Κη)φισοδότου...
...εἶπεν· ἐ)πειδὴ Ἄνφις Δη;.
..........δι)ατελεῖ ε)ὔνο-
υς ὢν τῶι δή)μωι τῶι 'Αθ(ηναί-
ων καὶ νῦν κα)ὶ ἐν τῶ π(ρ)όσθεν
χρόνωι . . .) Ι δεδόχθ(αι τῶι δ-
ήμωι ἐπαινέ)σαι Ἄνφ(ι)ν....
..........Ν ; καὶ στεφ(ανῶσ-
αι χρυσῶι στε)φάνωι ἀρ(ετῆς
ἕνεκα καὶ δικ)αιοσύν(ης καὶ
εἶναι αὐτὸν πρ;)όξενοΝ ; (καὶ ε-
ὐεργέτην τοῦ) δήμου τ(οῦ 'Αθη-
ναίων ....) νο..
....

Τὰ ἀνωτέρω ἀναγινώσκονται ἐπὶ τεμαχίου ἐπιμήκους καὶ στενοῦ στήλης λίθου Πεντελησίου, ὕψους 0,58, πλάτους 0,22, πάχους 0,13. Εἶναι δὲ πάντοθεν κολοϐόν. 'Ανωτάτω σώζεται μικρὸν μόνον μέρος τοῦ ποτὲ ἀναγλύφου, ἤτοι τὰ κάτω ἀνδρὸς ὀρθοῦ ἐν ἱματίῳ, ἐστραμμένου πρὸς ἄλλην τινὰ μορφήν, ἐπίσης ὀρθήν, ἧς οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ τὸ κατιὸν ἄκρον ἱματίου καί πως καὶ χιτῶνος ποδήρους ὑπολείπεται, ἐξ οὗ εἰκάζει τις, ὅτι ἦτο θήλεος γένους, ἴσως ἡ 'Αθηνᾶ. Τὰ γράμματα εἶναι τῶν 'Ελληνομακεδονικῶν χρόνων καὶ στοιχηδόν. Πιθανὸν θεωρῶ, ὅτι τὸ ἀνάγλυφον δὲν εἶχε πλείονας τῶν δύο μορφῶν καὶ ταύτας γεγλυμμένας

καταμεσῆς τοῦ πλάτους τῆς στήλης, τὸν τιμώμενον Ἄμφιν καὶ τὴν προστάτιν τῆς πόλεως θεάν, βραβεύουσαν τὸν ἄνδρα. Οὕτω δὲ τοῦ πλάτους τῆς στήλης τοῦ ἐπιγεγραμμένου μετρίου ὄντος, δὲν θὰ ἦσαν πολλὰ τὰ ἐν ἑκάστῳ στίχῳ περιληφθέντα γράμματα (ἅπερ εἶναι καὶ ἀραιά), ἀλλὰ τὸ πολὺ 22, ὡς αἱ ἐξ εἰκασίας συμπληρώσεις δεικνύουσι, τὰς ὁποίας ἔκαμα ὁδηγηθεὶς ἐκ δύο ψηφισμάτων, περιληφθέντων ὑπ' ἀρ. 173 καὶ 174 ἐν τῷ πρὸ μικροῦ δημοσιευθέντι β'. τόμῳ τοῦ Corp. Inscr. Attic. ἐν οἷς ἡ αὐτὴ χρονολογία καὶ τὰ αὐτὰ κύρια ὀνόματα τοῦ γραμματεύοντος καὶ τοῦ ἐπιψηφίζοντος προέδρου ἀπαντῶσι. Ἐκ δὲ τούτων τῶν συμπληρώσεων βλέπομεν, ὅτι ἔχομεν ἐνώπιόν μας ψήφισμα τοῦ α'. ἔτους τῆς ριβ'. Ὀλυμπιάδος=332 πρὸ Χριστοῦ, διότι ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει γνωρίζεται ἄρξας τὴν ἐπώνυμον ἀρχὴν ὁ Νικήτης. Καὶ τὰ λοιπὰ πάντα συμφωνοῦσι, πλὴν ὅτι ὁ εἰπὼν τὸ ψήφισμα ἐδῶ εἶναι ἄλλος, υἱὸς Κηφισοδότου.

Τίς δὲ ὁ τιμώμενος Ἄμφις; Ἠδύνατο νὰ ῥηθῇ, ὅτι ὁ τοῦ ὀνόματος τούτου ποιητὴς τῆς μέσης κωμῳδίας, καθ' ὅσον οἱ χρόνοι δὲν ἐναντιοῦνται καὶ δὲν ἠξεύρομεν περὶ αὐτοῦ βεβαίως ὅτι ἦτο Ἀθηναῖος καὶ ὄχι ξένος, ὁποῖος ἐνταῦθα χρειάζεται. Καὶ ἄλλοι δὲ ξένοι ἦσαν ἐν Ἀθήναις ποιηταὶ κωμῳδίας. Ἀλλ' ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ ψηφίσματος πλὴν τοῦ ξηροῦ ὀνόματος Ἄμφιδος οὐδὲν ἄλλο τεκμήριον ὑπάρχει ὅπερ νὰ ἐνδυναμώνῃ τὴν εἰκασίαν ταύτην.

Τὸ ἐν στίχῳ β'. *ὀγδοίης* δὲν εἶναι πρωτοφανές. Ἤδη οὕτω ἀνεγνώσθη ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 269 ψηφίσματι τοῦ C. I. A. Αὐτόθι (ἀρ. 121) εὕρηται καὶ τὸ *βοιηθήσαντας*, τὸ δὲ Βοιηδρομιῶνος ὄχι ἅπαξ ἀλλὰ πλεονάκις ἀνεγνώσθη, οἷον ἐν C. I. A. 314. 471.

Ὅμοιά πως εἶναι τὰ γραμματεῖα=γραμματέα, βασιλεῖα=βασιλέα, δωρειαὶ=δωρεαί, νείαι=νέᾳ, ἔτι δὲ τὰ δείηται, προσδείηται, ἱερείως, ἱδρύσειως, ἅπερ πάντα ἐν Ἀττικοῖς ψηφίσμασιν εὑρίσκονται.

7.

. . . .

Λ \. . . .

όπω. . . . . (ἀγαθεῖ τύ-
χει, δεδ(όχθαι τῶι δήμωι, τοὺς προέδρους οἳ ἂν λ-
άχωσιν πρ(οεδρεύειν εἰς τὴν πρώτην ἐκκλησίαν
προσαγαγεῖ(ν. . . .
πρὸς τὸν δῆμον (καὶ χρηματίσαι περὶ αὐτῶν, γνώμ-
ην δὲ ξυνβάλλεσθα(ι τῆς βουλῆς εἰς τὸν δῆμον, ὅτ-
ι δοκεῖ τεῖ βουλῆι ἐπ(αινέσαι. . . . . Τ-
ι; μ (ό)μαχον καὶ Ἡρακλε(. . . . . ο-
υς καὶ στεφανῶσαι ἕκ(αστον αὐτῶν χρυσῶι στεφά-
νωι ἀπὸ ΓΗ δραχμῶν φι(λοτιμίας ἕνεκα καὶ εὐνοία-
ς τῆς εἰς τὸν δῆμον τ(ὸν Ἀθηναίων· εἶναι δὲ αὐτού-
ς καὶ Ἀθηναίους καὶ (ἐξεῖναι ἑκατέρωι αὐτῶν γρ-
άψασθαι φυλῆς καὶ (δήμου καὶ φρατρίας ὧν ἂν βού-
λ)ωνται, τοὺς δὲ πρ(υτάνεις δοῦναι περὶ αὐτῶν τὴ-
ν) ψῆφον ἐν τῆι ἐκκ(λησίαι κατὰ τὸν νόμον· ἀναγρά-
ψα)ι δὲ τόδε τὸ ψή(φισμα ἐν στήληι λιθίνηι τὸν ἀν-
αγρ)αφέα καὶ σ(τῆσαι ἐν ἀκροπόλει· εἰς δὲ τὴν ἀνα-
γραφὴ)ν τῆς στ(ήλης δοῦναι τὸν ταμίαν τοῦ δήμου
. . . . δρ)αχμ(ὰς. . . .
. . . ; . . .

Τεμάχιον στήλης λίθου Πεντελησίου, ὕψους 0,24, πλάτους 0,21, πάχους 0,09 ἔχει τὰ ἀνωτέρω γράμμασι τῶν Ἑλληνομακεδονικῶν χρόνων. Ἡ γραφὴ στοιχηδόν.

Ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ἐκ τῶν συμπληρώσεων, ἃς ἔθηκα κατὰ τὰς γνωστὰς τυπικὰς φράσεις, γίνεται δῆλον, ὅτι ἕκαστος στίχος εἶχέ ποτε ἀνὰ 38 γράμματα, πλὴν ἴσως ἑνὸς στίχου, τοῦ γ'. ὅστις 37 μόνον, φαίνεται, εἶχε, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει πολύ. Ἐν δὲ τῷ ιη'. στίχῳ προβαίνει εἰς μέσον διὰ τῆς συμπληρώσεώς μου ἀναγκαίως ὁ *ἀναγραφεύς*, ὃν ἐν ὀλίγοις ψηφίσμασι ἀπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος ριέ, α'. καὶ ἑξῆς μνημονευόμενον εὑρίσκομεν καὶ οὐ μόνον οὕτω ἐν τέλει, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ ἄρχοντος. Ἴδε τὰ παραδείγματα ἐν C. I. A. II, 1, ἀρ. 191. 192. 226—29. Ὀλίγα ἔτη διήρκεσεν αὕτη ἡ συνήθεια, ἀλλὰ πόσα ἀκριβῶς, δὲν ἠξεύρω.

8.

Ἐπὶ. . . . . ἄρχον)τος, ἐπὶ τῆς (δεῖνα. . . πρυτανείας, ἧ
ὁ δεῖνα ἐγραμμά)τευεν, Μουνιχιῶ(νος. . .

. . .τῶν) προέδρων ἐπεψήφ(ιζεν ὁ δεῖνα καὶ συμπρόεδ-
ροι· ἔδοξεν τε̃ι β)ουλε̃ι καὶ τω̃ι δήμ(ωι· ὁ δεῖνα εἶπεν· ἐ-
πειδὴ οἱ κατοι)κοῦντες ἐν Λήμνωι. . .
. . .ον εἰς Λη̃μνον καλω̃(ς. . .
. .ἀποφα)ί;νουσιν δὲ αὐτὸν. . .
. . .αι πόλεις τὰ προς. . .
τήν)τε πόλιν καὶ τὴν χώ(ραν. . .
. . . . .ς τοῦ δήμου· ὅπως ἂ(ν οὖν. . .
. . .ἀ)γαθε̃ι τύχει, δ(εδόχθαι. . .
. . .φ)ιλοτιμί(ας. . .
. .καὶ στεφανω̃σα)ι αὐτὸν χ;(ρυσω̃ι στεφάνωι. . .
. . .τὰς δεδο(μένας;. . .
. . . . . .ας δωρεὰ(ς. . .
. . .εἰς δὲ τὴν ἀναγρα)φὴν (μ)ερίσ(αι. . .
. .ἀναλισκομένων τω̃ι δ)ήμωι : — : Κ;. .
. . .τ)οῦ δήμου το. . .
ν Π; εριεσΤ;. . .
. . . . . . .σπ. . .
. . . . .

Τὰ ἀνωτέρω ἀναγινώσκονται ἐπὶ ἄνω μέρους στήλης λίθου Πεντελησίου, ὕψους 0,23, πλάτους 0,21, πάχους 0,10, γεγραμμένης στοιχηδόν, γράμμασι τοῦ γ'. ἴσως πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Δεξιόθεν, ἀριστερόθεν καὶ κάτω κολοβὸς ὁ λίθος. Ἐτοποθέτησα τὰς ὀλίγας μου συμπληρώσεις εἰς τὰ δεξιὰ ἢ τὰ ἀριστερά, ἀφοῦ ὑπέθεσα αὐθαιρέτως ἐν τῷ ά. στίχῳ ὄνομα ἄρχοντος ἀφανισθὲν ἐκ τῶν βραχυτάτων, τὸ πολὺ ἑξαγράμματον ἐν τῇ γενικῇ πτώσει, Νικίου φέρ' εἰπεῖν ἢ Ἰσαίου ἢ Εὐθίου· ἀλλὰ δυνατὸν καὶ μακρότερον ὄνομα νὰ ἔλειψε. Φαίνεται δέ, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, πολὺ νὰ ἦτο τὸ ἀρχικὸν πλάτος τῆς στήλης.

Ψηφίσματα μνημονεύοντα τῆς Λήμνου ὑπάρχουσι πολλὰ κολοβὰ ἐν τῷ C. I. A. ἀλλ' εἰς οὐδὲν ἐξ ἐκείνων ἠδυνήθην νὰ προσκολλήσω τὸ παρὸν τεμάχιον.

9.

Θ ε) ο ί.

Ἐπὶ. . . . . .ἄρ)χοντος, ἱερείως δὲ Ἀνδροκλέους ἐκ Καραμ)έων, ἐπὶ τῆς Ἀντιοχίδος ὀγ-

δόης πρυτανεία)ς, ἧι Πυθόδηλος Πυθοδήλου
Αἰθαλίδης; ἐγρα)μμάτευεν, ἔνηι καὶ νέαι Γ-
αμηλιῶνος, ἕκτ)ηι τῆς πρυτανείας, ἐκκλησ-
ία· τῶν προέδρων) ἐπεψήφιΣεν Ἐπιγένης Ἐρο-
ιάδης· ἔδοξεν τῶ)ι δήμωι· Προκλείδης Παντα-
κλείδου; ἐκ Κερα)μέων εἶπεν· ἀγαθῆι τύχηι:
δεδόχθαι τῶι δή)μωι· τὰ μὲν ἀγαθὰ δέχεσθαι
ἃ ἀπαγγέλλει ὁ ἱ)ερεὺς γεγονέναι ἐκ τῶν ἱε-
ρῶν, ὧν . . . . ἔθυε ;)ν· ἐπειδὴ δὲ Ἀνδροκλῆς ἱερ-
ασάμενος; τῶι Ἀσ)κληπιῶι ἐπιμελεῖται το(ῦ
τε ἱεροῦ καὶ τῶν) ἄλλων ὧν αὐτῶι οἱ νόμοι πρ-
οστάττουσιν καλ)ῶς καὶ εὐσεβῶς καὶ οἱ λαχ·
όντες . . . .) τῆς εὐκοσμίας τῆς περ(ὶ
τὸ ἱερὸν . . . .)ν αὐτὸν ἐν τῶι δήμω(ι . .
. . . . οις περὶ τὴν ἐπ(ιμέλ-
ειαν τοῦ ἱεροῦ . . . .)ι Ἀνδροκ(λ . . . .
. . . . ατου Λ . . . . . .
. . . αν . . .
. . . . . .

Τὸ ἀνωτέρω ψήφισμα ἀναγινώσκεται ἐπὶ στήλης λίθου Πεντελησίου, κολοβῆς τὰ πρὸς ἀριστερὰ τῷ ὁρῶντι καὶ τὰ κάτω, σωζούσης δὲ ἄνω τὸ ἥμισυ καί τι πλέον τοῦ ἀετωματίου. Ὕψος αὐτῆς 0,40, πλάτος 0,26, πάχος 0,12. Τὰ γράμματα στοιχηδὸν καὶ ἐπιμελῶς κεχαραγμένα, σχῆμα δὲ αὐτῶν τὸ τοῦ δ'. πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος μοὶ φαίνεται. Ἐκ τῆς ἀσφαλοῦς συμπληρώσεως τῶν πλείστων στίχων γίνεται δῆλον, ὅτι ἕκαστος στίχος εἶχεν ἀνὰ 34 γράμματα, ἀλλ' ἴσως ὄχι ἄνευ παρεκτροπῆς τοῦ συστήματος ἐνιαχοῦ. Λίαν δὲ ἀξιοπαρατήρητον τὸ ἐν στίχῳ ή. ἐπεψήφισεν ἀντὶ τοῦ κανονικοῦ καὶ διηνεκοῦς καθ' ὅσον ἠξεύρω ἐπεψήφιζεν.

10.

. . . .
-. τ. \ . . . . .
ἐπιδέδωκ(εν τῶ)ι δήμω(ι . . . . .
κην ἀργυρίου-Χ-δρα(χμῶν-ἐπαγγέλλεται δὲ κ-
αὶ εἰς τὸ λοιπὸν χρήσ(ιμος ἔσεσθαι τῶι δήμωι κ-
αθότι ἂν ἐι δυνατὸς-(ἀγαθεῖ τύχει δεδόχθαι τ-

ει βουλῆι τοὺς προέδ(ρους οἳ ἂν λάχωσιν προεδ-
ρεύειν ἐν τῶι δήμωι, ὅ(ταν ἐξήκωσιν αἱ ἐκ τοῦ νό-
μ)ου ἡμέραι, χρηματίσ(αι περὶ τούτων ἐν τῆι πρώ-
τηι ἐκκλη)σίαι-γνώ(μην δὲ ξυμβάλλεσθαι τῆς β-
(ουλῆς εἰς τὸν δῆμον κτλ.).......

Ταῦτα ἐπὶ τεμαχίου στήλης λίθου Ὑμηττίου, κολοβοῦ ἀπὸ τῶν τριῶν μερῶν, ἄνω, δεξιὰ τῷ ὁρῶντι καὶ κάτω, ὕψους 0,17, πλάτους 0,20, πάχους 0,15. Ἡ γραφὴ στοιχηδὸν καὶ γράμμασι μικροῖς καὶ ἐπιμελέστατα κεχαραγμένοις, σχήματος τοῦ δ'. πρὸ Χρ. αἰῶνος. Ἕκαστος στίχος εἶναι πρόδηλον ὅτι εἶχεν ἀνὰ 37 γράμματα, πλὴν ὅτι ἐν τῷ γ'. ε'. καὶ θ'. ἐκεῖ, ἔνθα ἐγὼ ἔθεσα γραμμὴν μικρὰν ὁριζόντιον, εἶναι ὁ τόπος ἑνὸς γράμματος κενός. Τὸ τεμάχιον, ἂν ὄχι δι' ἄλλο, γίνεται ἄξιον λόγου διὰ τὴν τυπικὴν φράσιν ἣν ἔχει ἐν τῷ ζ'. στίχῳ «ὅ(ταν ἐξήκωσιν αἱ ἐκ τοῦ νό)μου ἡμέραι» καὶ ἣν εἰς τόσας ἑκατοντάδας σωζομένων ψηφισμάτων μόλις τρὶς ἢ τετράκις μέχρι τοῦδε μετὰ μικρᾶς ποικιλίας ἐγνώρισαν οἱ ἀρχαιολογοῦντες, τὴν βλέπουσι δὲ καὶ ἐν τῷ ἐφεξῆς τεμαχίῳ ἄλλου ψηφίσματος τῶν αὐτῶν χρόνων οὕτω· «ὅταν ἐξήκει ὁ ἐκ τοῦ νόμου χ(ρόνος)».

11.

....
..ασιν εὐεργετ(..
..ς, ὧν ἂν εὐεργετη(θῶσι, δεδόχθαι τῆι βουλῆι, τ-
οὺ)ς π(ρο)έδρους ὅσοι ἂν λάχ(ωσιν προεδρεύειν ἐν τῶι δήμωι, ὅ-
ταν ἐξήκει ὁ ἐκ τοῦ νόμου χ(ρόνος... . . . . προσ-
αγαγεῖν Ἀπολλώνιον πρὸς τὸ(ν δῆμον, γνώμην δὲ ξυμβάλλεσθαι τῆς βο-
υλῆς εἰς τὸν δ(ῆ)μον, ὅτι δοκεῖ τῆ(ι βουλῆι ἐπαινέσαι Ἀπολλώνιον...
ράτου Κλαζομένιον καὶ στεφα(νῶσαι χρυσῶι στεφάνωι..
ἀρετῆς ἕνεκα καὶ εὐνοίας ἧς (ἔχων διατελεῖ· εἶναι δὲ Ἀπο-
λλώνιον πρ(όξενο)ν καὶ εὐεργέτ(ην τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων αὐτὸν καὶ ἐκγό-
ν)ους, (εἶναι δὲ) αὐτῶι καὶ ἔνκ(τησιν γῆς καὶ οἰκίας..
...μων τοὺς...
...ε)ἰ;σαγαγεῖ(ν...
...Ις· ἀναγρ(άψαι δὲ τόδε τὸ ψήφι-
σμα ἐν στήληι λι)θίνηι κ(αὶ στῆσαι...
...Ι το...
......

Τὰ ἀνωτέρω ἔχει τεμάχιον στήλης λίθου Ὑμηττίου, σῶον ἐν μέρει μόνον ἔνθα ἄρχονται οἱ στίχοι, ἄνω δὲ καὶ δεξιὰ τῷ ὁρῶντι καὶ κάτω ἠκρωτηριασμένον, ὕψους 0,22, πλάτους 0,20, πάχους 0,10. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν Ἑλληνομακεδονικῶν χρόνων, ἡ δὲ γραφὴ εἶναι μὲν ἐπιμελεστάτη, ἀλλ' ὄχι ἡ στοιχηδόν· ὅθεν καὶ αἱ συμπληρώσεις ἀποβαίνουσιν ἀβεβαιότεραι.

12.

Προξενία. . . . .
τρωι Ακ. . . . .

Ταῦτα ἐπὶ γωνιαίου τεμαχίου στήλης λίθου Πεντελησίου, ὅπερ εἶναι ἄκρα ἀετωματίου μὲ τὸ ὑπ' αὐτὸ μέρος ἐπιστυλίου, ἐφ' οὗ τὰ γράμματα. Ἐν τῷ σωζομένῳ μέρει τοῦ τυμπάνου τοῦ ἀετωματίου ὑπολείπεται μικρόν τι ταινιόσχημον γλύμμα, ἴσως ἄκρα στεφάνου. Ὕψος τοῦ λίθου 0,12, πλάτος 0,14, πάχος 0,09.

13.

. . . .
. . τῆ βουλῆ κ)αὶ τῶι (δ)ήμω(ι. . .
. . ὁ δεῖνα εἶ)πεν· ὑπὲρ ὧν ἀπαγ(γέλλει ὁ ἱερεὺς
. . . . ὑπὲρ τῶν ἱερῶν (ὧν ἔθυε τῷ Ἀσκληπιῶι
τῶι ἐν Ἐπ)ιδαύρωι καὶ τ(ῆι Ὑγιείαι καὶ τοῖς ἄλλοις
θεοῖς, οἷς π)άτριον ἦν, επε. . . . .
κλ(;)νης καὶ τῆς. . .
. . . πα)ννυχίδος. . .
. . . ιωι καὶ τ. . .
. . . ν επ. . .
. . . .

Ταῦτα ἐπὶ τεμαχίου στήλης λίθου Πεντελησίου, πάντοθεν ἀνωμάλως ἀποτεθραυσμένου, ὕψους 0,13, πλάτους 0,17, πάχους 0,05. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν τελευταίων Μακεδονικῶν καὶ τῶν πρώτων Ῥωμαϊκῶν χρόνων μοὶ φαίνεται.

14.

. . . . ος σ' ἱέρωσε Ἀσσκληπιῶι ἠδὲ ὁμοβώμοις
πρῶτος ἱδρυσάμενος θυσίαις θείαις ὑποθήκαις.

Ταῦτα ἐπὶ ἐπιμήκους καὶ χαμηλοῦ βαθροειδοῦς λίθου Πεντελησίου, τεθραυσμένου εἰς τρία τεμάχια καὶ περιῃρημένου πρόπαλαι τὸν κάτω ἀρχιτεκτονικόν του κόσμον, ὕψους 0,25, πλάτους 0,93, πάχους 0,14. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν καλῶν Ἑλληνικῶν χρόνων. Τὰ τοῦ β'. στίχου γράμματα εἶναι κεχαραγμένα ἐπὶ ἐπιφανείας ὀλίγῳ βαθυτέρας τῆς λοιπῆς, ἀφοῦ δηλ. ἀπεξέσθησαν ἄλλα ποτὲ ἐκεῖ ὑπάρξαντα γράμματα.

Εἰκάζω, ὅτι ἐπὶ τοῦ λίθου τούτου ἔβαινέ ποτε βωμός, εἰς οὗ τὴν ἵδρυσιν ἀναφέρεται τὸ δίστιχον. Τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὁμόβωμοι θεοὶ ἦσαν ἡ Ὑγίεια, ἡ Πανάκεια, ἡ Ἰασώ, ὁ Ὕπνος, ὁ Τελεσφόρος καὶ εἴ τις ἄλλος.

Ὅμοιαι δὲ ἢ ἀνάλογοι φράσεις τῆς «θείαις ὑποθήκαις» εἶναι γνωσταὶ ἐξ ἐπιγραφῶν αἱ ἀκόλουθοι· προστάξαντος τοῦ θεοῦ, κατὰ ἐπιταγήν, ἐξ ἐπιταγῆς θεοῦ, κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ θεοῦ, κατὰ κέλευσιν θεοῦ, κατὰ μαντείαν, κατ' ὄνειρον, κατ' ὄναρ καὶ αἱ παραπλήσιαι.

15.

Τ)ηλέμαχος ἱδ(ρύσατο;
..ον καὶ τὸν βω(μὸν
Ἀσκλ)ηπιῶι πρωτ....
..οις Ἀσσκ(ληπι..
....Δις Ἀσσ(κληπι.
..και ....
....

Τεμάχιον στήλης λίθου Πεντελησίου ἀνωμάλως ἀποτεθραυσμένου, ὕψους 0,17, πλάτους 0,15, πάχους 0,08, ἔχει τὰ ἀνωτέρω. Ὕπερθεν τοῦ πρώτου στίχου κλάδος μὲ φύλλα ἐλαίας ὁρᾶται ἀνάγλυπτος, ἂν δὲ εἶναι μέρος στεφάνου, ἀμφιβάλλω. Τὰ γράμματα ἐλέγχουσι τοὺς καλοὺς τῆς Ἑλλάδος χρόνους καὶ εἶναι τῆς στοιχηδὸν γραφῆς.

16.

Πυθόδηλος
Αἰθαλίδης
ἀνέθηκε.

Ταῦτα ἐπὶ πλακὸς λίθου Πεντελησίου, τανῦν ἐχούσης σχῆμα ἡμικυκλίου δι' ἣν ἔπαθε κολόβωσιν, τὸ πάλαι δὲ στρογγύλης. Διάμετρος αὐτῆς 0,57, πάχος 0,05. Μόνην γλυφὴν ἔχει εὐμεγέθη δράκοντα ἐκτεινόμενον ὁριζοντίως ἐν πολλοῖς ἑλιγμοῖς, ἐλλιπόντων ὅμως τινῶν μερῶν τοῦ σώματός του ἐκ τῶν μεσαίων, καὶ ἴσως οὐδὲν ἄλλο ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρχε γεγλυμμένον ἢ ὁ δράκων οὗτος, ὁ τοῦ Ἀσκληπιοῦ βεβαίως. Ἄνωθεν δὲ αὐτοῦ πρὸς τῇ ἄντυγι τῆς κυκλοτεροῦς πλακὸς εἶναι ἐγκεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφή, γράμμασι τῶν καλῶν Ἑλληνικῶν χρόνων.

17.

Ἀσσκληπ(ιῶι
Νικοκράτης Ν(ι)κίου
Σφήττιος.

Ταῦτα ἐπὶ τοῦ ἐπικράνου στήλης τετραγωνικῆς λίθου Ὑμηττίου, ὕψους 0,96, πλάτους 0,29, πάχους 0,19. Τὰ γράμματα τῶν Ἑλληνομακεδονικῶν χρόνων.

18.

Καλ)λιόπη
Ἀσκ)ληπιῶι
ἀν)έθηκεν
ἐπὶ Διοκλέους
ἱερέως.

Ταῦτα ἀναγινώσκονται ἐπὶ στρογγύλου κιονίσκου, λίθου Ὑμηττίου, εὑρεθέντος τεθλασμένου εἰς δύο τεμάχια, μεῖζον καὶ ἔλασσον. Οἱ μὲν τρεῖς πρῶτοι στίχοι ἐπὶ τοῦ περιφεροῦς ἐπικράνου, τοῦ ἔχοντος καὶ κοίλωμα ἐπάνω τετράγωνον πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ποτὲ ἀναθήματος, οἱ δὲ ἄλλοι δύο ὑποκάτω ἐπὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ τοῦ κιονίσκου. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν Ἑλληνομακεδονικῶν χρόνων. Ὕψος τοῦ ὅλου κιονίσκου 0,98, διάμετρος 0,27.

19.

Ἀθηνόδ..ος
Διοδότου Ταρσεὺς
Ἀσκληπιῶι καὶ Ὑγείαι.

Ταῦτα ἐπὶ τετραγώνου βάθρου λίθου Πεντελησίου, ὅλως ἀκοσμήτου, ἔχοντος δὲ μόνον κατὰ τὰ κάτω ἄκρα βραχεῖς πόδας τετραγώνους καὶ αὐτοὺς σχεδὸν κατεστραμμένους. Ὕψος 0,29, πλάτος 0,60, πάχος 047. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ὁρᾶται κοίλωμα τετράγωνον, ἐν ᾧ ποτε θὰ εἰσεχώρει τὸ οἱονδήποτε ἀνάθημα. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων.

20.

Καϊκοσθ(ένης......

Ἡ ἀρχὴ αὕτη ὀνόματος κυρίου καὶ οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται ἐπὶ ἡμίσεος βάθρου κυλινδρικοῦ, λίθου Πεντελησίου, ὕψους 0,40, διαμέτρου 0,64.

Εἶναι δὲ τὸ ὄνομα (ὡς τὸ συνεπληρώσαμεν) γνωστοῦ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων ἀγαλματοποιοῦ, ὅστις συνήθως εἶχε συνεργάτην Δίην τινὰ καὶ οὕτω μετ' αὐτοῦ ἐπὶ πλειόνων ἤδη βάθρων ἀνεγνώσθη, εὑρεθέντων κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἐν Ἀθήναις. Ἐξ ἑνὸς δὲ αὐτῶν (ὡς μοὶ εἶπεν ὁ Π. Εὐστρατιάδης) ἐγνώσθη, ὅτι οἱ δύο ἦσαν ἀδελφοὶ καὶ Θριάσιοι τὸν δῆμον.

21.

Ἕρμιππος Σου(ν)ιε(ὺ)ς ἐπόησε.

Ταῦτα ἐπὶ τεμαχίου βάθρου λίθου Πεντελησίου, μετασχηματισθέντος πάλαι ποτὲ εἰς ἐπίκρανον στύλου παραθύρου Βυζαντινῆς τέχνης, ὕψους 0,27, πλάτους 0,34, πάχους 0,13. Ὁ τεχνίτης ἐγνώσθη πρὸ ἐτῶν καὶ ἐξ ἄλλης ἐπιγραφῆς ἐπὶ βάθρου ἐξαχθέντος ἐκ τῶν θεμελίων τοῦ νοτιωτάτου τῶν πύργων τῶν πρὸ τῆς Ἀττάλου στοᾶς. Ἔζη δὲ κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους, ὡς τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἐμφαίνει.

22.

Ὁ δῆμος
Μάρκον Ι........
ἀρετῆς ἕνεκα καὶ
εὐνοίας τ(ῆς εἰς ἑα)υτὸν
ἀνέθηκεν.
Ἀντίγνωτος (ἐπο....

Τὰ ἀνωτέρω ἀναγινώσκονται ἐπὶ κολοβοῦ βάθρου μικροῦ τετραγωνικοῦ, ὅλως ἀκοσμήτου, λίθου Πεντελησίου, ὕψους 0,22, πάχους ἢ βάθους ἴσου, πλάτους τοῦ προσώπου, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή, 0,45.

Ὁ τεχνίτης Ἀντίγνωτος, ὁ ποιήσας τὸν ἀνδριάντα τὸν ποτὲ ὄντα ἐπὶ τοῦ βάθρου τούτου τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἀναφέρεται καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς ἐν Ἀθήναις εὑρεθείσαις. Ἔζη δὲ περὶ τοὺς τοῦ Χριστοῦ χρόνους καὶ μνημονεύεται ἤδη παρὰ Πλινίῳ ἐν Φυσ. Ἱστορ. 34, 8, 86.

23.

Διοφάντου, Σφητ-

Τάδε σοι ζάκορος φίλιος λέγω,
Ἀσκληπιὲ Λητοΐδου παῖ·
πῶς χρύσεον ἐς δόμον ἵξομαι
τὸν σόν, μάκαρ ὦ πεποθημένε,
θεία κεφαλά, πόδας οὐκ ἔχων,
οἷς τὸ πρὶν ἐς ἱερὸν ἤλυθον,
εἰ μὴ σὺ πρόφρων ἐθέλοις ἐμὲ
ἰασάμενος [π]άλιν εἰσάγειν,
ὅπως σ' ἐσίδω τὸν ἐμὸν θεόν,
τὸν φαιδρότερον χθονὸς εἰαρινᾶς;

*

Τάδε σοι Διόφαντος ἐπεύχομαι·
σῶσόν με, μάκαρ σθεναρώτατε,
ἰασάμενος ποδάγραν κακήν,
πρὸς σοῦ πατρός, ὧι μεγάλ' εὔχομαι·
οὐ γάρ τις ἐπιχθονίων βροτῶν
τοιῶν δε πόροι λύσιν ἀλγέων.
μόνος εἶ σύ, μάκαρ θεῖε, σθένων·
σὲ γὰρ θεοὶ οἱ πανυπείροχοι
δῶρον μέγα τὸν φιλελήμονα
θνητοῖς ἔπορον λύσιν ἀλγέων.

*

῟Ω) μάκαρ, ὦ Παιὰν ᾿Ασκληπιέ, ῞στις ὑπὸ τέχνης
ἰα)θεὶς Διόφαντος ἀνίατον κακὸν ἕλκος,
οὐκέτι καρκινόπους ἐσορώμενος οὐδ᾿ ἐπ᾿ ἀκάνθας
ὡς ἀγρίας βαίνων ἀλλ᾿ ἄρτιπος, ὥσπερ ὑπέστης.

Μεγάλη δοκὸς τετράγωνος λίθου Ὑμηττίου, ὅλως ἀκόσμητος, ὕψους 2,34, πλάτους 0,42, πάχους 0,37, ἔχει τοὺς ἀνωτέρω στίχους κατὰ τὸ πλάτος γεγραμμένους γράμμασι τῶν μετὰ Χριστὸν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Εἶναι τὸ ὅλον, ὡς βλέπομεν, εὐχὴ ἔμμετρος πρὸς τὸν ᾿Ασκληπιόν, περιέχουσα αἶνον, δέησιν καὶ εὐχαριστίαν, διῃρημένη δὲ τριμερῶς διὰ δύο ἐγκεχαραγμένων ἀστέρων ὡς εἰς στροφήν, ἀντιστροφὴν καὶ ἐπῳδόν, εἰ καὶ οἱ πρῶτοι εἴκοσι στίχοι οὐδεμίαν ἔχουσι λυρικὴν ποικιλίαν, ὄντες πάντες ἐκ τῶν λεγομένων παροιμιακῶν τοῦ ἀναπαιστικοῦ μέτρου· οἱ δὲ τέσσαρες τελευταῖοι εἶναι δακτυλικοὶ ἑξάμετροι. Ἁπλότης τις φυσικὴ καὶ εὐσέβεια ὅτι ἐνυπάρχει εἰς πάντας, οὐδείς, νομίζω, ἀναγνώστης θὰ ἀρνηθῇ, καὶ ἂν τυχὸν εὕρῃ ὑπερβολικὸν τὸν γόμον τῆς ἱερατικῆς ὀνοματολογίας· ἄλλην δὲ ὑπερτέραν ποιητικὴν ἀρετὴν οὔτε θὰ ζητήσῃ τις ἀπὸ ποδαλγὸν ἄνδρα, οὔτε θὰ εὕρῃ ἴσως. Πάντως ὅμως δὲν θὰ εἶναι περιττόν, οἱ ἀναγνῶσται τῆς εὐχῆς ταύτης νὰ ἀναγνώσωσιν ὕστερον καὶ τὴν Τραγῳδοποδάγραν τοῦ Λουκιανοῦ πρὸς ἀντιπαραβολήν, ἂν εὐκαιρῶσι.

᾿Εν τῷ θ'. στίχῳ ἐτόλμησα νὰ γράψω· [π] ά λ ι ν ἀντὶ τοῦ σαφῶς ἐπὶ τοῦ λίθου ὁρωμένου ΒΙΑΛΙΝ, ὅπερ δὲν ἤξευρα πῶς ἄλλως νὰ οἰκονομήσω. Τὸ δὲ ἐν τῷ τελευταίῳ στίχῳ ἐ σ ο ρ ώ μ ε ν ο ς δύναται μέν πως νὰ γραφῇ καὶ ἐ σ ο ρ ῶ μ έ ν ο ς, ἵνα μὴ στερῆται ὅλως ῥήματος κυρίου ἡ τετράστιχος περίοδος· ἀλλ᾿ ἔχω περὶ τούτου πολλὴν ἀμφιβολίαν. Κάλλιον ἴσως νὰ μένῃ μὲ μόνας τὰς μετοχὰς καὶ τὰ αὐτῶν ἐξαρτήματα ὁ λόγος γυμνός, ὡς ἐνσώματος τρόπον τινὰ αὐτὸς ὁ ἰαθεὶς Διόφαντος, ἢ ὡς ἡ ὑπογραφή του.

Παρατηρηθήτω τέλος ἐν κ'. στίχῳ τὸ ἕνεκα τοῦ μέτρου φ ι λ ε λ ή μ ο ν α. Τοῦ ἁπλοῦ ἐ λ ε ή μ ω ν τὰς δύο μέσας συλλαβὰς φαίνεται ὁ ᾿Αριστοφάνης ὡς μίαν μεταχειρισθεὶς διὰ συνιζήσεως ἐν Εἰρήνῃ στίχ. 425:

οἷμ' ὡς ἐλεήμων εἶμ' ἀεὶ τῶν χρυσίδων.

Μεταβαίνομεν τώρα καὶ εἰς ποίημα ἄλλο, ὕμνον εἰς τὸν Ἀσκληπιόν.

24.

Μακε...
ἐποίη(σεν.

Δήλιον εὐφαρέτρα(ν......
εὔφρονι θυμῷ εὔφημ....
ἱκτῆρ(α) κλάδον ἐν παλα(μ...
ἀ(γλ)αὸν ἔρνος κοῦροι Ἀθη(ναι.....
..υ...αμ....ος υμνος.ε...
κλυτὸν ηγ..ον.....
ἐπιτάῤῥοθον ὅ(ν) ποτ' (ἐγεί)νατο νούσω(ν....
δύης Ἀσκληπιὸν εὔφ(ρον)α κοῦρον...
τόν δ' ἀνὰ Πηλιάδας κορυ(φ)ὰς ἐδίδαξε (τέ)χν(ην..,..σο-
φίαν Κένταυρος ἀλεξίπονον (μ)ερόπεσσιν...
παῖδα Κορωνίδος ἤπιον ἀνδράσι δαίμονα σεμνότα(τον..
τοῦδ' ἐγένοντο κόροι Ποδαλείριος ἠδὲ Μαχάων Ἑλλη..
λόγχης· ἰὴ Παιάν·
ἠδ' Ἰασὼ Ἀκεσώ τε καὶ Αἴγλη καὶ Πανάκεια, Ἠπιόνης (θύγατρες σὺν
ἀριπρέπτω Ὑγιείᾳ· ἰὴ Παιάν·
χαῖρε βροτοῖς μέγ' ὄνειαρ, δαῖμον κλεινότατε—..ω,..
Ἀσκληπιέ, σὴν δὲ δίδου σοφίαν ὑμνοῦντας ἐς ἀ(εὶ θ)άλλειν
ἐν βιοτῇ σὺν τερπνοτάτῃ Ὑγιείᾳ· ἰὴ Παιά(ν)·
σώζοις δ' Ἀτθίδα Κεκροπίαν πόλιν αἰὲν ἐπερχόμ(εν)ος ἰὲ Παιάν.
ἤπιος ἔσσο, μάκαρ, στυγεράς τ' ἀπέρυκε νούσους...νεω ἰὲ Παιάν.

Ὁ ἀνωτέρω ὕμνος ἀναγινώσκεται ἐπὶ στήλης λίθου Πεντελησίου, πολλαχῶς μὲν κεκολοβωμένης, σωζούσης δὲ ὅμως μέρος τοῦ ἄνω ἀετωματίου, καὶ ἀπαρτιζομένης ἐκ τεμαχίων τριῶν, ὧν τὸ ἓν μέγα, τὰ δύο μικρά. Τὸ ὅλον ὕψος της 0,40, πλάτος 0,40, πάχος 0,08. Κάτω ὑπὸ τὸν κβ'. στίχον μένει κενὴ γραμμάτων ἐπιφάνεια. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων τῶν μετὰ Χριστόν. Ἐν μέσῳ τῷ τυμπάνῳ τοῦ ἀετωματίου ἦτό ποτε ἀνάγλυπτόν τι σύμβολον, οὗ μικρόν τι μέρος μόνον σώζεται, ὑπεμφαῖνον ἴσως οὐρὰν ὄφεως ἢ ἄκραν ταινίας στεφάνου. Τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ τὸ νῦν κολοβὸν δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ ἦτο Μα-

κεδόνιος, ὅπερ ὄνομα εἶχε ποιητής τις ἐπιγραμμάτων περιληφθέντων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἀνθολογίᾳ, διότι ἐκεῖνος ἔζη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, τὸ δὲ παρὸν ποίημα οὐδαμῶς φαίνεται τόσον ὄψιον. Αἱ ἀρχαὶ τῶν στίχων ἐπὶ τοῦ λίθου εἶναι ἀκριβῶς ὅπως τὰς ἀπέδωκα, μέχρι μὲν τοῦ ιϐ'. στίχου ἐναλλὰξ μία ἐξέχουσα καὶ μία εἰσέχουσα, ὕστερον δὲ γίνεται ἀλλοία ἡ τάξις. Τὰ ἄνευ στιγμῶν ἀφεθέντα μοι κενὰ χωρία κενὰ εἶναι καὶ ἐπὶ τοῦ λίθου, μεθ' ἃ ἐν ἀποστάσει τινὶ κεῖνται τὰ ἐφύμνια ἰὴ Παιὰν καὶ ἰὲ Παιὰν πεντάκις, μόνον ὅτι τὸ τελευταῖον ἰὲ Παιὰν εἶναι γεγραμμένον ἐν συνεχείᾳ μετὰ τῆς πρὸ αὐτῆς κολοϐῆς λέξεως. Ταῦτα οὕτως ἠκριϐολόγησα, ἵνα παράσχω εἰς τοὺς φιλομούσους ἀναγνώστας τὰ στοιχεῖα πάντα, ἃ ἤθελον χρειασθῇ πρὸς τὴν ὀρθὴν κατάληψιν τῆς μετρικῆς κατασκευῆς τοῦ ποιήματος, ἧς ἐγὼ δὲν ἐφάπτομαι, ἔχων εἰς ἄλλα νὰ ἀσχοληθῶ.

Τὸ ἐν στίχῳ ιζ'. σύνθετον ἐπίθετον ἀρίπρεπτος φαίνεται νέον, ἀλλὰ τὸ ἁπλοῦν πρεπτὸς εὕρηται παρ' Αἰσχύλῳ καὶ Ἀριστοφάνει.—Τὸ ἰῶτα τὸ ταῖς δοτικαῖς προσγραφόμενον οὐδαμοῦ ἔχει ὁ λίθος.

Τὸ ἐν στίχῳ κϐ'. νούσους ἐναντιοῦται εἰς τὸ μέτρον, ἀλλ' οὕτω τὸ ἔχει ὁ λίθος.

Νῦν δὲ χάριν τῶν νεωτέρων προσθέτω τὰ ἑξῆς. Ὕμνοι εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν ἐν βιϐλίοις παλαιοῖς περισωθέντες μέχρις ἡμῶν ὑπάρχουσιν ὅσον ἠξεύρω δύο. Τούτων ὁ ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς φερόμενος εἶναι βραχύτατος στίχων πέντε, καὶ φαίνεται κολοϐός. Ὁ δὲ ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς εἶναι στίχων ὀκτὼ καὶ περιλαμϐάνει μὲν πλείονα ἐπίθετα τοῦ θεοῦ, ἄλλως δὲ δὲν μετέχει φιλοκαλίας.

Ἐπὶ λίθων δὲ περισωθέντες ὕμνοι εἶναι ἐν ἑξαμέτροις ἡρωϊκοῖς εἷς στίχων ἕξ, ἐκδεδομένος ἐν C. I. Gr. ἀρ. 511. Ὁ ἔχων αὐτὸν λίθος, συληθεὶς ἐκ τῶν περὶ τὰς Ἀθήνας τόπων τῷ 1688 ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Γερμανικῆς Ἀσσίας στρατευμάτων, εἶναι τώρα ἐν Kassel. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δὲ λίθου ἕπεται καὶ ὕμνος εἰς τὴν Ὑγίειαν καὶ ἄλλος εἰς τὸν Τελεσφόρον. Ὁ εἰς τὴν Ὑγίειαν εἶναι καλὸς ὄντως, ἐγνωρίζετο δὲ καὶ πρότερον, ἅτε πολὺ κάλλιον ἐν χειρογράφοις βιϐλίοις διασωθεὶς ὡς ποίημα τοῦ Σικυωνίου Ἀρίφρο-

νος (ἴδε Bergk ἐν τοῖς Poëtae lyrici Graeci, ἔκδ. γ'. σ. 1249). Ὁ δὲ εἰς Τελεσφόρον καὶ κάκιστα εἶναι ἐπὶ τοῦ λίθου διατεθειμένος καὶ ἄλλως ὄχι λόγου ἄξιον χρῆμα. Ἄλλος ὕμνος εἰς Ἀσκληπιὸν στίχων ἡρωϊκῶν κολοβῶν ἑπτὰ ἐπὶ λίθου εἶναι ὁ ἐν C. I. Gr. ἀρ. 5973 ἀναγινωσκόμενος. — Ἔτι Ἰσοδήμου τοῦ Τροιζηνίου μνημονεύεταί τις ὕμνος εἰς Ἀσκληπιὸν παρὰ Λουκιανῷ ἐν Δημοσθ. ἐγκωμίῳ § 27. Παρὰ δὲ Ὠριγένει ἐν τῷ κατὰ αἱρέσ. ἐλέγχῳ (4, 33) σώζεται ἔτι ὕμνος ἢ ἐπίκλησις εἰς Ἀσκληπιὸν εἰς 11 στίχους ἡρωϊκούς.—Ἕνα Σοφοκλέους τοῦ πάνυ παιᾶνα εἰς Ἀσκληπιὸν ὁ Φιλόστρατος (ἐν βίῳ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως 3,17) λέγει ὅτι ᾖδον ἐν Ἀθήναις. Εὕρομεν δὲ καὶ ἡμεῖς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπὶ λίθου ἐν ταύταις ταῖς ἀνασκαφαῖς καὶ ἐδημοσιεύσαμεν ἐν Ἀθηναίου τόμ. ε'. σ. 340, καὶ ἐνῷ ἠλπίζαμεν νὰ εὕρωμεν καὶ τὴν συνέχειάν του, ἕως τώρα δὲν ηὐτυχήσαμεν, ἄλλα δέ τινα τεμάχια ὕμνου ἄλλου εἰς Ἀσκληπιὸν εὑρεθέντα μέλλομεν ἄλλοτε νὰ δημοσιεύσωμεν, ὅταν εὐκολυνθῶμεν. Ὁπωσδήποτε δὲ καὶ ἂν ἔχωσι τὰ κατὰ τοὺς ἄλλους ὕμνους, τούς τε ἐν βιβλίοις καὶ τοὺς ἐπὶ λίθων, ὁ παρὼν εἶναι ὁ μακρότατος πάντων.

25.

Δημ)ήτριος Χάρητος Γαργήττιος
.........καὶ τὴν ὑποδοχὴν καὶ τὴν μύησιν οἰκείοις ἀναλώμασι..
.... τ)ῷ θεῷι καὶ τῆι πατρίδι.—

Ἔχει τὰ ἀνωτέρω πλὰξ λίθου Πεντελησίου, εἰς ἓξ τεμάχια νῦν οὖσα τεθραυσμένη καὶ ἄνω, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἠκρωτηριασμένη, σῳοτέρα δὲ τὰ κάτω, ὕψους 0,77, πλάτους 0,48, πάχους 0,10. Κατωτάτω ἔχει περιθώριον πλάτους ὡς 0,10, ὀλίγον μὲν ὑψούμενον, τραχέως δ' ἐξειργασμένην ἔχον τὴν ἐπιφάνειαν, ἐνῷ ἡ λοιπὴ ἀνωτέρω ἐπιφάνεια ἡ βαθυτέρα εἶναι πολὺ λεία καὶ γυμνὴ καὶ προκαλεῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν εἰκασίαν, μήπως εἶχέ ποτε ζωγραφίαν τινά, ἀφοῦ μάλιστα οἱ τρεῖς τῆς ἐπιγραφῆς στίχοι εἶναι ἐγκεχαραγμένοι ἐπὶ τοῦ κατωτάτω μέρους τῆς λείας ταύτης ἐπιφανείας καὶ πρὸς τῷ περιθωρίῳ, τὰ δὲ γράμματα ἐν τοῖς χαράγμασι σώζουσι ζωηρὸν χρῶμα ἐρυθρόν. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν μετὰ Χριστὸν Καισαρείων χρόνων.

Τοῦ α'. στίχου πιθανῶς δὲν ἀπωλέσθησαν ἐν ἀρχῇ εἰμὴ τρία γράμματα μόνον, ἐκεῖνα ἅπερ συνεπλήρωσα· ἦτο δὲ οὗτος βραχύς, ἀπολήγων εἰς τὸ δημοτικὸν ὄνομα, μεθ' ὃ ἔτι τόπος κενὸς ὑπολείπεται· οὐχ οὕτως δὲ ὁ β^{ος}, οὗ καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ἐλλιπῆ, πάλιν δὲ ὁ γ^{ος} εἶναι μόνον ἐν ἀρχῇ ἐλλιπής, τὸ δὲ τέλος του σώζεται. Ἂν ὁ α^{ος} στίχος ἦτό ποτε συμμετρικῶς κεχαραγμένος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χώρου ὑπὲρ τὸν β^{ον}, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἀπωλέσθησαν ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ β^{ου} τούτου πολὺ πλείονα γράμματα ἢ ὅσας ἡμεῖς στιγμὰς ἐθέσαμεν, ὡσαύτως δ' ἴσως καὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ γ^{ου}. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Εἰς τίνος δὲ θεοῦ λατρείαν ἀναφέρεται ἡ ἐπιγραφή, ἄδηλον ἐμοί. Ὑποδοχὴ ἡ λεγομένη ἐν τῷ β^{ῳ} στίχῳ εἰκάζω, ὅτι εἶναι ἡ θείου τινὸς ἀγάλματος ἐν πομπῇ φερομένου ὑποδοχὴ παρὰ τοῦ Δημητρίου αὐτοῦ ὡς ἱερέως (*). Αὕτη δὲ ὡς καὶ ἡ μύησις τινῶν θ' ἀπήτουν δαπάνας, ἃς λέγεται καταβαλὼν ἐξ ἰδίων ὁ Γαργήττιος ἀνήρ, καὶ τοῦτο ἐπὶ τῆς πλακός ποτε ἴσως ἦτο ἐζωγραφημένον.

26.

Μενεκράτης Κηνσωρείνου Φαληρεὺς ζακορεύων
τὰ ζώδια ἐπεσκεύασα καὶ τὴν τράπεζαν.

Πλίνθος λίθου Πεντελησίου μεγάλη, μήκους ἢ πλάτους **1,22**, ὕψους **0,74**, πάχους **0,43**, ἔχει τὰ ἀνωτέρω ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν δύο πλατειῶν ἐπιφανειῶν της, γράμμασι τῶν μ. Χρ. Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἄλλας δὲ δύο ἐπιγραφὰς ἀναθηματικὰς ἐμμέτρους ἔχει ἐπὶ τῆς ἄλλης ἀντιθέτου ἐπιφανείας, παλαιοτέρας ἐκείνας καὶ δὴ τῶν Ἑλληνομακεδονικῶν χρόνων, ἃς δὲν ἐκδίδω σήμερον, διότι

(*) Ὁ P. Foucart ἐξέδωκεν ἐν τῷ Annuaire de l' Association pour l'encouragement des études grecques en France, 9 année, 1875, σελ. 328 ἐπιγραφὴν ἐκ Μαντινείας πρὸς τιμὴν ἱερείας τινός, καὶ ἐκεῖ λέγεται περὶ αὐτῆς «ὑπεδέξατο δὲ καὶ τὸν θεὸν εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν, καθώς ἐστιν ἔθος τοῖς ἀεὶ γινομένοις ἱερεῦσιν.» — Οὕτω καὶ ἐπιγραφή τις ἐκ Βιθυνίας (παρὰ Lebas et Waddington, Inscr. d' Asie mineure, N. 1143) λέγει περί τινος Ἀνουβίωνος, ὅτι «ὑπεδέξατο τὰ χαρμόσυνα τῆς Ἴσιδος.» — Πιθανῶς δὲ οἱ ὑποδεχόμενοι ὑπεδέχοντο καὶ τοὺς πομπεύοντας πάντας καὶ ἐφίλευον αὐτούς.

Διονυσόδωρος ἦρχε, Δεξικλῆς με ὅτε
νείκης ἄεθλον ἔλαβεν ἠϊθέων χορῷ.

Ἄρχων Διονυσόδωρος Εὐκάρπου τέ | χνης
πάσης με κῦδος κωμικῆς τραγικῆς χορ | ῶν
τὸν διθύραμβον τρίποδα θῆκε Ἀσκληπιῶ | .

(Ἀσκληπιῶ κ)αὶ Ὑγιείᾳ καὶ σεβαστῶι Καίσαρι ||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||| | |||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||
||||||||||||||| ἐπὶ ἄρχ | οντος καὶ ἱερέως Δρούσου ὑπάτου Πολυχάρμου τοῦ Πολυ-
(ἱερέως διὰ) βίου Ζήνωνος τοῦ Λευκίου Ῥαμνουσίου. | κρίτου Ἀζηνιέως.

Δύο τμήματα μεγάλα καὶ σῶα Ἰωνικοῦ ἐπιστυλίου λίθου Πεντελησίου, συναρμοζόμενα ἀλλήλοις ἐκεῖ ἔνθα ἔθεσα κάθετον γραμμήν, μήκους δ' ἐν ὅλῳ 4,84, ὕψους 0,52, πάχους 0,56, ἔχουσι τὸ ἀνωτέρω δοθὲν κείμενον, τοὺς μὲν ἰαμβικοὺς στίχους γράμμασι μικροτέροις καὶ στρογγυλωτέροις (ἐν οἷς δηλ. ὁρῶνται τὰ Є, Ϲ καὶ Ѡ), τὰ δὲ ἄλλα μεγάλοις καὶ τετραγωνοτέροις, ἔνθα καὶ σαφῆ κρουσμάτων σημεῖα φαίνονται, δηλοῦντα ὅτι ἐξεκολάφθησαν καὶ ἄλλα πολλὰ γράμματα πρότερόν ποτε ὑπάρξαντα, δηλ. τὸ ὄνομα καὶ αἱ τιμαὶ αὐτοκράτορος λαομισήτου. Ἀριστερᾷ δὲ τῷ ὁρῶντι ἔθεσα ἐγὼ ἐν παρενθέσει τὰς εἰς τοὺς δύο στίχους ἀναγκαίας συμπληρώσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἦσάν ποτε ἐπὶ τρίτου τινὸς τμήματος ἐπιστυλίου ὁμοίου, ὅπερ ἐξέλιπεν ἢ δὲν ἀνευρέθη ἀκόμη. Ταῦτα δὲ τὰ δύο ἐξήχθησαν πρὸ ὀλίγων ἑβδομάδων ἐκ τοῦ γόμου δύο πρόπαλαι κατεστραμμένων καμαρῶν τοῦ Σερπεντζέ, ἐνῷ ἄλλα ὅμοια δώδεκα ἐπιστύλια, ὅλως ἀνεπίγραφα, ἐξήχθησαν ἀλλαχόθεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ Σερπεντζέ. Εἰς ποῖον οἰκοδόμημα ἐκ τῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ ἀνῆκον, ἀγνοῶ, ὡς ἀγνοῶ καὶ τὰ περὶ τοῦ ἄλλου ἐπιστυλίου τμήματος, τοῦ ὁποίου ἡ ὁμοία πως ἐπιγραφὴ ἐτυπώθη ἐν Ἀθηναίου τόμ. ε'. σελ. 319. Ἀλλ' οὔτε θέλω περὶ τούτου νὰ ἐξετάσω τώρα. Μόνον δὲ μίαν μικρὰν συζήτησιν περὶ τοῦ χρόνου τῆς πρὸ ὀφθαλμῶν ταύτης ποικίλης ἐπιγραφῆς ἐπεθύμουν νὰ μὴ παραλείψω. Λέγω λοιπὸν ὅτι δέν μοι φαίνονται σύγχρονα πάντα τὰ ἐπὶ τῶν δύο τούτων λίθων γράμματα, ὄχι διότι ἔχουσιν ἀλλοῖον σχῆμα τὰ ἄνω τὰ μικρότερα καὶ ἀλλοῖον τὰ κάτω τὰ μείζονα, ἅτε γνωρίζων ἐπιγραφὰς τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἄλλῳ σχήματι ἀρχομένας καὶ ἄλλῳ τελευτώσας· ἀλλὰ διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔγεινεν ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει ἥ τε ἀνάθεσις τοῦ κτίσματος καὶ ἡ ἀνάθεσις τῶν ἐν αὐτῷ ἢ ἐπ' αὐτοῦ τριπόδων, ἀφοῦ καὶ οἱ ἄρχοντες οἱ ἐπώνυμοι, ἐφ' ὧν ἔγιναν αἱ ἀναθέσεις αὗται, σαφῶς λέγονται δύο καὶ διάφοροι ἀλλήλων, ὁ μὲν Διονυσόδωρος, οὗ ἡ ἀρχοντία τίθεται τὸ 52 μ. Χρ., ὁ δὲ Πολύχαρμος Πολυκρίτου, ὅστις δὲν δύναται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ εἶναι ὁ Πολύχαρμος ὁ τιθέμενος τὸ 52 πρ. Χρ. (ἴδε περὶ ἀμφοτέρων τὸ βιβλίον τοῦ Dumont, Essai sur les archontes Athéniens κτλ.) ἀλλὰ θὰ εἶναι ἄλλος τις, ὄχι πολὺ ἴσως ἀφεστὼς τοῖς χρόνοις τοῦ Διονυσοδώρου καὶ τοῦ Δημοχάρους, τοῦ τιθεμένου κατὰ τὸ 29 μ. Χρ. ἄγνωστος δὲ εἰς ἡμᾶς διατελέσας μέχρι τοῦδε. Ταῦτα δὲ λέγω, ἐπειδὴ ὁ ἐνταῦθα ἀναγεγραμμένος διὰ βίου ἱερεὺς (ὑποθέτω τοῦ Ἀσκληπιοῦ) Ζήνων ὁ Ῥαμνούσιος ἱεράτευε καὶ ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος Δημοχάρους. (ἴδε τὴν προμνημονευθεῖσαν ἐπιγραφὴν τὴν ἐν σελ. 319 τοῦ ε'. τόμου τοῦ Ἀθηναίου.) Τοσαῦτα περὶ τούτου βραχέως.

δὲν κατώρθωσα ἀκόμη νὰ τὰς ἀναγνώσω ἐντελῶς, ὡς οὔσας πολὺ τετριμμένας (*). Ὁ λίθος ἦτο ἐξ ἀρχῆς κεκοσμημένος ἀρχιτεκτονικῶς ἄνω καὶ κάτω κυματίοις ὡς βάθρον, ἀλλὰ ταῦτα ἀπεκρούσθησαν ἔκπαλαι ἐπίτηδες, ἢ τότε ὅτε κατεχρήσατο αὐτῷ εἰς δευτέραν χρῆσιν ὁ πτωχὸς ἴσως ζάκορος ἢ μᾶλλον ὅτε ἐνέκτισαν αὐτὸν εἰς τὸν τοῖχον τοῦ Σερπεντζέ, ἵνα στρώσῃ κάλλιον. Ἐν ὅσῳ ἦτο ἐντετειχισμένος ὁρατά, ἦσαν μόνον τὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων γράμματα, καὶ ἴσως ἤδη που καὶ ἐξεδόθησαν, ὅπερ ἐγὼ ἠγνόησα. Θεωρῶ δὲ καὶ ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον ἀναφερομένην. Τράπεζαν ἱερὰν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ ἀναφέρουσιν οὐ μόνον τὰ ἐσχάτως γνωσθέντα ψηφίσματα, ἀλλ' ἤδη καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Πλούτῳ στίχ. 639, ἐφ' ἧς ἐτίθεντο φθοῖς καὶ ἰσχάδες καὶ ἄλλαι προσφοραί.

(Τὴν 27 ἐπιγραφὴν ὅρα ἐξ ἀριστερῶν εἰς ἰδιαίτερον φύλλον τετυπωμένην.)

28.

Κ)ουροτρόφιον.

Αὕτη ἡ διὰ τὰ Ἑλληνικὰ λεξικὰ νέα λέξις ἀναγινώσκεται ἐπὶ βάθρου τετραγώνου λίθου Πεντελησίου, ἐξαχθέντος πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐκ τοῦ νεωτερικοῦ τοίχου τοῦ Σερπεντζέ, ὡς 35 μέτρα ἀπὸ τοῦ θεάτρου πρὸς δυσμάς, σώζοντος μὲν ἱκανῶς τὸν κάτω περιθέοντα ἀρχιτεκτονικόν του κόσμον, τὰ δὲ ἄνω ὄντος ὅλως ἐφθαρμένου καὶ οὕτως, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ τεκμηριωθῇ τὸ ἐξ ἀρχῆς ὕψος του ἢ τὸ πῶς ποτε ἦτο ἡ ἄνω ὁριζόντιος ἐπιφάνειά του ἐσχηματισμένη. Ὕψος τὸ νῦν 0,35, πλάτος 0,73, πάχος ἢ βάθος 0,40. Ἄνωθεν τῶν γραμμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι μικρὰ καὶ φαίνονται ὡς τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων,

---

(*) Ὅμως δὲ δίδω ὧδε ἐκ τῆς ἑτέρας αὐτῶν, οὔσης ὀκταστίχου, τὰ ὀλίγα ταῦτα πρὸς δήλωσιν τῆς ποιότητός της·

. . . Ἀπόλλωνος . . . .
Κεκροπιδ . . . νίκας κλῶνας ἀναψάμενον
. . . . . καὶ δῆμος Ἀθηνῶν.

ὑπάρχει ἔτι ὀλίγη ὡς 4 ἑκατοστῶν, μέτρου κενὴ ἐπιφάνεια, μετ' αὐτὰ δὲ πρὸς δεξιὰ καὶ ὑπ' αὐτὰ πολλὴ ἡ κενὴ ἐπιφάνεια καὶ λεία, ὥστε καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα ἡ λέξις κουροτρόφιον ἦτό ποτε ἡ μόνη μονωτάτη ἐν τῷ μέσῳ ἐγκεχαραγμένη. Ἀλλὰ τοῦτο δὴ εἶναι καὶ τὸ πολλὴν φέρον δυσκολίαν εἰς τὴν ὀρθὴν αὐτῆς ἐκδοχήν. Διότι ἡ λέξις τί ἄλλο δύναται νὰ σημαίνῃ, εἰ μὴ τόπον ἱερὸν ἢ ναὸν τῆς Γῆς κουροτρόφου, αὐτὸ δηλ. ἐκεῖνο τὸ κτίσμα, ὃ ἰδών ποτε ὁ Παυσανίας πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἰσόδου ἀνέγραψεν ἐν βιβλ. Α, 22, 3 οὕτω· ἔστι δὲ καὶ Γῆς κουροτρόφου καὶ Δήμητρος ἱερὸν Χλόης. Ἀλλά, ὅσον ἡμεῖς ἠξεύρομεν, δὲν ἦτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συνήθεια ἐπὶ τῶν κτισμάτων ἢ τῶν θυρῶν τῶν ἱερῶν τεμενῶν τοιαῦται ξηραὶ ὀνομαστικαὶ ἐπιγραφαὶ νὰ ἐγχαράττωνται. Θὰ εἴπῃ τις ἴσως· ἰδοὺ τώρα τὸ μανθάνομεν. Ναί, ἀλλὰ ὁ λίθος, σχῆμα ἔχων, ὡς εἴπομεν, βάθρου καὶ ὄχι ἐπιστυλίου ἢ ὑπερθύρου, δύσκολον κάμνει τὴν τοιαύτην ἑρμηνείαν του. Καὶ ὡς βωμὸν ἂν τὸν ἐκλάβωμεν, πάλιν ἀπροσφυῶς ἔχει ἡ ἐπιγραφή. Δὲν θέλομεν δὲ ἔτι νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν τόπον ὅπου εὑρέθη ὁ λίθος, ὅστις εἶναι πολὺ μακρὰν τῆς εἰσόδου τῆς Ἀκροπόλεως· διότι μεταθέσεις λίθων ἔγιναν πολλαὶ κατὰ τοὺς πάλαι χρόνους τῶν καταστροφῶν. Πάντα ταῦτα ὅμως συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ μᾶς συγκρύπτωσι τὴν ἀληθῆ σημασίαν ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς, ἥτις (εἰρήσθω τοῦτο ἐπὶ τέλους·) εἶναι ἡ μόνη ἐκ τῶν τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης λέγουσά τι περὶ τῶν μετὰ τὸ Ἀσκληπιεῖον πρὸς δυσμὰς κειμένων ποτὲ ἱερῶν κτισμάτων. Εὐχόμεθα δὲ ἄλλοι νὰ χρησιμοποιήσωσι κάλλιον ἡμῶν τὸ εὕρημα τοῦτο πρὸς παραγωγὴν γνώσεως ἐπιστημονικῆς.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 5 Ἰουλίου 1877.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

Υ. Γ. Καὶ ἄλλο ἐκ τοῦ τοίχου τοῦ Σερπεντζὲ ἐξήχθη ἄνω τεμάχιον βάθρου λίθου Πεντελησίου ἔχον τὰ

κο)ΥΡΟΤΡ(όφ . . .

πιθανῶς καὶ αὐτὰ ὄντα ποτὲ μόνα καὶ κατὰ μεσῆς τοῦ βάθρου.

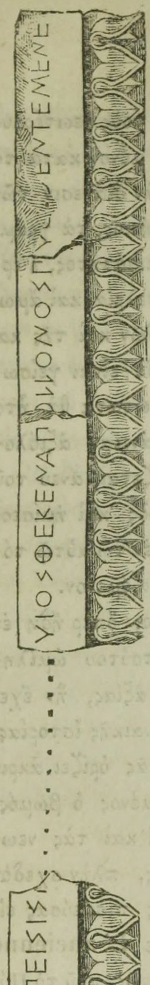

ΑΛΛΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ.

Ἵνα μὴ λείπωσι καὶ ἐν τῷ Ἀθηναίῳ δύο σπουδαῖαι ἐπιγραφαί, ἐκδοθεῖσαι πρό τινος χρόνου ἐν Ἀθήναις ἐν πολιτικαῖς ἐφημερίσι, μετεκδίδομεν αὐτὰς ὧδε.

Τὴν πρώτην εἶδα τῇ 29 Ἀπριλίου 1877 κατακειμένην ἔν τινι αὐλῇ οἰκίας ἐπὶ τάδε τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ νοτιοδυτικῶς τοῦ Ὀλυμπιείου, ὅπου μὲ ὡδήγησέ τις ἵνα μοι δείξῃ ἐγγράμματον λίθον πωλούμενον. Εἶχε δὲ ἀνασκαφῇ αὐτοῦ πρὸ μηνῶν εἰς 5 τεμάχια. Ἰδοὺ ὁμοιότυπον αὐτῆς, κατά τι ἀκριβέστερον τοῦ πρώτου ἐν τῷ τῆς 7 Μαΐου φύλλῳ τῆς «Ἐφημερίδος» τυπωθέντος, παρατιθέμενον ἐν τῷ περιθωρίῳ.

Ἡ χαρὰ ἐμοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὅσοι μετὰ ταῦτα τὴν εἶδαν, ἀγορασθεῖσαν εὐθὺς καὶ κατατεθεῖσαν ἐν τῷ Βαρβακείῳ Μουσείῳ τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρίας, ὑπῆρξε φυσικῷ τῷ λόγῳ μεγάλη· διότι ἦτο πρόδηλον ὅτι εἴχομεν ἐνώπιόν μας αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ μνημεῖον τῶν Πεισιστρατιδῶν, ὅπερ ἰδὼν καὶ ἀντιγράψας ἀκριβέστατα ὁ Θουκυδίδης ἐνεθησαύρισεν εἰς τὸ ἀθάνατον σύγγραμμά του ἐν βιβλ. Ϛʹ. 54, ὡς ἑξῆς·

Μνῆμα τόδ᾽ ἧς ἀρχῆς Πεισίστρατος Ἱππίου υἱὸς
θῆκεν Ἀπόλλωνος Πυθίου ἐν τεμένει. (*)

(*) Προηγοῦνται τῶν στίχων παρὰ Θουκυδίδῃ τάδε· καὶ ἄλλοι τε αὐτῶν ἦρξαν τὴν ἐνιαυσίαν Ἀθηναίοις ἀρχὴν καὶ Πεισίστρατος ὁ Ἱππίου τοῦ τυραννεύσαντος υἱός, τοῦ πάππου ἔχων τοὔνομα, ὃς τῶν δώδεκα θεῶν βωμὸν τὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἄρχων ἀνέθηκε καὶ τὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Πυθίου· καὶ τῷ μὲν ἐν τῇ ἀγορᾷ προσοικοδομήσας ὕστερον ὁ δῆμος Ἀθηναίων μεῖζον μῆκος τοῦ βωμοῦ ἠφάνισε τοὐπίγραμμα· τοῦ δ᾽ ἐν Πυθίου

Ἡ μεταγραφὴ αὕτη (τοῦτο παρατηροῦμεν διὰ τοὺς νεωτέρους τῶν φιλολογούντων) διαφέρει τοῦ πρωτοτύπου μόνον κατὰ τὸ νεωτερικὸν τῆς μετευκλειδείου ὀρθογραφίας καὶ τὴν διάθεσιν τῶν στίχων, κατ' οὐδὲν δὲ ἄλλο. Ὁ λίθος εἶναι Πεντελήσιος, τὰ γράμματα εὔσχημα, ἀπηλλαγμένα πάσης ἀρχαϊκῆς σκαιότητος, ἡ ἐργασία τῶν καλῶν ἀρχιτεκτονικῶν κοσμημάτων τελεία καὶ ἄμωμος, ἐν ἑνὶ λόγῳ μνημεῖον ἄξιον τῶν Πεισιστρατιδῶν καὶ τῆς καὶ ἄλλοθεν γνωστῆς αὐτῶν φιλοκαλίας. Προφανῶς δὲ εἶναι γείσωμα τοῦ κυρίου προσώπου τοῦ βωμοῦ, ὅστις πιθανώτατα θὰ ἦτο τετράγωνος καὶ θ' ἀπετέλει ὄγκον καὶ ἄνω ἐπιφάνειαν ἀξιόλογον, διότι μῆκος ἔχει τὰ νῦν ὁ λίθος καθ' ὅσον σώζεται, ἄνευ τοῦ ὁρωμένου ἐν τῷ ξυλογραφήματι χάσματος, ἑνὸς καὶ ἡμίσεος γαλ. μέτρου. Ἴσως εὑρεθῇ καὶ τὸ ἐλλεῖπον μέρος ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ὅταν γίνῃ ἔρευνα δι' ἀνασκαφῆς, ὡς εἶναι ἐλπιζόμενον.

Πρέπει δ' ἔτι νὰ ἀναγραφῇ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖνο, ὅπερ ἤδη ἐν πάσαις ταῖς ἐφημερίσιν, ὅσαι περὶ τοῦ εὑρήματος τούτου ὡμίλησαν, ἐῤῥέθη ὀρθῶς, ὅτι δηλ. πλὴν τῆς εἰδικῆς του ἀξίας, ἣν ἔχει ὡς τιμαλφὲς μνημεῖον τῆς πρὸ τῶν Μηδικῶν Ἀθηναϊκῆς ἱστορίας, ἔχει καὶ τοπογραφικὴν σημασίαν μεγάλην, διότι μᾶς ὁρίζει ἀκριβῶς ποῦ ἔκειτο τὸ Πύθιον, ἐν ᾧ ποτε ἦτο ἱδρυμένος ὁ βωμός, καὶ οὕτω παύονται πλανώμενοι καὶ πλανῶντες οἱ καὶ τὰς νεωτάτας τοπογραφίας τῶν Ἀθηνῶν συγγράψαντες, πλὴν σχεδὸν μόνου τοῦ μακαρίτου Πιττάκη, ὅστις ἁπλοϊκῶς πιστεύσας εἰς τὸν Θουκυδίδην ἐφρόνησε περὶ τούτου ὀρθά. (Ἴδε L' ancienne Athènes, p. 185). Ὁ Θουκυδίδης εἶχεν εἰπεῖ σαφῶς, ποῦ τὸ Πύθιον. (*) Ἀλλ' ἡ πολυϊδρία τινῶν δὲν ἐπίστευε, διὰ λόγους δῆθεν πολλοὺς καὶ μεγάλους, προερχομένους ἐκ συνδυασμῶν γινομένων πρὸς λύσιν ἄλλων σκοτεινοτέρων τοπογραφικῶν ζητημάτων. Ὅ-

---

ἔτι καὶ νῦν δηλόν ἐστιν ἀμυδροῖς γράμμασι λέγον τάδε· μνῆμα τόδ' κτλ.

(*) Ἐν βιβλ. Β', 15: τὸ δὲ πρὸ τούτου ἡ ἀκρόπολις ἡ νῦν οὖσα πόλις ἦν καὶ τὸ ὑπ' αὐτὴν πρὸς νότον μάλιστα τετραμμένον· τεκμήριον δέ· τὰ γὰρ ἱερὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀκροπόλει καὶ ἄλλων θεῶν ἐστι καὶ τὰ ἔξω πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τῆς πόλεως μᾶλλον ἵδρυται, τό τε τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τὸ Πύθιον καὶ τὸ τῆς Γῆς καὶ τὸ ἐν Λίμναις Διονύσου.

θεν ἄλλος μὲν ἔθετε τὸ Πύθιον ὅπου νῦν τὸ νέον γυμναστήριον πρὸς τῷ Ἰλισσῷ, ἄλλος δ' ὅπου νῦν τὸ μαρμάρινον Ζάππειον μέγαρον, ἄλλος ἔτι ὅπου νῦν τοῦ καθηγητοῦ Θ. Ὀρφανίδου ἡ οἰκία, καὶ ἄλλοι ἴσως ἀλλοῦ. Ἀλλ' ἐν βραχεῖ χρόνῳ θέλει ἀποδειχθῇ διὰ τῆς θεᾶς σκαπάνης, ὅτι ἐν τῷ τόπῳ ὅπου εὑρέθη νῦν τὸ τοῦ βωμοῦ γεῖσον, ἐκεῖ κεῖται καὶ αὐτὸς ὁ βωμός, ἀφοῦ (τοῦτο λέγομεν ἐν γνώσει) καὶ ἄλλα ἀρχαῖα ἐνεπίγραφα μάρμαρα πλησιέστατα ἐκεῖ ἀνεσκάφησαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἅπερ εἶχον βεβαίαν πρὸς τὸ Πύθιον σχέσιν, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ δοθῇ τότε ἡ δέουσα εἰς αὐτὰ προσοχή. Ὁ χρόνος δ' ἐγένετο νῦν διδάσκαλος.

Ἡ δὲ ἄλλη σπουδαία ἐπιγραφὴ ἐτυπώθη ὡς ἑξῆς ἐν τῇ Παλιγγενεσίᾳ (φύλλῳ τῆς 17 Μαΐου 1877.)

«Δημοσιεύομεν ἐπίγραμμα ἀρχαῖον ἀξιόλογον, κεχαραγμένον ἐπὶ λίθου εὑρεθέντος πέρυσιν ἐν ἀνασκαφαῖς γενομέναις περὶ τὰς Θήβας, καὶ ἀναγνωσθὲν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐν Θήβαις, ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ βουλευτοῦ Διαμάντη, παρὰ τοῦ ἐπαρχιακοῦ δημοδιδασκάλου Ἐπαμ. Κορομάντζου, ὅστις μᾶς ἔπεμψεν ἀντίγραφον αὐτοῦ, προσθεὶς καὶ χάρτινον ἐκτύπωμα, καὶ σημείωσιν, ὅτι ὁ λίθος εἶναι ὑπόλευκος, ὕψους 0,86, πλάτους 0,57, πάχους 0,33. Ἰδοὺ αἱ λέξεις τοῦ ἐπιγράμματος.

Ξ ε ν ο κ ρ ά τ η ς,
Θ ε ό π ο μ π ο ς,
Μ ν α σ ί λ α ο ς.
Ἀνίκα τὸ Σπάρτας ἐκράτει δόρυ, τηνάκιΣ εἷλεν
Ξεινοκράτης κλάρωι Ζηνὶ τροπαῖα φέρειν,
οὐ τὸν ἀπ' Εὐρώτα δείσας στόλον οὐδὲ Λάκαιναν
ἀσπίδα· Θηβαῖοι κρείσσονες ἐν πολέμωι·
καρύσσει Λεύκτροις νικαφόρα δουρὶ τροπαῖα·
οὐδ' Ἐπαμεινώνδα δεύτεροι ἐδράμομεν.

Εἶναι φανερόν, ὅτι τὸ ἐπίγραμμα ἀναφέρεται εἰς τὴν περίφημον ἐν Λεύκτροις (τὸ 371 πρ. Χρ.) μάχην, ἐν ᾗ μέρος εἶχεν, ὡς ἐκ τοῦ Παυσανίου (Θ'. 13, 6) γνωρίζομεν, καὶ ὁ Ξενοκράτης ὁ ἀναγεγραμμένος ἐπὶ τοῦ λίθου, Βοιωτάρχης ὢν τότε μετ' ἄλλων καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἐπαμεινώνδα καὶ σύμφωνος τῇ τούτου γνώμῃ περὶ ταχείας συγκροτήσεως τῆς μάχης. Τίνες δὲ οἱ μετὰ τὸν

Ξενοκράτη ἀναγεγραμμένοι δύο ἔτι ἄνδρες; Περὶ τοῦ Μνασιλάου τίποτε δὲν ἠξεύρω. Πιθανώτατα ὁ Θεόπομπος δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ τὸν ὑπὸ Πλουτάρχου (ἐν βίῳ Πελοπίδα κεφ. 8) ἀναφερόμενον ὡς ἕνα τῶν πρώτων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀνδρῶν. (Πρβλ. καὶ Πλουτ. περὶ τοῦ Σωκρ. δαιμον. 25. 30). Οὔτε δὲ Θεόπομπος οὔτε Μνασίλαος ἀναγράφονται ὡς Βοιωτάρχαι ὑπὸ Παυσανίου (ἔνθα ἀνωτέρω) ἀλλὰ ἄλλοι τινές. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω· τὸ δ' ἐπίγραμμα αὐτὸ ἔχει ἐν τῷ α'. στίχῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ β'., ὄχι τόσον σαφῆ τὴν φράσιν, διότι καὶ νέα ἐκεῖ λέξις τὸ χρονικὸν ἐπίῤῥημα *τηνάκι* ἐμφανίζεται καὶ ἄδηλόν πως εἶναι, ἂν τὸ ἐν τέλει αὐτοῦ Σ ἐκληπτέον ὡς ἀντωνυμία β'. προσώπου μὲ ἀπόστροφον, ἢ ὡς ληκτικὸν τοῦ ἐπιῤῥήματος. Ἂν ἐκληφθῇ ὡς ἀντωνυμία, εἰς τί πρᾶγμα ἢ πρόσωπον θ' ἀναφέρεται; Ἴσως εἰς ἀσπίδα ἢ δόρυ ἢ κράνος ὅπερ ἑλὼν ὁ Ξενοκράτης ἀφιέρωσεν ὡς τρόπαιον· ἀλλὰ τὸ *εἷλεν*, μετὰ τοῦ ἑπομένου *κλάρῳ* ὂν συνεζευγμένον, παρέχει δυσκολίας τινάς. Ἂς παραλείψωμεν δὲ τὸν περὶ αὐτῶν λόγον ὡς οὐ τοῦ παρόντος χρόνου καὶ τόπου. Ἂς χαρῶμεν δὲ μόνον, ὅτι τοιαῦτα ἀριπρεπῆ μνημεῖα τῆς ποτὲ δόξης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀναδίδει κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὡς ἐξ ἁμίλλης πᾶσα γωνία τῆς Ἑλλαδικῆς γῆς καὶ ἂς φιλοτιμώμεθα νὰ τὰ διασώζωμεν ἀπὸ πάσης περαιτέρω βλάβης. Σ. Α. Κ.»

Δημοσιεύομεν καὶ τὸ ἑξῆς ἐν Πειραιεῖ ἔν τινι τῶν οἰκιῶν τοῦ κ. Ν. Μελετοπούλου εὑρεθὲν ἀρτίως ἀξιόλογον ψήφισμα, περὶ οὗ ἤδη ἔγραψαν αἱ ἐφημερίδες.

Σπαρτόκωι, Παιρισάδηι,
Ἀπολλωνίωι, Λεύκωνος παισί.
[τόπος κενὸς ὡς 8 στίχων]
Ἐπὶ Θεμιστοκλέους ἄρχοντος,
ἐπὶ τῆς Αἰγηΐδος ὀγδόης πρυτ-
ανείας, ἧι Λυσίμαχος Σωσιδή(μ-
ο Ἀχ(α)ρ(ν)εὺς ἐγραμμάτευε Θε(ό-
φιλος Ἁλι)μούσιος ἐπεστάτε(ι,
Ἀνδροτίων Ἄνδρωνος Γαργήττιος εἶπεν· π(ε-
ρὶ ὧν ἐπέστειλε Σπάρτοκος κ(αὶ) Παιρ(ισάδη-
ς καὶ οἱ πρέσβεις οἱ ἥκοντες π(α)ρ' αὐτῶν ἀπ(α-

γγέλλουσιν, ἀποκρί(ν)ασθαι α(ὐτ)οῖ(ς), ὅτι ὁ (δῆ- μος ὁ Ἀθηναίων ἐπαινεῖ Σπάρτοκον καὶ Παι- ρισάδην ὅτι εἰσὶν ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ ἐπ(αγ- γέλλονται τῶι δήμωι τῶι Ἀθηναίων ἐπιμ(ελ- ήσεσθαι τῆς ἐκπομπῆς τοῦ (σ)ί(τ)ου, καθάπερ ὁ πατὴρ αὐτῶν ἐπεμελεῖτο (κα)ὶ (ὑπ)ηρετήσειν π- ροθύμως ὅτου ἂν ὁ δῆμος δ(έ)ηται, καὶ ἀπαγγ(έ- λλειν αὐτο(ῖ)ς το(ὺ)ς πρέσβεις, ὅτι ταῦτα ποι- οῦντες οὐδενὸ(ς) ἀτυχήσουσιν τοῦ δήμου το- ῦ Ἀθηναίων· (ὑπ)ὲρ ὧν δὲ τὰς δωρειὰς διδόασι- ν Ἀθηναίοις ἅσπερ Σάτυρος καὶ Λεύκων ἔδο- σαν, εἶναι (Σπ)α(ρτ)ό(κ)ωι (κ)αὶ Παιρισάδηι τὰς δ- ωρειὰς ἃς ὁ δῆμος ἔδωκε Σατύρωι καὶ Λεύκω- νι καὶ στεφανῶσαι χρυσῶι στεφάνωι Παναθη- ναίοις το(ῖς μεγ)άλοις ἀπὸ χιλίων δραχμῶν ἑκάτερ(ο)ν· (ποιε)ῖσθαι δὲ τοὺς στεφάνους το- ὺς ἀθλοθέ(τας τ)ῶι προτέρωι ἔτει Παναθηνα- ίων τῶν μεγάλων κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ δήμου τὸ πρότερον ἐψηφισμένον Λεύκωνι καὶ ἀνα- γορεύειν, ὅτι στεφανοῖ ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων Σπάρτοκον καὶ Παιρισάδην τοὺς Λεύκωνος παῖδας ἀρετῆς καὶ εὐνοίας ἕνεκα τῆς εἰς τ- ὸν δῆμον τὸν Ἀθηναίων· ἐπειδὴ δὲ τοὺς στεφ- άνους ἀνατιθέασι τῆι Ἀθηνᾶι τῆι Πολιάδι, τοὺς ἀθλοθέτας εἰς τὸν νεὼ ἀνατιθέναι το- ὺς στεφάνους, ἐπιγράψαντας· Σπάρτοκος-- καὶ Παιρισάδης Λεύκωνος παῖδες ἀνέθεσα- ν τῆι Ἀθηναίαι, στεφανωθέντες ὑπὸ τοῦ δήμ- ου τοῦ Ἀθηναίων· τὸ δὲ ἀργύριον διδόναι το- ῖς ἀθλοθέταις εἰς τοὺς στεφάνους τὸν τοῦ δήμου ταμίαν ἐκ τῶν εἰς τὰ κατὰ ψηφίσματα τῶι δήμωι μεριζομένων· τὸ δὲ νῦν εἶναι παρ- αδοῦναι τοὺς ἀποδέκτας τὸ εἰς τοὺς στεφ(ά- νους ἐκ τῶν στρατιωτικῶν χρημάτων· ἀναγ(ρ- άψαι δὲ τὸ ψήφισμα τόδε τὸν γραμματέα τῆς βουλῆς ἐν στήληι λιθίνει καὶ στῆσαι πλη(σ- ίον τῆς Σατύρου καὶ Λεύκωνος, ἐς δὲ τὴν ἀν(α- γραφὴν δοῦναι τὸν ταμίαν τοῦ δήμου τριά(κ- οντα δραχμάς· ἐπαινέσαι δὲ τοὺς πρέσβει(ς Σῶσιν καὶ Θεοδόσιον, ὅτι ἐπιμελοῦνται (τῶ-

ν ἀφικνουμένων Ἀθήνηθεν εἰς Βόσπορον (κα-
ὶ καλέσαι αὐτοὺς ἐπὶ ξένια εἰς τὸ πρυτα(νε-
ῖον εἰς αὔριον· περὶ δὲ τῶν χρημάτων τῶν (ὀφ-
ει)λ(ο)μένων τοῖς παισὶ τοῖς Λεύκωνος ὅπ(ως
ἂ)ν ἀπολάβωσιν, χρηματίσαι τοὺς προέδ(ρος
οἳ) ἂν λάχωσι προεδρεύειν ἐν τῶι δήμωι (τῆι
ὀγ)δόηι ἐπὶ δέκ(α) πρῶτον μετὰ τὰ ἱερά, ὅ(πως ἂ-
ν) ἀπολαβόντες τὰ χρήματα μὴ ἐγκαλῶσ(ι τῶι
δήμωι τῶι Ἀθηναίων· δοῦναι δ(ὲ τὰ)ς ὑπη(ρεσί-
α)ς ἃς αἰτοῦσι Σπάρτοκος καὶ Παιρισ(άδης, τ-
οὺ)ς δὲ πρ(έ)σβεις ἀπογράψαι τὰ ὀνόμα(τα τῶν
ὑπ)ηρε(σι)ῶν ὧν ἂν λάβωσιν τῶι γραμμα(τεῖ τῆ-
ς βουλῆς· οὓς δ' ἂν ἀπογράψωσιν, εἶνα(ι ἐν τῶι (;)
τ(ετ)αγμένωι (;) ποιοῦντας ἀγαθὸν ὅτι (ἂν δύνω-
νται τοὺς παῖδας τοὺς Λεύκωνος· Π........
.ς Τιμοκράτους Κριωεὺς εἶπε· τὰ (μὲν ἄλλα κ-
αθάπερ Ἀνδροτίων, στεφανῶσα(ι δὲ καὶ Ἀπολ-
λώνιον τὸν Λεύκωνος ὑὸν ἐκ τῶ(ν......

[τόπος κενὸς ὡς 5 στίχων]

Ἡ στήλη ἡ ἔχουσα τὰ ἀνωτέρω εἶναι εὐμεγέθης, λίθου Πεντελησίου, εὑρέθη δὲ τεθλασμένη πρόπαλαι εἰς δύο τεμάχια, γινομένης σκαφῆς ἔν τινι οἰκίᾳ τοῦ κ. Ν. Μελετοπούλου, κειμένῃ ἐπὶ τῆς δευτέρας τῶν ἀπὸ θαλάσσης παραλλήλων μακρῶν ὁδῶν τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ Πειραϊκοῦ λιμένος, δηλ. κατὰ τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου Ἐμπορίου, μεταξὺ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Σπυρίδωνος καὶ τοῦ τελωνείου. Ἀνωτάτω ἔχει γεῖσον κεκοσμημένον μικροῖς ὀρθοκεράμοις. Ὑπ' αὐτὸ δὲ ἐν βαθυτέρᾳ ἐπιφανείᾳ μεταξὺ δύο ὀρθοστατῶν βλέπομεν ἀνάγλυπτον παράστασιν τριῶν ἀνδρῶν σχήματος μεγαλοπρεποῦς, τῶν μὲν δύο καθημένων ἐπὶ θρόνων, τοῦ δὲ ἑνὸς ἱσταμένου καὶ ἐρειδομένου ἐπὶ βακτηρίας. Καὶ οἱ τρεῖς, ἂν καὶεἶναι ὅλως ἀποκεκρουσμένα τὰ πρόσωπά των, φαίνονται ὅτι ἦσαν πωγωνοφόροι, καὶ μακρόκομοι, ἡ δὲ ἀναβολή των ὁμοία· ἱμάτιον μόνον ἄνευ χιτῶνος ἔχοντες προφαίνουσι τὸ στῆθος γυμνὸν καὶ οἱ καθήμενοι καὶ ὁ ἱστάμενος· τούτου δὲ τὸ σχῆμα καθ' ὅλου ὁμοιάζει τῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ὑποθέτω δὲ ὅτι ὁ εἷς τῶν καθημένων ἐκράτει ποτὲ καὶ σκῆπτρον τῇ δεξιᾷ, ὁ δὲ ἄλλος τῇ ἀριστερᾷ ἥπτετο τοῦ ὤμου τοῦ παρισταμένου αὐτῷ, ἀλλὰ ταῦτα ἀβεβαιότερα,

ἀποκρουσθεισῶν πρόπαλαι τῶν χειρῶν κατὰ τὸ πλεῖστον. Τίνας δὲ παριστάνει ἡ γλυφὴ αὕτη; Προχειρότατον μὲν καὶ ἁπλούστατον θὰ ἦτο νὰ εἴπῃ τις, ὅτι τοὺς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ψηφίσματος ἀναγεγραμμένους τρεῖς παῖδας τοῦ Λεύκωνος, τοὺς τιμηθέντας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων· καθ' ἣν ἐκδοχὴν ἤθελέ πως ἐξηγεῖσθαι ἡ τῶν δύο μόνων ἐνθρόνισις ὡς μόνων ἀρχόντων τότε ἢ ἀρξάντων καὶ ἡ τοῦ τρίτου ὀρθὴ στάσις, ὡς οὔπω μετασχόντος τῆς ἀρχῆς. Ἀλλ' ἔχει ἡ ἐκδοχὴ αὕτη καί τινα τὰ δυσχερῆ, δι' ἃ μᾶλλον θὰ ἔκλινα νὰ θεωρήσω τοὺς μὲν δύο καθημένους ὡς τὸν Σάτυρον καὶ τὸν Λεύκωνα, τὸν πάππον δηλ. καὶ τὸν πατέρα τῶν τριῶν τῶν νῦν τιμωμένων, τιμηθέντας καὶ αὐτοὺς πρότερον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πολιτείᾳ καὶ χαλκαῖς εἰκόσιν, ὡς ἀλλαχόθεν ἠξεύρομεν, τὸν δὲ τρίτον ὡς τὸν γεραρὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων τὸν παρασχόντα ποτὲ τὰς τιμὰς καὶ παρέχοντα νῦν ὁμοίας εἰς τοὺς ἐκείνων ἀπογόνους. Ἀλλ' ἂς ἀποφανθῶσιν ὁριστικῶς περὶ τῆς παραστάσεως ἄλλοι· ἐγὼ δὲ ἂς εἴπω τινὰ ὧδε περὶ τοῦ κειμένου τοῦ ψηφίσματος, τὰ ἀναγκαιότατα.

Ὑπὸ τὸ ἀνάγλυφον ἐξέχει κανὼν μετὰ κυματίου κατιόντος καὶ εὐθὺς ὑποκάτω εἶναι τὰ γράμματα τῆς κεφαλίδος εἰς δύο μεγαλογραμμάτους στίχους. Μετ' αὐτοὺς ὁ κενὸς ἀφεθεὶς τόπος θὰ περιεῖχε πιθανῶς γραπτοὺς ἢ καὶ κεχρυσωμένους τρεῖς στεφάνους, ὧν δὲν δύναμαι νὰ εἴπω ὅτι σώζονται ἀριδήλως τὰ ἴχνη. Ἀπὸ τοῦ τρίτου στίχου γίνεται ἡ γραφὴ στοιχηδὸν μέχρι τοῦ ἑβδόμου, περιλαμβανομένων μικροτέρων γραμμάτων **24** ἐν ἑκάστῳ στίχῳ. Σημειωτέον δέ, ὅτι ἐνταῦθα τυπικαί τινες φράσεις παρελείφθησαν ὅλως, ἡ ἡμέρα τῆς πρυτανείας καὶ ἡ τοῦ μηνός, ὁ ἐπιψηφίζων πρόεδρος καὶ αὐτὸ τὸ ἔδοξεν ἢ δεδόχθαι τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ. Ταῦτα πάντα οὕτω παραλείπονται ἐνίοτε καὶ ἐν ἄλλοις ἐπὶ λίθων ψηφίσμασι, ἄλλοτε δ' ἄλλα αὐτῶν κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους καὶ τὰ ἑκάστοτε ἐπικρατοῦντα ἔθη τῆς πολιτείας. Ἀπὸ τοῦ η'. στίχου καὶ ἑξῆς μέχρι τέλους γίνονται ἐν ἑκάστῳ στίχῳ τὰ γράμματα συμπυκνούμενα **34**, πλὴν τοῦ ιϛ'. ἔνθα ἐκτάκτως παρενετέθη ἓν τριακοστὸν πέμπτον γράμμα, τὸ Ι τοῦ ἀπαρεμφάτου *ὑπηρετήσειν*.

Μέρη τινὰ τῆς γεγραμμένης ἐπιφανείας εἶναι πολὺ τετριμμένα, δι' ὃ ἡ ἀνάγνωσις καθίστατο λίαν ἐπισφαλής. Μακρὸν δὲ ἤθελεν εἶναι νὰ γράψω περὶ τῶν συμπληρώσεών μου δικαιολογίας. Ἂς κρίνωσιν οἱ ἐπαΐοντες περὶ αὐτῶν· λέγω ὅμως περὶ τῶν ἐν τοῖς στίχοις ϛ'. καὶ ζ'. ὅτι τὰς ἔλαβα, ὡς ὤφειλον, ἐκ τοῦ ἐν Corp. Inscr. Attic. II, 1, ὑπ' ἀρ. 109 ψηφίσματος.

Οἱ τιμώμενοι εἶναι οἱ ἄρχοντες τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου (τοῦ πορθμοῦ τοῦ ἄγοντος εἰς τὴν Μαιῶτιν λίμνην, τὴν νῦν Ἀζοφικὴν θάλασσαν) καὶ τῆς περὶ αὐτὸν χώρας ἐν Εὐρώπῃ τε καὶ Ἀσίᾳ, Ἕλληνες μὲν τὸ γένος, παρ' οἷς ὅμως καὶ βαρβαρικὰ εἶχον εἰσφρήσει ὀνόματα τὰ Σπάρτοκος καὶ Παιρισάδης, ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν Θρακῶν ἐπιγαμίας των. Γνωστοῦ δὲ ὄντος, ὅτι ὁ ἐφ' οὗ ἐγένετο τὸ ψήφισμα ἄρχων Θεμιστοκλῆς ἦρξε τὸ 347 πρὸ Χρ., δικαιούμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ τοῦ ά. στίχου Σπάρτοκος εἶναι ὁ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς γ^{ος} τοῦ ὀνόματος τούτου γνωριζόμενος, ὁ ἄρξας ἀπὸ τοῦ 353 πρὸ Χρ. καὶ ἐφεξῆς ἔτη πέντε, ὁ Παιρισάδης δὲ εἶναι ὁ α^{ος} τοῦ ὀνόματος τούτου, ὅστις ἀπὸ τοῦ 349 πρὸ Χρ. πολλὰ ἐφεξῆς ἔτη ἦρξε. Ἴδε Bœckh ἐν Corp. Inscr. Gr. τόμ. β'. σελ. 94, ἀκολουθοῦντα ἐν ταῖς χρονολογίαις ταύταις τὸν Διόδωρον. Τοῦ δὲ Ἀπολλωνίου τοῦ ἐν β'. στίχῳ, δὲν ἠξεύρω ἐγώ, ἂν γίνεταί που ἀλλαχοῦ μνεία. Ἐν τούτοις πῶς ἐν ἔτει 347 πρὸ Χρ. γράφεται ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἡμετέρου ψηφίσματος ὄνομα ἀνδρὸς οὐκέτι ζῶντος, τὸ τοῦ Σπαρτόκου καὶ λέγεται περὶ αὐτοῦ ἐν στίχῳ ξ'. ὅτι αἰτεῖ τι (ὑπηρεσίας, ναύτας δηλ. ἐρέτας) μετὰ τοῦ Παιρισάδου παρὰ τῶν Ἀθηναίων; Τοῦτο εἶναι δυσοικονόμητον ἄλλως, πλὴν ἂν ὑποτεθῶσιν αἱ παρὰ Διοδώρῳ χρονολογίαι ἐσφαλμέναι. Ταῦτα μὲν οὕτω· παρατηρήσεως δὲ ἄξιον εἶναι, ὅτι οἱ τιμώμενοι ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ λέγονται ἁπλῶς παῖδες Λεύκωνος (ὅπως καὶ παρ' Ἰσοκράτει ἐν τῷ Τραπεζιτικῷ καὶ παρὰ Λυσίᾳ ἐν τῷ ὑπὲρ Μαντιθέου λόγῳ ὁ Σάτυρος ἁπλῶς Σάτυρος), ἐνῷ ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην λόγῳ τὸν Λεύκωνα ὀνομάζει ἄρχοντα τοῦ Βοσπόρου, ἐν δὲ ψηφίσματι Ἀττικῷ τοῦ ἔτους 286 πρὸ Χρ. (ἴδε αὐτὸ ἐν C. I. A. II, 1, ἀρ. 311) ὁ δ^{ος} Σπάρτοκος καὶ ἄντικρυς βασιλεὺς καλεῖται. Ἡ γενεὰ αὕτη ἡ

ἐν τῷ Βοσπόρῳ αἰῶνας ὅλους ἄρξασα καὶ πάντοτε εὐεργετικὴ εἰς τοὺς Ἀθηναίους δειχθεῖσα, ἰδίως διὰ τῆς ἐκ τοῦ Βοσπόρου ἀτελοῦς ἐκπομπῆς τοῦ σίτου (ἴδε τοὺς ἀνωτέρω λόγους καὶ ἔτι τὸν Δημοσθένους πρὸς Φορμίωνα) καὶ διὰ τοῦτο τυχοῦσα παρ' αὐτοῖς μεγάλων τιμῶν, ἐφιλοτιμεῖτο, ὡς βλέπομεν ἐκ τοῦ παρόντος ψηφίσματος, καὶ αὐτοὺς τοὺς χρυσοῦς στεφάνους οὓς ἐλάμβανε νὰ ἀφιερώνῃ πάλιν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνᾶν τὴν Πολιάδα. Τόσον μέγα ἦτο ἀκόμη τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεως ταύτης ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης.

Ὁ εἰπὼν τὸ ψήφισμα Ἀνδροτίων δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἄλλος παρὰ τὸν καθ' οὗ ἐῤῥέθη ὁ γνωστὸς λόγος τοῦ Δημοσθένους. Ἐντεῦθεν δὲ πρῶτον μανθάνομεν τὸ ὄνομα τοῦ πατρός του καὶ τοῦ δήμου του. Ὁ δὲ παρὰ Πλάτωνι (ἐν Γοργίᾳ καὶ Πρωταγόρᾳ) Ἄνδρων Ἀνδροτίωνος, ἄνευ δημοτικοῦ, πιθανώτατα εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ ἐνταῦθα Ἄνδρωνι, ὥστε ὁ Ἀνδροτίων γεννηθεὶς ἐκ πατρὸς ἐραστοῦ τῆς τῶν σοφιστῶν σοφίας καὶ παιδευθεὶς καὶ αὐτὸς ἴσως ὑπὸ σοφιστῶν, δὲν εἶναι παράδοξον, ἂν ἀπέβη τοιοῦτος, ὁποῖον ὁ Δημοσθένης τὸν παριστᾷ, πονηρὸς ἐν πᾶσι.

Πολλὰ τῶν ἐν τῷ κειμένῳ χρῃζόντων ἑρμηνείας παρατρέχομεν, διότι ὁ περὶ αὐτῶν λόγος δὲν περαίνεται βραχέως. Ἐπιλέγομεν δὲ μόνον ἔτι τοῦτο, ὅτι ἂν κάμῃ ὁ κ. Μελετόπουλος περαιτέραν διὰ σκαφῆς ζήτησιν ἐν τῇ οἰκίᾳ του, ὡς προθυμεῖται, πιθανώτατον εἶναι νὰ εὑρεθῇ καὶ ἡ Σατύρου καὶ Λεύκωνος στήλη, ἡ ἀναφερομένη ἐν στίχῳ μζ'., καθ' ὅσον μάλιστα ἡ ἤδη εὑρεθεῖσα ἔχει κατὰ τὴν ἑτέραν τῶν τοῦ πάχους πλευρῶν της ἓν κοίλωμα τετράγωνον καὶ μίαν τρῦπαν, ἐμφαίνοντα ὅτι συνεδέετό πως μετ' ἄλλης τινὸς πλησίον ἱδρυμένης, ὡς λέγεται ἐν αὐτῷ τῷ ψηφίσματι.

Ἐκτυποῦμεν τέλος καὶ τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον ψήφισμα καὶ ἄλλως ὂν ἀξιόλογον καὶ ὡς ἔχον ἐπὶ κεφαλῆς ἀναγραφέα (ἴδε τὰ γεγραμμένα ἀνωτέρω, σελ. 133).

Ἀναγραφεὺς Ἀρχένικος Νουκρίτου Λαμπτ(ρεύ)ς.

Ἐπὶ Νεαίχμου ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Ἐρεχθηίδος δευτέρας πρυτανείας, ἐι Θηραμένης Κηφισιεὺς ἐγραμμάτευε, Βοηδρομιῶνος ἐνδεκάτει, μιᾶι καὶ τριακοστεῖ τῆς πρυτανείας· τῶν προέδρων ἐπεψήφιζε Διόδ..ος Ἰκαριεύς· ἔδοξεν τῶι δήμωι· Δημάδης Δημέου Παιανιεὺς εἶπεν· ὅπως ἂν ἡ ἀγορὰ ἡ ἐν Πειραεῖ (κα)τασκευασθεῖ καὶ ὁμαλισθεῖ ὡς κάλλιστα καὶ τὰ ἐν τῶι ἀγορανομίωι ἐπισκευασθεῖ ὧν ἂν προσδεῖται ἅπαντα, ἀγαθῆι τύχηι, δεδόχθαι τῶι δήμωι· τοὺς ἀγορανόμους τοὺς ἐμ Πειραεῖ ἐπιμεληθῆναι ἁπάντων τούτων· τὸ δὲ ἀνάλωμα εἶναι εἰς ταῦτα ἐκ τοῦ ἀργυρίου οὗ οἱ ἀγορανόμοι διαχειρίζουσιν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ τῶν ἀστυνόμων ἐπιμέλεια προστέτακται τοῖς ἀγορανόμοις, ἐπιμεληθῆναι τοὺς ἀγορανόμους τῶν ὁδῶν τῶν πλατειῶν, ἧι ἡ πομπὴ πορεύεται τῶι Διὶ τῶι Σωτῆρι καὶ τῶι Διον(ύ)σωι, ὅπως ἂν ὁμαλισθῶσιν καὶ κατασκευασθῶσιν ὡς βέλτιστα· τὰ δὲ ἀναλώματα εἶναι εἰς ταῦτα ἐκ τοῦ ἀργυρίου οὗ οἱ ἀγορανόμοι διαχειρίζουσιν· ἐπαναγκαζόντων δὲ καὶ τοὺς τὸν χοῦν καταβεβληκότας εἰς τὰς ὁδοὺς πάντας; ἀναι;(ρ)εῖν τρόπωι ὅτωι ἂν ἐπίστωνται· ἐπειδὰν δ' ἐπισκευασθεῖ τοῦ ἀγορανομίου ἃ ἐνδεῖται καὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ὁδῶν, (δ)ι' ὧ(ν ἡ) πομπὴ τῶι τε Δι(ὶ) τῶι Σωτῆρι καὶ τῶι Δ(ι)ο(νύ)σωι πέμπεται, τὰ λοιπὰ χρήματα κατα(βά)λλειν αὐτοὺς πρὸς τοὺς νομοθέτας κατὰ τὸν νόμον· ὅπως δ' ἂν καὶ εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον ὡς βέλτισ(τα) ΚΙ;..τε.........α τά τ' ἐν τῆι ἀγορᾶι τῆι ἐμ Πειραεῖ καὶ τὰ ἐν ταῖς ὁδοῖς ΧΗΕΞΕΙ; καὶ ....).. χοῦν καταβά)λλειν μήτε ἀλλ...........κοπ Ρ; ω ......ἐ)ν τῆι ἀγορᾶι μή(τ') ἐ(ν) ταῖς ὁδοῖς ....ἐὰν δέ τις τ)ούτων τι ποεῖ, ἐὰμ μ-

ὲν δοῦλος ἧι;..........) Λμά(στ)ιγ(ι); ΝΠΛ
(ηγα..................)ανάγκ(ε)ι ;ο ερ
..αυτῶιε.
..τεϛαΝ;.
...ΟΝ;..
....

Τὸ ἀνωτέρω ψήφισμα ἀναγινώσκεται ἐπὶ στήλης λίθου Ὑμηττίου, ἐχούσης ἄνω ἀέτωμα καὶ ἐν τῷ τυμπάνῳ αὐτοῦ μικρὸν ῥόδακα ἀνάγλυπτον (rosace), τὰ δὲ κάτω οὔσης κολοβῆς. Ὕψος τὸ νῦν 0,74, πλάτος 0,45, πάχος 0,09. Εὑρέθη ἐν Πειραιεῖ πρὸ πολλοῦ καὶ κατέκειτο παρά τινι ἀρχαιοπράτῃ, ἕως οὗ ἀγορασθεῖσα πρὸ ἡμερῶν τινῶν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας κατετέθη ἐν τῷ Βαρβακείῳ. Ἐκ τῶν ἐπὶ λίθου ὁπωσοῦν σωζομένων ψηφισμάτων τοῦ διαβοήτου καὶ οἰκτρὸν τέλος σχόντος Δημάδου (*) τοῦτο εἶναι τὸ μακρότατον καὶ περιεργότατον, διότι ἡ ὑπόθεσίς του δὲν εἶναι τόσον κοινή· λυπηρὸν μόνον ὅτι δὲν περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς ὁλόκληρον τὸ κείμενον, ἵνα καὶ πλείονας ἐξ αὐτοῦ λεπτομερείας ἐμανθάνομεν περὶ τοῦ τρόπου καθ᾽ ὃν ἡ ὁμάλισις τῶν ὁδῶν ἐγίνετο, τὰς ἀστυνομικὰς διατάξεις καὶ ποινὰς κτλ. Ὅπως δήποτε ὅμως περιέχονταί τινα, ἅπερ ἀσμένως ἤθελε παραλάβει καὶ ἐπωφεληθῆ ὁ E. Curtius, ἂν τὰ εἶχεν, ὅτε ἔγραφε τὴν καλήν του πραγματείαν: Zur Geschichte des Wegebaus bei den Griechen. Berlin, 1855, ἐκεῖνα μάλιστα, δι᾽ ὧν ἰσχυροποιοῦνται ὅσα περὶ τῶν ἱερῶν ὁδῶν ἐξέθηκε. Τοῦ λίθου ἡ ἐπιφάνεια μάλιστα ἐν τοῖς τελευταίοις στίχοις ἔπαθε φθορὰν μεγάλην, καὶ μέρος δὲ ὄχι μικρὸν τῆς στήλης ἐκ τῶν κάτω ὅλως λείπει, ἀποθραυσθὲν πρόπαλαι. Τὰ γράμματα ἀκριβῶς στοιχηδόν.

Ὁ Νέαιχμος ἄρχων εἶναι τοῦ ἔτους 320 πρὸ Χριστοῦ. Ὁ

(*) Ἴδε αὐτὰ ἐν τῷ C. I. A. II, 1, ὑπ᾽ ἀρ. 124, 127, 174, 178, 193. Εἶναι καὶ τὸ ἐν Ἀθηναίου τόμ. έ. σελ. 176 ἐκδοθέν, ἀλλ᾽ ἐκεῖνο μετεκδοὺς ὁ Kœhler ἐν C. I. A. ὑπ᾽ ἀρ. 302 ἐθεώρησεν, ἕνεκα τοῦ τυπικοῦ του, ὡς ἀνῆκον εἰς νεωτέρους χρόνους καὶ ῥηθὲν ὑπὸ ἐγγόνου τοῦ Δημάδου, ὅλως ὁμωνύμου τῷ πάππῳ. Ἀγνοῶ δ᾽ ἐγώ, ἂν εἴκασε ταῦτα ὁ Kœhler, ἢ παρέλαβέ ποθεν ἐκ τῆς ἱστορίας Δημάδην ἔγγονον τοῦ ῥήτορος Δημάδου καὶ αὐτὸν ῥήτορα. Δημέας δὲ υἱός του βεβαίως παρεδόθη ἡμῖν.

Δημάδης δὲ ἐθανατώθη τῷ 318, ὥστε τοῦτο τὸ ψήφισμα θεωρητέον ὡς ἓν τῶν τελευταίων αὐτοῦ. Βλέπει δὲ ὁ ἀναγινώσκων αὐτό, ὅτι καὶ οἱ πλεῖστον τῆς ὑγιοῦς πολιτικῆς ἀφιστάμενοι τότε ῥήτορες εἴς τινα ὅμως πράγματα τῆς διοικήσεως, καὶ ἴσως ὄχι εἰς μόνα τὰ τῆς τρεχούσης, ὡς ἠθέλομεν εἰπεῖ σήμερον, ὑπηρεσίας, ἐπρότεινον ὄχι σπανίως καὶ διενήργουν τὰ δέοντα, καθὼς καὶ οἱ σημερινοὶ ἡμῶν πολιτικοί. Τοιοῦτος ἦτο καὶ εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλ' ἂς ἀφήσωμεν ταῦτα.

Τοῦ ἐν τῷ ά. στίχῳ ἀναγραφέως τὸ ὄνομα ἀναγνωσθὲν ἐν ταύτῃ τῇ στήλῃ ὁλόκληρον χρησιμεύει εἰς συμπλήρωσιν τοῦ ἐν τῷ C. I. A. II, 1, ὑπ' ἀρ. 191 ἀτελῶς διασωθέντος. Καὶ τοῦ πατρός του δὲ τὸ ὄνομα εὐπρόσδεκτον ἔρχεται, Νούκριτος. Μέχρι τοῦδε ἐγνωρίζομεν μόνον τὸν ἀσυναίρετον τύπον Νεόκριτος, ὡς ἐκαλεῖτο Πυθαγόρειός τις ἐξ Ἀθηνῶν φιλόσοφος. Ἴδε Pape λεξικὸν τῶν κυρίων ὀνομάτων τῆς Ἑλληνικῆς.

Τὴν πομπὴν τὴν ἀναφερομένην δὶς ἐν στίχῳ κά. καὶ λά. ὡς πεμπομένην ἐν Πειραιεῖ τῷ Διῒ τῷ Σωτῆρι καὶ τῷ Διονύσῳ ἤδη πρὸ ἐτῶν τινῶν εἴχομεν μάθει ἐκ πλειόνων ἐφηβικῶν ψηφισμάτων, ἅπερ ἴδε νῦν ἐν τῷ C. I. A. II, 1, ἀπὸ ἀρ. 466 καὶ ἑξῆς. Ἦσαν ἐκεῖνα τὰ ψηφίσματα ἀληθῶς πολὺ νεώτερα τοῦ παρόντος, ἀλλ' αἱ ἑορταὶ δῆλον γίνεται νῦν ὅτι εἶχον παλαιὰν καταγωγήν, καὶ ὀνομάζονται ἐκεῖ Διϊσωτήρια καὶ Πειραῖα τῷ Διονύσῳ. Οὕτως ἓν κείμενον παλαιὸν διασαφεῖ τὸ ἄλλο.

Πολλὰ δύναταί τις ἀκόμη νὰ εἴπῃ ὄχι ἄχρηστα πρὸς τὴν τοῦ κειμένου ἑρμηνείαν, ἀλλ' ἂς ἀναβληθῶσιν ἕως οὗ ἐπιτευχθῇ πληρεστέρα καὶ βεβαιοτέρα ἀνάγνωσις ἢ ἐξ εἰκασίας συμπλήρωσις τῶν τελευταίων στίχων, ἔνθα ὁμολογῶ ὅτι δυνατὸν καὶ ἡμαρτημένως τινὰ νὰ ἀπέδωκα, σκιὰς γραμμάτων μόνον ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν μου. Οὕτω ἐν τέλει τοῦ μά. στίχου δὲν εἶμαι βέβαιος ἂν τὸ 𐅅 εἶναι ὄντως ἐπὶ τοῦ λίθου τοιοῦτο καὶ σημαίνει μετὰ τῶν ἑπομένων δύο γραμμάτων πεντήκοντα πλ(ηγῶν) ἀστυνομικὴν ποινὴν ἢ ἂν ἄλλο τι ἐκεῖ ὑποκρύπτεται.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 20 Αὐγούστου 1877.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

ΒΙΒΛΙΑ ΝΕΟΦΑΝΗ.

Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους, μετάφρασις ὑπὸ Χ. Κ. Σπυλιοπούλου, φοιτητοῦ. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον, σελ. 84.

Κρίσις τοῦ Βουτσιναίου ποιητικοῦ ἀγῶνος τοῦ ἔτους 1876 ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ Θ. Γ. Ὀρφανίδου. Ἐν Ἀθήναις 1876, 8ον, σελ. 120.

G. Julii Cæsaris commentarii de bello civili. Γ. Ἰουλίου Καίσαρος τὰ περὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἀπομνημονεύματα χάριν τῶν μαθητῶν ἐκδοθέντα, ἐξελληνισθέντα καὶ σημειώσεσι πλουτισθέντα ὑπὸ Σ. Κ. Σακελλαροπούλου, καθηγητοῦ ἐν τῷ γ' Ἀθήνησι γυμνασίῳ, τεῦχος α', περιέχον τὸ α' βιβλίον. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον, σελ. ἐ. καὶ 156.

Ἀπολογισμὸς τῶν ἐξόδων καὶ ἐσόδων τοῦ δήμου Ἀθηναίων καὶ τῶν δημοτικῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων διὰ τὸ ἔτος 1876. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον, σελ. 48.

Κατ' οἶκον ἢ ἐν δημοσίοις σχολείοις πρέπει νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ νέοι; Μελέτη ὑπὸ Νικ. Δ. Λεβίδου. Ἐν Ἀθήναις 1877, 12ον, σελ. 16.

Ἐπετηρὶς τῆς ἡγεμονίας Σάμου διὰ τὸ ἔτος 1877 ὑπὸ Ἐπαμ. Ι. Σταματιάδου, διευθυντοῦ τοῦ ἡγεμονικοῦ διοικητικοῦ γραφείου. Ἐν Σάμῳ 1877, 8ον, σελ. 168.

Ἀπάντησις Γ. Μιστριώτου πρὸς τὸν Ἰω. Πανταζίδην, ἐπικρίναντα τὴν ἔκδοσιν τοῦ Γοργίου τοῦ Πλάτωνος. Ἀθήνησι 1877, 8ον, σελ 64.

Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐν τῷ ε' τόμῳ τοῦ Ἀθηναίου ἀπὸ σελ. 435 δημοσιευθεῖσαν βιβλιοκρισίαν τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κ. Γρηγ. Βερναρδάκη. Ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ λέγει ἐν ὑποσημειώσει ὁ κ. Γ. Μιστριώτης ὅτι δημοσιεύει οὐχὶ ἐν τῷ Ἀθηναίῳ, ὡς ἔδει, ἀλλ' ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ τὴν ἀπάντησίν του ταύτην, διότι ἡ διεύθυνσις τοῦ Ἀθηναίου ἕνεκα συγγενικῶν λόγων ἠρνήθη νὰ δεχθῇ αὐτὴν ὡς γραφομένην κατὰ τοῦ κ. Ἰω. Πανταζίδου· οὕτω δὲ ἐπιρρίπτεται εἰς ἕνα ἰδίως τῶν διευθυντῶν τοῦ Ἀθηναίου μομφὴ προσωποληψίας, ἀναγκάζονται οὗτοι νὰ γνωστοποιήσωσι τὰ ὀλίγα ταῦτα. Τὸ Ἀθήναιον κατ' ἀρχὴν, ἣν ἀπαραβάτως ἐτήρησε μέχρι τοῦδε, ἀπαιτεῖ νὰ ὑπογράφῃ ἕκαστος ἣν πέμπει εἰς αὐτὸ πρὸς δημοσίευσιν διατριβήν. Ἐρωτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κ. Γρηγ. Βερναρδάκη ἡ διεύθυνσις ἂν δέχηται νὰ δημοσιεύσῃ κρίσιν τῆς ὑπὸ τοῦ κυρίου Μιστριώτου γενομένης τοῦ Γοργίου τοῦ Πλάτωνος ἐκδόσεως, ἀπήντησεν ὅτι δέχεται αὐτὴν, ἂν περιορίζηται εἰς ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν ἁπλῶς καὶ ἦναι ἐλευθέρα προσωπικοῦ πάθους, φέρει δὲ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ γράψαντος. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ἐξεπλήρου ἡ πεμφθεῖσα κρίσις, οὐδένα λόγον εἶχε τὸ Ἀθήναιον ν' ἀρνηθῇ τὴν δημοσίευσιν αὐτῆς. Ἐδήλωσε δὲ εἶτα καὶ εἰς τὸν κ. Μιστριώτην ὅτι δέχεται καὶ τούτου ἀπάντησιν πρὸς δη-

μοσίευσιν· ἐπειδὴ ὅμως οὗτος ἐπρότεινεν ὅτι θὰ ἀπαντήσῃ οὐχὶ εἰς τὸν ὑπογραφόμενον, ἀλλ' εἰς τὸν ἀληθῆ συντάκτην τῆς ἐν λόγῳ κρίσεως, ὡς τοιοῦτον δ' ἔλεγε τὸν κ. Ἰω. Πανταζίδην, ἡ διεύθυνσις τοῦ Ἀθηναίου παρετήρησεν, ὅτι ἡ ἀπάντησις δέον ν' ἀπευθύνηται εἰς τὸν ἐν τῇ κρίσει ὑπογραφόμενον, ὅςτις, καθ' ἃς ἔχει ἡ διεύθυνσις πληροφορίας, αὐτὸς εἶναι καὶ συντάκτης τῆς δημοσιευθείσης κρίσεως, οὐχὶ δὲ εἰς ἄλλο πρόσωπον. Ἐπιμένοντος δὲ τοῦ κ. Μιστριώτου, ἡ διεύθυνσις ὑπέδειξεν αὐτῷ ὅτι οὐδεὶς ἄλλος λόγος κωλύει αὐτὴν νὰ δεχθῇ τὴν πρότασίν του εἰ μὴ ἡ αὐστηρὰ τήρησις τῆς τοῦ περιοδικοῦ ἀρχῆς, καθ' ἣν συντάκτην θεωρεῖ τοῦτο τὸν ἐν τῇ δημοσιευομένῃ διατριβῇ ὑπογραφόμενον καὶ οὐχὶ ἄλλον, καὶ ὅτι, μὴ δεχομένη διὰ τὸν ῥηθέντα λόγον ἀπάντησιν ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν κ. Πανταζίδην, δὲν μεροληπτεῖ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκτελεῖ καθῆκον δικαιοσύνης ὀφειλόμενον πρὸς τακτικὸν συντάκτην τοῦ Ἀθηναίου, ὃν δὲν νομίζει συντάκτην τῆς δημοσιευθείσης κρίσεως. Εἰς πίστωσιν δὲ τῆς ἀμεροληψίας ἐδήλωσε τῷ κ. Μιστριώτῃ ὅτι δέχεται νὰ δημοσιεύσῃ πᾶσαν ἐπίκρισιν συγγράμματος τοῦ κ. Πανταζίδου ἢ καὶ διατριβῆς δημοσιευθείσης καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Ἀθηναίῳ, φερούσης ὅμως τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ μετὰ ταῦτα ἐπέμενεν οὐχ ἧττον ὁ κ. Μιστριώτης εἰς τὴν αἴτησίν του, ἡ διεύθυνσις δὲν ἠδύνατο νὰ παραβῇ τὰς τοῦ περιοδικοῦ ἀρχάς. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἀλήθεια.

Ὀλίγαι λέξεις εἰς ἐξέλεγξιν τῆς ἀπαντήσεως Γ. Μιστριώτου, ὑπὸ Γρηγ Ν. Βερναρδάκη Δ. Φ. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1877, 8ον, σελ. 48.

Ἀντωνίου Α. Ἀντωνιάδου, γυμνασιάρχου Πειραιῶς, Παυσανίας ὁ Λακεδαιμόνιος καὶ ἡ Κατάρα τῆς Μάννας, τραγῳδίαι. Ὁ τοκογλύφος ψηφοθήρας καὶ ἡ ἄπιστος (βραβευθεῖσα εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν τοῦ 1875), κωμῳδίαι. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον, σελ. 352.

Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Σμύρνῃ βιβλιοθήκης τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς μετὰ παραρτήματος περιέχοντος καί τινα ἀνέκδοτα ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου τοῦ Κεραμέως, ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ μουσείου τῆς αὐτῆς Σχολῆς. Σμύρνῃ 1877, 4ον, σελ. 72.

Λαμαρτίνου Γρατσιέλλα, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ὑπὸ Π. Λ. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον, σελ. 200.

Ἔκθεσις τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ ὑπὲρ τῆς γυναικείας παιδεύσεως συλλόγου τῶν κυριῶν περὶ τῶν πεπραγμένων ἀπὸ τῆς 15 ἀπριλίου 1875 μέχρι τῆς 31 μαρτίου 1877. Ἀθήνησι 1877, 8ον, σελ. 36.

Meditationes Thracicæ. Θρᾳκικαὶ μελέται ὑπὸ Βλασίου Γ. Σκορδέλη ἐκ Στενημάχου. Ἐν Λειψίᾳ 1877, 8ον, σελ. 46.

Quelques notes Statistiques sur la Grèce par Basile Digénis. Marseille 1877, 8ον, σελ. 64.

Ἡ ἀρχαία πολιτεία καὶ αἱ περὶ αὐτῆς θεωρίαι τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπὸ Νικοκλέους Καζάζη, διδάκτορος τῆς νομικῆς (ἀπόσπασμα ἀνεκδότου συγγράμματος). ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον, σελ. 140.

*Ἐπιτομὴ ἐπικρούσεως καὶ ἀνακρούσεως ὑπὸ P. Niemeyer, μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς 6′ ἐκδ. τοῦ γερμανικοῦ ὑπὸ Μ. Τζακύρογλου, μετὰ 26 εἰκόνων. ἐν Ἀθήναις 1877. 8ον, σελ. 139.

*Καρόλου Τάκερμαν οἱ Ἕλληνες τῆς σήμερον· μετάφρασις Ἀντ. Α. Ζυγομαλᾶ. Ἀθήνησι 1877, 8ον, σελ. 312.

Iliupersis nach Stesichorus. Inaugural-Dissertation von Lysander G. Chadzi Konstas. Leipzig, 1877. 8ον, σ. 72.

Oublions nous la Grèce ? Appel en faveur du Panhellénisme par F. L. Giraud. Marseille, 1877. 8ον, σ. 14.

De historia variisque generibus statuarum iconicarum apud Athenienses, disputavit L. B. Stenersen. Christianiae, 1877. 8ον, σ. 136.

Λόγος ἀπαγγελθεὶς ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Μητροπόλεως τὴν κγ′. Ἀπριλίου ἐπέτειον ἑορτὴν τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως ὑπὸ Ἰωάννου Κ. Παντούρη γυμνασιάρχου. Ἐν Καλάμαις, 1877. 8ον, σ. 15.

Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας ἀπὸ Ἰανουαρίου 1876 μέχρι Ἰανουαρίου 1877. Ἐν Ἀθήναις, 1877. 8ον, σ. 56 μετὰ πίνακος τῶν ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν ἀνασκαφῶν.

Monnais inedites des grands maitres de Rhodos de l' ordre de saint Jean de Jérusalem par P. Lambros. Paris 1877, 8ον, σ. 34 μετὰ 6 πινάκων. (Extrait des melanges de numismatiqve 1re série, t. II. 1877).

Στοιχεῖα γεωμετρίας ὑπὸ Β. Λάκωνος, ἐκδ. 6′ μετὰ βελτιώσεων καὶ προςθηκῶν. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον, σ. γ′ καὶ 320.

Ξενοφῶντος ἑλληνικὰ μετὰ σημειώσεων χάριν τῶν μαθητῶν ὑπὸ Δ. Π. Κυριακοπούλου· τεῦχος α′. Ἀθήνησι 1877, 8ον, σ. ι′ καὶ 134.

De aedibus Homericis, dissertatio inauguralis, quam...scripsit Ioannes Protodicos Parius. Lipsiae, 1877. [περὶ τῆς καθ' Ὅμηρον οἰκίας] εἰς 8ον, σ. 73 μετὰ διαγραμμάτων.

Μικρὰ στοιχειώδης γεωμετρία ὑπὸ Γεωργίου Γεράκη, πρώην γυμνασιάρχου. Ἔκδοσις ε′ πολλαχῶς ἐπιδιωρθωμένη καὶ ηὐξημένη. Ἀθήνησιν 1877, εἰς 16ον, σ. η′ καὶ 116.

Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις κοινοποιηθεῖσαι ἐκ τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.

1877. Μάϊος (Ε. Ν.)

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	750,67 χμ.	
Μεγίστη »	757,79	(τὴν 31^{ην})
Ἐλαχίστη »	742,74	(τὴν 19^{ην})

Θερμόμετρον Ἑκ.

Μέση θερμοκρασία	20,62	
Μεγίστη »	30,0	(τὴν 14^{ην})
Ἐλαχίστη »	9,5	(τὴν 4^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 9 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 33,10 χμ.), ἀστραπῶν 5, βροντῶν 2. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 12 ἡμέρας ΝΔ, 8 Δ, 3 ΒΔ, 5 ΒΑ, 3 Ν.

Ἰούνιος.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	753,02	
Μεγίστη »	758,43	(τὴν 19^{ην})
Ἐλαχίστη »	749,02	(τὴν 3^{ην})

Θερμόμετρον.

Μέση θερμοκρασία	25,13	
Μεγίστη »	33,5	(τὴν 27^{ην})
Ἐλαχίστη »	15,1	(τὴν 19^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 5 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 19,65 χμ.), ἀστραπῶν 9, βροντῶν 3. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 8 ἡμέρας ΝΔ, 2 Δ, 1 ΒΔ, 2 Β, 15 ΒΑ, 2 Ν.

Ἰούλιος.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	751,88	
Μεγίστη »	756,71	(τὴν 1^{ην})
Ἐλαχίστη »	747,31	(τὴν 22^{αν})

Θερμόμετρον.

Μέση θερμοκρασία	27,82	
Μεγίστη »	40,0	(τὴν 18ην)
Ἐλαχίστη »	17,9	(τὴν 2αν)

Ἡμέραι βροχῆς 5 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 4,60 χμ.), ἀστραπῶν 6, βροντῶν 1. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 15 ἡμέρας ΝΔ, 1 Δ, 15 ΒΑ.

Αὔγουστος.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	751,73	
Μεγίστη »	756,22	(τὴν 21ην)
Ἐλαχίστη »	747,16	(τὴν 11ην)

Θερμόμετρον.

Μέση θερμοκρασία	27,41	
Μεγίστη »	33,9	(τὴν 21ην)
Ἐλαχίστη »	17,6	(τὴν 18ην)

Ἡμέραι βροχῆς 10 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 35,89 χμ.), ἀστραπῶν 7, βροντῶν 4. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 10 ἡμέρας ΝΔ, 2 Β, 2 ΒΔ, 18 ΒΑ.

ΑΘΗΝΑΙΟΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ

ΔΙΜΗΝΙΑΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΣΥΜΠΡΑΞΕΙ

ΠΟΛΛΩΝ ΛΟΓΙΩΝ.

ΤΟΜΟΥ Ϛ′ ΤΕΥΧΟΣ γ′

τῶν μηνῶν Σεπτεμβρίου καὶ Ὀκτωβρίου

μετὰ ἑπτὰ λιθογραφικῶν πινάκων.

ἈΘΗΝΗΣΙΝ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΡΜΟΥ.

Παρὰ τὴν ὁδὸν Μουσῶν, ἀριθ. 2.

1877.

ΟΙ ΕΝ ΣΠΑΤΑ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΑΦΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΕΝ ΑΥΤΟΙΣ ΑΝΕΥΡΕΘΕΝΤΑ.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ κ. Σχλείμαν ἀνεκάλυπτεν ἐν Μυκήναις ἀρχαιοτάτους τάφους καὶ ἀνεύρισκεν ἐν αὐτοῖς πολύτιμα καὶ πρωτοφανῆ τῆς ἀρχαίας τέχνης ἔργα, κατὰ τὸν αὐτὸν ἡ τύχη ἀνέδειξεν ἐν τῇ 'Αττικῇ τάφους συγχρόνους ἴσως τῶν ἐν Μυκήναις, περιέχοντας ἔργα τέχνης, κατωτέρας μὲν ἀξίας κατὰ τὴν ὕλην τῶν ἐν Μυκήναις, ἐξ ἴσου ὅμως σπουδαῖα καὶ ἱκανὰ νὰ χύσωσι φῶς εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τῆς 'Αττικῆς.

'Εν τῇ μεσογαίᾳ τῆς 'Αττικῆς μεταξὺ τῆς ἀρκτικοανατολικῆς πλευρᾶς τοῦ 'Υμηττοῦ καὶ τῆς θαλάσσης κεῖται ἐπί τινος λόφου τὸ χωρίον Σπάτα. Πρὸς μεσημβρίαν τοῦ χωρίου τούτου εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων λεπτῶν τῆς ὥρας ἐπὶ τοῦ κατωφεροῦς τοῦ λόφου καταπεσοῦσα κατὰ τὸν παρελθόντα ὀκτώβριον ἡ γῆ, ἤνοιξεν ὀπὴν, δι' ἧς κατελθόντες εἰς 5—6 μέτρων βάθος κάτοικοι τοῦ ῥηθέντος χωρίου, εὗρον τετράγωνον θάλαμον ἐντὸς τοῦ βράχου λελαξευμένον, καὶ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν τούτου πλευρὰν εἴςοδον εἰς ἕτερον μικρότερον θάλαμον ὡςαύτως τετράγωνον, καὶ πρὸς ἄρκτον τούτου εἴςοδον τρίτην μικροτέρου θαλάμου[1]). 'Ελέγετο δὲ

1) Βλέπε τὸ σχεδίασμα τῶν τάφων τούτων ἐν τέλει τοῦ τεύχους τούτου τοῦ 'Αθηναίου, ὅπερ φιλοπονήσας ὁ ἀρχιτέκτων κ. Τζίλλερ, ἔδωκε προθύμως εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ 'Αθηναίου πρὸς δημοσίευσιν.

εὐθὺς τότε, ὅτι οἱ πρῶτοι καταβάντες εὗρον ἀρχαῖα πολύτιμα πράγματα, ἃ ὅμως ἔμειναν ἀφανῆ ἔκτοτε.

Τὸ συμβούλιον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ἅμα μαθὸν τὴν τυχαίαν ταύτην τῶν τάφων ἀνακάλυψιν, ἔπεμψε τὸν κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα ἔφορον τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Σταματάκην, ἐπανελθόντα τότε εἰς Ἀθήνας μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν ἐν Μυκήναις ἀνασκαφῶν· οὗτος, ἐλθὼν εἰς Σπάτα καὶ ἰδὼν, ἐβεβαίωσε τὴν ὕπαρξιν παναρχαίων τάφων ἐν τῷ ῥηθέντι χωρίῳ· καὶ ἄλλοι δὲ μετ' αὐτὸν ἐπισκεφθέντες αὐτοὺς, ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ τῆς ταχείας αὐτῶν ἐρεύνης. Τὸ συμβούλιον δὲν ὤκνησε νὰ διατάξῃ τὴν ἔρευναν ταύτην δαπάναις τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας· ὅθεν λαβὸν προηγουμένως τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ χώρου ἐν ᾧ οἱ τάφοι, κ. Μιχαὴλ Καλλιφρονᾶ, ὅςτις πάνυ γενναιοφρόνως καὶ τὴν ἄδειαν ἔδωκε καὶ πᾶν δικαίωμά του ἐπὶ τῶν ἀνευρεθησομένων παρεχώρησεν εἰς τὴν ἑταιρίαν, ἤρξατο μετὰ τοῦτο τῆς ἐρεύνης τῶν τάφων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου διὰ τοῦ κ. Π. Σταματάκη.

Ὁ ἐν τοῖς τοιούτοις ἔμπειρος οὗτος ἐρευνητὴς, γινώσκων ὅτι τοιοῦτοι τάφοι ἔχουσι συνήθως εἴσοδον, ἀνοίξας πλησίον αὐτῶν τάφρον, ἀνεῦρε τὴν εἴσοδον, ἣν καθαρίσας ἀπὸ τῶν πολλῶν χωμάτων, προεχώρησεν ἐφεξῆς εἰς τὴν πύλην τοῦ μεγάλου τάφου, ἣν εὗρεν ἐκτισμένην μικροῖς λίθοις μετὰ ἁπλοῦ χώματος καὶ ἄνω ἔχουσαν ὀπὴν, τὰς δὲ τῶν δύο ἄλλων τάφων ὅλως ἀνοικτάς. Βεβαιοῖ δὲ οὗτος ὅτι μεταξὺ τῶν χωμάτων τῆς εἰςόδου καὶ τῆς κτιστῆς πύλης τοῦ μεγάλου τάφου ἧς τὸν τοῖχον κατέλυσεν, εὗρε πολλὰ λείψανα τέχνης ἀτάκτως ἐσκορπισμένα, ἐκ χρυσοῦ μὲν ὀλίγα, πλείονα δὲ ἐξ ὑέλου καὶ ἐλέφαντος, ὀλίγα ἐκ χαλκοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πηλοῦ, ἔτι δὲ ἄνθρακας καὶ ὀστᾶ ἀνθρώπων.

Τὰ περιστατικὰ ταῦτα διήγειραν εὐθὺς τότε τὴν ὑπόνοιαν ὅτι οἱ τάφοι οὗτοι ἠνοίχθησαν ἐν ἀρχαίοις χρόνοις πρὸς ἀναζήτησιν θη-

σαυροῦ καὶ ὅτι πάλιν ἐκλείσθησαν. Ἡ εἰκασία αὕτη ἐβεβαιώθη ὕστερον ὅτε ἐξητάσθη μετὰ πάσης προσοχῆς τὸ ἐντὸς τοῦ μεγάλου τάφου χῶμα. Ἐν μέσῳ τούτου ἀνευρέθησαν ὀστᾶ καὶ ἓν τέλειον κρανίον ἀνθρώπου, ἄνθρακες, διάφορα τῆς τέχνης ἔργα, ἀναμεμιγμένα ἐν τοῖς χώμασι· μόνον ἐν τῇ βορειοδυτικῇ γωνίᾳ τοῦ τάφου ὑπῆρχε σχεδὸν ἀμετακίνητον χῶμα, ἐν ᾧ παρετηρήθη στρῶμα ἐκ τέφρας ἀνθράκων μετὰ ὀστῶν κεκαυμένων, οἷον στρῶμα εὑρέθη καὶ εἰς τοὺς τῶν Μυκηνῶν τάφους, ὡς βεβαιοῖ ὁ ἀνευρὼν ταῦτα κ. Σταματάκης.

Ἡ ἐν προτέροις χρόνοις σύλησις τοῦ τάφου τούτου ἐβεβαιώθη ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς ἐρεύνης τῶν δύο παρακειμένων μικρῶν τάφων, ἐν οἷς ὀλίγιστα καὶ εὐτελῆ πράγματα εὑρέθησαν μεταξὺ τῶν χωμάτων. Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι τούτους ἅμα ἀνακαλυφθέντας ἀνηρεύνησαν κάτοικοί τινες τοῦ χωρίου, ἀλλὰ καὶ οὗτοι βεβαιοῦσιν ὅτι ὀλίγιστα πράγματα εὗρον ἐν αὐτοῖς. Ἡ σύλησις λοιπὸν ἐγένετο ἐν ἀρχαίοις χρόνοις, ὅτε ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Μακεδόνων καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ἐπεχείρησαν οἱ τότε τυμβωρύχοι τακτικὴν τῶν ἀρχαίων τάφων ἐξέτασιν καὶ σύλησιν. Ἐντεῦθεν καὶ ἐν τῇ πρὸ ἐτῶν ἀνακαλυφθείσῃ νεκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, τῇ παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως ἐκ Πειραιῶς, ἀνευρέθησάν τινες τάφοι ἠνεῳγμένοι καὶ σεσυλημένοι ἐν πολὺ προγενεστέροις χρόνοις.

Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν τριῶν ῥηθέντων τάφων ἢ μᾶλλον συγχρόνως ἀναζητήσας ἀνεκάλυψε πρὸς ἄρκτον τούτων ὁ αὐτὸς κ. Σταματάκης διὰ τάφρου καὶ ἄλλου παρακειμένου αὐτοῖς μικροτέρου τάφου τὴν εἴσοδον, δι' ἧς εἰσελθὼν εἰς αὐτὸν καὶ ἀκριβῶς ἐρευνήσας, οὐδὲν λόγου ἄξιον εὗρεν ἐν αὐτῷ· διότι καὶ οὗτος ἠνοίχθη ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις καὶ ἐσυλήθη. Ἄλλαι ἔρευναι ἴσως ἀνακαλύψωσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λόφου ἢ καὶ ἐπὶ ἄλλων πλησίον κειμένων τὴν ὕπαρξιν καὶ ἄλλων ὁμοίων τάφων. Ταύτην ὅμως τὴν

ἀναζήτησιν, ὡς καὶ τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐν Μυκήναις ἀνασκαφῶν ἀνέβαλεν εἰς ἄλλον καιρὸν τὸ συμβούλιον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, ἐπειγόμενον νὰ τακτοποιήσῃ καὶ θέσῃ εἰς τὰ ὄμματα καὶ τὴν μελέτην τῶν φιλαρχαίων τοὺς ἤδη ἀνακαλυφθέντας θησαυροὺς τῶν Μυκηνῶν καὶ τοῦ Σπάτα ἐν ἰδιαιτέρῳ μουσείῳ, ἐν τῷ ἄνω πατώματι τοῦ μεγάλου μεσοδόμου τοῦ νέου Πολυτεχνείου τοῦ παρὰ τὴν ὁδὸν τῶν Πατησίων, ὃ παρεχώρησε πρὸς τοῦτο ἡ Κυβέρνησις εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἑταιρίαν, αὕτη δὲ ἡτοίμασεν ἐξ ἰδίων πάσας τὰς πρὸς ἐναπόθεσιν καὶ ἀσφαλῆ διαφύλαξιν τῶν ἀρχαίων τούτων κειμηλίων ἀναγκαίας θήκας καὶ λοιπά.

Τὰ ἐν τοῖς τάφοις τοῦ Σπάτα ἀνευρεθέντα ἀνέρχονται εἰς 2000 καὶ πλέον ἀντικείμενα ἐκ ποικίλης ὕλης, ἤτοι χρυσοῦ, ἀργύρου, χαλκοῦ, ἐλέφαντος, ὑέλου ἢ ὑελοειδοῦς τινος ὕλης, καὶ πηλοῦ· ἐν αὐτοῖς ὅμως οὔτε γράμματα ἢ ἐπιγραφαὶ ὑπάρχουσιν, οὔτε νομίσματα, οὔτε σίδηρος, οὔτε εἰκὼν θεοῦ ἢ εἴδωλον, εἰμὴ μόνον δύο τεμάχια εὑρέθησαν ὁμοιωμάτων ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ κατωτέρω ἐν χυτῷ ἀναγλύφῳ ὑελοειδοῦς ὕλης, καὶ κεφαλὴ ἀνδρὸς ἐν κατατομῇ ἐξ ἐλέφαντος.

Ὅπως δώσωμεν τοῖς ἔξω τῶν Ἀθηνῶν ἀναγνώσταις τοῦ Ἀθηναίου ἰδέαν τινὰ τοῦ ἀνευρεθέντος τούτου ἀρχαιολογικοῦ θησαυροῦ, ὃν μόνον οἱ αὐτόπται δύνανται νὰ ἐκτιμήσωσι προσηκόντως, ἀπεικονίσαμεν τὰ καθ' ἡμᾶς σπουδαιότερα ἐν τοῖς ὧδε προσηρτημένοις ἓξ πίναξιν. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι εἴτε ἡ ἀρχαιολογικὴ ἡμῶν ἑταιρία, εἴτε ἄλλοι τινὲς δυνάμενοι καὶ βουλόμενοι, δὲν θέλουσι παραλείψει νὰ περιγράψωσι καὶ γνωστοποιήσωσιν ἐν καιρῷ δι' ἀπεικονίσεως πάντα τὰ ἐν Σπάτᾳ ἀνευρεθέντα, ὅπως ὑποβάλωσιν εἰς τὴν μελέτην καὶ τῶν μὴ δυναμένων ἐξ αὐτοψίας νὰ γνωρίσωσιν αὐτά.

Ἡμεῖς ἀρκούμεθα νὰ σημειώσωμεν νῦν ἐνταῦθα ὅτι πάντα τὰ

ἐν τοῖς πίναξιν ἀπεικονίσθησαν καθ' ὃ ἔχουσι μέγεθος, καὶ ὅτι ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς

ἐξ ἐλέφαντος μέν εἰσι τὰ ἐν τῷ

Α' πίνακι ὑπ' ἀριθμὸν 1. 4. 5. 6. 7.
Β' » » 8. 10. 15.
Δ' » » 49. 50—59.
Ε' » » 60. 61. 63. 66.

ἐξ ὑέλου δὲ τὰ ἐν τῷ

Α' πίνακι ὑπ' ἀριθμὸν 2. 3.
Β' » » 9. 12. 13. 14. 16. 17. 18. 20. 21. 27.
Γ' » » 28—47.
Δ' » » 48.
Ε' » » 62. 64. 65.

ἐκ λίθου τὸ ἐν τῷ

Β' πίνακι ὑπ' ἀριθμὸν 11.

ἐκ χρυσοῦ τὰ ἐν τῷ

Β' πίνακι ὑπ' ἀριθμὸν 19. 22. 23. 24. 25. 26.

ἐκ χαλκοῦ τὰ ἐν τῷ

Ε' πίνακι ὑπ' ἀριθμὸν 67. 68. 69. 70.

Πλὴν τούτων ἀπεικονίσθησαν ἐν τῷ μεγέθει αὐτῶν καὶ δύο μῆτραι ἐκ λίθου μέλανος σκληροῦ, εὑρεθεῖσαι ἐν ταῖς τῶν Μυκηνῶν ἀνασκαφαῖς, τῆς μὲν αἱ δύο πλατεῖαι πλευραὶ, αἱ φέρουσαι ἐγγεγλυμμένους τύπους, ἐν τῷ Ε', τῆς δὲ καὶ αἱ ἓξ πλευραὶ ἐν τῷ ΣΤ' πίνακι, διότι ἅπασαι αὗται φέρουσι τύπους. Ἄξιον σημειώσεως φαίνεται ἡμῖν ὅτι ἐν τοῖς κοσμήμασι τοῖς ἐν τοῖς τάφοις τοῦ Σπάτα εὑρεθεῖσιν ὑπάρχουσι καί τινα ἔχοντα ὁμοιότητα πρός τινας τῶν τύπων τῶν μητρῶν τούτων, ὅπερ δὲν νομίζομεν τυχαῖον· περὶ τούτου πείθεταί τις, παραβάλλων τοὺς τύπους τῶν

μητρῶν πρός τινα τῶν ἐν τοῖς πίναξιν ἀπεικονιζομένων ἐξ ὑέλου κοσμημάτων.

Διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν πινάκων τούτων νομίζομεν ὅτι ἱκανοποιοῦμεν οὐ μόνον τὴν περιέργειαν τῶν ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν ἀναγνωστῶν τοῦ Ἀθηναίου, ἀλλὰ καὶ ὅτι παρέχομεν εἰς τοὺς εἰδήμονας τῆς ἀρχαίας ἀσιατικῆς τέχνης, τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἰδίως καὶ Φοινίκων καὶ Αἰγυπτίων, ἀφορμὰς νὰ ἀποφανθῶσι κατὰ πόσον συγγενεύουσι τὰ τῆς Ἀττικῆς ταῦτα ἀρχαῖα πρὸς τὰ τῆς ἀσιατικῆς τέχνης ἔργα.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 30 Σεπτεμβρίου 1877.

ΟΙ ΤΟ ΑΘΗΝΑΙΟΝ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΕΣ

ΣΤΕΦ. Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ. ΕΥΘ. ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ.

ΦΕΙΔΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΑΥΤΟΥ *).

Ἐμφανιζόμενος ἐνώπιον ὑμῶν, κύριοι, πρῶτον μὲν ὀφείλω, ἱερὸν ἐκπληρῶν καθῆκον, νὰ ἐκφράσω τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τὴν σοφὴν τῶν φιλοσόφων σχολήν, ἀνθ' ἧς μὲ ἠξίωσεν ὑψηλῆς τιμῆς, συγκαταλέξασά με εἰς τοὺς ὑφηγητὰς τοῦ ἀνωτάτου τῆς Ἑλλάδος παιδευτηρίου, ὡς ἐπίσης καὶ πρὸς τὴν φιλόμουσον τοῦ σεπτοῦ ἡμῶν ἄνακτος κυβέρνησιν, τὴν ἐγκρίνασαν καὶ ἐπικυρώσασαν τὴν περὶ τῆς ἐμῆς ὑφηγεσίας ὁμόθυμον γνωμοδότησιν τῆς σχολῆς. Εἶτα δὲ ὁμοίως καθῆκόν μου ἀπαραίτητον ὑπολαμβάνω νὰ ἀνομολογήσω, ὅτι ἀνερχόμενος εἰς τὴν ἕδραν ταύτην, ἣν ἐτίμησαν καὶ τιμῶσιν ἔξοχοι τῆς ἐπιστήμης μυσταγωγοὶ καὶ ἱεροφάνται, κατέχομαι ὅλως ὑπὸ τῆς συναισθήσεως τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ βάρους τοῦ ἔργου, ὅπερ ἀνέλαβον, συναισθάνομαι βαθέως, ὅτι μόνον ἐξαίρετος ἐπιστημονικὴ δύναμις, ἡνωμένη μετὰ πείρας συνεχοῦς καὶ μακρᾶς, ἤθελεν ἐπαρκέσει εἰς τὸ νὰ ἐκπληρώσῃ τις τελεσφόρως τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐπιβαλλόμενα καθήκοντα. Ἐλπίζων ὅμως, ὅτι ἡ εἰς τὸ ἔργον μεγάλη προθυμία μου καὶ ἡ σύντονος καὶ εὐσυνείδητος ἐργασία μου θέλουσιν ἐκ τῶν ἐνόντων ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς σημερινὰς ἀξιώσεις τῆς ἐπιστήμης, καὶ πεποιθὼς εἰς τὴν ὁμολογουμένην εὐφυΐαν καὶ ἐπιμέλειαν τῆς Ἑλληνικῆς νεότητος, παρ' ἧς ἀπεκδέχομαι πλήρη ἐπίδειξιν τῶν πατροπαραδότων τούτων αὐτῆς ἀρετῶν, ἀποδύομαι μετὰ θάρρους εἰς τὸν ἐπιτραπέντα μοι πνευματικὸν ἀγῶνα, εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς *ἀρχαιολογίας*.

---

*) Ὁ λόγος οὗτος ἐξεφωνήθη ὑπὸ τοῦ ὑφηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ κ. Κ. Δ. Μυλωνᾶ, ἀρχομένου τῶν παραδόσεων αὐτοῦ.

Ἔθος ἐπεκράτησεν ἐν τοῖς εἰσιτηρίοις μαθήμασιν ἔνθεν μὲν νὰ παρέχηται κυρίως εἰς ἀκρόασιν εἰσαγωγή τις τοῦ διδακτέου μαθήματος, πλήρης ὅσον τὸ δυνατόν, ἔνθεν δὲ νὰ συναναγινώσκηται τρόπον τινὰ καὶ τὸ ἐγκώμιον αὐτοῦ. Κατὰ τὸ εἰωθὸς λοιπὸν ἔπρεπεν ἴσως καὶ ἐγὼ νὰ προτάξω κατὰ τὸ ἐναρκτήριον τοῦτο μάθημα εἰσαγωγήν τινα τῆς ἀρχαιολογίας ἐκφωνῶν ἅμα καὶ τὸ ἐγκώμιον αὐτῆς, τουτέστι νὰ ὁρίσω τὴν θέσιν αὐτῆς ἐν τῷ εὐρυτάτῳ κύκλῳ τῆς ἐπιστήμης, νὰ καταλέξω τὰς ποικίλας αὐτῆς σχέσεις πρὸς τοὺς συγγενεῖς καὶ συναφεῖς κλάδους τῆς φιλολογίας, τῆς ἱστορίας, τῆς αἰσθητικῆς, καὶ νὰ ὁμιλήσω ἐκτενῶς περὶ τοῦ σκοποῦ, τῆς ἐκτάσεως, τῆς ὠφελείας καὶ τῆς σημασίας αὐτῆς. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἡ ὥρα τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους, καθ' ἣν ἠναγκάσθην νὰ ποιήσωμαι ἔναρξιν τοῦ μαθήματος, καθιστᾷ σχεδὸν ἄσκοπον πᾶσαν προπαρασκευαστικὴν παράδοσιν, ἔπειτα δὲ διὰ τὰ ὀλίγα μαθήματα, ὅσα ὁ καιρὸς θὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ, εἰσαγωγικὴ τοῦ μαθήματος διδασκαλία σοφὴ καὶ ἐπαρκὴς ἔχει πολλάκις ἀκουσθῆ ἀπὸ τῆς ἕδρας ταύτης· ὡς πρὸς τὸ ἐγκώμιον δέ, ἡ ἀξία καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ἐπιστήμης τινὸς ἐναργέστερον, ὡς νομίζω, ἀναδεικνύεται διὰ τῆς ἀναπτύξεως ἑνὸς τῶν σημείων αὐτῆς ἐκείνων, εἰς τὰ ὁποῖα ὡς δι' ὑελίνου φακοῦ πρώτης δυνάμεως συγκεντροῦνται πᾶσαι αἱ φωτειναὶ αὐτῆς ἀκτῖνες καὶ παρέχουσι πρόχειρον ἅμα καὶ θαυμασίαν ἔννοιαν καὶ τῆς σημασίας καὶ τοῦ ὕψους αὐτῆς. Διὰ τοῦτο προέκρινα μᾶλλον καὶ ἀπετόλμησα νὰ παραθέσω σήμερον εἰς τὴν εὐμενῆ ὑμῶν ἀκρόασιν μίαν ἐκ τῶν λαμπροτάτων φάσεων τῆς τέχνης ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τὴν λαμπροτάτην ἐν τῇ ἱστορίᾳ οὐ μόνον τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ ἁπάσης τῆς παγκοσμίου τέχνης, ἐπασχολῶν ὑμᾶς ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν ἐποχήν, εἰς τὸν βίον καὶ εἰς τὰ ἔργα τοῦ δαιμονιωτάτου τῶν τεχνιτῶν, τοῦ Φειδίου.

Ὀλίγαι λέξεις θέλουσί μοι ἀρκέσει, πρὶν εἰσέλθω εἰς τὸ κύριον μέρος τοῦ λόγου, τὸ περὶ τῆς διαπλάσεως αὐτοῦ ὡς ἐξόχου τεχνίτου, περὶ τῶν ἰδιοτήτων του ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔποψιν, περὶ τῆς ἐργασίας (style), περὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ καὶ περὶ

τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἐξήσκησεν ἐν γένει ἐπὶ τῆς τέχνης, ὀλίγαι λέξεις, λέγω, θέλουσί μοι ἀρκέσει νὰ διεξέλθω συνοπτικῶς τὰ τοῦ βίου του ἱστορικώτερον, νὰ ἐξιστορήσω καὶ ἐκτιμήσω τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν καλλιτεχνικὴν ἔποψιν καὶ νὰ ἐξακριβώσω ὅσον τὸ δυνατὸν τὴν χρονολογίαν τῶν ἔργων του, καὶ πάντα ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὸν ἰδιωτικόν του βίον.

Ὁ Φειδίας ἦτο καὶ ὠνομάζετο, ὡς αὐτὸς ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς ἐπέγραψε, Χαρμίδου υἱός, Ἀθηναῖος[1]). Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ του φαίνεται, ὅτι τὸ καλλιτεχνικὸν ἐπάγγελμα οὐ μόνον παρέμεινεν ἔπειτα κατὰ διαδοχὴν γενεῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῆς ἤδη τῆς ἐποχῆς του ἠσκεῖτο ἰδιαζόντως, ἴσως δὲ καὶ πρότερον ἔτι. Γνωστὸν εἶνε ὅτι ὁ μὲν ἐξάδελφός του Πάναινος ἦτο περίφημος ζωγράφος, οἱ δὲ ἀπόγονοί του κατὰ διαδοχὴν εἶχον ὁρισθῆ φαιδρυνταὶ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγάλματος τοῦ Διός, ἐθυσίαζον δὲ τῇ Ἐργάνῃ Ἀθηνᾷ ὥσπερ οἱ Δαιδαλίδαι. Ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως τοῦ Φειδίου καὶ ἑπομένως, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἔπειτα, ἡ χρονολογία τῶν ἔργων του εἶνε δύσκολον δυστυχῶς νὰ προσδιορισθῇ εἰς τὰ κυριώτερα. Ὁ Πλίνιος[2]) προσδιορίζει ὡς ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς του τὴν 84 ὀλ., δηλ. τὴν λαμπροτάτην περίοδον τῆς διοικήσεως τοῦ Περικλέους, μὲ τὴν ὁποίαν βέβαια συμπίπτει καὶ ἡ ἀκμὴ τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου.

Τὸν χρόνον τῆς γεννήσεώς του καὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐμφανίσεως ὡς καλλιτέχνου ἐζήτησαν νὰ προσδιορίσωσιν ἐκ τῶν δύο ἀκολούθων δεδομένων· πρῶτον μὲν ἔκ τινος χωρίου τοῦ Παυσανίου[3]), ἔνθα ἀναφέρεται, ὅτι ἡ ἐκ χαλκοῦ πρόμαχος Ἀθηνᾶ αὐτοῦ ἀφιερώθη ἀπὸ τῆς δεκάτης τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης· δεύτερον δὲ ἐκ τῆς ἐν βίῳ Περικλέους διηγήσεως τοῦ Πλουτάρχου[4]), καθ' ἣν ὁ Φειδίας διεβλήθη μάλιστα, ὅτι ποιῶν τὴν πρὸς Ἀμαζόνας μάχην ἐν τῇ ἀσπίδι τῆς χρυσελε-

(1) Παυσ. Ε', 10. 2.
(2) Plin. H. N. XXXIV, 8, 49.
(3) Παυσ. Α'. 28. 2.
(4) Πλουτάρχ. Περικλ. 31.

φαντίνης Ἀθηνᾶς ἐνετύπωσε μορφήν τινα ἑαυτοῦ, πρεσβύτου φαλακροῦ, λίθον ἀνέχοντος δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, καὶ ἐνέθηκεν εἰκόνα παγκάλην τοῦ Περικλέους μαχομένου πρὸς Ἀμαζόνα. Τῶν δύο τούτων ἀγαλμάτων τῆς Ἀθηνᾶς τὸ δεύτερον ἐστάθη κατ' εἰδήσεις βεβαίας ὀλ. 85, 3, προβεβηκότος ἤδη τοῦ Φειδίου. Ἐκ δὲ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου τοῦ Παυσανίου ἄλλοι ἄλλα ἐξήγαγον συμπεράσματα περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐστάθη ἡ Πρόμαχος καὶ περὶ τῆς τότε πιθανῆς ἡλικίας τοῦ Φειδίου.

Μεταξὺ τούτων ὁ Θείρσιος, φρονῶν ὅτι τὸ ἔργον ὅπερ ἔμελλε νὰ κλείσῃ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην δὲν ἦτο εὔλογον νὰ ἐκτελεσθῇ πολὺ βραδύτερον τῆς μάχης ταύτης, ὁρίζει τὴν πρώτην καλλιτεχνικὴν ἐμφάνισιν τοῦ Φειδίου εἰς τὰ εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἔτη. Ἀλλ' ὅμως ἡ ὑπόθεσις αὕτη περὶ τοῦ ἀγάλματος τοῦ πρὸς διαιώνισιν τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης εἶνε ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἐστερημένη βάσεως. Πρῶτον ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη καὶ ἡ ἀπὸ ταύτης δεκάτη ἀναφέρεται ὡς παρασχοῦσα ἀφορμὴν εἰς ἵδρυσιν καὶ πολλῶν ἄλλων ἔργων τέχνης· οὕτω δὲ ἡ ἵδρυσις τοιούτων μνημείων δὲν θὰ ἀπέβλεπε μόνον εἰς ἀπαθανατισμὸν τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης ἰδίως, ἀλλ' ἐν γένει εἰς τὴν διαιώνισιν ὅλων τῶν κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους κατορθωμάτων, προτέρων τε καὶ ὑστέρων, ἐν οἷς ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη εἶχε βεβαίως τὰ πρωτεῖα τῆς δόξης, ἐπειδὴ κατ' αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι μόνοι ἀντέστησαν κατὰ τῶν πολεμίων. Ἐντεῦθεν προκύπτει, ὅτι ὁ Μαραθὼν καὶ οἱ Μαραθωνομάχοι μνημονεύονται πρὸ πάντων ὡς ἐκπροσωποῦντες διὰ τοὺς Ἀθηναίους ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἐποχὴν τῶν Περσικῶν πολέμων· τὰ δὲ πρὸς κλεϊσμὸν αὐτῶν ἱδρυόμενα ἢ ἱδρυθέντα μνημεῖα πιθανώτατα ὡρίσθησαν καὶ ἐστάθησαν καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὅλου κατὰ τῶν Περσῶν ἀμυντικοῦ ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος. Ἐστερημένη βάσεως εἶνε ἡ δόξα τοῦ Θειρσίου δεύτερον, διότι κυρίως ἐκ τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς νίκης εἰς ἣν ἀναφέρεται ἡ Πρόμαχος δὲν δύναται τόσον νὰ ἐξαχθῇ ὁ χρόνος τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς, ὅσον ἐκ τῆς περιόδου, καθ' ἣν ἤρξαντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἱδρύωσι

τὰ ἐπὶ τῇ νίκῃ τῶν Περσῶν μνημεῖα. Ἡ περίοδος αὕτη δὲν πρέπει νὰ ζητηθῇ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Κίμωνος ὡς παρακατιόντες θὰ ἀναπτύξωμεν. Τρίτον δὲ καὶ τελευταῖον οὐδαμῶς εἶνε πιθανόν, ὅτι τὸ κολοσσιαῖον ἐκεῖνο ἄγαλμα ἦτο τὸ πρῶτον τοῦ Φειδίου ἔργον, ἐπομένως δὲ ἡ πρώτη αὐτοῦ ἐμφάνισις ὡς καλλιτέχνου δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ προσδιορισθῇ ἐξ αὐτοῦ.

Ἐὰν κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ὑπολογισμοὺς παραδεχθῶμεν ὡς ἐποχὴν τοῦ ἔργου ἐκείνου τὴν 78 περίπου ὀλ. καὶ ὑποθέσωμεν ἐν ταὐτῷ ὅτι ὁ Φ. ἦγε τότε τοὐλάχιστον τὸ 25 ἔτος τῆς ἡλικίας του, προκύπτει ὡς χρόνος τῆς γεννήσεώς του ἡ 71 ὀλ. Κατὰ δὲ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦτον τὴν 85 ὀλ. 3, ὅτε, ὡς γνωστόν, ἐστάθη τὸ ἄγαλμα τῆς χρυσελεφαντίνης παρθένου Ἀθηνᾶς, ὁ Φ. θὰ ἦτο ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ἔτη. Μόνον δὲ εἰς ἡλικίαν τοιαύτην ἁρμόζουσιν ἥ τε φαλακρὰ κόμη καὶ ἡ πρεσβυτικὴ αὐτοῦ μορφή, ἣν ἐνετύπωσεν ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τῆς θεᾶς κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν τοῦ Πλουτάρχου μαρτυρίαν. Κατὰ δὲ τὴν 86 ὀλ. θὰ εἶχεν ἤδη τὴν ἡλικίαν τὴν προσήκουσαν εἰς τὴν σύλληψιν καὶ παράστασιν τοῦ ἰδανικοῦ ἐκείνου τοῦ κράτους, τῆς ἰσχύος καὶ τῆς σοφίας, τὸ ὁποῖον ἐξεδήλωσεν εἰς τὸ ἄγαλμα τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διός. Οὕτω δὲ κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦτον ὁ Φ. θὰ ἀπεβίωσεν ἄγων περίπου τὸ 60 ἔτος τῆς ἡλικίας του, διότι γνωρίζομεν ὅτι ἐτελεύτησε τὸ 1 ἔτος τῆς 87 ὀλ., ἤτοι βραχὺ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Ἐν τούτοις πολλῷ σπουδαιότερον τῶν χρονολογικῶν ἐρευνῶν, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς οὐδὲν ὡρισμένον ἀκριβῶς ἀποτέλεσμα δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν, εἶνε νὰ ἀναζητήσωμεν μετὰ συντονωτέρας ἐπιμελείας τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ Φ. φαίνεται προαχθεὶς καλλιτέχνης, πρὸς συμπλήρωσίν τινα καὶ ἐξακρίβωσιν τῆς βιογραφίας του. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν κατὰ τὸ ἐνὸν συνάγοντες ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν Μηδικῶν πολέμων τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν τέχνην γεγονότα, ἐξ ὧν δυνατὸν εἶνε νὰ ἀπαρτισθῇ ἀλληλουχία τις βαθμιαίας καλλιτεχνικῆς ἀναπτύξεως, ἐν ᾗ νὰ καταλάβῃ τὴν οἰκείαν θέσιν ὁ Φ.

'Αφοῦ ὁ ἐπικείμενος ἀπὸ τῶν Περσῶν κίνδυνος ἀπεσοβήθη, πρῶτος ὁ Θεμιστοκλῆς, ὡς γνωστόν, ἐπεχείρησε δημόσια ἔργα· ἀλλ' ὅμως οὗτος φαίνεται σκεφθεὶς μόνον περὶ ἀνοικοδομήσεως καὶ ὀχυρώσεως τῆς πόλεως. Μόνον ἀσφάλεια καὶ προαγωγὴ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ἦσαν ἐπ' αὐτοῦ τὰ σπουδαιότερα καὶ ζωτικώτερα ζητήματα. Αἱ δὲ ποικίλαι εὐκολίαι, ἃς παρέσχεν εἰς μετοίκους καὶ ἐργάτας ἀλλοδαποὺς δὲν δεικνύουσι πιθανῶς πρόνοιαν περὶ ἐμψυχώσεως τῆς καλλιτεχνίας, ἀλλὰ μᾶλλον σχέδιον ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας ἐπὶ σκοπῷ νὰ ὑπηρετήσῃ τήν τε ἐμπορίαν τῆς πόλεως καὶ τὴν προαγομένην αὐτῆς ναυτικὴν δύναμιν. Ὅτι δὲ ἤδη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἤρξαντο ἐν Ἀθήναις ἀνοικοδομοῦντες τοὺς καταστραφέντας ναούς, νέα ἱερὰ καὶ ἀγάλματα ἱδρύοντες, καὶ ἀποπειρώμενοι παντοίων καλλιτεχνικῶν ἔργων, εἶνε μὲν πιθανόν, ἀλλ' οὐδαμόθεν παρέχεται ἡμῖν τὸ ἐνδόσιμον, ἵνα βεβαιώσωμεν ὅτι ἐπὶ τοῦ Θεμιστοκλέους οἱ Ἀθηναῖοι ἐξῆλθον τῶν πρακτικῶν των ἐπιχειρήσεων, ἐπιχειρήσεων ἄλλως ἀρκούντως σπουδαίων, δυναμένων νὰ ἐπασχολήσωσι πληρέστατα πάντα τὰ μέσα καὶ πάσας τὰς δυνάμεις τῆς ἀναγεννωμένης πόλεως.

Βεβαιότερον ἤδη ἀναφαίνεται ὁ Κίμων ὡς ἐπιζητήσας ἐν τοῖς δημοσίοις τεχνικοῖς ἔργοις πρὸς τῷ ὠφελίμῳ καὶ τὸ ὡραῖον. Ἡ τοῦ Κίμωνος πρόνοια περὶ τοῦ ἐξωραϊσμοῦ τῆς πόλεως ὑπολείπεται πολὺ τῆς ἐπὶ τοῦ Περικλέους μεγάλης ἐποχῆς· οὐχ ἧττον ὅμως ὁ Κίμων, καίπερ ἐξακολουθῶν νὰ ἐνεργῇ κατὰ τὴν πρακτικὴν ἔμπνευσιν τοῦ Θεμιστοκλέους, παρασκευάσας τὴν οἰκοδομὴν τῶν μακρῶν τειχῶν καὶ ὀχυρώσας τὴν Ἀκρόπολιν, ἐν ταὐτῷ ὅμως δὲν παρημέλησε νὰ θεραπεύσῃ καὶ νὰ προαγάγῃ τὸ καλλιτεχνικὸν αἴσθημα τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, ὁπόθεν ἔμελλον νὰ προκύψωσιν ἐπὶ Περικλέους τὰ διαιωνίσαντα τὴν δόξαν τῶν Ἀθηναίων μνημεῖα. Εἶνε γνωστόν, ὅτι ὁ Κίμων ἐφύτευσε κήπους παρὰ τὴν Ἀκαδήμειαν, ἵδρυσε τὴν ἀγορὰν κατὰ νέον σχέδιον, καταφυτεύσας αὐτὴν δένδρεσι καὶ περιβαλὼν πολυτελέσιν οἰκοδομαῖς, μεταξὺ τῶν ὁποίων προέχει μάλιστα τὸ Θησεῖον. Ἀπὸ τοῦ Κίμωνος ἔχουσιν ὡσαύτως τὴν ἀρχήν των

καὶ ἄλλαι ἐξαίρετοι οἰκοδομαὶ τῆς πόλεως, ὡς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως μὲν ὁ ναὸς τῆς Ἀπτέρου Νίκης, ἐν δὲ τῇ πόλει τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου. Χαρακτὴρ δὲ ἰδιάζων τῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κίμωνος ἔργων εἶνε παρὰ τὸ *καλὸν* καὶ τὸ *φαιδρόν*, μάλιστα τὸ *σεμνόν*. Καὶ ἐκ τῶν ἔργων δὲ τοῦ Φειδίου τὰ ἀναγόμενα εἰς τοὺς Μηδικοὺς πολέμους, καὶ ἰδίᾳ τὰ εἰς τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος, ἐνταῦθά τε καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἐν οἷς καὶ τὴν Πρόμαχον δυνάμεθα νὰ τάξωμεν μετά τινος βεϐαιότητος εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κίμωνα Περικλῆς ἀναφαίνεται περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ὡς ὑποτάξας ὅλως ὑπὸ τὴν προσωπικὴν ἑαυτοῦ αὐτοϐουλίαν καὶ ἐνέργειαν τὴν μεγάλην ἐπιϐολὴν τοῦ νὰ ἀνοικοδομήσῃ καὶ καθωραΐσῃ συντόνως τὰς Ἀθήνας. Καὶ οὗτος μὲν κατ' ἀρχὰς προσήλωσεν ἐπί τινα χρόνον τὴν προσοχήν του εἰς τὰς ἀναμνήσεις τοῦ Περσικοῦ πολέμου. Ἀλλὰ πολὺ ταχέως ὑπ' αὐτὸν ἡ τέχνη ἔλαϐε θέσιν ὅλως ἐλευθέραν καὶ ἀνεξάρτητον, ἐν τῇ ὁποίᾳ, ὡς καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ του, ἐξεδηλοῦτο τάσις τις ἀποκλειστικῶς *Ἀττική*.

Ἡ μεγάλη αὕτη ἐπιϐολὴ συνίστατο εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν κατηδαφισμένων ἔτι ἱερῶν σύμφωνα πρὸς τὸν ῥυθμὸν τῆς νεωστὶ ἐμψυχωθείσης τέχνης, εἰς τὴν διακόσμησιν πρὸ πάντων τῆς Ἀκροπόλεως, ὡς τοῦ ἱεροῦ κέντρου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀττικῆς, εἰς τὴν παράστασιν καὶ ἐξεικόνισιν τοῦ ἰδεώδους τῆς Ἀθηνᾶς, ὡς τῆς θεότητος ἐκείνης, ἐν ᾗ συνηνοῦτο μάλιστα κατὰ τὴν ἰδανικήν του σύστασιν ὁ πνευματικός, ὁ ἱστορικὸς καὶ αὐτὸς ὁ ὑλικὸς βίος τῆς ἀττικῆς πολιτείας καὶ τοῦ ἀττικοῦ λαοῦ.

Οὕτω λοιπὸν προκύπτουσι τὰ ἐν Ἐλευσῖνι μνημεῖα, ὁ Παρθενὼν καὶ τὰ Προπύλαια, τὸ Ὠδεῖον, ὁ ναὸς τῆς Σουνιάδος Ἀθηνᾶς καὶ ἄλλα ἱερὰ ἐν τοῖς δήμοις, ἀρξάμενα ἅπαντα καὶ ἀποπερατωθέντα ἐπὶ τῶν τελευταίων πέντε πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὀλυμπιάδων, τ. ἔς. ἀπὸ τῆς 82—87. Ὁποία καλλιτεχνικὴ δραστηριότης παρήγαγε ταῦτα, πόσοι καλλιτέχναι δι' αὐτῶν ἠσχολήθησαν, ἐφιλοτιμήθησαν, ἐδιδάχθησαν, ὁποία κίνησις, ὁποία βιομηχανία, ὁποία ἅμιλλα προέκυψεν ἐκ

τούτου ἀνὰ πάσας τὰς Ἀθήνας, ἰδίως δὲ εἰς τὴν ἐργατικὴν τάξιν, δύναταί τις καὶ οἴκοθεν νὰ ἐννοήσῃ. Ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Περικλέους περιγράφει ἡμῖν εὐφραδῶς τὴν κίνησιν ταύτην, ἀλλὰ χάριν συντομίας παραλείπω τοὺς λόγους του κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην[1]).

Ὁ Φειδίας εὑρίσκετο κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἐνεργείας του καὶ τῆς ὑπολήψεώς του· εἶχεν ἤδη ἀναδειχθῇ καλλιτέχνης πρώτης τάξεως, ἦτο στενὸς τοῦ Περικλέους φίλος καὶ κατέστη δι' αὐτοῦ ἡ ψυχὴ πασῶν τῶν ἐπιχειρήσεων· ἡ δὲ θέσις του πρὸς τοὺς λοιποὺς τεχνίτας εὐστοχώτατα δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν τοῦ Ῥαφαήλου ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Λέοντος τοῦ δεκάτου. Οἱ μεγάλοι ἀρχιτέκτονες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Καλλίστρατος, Ἰκτῖνος, Μνησικλῆς, ἀσμένως ἀνεγνώριζον τὸν Φ. ὡς ἀνώτερόν των· ὑπὸ δὲ τὴν ἐπιστασίαν του πλῆθος παλαιοτέρων καὶ νεωτέρων τεχνιτῶν εἰργάζοντο κατὰ τὰ σχέδιά του, οἱ μὲν παλαιότεροι κατὰ τὸν τρόπον των, οὗ παρατηρεῖ τις ἀκόμη ἴχνη τινὰ εἰς τὰ πλαστικὰ τοῦ Παρθενῶνος ἔργα, οἱ δὲ νεώτεροι κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου αὐτῶν διδασκάλου εἰς τρόπον, ὥστε ἐμορφώθη οἴκοθεν περὶ αὐτὸν ἐπιφανὴς τεχνιτῶν σχολή. Ἔργα τοῦ Φ. ἐκ τῆς περιόδου ταύτης εἶνε κατὰ πρῶτον βέβαια τὰ πλεῖστα τῶν συγχρόνων ἐν Ἀθήναις ἀριστουργημάτων, ἐν οἷς ἐξέχει καὶ τὸ μεγαλοπρεπῶς ἐκτελεσθὲν διακοσμητικὸν τοῦ Παρθενῶνος σύστημα μεθ' ὅλων

---

(1) Τὸ χωρίον τοῦ Πλουτ. ἔχει ὡς ἑξῆς, ἐν βίῳ Περικλ. κεφ. 12. «Ὅπου γὰρ ὕλη μὲν ἦν λίθος, χαλκός, ἐλέφας, χρυσός, ἔβενος, κυπάρισσος, αἱ δὲ ταύτην ἐκπονοῦσαι καὶ κατεργαζόμεναι τέχναι, τέκτονες, πλάσται, χαλκοτύποι, λιθουργοί, χρυσοῦ μαλακτῆρες καὶ ἐλέφαντος, ζωγράφοι, ποικιλταί, τορευταί· πομποὶ δὲ τούτων καὶ κομιστῆρες, ἔμποροι καὶ ναῦται καὶ κυβερνῆται κατὰ θάλασσαν· οἱ δὲ κατὰ γῆν ἁμαξοπηγοὶ καὶ ζευγοτρόφοι καὶ ἡνίοχοι καὶ καλωστρόφοι καὶ λινουργοὶ καὶ σκυτοτόμοι καὶ ὁδοποιοὶ καὶ μεταλλεῖς· ἑκάστη δὲ τέχνη, καθάπερ στρατηγὸς ἴδιον στράτευμα, τὸν θητικὸν ὄχλον καὶ ἰδιώτην συντεταγμένον εἶχεν, ὄργανον καὶ σῶμα τῆς ὑπηρεσίας γενόμενον· εἰς πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡλικίαν καὶ φύσιν αἱ χρεῖαι διένεμον καὶ διέσπειρον τὴν εὐπορίαν.»

αὐτοῦ τῶν μορφῶν, τῶν ἐπὶ τῶν ἀετωμάτων, τῶν μετοπῶν καὶ τῆς ζῳοφόρου, τῶν ὁποίων τὰ πολυάριθμα λείψανα παρέχουσιν ἡμῖν σαφεστάτην ἰδέαν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐποχῆς τῆς περιόδου ταύτης, καὶ ἂν ἀκόμη ὑποθέσωμεν, ὅτι εἰς τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσίν των ἡ χεὶρ τοῦ ἐξόχου τεχνίτου κατὰ μέρος μόνον εἰργάσθη· κυρίως ὅμως ἀποδίδεται αὐτῷ ὡς ἴδιόν του ἔργον τὸ ἐν Παρθενῶνι χρυσελεφάντινον τῆς Ἀθηνᾶς ἄγαλμα.

Ἐνταῦθα νομίζομεν ὅτι κεῖται ἐν οἰκείῳ τόπῳ βραχεῖα ἀνακεφαλαίωσις τῶν προτέρων καλλιτεχνικῶν περιόδων τοῦ βίου του.

Εἰς τὴν πρώτην ἐπὶ τοῦ Κίμωνος περίοδον εἴδομεν τὸν Φ. ἐργαζόμενον ὅλως ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς τοῦ Κίμωνος πολιτικῆς, δηλαδὴ εἰς ἔργα διαιωνίζοντα τὰς κατὰ τῶν Περσῶν νίκας· εἰς δὲ τὴν δευτέραν εἴδομεν, ὅτι διὰ τῆς πρὸς τὸν Περικλέα στενῆς σχέσεώς του προσέλαβεν ὑψηλὴν θέσιν καὶ ἀπέβη τὸ κυριώτερον ὄργανον πασῶν τῶν ἐπιχειρήσεων. Νῦν δὲ ἐν τῇ τρίτῃ περιόδῳ τοῦ καλλιτεχνικοῦ του βίου βλέπομεν, ὅτι ἡ τέχνη δὲν ἐξυπηρετεῖ μόνον τὸ ἔνδοξον παρελθόν. Νῦν πρόκειται περὶ τοῦ μέλλοντος, περὶ τῆς ἰδέας δηλ. τῆς ἀττικῆς πολιτείας, ὅπως ἐφαντάζετο καὶ ἤθελεν αὐτὴν ὁ Περικλῆς, πρὸς ἐνσώματον παράστασιν τῆς ὁποίας προσεκλήθη ἡ τέχνη. Οὕτω λοιπὸν κατὰ ταύτην πρὸ πάντων τὴν περίοδον ἀναπτύσσεται ἐν τῷ Φειδίᾳ τέχνη ἰδιαζόντως ἀττική, ἥτις ἀνέδραμεν εἰς ὕψος μέγα καὶ δυσέφικτον, τῇ ἀφθόνῳ συνδρομῇ ὅλων τῶν πνευματικῶν καὶ ὑλικῶν μέσων, τὰ ὁποῖα δαψιλῶς παρεῖχον οἱ χρόνοι οὗτοι. Καὶ ὅμως εἶχεν ἐπιφυλαχθῇ εἰς τὸν μέγαν τεχνίτην ὑψηλότερον ἔτι μεγαλούργημα διὰ τὸ ὑπολειπόμενον τοῦ βίου του στάδιον, ἡ παράστασις δηλαδὴ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ δυνάμει καὶ λαμπρότητι, ἓν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν *Ἑλληνικὸν ἰδανικόν*, ὅπως ἡ Ἀθηνᾶ ἓν *Ἀττικὸν ἰδανικὸν* ἦτο.

Οὕτω λοιπὸν δυνάμεθα τὴν τρίτην ταύτην περίοδον νὰ θεωρήσωμεν ὡς τὴν τελευταίαν καὶ ὑψίστην μεταρσίωσιν τῆς καλλιτεχνικῆς τοῦ Φ. ἐνεργείας, ἀπὸ τῆς παρθένου κόρης εἰς τὸν

Ὀλύμπιον πατέρα, ἀπὸ τῆς ἀττικῆς εἰς τὴν γενικήν, ἐθνικὴν θεότητα. Ὁ Φ. προώριστο ὑπὸ τοῦ θεοῦ νὰ παραστήσῃ τὸ πρότυπον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον δι' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ δι' ἅπαντα τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἦτο τὸ ὕψιστον λατρείας καὶ ἀφοσιώσεως ὑποκείμενον, ἦτο δηλαδὴ ὁ θεὸς ἐκεῖνος περὶ ὃν συνερχόμενοι ἀνὰ πᾶσαν ὀλυμπιάδα οἱ εὐγενέστατοι τῶν Ἑλλήνων ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῶν μεγίστων τιμητικῶν βραβείων, καὶ ἐν στενῇ πρὸς ἀλλήλους θρησκευτικῇ καὶ κοινωνικῇ συναλλαγῇ ἤρχοντο ἑκάστοτε εἰς συνείδησιν τοῦ παρελθόντος καὶ ἐφωτίζοντο περὶ τοῦ μέλλοντος.

Πόσον στενὴ ὑπῆρξε κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον ἡ προσωπικὴ σχέσις μεταξὺ Φ. καὶ Περικλέους, πόσον συχνὰ ἰδίᾳ ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ τὸν καλλιτέχνην εἰς τὸ ἐργαστήριόν του ἐπεσκέπτετο, ἵνα ἴδῃ τὰς προόδους τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ φίλου του ἐκτελουμένων ἔργων, ἀποδεικνύουσιν αἱ κακαὶ φῆμαι αἱ διαδοθεῖσαι ἐκ τοῦ πρὸς τὸν Φειδίαν φθόνου, αἵτινες καὶ εὐχάριστον τροφὴν παρέσχον πολλάκις εἰς τὴν κωμῳδίαν.

Περαίνων ἐνταῦθα τὸν περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Φ. λόγον, δὲν κρίνω ἀπρόσφορον νὰ θίξω καὶ τὸ πολύκροτον ζήτημα τῆς δίκης του, καὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐγένετο αὕτη. Κατά τινα μαρτυρίαν τοῦ Φιλοχόρου[1]) ὁ Φ. εἶχε μεταβῆ εἰς Ἦλιδα πρὸς ἐξεργασίαν τοῦ πανελληνίου ἀγάλματος τοῦ Διός, καταδικασθεὶς δῆθεν εἰς φυγὴν κατὰ τὴν δίκην ταύτην, καὶ ἐξόριστος ὢν ἐξ Ἀθηνῶν· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε πιθανόν.

Πραγματικὴ καὶ ἀληθὴς αἰτία, δι' ἣν ὁ Φ. μετέβη ἐπὶ τούτῳ εἰς τὴν Ἦλιδα, οὐδεμία ἄλλη ἦτο, ἢ ὅτι ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ὁ Φ. ὠνομάζετο καὶ ἦτο ὁ πρώτιστος τῆς Ἑλλάδος καλλιτέχνης. Εἰς μόνον δὲ τοιοῦτον ἄνδρα ἐδύναντο οἱ Ἠλεῖοι νὰ ἐμπιστευθῶσιν οὕτω σπουδαῖον ἔργον. Ἐν Ἤλιδι ὁ Φ. ἐμφανίζεται περιστοιχούμενος ὑπὸ τῶν καλλιτέρων του μαθητῶν καὶ ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του ἀφθονώτατα μέσα ἐμπιστευθέντα αὐτῷ παρὰ τῶν Ἠλείων πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἀγάλματος. Οὐχὶ μα-

(1) Σχολ. Ἀριστοφ. ἐν Εἰρήνῃ στ. 605.

κρὰν δὲ τοῦ ναοῦ ἐγκατεστάθη ἐν ἐργαστηρίῳ οἰκοδομηθέντι ἰδίᾳ δι' αὐτόν, τὸ ὁποῖον καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους ἐδεικνύετο τοῖς περιηγουμένοις ὡς μνημεῖον τοῦ ἐνδόξου γεγονότος, τῆς ἐν Ἤλιδι διατριβῆς του. Προσέτι, ὅ,τι δὲν ἐπετράπη αὐτῷ ἐν Ἀθήναις, νὰ ἐγχαράξῃ δηλαδὴ τὸ ὄνομά του ἐπὶ τοῦ ἔργου του, ἐπέτρεψαν αὐτῷ οἱ Ἠλεῖοι. Ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ Διὸς ἀνεγινώσκοντο αἱ λέξεις «*Φειδίας Χαρμίδου υἱὸς Ἀθηναῖος μ' ἐποίησεν*». Ἔπειτα οἱ Ἠλεῖοι προσεπάθουν νὰ ἀποκτήσωσι παρὰ τοῦ Φ. καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀγάλματα καὶ δι' ἄλλους ναούς των, εἰς δὲ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Φ. ἀνετέθη διὰ παντὸς ὡς τιμητικὸν ἀξίωμα τὸ ἔργον τῶν *φαιδρυντῶν*, τῶν φροντιζόντων δηλονότι περὶ τῆς διατηρήσεως καὶ καθάρσεως τοῦ ἀγάλματος τοῦ ὑψίστου θεοῦ. Ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῶσι πάντα ταῦτα, ἂν πράγματι ὁ Φ. ἦλθεν εἰς τὴν Ἤλιδα ἐξόριστος, καταδικασθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς ὑπεξαιρέσας τὸν χρυσὸν ἐκ τῶν δρακόντων τῆς χρυσελεφαντίνης Ἀθηνᾶς; Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν μνημονευθέντων σπουδαίων λόγων, ἔχομεν ἐπὶ πλέον μαρτυρίαν ἀσφαλῆ, ὅτι ἡ πολύκροτος αὕτη δίκη ἐγένετο ἐπὶ ἄρχοντος Πυθοδώρου, ἤτοι μετὰ τὴν ἐξ Ἠλείας ἐπιστροφήν του. Ἐπέσπευσε δὲ πιθανώτατα τὴν ἐπιστροφήν του ὁ Φ., διότι ἐπλησίαζεν ἡ προθεσμία, καθ' ἣν ὁ Περικλῆς ἔμελλε νὰ δώσῃ εὐθύνας περὶ ὅλων τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν του ἐκτελεσθέντων ἔργων, ἐν οἷς συμπεριελαμβάνοντο καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Φ. ἐξεργασθέντα, ἰδίᾳ δὲ τὸ χρυσελεφάντινον τῆς Παλλάδος ἄγαλμα, τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποίου ὁ Φ. διὰ συμβολαίου εἶχεν ἀναδεχθῆ.

Μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας λοιπὸν ἐπάνοδόν του ταύτην εἰσήχθη εἰς δίκην. Ἡ δὲ αἰτία τῆς δίκης τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ὄχι εἰς κατάχρησιν, οἷα ἡ διαθρυληθεῖσα, ἀλλὰ κυριώτερον εἰς πολιτικοὺς λόγους λανθάνοντας ἐντὸς τῶν χρόνων τούτων. Ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ δόξα τοῦ μεγάλου Περικλέους ἦτο ἀκόμη ἱκανῶς ἰσχυρά, ὥστε νὰ διατηρῆται ἔτι ἀδιάσειστος εἰς τὸ ὑπέρτατον ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξίωμα, ἀλλ' εἶχεν ἤδη σχηματισθῆ μεταξὺ τῶν δημοκρατικῶν, τοὺς ὁποίους ὁ Περικλῆς περιεποιεῖτο, κόμμα ἀντίπαλον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ δόξα καὶ

τὸ κῦρος αὐτοῦ οὐδόλως ἦσαν ἀρεστά. Τὸ ἀντίπαλον τοῦτο κόμμα, θέλον νὰ καταβάλῃ αὐτὸν καὶ νὰ δοκιμάσῃ τί ὁ δῆμος ἐφρόνει περὶ αὐτοῦ, ἐπειράθη οὐχὶ μὲν ἀμέσως αὐτὸν τὸν ἴδιον, ἀλλὰ τοὺς στενῶς μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένους φίλους νὰ προσβάλῃ καὶ ἀπ' αὐτοῦ νὰ ἀποσπάσῃ· λοιπὸν κατεδιώχθη καὶ ὁ Φ. καὶ ὁ 'Αναξαγόρας, οἱ ἐκπροσωποῦντες δηλαδὴ τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς ἐποχῆς, ἔπειτα δὲ καὶ ἡ 'Ασπασία ἡ ἀπολαύουσα τῆς στενῆς τοῦ Περικλέους σχέσεως.

'Η ἐπίθεσις αὕτη τῶν ἀντιπάλων του παρεκίνησε τὸν Περικλέα, ἂν πρέπει νὰ δώσωμεν πίστιν εἰς τὴν παράδοσιν καὶ εἰς τὴν σύγχρονον κωμῳδίαν, νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἔναρξιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνέστελλεν, ἐλπίζων ὅτι δι' αὐτοῦ ἤθελε δώσει ἄλλην διεύθυνσιν εἰς τὴν σφοδρὰν κατ' αὐτοῦ ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν.

'Ο Φ. εἶχε νὰ ὑποστῇ δύο δίκας, τὴν μὲν ἐπὶ καταχρήσει, καθ' ἥν, ὡς ἐμνήσθημεν, ἐνήχθη ἐπὶ ὑπεξαιρέσει τοῦ χρυσοῦ τοῦ ἀγάλματος, ἀφ' ἧς ὅμως ἀπηλλάγη ἀποδείξας, ὡς γνωστόν, τὴν παντελῆ αὐτοῦ ἀθωότητα διὰ τῆς σταθμήσεως τοῦ περιαιρετοῦ πολυτίμου μετάλλου, τὴν δὲ ἐπὶ ἀσεβείᾳ ὡς ἐντυπώσας τὴν μορφὴν αὐτοῦ καὶ τοῦ φίλου του Περικλέους ἐπὶ τῆς ἀσπίδος, καὶ βεβηλώσας οὕτω τὰ θεῖα. Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην δίκην κατέφυγον, ὡς γνωστόν, οἱ ἀδιάλλακτοι ἐχθροὶ τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Φειδίου, ἀφοῦ ἀπέτυχον τοῦ κακοβούλου αὐτῶν σκοποῦ κατὰ τὴν πρώτην. 'Η διεξαγωγὴ καὶ ἡ λυπηρὰ ἔκβασις τῆς ἐχθρικῆς καταδρομῆς ταύτης εἶνε γνωστά. 'Ο Φ. ἀπαχθεὶς εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐτελεύτησεν ἐκεῖ νοσήσας, ἤ, ὡς ἄλλοι λέγουσι, διὰ δηλητηρίου, τὸ ὁποῖον παρεσκεύασαν οἱ ἐχθροὶ ἐπὶ διαβολῇ τοῦ Περικλέους[1]).

Καὶ ἤδη μεταβαίνω εἰς τὸ κύριον μέρος τοῦ λόγου, ἐν ᾧ θέλω προσπαθήσει νὰ ὑποτυπώσω δι' ὀλίγων πῶς ὁ Φ. διεπλάσθη ἔξοχος τεχνίτης, ποῖαι εἶνε αἱ κύριαι τεχνικαὶ

(1) Πλουτάρχ. Περικλ. 31.

ἰδιότητες αὐτοῦ, ποία ἡ ἐργασία του καὶ ποίαν ἐπιρροὴν ἐξήσκησεν ἐν γένει ἐπὶ τῆς τέχνης.

Ὡς διδάσκαλος τοῦ Φ. ἀναφέρεται ἰδίᾳ ὁ περιώνυμος ἐξ Ἄργους τεχνίτης Ἀγελάδας, αὐτὸς οὗτος, οὗ τὸν υἱὸν Ἀργειάδαν ὡς ὁμότεχνον ἀνέγνωσαν ἐπί τινος ἐπιγραφῆς ἀποκαλυφθείσης νεωστὶ κατὰ τὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφάς[1]). Τούτου τοῦ Ἀγελάδα ὁ βίος εἶνε ἐξ ἀντιφάσεών τινων τῆς παραδόσεως συγκεχυμένος· ἄλλως δὲ καὶ ἡμῶν ἔργον δὲν εἶνε ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἐνδιατρίψωμεν εἰς τὰ κατ' αὐτόν. Τοσοῦτον μόνον πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν, ὅτι γνωστὸς ἤδη ὢν ἐξ ἄλλων ἔργων ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰργάσθη ἐπί τινα χρόνον, ὁπότε αἱ Ἀθῆναι διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ μάλιστα τοῦ Κίμωνος εἶχον ἀρχίσει, ὡς εἴδομεν, νὰ ἀποβαίνωσι κέντρον τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς καλλιτεχνίας. Ὁμοίως περὶ τῶν ἔργων τοῦ ἐνδόξου διδασκάλου, τῶν τε ἐνταῦθα καὶ τῶν πολλαχοῦ ἄλλοθι τῆς Ἑλλάδος, οὐδένα ποιούμεθα λόγον. Κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις διατριβήν του ταύτην ἔλαβε, φαίνεται, ἀφορμὴν νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ θαυμάσῃ τὸν ἐπιφανῆ τεχνίτην μεταξὺ πολλῶν ἄλλων καὶ ὁ Φειδίας νέος ἔτι ὤν. Εἰς τὴν ἐπιρροὴν δὲ αὐτοῦ ἴσως πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν, ὅτι ὁ Φ. παραιτηθεὶς τῆς ζωγραφικῆς, εἰς ἣν εἶχεν ἤδη κατὰ τὸν Πλίνιον ἐπιδοθῆ[2]), ἐτράπη εἰς τὴν ἀγαλματοποιΐαν. Ὡς δεύτερος δὲ διδάσκαλος τοῦ Φ. μνημονεύεται ὁ Ἡγίας ἢ Ἡγησίας ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις διὰ τοῦτο καὶ οἰκειότατος πρὸς τὸν Φ. διετέλεσε.

Καλλιτέχνης ὅμως ὡς ὁ Φ. δὲν διδάσκεται μόνον παρὰ τῶν πλησίον αὐτῷ διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ παρὰ παντὸς συγχρόνου καὶ ἀπὸ παντὸς ἔργου, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἴδῃ. Ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Φ. οὐχὶ μόνον ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι ἀγάλματα καὶ ἀφορμὴν πρὸς μόρφωσίν του ἐζήτει,

---

(1) Ἴδε E. Curtius ἐν Archäolog. Zeitung. 1876, σελ. 47.
(2) Plin. H. N. XXXV, 8. 54.

ἀλλὰ καὶ ἐν πόλεσιν, ἐν αἷς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὰ πλεῖστα καὶ τὰ κάλλιστα ἔργα ἠδύνατο νὰ ἴδῃ, ὡς ἐν Αἰγίνῃ, ἐν Ἄργει, ἐν Σικυῶνι, ἐν Δελφοῖς, ἐν Ὀλυμπίᾳ. Ἵνα προσδιορίσωμεν κάλλιον καὶ ἐγγύτερον τὰ ἰδιαίτερα αὐτοῦ καλλιτεχνικὰ προτερήματα, ὁ λόγος φέρει τανῦν ἡμᾶς νὰ ἴδωμεν ἐν μιᾷ ὄμματος ῥιπῇ τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα τῆς προφειδιακῆς ἐποχῆς, τῆς δυναμένης καθόλου νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν ἀρχαιοτέραν Φλωρεντινὴν ζωγραφικὴν σχολήν.

Ἐκ πρώτης ὄψεως παρίσταται ἡμῖν ὁ ἰδιάζων χαρακτὴρ τῆς καλλιτεχνικῆς ἐργασίας τῆς ἐποχῆς, ὁποία μᾶς παρεδόθη, μάλιστα δὲ εἰς τὰ αἰγινητικὰ καὶ τὰ λοιπὰ σωζόμενα ἔτι ἐκ τῆς περιόδου ταύτης πλαστικὰ ἔργα.

Περὶ τῶν ἐξόχων ἔργων τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ τῆς ἐργασίας αὐτῶν δυνάμεθα συλλήβδην νὰ εἴπωμεν, ὅτι διεκρίνοντο μᾶλλον διὰ τὸ *τραχὺ* καὶ τὸ *σκληρὸν* αὐτῶν ἢ διὰ τὴν *χάριν*, τὴν *λεπτότητα* καὶ τὸ *φαιδρόν*. Ἐκφραστικώτατα ὁ Λουκιανὸς ὀνομάζει τὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς ταύτης « *ἀπεσφιγμένα καὶ νευρώδη καὶ σκληρὰ καὶ ἀκριβῶς ἀποτεταμένα ταῖς γραμμαῖς* »[1]). Ὁ Κάλαμις καὶ ὁ προγενέστερός τι τοῦ Φ. Μύρων φαίνονται ὅτι προσεγγίζουσι μάλιστα εἰς τὴν νέαν ἐποχήν, ἰδίᾳ δὲ ὁ πρῶτος φημίζεται διά τινα ἔργα, καὶ μάλιστα διὰ τὴν Σωσάνδραν αὐτοῦ, ὅτι ἐκτὸς τῆς μεγάλης κομψότητος περὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν διακρίνεται διὰ τὸ τερπνὸν καὶ ἐπίχαρι[2]). Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς[3]) συγκρίνει τὸ ῥητορικὸν τοῦ Ἰσοκράτους ὕφος πρὸς τὸ πλαστικὸν τοῦ Πολυκλείτου καὶ τοῦ Φειδίου κατὰ τὸ *σεμνὸν* καὶ *μεγαλότεχνον* καὶ *ἀξιωματικόν*, τὸ δὲ τοῦ Λυσίου πρὸς τὴν τέχνην τοῦ Καλάμιδος καὶ Καλλιμάχου κατὰ τὴν *λεπτότητα* καὶ τὴν *χάριν*, ὁ δὲ λεπτὸς καὶ ἐξαίρετος γνώστης Λουκιανὸς ἐγκωμιάζει ἐν τῇ Σωσάνδρᾳ τοῦ Καλάμιδος τὸ εὐσταλὲς καὶ κόσμιον τῆς ἀναβολῆς καὶ τὸ σεμνὸν καὶ λεληθὸς μει-

---

(1) Λουκιανοῦ Ῥητόρων διδάσκαλος 9.
(2) Λουκιαν. Εἰκόνες 6.
(3) Διον. Ἁλικαρν. Περὶ Ἰσοκράτους σελ. 542 ἐκδ. Reisk.

δίαμα. Ὁ Μύρων διακρίνεται ἴσως ἐν τῷ τεχνικῷ μέρει περὶ τὸ ἐπινοεῖν τολμηροτέρας καὶ εὐφυεστέρας θέσεις, περὶ τὸ ἐκφράζειν σωματικὴν ῥώμην καὶ ἰδίᾳ περὶ τὴν ἐργασίαν τῶν ζῴων· ἡ δύναμις ὅμως καὶ τὸ αἴσθημα τοῦ ἐκφράζειν πνευματικόν τι καὶ λεπτὸν ἦθος λείπει ἀπ' αὐτοῦ καθ' ὁλοκληρίαν.

Ἐκ τούτων βλέπομεν, ὅτι εἰς τὴν πρὸ τοῦ Φ. τέχνην ἐπεκράτει περιορισμὸς μᾶλλον ἢ ἐλευθερία, ἀλήθεια μᾶλλον ἢ ἰδανικόν, χαρίεσσα ἐκτέλεσις, ἀλλὰ μικρὰ μέταρσις. Ἰδίᾳ ὅμως ἐλλείπει ἀπὸ τῆς τέχνης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ λεπτὴ αἴσθησις εἰς τὸ παριστάνειν τὸ ἦθος, καὶ αἱ ἰδιότητες ἐκεῖναι, ἃς ἐκφράζουσι τό τε πρόσωπον καὶ ἡ τοῦ σώματος στάσις καὶ κίνησις ἐν τῇ πνευματικῇ ἐξεγέρσει. Λέγεται μὲν ὅτι ὁ ζωγράφος Πολύγνωτος ἔκαμεν ἀρχήν τινα πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ τὸ ἦθος τῶν μορφῶν του ἐξεδηλώθη μᾶλλον ἐν τῇ ἀξιοπρεπεῖ καὶ μεμετρημένῃ στάσει ἢ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ πνευματικῇ τοῦ ἤθους ἐκφράσει.

Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τῶν κατὰ παράδοσιν ἡμῖν ἐγνωσμένων ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐξ αὐτοψίας ἀντιλήψεως, ἣν παρέχουσιν ἡμῖν ἔργα σωθέντα τῆς περιόδου ταύτης, ἀρυόμεθα τὴν ἐπαλήθευσιν τῶν παραδεδομένων. Ἡ ἐργασία, φέρ' εἰπεῖν, τῶν Αἰγιναίων ἀγαλμάτων μεσάζει μεταξὺ τέχνης ὁριζομένης ἔνθεν μὲν ὑπὸ τῆς συνθήκης, ἔνθεν δὲ ὑπὸ τῆς ἱερατικῆς συνηθείας καὶ τέχνης, ἥτις ἀπελευθερωθεῖσα ἐξεῦρε τὸ ἰδανικὸν καὶ ἐδιδάχθη νὰ δίδῃ πλείονα σημασίαν εἰς τὴν ἀληθῆ παράστασιν τῆς σωματικῆς μορφῆς. Τὰ μέλη εἶνε ἐν μέρει ἐξειργασμένα μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ ζωηρότητος, πρὸ πάντων δὲ μετὰ θαυμαστῆς ἀληθείας τῆς φύσεως· τὰ χαρακτηριστικὰ ὅμως τῶν προσώπων εἶνε ἀκόμη ἐκπεφρασμένα κατὰ τὸν πάλαι παραδεδομένον συνήθη τρόπον, ἄνευ προσπαθείας τοῦ νὰ ὑποδειχθῇ ἡ ἡλικία, τὸ γένος, ἡ καταγωγή, τὸ ἦθος· ὥστε ἅπασαι αἱ μορφαί, θεοὶ καὶ ἥρωες, Ἀσιανοὶ καὶ Ἕλληνες φαίνονται πραγματικῶς ὡς μέλη μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ὡς ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαί. Ἐν τούτοις ὅμως τὰ πρόσωπα ταῦτα μὲ τὸ τετεχνημένον αὐτῶν μειδίαμα, μὲ τὴν ἐκφραστικὴν αὐτῶν οὕτως εἰπεῖν εὐπροσηγορίαν, ἥτις εἶνε τρόπον

τινὰ τὸ σπέρμα τῆς μελλούσης ἐξαιρέτου χάριτος καὶ γλυκύτητος, ἔχουσιν ἤδη χάριν τινὰ καὶ λεπτότητα γνησίαν ἑλληνικήν, ἥτις ἐδεῖτο ὑψηλοτέρου δαίμονος, ἐποχῆς πλήρους ἐμπνεύσεως, καὶ μεγάλου τεχνίτου, οἷος ὁ Φ., ἵνα φθάσῃ εἰς τὴν ἐντέλειάν της. Ἡ στάσις ἐν γένει τῶν ἀγαλμάτων τούτων εἶνε ἀκόμη ἄκαμπτος, ἰδίᾳ δὲ περίεργος ἡ τῆς κυριωτέρας μορφῆς τοῦ συμπλέγματος, ἡ τῆς Παλλάδος.

Κινήσεις τινὲς εἶνε ἐν τούτοις πλήρεις ἐνεργείας καὶ ἀρκετὰ τολμηραί· εἶνε, οὕτως εἰπεῖν, ἡ μεταβαλλομένη χρυσαλλίς, ἥτις ἀναπτύσσει τὰς πτέρυγας αὐτῆς εὐθὺς ἅμα ἀποδυομένη τοῦ περικαλύμματός της καὶ εἶνε ἑτοίμη νὰ πετασθῇ ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἐπὶ τὰ ἄνθη. Δύο στοιχεῖα ἔλειπον ἐκ τῆς τέχνης ταύτης, ἐπιστήμη κατὰ τὸ τεχνικὸν μέρος καὶ ἰδανικὴ ἐλευθερία κατὰ τὴν ἐργασίαν. Ὁ Φειδίας, μᾶλλον δὲ ὁ Φειδίας καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλέους, παρέσχον εἰς τὴν τέχνην ἀμφότερα.

Διότι ἴδιον τῶν μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν εἶνε ὅτι ἐμφανίζονται παρεσκευασμένοι ὄχι μόνον μὲ νέας πρωτοτύπους ἰδέας, ἀλλ' ὅτι εὑρίσκουσι καὶ καιροὺς προσφόρους καὶ μέσα προσφυῆ εἰς ἐπίλυσιν τοῦ ἑκάστοτε μεγάλου προβλήματος, διὰ τὸ ὁποῖον εἶνε ἐπηγγελμένοι παρὰ τῆς Προνοίας, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ εὐτυχὴς λύσις ἐπιφέρει τὰς μεγάλας ἐν τῷ κόσμῳ ἐπὶ τὸ βέλτιον τροπάς. Ὁ Φ. ἀνήκει εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους ὅσον καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλέους εἰς τὸν Φειδίαν. Πόσον ἆρά γε ὁ Φ. ὀφείλει εἰς τὴν στενὴν σχέσιν τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ ἀνδρός, ὡς καὶ εἰς τὴν σχέσιν τῶν φίλων τοῦ Περικλέους, ἰδίως δὲ εἰς τὴν τοῦ Ἀναξαγόρου, τοῦ συντελέσαντος νὰ ἀναπτυχθῇ ἐν Ἀθήναις πνεῦμα ἐπιστημονικόν, ἐλεύθερον προλήψεων, καὶ νὰ προαχθῶσιν αἱ πρακτικαὶ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι, μηχανική, ὀπτικὴ καὶ τὰ παρόμοια; Ἀλλὰ πόσον πάλιν ἀφ' ἑτέρου ὤφειλεν ὁ Περικλῆς εἰς τὸν Φ., ὅστις ἠδυνήθη νὰ ἐξεύρῃ τὰς εὐκαίρους περιστάσεις καὶ τὰς καταλλήλους μορφὰς καὶ συνδυασμούς, ἵνα πραγματοποιήσῃ τὰ σχέδια τοῦ Περικλέους, ἵνα τοὺς ναούς, τοὺς ὁποίους ὁ Περικλῆς ἐν διανοίᾳ εἶχε, παραγάγῃ εἰς τὸ εἶναι, ἵνα τὰ διάφορα αὐτῶν μέρη κοσμήσῃ μὲ μορφὰς ἐξαγγελλούσας καὶ

πόρρωθεν τὸ πνεῦμα τῆς ἐν τῷ ναῷ λατρευομένης θεότητος, ἵνα ἐν τῷ σηκῷ τοῦ ναοῦ ἀκόμη τοιαύτας στήσῃ εἰκόνας, ἐν αἷς ὁ ἄνθρωπος ἀπεθαύμαζεν ἐν πλήρει λαμπρότητι καὶ μεγαλοπρεπείᾳ πᾶν ὅ,τι ὑψηλὸν καὶ μέγα περὶ τοῦ Θεοῦ ἐφαντάσθη ποτέ;

Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἦτο ἐποχὴ σπανία, ἦτο ἐποχὴ ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας ἡ θεία πρόνοια ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν πέμπει εἰς τὰ ἔθνη, ἵνα δώσῃ εἰς πάντα τὰ εἴδη τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως ὁμοίαν ὤθησιν, ἵνα τὴν βραδέως προχωροῦσαν βελτίωσιν τῆς ἀνθρωπότητος ἐξακοντίσῃ, οὕτως εἰπεῖν, δι' ἐκτάκτου ὁρμῆς, διὰ τῆς μεγαλοφυΐας, πρὸς τὰ πρόσω, δεικνύουσα εἰς τὸν κόσμον, διὰ τοῦ φωτὸς μιᾶς ἀστραπῆς νέα μέσα καὶ νέας ἰδέας.

Παρελθὸν μέγα, ἐνεστὼς ἐνεργόν, τιμή, ἐμπιστοσύνη μᾶλλον ἢ φόβος ἐν τοῖς ἀστοῖς καὶ ξένοις, ἀφθονώτατα μέσα, συρροὴ μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν, πολιτικῶν, φιλοσόφων, καλλιτεχνῶν, ποιητῶν, πάντα ταῦτα συνεκεντροῦντο τότε ἐν Ἀθήναις, ἐν αἷς ὁ Φ. ὡρίμασε καὶ ἐνήργησε. Καὶ ἡ λατρεία κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπέβαινεν ὁσημέραι λαμπροτέρα καὶ πανηγυρικωτέρα. Τὰ χορικὰ ᾄσματα καὶ αἱ ᾠδαὶ τοῦ Πινδάρου, αἱ τραγῳδίαι τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους, ἡ εὐγενὴς ἅμιλλα τῶν πλουσίων χορηγῶν διὰ τὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς παράστασιν τοιούτων συνθέσεων, πάντα ταῦτα συνεβάλλοντο οὐχὶ μικρὸν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης ἐκείνης, διότι καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις ἐποχαῖς τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐν συμπάσῃ αὐτῆς τῇ ἱστορίᾳ, τέχνη καὶ ποίησις ἐβάδισαν πάντοτε παραλλήλως.

Καὶ ἡ θρησκεία ἦτο ἀκόμη ἀλήθεια· ἐπίστευον ἀκόμη εἰς τοὺς θεοὺς καὶ εἰς τὰς ἱεράς των παραδόσεις, οὐχὶ μὲν πλέον μὲ τὴν ἁπλότητα τῆς παρελθούσης γενεᾶς, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μάλιστα μετὰ πλειοτέρας ἔτι σπουδαιότητος καὶ ἀκριβείας· ἡ δὲ σοφιστικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία δὲν ἦσαν ἀκόμη εἰς φανερὰν ἀντίφασιν πρὸς τὴν τοῦ λαοῦ δόξαν, ἢ τοὐλάχιστον ἡ ἀντιδοξία αὕτη ἠσκεῖτο ἐν στενωτέροις κύκλοις καὶ ἦτο περιωρισμένη ἐν ταῖς σχολαῖς. Τοιαύτης διδασκαλίας καὶ τοιούτων καιρῶν ἔτυχεν ὁ Φειδίας.

Ἀλλὰ καὶ ἡ τέχνη καθ' ἅπαντας τοὺς πολυσχιδεῖς αὐτῆς κλάδους, ἥ τε βάναυσος καὶ ἡ καλή, εἶχεν ἤδη προκαταρτισθῆ, ἀναπτυχθεῖσα τεραστίως κατὰ τοὺς μετὰ τὰ Μηδικὰ χρόνους ἐν τῇ θερμότητι τοῦ βιομηχανικοῦ καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ διαγωνισμοῦ, ἐν τῷ πρωτίστῳ τῆς Ἑλλάδος ἐμπορικῷ, βιομηχανικῷ καὶ τεχνικῷ κέντρῳ, ταῖς Ἀθήναις. Ἡ κατεργασία καὶ ἡ λεπτουργία πάσης ὕλης καὶ παντὸς μετάλλου ἔχει ἤδη προαχθῆ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε εἶνε ἕτοιμος νὰ ὑπουργήσῃ προσηκόντως τῷ εὐγενεῖ τῆς τέχνης ἡγεμόνι, τῇ εἰκαστικῇ καὶ πρὸ πάντων τῇ πλαστικῇ. Ὑπεδηλώσαμεν δὲ ὀλίγον τι καὶ ἀνωτέρω ὁποία ἦτο ἡ πολλαπλῆ τέχνη τῆς ἐποχῆς.

Ἐν χρόνοις οὕτω πολυτέχνοις καὶ οὕτω προοδευτικοῖς διάνοια οὕτω μεγάλη καὶ φιλομαθής, ὡς ἡ τοῦ Φειδίου, ἐπεξέτεινε τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐπὶ πάντας τοὺς κλάδους τῆς τότε τέχνης καὶ ἦτο ἠσκημένος περὶ πάντα τὰ εἴδη τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, μολονότι δὲν ἀνέπτυξεν εἰς πάντα ταῦτα τὴν αὐτὴν δραστηριότητα καὶ ἐνέργειαν.

Ἰδίᾳ ἠσχολήθη ὁ Φ. εἰς τὴν *χαλκοπλαστικὴν* καὶ τὴν *τορευτικήν*. Αὐτὸ τὸ πρῶτον μέγα ἔργον τοῦ Φ. ἐν τῇ χαλκοπλαστικῇ, ὁ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως κολοσσὸς τῆς προμάχου Ἀθηνᾶς, προϋποθέτει ἐντελῆ τῆς τέχνης ἐγκράτειαν. Κατὰ τὰς μαρτυρίας δὲ τῶν παλαιῶν ἐγνώριζεν ὁ Φ. τόσον ἐξαίρετα τὴν σύγκρασιν καὶ μίξιν τοῦ χαλκοῦ, ὥστε κατώρθονε νὰ δίδῃ εἰς τὰ ἔργα του φυσικὸν σχεδὸν χρῶμα[1]), πρὸ πάντων ὅμως ἄριστος ἦν ὁ Φ. εἰς τὴν *τορευτικήν*, τουτέστιν εἰς τὴν διὰ σφυρηλασίας καὶ γλυφῆς ἐξεργασίαν μεταλλίνων πετάλων, καὶ εἰς τὴν ταύτῃ παρεμφερῆ, τὴν διὰ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος ἐξεργασίαν, κατὰ τὴν χρείαν καὶ τὴν ἀπαίτησιν τῶν χρυσελεφαντίνων ἀγαλμάτων τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἡ τορευτικὴ αὕτη ὑπὸ εἰδικωτέραν ἔννοιαν ἦτο ὁ κύριος τοῦ Φ. κλάδος, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ τὴν ἵδρυσιν αὐτῆς ἀπέδιδον, ὥσπερ εἰς τὸν Πολύκλειτον τὴν τελειοποίησίν της· διότι, ὡς γνωστόν, ὀλίγα μόνον ἔργα τοῦ Φ. ἐκ

(1) Ἱμέριος ἐν Λόγ. 21, 4.

μαρμάρου ἀναφέρονται, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἡ ἐν Πλαταιαῖς ἀκρόλιθος Παλλάς, τὰ ὁποῖα φημίζονται ὑπὸ τῶν παλαιῶν ὡς ἔργα ἐξαιρέτου καλλονῆς καὶ χάριτος. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Φ. Ἀλκαμένης καὶ Ἀγοράκριτος ἐπεδόθησαν μᾶλλον εἰς τὴν ἐξεργασίαν τοῦ μαρμάρου. Ἡ τελειοποίησις ὅμως καὶ ἐντέλεια τῶν ἐκ μαρμάρου ἔργων, καὶ ἰδίως τῶν ἐκ Παρίου, ἐπεφυλάχθη εἰς τὸ νεώτερον ἀττικὸν ἐργαστήριον τοῦ Σκόπα καὶ Πραξιτέλους. Ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Φ. μάλιστα ὁ Κωλώτης καὶ ὁ Θεόπομπος, οἵτινες ἐπεδόθησαν μᾶλλον εἰς τὴν τορευτικήν, ἐξειργάσθησαν πολλὰ τοιούτου εἴδους ἔργα κατὰ πρότυπον πάντοτε τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν Δία τοῦ Φειδίου. Τὰ γλυπτὰ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος ἔργα τῆς θαυμασίας τορευτικῆς δεξιότητος τοῦ Φ. ἐθαυμάζοντο ὡς μοναδικὰ εἰς τὸ εἶδός των.

Ἀκόμη ἄλλο μέρος ἐργασίας, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδεικνύετο ἡ τοιαύτη δεξιότης του, εἶνε τὰ μικροτεχνήματα, διακρινόμενα διά τε τὴν κομψότητα, διὰ τὸ ἐπίχαρι καὶ τὴν ἀληθῆ τῆς φύσεως ἀπομίμησιν, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν εὔστοχον ῥῆσιν τοῦ Ἰουλιανοῦ «*εἰ καὶ τῇ φύσει κεχάλκωται, τῇ τέχνῃ ἐμψύχωται*»[1]). Εἰς τὰ μικροτεχνήματα ταῦτα ἀνακαλύπτεται οὐχ ἧττον ἢ εἰς τὰ μεγάλα ἔργα ἡ ἔξοχος αὐτοῦ τεχνικὴ ἱκανότης.

Ἐννοεῖται ὅτι εἰς ὅλα ταῦτα ἡ μεγίστη τοῦ Φ. ἀξία συνίστατο, πλὴν τῆς ἰδίας τορευτικῆς ἐργασίας, εἰς τὸ δαιμόνιον στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον αὐτὸς τόσον τελεσφόρως εἰσήγαγεν ἢ ἐτελεσιούργησεν ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ, εἰς τὸν σύνδεσμον τῆς ἐπιστήμης μετὰ τῆς τέχνης, σύστημα βασιζόμενον ἐπὶ τῆς συμμετρίας καὶ τῆς προοπτικῆς. Εἰς τοιοῦτον τεχνίτην προσῆκε τῷ ὄντι καὶ τὸ λόγιον *ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα*, διότι ἀπὸ τοῦ Φειδίου ἔχει τὴν ἀρχήν του τὸ ἀπόφθεγμα τοῦτο[2]), τὸ ὁποῖον ἐννοητέον πρῶτον ὑπὸ τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτοῦ ἔννοιαν, περὶ τεχνίτου δηλ. ὅστις ἐκ τῶν διδομένων ἀναλογιῶν μέλους τινὸς γνωρίζει νὰ κατασκευάσῃ καὶ συναρμόσῃ, καὶ γνωρίζει πῶς εἶνε κατεσκευασμένον ἢ συνηρμοσμένον τὸ ὅλον τοῦ σώματος. Τὸ

(1) Ἐπις. ἡ. σελ. 377 Α'. ἐκδ. Spanh.
(2) Λουκιαν. Ἑρμότιμ. 54.

αὐτὸ δὲ ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Φ. τὰς ἀναλογίας τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ὑπελόγισε κατ' ἀρχὰς ὀπτικὰς ὡς πρὸς τοὺς θεατὰς καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐν τῷ χώρῳ διάθεσιν τοῦ ναοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐστάθη, ὅθεν δὴ καὶ κατώρθωσε νὰ παραγάγῃ ἐντύπωσιν πληρεστάτης συμμετρίας καὶ νὰ φαίνηται πολὺ ὡραιότερος παρ' ὅ,τι πραγματικῶς ἦτο. Τοῦτο προσέτι ἐπιμαρτυρεῖ καὶ τὸ περὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ἀλκαμένους ἀνέκδοτον, ὅστις διαγωνισθεὶς πρὸς τὸν διδάσκαλόν του ἡττήθη, διότι δὲν ὑπελόγισε τὰς ἀναλογίας τῆς ἀποστάσεως καὶ τοῦ ὕψους, εἰς ὃ ἡ εἰκὼν ἔμελλε νὰ σταθῇ.

Διὰ τοῦ στοιχείου τούτου καὶ τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτοῦ τεχνικοῦ προτερήματος, τῆς ἐξόχου ἀντιλήψεως καὶ αἰσθήσεως, κατωρθώθη ὑπ' αὐτοῦ θαυμασίως ἀληθὴς ἡ μίμησις τῆς φύσεως, καθ' ἃ δεικνύουσιν ἡμῖν ἀποχρώντως τὰ λείψανα τῶν γλυπτῶν τοῦ Παρθενῶνος ἔργων.

Ἡ ἀληθὴς αὕτη τῆς φύσεως μίμησις δὲν εἶνε ἡ ἐζητημένη ἐκείνη μίμησις τῆς ἀρχαιοτέρας τέχνης, ἀλλ' εἶνε μίμησις ἐλευθέρα καὶ δαιμονία, στηριζομένη μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας καλλιτεχνικῆς ἐμπνεύσεως ἢ ἐπὶ τῆς περιωρισμένης μιμήσεως τῶν μερικῶν τῆς φύσεως φαινομένων, εἶνε μίμησις ἥτις, διορθοῦσα καὶ ἐξιδεάζουσα τὴν πραγματικὴν φύσιν, ἐξευγενίζεται καὶ ὑψοῦται εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς τελειότητος. Ἅπαντα τὰ τοῦ Παρθενῶνος σωζόμενα γλυπτὰ ἔργα, μάλιστα δὲ τὰ τῶν ἀετωμάτων, ἐκτὸς τῆς μεγάλης αὐτῶν ἁπλότητος, τῆς ἰδιαζούσης εἰς τὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔχουσι ζωηρότητα καὶ ἀποπνέουσι χάριν, τὴν ὁποίαν δὲν δύναταί τις ἀρκούντως νὰ θαυμάσῃ.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς περὶ τὴν ἐργασίαν δεξιότητος καὶ συμμετρίας, ἐν ᾗ ὁ Φ. φημίζεται διὰ τὴν ἀληθεστάτην καὶ οὕτως εἰπεῖν ὁμιλοῦσαν τῆς φύσεως μίμησιν, τοῦθ' ὅπερ παρετηρεῖτο καὶ εἰς αὐτὰ τὰ μικροτεχνήματά του, εἰς τοὺς *ἰχθῦς*, τὰς *μελίσσας*, τὰς *μυίας* οὐχ ἧττον ἢ εἰς τὰ μεγάλα ἔργα του. Ὁ Φ. εἶνε ὁ καλλιτέχνης ἐκεῖνος—καὶ εἰς τοῦτο συνίσταται πρὸ πάντων τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ δεινότης του—ὅστις ἀνέπτυξε καὶ ἐσυστηματοποίησεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην τὸ ἰδανικὸν τῶν ἀγαλ-

μάτων τῶν θεῶν. Ἀλλὰ τί εἶνε τὸ *ἰδανικὸν* τοῦτο ; Ἵνα περιλάβωμεν τὴν ἔννοιαν ταύτην, τὴν τόσον δύσκολον καὶ τόσων παρανοήσεων δεκτικήν, παρατηρητέον πρὸ πάντων, ὅτι εὑρισκόμεθα ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ὅτι ταύτης ἀντικείμενον ἦτο ἡ πλαστικὴ παράστασις τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν, οἵτινες κατά τινα τρόπον ἦσαν ἱστορικὰ ὄντα, ἔχοντες ὡρισμένην μορφὴν καὶ ὡρισμένον σχῆμα, ὧν ἡ μυθολογία μνημονεύει ὡς προσώπων δρώντων καὶ ἀτομικὴν ἐχόντων ὕπαρξιν. Τὴν δόξαν ταύτην περὶ αὐτῶν ἀνέπτυξεν ἔτι μᾶλλον τὸ ἔπος, ἡ δὲ τέχνη, ὁρμωμένη ἐκ τῶν ἀρχαίων τυπικῶν εἰδώλων καὶ τῶν συμβόλων αὐτῶν, εἶχεν ἤδη ὑπερνικήσει τὸ ἄστρεπτον, οὕτως εἰπεῖν, καὶ σκαιὸν τῆς συμβολικῆς παραστάσεως, ἔστη ὅμως εἰς τυπικὰς καὶ ὡρισμένας μορφὰς καὶ εἰς τὸν ἰδιάζοντα τρόπον τῆς παραστάσεως ἑνὸς ἑκάστου τῶν θεῶν.

Ἐν τούτοις οἱ ποιηταὶ ᾖδον, τὰ ἱερὰ ἔθιμα ἐδίδασκον, ἡ θρησκεία ἔλεγεν, ὅτι ἡ ἰδιαιτέρα πατρὶς τοῦ κόσμου τούτου τῶν θεῶν εἶνε ὁ Ὄλυμπος, ἔνθα οἱ θεοὶ ἔζων ἐν ἀφθάρτῳ κάλλει, ἐν αἰωνίᾳ φαιδρότητι καὶ αἰωνίᾳ εὐδαιμονίᾳ. Ἀλλὰ περὶ τῶν θεῶν τούτων καὶ περὶ τοῦ ἐν Ὀλύμπῳ μακαρίου αὐτῶν βίου ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀτελῆ μόνον ἔννοιαν ἠδύνατο νὰ λάβῃ διὰ τῆς παριστώσης εἰς τὰ ὄμματα τοὺς θεοὺς τέχνης ἐκείνης. Ἡ πλαστικὴ τέχνη, ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν ἀξίωσιν τοῦ εὐαισθητοτάτου καὶ φιλοκαλωτάτου τῶν ἐθνῶν, ἔπρεπε νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰ κοινὰ ὅρια, νὰ μὴ ἀρύηται πλέον τὰ πρότυπα τῶν παραστάσεών της ἐκ τῆς παραδόσεως μόνον, ἀλλά, διὰ τῆς γοργῆς καὶ γονίμου φαντασίας αὐτῆς μετενεχθεῖσα εἰς τὸν Ὀλύμπιον ἐκεῖνον κόσμον τῶν θεῶν, νὰ γονιμοποιήσῃ τὰς καλλιτεχνικὰς αὐτῆς ἰδέας καὶ νὰ καταβιβάσῃ ἐκεῖθεν τὰς εἰκόνας καὶ τὸ σχῆμα τῶν θεῶν, οἷον ἤθελεν αὐτὸ τὸ αἴσθημα καὶ ἡ φαντασία τοῦ φιλοθέου Ἕλληνος τοῦ ε'. αἰῶνος ὑπερμεσοῦντος. Τοῦτο κατώρθωσεν ὁ Φ., ὅστις, ἀνελθὼν εἰς τὸν Ὄλυμπον *καὶ ἀπομαξάμενος τὰ τῶν θεῶν εἴδη* κατὰ Φιλόστρατον[1]), παρέστησεν αὐτὰ διὰ τῆς τέ-

---

(1) Φιλόστρ. ἐν βίῳ Ἀπολλ. Τυαν. ς'. 19.

χνης εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἐνθουσιώδους κοινοῦ. Τοῦτο, ἡ σύλληψις τῆς ἰδέας ἑκάστου τῶν θεῶν, μὲ ὅλας τὰς τελειότητας αὐτῶν, οἵας εὐφάνταστος καὶ ἐξηυγενισμένος λαός, ἐντεθραμμένος τῇ καλλίστῃ καὶ γονιμωτάτῃ ποιητικῇ θεολογίᾳ, ἠδύνατο νὰ ἀξιώσῃ, ἡ σύλληψις τοιαύτης ἰδέας θεῶν καὶ ἡ διὰ τῆς τέχνης ἐπιτυχεστάτη παράστασις αὐτῶν εἶνε *τὸ ἰδανικόν*, ὃ ἐμεγαλούργησεν ὁ Φειδίας.

Ἤδη αὐτὸς ὁ φιλόκαλος Κικέρων ἡρμήνευσεν ἡμῖν τὸ ἰδανικὸν τοῦ Φ. ἐν τῷ Ῥήτορι αὐτοῦ[1]) *διὰ* τῶν ὀλίγων ἐκείνων, εἰπὼν ὅτι « *ὅτε ὁ Φ. ἔπλαττεν εἰκόνα τοῦ Διὸς ἢ τῆς Ἀθηνᾶς, δὲν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ἰδιαίτερον ὑπόδειγμα,* »*τοῦ ὁποίου προσεπάθει νὰ ἀποδώσῃ τὴν ὁμοιότητα, ἀλ*» *λ' ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐνεφώλευεν ὁ ἐντελὴς τοῦ ὡ*»*ραίου τύπος, πρὸς ὃν προσηλόνων ἀσκαρδαμυκτὶ τὰ βλέμ*»*ματά του, ὡδήγει τὴν τέχνην καὶ τὴν χεῖρά του*». Δὲν ἐπέδρα ἐπ' αὐτοῦ δεδομένον τι ἐξωτερικόν, ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ αἴσθησις τῆς ὑψηλοτέρας ἐκείνης ἀντιλήψεως ἦτο ἡ πηγή, ἐξ ἧς ἠρύετο, τὸ πρότυπον ἐξ οὗ ἀντέγραφεν, ἀπαραλλάκτως καθὼς πᾶς ἄλλος καλλιτέχνης ἐξ αἰσθητοῦ προτύπου. Πρὸς τοῦτο ἀναγκαία εἶνε πρωτότυπος ἔμπνευσις καὶ δύναμις τοιαύτη τῆς ψυχῆς, ἥτις νὰ ἀνυψόνῃ τὸν δημιουργοῦντα τεχνίτην ὑπεράνω τῶν συνηθειῶν καὶ ἕξεων τοῦ ὁρατοῦ κόσμου καὶ τῆς πείρας. Καὶ ὁ Φ. ἔπλαττε τὰς εἰκόνας τῶν θεῶν του ἐνθουσιῶν καὶ ἐπετύγχανε περισσότερον κατασκευάζων θεῶν εἰκόνας ἢ ἀνθρώπων. Διὰ δὲ τοῦ Ὀλυμπίου του Διὸς ἔδωσεν εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν νέαν σημασίαν, ἀποβὰς οὕτω ὄχι μόνον τεχνίτης δαιμόνιος, ἀλλὰ καὶ θεολόγος μέγας κατὰ τὸν κλάδον του, θεολόγος ὁμοίως δεινὸς ὡς ὁ Αἰσχύλος ἐν τῇ τραγῳδίᾳ καὶ ὁ Πίνδαρος ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει. Ὅτε ὁ Πάναινος ἠρώτησεν αὐτὸν κατὰ ποῖον ὑπόδειγμα διενοεῖτο νὰ πλάσῃ τὸν Δία; «κατὰ τὸν Ὅμηρον», εἶπεν· ὅπως αὐτὸς παριστάνει τὸν Δία εἰς τοὺς δεινούς του στίχους (Ἰλιάδ. Α, 528 καὶ ἑφ.)

---

(1) Cic. Orat. 2. 8.

ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων·
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.

Ἀλλὰ θὰ ὑποβιβάσωμεν πολὺ τὴν ὑψηλὴν τέχνην τοῦ μεγάλου Φ., ἐὰν παραδεχθῶμεν ὡς καθ' ὁλοκληρίαν εἰλικρινῆ τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ ταύτην, ἐὰν ὑποτάξωμεν τὴν ἔμπνευσίν του εἰς τοὺς ἀμιμήτους τῷ ὄντι στίχους τοῦ μεγάλου ποιητοῦ καὶ ὑποτάξωμεν οὕτω τὴν εἰκαστικὴν τοῦ Φ. τέχνην ὑπὸ τὴν ἐπικὴν τοῦ Ὁμήρου ποίησιν. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Φ. καὶ ἡ δικαία τιμὴ τὴν ὁποίαν προσένειμεν εἰς τοὺς στίχους ἐκείνους τοῦ Ὁμήρου δεικνύουσιν ἐναργέστερον τὴν συγγένειαν δύο κλάδων ποιητικῆς παραγωγῆς, τῆς ποιήσεως δηλονότι καὶ τῆς πλαστικῆς. Ὁ Ὅμηρος εἶχεν ἐκφράσει ἤδη ἐν τοῖς στίχοις ἐκείνοις τὴν πρότυπον εἰκόνα τοῦ μεγάλου Διός, ὅτε ὁ Φ. ἐπεβάλετο νὰ παραστήσῃ αὐτὴν συγκεκριμένως, αἱ δὲ λέξεις τοῦ ποιητοῦ ἐβοήθησαν τὴν ἰδεώδη τοῦ καλλιτέχνου σύλληψιν, καθόσον μόνον παρέσχον τὸ γενικὸν σχῆμα τῆς παραστάσεως, ἥτις ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον ἀπέβη ἔπειτα δημώδης. Ἀλλ' οὐδαμόθεν ἄλλοθεν ἠδύνατο ὁ Φ. νὰ ἀρυσθῇ τὴν ἐντελῆ παράστασιν τῆς ἰδέας ταύτης καὶ νὰ δώσῃ, οὕτως εἰπεῖν, εἰς αὐτὴν σάρκας καὶ ὀστᾶ ἢ ἐκ τῆς πηγῆς, ἐξ ἧς καὶ ὁ Ὅμηρος ἠρύσθη, δηλαδὴ ἐκ τοῦ ὑψηλοτέρου ἐκείνου πνευματικοῦ κόσμου, ὅστις καθίσταται προσιτὸς διὰ τῆς πνευματικῆς μόνον ἐμπνεύσεως. Καὶ ὡς ὀρθότατα λέγει Δίων ὁ Χρυσόστομος[1]), ὁ Φ. «ἦν ἀντίτεχνος καὶ ὁμότεχνος τῷ Ὁμήρῳ, ὡς ἐκεῖνος δι' ἀκοῆς ἐπεδείκνυεν, οὗτος δι' ὄψεως ἐξηγεῖτο τὰ θεῖα τοῖς πλείοσι καὶ ἀπειροτέροις θεαταῖς.»

Ὑπὸ ποίαν δὲ ἔννοιαν ὁ Ζεὺς τοῦ Φ., ἡ πρότυπος αὕτη καὶ ἀνυπέρβλητος δι' ἅπαντας τοὺς αἰῶνας εἰκὼν τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν καὶ ἀνδρῶν, νέα πρόοδος δι' ἅπασαν τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων ἐθεωρεῖτο, τοῦτο μαρτυρεῖ ἡμῖν ἡ ὁμόθυμος τοῦ ἀρχαίου κόσμου γνώμη. Τὴν εἰκόνα ταύτην τοῦ Διὸς βλέποντες ἐνόμιζον ὅτι βλέπουσι τὸν θεὸν αὐτόν, καὶ ὁ σοβαρὸς δὲ ἀκόμη

(1) Δίων. Χρυσ. Λόγος ιβ'. σελ. 397. R.

Ῥωμαῖος δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ συγκινηθῇ ἐκ τῆς ἐντυπώσεως ταύτης· ὁ δὲ ἐνθουσιῶν Ἕλλην ἔλεγεν, ὅτι ἤρκει νὰ ἴδῃ τις μόνον αὐτόν, ὅπως ἐπιλάθηται παντὸς πένθους καὶ πάσης θλίψεως, ἢ ὅτι τὸ νὰ μὴ ἴδῃ τις αὐτὸν κατὰ τὸν βίον ἦτο σχεδὸν δυστυχία τοιαύτη, ὁποία ἦτο νὰ τελευτήσῃ τις ἀμύητος, ἢ ὅτι ὁ Ζεὺς ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν στοργὴν καὶ ἀγάπην του καταστήσας ὁρατὴν αὐτοῖς τὴν μορφήν του, καὶ τὰ παρόμοια. Τοιοῦτον ἦτο τὸ ἰδανικὸν παρὰ Φειδίᾳ καὶ τοιαύτην εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἀρχαίαν καλλιτεχνίαν ἐπήγαγε τροπήν.

Τὸ *ὑψηλὸν* εἶναι ἑτέρα ἰδιότης τοῦ Φειδίου. Τὸ *ὑψηλὸν* τοῦτο προήρχετο τὸ μὲν ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας τάσεως, ἣν ὁ Φ. ἔδωσε κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν εἰς τὴν τέχνην. Ἡ ἀνάμνησις τῶν Περσικῶν πολέμων ἐνέπνευσεν εἰς τὴν γενεὰν ἐκείνην ὑψηλὰς ἰδέας· ἐν τούτοις ὅμως, ἐνῷ ἤρχισαν νὰ ἐνδίδωσιν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νεωτέρας γενεᾶς, τῆς γενεᾶς τῆς προόδου, δὲν εἶχον ἀκόμη ἀπορρίψῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὰ πατροπαράδοτα ἤθη καὶ ἔθιμα, ἀλλ' ἐκυμαίνοντο εἰσέτι μεταξὺ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων ἰδεῶν. Τὸ *σεμνὸν* καὶ τὸ *ἀξιωματικόν*, ὅπερ, ὡς εἴδομεν, χαρακτηρίζει τὰ ἔργα τοῦ Φ., προσήκει ὡσαύτως εἰς τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις τοῦ Περικλέους, τὸν αὐτὸν δὲ τύπον φέρουσιν αἱ ἰδέαι καὶ αἱ ἀντιλήψεις τῶν συγχρόνων φιλοσόφων καὶ ποιητῶν· διὸ δὴ καὶ ὁ Φ. ἦτο κατειλημμένος πρὸ πάντων ὑπὸ τῆς λατρείας τῆς ἐποχῆς του ἐκείνης, ἐν τῇ παραστάσει τῆς ὁποίας συνεκεντροῦτο μάλιστα ὕψος θεῖον, δύναμις καὶ σοφία.

Τῆς ἐπικρατούσης φορᾶς ταύτης μετέσχον φυσικῷ τῷ λόγῳ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὅλα τὰ ἔργα τὰ παραχθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἢ ἐξαχθέντα ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου του. Καὶ μέχρι σήμερον ἔτι πάντα, ὅσα γνωρίζομεν, φέρουσι τὸν τύπον τοῦ *μεγαλοτέχνου*, τοῦ *σεμνοῦ* καὶ τοῦ *ἀξιωματικοῦ*. Ἐν ταῖς εἰκόσι π. χ. τῶν θεῶν εἴτε ἐνθρόνων εἴτε ἐν ἠρέμῳ στάσει, οὐδεμία βιαία κίνησις παρατηρεῖται, καὶ ὅπου δὲ ἐνέργειά τις καὶ κίνησις παριστάνεται, ὡς ἐπὶ τῆς ζωοφόρου τοῦ Παρθενῶνος, αἱ κινήσεις

τῶν κατὰ μέρος συμπλεγμάτων, τῶν ἱππέων λ. χ., τῶν σφαγίων καὶ τῶν ὁδηγούντων αὐτά, οὐδέποτε εἶνε ἄκοσμοι ἢ βίαιοι, καὶ ἐπὶ τῶν μετοπῶν, ἐν αἷς αἱ μαχητικαὶ σκηναί, καὶ ἐν αἷς πάντα εἶνε ἔμπλεα ζωῆς καὶ κινήσεως, οὐδὲ αὐτοῦ εἶνε πεφυρμένον τι, ἀλλὰ τὰ πάντα διαμεμοιρασμένα ἐν μέτρῳ, ἀκριβείᾳ καὶ σαφηνείᾳ, ἀποτελοῦσιν οὕτως εἰπεῖν ἤρεμον καὶ γλυκεῖαν ἁρμονίαν. Τὸν ὑψηλὸν τοῦτον χαρακτῆρα δὲν διέφθειρεν ἀλλ' ἐξῆρεν ἔτι μᾶλλον ἡ διὰ τῶν ἁρμοδίων χρωμάτων καὶ μετάλλων λαμπρὰ ἐκείνη διακόσμησις, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἐλευθεριότης τῶν χρόνων ἐκείνων, πρὸς θρησκευτικοὺς σκοπούς, τὰ κυριώτερα ἀγάλματά της τόσον ἀφειδῶς διεκόσμει.

Αἱ εἰκόνες αὗται διὰ τοιαύτης διακοσμήσεως προσκτώμεναι οἱονεὶ ψυχὴν ζῶσαν ἀφήρπαζον οὐ μόνον τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα τῶν θεωμένων. Τοῦτο ἀπῄτει ἡ διὰ παντὸς ἐπικρατοῦσα ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν ἀρχαίων αἰσθητικὴ ἀρχή, ἥτις καὶ τὰ μυστήρια ἀκόμη αἰσθητῶς περιεκόσμει, πρᾶγμα ὅπερ δὲν δυνάμεθα σήμερον νὰ ἐννοήσωμεν, ὡς ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ἡμετέραν λατρείαν.

Ἕτερα προσόντα τῶν τοῦ Φειδίου ἔργων εἶνε ἡ *χάρις* καὶ τὸ *κάλλος* αὐτῶν, ἰδιότητες, αἵτινες παρετηροῦντο καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Ὀλύμπιον Δία του, καὶ τὰς ὁποίας βλέπομεν ἐναργῶς καὶ σήμερον ἔτι εἰς τὰ σωζόμενα γλυπτὰ ἔργα τοῦ Παρθενῶνος, ἐν οἷς μεταξὺ ἄλλων αἱ ἐν τῇ ζῳοφόρῳ παραστάσεις τῶν θεῶν εἶνε ἔμπλεοι λεπτῆς χάριτος καὶ φαιδρότητος· ἀνδρικαὶ καὶ νεανικαὶ τῶν θεῶν μορφαὶ (διότι ἔπαυσε πλέον ἡ παράστασις αὐτῶν ὡς ἠλικιωμένων ὄντων), ἱστάμεναι ἀφελῶς ἢ ἐπὶ θρόνων καθήμεναι ἄνευ συμβόλων, ὡς θεοὶ δὲ διακρινόμεναι μόνον ἐκ τῆς ἱλαρότητος καὶ τοῦ σεμνοῦ αὐτῶν παραστήματος, ἀναγνωρίζονται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐκ τῆς ἰδιαζούσης τοῦ προσώπου αὐτῶν ἐκφράσεως.

Καὶ τὴν σοβαρὰν δὲ Ἀθηνᾶν παρέστησεν ὁ Φ. ἔμπλεων χάριτος καὶ κάλλους ἐν τῇ γνωστῇ *τῶν Λημνίων* ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως σταθείσῃ χαλκῇ εἰκόνι, ὡς σὺν τῇ Ἥρα καὶ Ἀφροδίτῃ εἶχεν ἐμφανισθῆ πρὸ τοῦ Πάριδος.

Τοιαῦτα τὰ καλλιτεχνικὰ προτερήματα τοῦ Φειδίου, τὰ ὁποῖα ἔτι μᾶλλον ἀναδεικνύονται ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλους καλλιτέχνας, οἵτινες εἴτε συνακμάσαντες ἐφάμιλλοι αὐτοῦ κατά τι ἦσαν, εἴτε εἰς νεωτέραν ἐποχὴν ἀνήκοντες ὑπερέβαλον αὐτὸν κατά τινας ἐπόψεις περὶ τὴν ἐργασίαν.

Ἐνταῦθα ἐκ τῶν συγχρόνων του παρίσταται πρῶτος καὶ μόνος, διότι δὲν ὑπάρχει καιρὸς κατὰ τὴν ὥραν ταύτην διὰ πλείονας συγκρίσεις, Πολύκλειτος ὁ Ἀργεῖος, μαθητὴς τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου, ἀσχοληθεὶς ὁμοίως εἰς χαλκοπλαστικὰ μάλιστα καὶ χρυσελεφάντινα ἔργα, καὶ τελειοποιήσας, ὡς ἤδη εἴπομεν, ὑπὸ τὴν τεχνικὴν ἔποψιν τὴν ὑπὸ τοῦ Φ. ἱκανῶς ἤδη προαχθεῖσαν τορευτικήν. Καὶ εἰς τοῦτο δέ, καθὼς καὶ εἰς ὃ φημίζεται μάλιστα, τὴν ἐπιστημονικὴν ἐν τῇ τέχνῃ συμμετρίαν, ἠκολούθησε τὰ ἴχνη τοῦ Φ. Ὡς ἤδη ἔχομεν εἰπεῖ, κατὰ Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα, τὰ ἔργα τοῦ Πολυκλείτου διεκρίνοντο ὁμοίως τοῖς τοῦ Φ. κατὰ τὸ *σεμνόν*, τὸ *μεγαλότεχνον* καὶ τὸ *ἀξιωματικόν*· ὁ δὲ Στράβων[1]) θεωρεῖ τὰ χρυσελεφάντινα ἀγάλματα τοῦ Πολυκλείτου κατὰ τὴν τέχνην μὲν κάλλιστα, μόνον δὲ ὑπολειπόμενα τῶν τοῦ Φειδίου κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν πολυτέλειαν. Ἐὰν πράγματι ἡ γνωστὴ ἐν τῇ Λουδοβιανῇ ἐπαύλει Ἥρας κεφαλὴ ἦνε παρεμφερὴς τῇ τῆς Ἀργείας τοῦ Πολυκλείτου, ἔχομεν τεκμήριον ἱκανόν, ἐξ οὗ βεβαιοῦται, ὅτι ὁ Πολύκλειτος ἐνόει τί ἦτο ἀξιοπρέπεια καὶ χάρις, διότι ἀμφότερα εἶνε ἐν τῇ κεφαλῇ ταύτῃ ἡνωμένα θαυμασίως, ἡ ἔκφρασις τοῦ παρθενικοῦ καὶ τοῦ ἐρασμίου μὲ τὴν τοῦ ἡγεμονικοῦ καὶ κρατεροῦ. Ἐν τούτοις, καθόσον τις δύναται νὰ κρίνῃ ἐκ τῆς ὁμοθύμου τῶν ἀρχαίων γνώμης, ὁ Ζεὺς τοῦ Φ. ὑπερέβαλε κατὰ τοσοῦτον τὴν Ἥραν τοῦ Πολυκλείτου, καθ' ὅσον ὁ θεὸς αὐτὸς ὑπερέβαλε τὴν θεάν. Ἀλλ' ὁ Κυντιλιανὸς κρίνει ὅτι αἱ εἰκόνες τοῦ Πολυκλείτου δὲν εἶχον ὅπερ αὐτὸς ὀνομάζει pondus, ἤτοι καθ' ἡμᾶς τὸ τοῦ Διονυσίου Ἁλικαρνασσέως *ἀξιωματικόν*. Καὶ ἦσαν μὲν ἴσως χαριέστεραι καὶ ἐντελέστεραι

(1) Βιβλ. Η'. σελ. 551. Β.

ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν, ἀλλ' ἡ ὁλικὴ ἀπ' αὐτῶν ἐντύπωσις ἦτο ἀσθενεστέρα. Ἔπειτα ἡ μαρτυρία τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως περὶ τοῦ ὅτι ὁ Φ. κατεσκεύαζεν ἐπιτυχέστερον θεῶν εἰκόνας ἢ ἀνθρώπων δηλοῖ σύγκρισιν τοῦ Πολυκλείτου ὑπὲρ τοῦ Φ., διότι ὁ Πολύκλειτος ἦτο εἷς τῶν μεγίστων καλλιτεχνῶν εἰς τὰ τῶν ἀθλητῶν ἀγάλματα, περὶ ἃ ἄλλως ὁ Φ. οὐδέποτε ἠσχολήθη πλὴν τοῦ ἀγάλματος τοῦ Πεντάρκους. Ἐν γένει δὲ φαίνεται ὅτι ἡ μεγίστη τοῦ Πολυκλείτου τέχνη συνίστατο εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἰδίᾳ δὲ τοῦ νεανικοῦ, ὡς πρὸς τὸ κάλλος, τὴν συμμετρίαν καὶ τὴν κίνησιν. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖται διὰ τί ἡ Ἀμαζὼν τοῦ Πολυκλείτου προετιμήθη τῆς τοῦ Φειδίου, τοῦ ὁποίου ἡ δεινότης συνίστατο εἰς τὴν παράστασιν θείας μεγαλοπρεπείας, ἥτις εἴτε ἐν σχήματι ἐνθρόνῳ εἴτε ἐν ἠρέμῳ στάσει ἐξεδηλοῦτο μάλιστα εἰς τὴν δύναμιν τοῦ προσώπου.

Ἕτερος πρόχειρος ὅρος συγκρίσεως τῆς τοῦ Φ. τέχνης καὶ τῆς σχολῆς του εἶνε ἡ νεωτέρα ἀττικὴ τέχνη τοῦ Σκόπα καὶ Πραξιτέλους, πρὸς οὓς ὁ Φ. εἶχε τοιαύτην ἀναφοράν, ὁποίαν ὁ Περικλῆς πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην, ὁ Αἰσχύλος πρὸς τὸν Εὐριπίδην καὶ τὸν Ἀγάθωνα, ὁ Πίνδαρος πρὸς τὸν Φιλόξενον καὶ τὸν Τιμόθεον. Τὰ ἔργα τῶν τεχνιτῶν τοῦ νεωτέρου τούτου ἀττικοῦ ἐργαστηρίου, οἵτινες ἐξειργάζοντο ἐντελέστατα καὶ τεχνικώτατα τὸ λεπτότατον μάρμαρον, διεκρίνοντο ἀναμφηρίστως διὰ τὴν εἰς τὰς αἰσθήσεις ἐμποιουμένην ἀπ' αὐτῶν χάριν, διὰ τὸ πάθος καὶ διὰ τὴν ἐνεργὸν κίνησιν. Ἡ Ἀφροδίτη, ὁ Ἔρως, ὁ Διόνυσος, θεότητες καὶ μυθολογικαὶ πράξεις τοῦ ἀνθηροῦ κάλλους, τῆς ὁρμῆς, τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἦσαν τὰ ὡραιότερα ἀντικείμενα τῆς τέχνης των. Τὸ δὲ σῶμα ἡ σχολὴ αὕτη παρίστανε γυμνόν, ἔμπλεων Διονυσιακῆς τέρψεως ἢ ἀφροδισίων ὁρμῶν. Αἱ παραστάσεις αὗται ἦσαν νέα σχήματα ἐμπνεύσεως καινοτρόπου καὶ ὅλως διαφόρου τῆς προτέρας, ὅσον διάφορος εἶνε κατ' οὐσίαν ἡ σχολὴ τῆς τέρψεως καὶ τῆς ἡδονῆς τῆς σχολῆς τοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ.

Καὶ ὑπῆρχον μὲν καὶ ἰδανικά τινα τοῦ ὀλυμπίου τῶν θεῶν

κόσμου, τὰ ὁποῖα ἦτο δυνατὸν νὰ παρασταθῶσι μόνον καθ' ὃν τρόπον οἱ καλλιτέχναι τῆς σχολῆς ταύτης τὰ παρίστανον· ὁ Ζεὺς ὅμως καὶ ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ Φειδίου ἔμειναν διὰ παντὸς πρότυπα καὶ ἀνυπέρβλητα ὑποδείγματα, τῶν ὁποίων ὄχι ὑπεράνω, ἀλλ' οὐδὲ πλησίον νὰ ὑψωθῶσιν ἐδύναντο. Μάλιστα δὲ περὶ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς εἶνε ὁμόφωνος ἅπασα ἡ ἀρχαιότης, ὅτι ἦτο ἀνέφικτος· ὅστις δὲ ἐπεθύμει παρομοίαν εἰκόνα νὰ ἀποκτήσῃ, ἠρκεῖτο νὰ ἀντιγράψῃ αὐτὸν ἢ τοὐλάχιστον τὰ κύρια αὐτοῦ χαρακτηριστικὰ νὰ ἀπομιμηθῇ. Μόνον δὲ ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τοπικῶν ἢ μυθολογικῶν ἰδίων μορφῶν τοῦ Διὸς ἐπεφυλάχθη εἰς τὴν μεταγενεστέραν τέχνην ἀλλοία τις διάπλασις τοῦ ἰδανικοῦ αὐτοῦ.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Φειδίας καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ τοιαύτη ἡ θέσις του ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Τοιοῦτος δὲ διδάσκαλος κατέλιπεν ὄπισθεν αὐτοῦ σχολήν, ἥτις ἐν τῇ τέχνῃ παρέστησεν ὃ μέρος οἱ περὶ τὸν Σωκράτην ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Ἡ σχολὴ τοῦ Φ. ἦτο βέβαια ἀττικὴ σχολή, τοῦθ' ὅπερ δὲν εἶνε μικροῦ λόγου ἄξιον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης. Μέχρι τοῦδε τὰ κύρια κέντρα τῆς καλλιτεχνίας ἦσαν ἡ Σάμος, ἡ Αἴγινα, τὸ Ἄργος, ἡ Σικυών· νῦν δέ, ὅτε ἡ ἐπιστήμη, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ποίησις συγκεντροῦνται ἐν Ἀθήναις διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, ὧν ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, καθίστανται αἱ Ἀθῆναι κέντρον καὶ τῆς καλλιτεχνίας διὰ τοῦ Φ. τοῦ καταστήσαντος τὴν τέχνην ὁριστικῶς ἐγχώριον, ὅπως ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Κρατῖνος κατέστησαν τὸ δρᾶμα, καὶ ὁ Σωκράτης τὴν φιλοσοφίαν. Μέχρι δὲ τῶν χρόνων τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἀκόμη δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἀττικὴν ταύτην σχολήν, τὴν ὁποίαν ὁ Φ. ἵδρυσεν, ὡς φυτώριον ἐξαιρέτων τεχνιτῶν, καὶ ἐν ᾗ σχολῇ ἐδυνήθη πρῶτον ἡ τέχνη νὰ φθάσῃ τὴν ἰδανικὴν αὐθυπαρξίαν καὶ ἐλευθερίαν καὶ τὸ λεπτὸν ἐκεῖνο καὶ χάριεν, ὅπερ τόσον στενῶς συνδεδεμένον εἶνε μεθ' ὅλων τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀττικοῦ βίου καὶ τῆς ἀττικῆς πολιτείας.

Διὰ τοῦ Φ. λοιπὸν ἀττικοὶ καλλιτέχναι ἐπικρατοῦσι πά-

ραυτα εἰς ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, διευθύνουσι τὰς ἐργασίας ἐν Δελφοῖς, ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐν Τεγέᾳ. Ὁ δὲ Φ. ὁ διδαχθεὶς ὑπὸ ξένων τὸ πρῶτον τὴν τέχνην ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, ἐκτείνει νῦν τὴν καλλιτεχνικὴν ἐνέργειάν του ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, μεταδώσας τὴν ὤθησιν ταύτην εἰς σύμπασαν τὴν ἀττικὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν ἂν καὶ κἄπως ἀνέστειλεν ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ἀλλ' ὅμως δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα κατόπιν ἐκράτυνε τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς καὶ ἐξήπλωσεν ὡς μονοκρατορίαν εἰς ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα.

Πλὴν ὅλων τούτων ἡ τῶν καλλιτεχνῶν τάξις ἀπέκτησε διὰ τοῦ Φ. περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἄλλην σημασίαν. Μέχρι τοῦδε οἱ μὲν καλλιτέχναι ἦσαν ἴσοι σχεδὸν πρὸς τοὺς χειρώνακτας, ἡ δὲ τέχνη διεδίδετο διὰ κληρονομικῶν παραδόσεων ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ὀλιγίστους μόνον τεχνίτας βλέπομεν ἀπολαύοντας ὑψηλοτέρας τιμῆς, οἷον μάλιστα τὸν ἐκ Θάσου Πολύγνωτον, τιμηθέντα καὶ ἀναδειχθέντα ὑπὸ τοῦ Κίμωνος καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ἐλπινίκης. Νῦν ὅμως ἡ τέχνη εἶνέ τι δαιμόνιον καὶ θεῖον, μὴ περιοριζομένη εἰς τὴν διὰ τῆς ἕξεως ξηρὰν ἄσκησιν, διὰ τοῦτο δὲ μεταβάλλονται τὰ πράγματα καὶ κατὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν καλλιτεχνῶν. Ἐργαστήρια εἰκαστικῶν τεχνῶν συνιστῶνται ἐλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτως ὑπὸ τεχνιτῶν ἀληθῶς ἐμπνεομένων καὶ ἐνθουσιώντων, οἵτινες ἀντὶ μισθοῦ δέχονται παραγγελίας παρὰ τοῦ ἀριστοτέχνου (Meister) καὶ διαδίδουσι τὴν ἐπιστήμην αὐτῶν ὅπως οἱ σοφισταί, οἱ ῥήτορες καὶ οἱ φιλόσοφοι· ἀποβαίνουσι δὲ πνευματική τις δύναμις, ἥτις ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὸ ὡραῖον κεῖται αὐτοτελῶς ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ποίησιν. Ὅπως δὲ ὁ Ζεὺς τοῦ Φ. σημαντικόν τι γεγονὸς ἐθεωρεῖτο καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν ἀκόμη τῆς θρησκείας τῶν Ἑλλήνων, οὕτως ἐθεωρεῖτο ἐν γένει τὸ πρᾶγμα τώρα περὶ πάσης ὀνομαστῆς εἰκόνος θεοῦ, μέχρις ὅτου τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐξέπεσε καὶ οἱ τεχνῖται ἠρύοντο τὰς ἐμπνεύσεις των καὶ τὰ θέματά των οὐχὶ πλέον ἐκ τοῦ ἰδανικοῦ ἐκείνου κόσμου τοῦ προσδιοριζομένου ὑπὸ τῆς δόξης τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς εὐνοίας τῶν εὐγενῶν καὶ ἰσχυρῶν, χαμαί-

ζηλοι δὲ καὶ μικροὶ ἐθήρευον τὴν δόξαν διὰ τῆς πολυτελείας καὶ τῆς ἐπιφανείας μᾶλλον ἢ διὰ τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἐπιτηδεύματός των.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ δαιμόνιος τεχνίτης, οὗ ἐπειράθην νὰ σκιαγραφήσω ἐνώπιον ἡμῶν τὸν βίον, τὴν ἐργασίαν, τὴν μεγαλοφυΐαν. Ἡ ἐν τῇ παγκοσμίῳ καλλιτεχνίᾳ μεγίστη καὶ ἀκροτάτη δι' αὐτοῦ γενομένη ἐπίδοσις παρέσχεν αὐτῷ ἀδιαφιλονεικήτως τὸ πρωτεῖον, δι' αὐτοῦ δὲ καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι, καὶ τῷ ἡμετέρῳ γένει. Διὰ τῆς ἐπιδείξεως τοῦ φαεινοτάτου τούτου ἀστέρος πρωτίστου μεγέθους, διὰ τοῦ ἡλίου τούτου τῆς ἡμετέρας καλλιτεχνικῆς ἱστορίας, ἔκρινα προτιμότερον ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ τοῦ ἔτους νὰ ἀρχίσω ἐπ' αἰσίοις τὴν μύησιν τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ νεανιῶν εἰς τὰ καλλιλογικὰ μυστήρια τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας, ἧς ἱδρυταὶ καὶ τελειωταί, καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἀπαραίτητοι ἱεροφάνται, εἶνε οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι, δι' αὐτῶν ἔτι τῶν συντετριμμένων, ἠκρωτηριασμένων, καὶ ἐνίοτε ἀδιαγνώςων λειψάνων τῆς τέχνης των. Τὰ ἀπαράμιλλα ἐν τῇ τέχνῃ κατορθώματά των, καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ παγκόσμιος αἰσθητικὴ λειτουργία των συνιστῶσιν ἓν τῶν πρωτίστων στοιχείων τῆς δόξης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, μίαν ἐκ τῶν πρωτίστων καὶ μεγίστων συμβολῶν, ἃς πολυτρόπως προωρίσθησαν ὑπὸ τῆς θείας προνοίας νὰ συνεισενέγκωσι καὶ ἐξακολουθοῦσι συνεισφέροντες εἰς τὴν ἐξημέρωσιν, εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τούτου, καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῆς γενεᾶς ταύτης, εἰς ἣν καὶ ἡμεῖς ἃς δοξάσωμεν τὸν Θεὸν ὅτι ἀνήκομεν, ἐξέλαμψε τὸ αἴσθημα καὶ τὸ δαιμόνιον πνεῦμα, οὗ ὑψίστη ἔκφανσις ἐν τῇ τέχνῃ εἶνε ὁ Φειδίας.

Διὰ τί νὰ μὴ ἐλπίσωμεν ὅτι ἀκόμη ὁ Θεὸς ἐπιφυλάττει καὶ εἰς τὸ γένος καὶ τὴν χώραν ἡμῶν μίαν τινὰ ἀπόμοιραν τῆς μεγάλης αἰσθητικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἀποστολῆς, ἣν παραλαβόντες παρὰ τῶν ἀρχαίων ἐξακολουθοῦσιν ἐπιτελοῦντες εὐδοκίμως οἱ μεγάλοι, οἱ προηγμένοι λαοὶ τῆς Δύσεως κατὰ τὴν σήμερον; Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν καὶ ἐπίσπευσιν τοῦ ἔργου τούτου τὰ μέγιστα προτίθεται νὰ συντελέσῃ *ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας καλ-*

λιτεχνίας. Εἰς τούτου δὲ τοῦ μαθήματος τὴν διδασκαλίαν ἐπὶ τῷ μεγάλῳ σκοπῷ οὗ προεμνήσθην, ἔλαβον τὴν τόλμην νὰ ἀφιερώσω καὶ ἐγὼ τὰς δυνάμεις καὶ τοὺς κόπους μου. Ἐπικαλούμενος δὲ τὴν ὑμετέραν εὐμένειαν, τὴν φιλοκαλίαν καὶ τὴν φιλοπονίαν σας, εὔχομαι νὰ μὴ μείνῃ, καὶ ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ μείνῃ, ὅλως ἄκαρπος ἡ συνεργασία μας(*).

Κ. Δ. ΜΥΛΩΝΑΣ.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ ΑΠΟΣΤΑΛΕΝΤΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΑΥΤΩΝ ΥΠΟ ΤΩΝ ΡΩΣΩΝ.

Οἱ Ῥῶσοι εἰς τὰς Κυκλάδας.

(1770—1774.)

Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἀτυχῆ πολιορκίαν τῆς Λήμνου (Ὀκτωβρ. 1770) καὶ τὴν εἰς Ἰταλίαν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀλεξίου Ὀρλὼφ, ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Σπυριδὼφ ῥωσικὸς στόλος, τοῦ Μυκονίου Ψαροῦ πλοηγοῦντος, κατηυθύνθη παροτρύνσει κυρίως τῶν ἐν τῷ στόλῳ Ἑλλήνων εἰς Πάρον πρὸς διαχείμασιν· τότε δὲ αἱ

(*) ΒΙΒΛΙΑ ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ. K. O. Müller, de Phidiae vita et operibus commentatio I. 1824. II. 1825. Göttigen.—Friedrich Thiersch, über die Epochen der bildenden Kunst unter den Griechen 2te Auflg. München 1829.—Preller, Pheidias ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ Ersch und Gruber sect. III. Band. 22.—Heinrich Brunn, Geschichte der griechischen Künstler, τόμ. 1 σελ. 157—210. Stuttgart 1857.—Louis de Ronchand, Phidias, sa vie et ses ouvrages. Paris 1861.—Eug. Petersen, die Kunst des Pheidias am Parthenon und zu Olympia. Berlin 1873.

Κυκλάδες ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως τοῖς Ῥώσοις ὑπετάγησαν (1).

Καταλαβὼν τὰς νήσους ὁ Σπυριδὼφ, ὀλίγον ἐσκέπτετο περὶ ἐμμόνου αὐτῶν κατοχῆς, διότι, καθ' ἃ ἔγραφε τῷ Ὀρλὼφ, οὐ-

(1) Πρότερον κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου 1770 εἶχεν ἀποσταλῆ τοῖς νησιώταις παρὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου Ἀλεξίου Ὀρλὼφ Λουῆς τις Σωτήρη μετὰ προκηρύξεων τῆς Αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης καὶ αὐτοῦ· τίνα δ' ἐπακριβῶς ἔσχον αὗται ὑποδοχὴν ἀγνοοῦμεν. Μόνον ὡς πρὸς τὴν Σῦρον γνωρίζομέν τινα σχετικά. Ὁ Λουῆς Σωτήρη εἰς ταύτην κατευθυνθεὶς, προσωρμίσθη εἰς τὸν κατὰ τὰ ΝΔ. ὅρμον τῶν Ποσειδείων, ὁπόθεν δι' ἰδίων αὐτοῦ ἀνθρώπων ἔπεμψεν ἐπιστολὴν τοῖς προεστῶσιν, ἐν ᾗ, ἐκδηλῶν τὸν σκοπὸν τῆς ἑαυτοῦ ἀποστολῆς, ἐπέταττε νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖσε, ἵνα κοινοποιήσῃ αὐτοῖς τὰ ἔγγραφα, ἅπερ ἔφερεν, ἐπὶ ἀπειλαῖς.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀπήντησεν ὁ τότε τῆς Σύρου ἐπίτροπος Γιαννουλάκης Σαλάχας «ἐμεῖς προσκυνοῦμε ὅποιο βασίλειο μᾶς ἐποτάζει», ἀλλ' ὅτι δὲν ἐτόλμων, ἕνεκα τῶν πειρατειῶν, ὡς φαίνεται, νὰ μεταβῶσι πρὸς αὐτόν.—Ὁ Λουῆς Σωτήρη ἀπέστειλε τότε Σύριόν τινα, ἵνα ὁμιλήσῃ τῷ ἐπιτρόπῳ περί τε αὐτοῦ καὶ τῶν ἐγγράφων, μετ' ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ, προστιθεὶς νὰ πέμψωσιν αὐτῷ εἰς Ποσείδεια τινὰ τῶν χρησίμων καὶ 80 γρόσια, «ἂν δὲν τὰ στείλῃς τὸ βράδυ, ἠπείλει, θέλει σαρπάρω, καὶ θὰ σοῦ στείλω μεθαύριον σολδάτους νὰ μὲ ἰδῇς τί ἄνθρωπος εἶμαι». —Ταῦτα γνωρίζομεν ἐκ τῶν παρά τινι Συρίῳ διασωθεισῶν ἐπιστολῶν τοῦ Λουῆ Σωτήρη καὶ τοῦ ἐπιτρόπου τῆς Σύρου, ἃς παρατίθεμεν ἐνταῦθα.

1770 Ἰουνίου 22 Δελλαγράτζια.

Πεμπόμενος εἰς ὅλα τὰ νησία τοῦ Ἀρχιπελάγους διὰ προσταγῆς τοῦ γενεράλη Κόντε Ἀλεξίου Ἀρχιστρατήγου διὰ ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης φανερόνοντας τὴν βούλησιν τὴν αὐθεντικήν του, ἔφθασα καὶ εἰς τὸ νησίον σας διὰ τὸ αὐτό· ὅμως καὶ διὰ τὴν βίαν μου, καὶ διὰ νὰ μὴ δώσω μπούγιο τῶν ἀνθρώπων, σᾶς στέλλω τοὺς ἀνθρώπους μου, καὶ εὐθὺς οἱ προεστῶτες τοῦ τόπου νὰ καταιβῆτε μὲ τοὺς ἰδίους κάτω, διὰ νὰ σᾶς φανερώσω τὰ δύο φερμάνια, τὸ ἓν τῆς Ἰμπερατρίτζης ἡμῶν Αἰκατερίνης καὶ τὸ ἄλλο τοῦ Γενεράλη· ἀλλέως μὴν κάμνετε, ὅτι βιάζομαι· ἐκεῖνος ὁποῦ ἀντιστέκεται εἰς τὴν προσταγὴν τὸ κρίμα εἰς τὸν λαιμόν του. Ἔρρωσθε.

Ἠγαπητὸς ἀδελφὸς

Καπετὰν Λουῆς Σωτήρη.

—

Ἀφέντη, νὰ μᾶς συμπαθήσετε· ἤρχασι οἱ ἄνθρωποί σας ἐδῶ, μᾶς φέρασι ἕνα γράμμα· ἐμεῖς προσκυνοῦμε ὅποιο βασίλειο μᾶς ἐποτάζει· ἀπὸ τὸ

δεμίαν ἠδύναντο ἐν τῷ μέλλοντι νὰ προσδοκῶσι παρὰ τῶν Κυκλάδων ὠφέλειαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἤθελον ζημιοῦσθαι, ὑποχρεούμενοι νὰ διατρέφωσι τοὺς ἐν αὐταῖς πένητας. Οὐχ οὕτως ὅμως εἶχε προκειμένου περὶ κατοχῆς αὐτῶν ἄχρι τῆς εἰρήνης,

---

ἄλλο μᾶς λέγεις νά 'ρχωμε 'ς αὐτὸ τὸ μέρος ὁποῦ εὑρίσκεστε, πλὴν κατὰ τοὺς καιροὺς ἔχομε φόβο· εἰ μὲν καὶ εἶστε 'ς τὸ λιμνιῶνα, ὅ τι εἴχετε χρεία ἐκάναμε.

Ταῦτα καὶ μένω εἰς τοὺς ὁρισμούς σας

Γιαννούλης Σαλάχας
προεστός·

—

Ἔλαβα, κὺρ Γιαννούλη, τὸ γράμμα σου, καὶ πολλὰ μοῦ κακοφαίνεται εἰς τὴν διάθεσίν σας καὶ μοῦ βαρεῖ, ὁποῦ ἔχετε νὰ δώσετε· ἕως τόσον σοῦ στέλλω τὸν Τζάννη Μαραγγὸ, καὶ αὐτὸς θέλει σοῦ εἰπεῖ περὶ ἐμοῦ καὶ τῶν αὐθεντικῶν γραμμάτων μὲ ταῖς βούλλαις τοῦ Γενεράλη 'Ορλώφ. Ἕως τόσον δῶσε τοῦ παρόντος ἢ ἀλλουνοῦ νὰ μοῦ φέρῃ μίαν μπότζαν ῥακὶ, μίαν μπότζαν λάδι, καὶ δέκα πέντε ὀκάδες γλυκὸ κρασὶ, καὶ 80 γρόσια διὰ τὸ ναῦλο ἕως τὴν Ὕδραν, καὶ ἐγὼ δὲν εἶμαι διὰ ὀπίσω εἰς τὸ πόρτο σου, ἀλλὰ κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ αὐθεντὸς διὰ ὀμπρός· μὰ δὲν τὰ ἔστειλες, ἂς ὄψεσαι, καὶ τὸ παιδὶ τοῦ Τζάννη μαζί μου τὸ πέρνω διὰ μαρτυρίαν εἰς τὸν αὐθέντην, καὶ ἐγὼ, ἂν ἦσουν διακριτικὸς, ἠμποροῦσα νὰ σοῦ κάμω καλωσύνην εἰς τὸν γενεράλε διὰ τὸ χρέος ὁποῦ ἐδίδετεν κάθε χρόνον εἰς τὸν καπετὰν μπασιᾶ, καθὼς ἤθελε ἡ καρδία σου, καὶ ἂν δὲν τὰ στείλῃς βράδυ, θέλει σαρπάρω, καὶ νὰ σοῦ στείλω μεθαύριον σολδάτους νὰ μὲ ἰδῇς τί ἄνθρωπος εἶμαι.

Καπετὰν Λουῆς Σωτήρη.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, πρὶν ἢ λήξῃ τὸ 1770, παρὰ μὲν τοῦ 'Αλεξίου 'Ορλὼφ γνωρίζομεν πεμφθεῖσαν ἐκ Χίου, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐν Τσεσμὲ ναυμαχίας, προσταγὴν τοῖς νησιώταις, ἵνα πρὸς ἄλλοις δέχωνται τοὺς φεύγοντας «τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων.» Κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δεκεμβρίου ὁ Ῥῶσος 'Ιωάννης Βούνοβικ «Κομαντάντες τῆς δευτέρας ἀρμάδας», ὡς ἑαυτὸν γράφει, ἀπηύθυνε δύο ἐπιστολὰς, τὴν μὲν πρὸς τὸν ἐπίτροπον Σύρου 'Ι. Σαλάχαν, τὴν δὲ πρὸς τοὺς προεστῶτας, δι' ὧν ηὐχαρίστει αὐτοὺς διὰ προμήθειαν κρεῶν καὶ εἰδοποίει περὶ ἀποστολῆς ἀλεύρου, ἐξ οὗ ἔδει νὰ παρασκευάσωσιν ὅσον τάχιον δίπυρον, ἵνα πέμψωσιν εἰς Πάρον (ἰδὲ ταύτας ἐν τέλει).

Παρατίθεμεν ἐνταῦθα τὴν προσταγὴν τοῦ 'Αλεξίου 'Ορλὼφ, κατ' ἀντί-

διὰ τὴν τῶν νήσων στρατηγικὴν θέσιν καὶ τὸν ἐξαίρετον λιμένα τῆς Πάρου, ὁπόθεν διὰ καταδρομικῶν ἤθελον ἀποκλείει τοὺς τουρκικοὺς λιμένας καὶ παρακωλύει πᾶσαν κατὰ θάλασσαν ἐνέργειαν τῆς Πύλης. Διὰ ταῦτα, ἔγραφεν ὁ Σπυριδῶφ, καὶ διὰ τὴν δόξαν τῆς Αἰκατερίνης, ὡς κυριάρχου τοῦ Αἰγαίου, καὶ διὰ τὴν δόξαν, ἣν ἤθελε προσκτήσεσθαι, εἰ αἱ νῆσοι ἔμενον κατόπιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ἢ ἠλευθεροῦντο, ἔκρινεν ἀναγκαίαν τὴν τότε τῶν νήσων κατοχὴν (2). Ἀλλὰ καὶ ἡ Αὐτοκράτειρα, γράφουσα τῇ 22ᾳ Μαρτίου 1771 τῷ Ἀλεξίῳ Ὀρλῶφ, ἐπανελθόντι εἰς Πάρον, ἐπέταττε ταύτην, γενομένην ἤδη,

---

γραφον, διασωθὲν παρὰ συγγενέσι τοῦ τότε ἐπιτρόπου τῆς Σύρου καὶ γνωστοποιηθὲν ἡμῖν σὺν ἄλλοις τισὶ τῶν ἐνταῦθα παρὰ τοῦ κ. Ἰωσὴφ Α. Σαλάχα.

Κόπια τῆς προσταγῆς τοῦ γγενεράλε.

Ἐμεῖς κόμις Ἀλέξιος Ὀρλῶφ, πληρεξούσιος γενεράλης τῆς αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος Αἰκατερίνης τῆς δευτέρας Βασιλίσσης πάσης Ῥωσίας, τοῦ εἰς Ἀρχιπέλαγο Ῥωσικοῦ στόλου Ἀρχηγὸς κτλ. κτλ. κτλ.

Προστάζομεν διὰ τοῦ παρόντος μας ἰδιοχείρως ὑπογραμμένο καὶ μὲ τὴν βοῦλλά μας βεβαιωμένο ὅλα τὰ νησιὰ τοῦ Ἀρχιπελάγου νὰ δεχθοῦν ὅλους τοὺς χριστιανοὺς ὁποῦ προστρέχουνε ἐκεῖ διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων καὶ νὰ τοὺς βοηθήσετε ὅλοι σας ὅσον ἐμπορεῖτε. Ὅσοι δὲ ἔρχονται ἀπὸ τόπο ὅπου εὑρίσκεται ἡ πανούκλη ἢ ἄλλη ἐπιδημικὴ ἀσθένεια νὰ μὴν σμικτοῦν εὐθὺς μὲ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ νὰ σταθοῦν ὀλίγαις ἡμέραις χωριστὰ ἕως ὅπου νὰ σᾶς βεβαιώσουν πῶς δὲν εἶναι μολυμμένοι· εἰ δὲ καὶ ἀκούσω πῶς κάμνετε ἀλλέως παρὰ ἐγὼ σᾶς ἐπρόσταξα, θέλετε παιδευθῇ καθὼς σᾶσε πρέπει.

1770 Ἰουλίου πρώτη.

Ἀπὸ Χίον Κόντε Ἀλέξιος Ὀρλῶφ.

Ἀφοῦ διαβαστῇ νὰ σταλθῇ καὶ εἰς τὰ ἄλλα νησιὰ διὰ νὰ τὸ ἠξεύρουν ὅλοι κοινῶς.

(2) Ἀπόσπασμα τῆς ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ ἐξετίθη ταῦτα ὁ Σπυριδῶφ, ἐδημοσιεύθη, παραληφθὲν ἐκ τῶν «Ὑπομνημάτων τοῦ ὑδρογραφικοῦ θαλασσίου τμήματος» (Ἐν Μόσχᾳ, μέρ. VII), διὰ τῆς «Συλλογῆς τῆς Ῥωσικῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρίας» (Sbornik Rousskaho Istoritscheskaho Obsthestva), ἐν Πετρουπόλει, Τόμ. Α', 1867, σελ. 68—69 ὑποσημ. Τούτου μετάφρασιν, ἣν ὀφείλομεν πρὸς τῇ τῶν ἄλλων ῥωσικῶν χωρίων τῷ λογίῳ βιβλιοφύλακι τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης κ. Κ. Πὼπ, παρατίθεμεν ἐνταῦθα.

διά τε τὴν θέσιν τῶν νήσων καὶ τὰς εὐκολίας, ἃς ἠδύναντο νὰ παρέχωσι τῷ ῥωσικῷ στόλῳ. «Ἀφ' ἑτέρου, ἔλεγε, δέον, ἵνα ἅπασαι αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου καταληφθῶσι παρ' ἡμῶν οὕτως, ὥστε ἡ Πύλη νὰ θεωρήσῃ ταύτας ἀπολεσθείσας δι' ἑαυτὴν καὶ στερηθῇ ἐν τῷ μεταξὺ τῶν ἀπ' αὐτῶν συνήθων φόρων καὶ τῶν ἄλλων ὠφελειῶν. Ὅθεν ἀναγκαία ἔσται ἡ κατοχὴ καταλλήλων λιμένων τῶν νήσων τούτων, ἵνα καταφεύγωσι τὰ πλοῖα ἡμῶν καὶ λαμβάνωσι τὰς ἀναγκαίας προμηθείας, καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς διαμονῆς τοῦ ἡμετέρου στόλου ἐν τοῖς ἐκεῖ ὕδασιν· ἰδίως δ' ἵνα σταθμεύῃ οὗτος πρὸ τοῦ Ἑλλησπόντου. . » (3).

«Ἐκ τῆς νῦν ὑπηκοότητος τῶν νήσων τούτων φαίνεταί μοι, ὅτι οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἔχομεν, ἀλλὰ μᾶλλον, ὅτι ζημιούμεθα, ὑποχρεούμενοι νὰ διατρέφωμεν τοὺς πένητας. . . Θέλομεν ὅμως ἔχει τὴν ὠφέλειαν, νὰ κατέχωμεν τὰς νήσους ἄχρι τῆς εἰρήνης. Διὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος θέλομεν λάβει παρ' αὐτῶν οἰκειοθελῶς τὴν δεκάτην ἁπάντων τῶν προϊόντων εἰς εἴδη ἢ χρήματα, ὥσπερ καὶ τὴν τοῦ παρελθόντος ἐνιαυτοῦ, ἣν δὲν ἀπέτισαν τοῖς Ὀθωμανοῖς. Ὡς κυρίαν ἀνάγκην νὰ τηρήσωμεν τὰς νήσους ἐν τῇ ὑποταγῇ ἡμῶν κρίνω, πρῶτον, τὴν δόξαν τῆς ἡμετέρας Μεγαλειοτάτης Αὐτοκρατείρας, ὅτι Αὕτη ἐξουσιάζει κατὰ τὸ Αἰγαῖον τὴν μεγάλην ἑλληνικὴν τοῦ Ἀρχιπελάγους ἡγεμονίαν ἀπὸ τῆς Εὐβοίας μέχρι τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας.—Δεύτερον, ἐὰν μετὰ τὴν εἰρήνην μένωσιν αἱ νῆσοι ὑπὸ τὴν κυριότητα τῆς Αὐτοκρατείρας, ἢ ἀπελευθερωθῶσι, καὶ τοῦτο θέλει αὐξήσει τὴν δόξαν τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος.—Τρίτον, ἐὰν μέχρι τῆς εἰρήνης μένωσιν αἱ νῆσοι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν, τότε διὰ τὴν γειτνίασιν τῆς Εὐβοίας, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας, θέλομεν ἔχει ἀποκεκλεισμένας, διὰ τῶν καταδρομικῶν ἡμῶν, ἀπὸ τῆς Κρήτης καὶ Αἰγύπτου, τὴν Σμύρνην, Θεσσαλονίκην καὶ Κωνσταντινούπολιν, καὶ εἰς τὴν Μεσόγειον τὴν εἴσοδον τῶν ἐχθρικῶν πλοίων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς φορτίων, ὡς εἰ εὑρισκόμενοι ἐν ταῖς θύραις τῶν δύο τοῦ κόσμου μερῶν.—Τέταρτον, ἔχομεν νῦν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν κατάλληλον πολεμικὸν καὶ εὔελπιν τόπον, τὴν νῆσον Πάρον καὶ τὸν λιμένα Ἀούσης, ὃν τὰ μάλιστα ἀναγκαῖον, ἵνα μηδόλως καταλίπωμεν πρὸ τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ μᾶλλον, ἵνα ἐνισχύσωμεν ὅσον ἔνεστιν. Εἰ προὔκειτο νὰ πωληθῇ τοῖς Ἄγγλοις ἢ Γάλλοις ἡ νῆσος αὕτη μετὰ τοῦ λιμένος τῆς Ἀούσης καὶ τῆς Ἀντιπάρου, θὰ ἔδιδον εὐχαρίστως αὐται πολλὰ ἑκατομμύρια φλωρίων. . . »

(3) Ἰδὲ Συλλογῆς τῆς Ῥωσικῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρίας τόμ. Α'. σελ. 68.

Ἀρχομένου τοῦ 1771, ὁ Γρηγόριος Σπυριδὼφ διώρισεν «ἐπίτροπον καὶ ἐπιτηρητὴν τῶν νήσων» τὸν Ἀντώνιον Ψαρὸν (4), αἰτήσει τῶν νησιωτῶν, ὡς γράφει ὁ Σπυριδὼφ, γνωστοποιῶν αὐτοῖς τὸν διορισμὸν τοῦ Ψαροῦ. Οὗτος, περιελθὼν τὰς Κυκλάδας, ἔδωκε προφορικὰς περὶ διοικήσεως διαταγάς· ὥρισε δὲ πιθανώτατα τότε καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν συνδίκων, ὑφ' ὧν ἔδει νὰ διοικῆται ἑκάστη κοινότης.

Εἰς Σῦρον μετέβη ὁ Ψαρὸς κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου

---

(4) Πῶς ὁ Ψαρὸς καὶ πολλοὶ Μυκόνιοι προσελήφθησαν εἰς τὸν ῥωσικὸν στόλον διηγεῖται ὁ Rulhière ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Histoire de l'anarchie de Pologne» (XI, p. 360..). Ἰδοὺ τὰ σχετικὰ χωρία·

«Il y avait sur chaque vaisseau quelques matelots de l' île de Miconi, dont les navigateurs sont les plus renommés de l' Archipel. Le hasard avait voulu que les habitans de cette île eussent envoyé avant la guerre un navire dans le petit port de Tangarok, sur les Paluds-Méotides...Antonio Psaros, un des armateurs de ce navire, s' était rendu à Pétersbourg, afin d' y faire protéger cette nouvelle tentative de commerce. Accueilli par l' aîné des Orlof, et bientôt admis dans le secret de ce qu' on tramait dans la Grèce, il vit avec effroi sa patrie menacée des dernières calamités par le soulèvement téméraire que Papaz-ogli cherchait à y susciter...Par ses conseils on fit venir de Tangarok le petit nombre de marins qui étaient sur le navire de Miconi. Il furent distribués sur chaque vaisseau de la flotte pour servir dans l' Archipel de pilotes-côtiers; et lui même placé sur le vaisseau amiral, comme lieutenant de la marine russe, fut chargé de donner à Spiritof tous les avis qui tiendraient à la connaissance des lieux.» Ἰδὲ καὶ Bignon: Les Cabinets et les Peuples (1815—1822) II édition Paris 1823, p. 306.

Κατὰ τὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ διαμονὴν τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου διεκρίθησαν πολλάκις οἱ Μυκόνιοι. Πλὴν ἄλλων κατορθωμάτων διηγήσεις αὐτοπτῶν ἀπεδίδων τοῖς νησιώταις τούτοις τὴν ἐν Τσεσμὲ πυρπόλησιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου· καὶ ἐπύλλιον δὲ ᾔδετο πρὸ ἐτῶν ἀνὰ τὰ παράλια τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας ἐπὶ ταύτῃ κλεῖζον αὐτοὺς (Ἰδὲ Δ. Εἰρηνίδου: Τὰ ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ τραγικὰ συμβάντα (1821), Ἀθήνησι, 1877, σελ. 67—68 ὑποσ.). Ὁ δὲ γηραιὸς ἀντιναύαρχος κ. Νικόδημος ἐν τῷ «Ὑπομνήματι τῆς νήσου

τοῦ 1771. Ἐνώπιον αὐτοῦ συγκροτηθεῖσα ἐκκλησία τοῦ λαοῦ, ἐξέλεξε κατ' ἀρχαῖον ἐγχώριον ἔθιμον δύο τῶν Συρίων πρὸς ἐξέλεγξιν τῶν λογαριασμῶν τοῦ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἐπιτρόπου τῆς νήσου. Τρεῖς δ' ἡμέρας κατόπιν (τῇ 11ῃ Ἀπριλίου ν.) ἐνώπιον αὖθις τοῦ Ψαροῦ ἐξελέχθησαν οἱ τρεῖς σύνδικοι «οἱ ὁποῖοι νὰ ἔχουν ὅλη τὴν ἐξουσίαν νὰ φυλάγουσι καὶ νὰ βλέπωσι ὅλη τὴν ὑπόθεσιν τοῦ κοινοῦ μας μὲ κάθε δικαιοσύνη, δίχως νὰ ἔχουν φιλοπροσωπίαν, ὑποσχόμενο ὅλο τὸ κοινὸ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἄνωθεν μικροὶ καὶ μεγάλοι νὰ ἦναι εἰς τὴν ὑποταγήν τους, καὶ οἱ τρεῖς τους νὰ ἦναι εἰς μίαν δύναμι καὶ ἐξου-

---

Ψαρῶν» ἐκτίθησι διήγησιν Ψαριανῶν ἐκ τῶν τότε ἐν τῷ ῥωσικῷ στόλῳ περὶ τῆς ναυμαχίας ἐκείνης, καθ' ἣν εἷς ἐκ δύω πυρπολητῶν, ἐναυσάντων τὸ πῦρ τῷ τουρκικῷ στόλῳ ἦν Μυκόνιος, τοῦ ἑτέρου ὄντος Ἄγγλου (Τόμ. Ι, σελ. 18). Ἀλλὰ ταῦτα, καίτοι ἀναμφιβόλως ἐνέχουσί τι ἀληθείας, οὐδαμῶς εἰσι βέβαια, ἄλλων ἄλλως διηγουμένων. Ὁ κόμις Ὀρλὼφ ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν τῆς Ῥωσίας ἔγραφε τὰ ἑξῆς ἐκ Χίου τῇ 28 Ἰουνίου 1770. «Εἶχεν ἤδη κυριευθῆ πλοῖον ἐχθρικὸν τῶν 84 τηλεβόλων ὑπὸ τῆς ναυαρχίδος, ἀλλ' ἀνεφλέχθη τοῦτο καὶ δυστυχῶς μετέδωκε τὸ πῦρ εἰς τὴν ναυαρχίδα. Ἐκτὸς τοῦ ναυάρχου, τοῦ πλοιάρχου, πεντήκοντα ἀνδρῶν διαφόρων βαθμῶν, οὐδεὶς ἐσώθη ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλοίων, ἀνατιναχθέντων εἰς τὸν ἀέρα...Ἀπεφασίσθη νὰ κατασκευασθῶσι πυρπολικὰ καὶ προσετάχθησαν αἱ ἑλληνικαὶ λέμβοι νὰ ἑτοιμάσωσιν ὅσον τάχιστα τέσσαρα τοιαῦτα. Τὴν μεσημβρίαν τῆς 25 ἦσαν ἕτοιμα. Ἐγένετο συμβούλιον, εἰς ὃ ἀπεφασίσθη νὰ προσβάλωμεν τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐκ δευτέρου (ἐν αὐτῷ τῷ Τσεσμὲ), νὰ πέμψωμεν τὰ πυρπολικὰ ὑπὸ τὴν προστασίαν τεσσάρων πλοίων τῆς γραμμῆς καὶ ἄλλων τινῶν...Ὁ ὑποναύαρχος Gregg προσετάχθη νὰ ἐπιτεθῇ πρῶτος, ὅθεν τὸ μεσονύκτιον τῆς 26...ἐπλησίασε τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀπεστάλησαν τὰ πυρπολικὰ...ἀμέσως δὲ ἅπας σχεδὸν ὁ τουρκικὸς στόλος ἀνεφλέχθη» (Συλλ. τῆς Ῥωσικῆς Ἱστορ. Ἑταιρίας, Τόμ. Α'., σελ. 54—57). Ὁ δὲ Γάλλος ὑποναύαρχος Jurien de la Graviere λέγει, ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπυρπολήθη διὰ τριῶν πυρπολικῶν μετὰ πληρωμάτων μὲν ἐξ Ἑλλήνων καὶ Σέρβων, διοικουμένων δὲ ὑπὸ δύο Ἄγγλων ἀξιωματικῶν καὶ ἑνὸς Ῥώσου (La station du Levant, Paris 1876, t. I, p. 133).

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω μόνον σχεδὸν βέβαιον ἀπολείπεται ὅτι μέγα, ἴσως τὸ μέγιστον μέρος τῶν πληρωμάτων τῶν πυρπολικῶν συνίστατο ἐκ Μυκονίων.

σία, μὴ ἠμπορῶντας ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, δίχως τὴ θέλησι τῶν τριῶ νὰ κάμνῃ καμία* ἀπόφασι, οὔτε ἔξοδος..» (5). Ἀλλ' ὀλίγαι ἡμέραι παρῆλθον ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ψαροῦ· πολλοὶ δὲ τῶν Συρίων ἐγερθέντες, τὴν ἀρχὴν ἑνὶ μόνῳ ἀπεδίδων, τοὺς ἑτέρους ἀποκλείοντες. Αὖθις ἐδέησε νὰ συνέλθῃ τοῦ λαοῦ ἐκκλησία, ἥτις, καταδικάζουσα τὴν διαγωγὴν ἐκείνων, «διὰ νὰ μὴ μᾶς ἔλθῃ καμία παίδεψις καὶ ζημία ἀπάνω εἰς τὸν τόπον μας» ἐπικυροῖ αὖθις τὰ πρότερον ἐψηφισμένα, ὁρίζουσα καὶ οἱ ἐκλεχθέντες τρεῖς «νὰ πράζουν καὶ νὰ φυλάζουν τὰ ὅρδινα καὶ τὸν ὁρισμὸν τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἀφεντὸς Σιὸρ Ἀντωνάκη...», καὶ ἐάν τις πράξῃ ἐναντία τούτων, νὰ σημειῶται, ἵνα παραδοθῇ τῷ Ψαρῷ, ὁπόταν ἐπανέλθῃ.

Τίνα ἦσαν τὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο λοιπὰ τοῦ Ψαροῦ ἔργα οὐδόλως γνωρίζομεν· αἱ δὲ πρὸς τοὺς συνδίκους ἐπιστολαὶ αὐτοῦ, ἃς εὕρομεν ἐν Σύρῳ, ὑποθέσεις ἔχουσιν ἐπιταγὰς ἀποστολῆς δεκάτου εἰς χρήματα ἢ ἄλευρον ἢ δίπυρον ἢ ἀπειλὰς ἐπὶ τῇ βραδύτητι ἀπαντήσεων (6).

Ὁ δὲ ῥωσικὸς στόλος κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ **1771** διετέλει διαχειμάζων ἰδίως ἐν Ναούσῃ τῆς Πάρου, συγκείμενος κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἀνωνύμου ἱστορικοῦ ἐκ δώδεκα πλοίων

---

(5) Ἐκ τοῦ ἀνεκδότου ἐγγράφου τῆς ἐκλογῆς τῶν ἐπιτρόπων.

(6) Πλὴν τῶν ἐνταῦθα ἐκδιδομένων ἐγγράφων τοῦ Ψαροῦ, ἐπέστειλέ τινα ἐνδιαφερούσης ἀναμφιβόλως, ἀλλ' ἀγνώστου ὑποθέσεως εἰς ἁπάσας τὰς Κυκλάδας διαδοχικῶς, ὡς δείκνυσιν ἡ ἑξῆς ἐπιστολή, πεμφθεῖσα τότε ὑπὸ τῶν Τηνίων τοῖς Συρίοις συνδίκοις.

Εἰς τοὺς τιμιωτάτους ἄρχοντες καὶ σύντικοι.

Ταῖς προάλλαις μᾶς ἦλθαν τοῦτα τὰ γράμματα ἀπαὶ τὸν ἐνδοξότατο Καβαλιέρο Ἀντωνάκη Ψαρὸ καὶ μᾶς προστάζει νὰ τὰ στέλνωμεν εἰς τὸ ἀναμεταξὺ ἀπὸ νησὶ ὡς νησὶ διὰ νὰ διαβαστοῦν καὶ πουμπλικαριστοῦν εἰς ὅλα τὰ νησιὰ ποῦ γράφει καὶ ἐδῶ νὰ σᾶς τὰ στέλνωμε καὶ ἡ εὐγενία σας νὰ κάμετε καθὼς γνωρίζετε.

Τῆνο **1771**, Αὐγούστου **7**, ἔτος παλαιόν.

Ἀπαὶ τὴν Καγγελλαρία ταπεινῶς
Τζώρτζης Καπέλλας.

τῆς γραμμῆς, δεκατεσσάρων μονοκρότων (frégate) καὶ μιᾶς ὁλμοφόρου (bombarde), συμπεριλαμβανομένων τῶν πλοίων, ἅπερ ἤγαγεν ὁ ὑποναύαρχος Arff ἀφικόμενος εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος μηνὶ Φεβρουαρίῳ· ἔφερε δ' ἕκαστον μὲν πλοῖον τῆς γραμμῆς πλήρωμα ἐξ ἀνδρῶν ἑξακοσίων, ἕκαστον δὲ μονόκροτον ἐκ τριακοσίων. Ὁ δὲ στρατὸς τῆς ξηρᾶς, στρατοπεδεύων ἐν πεδιάδι τῆς Πάρου, συνεποσοῦτο εἰς δύο χιλιάδας ὀκτακοσίους Ῥώσους καὶ τρεῖς περίπου χιλιάδας Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν, ὧν ὁ ἀριθμὸς ηὔξετο ὡς ἡμέραι. Εἶχον δ' ὀχυρώματα οἱ Ῥῶσοι καὶ ἐν Νάξῳ, Τήνῳ καὶ Μυκόνῳ.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1771 ὁ ναύαρχος Σπυριδὼφ μαθών, ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος, κεκλεισμένος τέως ἀπὸ τῆς ἐν Τσεσμὲ ναυμαχίας ἐν τῇ Προποντίδι, ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ τοῦ Ἑλλησπόντου, διηυθύνθη ἐκεῖσε, καταλιπὼν ἐν Πάρῳ ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ τὸν ἀντιναύαρχον Ἑρμανὼφ· ἀλλὰ τῶν Τούρκων μὴ ἀναφανέντων, ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Πάρον, ὅπου εὗρεν ἐξ Ἰταλίας ἐπανακάμπτοντα τὸν Ἀλέξιον Ὀρλώφ.

Οὗτος ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα ἔθετο κύριον, ὡς φαίνεται, αὐτοῦ σκοπὸν τὴν παρακώλυσιν τῆς ἐπισιτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρὸς τοῦτο εἰς τρεῖς μοίρας τὸν στόλον διελών, διηύθυνε κατὰ τὸν Αὔγουστον πρὸς τὰς ἀκτάς, καθ' ἃς ἐγνώριζεν ὅτι ἦσαν ἀποτεταμιευμέναι προμήθειαι. Καὶ ἡ μὲν πρώτη, διοικουμένη ὑπ' αὐτοῦ, ἔπλευσε παρακολουθούσης ὡς ἀρωγοῦ ἑτέρας ὑπὸ τὸν Σπυριδώφ, πρὸς τὴν Εὔβοιαν καὶ τὰς βορείας τοῦ Αἰγαίου ἀκτάς, ὅπου ἐπιτυχεῖς ἐποιήσατο λαφυραγωγίας, τῶν παραλίων ἀποθηκῶν εἰς τὰ πλοῖα ἐκκενουμένων, τῶν δ' ἐνδοτέρων εἰς τὸ πῦρ παραδιδομένων. Κατὰ τὴν θαλασσίαν ταύτην ἐκδρομὴν ἐγένετο καὶ ἡ γνωστὴ πολιορκία τῆς Μυτιλήνης καὶ ἡ λεηλασία αὐτῆς, ὧν πιστὴν ἀφήγησιν κατέλιπεν ὁ Πατριάρχης Μελέτιος (Πανδώρας, τόμ. ΙΑ', σελ. 575 κ. ἑ.).

Ἡ δὲ τρίτη διηυθύνθη εἰς τὰ ὕδατα τῶν ΝΔ. τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας ἀκτῶν, ὅπου καὶ ἀποθήκας πολλὰς ἐλεηλάτησε καὶ ἱκανὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, τουρκικὰ ἢ μετὰ τουρκικῶν φορτίων, συνέλαβε.

Ὁ Ὀρλὼφ μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ πλοίων ἐπανῆλθεν εἰς Πάρον φθίνοντος τοῦ Νοεμβρίου (1771)· ἀπελθὼν δ' αὖθις κατὰ τὸ εἰωθὸς εἰς Λιβόρνον, ἵνα διαχειμάσῃ ἐκεῖ, ἐπανέκαμψε κατὰ τὸ ἔαρ. Ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἐξηκολούθει ὁ ῥωσικὸς στόλος τὰς ἐκδρομὰς αὐτοῦ ποιούμενος ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον καὶ ἀποκλείων τῆς τοῦ Ἑλλησπόντου διόδου καὶ τῶν τουρκικῶν ἐμπορείων τὰ φέροντα τρόφιμα ἢ πολεμεφόδια πλοῖα. Πλὴν δὲ τούτου, καίτοι ἀναντιρρήτως σὺν τῇ ἐμφανίσει τῶν Ῥώσων ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει ἐπληθύνθησαν οἱ ἐν αὐτῷ πειραταί, καὶ τοιούτους πιθανώτατα ἐνεῖχέ τινας λεληθότως αὐτὸς ὁ ῥωσικὸς στόλος, ἴσως διὰ τὸ δυσχερὲς τοῦ ἐλέγχου· οὐχ ἧττον εἰργάζετο πάντοτε οὗτος κατὰ τῆς πειρατείας καὶ πολλοὺς πειρατὰς συνελάμβανεν, οἵτινες ὑπὸ ῥωσικὴν συνήθως σημαίαν, ἑλληνικά τε καὶ ἀλλοεθνῆ συλοῦντες σκάφη, κατεπόντιζον ταῦτα, τὰ δὲ πληρώματα ἀπέκτεινον ἢ λύτροις ἀπέλυον (7).

Τῷ ἐπιόντι ἔτει 1772 (8) ὁ Ψαρὸς ἐξηκολούθει διοικῶν τὰς νήσους ἐπί τινας ἔτι μῆνας, ἄχρις Ἀπριλίου, ὅτε προτάσει αὐτοῦ καὶ τῶν νησιωτῶν (ἰδὲ ἀρ. 4) ἀνέλαβε καθήκοντα ἐπιμελητοῦ τῶν Κυκλάδων ὁ Παῦλος Νεστερώφ, «général adjudant» τὸ ἀξίωμα.

Περὶ τοῦ Ῥώσου τούτου μόνας πηγὰς ἔχομεν τὰ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Κυκλάδων ὑπ' αὐτοῦ σταλέντα ἔγγραφα. Τούτων σπουδαιότατά εἰσι τὰ ἀπὸ 24 Ἰουλίου καὶ 24 Αὐγούστου χρονολογούμενα, κυρίας ὑποθέσεις ἔχοντα τὴν τῶν κοινοτήτων

---

(7) Ἰδὲ: Storia della ultima guerra, t. XII, p. 108—114.

(8) Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἔτους τούτου ἔγραψεν ὁ Σπυριδὼφ τοῖς Συρίοις, αἰτῶν ἀνάγλυφόν τι, ἀνῆκόν ποτε ναῷ τῆς Ἴσιδος ἐν Σύρῳ. (Ἰδὲ τὸ ἔγγρ. ἐν «Ἐπιγραφαῖς τῆς νήσου Σύρου» σελ. 44). Καὶ τὸ ἀνάγλυφον μὲν τοῦτο δὲν ἐδόθη· πολλὰς ὅμως ἄλλας ἀρχαιότητας ἔλαβον τότε οἱ Ῥῶσοι ἐκ Σύρου, Κέας, Κύθνου, Θήρας καὶ ἄλλων νήσων. (Ἰδὲ Dellarocca, Traité sur les abeilles, t. I, p. 34.—Bröndsted's Reisen und Untersuchungen in Griechenland. I Buch, Paris, 1826, S. 35—36).

διοίκησιν καὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐν ἑκάστῃ νήσῳ ἰσχύοντος ἐγχωρίου δικαίου, οὗ κύριοι ἐκτελεσταὶ ἔμενον οἱ, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας, ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλεγόμενοι ἐτήσιοι ἄρχοντες. Πόσον δὲ χρόνον διήρκεσεν ἡ ἄλλως βραχεῖα αὐτοῦ διοίκησις ἀδυνατοῦμεν μετὰ θετικότητος νὰ ὁρίσωμεν. Διότι φέρει μὲν τὸ τὴν παραίτησιν τούτου γνωστοποιοῦν τοῖς νησιώταις ἔγγραφον χρονολογίαν «1 Αὐγούστου 1772» κατά τι ἀντίγραφον, τότε γραφὲν (9), ἀλλ' ὅμως ἀλλαχοῦ (ἰδὲ σελ. 234) παρίσταται ἔτι ἐν τῇ ἀρχῇ τῇ 26ῃ Αὐγούστου 1772. Δυοῖν δὲ θάτερον ἀναγκαζόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ἢ ὅτι ἡ πρώτη τῶν χρονολογιῶν τούτων ἐστὶν ἡμαρτημένη, ἢ ὅτι ἕνεκεν ἀγνώστων λόγων ἐνέμεινεν ἔτι μετὰ τὴν 1ην Αὐγούστου ἐν τῇ ἀρχῇ. Βέβαιον ὅμως φαίνεται, ὅτι πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1772 ἀνέλαβεν αὐτὴν ὁ Ψαρός, ὡς δείκνυσι τούτου ἔγγραφον, δι' οὗ ἐπιτάσσει ἀπότισιν φόρων ἐκ Πάρου τῇ 19ῃ Νοεμβρίου 1772.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν Κυκλάδων ἀποχώρησιν τοῦ Ψαροῦ συνωμολογήθη ἐν Γιουργέβῳ ἀνακωχή, τῇ 30ῃ Μαΐου (10 Ἰουνίου) κυρωθεῖσα (10). Ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἡ θαλασσία ἀνακωχὴ ὑπεγράφη τῇ 13ῃ Ἰουλίου (ν.) ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Σπυριδὼφ καὶ τοῦ Τούρκου κομιστοῦ Μουσταφᾶ βέη. Κατὰ ταύτην, πᾶσαι αἱ τοῦ Αἰγαίου νῆσοι, πλὴν τῆς Ῥόδου, Χίου, Μυτιλήνης, Τενέδου καὶ Λήμνου, ἠλευθεροῦντο παντὸς ἀποκλεισμοῦ. Οἱ Ἕλληνες ἠδύναντο ἐλευθέρως νὰ πλέωσι πανταχόσε· τὰ δὲ στρατιωτικὰ τῆς Τουρκίας ἔργα ὤφειλον νὰ μένωσι στάσιμα.

Παρὰ τοὺς ὅρους τούτους, ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, πολεμοῦσα

---

(9) Τὸ ἀντίγραφον τοῦτο εὕρομεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χάρτου σὺν ἀντιγράφῳ τοῦ ὑπ' ἀρ. Β'. ἐγγράφου. Ἐκ τῆς ἀκριβείας τοῦ δευτέρου τούτου καὶ τοῦ ἀσημάντου τῶν διαφορῶν, ἃς παρουσιάζει πρὸς τὸ πραγματικὸν μέρος τοῦ πρωτοτύπου, πειθόμεθα ὅτι καὶ τὸ ἀντίγραφον τοῦτο κατὰ τὰ πλεῖστα τοὐλάχιστον τῶν οὐσιωδῶν ἔχει ὀρθῶς.

(10) Τὰ κατὰ ταύτην καὶ τὰ μετέπειτα ἐκτενῶς περιγράφει ὁ Hammer: ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας,» βιβλ. LXXIII.

τότε ἐν Συρίᾳ πρὸς τὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰσβαλόντα 'Αλῆν Βέην, ἀπεφάσισε νὰ ἐξαποστείλῃ ἐκεῖσε τὸν στόλον τοῦ Οὐλκινίου (Dulcigno) καὶ στρατὸν ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶν Πασσᾶν· ὁ δὲ Καϊμακάμης, πιστεύων, ὡς ἔλεγεν, ὅτι τοῦτο οὐδαμῶς ἀπῇδε τῇ τῶν ὅρων τῆς ἀνακωχῆς ἐννοίᾳ, ἀνήγγελλεν εἰς Πάρον πρὸς τὸν Σπυριδώφ. 'Αντ' αὐτοῦ, ὁ 'Ορλώφ, παρ' ᾧ εὑρίσκετο τότε ἐν Λιβόρνῳ ὁ 'Ρῶσος ναύαρχος, ἀπήντησεν, ὅτι ἐθεώρει τὸ τοιοῦτο καθαρὰν παραβίασιν τῶν ὅρων τῆς ἀνακωχῆς. 'Αλλ' οἱ Τοῦρκοι ὑπουργοὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίσαντο τὴν τοῦ 'Ορλώφ ἀπάντησιν, οὐδ' ἐπαύσαντο ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ τῶν ἐξοπλισμῶν. 'Ο δὲ 'Ρῶσος στρατηγὸς, ἐπανελθὼν εἰς Αἰγαῖον, μετέβη μετὰ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ εἰς τὸ στενὸν τῆς Χίου· ἐξαπέστειλε δὲ ὑπὸ μὲν τὸν Βούνοβικ στολίσκον εἰς 'Αδριατικὴν πρὸς κώλυσιν τῶν κινήσεων τοῦ στόλου τοῦ Οὐλκινίου, ἑτέραν δὲ μοῖραν ὑπὸ τὸν Desen εἰς τὸν μεταξὺ 'Ελάσσονος 'Ασίας καὶ Σάμου πορθμὸν, καὶ δίκροτον μετ' ἄλλων ἐλασσόνων σκαφῶν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Κύπρου καὶ Συρίας. Καὶ ἐγένετο μὲν ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐν Φοξάνῃ σύνοδος (19η Αὐγούστου 1772 ν.), καθ' ἣν ἀπεφασίσθη παράτασις τῆς ἀνακωχῆς ἄχρι 21ης Σεπτεμβρίου, ἀλλ' ὁ πρὸς τὸν 'Ορλώφ ἀποσταλεὶς, ἵνα γνωστοποιήσῃ ταύτην, κωλυθεὶς καθ' ὁδὸν, ἀφίκετο εἰς τὸ Αἰγαῖον δώδεκα μόλις ἡμέρας πρὸ τῆς λήξεως τῆς ἀνακωχῆς. 'Ο 'Ορλώφ οὐδὲν τῶν προτέρων μετέβαλε σχεδίων, τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον εἶχε μάθει, ὅτι ὑπεβλήθη τῷ Καπετὰν Πασσᾷ πρὸς ἐκτέλεσιν σχέδιον τοῦ Λιβανίου, καθ' ὃ ἔδει, πρὸ τῆς ἐκ τῆς Βαλτικῆς ἀφίξεως περιμενομένου ῥωσικοῦ στόλου, οἱ τοῦ Οὐλκινίου καὶ τῆς Τύνιδος στόλοι νὰ προσβάλωσι κοινῇ τῷ τοῦ Τούρκου 'Αρχιναυάρχου τὸν ἐν τῷ Αἰγαίῳ ῥωσικὸν καὶ τὰ ἐν Πάρῳ στρατεύματα τῆς ξηρᾶς καὶ νὰ πυρπολήσωσι τὰς ἐκεῖ ἀποθήκας. Ταῦτα μαθὼν ὁ 'Ορλώφ, ἀπέστειλεν εἰς Τσεσμὲ πρὸ τῆς λήξεως τῆς ἀνακωχῆς τὸν ἀντιστράτηγον Zoig, πρὸς κατόπτευσιν τῶν κινήσεων τοῦ Καπετὰν Πασσᾶ καὶ ἑτέραν μοῖραν κατὰ τοῦ στόλου τοῦ 'Αλγερίου. 'Ο δ' ἐν τῇ 'Αδριατικῇ πλέων Βούνοβικ κατεσκόπευε τὰς κινήσεις τῶν Οὐλκινιωτῶν καὶ ὑπὸ σημαίαν οὐδετέραν ἀπατήσας αὐτοὺς,

κατώρθωσε νὰ μάθῃ παρὰ τῶν ἰδίων πάνθ' ὅσα ἐσκόπουν, συμφωνοῦντα πρὸς τὰς πληροφορίας τοῦ Ὀρλώφ. Μετ' ὀλίγον ὁ μὲν Βούνοβικ ἦλθεν εἰς Αἰγαῖον, ἵνα ἑνωθῇ μετὰ τοῦ ἐν Τσεσμὲ στόλου· ἀπεστάλη δὲ πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἠπείρου κατὰ τοῦ στόλου τοῦ Οὐλκινίου ὁ Κονογὲφ, ὅστις, προσβαλὼν (5 Νοεμβρ.), κατετρόπωσεν αὐτόν.—Οὕτω κατεστράφη τὸ σχέδιον τοῦ Καπετὰν Πασσᾶ (11).

Ὀλίγας δ' ἡμέρας κατόπιν (20ῃ Νοεμβ. ν.) συνωμολογήθη ἐν Βουκουρεστίῳ παράτασις τῆς ἀνακωχῆς ἄχρι τῆς 21ης ἐπιόντος Μαρτίου (ν.), μετὰ τῶν αὐτῶν ὅρων τῆς πρώτης ἀνακωχῆς.

Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐτελοῦντο ταῦτα, ἀξιοσημειώτων συμβάντων θέατρον ἦσαν αἱ ἀκταὶ τῆς Συρίας.

Κατὰ τὸν ἀνώνυμον ἱστορικὸν τῆς «Storia della ultima guerra etc.» ἐκ τῶν ἐν τῷ ῥωσικῷ στόλῳ Ἑλλήνων ὁ Μακεδὼν Ῥίζος καὶ ὁ Ψαρὸς εἶχον πλεύσει εἰς Δαμιάτην τῆς Αἰγύπτου, ὅπου, ὡς φαίνεται, εἰς πλοίων συλλήψεις ἐτράπησαν. Βραδύτερον ὁ Ῥίζος, συλλαβὼν τὴν ἰδέαν τῆς ἐκπολιορκήσεως τῆς Τύρου, κατηυθύνθη Ἀπριλίῳ τοῦ 1772 εἰς Συρίαν μετὰ 7 πολεμικῶν πλοίων καὶ 600 περίπου ἀνδρῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δεινὸν εἶχεν ἐπενέγκει κτύπημα κατὰ τοῦ ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰσβαλόντος Ἀλῆ Βέη ἐπανάστασις τοῦ πρώην εὐνοουμένου αὐτοῦ Μωχαμὲτ Βέη. Ὁ σύμμαχος τοῦ Ἀλῆ σεΐκης Δαήρης ἐλθὼν, ἡνώθη μετ' αὐτοῦ κάτωθι τῆς Ἰόπης καὶ ὡδήγησεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἄκρην, ὁπόθεν ἀμφότεροι ἐπορεύθησαν κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες, ἑπτὰ πασάδων ἡγουμένων, ἐπολιόρκουν μετὰ τῶν Δρούσων τὴν Σιδῶνα (12). Κατὰ τὰς ἐκθέσεις τοῦ Ῥίζου καὶ Ψαροῦ (ἐφ' ὧν ἐρειδόμενος ὁ ἀνώνυμος ἱστορικὸς ἐκτίθησι τὰ περὶ τούτων) ὁ Ἀλῆς Βέης, παρὰ τῇ Ἰόπῃ εὑρισκόμενος, ἔγραψε πρὸς τὸν Ῥίζον, αἰτῶν παρ' αὐτοῦ ἐπικουρίαν· ὁ δὲ Ῥίζος, πέμ-

---

(11) Ἰδὲ περὶ τούτων, διὰ μακρῶν ἐκτιθεμένων, ἐν τῇ Storia della ultima guerra, t. XIII, cap. I., ἐπὶ τῇ βάσει ῥωσικῶν ἐκθέσεων.

(12) Ἰδὲ Volney : Voyage en Égypte et en Syrie pendant les années 1783—1785. (Œuvres complètes, éd. Did., p. 232).

ψας ἀπεσταλμένον καὶ μαθὼν τὰ κατὰ τὸν Ἀλῆν, κατέλιπε τὴν Τύρον καὶ ἦλθεν εἰς Ἰόπην (23ῃ Ἀπριλ. 1772). Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τοῦ Ῥίζου ἀποχωρισθεὶς Ψαρὸς κατηυθύνθη κατὰ οὐλκινιακῶν σκαφῶν περὶ τὴν Κάρπαθον πλεόντων, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κύπρον, παρ' ᾗ, μαθὼν τὴν δεινὴν θέσιν τοῦ Ἀλῆ Βέη, ἦλθεν ἐπίκουρος εἰς Ἰόπην, ὅπου εὗρε τὸν Ῥίζον. Περὶ τῶν αὐτῶν ἀοριστότερον, ἀλλ' ἴσως πιστότερον ἔν τισιν ἀναφέρει ὀλίγα τινὰ ὁ Volney. Οὗτος τὰ ἐν Ἰόπῃ ὑφ' Ἕλληνας κυβερνήτας πλοῖα ἁπλῶς «ρωσικὰ» ὀνομάζων, λέγει, ὅτι ἐπωφελούμενα τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Δαήρου, εὑρίσκοντο εἰς Ἰόπην, ποιούμενα προμηθείας· ἐπ' ἀμοιβῇ δὲ 600 πουγγίων, ὅτι ἐδέχθησαν νὰ βοηθήσωσιν αὐτοὺς κατὰ θάλασσαν ἐν τῷ προσεχεῖ ἀγῶνι κατὰ τῶν πολιορκούντων τὴν Σιδῶνα. Κατὰ τὸν ἀνώνυμον ἱστορικὸν, ἅμα ἀφικομένων εἰς Ἰόπην τοῦ Ῥίζου καὶ Ψαροῦ, ἀπεστάλη μετὰ τεσσάρων πλοίων εἰς Σιδῶνα ὁ πλοίαρχος Βαλσαμάκης, ἐπίκουρος τῷ στρατεύματι τοῦ Δαήρου καὶ τοῦ Ἀλῆ Βέη, μεθ' ὧν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους καὶ Δρούσους. Οἱ δὲ δύο ἐν Ἰόπῃ Ἕλληνες ναυτικοὶ,ἀφοῦ ἤδη εἶχον τύχει ἐξόχων τιμῶν παρὰ τῷ Ἀλῆ, ἀπῆλθον ἐκεῖθεν· εὑρισκόμενοι δ' ἔξω τῆς Σιδῶνος, ἔμαθον παρά τινος Ἕλληνος πλοιάρχου Καλιγᾶ τὴν ἐκεῖ νίκην καὶ ὅτι ὁ Βαλσαμάκης μετέβη εἰς Βηρυτὸν, ἵνα συλλάβῃ μικρά τινα πλοῖα, διαφυγόντα ἐκ τῆς Σιδῶνος. Ὁ Ψαρὸς καὶ ὁ Ῥίζος ἐλθόντες ἐκεῖ, ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν (9ῃ Μαΐου) καὶ κυριεύσαντες, ἐλεηλάτησαν· τοὺς δὲ κατοίκους ἠνάγκασαν νὰ ἀποτίσωσι τοὺς αὐτοὺς, οὓς τῇ Πύλῃ πρότερον ἀπέτινον φόρους, καὶ ὑποσχεθῶσιν, ὅτι ἔσονται τοῦ λοιποῦ φίλοι τῷ Ἀλῆ Βέῃ. Ἐκεῖθεν ἀπάραντες μετὰ πλουσίων λαφύρων, ἐπανῆλθον εἰς Πάρον τῇ 18ῃ Ἰουλίου 1772 (13).

---

(13) Ἰδὲ Storia della ultima guerra etc. tom. XII, p. 115—122, Αὐτόθι εὑρίσκει τις πολλὰς λεπτομερείας περὶ τῆς λύσεως τῆς πολιορκίας τῆς Σιδῶνος καὶ περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Βηρυτοῦ. Ἡ τελευταία αὕτη ἐγένετο κατὰ τὸν Volney πρὸς τιμωρίαν τῶν Δρούσων (éd. Didot, p.239).

Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθη ἄχρις ἐνταῦθα ἡ τῶν Ἑλλήνων ἐν Συρίᾳ ἐνέργεια· διότι, ὁπόταν ὀλίγον εἶτα ὁ Ἀλῆς Βέης ἐπολιόρκει τὴν Ἰόπην.

Ἐπανελθὼν ὁ Ψαρὸς, ἀνέλαβεν αὖθις μετ' ὀλίγον τὴν τῶν Κυκλάδων διοίκησιν, ἥτις ἦν τέως ἀνατεθειμένη τῷ Παύλῳ Νεστερώφ.

Τῆς μετὰ ταῦτα ἀρχῆς τοῦ Ψαροῦ ἐλάχιστα μόνον γνωρίζομεν ἄξια λόγου. Τῷ 1773, τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, λήξάσης ἤδη τῆς ἀνακωχῆς, ἀνήγγειλε τοῦτο τοῖς νησιώταις, ἐλπίζων «θείᾳ δυνάμει διὰ πρεσβειῶν τῆς Θεοτόκου, εἰς τὰ θεοσεβῆ καὶ τροπαιοῦχα ἄρματα τῆς ὑψηλοτάτης καὶ εὐσεβεστάτης ἡμῶν βασιλίσσης κυρίας κυρίας ἰμπερατρίτσης Αἰκατερίνης τῆς δευτέρας καὶ εἰς τὴν γενναιότητα καὶ μεγαλοψυχίαν τοῦ ὑπερεκλάμπρου καὶ ὑπερενδόξου ἡμῶν αὐθεντὸς κόμιτος Ἀλεξίου τοῦ Ὀρλώφ, πῶς θέλει κατατροπωθῇ ὁ ἐχθρὸς τοῦ σήμερον ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος» (14). Ὀλίγον εἶτα εἶχε μὲν ἀποφασίσει «εἰς

ἰσχυρὰν δ' αὕτη ἀντίστασιν προὔβαλλεν, ὁ Ὀρλώφ, ἐπιθυμῶν νὰ αὐξήσῃ τὰς ἐκεῖ δυσχερείας τῆς Πύλης, ἀπέστειλεν αἰτήσει τοῦ Ἀλῆ ἐπικουρίαν ὑπὸ τὸν Ἕλληνα πλοίαρχον Ἀλεξιανὸν (ὅστις πρότερον εἶχε κυριεύσει διὰ στρατηγήματος τὸ τῆς Κῶ φρούριον : Storia etc. XII, p. 124), ἡ δὲ Ἰόπη μετὰ μακρὰν ἀντίστασιν (Ἰουλ. 1772—Φεβρ. 1773) ἠναγκάσθη τέλος νὰ ἐνδώσῃ (Storia etc., ὅ. ἀ.—Ἰδὲ καὶ Volney ὅ. ἀ., Savary, Lettres sur l'Égypte, p. 167—168).

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἰόπης ὁ Ἀλῆς ἑνωθεὶς μετὰ τοῦ Δαήρη, ἡτοιμάζετο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Αἴγυπτον. Κατὰ τὸν Volney τὰ πάντα ἦσαν ἕτοιμα, περιεμένετο δὲ μόνον ἐπικουρία 600 ἀνδρῶν, ἣν ὑπέσχοντο αὐτοῖς οἱ Ῥῶσοι. Παρὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Δαήρου (Volney, ὅ. ἀ. Savary p. 169) ὁ Ἀλῆς ἀνεχώρησε πρὶν ἢ ἡ ῥωσικὴ ἐπικουρία ἀναφανῇ· ὅτε δ' αὕτη ἦλθε τῷ Ἀπριλίῳ 1773 ἦν λίαν ὀψέ. Εἶχεν ἤδη αἰχμαλωτισθῇ ὁ Ἀλῆς καὶ τὸ πλεῖστον τῶν μετ' αὐτοῦ καταστραφῇ, ἐν οἷς κατά τινας πηγὰς καὶ Ἀλβανοὶ καὶ Ῥῶσοι, πεσόντες πάντες ἐν τῇ μάχῃ.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν Volney ἄλλως μετεχειρίσθη τότε ὁ Δαήρης τὴν ἐλθοῦσαν ῥωσικὴν ἐπικουρίαν. Ὁπόταν ὁ ἐμίρης Ἰουσοὺφ ᾐτήσατο συνδρομὴν παρ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ ἐν Βηρυτῷ ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτωμένου διοικητοῦ, κηρύξαντος ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον, ὁ Δαήρης ἦλθεν ἐπίκουρος ἐκείνῳ, τὰ δὲ ῥωσικὰ μονόκροτα (πιθανώτατα τοῦ Ἀλεξιανοῦ), μὴ ἐγκαταλιπόντα ἀπό τινος χρόνου τὰς ἀκτὰς ταύτας, ἠνώθησαν μετὰ τῶν Δρούσων, καὶ ἐπ' ἀμοιβῇ 600 πουγγίων προσέβαλον αὖθις τὴν Βηρυτὸν καὶ ἐκυρίευσαν αὐτὴν μετ' ἐκείνων.

(14) Ἰδὲ Γ. Γρυπάρη, ὑπόμνημα περὶ τῶν εἰς τὴν Μύκονον ἀνηκου-

ὀλίγας ἡμέρας» νὰ ἱδρύσῃ (Ἀπριλίου 30ῃ 1773) γερουσίαν ἐν Πάρῳ «καὶ τότε βάνοντας εἰς τάξιν κάθε ὑπόθεσιν καὶ ἰντερέσο τῶν νησίων» ἐσκόπευε νὰ γράψῃ «περὶ παντοίας καταστάσεως πλατύτερον εἴς τε τὰς βασιλικὰς καὶ κοινὰς ὑποθέσεις», ἀλλ' οὐδὲν ἐκτελέσεως τούτων μαρτύριον ἐσώθη. (Ἰδὲ ἀρ. 13).

Ἱκανὸς ἔκτοτε παρέρχεται χρόνος ἐν σιγῇ (15)· τὰς δὲ νήσους ἀπαντῶμεν αὖθις μόλις τῇ 10/21ῃ Ἰουλίου 1774, ὅτε, λήξαντος τοῦ ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου, συνωμολογήθη ἡ ἐν Καϊναρτζὶ συνθήκη μεταξὺ τῶν διαμαχομένων μερῶν.

Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἡ Πύλη, ἀναλαμβάνουσα αὖθις τὴν τῶν Κυκλάδων κυριαρχίαν, ὑπισχνεῖτο ἐντελῆ ἀμνηστείαν καὶ διηνεκῆ λήθην πάντων τῶν οἱωνδήποτε κατ' αὐτῆς παραπτωμάτων τῶν νησιωτῶν. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτῆς οὐδαμῶς ἤθελον καταπιέζεσθαι, οἱ δὲ ναοὶ ἐλευθέρως οἰκοδομεῖσθαι καὶ ἀνακαινίζεσθαι. Οἱ νησιῶται ἀπηλλάσσοντο πάσης ἀποτίσεως φόρων, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐξηρτήθησαν τῆς ῥωσικῆς κυριαρχίας· πρὸς δὲ, διὰ τὰς ἀπωλείας ἃς ὑπέστησαν, καὶ ἐπὶ δύο κατόπιν ἔτη. Ταῖς ἐκ τῶν οἰκογενειῶν ἐπιθυμούσαις νὰ ἀποδημήσωσιν ἀλλαχόσε παρείχετο χρονικὸν διά-

---

σῶν ἐρημονήσων.—Πανδώρας φυλ. 312, σελ. 613.—Τουρκοκρ. Ἑλλάδος Σάθα σελ. 519.

(15) Περὶ τοῦ τελευταίου ἔτους τῆς ἐν τῷ Αἰγαίῳ κυριαρχίας τῶν Ῥώσων λέγει ὁ ἀνώνυμος ἱστορικὸς «Niuna impresa per altro di momento fecero i Russi in questo anno nell' Arcipelago ; e benchè si accertasse, che la lor flotta unita ascendesse a 20 e più legni grossi, e ad una trentina di minori, le militari operazioni da quel lato si ristrinsero ad incomodare la navigazione Ottomana, a predare alquanti legni, ad incendiarne pochi altri, e a tenere in suggezionne le città maritime, e le spiagge nimiche,sempre minacciate di sbarchi e d' altri insulti (Storia della ultima guerra» etc. t. XIII, p. 132). Παρὰ τῷ Hammer ὅμως, ἐκ τουρκικῶν πηγῶν ἀρυομένῳ, γίνεται μνεία ἀτυχοῦς προσβολῆς τῆς Ἁλικαρνασοῦ ὑπὸ ῥωσικῶν πλοίων κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1774, πλὴν ἑτέρας, λίαν καταστρεπτικῆς διὰ τοὺς Ῥώσους, πρότερον γενομένης, αἵτινες ἀμφότεραι εἰσὶν ἄγνωστοι ἀλλαχόθεν ἡμῖν.

στημα ἑνὸς ἔτους, ἵνα ἀπέλθωσιν ἐλευθέρως. Ὁ δὲ ῥωσικὸς στόλος καὶ στρατὸς ὤφειλον ἐντὸς τριῶν μηνῶν νὰ καταλίπωσι τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, παρεχομένων αὐτοῖς παρὰ τῆς Πύλης πασῶν τῶν ἀναγκαίων βοηθειῶν (16).

Τῇ 11ῃ Αὐγούστου, ἀποστέλλουσα ἡ Αὐτοκράτειρα διαταγὴν τῷ Ὀρλὼφ μετὰ τῶν ἀπαιτουμένων ὁδηγιῶν περὶ τοῦ ἀπόπλου τοῦ ῥωσικοῦ στόλου, προσετίθη «ὀφείλετε νὰ διακοινώσητε δι' ἁρμοδίου τρόπου, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐπισήμου εἰς τοὺς ἐκεῖ κατοίκους, ὅτι ἡμεῖς, ἀποδιδόντες τῇ Πύλῃ, δὲν παρελίπομεν νὰ ἀσφαλίσωμεν αὐτοὺς διὰ τὸ μέλλον καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν ὑπὲρ αὐτῶν σπουδαίας ὠφελείας, ὥσπερ ἐν τῇ συνθήκῃ δύνανται νὰ ἴδωσι πρὸς ἀληθῆ καὶ ἐνδελεχῆ βεβαίωσιν, ὅτι ἡ προστασία τῆς Ῥωσίας ἦν αὐτοῖς ἀναγκαία καὶ σωτήριος (Συλλογὴ τῆς Ῥωσ. Ἱστορ. Ἑταιρίας, Τόμ. Α'., 1867, σελ. 103).

Ὁ ῥωσικὸς στόλος μετ' ὀλίγον κατέλιπε τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας· οἱ δὲ νησιῶται ἥκιστα ὑπέστησαν, οἵας ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων βαρείας ἐκδικήσεις ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, οὐχὶ βεβαίως διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τῶν ὅρων τῆς ῥωσοτουρκικῆς συνθήκης, διότι ἀνάλογοι τούτων καὶ διὰ τοὺς λοιποὺς συνωμολογήθησαν Ἕλληνας, ἀλλὰ διά τε τὴν οὐχὶ ἐνεργὸν τῶν πλείστων νήσων ἐν τῷ πολέμῳ συμμετοχὴν, καὶ τὴν ἔλλειψιν συμβιούντων αὐτοῖς Ὀθωμανῶν· κυριώτατα δὲ πάντων χάριν τοῦ παρὰ τῷ Καπετὰν Πασσᾷ Παρίου διερμηνέως Στεφάνου Μαυρογένου, τοῦ μετέπειτα ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας, τυγχάνοντος τῆς ἐξαιρετικῆς εὐνοίας τοῦ Τούρκου ναυάρχου. Ὡς πρὸς τὴν τῶν φόρων ὅμως ἀπότισιν, φαίνεται, ὅτι καὶ διὰ τὰς νήσους δὲν ἐτηρήθη ἐπακριβῶς ἡ συνθήκη.

Αἱ νῆσοι ἔκτοτε ὑπήγοντο ὑπὸ τὸν Καπετὰν Πασσᾶν· ἡ δὲ

---

(16) Ὁλόκληρον τὸ κείμενον τῆς συνθήκης ταύτης περιέχουσι τὰ ἑξῆς: Storia della ultima guerra tra la Russia etc., t. XIV, p. 1. Storia dell'Anno 1774, p. 243.—Martens, Recueil des Traités, T. II, p. 507, T. IV, p. 607. Raoul Bourdier et L. Chodzko, Histoire de Turquie, X série de la guerre d'Orient, p. 73.

Σῦρος, ὑποβληθεῖσα αὖθις Ἀλῇ τινι Ἀγᾷ (ᾧ καὶ πρότερον, μετὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος, ὑπήγετο) διετέλει ὑπ' αὐτὸν (17), ἄχρις οὗ, θανόντος, ἐξηρτήθη μετὰ τῆς Ἄνδρου ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Σουλτάνου Σελίμη Σὰχ Σουλτάνας (1779—1803).

Ἄλλης ἐντεῦθεν διὰ τὰς νήσους περιόδου ἀρχομένης, ὀφείλομεν ταύτας μὲν νὰ καταλίπωμεν, βιούσας ὑπὸ ζυγὸν φορητότερον τοῦ τῶν ἄλλων ἑλληνίδων χωρῶν, ὑπὸ δὲ τῶν κατακλυζόντων τὸ Αἰγαῖον πειρατῶν καταμαστιζομένας· τῷ δὲ ἀναγνώστῃ νὰ παραδῶμεν τὰ ἀποβλέποντα εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ῥώσων κατοχὴν τῶν Κυκλάδων ἀνέκδοτα ἔγγραφα, τὰ ἡμῖν γνωστὰ, ὧν ἕνεκα προὐτάξαμεν τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ τῶν σχετικῶν αὐτοῖς γεγονότων.

Ἀρχόμεθα ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ῥώσου ἐπιμελητοῦ τῶν Κυκλάδων Παύλου Νεστερὼφ πεμφθέντων ταῖς νησιωτικαῖς κοινότησι κοινῇ ἐγγράφων, ἅπερ εἰσὶ τὰ σπουδαιότατα πάντων (18).

---

(17) Φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀλῆς Ἀγᾶς, καίτοι ἔγραφε τοῖς Συρίοις, τῇ 16ῃ Μαρτίου 1776, «σᾶς παραγγέλλω νὰ περνᾶτε ἀγαπημένοι καὶ εἰρηνεμένοι ἀπὸ τώρα καὶ ἐμπρὸς καὶ ὅλα τὰ ἀπερασμένα σᾶς τὰ συμπαθῶ καὶ σᾶς τὰ συγχωρῶ» (ἀνέκδ.), παρέδωκεν ἐπί τινα χρόνον τὴν Σῦρον τῷ Καπετὰν Πασσᾷ, διότι τῇ 5ῃ Νοεμβρίου 1776 (ν.) ἔγραφον οἱ Σύριοι τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει συμπολίταις αὐτῶν τὰ ἑξῆς· «. . . Ἐμεῖς λοιπὸν, ἠγαπητά μας ἀδέλφια καὶ συντοπίταις, μὲ τὸν ἐρχομὸ τῶν Μοσκόβων, πολλοὶ ἀπὸ ἐμᾶς ἐδῶ καὶ ἴσως καὶ ἀπὸ ἐσᾶς αὐτοῦ ἐπλανηθήκανε καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ἐλπίδα, ἂν καλὰ καὶ νὰ μὴν ἦτονε διὰ νὰ πιάσωμε κανένα θεμέλιο, μᾶς ἀκολούθησε τούτη ἡ ἔχθρητα ἀπὸ τοὺς ἀφεντᾶδές μας καὶ ἡ ζημία. . . Διὰ τὴν ὁμοία ἐτούτη αἰτία ἐστάθηκε ἀναγκασμένος ὁ ἀγᾶς μας νὰ παραχωρήσῃ καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὰ χέρια τοῦ ἐψηλοτάτου Καπετὰν Πασσᾶ τὸ νησί μας, ἐπειδὴ ῥέμπελοι, νὰ τοὺς βάλῃ ἄλλη μιὰ φορὰ εἰς τὴν ὑποταγὴ τοῦ μαλικιανὲ σααπῆ. . . .». Κατωτέρω δὲ «. . . εἶναι πρᾶγμα, ὁποῦ ὅλοι μας τὸ ἠξεύρομε πῶς ἐπαίρνει (ὁ Ἀλῆς Ἀγᾶς) ἀπάνω του τὸ νησί μας, ὡς μαλικιανές του, καὶ ἐμεῖς ἀξέγνοιαστοι δὲν εἴχαμε νὰ πηγαίνωμε εἰς τὸν ἐψηλότατον Καπετὰν Πασσᾶ, καθὼς τὰ ἐπίλοιπα νησιά. . . » (ἀνέκδ.).

(18) Τὰ πλεῖστα τῶν ἐνταῦθα δημοσιευομένων ἐγγράφων εὕρομεν ἐν ταῖς ἀρχείοις τοῦ Δήμου Σύρου. Παρ' ἰδιώταις ὑπάρχουσι τὰ ὑπ' ἀρ. 5, 14 καὶ 15. Τοῦ ὑπ' ἀρ. 4 παλαιὸν ἀντίγρ. ὑπάρχει παρ' ἡμῖν. Πάντων διωρθώσαμεν τὰς

Α'. ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΑΥΛΟΥ ΝΕΣΤΕΡΩΦ.

α) *Ἔγγραφα πρὸς τοὺς νησιώτας κοινῇ·*

1.

Εἰς τὸ νησὶ τῆς Σύρας.

Εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους διορισμοὺς μὲ τοῦτο μαζὶ ἐσεῖς νὰ τὸ στοχασθῆτε, πῶς ἐκεῖνοι ἐστάλησαν διὰ νὰ βαλθῆτε εἰς τάξιν καὶ διὰ ὄφελόν σας καὶ διὰ κυβέρνησίν σας, ὁποῦ ἐσεῖς τώρα δὲ τὴν ἔχετε, καὶ ὅτι διωρίσθηκαν τώρα εἰς τοὺς ὁρισμοὺς κατὰ τὴν δύναμιν ἐκείνην νὰ κάμετε τὴν ἐκπλήρωσι, καὶ ἂν ἴσως ἀκόμα δὲν ἐβάλθηκεν κανένα πρᾶγμα καὶ εἰς τοὺς ὁρισμοὺς, διορίζει νὰ βάλετε καὶ ἐκεῖνο, καὶ νὰ κάμετε τὴν ἐκπλήρωσι ἀπαράλλακτον μὲ τέτοιον τρόπον, καθὼς εἰς τοὺς ὁρισμοὺς σημειόνει, καὶ περὶ τούτου νὰ φανερώσετε εἰς ὅλους καὶ νὰ κάμετε τὴν ἐκπλήρωσι. Εὔχομαι ἀπὸ τὸν Θεὸν καλὸ γιὰ σᾶς, κάθε μακροημέρωσιν. Καλοθελητή σας (sic).

Ἰουλίου 24 1772.

N° 478. Πάβλος Νεστερὸφ (sic).

(Μετὰ τοῦ ῥωσικοῦ)

ἀνορθογραφίας, οὔσας πολυαρίθμους, ἐν μέρει δὲ καὶ τὴν στίξιν. Ἐκ τῶν ὑπ' ἀρ. 2 καὶ 3 ἑκάτερον εὑρίσκεται ἐν φυλλαδίῳ μετὰ τοῦ ῥωσικοῦ πρωτοτύπου ἐκ σελ. 10 εἰς 4ον. Τῶν φυλλαδίων τὸ μὲν ἐστιν ἐρραμμένον κυανῇ ταινίᾳ, τὸ δὲ κιτρίνῃ, ἐσφραγισμέναις κατὰ τὰ ἄκρα διὰ τῆς σφραγῖδος τοῦ Παύλου Νεστερὼφ ἐπὶ ἱσπανικοῦ κηροῦ. Ὁ μεταφραστὴς φαίνεται λίαν ἄπειρος· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἀντιγράψας τὰ πρωτότυπα πιθανῶς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναγνώσῃ καλῶς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς μεταφράσεως. Τὸ κείμενον ἐν πολλοῖς φαίνεται οἱονεὶ ἐστρεβλωμένον καὶ ἐλλιπὲς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡμεῖς αὐτοὶ, ἀμφιβάλλοντες περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς ἀντιγραφῆς ἡμῶν, πολὺν χρόνον μετ' αὐτὴν, μόνον διὰ δευτέρας ἀντιπαραβολῆς πρὸς τὸ πρωτότυπον ἐπείσθημεν, ὅτι εἶχεν ὀρθῶς.

Τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3 ἐγγράφου, πλὴν τοῦ πρωτοτύπου, εὕρομεν παρ' ἰδιώτῃ ἀντίγραφον γενόμενον τῷ 1772, ἐν γλώσσῃ χυδαιοτέρᾳ πως γεγραμμένον καὶ διαφοράς τινας μικρὰς πρὸς τὸ πρωτότυπον παρουσιάζον.

2.

Εἰς τὸ νησὶ τῆς Σύρας, πρὸς τοὺς ἐντιμοτάτους προεστοὺς καὶ γέροντας, μικροὺς καὶ μεγάλους, τοῦ ἱεροῦ καταλόγου καὶ ἐπίλοιποι κοσμικοὶ ὑγείαν εὔχομαι.

Οἱ ὑψηλότατοι ἡμῶν καὶ κύριοι προστάται, ὅ τε κόμις Ἀλέξιος καὶ ὁ κόμις Θεόδωρος, οἱ αὐτάδελφοι Γρηγορίδαι καὶ Ὄρλωβοι τὸ ἐπίκλην, οἱ ἄρχοντες τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ τῆς ὑποκειμένης ἡμῖν Μεσογείου θαλάσσης, οἱ προϊστάμενοι καὶ τροπαιοφόροι εἰς τὰς δυνάμεις τῆς πεφωτισμένης μας καὶ πολλῶν βασιλέων αὐτοκρατορίσσης, τῆς μεγάλης ἰμπερατρίτσης καὶ βασιλίσσης ἡμῶν (ἣ ὁ κύριος καὶ πλάστης ἡμῶν Θεὸς νὰ δαψιλεύῃ μακροβιότητα σὺν ἐλέει, διὰ τὸ εἶναι τὴν ἑαυτῆς βασιλείαν ἐστολισμένην καὶ ἡγιασμένην μὲ τὴν σοφίαν καὶ εὐσπλαγχνίαν καὶ ἀγάπην, καὶ μὲ τὴν ἔνθεον καρδίαν της, καὶ κατ' ἐξοχὴν δεδοξασμένην εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Εὐτυχέστατος λοιπὸν θέλει φανῆ ἐκεῖνος πανταχοῦ, ὁ ὁποῖος ἠμπορεῖ νὰ γείνῃ ῥαγιᾶς εἰς τὸ ἅγιον αὐτῆς ὄνομα, ἥτις ὑπὸ θείας χάριτος οὖσα καθολικὰ πεπληρωμένη ἐκατάφερε τὰς καρδίας τῶν πιστῶν ῥαγιάδων της μὲ τὴν ἄοκνον σπουδήν της καὶ ἐπιμέλειαν νὰ ταπεινώσῃ ὅλους τοὺς ἐχθροὺς ὑποκάτω τῶν ἡγιασμένων ποδῶν τῆς ἑαυτῆς αὐτοκρατορίας καὶ διεσκέδασε τὴν τόλμην τῶν ἰσχυρῶν, θέλουσα ὁποῦ οἱ ὁμόπιστοι αὐτῆς δοῦλοι νὰ ἀπολαύσουν τὴν ἐπαγγελίαν καὶ εὐημερίαν ὁμοίαν μὲ ἐκείνων, ὁποῦ ἀπολαμβάνουν τὴν γλυκύτητα τῆς αὐτῆς μητρὸς ἡμῶν καὶ πατρίδος·)—οἱ ὑψηλότατοι λέγω δηλ. καὶ ἐκλαμπρότατοι κόνται ὥρισαν εἰς ἡμᾶς τοὺς μετ' αὐτοὺς κατὰ τὴν ἀρχὴν διὰ τὴν ἀναπόδραστον αὐτοῖς καὶ ἡρωϊκὴν ἐλευθεροπραξίαν. Κάθε τάξις ἀξιώματος ἔχει χρέος, μάλιστα δὲ ἡ ὑψηλὴ ἐξουσία, ἡ ὁποία διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἀξιώματος καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ἀγαθοεργίας ἐξουσιάζει μὲ τὴν σοφίαν της κάθε καρδίαν, καὶ ἕλκει εἰς τὴν φιλόστοργον καὶ παντοτεινὴν αὐτῆς ἐπιμέλειαν, καὶ κατάγει αὐτὴν εἰς τὴν ἀγαθὴν αὐτῆς ἀξίαν, καὶ δὲν τὴν ἀφίνει νὰ κλονῆται ἔνθεν κἀκεῖσε διὰ μέσου τῆς προνοίας της, ἐπειδὴ διακρίνει τὰς αἰτίας τῶν ἀτάκτων, καὶ ἡ εὐσπλαγχνία της παιδεύει ἐκεῖνον τὸν λαὸν ὁποῦ θέλει δώσει

τὰς αἰτίας τῶν ἐπιζημίων. Καὶ ἐγὼ τώρα κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ ὑπερεξοχωτάτου ἀμιραλίου καὶ καβαλιέρου Γρηγορίου διορίζω τὰς τάξεις εἰς ἐκεῖνα τὰ νησία, τὰ ὁποῖα τώρα εἰς τὰς συνθήκας(*) ἔμειναν εἰς τοῦ λόγου μας καὶ (ὡς ἄνωθεν) σᾶς σημειόνω, πῶς οἱ ὑψηλότατοι ἐξουσιασταὶ ἡμῶν καὶ κόμιτες προνοοῦσι μὲ τὴν συνηθισμένην τους σοφίαν καὶ φώτισιν, διὰ νὰ μὴ ἔλθουν εἰς ὑποψίαν τὰ νησία ἐκεῖνα, ὁποῦ ἔμειναν εἰς τοῦ λόγου μας τώρα εἰς τὴν συνθήκην, καὶ τὰ ἐπίλοιπα· πλὴν δὲν εἶναι γνωστὸν εἰς τοῦ λόγου μου ἂν τέτοιοι παρόμοιοι διορισμοὶ ἐδόθηκαν ἢ δὲν ἐδόθηκαν ἀπὸ λόγου τους. Τοῦτο, ἀκολουθῶντας τὸ ἔλεος ὁποῦ ἔχει εἰς τοῦ λόγου σας ὁ ὑπερεξοχώτατος αὐθέντης ἀμιράλιος καὶ καβαλιέρος Γρηγόριος Ἀνδρεοβίτσης Σπυρίδωβος (ὁ ὁποῖος μὲ τὴν αὐτὴν σοφίαν νομοθετεῖ, καθὼς διετάχθη ὑπὸ τοῦ ὑψηλοτάτου ἡμῶν κόντε Ὀρλὼβ), καὶ ἀγκαλὰ καὶ εἴδαμεν πρότερον ὅτι κάποια νησία φέρονται μὲ καλὴν τάξιν καὶ διοίκησιν παρομοίως σχεδὸν μὲ τοὺς ἐδικούς μας ὁρισμούς, ὅμως μερικὰ νησία πολλὴν ἔλλειψιν ἔχουσι, ἐν περιλήψει σᾶς λέγω πῶς ὁ ἐδικός σας δεπουτᾶτος καὶ τῆς φλόττας λεϊτενέντες καὶ καβαλιέρος σιὸρ Ἀντώνιος Ψαρὸς, ὢν γνωστὸς ὑμῖν, καὶ γινώσκων τὴν ῥωμαϊκὴν γλῶσσαν, σᾶς ἔκαμε διορισμοὺς διὰ λόγου παραγγελίας καὶ προσταγῆς, τῶν ὁποίων ἐν ὅσῳ ἔλειπε δὲν ἐκάμετε τὴν ἐκπλήρωσιν, καὶ ταὶς ἐστοχάσθητε διὰ τὸ οὐδέν· ὅθεν κατὰ τὴν δύναμιν καὶ ὁρισμὸν, ὁποῦ ἔλαβα περὶ τούτου, σᾶς συντροφεύω μὲ αὐτὸ καὶ μὲ τοὺς ἐδικούς μου ἐγγράφους ὁρισμοὺς, τῶν ὁποίων σᾶς διορίζω νὰ κάμετε τὴν ἐκπλήρωσιν ἀπὸ τώρα καὶ ἐμπρὸς καὶ πάντοτε.

1.—Νὰ διαλέξετε προεστοὺς τοὺς ἀξιωτέρους καὶ τιμημένους διακριτικοὺς ἐπιμελητὰς αὐτοῦ διὰ καλὴν τάξιν καὶ ἀληθινὴν κυβέρνησίν σας, καὶ πρέπει νὰ ἦναι οἱ τοιοῦτοι τόσον ἄξιοι, ὁποῦ ἐσεῖς χωρὶς καμίαν ἀντιλογίαν νὰ ἐκπληρώσετε ταὶς προσταγαὶς τους, αἱ ὁποῖαι ἀπαρθενεύουν εἰς τὴν βασιλείαν καὶ εἰς ὅλαις τῆς κοινότητος τὰς ὑποθέσεις καὶ τάξεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἔχουν

(*) Νοεῖ βεβαίως τὴν πρὸ ὀλίγου συνομολογηθεῖσαν ἀνακωχὴν (σ. 213).

χρέος ἐκεῖνοι νὰ σᾶς ὁρίσουν ὁλόκληρον ἕναν χρόνον ὁποῦ νὰ ἐκπληρώσετε ὅλα εὐτάκτως.

2. — Καὶ διαλέγοντας ἐκείνους, ἔχετε χρέος ἐσεῖς νὰ τοὺς δώσετε πατέντα, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ τὴν στείλουν εἰς τοῦ λόγου μου, διὰ νὰ ἔχω καὶ ἐγὼ τὴν εἴδησιν περὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ὄντες διὰ κριταὶ εἰς τὰς βασιλικὰς ὑποθέσεις, ἠμποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν ἐπίτροποι τῆς βασίλισσας καὶ κύριοι προεστοὶ ὅλου τοῦ νησιοῦ.

3. — Ἔχετε ἐσεῖς νὰ προσφέρετε εἰς αὐτοὺς κάθε σέβας, ὑποταγὴν καὶ ταπείνωσιν καὶ νὰ ἐκπληρόνετε τὰς προσταγάς των.

4. — Ἐκεῖνοι ἔχουν χρέος νὰ διορίσουν ἕνα τόπον διὰ καθέδρα των, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχουν χρέος νὰ θεωροῦν τὴν βασιλικὴν καὶ τοῦ κόσμου ὑπόθεσαις, συναζόμενοι ὅλοι, καὶ αὐτὸς ὁ τόπος τῆς συνάξεως πρέπει νὰ ὀνομάζεται καντσελλαρία.

5. — Καὶ ὁπόταν εἰς αὐτὴν τὴν σύναξιν καὶ τόπον τῆς καντσελλαρίας ἔλθῃ τινὰς διὰ βασιλικὴν ὑπόθεσιν καὶ τοῦ κοινοῦ κρίσιν, ὅ τι προστάζουν ἐκεῖνοι εἰς αὐτὰ, κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ σταθῇ ἐναντίος ἀπὸ ἐσᾶς· καὶ ὁπόταν ἔλθουν εἰς τὴν καντσελλαρίαν, νὰ προσφέρουν κάθε τιμὴν καὶ ταπείνωσιν εἰς τοὺς διωρισμένους προεστούς των, ἔχοντες εὐπείθειαν εἰς τὴν διάκρισιν ἐκείνων, καθὼς εἰς τὰς βασιλικὰς, οὕτω καὶ τοῦ κόσμου ὑποθέσεις καὶ ἄλλας καὶ διὰ τὰ κλ.

6. — Οἱ ἄνωθεν γραμμένοι ἔχουν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν νὰ παιδεύουν τοὺς νησιώταις, καὶ νὰ τοὺς βάλουν εἰς φυλακὴν, καὶ νὰ κάμουν καὶ ἄλλας παιδεύσεις εἰς ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους προέρχονται αἱ ἀκαταστασίαι, χωρὶς καθόλου νὰ τοὺς συμπαθήσουν, καὶ μάλιστα τοιοῦτοι, οἱ ὁποῖοι κάμνουσι σκάνδαλα καὶ σπέρνουσι ἄπρεπα λόγια ἐναντία τῆς βασιλείας καὶ τῆς κοινότητος, οἱ τοιοῦτοι νὰ παιδεύωνται ξεχωριστὰ μὲ πᾶσαν αὐστηρότητα. Ὁμοίως νὰ παιδεύωνται καὶ ἐκεῖνοι, ὁποῦ νὰ φανοῦν πῶς μαλόνουν καὶ δέρνονται καὶ κάνουν ἀταξίαις ἀνάμεσόν τους. Αὐτοὶ νὰ κρίνωνται εἰς τοὺς κριτὰς ὁποῦ ἐδιάλεξαν(sic) ἡ κοινότης ὅλη, καὶ νὰ μὴν ἠμποροῦν νὰ κάμουν τὴν ἐκδίκησιν ἕνας τὸν

ἄλλον τους, καὶ μὲ ὅλον ὁποῦ νὰ ἔχῃ δίκαιον, χωρὶς τὴν κρίσιν τῶν προεστῶν, διατί κάμνει τὸν ἑαυτόν του πταίστην καὶ γίνεται ἄξιος τιμωρίας διὰ τὴν ἀταξίαν του. Καὶ ὅποιος ἤθελε φονεύσει, τὸν τοιοῦτον νὰ βάνετε εἰς τὰ σίδερα καὶ νὰ μοῦ τὸν στέλνετε ἐδῶ μὲ ἀναφορὰν διαλαμβάνουσαν τὰς αἰτίας, καὶ οὕτως θέλει παρασταθῆ εἰς τὸ καθολικὸν κριτήριον τῶν ἐξουσιαστῶν μας.

7. — Ἂν ἴσως οἱ διαλεγμένοι ἐκεῖνοι ἤθελαν ζητήσει βοήθειαν ἀπὸ τὸν λαὸν διὰ νὰ πιάσουν κανένα νὰ τὸν πάρουν εἰς τὸ καραοῦλι ἢ καὶ διὰ ἄλλας τινὰς ἀνάγκας τους, ἔχουν χρέος οἱ ἐγκάτοικοι χωρὶς καμίαν ἀντιλογίαν καὶ ἐναντιότητα νὰ κάμουν κατὰ τὴν προσταγὴν ἐκείνων καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν, καὶ ὁπόταν αὐτοὶ ὡς προεστοὶ ἤθελαν διορίσει φύλαξιν εἰς τὸ καραοῦλι, ἔχουν χρέος νὰ τοὺς ἀκούουν χωρὶς ἀντιλογίαν.

8. — Αὐτοὶ οἱ προεστοὶ ἔχουν χρέος νὰ ἐρευνοῦν τοὺς ἐρχομένους ἐγκατοίκους ἀπὸ τόπους τούρκικους, ὁμοίως καὶ ἀπὸ ἄλλους τόπους, καὶ τὰ γράμματα ὁποῦ ἀρριβάνουν ἀπὸ πουθενὰ νὰ τοὺς τὰ δώκουν, καὶ ἂν ἦναι τίποτες ἀναγκαῖον καὶ καινούργιον καὶ ἄκουσαν ἀπὸ κανένα, εὐθὺς νὰ μοῦ τὸ προσφέρουν, καὶ μάλιστα ἂν ἀπαρθενεύουν διὰ τὴν βασιλείαν ἢ διὰ τὸ κοινὸν ὄφελος, εἰς αὐτὰ ὅλα νὰ μοῦ δίνετε τὴν εἴδησιν.

9. — Κάθε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐγκατοίκους δὲν πρέπει νὰ πηγαίνῃ πουθενὰ χωρὶς τὴν ἄδειαν τῶν προεστῶν, καὶ αὐτοὶ οἱ προεστοὶ ἔχουν χρέος νὰ τοῦ δίδουν πασσαπόρτι ὑπογεγραμμένον διὰ χειρός τους καὶ μὲ τὴν βοῦλλαν τοῦ νησιοῦ.

10. — Καὶ τὰ γράμματα ὁποῦ ἔρχονται, ἂν φανῇ πῶς ἐςάλθησαν καὶ εἶναι διὰ ζημίαν τῆς κοινότητος, ἔχουν χρέος οἱ προεστοὶ νὰ μοῦ τὰ στέλνουν μὲ ἀναφορὰν ἀπὸ ποῦ ἐστάλθησαν καὶ ἀπὸ ποῖον τὰ ἔλαβαν.

11. — Ὅλα τὰ γράμματα, προσταγαὶς καὶ ἕτερα, ὁποῦ ἐγγίζουν εἰς ταὶς βασιλικαὶς καὶ κοιναὶς ὑποθέσεις, ὁποῦ σᾶς στέλνονται, ἔχουν χρέος οἱ προεστοὶ νὰ τὰ φυλάξουν εἰς ξεχωριστὸν τόπον βουλλωμένον καθὼς ἐκεῖνα, ἔτσι καὶ ἐτοῦτα ὁποῦ ἐσεῖς στέλνετε εἰς τοῦ λόγου μου, ἢ καὶ ἀπὸ ἄλλους τόπους ἀναφορὰς

καὶ ἕτερα ἀπογράμματα σύντομα. Ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ παραδώσουν οἱ προεστοὶ τελειόνοντας ὁ χρόνος εἰς τοὺς νέους προεστοὺς, διὰ νὰ ἐμποροῦν νὰ διαλέξουν καὶ ὕστερα, ἂν τύχῃ καμία δουλεία, πῶς ἦτον, μὲ τίνος προσταγὴν, καὶ διὰ ποίαν ἀφορμὴν καὶ πῶς, καὶ μὲ ποίαν ὑστερινὴν προσταγὴν καὶ ἕτερα ἐπληρώθηκε, ὁποῦ ἐκεῖνοι ὁποῦ δὲν ἔχουν εἴδησιν τῶν ὑποθέσεων εἰς ταὶς ἄνωθεν νὰ μὴ λάβουν καμίαν παιδείαν, μὴν ἠξεύροντας τὸ τέλος τῆς κάθε ὑποθέσεως.

12. — Τὰ ἀφεντικὰ καὶ τῆς κοινότητος τὰ ἄσπρα πρέπε νὰ τὰ βαστοῦν τοιοῦτοι ἄνθρ. ὁποῦ νὰ μὴν (sic) ἠμποροῦν νὰ τὰ παραδώσουν πάντοτε καὶ νὰ τὰ ἀποκρίνωνται ἂν ἤθελε τύχει κανένα περιστατικὸν ἢ χαϊμός. Αὐτοὶ ποῦ βαστοῦν τὰ ἄσπρα, ἂν τύχῃ καὶ ἤθελαν τὰ δώσει τινὰ, ὁποῦ νὰ ἔχῃ ἀνάγκην μεγάλην, πρέπει νὰ τὰ δώσουν ἐγγράφως διὰ προσταγῆς τῶν προεστῶν καὶ διαλεγμένων καὶ νὰ πάρουν ὑπόγραμμα, ἤτοι ὁμολογίαν, ἀπὸ ἐκείνους ὁποῦ τὰ δίνουν.

13. — Ἡ κοινότης νὰ διαλέξῃ ἕναν ξεχωριστὸν τόπον διατ' ἐκείνους, ὁποῦ ἔρχονται ἀπὸ τόπους, ὁποῦ ἔχουν θανατικὸν, τόσον παραθαλάσσιον, ὡσὰν καὶ στερεᾶς· καὶ ὅποιοι ἔλθουν ἀπὸ τέτοιους τόπους, ὁποῦ ἔχουν θανατικὸν, ὄχι μόνον τὰ πράγματα ὁποῦ φέρνουν, ἀλλὰ μήτε ἐκείνους μὲ κανένα τρόπον νὰ τοὺς σμίγεσθε, ἀλλὰ νὰ τοὺς κρατῆτε εἰς τὴν καραντῖναν, ἤτοι κουτουμάντσια, σαράντα ἡμέρας ἢ καὶ περισσότερον, στοχαζόμενοι κατὰ τὰ πράγματά τους· καὶ ἂν τύχῃ καὶ ἔχουν ἐπάνω τους τὸ θανατικὸν, τότε νὰ ἐπιμελῆσθε νὰ τοὺς στέλνετε μακρὰ ἀπὸ τὸ νησί σας, καὶ διὰ ἐκπλήρωσιν καὶ κυβέρνησιν τούτου, ἔχουν χρέος νὰ κυττάζουν καλὰ οἱ ἄνωθεν εἰρημένοι προεστοί.

14. — Καθὼς μὲ ξενομερίταις τὴν φιλίαν ὁ ἐδικός μας πεφωτισμένος παρὰ Θεοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἰμπέριον δείχνει εὔνοιαν καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην τους βοήθειαν.

15. — Ἂν ἴσως πνευματικὸς ἤθελε φανῆ πῶς ἔκαμε κανένα πταίσιμον, πρέπει νὰ φέρετε εἰς τὸν πρῶτον προεστὸν, ὁποῦ εἶναι εἰς πνευματικὰ ἐπάνω εἰς τὸ νησί σας· καὶ ἂν ἐκεῖνος δὲν ἤθελε κάμει τὴν διόρθωσιν, νὰ γράψετε εἰς τὸ δεσπότην τῆς ἐπαρχίας

σας καὶ εἰς τοῦ λόγου μου. Ἐσεῖς οἱ κοσμικοὶ τελείως εἰς τὰ πνευματικὰ νὰ μὴν ἀνακατόνεσθε.

16. — Πᾶσα δεινὸν πρᾶγμα εἶναι, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν καὶ λαμβάνουν ἀπὸ τὰ νησία πασσαπόρτια καὶ κάνουν εἰς τὸ πέλαγος σπαντιλίκι· νὰ στοχασθῆτε διὰ τοῦτο πρέπει τοὺς τοιούτους νὰ σπουδάζετε νὰ τοὺς εὑρῆτε καὶ νὰ τοὺς ξερριζώσετε διὰ νὰ μὴ πέσετε τοῦ λόγου σας εἰς παιδείαν· γιατὶ ἂν τύχῃ καὶ πιαστοῦν ὕστερον οἱ τοιοῦτοι, καὶ φανοῦν πῶς εἶναι ἀπὸ τὸ νησί σας, καὶ ἐσεῖς δὲν τοὺς ἐμποδίσετε, ὕστερον ἂν τοὺς πιάσετε καὶ νὰ τοὺς παιδεύσετε δὲν ἠμπορεῖτε, τότε νὰ μοῦ ἀναφέρετε τόσον διὰ τοὺς ἐδικούς σας (τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς νὰ φυλάξῃ καὶ οὔτε τὸ ἐλπίζω), ὅσον καὶ διὰ ἄλλους, ἂν μανθάνετε παρόμοια, νὰ τοὺς πιάνετε καὶ νὰ τοὺς πάρετε εἰς τὸ καραοῦλι, ἂν ἔχετε τὸν τρόπον· καὶ ἂν ἴσως ἀπὸ τέτοιους θαλασσινοὺς σπαντίδους ἐσεῖς ἠθέλετε πιάσει κανένα μὲ τὸ καραοῦλι, ἂν ἔχετε τὸν τρόπον, τότε μὲ καλὴν φύλαξιν νὰ τὸν στείλετε εἰς τοῦ λόγου μου ἢ εἰς τοὺς καθολικοὺς ἀρχηγούς. Καὶ τὰ καΐκια τὰ ἰδικά σας, ὅπου καὶ ἂν εὑρίσκωνται, καὶ ὅταν γυρίσουν ὀπίσω ἀπὸ τὸ ταξεῖδί τους εἰς τὸ νησί, οἱ καραβοκύριοι ἔχουν χρέος νὰ δώσουν λογαριασμόν, διὰ νὰ ἔχουν ὅλοι τὴν εἴδησι πῶς πραγματεύουν μὲ τιμημένον τρόπον.

17. — Διὰ τὰς ὑποθέσεις, ὁποῦ ἐσεῖς μοναχοί σας νὰ κάμετε τὴν ἀπόφασιν δὲν ἠμπορεῖτε καὶ ἔχετε ὑποψίαν μὴν ἔχοντας νόμους, διὰ ἐκείναις τὰς ὑποθέσεις ὁποῦ ἔχουν νὰ διορίσουν οἱ νόμοι τοῦ νησιοῦ σας καὶ δὲν ἐγράψαμε ἄνωθεν, νὰ παραστήσετε εἰς ἐξέτασιν ἐδικήν μου.

18. — Ὅλοι ἐκεῖνοι, ὁποῦ νὰ φανοῦν ἀπειθεῖς εἰς τὸν ἄνωθεν δοσμένον ἀπὸ λόγου μου ὁρισμόν, ὁποῦ ἔγεινεν διὰ τὸ κοινὸν ὄφελος, ὁ Θεὸς νὰ φυλάξῃ, λαμβάνει εἰς τοῦ λόγου του βαρυτάτας παιδείας (τὸ ὁποῖον ἐγὼ δὲν τὸ ἐλπίζω εἰς τοῦ λόγου σας). Διὰ τοῦτο ὅλους ἡμᾶς κοινῶς καὶ κατ' ἰδίαν ἕνα πρὸς ἕνα παρακαλῶ καὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν προστάζω νὰ ἀγαπᾶτε ἕνας τὸν ἄλλον, καὶ νὰ διώξετε τὰ πάθη, νὰ φέρεσθε κατὰ τὸ χρέος μας τῆς χριστιανικῆς ὀρθοδόξου ρωμαϊκῆς ὁμολογίας καὶ πίστεως, νὰ ἦσθε ὅλοι σύμφωνοι, καὶ θέλετε ἀπολαύσει εὐσπλαγ-

χνίαν ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἀρχηγούς μας καὶ ἀπὸ λόγου μου φιλίαν καὶ ἀγάπην καὶ προθυμίαν εἰς τὰς δουλείας σας μὲ ἄκραν ἐπιμέλειαν.

Καὶ περικλείοντας τούτην τὴν νουθεσίαν καὶ ταὶς προσταγαὶς, ἔχω νὰ ὑπογραφθῶ καὶ ἐνισχύσω μὲ τὴν βοῦλλαν τῆς φαμελίας μου.

Ἐδόθη εἰς τὸ πόρτο τῆς Ἄουσας, εἰς τὸ πολεμικὸν ἰμπερατορικὸν ρωσικὸν καράβι Εὐρώπη.

Ἰουλίου 24 1772.

(Τ. Σ.) Nº 479. Πάβλος Νεστεροφ (sic).

3.

Εἰς τὴν καντσελλαρίαν τῆς νήσου Σύρας,
ὅλου τοῦ λαοῦ, κατὰ (γρ. καὶ) τοῦ ἱεροῦ καταλόγου,
καὶ κοσμικοὺς μικροὺς καὶ μεγάλους (*).

Εἰς τοὺς διορισμοὺς, ὁποῦ ἐδόθησαν ἀπὸ λόγου μου εἰς τὴν πέμπτην προσταγὴν, μὲ ὅλον ὁποῦ σημειόνει, πῶς οἱ σύντιχοι τῆς κατσιλλαρίας ἔχουν νὰ πράξουν διὰ ὑποθέσεις τοῦ κοινοῦ καὶ κρίσεις, ἢ διὰ χρέος, ἢ διὰ ἄλλαις διόρθωσαις, ἔχουν χρέος ὅλοι νὰ ἦναι εὐπειθεῖς εἰς τοῦ λόγου τους· καὶ ὁπόταν ἐκεῖνοι ἤθελαν νὰ πράξουν εἰς τὴν καντσιλλαρίαν, πρέπει νὰ τοὺς ὑποτάζωνται, καθὼς σημειόνουν εἰς τοὺς ὁρισμοὺς, εἰς τὴν ἕκτην προσταγὴν, διακρίνοντας πῶς νὰ ὑποτάζωνται εἰς ἐκείνους τοὺς συντίχους ὁποῦ προστάζονται· ἀλλὰ καθὼς ἐκεῖνοι οἱ συντίχοι δίδουν οἱ αὐτοὶ καμίαν προσταγὴν διὰ νὰ ἔμπου μόνα εἰς τὰς διαφορὰς τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου, νὰ κάνουσιν τὴν ἀπόφασιν ἀκολουθῶντας ἐν κρίσει τὰ κατὰ τοῦτο, ἂν ἴσως ὅποιος ἀπὸ τοὺς ἐγκατοίκους ἤθελεν ἔλθει εἰς καντσιλλαρίαν νὰ κάμῃ ἀγωγὴν, τότες αὐτοὶ οἱ σύντιχοι χωρὶς νὰ διαλέξουν τὴν ὑπόθεσιν καὶ νὰ τὴν θεωρήσουν, τὴν στέλνουν ἐδῶ εἰς τοῦ λόγου μου, πῶς τάχα κάνουσι δικαιοσύνην καὶ μὲ τὴν αὐτὴν αἰτία δείχνουσι πῶς δὲν ἔχουν ὁρισμὸν περὶ τούτου, διὰ νὰ ἔμπουν δηλ. εἰς τῆς ἀγωγαὶς καὶ νὰ διορθώσουν κανένα ὁρισμόν. Λοιπὸν διακρίνοντας ἐγὼ τοῦτο καὶ θέλοντας τὸ κοινὸν ὄφελος ὅλων τῶν ἐγκατοίκων,

(*) Ταῦτα ὑπ' ἄλλης χειρός.

ἐπειδὴ μὴν ἔχοντας τὸν τρόπον καὶ τὰ ἔξοδα νὰ ἔλθου, δηλ. τὸν ναῦλόν τους, καὶ ἐδῶ ὁποῦ νὰ ἤθελε γένει ἡ ἀπόφασις ἀπὸ λόγου μου καθὼς ἀκολουθᾷ, ἐξοδιάζουν τὰ ὑπάρχοντά τους, καὶ ἀπ' τοῦτο εὑρίσκονται ἀναγκασμένοι χωρὶς καμίαν κρίσιν καὶ ἀκολούθησιν τῶν ὑποθέσεων, ὑποφέρουσιν μεγάλας στενοχωρίας, μὴν λαμβάνοντας τὴν πρέπουσαν ἀπόκρισιν, καὶ ἄλλοι τὸ ἐναντίον, καὶ μὲ ἄδικον τρόπον ἐξουσιάζουν(*), μὲ ὅλον ὁποῦ ἔχουν τόσα ὑπάρχοντα, ὁποῦ ἔχουν τὸν τρόπον νὰ ἔλθουν ἐδῶ καὶ νὰ μοῦ παραστήσουν ταὶς ἀγωγαίς τους, καὶ μὲ ὅλον ὁποῦ εὑρίσκονται ἀναγκασμένοι διὰ τὸν ἐρχομόν τους καὶ ὅσον καιρὸν καθίσουν ἐδῶ ὅσο νὰ λάβουν ἀπὸ λόγου μου τὴν προσταγὴν, τὴν ὁποίαν στοχαζόμενοι πῶς ἐδῶ εἶμαι τόσον φορτωμένος ἀπὸ τὰς ὑπερεσίας, καθὼς εἶναι γνωστὸν καὶ εἰς ὅλους καὶ κάποντες δὲν ἠμπορῶ νὰ θεωρήσω καὶ νὰ ἐπιχειριστοῦν εἰς τοιαῦτα ἔξοδα, τὰ ὁποῖα παντελῶς δὲν χρειάζονται νὰ γένουσι· καὶ διὰ τοῦτο, κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ ὑψηλοτάτου ἡμῶν κομίτων (sic) 'Αλεξίου δηλ. Γρηγοριοβίτση, τὸ ἐπίκλην 'Ορλὼβ καὶ Θεοδώρου Γρηγοριοβίτση, καὶ κατὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ ἀμετάθετον πρόνοιαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔχω ἐγὼ σκοπὸν νὰ καταφέρω μὲ ἐδικήν μου σοφωτάτην διόρθωσιν εἰς τὴν ὄντως ἀνάπαυσιν, ἐγὼ δὲν ἠμπόρεσα νὰ ἀφήσω τίποτες εἰς τὸ νὰ ἐπιχειρισθῶ κάθε μόδον διὰ νὰ καταφέρω μακάριν εἰς μερικὴν κατάστασιν καὶ διόρθωσιν, ἡ ὁποία διακρίνεται διὰ τὸ ὄφελος τῆς κοινότητος, καὶ τάξις, ἡ ὁποία ἴσως καὶ νὰ ἦτον βαλμένη, ἀλλ' ὅμως μὲ διὰ λόγου παραγγελίας καὶ μετὰ καιρὸν ἔγεινε τὸ οὐδέν. 'Εσεῖς μοναχοί σας τὸ ηὑρετε τόσον πολὺ ἔλεος ὁποῦ σᾶς δείχνει ὁ ὑπερεξοχώτατος αὐθέντης ἀμιράλιος καὶ καβαλιέρος Γρηγόριος Σπυριδὼφ, ὅστις ἐμπράκτως ὅλα ἐκατάφερε καὶ ἐξάπλωσαν μὲ τὴν εὐσπλαγχνίαν τῶν αὐθεντάδων μας καὶ διὰ τοῦτο καλλίτερην διόρθωσιν εἰς τὸ ἑξῆς διορίζω σας νὰ κάμετε ἀπαραλλάκτως τὴν ἐκπλήρωσιν.

Εἰς ὅλους τοὺς ἐγκατοίκους ἀπὸ μικροὺς ἕως μεγάλους νὰ φανερώσετε πῶς καθένας ἔχει χρέος νὰ φέρῃ ἐγγράφως εἰς τὸ χαρτὶ

(*) 'Εν τῷ ἑτέρῳ χειρογράφῳ (ἴδε ὑποσ. 18) «ἐξοδιάζουν».

τὴν ἀγωγὴν, ὁποῦ ἔχει εἰς τὴν καντσιλλαρίαν μὲ τὴν ἀναφοράν του· καὶ λαμβάνοντας τὴν τοιαύτην διαφορὰν ἡ καντσιλλαρία, ἔχει χρέος νὰ τοὺς φωνάζῃ κατὰ τὴν δύναμιν τῶν διορισμῶν τῆς πέμπτης προσταγῆς, ὁποῦ ἐδῶ ἀπὸ λόγου μου εἰς τὰς **24** τοῦ Ἰουλίου μηνὸς εἰς τὸ νούμ. **479**. Ἐκεῖνοι ὁποῦ κάνουν ἀγωγαὶς κατὰ 'πάνω εἰς ἄλλους καὶ δίνουν ἀναφορὰν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ αὐτοῦ διορισμοῦ, νὰ ταὶς παρακούσουν δὲν ἠμποροῦν· καὶ ἂν ἴσως φανοῦν πῶς πέρνουν τὸ ἕνα ἀπὸ τοὺς δύο εἰς τὴν καντσιλλαρίαν μὲ τὰς ὑπογεγραμμένας ἀναφοράς των, καὶ ἂν ἐλπίζουν αὐτοὶ τάχατες εἰς τὴν διάκρισιν καὶ δικαίαν ἐξέτασιν καὶ θεωρήσουν οἱ σύντιχοι τῆς καντσιλλαρίας, καὶ ἂν ἴσως ἐκεῖνοι καὶ φανερώσουν μὲ τὴν ἀναφοράν τους, πῶς ἐλπίζουν βέβαια εἰς τὴν ἐξέταξι καὶ ἀπόφασιν τῆς καντσιλλαρίας καὶ εἶναι τέλεια εὐχαριστημένοι καὶ εἰς τὸ ἑξῆς διὰ τὴν διαφορὰν, ποτὲ νὰ μὴν ἔλθουν καμίαν ἐξέτασιν (*), τότε εἰς τούτην τὴν διαφορὰν πρέπει δίχως ἄργητα νὰ τὴν ἀκολουθήσουν κρίνοντάς την μὲ τοὺς νόμους τοὺς συνηθισμένους εἰς τὸ νησί σας καὶ κατὰ τοῦτο νὰ γείνῃ ἡ ἐκπλήρωσις· καὶ ὁπόταν μὲ τέτοιον τρόπον ἤθελε γένει ἡ ἀπόφασις, τότε κανεὶς μὲ κανένα τρόπον εἰς τὸ ἑξῆς δὲν ἠμπορεῖ νὰ γυρύσῃ εἰς ἄλλη κρίσι· καὶ τοὺς τοιούτους πουθενὰ δὲν τοὺς δέχονται, ἐπειδὴ πρὶν νὰ ἀρχίσουν τὴν διαφοράν τους αὐτοὶ μοναχοί τους ὑποσχέθηκαν ἐγγράφως νὰ μένουν εὐχαριστημένοι εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς καντσιλλαρίας· καὶ διὰ τοῦτο πρέπει ἡ καντσιλλαρία νὰ ἔχῃ τὰς ἀναφοράς των, διὰ παντοτεινὴν ἔνδειξιν καὶ φύλαξιν κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ διορισμοῦ καὶ τῆς ἐνδεκάτης προσταγῆς, ὁποῦ ἐδόθη ἀπὸ λόγου μου, ἤγουν διὰ τοιοῦτοι ὁποῦ ἤθελαν κριθοῦν εἰς τὴν καντσιλλαρίαν, πρέπει νὰ μένουσι εὐχαριστημένοι εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς καντσιλλαρίας, καὶ ἂν ἴσως καὶ ἤθελαν ζητήσουν περισσότερον ἀπὸ ἐκεῖνα ὁποῦ ἤθελαν φανῆ εὔλογον εἰς τὴν καντσιλλαρίαν, ὁ τοιοῦτος φαίνεται πῶς ἐλέγχει τὴν καντσιλλαρίαν μὲ τοιοῦτον σκοπὸν, ὅτι ὁ τοιοῦτος φαίνεται τό-

(*) Ἐνταῦθα τὸ πρωτότυπον ἡμαρτημένως ἔχει «πτὲ νὰ μὴν ἔλθουν πτὲ νὰ μὴν ἔλθουν καμίαν ἐξέτασιν».

σος λολὸς καὶ ἄγνωστος ἄνθρωπος, ἐπειδὴ καὶ ἀλλάζει τὴν γνώμην του, μὴν ἔχοντας εἰς τοῦ λόγου του καμίαν κατάστασιν, καὶ ρίχνει τοῦ λόγου του εἰς ἀπορίαν ὅλην τὴν κοινότητα.

Ἀναμεταξὺ εἰς τὰς ἀγωγὰς καὶ κρίσεις ἂν ἤθελε ἐγνωρίσει τινὰς πῶς εἰς τὴν διάκρισιν τῆς καντσιλλαρίας δὲν πρέπει νὰ δυσπιστῇ, ἐπειδὴ καὶ ἀφοῦ λάβῃ ἡ διαφορά του τὴν ἀπόφασιν, ὕστερα ἀπ' τὴν αὐτὴν δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ πλέον νὰ κάμῃ (sic) ἄλλην ἐξέτασιν εἰς τὸ παρεμπρὸς καὶ περισσότερον διὰ ἐκείνην τὴν διαφοράν, οἱ τοιοῦτοι νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν καντσιλλαρίαν καὶ νὰ φαίνεται πῶς ἔχουν ἀγωγὴν καὶ μὲ ποῖον ἄνθρωπον καὶ ἡ καντσιλλαρία νὰ τοὺς προστάζουν (sic) νὰ ἐκλέξουν ἐκεῖνοι καθένας ἐκ μέρους του ἀπὸ δύο ἀνθρώπους κοσμικοὶ διὰ ἐπιτρόπους, οἱ ὁποῖοι μέσα εἰς τὴν καντσιλλαρίαν ἀναμεταξὺ εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν προεστῶν τῆς καντσιλλαρίας νὰ ἦναι μαζί τους, καὶ εἰς καιρὸν ὁποῦ ἤθελεν ἀκολουθήσει ἡ διαφορά, ἔχουν ἄδεια οὗτοι οἱ τέσσερες νὰ καθίσουν, ὅμως ὄχι εἰς ἐκεῖνο τὸ τραπέζι ὁποῦ κάθουνται οἱ κριταὶ τῆς καντσιλλαρίας εἰς τὸν καιρὸν ὁποῦ κρίνουν, ἀλλὰ ὀλίγον παρακάτω ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς διαλεγμένους καὶ ἀπ' τὰ δύο μέρη ἐπιτρόποι. Ὁμοίως καὶ ἡ καντσιλλαρία ἔχει χρέος νὰ λάβῃ τὰς ἀναφορὰς ἐγγράφως εἰς τὸ χαρτὶ διὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς καντσιλλαρίας μὲ τοὺς ἄνωθεν εἰρημένους ἐπιτρόπους, τοὺς διαλεγμένους καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη, καὶ ἐκεῖνοι [ποῦ] ἔχουν τὰς διαφοράς των καὶ κρίνονται, πρέπει νὰ μένουν εὐχαριστημένοι καὶ εἰς τὸ ἑξῆς νὰ μὴ κρίνωνται, οὔτε οἱ ἐκλεγμένοι ἐπίτροποι εἰς αὐτὴν τὴν διαφορὰν ἔχουν τὸ πληρεξούσιον, καὶ ἡ καντσιλλαρία ἔχει τὸ πληρεξούσιον νὰ ἀποφασίσῃ εἰς ἐκείνην τὴν ὑπόθεσιν, χωρὶς νὰ συμφωνήσου μὲ αὐτούς, καὶ νὰ ἀποπληρώσου ἐκεῖνοι χωρὶς ἀπογραφήν τους οἱ ἐπίτροποι, καὶ οὕτως ἀπ' ὅποιον μέρος καὶ ἂν ἦναι ἐκλεγμένοι διὰ ἐπίτροποι ἢ διὰ νὰ μεσιτεύσουν ἔχουσιν παρομοίαν δύναμιν καὶ φωνὴν ὡσὰν καὶ τοὺς συντίχους τῆς καντσιλλαρίας· μόνον αὐτοὶ οἱ ἐπίτροποι νὰ ὑπογραφθοῦν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς διαφορᾶς παραπάνω ἀπὸ τοὺς συντίχους τῆς καντσιλλαρίας. Καὶ ἂν ἴσως μήτε τὸ ἕνα μέρος, μήτε τὸ ἄλλον δὲν ἠμποροῦν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ βάλουν, μήτε ἀπ' τὴν καντσιλλαρίαν

νὰ ἐκλέγουν ἀπὸ λόγους (γρ. ἀπὸ λόγου τους) μεσίτας ἢ ἐπιτρόπους, τότες νὰ δώσουν ἀναφορὰν εἰς τὴν καντσιλλαρίαν καὶ ἡ καντσιλλαρία νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ὑπόθεσιν μὲ ἐκείνους τοὺς διωρισμένους ἀπ' τὴν καντσιλλαρίαν, καὶ τίνος εἶναι ἡ δουλῃ ὰ νὰ προσφέρεται εἰς τὴν καντσιλλαρίαν, καὶ νὰ διαβασθῇ ἡ διαφορὰ εἰς αὐτοὺς τοὺς διωρισμένους, καὶ ἂν ἴσως καὶ μένουν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη εὐχαριστημένοι, τότε πρέπει νὰ πάρῃ γράμμα ἀπὸ λόγους (γρ. ἀπὸ λόγου τους) ἡ καντσιλλαρία καὶ ὕστερον νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ἀπόφασιν· καὶ ἂν ἴσως πάλιν ἤθελεν ἀποκριθῇ εἰς τοὺς διωρισμένους ἀνθρώπους ἀπ' τῆς καντσιλλαρίας πῶς δὲν εἶναι εὐχαριστημένοι εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν μὲ τοὺς διωρισμένους ἀνθρώπους, νὰ τοὺς παραστήσετε ἐδῶ εἰς τοῦ λόγου μου πρὸς ἐδικήν μου θεωρίαν, καὶ ἂν τύχῃ οἱ ἐκλεγμένοι δεπουτᾶτοι δὲν συμφωνήσουν ἀνάμεσόν τους, ἡ καντσιλλαρία εἰς τοῦτο νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ δὲν ἠμπορεῖ τοῦτοι νὰ κάμουν τὴν ἀπόφασιν. Εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς τοιαύτης διαφορᾶς, νὰ τοὺς παραστήσετε εἰς τοῦ λόγου μου εἰς τὴν ἐδικήν μου στόχασιν, καὶ τότε θέλει δοκιμασθῇ καὶ ἡ γνώμη τῆς καντσιλλαρίας· καὶ ἂν ἴσως ἤθελε φανῇ καμία ὑποψία πῶς ἐμεσίτευσε τινὰς, οἱ ἐπίτροποι ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος δὲν συμφωνοῦν, διατὶ βλέπουν φανερὰ ἀδικία εἰς ἐκεῖνο ὁποῦ μεσιτεύουν· ἀφοῦ στοχασθοῦν νὰ ἀναβάλουν τὸ καιρὸν μὲ τὰ ψεύματά των, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἂν ἔχῃ ἀπόδειξιν φανερὰν, καὶ μάρτυρες, καὶ ἤθελε φανῇ καὶ ψεύματα ὁποῦ γυρεύουν νὰ κάμουν, οἱ τοιοῦτοι θέλουν παιδευθῇ μὲ τσερεμέδες, καὶ οἱ τσερεμέδες θέλουν μοιρασθῇ εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ γέροντας καὶ γερόντισσαις καὶ εἰς μικρὰ ἀρσενικὰ καὶ θηλυκὰ παιδία (*). Ἐγὼ τοὺς ἔδωσα ὁρισμὸν εἰς τὴν εἰκοσιμίαν τοῦ Ἰουλίου μηνὸς εἰς τὸ νούμερον 170 εἰς παρομοίους τσερεμέδες παντοῦ εἰς τὰς καντσιλλαρίας οἱ σύντιχοι ὅταν ἤθελαν φανῇ πῶς κάνουν τὰς κρίσεις καὶ ἀποφάσεις των μὲ ἁρπαγὴν καὶ ἀδικίαν· ἀλλὰ καθὼς εἶναι σύντιχοι τῆς καντσιλλαρίας, καὶ τοῦ νησίου διοικηταὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων, ἔτσι πρέπει κατὰ τὸ χρέος τους νὰ φέρωνται μὲ

(*) Ἐν τῷ ἑτέρῳ χειρογράφῳ ὑπάρχει «καὶ εἰς μικρὰ ὀρφανὰ παιδιά».

κάθε δικαιοσύνην καὶ ἀλήθειαν, καθὰ διοικηταί· καὶ ἔχουν τόσον χρέος ὁποῦ νὰ περιλαμβάνουν ὅσον εἶναι διαφορετικώτερο ἀπ' τοὺς ἄλλους καὶ μικροτέρους τους, ἐπειδὴ ἡ ὀνομασία καὶ τὸ χρέος τους ὅλους (sic) δι' ὅλου κρέμεται εἰς τὴν δικαιοσύνην· ἑπομένως καὶ κατὰ τὰ σφάλματά τους, ὁποῦ ἤθελαν κάμει θέλει γένει εἰς αὐτοὺς ὄλεθρος καὶ ζημία, καὶ ἐκ τούτου θέλουν λάβει ἀτιμίαν ἀπὸ ὅλον τὸ κοινὸν καὶ ἀπὸ λόγου μου· διότι ὅσον φαίνεται ἔντιμος ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, ὁποῦ ἐκλεχθῇ ἀπὸ τὸ κοινὸν διὰ προεστὸς καὶ διοικεῖται(sic) τὸ νησίον σας καὶ νὰ κάμῃ ἁρπαγὰς καὶ ἀδικίας(*), τόσον περισσότερον πρέπει νὰ παιδεύεται διπλᾶ καὶ τρίδιπλα ὁ τοιοῦτος παραβαλλόμενος μὲ τοὺς ἄλλους χυδαίους(**). Καὶ εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κόσμου πάντα νὰ μὴ διαλέγετε ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν μόνον· καὶ ἂν ἴσως οἱ σύντιχοι τῆς καντσελλαρίας ἤθελαν κάμει ἀδικίας θεληματικῶς καὶ κατὰ πάθος, τότε πρέπει εἰς αὐτοὺς νὰ παιδεύωνται κατὰ τὴν διάκρισιν τῆς ὑποθέσεως τετραπλοῦν· ὁμοίως καὶ ξεχωριστὰ ἀπὸ τοῦτο θέλουν μένει (***) ἀπ' λόγου μου ὑστερημένοι ἀπὸ τὴν ἀξίαν καὶ εἰς τὴν ἀξίαν του θέλω προστάξει νὰ βάλουν ἄλλον,καὶ ἔξω ἀπὸ τοῦτο ἡ καντσελλαρία μοναχὴ ἢ καὶ μὲ τοὺς κοινοὺς μεσίτας ἤτοι ἐπιτρόπους δὲν ἐμπορεῖ ἐκεῖνο νὰ ἐκπληρώσῃ κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ διορισμοῦ καὶ τῶν δέκα ἑπτὰ προσταγμάτων ὁποῦ ἐδόθησαν ἀπὸ λόγου μου. Πάντοτες οἱ πνευματικοὶ ἔχουν χρέος εἰς τὰ πνευματικὰ πρόσωπα, καὶ ἂν ἴσως ὁ πνευματικὸς ἢ ἱερεὺς ἔχῃ ὑπόθεσιν μὲ κοσμικὸν πρέπει νὰ κρίνωνται εἰς τοὺς προεστούς, ὁποῦ εἶναι εἰς τοὺς πνευματικοὺς ἐπάνω, πλὴν μὲ τὸν σύντιχον τῆς καντσελλαρίας καὶ μὲ ἕνα ἐπίτροπον ἀπὸ μέρους τοῦ κοσμικοῦ, καὶ νὰ γένῃ συμφωνία καὶ ἀπὸ τὰ τρία πρόσωπα εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὑπομένως (sic) καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς ὑποθέσεως.

(*) Ἐν τῷ ἑτέρῳ χειρογράφῳ ὑπάρχει «...διὰ προεστὸς, τότε ἐπαινεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀπαὶ λόγου μας, εἰ δὲ ὅταν κάμῃ ἁρπαγαὶς καὶ ἀδικίαις κτλ.».

(**) Ἐν τῷ ἑτέρῳ χειρογράφῳ ὑπάρχει πρὸς τούτοις· «καὶ νὰ ὀνομάζεται εἰς τὸ ἑξῆς ἀμαθὴς καὶ βάρβαρος».

(***) Ἐν τῷ πρωτοτύπῳ «μόνον».

Καὶ ἂν ἴσως καμία ὑπόθεσις ἔγεινε κατὰ τὴν (sic) δύναμιν καὶ προσταγὴν τῶν ἀρχηγῶν, τέτοιαις ὑπόθεσαις ἡ καντσελλαρία νὰ διαυθεντεύσῃ δὲν ἠμπορεῖ. Εἰς αὐτὴν τὴν διάταξιν ἐσεῖς βλέπετε πόσον μεγάλη ἐπιμέλεια προέρχεται διὰ τὰς τελείας τάξεις σας καὶ ἀγαθὴν στερέωσιν τῆς εὐημερίας σας· εὔχεσθε λοιπὸν ὅλοι πρὸς τὸν παντοδύναμον Θεὸν διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν τῶν σοφῶν κόντιδων καὶ εὐσπλαγχνίαν τοῦ ἀρμιραλίου. Ἂς ἦσθε ὑγιεῖς καὶ εὐτυχισμένοι. Ἐγὼ ἐν προθυμίᾳ τῆς ἀγάπης, διὰ νὰ ἀγαπᾶτε καὶ ἐσεῖς ἕνας τὸν ἄλλον μὲ καθαρὰν καρδίαν κατὰ τὸ χριστιανικόν μας χρέος, χωρὶς κανένα πάθος, καὶ μετὰ τὴν ἀπογραφὴν ταύτην, ἐγὼ καλοθελητή σας (sic) ἐνισχύω τὴν προσταγὴν ταύτην καὶ μὲ τὴν βοῦλλαν τοῦ γένους μου.

Ἐδόθη εἰς τὸ πολεμικὸν ἰμπερατορικὸν ῥουσικὸν καράβι Εὐρώπη, ἀπὸ τὸ νησίον τῆς Πάρου, εἰς τὸ πόρτον τῆς Ἄουσας. Αὐγούστου 26 1772.

Πάβλος Νεστεροβ (sic).

N° 549.

4.

Εἰς τὸ νητζὶ τῆς Σύρας, προεστοὺς, μικροὺς καὶ μεγάλους.

Τοῦ παρόντος χρόνου τοῦ Ἀπριλίου μῆνα ὁ δεπουτᾶδος λεϊτενιέντες τῆς φλόττας καβαλιέρος Ψαρὸς μ' ἐπαρακάλεσε μὲ τοὺς κοινούς σας προεστοὺς νὰ λάβω τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν μέριμναν διὰ τοὺς ἐγκατοίκους ὅλους τοῦ νητζιοῦ σας. Ἐγὼ κλίνοντας εἰς τοῦτο κατὰ τὴν ἀγαθήν μου καρδίαν, δὲν ἐμπόρεσα νὰ τοὺς παραβλέψω μὲ διαφόρους τρόπους καὶ δοκιμὰς, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ὁ ἴδιος σιὸρ δεπουτᾶδος Ψαρὸς μ' ὅλην τὴν κοινότητα καὶ προεστοὶ τῶν νητζιῶν, διὰ νὰ λάβω εἰς τοῦ λόγου μου τοῦτον τὸν ζυγὸν, μὴ στοχάζοντας εἰς τοῦτο, ὁποῦ εἶμαι φορτωμένος καὶ μ' ἄλλαις δουλῃαῖς, κατὰ τὸ χρέος, ὅπου εὑρίσκομαι γιενεραλ-αγιουτάντες, ἐγὼ ἔχω τὸ βάρος καὶ μ' ὅλον ἐτοῦτο καὶ τὴν ἔγνοια ἐδικήν σας. Οἱ προεστοί σας κάποιοι ὅπου ἦρθαν ἐδῶ 'ς τὴν φλότταν ἔχουν τελείαν εἴδησιν περὶ τούτων, πό-

σον εἶναι μεγάλο βάρος τὸ χρέος μου τοῦ γιενεραλ-αγιουτάντε, τ' ὁποῖο ἐγὼ βαστῶ, καὶ τώρᾳ ὁ ἐδικός σας δεπουτᾶτος σιὸρ Ψαρὸς εὑρίσκεται ἐδῶ καὶ ἐγχειρίζω τὴν ἐπιστανσίαν σας (sic) εἰς τὸν ἐδικόν σας δεπουτᾶτον σιὸρ Ψαρὸν, καὶ περὶ τοῦτο λαμϐάνοντας τὴν εἴδησιν ἐσεῖς ἔχετε μὲ τὴν ὁλότην νὰ ἐγκαλιαστῆτε τώρᾳ εἰς τὸν σιὸρ δεπουτᾶτο τῆς φλόττας λεϊ-τενιέντε καὶ καϐαλιέρο Ψαρὸν, καθὼς γράφομε διὰ λόγου του.

Αὐγούστου 1 1772.

Πάϐλος Νεστεροϐ (sic).

β) Ἔγγραφα πρὸς τοὺς Συρίους ἰδίᾳ.

5.

Εἰς τὴν Καντσιλλαρίαν τῆς νήσου Σύρας
καὶ εἰς ὅλον τὸ κοινόν.

Διὰ τοῦ παρόντος μου γράμματος ἰδοὺ σᾶς φανερόνω, ὅτι ἐδιόρισα εἰς τὸ νησίον σας αὐτοῦ τὸν Γιαννουλάκη Σαλάχα διὰ σανιτᾶν. Ὅθεν αὐτὸς μόνος νὰ ἔχῃ τὴν τοιαύτην ἐπιμέλειαν καὶ ἐπιστασίαν χωρὶς ποσῶς ἄλλος τινὰς νὰ ἀνακατόνεται καὶ οὕτω καθὼς γράφω νὰ γείνῃ χωρὶς ἄλλο. Ὑγιαίνετε. 1772 Μαΐου.

Παῦλος Νεστερόφ.

6.

Εἰς τὴν κασιλλαρία τῆς νήσου Σύρας. (*)

Χρεία διὰ νὰ ξεύρετε πόσος κόσμος πατρεμένος καὶ λεύτερος, καὶ κεῖνοι ὅπου ἔρχοται ἀπὸ ἄλλα νησιὰ, κ' ἐγὼ σᾶς γράφω νὰ ἐπιμεληθῆτε διὰ νὰ στείλετε σὲ λόγου μου πόσαις καὶ εἰς τὰ χωρία γυναῖκες καὶ ἄντρες νὰ μοῦ γράψετε τὴν ἀλήθειαν.

Ἰουνίου 24, 1772.

Παῦλος Νεστερόφη.

(Τ. Σ.) 203

(*) Τοιαύτην ἐπιταγὴν πιθανώτατα ἀπέστειλεν εἰς πάσας τὰς νήσους, ὥσπερ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔγγραφον δείκνυσι.

7.

Εἰς τὴν Καντζελλαρίαν τῆς νήσου Σύρας
καὶ εἰς ὅλον τὸ κοινὸν κάνοντας σύναξιν νὰ διαβαστῇ τὸ παρὸν ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ.

Ἔλαβα τὸ γράμμα σας, ἀπὸ τὰς 7 Ἰουνίου γεγραμμένον, εἰς τὰς 30 τοῦ Ἰουνίου ἀπὸ τὸν δραγομάνον Γαβρήλα (γρ. Γαυρίνα), εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ὑπογεγραμμένο πολὺ πλῆθος καὶ ὀνόματα τῶν ἐγκατοίκων· ὅμως εἶναι γραμμένον μὲ ἕνα χέρι ἑνὸς αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ςοχάζομαι πῶς ἐκεῖνο τὸ γράμμα εἶναι ψεύτικον, καὶ μὲ τοῦτο φανερόνω τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἀντίληψιν, ὅπου ἔχω πρὸς τοῦ λόγου σας(*). Ἐγὼ ποτὲ δὲν ἀμφιβάλλω πῶς ἐσεῖς εἰς τὰς προσταγὰς ὅπου στέλλω νὰ ἦστε παρήκοοι, καὶ ἂν ἴσως ἐγὼ θαρροῦσα ἀλλέως, τότες ἐκείνους τοὺς παρηκόους, ὅπου τόσον τολμοῦσι νὰ κάμουσιν, ἤθελαν παιδευθῇ αὐστηρότατα ὡσὰν συγχυσταὶ τῆς εἰρήνης σας. Καὶ τοῦτο σᾶς λέγω πῶς εἶναι ψεύματα, ὅπου γράφετε εἰς τὸ ἴδιον γράμμα διὰ τοὺς Τούρκους, νὰ μὴ ἀκούετε τὸν κόσμον τὰ ψεύματα, νὰ ἦστε βέβαιοι πῶς ἐγὼ ἔχω καλὴν ἐνθύμησιν διὰ λόγου σας, καὶ ἂν ἴσως ἐγὼ ἀκούσω τίποτες σύγχυσαις ὅπου τρέχουν ἀνάμεσόν σας, τότες, ἂς ἦστε βέβαιοι, τοὺς τοιούτους δὲν ἀφίνω ἀπαίδευτοι. Ἂς ἦστε εἰρηνευμένοι καὶ νὰ ἀγαπᾶτε ἕνας τὸν ἄλλον, καθὼς μᾶς διορίζουν οἱ νόμοι τῆς χριστιανικῆς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως(**). Νὰ μὴν κάμετε ἄτακτα πράγματα καὶ μαλώματα· καὶ ὅποιοι ἤθελαν κάμουσι ταῦτα θέλουσι παιδευθοῦν πρὸς σωφρονισμὸν τῶν ἐπιλοίπων. Ἂν ἴσως τινὰς ἤθελεν ἀδικήσει ἄλλον, τότες ἔχει χρέος ἐκεῖνος χωρὶς μαλώματα καὶ σύγχυσαις νὰ κάμῃ ἀγωγὴν εἰς τὴν καντζελλαρίαν εἰς τοὺς συντίχους, τοὺς ὁποίους ἐσεῖς οἱ ἴδιοι τοὺς ἐδιαλέξετε διὰ νὰ σᾶς

(*) Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ ἀμφιβάλλει ὁ Νεστερὼφ περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ἀποσταλέντος αὐτῷ ἐγγράφου, ἀγνοῶν ὅτι ἐν Σύρῳ πᾶσαι αἱ ὑπογραφαὶ τῶν πολιτῶν κατ' ἔθος, ὑπ' ἀνάγκης ποτὲ καθιερωθὲν, ἐγράφοντο ὑπὸ τοῦ γραμματέως τῆς κοινότητος. Τίς ἦν ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἐγγράφου ἀγνοοῦμεν.

(**) Φαίνεται ἀγνοῶν ὅτι οἱ Σύριοι δὲν ἦσαν ἀνατολικοί.

κρίνουν, καὶ ἔχουν χρέος νὰ κρίνουν μὲ πᾶσαν δικαιοσύνην, καὶ ὁπόταν ἡ Καντζελλαρία δὲν κρίνῃ τὸ δίκαιον, τότες νὰ γράψετε εἰς τοῦ λόγου μου. Ἐγὼ χωρὶς ἄλλο πάσχω νὰ κάμω κάθε ἀνάπαυσιν διὰ λόγου σας, καὶ θέλω κάμω τὸ δίκαιον ἴσια καθὼς τοῦ πτωχοῦ, ἔτσι καὶ τοῦ πλουσίου, καὶ ἡμπορεῖ καθένας ἂν ἔχῃ καμίαν ἀγωγὴν νὰ γράψῃ γράμμα εἰς τοῦ λόγου μου· ἐγὼ δὲν ἀφίνω ἀδιόρθωτον πρὸς ἀνάπαυσίν σας. Ἂς ἦστε ταπεινοὶ καὶ ὑγιεῖς· δέομαι τοῦ ἁγίου Θεοῦ διὰ κάθε εὐτυχίαν καὶ εὐημερίαν σας. Μ' ὅλον τοῦτο ὑποπτεύω πῶς αὐτὸ τὸ γράμμα εἶναι ψεύτικον καθὼς διὰ τὰς κάτωθεν γεγραμμένας ὑπογραφὰς, ἔτσι καὶ διὰ τὴν πολυκαιρίαν, ἐπειδὴ ἐγράφτη εἰς τὰς ἑπτὰ τοῦ Ἰουνίου καὶ ἐγὼ τὸ ἔλαβα εἰς τὰς 30· ὅμως ἐγὼ ἀγαπῶντας τὸ καλό σας δὲν ἠμπόρεσα νὰ σιωπήσω περὶ τοῦτο, διὰ νὰ μὴν ἔχετε ἐσεῖς τίποτε κακαὶς ἐνθύμησαις, καὶ εἶναι ἡ ἐπιθυμία μου ὅλη διὰ νὰ ἀγαπᾶτε ἕνας τὸν ἄλλον καὶ νὰ ἦστε εἰρηνευμένοι ἀνάμεσά σας. Ὅθεν κατὰ τοῦτο νὰ κάμετε καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν.

30 Ἰουνίου 1772.

Παῦλος Νέστεροφ (sic).

(Τ. Σ.)

8.

Εἰς τὴν Καντζελλαρίαν τῆς νήσου Σύρου.

Ἀπὸ τὰς προσταγὰς ὅπου σᾶς ἔστειλα ἀπὸ τῆς 24 καὶ 25 καὶ ἀπὸ τῆς 27 τοῦ ἀπερασμένου μηνὸς Ἰουνίου, ἡ ὁποίαις προσταγαὶς εἶναι εἰς τὸ νούμερο τῶν 203 καὶ 231 καὶ 258 (*), ἐγὼ ἀπὸ ἐσᾶς ἀπόκρισι ἀκόμη δὲν ἤλαβα, καὶ νὰ τῆς στείλετε μὲ πρῶτο ἰμπάρκο καθολικὰ, ὡς καθὼς διαλαμβάνουν. Ἐπιθυμῶ μὲ ὅλην μου τὴν καρδίαν κάθε ἀγαθὸν τοῦ κοινοῦ. Ἰουλίου 16 1772.

Παῦλος Νέστεροφ (sic).

(*) Τὸ ἓν τῶν ἀναφερομένων ἐνταῦθα ἐγγράφων ἐστὶ τὸ περὶ ἀπογραφῆς τῶν κατοίκων. Τὰ ἕτερα δύο δὲν εὕρομεν.

Β'. ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΝΤ. ΨΑΡΟΥ.

9.

Τιμιώτατοι σύντιχοι τῆς Σύρας, χαιρετῶ σας.

Οὔτε ζωντανοί, οὔτε ἀπεθαμένοι ἠκούσθητε ἕως τώρᾳ. Δὲν ἔχω παντελῶς εἴδησιν τί κάμνετε ἢ καὶ ἂν ἠλάβετε γράμματα ὅπου σᾶς ἔστειλα. Ὅμως τοῦτα δὲν μὲ ἀρέσουν, καὶ ἂν νυστάζετε, πρέπει νὰ ἐξυπνήσετε· εἰ δὲ νὰ σᾶς ἐξυπνήσωμε ἡμεῖς. Τί γράμματα ἦτον ἐκεῖνα ὅπου ἀπ' αὐτοῦ ἔστελναν εἰς Τουρκίαν καὶ ἐπιάσθησαν εἰς τὴν Τῆνον; Λάβετε καὶ τὸ γράμμα τοῦ κομμισσαρίου καὶ κάμετε ὡς σᾶς γράφει τὸ ὀγληγορώτερον. Εὐθὺς τούταις ταῖς ἡμέραις νὰ ἔλθῃ ἕνας σύντιχος ἐδῶ νὰ μοῦ εἰπῇ διὰ τὰ πάντα, καὶ νὰ φέρῃ καὶ τὸ διατεταγμένον. Ἔτσι νὰ κάμετε ἐξ ἅπαντος· ἕως τὴν δευτέραν προσμένω.

4 Ἰουνίου 1771, Μύκονος.

Ἀντώνιος Ψαρός.

10.

Τιμιώτατοι σύντιχοι τῆς Σύρας, χαιρετῶ σας.

Ἐγὼ καὶ προχθὲς σᾶς ἔγραψα πὲρ βία τῆς Τήνου διὰ νὰ ξυπνήσετε, ὅμως δὲν σᾶς ἔδωσε χέρι τὸ γράμμα μου, ὅπου ὄχι σύντιχος ἦλθεν εἰς ἐμὲ, ὡς ἔγραφα, ἀλλὰ καὶ μὲ γράμμα σας ἀπόκρισιν παντελῶς δὲν ἔλαβα. Τώρᾳ λοιπὸν μὲ τὸ νὰ ἔρχωνται αὐτοῦ οἱ ἄρχοντες Τζιώταις τοὺς ἔδωσα τὸ παρόν μου μὲ προςαγὴν σφοδρὰν τοῦ ἀμιράγιου, ὅπου ὅσον μαλλὶ εὑρίσκεται ἀπάνω εἰς τὸ νησίον σας νὰ τὸ μπαρκάρετε καὶ νὰ τὸ φέρετε εἰς Νάουσαν, καὶ εὐθὺς θέλετε λάβει τὰ ἄσπρα μὲ καλὸν παζάρι, τὸ ὁποῖον νὰ τὸ φέρῃ ἕνας σύντιχος, ὡς σᾶς ἐπροέγραφα. Ἰδῆτε νὰ μὴν λείψετε εἰς τὰ ὅσα σᾶς γράφω καὶ τότε δὲν μᾶς χρειάζονται πλέον σκούζαις.

Μύκονος, 12 Ἰουνίου.

Ἀντώνιος ὁ Ψαρός.

Ἐλάβαμε τὸ παρὸν 'ς τῆς 18 Ἰουνίου δεκαοκτὼ (sic) 'ς τὸ παλαιό.

11.

Πρὸς τὰς Καντσελλαρίας τῶν ἡμετέρων νήσων
τὸ χαίρειν Τήνου καὶ Σύρου.

Ὁ αὐθέντης ἐπρόσταξεν ὅτι ὅσον σιτάρι τῆς δεκατιᾶς ἔχετε, νὰ τὸ ἀλέσετε· καὶ εἰ μὲν ἐμπορεῖτε νὰ τὸ κάμετε παξιμάδι, καλῶς· εἰ δὲ, ἂς ἦναι καὶ ἀλεῦρι, καὶ στέλλετέ το εἰς Νάουσαν εὐθύς. Ὁμοίως καὶ ὅσα μαγειρέματα ἔχετε, χωρὶς νὰ πουληθῇ σπυρὶ, νὰ τὰ στέλλετε εἰς Νάουσαν καὶ νὰ πέρνετε μπουλιέττο ἀπὸ τὸν κομμισσάριον διὰ ὅλα αὐτά. Μὴν ἀμελήσετε εἰς τὰ ὅσα σᾶς γράφω, ὅπου νὰ τὰ ἐπιχθησθῆτε (sic) ὀγλήγορα, ὁμοίως καὶ τῆς δεκατίας τὸ κρασὶ στέλνετέ το εἰς Νάουσαν. Ταῦτα καὶ ἐλπίζω ὅτι εὐθὺς, ὡς σᾶς γράφω, νὰ κάμετε, καὶ ὑγιαίνετε.

1771 Σεμπτεμβρίου 14.

Ὅλως ἐδικός σας καβαλιὲρ ὁ Ψαρός.

12.

Πρὸς τὴν καντσελλαρίαν τῆς Σύρας τὸ χαίρειν.

Κάμετε νὰ φέρετε τὰ μισά σας δοσίματα εὐθὺς εἰς Νάουσαν κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ κοντραμιράγου.

Χαιρετῶ καὶ τὸν Σιὸρ Γκίκα Κόκα καὶ εὐθὺς ὅπου νὰ ἰδῇ τὸ παρόν μου ἂς ἔλθῃ εἰς τὴν Νάουσαν μὲ τὸ νὰ ἐτελείωσεν αὐτοῦ ἡ δουλειά του ἐξάπαντος. Ὑγιαίνετε.

1772 Νοεμβρίου 19.

Καβ. Ἀντώνιος Ψαρός.

13.

Πρὸς τοὺς προεστοὺς, γέροντας καὶ ὅλον τὸ κοινὸν τῆς
Σύρας τὸ χαίρειν.

Ἐπειδὴ καὶ ἕως τώρα δὲν ἐψηφίσατε νέους συντίχους διὰ τὸν φετεινὸν χρόνον, ἰδοὺ σᾶς διορίζω, ὁποῦ νὰ ἐκλέξητε κατὰ τὴν συνήθειαν, ὡσὰν ὁποῦ πρέπει νὰ φυλάττωνται ὅλα ἀπαραλλάκτως καὶ μὲ τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν ὡς καὶ πρότερον.

Εἰς ὀλίγας ἡμέρας θέλω ἀποκαταστήσω καὶ τὸ σενᾶτον ὁποῦ ἐπεφάσισα ἐδῶ εἰς Πάρον, καὶ τότε, βάνοντας εἰς τάξιν κάθε ὑπόθεσιν καὶ ἰντερέσσον τῶν νησίων, θέλω γράψει καὶ εἰς τοῦ λόγου σας περὶ παντοίας καταστάσεως πλατύτερον εἴς τε τὰς βασιλικὰς καὶ κοινάς σας ὑποθέσεις. Ὑγιαίνετε.

Νάουσα 1773, Ἀπριλίου 30.

Ὁ ἐδικός σας καβαλιέρος Α. Ψαρός.

Γ'. ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΙΩΑΝΝΟΥ ΒΟΥΝΟΒΙΚ.

14.

Ἡμεῖς Κόντες Τζωάννες Βούνοβικ, Κομαντάντες τῆς δευτέρας ἀρμάδας εὑρισκομένης.

Τὸ παρόν μου εἶναι διὰ νὰ σᾶς ἀκριβοχαιρετήσω ὅλους σας τοὺς προεστοὺς τῆς νήσου Σύρας, καὶ δεύτερον νὰ σᾶς εὐχαριστήσω εἰς τὸν ὅμοιον καιρὸν, πῶς ἐσταθήκετε ἄξιοι καὶ ἠπιτίσετε αὐτοῦ καὶ τὴν δουλῃὰ ἀπάνω εἰς τὰ κρέατα, καὶ δὲν λείπω καὶ ἐγὼ νὰ σᾶς δουλέψω εἰς ὅ τι πορέσω· καὶ ἐλπίζω ἀκόμη πῶς θέλετε κάμει μὲ τὸ ἀλεῦρι ποῦ σᾶς στέλνω εὐθὺς τόσον παξημάδι, ὡς καθὼς σᾶς ἐγράψαμε πῶς ἔχομε μεγάλην χρεία, καὶ θέλετε λάβει καὶ εἰς αὐτὸ σὰν τὸ τελειώσετε μεγάλην εὐχαρίστησιν, μόνο νὰ ἦναι καλοψημένο, καὶ νᾆναι καὶ ἀναιβασμένο καλά· καὶ τότε θέλετε λάβει σωστὴ τὴν εὐχαρίστησιν, καὶ εἶναι καὶ διὰ πολύν σας καλὸν, σὰν δουλεύετε τὴν αὐτοκρατορικὴν βασιλείαν μας μὲ ὅλον τὸν ζῆλον τῆς πίστεως, ἤγουν μὲ ὅλη σας τὴν καρδία. Περιπλέον δὲν ρικομαντάρω ἄλλο παρὰ τὸ παξημάδι νὰ τὸ κάμετε εὐθύς. Μὴν ἔχοντας ἄλλο, κάνω τέλος, χαιρετῶντάς σας ὅλους μεγάλους καὶ μικρούς.

Ἄγουσα, 1770 Δεκεμβρίου 11.

Conte Vounovich.

15.

Ἡμεῖς Κόντε Τζωάννες Βούνοβικ, Κομαντάντες τῆς δευτέρας ἀρμάδας βρισκομένης.

Εἰς τὸν εὐγενῆ σιὸρ Γιαννουλάκη· ἀκριβῶς χαιρετῶ. Τὸ αἴτιον τοῦ παρόντος μου εἶναι διὰ νὰ σᾶς χαιρετήσω καὶ εἰς τὸν

ὅμοιον καιρὸν, ἀκούοντας τὸ καλόν σας ὄνομα, πῶς εἶστε πάντα μὲ καλὴν καρδία καὶ προμήθεια νὰ δουλεύητε εἰς ἀφεντικαὶς δουλειαὶς, ἔλαβα καὶ ἐγὼ τὴν τιμὴν νὰ σᾶς γράψω, ἀγκαλὰ καὶ νὰ μὴν σᾶς κατέχω μόνο ἐξ ἀκοῆς. Ἰδοὺ σᾶς φανερόνω, ὅτι σᾶς στέλνομε αὐτοῦ τρία καΐκια ἀλεῦρι φορτωμένα διὰ νὰ γένωσι παξημάδι, καὶ ἔτι νὰ ἐπιμεληθῆτε περιπλέον τοῦ λόγου σας νὰ τὸ μεράσητε 'ς τὸν κόσμον διὰ νὰ γένῃ παξημάδι, καὶ νὰ τοῦ δώσῃς 10 ἡμέραις διορίαν διὰ νὰ τὸ κάμωσι, μὲ τὸ νὰ ἔχωμε μεγάλην χρείαν, μὲ τὸ ν' ἀρεστάρῃ ἐδῶ ἡ ἀρμάδα νὰ ξεχειμωνιάσῃ, καὶ ἔτι ὅσον ἠμπορεῖτε νὰ τὸ κάμητε μίαν ὥραν προτήτερα καὶ κάνοντας εἴκοσι τριάντα καντάρια, νὰ τὸ στέλνετε μὲ ταὶς βάρκαις· νὰ μὴ καρτερῆτε νὰ τελειώσῃ ὅλο καὶ νὰ τὸ στέλνετε, μόνο κάνοντας καὶ στέλνοντας. Σὰν τὸ λάβετε τὸ ἀλεῦρι, δώσετε τοῦ ἀνθρώπου ριτσεβοῦτα τί ἠλάβετε· ἔτι κάνω τέλος. Ἀκρι. (sic).

1770 Δεκεμβρίου 10/21 Ἄγουσα.

Conte Vounovich.

Τὸ παξημάδι νὰ γίνεται μικροὶ τάκοι, διὰ νὰ μπορῇ νὰ ψήνεται καλὰ καὶ νᾆναι καὶ ἀναιβασμένο. (*)

Δ'. ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΛΛΩΝ ΤΙΝΩΝ.

16.

Προσταγὴ πρὸς ἐσᾶς τοὺς προεστοὺς τῆς νήσου Σύρας.

Μὲ τὴν δύναμιν τῆς προσταγῆς τοῦ ὑπερεξοχωτάτου ἀρμιλαρίου καὶ διαφόρων ὄρδινων καβαλιὲρ Γρηγόριος Ἀνδριόβιτζ Σπυριδώφ, χρεία εἶναι, ἵνα λάβωμεν ἀπὸ τὴν νῆσόν σας εἰς τὴν κάσσαν τῆς αὐτοκρατορικῆς βασιλείας τὴν μισὴν πλερωμὴν τοῦ παρόντος αἰῶνος 1772 Σεπτεμβρίου πρώτη, κατὰ τὴν συμφωνία σας καὶ καθὼς μᾶς ἐφανέρωσεν τοῦ πόρτου τῆς Ἄουσας ἡ κρὶξ κομμισσαρία, ἤγουν γρόσια 1250, τὰ ὁποῖα συμφωνημένα

(*) Αἱ ἀνωτέρω δύο ἐπιστολαὶ εὑρίσκοντο παρὰ τῷ πρό τινων ἐτῶν θανόντι Συρίῳ ἐπισκόπῳ Ν. Μαρινέλλῃ· ἐγνωστοποιήθησαν δ' ἡμῖν ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωσὴφ Σαλάχα.

ἄσπρα ἕως τὴν σήμερον ἀκόμη δὲν μᾶς τὰ ἐστείλατε· καὶ διὰ τοῦτο προστάζομεν, μὴν χάνοντας καιρὸν, τόσον τὰ ἄνωθεν ἄσπρα, ὅσον καὶ ὅ τι ψωμὶ εὑρίσκεται βασιλικὸν ἀπάνω εἰς τὴν νῆσόν σας ἢ παξημάδι φτιασμένο ἢ ἀλεῦρι νὰ τὸ στείλετε τὸ ὀγληγορώτερον χωρὶς καμίαν ἄργητα εἰς τὴν κρὶξ κομμισσαρία εἰς τὸ πόρτον τῆς Ἄουσας καὶ νὰ ἔλθετε καὶ τοῦ λόγου σας, ἵνα δώσετε τὸν λογαριασμόν.

Κοντρατμιράλιος Ἀνδρέα Βλασίοβιτς Γερμανωφ (sic).

(Τ. Σ.) Ὀκτώβριος 6 ἔτος 1772 ἀπὸ καράβι Πομπεδόνος εἰς τὸ πόρτο τῆς Ἄγουσας.

17.

Ὄρδινο.

Ἀπὸ τὴν πολεμικὴν στρατιωτικὴν τῆς ἀρσενάλε κρίσεως συστημένην κομμίσσια, εἰς τὴν νῆσον τῆς Πάρος, εἰς τὸ πόρτο τῆς Ἄουσας, ἀπὸ καράβι τοῦ Ἁγίου Ἰενουαρίου τῆς αὐτοκρατορικῆς βασιλικῆς φλόττας τῶν Ῥουσῶν πρὸς ἐσᾶς κυρίους προεστοὺς τῆς νήσου Σύρας.

Μὲ τὴν προσταγὴ τοῦ ἐκλαμπροτάτου, μεγαλοπρεπεστάτου καὶ πληρεξουσίου κυρίου κυρίου γενεράλε ἀν-σέφ ὁλουνῶν τῆς μεγάλης Ῥουσίας ὄρδινων καβαλιέρου κόντε Ἀλεξίου Ὀρλὼφ, ἔχει νὰ πωληθῇ ἀπὸ ταὶς καμωμέναις πρέζαις πρᾶγμα μὲ ἀβάντσο πίλεο, ἤγουν μὲ πάνου βάλσιμον, τὸ ὁποῖον πρᾶγμα φανερόνεται κάτωθεν. Διὰ τοῦτο οἱ κύριοι προεστοὶ τοῦ ἄνωθεν νησιοῦ ἔχετε νὰ βάλετε διαλαλητὴν εἰς ὅλους τοὺς ἐγκατοίκους τοῦ νησιοῦ σας διὰ εἴδησιν, εἰ μὲν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἢ ἀπὸ ἄλλους ξένους θέλει νὰ ἀγοράζῃ πρᾶγμα μὲ ἀβάντσο πίλεο, ἔχει νὰ προφθάσῃ ἐδῶ εἰς τὸ πόρτο τῆς Ἄουσας εἰς ταὶς 15 τοῦ παρόντος μηνὸς Νοεμβρίου εἰς τὸ καράβι ὀνομαζόμενον «ὁ Ἅγιος Ἰενουάριος», εἰς τὴν πολεμικὴν στρατιωτικὴν ἀρσενάλε κρίσεως κομμίσσια, ὕστερα ἀπὸ τὰ μεσάνυκτα ἀπερνῶντας ἐφτὰ ὥραις, δηλαδὴ τὸ πουρνὸν, τὸ ὁποῖον πρᾶγμα εἰ μὲν καὶ ὁ ἀγο-

ραστὴς θέλει νὰ ἀγοράσῃ, ἔχομεν νὰ τὸ δίδωμεν μὲ μετρητὰ ἄσπρα· καὶ ὅ τι πρᾶγμα ἔχομεν διὰ πούλησιν τὸ φανερόνομεν κάτωθεν κατ' ὄνομα.

1772 ἔτος Νοεμβρίου πρώτη.

Κατάστιχον τοῦ πράγματος.

Παιδαγωγίαις ὁποῦ διαβάζουν τὰ παιδιὰ, κεριὰ, καννάβια διὰ ἀγοῦζο τῶν ἐγκατοίκων, σουλιμᾶς, σιδερένια περούνια, δρογέττα λογῆς λογιῶν κόλορα, σακορράφαις ἤγουν βελόναις, λέμεν καλαὶς, κουτιὰ ξύλινα, ζημπίλια, μπουγασιὰ λογῆς λογιῶν κόλορα, ζωνάρια μάλλινα λογῆς λογιῶν σόρτι καὶ κόλορα, βιβλία ῥωμαίικα, πετσιὰ καὶ τομάρια λογῆς λογιῶν, σκούφους λογῆς λογιῶν σόρτε καὶ κόλορα, ἀγκίστρια σιδερένια, θυμίαμα, ξυλένια κουτάλια, λινάρι λογῆς λογιῶν σόρτε, μαστίχη, ἀλατζιᾶδες καννα6ίσιοι, παπούτσια, νισατίρι, σαρίκια ὅπου δένου τὰ κεφάλια λογῆς λογιῶν κόλορα, μαντήλια βαμπακερνὰ λογῆς λογιῶν κόλορα, μαξιλάραις λογῆς λογιῶν, πιπέρι, μέστια διὰ ἄνδρες καὶ διὰ γυναῖκες, γνῆμα ἀπὸ λινάρι, μακάτια ἀπὸ ἄσπρο ῥοῦχο, ζάχαρι μισιριώτικη, σουσάμι, τέλια σιδερένια, καπνὸς ἤγουν τοτοῦνι, λουλᾶδες διὰ φουμάρισμα, μαχραμᾶδες βαριώτικους, μαχραμᾶδες καννα6ίσιοι, πανὶ βαμπακερνὸ ὀρδινάρικο, πανὶ ἀπὸ λινάρι, ἀσφοῦρι, κεμέρια μαλλένια βαρβαρέζικα, καβούκια τούρκικα, καπότα καὶ σκουτὶ διὰ καπότα, σαλι6άρια καμωμένα, τσοράπια μάλλινα, ἀντεριὰ, καμιζόλαις μὲ μανίκια, γούναις κουναδένιαις, σαμουρόγουναις, καρσακόγουναις, καμυλάφια καλογερικὰ, σκουτέλλαις ξύλιναις, χουλιάραις ξύλιναις, χαλκώματα λογῆς λογιῶν, ἀγγηὰ καὶ ἄλλα ἀκόμη πράγματα.

(Ῥωσικὴ ὑπογραφὴ δυσανάγνωστος).

Νάτσιο Γαυρίνας δραγουμάνος
τῆς Κομμισσιόνες.

Κ. Σ.

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ GARDTHAUSEN
ΣΥΜΒΟΛΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛ. ΓΡΑΦΟΓΝΩΣΙΑΝ.

Ἡ ἑλληνικὴ γραφογνωσία, ἡ κοινῶς καλουμένη παλαιογραφία, προώδευσεν οὐ μικρὸν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Montfaucon. Διότι ἐπληθύνθη μὲν ἐπαισθητῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν περὶ τοὺς ἑλληνικοὺς κώδικας ποιουμένων τὴν διατριβὴν, ηὔξησε δὲ διὰ τὴν μείζω χρῆσιν καὶ ἡ περὶ τὸ ἀναγινώσκειν ἄσκησις. Τὸ δὲ κυριώτατον, ἐπληρώθησαν δι' εὑρέσεως κωδίκων πολλὰ κενὰ καὶ ὅλα δὲ εἴδη γραφῆς ἐγνώσθησαν, οἷα ἡ τῶν ἐξ Αἰγύπτου μάλιστα παπύρων ἣν cursivam καλοῦσιν οἱ γραφογνώμονες. Ταύτην δὲ βεβαίως τὴν γραφὴν θὰ ἐννοῇ ὁ Λουκιανὸς λέγων ἐν *Ἑταιρ. Διαλ.* 306 «τὰ γράμματα οὐ πάνυ σαφῆ, ἀλλὰ *ἐπισεσυρμένα* δηλοῦντα ἔπειξίν τινα τοῦ γεγραφότος», τὸ δ' ἑλληνικὸν τοῦτο ὄνομα νομίζω παραληπτέον παρὰ τῶν διασαφούντων τὰ τῆς παρ' Ἕλλησι βιβλιογραφίας. Καὶ περὶ μὲν τῶν καθ' ὅλου προόδων τῆς ἑλληνικῆς γραφογνωσίας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη θὰ γράψω πλείω τινὰ ὕστερόν ποτε, μετὰ τὴν ἀναμενομένην δημοσίευσιν ἔργων τινῶν εἰς ταύτην ἀφορώντων.* Νῦν δὲ περιορίζομαι εἴς τινα ὀλίγα περὶ τοῦ ἐπ' ἐσχάτων δημοσιευθέντος συγγραμματίου τοῦ ἐν Λειψίᾳ καθηγητοῦ V. Gardthausen, ἐπιγραφομένου Beiträge zur griechischen Paläographie, ἐκδοθέντος τύποις ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τῆς βασιλικῆς σαξονικῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, εἶτα δ' ἀποσπασθέντος εἰς ἴδιον τεῦχος. Περιέχονται δ' ἐν τῷ βιβλιαρίῳ δύο διατριβαί, ἡ μὲν περὶ τῆς παλαιοτάτης μικρογραφίας (zur ältesten Minuskelschrift), ἡ δὲ περὶ τῆς παρ' Ἕλλησι ταχυγραφίας.

---

* Ἀναμένομεν παρὰ μὲν τοῦ καθηγητοῦ κ. Wattenbach δύο συλλογὰς φωτοτύπων πινάκων ἑλληνικῶν κωδίκων ὧν ἡ μὲν, καθ' ἅ μοι ἔγραψεν ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς, δημοσιεύεται προσεχῶς παρὰ τῷ ἐκδότῃ Burchard, ἡ δὲ μείζων τὸ ἐπιὸν ἔτος παρὰ τῷ Obernetter· παρὰ δὲ τοῦ καθηγητοῦ κ. Gardthausen ἀναμένεται τὸ ἤδη ἀνηγγελμένον ἐγχειρίδιον ἑλληνικῆς γραφογνωσίας.

Ἐκάλουν δὲ *ταχυγραφίαν* ἢ *σημειογραφίαν* οἱ Ἕλληνες τὴν παρ' ἡμῖν ἀνακριβῶς κληθεῖσαν στενογραφίαν, ἥτις διαφόρως τῶν παρὰ Ῥωμαίοις τιρωνείων σημείων συνέκειτο οὐχὶ εἰς σύμπτυξιν τῶν λέξεων, ἀλλ' εἰς ἐπιτομωτέραν τινὰ σημειογραφικὴν χρῆσιν τῶν γραμμάτων. Καὶ μέχρι μέν τινος τὰ παρ' Ἕλλησι σημεῖα τῆς ταχυγραφίας ἐγνωρίζοντο ἔκ τινος παρισιακοῦ κώδικος, τοῦ ὑπ' ἀρ. 3032 κατὰ τὴν σημερινὴν ἀρίθμησιν, ὅθεν εἶχε δημοσιεύσει αὐτὰ ὑπὸ τὸν τίτλον Notae rhetoricae et oratoriae ὁ περιώνυμος βενεδικτῖνος·* εἶτα δὲ προσετέθη καὶ πανομοιότυπον ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου Μάϊ ἐκδοθὲν** ἐκ κώδικος βατικανικοῦ, περιέχον ἀπόσπασμά τι ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἐνώχ. Αἱ δὲ δημοσιεύσεις αὗται εἶχον προκαλέσει σπουδαίας μελέτας περὶ τῆς παρ' Ἕλλησι ταχυγραφίας, μάλιστα τὴν ὑπὸ Kopp, τὴν ὑπὸ Zeibig καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Oscar Lehmann,*** ἣν, οὐκ οἶδ' ὅπως, φαίνεται ἀγνοῶν ὁ Gardthausen. Ἀλλὰ τούτου αἱ ἔρευναι καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντα, ἔν τε τῷ Hermes**** καὶ ἐν τούτῳ τῷ φυλλαδίῳ, προάγουσι σπουδαίως τῆς ἑλληνικῆς ταχυγραφίας τὴν γνῶσιν, εὐρύνουσι δὲ καὶ τὸν κύκλον τῶν περὶ αὐτῆς γνωστῶν πηγῶν. Καὶ πρῶτον μὲν διδασκόμεθα παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπὸ τοῦ διδάκτορος V. Gebhard γενομένην ἀνεύρεσιν τοῦ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ κώδικος, ὅθεν ὁ Μάϊ εἶχε δημοσιεύσει τὸ πανομοιότυπον ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἐνὼχ, παραλείψας κατ' ἔθος ἀγαπητὸν αὐτῷ τὴν δήλωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ κώδικος.***** Δημοσιεύει δὲ ὁ κ. Gardthausen ἐν ταῖς Συμβολαῖς αὐτοῦ, ἐν τῷ τετάρτῳ πίνακι, ἐκ τούτου τοῦ κώδικος σημειογραφικὸν ἀπόσπα-

---

* Montfaucon, Palaeographia graeca. Parisiis. MDCCVIII. σελ. 351.

** Nova patrum bibliotheca. Romae. 1844. Τόμ. Β'.

*** De tachygraphia Graecorum ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Panstenographicon. Leipzig. 1869. I Band. I Lieferung.

**** Τόμ. XI. σελ. 443—457.

***** Εἶνε ὁ κῶδιξ οὗτος ὁ Gr. 1809· εἶνε δὲ γεγραμμένος περὶ τὸν ΙΑ'. αἰῶνα καὶ ἦτο κατά τινα σημείωσιν κτῆμα «τῆς μονῆς τῆς Κρυπτοφέρρης» (Grottaferrata).

σμα ἐκ τοῦ *περὶ θείων ὀνομάτων* Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Εἶτα δὲ καὶ περὶ ἄλλων πηγῶν μανθάνομεν, οἷον τὴν ὕπαρξιν ἐν Λονδίνῳ καὶ ἄλλου κώδικος περιέχοντος ταχυγραφικὸν κείμενον, παρέχει δὲ ἡμῖν καὶ φωτότυπα μιμήματα τριῶν ἀποσπασμάτων παπύρων ταχυγραφικῶν, ἀποκειμένων ἐν τῇ πανεπιστημιακῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Λειψίας. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ ὑπὸ τοῦ χρόνου φθορὰ τῶν ἀποκομμάτων τούτων, ἅτινα πιθανῶς εἶχε κομίσει εἰς Λειψίαν ὁ Tischendorf, εἶνε τοιαύτη, ὥστε ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν ἀποβαίνει δυσχερεστάτη. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐλπίζομεν ὅτι θἀναγνωσθῶσί ποτε καὶ ταῦτα· εἰς τοῦτο δ' οὐκ ὀλίγον θὰ συντελέσῃ ἡ πεῖρα ἣν αὐτός τε ὁ Gardthausen ἐκτήσατο, μεταδίδει δὲ καὶ εἰς πάντας τοὺς περὶ τὴν ἑλληνικὴν γραφογνωσίαν ἀσχολουμένους διὰ τῶν δημοσιεύσεων αὐτοῦ. Διότι πλὴν τῶν μιμημάτων τῶν ἐν Λειψίᾳ παπύρων καὶ τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ Ἀρεοπαγίτου, προστίθησιν ἐν ταῖς Συμβολαῖς αὐτοῦ καὶ πίνακας ἀξίους λόγου, ἐν οἷς συνήγαγε διάφορα ταχυγραφικὰ σημεῖα καὶ τὰς σημειογραφικὰς συνθέσεις καὶ συμπλοκὰς τῶν γραμμάτων ἔκ τε τῶν περισωζομένων ταχυγραφικῶν κωδίκων καὶ ἐξευρὼν ἐν ταῖς συμπτύξεσι τῆς καθ' ὅλου ἑλληνικῆς γραφῆς ὅσας νομίζει παρειλημμένας ἐκ τῆς σημειογραφίας. Ἀπαιτούσης δὲ τῆς ἀκριβοῦς μελέτης τῶν ταχυγραφικῶν σημείων εἰδικωτέραν περὶ ταῦτα διατριβήν, ἔστωσάν μοι ἀρκοῦντα τἄνω εἰρημένα ὀλίγα ἕως δημοσιευθῇ ἐν τῇ δευτέρᾳ σειρᾷ τῶν πινάκων τοῦ Wattenbach καὶ τὸ πανομοιότυπον τοῦ ἐν Λονδίνῳ κώδικος, οὗ ἡ γραφὴ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Gardthausen, ἰδόντος αὐτήν, ἀνήκει εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα καὶ τῶν ἤδη γνωστῶν.*

Τὸ δὲ πρῶτον μέρος τοῦ συγγραμματίου τοῦ Gardthausen, τὸ πραγματευόμενον τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς παρ' Ἕλλησι μικρογραφίας, εἶνε οὐχ ἧττον τοῦ ἄλλου σπουδαῖον. Ἀφορμώμενος δ' ἐκ τῆς δημοσιεύσεως φωτοτύπου μιμήματος παλαιοτάτου τινὸς λειψάνου τῆς τοιαύτης γραφῆς, πολλὰ δὲ καὶ ὀρθὰ σημειῶν περὶ τοῦ ῥυθμοῦ τῶν γραμμάτων καθ' ἕκαστά τε καὶ ἐν παρα-

---

* Beiträge, σελ. 17.

βολῇ πρὸς τὰ ἐν τοῖς ἀμέσως παλαιοτέροις καὶ ἀμέσως νεωτέροις τῶν γνωστῶν κωδίκων, παρέχει ἀξίας λόγου συμβολὰς εἰς τὴν ἑλληνικὴν γραφογνωσίαν. Καὶ ἀμέσως μὲν παλαιότερον τῶν ὑπαρχόντων δειγμάτων ταύτης τῆς γραφῆς εἶνε ἐν ταῖς σωζομέναις, πιθανῶς δ' αὐτογράφοις, ὑπογραφαῖς τινῶν τῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου τῷ 680 μετασχόντων πατέρων, ἔνιαι γεγραμμέναι διὰ μικρῶν γραμμάτων· σώζονται δὲ αὗται ἐπὶ παπύρου ἐν τῇ βιενναίᾳ βιβλιοθήκῃ, πανομοιότυπον δ' αὐτῶν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Λαμπεκίου.* Τὸ δ' ἀμέσως νεώτερον (ἐννοῶ δ' ἐκ τῶν φερόντων σεσημειωμένον σαφῶς τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐγράφησαν) εἶνε τὸ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ῥώσου ἐπισκόπου Πορφυρίου Οὐσπένσκη σωζόμενον τετραευάγγελον, γεγραμμένον ἐπὶ περγαμηνῆς διὰ μικρῶν γραμμάτων τῷ 835. Τούτου δὲ πανομοιότυπον δημοσιεύει ὁ Gardthausen ἐν ταύτῃ τῇ συγγραφῇ (ἐν πίν. 2). Μεταξὺ δὲ τούτων τῶν δύο, ὧν γνωστὸς εἶνε ὁ ῥυθμὸς τῶν γραμμάτων, τάσσει ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλιαρίου τὴν ἄλλην γραφὴν, ἧς τὸ μίμημα δημοσιεύει ἐν τῷ πρώτῳ πίνακι. Εἶνε δὲ φύλλον περγαμηνῆς, ἀνῆκον καὶ τοῦτο εἰς τὸν ῥῶσον ἐπίσκοπον, παραλαβόντα πιθανῶς αὐτὸ ἐκ τοῦ Ἄθωνος· περιέχει δὲ κολοβὸν, ἴσως δὲ καὶ ἀκέφαλον, ἀπόσπασμα συγγράμματος θεολογικοῦ. Ἐπερειδόμενος δ' εἰς τὰ ἐκ τῆς μελέτης τούτου τοῦ ἀποσπάσματος κατὰ παραβολὴν πρὸς τἆλλα σωζόμενα ἀρχαιότατα δείγματα τῆς μικρᾶς γραφῆς ἐξαγόμενα πορίσματα, πειρᾶται νἀποδείξῃ ὅτι ὁ ῥυθμὸς οὗτος τῶν γραμμάτων δὲν προῆλθεν, ὡς μέχρι τοῦδε ἐπιστεύετο, ἐκ τῆς κατ' ὀλίγον ἐξαλλαγῆς τῆς μεγαλογραφίας (literæ unciales), ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ πρέπει νἀναζητηθῇ ἤδη ἐν τῇ ἐπισεσυρμένῃ ἐκείνῃ γραφῇ τῶν ἐξ Αἰγύπτου παπύρων. Τὸ πόρισμα τοῦτο, ὡς μάλιστα αἰτιολογεῖται παρὰ τοῦ Gardthausen, εὑρίσκω ὀρθὸν, δέον δὲ νὰ περιμείνωμεν καὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ συστηματικοῦ περὶ γραφογνωσίας συγγράμματος αὐτοῦ, ἔνθα βεβαίως τὰ

* Lambecius, Comm. de bibl. caesarea. Ed. Kollar libr. VIII, σ. 863.—Νῦν δὲ προχειρότερον ἐν τῷ θ'. πίνακι τῶν τοῦ Wattenbach Schriftafeln zur Gesch. der griech. Schrift. Berlin. 1876 (Burchard).

κατὰ τὴν σχέσιν τῆς ἀρχαιοτάτης μικρογραφίας πρὸς τὴν ἐπισεσυρμένην γραφὴν ἀκριβέστερον θὰ ἐξετάζωνται.

Καὶ περὶ μὲν τῶν ἄλλων ἀρκείτωσαν τὰ ὀλίγα ταῦτα· περὶ δὲ τοῦ τελευταίου τούτου ἀποσπάσματος, οὗ ἡ γραφὴ ἀνενεκτέα πάντως εἰς τὸν ὄγδοον αἰῶνα, προστίθησιν ὁ ἐκδότης τάδε· «τῶν δ' ἐρευνῶν μου περὶ τοῦ συγγραφέως εἰς οὐδὲν ἀποληξασῶν, ὀφείλω νἀρκεσθῶ ἐνταῦθα εἰς τὴν ἁπλῆν μεταγραφὴν τοῦ κειμένου καθ' ὅσον ὑπῆρξέ μοι ἐφικτὸν, νἀφήσω δὲ τὴν εἰς ὡρισμένον συγγραφέα ἀναφορὰν τοῦ ἀποσπάσματος τούτου εἰς τοὺς κάλλιον ἐπαΐοντας τὰς θεολογικὰς συγγραφὰς τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας· διότι καὶ αἱ λέξεις *διὰ τῆς σῆς ὁσιότητος* (στ. 4-5) φαίνονταί μοι οὐδὲν παρέχουσαι τεκμήριον ἀσφαλές.

Ἡ δὲ μεταγραφὴ αὕτη δημοσιεύεται ἐν τῷ φυλλαδίῳ ἀπέναντι τοῦ πρώτου πίνακος τοῦ περιέχοντος τὸ φωτότυπον μίμημα. Καὶ προέλαβε μὲν ὁ ἐκδότης νὰ σημειώσῃ ἐκεῖνο τὸ *καθ' ὅσον ὑπῆρξέ μοι ἐφικτὸν* (soweit sie mir gelungen ist), ἀλλ' οὐχ ἧττον τοῦτο δὲν σώζει ἀπὸ τῆς μομφῆς, ὅτι ἀνέγνωσεν ἀμελῶς τὰ δημοσιευθέντα, ἄνδρα ἰδίᾳ μελετῶντα τὰ τῆς ἑλληνικῆς γραφογνωσίας. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι τὸ κείμενον στερεῖται πνευμάτων καὶ τόνων, αἱ δὲ λέξεις εἶνε γεγραμμέναι ἐφεξῆς, ἄνευ χωρισμοῦ, ἀλλ' ἡ δυσχέρεια τῆς ἀναγνώσεως δὲν εἶνε μείζων διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ἢ κατὰ τὴν δημοσίευσιν ἐπιγραφῶν ἀρχαίων, τῶν πλείστων μεγαλογραμμάτων κωδίκων καὶ τῶν συγγενῶν πως κατὰ τὸν ῥυθμὸν τῆς γραφῆς ἑλληνικῶν παπύρων. Ὡς ἀνεγνώσθη τὸ κείμενον ὑπὸ τοῦ καθηγ. Gardthausen, τὸ λέγω μετὰ θάρρους, οὐδὲ τὸν παραμικρὸν ἔχει νοῦν ἐν τοῖς πλείστοις χωρίοις, καὶ τοῦτο ὅτε διὰ μείζονος ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας θὰ κατωρθοῦτο ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις τῶν γεγραμμένων· ὀρθῶς δ' ἀναγινωσκόμενον τὸ ἀπόσπασμα οὔτ' ἐννοίας στερεῖται, πλὴν ἐν ἐλαχίστοις, οὐδὲ κάλλους, καὶ διὰ τοῦτο ἐθεώρησα προσῆκον νὰ δημοσιεύσω αὐτὸ ἐξ ἀρχῆς *οἷον ὑπάρχει ἐν τῷ κώδικι* ἀπέναντι τοῦ κειμένου *οἷον ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ ἐν Λειψίᾳ καθηγητοῦ*. Τηρῶ δὲ τὴν κατὰ στίχους διαίρεσιν τοῦ πρωτοτύπου, ὡς καὶ ὁ πρῶτος ἐκδότης· μόνον δὲ προσέθηκα τὰ πνεύματα καὶ τοὺς τόνους,

ἐπειδὴ κατὰ τοῦτο κἂν ὁ Gardthausen δὲν ἀπέτυχε τοῦ ὀρθοῦ, ἐν δέοντι σημειώσας ὅπου τοῦ κώδικος ἐγράφησαν ταῦτα τὰ σημεῖα. Ὅστις δὲ ὁ συγγραφεὺς ἀγνοῶ καὶ ἐγὼ καὶ εἴ τις τῶν παρ' ἡμῖν θεολογούντων ἔτυχεν ἐρωτηθεὶς παρ' ἐμοῦ· φαίνεται δὲ μᾶλλον τὸ ἔργον ἀνέκδοτον ἀγνώστου φιλοσόφημα, πλὴν ἀλλ' ὅμως εἰρήσθω ὅτι ἐνθυμίζει πως τὴν λέξιν τοῦ Συνεσίου.

Τὸ ἀπόσπασμα οἷον ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Gardthausen.

ζωην επιφερων εφανησῶ λογετων ἱκετευοντων ακουσας νους δεην ης ἡ προς το σῶμα συγκρασις νους οξυ και πανευγεστο την φαινων τη θεια λαμπροτητι παση δεος η τη επι ψογου κακιας ᾱ τη τοις ανθρωποις επεκειτο δια τῆς σης οσιοτητος ελυετο εξ εκεινου γαρ τοι τα ? ? τυ γῆς ανεωγεν δεσμ[ω]τηρια απο τε θυρων αρραγωνισως (?) συνειχετο κολασιν δε βαρυτατην ειχεν εκ της θειας αναγκης τα πονηρα συνελαυνόμενα πνευματα οιον τοις ανοσιουργοις εκει νοις οποτε κακον εκ τῆς αφροσυνης της εμ (?) του παθει μενι τω καταλειπτο οτε την υπο γῆς κεκρυμμενην ? ? ρα λυομενην τη του σωτηρος δυναμει χριστου. αι γαρ ψυχαι τη κάτω υποχθονιας και σκοτους ειρκτης εξελυοντο οιον δητω καθηγουμενω κριῶ τα προβατα συνακολου θοῦν τα προς την ἐπαυλιν την αυτῶν συνηκαν δε επιφανεντα τον νομεα αναξοντα δε και τα σωματα τ* πολυπονων ψυχῶν εις ετερον μακαριστοτα τον βιον ενῶδη και κακιας η τελεος λυσις καὶ ποθηνοτατ* * ητοις ανισταμενοις παρα τω μεγαλω και υψιστω βασιλεῖ οἷς ουποτε λυπητην ευφροσυνην μετακινεῖ ουδε υπο γηρως η τῶν σωματων ελαττουται δυνομ* * τος αυτην θεος αιῶνι τω μελλοντι δωρησεται χαριν οτι το θειον ιδοιεν διδομενον ψυχαῖς. εις θειον ἐπαν* γει βιον τον παρ αυτω τω κυριω τε καὶ σωτηρι οσυνθελη τω πανηγεμονι λόγω του θεου συνακολουθων την λ(?)ίσσω δη κακιαν απο φυγγανειν μη δια τρυ

Τὸ ἀπόσπασμα οἷον ἀνεγνώσθη ὑπ' ἐμοῦ.

ζωὴν ἐπιφέρων ἐφάνης, ὦ λόγε, τῶν ἱκετευόντων ἀκούσας· νοῦς δὲ ἦν ἡ σὴ πρὸς τὸ σῶμα σύγκρασις, νοῦς ὀξὺ καὶ πανευγέστατον φαίνων τῇ θείᾳ λαμπρότητι. Πᾶσα δὲ ὅση τῆς ἐπιψόγου κακίας ἄτη τοῖς ἀνθρώποις ἐπέκειτο διὰ τῆς σῆς ὁσιότητος ἐλύετο· ἐξ ἐκείνου γάρ τοι τὰ κατὰ γῆς ἀνέωγεν δεσμωτήρια ἀπό τε θυρῶν ἀρραγῶν ἴσως συνείχετο. Κόλασιν δὲ βαρυτάτην εἶχεν ἐκ τῆς θείας ἀνάγκης τὰ πονηρὰ συνελαυνόμενα πνεύματα οἷον τοῖς ἀνοσιουργοῖς ἐκείνοις ὅ ποτε κακὸν ἐκ τῆς ἀφροσύνης τῆς ἑαυτοῦ πάθει μεγίστῳ κατείληπτο ὅτε τὴν ὑπὸ γῆς κεκρυμμένην πα (;)ραλυομένην τῇ τοῦ σωτῆρος δυνάμει Χριστοῦ. Αἱ γὰρ ψυχαὶ τῆς κάτω ὑποχθονίας καὶ σκότους εἱρκτῆς ἐξελύοντο οἷον δὴ τῷ καθηγουμένῳ κριῷ τὰ πρόβατα συνακολουθοῦντα πρὸς τὴν ἔπαυλιν τὴν αὐτῶν. Συνῆκαν δὲ ἐπιφανέντα τὸν νομέα, ἀνάξοντα δὲ καὶ τὰ σώματα τῶν πολυπόνων ψυχῶν εἰς ἕτερον μακαριστότατον βίον, ἐν ᾧ δὴ καὶ κακίας ἡ τέλεος λύσις καὶ ἡ ποθεινοτάτη ζ[ω] ἡ τοῖς ἀνισταμένοις παρὰ τῷ μεγάλῳ καὶ ὑψίστῳ βασιλεῖ. Οἷς οὔποτε λύπη τὴν εὐφροσύνην μετακινεῖ. . . οὐδὲ ὑπὸ γήρως ἡ τῶν σωμάτων ἐλαττοῦται δύναμις. Τοσαύτην θεὸς αἰῶνι τῷ μέλλοντι δωρήσεται χάριν ὅτι τὸ θεῖον ἴδοιεν διδόμενον ψυχαῖς· εἰς θεῖον ἐπανάγει βίον, τὸν παρ' αὐτῷ τῷ κυρίῳ τε καὶ σωτῆρι, ὃς ἂν θέλῃ τῷ πανηγεμόνι λόγῳ τοῦ θεοῦ συνακολουθῶν τὴν λυσσώδη κακίαν ἀποφυγγάνειν μὴ διατρί[βων]

Μετέγραψα ἀνωτέρω τὸ κείμενον οἷον ἀνέγνων αὐτό· εὐτυχῶς δὲ διὰ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης εὐοδοῦται καὶ ὁ νοῦς ἐν τοῖς πλείστοις χωρίοις. Λυποῦμαι δὲ ὅτι ὑπάρχει ἐν τοῖς δημοσιευομένοις χωρίον οἷον τὸ «οἷον τοῖς ἀνοσιουργοῖς-Χριστοῦ» (στ. 8-11) ὅπερ προφανῶς διεφθαρμένον ὂν οὔτε ἡ ὑγιὴς ἀνάγνωσις τοῦ κώδικος ὀρθόνει οὔτε ἐπίνοιά τις εὐτυχὴς τὸ κατ' ἐμέ. Ἐγὼ δ' ὁπωσδήποτε ἀπέδωκα ὀρθῶς τὰ γράμματα καθ' ὅσον διαγινώσκονται ἐπὶ τοῦ φωτοτύπου· οὐδὲ νομίζω ὅτι ἄλλην ἀνάγνωσιν θὰ ἐπέτρεπε καὶ τοῦ πρωτοτύπου ἡ αὐτοψία.

Ἐν στ. 2 γράφεται ἐν τῷ κώδικι *πανευγέστατον*, οὐχὶ δὲ *πανευγεστάτην*. Τὸ *η* ἔχει συνήθως ἐν τῷ κώδικι τούτῳ μακρὸν καὶ ὑψηλὸν ὑπὲρ τὴν γραμμὴν διῆκον τὸ ἀριστερὸν σκέλος, ἐνταῦθα δὲ τὸ πρὸ τοῦ τελευταίου γράμμα τῆς λέξεως εἶνε ἁπλούστατα Ο, παχύτερόν πως τοῦ συνήθους ἀποβὰν καὶ μελάντερον· τοιαῦτα δὲ *γεμισμένα* γράμματα διὰ τὸ ἀφθονώτερον τῆς μελανορροίας καὶ ἄλλα εὕρηνται ἐν τῷ προκειμένῳ φύλλῳ· (ἴδε ἰδίως τὸ πρῶτον *α* τοῦ *κατά* ἐν τῷ 5 στ., τὸ ο τοῦ *ποτε* ἐν τῷ 9 στ., καὶ ἄλλα).—Προφανὴς δὲ εἶνε ἡ κατάλληλος διόρθωσις τῆς λέξεως εἰς *πανευγέστατον*.

Ἐν στ. 9 ἔξω πάσης ἀμφιβολίας εἶνε ἡ ἀνάγνωσις τῆς λέξεως *ἑαυτοῦ*· ὅτι δὲ τὸ δεύτερον γράμμα δὲν εἶνε *μ* ὡς ἐνόμισεν ὁ G. δεικνύει ἡ παραβολὴ τῶν ἄλλων *μ* τοῦ φύλλου, ἅτινα ἔχουσι τὸ μὲν σῶμα ἑδραῖον ἐπὶ τῆς γραμμῆς, τὴν δὲ οὐρὰν μακράν. Ὅπερ δ' ἐνόμισε *μ* ὁ G. εἶνε ἡ τὸ *υ* μετὰ τοῦ προηγουμένου *α* ἑνοῦσα γραμμὴ καὶ τὸ ἐντεῦθεν προερχόμενον σχῆμα.

Τὸ ἐν τῷ στ. 10 *κατείληπτο* εἶνε γεγραμμένον οὕτω μετὰ διόρθωσιν ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος *κατίλειπτο*· ἐντεῦθεν δὲ τὰ σβέσματα.

Ἐν στ. 17 ἐγράφη μὲν ἀληθῶς τὸ πρῶτον *ποθηνοτάτη* ἐν τῷ *η*, ἀλλ' εἶτα διωρθώθη τὸ γράμμα τοῦτο εἰς *ει*, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν σωζομένων ἴχνῶν.

Συμπληρώσας δ' ἐν τῷ στ. 25 τὴν λέξιν *διατρίβων* δὲν θέλω νὰ δείξω ὅτι τὰ γράμματα *βων* ἀμυδρὰ ὑπάρχουσιν ἢ πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ, ἀλλὰ μόνον ὅτι τοιοῦτο τὸ τέ-

λος τῆς λέξεως, ὅπερ θὰ ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς συνεχοῦς σελίδος τοῦ κώδικος.

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω διορθώσεις ἐλπίζομεν νὰ ἴδωμεν γινομένην ἀκριβεστέραν χρῆσιν τῶν παλαιοτάτων δειγμάτων τῆς μικρογραφίας ἐν προσεχέσι δημοσιεύσεσιν ἔργων ἀφορώντων εἰς τὴν ἑλληνικὴν γραφογνωσίαν.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

Δ. Φ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΤΙΚΑΙ ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ.

Εἰς τὸ Ἀθήναιον (τόμ. 6. τεῦχος α′ καὶ β′. σελ. 16.) ἀναφέρεται ὅτι ὁ μακαρίτης Σοφοκλῆς Κ. Οἰκονόμος ἔδωκε πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ τούτου πληροφορίας τινὰς περὶ τοῦ Κυρίλλου, ἐν αἷς καὶ περὶ ὀκτὼ χειρογράφων τόμων, περιεχόντων εἰς τὴν ἱερὰν Ἀποκάλυψιν ἑρμηνείας τοῦ ἀοιδίμου Κυρίλλου. Οἱ τόμοι οὗτοι κατὰ τὸν Οἰκονόμον ἐπωλήθησαν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἁγίου Σύρου, Ἀλεξάνδρου Λυκούργου, εἰς τὸν τῆς Ναυπλίας πρώην ποιμενάρχην, Παγώνην, τὸν ἐκ Καλαμῶν· ἀλλά, καθ' ἃ ἡμεῖς ἐμάθομεν, σώζονται νῦν οὗτοι σῷοι καὶ ἀβλαβεῖς ἐνταῦθα παρὰ τῷ αἰδεσίμῳ Οἰκονόμῳ, κ. Θεοδοσίῳ Σπυροπούλῳ, ὅστις ἠγόρασε τὴν τοῦ μακαρίτου Παγώνη βιβλιοθήκην πρό τινων ἐνιαυτῶν. Ἕκαστος τῶν τόμων σύγκειται ἐκ πλειόνων τῶν ἑπτακοσίων σελίδων μετὰ τῶν σημειώσεων· ὁ δὲ Α′. περιέχει καὶ εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν ἐκ τεσσαράκοντα τριῶν σελίδων, ἣν ἔγραψεν ὁ Κύριλλος εἰς διάστημα 15 ἡμερῶν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἑξῆς ἰδιοχείρων σημειώσεων· «ᾳωιζ′. Ἰουνίου ιά. ἠρξάμην ἀντιγράφειν τὴν δεκάκις προαντιγραφεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ ταύτην βίβλον ἀπὸ τοῦ ᾳψϞϐ′. θεοσώστου ἔτους ἀρξάμενος θεωρεῖν.»

«Ἐθεωρήθη ὁ πρῶτος οὗτος τόμος τῆς Ἀποκαλύψεως ἐν τῷ ᾳωκέ. θεοσώστῳ ἔτει.» Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς εἰσα-

γωγῆς· ἐν δὲ τῷ τέλει αὐτῆς τάδε· «ἐν ἔτει ᾳωιζ'. ἰουνίου κς',
»ἡμέρᾳ τρίτῃ ἐν Βουκουρεστίῳ·
»ὁ ἐλάχιστος ἐν Ἀρχιμανδρίταις καὶ εὐτελὴς δοῦλος
»ὑμῶν Κύριλλος Πατρεὺς Πελοποννήσιος ἐκ τῆς ἐν
»αὐτῇ μονῆς Ἁγίας Λαύρας.»

Εἰς δὲ τὸ τέλος τοῦ ὅλου Α'. τόμου σημειοῖ τὰ ἑξῆς· «τέ-»λος τοῦ Α'. βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως, ὃ περιέχει τὰ Προλε-»γόμενα καὶ τὴν Ἑρμηνείαν τοῦ Α'. καὶ Β'. καὶ Γ'. κεφαλαίου.
»τετελείωται τόδε τὸ πρῶτον βιβλίον ἐν τῷ ᾳωιζ'.
»ὀκτωβρίου 8.»

Ἐφ' ἑνὶ δ' ἑκάστῳ τῶν παρεπομένων τόμων κατά τε τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος γράφει ὁ Κύριλλος πότε ἤρξατο γράφειν καὶ πότε ἐτελείωσεν ἕκαστον ἐν Βουκουρεστίῳ ἐργαζόμενος· ἰδίᾳ δ' ἐν τῷ Ε'. τόμῳ προστίθησι τάδε· «1820: φεβρουαρίου »6: ἠρξάμην γράφειν τὸ έ. βιβλ. τῆς Ἀποκαλ. *παροικῶν ἐν »οἰκίσκῳ ὑπογαίῳ καὶ ψυχρῷ.*» Ὡς φαίνεται, ᾀείποτε οἱ ἀτυχεῖς λόγιοι εὑρίσκονται ἐν κακουχίαις καὶ ἐν στερήσεσι παντοίαις!!

Ἐν δὲ τῷ ϛ'. «1820: Ἰουνίου 4. ἡμέρᾳ παρασκευῇ ἠρξά-»μην ἀντιγράφειν τὸ ς'. βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως ἐν Βουκου-»ρεστίῳ. 17 Νοεμβρίου ἠρξάμην θεωρεῖν τόνδε τὸν ς'. τόμον. »Ἐθεωρήθη καὶ οὗτος ὁ τόμος μετὰ μεγάλου πόνου ἐν ἡμέραις »μιᾷ καὶ τριάκοντα». Ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ Η'. χειρογράφου σημειοῦνται τάδε· «ᾳωκγ'. Μαΐου λ'. ἐν Βουκ. τῆς Οὐγγροβλαχίας· ὁ ἐλάχιστος ἐν Ἀρχιμανδρίταις κλ. ὅπως καὶ ἀνωτέρω ὑπογραφόμενος ἀπαντᾶται ὁ Κύριλλος, ὅστις καὶ ψάλτης ὑπῆρξεν ἐκεῖσε, ὡς μαρτυρεῖ αὐτὸς οὑτοσγράψας εἰς τὸ Α'. φύλλον, τὸ ἄγραφον, τῆς ἀρχῆς τοῦ Α'. τόμου ταῦτα· «1812 »ἀρχὴ Μαρτίου τῇ πρώτῃ ἑβδομάδι τῆς σαρακοστῆς ἐσυμφώ-»νησα τῷ Πωγων. 4: φλ. Ὀλαντέζικα, καὶ δὲν ἐδούλευσα. »Μετὰ τὴν συμφωνίαν ταύτην μὲ ἐζήτησεν ὁ Σταυροπολιάνος, »μὴ ἔχων ψάλτην, καὶ ἀκούσας τὴν συμφωνίαν μοὶ εἶπεν: »ἐδῶ νὰ κάθησαι, καὶ ἐκεῖ νὰ ψάλλῃς, εἶναι καλὸν τοῦτο;

»καὶ ἐγὼ ἀκούσας ἐδούλευσα τὴν εἰς πέντε χρόνους ἕως τῆς »17: χ. Μετὰ τὴν πενταετίαν ἐπῆγα εἰς τοῦ Πωγ. καὶ »ἐδούλευσα 5 μῆνας.» Καὶ ταῦτα περὶ ἑαυτοῦ ἐσημειώσατο ἰδίᾳ χειρὶ ὁ Κύριλλος, χρήσιμα διὰ τὴν βιογραφίαν του.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται, ὅτι τὴν ἑρμηνείαν τῆς Ἀποκαλύψεως ὁ Κύριλλος ἔγραψεν εἰς τὸ διάστημα ἓξ ἐτῶν, ἀφ' οὗ ἀντέγραψεν αὐτὴν δεκάκις χάριν τῶν φίλων αὐτοῦ, οἵτινες ἀπήτουν χειρόγραφα ταύτης, χρήσιμα εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ τοσοῦτον ἀλληγορικοῦ, ὅσον καὶ ὑψηλοῦ, πονήματος τοῦ ἐπιστηθίου φίλου τοῦ Ἰησοῦ, Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Ὅτι δ' οἱ σύγχρονοι σοφοὶ ἄνδρες ἀπεδίδοσαν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἀξίαν εἰς τὴν Ἑρμηνείαν ταύτην, τὴν πολύτομον, τοῦ Κυρίλλου, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Α'. τόμου εἰς τὸ ἄγραφον φύλλον πολλῶν ἐπιγραμμάτων, ἐν οἷς καὶ Λάμπρου τοῦ Φωτιάδου τοῦ πάνυ. Παρατιθέμεθα δ' ἐνταῦθα τὰ ἐπιγράμματα, ὅπως ἔχουσιν ἐκεῖσε, χάριν περιεργίας τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ Ἀθηναίου.

»Τοῦ Ἠσαΐου ἐκ Πρεμετῆς ὡς ἐκ τῆς βίβλου.

»ἐ....ω πέλω χ' ὡραῖα ἄνθεα τρέφω
»βλαστοὺς δὲ τερπνῶν ἐμπεπλησμένους φέρω
»θείων, ἔχω φυτουργὸν ἄνδρα, κρείττονα,
»ᾧ δὴ παραινῶ μισθὸν εὔκλειαν δότω.

»Τοῦ Ἐμμανουὴλ ἐκ Κοζάνης εἰς τὸν ἀναγνώστην.

»βίβλον ἀνελίσσων πολυΐδρείης μὴ ἀπόκνει,
»εἰ μέμαας γνῶναι Κύριλλον, οἷος ἔην,
»ὅς ῥ' ἐῇ ἰδμοσύνῃ, πολυϊδρείῃ θ' ἅμα, τήν δε
»ξύνθετο ἐπισταμένως ἐκ σοφίης κανόνων.
»Νούσῳ δ' ἀργαλέᾳ τε καὶ ἄλγεσι τειρόμενός περ
»εἰς ἐσθλὸν δ' ἔμπης ἤγαγε τήν δε πέρας.

»Τοῦ παππᾶ Ἰωάννου ἐκ Πρεμετῆς εἰς τὸν ἀναγνώστην.

»Μέλισσα τερπνὴ ξυλλέγουσα τ' ἄνθεα
»ταύτης γενοῦ μοι νουνεχῶς εὖ ἐργάτα.
»Δεῖ γὰρ μιμεῖσθαι πάντας ἐν τούτῳ πάνυ,
»μύρμηκα μόχθῳ ξυλλέγοντα τοῦ θέρους,
»ὅπως ἔχωσι πρόσφορον λόγου χάριν,

»πρὸς πάντα συντείνουσαν ἔνθεον βίον.
»πλέον δὲ πάντων γνῶσιν ἐκπεφασμένην
»Τούρκου, Λατίνου, τῶν λίαν ψυχοφθόρων.
»φθορὰν γὰρ αὕτη τοῦ κράτους τούτων λέγει.
»δίδωσι δ' αὖθις σθένος πιστῶν ξυλλόγῳ.
»τοίνυν διελθὼν τήνδε σπουδῇ καὶ πόθῳ
»εἴποις ἀληθεῖς τοὺς λόγους μου, φίλτατε.

»Τοῦ Νικολάου ἐκ Σκοπέλου εἰς τὸν ἀναγνώστην.

»Καλῶς ἴθυνεν ἁγίας 'Εκκλησίας»
»Θεῖος Κύριλλος τῆς 'Αλεξάνδρου φάος·
»Τούτου ὀπαδὸς καὶ ὁ τῆςδε τῆς βίβλου
»Πατὴρ Κύριλλος ἐκ Πέλοπος ὑπάρχων,
»'Αλληγορίας καὶ προγνώσεως τρόπους
»Κατὰ σκοπόν γε εἰσβάλοι καὶ εὐστόχως,
»Τήνδον διελθὼν ἀκριβῶς γνώσῃ, φίλε.

»Εἰς τὴν βίβλον παρὰ τοῦ ἀναγινώσκοντος στίχοι τοῦ ἄρ-»χοντος Λογοθέτου, Νέστορος.

»Τί δῆτ' ἀγὼν πρόκειται, ἆθλον δ' οὐδαμοῦ,
»Σὲ ἐς χεῖρας λαβοῦσιν, ὦ βίβλος φίλη,
»Ἄδειν, ἐπαινεῖν, εὖγε κἀξίως λέγειν;
»Τί δὴ ἐρωτᾷς; προὖπτον οὖν ἔχεις γέρας,
»πτυκτοὺς πίνακας καὶ ἑφερμηνεύματα
»ἅ σοι καμὼν Κύριλλος ἄσμενος φέρει,
»κἀμοὶ ἀγὼν οὖν, εἴπερ, ᾄδειν ἀσμένως.

»Ὡς ἀπὸ τῆς βίβλου τοῦ αὐτοῦ.

»Τυτθὸν ὅσον τλῆτε, ὦ θεοδέγμονες, ἀχνύμενοί περ
»ἄλγεα 'Οθμάνεω λυγρὰ, χέρας ἀάπτους
»ὔμμιν γάρ τοι ἐγὼν ἐρέω, λόγιον τό περ ἔσται,
»'Οθμάνεω ὄλεθρον καὶ κράτος εὐσεβέων.

»Εἰς τὴν βίβλον «*τοῦ σοφωτάτου Λάμπρου*» πρὸς τὸν ἀναγνώστην.

»Βίβλον διελθὼν, ἣν φέρεις ἐν χερσί σου,
»Κύριλλον ᾆδε, θεῖον ὑψίστου θύτην,
»ὅς καὶ μαθητῶν τῷ χορῷ στοιχούμενος,
»σκήνους τε λυγρῇ τῇ νόσῳ κακούμενος,
»ψυχὴν ἔτερπε ταῦτ' ἀόκνως συγγράφων.

»Τοῦ αὐτοῦ.

»Ἵμερος εὖτε λάϐῃσι τεὴν κραδίην πολυειδοῦς
»Ἰδμοσύνης, τεύξῃ τήνδε βίϐλον κατέχων.
»Τὴν κάμε πουλύπονος φὼς εἰδείης πραπίδεσι.
»Τοὔνεκ' ἄειδε σύ μοι ξυγγραφέως καμάτους.

»Εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας τοῦ Ἐμμανουὴλ τοῦ Ἰατροῦ.

»Σάλπιγξ ἐδείχθη τῷ βίῳ ἄλλη νέα
»περικροτοῦσα τοὺς βροτοὺς ἤδ' ἡ βίϐλος,
»ἥτις Κυρίλλου τοῦ σοφοῦ πέλει πόνος·
»δεῖ οὖν προσάγειν πάντας αὐτῷ πᾶν κλέος.
»Δέχου Μανουὴλ, σοῦ φίλου, δῶρον τόδε.

Ἐκ τῶν ἐπιγραμμάτων τούτων γίνεται κατάδηλον, ὅτι ὁ Κύριλλος ἦν σοφὸς ἀνὴρ καὶ διδάσκαλος ἐν Βουκουρεστίῳ, ὡς ἰδίᾳ ὁ πολὺς Λάμπρος λέγει «*ὃς καὶ μαθητῶν τῷ χορῷ στοιχούμενος,*» συνέγραφε δὲ τὴν βίϐλον ὑπὸ νόσου κατεχόμενος· ἡ δὲ βίϐλος εὕρατο μεγάλην ὑποδοχὴν τότε παρὰ τοῖς λογίοις καὶ λοιποῖς, ὡς πραγματευομένη καὶ περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Ὀθωμανῶν, δι' ἣν ἐκθύμως τότε εἰργάζετο *ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία*, εἰς ὀργασμὸν διατελοῦσα, καὶ πάντας τοὺς παιδείας γευσαμένους πρὸς ἑαυτὴν ἀδιασπάστως ἐφελκύουσα.

Περὶ δὲ τῆς ἐν σελ. 6 καὶ ἑ. τοῦ Ἀθηναίου παρατηρήσεως τοῦ κ. Γεδεὼν ὅτι «κατὰ πρῶτον ἐμάθομεν τὸν φιλόπονον Ἁγιο»ρείτην κατὰ τὴν τελευταίαν ἐν τῷ ἁγίῳ Ὄρει περιοδείαν ἡμῶν, »ὅτε ἐν τῇ τῆς Μεγίστης Λαύρας παλαιφάτῳ βιϐλιοθήκῃ ἀνεύ»ρομεν τήν τε ἱστορίαν τοῦ Κυρίλλου» κτλ. παρατηροῦμεν ἐν τέλει σύμφωνα τοῖς ἀνωτέρως ῥηθεῖσι περὶ Κυρίλλου, ὅτι οὗτος δὲν φαίνεται ὑπάρχων Ἁγιορείτης· ὀνομάζεται δὲ «*Λαυριώτης*», ὡς ἀνήκων τῇ ἐν Πελοποννήσῳ Μονῇ τῆς ἱερᾶς Λαύρας, ὡς αὐτὸς μαρτυρεῖ περὶ ἑαυτοῦ εἰς δύο μέρη τῆς χειρογράφου Ἑρμηνείας τῆς Ἀποκαλύψεως· ὅθεν ὁ Ζαβίρας διχοτομῶν τὸν Κύριλλον (1), φαίνεται μᾶλλον προσεγγίζων τῇ ἀληθείᾳ· ἐπειδὴ ἄλλος ἦν Κύριλλος λαυριώτης ὁ Ἁγιορείτης, καὶ ἄλλος Κύριλ-

(1) Ζαβίρα Νέα Ἑλλὰς ἢ Ἑλλην. Θέατρον ἐκδοθὲν ὑπὸ Γ. Κρέμου. Ἀθήν. 1872. Βίος Καλλινίκου β'. σελ. 400—401—κεξ.—

λος λαυριώτης ὁ Πατρεύς· τὸ δ' ἐπίθετον «*λαυριώτης*» ἦν τὸ συγχέαν τοὺς δύο Κυρίλλους εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον· πολὺ δ' ὀρθῶς ὁ μακαρίτης Σοφοκλῆς Κ. Οἰκονόμος (1) ἐπεδιορθώσατο τὸν Πετραῖον εἰς Πατρέα, παραδεχθεὶς τὴν μαρτυρίαν τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συνδρομητῶν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ (Τόμ. β'. σελ. 525), ἐν ᾧ ὑπογράφεται οὕτως: «*ὁ ἀρχιμανδρίτης τῆς ἱερᾶς* »*Λαύρας τῶν Πατρῶν καὶ ἑρμηνευτὴς τῆς Ἱερᾶς Ἀποκα-* »*λύψεως*.» Τὴν ὀρθότητα ταύτην τοῦ μακαρίτου Σοφοκλέους Οἰκονόμου ἐν τῇ διορθώσει τοῦ ὀνόματος ἀποδεικνύει καὶ ἡ ἤδη ἐν τοῖς χειρογράφοις τόμοις τῆς Ἑρμηνείας τῆς Ἀποκαλύψεως ἀναγνωσθεῖσα δὶς ὑπογραφὴ τοῦ Κυρίλλου, ἐν ᾗ αὐτὸς ἑαυτὸν καλεῖ Πατρέα καὶ ἀνήκοντα εἰς τὴν ἁγίαν Λαύραν τῶν Πατρῶν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἐκ τούτου γίνεται κατάδηλον, ὅτι ἕτερος ἦν ὁ τὸ Πατριαρχικὸν Χρονικὸν συντάξας Κύριλλος ὁ λαυριώτης, ἀνήκων εἰς τὴν μεγάλην Λαύραν τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ οὐχὶ εἰς τὴν τῆς Πελοποννήσου.(*)

Ἔγραφον ἐν Θουρίᾳ 14 Σεπτεμβρίου 1877.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΕΤΡΙΔΗΣ, σχολάρχης.

---

(1) Σ. Οἰκονόμου περὶ Μάρκου τοῦ Κυπρίου· σελ. 34 ὑποσημ. ἐν Ἀθήν. 1843.

(*) Πρὸ τοῦ κ. Πετρίδου ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀθηναίου ὁ κ. Στ. Κρῖνος τὰ ἑξῆς περὶ τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου.

Φίλε κ. Καστόρχη.

Ἀναγινώσκων τὰ περὶ Κυρίλλου Πατρέως ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τοῦ Ἀθηναίου, ἐνεθυμήθην ὅτι ἐν τῇ ἐμῇ βιβλιοθήκῃ ὑπάρχει βιβλίον, ὅπερ ἦν ἄλλοτε κτῆμα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Κυρίλλου· καὶ πράγματι εἰς τὴν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ μου ὑπάρχουσαν ἐπίτομον λογικὴν καὶ ῥητορικὴν τέχνην τοῦ Βικεντίου Δαμῳδοῦ ὑπάρχει γεγραμμένον τὸ ἑξῆς·

«Ἐκ τῶν τοῦ Κυρίλλου Πατραίου Πελοποννησίου τοῦ ἐκ Λαύρας τῆς ἐγγὺς Καλαβρυτῶν.»

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΒΥΚΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑ.

§ 1.

Ἐκ τῶν ὡραίων καὶ διδακτικῶν παραδόσεων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἶνε καὶ τὸ διήγημα περὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς διὰ γεράνων ἐκδικήσεως τοῦ Ῥηγίνου ποιητοῦ Ἰβύκου. Ἀλλὰ τὸ διήγημα τοῦτο, διαλαμβάνον περὶ γεγονότος τελεσθέντος κατὰ τὸν 6ον π. χ. αἰῶνα, τοσοῦτον ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ἠμαυρώθη καὶ μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ χρόνου, ὥστε ἀσαφὲς καὶ ποικίλον ἐγένετο. Βεβαίως τὴν σήμερον ἡ τελεία τῶν περὶ τούτου ἐξακρίβωσις ἀποβαίνει ἀδύνατος· ἀλλ' ἂν διά τινων βασίμων εἰκασιῶν πειραθῶμεν νὰ εἴπωμέν τι πιθανὸν καὶ εὔλογον περὶ γεγονότος τόσον ἀορίστως καὶ διαφόρως παραδιδομένου ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἡ ἀπόπειρα ἡμῶν αὕτη οὔτε περιττὴ ἔσται οὔτε ὅλως ἀνωφελής.

Οὐδεὶς σχεδὸν ἀγνοεῖ τὸ οὐσιῶδες τοῦ προκειμένου διηγήματος, ὅπερ κατὰ τὸν Σουΐδαν (Τόμ. Α', σελ. 935. Bernh.) ἔχει ὡς ἑξῆς: «Συλληφθεὶς δὲ—ὁ Ἴβυκος—ὑπὸ λῃστῶν ἐπ' ἐρημίας ἔφη κἂν τὰς γεράνους, ἃς ἔτυχεν ὑπερίπτασθαι, ἐκδίκους γενέσθαι· καὶ αὐτὸς μὲν ἀνῃρέθη. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν λῃστῶν εἷς ἐν τῇ πόλει θεασάμενος γεράνους ἔφη· Ἴδε, αἱ Ἰβύκου ἔκδικοι· ἀκούσαντος δέ τινος καὶ ἐπεξελθόντος τῷ εἰρημένῳ, τό τε γεγονὸς ὡμολογήθη καὶ δίκας ἔδωκαν οἱ λῃσταί.» Ταῦτα διδάσκει ἡμᾶς ὁ Λεξικογράφος, προειπὼν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ ποιητοῦ καὶ περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἤκμασεν· ἀλλὰ πᾶς τις, νομίζομεν, ὁμολογεῖ τὴν ἀνακρίβειαν μεθ' ἧς ἐκτίθεται τὸ γεγονός, διότι οὔτε ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἐφονεύθη ὁ ποιητής, ὁρίζεται, οὔτε ποῦ ἀνεκαλύφθησαν οἱ ἐκείνου φονεῖς, οὔτε ὑπὸ τίνων ἐτι-

---

Καὶ τόδε ξὺν τοῖς ἄλλοις μαρτυρεῖ, φρονῶ, ὅτι ὅσα εὑρίσκονται ἐπιγεγραμμένα εἰς τὰ παλαιὰ βιβλία, ἤθελον χρησιμεύσει, ἂν συνελέγοντο, εἰς πληροφορίαν καὶ διάκρισιν τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν λογίων. Ὑγίαινε.

10 Σεπτεμβρίου 1877.

Σ. Δ. ΚΡΙΝΟΣ.

μωρήθησαν. Μετὰ τῆς αὐτῆς ἀσαφείας διηγοῦνται τὸ πρᾶγμα καὶ ὁ Πλούταρχος (Ἠθικ. Τόμ. Α', σελ. 617. Dübner) καὶ ὁ Νεμέσιος (Περὶ φύσ. ἀνθρ. ΜΒ', 161), προςθέτουσι δὲ μόνον ὅτι ἡ ἀνακάλυψις τῶν φονέων ἐγένετο ἐν θεάτρῳ, ὅπου ἐκάθηντο αὐτοί, καὶ ἰδόντες διερχομένας γεράνους, ἐψιθύρισαν μετὰ γέλωτος πρὸς ἀλλήλους τὴν ἐσχάτην ῥῆσιν τοῦ ἀτυχοῦς ποιητοῦ.

Ἀντίπατρος δὲ ὁ Σιδώνιος ἐν ἐπιγράμματι εἰς Ἴβυκον τὸν λυρικὸν (Ἀνθ. Παλ. VII, 745) λέγει ὅτι ἀπελθὼν ὁ ποιητὴς ἔκ τινος νήσου καὶ εἰς ἔρημον ἀκτὴν ἀφικόμενος, ἐφονεύθη ἐκεῖ ὑπὸ φιλοκερδῶν ληστῶν, οἵτινες διὰ γεράνων ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἐτιμωρήθησαν ἐν τῇ Σισυφίᾳ γῇ, δηλ. τῇ Κορίνθῳ.

Ἴβυκε, λῃσταί σε κατέκτανον, ἔκ ποτε νήσου
βάντ' ἐς ἐρημαίην ἄστιβον ἠϊόνα,
ἀλλ' ἐπιβωσάμενον γεράνων νέφος, αἵ τοι ἵκοντο
μάρτυρες ἄλγιστον ὀλλυμένῳ θάνατον.
Οὐδὲ μάτην ἰάχησας, ἐπεὶ ποινῆτις Ἐρινὺς
τῶνδε διὰ κλαγγὴν τίσατο σεῖο φόνον
Σισυφίην κατὰ γαῖαν.

Ἐν τῷ ἐπιγράμματι τούτῳ δύο τινὰ ποιοῦσι μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην: τὸ ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ λεγόμενον «ἔκ ποτε νήσου» καὶ τὸ κατωτέρω μαρτυρούμενον ὅτι οἱ ἀποκτείναντες τὸν Ἴβυκον ἐτιμωρήθησαν ἐν Κορίνθῳ, ἐξ οὗ ἀναγκαζόμεθα νὰ ὑπονοήσωμεν ὅτι καὶ τὸ ἔγκλημα ἐν τῇ Κορινθίᾳ γῇ ἐτελέσθη· καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου παρακατιόντες θέλομεν εἴπῃ, τὸ δὲ δεύτερον φαίνεται ἡμῖν οὐδεμιᾶς πίστεως ἄξιον ὡς εἴδησις ἀπιθανωτάτη καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἀνεξήγητος καὶ ἀπαράδεκτος. Ταύτην ὅμως τὴν ἐσφαλμένην εἴδησιν ἀπεδέξατο ὁ διάσημος τῆς Γερμανίας ποιητὴς Schiller ἐν τῷ ποιήματι Die Kraniche des Ibycus (=αἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου), παραστήσας ἐν αὐτῷ τὸν Ἴβυκον ἐρχόμενον ἀπὸ Ῥηγίου εἰς Κόρινθον χάριν τῶν Ἰσθμιακῶν ἀγώνων, φονευόμενον ἐν τῷ ἄλσει τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἐκδικούμενον ἐν τῷ Κορινθιακῷ θεάτρῳ διὰ γεράνων, αἵτινες ἐγένοντο πρόξενοι τῆς ἀνακαλύψεως τῶν φονέων καθ' ὃν τρόπον ἀναφέρουσι πάντες οἱ συγγραφεῖς.

᾿Αλλ᾿, ὡς εἴπομεν, ἡ μετατόπισις αὕτη τοῦ διηγήματος εἶνε ὅλως ἀπαράδεκτος, διότι οὐδεμίαν ἔχομεν ἀσφαλῆ μαρτυρίαν περὶ τοῦ ὅτι ὁ ποιητὴς ἀπῆλθέ ποτε εἰς Κόρινθον. ᾿Εντεῦθεν ὅμως προκύπτει τὸ ζήτημα διὰ τίνα λόγον μετηνέχθη τὸ γεγονὸς ἐκεῖσε. Ὁ Φ. Σνειδεβῖνος, ἐκδότης καὶ ἑρμηνευτὴς τῶν τοῦ ᾿Ιβύκου ἀποσπασμάτων (Ibyci Rhegini carminum reliquiæ, Gottingæ, 1833), εἰκάζει πιθανῶς ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἐκτιθέμενα περὶ τοῦ Μεθυμναίου κιθαρῳδοῦ ᾿Αρίονος, ἐμφερῆ ὄντα πρὸς τὰ τοῦ ᾿Ιβύκου, συνέμιξαν ἀμφοτέρους τοὺς λυρικούς, «ὅθεν ὁ τοῦ Ῥηγίνου ποιητοῦ φόνος κατὰ πλάνην μετηνέχθη εἰς Κόρινθον» (προλεγ. σελ. 26).

§ 2.

᾿Εκ τῶν εἰρημένων καταφαίνεται πόσον ἀορίστως καὶ ἀνακριβῶς παραδίδοται ἡμῖν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος διήγημα. Τῶν συγγραφέων οἱ μὲν διὰ φράσεων γενικῶν καὶ συντόμων ἀφηγοῦνται τὸ γεγονὸς προσέχοντες μᾶλλον τὸν νοῦν εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἔννοιαν, οἱ δὲ παρέχουσιν ἡμῖν εἰδήσεις σφαλερὰς καὶ ἀπαραδέκτους οἵας ἐδύνατο νὰ δημιουργήσῃ τοῦ χρόνου τὸ μῆκος καὶ ἡ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα παράδοσις. Διὰ τοῦτο, ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ εἴπομεν, ἡ τελεία τοῦ διηγήματος ἐξακρίβωσις ἀποβαίνει τανῦν ἀδύνατος· μόνον δ᾿ ἐκ τῶν δεδομένων μαρτυριῶν δυναταί τις εἰκάζων νὰ εἴπῃ τι πιθανὸν περὶ τούτου. Ὁ προμνημονευθεὶς Σνειδεβῖνος, στηριζόμενος εἰς ἀδέσποτόν τι ἐπίγραμμα τῆς Παλατίνης ᾿Ανθολογίας, εἰκάζει ὅτι ὁ ποιητὴς ἐφονεύθη οὐ μακρὰν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ὁ δὲ φόνος ἀνεκαλύφθη ἐν τῷ Ῥηγίῳ. ᾿Αλλὰ νομίζομεν ὅτι εἰς βεβαιοτέρας καὶ μᾶλλον εὐλόγους εἰκασίας ἄγει ἡμᾶς γνωστόν τι χωρίον τοῦ ᾿Ιαμβλίχου· ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἐν τῷ Λόγῳ περὶ τοῦ Πυθαγορείου βίου, ἀφηγούμενος (ἐν κεφ. ΚΖ΄) πολλὰ ἐπαινούμενα τῶν ὁμιλητῶν τοῦ Πυθαγόρου, ἀναφέρει καὶ τὸ ἀκόλουθον:

«Καὶ τὸ μεταφερόμενον δὲ ὑπὸ τῶν ἀγνοούντων εἰς τόπους ἑτέρους, ἐν Κρότωνι γενέσθαι λέγουσιν, ὅτι θέας οὔσης, καὶ γεράνων ὑπὲρ τοῦ θεάτρου φερομένων, εἰπόντος τινὸς τῶν κα-

ταπεπλευκότων πρὸς τὸν πλησίον καθήμενον· ὁρᾷς τοὺς μάρτυρας; ἐπακούσας τις τῶν Πυθαγορείων ἤγαγεν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ τῶν Χιλίων ἀρχεῖον, ὑπολαβὼν ὅπερ ἐλέγχοντες τοὺς παῖδας ἐξεῦρον, καταπεποντικέναι *τινὰς* τὰς ὑπὲρ τῆς νεὼς πετομένας γεράνους μαρτυρουμένους» (σ. 126. Kiessling). Ὁ παλαιὸς ἐκδότης τοῦ Ἰαμβλίχου Λ. Κουστῆρος σειμειοῦται εἰς τὸ προκείμενον χωρίον τὰ ἑξῆς: «Ὁμοίαν σχεδὸν ἱστορίαν περὶ τοῦ Ἰβύκου ἕτεροι διηγοῦνται». Ἡμεῖς ἀδιστάκτως πιστεύομεν ὅτι καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ Ἰβύκου πρόκειται, διότι οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει διήγημα τῆς αὐτῆς φύσεως τῷ τοῦ Ῥηγίνου ποιητοῦ. Παρατηρητέον δ' ὅμως ὅτι τὸ κείμενον φέρει «τ ι ν ά ς», ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς μαρτυροῦσιν ὅτι εἷς—ὁ Ἴβυκος ὑπῆρξε τὸ θῦμα τῶν κακούργων ἐκείνων. Πρὸς λύσιν τῆς διαφωνίας ταύτης εἰκάζει τις κατὰ πρῶτον μὴ ὁ Ἴβυκος εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ὑπηρέτην τινά· καὶ τῷ ὄντι θεράποντα τοῦ Ἰβύκου ἀναφέρει Πτολεμαῖος ὁ Ἡφαιστίων ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου (σ. 148 β 38. Bekker), ὀνόματι Ἡρακλῆν, ἀλλ' οὗτος, λέγει, ἐκαύθη ζῶν, διότι συνήργησε μετὰ τῶν λῃστῶν κατὰ τοῦ δεσπότου. Διὰ ταῦτα φρονοῦμεν ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ πρέπει νὰ γραφῇ *τινὰ* ἀντὶ τοῦ *τινὰΣ*, ὅπερ προέκυψεν ἐκ γραφικῆς ἀφομοιώσεως πρὸς τὸ ἀμέσως ἑπόμενον *τὰΣ*, καὶ ἡ μετοχὴ ὀφείλει νὰ τραπῇ εἰς ἑνικόν: «καταπεποντικέναι *τινὰ* τὰς ὑπὲρ τῆς νεὼς πετομένας γεράνους μαρτυρούμεν*ον*». Οὕτω δὲ γράφοντες τὸ χωρίον ποιούμεθα βεβαιότερον τὰς ἑξῆς εἰκασίας:

Α'.— Ὅτι ὁ Ἴβυκος ἀπέθανε ῥιφθεὶς ὑπὸ ναυτῶν εἰς τὴν θάλασσαν. Τοῦτο δὲ βεβαίως συνέβη κατὰ τὸν πλοῦν τοῦ ποιητοῦ ἀπὸ Σάμου εἰς Ῥήγιον (παράβαλλε νῦν καὶ τὴν φράσιν τοῦ Ἀντιπάτρου «ἔκ ποτε νήσου»· σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Ἀντίπατρος εἶνε ὁ ἀρχαιότερος πάντων τῶν περὶ τοῦ διηγήματος τούτου διαλαβόντων συγγραφέων)· διότι ὑπάρχει μεμαρτυρημένον ὑπὸ τοῦ Σουΐδα, ὅτι ὁ Ἴβυκος ἦλθε ποτὲ εἰς τὸν τύραννον τῆς Σάμου Πολυκράτην, πιθανὸν δὲ φαίνεται ὅτι ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐπέβαινε πλοίου Κροτωνιατῶν. Ἀλλ' οἱ ναῦται, ἀνακαλύψαντες ὅτι ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ πολὺν

θησαυρόν, ἀπεφάσισαν καὶ ἔῤῥιψαν τὸν ποιητὴν εἰς τὴν θάλασσαν ἵνα σφετερισθῶσι τὰ χρήματα, ἀπαράλλακτα ποιήσαντες ὅπως οἱ Κορίνθιοι πορθμεῖς τοῦ Ἀρίονος. Ἐρχόμενος δὲ ὁ Ῥηγῖνος ποιητὴς ἀπὸ τῆς αὐλῆς τοῦ Πολυκράτους βεβαίως θὰ ἦτο πλήρης χρυσίου, διότι καὶ φιλόμουσος ἦτο ὁ τύραννος, καὶ τὰ δῶρα δι' ὧν ἀντήμειβε τοὺς ποιητὰς θὰ ἦσαν ὁπωσδήποτε ἀνάλογα τῶν ἀπείρων αὐτοῦ καὶ παροιμιωδῶν χρημάτων (ἴ. Stallb. εἰς Πλάτ. Μεν. 90 Α).

Β'.— Ὅτι ἡ πρᾶξις τῶν ναυτῶν ἀνεκαλύφθη ἐν Κρότωνι, διότι μόνον ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἐδύναντο ἐκεῖνοι γελῶντες νὰ εἴπωσι τὴν ἐσχάτην ῥῆσιν τοῦ δυστυχοῦς ποιητοῦ· ἡ δὲ ῥῆσις αὕτη ἐγένετο αἰτία τῆς ἀνευρέσεως τῶν αὐτουργῶν, διότι ἠκούσθη ὑπό τινος ὀξύνου καὶ πεπειραμένου Πυθαγορείου, ὑπονοήσαντος τὸ γενόμενον καὶ ἀγαγόντος ἀμφοτέρους ἐκείνους εἰς τὸ ἀρχεῖον τῶν χιλίων. Οὗτοι δὲ ἦσαν χίλιοι ἄνδρες, διοικηταὶ τῆς πολιτείας τῶν Κροτωνιατῶν καὶ αἱρετοὶ ἀπὸ τιμημάτων, καθὰ εἰκάζει ὁ Müller (Die Dorier, Τόμ. 2, σ. 179). Καὶ κατ' ἀρχὰς μέν, ὡς φαίνεται, ἠρνοῦντο οἱ ἔνοχοι τὴν πρᾶξιν, εἶτα δ' ὅμως προσαχθέντων τῶν παίδων, τ. ἔ. τῶν ὑπηρετῶν τοῦ πλοίου, ἐξηλέγχθη τὸ ἔργον καὶ δίκας ἔδωκαν οἱ αὐτουργοί.

Ταῦτα δυνάμεθα μετὰ πιθανότητος νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν. Τοῦ Ἰαμβλίχου ἡ διήγησις πολλὰς ἔχουσα τὰς λεπτομερείας δύναται εὐλόγως νὰ θεωρηθῇ ὡς πλησιέστερον κειμένη πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἢ πᾶσα ἄλλη γενικὴ καὶ ἀόριστος· διὰ τοῦτο δ' ἐνομίσαμεν ὅτι αἱ ἐξ αὐτῆς εἰκασίαι εἶνε πιθανώτεραι καὶ βεβαιότεραι τῶν ἄλλων. Πολὺ δὲ θὰ συνετέλει εἰς τὴν κύρωσιν τῶν εἰκασιῶν τούτων, ἂν ὡρίζετο ὑπό τινος συγγραφέως ὁ χρόνος ἐφ' ὃν διέτριψεν ὁ Ἴβυκος παρὰ τῷ Πολυκράτει. Ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδεὶς εἶπέ τι περὶ τούτου, μόνον δ' ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Θεόδωρος Πανόφκας λέγει ὅτι διέμεινεν ἐκεῖ *ἔτη τινά*, ἐπάγων μάρτυρα καὶ τὸν Σουΐδαν: Ibycum Reginum lyricum poetam migrasse Samum perque *aliquot annos* apud Polycratem degisse docet Suidas (Res

Samiorum, σελ. 36)· ἀλλ' ὁ Σουΐδας οὐδὲ λέξιν εἶπε περὶ τοῦ χρόνου ἐφ' ὃν διέμεινεν ὁ Ῥηγῖνος ποιητὴς ἐν τῇ Σάμῳ. Αἱ ἡμέτεραι εἰκασίαι ἀπαιτοῦσι βεβαίως νὰ δεχθῶμεν ὅτι πολὺν χρόνον διέτριψε παρὰ τῷ Πολυκράτει, διότι ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἐξάγεται ὅτι ἀφίκετο εἰς τὴν πρεσβυτικὴν ἡλικίαν. Οὕτως ἐν τῷ περιβοήτῳ ἐκείνῳ ἀποσπάσματι, ὅπερ διέσωσεν ἡμῖν ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος εἰς Παρμενίδην 137 Α, λέγων ὁ Ἴβυκος ὅτι φοβεῖται τὴν ἔφοδον τοῦ Ἔρωτος, ἀπεικάζει ἑαυτὸν πρὸς γηραλέον καὶ ἀθλοφόρον ἵππον, ὅστις γινώσκων ἤδη ἐκ πείρας τὰ δεινὰ τῶν ἀγώνων, ἄκων φέρεται εἰς ἅμιλλαν μετὰ νεαρῶν καὶ ἀκμαίων ἵππων·

Ἦ μὰν τρομέω νιν (=τὸν Ἔρωτα) ἐπερχόμενον
ὥστε φερέζυγος ἵππος ἀεθλοφόρος ποτὶ γήρᾳ
ἀέκων σὺν ὄχεσφι θοοῖς ἐς ἅμιλλαν ἔβα.

§ 3.

Κατὰ τὰ προηγηθέντα ἀφηγούμεθα ὡς ἑξῆς τὸ περὶ τῶν γεράνων τοῦ Ἰβύκου διήγημα.

Ὁ Ἴβυκος, ἐπιφανὴς λυρικὸς ποιητής, ἐκ Ῥηγίου τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καταγόμενος καὶ ἀκμάσας τὸ 540 π. Χ., ἦλθε ποτὲ εἰς τὸν τύραννον τῆς Σάμου Πολυκράτην, φημιζόμενον διὰ τὸν παροιμιώδη αὐτοῦ θησαυρὸν καὶ διὰ τὴν ἔνθερμον πρὸς τὰς Μούσας φιλίαν. Διατρίψας δ' ὁ ποιητὴς ἐν τῇ Σάμῳ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον καὶ πολλῶν ἀγαθῶν πλησθείς, ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν φίλην αὐτοῦ πατρίδα τὸ Ῥήγιον. Ἐπιβὰς δὲ πλοίου Κροτωνιατικοῦ, ἐπανέκαμπτεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ, ὅτ' ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλοῦ, ἀνακαλύψαντες οἱ ναῦται ὅτι εἶχε χρήματα πολλά, ἐξέρριψαν αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν ἵνα σφετερισθῶσι τὸν θησαυρόν. Ὁ δυστυχὴς ποιητὴς περιελθὼν εἰς τὴν ἐσχάτην στιγμὴν καὶ οὐδένα ἔχων βοηθὸν ἢ μάρτυρα, εἶδεν ἐξαίφνης περὶ αὐτὸν πετομένας γεράνους καὶ ἐν τῇ ἐλλείψει πάσης ἐλπίδος ἀποταθεὶς πρὸς ἐκείνας «ὑμεῖς, εἶπεν, ὦ γέρανοι, ἔστε οἱ μάρτυρές μου»· καὶ αὐτὸς μὲν κατεποντίσθη, τὸ δὲ πλοῖον κατέπλευσεν εἰς τὸν Κρότωνα. Ἡμέραν δέ τινα

τελουμένου θεάτρου καὶ κατὰ τύχην διερχομένων γεράνων, εἶπέ τις τῶν ναυτῶν εἰς τὸν παρακαθήμενον ἑταῖρον αὐτοῦ: «βλέπεις τοὺς μάρτυρας;» Ἡ φράσις αὕτη μεγάλην ἐποίησεν ἐντύπωσιν εἴς τινα ὀξύνουν Πυθαγόρειον ὅστις, ὑπονοήσας τὰ γενόμενα, ἤγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸ ἀρχεῖον τῶν χιλίων· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπηρνοῦντο τὴν πρᾶξιν, εἶτα δ' ὅμως προσαχθέντων τῶν παίδων τοῦ πλοίου ἐξηλέγχθη τὸ ἔργον καὶ δίκας ἔδωκαν οἱ αὐτουργοί.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο διεβοήθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα ὡς τεκμήριον μέγα τῆς Θείας Προνοίας, καὶ παροιμία προὔκυψεν «αἱ Ἰβύκου γέρανοι», ἰσοδύναμος οὖσα τῷ ῥητῷ τοῦ Μενάνδρου

Ἔστι δίκης ὀφθαλμὸς ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾷ.

(ἴ. Ζηνοβ. Ἐπιτομ. Ι. 37).

Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Μαΐου 1877.

Σ. Δ. ΒΑΛΒΗΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΤΟ ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΝ ΤΟΠΩΝ.

Αἱ ἐπιγραφαὶ ἃς ἐκδίδω σήμερον εἶναι μὲν εὑρημέναι περὶ τὸ Ἀσκληπιεῖον, ἀλλ' ὄχι πᾶσαι ἐντὸς τοῦ χώρου ὅπου αἱ πρότεραι. Τινὲς αὐτῶν εὑρέθησαν ὀλίγον ἀπωτέρω, περὶ οὗ πρέπει τινὰ νὰ εἴπω, ὄχι τόσον διότι εἰς ἑρμηνείαν των συμβάλλεταί τι ὁ τόπος ὅπου εὑρέθησαν, ἀλλὰ διότι αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὁ τόπος οὗτος ἔχει σπουδαιότητα δι' ὅσα ἔδειξε κτίσματα.

Λέγω λοιπόν, ὅτι ἀπὸ πέντε ἤδη καὶ πλέον μηνῶν αἱ σκαφαὶ τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἀθηνῶν Ἑταιρίας γίνονται ὄχι πλέον ἔσω τοῦ καλουμένου Σερπεντζέ, ἀλλὰ ἔξω αὐτοῦ πρὸς μεσημβρίαν τῆς γνωστῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν ἁψίδων, τῆς ἐκτεινομένης μεταξὺ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου καὶ τοῦ ἐπὶ Ῥηγίλλῃ ᾠδείου τοῦ Ἡρῴδου, καὶ ἤδη πλησιάζομεν εἰς τὸ τέλος καὶ τούτου τοῦ ἔργου. Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν χωμάτων ὅσα ἀπ' αἰώνων ἐσωρεύθησαν ἐπὶ τοῦ ἐκτεταμένου τόπου, τοῦ με-

ταξὺ τῶν ἀψίδων καὶ τῆς νῦν δενδροφύτου λεωφόρου, ἤδη ἀπεκομίσθη καὶ γυμνωθέντος τοῦ παρθενικοῦ ἐδάφους ἐνεφανίσθησαν, πλὴν θεμελίων ἑνὸς ἀρχαίου τετραγώνου κτιρίου καὶ ἀσήμων τινῶν τειχίων καὶ πίθων καὶ αὐλάκων καὶ ὑπονόμων ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διεσπαρμένων, μάλιστα πρὸς ταῖς ἀψίσιν ἀνέλπιστα τῇ ἀληθείᾳ πράγματα. Τίς ποτ' ἐφαντάζετο, ὅτι ἡ σειρὰ ἐκείνη τῶν ἐκ πωρίνου λίθου ἀψίδων(*) ἠδύνατο νὰ ἔχῃ κατωτάτω καὶ ἔξωθεν, ἤτοι πρὸς μεσημβρίαν, ὡς ἐπικάλυμμα κρηπῖδα ὑμηττίου μαρμάρου, ἱκανῶς ὑψηλὴν (μέτρ. 1,66) καὶ ἐκ τριῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν κατεσκευασμένην, καθ' ἅπαν τὸ μῆκος διήκουσαν ἐπὶ μέτρα 163 ὁμοιοτάτην δὲ πρὸς τὴν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ᾠδείου τοῦ Ἡρῴδου καὶ συνάπτουσαν ταύτῃ ὀργανικῶς; Καὶ ὅμως οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα (**). Ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς κρηπῖδος δόμοι πλίνθων πωρίνων ἀποτελοῦσι τοῖχον ὑψούμενον ἱκανῶς, ὅμοιον μὲν καὶ τοῦτον τῷ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ ᾠδείου πλευρᾶς, οὐ σωζόμενον δὲ πανταχοῦ κατὰ τὸ πρῶτόν του καλὸν σχῆμα, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἐπεσκευασμένον μὲ χρῆσιν ἀμμοκονίας, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ κεράμων. Ὅπου δὲ ὁ τοῖχος οὗτος δὲν φθάνει ἕως ἄνω, ἐκεῖ βλέπομεν τὸ ὀπίσω αὐτοῦ μεταξὺ τῶν ποδαρικῶν τῶν ἀψίδων μέρος ὄχι κενόν, ὥς τις θὰ ὑπέθετε, ἀλλὰ γεμισμένον μὲ δόμους πωρίνων λίθων κανονικούς, μόνον δὲ μέχρι τινός· ὅπου δὲ καὶ οὗτος ὁ τοῖχος ἔχει ἐκλείψει καὶ ἔμεινε κενὸν τὸ μεταξὺ τῶν ποδαρικῶν μέρος,

(*) Εἶναι αὗται νῦν πρῶτον ἀκριβῶς ἀριθμηθεῖσαι τεσσαράκοντα δύο' λογιζομένων ὁμοῦ ὡς εἰκὸς καὶ τῶν χασμάτων ἔνθα κατεστράφη ὑπὸ τοῦ χρόνου τὸ σχῆμα τῶν ἀψίδων ἢ ἐγεμίσθη δι' ἐπισκευῶν μεταγενεστέρων καὶ φαίνεται οἷον συνεχὴς τοῖχος εἰς τὸν ἐπιπολαίως παρατηροῦντα. Ἤδη δέ τινα τῶν μεταγενεστέρων γεμισμάτων καθῄρεσεν ἡ Ἑταιρία καὶ μέλλει καὶ ἄλλα νὰ καθαιρέσῃ, ὅπου εἶναι δυνατὸν τοῦτο νὰ γένῃ ἄνευ βλάβης τοῦ ἀψιδωτοῦ σχήματος.

(**) Ἐφάνη μὲν ἤδη καὶ πρὸ ἐτῶν τινῶν, ὅτε ἡ Ἑταιρία ἐκεῖ ἔσκαψεν, αὕτη ἡ συνέχεια τοῦ μαρμαρίνου κρηπιδώματος ἀπὸ τοῦ ᾠδείου ἐπὶ τὸν τοῖχον τῶν ἀψίδων, ἀλλ' ὑπετίθετο, ὅτι μέχρι τινὸς μόνον ἐχώρει, καὶ οὐδεὶς ἐπίστευεν, ὅτι θὰ παρετείνετο οὕτως ἐπὶ πολὺ καὶ μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τῶν ἀψίδων.

ἐκεῖ τέλος βλέπομεν τὸν ὀπίσω παχὺν ἐκ τροχμαλοπαγῶν λίθων συγκείμενον τοῖχον, ὅστις συγκρατεῖ τὸν ἄνω ὑψηλότερον τόπον. Καὶ τί δὲ ἄλλο; Ἐφάνη, ὅτι ἡ ἐπικεκαλυμμένη αὕτη καὶ γεμισμένη γραμμὴ τῶν ἀψίδων, ἐρειδομένη ὡς ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ ὄπισθέν της ἐκ τροχμαλοπαγῶν λίθων τοίχου, δὲν ᾠκοδομήθη τὸ πάλαι οὕτως ἁπλῶς, ἵνα ὑποστηρίζῃ μόνον ἐπὶ πλέον τὸν ἀνωτέρω ὑψηλότερον τόπον, ἐφ' οὗ τὸ Ἀσκληπιεῖον καὶ ἄλλα ἱερά, ἀλλὰ ἐκτίσθη ποτὲ καὶ ὡς ὀπίσθιος τοῖχος αὐτοτελοῦς στοᾶς μακρᾶς, ἥτις εἶχε πρὸς μεσημβρίαν κίονας ἢ πεσσοὺς ἐν διπλῇ σειρᾷ καὶ ἦτο πάντως ἐστεγασμένη, ἵνα περιπατῶσιν ὑπ' αὐτὴν ἄνθρωποι. Τοῦτο κατεδείχθη σαφῶς νῦν ἐκ τῶν πολλῶν ἐν συμμέτρῳ ἀπὸ τοῦ ἐπικαλύπτοντος τὰς ἀψίδας τοίχου ἀποστάσει ἀναφανέντων κατωρύχων στυλοβατῶν τῶν ποτὲ κιόνων ἢ πεσσῶν καὶ ἐκ τοῦ ἀπωτέρω ἔτι πρὸς μεσημβρίαν ὡσαύτως ἀναφανέντος μακροῦ κατ' εὐθυγραμμίαν θεμελίου τοίχου, παραλλήλου τοῦ τῶν ἀψίδων, ὅστις θὰ ἐβάσταζέ ποτε δευτέραν σειρὰν κιόνων ἢ πεσσῶν, σωζόμενος δὲ νῦν, μὲ ὄχι πολὺ σημαντικὰς διακοπάς, ὁρίζει ἐναργῶς τὸ ποτὲ βάθος ἢ πλάτος τῆς στοᾶς, ἥτις πιθανῶς ἐκ πυρκαϊᾶς κατεστράφη, διότι πολλαχοῦ εὑρέθησαν ἄνθρακες καὶ ἄλλα σημεῖα ἐνεργείας πυρός (*). Τὸ βάθος τοῦτο ἢ πλάτος εἶναι μέτρων **16,70**.

Ταῦτα λοιπὸν πάντα εἶναι ὁμολογουμένως ἀξιόλογα πορίσματα τῆς πολυδαπάνου ἀνασκαφῆς καὶ οἷα νὰ διευκολύνωσι τοὺς ἀρχαιολόγους εἰς τὸ νὰ δώσωσι προσεχῶς τὸ οἰκεῖον ὄνομα εἰς ταύτην τὴν οἰκοδομήν, περὶ οὗ μέχρι τοῦδε ἦτο ἀμφι-

(*) Τὸ ὅτι πρὸς τῷ τοίχῳ τῶν ἀψίδων ἀνεφάνησαν καὶ ἑπτὰ παχεῖαι τετράγωνοι ἀντηρίδες (ὧν αἱ τρεῖς δυτικώταται ἦσαν καὶ πρότερον γνωσταί·) δὲν ἔχει ἀρχιτεκτονικῶς οὐδεμίαν σημασίαν, τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῆς στοᾶς αὐτῆς. Αὗται αἱ ἀντηρίδες ἐκτίσθησαν ἐν πολὺ μεταγενεστέροις χρόνοις (πιθανῶς ὅτε καὶ οἱ πρὸ τῆς Ἀττάλου στοᾶς πύργοι·) ἐκ παντοίων λίθων ὡς καὶ ἑδωλίων τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Ἐπικαλύπτουσαι δὲ πάνυ ἀεικῶς καὶ διακόπτουσαι τὴν συνεχῆ ὄψιν τῆς μαρμαρίνης κρηπῖδος εἶναι ἤδη δι' αὐτὸ καὶ μόνον τοῦτο κατεδεδικασμέναι εἰς καθαίρεσιν, ὅπως καθῃρέθησαν ἐσχάτως καὶ αἱ ὑπεράνωθεν τοῦ τοίχου ἄσχημοι Σερπεντζικαὶ ἐπάλξεις τῶν ὑστάτων χρόνων.

βολία μεγάλη, ὡς καὶ περὶ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐκτίσθη· διότι οἱ μὲν ἐθεώρουν αὐτήν, καθ' ἃ εἴπομεν, ὡς ἁπλοῦν ἀντερείδοντα τοῖχον, τὸ δὲ ἀψιδωτὸν αὐτῆς σχῆμα ἐσχάτως τεχνικοί τινες ὑπέθεσαν ὅτι χάριν οἰκονομίας ὑλικοῦ (;) ἐδόθη αὐτῇ, οἱ δὲ ὅτι εἶναι ἴσως ὑδραγωγεῖον τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, οἱ δὲ ὅτι εἶναι κτίσμα οἱονδήποτε τῶν ἐκ Φλωρεντίας δουκῶν Ἀκκιαϊουόλων (ἀπιθανώτατον τοῦτο·) καὶ τέλος οἱ παλαιότατοι τῶν τοπογράφων, ὅτι εἶναι λείψανον τῆς Εὐμενείου στοᾶς, περὶ ἧς δυστυχῶς ἓν μόνον χωρίον παλαιοῦ συγγραφέως ὑπάρχει τὸ τοῦ Βιτρουβίου (de archit. 5, 9, 1.) κ' ἐκεῖνο σκοτεινόν, διότι δὲν ὁρίζεται ἐξ αὐτοῦ, πρὸς ποῖον μέρος τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου ἔκειτο (*).

Ἂς ἐλπίζωμεν δὲ τώρα, ὅτι ἀρχαιολόγοι καὶ ἀρχιτέκτονες σπουδαῖοι, προσερχόμενοι ἀνετώτερον εἰς τὸ ἀνασκαφὲν κτίσμα, θέλουσι τὸ μελετήσει δεόντως καὶ προσπαθήσει νὰ ἐξηγήσωσι πρὸ πάντων τὰ αἰνιγματώδη ἰδιώματα τῆς οἰκοδομίας του, ἅπερ φαίνονται εἰς ἡμᾶς τέσσαρα ὄντα· α'. τὸ διὰ μαρμαρίνου μὲν κάτω, πωρίνου δὲ ἀνωτέρω τοίχου ἐπικάλυμμα τῶν ἀψίδων, ἄδηλον μέχρι πόσου ὕψους· β'. τὸ διὰ τοίχου ὡσαύτως πωρίνου καὶ ἀρχαίου, ὡς νομίζομεν, γέμισμα αὐτῶν μέχρι τινός, ὅπερ γέμισμα δύναται νὰ μελετηθῇ μάλιστα ἐν ταῖς δυτικωτάταις· γ'. ἡ ἀνισότης τοῦ ὕψους τῶν ἀψίδων, μεγεθυνομένων μὲν κατὰ μικρὸν ἢ καὶ διὰ πηδημάτων ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς μέχρι τινός, πάλιν δ' ὕστερον, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, σμικρυνομένων καθ' ὅσον πλησιάζουσιν εἰς τὸ ᾠδεῖον, καὶ δ'. διατρήματά τινα ἤτοι κενὰ τετραγωνικά, πεποιημένα διὰ τοῦ πάχους τῶν ποδαρικῶν τῶν ἀψίδων κατὰ μῆκος, οὐχὶ δὲ συνεχῆ ταῦτα, οὐδ' ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁριζοντίας γραμμῆς, ἀλλὰ κατὰ πολὺ διάφορα ὕψη. Ὡσαύτως θέλουσιν ἰδεῖ οἱ πρὸς με-

(*) Συνηγορεῖ ἴσως ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος Εὐμενείου στοᾶς καὶ τὸ ὅτι μαρμαρίνη κρηπὶς στοᾶς ἄλλης τῶν ἐν Ἀθήναις, κτίσματος ὡσαύτως Περγαμηνοῦ βασιλέως, δηλονότι ἡ τῆς Ἀτταλείου, εἶναι ὄχι μόνον σχεδὸν ἴση τὸ ὕψος (μέτρ. 1,62), ἀλλὰ καὶ ὅλως ὁμοία τὴν κατασκευήν.

λέτην τοῦ κτίσματος προσελευσόμενοι, ὅτι πρὸς ἀνατολὰς μὲν δὲν συνάπτει τὸ ἄκρον αὐτοῦ τῷ δυτικῷ τοίχῳ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου οὐδὲ ποσῶς, ἀλλὰ μένει ἐκεῖ τόπος τις κενός, ὅσον δέκα μέτρων (*), πρὸς δυσμὰς δὲ ἡ τελευταία ἀψὶς ἐν μέρει εἰσχωρεῖ κατὰ πολὺ παράξενον τρόπον εἰς τὸ ᾠδεῖον τοῦ Ἡρῴδου, ἐξ οὗ καὶ εἴκασαν ἤδη τινές, ὅτι ἀρχαιότερον κτίσμα εἶναι ἡ τῶν ἀψίδων σειρά, ἐγὼ δὲ καὶ ὅτι ἐπὶ πολὺ ἔτι προέβαινε χαμηλόνουσα κατὰ μικρόν, ἕως ἡ τελευταία ποτὲ δυτικὴ ἀψὶς ἐγίνετο τόσον χαμηλή, ὅση νῦν φαίνεται ἡ ἀνατολικωτάτη. Ἀλλὰ τοῦτο μετὰ πολλῆς δειλίας λέγω.

Ἡ Ἑταιρία ἔχει τὸ καθῆκον, ὅταν προσεχῶς συντελέσῃ τὴν ἀνασκαφήν, νὰ δημοσιεύσῃ καὶ σχεδιογράφημα τοῦ κτίσματος ἀκριβές, τὰ δὲ περαιτέρω, ἤτοι ἡ ἐξήγησις αὐτοῦ καὶ ἡ ὁριστικὴ ὀνομάτισις, ἀφοῦ οὐδεμία ἐπιγραφὴ ἦλθε νὰ δώσῃ ἄμεσον δίδαγμα (**), θὰ εἶναι ἔργον οὐχὶ ἑνός, ὡς φαίνεται, ἢ δύο, ἀλλὰ πολλῶν ἀρχαιολόγων ἐχόντων γνώσεις ἀρχιτεκτονικὰς ἢ ἀρχιτεκτόνων ἐχόντων γνώσεις ἀρχαιολογικάς.

Μεταβαίνομεν νῦν εἰς τὰς ἐπιγραφάς.

1.

Ἀλκίμο προξεν...
Ἐφ' Ἱπποδάμαντος (ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Ἀ-
ν)τιοχίδος δευτέ(ρας πρυτανείας, ἧι
Φύ)λακος Οἰναῖος (ἐγραμμάτευεν,....

(*) Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ γωνία τῆς τελευταίας πρὸς ἀνατολὰς ἀψῖδος δὲν σώζεται νῦν ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐκτίσθη, ἀλλ' ἐπεσκευασμένη ἐκ λίθων παντοίων μετὰ ἀμμοκονίας, βεβαιότατον ὅμως εἶναι, ὅτι ἀνέκαθεν ἐκεῖ δὲν ἐπροχώρει περαιτέρω τὸ κτίσμα, ὡς τοῦτο κατάδηλον γίνεται ἐκ τῆς ὁρωμένης αὐτοῦ σκαφῆς ἤτοι κοίτης (Bettung) ἐν τῇ γυμνῇ φυσικῇ πέτρᾳ.

(**) Ὅσαι ἐπιγραφαὶ ἢ ἔργα πλαστικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς ἐξήχθησαν τῶν χωμάτων ἔχουσι, καθ' ὅσον ἡμεῖς διεκρίναμεν μέχρι τοῦδε, τὴν ἰδίαν μόνον ἀξίαν καὶ οὐδεμίαν πρὸς τὸ κτίσμα ἀναφοράν, πλὴν μόνον ἴσως ἑνὸς εἴδους κιονοκράνων ἰδιοφυῶν ἀνηκόντων εἰς ἀρραβδώτους κίονας μετὰ βάσεων ὡσαύτως ἰδιοφυῶν, πάντως ὅμως ἀρχαίων καὶ οὐχὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, περὶ ὧν ἄλλοτε.

... της Θημακε(ὺς ἐπεστάτει·
Ἔδο)ξεν τῶ(ι δή)μ(ωι....
.... Ιτο (............... εἶπεν·
ἐπειδ;)ὴ ἀποφ(αίν.....
.. θΟ...
.....

Ἡ ἀνωτέρω ἀρχὴ ψηφίσματος εἶναι γεγραμμένη στοιχηδὸν ἐπὶ τεμαχίου στήλης λίθου Πεντελησίου ὕψους πλάτους πάχους Εἰκοσιεννέα γράμματα, φαίνεται, εἶχεν ἕκαστος στίχος, πλὴν τοῦ πρώτου καὶ τοῦ πέμπτου. Ὁ Ἱπποδάμας ἄρχων εἶναι τοῦ 375 πρὸ Χριστοῦ. Ἐν τῷ C. I. A. II, 1, ἀρ. 49 εἶναι ἓν ψήφισμα τοῦ ἔτους τούτου, οὗ ὁ β'. στίχος συμπληροῦται ἀσφαλῶς ἐκ τούτου τοῦ ἡμετέρου τεμαχίου.

2.

....

..... ον. Αρχίππο, αδε ..
τ)ὴν Ἀθηναίων καὶ τὰ(ς πόλες ὅσαι τõ δήμο τõ Ἀθ-
ηναίων ἐσὶν σύμμαχο(ι· ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ
ψήφισμα ἐσστήλῃ λι(θίνῃ τὸν γραμματέα τ-
ῆς βολῆς καὶ στῆσαι (ἐν ἀκροπόλει ; τὸ δὲ ἐ-
ς ἀναγραφὴν τῆς στήλ(ης ἀνάλωμα δõναι τὸν τ-
αμίαν τῆς βολῆς εἴκο(σι δραχμάς· εἶναι δὲ κα-
ὶ πρόσοδον Ἀρχίππωι (καὶ .... πρὸς τὴν
βολήν, ἐάν το δέωντα(ι .... ἐ-
πιχεροτονῆσαι δὲ δ(έκα ἄνδρας ; .... αὐτίκα
μάλα καὶ μάντιν Σθο ...
αι τοῦτον, καλέσαι δ(ὲ .... τὸ
ς πρέσ(β)ες τὸς Θασί(ων ἐς τὸ πρυτανεῖον ἐς αὔρ-
ιον ἐπὶ ξένια.

Τὰ ἀνωτέρω ἀναγινώσκονται ἐπὶ τεμαχίου στήλης λίθου Πεντελησίου ὕψους , πλάτους , πάχους , κολοβῆς ἄνω καὶ πρὸς δεξιὰ τῷ ὁρῶντι. Ἡ γραφὴ στοιχηδόν. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τοῦ δ'. πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος ὡς καὶ ἡ ὀρθογραφία τοῦτο δηλοῖ. Ἐν Corp. Inscr. Attic. II, 1, ὑπ' ἀρ. 230 εἶναι τετυπωμένον ἓν τεμάχιον ψηφίσματος, ἐν ᾧ μνημονεύεται Ἄρχιππός τις, ὅπως καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἡμετέρῳ· ἀλλὰ φαίνεται

ὅτι ἄσχετα εἶναι τὰ δύο τεμάχια, διότι τὸ ἡμέτερον πιθανώτατα εἶχε 35 γράμματα ἐν ἑκάστῳ στίχῳ, ἐνῷ ἐκεῖνο ὀλιγώτερα. Καὶ ἄλλως δὲ ἀρχαιοπρεπεστέρα εἶναι ἐν τῷ παρόντι τεμαχίῳ ἡ ὀρθογραφία.

3.

Ζ η ν ω ν . . . .
'Επὶ Διοκλέους (ἄρχοντος ἐπὶ τῆς Ἱπποθοωντ-
ίδος πρώτης π(ρυτανείας, ἧι. . .
ου 'Αλαιεὺς ἐγ(ραμμάτευεν Μεταγειτονιῶνο- ;
ς ἑνδεκάτει, ἑ(νδεκάτει τῆς πρυτανείας· ἐκκ-
λησία· τῶν π(ροέδρων ἐπεψήφιζεν. . . . . Λ-
υσιμάχου (. . . . . καὶ συμπρόεδροι· ἔ-
δοξεν τῆ(ι βουλῆι καὶ τῶι δήμωι. . . . .
ς Καλλι (. . . . εἶπεν· ἐπ-
ειδὴ Ζή(νων. . .
Πτολ(εμαι . . . . δι-
ατε(λεῖ; . . .
ια. . .
. . .

Ταῦτα ἐπὶ γωνιαίου τεμαχίου στήλης λίθου Ὑμηττίου, σωζούσης μέρος ἀετωματίου, τὸ ἀριστερὸν τῷ ὁρῶντι. Ὕψος 0,45, πλάτος 0,24, πάχος 0,16. Γραφὴ ἡ στοιχηδόν. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων, ὡς καὶ τὸ ἐν στίχῳ ιά. ὄνομα Πτολεμαίου ὑποδηλοῖ. Ὁ ἄρχων Διοκλῆς ἴσως εἶναι ὁ τιθέμενος εἰς τὸ ἔτος 287 πρὸ Χριστοῦ.

4.

'Επὶ 'Ηλιοδώρου ἄρχοντος ἐπὶ τῆς Πανδιονίδος ὀγδό-
η(ς πρ)υτανείας, ἧι Χαρίας Καλλίου 'Αθμονεὺς ἐγραμ-
μ(άτε)υεν, δήμου ψηφίσματα· 'Ανθεστηριῶνος (ἔν)ει καὶ
νέαι, ἐνάτει καὶ εἰκοστεῖ τῆς πρυτανείας, ἐκκλη-
σία· τῶν προέδρ(ω)ν ἐπεψήφιζεν 'Αγνόθ(εος Φι)λο(σ; -
θ;(έ)νου 'Αγρυλῆθεν καὶ (σ)υνπρόεδροι Λαμπ(ρία;)ς (Θ)οραι-
εύς: 'Ιέρων 'Α(να)γυ(ρά)σιος, Καλλιμήδης Κυδαντίδης,
Νικο(κ)λείδης Φρεάῤῥιος, Διοκλῆς Προ(σπ)άλτιος,
'Απ(ολ)λό;(δο)τος "Οηθεν, Καλλίστρατος Συπαλή(τ)τιος,
Λεω(νίδης;) Κόπρειος : Σωφάνης Τ(ρ)ικορύσιος, - - - - - -
- - - Παλληνεύς· ('Απο)λ(λόδ)ωρο(ς 'Αρισ;)τοδ(ή)μου Ξυπεται-

ὤν εἶπεν· ἐπειδὴ καὶ οἱ νόμοι προστάττουσιν ὅσους
ὁ δῆμος ὁ ('Αθη)ναίων . . . ΠΑΓΑ. ξΗξ . . Ξ; ας ἢ κα(τ)ὰ γῆν ἢ
κα(τ)ὰ (θάλα)τταν, ἤτη . . . . τε. . . . ανορθώσαντας
ἢ τὴ(ν ἰ)δία(ν) οὐσία(ν εἰ)ς τ(ὴ)ν κοινὴν σωτηρίαν θέντας
ἢ εὐεργέ(τ)ας καὶ συ(μ)βούλους ἀγαθοὺς γενομένους
ἐτίμησε. . Β. . . . (πρ)υτανείωι ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν
κ;)αὶ ΓΓ. . . . (τ)ὴμ(β)ο(υ,λὴν (καὶ τ)ὸν δῆμον, διδόναι δὲ καὶ
θυγ(ατ)έρω(ν) εἰς ἔγ(δοσ)ιν τὸν δῆμον π(ροῖ)κα (ὅ)σην ἂν βού-
λ(η)τ(αι) καὶ εἰς ἐπ(αν)όρ(θ)ωσιν (τῶν) ἰδί(ων) κατ' ἀξίαν ἑκά(σ-
τοις τῶν εὐεργετημ(ά)των· ὁ δὲ; (Τι)μοσ(θέν)ου πάππος Τι-
μ(οσ)θένη(ς. .) ΚΑΙ ΓΚΛΙΜΕΚΗΛΙ . . ΡΟ. . . αἴτιος τῶι δή-
μωι) . . . . . . ΛΑΑ . . . του |τὴν πολι(τεί-
αν) . . . . ΕΑ (. . π)αρ' αὐτοῦ εἰς
. . . . |α|ουσιν καὶ πε|.
. . . . καὶ εἰρήνης . .
. . . . εις . τα. γ.
. . ξ . . . . καὶ ταμι. . . .
. . . . φιλοτιμ. . .
. . . . καὶ. . . .
. . . . εισ τον δεδόχθα(ι
. . . . ιν ἐ(π;)ὰν λάχωσι (π)ρ(ο)ε-
δρεύειν εἰς τὴν πρώτην ἐκκλησί)αν χρηματί(σα)ι
περὶ τούτων, γνώμην δὲ ξυ)μ(βάλλ)εσ(θ)αι τῆς β(ο)υλῆς (εἰ-
ς τὸν δῆμον, ὅτι δοκεῖ τῆι βουλῆι . . . .)ον δημ. .
. . . ναπο. .
. . . σα. .
. . . ιτο. .
. . . νο . . .
. . . .

Εὑρέθη ἡ τὸ ἀνωτέρω ψήφισμα ἔχουσα στήλη ἔξω τοῦ Σερπεντζέ, εἰς τὰ χώματα τὰ πρὸς τῷ ᾠδείῳ τοῦ Ἡρώδου. Εἶναι δὲ λίθου Πεντελησίου, ὕψους 0,42, πλάτους 0,37, πάχους 0,08, καὶ σώζει μὲν ἄνω τὸ γείσωμα, συνιστάμενον ἐκ κανόνος καὶ κυματίου, τὰ κάτω δὲ εἶναι κολοβὴ καὶ προσέτι πολὺ τετριμμένη τὴν ἐπιγεγραμμένην ἐπιφάνειαν, μάλιστα πρὸς τ' ἀριστερὰ τῷ ὁρῶντι καὶ τὰ κάτω μέρη. Ἡ γραφὴ δὲν εἶναι πανταχοῦ ἡ ἀκριβῶς στοιχηδόν, ὑπάρχουσι καί τινες κενοὶ ἑνὸς γράμματος τόποι, ἀντὶ στίξεως δηλονότι μεταξὺ κυρίων ὀνομάτων καὶ

ἐν τέλει στίχων τινῶν. Ἂν αὗται αἱ ἀνωμαλίαι δὲν ὑπῆρχον, ἕκαστος στίχος θὰ εἶχε ἀνὰ 41 γράμματα. Ἐξηλιμμένα δ' ἐπίτηδες ἔκπαλαι γράμματα εὕρηνται ἓξ μὲν ἐν τέλει τοῦ δεκάτου στίχου, τρία δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἑνδεκάτου, ἐξ ὧν ἐννέα γραμμάτων συνέκειτό ποτε τὸ ὄνομα τοῦ τελευταίου συμπροέδρου.

Τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ψηφίσματος ἄρχοντος Ἡλιοδώρου ὁ ἐνιαυτὸς δὲν ἐξηκριβώθη μέχρι τοῦδε. Ἀνεγνώσθη μὲν ἤδη τὸ ὄνομά του ἐν ἑνὶ ψηφίσματι, τῷ μετεκδοθέντι ἐν Corp. Inscr. Attic. II, 1, ὑπ' ἀριθ. 384, ἀλλ' ὁ ἐκδότης αὐτοῦ Koehler κρίνας ἐκ τοῦ ἐν αὐτῷ μνημονευομένου βασιλέως Ἀττάλου, ὃν ἐδέχθη ὡς τὸν α^ον^ τοῦ ὀνόματος τούτου, ἔθεσε τὸν ἐνιαυτὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἡλιοδώρου γενικῶς μόνον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 241 καὶ 197 πρὸ Χριστοῦ, καθ' ἃ ἐβασίλευσεν ὁ α^ος^ Ἄτταλος, οὐδὲν ἄλλο ἀκριβέστερον δυνηθεὶς νὰ προσδιορίσῃ. Ἄλλα δὲ ψηφίσματα ἐκδίδων ὁ αὐτὸς Koehler, λ. χ. τὰ ὑπ' ἀρ. 244 καὶ 245 τοῦ C. I. A. ἐσημείωσεν, ὅτι νεώτερα τοῦ ἔτους 307 πρὸ Χρ. δὲν δύνανται νὰ εἶναι ὅσα ψηφίσματα ἔχουσι δημοτικὰ κατὰ φυλὰς ὀνόματα συμπροέδρων. Ἔχει δὲ τοιαῦτα τὸ παρόν. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ῥητέον, ὅτι τοῦ παρόντος ψηφίσματος ὁ ἄρχων Ἡλιόδωρος εἶναι ἄλλος παρὰ τὸν ἐν C. I. A. II, 1, ἀρ. 384, δηλ. παλαιότερος πολύ. Ἕνδεκα δὲ προφανῶς εἶναι ἐν τῷ ἡμετέρῳ λίθῳ ἀναγεγραμμένοι οἱ συμπρόεδροι, ὁμοῦ μετὰ τοῦ πρώτου αὐτῶν λογιζόμενοι, καὶ ἑπομένως ὑποδεικνύονται ἡμῖν χρόνοι, καθ' οὓς ἕνδεκα ἐν Ἀθήναις ἦσαν φυλαὶ μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς Ἀντιγονίδος καὶ Δημητριάδος, καθ' ἃ τοῦτο ἐγνωμάτευσεν ὁ Dittenberger ἐν τῷ περιοδικῷ Hermes, IX, σ. 415. Ὅτι εἷς τῶν συμπροέδρων ὁ Ἱέρων, Ἀναγυράσιος ὢν καὶ ἑπομένως εἰς τὴν Ἐρεχθηίδα φυλὴν ἀνήκων, εἶναι τῆς αὐτῆς φυλῆς μὲ τὸν πρῶτον Ἁγνόθεον τὸν Ἀγρυλῆθεν, ἔρχεται καλῶς εἰς ὑποστήριξιν τῆς δεκτῆς γενομένης παρὰ τοῦ Boeckh καὶ ἄλλων *δευτέρας Ἐρεχθηΐδος* φυλῆς. Ὅτι δὲ μεταξὺ τῶν ἀναγεγραμμένων ἐμφανίζονται καὶ εἷς Θοραιεὺς καὶ ἄλλος Παλληνεύς, ἄνδρες δηλ. ἐκ δήμων δύο, ἀνηκόντων εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φυλήν, τὴν Ἀντιοχίδα, τοῦτο πάνυ ἐνοχλεῖ, διότι οὕτω

μένει ἀναντιπροσώπευτος μία φυλὴ ἡ Πανδιονίς. Πῶς τὸ ἄτοπον τοῦτο δύναται νὰ θεραπευθῇ, δὲν εὐκαιρῶ νὰ ἐξετάσω. Τὸ πρᾶγμα ἀπαιτεῖ πλείονας ζητήσεις ἢ ὅσας ὁ ἐκδίδων ἐπιπόνως κείμενα δυσανάγνωστα ἐκ λίθων νὰ κάμῃ δύναται.

Τοσαῦτα περὶ τούτου. Εἶναι δὲ τὸ παρὸν ψήφισμα τοιοῦτο, ὁποῖον οὐδὲν ἄλλο ἐγὼ γνωρίζω ὑπάρχον· διότι ἐν τῷ διασκεπτικῷ αὐτοῦ μέρει ἔχει διὰ τῶν διαζευκτικῶν συνδέσμων ἢ ἐκφερομένην ἀπαρίθμησιν πολλῶν καὶ διαφόρων εἰδῶν ὑπηρεσιῶν τῇ πατρίδι, ἕνεκα τῶν ὁποίων κατὰ τοὺς νόμους ἐδικαιοῦτό τις ν' ἀνταμείβηται ἐν Ἀθήναις, καὶ λυποῦμαι πολύ, ὅτι δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀναγνώσω καὶ μεταδώσω εἰς τοὺς ἀναγνώστας μου πληρέστερον τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς στήλης. Ἄλλος τις ἴσως φανῇ ἐμοῦ εὐτυχέστερος κατὰ τοῦτο, ὅτε δὴ καὶ ἡ ἑρμηνεία τοῦ ὅλου θέλει γίνει ἀσφαλεστέρα καὶ πλουσιωτέρα κατὰ γενικὰ συμπεράσματα.

5.

. . . .
. . . ΙΕΙΓ ; . . .
. . . ΑΙ ΤΟΑΝ . ΞΕ . . .
. . . ενους καὶ τάς τε θυ(σίας ὑπ-
ὲρ τοῦ δή)μου τοῦ Ἀθηναίων κα(ὶ . .
. . . . . . ν Εὐφρόσυνον Ὀν . . .
. . . καὶ τὸν νεω(κόρον ; . .
. . Ἰ;)έρακος ΤΑΛ . . .
. . . του Ιοφω(ντ . . .
. . . διατετελ)έκασι φιλοτιμούμενοι ε(ἴς
τε ἑαυτο)ὺς καὶ εἰς τὸ γένος τὸ Σαλαμινί-
ων, ἐπαινέσ)αι αὐτοὺς καὶ στεφανῶσαι αὐτ-
ῶν ἑκάτερο(ν χρυσῶι στεφάνωι ἀπὸ Χ δραχμ-
ῶν, δικαιοσ)ύνης ἕνεκα καὶ φιλοτιμίας τῆ-
(ς εἰς ἑαυτού)ς· εἶναι δὲ αὐτοῖς Γ . Ι ——————
. . . ἀναθεῖναι ἐν τῶι ἱερῶι τῆς Ἀθ(η-
νᾶς τῆς Σκι)ράδος, νέμειν δὲ αὐτῶν ἑκ(α-
τέρωι . . . . τ)ὸν ἀεὶ λαν(χ)άνοντα ἄρχο(ν-
τα . . . . ους καὶ τοὺς ἱερομνήμ(ον-
ας . . . .)α Ι . ους, (κ)ατ(α)νέμειν δ(ὲ αὐτ-

οἷς καὶ θέαν;) ἀναγράψαι δὲ τόδε τ(ὸ ψή-
φισμα εἰς στήλ)ας λιθίνας δύο καὶ στῆσαι (τὴ-
ν μὲν μίαν; ἐν τῶι) Εὐρυσακείωι, τὴν δὲ ἐν τῶι
περιβόλωι; τοῦ) νεὼ τῆς Ἀθηνᾶς τ(ῆ)ς Σκιράδ-
ος, εἰς δὲ τὴν ἀ) ναγραφὴν τῶν σ(τηλῶν . .
...... δρα)χμάς· ὅπως ἂν εἰδῶσι Σαλα-
μίνιοι καὶ ο)ἱ ἄλλοι οἱ ἀφικνούμε(ν)οι εἰ(ς
Σαλαμῖνα;...)υς αρ......ΟΙ ... Λ
... ιρια ...
... ΤΟΛ ...
.... ὑπόμ)νημα ΚΛ ...
... ΟΥΛ ...
... απο . ου ΠΕΙΡΟΟ ...
... σιω ...
... Ι ...
. . . .

Τὰ ἀνωτέρω ἀναγινώσκονται ἐπὶ στήλης λίθου Πεντελησίου στενῆς καὶ παχείας, σχεδὸν τετραγωνικῆς, ἐχούσης ἄνω καὶ ἐξέχον ἐπίκρανον, ὁποῖον συνήθως ἔχουσιν αἱ στῆλαι ἐφ' ὧν ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί, ὅπερ σχῆμα ὅμως ἐνίοτε ἔχουσι καὶ ψηφισμάτων στῆλαι, ὡς λ. χ. ἡ στήλη τοῦ ἥρωος ἰατροῦ, ἡ ἐν Ἀθηναίου τόμ. γ'. σ. 262 ἐκδοθεῖσα· ὥστε ἡ σήμερον ἐκδιδομένη δὲν εἶναι πρωτοφανής. Ὕψος αὐτῆς 0,45, πλάτος 0,27, πάχος 0,17· Ἀνωτάτω ἐξέλιπον ὅλως στίχοι περίπου τέσσαρες. Καὶ ἡ ἄλλη δὲ ἐπιφάνεια πολὺ τετριμμένη, ὥστε τὰ γράμματα λίαν δυσανάγνωστα. Ἡ γραφὴ δὲν εἶναι ἡ στοιχηδόν, δι' ὃ καὶ αἱ συμπληρώσεις αἱ ἐξ εἰκασίας ἀποβαίνουσι δυσκολώτεραι καὶ ἀβεβαιότεραι. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων.

Εἶναι πολὺ λυπηρόν, ὅτι τόσον κολοβὸν περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς ψήφισμα ὄχι τῶν κοινῶν καὶ συνήθων, ἐν ᾧ ἀναφέρονται δύο ἱερά, ὁ ἐκ τοῦ Παυσανίου (Ι, 1, 4 καὶ Ι, 36, 4) γνωστὸς ναὸς τῆς Σκιράδος Ἀθηνᾶς, ὡς ὤν ποτε ἐπὶ Φαλήρῳ, (ὑπῆρχε δὲ καὶ ἐν Σαλαμῖνι ἄλλος καθ' Ἡρόδοτον 8, 94) καὶ τὸ Εὐρυσάκειον, ὅπερ φαίνεται νοῶν ὁ αὐτὸς Παυσανίας γράφων ἐν Ι, 35, 3 τάδε· «Εὐρυσάκους βωμός ἐστιν ἐν Ἀθήναις». Ἄλλαι δὲ παλαιαὶ εἰδήσεις (ὡς ἡ παρ' Ἁρποκρατίωνι, ἐκ τοῦ Ὑπερείδου εἰ-

λημμένη) καὶ σαφέστερον τὸ ἀποκαλοῦσιν «Εὐρυσάκειον, τέμενος Εὐρυσάκους τοῦ Αἴαντος ἐν Ἀθήναις, οὕτως ὀνομαζόμενον, ἐν Μελίτῃ.» Τὴν θέσιν τῶν δύο τούτων ἱερῶν βέβαια δὲν ἠθέλομεν μάθει ἐκ τοῦ ψηφίσματος (*), καὶ ἂν ἐσώζετο ὁλόκληρον (διότι πάνυ σπανίως τοιαῦται ἡμῖν χρήσιμοι πληροφορίαι περιέχονται ἐν τοῖς ψηφίσμασι καὶ ὅλως κατά τινα τυχαίαν περίστασιν·) πιθανῶς ὅμως ἠθέλομεν μάθει ἄλλα τινὰ εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Εὐρυσάκους ἀναφερόμενα, τὰ ὁποῖα τώρα ἀγνοοῦμεν, λ. χ. τὸ διὰ τὶ ἱερομνήμονες ἀναφέρονται ἐν στίχῳ ιή καὶ εἴ τι τοιοῦτο.

Πῶς δὲ καὶ διὰ τί ἐντὸς τοῦ Σερπεντζὲ εὑρέθη τοῦτο τὸ ψήφισμα, ἄδηλον εἰς ἐμέ, νομίζω δὲ καὶ εἰς πάντα ἄλλον, ὅστις ἀνέγνω ἀνωτέρω τοὺς στίχους κά.—κγ'. καὶ ἠξεύρει καλῶς, ὅτι ὁ Σερπεντζὲς δὲν εἶναι οὔτ' ἐπὶ Φαλήρῳ οὔτ' ἐν Μελίτῃ. Ῥητέον ἄρα ὅτι ὁ λίθος μετεκομίσθη ποτὲ ἄλλοθεν εἰς τοῦτο τὸ μέρος, ὡς καὶ τόσοι ἄλλοι.

6.

Ὁ δῆμος ἐ(χορήγει ἐπὶ Νικο;)κράτους ἄρχοντος
ἀγωνοθέ(της Ξενοκλῆς Ξ;)είνιδος Σφήττιος
ποιητὴς τραγωι(δίας ....)ς Ἡρακλείδου Ἁλικαρνασσεὺς
ὑποκριτὴς τραγ(ωιδίας...)ων Εὐανορίδου Κυδαθηναιεὺς
ποιητὴς κωμωι(δίας .... ω)ν Δάμωνος Διομειεὺς
ὑποκριτὴς κ(ωμωιδίας ....)πος Καλλίου Σουνιεύς.

(*) Ὁ Πιττάκης ἐθεώρει πιθανόν, ὅτι τὸ Εὐρυσάκειον ἔκειτο ἐν τῷ μεσημβρινοδυτικῷ μέρει τῆς νῦν πόλεως, κατὰ τὴν συνοικίαν Βρυσάκι, καὶ δὲν ἐδέχετο, ὡς ἄλλοι πολλοὶ δέχονται (οἷον ὁ Σουρμελῆς ἐν Ἀττικοῖς ἔκδ. β'. σελ. 170) ὅτι τὸ ὄνομα Βρυσάκι ἐδόθη εἰς τὴν συνοικίαν ἔκ τινος ἐκεῖ ποτε οὔσης μικρᾶς νῦν δὲ μείζονος βρύσεως, ἀλλὰ ὅτι παρεφθάρη ἐκ τοῦ Εὐρυσάκειον. Ἴδε Anciennes Athènes, σελ. 468, ἔνθα μνημονεύει καὶ ἐπιγραφῆς τινος κολοβῆς ἐχούσης πρὸς ἄλλοις τισὶ τὸ ΕΥΡΥΣΑΚ.. ἣν εὗρε, λέγει, παρὰ τὴν οὐ μακρὰν τοῦ Βρυσακίου (βορειοδυτικῶς) ἐκκλησίαν τοῦ ἁγ. Ἠλία. Ἡμεῖς οὔτε ἀντιλέγομεν εἰς τὴν γνώμην ταύτην, οὔτε τὴν παραδεχόμεθα. Πῶς δὲ ὁ Ἀλ. Ῥαγκαβῆς ἐκλαμβάνει τὴν τοῦ Πιττάκη ἐπιγραφήν, ἴδε Antiquités Helléniques, τόμ. β'. σελ. 748.

Ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ εἶναι, ὑποθέτω, κατὰ τὸ πρῶτον μόνον ἥμισύ της μέρος ἀνέκδοτος, διότι τὸ τεμάχιον τὸ ἔχον τὰς ἀρχὰς τῶν ἓξ στίχων, ἀνεκαλύφθη πρὸ ὀλίγων ἑβδομάδων, τὸ δὲ ἔχον τὰ τέλη ὡς ἀνακαλυφθὲν πρὸ ἐτῶν πολλῶν ἐν τῇ ἀνατολικῇ παρόδῳ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, ὅτε ἐκεῖ ἔσκαπτεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία, πιθανώτατον εἶναι ὅτι ἤδη που ἐξεδόθη. Αὐτόθι δὲ καὶ τὸ νέον τεμάχιον ἀνεσκάφη νῦν παρὰ τῆς Ἑταιρίας, ἥτις ἐθεώρησε καλὸν νὰ συντελέσῃ τὸ ἐκεῖ ἀτελείωτον μεῖναν ἔργον της καὶ καθαιροῦσα μεσαιωνικόν τινα τάφον ἐκτισμένον ἐκ διαφόρων μαρμάρων καὶ κεράμων εὗρεν αὐτό.

Τὸ παλαιότερον τεμάχιον ἦτο μέρος ἐπιστυλίου εὐμεγέθους, Ἰωνικῆς τάξεως μετ' ὀδόντων καὶ τριῶν ταινιῶν, λίθου Πεντελησίου, ἐργασίας ἀρίστης καὶ ἐπιγεγραμμένον γράμμασι κανονικωτάτοις τοῦ δ'. πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Τοιοῦτο δὲ καὶ τὸ νέον. Λυπηρὸν μόνον, ὅτι δὲν συγκολλῶνται τὰ δύο τεμάχια, ἀλλ' ἀπομένει τι μεταξὺ χάσμα. Ὅμως εἶναι προφανές, ὅτι τὸ ὅλον εἶναι ἐκ χορηγικοῦ μνημείου μεγάλου καὶ πολυτελοῦς κατασκευῆς, ἀφοῦ αὐτόθι καὶ ἄλλα ἀνεσκάφησαν πρότερόν τε καὶ νῦν εὐμεγέθη μάρμαρα, γεῖσα μάλιστα, καὶ ἀναγνωρίζονται εὐκόλως, ὡς τοῦ αὐτοῦ μνημείου μέλη (*). Τὰ δύο ἐνεπίγραφα τεμάχια ἔχουσιν ὁμοῦ μῆκος μὲν 3,26, ὕψος δὲ 0,40, πάχος δὲ 0,69. Ὁ ἐνιαύσιος ἄρχων, οὗ τὸ ὄνομα ἐκολοβώθη, δέον νὰ ἀναπληρωθῇ, λαμβανομένου ἑνὸς ὀνόματος ἐκ τῶν ἀρχόντων τοῦ δ'. πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, τὰ δὲ εἰς *κράτης* λήγοντα κατὰ τοὺς εἰς ἡμᾶς περιελθόντας καταλόγους εἶναι τέσσαρα, τὸ τοῦ Ἀρι-

---

(*) Ἀφοῦ ἔγραψα τ' ἀνωτέρω καὶ παρῆλθόν τινες ἡμέραι, καθ' ἃς ἔκαμα μετρήσεις τινὰς καὶ ὑπολογισμούς, σχεδὸν ἐπείσθην ὅτι τὸ χορηγικὸν μνημεῖον, εἰς ὃ ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει, εὑρίσκεται αὐτοῦ κατὰ χώραν ἱδρυμένον, ἐν τῇ ἀνατολικῇ δηλ. παρόδῳ, ὅπως τις δὲν ἐπερίμενε. Σώζεται καθ' ὅλον τὸ μῆκός του, εἰς ὕψος δὲ 1,24, καὶ εἶναι τὸ κτίσμα ἐκεῖνο, ὅπερ ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ θεάτρου, τῷ δημοσιευθέντι ἐν Ἐφ. Ἀρχαιολ. β'. περ. τεύχ. ια'. ἔχει ἐπάνω του τοὺς ἀριθμοὺς 38 καὶ 39. Σχῆμα, ὡς φαίνεται, εἶχεν ἁπλοῦν τοιχοειδὲς μὲ δύο ἀκρηνὰς παραστάδας. Πλειότερα ἂς εἴπωσιν ἀρχιτέκτονες.

στοκράτους τοῦ ἔτους 399 πρ. Χρ., τὸ τοῦ Τιμοκράτους τοῦ ἔτους 364, τὸ τοῦ Νικοκράτους τοῦ ἔτους 333 καὶ τὸ τοῦ Ἀναξικράτους τοῦ ἔτους 307. Ἐκ τούτων ἐγὼ ἐκλέγω τὸ τοῦ Νικοκράτους, καὶ σύγχρονον αὐτῷ εὑρίσκων ἐν ταῖς τῶν Ἀττικῶν νεωρίων ἐπιγραφαῖς (Ἐφ. Ἀρχ. ἀρ. 3144. 3271. πρβλ. καὶ 3799) Ξενοκλῆν τινα Ξείνιδος Σφήττιον, συμπληρῶ οὕτω κατ' εἰκασίαν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγωνοθέτου.

Περὶ τῶν ἑπομένων ὀνομάτων τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ὑποκριτῶν νὰ εἴπω τι δὲν εὐκαιρῶ. Ἴσως δὲ καὶ δὲν εἶναι χρεία, ἂν ὁ ἐκδότης τοῦ πρότερον εὑρεθέντος τεμαχίου, μελετήσας αὐτὸ καλῶς, ἐξεῦρέ τι καὶ εἶπε σιγῆς κρεῖττον.

7.

(Ὁ δῆμος ἐχορήγει, . . . | . . ἦρ)χεν
(ἀγωνοθέτης . . . . . . | Εὐ;)νομίδου
Ἐρεχθηὶς ἀνδρῶν ἐνίκα
Φίλιππος Σικυώνιος ηὔλει
Ἑλλάνικος Ἀργεῖος ἐδίδασκε.

Ἡ ἀνωτέρω χορηγικὴ ἐπιγραφὴ ἀναγινώσκεται ἐπὶ μεγάλης καὶ παχείας πλακὸς λίθου Πεντελησίου, γράμμασι καλοῖς τοῦ δ'. πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, ὄχι ὅμως στοιχηδόν. Εὑρέθη αὕτη τεθραυσμένη εἰς 7 κομμάτια ἐκτισμένη εἰς μεσαιωνικὸν κτίσμα παρὰ τὴν δενδρόφυτον λεωφόρον δυτικῶς τῆς σκηνῆς τοῦ Διον. θεάτρου. Δῆλον δὲ γίνεται ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν ἄκρων της, ὅτι προσεκολλῶντό ποτε καὶ ἄλλαι πλάκες αὐτῇ ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ὥστε ν' ἀποτελῆται οὕτω εὐμέγεθες μνημεῖον, οὗ τὸ σχῆμα ἄγνωστον. Τὰ νῦν σωζόμενα γράμματα εἶναι κατὰ τὴν ἄνω ἀριστερὰν τῷ ὁρῶντι γωνίαν τῆς πλακός, ὥστε τὰ ἄλλα θὰ ἦσάν ποτε ἐπὶ τῆς ἄλλης, τῆς ἐκλιπούσης, ὡς τὰ διεστείλαμεν διὰ καθέτου γραμμῆς. Ἡ διασωθεῖσα πλὰξ οὐδένα ἔχει κόσμον ἀρχιτεκτονικόν. Πλάτος αὐτῆς εἴτε μῆκος 1,95 (καθ' ἣν διεύθυνσιν εἶναι καὶ τὰ γράμματα), ὕψος 1,13, πάχος 0,28.

8.

Δημοσθένης.

Τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἐγκεχαραγμένον γράμμασι τῶν μετὰ Χριστὸν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐπὶ μικροῦ σφέλαος λίθου Πεντελησίου, σχήματος σχεδὸν τετραγώνου, μήκους ὡς ἑνὸς ποδός. Ἐπὶ τοῦ σφέλαος ὑπολείπονται τὰ λείψανα τῶν δύο ποδῶν τοῦ ποτὲ ἐπ' αὐτοῦ ἀνδριαντίσκου, ὁ ὁποῖος θὰ ἦτο ἴσως τοῦ περιφήμου ῥήτορος, ἱδρυμένος τόσον μικρὸς ὡς ἀνάθημα πιθανῶς, τίς οἶδε παρὰ τίνος καὶ διὰ τίνα λόγον. Εἶναι δὲ λίαν περίεργον, ὅτι ἐκ πάντων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς καὶ τῆς ἄλλης Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος μόνον τοῦ Δημοσθένους ἔχομεν σήμερον ἐν Ἀθήναις σωζομένην ἐκ λίθου κεφαλὴν κολοβήν, εὑρεθεῖσαν πρὸ τεσσαρακονταετίας ἐν τῇ καταβολῇ τῶν θεμελίων τῶν ἀνακτόρων καὶ διατηρουμένην ἔτι ἐν τῇ γνωστῇ ἐκείνῃ θέσει τοῦ ἀνακτορικοῦ κήπου, ἔνθα εἶναι συνηγμένοι πάντες οἱ τότε εὑρεθέντες ἀρχαῖοι λίθοι. Τόσαι δὲ ἀνασκαφαὶ γενόμεναι ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς νομίμου τάξεως ἐν Ἑλλάδι ἕως σήμερον οὐδεμίαν ἄλλην γνωστοῦ τῆς ἀρχαιότητος ἀνδρὸς εἰκόνα ἀνέδειξαν, ἂν ἐξαιρέσῃ τις μόνον τὸ ἐκ Βιθυνίας μειράκιον, τὸν Ἀντίνοον λέγω, τὸν πεφιλημένον τῷ αὐτοκράτορι Ἀδριανῷ, τοῦ ὁποίου ὄντως καλαὶ κακαὶ ὑπάρχουσι διασωθεῖσαι ἐν Ἑλλάδι εἰκόνες, καθ' ὅσον ἐγὼ ἠξεύρω, τέσσαρες, μία μὲν ἐν Πάτραις παρ' ἰδιώτῃ, δύο δὲ ἐδῶ ἐν ταῖς δημοσίαις συλλογαῖς (κεφαλαὶ μόνον αὗται), καὶ τετάρτη ἀνδριὰς εἰς πολλὰ τεμάχια, ἐν τῇ ἐν Ἐλευσῖνι συλλογῇ.

9.

. . . . . . μος
Ἀσκληπιῶι
ὑπ)ὲρ τοῦ παιδ-
ίο)υ εὐξάμεν-
ος) ἀν(έθηκεν.

Ταῦτα ἐπὶ τετραγωνικοῦ πλακιδίου λίθου Πεντελησίου, ἔχοντος ἐπάνω γλυπτὸν πόδα δεξιὸν ἀνθρώπου, τὰ ὀπίσω κολοβόν. Τὰ γράμματα λίαν μικρὰ καὶ τῶν καλῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων· Ὕψος τοῦ λίθου 0,09, πλάτος 0,09, βάθος 0,10.

10.

Τι)β. Ἀφροδεί-
σιο)ς Ἀσκληπι-
ῷ) καὶ Ὑγεία
εὐ)χὴν ἀνέ-
θ)ηκε.

Πλὰξ τετράγωνος λίθου Πεντελησίου, μετρίως βεβλαμμένη τὰ ἄκρα, ἔχει τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν γράμμασι τῶν μ. Χρ. Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἄνωθεν δὲ ἀνάγλυπτον πόδα ἀριστερὸν ἀνθρώπου. Ὕψος τοῦ λίθου 0,18, πλάτος 0,12, πάχος 0,06.

11.

Λύκος
Ἀ)σκλη-
πι)ῷ εὐ-
χὴν ἀ)νέ-
(θηκεν).

Ταῦτα ἐπὶ πλακιδίου τετραγωνικοῦ, σχεδὸν πάντοθεν ἠκρωτηριασμένου, λίθου δὲ Πεντελησίου καὶ ὕψους 0,19, πλάτους 0,13, πάχους 0,07, ἔχοντος ἀνάγλυπτα ὀπίσθια ἀνθρώπου, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι περίπου μέσων τῶν μηρῶν σωζόμενα, εἰργασμένα δὲ ταῦτα πάνυ φυσικῶς, ὄχι δηλ. τεταμένα ἁπλῶς καὶ παραλλήλως ἄμφω τὰ σκέλη, ἀλλὰ τὸ δεξιὸν ἐν κινήσει καὶ εἰσχωροῦν πρὸς τὸ βάθος τῆς πλακός. Τὰ γράμματα ἔχουσι σχῆμα τὸ τῶν μετὰ Χριστὸν Ῥωμαϊκῶν χρόνων.

12.

. . . .
δης ὑπὲρ τοῦ υ(ἱοῦ. . . . .
του Ἀσκληπιῶι κ(αὶ Ὑγείαι
χαριστή(ριον.

Ταῦτα ἐπὶ τεμαχίου λίθου Ὑμηττίου, ὕψους 0,07, πλάτους 0,20, πάχους 0,07. Εὑρέθη πρὸς νότον τῶν ἀψίδων εἰς τὰ χώματα. Γράμματα τῶν μετὰ Χριστὸν Ῥωμαϊκῶν χρόνων.

Ἡ λέξις *χαριστήριον* ἐπὶ τῶν τοιούτων τῆς Ἀττικῆς ἀναθημάτων εἶναι ὄχι συχνή, ὅπως ἡ φράσις *εὐχὴν* ἢ *εὐξάμενος*

ἀνέθηκεν (*). Ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ πολλαὶ τῆς Ἀττικῆς καὶ ἄλλων χωρῶν ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί, ἐν αἷς ὅλως λείπει τὸ εὐχὴ ἢ τὸ εὐξάμενος ἢ τὸ χαριστήριον ἢ εὐχαριστήριον, καὶ μόνον ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ ἀναθέντος καὶ τὸ τοῦ θεοῦ μετὰ ἢ ἄνευ τοῦ ἀνέθηκεν. Ἐνίοτε μάλιστα λείπει καὶ τὸ τοῦ θεοῦ ὄνομα, ὡς εὐκόλως νοούμενον ἐκ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ τὸ ἀνάθημα. Ἄδηλον δὲ εἰς ἡμᾶς μένει, ἂν τὰ ἀναθήματα ἃ ἔχουσι τὰς διαφορωτάτας ταύτας ἐπιγραφὰς ἀνετίθεντο πάντα μετὰ προηγηθεῖσαν εὐχὴν (τάγμα, τάξιμον), ἢ ἂν μόνον τὰ ἔχοντα τὴν λέξιν ταύτην καὶ τὴν εὐξάμενος. Καὶ νομίζω, ὅτι ἐξ αὐτοῦ τοῦ κειμένου τῶν ἐπιγραφῶν (καὶ ἂν πάσας τὰς μέχρι τοῦδε ἐκδοθείσας ἤθελέ τις ἐπιπόνως ἐξετάσει,) δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διασαφηθῇ τοῦτο, ἀλλὰ μόνον ἔκ τινος, ἂν ὑπάρχῃ, ἐν βιβλίοις ἀρχαίας μαρτυρίας.

13.

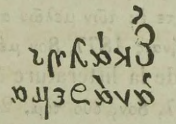

Πλακίδιον τετράγωνον, λίθου Πεντελησίου, μὲ ἀνάγλυπτον μαστὸν γυναικεῖον ὡς ἀνάθημα τῷ Ἀσκληπιῷ ἔχει ἐπ' αὐτοῦ τοῦ μαστοῦ τὰ ἀνωτέρω γράμματα, σχήματος μὲν τοῦ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων τῶν μετὰ Χριστόν, ἄλλως δὲ κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς γραφῆς ἀπομιμούμενα τὸν ἀρχαιότατον τρόπον, ὅτε οἱ Ἕλληνες ἔγραφον, ὡς οἱ Φοίνικες ἀπὸ δεξιῶν πρὸς τ' ἀριστερά. Ἐν τούτοις ἡ ὀρθογραφία ἡ ἐν τῷ ὀνόματι τῆς γυναικὸς οὐδαμῶς συμφωνεῖ τῇ τῆς ἑξῆς λέξεως, διότι ἂν ἤθελε νὰ εἶναι ἀκολουθητικὸς ἑαυτῷ ὁ ἐγκολάψας τὰ γράμματα ἔπρεπε νὰ

(*) Περὶ τῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν ἄλλων τε χωρῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῆς Ἀττικῆς, ἐν αἷς ἀπαντᾷ τὸ χαριστήριον ἢ εὐχαριστήριον καὶ τὸ εὐχὴ ἢ εὐξάμενος, ἴδε Franz, Elementa epigraphices græcæ, σελ. 335, καὶ τοὺς ἀρτίως ὑπὸ Roehl ἐκδοθέντας πίνακας τοῦ Corp. Inscr. Graec.

γράψη *Ηεκάλες*, ὡς ἔγραψεν *ἀνάθεμα*, εἰ καὶ τὸ ἀνάθεμα ἀντὶ ἀνάθημα ἀπαντᾷ καὶ ἐν ὑςερωτέροις χρόνοις. Σημειωτέον δ' ἴσως καὶ τοῦτο ἔτι, ὅτι ἡ γυνὴ ἡ ἀναθεῖσα τὸ ἀνάθημα, ἀρχαιοπρεπὲς καὶ σπανιώτατον ἔχουσα ὄνομα (ἄλλην ἐγὼ Ἑκάλην παρὰ τὴν πρεσβῦτιν ἐκείνην τὴν ὑποδεξαμένην ποτὲ τὸν Θησέα (*), δὲν γνωρίζω ἀναφερομένην ἐν βιβλίοις ἢ ἐπιγραφαῖς·) ὄχι ἀπεικότως ἐζήλωσε καὶ τὴν ἀρχαιότροπον γραφὴν ἐν τῷ αὐτῆς ἀναθήματι. Ὕψος τοῦ πλακιδίου 0,06, πλάτος 0,13, πάχος 0,11. Ἐν Ἀθήναις, τῇ 24 Δεκεμβρίου 1877.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

ΒΙΒΛΙΑ ΝΕΟΦΑΝΗ.

Δελτίον τῆς ἐπὶ τῆς ἐμψυχώσεως τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας ἐπιτροπῆς. Γεωργία, βιομηχανία, ἐμπόριον, ἀπογραφικά. Ἐκδίδεται κατὰ μῆνα ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν πέντε ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς· ἔτος Α'. φυλλάδιον ά καὶ 6' καὶ γ'. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον μέγα, σελ. 156.

Précis d' une histoire de la litterature Neo-hellénique par A. R. Rangabé. Berlin 1877, 8ον, δύο τόμ. 266+289.

Τὰ ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐθνεγερσίας τοῦ 1821 τραγικὰ συμβάντα, ἢ ἀναμνήσεις τινὲς τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος κατὰ τὸ ά ἔτος ὑπὸ Δημ. Εἰρηνίδου. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον, σελ. 96.

Περὶ συγχρόνου ἐν Ἑλλάδι κριτικῆς ὑπὸ Ε. Δ. Ῥοΐδου. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον μικρὸν, σελ. 60.

Περὶ συγχρόνου ἑλληνικῆς ποιήσεως ὑπὸ Ε. Δ. Ῥοΐδου. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον μικρὸν, σελ. 43.

Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὰς ἐξετάσεις τοῦ ἐν Χίῳ γυμνασίου τῇ λ' Ἰουνίου 1877 ὑπὸ τοῦ γυμνασιάρχου Γ. Σουρία. Τύποις γυμνασίου Χίου 1877, 8ον, σελ. 35.

Symbolae criticae in Strabonem, vel censura Cobeti emendationum in Strabonem, scripsit Gregorius N. Bernardacis. Lipsiae 1877, 8ον, σελ. 58.

Ὀρθόδοξος ὁμολογία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑπὸ Ἰωάν. Μαρτίνου, πρεσβυτέρου, ἔκδ. δ'. Ἀθήνησι 1877. 8ον, σελ. 237.

(*) Ἴδε Πλουτάρχου Θησέα, κεφ. 14.

Ἔρευνα γλωσσηματικὴ περὶ συγγενείας τῆς ἑλληνικῆς πρὸς τὴν λατινικὴν, γαλλικὴν, ἀλβανικὴν καὶ τουρκικὴν γλῶσσαν ὑπὸ Ἀγγέλου Καππώτου. Ἐν Λευκάδι 1877, 8ον, σελ. ϛ'. καὶ 32.

Notice sur la fondation et le développememt de l' association pour l' encouragement des Études greques en France. (Avril 1867—Avril 1877.) par M. Gustave d' Eichthal. Paris 1877, 8ov, p. 70.

Ἰ. Ἀργυριάδου ἔκθεσις περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις γυμνασίων καὶ ἑλλ. σχολείων πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργεῖον, ἀποσταλεῖσα μετὰ τὰς ἐξετάσεις τοῦ 1875—6· ἐν τέλει πίναξ στατιστικὸς τῶν ἐτῶν 1875—6 καὶ 1876—7. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον, σελ. 104.

*Καλλιέργεια καὶ ἀσθένεια τῶν ἑσπεριοειδῶν ὑπὸ Ἰακώβου Ν. Ε. Τομπάζη. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον, σελ. 144.

*Die Pflanzen der attischen Ebene von Theod. v. Heldreich. Schleswig 1877, 8ον, σελ, 126.

Πλάτωνος Πρωταγόρας, ἐκδοθεὶς μετὰ σχολίων ὑπὸ Γ. Μιστριώτου. Ἀθήνησι 1877, 8ον, σελ. 270.

*Θουκυδίδου ξυγγραφῆς τεῦχος α'. μετὰ σημειώσεων ἐρανισθεισῶν ἐκ τῶν ἐκδόσεων Κρυγέρου, Πόπου καὶ Κλασσενίου ὑπὸ Ἀριστ. Πανταζῆ Μισίου. Ἀθήνησι 1877, 8ον, σελ. 167.

*Οὐεργιλίου Αἰνειάδος τόμ. ά. περιλαμβάνων τὰ ἓξ πρῶτα βιβλία ὑπὸ Ἀριστ. Πανταζῆ Μισίου ἔκδ. β'. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον, σελ. 142.

*La Grèce telle qu'elle est, par Pierre A. Moraïtinis. Paris 1877, 8ov, p. XII et 589.

*Λατινικῆς προσῳδίας καὶ μετρικῆς στοιχεῖα μετὰ τῶν ἐν τοῖς ἑλλην. γυμνασίοις διδασκομένων ὑπὸ Γερασίμου Β. Πινιατώρου Κεφαλλῆνος, σωμάτιον ά. Ἐν Ἀργοστολίῳ 1877, 8ον, σελ. ιδ'. καὶ 82.

*Ὁδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας κατὰ τὸν Emile Isambert ὑπὸ Ἀντ. Μηλιαράκη. Ἐν Ἀθήναις 1878, 8ον, σελ. ιϛ'. καὶ 320.

*Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης, ποίημα δραματικὸν εἰς 5 μέρη ὑπὸ Κλέωνος Ρ. Ῥαγκαβῆ. Ἀθήνησι 1877, 8ον, σελ. λη'. καὶ 570.

*Εὐριπίδου Μήδεια· μετάφρασις Γεωρ. Θ. Γεωργίου. Ἀθήνησι 1877, 12ον, σελ. 88.

Μέθοδος πρὸς ταχεῖαν ἐκμάθησιν τῆς λατιν. γλώσσης, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Περικλέους Π. Ἰασεμίδου· περίοδος ά. Ἀθήνησι 1876, 8ον, σελ. 176.

*Περὶ τῆς ἱερᾶς τῶν Ἑβραίων καὶ χριστιανῶν μοναρχίας καὶ περὶ ἀλανθάστου ἐν ἑκατέρᾳ διδασκαλίᾳ ὑπὸ Ἀλοϊσίου Βιγκέντη, μετά-

φρασις ἐκ τοῦ λατινικοῦ ὑπὸ Στεφάνου Ματσολίνη. Ἐν Ἑρμουπόλει 1877, 8ον.

Ἀχιλλέως Παράσχου Κανάρης, ποίημα ἀπαγγελθὲν ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ Παρνασσῷ. Ἀθήνησι 1877, 8ον, σελ. 14.

*Lehrbuch der alten Geographie von H. Kiepert. I Hælfte. Einleitung. Asien und Africa. Berlin, 8ον, σ. 224.

Ἀνώμαλα ῥήματα καὶ ὀνόματα τῆς ἑλλην. γλώσσης κατὰ τοὺς ἀττικοὺς πεζογράφους, ὑπὸ Περικλέους Π. Ἰασεμίδου. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον, σελ. 128.

*Π. Βουγιούκα περὶ τῶν Αἰδηψίων ὑδάτων. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον.

Ὁ νέος κριτικὸς ὑπὸ Ἀγγέλου Βλάχου. Γραφεῖον τῆς Ἑστίας. 1877, 12ον, σελ. 59.

*Περὶ τῆς ῥητορείας τῆς ἁγίας γραφῆς, ὑπὸ Ἰγνατίου Γ. Μοσχάκη, Δ. Φ. Ἀθήνησι 1877, 8ον, σ. 66.

*Τὰ ἑπτὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα. Ἡ ὀργή· ὑπὸ Ε. Σύη. Μετάφρασις Ι. Ι. Σκυλίσση. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον, σ. 152.

*Κρίσπος ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, τραγῳδία ὑπὸ Α. Ι. Ἀντωνιάδου ἔκδ. β'. 1877. Ἐν Ἀθήναις, 8ον, σ. 95.

I. E. Temme. Ὁ Συνήγορος μεταφρασθεὶς ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Ὄθωνος Ῥουσοπούλου. Ἀθήνησι 1877, 8ον, σ. 58.

Corpus Inscriptionum Atticarum. Voluminis quarti Supplementa complexi fasciculus prior Supplementorum voluminis primi partem priorem continens. Berolini, 1877, in fol. p. 1—56.

Corpus Inscriptionum graecarum. Voluminis quarti fasciculus tertius Indices continens. Composuit H. Roehl. Berolini, 1877, in fol. p. 1—167.

Guide to the Cesnola Collection of antiquities from the island of Cyprus, with a preliminary notice of the researches in Cyprus. New-York. 1876, εἰς 8ον, σελ. 1—26, μετ' εἰκόνων.

Γ. Μίλησῃ νομοσχέδιον περὶ δημοτικῆς καὶ γυμνασιακῆς παιδεύσεως. Ἐν Ἀθήναις, 8 Ὀκτωβρίου 1877, εἰς 8ον, σελ. 1—64.

Ὁ ἔρως τῆς ἰδέας Π. Βεργωτῆ. Ἀργοστόλι, τυπογραφ. ἡ Ἠχώ. 1877, εἰς 8ον σελ. ζ'. καὶ 60.

Ἄσματα Π. Τσοπανάκου καὶ ᾠδαὶ ἡρωϊκαὶ ἀνώνυμοι, ἔκδ. β'. Ἐν Ἀθήναις, τύποις καὶ δαπάνῃ Ν. Παππαδοπούλου Τριπολίτου, 1878, εἰς 16ον, σελ. κς'. καὶ 112.

Ἔκθεσις τοῦ ἐφόρου τῆς βουλῆς Τιμ. Φιλήμονος περὶ τῆς βιβλιοθήκης. Ἐν Ἀθήναις 15 Νοεμβρίου 1877, εἰς 8ον σ. 16.

Τράπεζαι τῶν ἐργατῶν τῆς γῆς ὑπὸ Ἰωάννου Βαλασοπούλου, διδάκτορος τῆς ἰατρικῆς κτλ. Ἐν Ἀθήναις, 1877, εἰς 4ον, σελ. 22.

Ἀττικὸν ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1878 ὑπὸ Εἰρηναίου Ἀσωπίου. Ἔτος ιϐ'. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον, σελ. 256.

Τὰ κείμενα ὑπὸ Ε. Δ. Ῥοΐδου. Γραφεῖον τῆς Ἑστίας, 1877, 8ον μικρὸν, σελ. 32.

Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις κοινοποιηθεῖσαι ἐκ τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.

1877. Σεπτέμϐριος (Ε. Ν.)

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις 756,99 χμ.
Μεγίστη » 757,01 (τὴν 29ην)
Ἐλαχίστη » 747,98 (τὴν 11ην)

Θερμόμετρον Ἑκ.

Μέση θερμοκρασία 25,35
Μεγίστη » 35,9 (τὴν 5ην)
Ἐλαχίστη » 15,3 (τὴν 29ην)

Ἡμέραι βροχῆς 6 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 13,83 χμ.), ἀστραπῶν 8. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 17 ἡμέρας ΝΔ, 2 ΒΔ, 2 Β, 7 ΒΑ, 1 Α, 1 Ν.

Ὀκτώϐριος.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις 752,54
Μεγίστη » 764,00 (τὴν 14ην)
Ἐλαχίστη » 744,54 (τὴν 9ην)

Θερμόμετρον.

Μέση θερμοκρασία 17,77
Μεγίστη » 25,9 (τὴν 3ην)
Ἐλαχίστη » 10,2 (τὴν 24ην)

Ἡμέραι βροχῆς 17 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 161,85

χμ.), ἀστραπῶν 8, βροντῶν 2. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 12 ἡμέρας ΝΔ, 3 Β, 14 ΒΑ, 2 Α.

Νοέμβριος.

Βαρόμετρον.

Μέση	θλίψις	753,00	
Μεγίστη	»	761,85	(τὴν 16ην)
Ἐλαχίστη	»	741,54	(τὴν 26ην)

Θερμόμετρον.

Μέση	θερμοκρασία	13,08	
Μεγίστη	»	18,9	(τὴν 1ην)
Ἐλαχίστη	»	4,3	(τὴν 28ην)

Ἡμέραι βροχῆς 10 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 87,83 χμ.), βροντῶν 1. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 1 ἡμέραν ΝΔ, 1 Δ, 3 ΒΔ, 6 Β, 9 ΒΑ, 4 Α, 3 ΝΑ, 3 Ν.

Δεκέμβριος.

Βαρόμετρόν.

Μέση	θλίψις	752,10	
Μεγίστη	»	760,59	(τὴν 15ην)
Ἐλαχίστη	»	739,66	(τὴν 26ην)

Θερμόμετρον.

Μέση	θερμοκρασία	10,63	
Μεγίστη	»	19,6	(τὴν 4ην)
Ἐλαχίστη	»	0,0	(τὴν 30ην)

Ἡμέραι βροχῆς 11, χαλάζης 1, νιφάδων χιόνος 1 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 48,57 χμ.), ἀστραπῶν 3. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 5 ἡμέρας ΝΔ, 3 Δ, 2 ΒΔ, 5 Β, 10 ΒΑ, 2 Α, 2 ΝΑ, 2 Ν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΤΗ͂ Ι ΑΚΡΟΠΟΛΕΙ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΕΝΤΟΣ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΥΡΓΟΥ.

Πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ Ἀθηναίου.

Ἐν Βιέννῃ, τῇ 15 Σεπτεμβρίου 1877.

Φίλε κύριε Εὐθ. Καστόρχη.

Ἀνέγνως βεβαίως ἐν τῇ Κλειοῖ τῆς 13/25 Αὐγούστου τρ. ἔ. τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου Ε. Φρῆμαν συντεταγμένον ἄρθρον, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ *Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν*, ἐν ᾧ οὐ σμικρὰ προςτρίβεται μομφὴ εἰς τοὺς συντελέσαντας εἰς τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ Παρθενῶνος, καὶ ἰδίως εἰς τοὺς τῶν Προπυλαίων διὰ τὴν κατεδάφισιν τοῦ μέχρι τοῦδε νομιζομένου φραγκικοῦ πύργου.

Ἀγνοῶ ἄν τις τῶν ἡμετέρων ἀνεδέχθη νὰ δικαιολογήσῃ τὴν κατεδάφισιν ταύτην ὡς ἀναγκαίαν καὶ καλῶς γενομένην καὶ ν' ἀποδείξῃ τῷ κ. Φρῆμαν, ὅτι ἐν πληρεστάτῃ τοῦ πράγματος ἀγνοίᾳ διατελῶν καταφέρεται πικρῶς κατὰ τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν.

Μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν εὑρισκόμενος τὸ θέρος τοῦτο καὶ ἐν Βιέννῃ διατρίβων, λαμβάνω ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ εἰρημένου ἄρθρου νὰ γνωστοποιήσω ἃς περὶ τῆς φραγκικῆς καταγωγῆς τοῦ κατεδαφισθέντος πύργου πρὸ ἐτῶν εἶχον ἐν νῷ ἀμφιβολίας. Τούτου λοιπὸν χάριν μᾶλλον καὶ οὐχὶ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν συντελεσάντων εἰς τὴν κατεδάφισιν τοῦ πύργου ἔγραψα τὴν ὧδε ἐπισυναπτομένην ἐπιστολιμαίαν διατριβήν· διότι πάντες ἀνεξαιρέτως, ὡς γνωρίζεις, ἀπὸ τοῦ Leake οἱ ἐκ τῶν ἑσπερίων ἐπισκεφθέντες τὰς Ἀθήνας καὶ γράψαντες περὶ τοῦ εἰρημένου πύργου ἐθεώρησαν αὐτὸν φραγκικὸν ἔργον, ἐν οἷς συγκατελέχθη τελευταῖος καὶ ὁ κ. Φρῆμαν, ἀναφέρων μάλιστα τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ εἰς τοὺς δοῦκας Ἀκκιαγυολίους (Acciajuoli).

Ἀλλ' αὐτὴ αὕτη, ἡ τοσοῦτον ὑπὸ τοῦ κ. Φρῆμαν κατακρινομένη κατεδάφισις τοῦ μνημείου τούτου, συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον, νομίζω, εἰς ἀπόδειξιν ὅτι τοῦτο ἦτο ἔργον κακότεχνον, ἐν βίᾳ

καὶ ἀπειροκαλίᾳ ὑπὸ τῶν Τούρκων κακοκτισθὲν πρὸς ἁπλῆν σκοπιάν, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ὑπ' ἐμοῦ φερομένων λόγων ἐν τῇ ἐπιστολιμαίᾳ ταύτῃ διατριβῇ πρὸς τὸν μεγάτιμον κ. Φρῆμαν, ἣν παρακαλῶ νὰ δημοσιεύσητε εἰς ἓν τῶν προσεχῶν τευχῶν τοῦ 'Αθηναίου*). Ὁμολογῶ μὲ λύπην μου ὅτι ἀναγκάζομαι νὰ διαφωνήσω πρὸς τὸν ἀξιοσέβαστον παντὶ Ἕλληνι ἄνδρα διά τε τὴν ἀμφιλαφῆ αὐτοῦ παιδείαν καὶ διὰ τὰ ὑπὲρ Ἑλλάδος ἀγαθὰ αἰσθήματα. Πιστεύω ὅμως ὅτι οἱ λόγοι μου θέλουσι τύχει δικαίας ἐκτιμήσεως παρὰ τοῦ σοφοῦ αὐτοῦ φίλου τῆς ἀληθείας, ὡς προερχόμενοι ἐξ ἁγνοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἐπιστήμην.

Χάριν τῶν μὴ ἐχόντων πρόχειρον τὴν Κλειὼ ἀναγνωστῶν τοῦ 'Αθηναίου ἀντιγράφω ὧδε τὰ χωρία τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διατριβῆς τοῦ κ. Φρῆμαν, εἰς ἃ ἀναφέρονται αἱ ἀντιῤῥήσεις μου.

ὑποσημειοῦμαι μετ' ἀγάπης καὶ τιμῆς

ὁ φίλος

Λ. Καυτανζογλος.

«Λατῖνος δοὺξ εἶχε μέγαρον ἐν τοῖς Προπυλαίοις τοῦ Περικλέους· Λατῖνος ἐπίσκοπος ἐξετόπισε τὴν ὀρθόδοξον λατρείαν τῶν ἡμερῶν τοῦ Βασιλείου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἦτο εἰσέτι ὁ Παρθενών.... 'Αλλ' ἡ ἀκόλαστος βαρβαρότης τῆς κλασικῆς ἀποκλειστικότητος δὲν ἀνέχεται τὴν μνήμην οὐδὲ τὰ μνημεῖα τοιούτων ἡμερῶν. Χθὲς ἵστατο ὁ πύργος τοῦ δουκὸς τῶν 'Αθηνῶν. Οἱ βαρεῖς ὄγκοι του καλῶς ἔθραυον τὰς ὁριζοντίους γραμμὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς· ἦτο ὅμως ὀψιγενέστερος· ἦτο βάρβαρος· δὲν ἀνῆκεν εἰς τὰς δύο ἢ τρεῖς πεφιλημένας περιόδους.... Ὁ κ. Μαχάφης, ὁ οὐδεμίαν ποιούμενος διάκρισιν τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου τῷ 1204 καὶ τῆς ἁλώσεως τῶν 'Αθηνῶν τῷ 1687, ἐνόμισεν ὅτι ὁ Μοροζίνης ἔσχε καιρὸν νὰ κτίσῃ

*) Ἡ διατριβὴ αὕτη ἐλήφθη πρὸ καιροῦ· ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀρχῆς ἣν τηρεῖ τὸ περιοδικὸν τοῦτο, δημοσιεῦον ἑκάστην διατριβὴν καθ' ἣν χρονολογικὴν σειρὰν λαμβάνεται αὕτη, μόλις νῦν κατέστη δυνατὴ ἡ δημοσίευσις αὐτῆς. (Σημ. τῆς διευθύνσεως τοῦ 'Αθηναίου)

τὸν στερεὸν τοῦτον πύργον κατὰ τὰς ὀλίγας ἑβδομάδας τῆς κατοχῆς αὐτοῦ.....

«Τοιαύτης ἀκολάστου βαρβαρότητος αἴτιος ὑπάρχει ὁ κ. Σχλίεμαν· ἐπεθυμοῦμεν δὲ νὰ μάθωμεν *καὶ τοὺς Ἕλληνας συνενόχους του*. Ὁ πύργος ἐξηφάνισται. Σπουδαιότατον μνημεῖον μιᾶς ἱστορικῆς τῶν Ἀθηνῶν ἐποχῆς κατηδαφίσθη ἐπὶ τῇ ἀλλοκότῳ προφάσει μήπως ὑποκάτωθεν αὐτοῦ εὑρεθῶσιν ἐπιγραφαί. Ἀλλὰ κατὰ βουλὴν τῆς ὑστεροποίνου Νεμέσεως, ἀφ' οὗ ἐτελείωσαν τὴν καταστροφὴν *οἱ ὀλετῆρες*, δὲν ἀντημείφθησαν δι' εὑρέσεως νέων ἐπιγραφῶν. Οὐδὲν ἀφρονέστερον, οὐδὲν μᾶλλον ἀντικείμενον εἰς τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς φιλολογίας καὶ ἀρχαιολογίας ἢ τὸ ἀπαλεῖψαι οἱανδήποτε ἱστορικὴν ἐποχήν. Καθ' ἡμᾶς, οὐ μόνον ὁ τοῦ δουκὸς πύργος, ἀλλὰ καὶ ὁ τουρκικὸς μιναρὲς ἔπρεπε νὰ διατηρηθῇ· διότι ὁ Παρθενών, ὁ πρώην ναὸς τοῦ ἀρχαιοτάτου ἑλληνικοῦ θρησκεύματος καὶ δύο τύπων τοῦ Χριστιανισμοῦ, κατέστη τελευταῖον τέμενος τουρκικόν. Πᾶν τέμενος ἔχει φυσικῷ τῷ λόγῳ καὶ τὸν μιναρέν του. Τὸ κατώτερον μέρος του σώζεται ἐν εἴδει κλίμακος, τὸ ἀνώτερον ὅμως, ὅπερ ἦτο καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν, ἐγένετο ἄφαντον.... Ὁπωσδήποτε θὰ ἐχαίρομεν βλέποντες καὶ τὸν μιναρὲν καὶ τὸν πύργον λαλοῦντας περὶ χρόνων παρῳχημένων. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἐλευθέρα. Ἡ κυριαρχία Φράγκων καὶ Τούρκων παρῆλθε· δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἐξαλειφθῶσιν τὰ μνημεῖα τῆς Φραγκοκρατίας καὶ Τουρκοκρατίας.

«Ὁπωσδήποτε, ἄνδρες αὐτοκαλούμενοι λόγιοι δὲν πρέπει νὰ συντελῶσιν εἰς τοιαῦτα ἔργα καταστροφῆς. Τὸ ὄνομα τοῦ Μοροζίνη εἶναι παρ' ἀξίαν ἐπικατάρατον, διότι κατέστρεψε τὸν Παρθενῶνα ἐν πολεμικῇ πράξει, ἣν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτηρῇ. Βαρυτέρα εὐθύνη ἀπόκειται εἰς τοὺς καταστρέψαντας ἐκ προμελέτης τὸν πύργον τοῦ δουκός. Ἐπὶ τούτους κυρίως ἐφαρμόζεται ἡ τοῦ Βύρωνος ῥήτρα κατὰ τοῦ Ἡροστράτου καὶ τοῦ Ἐλγίνου.»

Ἐλλόγιμε κύριε Ε. Φρῆμαν.

Ἐν Βιέννῃ, τῇ 15 Σεπτεμβρίου 1877.

Μετὰ μεγάλου ἐνδιαφέροντος ἀνεγίνωσκον τὰς περὶ Ἑλλάδος ὑφ' ὑμῶν γεγραμμένας ἐπιστολὰς, ἐν αἷς οὐ μόνον ἡ ἱστορικὴ δεινότης διαλάμπει, ἀλλὰ καὶ ὁ διακαὴς ὑμῶν ἀναφαίνεται ἔρως πρὸς χώραν, ὅπου ὁ σπόρος τῆς τε ἐλευθερίας καὶ τῆς καλλιτεχνίας τοσοῦτον γενναίως καὶ ἀφθόνως τὸ πάλαι ἐκαρποφόρησε, καὶ σήμερον ὁ νέος πολιτισμὸς τῶν καρπῶν αὐτοῦ ἀπολαύει.

Ἀλλὰ μετ' ἀπορίας εἶδον ἐν τῇ τελευταῖον δημοσιευθείσῃ Κλειοῖ τὴν ἀπὸ 13/25 παρελθόντος Αὐγούστου ἐπιστολὴν ὑμῶν *περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν μνημείων*, ἥτις ἐξιστορεῖ καὶ περιγράφει τὰ ἱερὰ ἐν αὐτῇ λείψανα τῆς τέχνης μονομερῶς, ὑπὸ μόνην ἱστορικὴν ἔποψιν, ἀδιαφοροῦσα ὅλως περὶ τῶν παρὰ τῆς καλλιτεχνίας καὶ ἀρχαιολογίας δικαίων ἀπαιτήσεων, συνισταμένων κυρίως εἰς τὴν δι' ἀνασκαφῆς ἀνεύρεσιν ἀρχαίων μνημείων καὶ ἐκκαθάρισιν αὐτῶν δι' ἀκριβοῦς ἐξετάσεως τοῦ ὅλου χώρου τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐλυπήθην δὲ, ὅτι ἐν αὐτῇ καταδικάζονται καὶ οἱ ἀναλαβόντες ἄλλοτε μετὰ πολλοῦ ζήλου τὴν τῶν ἀπαιτήσεων τούτων ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν, καὶ καθαρίσαντες κατὰ πρῶτον τὸν Παρθενῶνα ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ ἱδρυθέντος τουρκικοῦ τεμένους καὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος ὑψωθέντος *μιναρὲ*, ὡς καὶ οἱ ἀνιδρύσαντες ἔπειτα τὸν ὑπὸ τουρκικῶν τειχισμάτων κεχωσμένον χαρίεντα ναΐσκον τῆς ἀπτέρου Νίκης. Ὑμεῖς δὲ, κύριε Φρῆμαν, ὡς φαίνεται, ἀδιαφοροῦντες περὶ τῶν διὰ τῆς κατεδαφίσεως τῶν τουρκικῶν ἐπιπροσθέτων οἰκοδομῶν εὑρεθέντων ἀριστουργημάτων καὶ περὶ τῆς γενικῆς αὐτῶν ἀπόψεως μετὰ τὴν ἐκκαθάρισιν, προπηλακίζετε διὰ τῆς ὑμετέρας ἐπιστολῆς καὶ τοὺς ἐξακολουθοῦντας ἔτι τὸ αὐτὸ τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς Ἀκροπόλεως ἔργον ἀπὸ τῶν ὀθνείων προσθηκῶν καὶ τοὺς κατεδαφίσαντας τὸν βαρβαρικὸν πύργον, τὸν συνήθως φραγκικῆς καταγωγῆς πιστευόμενον, κατ' ἐμὲ δὲ μᾶλλον ἔργον τουρκικῆς ἐργασίας ὄντα.

Ἀπορεῖ τις τῷ ὄντι βλέπων ὅτι τοιοῦτο φαυλούργημα, ὡς τέρας ἐπικαθήμενον ἐπὶ τὰ θαυμάσια Προπύλαια, ἔτυχε τηλικούτου συνηγόρου!! ἐπὶ τὰ Προπύλαια, λέγομεν, ἅπερ ἡ ἀρχαιότης

πολυτρόπως ἐξύμνησε καὶ ἡ καλλιτεχνία τὴν σήμερον ὡς πρότυπον ἑλληνικῆς εὐφυΐας ἀποκύημα θαυμάζει, διότι ὡς ἀρχιτεκτονικὸν ἔργον θεωρεῖ ταῦτα ἀντίστοιχα πρὸς Ὁμηρικὸν ποίημα, συναρμόζον ἐν ἑαυτῷ τήν τε Δωρικὴν καὶ Ἰωνικὴν τάξιν μετ' ἐξαιρέτου ἁρμονίας καὶ ἰδιορρύθμου συντάξεως, καὶ παριστᾶνον τὴν ὁμοούσιον δυάδα τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καταγωγῆς.

Εἶναι λοιπὸν δίκαιον οἱ μὲν συντελέσαντες εἰς τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ εἰρημένου ἀριστουργήματος καὶ ἐξαλείψαντες τουρκικῆς ἐποχῆς κακοτέχνημα, ὅπερ ἐπίεζε καὶ ἠλλοίου τήν τε ἄμεσον ὄψιν τῶν ὑποκειμένων Προπυλαίων καὶ τὴν γενικὴν ἁρμονίαν τοῦ ὅλου πανοράματος τῆς Ἀκροπόλεως, νὰ καλῶνται παρ' ὑμῶν *ὀλετῆρες*, ὁ δὲ κύριος Σχλίεμαν ὡς χορηγήσας τὰ ἀπαιτούμενα εἰς κατεδάφισιν χρήματα νὰ παραδίδωται εἰς τὰς ἀρὰς τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων συνεργατῶν νὰ στιγματίζωνται;

Μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν προσκαίρως διατρίβων ἐν Βιέννῃ, ἀνέγνων τὴν ὑμετέραν διατριβὴν, ἐλλόγιμε κ. Φρῆμαν, καὶ σφόδρα λυποῦμαι, ὅτι μὴ ἔχων πληρεξουσιότητα παρὰ τῶν συναδέλφων μου δὲν δύναμαι νὰ ἐκπληρώσω ὁλοσχερῶς τὴν ἐπιθυμίαν ὑμῶν, ὅπως καταστήσω ὑμῖν γνωστὰ τῶν *ὀλετήρων* τὰ ὀνόματα. Ἀλλ' ὡς μέλος τῶν συμπραξάντων εἰς τὴν καθ' ὑμᾶς *ἀκόλαστον ταύτην πρᾶξιν*, καὶ ἑπομένως συνένοχος, ἀναλαμβάνω προσωπικῶς τὸ ἀνῆκον ἐμοὶ μέρος τῆς εὐθύνης ἀπέναντι τοῦ φιλομούσου καὶ φιλοτέχνου κόσμου διὰ τὴν κατεδάφισιν τοῦ βαρβαρικοῦ ἐκείνου ὄγκου, ὅστις οὐ μόνον διέστρεφε τὸν ῥυθμὸν τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τοῦ ἀριστουργήματος τοῦ Μνησικλέους, ἀλλὰ καὶ διετάρασσε τὴν ὅλην ὀπτικὴν ἁρμονίαν τὴν προϋπάρχουσαν μεταξὺ τῶν λοιπῶν διασωθέντων θαυμασίων ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἐρειπίων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, προεξάρχοντος τοῦ Παρθενῶνος. Ἂν δὲ καλῶς ἢ κακῶς ἐγένετο ἡ ἀπάλειψις τοῦ πύργου καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀριστουργήματος, κρινέτωσαν οἱ φιλότεχνοι.

Καὶ πρῶτον μὲν λέγω, ὅτι ἀδίκως καταφέρεσθε κατὰ τοῦ κ. Σχλίεμαν, ὡς πρωταιτίου καθ' ὑμᾶς *ἀκολάστου βαρβαρότητος* διὰ τῆς τῶν χρημάτων χορηγήσεως. Διότι ἡ κατεδάφισις τοῦ πύρ-

γου πρὸ ἐτῶν ὑπῆρχεν ἐν τῇ συνειδήσει παντὸς φιλοκάλου ἀνδρὸς καὶ ἐραστοῦ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης, ἐπιθυμοῦντος τὴν διάσωσιν καὶ ἐκκαθάρισιν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ ἀριστουργήματος τῶν Προπυλαίων, πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀρχικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς ὅλως πρωτοτύπου καὶ ἰδιορρύθμου διαθέσεως τοῦ διαγράμματος αὐτοῦ.

Ἡ κατεδάφισις ἐνομίζετο ἀναγκαία οὐχὶ μόνον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐν τῷ βαρβαρικῷ πύργῳ ἐντετειχισμένων δωρικῶν κιόνων, ἀλλὰ προσέτι καὶ ὅπως προληφθῇ ἡ ὁλοσχερὴς καταστροφὴ τοῦ μνημείου ἐκ τοῦ προφανοῦς κινδύνου ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου ὄγκου, ὅστις ἀνίσως ἐπίεζεν αὐτό, ὡς ἀπεδείχθη καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἔπειτα κακῶς ἐπληροφόρησαν ὑμᾶς ὅτι ἐν τῇ κατεδαφίσει οὐδὲν λόγου ἄξιον εὑρέθη, ἐφ' ᾧ καὶ χαίρετε ἐπιφωνοῦντες· «*Οἱ* »*ὀλετῆρες ἐπὶ τῇ ἀλλοκότῳ προφάσει μήπως κάτωθεν εὑρε-* »*θῶσιν ἐπιγραφαί, δὲν ἀντημείφθησαν δι' εὑρέσεως νέων* »*ἐπιγραφῶν κατὰ βούλησιν τῆς ὑστεροποίνου Νεμέσεως*»! Πᾶν τοὐναντίον συνέβη, ἐλλόγιμε ἄνερ· καὶ ἐπιγραφαὶ εὑρέθησαν λόγου ἄξιαι, ὡς ἠδύνασθε ἀκριβέστερον νὰ πληροφορηθῆτε, καὶ ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια ἐκ τῶν Προπυλαίων ἄγνωστα μέχρι τοῦδε ἀνεκαλύφθησαν, οὔτε ὀλίγα οὔτε μικρᾶς ἀξίας, τινὰ δὲ καὶ πρωτοφανῆ· διότι συμπληροῦσι τὴν δυσκολωτάτην καὶ προβληματικὴν ἐπισκευὴν καὶ ἀνόρθωσιν τοῦ πρωτοτύπου τούτου μοναδικοῦ μνημείου τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς παράδειγμα ἐκ τῶν πολλῶν ἀναφέρω τὴν κλεῖδα τοῦ ἀετώματος καὶ τῶν δύω γωνιαίων ἄκρων αὐτοῦ (*), ἔτι δὲ καὶ τεμάχια παραστατῶν, γείσων, κιονοκράνων, κ.λ.π. ἀνήκοντα εἰς τὰ Προπύλαια. Ἀλλὰ τὰ πολύτιμα ταῦτα τεμάχια ἀτάκτως κείμενα σήμερον πρὸς μεσημβρίαν τοῦ μνημείου δὲν παρέχουσιν ἀτυχῶς εἰς πάντα μὴ μεμυημένον τὴν ἀληθῆ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτῶν ἀξίας ἰδέαν· λυπηρὸν δὲ ὅτι τοῦτο συνέβη καὶ εἰς ὑμᾶς, κ. Φρῆμαν, ἐξωργισμένον μάλιστα ὄντα

(*) Οἱ ἀκριβῶς καταμετρήσαντες τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως καλλιτέχναι Revett καὶ Stuart κατὰ τὸ 1764 καὶ ἐκδώσαντες τὸ πολύτιμον ἀρχιτεκτονικὸν σύγγραμμα αὐτῶν δὲν συμπεριέλαβον, μὴ ὄντα τότε ὁρατὰ καὶ γνωστά, τὰ ἀετώματα τῶν Προπυλαίων.

ἐπὶ τῇ ἀπαλείψει τοῦ βαρβαρικοῦ πύργου ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἐδάφους τῆς Ἀκροπόλεως· συνέβη δηλαδὴ νὰ μὴ φανῶσιν ἀντιρροποῦντα πρὸς τὴν κατεδάφισιν. Ὥςε τὰ εὑρεθέντα ταῦτα περισπούδαστα λείψανα, τὰ πρὸ αἰώνων βαρβαρικῶς κατακερματισθέντα καὶ ὡς κοινοὶ λίθοι ἐντειχισθέντα ἐν τῷ πύργῳ, δυνάμενα νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν ἐντελοῦς σχεδίου τῶν Προπυλαίων καὶ προσδιορίσωσιν ὁριστικώτερον καὶ τὴν χρονολογίαν τῆς κτίσεως αὐτοῦ τοῦ τουρκικοῦ πύργου, ἐθεωρήθησαν ὑφ' ὑμῶν ἄσημα καὶ περιττὰ ἀπέναντι τοῦ ἐκλείψαντος ἱστορικοῦ σημείου τῆς βαρβάρου κατοχῆς, ὡς νὰ μὴ ἤρκει ὑμῖν ἡ θλιβερὰ κατάστασις τοῦ ἀριστουργήματος τοῦ Μνησικλέους, καὶ ἡ θέα τῶν συντριμμάτων αὐτῶν εἰς μαρτυρίαν τῆς προϋπαρξάσης βαρβαρότητος τῶν διαφόρων κατακτητῶν! Ἆρά γε μία ἁπλῆ ἐξηγητικὴ ἐπιγραφὴ, ἀναφέρουσα τὴν αἰτίαν καὶ τὸν χρόνον τῆς καταστροφῆς τοῦ πύργου τούτου, ἀντίθετος πρὸς τὴν τοῦ Οὐρβανοῦ Η' Πάπα Ῥώμης(*), τὴν παρὰ τῇ θύρᾳ ἐν τῷ προνάῳ τοῦ ῥωμαϊκοῦ Πανθέου, ἥτις μαρτυρεῖ τὴν ἀπειροκαλίαν τοῦ Ποντίφηκος διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ὀρειχαλκίνου ὀροφῆς ἐκ τοῦ Πανθέου(**), δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἀρκοῦσα εἰς μαρτυρίαν τῆς ἀπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ ὄγκου ἀπελευθερώσεως τῶν Προπυλαίων; Ἦτο ἆρά γε ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ἀποδεικνύηται ἡ προϋπάρξασα βάρβαρος ἐποχὴ καὶ νὰ ἐπικυρῶται διὰ τοῦ ἀτέχνου πύργου, ὅστις οὐδένα τεχνικὸν χαρακτῆρα παρίστανεν, οὐδεμίαν ὁριστικὴν χρονολογίαν εἶχεν, ἀλλ' ἐμαρτύρει μόνον τὴν κακοτεχνίαν καὶ βαρβαρότητα τῶν ἀνεγειράντων αὐτὸν πρὸς βλάβην τοῦ ὑποκειμένου ἀριστουργήματος τῆς ἑλληνικῆς τέχνης;

(*) Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην βλέπε κατωτέρω ἐν σελ. 308.

(**) Τῷ 1632 Πάπας Οὐρβανὸς ὁ Η', ὁ Βαρβερίνης, ἀφῄρεσε τὸν ὀρείχαλκον ἐκ τῆς ὀροφῆς τοῦ Πανθέου ἐν Ῥώμῃ, ζυγίζοντα 450,000 φούντια, ἤτοι ὀκάδ. 196,875, τὸν ὁποῖον ἀναλύσας κατεσκεύασε 110 πυροβόλα, καὶ διὰ τοῦ ἀριστοτέχνου Βερνίνου τοὺς τέσσαρας ἑλικοειδεῖς κίονας τοῦ μεγάλου θυσιαστηρίου ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Πέτρου. Οἱ ἀποδοκιμάσαντες τὴν πρᾶξιν ταύτην τοῦ Πάπα ἐπέγραψαν ἐπὶ τοῦ Πασκουΐνου τὸν στίχον τοῦτον·

Quod non fecerunt barbari, fecerunt Barberini.

Βλ. Th. Csell-Fels Rom. Ital.

Οὐδεμία κατ' ἐμὲ ἀνάγκη τοιούτων ὁρατῶν κακοτέχνων ἔργων πρὸς πλειοτέραν βεβαίωσιν τῶν δεινοπαθημάτων τῆς δουλωθείσης ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ τῆς καταστροφῆς τῶν ἀριστουργημάτων αὐτῆς πρὸς ἱκανοποίησιν ἱστορικοῦ αἰσθήματος καὶ ἀναπόλησιν τοῦ παρελθόντος βαρβαρισμοῦ. Τοιούτων ὁρατῶν σημείων ἀνάγκην ἔχει μόνον ὁ μονομερῶς ἀναδιφῶν καὶ ἐξετάζων τὰ πράγματα· διότι ὁ τοιοῦτος, ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸ προσφιλὲς αὐτῷ ἀντικείμενον ἀποβλέπων, εἰς τοῦτο μόνον προσηλοῦται καὶ τοῦτο μόνον θαυμάζει· ὡς ὁ ἐντομολόγος πρὸς τὰς κινήσεις καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ μικροσκοπικοῦ ἐντόμου ἐξίςαται, ὀλιγωρῶν τῆς κινήσεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ὁμολογῶ, κύριε Φρῆμαν, τὴν λύπην μου οὐχὶ τοσοῦτον διὰ τὰς παρ' ὑμῶν μετὰ τοσαύτης πικρίας ἐκσφενδονισθείσας μομφὰς κατὰ τῶν συντελεσάντων εἰς τὴν κατεδάφισιν ἔργου κακοτέχνου, ἐπιβλαβοῦς καὶ ἀβεβαίου ἐποχῆς, διότι ἀτυχῶς οἱ ἐκ δύσεως πνέοντες συνεχῶς ἄνεμοι συνεπάγουσι καὶ οὐκ ὀλίγας χολερικὰς πνοὰς κατὰ τῆς δυστήνου μικρᾶς Ἑλλάδος, ἃς μετ' ἄκρας ὑπομονῆς φέρει αὕτη, ὅσον διότι διὰ τῆς ὑμετέρας ἱστορικῆς βαρύτητος κατατάσσεται ὁ πύργος οὗτος εἰς τὴν φραγκικὴν ἐποχήν, καὶ βεβαιοῦται ὅτι ἐν τῇ κατεδαφίσει αὐτοῦ δὲν εὑρέθησαν ἐπιγραφαὶ καὶ ἄλλα ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Τῆς ἐποχῆς τῆς κτίσεως τοῦ πύργου ἀβέβαιος εἶναι κατ' ἐμὲ ἡ χρονολογία· διότι οὐδὲν τεκμήριον σαφὲς εὑρέθη πρὸς δήλωσιν αὐτῆς, οὔτε ἐπιγραφή, οὔτε ἀνάγλυφον, οὔτε οἰκόσημον φραγκικόν, οὔτε ὁ ἁπλοῦς συνήθης φραγκικὸς σταυρός, οὔτε μαρτυρία τις ἔγγραφος, ὅσον γνωρίζομεν, ἀλλὰ εἰκασίαι μόνον ὑπάρχουσιν· εἰκασίαι δὲ καὶ ὑποθέσεις εἶναι ἐλεύθεραι εἰς πάντας. Ἡμεῖς μετά τινος πιθανότητος, στηριζομένης ἐπὶ τοὺς ἑξῆς λόγους, λέγομεν ὅτι ὁ πύργος οὗτος εἶναι οὐχὶ φραγκικός, ἀλλὰ τουρκικός, κτισθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος ὡς σκοπιά. Τοιοῦτοι δὲ πύργοι φαίνονται ἐν φρουρίοις τῶν παρελθουσῶν ἐποχῶν καὶ ἀλλαχοῦ, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς τετειχισμέναις παρ' ἡμῖν μοναῖς, πρὸς κατόπτευσιν τῶν ἐπερχομένων λῃστῶν καὶ πειρατῶν.

Ὅτι ὁ πύργος δὲν ἦτο φραγκικὸν οἰκοδόμημα, ἀνήκων εἰς τὸ

παλάτιον τοῦ Ἀκκιαγυόλου, πιθανοποιεῖται ἐκ τῶν ἑπομένων· Α' τὸ οἰκοδόμημα τοῦ παλατίου ἔκειτο ἐπὶ χώρου μεταξὺ τῆς βορείου πλευρᾶς τῶν Προπυλαίων καὶ τῆς ἀνατολικῆς τῆς Πινακοθήκης, ὅπου ὁ χῶρος ἦτο ἱκανῶς εὐρὺς καὶ ἁρμόδιος πρὸς ἔγερσιν παλατίου, ἐφ' οὗ ἐσώζοντο καὶ τὰ ἐρείπια αὐτοῦ, κεχωρισμένα ἀπὸ τοῦ πύργου διὰ τοῦ ὑποστύλου τῶν Προπυλαίων. Ὥστε ὁ πύργος οὐδεμίαν κοινωνίαν εἶχε πρὸς τὸ παλάτιον, ἀλλ' ἦτο μεμονωμένος οὕτως εἰπεῖν.

Β' ἂν ἀνῆκεν εἰς τὸ παλάτιον, ἔδει πρὸ πάντων νὰ συγκοινωνῇ μετ' αὐτοῦ διὰ θύρας, ἐχούσης ἄνοιγμα πρὸς βοῤῥᾶν, οἵαν οὐδέποτε εἶχε. Προσέτι ἡ συγκοινωνία ἤθελε διακόπτεσθαι ἐκ τῆς μεταξὺ διόδου τῶν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων· ἑπομένως ἡ συνέχεια μεταξὺ τοῦ πύργου καὶ τοῦ παλατίου ὑπῆρχε διακεκομμένη.

Θύραν δὲ εἶχεν ἰσόγειον μίαν, κειμένην πρὸς δυσμάς, καὶ μάλιστα ἀπέναντι τοῦ ναΐσκου τῆς ἀπτέρου Νίκης, ὅπου εἶχε κατασκευασθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μοροζίνη προμαχὼν πυροβολοστασίου· ὥστε ἡ θύρα δὲν συνεκοινώνει μετὰ τοῦ παλατίου, ἀλλὰ μετὰ τοῦ προμαχῶνος.

Ἂν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ πύργος ἐδύνατο νὰ συγκοινωνῇ μετὰ τοῦ παλατίου ἄνωθεν τῆς ὀροφῆς τῶν Προπυλαίων, τότε ἔδει ἡ ἀρκτικὴ πλευρὰ τοῦ πύργου νὰ ἔχῃ ἐξοχάς τινας ἀνωμάλους, ὡς λείψανα μαρτυροῦντα τὸν προϋπάρξαντα σύνδεσμον, καὶ νὰ σώζωνται τὰ ἴχνη τῆς προςαρτήσεως, ἐνῷ ἀπεναντίας καὶ ἡ πλευρὰ αὕτη ἦτο λεία καὶ ὁμαλὴ καὶ ὁμοία πρὸς τὰς ἄλλας τρεῖς, καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἀρκτικὴν ὑπῆρχε καὶ θέσις μικρὰ πρὸς ἀφόδευσιν. Ὁ Γάλλος Buchon, ὡς μεσαιωνοδίφης, αὐτὸς κυρίως ἐπεσφράγισε τὴν τοῦ πύργου φραγκικὴν καταγωγὴν, εἰπὼν ὅτι ὁ πύργος ἀνῆκεν εἰς τὸ δουκικὸν παλάτιον. «Οὗτος ὁ πύργος, »λέγει(*), λείψανον τοῦ παλατίου τῶν δουκῶν ὤν, κτισθεὶς ἐπὶ τῆς »Ἀκροπόλεως, περιλαμβάνει τὰ Προπύλαια καὶ προεκτείνεται »ὑπεράνω τῆς ἐπιχαρίτου Πινακοθήκης, μετασχηματισθείσης κατὰ

(*) Buchon Grèce Contin. p. 127.

»τὸν ΙΓ′ αἰῶνα εἰς παρεκκλήσιον.... ἔξωθεν πρὸς τὴν πόλιν »φαίνονται τὰ οἰκόσημα τῶν γάλλων αὐτοκρατόρων τῆς Κων-»σταντινουπόλεως, ἀνωτέρων κυρίων τοῦ Δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν »καὶ τῆς ἡγεμονείας τοῦ Μωρέως, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξηρτᾶτο ὡς »πρώτη Βαρωνία. Βαδίζων τις πρὸς τὰς πλευρὰς τῶν Προπυ-»λαίων μέχρις ὄπισθεν τῆς Πινακοθήκης, παρατηρεῖ τὰ ἐρεί-»πια τῶν δουκικῶν δωματίων ἁπάντων κατεστραμμένων σή-»μερον· σώζονται δὲ αἱ θύραι, ἐφ' ὧν ὑπάρχουσι τὰ αὐτο-»κρατορικὰ οἰκόσημα, ὁ σταυρὸς (perlée et fleuronée) καὶ οἱ »θυρεοὶ τῶν Veille-Hardoin, ἡγεμόνων τῆς Πελοποννήσου καὶ »τῶν des la Roche κυρίων, ἔπειτα δὲ δουκῶν τῶν Ἀθηνῶν »καὶ Θηβῶν..... Τοῦτο τὸ παλάτιον φαίνεται παρεκτεινόμε-»νον μέχρι τοῦ Ἐρεχθείου».

Λοιπόν, ἂν ἀληθῶς καὶ ὁ πύργος ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Φράγκων, δὲν ἔπρεπε καὶ οὗτος νὰ ἔχῃ σημεῖόν τι γλυπτὸν ἢ σύμβολον δεικνύον τὴν καταγωγήν του; Ἡ ἔλλειψις γλυπτοῦ σήματος αὐτὴ καὶ μόνη δεικνύει φανερῶς τὴν τουρκικὴν αὐτοῦ καταγωγήν, ὡς ἀπαγορευομένων τῶν γλυπτῶν ὑπὸ τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας. Προσέτι ἀπεδείχθη ὅτι ὁ πύργος ἦτο ὁλοσχερῶς χωρισμένος ἐκ τοῦ πρὸς βοῤῥᾶν κειμένου παλατίου, διὰ τοῦτο καὶ ἄχρηστος πρὸς καταφύγιον τῶν δουκῶν ἐν καιρῷ κινδύνου.

Καθ' ἡμᾶς ὁ πύργος ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τὴν συμβᾶσαν ἐκ τοῦ ἐνσκήψαντος εἰς τὰ Προπύλαια κεραυνοῦ ἀνάφλεξιν τῆς πυριτιδαποθήκης κατὰ τὸ 1656. Τοῦτο πιστοποιοῦμεν διὰ τῶν ἑξῆς λόγων· Α′ ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ εὑρεθέντων πλείστων μαρμαρίνων τεμαχίων τῶν τότε καταστραφέντων Προπυλαίων καὶ ἐντειχισθέντων ὡς κοινῶν λίθων ἐν τῷ πύργῳ, φερόντων μάλιστα καὶ σημεῖον ἀναντίῤῥητον τῆς γενομένης ἐκρήξεως, ὄντων τῶν πλείστων μελανοφαιῶν καὶ διεῤῥηγμένων ἐκ τῆς ἀναφλέξεως τῆς πυρίτιδος. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ δύο ἐντετειχισμένοι ἐντὸς τοῦ πύργου δωρικοὶ κίονες τῶν Προπυλαίων, ἀφανεῖς ὄντες πρὸ τῆς κατεδαφίσεως αὐτοῦ, ἐφ' ὧν ὑψοῦτο τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀρκτικῆς πλευρᾶς τοῦ πύργου, καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἡμιῤῥαγῆ ἐπιστύλια, φαίνονται μελανωθέντα πρὸ τῆς κτίσεως τοῦ πύργου

κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκκρήξεως· διότι κεκαλυμμένα ὄντα ἐξ ἀμμοκονίας κατὰ τὴν τείχισιν, μηδ' ἐπενεργούσης ἐπ' αὐτῶν τῆς ἀτμοσφαίρας, διετήρησαν ἱκανὰ σημεῖα μελανώσεως, μαρτυροῦντα τὴν τῶν τεμαχίων τούτων διὰ πυρὸς καταστροφήν. Β' αἱ γωνίαι τῶν προσαρμογῶν τῶν ἐντειχισθέντων μαρμάρων εὑρέθησαν κατὰ τὴν κατεδάφισιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὐχὶ κατεστραμμέναι, δεικνύουσαι οὕτω τὸν ἐκ τῆς μεγάλης καὶ αἰφνιδίου δυνάμεως στιγμιαῖον ἀνατιναγμὸν αὐτῶν· διότι, ἂν ἡ κατεδάφισις τῶν Προπυλαίων ἐγίνετο διὰ σιδηρῶν μοχλῶν καὶ σκαπανῶν ὑπὸ βαναύσων καὶ ἀτέχνων χειρῶν, ἀδύνατον ἦτο νὰ διατηρῶνται αἱ γωνίαι τῶν μαρμάρων ἀβλαβεῖς καὶ νὰ μὴ φέρωσι σημεῖον . . διὰ μοχλῶν καταστροφῆς αὐτῶν, καὶ μάλιστα τὰ μάρμαρα ταῦτα, ἅτινα, ὡς ἀνήκοντα εἰς τὰ Προπύλαια, ἦσαν συνδεδεμένα διὰ γόμφων καὶ μολύβδου.

Ἡ πρώτη λοιπὸν ἀνάφλεξις τῆς ἐν τοῖς Προπυλαίοις πυριτιδαποθήκης ἐγένετο κατὰ τὸ 1656, φρουραρχοῦντος τοῦ Ἰσοὺφ ἀγᾶ (*), μεταδοθέντος τοῦ πυρὸς ἐκ κεραυνοῦ. Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη πανώλεθρος καταστροφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἐγένετο κατὰ τὸ 1687, ἤτοι τριάκοντα καὶ ἓν ἔτος μετὰ τὴν πρώτην ἀνάφλεξιν τῆς πυριτιδαποθήκης, καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι κατεῖχον τὴν Ἀκρόπολιν· Ἐκ δὲ τῆς διασωθείσης εἰκόνος τῆς βομβοβολήσεως τοῦ Παρθενῶνος, καίτοι ἀτέχνως σχεδιασθείσης κατὰ διαταγὴν τοῦ Μοροζίνη ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ Βερναία (ἂν αὕτη ἐκληφθῇ ὅσον ἔνεστι πιστῶς ἀπεικονισμένη), ὁ πύργος φαίνεται ὑπάρχων ἐπὶ τῶν Προπυλαίων καὶ φέρων ἀναπεπταμένην σημαίαν πολύπηχον Τουρκικήν. Ἐντεῦθεν εἰκάζομεν ὅτι ὁ πύργος ᾠκοδομήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τῆς τριακονταετηρίδος, καθ' ὃ ἐγένετο καὶ ἡ ἀνάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη, ὅπως ἀπ' αὐτοῦ ἐπισκοπῶσι τὰ παράλια καὶ τὰς εἰς Πειραιᾶ ἐπικειμένας ἀποβάσεις τοῦ νικηφόρου τούτου ἐπιδρομικοῦ στρατοῦ τῶν Ἑνετῶν.

(*) Spon Vol. II. p. 108, Laborde, Vol. I. p. 76, Beulé, Acropole d' Ath. p. 33.

Πρὸς τούτοις ἀναφέρω εἰς συμπλήρωμα τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἐλβετοῦ ἐργολάβου τῆς κατεδαφίσεως Napoleone Martinelli, καὶ τοῦ ἐκτελέσαντος αὐτὴν Ἕλληνος Ἐλευθερίου Καμπάνη, οἵτινες ἐβεβαίωσαν ὅτι κατὰ τὴν κατεδάφισιν τοῦ πύργου εὑρέθη ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ αὐτοῦ ἐντετειχισμένον μικρὸν τεμάχιον χάρτου χονδροῦ, φέρον τουρκικὰ γράμματα, ὅπερ διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἴσως δόξαν, ὅτι ὁ πύργος εἶναι ἔργον φραγκικὸν, ἐκρίθη ἀτυχῶς ἄχρηστον, καὶ ὡς τοιοῦτον ἀπεῤῥίφθη.

Ἐὰν δὲ ὑποτεθῇ ὁ πύργος φραγκικὸς καὶ κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ δουκὸς Ἀντωνίου Ἀκκιαγυόλου (ἀναγορευθέντος δουκὸς Ἀθηνῶν κατὰ τὸ 1395, ἀποθανόντος δὲ κατὰ τὸ 1435) (*), τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρχεν οὗτος πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ Ἐμίρου τῆς Θεσσαλίας Ὀμὰρ Τουραχάν· διότι ἡ Ἀκρόπολις παρεδόθη τὸ 1456 ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου ἢ Φράγκου Ἀκκιαγυόλου, ἀνεψιοῦ Νερίου τοῦ Β', διὰ συνθήκης καὶ ἄνευ καταστροφῆς τινος τῶν ἐν αὐτῇ. Τοῦτο πάλιν πιθανολογεῖται διὰ τοῦ ὅτι μετὰ δύο ἔτη, τῷ 1458, αὐτὸς ὁ Σουλτάνος Μωάμεθ ὁ Β' (**), ἐπιστρέφων ἐκ Πελοποννήσου καὶ ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐξεπλάγη ἐκ τῆς λαμπρότητος τῶν ἐν αὐτῇ ἀριστουργημάτων. Ὅθεν μετὰ πιθανότητος δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὰ Προπύλαια δὲν ἦσαν τότε κατεστραμμένα, καὶ ἑπομένως οὐδὲ ὁ πύργος ἀνεγηγερμένος· διότι τὰ πλεῖστα τῶν μαρμάρων, ἃ εὑρέθησαν ἐν αὐτῷ, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἀνήκουσιν εἰς τὰ Προπύλαια.

Ἀλλὰ καὶ Κυριακὸς ὁ ἐξ Ἀγκῶνος, ὁ πρῶτος ἀρχαιόφιλος ἐξ Εὐρώπης περιηγητὴς, ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἀκρόπολιν κατὰ τὸ 1445, ἤτοι δεκατρία ἔτη πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τῶν Ἀθηνῶν, θαυμάζει τὰ Προπύλαια καὶ οὐδὲν ἀναφέρει περὶ καταστροφῆς αὐτῶν οὐδὲ περὶ πύργου.

Ὁ δὲ Ἀνώνυμος, ὁ περιγράψας τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 1458—1460 φαντασιωδῶς ἐν τοῖς πλείστοις, λαλῶν περὶ τοῦ ναοῦ τῆς ἀπτέρου Νίκης, ὀνομάζει αὐτὸν *διδασκαλεῖον τῶν μου-*

(*) Buchon Gr. Cont. p. 126.

(**) Γ. Κωνσταντινίδου Ἱστορ. Ἀθην. σ. 483.

σικῶν, τὰ δὲ Προπύλαια «*παλάτιον μέγιστον καὶ ὑποκάτωθεν τούτου ἵστανται*, λέγει, *πλεῖστοι*.... *λακῶν δὲ μαρμάρων πλουτεῖ*, σὺν τῇ ὀροφῇ καὶ τοῖς τείχεσι· *πρὸς δὲ βορῥᾶν κλεῖτος*.» Οὐδὲν καὶ αὐτὸς μνημονεύει περὶ καταστροφῆς τῶν Προπυλαίων ἢ περὶ ὑπάρξεως πύργου.

Ὁ Κορωνέλης, ὁ κοσμογράφος τῆς ἐνδοξοτάτης Ἐνετικῆς κυριαρχίας, γράφων κατὰ τὸν ΙΖ′ αἰῶνα, ὅτι διὰ πολιορκίας ἡλώθη ἡ Ἀκρόπολις ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ ὅτι ἔκτοτε δὲν ἀπηλλάχθη τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας, οὐδὲν ἀναφέρει περὶ συμβάσης καταστροφῆς ἐν τοῖς Προπυλαίοις κατὰ τὴν πολιορκίαν.

Οἱ περιηγηταὶ Σπὸν καὶ Βέλερ, ἐπισκεφθέντες τὴν Ἀκρόπολιν κατὰ τὸ **1676**, ἤτοι ἕνδεκα ἔτη πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη, εἶδον τὸν ναΐσκον τῆς ἀπτέρου Νίκης σῶον, ὅστις ὅμως δὲν ὑπῆρχε πλέον μετὰ τὸν πόλεμον. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ Τοῦρκοι, μαθόντες τὴν ἐπιτυχίαν τῶν νικηφόρων ὅπλων τῶν Ἐνετῶν ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ ἀποφασίσαντες νὰ ὑπερασπισθῶσι γενναίως, ὠχύρωσαν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τὴν Ἀκρόπολιν διὰ νέων πυροβολοστασίων· κατηδάφισαν λοιπὸν τὸν ναΐσκον, ἐκάλυψαν τὰ λείψανα αὐτοῦ διὰ χώματος, ἐσχημάτισαν προμαχῶνα ἐπὶ τοῦ ναοῦ, καὶ ἔθηκαν ἓξ πυροβόλα (*). Κατ' ἐκείνην λοιπὸν τὴν ἐποχὴν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐκστρατείας πρέπει νὰ ἀνυψώθη καὶ ὁ πύργος μετὰ τῶν τότε γενομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀχυρωμάτων πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀκροπόλεως· διὸ καὶ ὁ Revett καὶ Stuart, ἐλθόντες κατόπιν κατὰ τὸ **1751—1765**, ὀγδοήκοντα περίπου ἔτη μετὰ ταῦτα, δὲν εἶδον τὸν τῆς ἀπτέρου Νίκης ναόν, ὄντα κεχωσμένον τότε (**).

Ἐκ τούτων πάντων εἰκάζω ὅτι ὁ πύργος δὲν ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ

(*) Beulé Acrop. p. 27.

(**) Κατὰ τὸ 1835, καταστραφέντος τοῦ τουρκικοῦ προμαχῶνος πρὸς ἐκκάθαρσιν τῆς Ἀκροπόλεως, ἀνευρέθησαν ἐν τοῖς λίθοις αὐτοῦ ὡς ἐκ θαύματος τὰ ἱερὰ λείψανα τοῦ ναοῦ τῆς ἀπτέρου Νίκης κεχρυμμένα, ἀφ' ὧν ἀνιδρύθη πάλιν οὗτος ὡς εἶναι σήμερον, πρὸς μαρτυρίαν ὅτι ἡ Νίκη, ἄπτερος οὖσα, οὐδέποτε ἐγκατέλιπε τὸ ἐν Ἀθήναις ἐνδιαίτημα αὐτῆς.

Ἀντωνίου Ἀκκιαγυόλου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν ΙΔʹ. αἰῶνα τὸν τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἀναγεννήσεως τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων, καθ' ὃν καὶ αὐτὸς ὡς Ἰταλὸς ἀνεδείχθη προστάτης αὐτῶν, καὶ τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ τὰς Ἀθήνας μεγάλως ἐξωράϊσε. Διότι, ἂν μὴ παραδεχθῶμεν τοῦτο, δέον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἀντ. Ἀκκιαγυόλης προηγουμένως εἶχε βανδαλικῷ τῷ τρόπῳ καταςρέψει τὰ Προπύλαια, ὅπως μεταχειρισθῇ ὡς ἀργοὺς λίθους τὰ εἰς αὐτὰ ἀνήκοντα μάρμαρα τῶν ἀετωμάτων καὶ ἄλλων μερῶν αὐτῶν, ἅτινα εὑρέθησαν ἐντετειχισμένα ἐν τῷ πύργῳ. Τοῦτο ὅμως ἀντίκειται εἰς τὴν φημιζομένην αὐτοῦ φιλοκαλίαν. Προσέτι, ἂν ὑποτεθῇ ὁ πύργος φραγκικὸς, δέον τότε νὰ ὑπῆρχε κατὰ τὴν πρώτην τῆς πυριτιδαποθήκης ἐκ τοῦ κεραυνοῦ ἀνάφλεξιν, τῷ 1656, καθ' ἣν τῇ ἐπαύριον εὑρέθησαν πλῆθος ὅπλων ἐπὶ μίαν λεύγαν μακρὰν ἐκσφενδονισθέντων· ἡ στέγη τῶν Προπυλαίων τῆς εἰσόδου ἀνετινάχθη· αἱ κέραμοι καὶ τὰ ἐκ μαρμάρου φατνώματα ἐῤῥίφθησαν μακράν. «Τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἐπιστυλίου »ἐξ 20 ποδῶν ἀνυψώθη ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς πυρίτιδος καὶ »κατέπεσεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Μόνον δύο κίονες ἔμειναν ἀβλαβεῖς, »καὶ οἱ ἐν τῷ προσώπῳ ἱστάμενοι μετὰ τοῦ ἀετώματος. Μετὰ »δὲ τὴν ἀνάφλεξιν ἤρξατο διὰ τῶν ἀνθρωπίνων χειρῶν ἡ κατα»στροφή» κατὰ τὸν Beulé (*).

Τοιαύτης λοιπὸν σοβαρᾶς καταστροφῆς γενομένης ἐκ τῆς ἀναφλέξεως τῆς πυρίτιδος, ἂν ὁ πύργος ὑπῆρχε, δὲν ἔπρεπε πρῶτος οὗτος νὰ καταστραφῇ, εἰ μὴ ὁλοσχερῶς, ὡς ἦτο ἑπόμενον, τοὐλάχιστον νὰ διασεισθῇ ἕνεκα τοῦ ὕψους καὶ τῆς κακίστης αὐτοῦ τειχοδομιας, μὴ οὔσης γομφοπαγοῦς ὡς ἡ τῶν Προπυλαίων; Ἂν δὲ ὑποθέσωμεν ὅτι ἀντέσχε κατὰ τὴν ἔκρηξιν, δὲν ἔπρεπε νὰ φέρῃ ὡς ἐκ τῆς κακῆς κτίσεως αὐτοῦ τοὐλάχιστον σημεῖα βλάβης, ἀφ' οὗ μάλιστα ἦτο τεθεμελιωμένος ἀνίσως καὶ κατὰ μεγα μέρος ἐπὶ τῶν καταστραφέντων Προπυλαίων;

Ἀλλ' ὑποτεθείσθω ὅτι ὁ πύργος ἦτο κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν φραγκικὸν οἰκοδόμημα, καὶ ὅτι οὐδεμία ἐπιγραφὴ ἢ ἄλλο τι ἀρ-

(*) L'acrop. d'Ath. σ. 34.

χαῖον ἀριστούργημα εὑρέθη ἐν τῇ κατεδαφίσει αὐτοῦ *πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐπιχειρησάντων ταύτην ὀλετήρων*, ὡς ὑμεῖς, κύριε Φρῆμαν, ἐπιχαίροντες ἐπὶ τῇ μὴ εὑρέσει καλεῖτε αὐτούς, νομίζετε ὅτι οὗτοι δὲν εἶχον λόγους νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν κατεδάφισιν αὐτοῦ; Τοῖς πᾶσι γνωστὸν εἶναι ὅτι, καταστρεφομένων βαρβαρικῶν τειχισμάτων, εὑρίσκονται πάντοτε λείψανα περισπούδαστα ἀρχαίων μνημείων, ἅτινα τυχαίως συλλεχθέντα, φύρδην μίγδην ἐνετειχίσθησαν. Τοῦτο δὲ ἔδει νὰ ὑποτεθῇ καὶ περὶ τοῦ πύργου τούτου ὅτι, κτισθεὶς ἐκ τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει εὑρισκομένου ὑλικοῦ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοσούτων ἀρχαίων ἀριστουργημάτων, λίαν πιθανὸν ἦτο ὅτι συμπεριελάμβανεν ἐν τοῖς τοίχοις αὐτοῦ λείψανα περισπούδαστα τῆς ἀρχαίας τέχνης, ὡς ἐκ τῆς κατεδαφίσεως ἄλλων βαρβαρικῶν οἰκοδομῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἱκανῶς ἀπεδείχθη ἡ ἀλήθεια τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως. Ἀλλὰ μεγάλη, ἵνα μὴ εἴπωμεν γελοία, θὰ ἦτο ἡ ἀπαίτησις, καθ' ἣν οἱ ἀναλαμβάνοντες τὴν ἐξόρυξιν ἀρχαίων νεκροπόλεων, ἢ οἱ ἐρευνῶντες βαρβαρικὰ τειχίσματα, κτισθέντα ἐξ ἀρχαίων λειψάνων, ὀφείλουσι νὰ προμαντεύωσι τὰ ὑπὸ γῆν τυχὸν ὑπάρχοντα ἢ ἐν τείχεσι κεκρυμμένα. Ἀτυχῶς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν εὑρίσκεται ἔτι κεχωσμένον καὶ ἡ Πυθία σιγᾷ.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὀφείλω νὰ βεβαιώσω ὅτι ὁ παρ' ὑμῶν ἀναφερόμενος σκοπὸς τῆς κατεδαφίσεως τοῦ πύργου δὲν ἦτο μονομερής, ἡ ἀνεύρεσις δηλαδὴ ἐπιγραφῶν, ὡς κακῶς ἐπληροφόρησαν ὑμᾶς οἱ περὶ τῶν τοιούτων οὐδόλως ἢ μικρὸν ἐνδιαφερόμενοι, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἀγνοίᾳ ὄντες· ἀλλὰ πρῶτον, ἡ ἀπελευθέρωσις κυρίως καὶ ἐκκαθάρισις ἀπὸ τῶν δυσμόρφων ἐντειχισμάτων, καὶ ἡ διάσωσις ἐκ τῆς ἀναποφεύκτου ὁλοσχεροῦς καταστροφῆς τοῦ ὑπολειφθέντος ἀριστουργήματος τοῦ Μνησικλέους, κατὰ τὴν ὑποκειμένην διάστυλον πλευρὰν ἀπέναντι τῆς Πινακοθήκης, πιεζομένου ὑπὸ τοῦ βάρους τοῦ ἐπ' αὐτῆς ἀνοικοδομηθέντος πύργου· εἶτα δέ, ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀκριβοῦς ἐξετάσεως καὶ ἐρεύνης τῶν ὑπὸ τὸν πύργον κεκρυμμένων μερῶν τῆς ἰχνογραφίας τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ἀριστουργήματος, οὗπερ ἡ διάθεσις, ἡ εὐρυθμία καὶ ἡ οἰκονομία πάντη ἰδιορρύθμως ἐσχεδιάσθησαν ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ Μνησικλέους.

Διὰ τοῦτο καὶ εἰδικοὶ ἐπίσημοι ἀρχιτέκτονες καὶ περιγηταὶ ἀπὸ τοῦ 1676 καὶ ἐφεξῆς, οἷον Spon καὶ Wheler, Revett καὶ Stuart, Cockerell, Dodwell, Leake, Donaldson, Burnouf, Penrose καὶ πλεῖστοι ἄλλοι διαπρεπεῖς Γερμανοὶ, Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ περικλεὴς συγγραφεὺς τῆς Ἀκροπόλεως Beulé, διαφόρως περὶ τούτου ἐξεφράσθησαν. Εἰς τούτους καταλεκτέος καὶ ὁ ἐμὸς φίλος Titeux, ἀρχιτέκτων τῆς ἐν Ῥώμῃ γαλλικῆς σχολῆς, ὅστις θῦμα τῆς ἐρεύνης ταύτης γενόμενος, κεῖται νῦν ἐν τῷ νεκροταφείῳ Ἀθηνῶν, πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ὑπὲρ τῆς ἐξιχνιάσεως τῶν Προπυλαίων πολλῶν αὐτοῦ πόνων.

Τελευτῶν ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἡ κατεδάφισις καὶ ἐξάλειψις τοῦ βαρβαρικοῦ ἐκείνου ὄγκου ἐγένετο ὅπως κυρίως ἐξακριβωθῇ τὸ ὁλικὸν διάγραμμα τοῦ οἰκοδομήματος, καὶ ἀποδοθῇ ἡ ἀρχικὴ ἐν μέρει ἁρμονία τοῦ περιγράμματος αὐτοῦ, σχετικῶς πρὸς τὰ διασωζόμενα μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως, προεξάρχοντος τοῦ Παρθενῶνος, ὡς ἐσχεδιάσθησαν ὑπὸ τῶν ἀριστοτεχνῶν Ἰκτίνου καὶ Μνησικλέους, «διότι οἱ βαρεῖς ὄγκοι τοῦ πύργου οὐχὶ καλῶς (ὡς ὑμεῖς λέγετε), »ἀλλὰ κακῶς ἔθραυον τὰς ὁριζοντίους γραμμὰς τῆς ἑλληνικῆς »ἀρχιτεκτονικῆς»· ἔτι δὲ καὶ ὅπως ἐκτελεσθῇ ἡ περὶ ἐκκαθάρσεως τῆς Ἀκροπόλεως γνωμοδότησις τῶν κατὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς πρώτης βασιλείας σοφῶν ἀρχαιολόγων καὶ καλλιτεχνῶν, προεξάρχοντος τοῦ φίλου καὶ προστάτου τῶν τεχνῶν ἐν Γερμανίᾳ, τοῦ μεγάλου φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου.

Ταῦτα περὶ τοῦ πύργου λέγων καὶ τὴν παντελῆ τῆς Ἀκροπόλεως ὑπερασπίζων ἐκκαθάρισιν ἐκ τῶν ὀθνείων καὶ βαρβαρικῶν τειχισμάτων, οὐδόλως ἀρνοῦμαι ὅτι ἐν γένει πρέπει νὰ διατηρῶνται καὶ νὰ προστατεύωνται πάντα τὰ διασωζόμενα μνημεῖα τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, πρὸς μαρτυρίαν ἐναργῆ τῆς καταστάσεως καὶ τοῦ βαθμοῦ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ ἐργασία αὐτῶν ἐγένετο. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι καὶ τούτου ὑπάρχει ἐξαίρεσις. Ἂν τὰ ἀναφερόμενα μνημεῖα εἶχον ἀνεγερθῇ πρὸς ὡρισμένον τινὰ σκοπὸν, καὶ ἂν ἔφερον ἴδιον τύπον τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐποχῆς, βεβαίως ἁμάρτημα ἔπρεπε νὰ λογισθῇ ἡ καταστροφὴ

τοιούτων μνημείων. Ἀλλ' ὁ κακότεχνος τουρκικὸς μιναρὲς, ὁ ἄλλοτε ἐπικείμενος ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος, καὶ ὁ βαρβαρικὸς πύργος, ὁ ἐπὶ τῶν Προπυλαίων ἀτόπως ἐπικαθήμενος, ἦσαν περιτταὶ καὶ ἐλεειναὶ προσθῆκαι, οἷα τὰ ἀφοδεύματα τῶν κατὰ καιροὺς ἐπιφοιτώντων κοράκων καὶ ἁρπακτικῶν ὀρνέων, ἅπερ κεῖνται ἐπὶ τῶν γεραρῶν Φειδιακῶν ἀριστουργημάτων πρὸς μαρτυρίαν τῆς οἰκτρᾶς αὐτῶν ἐρημώσεως.

Προκειμένου ὅμως περὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ἱεροῦ τούτου τῆς τέχνης ἐνδιαιτήματος, νομίζω ὅτι πάντῃ ἐξαιρετικῶς ὀφείλομεν νὰ σκεπτώμεθα· διότι ἕκαστον τῶν ἐν αὐτῇ διασωθέντων μνημείων φέρει ἐφ' ἑαυτοῦ τὰ ἀπὸ τῆς δουλώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ ἀνεξίτηλα στίγματα. Ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς σκηνογραφίας καὶ ἀπεικονίσεις τῶν ἀρχαίων μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, τὰς γενομένας κατὰ τὸν χρόνον τῆς δουλείας, αἵτινες ἀναφέρονται ἐν τῷ περισπουδάστῳ συγγράμματι τοῦ Delaborde, θέλομεν ἰδεῖ ὁποίας ἀλλοιώσεις ἔλαβον ταῦτα κατὰ τὰς διαφόρους τῆς βαρβαρότητος ἐποχὰς καὶ ὁποίας μεταμορφώσεις (*).

Ἂν λοιπὸν, πρὸς μαρτυρίαν τῶν παρῳχημένων βαρβαρικῶν ἐποχῶν καὶ τῶν δεινοπαθημάτων τῶν δουλωθέντων λαῶν, ἔπρεπε νὰ διατηρῶνται ἄθικτα καὶ νὰ μὴ ἐξαλείφωνται τὰ ἐπ' αὐτῶν βαρβάρως προστεθέντα οἰκοδομήματα, τότε ἠθέλομεν βλέπει τὸν Παρθενῶνα μεταμορφωθέντα κατὰ πρῶτον εἰς ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἀνατολικῆς ἡμῶν Ἐκκλησίας· εἶτα, εἰς ναὸν δυτικὸν τῶν Παπικῶν, καὶ πάλιν εἰς τουρκικὸν τέμενος, ἐφ' οὗ ἐπὶ τὸ τραγελαφικώτερον ἀνυψώθη καὶ ὁ τουρκικὸς μιναρές. Τὸ Ἐρεχθεῖον δὲ ὡσαύτως ἠθέλομεν βλέπει ἠλλοιωμένον ὁλοσχερῶς· κατὰ πρῶτον μεταβεβλημένον ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν εἰς ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας, καὶ πάλιν ἄλλως ἐπὶ Φράγκων, καὶ ἐπὶ Τούρκων εἰς κατοικίαν τοῦ φρουράρχου μετὰ τοῦ γυναικωνίτου αὐτοῦ. Πρὸς δὲ, τὸ ὡραιότατον ἀρκτικὸν πρόστυ-

(*) Αὗται μᾶλλον ἐμπεριστατωμένως εὑρίσκονται ἐν τῇ ἀξιολόγῳ συγγραφῇ τοῦ K. Emile Burnouf La ville et l'Acropole d'Athènes.

λον τούτου εἰς διώροφον οἴκημα, ἔχον τοὺς μὲν ἀπαραμίλλους ἐκείνους λεπτουργικοὺς Ἰωνικοὺς κίονας ἀφανεῖς καὶ ἐντετειχισμένους, τὰς δὲ ὡραίας κόρας, τὰς Καρυάτιδας, ὡσαύτως ἐντετειχισμένας. Κατὰ ταῦτα καὶ τὰ Προπύλαια ἠθέλομεν βλέπει ἠλλοιωμένα διαφοροτρόπως κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τῆς δουλείας, μεταβληθέντα ὑπὸ μὲν τῶν Φράγκων εἰς παλάτιον, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων εἰς πυριτιδαποθήκην καὶ ςρατῶνα καὶ ὁπλοθήκην τῆς φρουρᾶς· τὸ δὲ κομψότατον ναΐδιον τῆς ἀπτέρου Νίκης, καταχωσθὲν καὶ διαμελισθὲν, μεταβεβλημένον τέλος εἰς πυροβολεῖον τουρκικόν.

Ἔπρεπε λοιπὸν πάντα ταῦτα πρὸς ἁπλῆν μαρτυρίαν τῶν παρελθόντων βαρβαρικῶν χρόνων νὰ περιθάλπωνται καὶ νὰ φυλάττωνται ὡς λαμπρὰ τρόπαια ἱστορικῶν ἀναμνήσεων; Νομίζω ὅτι καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ, ἐλλόγιμε κύριε Φρῆμαν, μεθ' ὅλου τοῦ πρὸς τὴν ἱστορίαν ἐνθουσιασμοῦ, δὲν ἠθέλετε εὐχαριστηθῆ νὰ βλέπητε τὴν Ἀκρόπολιν μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ μνημείων μεταπεποιημένην εἰς τοιαύτην ἀλλόκοτον κατάστασιν. Οὐδὲ ἠθέλετε ἐγκρίνει, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθερώσεως, νὰ ἐκτελεσθῇ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ πρώτου βασιλέως τῆς Ἑλλάδος τὸ σχέδιον τοῦ ἐν Βερολίνῳ ὀνομαστοῦ ἀρχιτέκτονος Schinkel, καθ' ὃ πᾶσα ἡ Ἀκρόπολις, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Παρθενῶνος, μετεποιεῖτο πρὸς χρῆσιν τῆς βασιλικῆς θεραπείας. Ἐρωτῶ ὑμᾶς, κ. Φρῆμαν, ὁποία ἤθελεν εἶσθαι τὴν σήμερον ἡ ἄποψις τῆς Ἀκροπόλεως, ἂν τὸ τοιοῦτον σχέδιον ἐξετελεῖτο, ὅπερ ἱστορικῶς ἤθελε παριστᾷ τὴν λαμπροτέραν ἐποχὴν τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους; Ὁποίαν ὠφέλειαν ἤθελε παρέχει εἰς τὴν πρόοδον τῆς καλλιτεχνίας; Ὁ μὲν ἱστορικὸς ἴσως ἤθελεν ἀρκεσθῆ νὰ βλέπῃ μόνον ἐντετειχισμένον κίονά τινα τοῦ Παρθενῶνος ἢ βάσιν τοῦ Ἐρεχθείου, ὅπως ἀναπολῇ ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ τὴν πρώην λαμπρότητα τῶν ναῶν ἐπὶ τὴν τοῦ μεγαλεπιβόλου Περικλέους ἐποχὴν, καὶ τὴν ἐκ βαρβαρότητος μεταβολὴν τοῦ ἐπιφανεστέρου ἔργου τῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἰς κακότεχνον τουρκικὸν τέμενος.

Ἀλλ' ὁ καλλιτέχνης ἠδύνατο νὰ ἐξιχνιάσῃ διὰ τῆς ἀκριβοῦς

καταμετρήσεως τὰ διάφορα μέρη τοῦ οἰκοδομήματος; ἠδύνατο νὰ βεβαιωθῇ περὶ τοῦ ἀπιστεύτου πολυχρωματισμοῦ ἐν τῷ δωρικῷ ῥυθμῷ; ἠδύνατο νὰ εὕρῃ καὶ θαυμάσῃ τὰς ἀνεξηγήτους ἐκείνας καλλονὰς καὶ τὰς ἐναρμονίους ἀναλογίας; ἠδύνατο νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν λεπτότητα τῆς κινήσεως τῶν γραμμῶν καὶ τὴν μέχρι τοῦδε εἰσέτι ἀμφισβητουμένην ὕπαρξιν τῶν καμπυλῶν, ἄνευ τῆς παντελοῦς ἐκκαθαρίσεως τοῦ ναοῦ; Ἐρωτήσατε τὸν φιλόπονον Penrose, ὅστις σύγγραμμα πολύτιμον (*) συνέταξεν ἁπλῶς, ὅπως ἀποδείξῃ διὰ τῆς ἀκριβοῦς καταμετρήσεως ὅτι καμπυλότης ὑπάρχει εἰς τὰ διάφορα ὁριζόντια μέλη τοῦ ἀριστοτεχνήματος τούτου τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διανοίας, ἂν ἐδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ τὸ πολύπονον καὶ κλασικὸν τοῦτο πόνημα ἄνευ τῆς ἐκκαθαρίσεως. Ὁποίαν ἐντύπωσιν ἤθελον ἐμποιήσει τὰ σεμνὰ ταῦτα μνημεῖα, οὕτω κακῶς μετεσχηματισμένα, εἰς τὸν φιλότεχνον θεατὴν, καὶ πόσον ἀλλοίαν ἐμποιοῦσι σήμερον, καίτοι ἁπλῶς κεκαθαρμένα ἐκ τῶν δυσμόρφων βαρβαρικῶν προσθηκῶν καὶ τοῦ τουρκικοῦ πύργου, πᾶς τις ἐννοεῖ. Ἂν ὑμεῖς, κύριε Φρῆμαν, ἐπεκρίνετε τὴν κακὴν μέχρι τοῦδε ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχουσαν σύγχυσιν καὶ ἀταξίαν τῶν διαφόρων λειψάνων τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει σωζομένων μνημείων, ἅτινα κατάκεινται ἄνευ ἐπιστημονικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς κατατάξεως, ἠθέλετε ἔχει δίκαιον. Πρὸς τούτοις, ἂν ηὔχεσθε νὰ βλέπητε τὰ τῆς Ἀκροπόλεως διατεταγμένα ἱστορικῶς, ἀρχιτεκτονικῶς καὶ ἀρχαιολογικῶς, κατὰ μίμησιν τῶν ἐπὶ τοῦ Παλατίνου λόφου ἐν Ῥώμῃ εὑρεθέντων ἐρειπίων τῶν αὐτοκρατορικῶν παλατίων τῶν Καισάρων, βεβαίως ἠτιολογημένη ἡ ἀπαίτησις ὑμῶν ἤθελεν εἶσθαι, ὡς καὶ παντὸς φιλομούσου καὶ φιλοτέχνου ἀνδρός. Διότι ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, ὡς φεγγοβολοῦσα τὸ εἰλικρινέστατον τοῦ καλοῦ φῶς, ἔπρεπε νὰ ἦναι κατατεταγμένη καὶ κεκαθαρισμένη πρεπόντως, καὶ νὰ χρησιμεύῃ ὡς τὸ ἐντελέστερον διδασκαλεῖον ἐν γένει τῆς καλλιτεχνίας, ἰδίως δὲ τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς καλουμένης κλασικῆς. Ναὶ, ὡς διδασκαλεῖον, λέγω, τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἥτις, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἀπὸ τεσσαρακονταε-

(*) Penrose Princ. of Athen. Arch.

τίας περίπου ὑπεχώρησε εἰς τὴν ἔφοδον τοῦ παραλόγου καὶ πατύπου καὶ ἰδιορρύθμου Ῥωμαντισμοῦ. (*)

Ἡ Ἀκρόπολις, ἐλλόγιμε ἄνερ, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς τὸ ἄδυτον τῆς καλλιτεχνίας, ἔνθα διεσώθη ἡ μόνη καὶ καθαρὰ πηγὴ, ἐξ ἧς τὰ διὰ τῆς καλλιτεχνίας ἐκπολιτιστικὰ νάματα διεχύθησαν πανταχοῦ τοῦ νῦν γνωστοῦ καὶ πεπολιτισμένου κόσμου. Ἡ Ἀκρόπολις εἶναι ὁ τόπος, ὅπου θαυμάζεται τὸ ἄκρον τῆς καλαισθησίας, πρὸς ὃ εἶχε φθάσει ἡ πάλαι ἑλληνικὴ εὐφυΐα· εἶναι ὁ λόφος, ἐφ' οὗ ἐπικρατεῖ ἡ ἀκατάληπτος ἐκείνη ἁρμονία καὶ συμμετρία, αἵτινες τὸν μὲν ἀμύητον τῶν τῆς καλλιτεχνίας μυστηρίων καθιστῶσιν ἔκθαμβον, εἰς δὲ τὸν μεμυημένον ἐξεγείρεται σέβας βαθὺ καὶ ἄφατος ἐνθουσιασμός.

Ἐν τοιούτῳ ἱερῷ τόπῳ ἀσεβὲς καὶ ἀνάρμοστον, νομίζομεν, εἶναι νὰ διατηρῶνται τὰ ἀμαυρὰ μνημεῖα τῶν ἐπελθόντων ῥευμάτων τῆς βαρβαρότητος. Αὐτὰ τὰ συντρίμματα καὶ τὰ ἐρείπια τῶν πολυτίμων μνημείων ἐν τῇ Ἀκροπόλει εἶναι, νομίζω, ἐπαρκῆ μαρτύρια, διατρανοῦντα εἰς τὸν θεατὴν τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῶν κατακτητῶν καὶ τὰς κακώσεις, ἃς ὑπέστησαν οἱ ὑπ' ἐκείνων δουλωθέντες ἀπόγονοι τῶν προπατόρων τῶν θαυμασίων τούτων ἔργων. Ὑμεῖς μὲν, ἀγαστὲ ἄνερ, ἀδημονεῖτε μεγάλως ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ μιναρὲ, τοῦ ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος ἀνυψωθέντος, ὡς ἀπολεσθείσης δῆθεν μιᾶς μαρτυρίας τῆς τουρκικῆς ἐπιδρομῆς καὶ κατοχῆς, καὶ καλεῖτε τοὺς καθαρίσαντας τὸ ἀξιοσέβαστον λείψανον τοῦ γεραροῦ τούτου ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος *ὀλετῆρας*· ἀλλ' ὅμως ἅπαν τὸ πλήρωμα τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανικοῦ κόσμου ἐπεκρότησε, πιστεύσατέ μοι, ἐπὶ τῇ κατεδαφίσει τοῦ σημείου τούτου τοῦ βαρβαρισμοῦ καὶ τῆς δουλείας, καὶ ἐνθέρμους δεήσεις ἀναπέμπουσιν εἰς τὸν Ὕψιςον ὅπως εὐδοκήσῃ νὰ ἐπισπεύσῃ καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν αὐτοῦ τοῦ χριστιανικοῦ καλλιτεχνήματος, τῆς ἁγίας Σοφίας, καὶ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἰουστινιανὴν λαμπρότητα, διὰ τῆς ἐξαλείψεως οὐχὶ ἑνὸς, ἀλλὰ καὶ τῶν τεσσάρων ὁμοῦ αὐτὴν ἀσχημιζόντων τουρκικῶν μι-

(*) Βλέπε περὶ τούτου κατωτέρω ἐν σελ. 309 κ. ἑ.

ναρέδων. Εἴθε ἡ δέησις αὐτῶν εἰσακουσθῇ. Καὶ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, ὅπερ θέλει εἰς τοῦτο συντελέσει, εἴτε Βρεττανικὸν λέγεται, εἴτε Γερμανικὸν, εἴτε Γαλλικὸν, εἴτε Ῥωσσικὸν, εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα θέλει εὐλογεῖσθαι ὑπὸ μυριάδων στομάτων τοῦ θηριωδῶς καταδυναστευομένου χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς.

Πᾶσα προσθήκη καὶ ἀφαίρεσις ἐκ τῆς ἁγίας Σοφίας ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν θέλει ἔχει τότε καθ' *ὑμᾶς*, ἀλλ' οὐχὶ καθ' *ἡμᾶς*, τὸν αὐτὸν λόγον. Διότι, ὡς ὁ κατακτητὴς, ὁ μεταβαλὼν τὸν χριστιανικὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τουρκικὸν τέμενος, διὰ τῆς προσθήκης τῶν τεσσάρων μιναρέδων, καὶ εἶναι καὶ λέγεται δικαίως ὀλετὴρ τοῦ χριστιανικοῦ μνημείου, ὡς καταστρέψας τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ ἄποψιν· οὕτω καὶ ὁ προωρισμένος ὑπὸ τῆς *Θείας Προνοίας* νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ θαυμασίαν κατάστασιν, ἐξαλείφων τὰς τουρκικὰς προσθήκας καὶ τὰς τοῦ Κορανίου ῥήσεις, καὶ ἀντικαθιστῶν ταύτας διὰ τῶν προϋπαρξασῶν κεχρυσωμένων ψηφιδωτῶν εἰκονογραφιῶν καὶ ῥήσεων τοῦ Εὐαγγελίου, ἴσως ἤθελε νομισθῇ ὑπό τινων *ὀλετὴρ* καὶ καταταχθῇ εἰς τὴν τάξιν τῶν Ἡροστράτων καὶ Ἐλγίνων! Ὁ φιλάνθρωπος ὅμως, φιλελεύθερος καὶ ἀληθὴς ὀπαδὸς τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου θέλει νομίσει αὐτὸν ὡς ἀπεσταλμένον παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ θέλει δοξάσει ὡς σωτῆρα εἰρηνοποιὸν τῶν πρὸ τεσσάρων αἰώνων καταδυναστευομένων χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς λαῶν, καὶ τὴν κατεδάφισιν τῶν τεσσάρων μιναρέδων θέλει θεωρήσει ὡς τρόπαιον ἄξιον τοῦ ἐξυμνουμένου τὴν σήμερον χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

Οὐχ ἧττον ὅμως ἄδικος καὶ παράδοξος ἐφάνη ἡμῖν καὶ ἡ κρίσις ὑμῶν ἐκείνη, καθ' ἣν οἱ κατεδαφίσαντες τὸν ἐν Ἀκροπόλει βάρβαρον πύργον παραβάλλονται πρὸς τὸν Ἡρόστρατον καὶ Ἐλγῖνον!! διότι καθ' ἡμᾶς ὁ μὲν Ἡρόστρατος προέβη εἰς τὸ μέγιστον ἐκεῖνο κακούργημα ἐξ ἀμέτρου φιλοδοξίας, καὶ ὁ λόρδος Ἐλγῖνος ἐξ ἀπλήστου φιλοχρηματίας· οἱ δὲ τὸν πύργον κατεδαφίσαντες προέβησαν εἰς τοῦτο ἐξ ἁγνῆς ἀγάπης πρὸς ἐκκάθαρσιν καὶ ἀνεύρεσιν τῶν διασημοτέρων μνημείων τῆς κλασικῆς τέχνης. Ἀλλὰ περὶ τούτου κρινέτω ὁ φιλόκαλος καὶ φιλόμουσος κόσμος.

Ἡμεῖς χαίρομεν, διότι ἠδυνήθημεν νὰ ἐκπληρώσωμεν τὴν εὐχὴν τοῦ δεινοῦ ἀρχαιολόγου Beulé (*), εἰπόντος ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ πονήματι *Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν*·

«Aujourd'hui les monuments de l'Acropole ont en grande partie revu le jour, et leurs magnifiques fragments les entourent, prêts à reprendre leur place, si on ose jamais tenter un travail si difficile et si hardi. L'avenir verra peut-être les Propylées, le Parthénon et l'Erechthéïon rassembler leurs débris, comme le temple de la Victoire s'est déjà relevé, et se présenter plus complets à l'admiration des voyageurs . . .»

Ὑποσημειοῦμαι μετὰ πολλοῦ πρὸς ὑμᾶς σεβασμοῦ ὁ ξεναγήσας ὑμᾶς, διατρίβοντας ἐν Ἀθήναις πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ἐν τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ κειμένου τότε Μηκυναίου θησαυροῦ ὡς προσωρινὸς φύλαξ αὐτοῦ,

ΛΥΣΑΝΔΡΟΣ ΚΑΥΤΑΝΖΟΓΛΟΣ,
ἀρχιτέκτων τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀνεγειρομένου Πολυτεχνείου.

Ἡ ἐν σελ. 10 ἀναφερομένη ἐπιγραφὴ τοῦ Πάπα ἔχει οὕτως·

VRBANVS. VIII. PONT. MAX.
VETVSTAS. AHENEI. LACVNARIS
RELIQVIAS
IN. VATICANAS. COLVMNAS. ET
BELLICA. TORMENTA. CONFLAVIT
VT. DECORA. INVTILIA
ET. IPSI. PROPE. FAMAE. IGNOTA
FIERENT
IN. VATICANO. TEMPLO
APOSTOLICI. SEPVLCHRI. ORNAMENTA
IN. HADRIANA. ARCE
INSTRVMENTA. PVBLICAE. SECVRITATIS
ANNO. DOMINI. MDCXXXII. PONTIFEX

(*) Beulé L'Acrop. d'Athèn. p. 41.

Προσθήκη περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς Ῥωμαντικῆς λεγομένης Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς.

Ἐπειδὴ ἀνωτέρω (σελ. 306) ἐγένετο λόγος περὶ ῥωμαντισμοῦ, ἀναγκαῖον κρίνω νὰ ὁρίσω ἐνταῦθα, χάριν τῶν ἐν τούτοις παρ' ἡμῖν ἀπειροτέρων, τὰ τῆς ῥωμαντικῆς καλουμένης ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἡ λέξις ῥωμαντισμὸς, ἐκ τοῦ Romance παραγομένη, δηλοῖ εἶδος ποιήσεως, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ μέσου αἰῶνος ἀναφανείσης, καὶ εἰς διεφθαρμένην λατινικὴν διάλεκτον *Ῥωμάναν* (Romane) συνήθως γραφομένης. Ὁ ῥωμαντισμὸς ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ποιήσει, ἄχρηστος σχεδὸν κατὰ τοὺς τέσσαρας πρώτους μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἐν Ἰταλίᾳ αἰῶνας, καθιερώθη καὶ ἐγένετο πάγκοινος περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, σκοπῶν κυρίως τὴν ἐν πᾶσιν ἀνεξαρτησίαν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κλασικοῦ τῆς ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας ζυγοῦ καὶ τὸ τῆς φαντασίας ἀχαλίνωτον. Διότι ἡ μὲν ἑλληνικὴ, ἡ καὶ κλασικὴ λεγομένη τέχνη, ἐπιζητεῖ οὐ μόνον ἵνα διὰ τῶν ἔργων παριστᾷ τὸ ἐν τῇ φύσει καλὸν, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς παραστάσεως τούτου συντελῇ εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν ἠθῶν καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς ἁρμονίας τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ὠφελίμου ἀληθῆ τῆς ἀνθρωπότητος εὐδαιμονίαν· ὁ δὲ ῥωμαντισμὸς τοὐναντίον θηρεύει τὴν στιγμιαίαν συγκίνησιν καὶ τὸν ἀκαριαῖον θαυμασμὸν τοῦ θεατοῦ. Ἀπομακρυνθεὶς δὲ οὗτος ἐξ ἀρχῆς ὁλοσχερῶς ἀπὸ τῆς μελέτης τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ τῶν αὐτῆς κανόνων καταφρονήσας, ἀνέλαβεν ὑπεροπτικῶς, ἅμα ἐμφανισθεὶς, καὶ τὴν ἐπωνυμίαν *Ἀντικλασικός*. Ἐν τῇ τέχνῃ κυρίως χαρακτηρίζεται διὰ τῆς ἀκολάστου ἐλευθερίας περὶ τοὺς κανόνας καὶ τῆς ἰδιοτρόπου φαντασίας τοῦ τεχνίτου. Διὰ ταύτας δὲ αὐτοῦ τὰς ἰδιότητας ἔσπευσεν ὁ ὅμιλος τῶν φιλοτέχνων νὰ ἐγκολπωθῇ αὐτὸν, ὅπως ἀπαλλαγῇ τῶν δεσμῶν τῆς κλασικῆς καλλιτεχνίας καὶ τῆς μακρᾶς καὶ συντόνου μελέτης τῶν κανόνων αὐτῆς. Ἐντεῦθεν αἱ γνωσταὶ ἐνθουσιώδεις ἐκφράσεις τῶν ὀπαδῶν τούτου· «Πότε, ὦ Θεέ! θέλομεν ἀπααλλχθῇ τῆς μανίας, ἥτις τίθησι πάντοτε πρὸ τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν ὡς παραδείγματα τὰ πρότυπα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν καὶ τῆς

Ῥώμης; Τί μέγα παρήγαγον αἱ ἐμπνεύσεις καὶ μιμήσεις τῶν ἔργων τοῦ Ἰκτίνου; Ἐκορέσθημεν ἤδη τῆς ἑλληνικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς τέχνης, ἥτις δεσπόζει ἡμῶν ἀπὸ τριῶν αἰώνων(α).»

Ὁ ἀντικλασικὸς οὗτος τρόπος, καὶ οὐχὶ ῥυθμὸς, προσεταιρισθεὶς τὸν παράλογον συρμὸν καὶ τὴν ἀμάθειαν, καὶ προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ πλούτου καὶ τῆς ματαιοφροσύνης, συνεσαρκώθη ἀνεπαισθήτως μετὰ τοῦ νέου πολιτισμοῦ, καὶ ἀντικατέστησε δυστυχῶς τὸν κλασικὸν ῥυθμόν. Καὶ ἀντὶ τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας προτιμᾷ οὗτος εἰς μὲν τὰς εἰκαστικὰς τέχνας νὰ παραδέχηται τὴν τολμηρὰν χειρουργίαν καὶ ἁπλῶς τὴν ἀπεικόνισιν τῆς φύσεως, οὐδόλως θέλων νὰ ὑποβάλη τὰς μιμήσεις του εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ἰδανικοῦ καλοῦ· ὡς πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν δὲ, ἐπειδὴ ἐν τῇ φύσει δὲν ὑπάρχει τι πρωτότυπον πρὸς ἀπομίμησιν καὶ τέλειον, τὰ δὲ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς πρότυπα, ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ βίου ἐξαχθέντα, καὶ ὑπὸ τῆς δαιμονίου τῶν Ἑλλήνων καλαισθησίας διὰ νόμων καὶ κανόνων λογικῶν σκοπίμως κοσμηθέντα, ἀπεῤῥίφθησαν, ὁ ῥωμαντισμὸς πρὸς ἀνεύρεσιν ἀρχιτεκτονικῆς νέων τύπων κατέφυγεν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἀκολάστου καὶ φαντασιοπλήκτου μεσαιωνικῆς χειροτεχνίας, ἀντιπροσωπευομένης ἐν τοῖς ὑπολειφθεῖσιν ἰδιοτρόποις ἔργοις τῶν παρελθόντων χρόνων. Ταῦτα δὲ τὰ μεσαιωνικὰ ἔργα οἱ νεώτεροι ὀπαδοὶ τῆς ῥωμαντικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐπιμελῶς ἐξακριβώσαντες, καὶ αὐτὰς αὐτῶν τὰς παρεκτροπὰς, ὡς καὶ τὰ ἐξ ἀγνοίας καὶ ἀμαθείας σφάλματα εἰς ἀλλόκοτον τρόπον τινὰ σύστημα καταρτίσαντες, συνέταξαν εἶδός τι καλλιτεχνικῶν ὅρων, νόμων καὶ κανόνων ἀντιθέτων πρὸς τοὺς τῆς κλασικῆς τέχνης. Ὅθεν ἀντὶ τῶν κυριολεκτικῶν καὶ ἐκφραστικῶν ὅρων *ἑνότης*, *τάξις*, *συμμετρία*, *εὐρυθμία*, *διάθεσις* κ. τ. λ. παρεδέχθησαν τοὺς πάντη ἀσημάντους *capricio*, ἰδιότροπον· *bizzareria*, κακότροπον· *barocco*, φορτικόν· *barbaro*, βάρβαρον. Καὶ ἐν ᾧ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς ἑλληνικοῖς κατὰ Πλούταρχον « *ἐπανθεῖ τις* » *καινότης ἀεὶ ἄθικτον ὑπὸ τοῦ χρόνου διατηροῦσα τὴν ὄ-*

(α) D. Ramée, Inst. génerde. l'archit.

» *ψιν, ὥσπερ ἀειθαλὲς πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἀγήρω καταμε-* » *μιγμένην τῶν ἔργων ἐχόντων*», τὰ ἔργα τοῦ ῥωμαντισμοῦ τοὐναντίον ὡς ἀνθύλλια ἐφήμερα πρὸς στιγμὴν τέρπουσι, μετὰ μικρὸν ὅμως, τῆς πρώτης τοῦ νεωτέρου συρμοῦ πνοῆς ἐκπνευσάσης, ἀπομαρανθέντα, καθίστανται ἄψυχα, ἄζωα καὶ πρὸς ὑψηλὸν ἠθικὸν σκοπὸν ἀνεπιτήδεια.

Ἐντεῦθεν καὶ τὰ σήμερον ἀνεγειρόμενα οἰκοδομήματα τοῦ ῥωμαντισμοῦ, ἐπειδὴ εἶναι μᾶλλον ἢ ἧττον ἀποκυήματα ἐμπνεύσεως ἔργων τέχνης κακοτέχνου διαφόρων μεσαιωνικῶν καὶ ἄλλων ἀπειροκάλων ἐποχῶν, ἀποτελοῦσι σύμπλεγμα, ἢ μᾶλλον σύγκραμα καὶ συμπίλημα τρόπων ἀρχιτεκτονικῶν ποικίλων, ἐν οἷς ὑπάρχουσι μὲν καὶ αἱ τάξεις τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, κακοζήλως ὅμως ἠλλοιωμέναι. Διὰ τοῦτον κυρίως τὸν λόγον τὰ τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος οἰκοδομήματα ἔχουσι συνήθως τύπον ἀόριστον, καὶ οὕτως εἰπεῖν *τραγελαφικόν*, ἢ κατὰ τὴν παρ' Ἑσπερίοις καλλιτέχνοις ἐν χρήσει ὀνομασίαν *ἀρλεκινικόν*. Τοῦτο δὲ, διότι εἶναι ἔργα τέχνης ἄνευ ὡρισμένης ἐκφράσεως, ἄνευ ὡρισμένου χαρακτῆρος, ἄνευ ὡρισμένου σκοποῦ, καὶ ἄνευ ἰδέας, δυναμένης νὰ προσδιορίσῃ αὐτὰ χρονολογικῶς.

Ἐντεῦθεν ὁ καὶ ἐλάχιστα τὰ τῆς τέχνης μεμυημένος παρατηρεῖ μετ' ἀπορίας ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ μεγαλοπόλεώς τινος ὁδῷ, πολλάκις δὲ καὶ ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ οἰκοδομῇ, ἢ καὶ ἐν διαφόροις τῆς αὐτῆς οἰκοδομῆς μέρεσι, συμπίλημα τρόπων τέχνης διαφόρων· δηλαδὴ κλασικῆς, ἤτοι τῆς Ἀναγεννήσεως παρηκμακυίας Ῥωμαϊκῆς, ἢ Βυζαντινῆς, μετὰ τῶν φαντασιωδῶν καὶ ἰδιοτρόπων αὐτῆς παραφυάδων, ἢ Λογγοβαρδικῆς, Ῥωμανικῆς, Ψαλιδωτῆς ἢ Γοτθικῆς, Περσικῆς, Ἀραβικῆς, καὶ αὐτῆς τῆς ἐκ τῆς Ἀναγεννήσεως (Renaissance) προελθούσης Φορτικῆς καὶ Βαρβάρου (Barocca ἢ Rococò). Τοῦτ' αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῆς Ἐκλεκτικῆς λεγομένης, ἥτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι καὶ αὐτὴ, ἢ ἀχαρακτήριστον κρᾶμα στοιχείων ἑτερογενῶν καὶ ἑτεροφώνων. Ἀλλὰ τί νὰ εἴπῃ τις περὶ τῆς σήμερον παρατηρουμένης τοῦ ῥωμαντισμοῦ προτιμήσεως καὶ ἰδίως τοῦ φορτικοῦ καὶ βαρβάρου τρόπου αὐτῆς,

ὅπερ λέγεται καὶ *ἀρχιτεκτονικὴ τῆς φενάκης*, ἤτοι τοῦ *Λοδοβίκου ΙΕ'*; Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ταύτης κυρίως προὐστάτευσεν ἡ ἀπειροκαλία καὶ ἡ ματαιοφροσύνη καὶ ἡ σπατάλη τοῦ πλούτου κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτῆς παραχθὲν, ἀντιβαῖνον εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς κανόνας τῆς τέχνης, οὔτε λογικὸν εἶναι, οὔτε χρήσιμον, οὔτε καλὸν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀνάξιον προσοχῆς καὶ ἀπομιμήσεως. Καὶ ὅμως μετὰ λύπης βλέπομεν, ὅτι ἐν τῇ πεφωτισμένῃ Ἑσπερίᾳ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ παρασύρεται τυφλῶς εἰς τὸ ἅρμα τοῦ ῥωμαντισμοῦ, ὅστις, πάντα χαλινὸν τῶν νόμων τῆς κλασικῆς τέχνης ἀποπτύσας, καὶ δουλικῶς συρόμενος ὑπὸ τοῦ ἰδιοτρόπου καὶ παραλόγου τῆς ἐποχῆς συρμοῦ, καὶ τοῦ ματαίου πλούτου, λατρευομένου ὑπὸ τῆς ὑλόφρονος ἡμῶν ἐποχῆς, καὶ μεταβάλλων κατὰ περιόδους σχῆμα καὶ χαρακτῆρα, κατήντησε τὴν ἀρχιτεκτονικὴν εἰς τὴν τραγέλαφον ἐκείνην, ὡς εἴπομεν, μορφήν. Πρᾶγμα ὄντως παράδοξον! ἐν ᾧ καὶ τὰ πολιτεύματα σήμερον, καὶ τὰ γράμματα, καὶ οἱ νόμοι, καὶ ἡ φιλολογία, καὶ ἡ φιλοσοφία, καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, καὶ σύμπασα ἡ ὀνοματοθεσία αὐτῶν καὶ ἐν γένει ὁ σήμερον πολιτισμὸς, ἱστάμενα ἐπὶ ἑλληνικοῦ βάθρου, τείνουσι διηνεκῶς ἵνα μορφωθῶσι κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ διὰ τῆς καλλιεργείας τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, μόνη ἡ καλλιτεχνία, καὶ ἰδίως ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ πιστότερον ἀπεικονίζουσα τὰς ἐποχὰς, τὸν βαθμὸν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐξευγενισμένων λαῶν, καὶ οὖσα ἀδιασπάστως συνδεδεμένη πρὸς τὸν πολιτισμὸν τοῦ ἑλληνισμοῦ, μόνη αὕτη παλινδρομήσασα ζηλοῖ ἀντὶ τοῦ ἑλληνικοῦ, βάρβαρον καὶ ἄχαρι κάλλος.

Ἀλλ' ἂν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἐγκαταλείψασα τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν, ἐπαλινδρόμησεν, ὡς ἀμοιροῦσα τῶν ὑποδειγμάτων τῶν ἀνυπερβλήτων ἔργων τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, φέρουσα πρὸς αἰτιολογίαν ἐθνικὰς ἀναμνήσεις καὶ τοπικὰς κλιματολογίας, ὅλως ξένας πρὸς ἡμᾶς, ὀφείλει ἄρα καὶ ἡ Ἑλλὰς νὰ παραδέχηται τυφλοῖς ὄμμασι πᾶν ξενικὸν προϊὸν τοῦ ἐν τῇ τέχνῃ ῥωμαντισμοῦ, ὅνπερ δικαίως ὁ σοφὸς Μιλιτίας λέπραν ἀνίατον ἀποκαλεῖ, καὶ ὅστις, λαθραίως πως εἰσδύων ἀτυχῶς καὶ παρ' ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ματαιόφρονος πλούτου, ὑψοῖ ἤδη ἀγερώχως

καὶ ἀναιδῶς τὴν κεφαλὴν ἀπέναντι τῶν προπατορικῶν καὶ γεραρῶν μνημείων τῆς ἱερᾶς Ἀκροπόλεως, ἅπερ ἡ θεία Πρόνοια ὡς τὸν πολυτιμότατον θησαυρὸν τοῦ ἐν τῇ τέχνῃ καλοῦ διετήρησε πρὸς δόξαν τῆς ἑλληνικῆς καλαισθησίας καὶ εὐφυΐας καὶ πρὸς διδασκαλίαν τῆς ἀνθρωπότητος;

Ἐχέτω λοιπὸν πᾶς Ἕλλην καλλιτέχνης ἐν τῷ νῷ πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ φοβεροῦ τούτου νοσήματος τὴν εἰλικρινῆ ἐκείνην συμβουλὴν ὡς ἱπποκράτειον ἀφορισμὸν τοῦ περιφήμου γλύπτου καὶ καθηγητοῦ τῆς γλυπτικῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Φλωρεντίας, λίαν δὲ φιλέλληνος Λ. Βαρτολίνου, εἰπόντος ποτὲ πρὸς νεανίαν Ἕλληνα, προσελθόντα αὐτῷ πρὸς ἐκμάθησιν τῆς τέχνης, τὰ ἑξῆς·

«Ὑμεῖς οἱ Ἕλληνες, οἱ ἐρχόμενοι νὰ σπουδάσητε τὴν τέχνην παρ' ἡμῖν, θέλετε μετακομίσει εἰς τὴν φίλην ὑμῶν πατρίδα τοὺς ἀποτροπαίους καρποὺς τῆς γερμανοϊταλικῆς αἰσθητικῆς, ἄνευ ἐλπίδος νὰ ἐπανέλθητε πάλιν εἰς τὸν βαθμόν, εἰς ὃν οἱ πρόγονοι ὑμῶν εἶχον ἀνυψωθῆ. Ἡ Ἀκρόπολις καὶ ἡ φύσις ἔστωσαν οἱ ἀσφαλέστεροι ὑμῶν ὁδηγοὶ ὡς φάρος τηλαυγὴς πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ εἰς τὴν τέχνην πελαγοδρομοῦντος Ἕλληνος».

Λ. Κ.

ΚΡΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

§ 1. *Ἐχεπάμων—ἐχέπαμον*, οὐχὶ *ἐχέπαμος—ἐχέπαμον*.

Ἐν τῇ Λοκρικῇ ἐπιγραφῇ τῇ πρὸ ὀκτὼ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Οἰκονομίδου ἐκδοθείσῃ ἀναγινώσκεται «Αἴκα μὴ γένος ἐν τᾷ ἱστίᾳ ᾖ *ἐχέπαμον* τῶν ἐπιϜοίκων» (στίχ. 16), ὑπελήφθη δὲ ὑπό τε τοῦ Κουρτίου (*Stud.* Τόμ. Β', σελ. 448) καὶ τοῦ Ἀλλῆνος (*Stud.* Τόμ. Γ', σελ. 275) καὶ τοῦ Βεργκίου (*Griech. Literat.* Τόμ. Α', σελ. 124) ὅτι τοῦ οὐδετέρου τούτου ἐπι-

θέτου τὸ ἀρσενικὸν γένος εἶνε *ἐχέπαμος*. Ἀλλ' ἡ ὑπόληψις αὕτη ἀποδείκνυται ἐκ τῆς ἀναλογίας ψευδής.

Τὰ ἐκ τοῦ *πᾶμα*, ὡς καὶ τὰ ἐκ τοῦ συνωνύμου *κτῆμα*, σύνθετα ἐπίθετα ἐσχηματίζοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς ΩΝ, οὐχὶ εἰς ΟΣ, οἷον *αὐτοπάμων*, *βουπάμων*, *ἐμπάμων*, *ἑστιοπάμων*, *παμπάμων*, *πολυπάμων*. Τὸ παρ' Ἡσυχίῳ κείμενον «*Ἔκπαμον*: ἀκλήρωτον», ἂν μὴ εἶνε, ὡς ἡμεῖς φρονοῦμεν, πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ «*ἘκπάμονΑ*: ἀκλήρωτον», ὀφείλει νὰ ἐκληφθῇ οὐδέτερον τοῦ *ἐκπάμων*. Φέρεται δὲ παρ' Ἡσυχίῳ καὶ «Ἐπίγαμος: πατρῷος», ἀνθ' οὗ εἴκασάν τινες «Ἐπίπαμος: πατρῶχος». Ἀλλὰ μόνον τὸ ἐπίθετον *ἐπιπάμων* δύναται νὰ νομισθῇ ἄμεμπτον, ὑπάρχει δὲ καὶ θηλυκὸν *ἐπιπαματίς*. Ἡσύχ. «*Ἐπι(πα)ματίδα*: τὴν ἐπίκληρον». Σχολ. Πλάτ. Νόμ. σελ. 630, ε' «Ἐπίκληρος δέ ἐστιν ἡ ἐπὶ κλήρῳ παντὶ καταλελειμμένη παῖς, ὀρφανὴ πατρὸς καὶ μητρὸς ἀδελφῶν τε οὖσα ἔρημος· τινὲς δὲ ταύτην *ἐπιπαματίδα* καὶ πατροῦχον καλοῦσιν» (Πρβ. καὶ Σουΐδ. λ. *ἐπίκληρος*).

αὐτοπάμων. Ἡσύχ. «*Αὐτοπάμονα*: ἐπίκληρον». Ἐν τῷ κώδικι φέρεται *αὐτόπομα*.

βουπάμων. Ἀνθολ. Παλατ. Ζ', 740 «ὁ τὸ πρὶν *βουπάμων*». Καὶ τὸ ἐν Ϛ', 263 «Σῶσος ὁ *βουπαλίων*» οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ τὸ *βουπάμων* κακῶς ἀνεγνωσμένον, ὡς εὐστόχως ἐτόπασεν ὁ Βαλκενάριος ἐν ταῖς εἰς τὸν Ἀμμώνιον Παρατηρήσεσι (σελ. 190). Τὸ Μ καὶ τὸ ΛΙ καὶ ἀλλαχοῦ συνεχύθησαν.

ἐμπάμων. Ἡσύχ. «*Ἐμπάμονι*: πατρούχῳ». Ἐν τῷ κώδικι κεῖται «*Ἐμπαγμῶ*: πατρώχω».

ἑστιοπάμων. Πολυδεύκ. Α', 75 «Παρὰ δὲ τοῖς Δωριεῦσι καὶ Αἰολεῦσιν *ἑστιοπάμων* ὀνομάζεται». Ι', 20 «Τὸν μὲν οὖν τοῦ παντὸς οἴκου δεσπότην ὅτι καὶ ναύκληρον καὶ *ἑστιοπάμονα* Δωρικῶς καὶ στέγαρχον καὶ στεγανόμον κλητέον, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐνοίκιον οὐ ναῦλον μόνον ἀλλὰ καὶ στεγανόμιον, ἔχεις προειρημένον»·

παμπάμων. Ἡσύχ. «*Παμπάμων*: ἡ Δητήτηρ ἐν Ἡρακλείᾳ». Ὁ κῶδιξ ἔχει *πάμπανον*, ὅπερ ἐπηνωρθώθη ὑπὸ τοῦ Ῥουγκηνίου ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Τιμαίου σελ. 209.

πολυπάμων. Ἰλ. Δ, 433 «*πολυπάμονος ἀνδρός*», τουτέστι πολυκτήμονος, πλουσίου. Ἔγραψε δ' ὁ Κόβητος καὶ ἐν Ὀδυσσ. Ω, 305 «*Πολυπαμονίδαο ἄνακτος*» ἀντὶ τοῦ *Πολυπημονίδαο* (*Συμμ. Κριτ.* σελ. 413). Πλημμελῶς ἔχει ἡ διὰ διττοῦ Μ γραφὴ *πολυπάΜΜονος*, *βουπάΜΜων*, *ΠάΜΜονα*, (Ἰλ. Ω, 250. Πρβ. *Κτήμων*), *πάΜΜα*, *πεπαΜΜένος*. Σχολ. Ἰλ. Δ, 433 «*Πάματα* καλεῖται παρὰ Δωριεῦσι τὰ κτήματα καὶ *πάσασθαι* τὸ κτήσασθαι, ἐκτεινομένου τοῦ Α». Τζέτζ. Λυκόφρ. 354 «*Πεπαμένη* : ἐν Μ γραπτέον· οἱ δὲ μεταγραφεῖς οὐκ οἶδ' ὅτι παθόντες δύο ΜΜ γράφουσιν, ὡς οὐκ εἰδότες ὅτι δίχα τούτου τὸ ΠΑ μακρόν ἐστι». Πλείονα περὶ τοῦ προκειμένου θὰ γράψωμεν ἐν ἄλλῳ καιρῷ.

Ἐκ τοῦ *κτῆμα* σύνθετα μνημονεύομεν τὸ *ἀκτήμων*, *εὐκτήμων*, *πολυκτήμων* καὶ *φιλοκτήμων*. Πρβ. *ἀχρήμων πολυχρήμων φιλοχρήμων*, *εὐείμων λευχείμων μελανείμων ποικιλείμων*, *ἀπράγμων πολυπράγμων φιλοπράγμων*, κτλ. Περὶ τοῦ *ἄσημος*—*ἀσήμων*, κτλ. *ὅμαιμος*—*ὁμαίμων*, κτλ. θὰ διαλάβωμεν ἀλλαχοῦ.

Ἐσχηματίσθη δὲ τὸ *ἐχέπαμον* ἐκ τοῦ *ἐχεπάμων*, ὡς τὸ *ἄπραγμον* ἐκ τοῦ *ἀπράγμων*, τὸ *σύγγνωμον* ἐκ τοῦ *συγγνώμων*, κτλ., ὧν κατάλογον εὑρίσκει τις ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ Τόμ. Ε', σελ. 27.

§ 2. *Ἐχεπάμων*—*παμοῦχος*.

Τὸ *ἐχεπάμων*, οὗ μόνον τὸ οὐδέτερον εὑρέθη ἅπαξ, εἶνε συντεθειμένον ἐκ τοῦ *ἔχω*—*πᾶμα* (πάματα), ὡς τὸ *ἐχεκτέανος* ἐκ τοῦ *ἔχω*—*κτέανον* (κτέανα), τὸ *ἐχέφρων* ἐκ τοῦ *ἔχω*—*φρένα* (φρένας), κτλ. Φέρεται δὲ καὶ σχηματισμὸς *παμοῦχος* ἐκ τοῦ *πᾶμα* (πάματα)—*ἔχω* λεγόμενος δωριστὶ *παμῶχος*, ἐξ οὗ παρήχθη καὶ ῥῆμα *παμωχῶ*. Ἡσύχ. «*Παμῶχος* : ὁ κύριος. Ἰταλοί. Καὶ ἡ δεκάς» (*) καὶ «*Παμωχίων* : κεκτημένος». Ἡρακλ. Πίν. Α', 168 «τὰ Φιντίας ὁ Κρατίνω *παμωχεῖ*» καὶ

(*) Ἴδε Βοίκκιον Φιλολ. σελ. 141 καὶ 146.

Α', 14 «τὸν Κωνέας ὁ Δίωνος *ἐπαμώχῃ*». Κακῶς ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου ἀναγινώσκεται *πάμωχος* καὶ *παμωχιῶν*. Τὸ *παμωχίων* εἶνε Δωρικὸς τύπος ἀντὶ τοῦ *παμωχέων* (παμωχῶν). Πρβ. *ἀδικίων* (=ἀδικῶν. Ἡρακλ. Πίν. Α', 138), κτλ. *ἀνκοθαρίοντι* (=ἀνακαθαροῦσι. Ἡρακλ. Πίν. Α', 132), κτλ. Ἀξία μνείας ἐνταῦθα εἶνε ἡ ἀγχινουστάτη τοῦ Μεινεκίου εἰκασία μετατυπώσαντος τὸ παρὰ Στοβαίῳ Ἀνθολ. ΠΕ', 16 «τὰ περισσὰ τὸν νομοθέταν δεῖ περικόπτειν καὶ περιτέμνειν, ὡς ἀγαθὸν γεωργὸν τὰ *φύλλα μὴ ἀνιέντα* τᾶς κτάσιος» εἰς τὸ *φυλλομανίοντα* (=φυλλομανοῦντα).

Πολλὰ δ' εἰς ΟΥΧΟΣ ὀνόματα ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, οἷον

ἀλληλοῦχος. Ἰουλιαν. σελ. 391 «ὅσα *ἀλληλούχοις* ἐγκεντρίσεσιν εἴκει». Ἡσύχ. «*Ἀλληλοῦχα* : τὰ ἀντιπεπλεγμένα (Γρ. *ἀντεμπεπλεγμένα*)». Πρβ. καὶ *ἀλληλουχία*. Διονύσ. Ἁλικ. π. Συνθ. Ὀνομ. σελ. 202 «τὴν *ἀλληλουχίαν* λαμβάνοντα βάσιν». Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 620 «πολλῆς οὔσης ἐν τοῖς θεωρήμασιν *ἀλληλουχίας*». Διοσκορ. Τόμ. Α', σελ. 812 «τῆς *ἀλληλουχίας* τῶν κτηδόνων». Γαλην. Τόμ. ΙΔ', σελ. 12 «τὴν οἷον *ἀλληλουχίαν* τῶν μορίων». Ἡσύχ. «*Ἀλληλουχία* : ἀλλήλους διαδέχεσθαι καὶ συνέχειν καὶ συγκροτεῖν (Γρ. *συγκρατεῖν*)». Τοῦ ῥήματος *ἀλληλουχεῖν* γίνεται χρῆσις ὑπὸ τοῦ Φίλωνος λέγοντος Τόμ. Β', σελ. 332 «καθάπερ ἐπὶ σωμάτων συμβέβηκε τῶν ἡνωμένων *ἀλληλουχεῖν*» καὶ Τόμ. Ε', σελ. 230 «ταῦτα μιᾶς ὄντα ἰδέας *ἀλληλουχεῖν* ὀφείλει». Πρβ. καὶ Εὐστάθιον Μικρ. Συγγρ. σελ. 308, 9 καὶ σελ. 316, 15.

ἀσπιδοῦχος. Στέφαν. Βυζ. σελ. 135, 4 «Τὸ δὲ ἀσπιδίτης καὶ *ἀσπιδοῦχος* Σοφοκλῆς ἐν Ναυπλίῳ καταπλέοντι». Πρβ. καὶ Εὐριπ. Ἱκ. 1144.

ἀτμιδοῦχος. Ἡσύχ. «*Ἀτμιδοῦχον* : ἀτμίδα ἔχον».

γαλακτοῦχος. Πολυδεύκ. Γ', 50 «γαλακτουχεῖν, *γαλακτοῦχον*». Πρβ. καὶ *γαλακτουχία*. Κλήμ. Ἀλεξ. σελ. 543 «τὴν τοῦ τεχθέντος *γαλακτουχίαν*». Λέγεται καὶ *γαλοῦχος*, *γαλουχῶ*, *γαλουχία*, *γαλούχησις*. Σωραν. π. Γυν. Παθ. σελ. 138

«διόπερ οὐ δεισιδαίμονα δεῖ καὶ θεοφόρητον εἶναι τὴν *γαλοῦχον*». Ἰώσηπ. Ἰουδ. Ἀρχ. Β', θ', 5 «τῶν *γαλουχουσῶν* τινα μετελθεῖν». Ἀπολλών. π. Συντάξ. σελ. 278 «ὡς εἰ καὶ ἀρσενικόν τις ἀποφαίνοιτο τοῦ *γαλουχήσασα*», κτλ.

δᾳδοῦχος. Πρβ. καὶ *δᾳδουχῶ*, *δᾳδουχία*, *ἀδᾳδούχητος*. Παρ' Ἡσυχίῳ φέρεται καὶ Λακωνικὸς τύπος *δᾳδῶχορ*. Ἐν τῷ κώδικι κεῖται πρὸ τῆς λέξεως *δαΐε* «*Δαδῶχορ*: λυχνία», ὅπερ μετετύπωσεν ὁ Βόσσιος εἰς τὸ *δαιδῶχορ*.

δεκαδοῦχος. Ἁρποκρατ. «Δέκα καὶ *δεκαδοῦχος*: — Περὶ τῶν μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν Λ' Ἀθήνησι χειροτονηθέντων ἀνδρῶν Ι' καὶ τῶν ἑξῆς εἴρηκεν Ἀνδροτίων ἐν τῇ Γ'· ἐκαλεῖτο μέντοι τούτων ἕκαστος τῶν ἀρχόντων *δεκαδοῦχος*, ὡς δῆλον ποιεῖ Λυσίας ἐν τῷ περὶ τοῦ Διογένους κλήρῳ». Πρβ. καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 254, 18.

δευτεροῦχος. Λυκόφρ. 203.

δημοῦχος. Σοφοκλ. Οἰδ. Κολ. 458. 1087 καὶ 1348. Ἡσύχ. «*Δαμοῦχοι*: οἱ τὸν δῆμον ἔχοντες. Ἦσαν δὲ καὶ κατά τινας πόλεις ἀρχαὶ ἀποδεδειγμέναι *δημούχων*». Διόδ. Σικελ. Δ', 29 «ἑπτὰ δ' ἐν Θεσπιαῖς, οὓς ὀνομάζουσι *δημούχους*». Παρ' Ὁμήρῳ ἀπαντᾷ καὶ κύριον ὄνομα «*Δημοῦχον* δὲ Φιλητορίδην» (Ἰλ. Υ, 457). Πρβ. καὶ *Δαμουχίδας*.

ἑστιοῦχος. Αἰσχύλ. Πέρσ. 511. Εὐριπ. Ἱκέτ. 1, κτλ. Εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης παίζων ἐν τοῖς Ὄρνισι στίχ. 865 «καὶ τῷ ἰκτίνῳ τῷ *ἑστιούχῳ*». Ἐν τοῖς Νόμοις τοῦ Πλάτωνος σελ. 878, α' ἀναγινώσκεται «γεννήτορά τε αὐτοῖς καὶ *ἑστιοῦχον* καὶ θεραπευτὴν ὁσίων τε καὶ ἱερῶν». *Θεοὶ ἑστιοῦχοι* μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους Α', 24. Πρβ. καὶ Θεμίστ. σελ. 218 «φυλὴ *ἑστιούχων δαιμόνων*» καὶ Στοβ. Ἀνθολ. ΜΔ', 40 «ὡς ὁ μὴ διανοούμενος οὕτω τίσει δίκην κακῆς βουλῆς *δαίμοσιν ἑστιούχοις*· ἄρχοντες γὰρ *ἑστιουχοῦσι* πόλεως καὶ πολιτῶν σωτηρίας». Ἐν τοῖς Κανόσι τοῦ Θεογνώστου φέρεται σελ. 7, 15 «*Ἑστιοῦχος*: ὁ οἰκῶναξ», ἐν δὲ τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου «*Ἑστιᾶχος*: οἰκουρός, οἰκῶναξ· καὶ ὁ Ζεὺς παρ' Ἴωσιν». Πρβ. Εὐστάθ. σελ. 1814 «Ὅθεν καὶ Ζεὺς ἐφέστιος καὶ *ἑστιοῦχος*» καὶ

σελ. 1756, 24 καὶ 736, 61. Ἄξιον παραθέσεως εἶνε καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους γεγραμμένον ἐν βιβλ. ς′, 11 «Εἴποις δ' ἂν τὸν ἑστιάτορα καὶ *ἑστιοῦχον κατ'* Ἀριστοφάνην». *Πῦρ ἑστιοῦχον* λέγεται ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου σελ. 158. Πρβ. καὶ Οὐείσκιον *Λογγίν.* σελ. 233.

εὐνοῦχος. Πρβ. καὶ *ἀρχιευνοῦχος* καὶ *εὐνουχίας, σικυὸς πέπων εὐνουχίας, κάλαμοι εὐνουχίαι.* Τὸ ῥῆμα *εὐνουχίζω—ἐξευνουχίζω* εἶνε τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ ἴδιον. Ἐν τοῖς τοῦ Μοίριδος κεῖται σελ. 347 «Σπάδων κοινῶς, *εὐνοῦχος* Ἑλληνικῶς». Ἀτοπώτατ' ἔχει ἡ παρ' Εὐσταθίῳ ἐτυμολογία τῆς προκειμένης λέξεως σελ. 1643 «Λέγει δὲ εὖνιν ὡς ἀπὸ τοῦ εἷς ἑνός τὸν μεμονωμένον ἤτοι τὸν ἐστερημένον· ὅθεν καὶ *εὐνοῦχος ὁ ἐστερημένος ὀχείας*». *Εὐνοῦχος* σημαίνει κυρίως τὸν τὴν εὐνὴν ἔχοντα ἤτοι ἐπιτετραμμένον, τὸν τῆς εὐνῆς ἐπιστατοῦντα καὶ ἐπιμελούμενον, κτλ. Ἐτυμολ. Μέγ. σελ. 394, 28 «Εὐνοῦχος: σπάδων, τομίας· ἀπὸ τοῦ τὴν εὐνὴν ἔχειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι καὶ φυλάσσειν». Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐστερημένοι τῆς πρὸς συνουσίαν δυνάμεως ὑπῆρχον ἐπιτήδειοι εἰς ἀσφαλῆ καὶ ἀνύποπτον τῶν εὐνῶν φυλακήν, παρελαμβάνοντο, ὡς εἰκός, πρὸς τοῦτο οἱ ἐκτομίαι. Ἐντεῦθεν ἰσοδύναμα κατὰ μικρὸν ἀπέβησαν τὰ ὀνόματα *εὐνοῦχος* καὶ *ἐκτομίας.*

ζευγοῦχος, Δωρ. *ζευγῶχος.* Ὁ τονισμὸς *ζεύγωχος* (*Stud. Curt.* Τόμ. Ι′, σελ. 125) εἶνε ἡμαρτημένος.

θαλασσοῦχος. Φώτ. Βιβλ. σελ. 143, 41.

κεραιοῦχος. Ἡσύχ. «Κερουλκός:—καὶ ὁ *κεραιοῦχος* κάλως».

κεραυνοῦχος. Φίλων Βυζ. περὶ τῶν ἑπτὰ Θεαμ. κεφ. 3.

κεροῦχος. Βάβρ. ΜΕ′, 5 «αἶγας *κερούχους* ἀγρίας». Ἐν ἀποσπάματι τοῦ Φερεκράτους ἔγραψεν ὁ Σαλμάσιος «δελφινοφόρος τε *κεροῦχος,* ὃς διακόψει» ἀντὶ τοῦ «*κέρδος* διακόψει». Πρβ. καὶ Ἀνθολ. Παλ. ς′, 10: *κεραοῦχον.*

κλειδοῦχος—κληδοῦχος. Πρβ. καὶ *κλειδουχῶ—κληδουχῶ.* Παρ' Ἡσυχίῳ φέρεται «*Κληδοῦχος* : γυνή· ἀπὸ τοῦ τὰς κλεῖς τῆς οἰκίας ἔχειν». Περὶ τοῦ *κλαδοῦχος—κλᾳδοῦχος* ἴδε Λοβέκκιον *Ἀγλαοφ.* σελ. 716 κἑξ.

κληροῦχος. Πρϐ. καὶ *κληρουχῶ-κατακληρουχῶ*, *κληρουχία*, *κληρουχικός*, *ἀκληρούχητος*. Τοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀφορῶντας καὶ περὶ τοῦ οὐρανοῦ ὡς κατοικίας τῶν εὐσεϐῶν ἀεὶ διαλεγομένους ὠνόμασεν ὁ Λιϐάνιος παίζων *τοὺς τοῦ οὐρανοῦ κληρούχους* (Τόμ. Α', σελ. 108. Ἴδε Κόϐητον *Μνημοσ*. 1874, σελ. 403).

κρηνοῦχος. Κορνοῦτ. σελ. 129.

κυκλιοῦχος. Φώτ. Βιϐλ. σελ. 144, 36.

κυνοῦχος. Ἀνθολ. Παλ. Ϛ', 107 «κλοιοὺς *κυνούχους*» Ἐκαλεῖτο δ' οὕτω καὶ θύλακός τις ἐκ δορᾶς κυνὸς τὸ πρῶτον κατασκευαζόμενος. Εὐστάθ. σελ. 1534 «Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ *κυνοῦχον*, ὡς δηλοῖ ὁ γράψας ὅτι *κυνοῦχος* θυλάκιον, μαρσίπιον», κτλ. Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις σελ. 245 ἀναγινώσκεται «Οἱ δὲ ἄγγος χωρητικὸν σκευῶν τῶν ἱππικῶν, οἷόν τι ὁ *κυνικός* ἐστιν· οὗτος γὰρ χωρητικός ἐστι τῶν κυνηγετικῶν σκευῶν» ἀντὶ τοῦ *κυνοῦχος* (Ἴδε Σνειδῆρον *Ξενοφ. Κυνηγ*. Β', 9). Παρατηρητέον δ' ὅτι ἀνεγνώσθη ὑπό τινων παρὰ Θεοφράστῳ Χαρ. 18 *κυνούχιον* ἀντὶ τοῦ *κοιλιούχιον*. Ἴδε τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀστίου ἔκδοσιν τῶν Θεοφράστου Χαρακτήρων σελ. 160.

λαμπαδοῦχος. Πρϐ. καὶ *λαμπαδουχῶ*, *λαμπαδουχία*.

λεοντοῦχος. Μαρῖν. Πρόκλ. 19.

λινοῦχος. Λέξις τοῦ ἐσχάτου ἑλληνισμοῦ παντελῶς ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἀγνοουμένη.

λυχνοῦχος. Φώτ. Λεξ. σελ. 238, 5 «*Λυχνοῦχον*: τὸν κεράτινον φανόν· ἀπὸ τοῦ λύχνον ἐν αὐτῷ περιέχεσθαι· φανὸς δὲ ἡ ἐκ ξύλων λαμπάς». Φρύνιχ. σελ. 59 «Φανός: ἐπὶ τῆς λαμπάδος ἀλλὰ μὴ ἐπὶ τοῦ κερατίνου λέγε· τοῦτο δὲ *λυχνοῦχον*» (Πρϐ. καὶ Βεκκ. Ἀν. σελ. 50, 23). Μοῖρ. σελ. 245 «*Λυχνοῦχος* Ἀττικῶς, λαμπὰς ἢ φανὸς Ἑλληνικῶς». Ἀμμών. σελ. 90 «*Λυχνοῦχον* καὶ λαμπτῆρά φασι τὸν νῦν φανόν, φανὸν δὲ τὴν λαμπάδα». Ἀθήν. σελ. 699 «Ὅτι δὲ *λυχνοῦχοι* οἱ νῦν καλούμενοι φανοὶ ὠνομάζοντο Ἀριστοφάνης ἐν Αἰολοσίκωνι παρίστησι κτέ.». (Πρϐ. Μεινέκιον *Ἀποσπ. Κωμ*. Τόμ. Β', σελ.

1060 καὶ Μουλλάχιον *Ἀποσπ. Φιλοσ.* Τόμ. Α', σελ. 50).

Ξυλολυχνοῦχος ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ἀλέξιδος. Εὐστάθ. σελ. 1571, 20 «Ὁ δὲ παρὰ Ἀλέξιδι *ξυλολυχνοῦχος* τάχα, φασίν, ὅμοιός ἐστι τῷ παρὰ Θεοπόμπῳ ὀβελισκολυχνίῳ» (Ἴδε Μεινέκιον *Ἀποσπ. Κωμ.* Τόμ. Γ', σελ. 517).

νηοῦχος. Ἡσύχ. «*Νηοῦχος* : φύλαξ πλοίου». Λέγεται καὶ *νήοχος*, *νήοχα πηδάλια* (Ἀνθ. Παλ. Ζ', 636).

ὀϊστοῦχος. Εὐστάθ. σελ. 1024 «Οἱ μεθ' Ὅμηρον καὶ *ὀϊστοῦχον* φαρέτραν συνέθεντο πρὸς ἀναλογίαν ἴσως τοῦ *πολιοῦχος* καὶ *ἑστιοῦχος* καὶ τῶν ὁμοίων». Ἡσύχ. «*Ὀϊστούχου φαρέτρας* : ὀϊστοὺς ἐχούσης», Πρβ. καὶ Ὀθ. Σνειδῆρον *Καλλιμ.* Τόμ. Β', σελ. 747.

οὐρανοῦχος. Αἰσχύλ. Χοηφ. 760.

ὀφιοῦχος ἢ *Ὀφιοῦχος*. Ἄρατ. 76, κτλ. Σχολ. σελ. 59 Βεκκ. «Εἴρηται δὲ *Ὀφιοῦχος* ὅτι ὄφιν ἔχει καὶ φέρει». Παρὰ Γαληνῷ Τόμ. Θ', σελ. 936 ἀπαντᾷ «οὔθ' ὁ ἐγγόνασις οὔθ' ὁ *ὀφιοῦχος*». Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ *ἐγγόνασις* ἀναγνωστέον *ἐγγόνασιν* ἤτοι *ἐν γόνασιν*. Πρβ. Ἄρατ. 66.

παντοῦχος. Δαμάσκ. σελ. 184 καὶ 364 Κοππ.

πατροῦχος. Ἡρόδ. Ϛ', 57 «*πατρούχου* δὲ παρθένου πέρι κτέ.». Πολυδεύκ. Γ', 33 «Καὶ ἡ μὲν ἐπὶ παντὶ τῷ κλήρῳ τρεφομένη μόνη θυγάτηρ ἐπίκληρος, περιόντος τε τοῦ πατρὸς καὶ ἀποθανόντος· ἐκάλεσαν δέ τινες αὐτὴν καὶ *πατροῦχον*, Ἰσαῖος δὲ καὶ ἐπικληρῖτιν, ὥσπερ καὶ Σόλων», κτλ. (Ἴδε Ῥουγκήνιον εἰς Τίμαιον σελ. 209). Ἀλλ' ὁ Κόβητος διατείνεται ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἐγράφη *παμούχου*, οὐχὶ *πατρούχου* (*Λογ. Ἑρμ.* Τόμ. Α', σελ. 272 καὶ *Μνημοσ.* 1875, σελ. 218).

πεδιοῦχος. Σχολ. Σοφ. Οἰδ. Κολ. 691 «Ἡ ἀντὶ τοῦ *πεδιούχου* χθονός».

πολιοῦχος. Πρβ. καὶ *πολισσοῦχος*. Ὑπάρχει καὶ τύπος *πολιήοχος* (Ἀπολλ. Ῥόδ. Α', 312. Ἀνθ. Παλ. Θ', 426) καὶ δωριστὶ *πολιάοχος* (Πίνδαρ. Ὀλυμπ. Ε', 10). Περὶ τοῦ *πολίαχος* ἐποιήσατο λόγον ὁ Κείλιος *Ἀναλ.* σελ. 90. Ἀλλ' ὁ ὀρθὸς τονισμὸς εἶνε *πολιᾶχος*, ὡς παρετήρησε καὶ ὁ Ἀρήνσιος π. *Διαλ.*

Δωρ. σελ. 568. Περὶ τοῦ *πολίοχος* ἴδε Βατῆρον *Ῥήσ.* σελ. 111 καὶ Δινδόρφιον *Λεξ. Αἰσχυλ.* σελ. 295.

πρυμνοῦχος. Εὐριπίδ. Ἠλέκτρ. 1022. Ἀνθολογ. Παλ. Ζ', 374, 6.

πυλοῦχος. Ἰώσηπ. Ἰουδ. Ἀρχ. Γ', ς', 2.

πυργοῦχος. Πολυδεύκ. Α', 92 «Ἐὰν δ' ᾖ κατάφρακτον τὸ πλοῖον, ἐπιναυπηγοῦνται *πυργοῦχοι* καὶ ἐπ' αὐτῶν πυργία δύο». Πρβ. καὶ Πολύβ. ΙϚ', γ', 12.

ῥαβδοῦχος. Πρβ. καὶ *ἀρχιρ(ρ)αβδοῦχος* καὶ *ῥαβδουχῶ, ῥαβδουχία.*

ῥιζοῦχος. Καλλίμ. Ἀποσπ. 285 «*ῥιζοῦχε* Ποσειδῶν». Ὀππιαν. Ἁλ. Ε', 680 «*ῥιζοῦχα* θεμείλια». Πρβ. καὶ Ἡσύχ. «*Ῥιζοῦχος*: σπερμογόνος» (Ἴδε Ὀθ. Σνειδῆρον *Καλλιμ.* Τόμ. Β', σελ. 506 κέξ.). Εὑρίσκεται καὶ *ῥιζουχία.*

ῥινοῦχος. Στράβ. σελ. 640.

σκηπτοῦχος. Πρβ. καὶ *σκηπτουχία.* Κατὰ τὸν Ναύκιον (*Mél. Gréco-Rom.* Τόμ. Δ', σελ. 94) ὁ Ὅμηρος ἐποιεῖτο χρῆσιν τοῦ ἀσυναιρέτου τύπου *σκηπτόοχος.* Καὶ τὸ Δημοῦχον δὲ (Ἰλ. Υ, 457) ὀφείλει κατὰ τὸν κριτικὸν τοῦτον νὰ μεταγραφῇ *Δημόοχον.*

σπερμοῦχος. Ἀθήν. σελ. 416 «Πολέμων δ' ἐν πρώτῳ τῶν πρὸς Τίμαιον παρὰ Σικελιώταις φησὶν ἀδηφαγίας ἱερὸν εἶναι καὶ σιτοῦς Δήμητρος ἄγαλμα—καθάπερ ἐν Δελφοῖς *σπερμούχου*». Οὕτως ἔγραψεν ὁ Μεινέκιος *Ἀναλ. εἰς Ἀθήν.* σελ. 183 ἀντὶ τοῦ *ἑρμούχου.* Παρὰ Θεοφράστῳ Φυτ. Ἱστορ. Γ', ιη', 8 φέρουσι τἀντίγραφα «ὅταν ἄρχηται *σπερμουχεῖν*» καὶ «*σπερμοῦσθαι*». Ὁ Πορφύριος παρ' Εὐσεβ. Προπ. Εὐαγγ. Γ', ϐ', 9 εἶπε «Κόρη μὲν ἡ δύναμις ἡ *σπερματοῦχος*».

σταθμοῦχος. Πολυδεύκ. Ι', 20. Καὶ παρ' Ἡσυχίῳ λέγεται «*Σταθμοῦχος*: ὁ τῆς οἰκίας κύριος καὶ ξενοδόχος» (Πρβ. καὶ λ. *ναύκληρος*), παρὰ δὲ Σουΐδᾳ «Σταθμός: τὸ πανδοκεῖον· καὶ *σταθμοῦχος*: ὁ πανδοκεύς». Πρβ. Κλήμ. σελ. 376 «καὶ ἐνοίκιον μὲν τῷ *σταθμούχῳ*, μισθὸν δὲ τῷ διδασκάλῳ» καὶ Πολύαιν. Ζ', 40 «Ἐπεὶ δὲ ἄλλος ἐν ἄλλῳ σταθμῷ κατήγετο—ἕκαστος

τῶν *σταθμούχων* τὸν ἴδιον ἐπίσταθμον εὖ μάλα καταμεθύσας ἀπέκτεινε».

στερνοῦχος. Σοφοκλ. Οἰδ. Κολ. 691 «*στερνούχου* χθονός». Εὐστάθ. σελ. 309 «Καὶ στέρνα δὲ καὶ νῶτα καὶ βούστροφα γῆς μετάφρενα, ἣν καὶ *χθόνα στερνοῦχον* εἶπεν ὁ Σοφοκλῆς». Ὁ Μεινέκιος ἀνέγνω *σπερμούχου*· Ἴδε τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔκδοσιν τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ σελ. 164.

στεφανοῦχος· Διογ. Λαέρτ. Α', 73.

ταγοῦχος· Αἰσχ. Εὐμεν. 296. Πρβ. Θείρσχιον π. *Ἀναλογ.* Μέρ. Β', σελ. 49.

ταλαντοῦχος. Αἰσχ. Ἀγαμ. 439.

ταμιοῦχος· Πρβ. καὶ *ταμιουχῶ, ταμιουχία*· Ἡσύχ. «*Ταμιοῦχος*: οἰκονόμος». Ἐν τῷ κώδικι φέρεται ὀρθότερον *ταμΕΙοῦχος*· Πρβ. *ταμΕΙοφάγος*.

τεμενοῦχος. Πίνδαρ. παρ' Ἀπολλων. περὶ Συντάξ. σελ. 138, 13.

τημελοῦχος. Κλήμ. σελ. 999 καὶ 1000. Πρβ. καὶ *τημελούχησις, τημελούχημα*.

τιμοῦχος· Στράβ. σελ. 179. Ἀθήν. σελ. 149. Αἰλιαν. Ἀποσπ. 98. Ἐπιγρ. Ἀριθμ. 2162. 3059. Πρβ. καὶ *τιμουχέοντες* Ἐπιγρ. Ἀριθμ. 3044. Ἡσύχ. «*Τιμοῦχος*: ἔντιμος, ἀξιόλογος, κτέ.». Λέγεται καὶ *τιμάοχος* (Ὁμήρ. Ὕμν. εἰς Ἀφροδ. 31. εἰς Δήμ. 268).

τριοῦχος. Δαμάσκ. ἐν Βεκκ. Ἀνεκδ. σελ. 1425.

τροπαιοῦχος· Πρβ. καὶ *τροπαιουχῶ, τροπαιουχία, τροπαιούχημα*.

τρυπανοῦχος. Πολυδεύκ. Ζ', 113 καὶ Ι', 146.

ψακαλοῦχος. Εὐστάθ. σελ. 777 «Καὶ ὅτι ψάκαλα τὰ ἔμβρυα καὶ τὰ ἄρτι δὲ γεγονότα, ὅθεν καὶ *ψακαλοῦχοι μητέρες* παρὰ Σοφοκλεῖ» (Πρβ. καὶ σελ. 1625, 48). Ἡσύχ. «*Ψακαλοῦχοι*: ψάκαλα ἔχουσαι· εἰσὶ δὲ ἔμβρυα». Ἐν τῷ κώδικι εἶνε πλημμελῶς γεγραμμένον *ψακάΔαΣ ἔχουσαι*. Φέρεται δ' ἐν αὐτῷ καὶ «*Ψαικάλουχον*: ἔμβρυον» ἀντὶ τοῦ «*Ψακαλοῦχον*:

ἔμβρυον ἔχουσαν». Πρβ. καὶ Ναύκιον *Ἀριστοφ. Βυζ.* σελ. 126 καὶ *Τραγ. Ἀποσπ.* σελ. 241.

Κατὰ ψευδῆ ἀναλογίαν εἶνε ἐσχηματισμένα τὸ *αἰγιοῦχος* καὶ τὸ *γηοῦχος*. Ἀπολλών. Λεξ. Ὁμηρ. σελ. 18,5 «Αἰγίοχος: *αἰγιοῦχος*». Ἡσύχ. «*Γηοῦχος*: ὁ τὴν γῆν συνέχων» (Πρβ. καὶ Βεκκ. Ἀν. σελ. 232, 15). Εὐστάθ. σελ. 1392 «Σημείωσαι δὲ καὶ ὡς γαιήοχος μὲν μοναχῶς διὰ διφθόγγου, γεοῦχος δὲ καὶ *γηοῦχος* καθ' Ἡρῳδιανὸν μὲν καὶ Δίδυμον διὰ Ε ψιλοῦ παρὰ τὴν ψιλογραφουμένην γέαν, ἧς συναίρεμα ἡ γῆ, ἄλλοι δὲ διὰ τῆς ΑΙ διφθόγγου παρὰ τὴν λοιπὴν γαῖαν, ἐξ ἧς καὶ ὁ γαιήοχος».

Τὸ *αἰγίοχος* ἐκ τοῦ *αἰγίς* καὶ *ἔχω* συντεθὲν εἶνε παλαιότατον. Πρβ. *Ἐλπί-νικος Ἐλπινίκη*, *χαρι-δότης* ἢ *χαρι-δώτης*, κτλ. καὶ *ἡνί-οχος*, *γαιή-οχος*, *νή-οχος*, *ἀστύ-οχος*, *δρύ-οχοι* (*ξύλοχος*), *λιμενή-οχος* (*δαλίοχος*, *δάοχος*)· ἔτι δὲ *Μητί-οχος Μητιόχη*, *Δηΐ-οχος*, *Κτησί-οχος*, *Ἀξί-οχος*, *Κλέ-οχος Κλεόχα*, *Πολί-οχος*, *Ἀστύ-οχος Ἀστυόχη*, *Πρά-οχος* (*Πραοῦχος*, *Πραῦχος*), κτλ. Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Α', σελ. 387 «Ἐπειδὴ τὰ παρὰ τὸ ἔχω συγκείμενα ὀνόματα, εἰ μὲν τῇ ΟΥ διφθόγγῳ παραλήγεται, προπερισπᾶται, οἷον *ῥαβδοῦχος*, *κλειδοῦχος*, *λαμπαδοῦχος*· εἰ δὲ τῷ Ο, προπαροξύνονται, οἷον *αἰγίοχος*, *ἡνίοχος*, *ἔνοχος*, *μέτοχος*, *πάροχος*» (Πρβ. καὶ Ἀρκάδ. σελ. 90, 14 καὶ Ἐτυμ. Γουδ. σελ. 503, 46). Ἀλλὰ τὸ *αἰγιοῦχος* ἀσυναλείπτως ἐκφερόμενον γίνεται *αἰγι-ό-οχος*, ὅπερ ἀτοπώτατον.

Τὸ *γηοῦχος* (=γη-ό-οχος) οὔτ' ἐκ τοῦ *γαῖα* καὶ *ἔχω* δύναται νὰ παραχθῇ οὔτ' ἐκ τοῦ *γέα-γῆ* καὶ *ἔχω*. Ἀλλ' ἐκ μὲν τοῦ *γαῖα* καὶ *ἔχω* γίνεται τὸ *γαιήοχος* καὶ Δωρικῶς *γαιάοχος*, ἐκ δὲ τοῦ *γέα* καὶ *ἔχω* τὸ μεταγενέστερον *γεοῦχος*. Ἡσύχ. «*Γαιήοχος*: ὁ τὴν γῆν συνέχων» καὶ «*Γεοῦχος*: ὁ τὴν γῆν ἔχων». Σουΐδ. «*Γεοῦχος*: ὁ Ποσειδῶν ὁ τὴν γῆν ἔχων». Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 394, 28 κατὰ τὸν Σορβ. κώδικα «Εὐνοῦχοι: οἱ τὴν εὐνὴν ἔχοντες, ὡς *γεοῦχοι*» (Πρβ. καὶ Εὐστάθ. σελ. 1392, 23). Τὸ *γαιήοχος γαιάοχος* εὑρίσκεται ὡς ἐπίθετον τοῦ Διὸς παρ' Αἰσχύλῳ Ἱκέτ. 816 «*γαι-*

άοχε παγκρατὲς Ζεῦ» καὶ ὡς ἐπίθετον τῆς Ἀρτέμιδος παρὰ Σοφοκλεῖ Οἰδ. Τυρ. 160 «*γαιάοχόν* τ' ἀδελφεὰν Ἄρτεμιν» (Σχολ. «Ἀντὶ τοῦ τὴν πολιοῦχον, ὥστε τὴν γῆν ἀντὶ τῆς πόλεως εἴληφεν»). Ἀναγινώσκεται δὲ καὶ «Ἐρεχθέος *γαιηόχου*» ἐν ἐπιγραφῇ. Ἀλλὰ συνήθως εἶνε ἐπίθετον τοῦ Ποσειδῶνος, ὅστις καὶ ἁπλῶς ἐνίοτε *γαιήοχος* ἢ *γαιάοχος* καλεῖται. Ἰλ. Ν, 43:

ἀλλὰ Ποσειδάων γ α ι ή ο χ ο ς ἐννοσίγαιος.

Ν, 59:

ἤ, καὶ σκηπανίῳ γ α ι ή ο χ ο ς ἐννοσίγαιος.

Ν, 125:

ὥς ῥα κελευτιόων γ α ι ή ο χ ο ς ὦρσεν Ἀχαιούς.

Αἰσχύλ. Ἑπτ. 310:

ὅσων ἵησιν Ποσειδὰν ὁ γ α ι ά ο χ ο ς.

Σοφοκλ. Οἰδ. Κολ. 1072:

καὶ τὸν πόντιον γ α ι ά ο χ ο ν
Ῥέας φίλον υἱόν.

Πλούτ. Θησ. 36 «ὃν ἀσφάλειον καὶ *γαιήοχον* προσονομάζομεν». Τὸ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς τοῦ Ξενοφῶντος βιβλ. ς', ε', 30 «προῆλθον οἱ ἱππεῖς εἰς τὸν Ἱππόδρομον εἰς *Γαιολόχου* κατὰ τάξεις» ἐπηνώρθωσε ὁ Λεογκλάβιος μεταγράψας *Γαιαόχου*. Πρβ. Παυσαν. Λακων. Κ', 2 «τούτου δὲ οὐ πολὺ Ποσειδῶνος ἀφέστηκεν ἱερὸν ἐπίκλησιν *Γαιαόχου*» καὶ ΚΑ', 8 «καὶ Ποσειδῶνος ἄγαλμα *Γαιαόχου*». Τῶν ἀντιγράφων τινὰ ἔχουσι *Γαιαούχου*, ὡς ὁ κῶδιξ τοῦ Ἡσυχίου «*Γαιηούχῳ*: τῷ τὴν γῆν ὀχοῦντι καὶ συνέχοντι» ἀντὶ τοῦ *γαιηόχῳ*. Φέρεται δ' ἐν τῷ κώδικι τούτῳ καὶ «*Γαιάλοχος*: ἠπειρώτης» ἀντὶ τοῦ *γαιάοχος*. Παρὰ Πινδάρῳ Ὀλυμπ. ΙΓ', 81 προκρίνεται ὑπὸ τῶν νέων ἐκδοτῶν ἡ γραφὴ *Γεαόχῳ* (Ἴδε Σνειδεβῖνον *Πινδ.* Τόμ. Α', σελ. 77. Πρβ. δ' ὅμως καὶ Λόγ. Ἑρμῆν Τόμ. Ε', σελ. 105).

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Πασσοβίου καὶ ἄλλοις λέγεται ὅτι τὸ ῥῆμα *γηοχῶ*, οὗ μετοχὴ ἀπαντᾷ παρ' Ἡροδότῳ Ζ', 190 «*γηοχέοντι* περὶ Σηπιάδα», εἶνε Ἰωνικὸς τύπος ἀντὶ τοῦ *γηουχῶ*· Ἀλλὰ τὸ μὲν *γηοχῶ* ἐκ τοῦ *γή-οχος* γενόμενον ἔχει κάλλιστα,

τὸ δὲ *γηουχῶ* ἐκ τοῦ ἀδοκίμου *γηοῦχος* πλασθὲν εἶνε παντελῶς ἄχρηστον ἐν τῇ φωνῇ τῶν Ἑλλήνων.

Εὑρίσκεται δὲ καὶ *ἀκρουχῶ*, *κακουχῶ*, *κακουχία*, *ἀγκυρουχία*, *σκληρουχία*. Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις σελ. 295, 5 ἀναγινώσκεται «*Ποδοκεῖν*: τὸ τῷ ποδὶ κυβερνᾶν· ποὺς γάρ ἐστι τοῦ ἱστοῦ τὸ ἀντίον τὸ κάτω πρὸς τῇ νηΐ». Πρβ. καὶ Πολυδεύκ. Α΄, 98 «ὁ τῶν ναυτῶν ἄρχων, ὁ ἐπὶ τοῖς οἴαξιν ἑστώς, καὶ κατ' Ἀντιφῶντα ὁ *ποδοχῶν* ἢ μᾶλλον κατ' ἐμὲ ὁ ποδηγῶν». Πιθανώτατον φαίνεται ὅτι τὸ *ποδοκεῖν* καὶ τὸ *ποδοχῶν* εἶνε πλημμελεῖς γραφαὶ τοῦ *ποδουχεῖν* καὶ τοῦ *ποδουχῶν*. Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ παρ' Αἰσχύλῳ Πέρσ. 656 «ἐπεὶ στρατὸν εὖ *ποδούχει*» ἀντὶ τοῦ *ἐποδώκει*. Ἴδε Διν̃δόρφιον *Λεξ. Αἰσχυλ.* σελ. 293 καὶ Ἑρουερδῆνα *Σοφοκλ. Οἰδ. Τυρ.* σελ. 149.

Παρ' Ἡσυχίῳ φέρεται «*Γηρουχεῖται*: ὑπὸ γήρως ὀχεῖται ἢ γέρας τῆς ἀρχῆς ἔχει» καὶ «*Γηρωπίζεται*: γεροντεύεται». Ὁ Ἀρήνσιος *π. Διαλ. Δωρ.* σελ. 63 μεταγράφει *γερουχεῖται* καὶ *γερουχίζεται*.

Πλημμελῶς ἔχει ἡ ὑπόληψις, καθ' ἣν τὸ ἐν τῇ Λυσιστράτῃ τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 980 κείμενον *γερωχία* εἶνε Δωρικὸς τύπος τοῦ *γερουχία* ἐκ τοῦ *γεροῦχος* (γερόοχος, γέρας ἔχω. Ἴδε Ἀρήνσιον *π. Διαλ. Δωρ.* σελ. 63 καὶ 204). Τὴν ἀληθῆ γραφὴν *γερωΐα* ἀποκατέστησεν ὁ Βαλκενάριος ἐν τῇ πρὸς Ῥοιβῆρον Ἐπιστολῇ σελ. 72. Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου ἀναγινώσκεται «*Γερωνία*: γεροντία, κτέ.».

Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ εἶνε συνήθης ὁ σχηματισμὸς ὀνομάτων εἰς ΟΥΧΟΣ, οἷον *κεφαλαιοῦχος*, *δικαιοῦχος*, *συνταξιοῦχος*, *ἑκατομμυριοῦχος*, *λεμβοῦχος*, *προνομιοῦχος*, *πτυχιοῦχος*, *ἀριστειοῦχος*, κτλ. *ἁλατοῦχος*, *θειοῦχος*, κτλ. Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ *ἀριστειοῦχος* εὑρέθη καὶ ἐν ἐπιγραφῇ ὡς κύριον ὄνομα, οἷον *Ἀριστειοῦχος*.

§ 3. *Ἐχεπάμων—παμοῦχος*, ὡς *φέρασπις—ἀσπιδηφόρος*, κτλ.

Παρετηρήθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι ὁ ἔχων πάματα ἐλέγετο

ἑλληνιστὶ *ἐχεπάμων*, ὁ δὲ πάματα ἔχων *παμοῦχος* κατὰ συναλοιφὴν ἐκ τοῦ *παμόοχος* (§ 2). Οὐκ ὀλίγαι δὲ σύνθετοι λέξεις εὑρίσκονται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ κατὰ διττὸν ἐκφερόμεναι τρόπον ἕνεκα τῆς διαφόρου θέσεως τῶν καλουμένων συστατικῶν μερῶν· μνημονεύομεν δ' ἐφεξῆς ἃς ἔχομεν προχείρους.

φέρασπις—ἀσπιδηφόρος. Ἀδόκιμον εἶνε τὸ *ἀσπιδοφόρος* καὶ *ἀσπιδοφορῶ*. Ὁ Εὐριπίδης εἶπε καὶ «*ἀσπιδοφέρμονα* θίασον ἔνοπλον» (Φοιν. 796) ἀντὶ τοῦ *ἀσπιδηφόρον*. Πρβ. *ἄφερτος* καὶ *συμφερτός*. Εὐςάθ. σελ. 465 «τοὺς δὲ ἀσπιστὰς *ἀσπιδοφέρμονα θίασον* ἡ τραγῳδία εἶπεν». Ἐν τοῖς εἰς τὸ χωρίον τοῦ Εὐριπίδου σχολίοις φέρεται καὶ «*Ἀσπιδοφέρμονα*: ἀντὶ τοῦ *ἀσπιδοθρέμμονα*· φέρσαι γὰρ τὸ θρέψαι· τὸν ἐν ἀσπίδι τραφέντα». Πρβ. Ἡσύχ. «*Ἀλλοφέρμονες*: ἀλλαχοῦ τραφέντες». Ἐν τῷ κώδικι εἶνε γεγραμμένον *ἀλλοφέρβονες*.

φερέδειπνος—δειπνοφόρος.

φερέκαρπος—καρποφόρος. Εἶνε δὲ τὸ *καρποφόρος*, ἐξ οὗ τὸ *καρποφορῶ*, παλαιότερον τοῦ *φερέκαρπος*.

φερένικος—νικηφόρος. Εὐστάθ. σελ. 1490 «Ὅμοιον καὶ τὸ ἀελλόπους καὶ ποδήνεμος καὶ *φερένικος* καὶ *νικηφόρος* καὶ Εἰδοθέα καὶ θεοειδής». Πρβ. καὶ σελ. 740 «Οἱ δὲ τοιοῦτοι (οἱ *ἀθλοφόροι* δηλ. ἵπποι) καὶ *φερένικοι* ῥηθεῖεν ἄν».

φερέοικος—οἰκοφόρος. Ὁ Ἡρόδοτος εἶπε βιβλ. Δ', 46 «*φερέοικοι* ἐόντες πάντες», ὁ δὲ Σκύμνος στίχ. 814 Μειν.:

οἰκοφόρα δ', ὡς εἴρηκε, καὶ σιτούμενα
γάλακτι ταῖς Σκυθικαῖσί θ' ἱππημολγίαις.

Τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἔχεται καὶ τὸ *ἁμάξοικοι* καὶ *ἁμαξόβιοι*, τουτέστιν ἐν ἁμάξαις οἰκοῦντες ἢ τὰ οἰκήματα ἔχοντες καὶ ἐν ἁμάξαις ζῶντες· εὐκόλως δ' οὗτοι ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν μεθιστάμενοι καὶ τὰ οἰκήματα μεταφέροντες φερέοικοι γίνονται (Πρβ. Ἱπποκράτ. π. Ἀέρ. Ὑδ. Τόπ. ΚΕ', κτλ.). Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Πινδάρου φέρεται:

Νομάδεσσι γὰρ ἐν Σκύθαις ἀλᾶται Στράτων,
ὃς ἁμαξοφόρητον οἶκον οὐ πέπαται.

φερέοινος—οἰνοφόρος. Ἀπολλών. π. Συντάξ. σελ. 8, 23

«'Αλλὰ καὶ λέξεις (ὑπερτίθενται), ὅτε ἡ *οἰνοφόρος φερέοινος* γῆ λέγεται οἵ τε ἀνδρόγυνοι γύνανδροι» (Πρβ. καὶ Εὐγέν. Βούλγαρ. *Κριτ. 'Επιστ.* σελ. 58 κἑξ.). Τοῦ *φερέοινος* παρ' οὐδενὶ ἡμεῖς εὕρομεν παράδειγμα.

φερεσσακής—σακεσφόρος. Πρβ. καὶ *τευχεσφόρος*.

φερεστάφυλος—σταφυλοφόρος (*). Πρβ. καὶ *φερέβοτρυς—βοτρυηφόρος* καὶ *βοτρυοφορῶ*.

φερέσταχυς—σταχυηφόρος. Ἴδε Λοβέκκιον εἰς Φρύνιχον σελ. 681.

φερεστέφανος—στεφανηφόρος. Τὸ *φερεστέφανος* εὕρομεν ἐν ἐπιγραφῇ ἐμμέτρῳ ἐκδεδομένῃ ἐν τῷ Φιλίστορι Τόμ. Γ', σελ. 462.

περσέπολις ἢ *περσέπτολις—πτολίπορθος* ἢ *πτολιπόρθιος* ἢ *πτολιπόρθης*. Ἡ γραφὴ *πτολέπορθος*, περὶ ἧς ποιεῖται λόγον ὁ Λαρώχης *die Homer. Textkr.* σελ. 348, εἶνε ὅλως πλασματώδης. Ἴδε Δινδόρφιον *Σχολ. 'Ιλιάδ.* Τόμ. Α', σελ. 98.

δαμάσιππος—ἱππόδαμος. Κακῶς παρ' Ἡσυχίῳ ἀναγινώσκεται «*Ἱπποδάμοι*: ἔφιπποι ἢ πωλοδαμασταὶ ἢ ἵππους ἐλαύνοντες» ἀντὶ τοῦ *ἱππόδαμοι* καὶ «*Ἱππουδάμος*: ἵππους δαμάζων» ἀντὶ τοῦ *ἱππόδαμος*. Εὐστάθ. σελ. 843 «χωρὶς τοῦ ἱππόδαμοι· αὐτὸ γὰρ ἄντικρυς τῷ κανόνι μάχεται· ἐνεργητικὸν γὰρ ὂν καὶ κανόνα μὴ ἔχον κωλύοντα προπαροξύνεται». Πρβ. καὶ Σχολ. 'Ιλιάδ. Λ, 270.

δεξίδωρος—δωροδόκος. Σουΐδ. καὶ Ζωναρ. «*Δεξίδωροι*: δωροδόκοι». Τὸ σύνηθες εἶνε *δωροδόκος*, ἐξ οὗ τὸ *δωροδοκία* καὶ τὸ *δωροδοκῶ, δωροδόκημα, ἀδωροδόκητος*. Μεταγενέστερον εἶνε τὸ *ἀδωροδόκος* καὶ *ἀδωροδοκία*.

δακέθυμος—θυμοδακής. Πρβ. καὶ *δηξίθυμος*. Ὅμοιον τῷ *θυμοδακής* ὑπάρχει τὸ *σαρκοδακής*.

βλαψίφρων—φρενοβλαβής. Εὐστάθ. σελ. 1039 «Τὸ δὲ βλάπτε φρένας τὸν παρ' ἑτέροις *βλαψίφρονα* συντίθησι καὶ τὸν *φρενοβλαβῆ*, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ κεῖται». Ἡσύχ. «'Αασίφρονι:

(*) Ἴδε Πόττιον εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Γουλ. Οὐμβόλδου über die Veschiedenheit des menschlichen Sprachbaues σελ. 538.

βλαψίφρονι, φρενοβλαβεῖ· ἀάσαι γὰρ τὸ βλάψαι» (*). Ἐν τῷ Ὁμηρικῷ Λεξικῷ τοῦ σοφιστοῦ Ἀπολλωνίου ἀναγινώσκεται σελ. 2, 7 «Ἀασίφρων: *βλαβεσίφρων*. Εἴρηται καὶ ἀεσίφρων· σημαίνει τὸν ἔχοντα κεκοιμημένας τὰς φρένας καὶ οὐ διεγηγερμένας». Πρβ. καὶ Εὐστάθ. σελ. 1202 «Ἀεσίφρων δὲ ἢ παρὰ τὸ ἆσαι τὸ βλάψαι ὁ βεβλαμμένος τὰς φρένας ἢ παρὰ τὸ ἀείρω ἀέρσω οἱονεὶ ἀερσίφρων—Παλαιὸς δέ τις οὕτως συντόμως φησίν· ἀεσίφρων φρενοβλαβὴς ἢ κοιμώμενος τὰς φρένας· ἀέσαι γὰρ τὸ κοιμηθῆναι καὶ ἀναπνεῦσαι», κτλ. Τὸ *βλαψίφρων* λαμβάνεται καὶ ἐπ' ἐνεργητικῆς σημασίας, οἷον «*βλαψίφρονα* φάρμακα χεῦεν» (Εὐφορ. Ἀποσπ. 10 Μειν. Πρβ. καὶ Τρυφιόδ. 411, κτλ.). Ὁμοίαν ἔννοιαν ἔχει τὸ *φρενοδαλής, παραφορὰ φρενοδαλής* (Αἰσχύλ. Εὐμ. 330 καὶ 343).

θελξίφρων—φρενοθελγής.

ῥηξίφλοιος—φλοιορραγής.

κλεψίγαμος—γαμοκλόπος. Πρβ. καὶ *κλεψιγαμῶ—γαμοκλοπῶ* καὶ *κλεψιγαμία—γαμοκλοπία.*

κλεψίφρων—φρενοκλόπος.

φθερσίβροτος—βροτοφθόρος. Πρβ. καὶ *φθισίμβροτος, ἀνθρωποφθόρος, ἀνδροφθόρος.* Ἴδε καὶ Κοραῆν *Πλουτ.* Μέρ. Δ', σελ. 343.

μιξόθηρ—θηρομιγής. Πρβ. καὶ *θηριομιγὴς* καὶ *θηρόμικτος*

ἀρκεσίγυιος—γυιαρκής.

λιπόθυμος—θυμολιπής. Πρβ. καὶ *λιπόσαρκος—σαρκολιπής.* Ἴδε Λόγ. Ἑρμῆν Τόμ. Ε', σελ. 42.

φαγάνθρωπος—ἀνθρωποφάγος. Φώτ. καὶ Ἡσύχ. «*Φαγανθρώπων*: ἀκαθάρτων». Τὸ σύνηθες εἶνε *ἀνθρωποφάγος*, ὅθεν *ἀνθρωποφαγῶ* καὶ *ἀνθρωποφαγία.*

φοβοθεΐα—θεόφοβος. Ἡσύχ. «Δεισιδαιμονία: *φοβοθεΐα*».

(*) Παρ' Ἡσυχίῳ φέρεται καὶ «Φρεμπάρωσις: β λ α ψ ί φ ρ ω ν», ἀνθ' οὗ ὁ Λοβέκκιος εἰς Φρύνιχ. σελ. 671 εἴκασε φ ρ ε μ π ά μ ω ν ἀντὶ τοῦ φ ρ ε ν ο π ή μ ω ν, ὅπερ ἄτοπον. Ἀλλ' ἐν Elem. Τόμ. Α', σελ. 306 ἔγραψε φ ρ έ μ π α ρ ο ς (=φρενόπηρος). Ἴσως δ' ἡ ὀρθὴ γραφὴ εἶνε φ ρ ε ν (ῶ ν) π ά ρ (α ρ) ο ς.

φιλόλογος—λογόφιλος. Ἴδε Λόγ. Ἑρμῆν Τόμ. Ε′, σελ. 72 κέξ. Πρβ. καὶ *φιλέρημος—ἐρημοφίλης*, *φιλόπορνος—πορνοφίλης*, κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ. Περὶ τοῦ *θεοφιλότης* καὶ *φιλοθεότης* ἐποιήσατο λόγον ὁ ῥήτωρ Μένανδρος παρ' Οὐαλζ. Τόμ. Θ′, σελ. 199. Πρβ. καὶ Λοβέκκιον *Elem*. Τόμ. Α′, σελ. 538.

ἀρχιερεύς—ἱεράρχης. Εὐστάθ. σελ. 1490 «Τοιοῦτον καὶ τὸ *ἀρχιερεύς* καὶ *ἱεράρχης* καὶ ἄλλα τοιαῦτα». Γράφει δὲ μετ' ὀλίγα ὁ Εὐστάθιος «Οὕτω δέ πως καὶ ἐκ τοῦ πάλαι *ἀρχαιρεσιάζειν* παραπεποίηται ὕστερον τὸ *αἱρεσιαρχεῖν*». Ἀλλὰ τὸ μὲν *ἀρχαιρεσία*, ἐξ οὗ τὸ *ἀρχαιρεσιάζω*, ἰσοδυναμεῖ τῷ *ἀρχῶν αἵρεσις* ἤτοι ἐκλογή, τὸ δὲ *αἱρεσιάρχης*, ἐξ οὗ τὸ *αἱρεσιαρχῶ*, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ *αἱρέσεως ἄρχων* ἤτοι ἀρχηγός. Καὶ τὸ *ἱεράρχης* δέ, ὅπερ παρὰ μόνοις ἀπαντᾷ τοῖς μεταγενεστέροις, διαφέρει πως τοῦ *ἀρχιερεύς* ἢ *ἀρχιέρεως*, περὶ οὗ ἴδε Κόβητον *Var. Lect*. σελ. 360. Σταλβώμιον *Πλάτ. Νόμ*. Τόμ. Γ′, σελ. 361 καὶ Βαίριον *Ἡροδ*. Τόμ. Α′, σελ. 514 ἐκδ. β′. Περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν ὁμοίως τῷ *ἀρχιερεύς* ἐσχηματισμένων ἐγένετο λόγος ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου ἐν τῷ περὶ τῶν Ο′ συγγράμματι, Τόμ. Β′, σελ. 257.

ἀρχιληστής—λήσταρχος ἢ *ληστάρχης*. Ἡσύχ. «Λήσταρχος: ἀρχιληστής». Πρβ. καὶ *ἀρχιπειρατής*, *ἀρχίκλωψ*, *ἀρχίφωρ*.

ἀρχιτέκτων—τεκτόναρχος. Πολυδεύκ. Ζ′, 117 «Ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς οἰκοδόμους τέκτονας Ὅμηρος καλεῖ, καὶ *ἀρχιτέκτων* εἴρηται παρὰ Πλάτωνι· βιαία γὰρ ἡ ἐν τῷ Σοφοκλέους Δαιδάλῳ *τεκτόναρχος* μοῦσα· τὸ δὲ *ἀρχιτεκτονεῖν* Ἀριστοφάνης εἴρηκεν ἐν Δαιδάλῳ».

ἀρχεφηβεύω—ἐφηβαρχῶ. Ἴδε *Stud. Curt*. Τόμ. Ι′, σ. 124.

θηρόλεξις—λεξίθηρ. Ἡσύχ. καὶ Ζωναρ. «*Θηρολέξης*: ὁ τὰς λέξεις θηρώμενος». Ἡ ὀρθὴ γραφὴ εἶνε *θηρόλεξις*, ὡς *πολύλεξις* καὶ *εὔλεξις*. Ἴδε Ἄλβερτον *Ἡσυχ*. Τόμ. Α′, σελ. 1714 καὶ Λοβέκκιον *Φρυν*. σελ. 628. Περὶ τοῦ *λεξίθηρ* ἴδε Δινδόρφιον *Ἐπιφαν*. Τόμ. Γ′, σελ. 841 καὶ 843.

ἀργίπους — πόδαργος. Πρβλ. καὶ *Πόδαργος*, *Ποδάργη*. Παρ' Εὐσταθίῳ σελ. 1490 φέρεται «Ὁμοίου δὲ τρόπου—καὶ τὸ

χρονοτριβεῖν καὶ τριψημερεῖν, περὶ οὗ προεγράφη, καὶ τὸ *πόδας ἀργοὶ καὶ ἀργίποδες*». Ὁ τοὺς πόδας ἁβρὸς λέγεται *ποδαβρὸς* ἐν χρησμῷ παρ' Ἡροδότῳ Α', 55 «Λυδὲ *ποδαβρέ*». Πρβ. Θεμίστ. σελ. 276, 16 «τρυφῆς ἦν καὶ οὐκ ἀρετῆς ὁ *ποδαβρὸς* ἐπωνυμία». Πρὸ τοῦ Στεφάνου ἐτονίζετο *πόδαβρος*, ὡς γράφεται καὶ παρὰ Λοβεκκίῳ *Elem.* Τόμ. Α', σελ. 538.

βαρύθυμος—θυμοβαρής.

ὠκύπους—ποδώκης.

οὐλόθριξ—τρίχουλος. Πολυδεύκ. Β', 23 «καὶ *οὐλότριχες* παρ' Ἡροδότῳ· Ἀρχίλοχος δὲ ἀναστρέψας *τρίχουλον* εἴρηκεν».

σιμοτράχηλος—τραχηλόσιμος. Πρβ. καὶ *σιμαύχην* καὶ *σιμοπρόσωπος*.

ποικιλόπτερος—πτεροποίκιλος. Ἴδε Λοβέκκιον *Elem.* Τόμ. Α', σελ. 539.

ἀρτίφρων—φρενάρτιος. Ἡσύχ. «*Φρεναρτίους*: φρενήρεις» καὶ «φρενήρης: *ἀρτίφρων*». Πρβ. καὶ «*Ἀρτίφροσιν*: ὑγιεῖς ἔχουσι τὰς φρένας· *ἄρτιον* γὰρ τὸ ἀνελλιπές, διὸ καὶ ὑγιές».

κλυτότοξος—τοξόκλυτος. Ὁ Δοιδερλῖνος διαστέλλει ταῦτα ἐν τῷ Ὁμηρικῷ Γλωσσαρίῳ § 2136. Περὶ τοῦ *τμητοσίδηρος*, *ὕλης τμητοσιδήρου* (Ἀνθολ. Παλ. ΙΔ', 19) γίνεται λόγος ὑπὸ τοῦ Λοβεκκίου *Elem.* Τόμ. Α', σελ. 539. Πρβ. καὶ *τινακτοπήληξ*. Ἡσύχ. «*Τινακτοπήληξ*: σεισολόφος». Ἀλλ' ὁ τονισμὸς *σεισολόφος* εἶνε πλημμελής. Ἀναγνωστέον *σεισόλοφος*.

λεοντόθυμος—θυμολέων. Ἡσύχ. «*Θυμολέοντα*: γενναῖον ἤτοι ἀνδρεῖον κατὰ τοὺς λέοντας· ἢ *λεοντόθυμον*» (Ἴδε Δοιδερλῖνον *Ὁμηρ. Γλωσσ.* § 2263). Παρατηρητέον δ' ὅτι παρ' οὐδενὶ τῶν παλαιῶν οὔτε τὸ *λεοντόθυμος* εὑρίσκεται οὔτε τὸ συνωνυμοῦν αὐτῷ *λεοντόψυχος*.

κυνάμυια κυνάμυιαν—μυιάκυνα. Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου φέρεται «*Μυῖα*: *κοινά*, ἀναιδῆ», ὅπερ ὁ Μουσοῦρος μετετύπωσεν εἰς τὸ «*Μυιάκυνα*: ἀναιδῆ». Ἴδε Λοβέκκιον *Παραλειπ.* σελ. 203.

ἀκανθόχοιρος—χοιράκανθος. Ἐν τοῖς εἰς Ὀππιανὸν Σχολίοις Β', 384 ἀναγινώσκεται «ἐχῖνος: ὁ *χοιράκανθος*». Εἶνε δὲ

τοῦ πονηροῦ κόμματος τό τε *χοιράκανθος* καὶ τὸ *ἀκανθόχοιρος*.

τριχόδεσμος—δεσμότριχον. Ἴδε Λοβέκκιον *Elem*. Τόμ. Α', σελ. 538.

μελίκηρον—κηρόμελι. Τοῦ *κηρόμελι* γίνεται χρῆσις ἐν τοῖς εἰς Θεόκριτον Σχολίοις Ζ', 73 «καὶ σὺ μελισσῶν *κηρόμελι* σιτούμενος».

δαφνόκοκκον—κοκκόδαφνον. Κατὰ τὸ *δαφνόκοκκον* εἶνε ἐσχηματισμένον τὸ *ἀγνόκοκκον* καὶ ἄλλα. Τὸ *κοκκόδαφνον* ἀπαντᾷ ἐν τῷ Ὀρνεοσοφίῳ 37, σελ. 192. Λέγεται δὲ καὶ *σπαθοφοῖνιξ* ἀντὶ τοῦ *σπάθη φοίνικος*, κτλ. καὶ *ἀφρόνιτρον* ἀντὶ τοῦ *ἀφρὸς νίτρου*, κτλ.

συκόμορον—μορόσυκον. Πλημμελῶς ἔχει ἡ γραφὴ *μωρόσυκον*. Πρβ. καὶ *συκομωρέα* ἀντὶ τοῦ *συκομορέα*.

μητροπάτωρ—πατρομήτωρ. Λουκιαν. Ἀλεξ. 58 «Ἀλεξάνδρου στέμματά τε τοῦ πάππου Ἀσκληπιοῦ καὶ τὴν ἅρπην ἐκείνην τοῦ *πατρομήτορος* Περσέως ἔχοντος». Σημαίνει δὲ τὸ *πατρομήτωρ* καὶ τὴν τοῦ πατρὸς μητέρα.

γαστ(ε)ρόχειρες—χειρογάστορες ἢ *ἐγχειρογάστορες*. Ἡσύχ. «*Γαστερόχειρες* καὶ *ἐγχειρογάστορες*: οἱ ἀπὸ τῶν χειρῶν ζῶντες» καὶ «*Ἐγχειρογάστορες*: οἱ ἀπὸ τῶν χειρῶν γαστριζόμενοι καὶ τῇ γαστρὶ πορίζοντες· λέγονται δὲ καὶ *γαστρόχειρες*» καὶ «*χειρογάστορες*: οἱ διὰ τῶν χειρῶν ζῶντες» (Πρβ. καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 221, 53). Πολυδεύκ. Α', 50 «τὸ γὰρ *χειρογάστορες* Ἑκαταῖος λεγέτω καὶ τὸ χειρώνακτες Ἡροδότῳ δεδόσθω» (Πρβ. καὶ Ζ', 7). Σχολ. Ἀριστείδ. σελ. 408 «ἐπειδήπερ οἱ Κύκλωπες ἐξ ἀρχῆς ἐτείχισαν τὸ Ἄργος οἱ καλούμενοι *χειρογάστορες* παρὰ τὸ ἐκ τῶν χειρῶν ζῆν». Εὐστάθ. σελ. 286 «Ὁ δὲ γεωγράφος ὁρμητήριον Προίτου τὴν Τίρυνθα λέγει τειχισθὲν διὰ Κυκλώπων, οὓς ἑπτὰ εἶναί φησι, *χειρογάστορας* μὲν καλουμένους, τρεφομένους δ' ἐκ τέχνης, μεταπέμπτους ἐκ Λυκίας ἐλθόντας» καὶ σελ. 1622 «Ὁ δὲ γεωγράφος καὶ ἑτέρων Κυκλώπων μέμνηται, οἳ ἐκ Λυκίας ἦσαν μετάπεμπτοι, ἑπτὰ ὄντες, οἱ παρ' αὐτῷ μὲν *γαστερόχειρες* καλούμενοι, παρὰ

δὲ ἑτέροις *ἐγχειρογάστορες*, ὡς ἐκ τῆς τέχνης τρεφόμενοι». Παρὰ Στράβωνι ἀναγινώσκεται σελ. 372 «καλεῖσθαι δὲ *γαστερόχειρας*». Τοῦ *ἐγχειρογάστορες* εὑρίσκεται χρῆσις καὶ ἐν τοῖς εἰς Εὐριπίδην Σχολίοις 'Ορέστ. 965 «Κύκλωπες δὲ οἱ *ἐγχειρογάστορες* περιετείχισαν τὰς Μυκήνας» καὶ ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ 'Αθηναίου σελ. 4 «τὸν βίον, φησίν, εὐσταθεῖς, οὐκ *ἐγχειρογάστορες*». Περὶ τοῦ *ἐγγαστρόχειρες* ἴδε Σχαιφῆρον *Σχολ. 'Απολλ. 'Ροδ.* σελ. 80.

ἀνδρόγυνος—*γύνανδρος*. Πολύβ. Σαρδιαν. παρ' Οὐαλζ. Τόμ. Η', σελ. 612 «Ἢ τὴν σύνθεσιν τῆς λέξεως ἐναλλάττουσιν, ὡς παρὰ Σοφοκλεῖ·

οἱ γὰρ γύνανδροι καὶ λέγειν ἠσκηκότες.

ἀντὶ τοῦ *ἀνδρόγυνοι*» (Πρβ. καὶ Τρύφων. σελ. 741, 12). Εὐστάθ. σελ. 1490 «Καὶ τὸ *γυναικάνδρεσσι* ποθεινοὶ καὶ τὸ *ἀνδρογύνοις*, οἳ καὶ ἀρρενόπαιδες λέγονται, ὡς καὶ αὐτὸ ἐδηλώθη ἀλλαχοῦ». Πρβ. καὶ σελ. 727 «Πρόσκειται τὸ κατ' ἀρχάς· διότι παρὰ 'Επιχάρμῳ εὕρηται κατὰ τὸ τέλος συντεθειμένη ἐκτεταμένη δοτική, οἷον *γυναικάνδρεσσι ποθεινοί*» καὶ σελ. 1132 «καὶ 'Ομηρικῶς φάναι 'Αχαιΐδα, οὐκ ἔτ' 'Αχαιόν, ἢ *γυναικάνδρα*, καθὰ συντίθησιν ἕτερος ποιητής». Τὸ ὑπὸ τοῦ 'Επιχάρμου λεχθὲν *γυναικάνδρεσσι ποθεινοί* μνημονεύεται καὶ ἐν τοῖς εἰς 'Ιλιάδα Σχολίοις Θ, 527 «Κατ' ἀρχὴν δὲ προσέθηκα διὰ τὸ παρ' 'Επιχάρμῳ κατὰ τέλος συντεθειμένον *γυναικάνδρεσσι ποθεινοί*». Εἶνε δ' ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ 'Ηρῳδιανοῦ, ᾧ ἠκολούθησε καὶ ὁ Εὐστάθιος. Τοῦ *γύνανδρος* ἐποιήσατο χρῆσιν καὶ ὁ Αἰλιανὸς γράφων «ὁ *γύνανδρός* τε καὶ μάλθων τύραννος» ('Αποσπ. 397). Συχνότερον τούτου εἶνε τὸ *ἀνδρόγυνος*, περὶ οὗ ἀναγινώσκεται ἐν τῷ Συμποσίῳ τοῦ Πλάτωνος ἀξιομνημόνευτον χωρίον ἔχον οὕτω (σελ. 189)· «Πρῶτον μὲν γὰρ τρία ἦν τὰ γένη τὰ τῶν ἀνθρώπων, οὐχ, ὥσπερ νῦν, δύο, ἄρρεν καὶ θῆλυ, ἀλλὰ καὶ τρίτον προσῆν κοινὸν ὂν ἀμφοτέρων τούτων, οὗ νῦν ὄνομα λοιπόν, αὐτὸ δὲ ἠφάνισται· *ἀνδρόγυνον* γὰρ τότε μὲν ἦν καὶ εἶδος καὶ ὄνομα ἐξ ἀμφοτέρων κοινὸν τοῦ τε ἄρρενος καὶ θήλεος, νῦν δ' οὐκ ἔστιν ἀλλ' ἢ ἐν ὀνείδει ὄνομα κείμενον». Εὐκο-

λον δ' εἶνε νὰ νοήσῃ τις ὅτι ἡ προκειμένη λέξις σημαίνουσα κυρίως τὸν ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συγκείμενον ἢ τὸν ἑρμαφρόδιτον ἐλαμβάνετο ἔπειτα εἰς δήλωσιν τοῦ μὴ αὐτόχρημα ἀνδρὸς ὑπάρχοντος ἀλλὰ καὶ τῆς γυναικείας φύσεως μετέχοντος ἤτοι τοῦ γύννιδος, τοῦ γυναικώδους, τοῦ θηλυδρίου, τοῦ εὐνουχίου ἢ εὐνούχου, κτλ. (Πρβ. *ἡμίανδρος*). Ἡσύχ. «*Ἀνδρόγυνος*: ὁ ἑρμαφρόδιτος καὶ ὁ ἀσθενὴς ἤγουν ὁ ἀνίσχυρος» καὶ «*Βάκηλος*: ὁ μέγας ἢ ἀνόητος· ἢ ὁ ἀπόκοπος, ὁ ὑπ' ἐνίων γάλλος· οἱ δὲ *ἀνδρόγυνος*· ἄλλοι παρειμένος, γυναικώδης». Σουίδ. «*Ἀνδρόγυνος*: ὁ Διόνυσος ὡς καὶ τὰ ἀνδρῶν ποιῶν καὶ τὰ γυναικῶν πάσχων· ἢ ἄνανδρος καὶ ἑρμαφρόδιτος. Καὶ *ἀνδρογύνων*: ἀσθενῶν, γυναικῶν καρδίας ἐχόντων» (Πρβ. καὶ Βεκκ. Ἀν. σελ. 393, 29 καὶ Ζωναρ. σελ. 170). Φρύνιχ. Σοφιστ. Προπαρ. σελ. 11 «*Ἀνδρόγυνον ἄθυρμα*: εἰ θέλοις γύννιν τινὰ σκῶψαι, χρήσαιο ἄν». Ἡρόδ. Δ', 67 «Οἱ δὲ Ἐνάρεες οἱ *ἀνδρόγυνοι* τὴν Ἀφροδίτην σφι λέγουσι μαντικὴν δοῦναι» (Ἡροδ. Λέξ. «*Ἀνδρόγυνος*: ἄνανδρος, ἑρμαφρόδιτος». Πρβ. καὶ Α', 105 καὶ Ἱπποκράτ. π. Ἀέρ. Ὑδ. Τόπ. κεφ. ΚΘ') (*). Πολύβ. ΛΗ', 4 «λέγων ὡς, ἐὰν μὲν ἄνδρες ὦσιν, οὐκ ἀπορήσουσι συμμάχων, ἐὰν δ' *ἀνδρόγυνοι*, κυρίων». Λουκιαν. Θεῶν Διαλ. Θ', 1 «τέτοκεν ἐκεῖνος; ἐκ τίνος; οὐκοῦν ἐλελήθει ἡμᾶς *ἀνδρόγυνος* ὤν;». Νεκρ. Διαλ. Κ', 2 «οὐκοῦν ἀλλὰ προσπτύσομαί γε πάντως *ἀνδρογύνῳ* γε ὄντι». τὰ πρὸς Κρόν. 3 «μαστιγίαις ἢ *ἀνδρογύνοις* τοῖς πλείστοις αὐτῶν». Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 219 «*ἀνδρόγυνε*, εἶπε, τί δ' ἂν πάθοιμεν δεινὸν θανάτου καταφρονήσαντες;». σελ. 756 «δι' *ἀνδρογύνων* καὶ γυναικῶν παραδύεται». Δί. Χρυσ. Τόμ. Β', σελ. 19 «οὐχὶ τῶν *ἀνδρογύνων*; οὐχὶ τῶν τὰ αἰδοῖα ἀποκεκομμένων;». Ἀριστείδ. Τόμ. Β', σελ. 565 «ὥσπερ ἂν εἴ τις *ἀνδρόγυνος* ἢ εὐνοῦχος μὴ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος μηδὲ τὴν τύχην αἰτιῷτο». Μουσών. σελ. 208 Πηρλ. «οἵ γε ἀνέχονται *ἀνδρόγυνοι* καὶ γυναικώδεις ὁρᾶσθαι ὄντες, ὅπερ ἔδει φεύγειν ἐξ

(*) Ὁ Ναβῆρος (Μνημοσ. Τόμ. Δ', σελ. 21) περιέγραψε τὸ οἱ ἀνδρόγυνοι ὡς παρέμβλημα.

ἅπαντος, εἰ δὴ τῷ ὄντι ἄνδρες ἦσαν». Κλήμ. σελ. 222 «ἑρμαφροδίτους τερατολογοῦντες καὶ τρίτην ταύτην μεταξὺ θηλείας καὶ ἄρρενος *ἀνδρόγυνον* καινοτομοῦντες φύσιν» (Πρβ. καὶ σελ. 223). σελ. 259 «ἑταίρας μὲν ποιεῖ τὰς γυναῖκας ὁ καλλωπισμός, *ἀνδρογύνους* δὲ τοὺς ἄνδρας καὶ μοιχικούς» καὶ «ἀνέτρεψε τὴν Ἑλλάδα ἡ βάρβαρος φιλοκοσμία καὶ ἡ *ἀνδρόγυνος* τρυφή». Ἰουλιαν. σελ. 272 «ἀλλ' εἰς χάριν ἑνὸς *ἀνδρογύνου*, τοῦ κατακοιμιστοῦ» (Πρβ. καὶ σελ. 274, α), κτλ. (*). Ἐν τοῖς τοῦ Φίλωνος φέρεται Τόμ. Ε', σελ. 316 «θήλειαν δὲ νόσον ταῖς ψυχαῖς ἀπεργαζόμενος καὶ *ἀνδρογύνους* κατασκευάζων». Παρατηρητέον δ' ὅτι διαστέλλονται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τούτου τὸ *ἀνδρόγυνος* καὶ τὸ *γύνανδρος*, οἷον Τόμ. Α', σελ. 256 «ἀλλ' αἱ μὲν *γυνάνδρων*, εἰ ζηλώσαιεν τὰ ἀνδρῶν, οἱ δὲ *ἀνδρογύνων*, εἰ τοῖς γυναικῶν ἐπίθοιντο ἐπιτηδεύμασι, δύσκλειαν οἴσονται» καὶ Τόμ. Ε', σελ. 177 «τὴν γυναῖκα ἀσκήσας τοῖς ἁρμόττουσι κόσμοις ἐκώλυσεν ἀναλαμβάνειν ἀνδρὸς ἐσθῆτα, πόρρωθεν, ὡς *ἀνδρογύνους*, οὕτω καὶ *γυνάνδρους* φυλαξάμενος» (Πρβ. καὶ Τόμ. Γ', σελ. 60). Ὁ Ἀρτεμίδωρος ἐν μὲν σελ. 224 λέγει «*Ἀνδρόγυνον* κωμῳδεῖν ἔδοξέ τις· ἐνόσησεν αὐτῷ τὸ αἰδοῖον», ἐν δὲ σελ. 100 «Ὕαινα γυναῖκα σημαίνει *ἀνδρόγυνον* ἢ φαρμακίδα», τουτέστιν ἑταιρίστριαν, τριβάδα. Πρβ. καὶ Ψευδολουκιαν. Ἔρωσ. 28 «πᾶσα δ' ἡμῶν ἡ γυναικωνῖτις ἔστω Φιλαινὶς *ἀνδρογύνους* ἔρωτας ἀσχημονοῦσα». Ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ φέρεται Θ', 783:

> τοὔνεκεν οὐκ ἀλόγως με τὸν Ἑρμαφρόδιτον ἔθεντο
> ἀνδρογύνοις λουτροῖς παῖδα τὸν ἀμφίβολον.

ἤγουν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν κοινοῖς λουτροῖς (**), παρὰ δὲ τῷ Ἐπιφανίῳ Τόμ. Β', σελ. 97 «*ἀνδρόγυνα* γὰρ ἐκεῖσε λούονται» ἀντὶ τοῦ ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Πρβ. καὶ σελ. 98 «ᾗ οὐδὲ ἀνάγκη ἦν παρανομεῖν καὶ *ἀνδρογύνως* λούεσθαι». Τὸ παρ' Ἡσυχίῳ

(*) Ἴδε Εἰνιχήνιον εἰς Εὐσέβ. Τόμ. Γ', σελ. 548 ἐκδ. β'. Πρβ. καὶ Μεινέκιον Ἀποσπ. Κωμ. Τόμ. Γ', σελ. 182 καὶ Τόμ. Δ', σελ. 687.

(**) Πρβ. καὶ Stud. Curt. Τόμ. Ε', σελ. 8. Ἔτι δὲ Ῥείμαρον Δί. Κασσ. σελ. 6.

«*Σχιζογυνάνδρους* : τοὺς συκοφάντας» φαίνεται ὅτι εἶνε πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ *σχιζογυνάνδρους*. Πρβ. *ἀνδρογυνοχωριστής*. Περὶ τοῦ *ἀνδρόγυνον* τοῦ σημαίνοντος ζεῦγος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἀλλαχοῦ.

βατραχομυομαχία—μυοβατραχομαχία. Ἴδε Δινδόρφιον *Σχολ. Ἰλιάδ.* Τόμ. Α', σελ. XXXIII καὶ Βέργκιον *Literat.* Τόμ. Α', σελ. 772 (Πρβ. καὶ σελ. 774).

νυχθήμερον—ἡμερονύκτιον. Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 540, 22 «διὰ γὰρ τούτων καὶ *ἡμερονύκτιον* καὶ μῆνα καὶ καιρὸν διορίζομεν». Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Διονύσ. σελ. 329, 26 Διδ. «μερίζεσθαι εἰς *ἡμερονύκτιον* ἕν»(*). Ἀλλὰ σελ. 306, 17 «τὸ ὅλον *νυχθήμερον*». Πρβ. καὶ Παρεκβ. εἰς Ὅμηρ. σελ. 140, 43 «ἠῶ τὸ *νυχθήμερον*». Ἀλέξ. Ἀφροδισ. Προβλ. Α', 74 «τὸ *νυχθήμερον* μιμεῖται τῶν τεσσάρων ὡρῶν τὴν κρᾶσιν». Κλεομήδ. σελ. 39 «μείων ἐστὶ παντὸς *νυχθημέρου*». σελ. 40 «ἃ τῷ *νυχθημέρῳ* διέρχεται ὁ ἥλιος». Β' πρὸς Κορινθ. ΙΑ', 25 «*νυχθήμερον* ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα», κτλ.(**). Τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ ἱκανὰ παρέχει ἡμῖν παραδείγματα ὁ Κλεομήδης λέγων *τὰ νυχθήμερα δὲ πάντα* (σελ. 39) καὶ *τὰ νυχθήμερα πάντα* καὶ *τὰ δὲ νυχθήμερα οὐκέτι* (σελ. 40) καὶ *δύο νυχθημέρων* καὶ *δυσὶ νυχθημέροις* καὶ *τρισὶ νυχθημέροις* (σελ. 91). Φέρεται δὲ καὶ παρ' Ὠριγένει Τόμ. ΙϚ', σελ. 391 «ἐν τρισὶ *νυχθημέροις*» καὶ παρ' Εὐσταθίῳ Παρεκβ. εἰς Ὅμηρ. σελ. 1536, 6 «τοσαῦτα *νυχθήμερα* πλέων» καὶ σελ. 1537, 2 «νηχόμενος δύο *νυχθήμερα*». Τῆς λέξεως *νυχθήμερον* γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ γράφοντος Τόμ. Ζ', σελ. 508 «ὡς ἡμέραν ὀνομάζομεν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ τὸν συγκείμενον χρόνον ἔκ τε τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, ὅπερ ἔνιοι προσαγορεύουσι *νυχθήμερον*». Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις σελ. 779 ἀναγινώσκεται «κατὰ μίμησιν τῶν εἴκοσι τεσσάρων ὡρῶν *τῆς* νυχθημέρου». Ἐν τῇ δημώδει

(*) Ἴδε καὶ Βάκιον Κλεομήδ. σελ. 330.

(**) Ἴδε Στούρζιον π. Διαλ. Μακεδ. καὶ Ἀλεξ. σελ. 186. Πρβ. καὶ Ἰδελῆρον Ἀριστ. Μετεωρ. Τόμ. Α', σελ. 563.

ἡμῶν φωνῇ προφέρεται *μερόνυχτο* καὶ πληθ. *μερόνυχτα*. Πρβ. καὶ *τριημερόνυκτος* ἐν Ἑλλην. Πατρολ. Τόμ. Γ', σελ. 404.

ἀρσενόθηλυς ἢ *ἀρρενόθηλυς—θηλάρσην*. Μανέθ. Ε', 140 «*ἀρσενόθηλυς* ἐών». Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 388 «καὶ φύσιν ἔχειν *ἀρσενόθηλυν* οἴονται». Εὐσέβ. Προπαρ. Εὐαγγ. Γ', ιά, 10 «*ἀρρενόθηλυν* δύναμιν». Φώτ. Βιβλ. σελ. 143, 25 «εἶτα καὶ *ἀρσενόθηλυς*». Ὠριγέν. Τόμ. Ι', σελ. 379 «δίδυμον γὰρ *ἀρρενόθηλυ* κατασκευάζεται μύλος». Ἐπιφάν. Τόμ. Β', σελ. 137 «ἕκαστον δὲ αἰῶνα *ἀρρενόθηλυν*» (Πρβ. καὶ σελ. 138, 9, κτλ.). σελ. 62 «τοῦτο ζεῦγος *ἀρρενόθηλυ*»(*). Ὡραπόλλ. Α', 12 «*ἀρσενοθήλεις* ὑπάρχουσι», κτλ. Τοῦ *θηλάρσην* ἐγένετο χρῆσις ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ Τόμ. Γ', σελ. 1109, ά· Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ λέγεται *ἀρσενοθήλυκος*.

ἀρτιοπέρισσος—περισσάρτιος. Πολυδεύκ. Δ', 162 «ἀριθμὸς ἄρτιος, περιττός, *ἀρτιοπέρισσος*, *περισσάρτιος*, ἀρτιάκις ἄρτιος». Φώτ. Βιβλ. σελ. 143, 3 «οὐ μὴν οὐδ' ἀρτιάκις ἀρτία οὐδὲ *περισσάρτιος* οὐδ' *ἀρτιπέριττος*».

χλωρομέλας—μελάγχλωρος. Πρβ. καὶ *χλωρομέλας—ἐρυθρόχλωρος* (Γαλην. Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 66).

ἐρυθρόλευκος—λευκέρυθρος. Πρβ. Ἡσύχ. «Φλογόλευκον : ἐρυθρόλευκον».

ἐρυθρυποίκιλος—ποικιλέρυθρος. Ἴδε Λοβέκκιον *Παραλειπ*. σελ. 368 καὶ *Elem*. Τόμ. Α', σελ. 539.

πρωθύστερος—ὑστερόπρωτος. Ἀμφότεραι αἱ λέξεις αὗται εἶνε τῶν μεταγενεστέρων ἴδιαι, εὑρίσκεται δὲ συχνότερον ἡ πρώτη. Τὸ *πρωθύστερον* ἢ *ὑστερόπρωτον* σχῆμα λέγεται καὶ *ὕστερον πρότερον* καὶ *ὑστερολογία*.

ἀμφιδρόμια—δρομιάμφιον (ἦμαρ). Ἡσύχ. «*Δρομιά(μ)φιον* ἦμαρ : *ἀμφιδρόμια*». Πρβ. καὶ Λοβέκκιον *Elem*. Τόμ. Α', σελ. 539.

φιλοχωρῶ—χωροφιλῶ. Πολυδεύκ. Θ', 13 «καὶ *φιλοχωρεῖν* καὶ φιλοχωρία καὶ *χωροφιλεῖν* παρὰ Ἀντιφῶντι». Διονύσ.

(*) Πρβ. καὶ Δινδόρφιον Ἐπιφαν. Τόμ. Γ', σελ. 631.

Ἁλικ. π. Συνθ. Ὀνομ. σελ. 57 «ὅ τε *χωροφιλῆσαι* λέγων τὸ *φιλοχωρῆσαι* καὶ λελύσεται λέγων τὸ λυθήσεται καὶ τὰ τοιουτοτότροπα μετασκευάζει τὰς λέξεις, ἵν' αὐτῷ γένοιντο ἁρμοσθεῖσαι καλλίους καὶ ἐπιτηδειότεραι». Τὸ χωρίον τοῦ Ἀντιφῶντος εἶνε «εἰ δ' ἐν Αἴνῳ *χωροφιλεῖ*» (περὶ τοῦ Ἡρῴδ. φόν. § 78). Συνήθως λέγεται *φιλοχωρῶ*, ὅπερ μετὰ τῆς προθέσεως ἘΝ συντιθέμενον γίνεται *ἐμφιλοχωρῶ*. Τὴν σύνταξιν *φιλοχωρῶ ἘΝ τινι* ἀποδοκιμάζει ὁ Κόβητος ἐν ταῖς εἰς τὸν Διονύσιον Παρατηρήσεσι σελ. 162. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἀλλαχοῦ.

χαριτογλωσσῶ—*γλωσσοχαριτῶ*. Τὸ *γλωσσοχαριτῶ* εἶνε ἀδόκιμον. Πλημμελῶς δ' ἔχει ὁ τύπος *χαριτογλωττίζω*, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Λοβέκκιος εἰς Φρύνιχον σελ. 568. Ἴδε Δινδόρφιον *Σχολ. Εὐριπ.* Τόμ. Β', σελ. 321.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος συνήθεια τῶν Ἑλλήνων, καθ' ἣν διττῶς γίνεται ἡ σύνοδος τῶν καλουμένων συστατικῶν ἢ συνθετικῶν μερῶν, παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ κυρίων ὀνομάτων, οἷον

Θεόδωρος—*Δωρόθεος*.

Πολίοχος—*Ἐχέπολις* ἢ *Ἰσχέπολις*. Ἴδε Κείλιον *Ἀναλ.* σελ. 90.

Κράτιππος—*Ἱπποκράτης*.

Ἄρχιππος—*Ἵππαρχος*.

Νικόστρατος—*Στρατόνικος*.

Ἱππόστρατος—*Στράτιππος*.

Ἀρχέλαος—*Λάαρχος* ἢ *Λέαρχος*.

Ἀνδροκύδης—*Κυδήνωρ*. Ἴδε Βέργκιον *Literat.* Τόμ. Α', σελ. 124.

Ἱπποκλῆς—*Κλεΐππος*.

Ὁ Κυννῆρος παρατίθεται ἐν τῇ Διεξοδικῇ Γραμματικῇ Τόμ. Α', σελ. 735 ἐκδ. β' καὶ τὸ *Φιλόθεος*—*Θεόφιλος* καὶ τὸ *Λύσιππος*—*Ἱππόλυτος*. Πολλὰ παραδείγματα μνημονεύει ὁ Φίκκιος *Bild. d. Griech. Personenn.* σελ. VIII καὶ XIII καὶ *Stud. Curt.* Τόμ. Η', σελ. 448. Πρβ. καὶ *σπονδοφόρος*—*Φερέσπονδος*, *ἱπποτρόφος*—*Θρεψίππας*, περὶ οὗ ποιεῖται λόγον ὁ Λοβέκκιος εἰς τὸν Σοφοκλέους Αἴαντα σελ. 293 ἐκδ. β', κτλ.

Λέγεται δὲ καὶ *Ἀγέλαος* (*Ἀγέλας*) ἢ *Ἀγησίλαος* (*Ἀγησίλας*) καὶ *Λαγέτας*. Καὶ τὸ *Λᾶγος* δὲ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ὁ συνῃρημένος τύπος τοῦ *Λάαγος* (Ἴδε Λόγ. Ἑρμῆν Τόμ. Α', σελ. 286).

Ὅτι ἀδιαφόρως πολλάκις ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐτίθετο κατὰ τὴν ἀρχὴν ἢ τὸ τέλος τὸ ἕτερον τῶν πρὸς παραγωγὴν νέας λέξεως συνερχομένων μερῶν διδασκόμεθα καὶ ἐκ τῶν ἐπιφερομένων παραδειγμάτων ὁμοίων τοῖς προκατειλεγμένοις ὑπαρχόντων.

ἐχενηΐς—*ναυκράτης*. Εὐστάθ. σελ. 1490 «Δῆλον δ' ὅτι κατὰ τὰς ἐκτεθειμένας προσεχῶς μεταθέσεις ἢ ἀναστροφὰς τῶν συνθέτων ἰσοδυνάμων λέξεων καὶ τὴν *ἐχενηΐδα ναυκράτην* ἔγραψέ τις». Σουΐδ. «*Ἐχενηΐς*: γένος ἰχθυδίου—ὃ καὶ *ναυκράτης* καλεῖται». Πρβ. Πισίδ. εἰς Ἑξαήμ. 997.

> καὶ τίς τὸν ἰχθὺν τὸν βραχὺν τὸν ν α υ κ ρ ά τ η ν
> ποιεῖ τρεχουσῶν ὁλκάδων ἀντιστάτην;

θρεψήνωρ—*ἀνθρωποτρόφος*.

ῥίψασπις—*ἀσπιδαποβλής*. Εὐστάθ. σελ. 1359 «Διὸ καὶ παρὰ Ἀριστοφάνει τὸ *ὁ μέγας οὗτος κολακώνυμος ἀσπιδαποβλής*, ὅ ἐστι *ῥίψασπις*, καίτοι ἐκ τριῶν συγκείμενον λέξεων, ὅμως ὀξύνεται». Ὅτι τὸ *ῥίπτειν τὴν ἀσπίδα* καὶ τὸ *ἀποβάλλειν τὴν ἀσπίδα* εἶνε ἰσοδύναμα καὶ ἄλλοθεν ἀποδείκνυται καὶ ἐξ ὧν λέγει ὁ Λυσίας ἐν τῷ κατὰ Θεομνήστου Α', 9 καὶ 21. Ἐν τοῖς Νόμοις τοῦ Πλάτωνος σελ. 944 ἀναγινώσκεται «*ῥίψασπις* μὲν γὰρ οὐκ ἐν πᾶσιν ὀνομάζοιτ' ἂν δικαίως, *ἀποβολεὺς* δὲ ὅπλων· οὐχ ὁμοίως γὰρ ὅ τε ἀφαιρεθεὶς μετ' εἰκυίας βίας γίγνοιτ' ἂν ῥίψασπις ὅ τε ἀφεὶς ἑκών, διαφέρει δὲ ὅλον που καὶ τὸ πᾶν». Πρβ. καὶ Πολυδεύκ. Ϛ', 151.

τηξιμελής—*γυιοτακής*. Πρβ. καὶ *ψυχοτακής*.

ἀλφεσίβοια—*τιμαλφής*. Τίμ. Λεξ. Πλάτ. σελ. 258 «*Τιμαλφέστατον*: τὸ τιμὴν πολλὴν εὑρίσκον· τὸ γὰρ ἄλφειν εὑρίσκειν ἐστίν, ἐξ οὗ καὶ Ὅμηρος *ἀλφεσιβοίας* καλεῖ τὰς εὑρισκούσας εἰς τιμὴν βόας». Σημειωτέον δ' ὅτι *ἀλφάνειν* λέγεται ἐλ-

ληνιστὶ, οὐχὶ *ἄλφειν*, ὅπερ ἐπὶ τῆς ληγούσης τονιζόμενον εἶνε ἀόριστος δεύτερος. Πρβ. *ὀλισθάνειν—ὀλισθεῖν*, *ἁνδάνειν—ἁδεῖν*, κτλ.

ταραξίπολις—βορβοροτάραξις. Ὡς δὲ ὁ ταράττων τὸν βόρβορον λέγεται *βορβοροτάραξις*, οὕτως ὁ κατεαγὼς τὰ ὦτα ὀνομάζεται *ὠτοκάταξις*. Περὶ τούτων θὰ γράψωμέν τινα ἀλλαχοῦ.

πασίβακτρος—ἑστιοπάμων, κτλ. Ἡσύχ. «*Πανσιβάκτρων*: ἰσχυρῶν βακτηρίων χρωμένων». Ὁ Κόβητος (*Μνημοσ*. 1874, σελ. 162) ἀνέγνω «*Πασιβάκτρων*: ἰσχυραῖς βακτηρίαις χρωμένων».

ἀλεξίκακος—κηραμύντης. Πρβ. καὶ *ἀλεξάνεμος—χειμάμυνα*. Εὐστάθ. σελ. 1490 «Ἐν οἷς καὶ ὁ *ἀλεξίκακος* καὶ ὁ *κηραμύντης* παρὰ Λυκόφρονι· ταὐτὸν γὰρ τὸ ἀλεξῆσαι κακόν τι καὶ ἀναστρόφως εἰπεῖν κῆρα ἀμῦναι. Οὐκ ἀπέοικε δὲ τῶν τοιούτων οὐδὲ—τὸ *ἀλεξάνεμος* χλαῖνα καὶ *χειμάμυνα*, ἐπεὶ καὶ ὅμοια ἀλέγειν ἄνεμον καὶ χειμῶνα ἀμύνεσθαι». σελ. 1767 «ὁποία τις ἡ μὴ μόνον *ἀλεξάνεμος* λεγομένη ἀλλὰ καὶ *χειμάμυνα*, ὡς ἐν ῥητορικῷ κεῖται λεξικῷ· ἐκεῖνο μὲν διὰ τὸ ἀλέγειν, ὅ ἐστιν ἀποσοβεῖν τὸν ἄνεμον, τοῦτο δὲ διὰ τὸ ἀμύνειν τὸ χεῖμα, ἃ δὴ τῆς αὐτῆς ἐννοίας εἰσίν». σελ. 1771 «*Ἀλεξάνεμος* δὲ ἡ, ὡς ἐρρέθη, ἀλέγουσα ἤτοι ἀποσοβοῦσα τὸ ἐξ ἀνέμων ψῦχος ἢ βοηθοῦσα κατὰ ἀνέμων. Κεφαλαιωτέον δ' ἐνταῦθα χάριν ἀναμνήσεως ὡς πρὸς ὁμοιότητα τοῦ *ἀλεξάνεμος* χιτὼν ἐρρέθη καὶ νειὸς ἀλεξιάρη ἡ παρὰ Ἡσιόδῳ καὶ ἀλεξίκακος ὁ κατὰ μετάληψιν καὶ *κηραμύντης* παρὰ Λυκόφρονι· ἔτι δὲ καὶ ὁ ἐν ἐπιγράμματι ἀλεξιβέλεμνος χιτών, ὅς ἐστι θώραξ πολεμικός». Πολυδεύκ. Ζ', 61 «καὶ χλαῖναν δὲ παχεῖαν, ἣν *χειμάμυναν* μὲν Αἰσχύλος, Ὅμηρος δὲ *ἀλεξάνεμον* κέκληκεν». Ἡσύχ. «*Χειμάμυνα*: ἣν Ὅμηρος *ἀλεξάνεμον* λέγει». Πλημμελῶς φέρεται ἐν Βαχμ. Ἀνεκδ. Τόμ. Α', σελ. 415 «Χειμάμυνα παρὰ Σοφοκλεῖ ἡ παρ' Ὁμήρῳ ἀλεξάνεμος».

σεισίχθων—γαχίνας. Πρβ. καὶ *κινησίχθων* καὶ *κινησίγαιος*. Εὐστάθ. σελ. 1490 «Ὁμοίου δὲ τρόπου καὶ τὸ *γαχίνας* ὁ σεισμὸς καὶ *σεισίχθων* ὁ Ποσειδῶν» (Πρβ. καὶ σελ. 890, 38).

Ἡσύχ. «*Γακίνας*: σεισμὸς γῆς». Ἐν τῷ κώδικι εἶνε γεγραμμένον *γάκεινα*. Ἐν τῷ Μεγ. Ἐτυμολογικῷ κεῖται σελ. 219, 41 «*Γάκινος*: ὁ σεισμὸς κατὰ Ἀθηναίους ὁ τὴν γῆν κινῶν· ἔστι δὲ καὶ ῥητορικὴ ἡ λέξις». Τὸ *Ἀθηναίους* ἀνάρμοστον ὂν ὀφείλει ἴσως νὰ μεταβληθῇ κατὰ τὴν τοῦ Γαισφόρδου εἰκασίαν εἰς τὸ *Θηβαίους*.

ἐγερσίβροτος — *Κυνέγειρος*. Πρβ. καὶ *ἀγερσικύβηλις* ἢ *ἐγερσικύβηλις*, περὶ οὗ ἱκανὰ ἔγραψεν ὁ Μεινέκιος *Ἀποσπ. Κωμ.* Τόμ. Β', σελ. 51 κἑξ. Ὁ Κείλιος φρονεῖ ὅτι ὁ γνήσιος τύπος εἶνε *Κυναίγειρος* (*Ἀναλ.* σελ. 203), ὁ δὲ Κόβητος ἀποφαίνεται ὅτι τὸ ὀρθῶς ἔχον εἶνε *Κυνέγειρος* παρὰ τὸ τοὺς κύνας ἐγείρειν (*Var. Lect.* σελ. 121 καὶ *Μνημοσ.* 1873, σελ. 226. Ἴδε καὶ Δινδόρφιον *Σχολ. Αἰσχύλ.* σελ. 2 καὶ 418).

τριψημερῶ—*χρονοτριβῶ*. Εὐστάθ. σελ. 1441 «Τινὲς δὲ τό, ὡς ἐρρέθη, *χρονοτριβεῖν* μεταβαλόντες *τριψημερεῖν* τὸ διατρίβειν ἑρμηνεύουσι». Πρβ. καὶ σελ. 1490, 22. Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους φέρεται Α', 43 «τὸ γάρ τοι *τριψημερεῖν* εἴρηται μέν, οὐ μὴν ἔμοιγε ἀρέσκει». Πρὸς τὸ *τριψημερῶ* τῆς παλαιᾶς γλώσσης δύναται νὰ παραβληθῇ τὸ τῆς δημώδους ἡμῶν φωνῆς *χασομερῶ* (Πρβ. καὶ *χασομέρι*).

λειψυδρία—*σιτολειψία*. Πρβ. καὶ *λιποσιτῶ*. Ὁ Κόβητος πλημμελῆ νομίζων τὸν τύπον *λειψυδρία* μεταγράφει *λιψυδρία* (*Μνημοσ.* 1876, σελ. 222). Ἡ διὰ διφθόγγου γραφὴ ἔχει ὀρθότατα, κακῶς δ' ἐνίοτε ἀναγινώσκεται *Λιψύδριον* ἀντὶ τοῦ *Λειψύδριον*.

φοβόδιψος—*ὑδροφόβος*.

λαβάργυρος—*ἐργολάβος*.

ποδήνεμος—*ἀελλόπους*—*πνοήπους*. Εὐστάθ. σελ. 1490 «Ὅμοιον καὶ τὸ *ἀελλόπους* καὶ *ποδήνεμος*». Ἡσύχ. «*Πνοήπουν*: ταχύ». Πρβ. καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 20, 6 «Ἀελλόποδες: —*ἀνεμόποδες*». Ἐν ᾄσματι Κυπριακῷ παρὰ Σακελλαρίῳ Β', 109 φέρεται:

Μαῦρέ μου μαυρογόνατε, μαῦρέ μ' ἀνεμοπόδα.

Περὶ τοῦ παρ' Ἡσυχίῳ «*Ποδαύρου*: ἐρρωμένου τοὺς πόδας» ἴδε τὴν σημείωσιν τοῦ Σμιδιτίου (Τόμ. Γ', σελ. 349). Ἀλλ' ἴσως ἀναγνωστέον «*Ποδάβρου* (ἢ *ποδαβροῦ*): *οὐκ* ἐρρωμένου τοὺς πόδας». Περὶ τοῦ τονισμοῦ ἴδε τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν γεγραμμένα σελ. 330. Πρβ. καὶ *πάναβρος*.

μελάμπυγος—*πύγαργος*. Πρβ. καὶ *λευκόπυγος*, *λευκόπρωκτος*.

ἀγριόθυμος—*θυμάγροικος*. Πολυδεύκ. Ϛ', 125 «καὶ κωμικώτερον ὁ Ἀριστοφάνης *θυμάγροικος*». Πρβ. καὶ *ὀξύθυμος*, *βαρύθυμος*, κτλ. Ἴδε Λοβέκκιον *Elem.* Τόμ. Α', σελ. 538 ποιούμενον λόγον καὶ περὶ τοῦ *σοφόνους*.

Ἑλληνογαλάται—*Γαλλογραικοί*. Σουΐδ. «*Γαλλογραικία*: ἡ τῶν Βουκελλαρίων χώρα. Οἱ αὐτοὶ καὶ *Ἑλληνογαλάται* ὀνομάζονται». Διόδ. Σικελ. Ε', 32 «οἱ διὰ τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπιπλοκὴν *Ἑλληνογαλάται* κληθέντες». Στράβ. σελ. 130 «ἧς ἐστι μέρος ἥ τε τῶν *Γαλλογραικῶν* λεγομένη Γαλατία κτέ.». Ἀππιαν. Μιθριδ. 115 «ἐποίει δὲ καὶ τετράρχας, Γαλλογραικῶν μέν, οἳ νῦν εἰσι Γαλάται Καππαδόκαις ὅμοροι, Δηϊόταρον καὶ ἑτέρους». Πρβ. καὶ *Κελτογαλάται*, *Κελτολίβυες*, *Κελτίβηρες*.

Καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς συνηθείᾳ λέγεται

παστοκύδωνο καὶ *κυδωνόπαστο*.

μαλλιαρόκωλος καὶ *κωλομάλλιαρος*. Ἴδε Οἰκονόμον π. *Γνησ. Προφ.* κτλ. σελ. 76.

κεφαλόπονος καὶ *πονοκέφαλος*. Πρβ. καὶ *πονόλαιμος*, *πονόδοντος*, *πονόμματος*.

χιονόνερο καὶ *νερόχιονο*.

βρακοποκάμισα καὶ *ποκαμισόβρακα*.

ξειδόλαδο καὶ *λαδόξειδο*.

Ἐν τῷ Θρήνῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως φέρεται *φυλλοκάλαμον*. Κοραῆς *Ἀτάκτ.* Τόμ. Β', σελ. 378 «Σήμερον λέγομεν, ἀναλογικώτερον, *Καλαμόφυλλον*». Πρβ. καὶ *φυλλοκάρδια*. Ὁ Σκαρλᾶτος Βυζάντιος ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλην. Διαλέκτου μνημονεύει καὶ *φυλλόθυρον* ἀντὶ τοῦ *θυρόφυλλον*. Ἐμάθομεν δὲ παρὰ τοῦ Γεωργίου Ζολώτα, ἀνδρὸς εὐπαιδεύτου,

ᾧ ἥδιστα συμφιλολογοῦμεν, ὅτι ἐν Καρδαμύλοις τῆς Χίου λέγεται καὶ *σκινόκαρπος—καρπόσκινος*· ἔτι δὲ *πηττόμελη* (ἡ) ἀντὶ τοῦ *μελόπηττα*. Καθ' ὅμοιον τρόπον εἶνε ἐσχηματισμένα ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ ἄλλα τε καὶ τὸ *καρπόχειρ* καὶ *ῥιζοδάκτυλος*. Εὐστάθ. σελ. 1572, 38 «ἀφ' οὗ παράγεται τὸ μετακάρπιον καὶ ὁ κοινῶς λεγόμενος *καρπόχειρ*». Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Γ', σελ. 119, 30 «πρὸς τοὺς *ῥιζοδακτύλους* τῆς χειρὸς πολυσχιδῶς περαιούμενοι».

Ὑπάρχει δὲ ἔν τε τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ καὶ ἐν τῇ κοινῇ ἡμῶν γλώσσῃ καὶ

ληψοδοσία—δοσοληψία (ἢ *δοσιληψία*). Ἐπιφάν. Τόμ. Β', σελ. 65 «οὔτε ἐπὶ κοινωνίᾳ ἡμῖν προσφέρονται *ληψοδοσίας*». Ἀγαθάγγελ. σελ. 131 Διδ. «ἕνεκεν τῆς *δοσοληψίας* τῆς πνοῆς» (Πρβ. καὶ Μαρτύρ. Ἀρέθ. 18, κτλ.). Ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους Ἐπιστολῇ Δ', 15 κεῖται «οὐδεμία μοι ἐκκλησία ἐκοινώνησεν εἰς λόγον *δόσεως καὶ λήψεως*». Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν τῇ παρηκμακυίᾳ γλώσσῃ λέγεται καὶ *προσθαφαίρεσις* ἀντὶ τοῦ *πρόσθεσις καὶ ἀφαίρεσις* καὶ *αὐξομείωσις* ἀντὶ τοῦ *αὔξησις καὶ μείωσις*. Πρβ. καὶ *αὐξομειοῦμαι—συναυξομειοῦμαι*. Δικαίως ὁ Χρυσοβέργης ἀπεδοκίμασεν ἐν τῷ Ἐπιδορπίῳ σελ. 55 τὸ *προσθαφαιρετέα* (=προσθετέα καὶ ἀφαιρετέα), οὗ πολλοὶ τὰ νῦν ποιοῦνται χρῆσιν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Ὀκτωβρίου 1877.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ. ΚΟΝΤΟΣ.

Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν εἰς ΟΥΧΟΣ ὀνομάτων παρελείφθη τὸ π η δ α λ ι ο ῦ χ ο ς (π η δ α λ ι ο υ χ ῶ, π η δ α λ ι ο υ χ ί α) καὶ τὸ σ π ε ι ρ ο ῦ χ ο ς. Ἐν σελ. 323 γραπτέον: Πρβ. χ α ρ ι-δ ό τ η ς ἢ χ α ρ ι-δ ώ τ η ς (Ἐ λ π ί-ν ι κ ο ς Ἐ λ π ι ν ί κ η), κτλ.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΧΩΡΙΩΝ ΤΙΝΩΝ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ[1]).

Σέ τοι, σέ τοι μόνον δέδορκα ποιμένων ἐπαρκέσοντ'. (Αἴας ςίχ. 360.)

Ζητεῖται τίνες ἆρα οἱ ποιμένες καὶ πόθεν ἤρτηται ἡ γενική. Καὶ τὴν μὲν ἑρμηνείαν τοῦ Σχολιαστοῦ, καθ' ὃν τὸ ποιμένων σημαίνει τῶν ἐμὲ ποιμαινόντων καὶ θαλπόντων, ἤτοι τοὺς φίλους τοῦ Αἴαντος, ἀποδέχεται ὁ Γοδοφρεῖδος Ἑρμᾶννος ὑπολαμβάνων, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς εἶπε μόνον ποιμένων, ὡς ὀλίγον πρόσθεν ς. 349 «μόνοι ἐμῶν φίλων». Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου εἶναι ἡ ἑξῆς «ὑμᾶς μόνους ἐκ τῶν ἐμῶν φίλων ἐκ πείρας γινώσκω, ὅτι θά μοι εἴσθε βοηθοί.» Διαφωνῶν ὅμως ὁ Λοβέκκιος (οὗ ἔχομεν ἐν ὄψει τὴν β'. ἔκδοσιν τοῦ Αἴαντος), λέγει «ἂν ὁ χορὸς ἀπεκάλει τὸν Αἴαντα ποιμένα ἑαυτοῦ, οὐδεὶς βεβαίως θὰ διηπόρει· διότι τὸ ποιμὴν λέγεται ἀντὶ τοῦ κηδεμὼν, καθάπερ τὸ ποιμαίνειν ἀντὶ τοῦ θεραπεύειν. Ὅμως ὀλίγον ἁρμόζον φαίνεται οἱ πολῖται νὰ καλῶνται ποιμένες τοῦ βασιλέως, καί τοι εὖνοι καὶ ἐπίκουροι αὐτοῦ.» Ἀλλὰ σφόδρα ἀντιδοξεῖ ὁ Ἑρμᾶννος ἐρωτῶν ἐν τῇ α'. αὐτοῦ ἐκδόσει τοῦ Αἴαντος «τίς ποτε χορὸς ἠδυνήθη ἐν τούτοις νὰ λέγηται, ὅτι ὑπάρχει μόνος, ἐν ᾧ παρὰ τὸν χορὸν αὐτὸν δὲν φαίνεται τίνες δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι ποιμένες; Παρεκτὸς τούτου τίς δύναται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅπερ εἶναι ἴδιον τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν βασιλέων, δέον νὰ ἐννοῆται ἐπὶ ὑποδεεστέρων;» Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι οἱ φίλοι τοῦ Αἴαντος ἀδύνατον νὰ λέγωνται ποιμένες αὐτοῦ. Οὐδὲ μᾶλλον ἀποδεκτὴ φαίνεται ἡ τοῦ Λοβεκκίου γνώμη, ὅςτις ὡς ποιμένας ἐννοεῖ τὸν Αἴαντα αὐτὸν, καὶ ἐντεῦθεν γνωματεύει ὑποληπτέαν τὴν μετοχὴν ἐπαρκέσοντ' ἀντὶ οὐσιαστικοῦ, ὅτ' ἐξάγεται ἤδη ἡ ἔννοια «Σὲ μόνον ἐγνώρισα ἀρωγὸν τοῦ σοῦ στρατηγοῦ». Πλὴν ἀλλ' ὅμως αἱ ὑπὸ τοῦ Λοβεκκίου μνημονευόμεναι μετοχαὶ σ υ ν ά ρ χ ω ν, τ ε κ ώ ν, π ρ ο ς ή κ ω ν, σ υ μ φ έ ρ ω ν ἕνεκα μακρᾶς χρήσεως τοσοῦτον ἐνήλλαξαν τὴν ἑαυτῶν σημασίαν, ὥστε δυνατὸν νὰ θεωρῶνται πραγμα-

(1) Συνέχεια καὶ τέλος τῆς ἐν Ἀθηναίου τόμῳ Β'. σελ. 430—435 διατριβῆς.

τικὰ οὐσιαστικά, δι' ὃ ἔν τισιν αὐτῶν, οἷον ἐπὶ τῆς τεκὼν, ἡ τεκοῦσα καὶ τὸ ἄρθρον ἐνίοτε παραλείπεται. Καὶ τὸ ἔθος τοῦτο ὑπῆρξε μὲν εὐχρηστότερον παρὰ Ῥωμαίοις ἢ παρ' Ἕλλησι, διότι λέγοντες οὗτοι *sapiens*, *serpens*, *natus*, *factum*, *meritum* κ. ἑ. μετεχειρίζοντο οὐχὶ δίκην μετοχῶν, ἀλλ' οὐσιαστικῶν· δέον ὅμως ἐν ἑκατέρᾳ τῶν γλωσσῶν νὰ τηρῆται ἀκριβῶς τὸ ἔθος τοῦ λέγειν ἵνα μὴ ἀναμιγνύωνται ἀλλότρια. Παρ' Ἕλλησι βεβαίως τὸ ἐπαρκέσων, ἢ ἄλλη παρομοία μετοχὴ τοῦ μέλλοντος οὐδ' ἐνάρθρως τὸ παράπαν συνδέεται γενικῇ δίκην οὐσιαστικοῦ, πολὺ δ' ὀλιγώτερον αὐτὴ ἡ ἀνάρθρως ἐκφερομένη. Ἐν ὅσῳ λοιπὸν παρέχονται βεβαιότερα παραδείγματα τοῦ εἴδους τούτου τοῦ λέγειν ἡ διαπόρησις ὑφίσταται. Καὶ ὁ Λοβέκκιος αὐτὸς ὁπόσον περὶ πολλοῦ ποιεῖται τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, συνάγεται ἐκ τῶνδε τῶν ἰδίων λέξεων, «εἰ καὶ οὐδενὶ τούτων, λέγει, ἡ μετοχὴ ἀρκέσων εἶναι ὁμοία, ὅμως ὑπεισέρχεται ὑπόνοια (ἐκτὸς ἂν ἔγραψεν ἔ τ' ἄ ρ κ ο ς ὄν τ'), μὴ ὁ ποιητὴς ὁρμηθεὶς ἐξ οἱουδήποτε τρόπου ὁμοιότητος συνέταξε τὴν μετοχὴν ἐκείνην ὡς οὐσιαστικόν. Καὶ ὁ μὲν Βούνδερος μετὰ τοῦ Ῥεϊσκίου διορθοῦσι π η μ ο ν ὰ ν ἐ π α ρ κ έ σ ο ν τ'· ὁ δ' Ἑρμᾶννος ἐν τῇ ἐπικρίσει τῆς πραγματείας «Ueber Christ. August Lobecks neue Ausgabe des Sophocleischen Aias. Eine Recension von Ed. Wunder, ὑποπτεύει ἀναγνωστέον ἐ π ά ρ κ ε σ ι ν ἀντὶ τοῦ ἐπαρκέσοντ', ὑποθέτων, ὅτι τοῦτο παρήχθη μετέπειτα ἐκ τοῦ ἐπάρκεσιν καὶ προσετέθη γλώσσημα ὄν. Ἀλλοίαν δ' ἐτράπετο ὁδὸν ὁ βερολίνειος ἐκδότης Apitz, ὁ ἑρμηνεύων τοὺς ποιμένας ὑπηρέτας καὶ προστιθέμενος, ὅτι ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης συνηγορεῖ ὁ ἐν Ὁμήρου Ὀδυσσείας Δ. στίχος 87.

Ἔνθα μὲν οὔτε ἄναξ ἐπιδευής, οὔτε τι ΠΟΙΜΗΝ,

ὅπου ὅμως τὸ ποιμὴν δὲν φαίνεται δηλοῦν τὸν ὑπηρέτην, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο, ἤτοι τὸν ποιμένα. πρβ. καὶ Düntzer αὐτόθι λέγοντα «τῷ δεσπότῃ ἢ κυρίῳ τῶν ποιμνίων ἀντιτίθεται ὁ ποιμήν». Ὅθεν ἡ λέξις ποιμένων οὔτε τὸν Αἴαντα αὐτὸν, οὔτε τοὺς τούτου φίλους ὑπεμφαίνει, ἀλλ' ὡς εἰκὸς τοὺς βασιλεῖς καὶ στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων Ἀγαμέμνονα, Μενέλαον, Ὀδυσσέα καὶ λοιποὺς καὶ

ἐξαρτᾶται ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος γενικὴ ἐκ τοῦ μόνον, ὅπερ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν λέξεων πλοκῆς δόκιμον ἀποβαίνει, διότι τὸ μόνος ὂν συνώνυμον τῷ μονωθεὶς καὶ τῷ ἄνευ λέγεται μόνος ποιμένων, καθ' ἣν ἀναλογίαν τὸ ἐν Ἠλέκτρᾳ ς. 1397 στέγαι φίλων ἔρημοι, καὶ ἐν Οἰδίπ. Τυρ. 1496 πάντων ἐρήμους. Οὐδ' ἐλλείπουσι παραδείγματα ἐπικρατύνοντα τὴν ἐν ὁμοίῳ τῷ τρόπῳ σύνδεσιν τοῦ μόνος μετὰ γενικῆς· πρβ. Αἴαντ. ς. 506 σοῦ διοίσεται μόνος ὑπ' ὀρφανιστῶν μὴ φίλων, ὅπου οὔθ' ἡ ἔννοια, οὔθ' ἡ πλοκὴ εἶναι ἀμφισβητήσιμος. Ἐνταῦθα νομίζομεν ἑλκτέον καὶ τὸ ἐν Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ (ς. 1251 κ. ἑ) χωρίον

Καὶ μὴν ὅδ' ἀνὴρ, ὡς ἔοικεν, ὁ ξένος
ἀνδρῶν γε μοῦνος, ὦ πάτερ, δι' ὄμματος
ἀστακτὶ λείβων δάκρυον ὧδ' ὁδοιπορεῖ.

ὅπου ὀρθῶς διαφωτίζει τὰ λεγόμενα ὁ Βρύγκιος «τὸ βῆμα ἐνταῦθα διευθύνει ὁ ἐκ ξενίας ἐκεῖνος φίλος ἄνευ συνοδίας (ἀνδρῶν γε μοῦνος), τὸ πρόσωπον καταβρέχων διὰ δακρύων»· διότι ταῦτ' ἀναγκαίως ἀναφέρονται εἰς τὴν ἡγουμένην ἐν ς. 1208 κ. ἑ. δέησιν τοῦ Οἰδίποδος

μόνον, ξέν', εἴπερ κεῖνος ὧδ' ἐλεύσεται
μηδεὶς κρατείτω τῆς ἐμῆς ψυχῆς ποτέ.

Ὁ δὲ νοῦς «τοῦτο μόνον ἱκετεύω ἵνα μηδεὶς τὴν ἐμὴν θέλησιν ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν», δι' οὗ ὁ Οἰδίπους ὑπαινίσσεται τὸν φόβον μὴ οὐκ ἔλθῃ μόνος ὁ Πολυνείκης, ἀλλὰ μεθ' ἑταίρων, ἵνα ἐπιφέρῃ βίαν ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀντιγόνη ὅπως παραχρῆμα ἀπαλλάξῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ παντὸς φόβου λέγει, ὅτι ὁ Πολυνείκης ἀφικνεῖται μόνος, ἄνευ δῆλα δὴ ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ θλίψεως κατειλημμένος καὶ δακρυχέων. Φανερὸν λοιπὸν, ὅτι τὸ μόνος ἐνίοτε λέγεται ἀντὶ τοῦ ἄνευ. Καὶ ἐκ τῆς λέξεως ἐπαρκεῖν, πειθόμεθα, ὅτι ἐν τῷδε τῷ χωρίῳ τοῦτο δύναται τὸ μόνος (ἤτοι ἄνευ), διότι τὸ ἐπαρκεῖν δὲν σημαίνει βοήθειαν φέρειν, ἀλλ' ἱκανῶς ἰσχύειν πρός τι, μάλιστα εἰς τὸ ἐπικουρεῖν. πρβ. καὶ Ἀντιγ. ς. 607 κλ.

Τὸ τ' ἔπειτα καὶ τὸ μέλλον
Καὶ τὸ πρὶν ἐπαρκέσει.
Νόμος ὅδ' οὐδὲν ἕρπει
Θνατῶν βιότῳ πάμπολις ἐκτὸς ἄτας.

ὅπου καὶ κατὰ τὸ κῦρος τῶν χειρογράφων νομίζομεν, ὅτι οὕτω δέον νὰ γένηται καὶ ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ στίξις. Ἡ δ' ἔννοια «Σύ, ὦ Ζεῦ, ὁ τῷ γήρᾳ οὐχὶ ἐκτεθειμένος, δι' αἰωνίου δυναστείας τοῦ Ὀλύμπου τὸ λαμπρὸν φῶς ἐπευθύνεις καὶ ἔπειτα, ὡς πρίν, οὕτως ἐν τῷ μέλλοντι ἱκανῶς σεαυτῷ θὰ ἰσχύσῃς (=ἐπαρκέσει). Οὗτος ὁ κλῆρος οὐδαμῶς πίπτει εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων (νόμος ὅδ' οὐδὲν ἕρπει θνατῶν βιότῳ,) ἀνὰ πάσας τὰς πολιτείας ἄμοιρος συμφορᾶς (πάμπολις ἐκτὸς ἄτας), τουτέστι πολὺ διαφέρει τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δυναςείας ἅτε δὴ οὕτω παρεσκευασμένον ἐν ἁπάσαις ταῖς πολιτείαις, ὥστ' οὐδέποτε ὑπάρχει ἄνευ κακῶν». Ὀρθῶς ἄρα ὁ Σχολιαστὴς διαλευκαίνει τὸ χωρίον «Σὺ μὲν ὦ Ζεῦ ἀγήρως τε καὶ δυνάστης εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον εἶ· ἡ δὲ τῶν ἀνθρώπων πολιτεία οὐδέποτε χωρὶς κακῶν ἐστιν». Ἔτι δὲ ἐπειδὴ ὁ πρός τι ἱκανῶς ἰσχύων λέγεται, ὅτι μόνος ἄλλων ἀρκούντως ἰσχύει, νομίζομεν, ὅτι οὐχὶ μόνος ἐκ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ μόνος, ἄνευ δῆλον ὅτι τῶν ἄλλων ἱκανῶς ἰσχύει. Ἐναργέστερον τοῦ σοφοκλείου παρίσταται τὸ ξενοφώντειον χωρίον (Κ. Π. Δ'. 3, 7) «ὁπότε γὰρ ἢ παρεῖναι ἢ ἀπεῖναι βούλοιντο, ἧττον ἂν ἡμῖν μέλοι, εἰ αὐτοὶ ἄνευ τούτων ἀρκοίημεν ἡμῖν αὐτοῖς».

Εἰ δὲ τὰ εἰρημένα ἔχονται ὀρθότητος, ἡ ἔννοια τοῦ προκειμένου χωρίου ἀποκαθίσταται ὡς ἑξῆς «ὑμᾶς ἐγὼ καὶ ἄνευ τῶν ςρατηγῶν γινώσκω, ὅτι ἱκανῶς θὰ ἰσχύσητε. Οὐδεμίαν ἤδη ἐπικουρίαν πρέπει ν' ἀναμένω παρὰ τῶν στρατηγῶν, οἵπερ ἀτίμως ἐξηπάτησάν με καὶ ἐγκατέλιπον. Ὑμεῖς, οἵτινες, μόνοι δὲν μετεβάλετε φρόνημα (μόνοι ἐμῶν φίλων, μόνοι τ' ἐμμένοντες ὀρθῷ νόμῳ ς. 341 κ. ἑ.), ὑμᾶς ἐγὼ καὶ ἄνευ τῆς ἐπικουρίας τῶν ἀπιστοτάτων ἐκείνων ἀνθρώπων ἠξεύρω, ὅτι ἀρκούντως θὰ ἰσχύσητε εἰς τὸ βοηθῆσαί μοι. Οὐδὲν ἧττον παράσχετε ἀρωγὸν χεῖρα εἰς τὸν ἐμὸν

φόνον «ἀλλά με συνδάϊξον»[1]), ὅπερ δηλοῖ καί τοι ὑμεῖς καὶ ἄνευ τῆς τῶν στρατηγῶν βοηθείας θέλετε εἶσθαι ἐμοὶ ἱκανὴ φρουρά, ὅμως οὐδὲν ἤδη, ἢ τοῦτο παρ' ὑμῶν ζητῶ «ἵνα με φονεύσητε». Τοιούτῳ τρόπῳ εὑρίσκεται ὁ ἀλλὰ καταχρηστικῶς καὶ ἐν Ἀντιγόνῃ ς. 970 κλ.

Τηλεπόροις δ' ἐν ἄντροις
τράφη θυέλλησιν ἐν πατρῴαις
Βορεὰς ἅμιππος ὀρθόποδος ὑπὲρ πάγου,
θεῶν παῖς· ἀλλὰ κἀπ' ἐκείνᾳ
Μοῖραι μακραίωνες ἔσχον ὦ παῖ.

ς. 400 κ. ἑ.

Εἰ τὰ μὲν φθίνει, φίλοι,
τοῖς δ' ὁμοῦ πέλας.

Ἅπασα ἡ δυςκολία τῶν προκειμένων στίχων συνίσταται εἰς τοῦτο, διότι τὰ μὲν καὶ τοῖς δ' ὑπέλαβον οἱ ἐκδόται κοινῇ ἀντιτιθέμενα. Μακρὸν θὰ ἦτο ν' ἀφηγηθῶμεν τοὺς ποικίλους τρόπους καὶ τῆς ἑρμηνείας καὶ τῆς διορθώσεως, οὓς παρήγαγε τὸ παρὸν χωρίον. Ὑπὲρ ἁπάσας δ' ἐκπρεπὲς κῦρος ἐκτήσατο ἡ τοῦ Λοβεκκίου διόρθωσις, μεταβαλόντος τὸ τοῖςδ' εἰς τὸ τίσις δ', καὶ ἑρμηνεύοντος ὧδε «ἂν τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας (λέγει ὁ Αἴας), ἐφ' οἷς ποτε διέπρεπον, στερηθῶ, ἡ νέμεσις ἐγγὺς ἐπίκειται, ἣν προὐκάλεσα διὰ τοῦ πεπρωμένου τοῖς Ἀχαιοῖς φόνου τῶν ποιμνῶν, οἵτινες μετ' οὐ πολὺ θὰ ἐπιβάλωσι χεῖρα βαρεῖαν (=ἔνοπλον) ἐπ' ἐμέ.» Καὶ ὁ μὲν Δινδόρφιος τὰς φανότατα ἐφθαρμένας ταύτας λέξεις γνωματεύει οὕτω διορθωτέας «τίσις δ' ὁμοῦ πέλει». Τῷ δὲ Βουνδέρῳ τοσοῦτον νοσοῦν φαίνεται τὸ ὅλον χωρίον, ὥστε διαῤῥήδην ὁμολογεῖ, ὅτι δι' οὐδεμιᾶς διορθώσεως δύναται νὰ μαντεύσῃ τί ποτ' ἔλεγεν ὁ ποιητὴς ταῦτα γράφων. Ὁ Ἑρμᾶννος λοιπόν, ὁ ἐμπειρότατος δὴ τῶν

---

(1) Ὁ νοῦς «ὑμεῖς θέλετε νὰ μοὶ βοηθήσητε ἐναντίον τῶν Ἀτρειδῶν, τῶν διὰ θανάτου ἀπειλούντων με, προτιμότερον φονεύσατέ με ὁμοῦ μ' ἐκείνους»· ὅπου τὸ συνδάϊξον ἀναφέρεται ἐν πρώτοις πρὸς τὸν ἐξάρχοντα τοῦ χοροῦ. Ἴδ. Wolf αὐτόθι.

ἰατρῶν, ἐκβαλὼν τὴν λέξιν πέλας ἐκ νέας διορθώσεως, ἀποκατέστησε τὸ κείμενον ὧδε

Εἰ τὰ μὲν φθίνει
ὦ φίλοι, φίλοι
Τοιοῖσδ' ὁμοῦ, μωραῖς δ' ἄγραις προςκείμεθα.

πρὸς ἃ ὅπως ἀντιστοιχῇ ἡ ἀντιςροφὴ προτείνει τὴν τῶν κατωτέρω ἀνάγνωσιν

Ἐξερέω μέγα
οἷον οὔτινα
Τροία στρατοῦ δέρχθη χθονὸς μολόντ' ἀπό.

Ὅθεν τὰ μὲν κατὰ τὸν Ἑρμᾶννον ὑποσημαίνουσι τὴν ἐκδίκησιν, ὡς μικροῦ δεῖν ἑρμηνεύεται τὸ Εὐριπίδειον ἐκεῖνο χωρίον «αἰσχρῶς δ' ἐκείνοις, ἡ δίκη διοίχεται» (ἱκετ. ς. 530) ὑπὸ τοῦ Ματθίου «wenn die Rache mit solchen Dingen verloren geht'» (=ἂν ἡ ἐκδίκησις μὲ τοιαῦτα πράγματα ἀπολεσθῇ). Ἄλλοι δ' ἄλλων διαφωτίσεων πειρῶνται. Καὶ ὡς μὲν οἱ σοφοὶ οὗτοι ἄνδρες ἔχουσι τὴν ἐξουσίαν τοῦ διορθοῦν, οὕτω πιστεύομεν, ὅτι θὰ ἐπιτραπῇ ἡμῖν ἡ ὑπεράσπισις τῆς ἀκεραιότητος τοῦ κειμένου. Καὶ πρῶτον μὲν παρατηροῦμεν, ὅτι διὰ μετρικοὺς λόγους οὐδεμία μεταβολὴ ἀπαιτεῖται, διότι πρὸς τὸν στίχον τοῖς δ' ὁμοῦ πέλας ἀντιστοιχοῦσι τὰ ἐν τῇ ἀντιστροφῇ τίνα Τροία στρατοῦ, ἔνθα ἡ πρώτη μακρὰ συλλαβὴ διελύθη εἰς δύο βραχείας, ὡς ὀλίγον πρόσθεν ἐν τῇ λέξει ὀλέθριον[1]) (ς. 496), τῇ δάκτυλον ἀποτελούσῃ. Ἔπειτα ἡ ἀναφορὰ τῆς φράσεως «τὰ μὲν» ἣν κοινῶς ποιοῦνται ἤτοι εἰς τὴν ποινήν, ἢ εἰς τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν τιμήν, τὰ ἤδη ἀπολεσθέντα τῷ Αἴαντι διὰ τὸν φόνον τῶν ποιμνῶν, ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἑρμηνείας φαίνεται ἡμῖν τραχύς πως καὶ παρακεκινδυνευμένος, ἄλλως τε καὶ ἐν τοῖς ἡγουμένοις στίχοις οὐδεμιᾶς μνήμης γινομένης οὔτ' ἐκδικήσεως, οὔτ' ἀξιώματος, ὧν ἐγυμνώθη ὁ Αἴας, εἰς ἣν μνήμην προσφυῶς νὰ δύνωνται ν' ἀναφέρωνται τὰ μέν. Τέλος δὲ ὁ Αἴας διὰ τῶν λέ-

(1) Ὁ Wolf αὐτ. ὀρθῶς ὑπολαμβάνων τὸ ὀλέθριον ἐπιῤῥηματικῶς, ἀποφαίνεται ὅτι σχηματίζει χορίαμβον μετ' ἀναλελυμένης ἄρσεως.

ξεων μωραῖς δ' ἄγραις προςκείμεθα ἀποδύρεται οὐχὶ κορεσθεῖσαν ἐπιθυμίαν ἐκδικήσεως· διότι ἄγρα εἶναι ἡ τῶν 'Ατρειδῶν καὶ τοῦ 'Οδυσσέως καταδίωξις ἥ τις ἐπονομάζεται μωρά, ἅ τε δὴ ἐκβάσεως ἀπεστερημένη, διότι ἀντὶ τούτων ὁ Αἴας κατέσφαξε τὰς ποίμνας. 'Επειδὴ λοιπὸν αἱ μωραὶ ἄγραι διὰ τοῦ δ ὲ ἀντιτίθενται πρὸς τὸ ἡγούμενον τὰ μέν, δῆλον, ὅτι αἱ λέξεις τὰ μὲν οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὴν ποινήν. 'Αλλ' ἂς ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον τὸν εἱρμὸν τῆς ἐννοίας. 'Εν τοῖς ἔμπροσθεν ὁ Αἴας ἐξέφρασεν «Εἴθε τοῦ 'Οδυσσέως ἀφανισθέντος αὐτὸς ν' ἀποθάνῃ.» Εἰς ταῦτα δ' ἡ ἀτυχὴς Τέκμησσα ἐν ς. 385 κ. ἑ. ἀποκρίνεται

ὅταν κατεύχῃ ταῦθ' ὁμοῦ κἀμοὶ θανεῖν
εὔχου· τί γὰρ δεῖ ζῆν με σοῦ τεθνηκότος;

ἐφ' οἷς, ὡς εἰκός, ὁ Αἴας ἐπαισθάνεται μείζονα θλῖψιν, διότι τοὺς οἰκειοτάτους ἕνεκα προθυμίας καὶ ἀγάπης πρὸς ἑαυτὸν τοσοῦτον βλέπει συνεσχημένους τοῖς δεινοῖς, καὶ δι' ἐπαφῆς τῶν ἑαυτοῦ παθημάτων τοσοῦτον ἀδυνάτους, ὥστε καὶ αὐτοὶ προαιροῦνται τὸν θάνατον, ἢ νὰ ἴδωσιν αὐτὸν ἀποθνήσκοντα. Ὅθεν ὁ καλὸς Αἴας ἐπιφωνεῖ

ποῖ τις οὖν φύγῃ;
ποῖ μολῶν μενῶ;
εἰ τὰ μὲν φθίνει, φίλοι,
τοῖς δ' ὁμοῦ πέλας;

. . .

Ποῦ λοιπὸν νὰ καταφύγω; ποῦ ν' ἀποσυρθῶ ἐκ τῆς τῶν ἀνθρώπων ὄψεως; ἀφ' οὗ ὅ,τι οἰκεῖον ἔχω, εἰς τὸν ὄλεθρον μετ' ἐμοῦ συμπαρασύρω, καὶ ματαία ἡ τῆς ἐκδικήσεως ἐλπὶς καὶ ἅπας ὁ στρατὸς θὰ ἠδύνατο νά με φονεύσῃ; 'Εντεῦθεν αὐτόδηλος ἡ πλοκή, ἣν προτείνομεν· συνδετέον δηλ. τ ὰ μ ὲ ν τῷ πέλας, δι' οὗ, εἰ καὶ ὁ Αἴας ὁμιλεῖ γενικῶς, ὑποδηλοῖ τὴν Τέκμησσαν καὶ κεῖται λοιπὸν ἐνταῦθα τὸ πέλας ἐν τῇ ἀλλαχόθι σημασίᾳ τοῦ φίλτατα, λέξεως δηλούσης καὶ σύζυγον καὶ τέκνα καὶ εἴ τι προσφιλές· ἴδ. Ματθίου Griech. Gram. §. 438. p. 819 (—Πάτροκλος, ὃς σοῦ πατρὸς ἦν τ ὰ φ ί λ τ α τ α =ὁ προςφιλής. Σοφ. Φιλοκ. 435· ὁ στρατηγὸς... τ ὰ φ ί λ-

τ α τ' ὤλεσε = τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα· Εὐρ. Τρῳαδ. 375· τὰ τῆςδε τῆς γῆς κ ύ ρ ι α = τὸν κύριον· Σοφ. Οἰδ. ἐπὶ Κολων. 915 κλ). Τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει τὸ πέλας καὶ ἐν στ. 1129 Αἴαντος

'Εγὼ δὲ γ' ἄνδρ' ὄπωπα μωρίας πλέων,
ὃς ἐν κακοῖς ὕβριζε τοῖςδε τ ῶ ν π έ λ α ς,

ὅπου οἱ πέλας εἶναι οἱ συγγενεῖς. Τὴν δὲ προκειμένην ἑρμηνείαν, τὴν τυχὸν προςκρούουσαν διὰ τὴν τοῦ πέλας μεγάλην ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τοῦ ἄρθρου, ὑποστηρίζει τὸ ἐν 'Ηλέκτρᾳ ς. 135 κ. ἑ. χωρίον

ἀλλ' οὔτοι τ ὸ ν γ' ἐξ 'Αΐδα
παγκοίνου λίμνας π α τ έ ρ' ἀνστάσεις

ὅπου μετὰ τὴν παρέμπτωσιν τοσούτων λέξεων ἀποχωρίζεται τὸ π α τ έ ρ' ἀπὸ τοῦ ἄρθρου τ ό ν. 'Ενταῦθα ὅμως ἀναφύεται τὸ ἐρώτημα διὰ τί ὁ Σοφοκλῆς νὰ μὴ εἴπῃ

Εἰ τὰ μὲν πέλας, φίλοι
τοῖςδ' ὁμοῦ φθίνει.

διότι ἐκ τῆς τοιᾶςδε θέσεως τῶν λέξεων θὰ ἐποιεῖτο ἐκποδὼν ἡ τοῦ χωρίου ἀσάφεια. 'Αλλὰ τόσον ὁπουδήποτ' ἐπιτρέπεται τοῖς ποιηταῖς ἐλευθερωτέρα πλοκὴ τῶν λέξεων, μάλιστα δ' ἐν τοῖς λυρικοῖς καὶ καθ' ὅλου ἐν τοῖς χορικοῖς ᾄσμασιν. 'Ενταῦθα δὲ καὶ ἐκ προνοίας φαίνεται ἐξηλλαγμένη ἡ τῶν λέξεων τάξις, διότι κυρίως ἔδει εἰπεῖν, εἰ τὰ μὲν τοῖςδε πέλας ὁμοῦ τοῖςδε φθίνει (= ἄν τινες συγγενεῖς ὑπῆρχον ἐμοί, ὁμοῦ μετ' ἐμοῦ κατεστράφησαν)· ἐπειδὴ τὸ τοῖς δε συσχετίζεται καὶ πρὸς τὸ ὁμοῦ καὶ πρὸς τὸ πέλας. Παραλειπομένου δὲ τοῦ ἑτέρου τοῖςδε, θὰ ἐναπέμενεν «εἰ τὰ μὲν τοῖςδ' ὁμοῦ φθίνει», ἀντ' αὐτοῦ δ' ἐπειδὴ τὸ ὁμοῦ μᾶλλον, ἢ τὸ πέλας θ' ἀπῄτει δοτικήν, ὁ Σοφοκλῆς εἶπεν «εἰ τὰ μὲν τοῖςδ' ὁμοῦ πέλας φθίνει». 'Επὶ δὲ τοῦ τοῖςδε ὁ ποιητὴς ἐχρήσατο τῇ αὐτῇ ἐναλλαγῇ τοῦ ἀριθμοῦ, ἣ καὶ ἐπὶ τοῦ πέλας (τὰ πέλας) καὶ ὀρθῶς ὁ πληθυντικὸς συμπίπτει τῷ ἑπομένῳ προςκείμεθα. Διότι καθὼς τὰ πέλας ὑποσημαίνουσι τὴν Τέκμησσαν, ὡςαύτως τὸ τοῖςδε λέγεται ἀντὶ τοῦ τῷδε, ἤγουν ἐ μ ο ί. Ὅθεν τὸ παρὸν χωρίον προςαριθμητέον τοῖς δυσὶν ἐκείνοις χω-

ρίοις, ἐν οἷς μόνον κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Ellendt Lex. Soph. λ. ὅδε p. 268 ἡ ὅδε ἄνευ οὐσιαστικοῦ κεῖται ἀντὶ τῆς ἐγώ. Οὐχὶ εἰκῇ ἄρα νομίζομεν, ὅτι αἱ λέξεις «εἰ τὰ μὲν φθίνει, τοῖςδ' ὁμοῦ πέλας» ἀναφέρονται εἰς τὸν τῆς Τεκμήσσης λόγον τόνδε «ὅταν κατεύχῃ ταῦθ', ὁμοῦ κἀμοὶ θανεῖν εὔχου», διότι καὶ γραμματικοὶ λόγοι καὶ ἡ τῶν ἐννοιῶν συνάφεια ταύτην τὴν ἑρμηνείαν ἀπαιτοῦσι. Περιπλέον οὐδ' οἱ μετρικοὶ κανόνες ἐπιτρέπουσι μεταβολήν.

Στ. 662 κ. ἑ.

Ἡμεῖς δὲ πῶς οὐ γνωσόμεθα σωφρονεῖν;
ἐγὼ δ' ἐπίσταμαι γὰρ ἀρτίως ὅτι,
ὅτ' ἐχθρὸς ἦμην εἰς τοσόνδ' ἐχθαρτέος

Ὁ Αἴας λέγει «ἄξιοι σεβασμοῦ εἶναι οἱ τοῦ Ἀτρέως υἱοὶ ἅ τε στρατηγοί. Οὐδὲ δύναται τοῦτο νά μοι εἶναι αἰσχρόν, ἐπειδὴ ἀναμφισβητήτως καὶ ἐν τῇ λοιπῇ τῶν πραγμάτων φύσει τὰ δυνατώτατα καὶ ὀξύτατα ὑποχωροῦσιν ἐνίοτε εἰς τὴν τιμὴν ἀνωτέρου τινός. Ἡμεῖς δὲ διατί νὰ μὴ μάθωμεν σωφρονέστεροι νὰ ὦμεν;»

Ἡμεῖς δὲ πῶς οὐ γνωσόμεθα σωφρονεῖν;

Τὰ δ' ἑπόμενα ἀναγινώσκονται, ὡς φέρονται ἐν πᾶσι τοῖς χειρογράφοις,

Ἐγὼ δ' ἐπίσταμαι γὰρ ἀρτίως ὅτι,
ὅτ' ἐχθρὸς ἦμην κ. τ. λ.

ἐκτὸς τῆς ἐν τῇ τοῦ Δινδορφίου ἐκδόσει σημειώσεως, καθ' ἣν ἐν μὲν τῷ Λαυρεντινῷ *a* ὑπάρχει ἡ γραφὴ ἤμην μεθ' ὑπεργεγραμμένου ἡμῖν, ἐν δὲ τῷ Λαυρεντινῷ *b* ἡμῖν (γρ. ἤμην). Παρὰ Σουΐδᾳ (ἔκδ. Μεδιολάνων) ἐν τῷ λ. ἄ η μ α καὶ ἐν τῇ ἐ χ θ ρ α ν τ έ ο ς ὑπάρχει τὸ ἤμην, καὶ ἐν τῇ τῆς Βασιλείας ἐκδόσει πάλιν ἐν τῇ λ. ἐχθραντέος εὑρίσκεται ἡμῖν, ὅπερ δὲν ἀγνοεῖ καὶ ὁ παρὰ Δινδορφίῳ μνημονευόμενος τοῦ Σουΐδα Παρισιακὸς Κῶδιξ *A*, ἐν ᾧ ὅμως ὁ αὐτὸς κῶδιξ ἐν τῇ λ. ἄημα ἔχει ἤμην. Οὐδὲν ἧττον ὁ Kuester ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Σουΐδα λ. ἄημα καὶ ὁ Βεντλήϊος ἐν ταῖς τῶν χειρογράφων σημειώσεσιν, ἃς προήγαγεν εἰς φῶς ἐν τῇ

τῶν Βρετανῶν Κλασικῇ Ἐφημερ. τόμ. XXVI, ἀντὶ τοῦ ὅτ' ἐχθρὸς ἥμην διώρθωσαν ὅ τ' ἐ χ θ ρ ὸ ς ἡ μ ῖ ν, ἣν διόρθωσιν ἐπεδοκίμασαν ἅπαντες οἱ ἐκδόται ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Βρυγκίου. Ἀντὶ δὲ τοῦ ἐγὼ δ', ὅπερ ἐκρίνετο ἀλλότριον, ὁ μὲν Βρύγκιος διορθοῖ ἔ γ ω γ', ὁ δ' Ἑρμᾶννος ἐν μὲν τῇ α. ἐκδόσει ἐγῷδ', ἐν δὲ τῇ β'. «ἐγὼ δ' ἐπίσταμαι γὰρ ἀρτίως» ἀποφαινόμενος μετὰ τοῦ Βουνδέρου συνδετέον τὸν δ ὲ γ ά ρ, ὡς τὸν ἀλλὰ γάρ, καὶ τόδε τὸ εἶδος τοῦ λέγειν διαλευκαίνουσι διὰ παραδειγμάτων ὅ τε Fritzschius Quaest. Lucian. p. 63 καὶ ὁ Σταλβάουμ ἐν Πλάτωνος Ἀπολ. Σωκράτους σ. 28. Ὁ δὲ Λοβέκκιος ἔχεται γνώμης, ὅτι μετὰ τὸ ἐγὼ δ' παρελείφθη τὸ γνώσομαι, ὅπερ εὐχερέστατα ἐννοεῖται ἐκ τοῦ ἐγγυτάτω γνωσόμεθα· διότι ὁ Αἴας ἐρωτᾷ «ἡμεῖς δὲ πῶς οὐ γνωσόμεθα σωφρονεῖν; Εἰς ταῦτα δ' αὐτὸς ἀποκρίνεται ἐγὼ δ' ἐπίσταμαι γὰρ κ.λ., ὅπου ὁ δὲ κεῖται κατὰ κανονικὴν χρῆσιν ἅτ' ἐπιρρωνὺς τὴν δύναμιν τῆς ἀντωνυμίας· πρβ. Οἰδίπ. Τυραν. 1089 ἰήιε Φοῖβε, σ ο ὶ δ ὲ ταῦτ' ἀρές' εἴη. Ταὐτὸ τὰ μάλιςα γίνεται ἐπὶ τῶν ἀποκρίσεων· πρβ. καὶ Ξενοφ. Κ. Π. Στ' 1. 49 καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· ἐ γ ὼ δ ὲ δέχομαι. Παραπλησίως καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐν ἀποκρίσεσι μεταχειρίζονται τὸ μόριον vero· ἴδ. Κικέρωνος Fin. IV, 28, 80· «Nunc quidem hactenus; v e r u m hoc idem saepe faciamus. N o s v e r o inquit ille, nam quid possumus facere melius, ὅπου κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μετὰ nos vero παρελείφθη τὸ f a c i e m u s, ὡς δὴ παρὰ Σοφοκλεῖ μετὰ τὸ γνώσομαι τὸ ἐ γ ὼ δ έ. Διὰ δὲ τοῦ ἑπομένου γὰρ ἀποδίδοται ἡ αἰτία, ἐπειδὴ αὐτὸς θέλει νὰ δειχθῇ σωφρονέστερος. Ἐν τῷ κοινῇ λοιπὸν ἀναγινωσκομένῳ κειμένῳ «ἐπίσταμαι γὰρ ἀρτίως ὅτι ὅ τ' ἐχθρὸς ἡμῖν ἐς τοσόνδ' ἐχθαρτέος, ὡς καὶ φιλήσων αὖθις» τὸ ἡμῖν εἴθ' ἑρμηνεύεται ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις, εἴτε λέγεται ἀντὶ τοῦ ἐμοί, εἶναι παντάπασιν ἀλλότριον. Διότι ὁ Αἴας λέγει «ἐγὼ θὰ μάθω νὰ σωφρονῶ, διότι γνωρίζω τώρα τέλος πάντων, ὅτι ὁ ἐχθρὸς τοσοῦτον πρέπει νὰ μισῆται ὑφ' ἡμῶν, ὥστε νὰ δύνηταί τις πάλιν ν' ἀγαπήσῃ». Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο εἶναι τὸ σωφρονεῖν. Πῶς ἄρα θέλει νὰ μάθῃ τοῦτο, ἐφ' οὗ τῇ γνώσει σεμνύνεται;

Ἐπ' ἴσης τὸ χωρίον δὲν ἔχει ὑγιῶς, ἂν τὸ ἡ μ ῖ ν κατὰ προτίμησιν ἀναφέρομεν εἰς μόνον τὸν Αἴαντα. Πρὸς τούτοις οὗτος ἐπιβεβαιοῖ, ὅτι τοῦτο (τὸ σωφρονεῖν) ἐγίνωσκε πεῖραν λαβών, ὃ μέχρι τοῦδε οὐδαμῶς δυνατὸν ἐκ πείρας νὰ γινώσκηται. Διότι πόθεν τέλος ἐκεῖνος ἐγνώρισεν, ὅτι τοὺς ἐχθροὺς οὕτω δέον ν' ἀπεχθάνηται, ὥστε νὰ δύνηται καὶ ν' ἀγαπήσῃ πάλιν; ἐν ᾧ οὐδεὶς τῶν ἐχθρῶν ἐπαύσατο μισῶν αὐτόν, οὐδενὸς ἐκεῖνος τὸ φρόνημα ἔγνω μεταβληθὲν πρὸς ἑαυτόν. Παρεκτὸς τούτου προσκρούουσι καὶ τὰ μόρια τ ε . . . τ ε, τὰ συνδέοντα γνώμας, ὧν ἡ μὲν ἀντιτίθεται πρὸς τὴν δέ, καὶ ἅπασα τέλος ἡ τῆς ἐννοίας πλοκὴ ὡς ἄμορφος καὶ ἠμελημένη («ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἡμῖν ἐς τοσόνδ' ἐχθαρτέος) . . . ἔς τε τὸν φίλον (τοσαῦθ' ὑπουργῶν ὠφελεῖν βουλήσομαι») κρίνεται κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην ἀναξία τοῦ Σοφοκλέους. Τί ἆρα εἶναι, ὅπερ λέγει ὁ Αἴας; Ἐπαύσατο μισῶν τοὺς Ἀτρείδας καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ παραδείγματος διέγνω τὸ ποικίλον καὶ εὐμετάβλητον τῆς τῶν ἀνθρώπων βουλήσεως. Ὅθεν τοῦτο πιθανῶς ἐξέφρασεν «ὡς ἐγὼ νῦν ἐπαυσάμην ἀπεχθανόμενος τοὺς ἐμοὺς ἐχθρούς, οὕτω καὶ οἱ φίλοι, πιστεύω, δύνανται νὰ παύσωνται ἀγαπῶντές με. Τούτου ἕνεκα καὶ ἐν τῇ πρὸς τοὺς φίλους ἀγάπῃ καὶ ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀπεχθείᾳ τηρητέον μέτρον» (δεῖ σωφρονεῖν). Ἡ δὲ γνώμη, ἡ διὰ τοῦ γὰρ ἐκφερομένη, κυρίως ἔπρεπε νὰ τεθῇ μετὰ τὰς λέξεις ἔς τε τὸν φίλον . . . ὡς αἰὲν οὐ μενοῦντα. Ὤφειλε λοιπὸν νὰ εἴπῃ ὧδέ πως «ἡμεῖς δὲ πῶς οὐ γνωσόμεθα σωφρονεῖν; ἐγὼ δὲ γνώσομαι, ἔς τε τὸν φίλον τοσαῦθ' ὑπουργῶν ὠφελεῖν βουλήσομαι, ὡς αἰὲν οὐ μενοῦντα· ἐπίσταμαι γὰρ ἀρτίως, ὅτι ὅτ' ἐχθρὸς ἦν, ἦν ἐς τοσόνδ' ἐχθαρτέος, ὡς καὶ φιλήσων αὖθις». Ὁ δ' ἐν πᾶσι τοῖς χειρογράφοις φερόμενος ὅτ' δέον νὰ τηρηθῇ, καὶ ἀντὶ τοῦ παρὰ τοῖς τραγικοῖς ὑπόπτου παρατατικοῦ ἤμην ν' ἀναγνωσθῇ ἦ ν, ἦ ν, ὧν τὸ μὲν πρῶτον συνδέεται τῷ ἐχθρός, τὸ δὲ δεύτερον τῷ ἐχθαρτέος, ὅπερ φαίνεται μὴ διϊδὼν ἀρχαῖός τις τῶν ἀντιγραφέων καὶ τούτου ἕνεκα νομίζων τὸ ἕτερον πλεονάζον συνήρεσεν ἑκάτερον εἰς τὸ ἤμην. Ὅθεν τὸ χωρίον φαίνεται ἡμῖν ἀναγνωστέον οὕτως·

ἡμεῖς δὲ πῶς οὐ γνωσόμεθα σωφρονεῖν;

ἐγὼ δ' ἐπίσταμαι γὰρ ἀρτίως ὅτι,
ὅτ' ἐχθρὸς ἦν, ἦν ἐς τοσόνδ' ἐχθαρτέος,
ὡς καὶ φιλήσων αὖθις· ἔς τε τὸν φίλον
τοσαῦθ' ὑπουργῶν ὠφελεῖν βουλήσομαι
ὡς αἰὲν οὐ μενοῦντα.

ὅπου τὸ διπλοῦν ἦν δὲν εἶναι μᾶλλον κακόηχον, ἢ τὸ ἐν Οἰδίποδι Τυράννῳ ς. 371 ἔστιν ἔςιν

'Αλλ' ἔςι, πλὴν σοί· σοὶ δὲ τοῦτ' οὐκ ἔστ'.

Ο δὲ νοῦς «'Επειδὴ λοιπὸν σύμπασα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις φαίνεται συνιστᾶσα τὸ εὐδιάλλακτον καὶ τὸ μετριοπαθές, διὰ τί τάχα ἡμεῖς νὰ μὴ μάθωμεν νὰ σωφρονῶμεν ; 'Εγὼ ἐξ ἅπαντος θὰ μεθαρμοσθῶ πρὸς ἐκεῖνα, διότι τώρα τελος ἐγνώρισα, ὅτι, τόθ', ὅτ' ἤμην ἐχθρός, ἔπρεπε μὲν νὰ μισῶ, ἀλλ' οὕτως ὥστε νὰ ἐνθυμῶνται οἱ ἐμοὶ ἐχθροί, ὅτι ἠδυνάμην ποτὲ καὶ φίλος νὰ γένωμαι· Ὅθεν καὶ τοῖς φίλοις ἐγὼ μὲν εἰς τὰς ὑπουργίας θὰ βοηθῶ, ἀλλ' ὅμως οὕτως, ὥστε νὰ ἔχω διὰ μνήμης, ὅτι οἱ αὐτοὶ δύνανταί ποτε νὰ ὦσιν ἐχθροὶ»

τοῖς πολλοῖσι γὰρ
βροτῶν ἄπιστος ἐσθ' ἑταιρείας λιμὴν

(=διότι εἰς τοὺς περισσοτέρους τῶν ἀνθρώπων ἄπιστος εἶναι ὁ τῆς ἀδελφώσεως λιμήν).

'Εν Ναυπλίῳ, κατὰ Νοέμβριον μεσοῦντα, 1877.

Ν. ΠΕΤΡΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΜΙΧΑΗΛ ΑΚΟΜΙΝΑΤΟΥ (1182—1205).

Αἱ πρὸ τῆς εὑρέσεως τῆς τυπογραφίας κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας βιβλιοθῆκαι ἦσαν μικραὶ διὰ τὸ βαρύτιμον καὶ πολυδάπανον τῶν χειρογράφων βιβλίων, αἱ δὲ περὶ αὐτῶν σωζόμεναι εἰδήσεις σπάνιαί τινες καὶ ἀγαπηταὶ οὐ μόνον ἐκ περιεργίας βιβλιογραφικῆς, ἀλλὰ καὶ διότι καθιστῶσι πολλάκις δυνατὸν

τὸν ὁρισμὸν τῆς προελεύσεως γνωστῶν κωδίκων καὶ διευκολύνουσι τὴν ταξινόμησιν ἄλλων. Καὶ περὶ μὲν ἄλλων τινῶν ἑλληνικῶν βιβλιοθηκῶν καὶ τῶν καταλόγων αὐτῶν θὰ πραγματευθῶ ἄλλοτε, ἐνταῦθα δὲ θὰ γείνῃ βραχὺς λόγος περὶ τῆς βιβλιοθήκης Μιχαὴλ τοῦ Ἀκομινάτου, ὅςτις ἐχρημάτισε μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ 1182 ἕως τοῦ 1205, μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἅλωσιν τῆς πόλεως ἀπῆλθεν εἰς τὴν νῆσον Κέω, ἔνθα ἔζησεν ὑπὲρ τοὺς δέκα ἔτι χρόνους[1]). Συνήγαγον δὲ τὰς εἰδήσεις ταύτας ἐκ τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ ἀνδρὸς σωζομένων ἀλλαχοῦ τε καὶ πληρέστερον ἐν κώδικί τινι τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ λαυρεντιακῆς βιβλιοθήκης (Plut. 59, cod. XII), εἰς ὃν καὶ παραπέμπω.

Ὁ Μιχαὴλ ἤδη κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονῆς αὐτοῦ πρὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐλεύσεως ἠσχολεῖτο περὶ τὴν συναγωγὴν βιβλίων. Καίτοι δὲ συχνὰ ἐκ τῆς μεγάλης πόλεως ἀπήγοντο βιβλία εἰς τὴν ξένην ὑπὸ Ἰταλῶν, οἵτινες *πλείστας ὁλκάδας φορταγωγοὺς τοιούτων ἀγωγίμων ἀναπλήσαντες εἰς τὴν ἐνεγκαμένην κατῆραν*[2]), οὐχ ἧττον ὁ Ἀκομινάτος προσεκτήσατο πολλὰ καὶ παντοῖα βιβλία ἐν Κωνσταντινουπόλει ἅτινα κατήγαγεν εἰς Ἀθήνας μεταβὰς αὐτόσε[3]).

Καὶ κατὰ τὸν μακρὸν δὲ χρόνον τῆς ἐν Ἀθήναις διαμονῆς αὐτοῦ προσεκτᾶτο πολλαχόθεν κώδικας, τοὺς μὲν ἀγοράζων, τοὺς δὲ λαμβάνων δωρεάν, ἐνίους δὲ καὶ γράφων ἰδίᾳ χειρί. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μιχαὴλ κατῴκει ἐν τῇ Ἀκροπόλει, αὐτόθι βεβαίως ἔκειτο καὶ ἡ βιβλιοθήκη αὐτοῦ. Ἴσως δ' ἐφυλάσσοντο τὰ βιβλία τοῦ μητροπολίτου ἐν τῷ Παρθενῶνι, ὅςτις τότε ἦτο ἐκκλησία τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου. Τοὐλάχιστον ἐν χρόνοις μεταγενεστέροις ὑπῆρχον παρὰ τὴν ἁγίαν τράπεζαν δύο θῆκαι περιέχουσαι βιβλία[4]). Ὑπῆρχε μάλιστα παράδοσις ὅτι, ὅτε οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν πόλιν, οἱ ἀνοίξαντες τὰς θήκας ταύτας ἐτυφλώ-

(1) Ἔπιθι τὴν ἐσχάτως δημοσιευθεῖσαν συγγραφήν μου Αἱ Ἀθῆναι περὶ τὰ τέλη τοῦ ιβ'. αἰῶνος σ. 106 κ. ἑ.

(2) Κῶδ. λαυρ. 6, α.

(3) Κῶδ. λαυρ. 148, β.

(4) Michaelis, der Parthenon, σελ. 47, σημ. 172.

θησαν, καὶ διὰ τοῦτο ἔμειναν ἔτι κλεισταὶ δύο ἄλλαι θῆκαι διὰ τὸν φόβον ὁμοίου κινδύνου[1]).

Τῶν βιβλίων ἄλλα μὲν ἠγόραζεν ὁ Ἀκομινάτος, ἄλλα δ' ἔγραφεν ἰδίᾳ χειρὶ, ἄλλα δὲ προσεκτᾶτο ὅθεν ἦτο δυνατόν. Βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἄφιξιν ἔγραφε τῷ πατριάρχῃ Θεοδοσίῳ, ἐξορίστῳ ἤδη ὄντι ἐν Τερεβίνθῳ· «γεωργικοῦ βιβλίου »χρήζομεν, καὶ ἐπεὶ πολλὰ τοιαῦτα οἶδα ἔχειν τὴν ἁγιωσύνην »σου, παρακαλῶ σταλῆναί μοι ἓν ἀπ' αὐτῶν ἢ δοθῆναι πρὸς »τὸν αὐτάδελφόν μου ἐφ' ᾧ μεταγραφῆναι. Μετὰ γὰρ τῶν λοι»πῶν ματαιοτήτων καὶ τῇ περὶ γεωργίαν προσκεῖσθαι ἀναγκα»ζόμεθα[2])». Ἰδίᾳ δὲ χειρὶ εἶχε μεταγράψει βιβλίον τοῦ Βουλγαρίας Θεοφυλάκτου ἐξηγητικὸν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅπερ ἤλπιζε νὰ ἔχῃ παραμυθίαν τοῦ γήρως[3]). Εἶνε δὲ περίεργον ὅτι ὁ λαυρεντιακὸς κῶδιξ, ὁ πληρέστατος πάντων τῶν ἐν οἷς σώζονται τὰ ἔργα τοῦ Ἀκομινάτου, περιέχει καὶ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Θεοφυλάκτου, ὥστε δὲν εἶνε ἀπίθανον ὅτι ἀνάγεται εἰς ἀρχέτυπον ἰδιόγραφον τοῦ Μιχαὴλ, περιέχον πρὸς τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Βουλγαρίας.

Ἀκριβεῖς εἰδήσεις περὶ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἀκομινάτου, οἵα ἀπηρτίσθη ἐν Ἀθήναις, δὲν ἔχομεν. Βέβαιος δ' εἶνε ὁ σκορπισμὸς τῶν βιβλίων κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἅλωσιν τῆς πόλεως τῷ 1205. Μάτην, λέγει, ἐθησαύριζον τὰ τοιαῦτα κατὰ τὸν παρὰ Δαυὶδ ταραττόμενον ἄνθρωπον, οὐ γινώσκων τίνι συνάξω αὐτά. Διότι ποῦ νὰ ἐφανταζόμην ὁ δείλαιος ὅτι ἀποταμιεύομαι ταῦτα οὐδὲ κἂν δι' ὁμογλώσσους, ἀλλὰ διὰ βαρβάρους Ἰταλοὺς *οἳ, μήτε τὰ ἐν αὐτοῖς γεγραμμένα ἐπιέναι οἷοί τε ὄντες, μήτε δι' ὑποβολέως ἀμφιγλώττου συνιέντες (μᾶλλον γὰρ ὄνοι λύρας καὶ κάνθαροι μύρου αἰσθήσονται ἢ οὗτοι ἁρμονίας λόγου καὶ χάριτος), ὅμως καὶ τῆς ἀπ' αὐτῶν ἡμῖν ψυχαγωγίας*

(1) Ἔπ. τὴν διήγησιν τοῦ Καπουκίνου Alexis παρὰ Laborde, Athènes aux XV, XVI, XVII siècles, σελ. 108 ἐν σημειώσει.

(2) Κῶδ. λαυρ. 37, β.

(3) Κῶδ. λαυρ. 136, α. 149, α.

ἐφθόνησαν, ὡς καὶ διὰ τῆς ἀπεμπολήσεως αὐτῶν οἱ ἄπληστοι κερδάναι διὰ σπουδῆς θέμενοι[1]). Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ παραβάλλει τοὺς τὰς βίβλους κατέχοντας Ἰταλοὺς πρὸς τὴν κακὴν λυσσαλέαν κῦνα, ἥτις κατὰ τὴν παροιμίαν οὔτε αὐτὴ ἅπτεται τῶν κριθῶν καὶ τὸ κριθοφαγοῦν ὑποζύγιον ἀπείργει[2]). Ἔπραξαν λοιπὸν καὶ ἐν Ἀθήναις οἱ Φράγκοι οἷά τινα καὶ οἱ Βενετοὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἵτινες πλεῖστα τῶν σκευῶν καὶ τῶν πολυτελῶς ἐσταχωμένων βιβλίων τῆς ἁγίας Σοφίας μετεκόμισαν εἰς Βενετίαν, ἔνθα ἔτι καὶ νῦν ἐγείρουσι τὸν θαυμασμὸν τῶν θεωμένων, τὰ μὲν ἐν τῷ θησαυροφυλακείῳ τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τὰ δ' ἐν τῇ μαρκιανῇ βιβλιοθήκῃ. Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν ἦσαν λάφυρα πλούσια καὶ κατάλληλα πρὸς δημοσίαν ἁρπαγήν, τὰ δ' ἐν Ἀθήναις πενιχρότερα. Ἀντὶ τῶν ἀργυροτεύκτων καὶ χρυσοήλων καλυμμάτων τῶν ἐκ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῶν βασιλικῶν μεγάρων ἁρπαγέντων Εὐαγγελίων τὰ βιβλία τῆς μητροπόλεως Ἀθηνῶν ἦσαν μεθ' ἱερατικῆς σεμνότητος ἐσταχωμένα. Μανθάνομεν περὶ δύο βιβλίων, ὅτι τὸ μὲν ἦτο *γερανοτόμαρον*, τὸ δὲ *μαυροτόμαρον*[1]). Διὰ τοῦτο οἱ τὰς Ἀθήνας καταλαβόντες Φράγκοι, προτιμῶντες τῆς ἐπισήμου συλήσεως κέρδος πρόχειρον, ἐπώλουν τοὺς κώδικας εἰς τοὺς *χρυσὸν ἐγχέοντας· ταύτῃ γὰρ καὶ μόνῃ τῇ ὕλῃ τὰ τοιαῦτα κήτη ἁλώσιμα*[3]).

Ἐσπάνιζε λοιπὸν ἐν Κέῳ βιβλίων ὁ Ἀκομινάτος[4]), ἀλλὰ κατὰ μικρὸν κατώρθωσε νὰ περισυναγάγῃ τινὰ τῶν εἰς αὐτόν ποτε ἀνηκόντων, δίδων ὁδηγίας εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις φίλους, ἢ καὶ ἄλλα νὰ προσκτήσηται. Καί τινες μὲν τῶν ἀγορασάντων τὰ παρὰ τῶν Φράγκων πωληθέντα ἐχάρισαν τοὺς κώδικας τῷ Μιχαὴλ[5]), περὶ τούτου δὲ ἢ ἐκείνου τῶν παλαιῶν αὐτοῦ βιβλίων μαθὼν ὁ Ἀκομινάτος ζητεῖ νἀποσταλῇ αὐτῷ «οὐχ ὡς ἐμόν, πάλαι γὰρ ἀπεβαλόμην τοῦτο καὶ ὑπὸ δεσποτείαν ἑτέρου μεταπέ-

(1) Κῶδ. λαυρ. 148, β—149, α.
(2) Κῶδ. λαυρ. 136, α.
(3) Αὐτ.
(4) Κῶδ. λαυρ. 131, α. 135, α. 147, β.
(5) Κῶδ. λαυρ. 149, α.

πτωκεν» ἀλλ' ὡς δῶρον ἢ ὡς δάνειον[1]). Οὕτω παρὰ μὲν τοῦ ἐν Ἀθήναις Βαρδάνη εἶχε λάβει *τρεῖς δέλτους τῶν ποτὲ ἡμετέρων*[2]), πρὸς δὲ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Μιχαὴλ ἔγραφεν· «ἐὰν τὸ ἥμισυ »τοῦ ἀριστοτελικοῦ ὀργάνου ἀνελάβου, στεῖλόν μοι, πλὴν μετὰ »πιστοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν ἀφόβῳ καιρῷ· ὡς ἔοικεν, εἰ εὕρισκες »πλοιάρια καὶ αὐτὴν τὴν τροφὴν τῶν παιδίων σου ἁρπάζων ἐκ »τῶν στομάτων αὐτῶν ἔστελλες ἄν[3]).»

Καὶ ἄλλα δὲ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους ἔλαβε. Μετὰ δὲ τοῦ ἰατροῦ Νικολάου τοῦ Καλοδούκη ἠσχολεῖτο ἐν Κέῳ περὶ *συναναγνώσεις ποτὲ μὲν γαληνείων συγγραμμάτων, ποτὲ δὲ ἀριστοτελικῶν τῶν ὅσα λυσιτελοῦσιν εἰς κατάληψιν τῶν ἐπιστημονικῶν ἀποδείξεων Γαληνοῦ*[4]). Ἐν τούτοις δὲ πρέπει νὰ ἦτο καὶ τὸ *περὶ ζῴων* τοῦ Ἀριστοτέλους, διότι ὁ Μιχαὴλ, παραπονούμενος περὶ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ ἀρχιατροῦ Γεωργίου τοῦ Καλλίστου, ταῦτα γράφει πρὸς Εὐθύμιον τὸν Τορνίκην περὶ συγγραμμάτων Γαληνοῦ καὶ Ἀριστοτέλους· «Διε»κομίσθη γὰρ ἄλλα τε βιβλία τοῦ θαυμαστοῦ Γαληνοῦ καὶ τὸ »περὶ μεθόδων ἀνατομικῶν καὶ τὸ περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην »καὶ Πλάτωνα δογμάτων, ἃ συναναγνόντες οὐ μικρὰ ἂν ἀλλή»λοις συνεβαλόμεθα, ἐγὼ μὲν αὐτῷ εἰς τὴν περὶ τῶν δογμάτων »πραγματείαν, αὐτὸς δ' ἐμοὶ πρὸς τὴν ἀνατομικὴν θεωρίαν. Καὶ »ἐπεὶ σχασάμενος τὸ πολιτεύεσθαι οὐχ ἑκὼν πολλὴν ἄγω σχο»λὴν, κατώπτευσα ἂν ἔργα φύσεως θαυμαστὰ ἐναργέστερον καὶ »διὰ τῆς φύσεως ἐπὶ τὸν δημιουργὸν αὐτῆς ἀνεπτερώθην θερμό»τερον. Ἅμα δὲ οὐδὲ Ἀριστοτέλους ἂν εἴημεν ἀνήκοοι ἐς τέλος, »ἐν πολλοῖς τῶν περὶ τῶν ζῴων μορίων γεγραμμένων αὐτῷ »παραπέμποντος ἡμᾶς ἐς τὴν ἀνατομικὴν θεωρίαν, κἀκεῖθεν ἀξι»οῦντος μανθάνειν αἰσθητῶς τὰ ἐν λόγοις φιλοσοφούμενα. Καὶ »μᾶλλον ὅτι οὐ σχολῆς μόνον ἡμῖν ἀφθονία, ἀλλὰ καὶ ζῴων τῶν

---

(1) Κῶδ. λαυρ. 149, α.
(2) Κῶδ. λαυρ. 136, α.
(3) Κῶδ. λαυρ. 104, α-β.
(4) Κῶδ. λαυρ. 130, α.

»ἀνατμηθησομένων, οὐ Σατύρων, λέγω, οὐ Κυνοκεφάλων, οὐ πι-»θήκων, ἀλλ' οὐδὲ ἄρκτων. Καὶ αὐτοὶ γὰρ σπάνιοι καὶ δυσθή-»ρατοι καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε, καὶ εἴ που θηραθεῖεν, ταῖς λατινι-»καῖς δωροφοροῦνται τραπέζαις ὡς ἥδιστον αὐτοῖς ὄψον καὶ εὐ-»κταιότερον ἢ τοῖς Ἰουδαίοις ὁ παρ' αὐτῶν προσδοκώμενος »Λευϊαθὰν (οἶδας δήπου τὸν ἐν τῷ Ἰὼϐ διαγραφόμενον, ὃν οἱ »κατάρατοι καὶ πάντα πρὸς αἴσθησιν ἕλκοντες αὐτοῖς ἐν τῇ »θαλάσσῃ ταμιεύεσθαί φασι σιτευόμενον, κῆτος παμμέγεθες καὶ »οἷον ἐξαρκέσαι [εἰς] αὐτῶν τε καὶ ἑτέρων πολλῶν ἐθνῶν τρά-»πεζαν). Οὔκουν τοιούτων ζῴων εὐπορία ἡμῖν, ἀλλὰ ὑῶν, οὓς οἱ »νησιῶται οὗτοι ὁσημέραι κατασφάττουσιν ὡς λυμαινομένους δῆ-»θεν λήϊα καὶ φέροντες ἐφ' ἡμᾶς (κῶδ. *ἡμῶν*) προτίθενται δια-«μαρτυρόμενοι»[1]).

Εἶχε δὲ καὶ ἄλλα ἰατρικὰ συγγράμματα λάϐει ὁ Ἀκομινάτος, ὅςτις προσϐληθεὶς ὑπὸ ἡμιπληγίας καὶ ζητῶν παρὰ τοῦ ἰατροῦ Καλοδούκη τὴν ἀπὸ τῆς τέχνης βοήθειαν ἔλαϐεν ἀντ' αὐτῆς τὸ σύγγραμμα τοῦ Γαληνοῦ *περὶ ὑγιεινῶν διαιτημάτων*, (κατὰ τὸν κώδικα : *διηγημάτων*), ὡς ὀνομάζει αὐτὸ ὁ Μιχαὴλ, ἐν ᾧ συνήθως ἐπιγράφεται *ὑγιεινῶν βιβλία* ς'. [2]). Γράφει δ'αὐτῷ περὶ τούτων διὰ μακρῶν, τὴν δ' ἐπιστολὴν ταύτην κρίνων σκόπιμον νὰ δημοσιεύσω ἐνταῦθα ὅλην προσθέτω ἐν τέλει ταύτης τῆς διατριϐῆς. Εἶχε δὲ βεϐαίως λάϐει καὶ τὰ παρὰ τοῦ ἀρχιατροῦ Γεωργίου τοῦ Καλλίστου αἰτηθέντα, *τῶν γαληνείων συγγραμμάτων τὰ ἡμῖν ἁρμοδιώτερα καὶ λυσιτελέστερα*[3]).Ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἰατρικὰ βιϐλία εἶχε περισυναγάγει, χρήσιμα πρὸς τὴν κατέχουσαν αὐτὸν ἀσθένειαν καὶ παραμυθητικὰ τοῦ πονηροῦ γήρως. Τὰ *νικάνδρεια θηριακὰ* ἅτινα ᾔτει παρὰ τοῦ Βαρδάνη[4]) εἶχε λάϐει ὡς φαίνεται· διότι ἐν ἐπιστολῇ κατόπιν γεγραμμένῃ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Καρύστου ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ

---

(1) Κῶδ. λαυρ. 122, 6.

(2) Κῶδ. λαυρ. 133 6—134, α.

(3) Κῶδ. λαυρ. 125, 6.

(4) Κῶδ. λαυρ. 136, α.

πρὸς τὸν ἀρχιατρὸν Γεώργιον, ὅτι μετέγραψε τὸν Νίκανδρον ἀπὸ ἀντιγράφου *ὅπερ ἔοικεν εἶναι βιβλίον ἐσφραγισμένον πρὸς ἀνάγνωσιν, οἶμαι, πᾶσι πλὴν αὐτοῦ· οὕτως ἀρχαιοτάτοις καὶ οἷον ἑτερογλώσσοις καὶ τούτοις ἐξαληλιμμένοις στοιχείοις* (κῶδ. *ἐξαληλειμμένοις στοιχεῖον*) *εἰς ἀμυδρὸν ὑποκεχάρακτο, ὥστε θᾶττον ἄν τις ὁδὸν ὄφεως ἐπὶ πέτραν γνοίη, τὸ καὶ Σολομῶντι ἄγνωστον, ἢ τὰ ἐν αὐτῷ περὶ ὄφεων ἐποποιὰ διηγήματα. Αὐτὸς δ' ὅμως τὴν παρ' ἡμῶν ἐπιταγὴν ὡς ἄλλην ἐντολὴν κυρίου δεξάμενος φωτίζουσαν ὀφθαλμοὺς διώπτευσεν ἀκριβῶς τὰ οὐκ ἐπίοπτα καὶ τὰ οὐχ ἁλωτὰ τυχοῦσιν ὀφθαλμοῖς νικάνδρεια θηριακὰ ἀνελέξατο καὶ μετεγράψατο, θηρώμενος ὡς οὐδ' ἔλαφος αὐτὴ τὰ ἑρπυστικὰ ἢ ὁ τῶν ὀρνίθων ὀξυδερκέστατος*[1]). Πιθανῶς δ' ὁ κῶδιξ οὗτος ὃν εἶχε κατορθώσει νὰ μεταγράψῃ ὁ Γεώργιος ἦτο ὁ αὐτὸς ὃν εἶχε λάβει ὁ Ἀκομινάτος παρὰ τοῦ Βαρδάνη.

Δύο δὲ μάλιστα κώδικας ἐπεθύμει νὰ λάβῃ ἐκ τῶν ποτὲ ἀνηκόντων εἰς τὴν βιβλιοθήκην αὐτοῦ ὁ Ἀκομινάτος, τὴν Γεωμετρίαν τοῦ Εὐκλείδου καὶ τὸ Ἐξηγητικὸν τοῦ Θεοφυλάκτου, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω. «Πρόσχες δὲ, ἔγραφε τῷ Βαρδάνῃ ἐν »Ἀθήναις, ἵνα πρώτην τὴν Γεωμετρίαν σπουδάσῃς ἐκσπᾶσαι, ἧς »ἡ ἀρχὴ μὲν *σημεῖόν ἐστιν οὗ μέρος οὐθὲν*, ἡ δὲ ἐπιγραφὴ »*Εὐκλείδου στοιχεῖον α*, εἶτα τοῦ Βουλγαρίας Ἐξήγησιν εἰς τὰς »ἐπιστολὰς τοῦ ἁγίου Παύλου, ἰδιόγραφον ἐμῆς χειρός. Εἰσὶ δὲ »ἀμφότερα βαμβύκινα σύμμετρα, τὸ μὲν γερανοτόμαρον, τὸ δὲ »μαυροτόμαρον, καὶ ἀντὶ τοῦ δοθησομένου τιμήματος αὐτῶν λήψῃ »τὸν Θουκυδίδην, καίτοι ἃ σὺ ἔχεις ἐμά εἰσιν εἰς ἀνάγνωσιν καὶ »τὰ ἐμὰ σά. Ἄλλως τε οὐδὲ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν λήψομαι τὰ »πάντα, ἀλλ' ὑμῖν, τοῖς ἐμοῖς φοιτηταῖς, καταλήψομαι. Τὸν Νί»κανδρον οὔπω ἀπέστειλας»[2]).

Καὶ τὴν μὲν Γεωμετρίαν τοῦ Εὐκλείδου ἔλαβεν. «Οὔκουν ἀνέ»χῃ, ἔγραφε τῷ αὐτῷ, τὸ μὴ ἐκπέμπειν καὶ τῶν ἀγαθῶν ἕν γέ τι ἢ

(1) Κωδ. λαυρ. 126, β.

(2) Κῶδ. 136, α.

»ἐπαγόμενον ἢ εὐαγγελιζόμενον, ὥςπερ καὶ τὸ ςαλὲν ἔναγχος πρὸς »οἷς εἶπον ἄρτι καὶ ἄλλο τι τῶν πρὸς ἡδονήν μοι ἀπήγγελλε, τὸ »ἀναρρύσασθαί φημι τὴν τοῦ Εὐκλείδου στοιχείωσιν, ἣν ὅπως οὐ »παρὰ χρῆμα ἀπέσταλκας ἐθαύμασα. Ἴσως ὑπὸ τῆς λεγούσης «*οὐκ ἐν πένθει γεωμετρεῖν* παροιμίας ἠπάτησαι. Ἀλλ' ἔγωγε, »ὦ φίλον τέκος, ἐν τῷ σκοπέλῳ τῷδε καθήμενος καὶ πενθῶν, »ἐπεὶ ἄλλον συλλυπούμενον καὶ παρακαλοῦντα οὐχ εὑρίσκω, »ἀνὰ χεῖρας τὴν τοιαύτην δέλτον κατέχων σοφὴν οὖσαν, οὐ »μέν τοι γε θρηνοῦσαν κατὰ τὰς καλουμένας παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ »οὑτωσὶ, τοῖς ἐξ ἀφαιρέσεως αὐτῆς θεωρήμασιν ἀπασχολήσω τὸν »νοῦν καὶ ὅσα γεφύραις αὐτοῖς χρώμενος (οὕτω γὰρ παρὰ τῶν »παλαιῶν κέκληνται καὶ εἰσὶν) ἀπὸ τῶν ἐνύλων πρὸς τὰ νοητὰ »διαπορθμευθήσομαι καὶ τοῖς ἐκείνων ἀδολεσχήσω κάλλεσι καὶ »τῶν λυπούντων ἢ ἐπιλήσομαι ἢ κουφισθήσομαι. Μὴ γοῦν ἀνα-»βάλλου τὴν ἀποστολὴν θέλων παραμυθεῖσθαί με»[1]). Τὸ δὲ τοῦ Βουλγαρίας Θεοφυλάκτου Ἐξηγητικὸν εἶχε πέσει εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Εὐρίπου Θεοδώρου, παρ' οὗ ᾐτήσατο αὐτὸ, παρακαλῶν εἰ μὲν δυνατὸν νὰ χαρισθῇ αὐτῷ, εἰ δὲ μὴ νὰ σταλῇ ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἐπιςροφῆς[2])· ἀλλ' ἀγνοοῦμεν ἄν ποτε ἔλαβεν αὐτό. Ἄλλα δὲ τέλος βιβλία ἐκ τῶν ἄλλοτε ἰδικῶν του εἶχον περιέλθει εἰς χεῖρας τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Νικήτα, ὅςτις διαμείνας βραχύν τινα χρόνον παρὰ τῷ θείῳ ἐν Κέῳ εἶχεν ἀναχωρήσει ἔπειτα εἰς Ἀθήνας. Μένων δ' ἄφιλος γράφει αὐτῷ· «εἰ δ' οὐδεὶς οὐδαμόθεν ἔτι φανήσεται, οὐδ' »οὕτως ἀψυχαγώγητον ἐξαντλήσω τὸ τοὐμοῦ βίου λειπόμενον. »Ἀποχρήσει γάρ μοι τὸ συνεῖναι τοῖς πάλαι σοφοῖς δι' ὧν φθέγ-»γονται βιβλίων εἰσέτι καὶ νῦν, καὶ τῶν παντοδαπῶν ὁμιλιῶν »ἐκείνων ὑπακροώμενος μᾶλλον ἂν ὀναίμην οὕτως ἢ ἄλλοις αὐ-»τὸς διαλεγόμενος. Ὥστε ὀφείλεις σὺ ὁ πρῶτος ἐνθένδε ἀποπτὰς »καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦ ἐπαποπτῆναι πονηρὸν γεγονὼς παράδειγμα »καὶ μεγάλης ἐντεῦθεν παραψυχῆς στερήσας ἡμᾶς, ὡς ἀρχόμενοι »τοῦ γράφειν εὐθὺς εἴπομεν, κἂν τὴν ἀπὸ τῶν βιβλίων παραμυ-

---

(1) Κῶδ. λαυρ. 136, α.

(2) Κῶδ. λαυρ. 149, α.

»θίαν ἐπιδαψιλεύεσθαι, στέλλων ὅσα καὶ οἷα διαμηνυόμεθα γρά- »φοντες. Εἰ γὰρ μηδὲ νῦν αὐτῶν ἐμφορούμεθα, ἀπὸ χειρῶν ἰτα- »λικῶν μεταπεσόντων ἐπὶ τὰς σάς, τί συνήνεγκεν ἡμῖν τὸ διὰ »μυρίων περισπερχειῶν καὶ ἱκετηριῶν ὁσαδηποτοῦν τούτων ἀναρ- »ρύσασθαι;[1])»

Ἐκ δὲ τῶν ἐκκρίτων συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος πλὴν τοῦ Θουκυδίδου, ὅν, ὡς εἴδομεν, προσέφερεν εἰς τὸν Βαρδάνην εἰς ἀνταλλαγὴν τοῦ Εὐκλείδου καὶ τοῦ Θεοφυλάκτου, ἐστάλη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ κῦρ Βασιλείου τοῦ Κυνηγοῦ Ὅμηρος περὶ οὗ γράφει τάδε τῷ Γεωργίῳ, υἱῷ τοῦ ἐπισκόπου Καρύστου Δημητρίου· «Ὅμηρον ἀπέσταλκέ μοι ὁ κῦρ Βασίλειος ὁ Κυνηγός, καὶ ἐπελ- »θὼν αὐτὸν εὗρον λείποντά τινα κατά τινα διαστήματα· καὶ »μετὰ ταῦτα ἐζήτει τίμημα δικαίῳ τοῦ Λαπαρδᾶ· ἐκείνῳ γὰρ »ἀπεχαρίσθη τὸ τοιοῦτον βιβλίον // ὑπέρπυρα β′[2]), ἃ μὴ ἔχον- »τες καταθεῖναι ἀντεστρέψαμεν. Εἰ γοῦν ἀπέρχῃ εἰς Ἀθήνας »καὶ βούλει ὠνήσασθαι τοῦτον, ἔχε κατὰ νοῦν τὴν εἴδησιν ταύ- »την· δυνήσῃ γὰρ καὶ τὰ λείποντα ἀναπληρῶσαι καὶ ἔχειν τέ- »λειον Ὅμηρον, οὗ ἅπαντες (κῶδ: *οἱ πάντες*) οἱ ῥέοντες τοῖς »λόγοις ἀρύονται κτλ.[3])»

Οὕτω λοιπὸν διῆλθεν ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινάτος ἐν Κέῳ τὰ τε- λευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἐμμελετῶν εἰς τὰς δέλτους τῶν ἀρχαίων. Τί δ' ἐγένοντο τὰ βιβλία αὐτοῦ μετὰ θάνατον; Δυστυ- χῶς δὲν ἔχομεν περὶ αὐτῶν εἰδήσεις, οὐκ ἀπιθάνως δὲ περιῆλθον εἰς τὰς χεῖράς τινος τῶν συγγενῶν ἢ φίλων, καθ' ἃ αὐτὸς ὑπι- σχνεῖτο ἐπιστέλλων εἰς τὸν Βαρδάνην. Μόνον δ' ἑνὸς τῶν βι- βλίων αὐτοῦ τὰς περαιτέρω τύχας γνωρίζομεν. Ἐκδίδων ὁ Πέ- τρος Μορέλλης μέρος τοῦ *Θησαυροῦ Ὀρθοδοξίας* τοῦ Νικήτα Χωνιάτου[4]) προσεφώνει τὸν Ἰωάννην de St Andrée, διηγούμε-

---

(1) Κῶδ. λαυρ. 142, β—143, α.

(2) Κῶδ. λαυρ. 130, α.

(3) Σημαίνει τοῦτο νομίσματα ὑπέρπυρα β′, εἶνε δὲ τιμὴ βι- βλίου ἐλαχίστη διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ἄγνωστον δὲ ἂν ἦτο κῶδιξ ἐπὶ μεμβράνης ἢ βομβύκινος.

(4) Τὸ πρῶτον ἐν Παρισίοις τῷ 1561.

νος τὰς τύχας τοῦ κώδικος ἐξ οὗ ἐδημοσίευε τὴν συγγραφὴν τοῦ Νικήτα, ὅςτις ἀνῆκεν εἰς τὸν αἰδέσιμον ἐκεῖνον ἄνδρα· ἀνέφερε δ' ὅτι τὸ ἰδιόγραφον τοῦ Νικήτα περιῆλθε μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Μιχαὴλ 'Ακομινάτου καὶ κατόπιν εἰς τὰς τοῦ ἐν Κυζίκῳ ἱερέως Θεοδώρου τοῦ Σκουταριώτου, ὅςτις καὶ προέταξεν ἰδίᾳ χειρὶ τὴν τοῦ Μιχαὴλ μονῳδίαν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Νικήτα. Ἁλούσης δὲ τῆς Κυζίκου ὑπὸ τῶν Τούρκων ὁ κῶδιξ κατήντησεν εἰς ἓν τῶν μοναστηρίων τοῦ Ἄθω καὶ ἐκεῖθεν μετακομισθεὶς εἰς Παρισίους ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Saint-Andrée[1]). 'Αλλὰ καὶ ὁ Montfaucon ἀναφέρει κώδικα βομβύκινον περιέχοντα τὸν *Θησαυρὸν* καὶ προτεταγμένην τὴν μονῳδίαν, ὅςτις ἀνῆκεν εἰς τὸν Baluze[2]). Εἶνε δ' ἴσως ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ἐξ οὗ ἐδημοσίευσεν ὁ Μορέλλης μέρος τῆς συγγραφῆς. Πιθανῶς δ' εἶνε οὗτος ὁ νῦν ἐν τῇ 'Εθνικῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ κατακείμενος ἑλληνικὸς κῶδιξ 1234. Καὶ δὲν περιέχονται μέν, καθ' ὅσον τὸν ἐξήτασα, ἐν αὐτῷ τὰ ἄνω σημειωθέντα ὑπὸ τοῦ Μορέλλη, ἀλλὰ πιθανῶς ἐξέλιπον ἔκτοτε, ἀποκοπέντος ἴσως τοῦ παραφύλλου ἐφ' οὗ ἦσαν γεγραμμένα.

Δὲν ἐξεύρομεν ἂν ὁ Μιχαὴλ 'Ακομινάτος εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ σημειόνῃ που τῶν κωδίκων ἐν πεζῷ λόγῳ ἢ δι' ἰάμβων, ὡς συνείθιζον οἱ Βυζαντῖνοι, ὅτι κῶδίξ τις ἦτο κτῆμα αὐτοῦ. Ἂν ἐσημείονεν, ἴσως δύνανται δι' ἐπιμελοῦς ἐξετάσεως τῶν κωδίκων τοῦ Γαληνοῦ, Νικάνδρου, 'Αριστοτέλους, Θουκυδίδου, Θεοφυλάκτου κτλ. νὰ εὑρεθῶσι κώδικες ἀποτελέσαντές ποτε μέρος τῆς βιβλιοθήκης αὐτοῦ καὶ φυλαχθέντες χρόνον τινὰ ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος.

'Εν ἐπιμέτρῳ προστίθημι τὴν πρὸς τὸν Καλοδούκην ἐπιστολὴν τοῦ 'Ακομινάτου τὴν ἀναφερομένην εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Γαληνοῦ.

---

(1) Ἔπ. Fabricius (Harles) Biblioth. græca, VII, 743.

(2) Palæogr. græca, σ. 326.

[Μιχαὴλ Ἀκομινάτου]
τῷ ἰατρῷ κῦρ Νικολάῳ τῷ Καλοδούκῃ.

Καὶ ἄλλα μὲν σαφῆ τεκμήρια τῆς σῆς περὶ ἡμᾶς ἐπαινετῆς διαθέσεως πολλάκις παρέσχου μοι ἐν καιρῷ, ἀγαπώμενε υἱὲ, οὐ μόνον ἡνίκα ὁ λύχνος τῆς εὐημερίας περιέλαμπε τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ πολλοὺς ἐφείλκετο πρὸς αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ νῦν ὅτε περικέχυταί μοι τῆς δυσπραγίας ἡ νὺξ καὶ οὐδὲ τοῖς ἔγγιστα σχεδὸν ὁρατός εἰμι καὶ γνωστός· μάλιστα δ' ἐκεῖνο τεθαύμακα, ὅτι, διὰ γράμματος ἡμετέρου μαθὼν μοχθηρᾷ κεχρῆσθαί με τροφῇ κατὰ τὴν ξεναγὸν ἡμῶν ταύτην νῆσον καὶ κινδυνεύειν νόσῳ περιπεσεῖν, οὐκ ὤκνησας ἐπορέξαι μοι τὴν δυνατὴν βοήθειαν. Ἐπεὶ γὰρ αὐτὸς διαπορθμευθῆναι πρὸς ἡμᾶς καὶ τὴν παρὰ τῆς τέχνης ἐπικουρίαν προσενεγκεῖν οὐχ οἷός τε ἦς, ἐκεῖνο ἐπενοήσω προμηθὲς καὶ σοφὸν, διαπέμψαι μοι δέλτον γαλήνειον ἐν ᾗ τὰ περὶ ὑγιεινῶν διαιτημάτων ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος διέξεισιν, ὡς ἂν ἐκεῖθεν διαλεγόμενος ὅσα τῶν βρωτέων καὶ ποτέων καὶ γυμνασίων ὑγιεινὰ, τούτοις χρῶμαι, ὡς οἱ πάλαι καλούμενοι φιλίατροι, καὶ τὴν ἐκ τῶν νοσερῶν προσαρμάτων ἐρανιζομένην κακοχυμίαν ὑποτέμνωμαι. Ἐπήνεσα μὲν οὖν ἣν ἔθου πρόνοιαν ἡμῶν καὶ ἐπηυξάμην σοι πολλὰ κἀγαθά. Ἴσθι μέντοι, οὐ γὰρ ἀποκρύψομαί σε τἀληθὲς, ὡς οὐδὲν πλὴν ψιλῆς γνώσεως ἀπωνάμην τῆς ὑγιεινῆς πραγματείας εἴς γε τὸ χρήσασθαι πραγματειωδῶς καὶ τὴν ὑγίειαν φυλάξαι || ἐμαυτῷ. Καὶ ὅπως, ἄκουε. Τῶν βιβλίων τῆς ὑγιεινῆς ταύτης τέχνης ἓξ ὄντων ἁπάντων, τὰ πέντε σχεδόν τι περὶ ἑνὸς πεπραγμάτευται σώματος, τοῦ εὐκράτου δῆλον ὅτι καὶ τὴν κατασκευὴν ἀρίστην ἔχοντος καὶ ἄμεμπτον, ὅπερ, φύσει καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς γενέσεως τοιοῦτον πεφυκὸς, διά τε τροφῶν καὶ γυμνασίων ἁρμοδίων ἑκάστῃ ἡλικίᾳ ἐπασκεῖσθαι διακελεύεται ἀπ' αὐτῶν

6. Κῶδ. Λαυρ. 133, β. Κῶδ: δὲ.—7-8. κεχρῆσθαι, ξαναγὸν. — 12. οἷος. — 13. διηγημάτων.—18. ἐπηνέσαμεν οὖν. — 19. ἀποκρύψωμαι. — 22. || Κώδ. 134, α. — 25. δηλονότι.

δὴ τῶν σπαργάνων ἕως ὠμογέροντος καὶ πεμπέλου ὅ ἐστιν ἐσχατογέροντος. Ἅπερ οὐδὲν ἐμοὶ προσήκει ὡς οὔτε τῶν πρὸ τοῦ γήρως ἡλικιῶν ἑκάστῃ γυμνασαμένῳ ὡς ἡ Μέθοδος ὑποτίθησιν, ὥστ' οὐδὲ τοῖς προστάγμασι τοῦ γηροκομικοῦ μέρους τῆς ὑγιεινῆς ἀκολουθεῖν οἷός τέ εἰμι. Πῶς γάρ, ᾧ γε οὐδὲ τὸ ποιητικὸν ἐκεῖνο ῥᾴδιόν ἐστιν, ἁρμοδίως τῷ γέροντι ῥαψῳδούμενον *ἐπὰν λούσαιτο φάγοι τε εὑδέμεναι μαλακῶς· ἣ γὰρ δίκη ἐστὶ γερόντων*, οὐκ ὄντος τὴν ἀρχὴν βαλανείου ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐν οἰκίσκοις τῶν νησιωτῶν λουομένων ἀκλείστοις, ὧν ἔνδον καθήμενοι γυμνοὶ, θάτερον μὲν μέρος τοῦ σώματος θάλπονται τῷ παρακεκαυμένῳ πυρὶ, θάτερον δὲ ψύχονται οὐδὲν ἧττον εἰ εἴπερ ἐν αἰθρίῳ ἀφιματωμένοι ἐκάθηντο· εἶτα καταχεάμενοι τὸ ἔξωθεν εἰσφερόμενον ἐπὶ ποδονιπτῆρος θερμὸν ὕδωρ ἐξιᾶσιν ἀλγοῦντες τὰς κεφαλὰς ἐκ τοῦ καπνοῦ δήπου τῆς παρακαιομένης πυρκαϊᾶς, ὡς τοὺς συνόντας ἡμῖν, φεύγοντας τὸν κεφαλαλγῆ καπνὸν τῶν τοιῶνδε βαλανείων, ἑλέσθαι μᾶλλον πυρὶ πυρετοῦ ἀλουτοῦντας περιπεσεῖν. Καὶ μή μοι διαπιστήσῃς γράφοντι ὡς οἱ οὕτω λουόμενοι θάλπονται ἅμα καὶ ῥιγῶσιν ἐν μέρει, οὐκ ἀνὰ μέρος, ὡς οἱ τῷ ἠπιάλῳ περιπίπτοντες, καὶ ἐξιᾶσιν οὐκ οἶδα εἴτε ἡμίεφθοι εἴτε ἡμίφλεκτοι. Τὸ γὰρ ἀνώμαλον τοῦτο λοῦμα οὐκ ἔχω ποτέρᾳ τῶν ἀντικειμένων, τῇ ἑψήσει καὶ ὀπτήσει, παρεξετάσαιμι, ἆρα τῇ μολύνσει λεγομένῃ ἢ τῇ σταθεύσει; Πέπεισμαι δὲ τοῦτο καὶ αὐτὸς οἷς ὁ τῆς νήσου ἐπίσκοπος διηγήσατο, λέγων γυμνοῦσθαι μὲν τὸ λοιπὸν ἅπαν σῶμα ὅτε λούεται, τὴν δὲ κεφαλὴν κεκαλύφθαι, μὴ καὶ καταψυχθῇ φυλαττόμενος, ὀψὲ δὲ καὶ μέλλων ἐξιέναι καὶ ταύτην γυμνουμένην λούεσθαι. Ὥστ' ἀναμνησθεὶς ἣν ἤκουσά ποτε μειράκιον ἐνδημώδη παροιμίαν ἐμειδίασα καὶ «οὐκ ἦν ἄρα, ἔφην, πάντῃ ψευδὲς τὸ *λούσαι τόνδε τινὰ καὶ μὴ βρέξῃς*

4. γερωκομικοῦ.—5. οἷος.—7. εὖ δέμεναι. Ἔπ. Ὀδυσσ. Ω, 254.—12. ἀφειματώμενοι.—28. ἤκουσα ποτὲ.— 29. Ἡ λέξις ἐνδημώδης, ἂν μὴ εἶνε παρεφθαρμένη, προσθετέα εἰς τὸν Θησαυρὸν τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου.—30. τόνδέτινα.

λεγόμενον, εἴπερ καὶ νῦν εὕρηταί τις λουόμενος καὶ μὴ βρέχων τὸ τῶν ὀργανικῶν μορίων κεφαλαιωδέστερον.» Μανθάνω δὲ ὡς καὶ τοὐναντίον εὕρηται, ἐνίων τὴν μὲν κεφαλὴν λουομένων, τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα ἐώντων ἄβροχον. Εἰ οὖν οἱ ἐνδαποὶ καὶ τῶν τοιούτων βαλανείων ἐθάδες οὕτως ὑποφείδονται τοῦ ὁλικῶς λούεσθαι, τίς ἂν ἀλλοδαπὸς καὶ γέρων καταθαρρήσειε τῶν τοιούτων, εἰ μὴ θανατᾷ καὶ τἀπιτάφια ἐφίεται λούσασθαι ἢ ἐκ γενετῆς αὐτῆς τῷ ψυχρολουτεῖν ἐνεγυμνάσατο ὥςπερ καὶ τὰ νεογνὰ τῶν Κελτῶν εἰς τὸ ῥεῦμα τοῦ Ῥήνου ἐμβάπτονται; Οὕτω μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα οὐδὲ τὸ ἁπλοῦν τοῦτο καὶ ποιητικὸν παράγγελμα τῆς γηροκομικῆς μεθόδου, τὸ λούεσθαι, φημὶ, φυλάττειν ἡμῖν ἔξεστι· πολλοῦ γε δέομεν τὰ ἐργώδη ἐκεῖνα διαπράττεσθαι, τὰς σὺν λίπει ἀνατρίψεις μετὰ γυμνασίων καὶ πρὸ βαλανείων τὰς αἰωρήσεις καὶ ὁποιαςοῦν κινήσεις δι' ὧν ῥιπιζόμενον τὸ ἔμφυτον θερμὸν οὐ κινδυνεύει διὰ παντελοῦς ἡσυχίας σβέννυσθαι. || Πῶς δὲ καὶ ποριζόμεθα τὰ ὑγραίνοντα καὶ θερμαίνοντα τὸ ξηρὸν καὶ ψυχρὸν γῆρας βρωτὰ καὶ ποτά; Ποῦ γὰρ παρὰ τοῖς Κείοις τοῖςδε, οὐδαμῶς ἰχθυωμένοις, κρέατι δὲ καὶ τυρῷ μόνον ὄψῳ χρωμένοις, ἰχθύες πετραῖοί τε καὶ πελάγιοι, ἔνθα οὐδὲ ὅσα λαπάττει γαστέρα κηπεύεται; Οὐ γὰρ εὔυδρος ἡ νῆσος, ἀλλ' ἄχλους καὶ πλὴν τῆς βαλανηφόρου φηγοῦ πάντῃ ἄδενδρος. Ῥᾳδίως ἂν χρησαίμεθα τοῖς φύσει θερμοτέροις οἴνοις, Λεσβίῳ καὶ Μυσίῳ τῷ Ἀσιανῷ καὶ τοῖς καλλίστοις τῶν Τμωλιτῶν καὶ τῷ ἐξ Ἰταλίας Φαλερίνῳ καὶ Σωρεντίνῳ, οἵ γε διὰ τὸ κερασθὲν ἡμῖν παρὰ τῶν Ἰταλιωτῶν κόνδυ πικρίας δεῦρο πεφευγότες ἄσμενοι τὸν ὁθενοῦν κομιζόμενον δεχόμεθα καὶ πίνομεν ἥδιστα, εἰ καὶ ἄλλως πευκεδνὴς ἴσως εἴη ὡς ὑπὸ δάδων πικροποιούμενος. Ἀλλὰ φαρμάκοις ἡμῖν ἔξεστι χρῆσθαι, τῷ διοσπολιτικῷ ἢ τῷ διὰ καλαμίνθης ἢ τῷ διὰ τριῶν πεπέρεων ἢ τῷ δι' ἐχιδνῶν ἀντιδότῳ ἢ τῇ ἀμβροσίᾳ καὶ ἀθανασίᾳ

---

8. ἐνεγυμνώσατο. — 11. γηρωκομικῆς. — 14. προβαλανείων. — 16. διαπ. — || Κώδ. 134, β. = 20. πετραῖοι τὲ. — 25. σορεντίνω. — 30. διακαλαμίν. (θ above) — 31. τῆ δι'.

καλουμένῃ; Τί λέγω φαρμάκοις, ὁπότε οὐδὲ ἄρτῳ σιτανίῳ καὶ ζύμης καὶ ἁλῶν καὶ ὀπτήσεως εὖ ἔχοντι τρεφόμεθα, οὐδὲ δυνάμεθα μὴ οὐ καταχρῆσθαι ᾠοῖς καὶ τυρῷ, τῇ μοχθηροτάτῃ τοῖς γέρουσι τροφῇ, διὰ σπάνιν τῶν εὐχρηστοτέρων καὶ οἷα ἡ γαλήνειος ὑγιεινὴ παρατίθησιν. Ὃ γοῦν ἔφθην εἰπών, ψιλὴν καὶ μόνην γνῶσιν ἡμῖν ἡ σταλεῖσα δέλτος ἀπεχαρίσατο· ὅμως καὶ οὕτως χάρις σοι γένοιτο τὴν δυνατὴν ψυχαγωγίαν ἐπορέγοντι.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

Δ. Φ.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΤΟ ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΝ ΤΟΠΩΝ.

Πρὶν ἢ καὶ σήμερον ἐπιγραφῶν νέα κείμενα δώσωμεν, δηλοῦμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας, ὅτι τὸ ὄνομα (Ξ ε ν ο κ λ ῆ ς Ξ) ε ί ν ι δ ο ς, ὅπερ συνεπληρώσαμεν μετά τινος ἀμφιβολίας ἐν τῇ ἕκτῃ ἐπιγραφῇ τοῦ προηγουμένου τεύχους πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον, διότι τὸ εὕρομεν ἐπὶ ἑνὸς μεγάλου λίθου ἐκ χορηγικοῦ μνημείου, ἀνασκαφέντος πρὸ μηνῶν ὕπερθεν τοῦ ᾠδείου τοῦ Ἡρῴδου καὶ σώζοντος τὰ ἑξῆς γράμματα τῶν καλῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων·

...ΟΝΤΟϹΟΔΗΜ...
...ΝΟΚΛΗϹΞΕΙΝ...
///////////////
ΦΙΛ...
ΚΑΛ...

Ὡσαύτως λέγομεν, ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ ἕκτῃ ἐπιγραφῇ τοῦ προηγουμένου τεύχους τὸ ὄνομα ποιητοῦ τραγῳδίας, ὅπερ ἀφήσαμεν ἀσυμπλήρωτον, πρέπει νὰ συμπληρωθῇ οὕτω· (Φανόστρατο)ς, διότι λίθος τις πρὸ ἐτῶν εὑρεθεὶς καὶ κείμενος ὕπερθεν τοῦ ᾠδείου τοῦ Ἡρῴδου παρὰ τὴν ἐκεῖ Τουρκικὴν θολωτὴν εἴσοδον ἔχει τάδε τὰ γράμματα·

1. σιτανείῳ.

ΦΑΝΟΣΤΡΑΤΟΝΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ
ΟΔΗΜΟΣΟΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΝ
ΑΝΕΘΗΚΕΝ.

Μεταβαίνομεν νῦν εἰς τὰ νέα κείμενα. Ἂν ταῦτα δὲν παρουσιάζονται σήμερον μεγάλης ἐκτάσεως καὶ σημασίας, αἰτία εἶναι τὸ σύντομον τοῦ χρόνου τοῦ ἐπιμεμετρημένου ἡμῖν εἰς τὴν ἐκ τῶν λίθων ἀντιγραφὴν καὶ μελέτην πρὸς ἔκδοσιν. Ἐλπίζομεν δὲ νὰ εὐχαριστήσῃ κατὰ τοῦτο πλειότερον τοὺς ἀναγνώστας τοῦ Ἀθηναίου τὸ προσεχὲς τεῦχος, ἐν ᾧ ὑποσχόμεθα νὰ ἐκδώσωμεν τὰς δραματικὰς διδασκαλίας καὶ τοὺς καταλόγους ποιητῶν, ὧν ἡ μέχρι τοῦδε ἀναβολὴ τῆς ἐκδόσεως θαῤῥούντως λέγομεν ὅτι ἐπωφελὴς ἐγένετο, διότι ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ πολλὰ ἔτι ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν προῆλθον συμπληρωτικὰ τεμάχια, ὥστε εὐπροσωπότερον νὰ παρουσιασθῇ τὸ ὅλον.

Ὅπου ἐν τοῖς ἑξῆς δὲν προσδιασαφοῦμέν τι ἰδίως περὶ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως τῶν λίθων, ἐκεῖ νοητέον, ὅτι εὑρέθησαν ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ Σερπεντζέ.

1.

Ἐπὶ . . . . . .)ἄρχοντ(ος ἐπὶ τῆς . . . .
. . πρυτανεί)ας, ἧι Π/ . . . . .
. . . .

Μικρὸν τεμάχιον στήλης λίθου Πεντελησίου, μὲ ἀετωμάτιον κολοβόν, ἔχει τ' ἀνωτέρω, στοιχηδὸν γεγραμμένα. Εὑρέθη πρὸς νότον τῶν πωρίνων ἀψίδων.

2.

. . . . . .
. . . ΙΙ οντ . . .
. . . λουοςεμ . . .
. . . Ἀ)θηναίων| . . .
. . . τ)ῶι τε δήμω(ι . . .
. . σω)τηρίαν ει . . .
. . . σ)υμβησ(ο)με . . .
. . . α τοῦ δήμο(υ) . . .
. . . αια καὶ μα . . .
. . . αι αὐτὸν α . . .

. . .᾿Αθη)ναίων εθα. . .
. . .ἀ)νέθετο α. . .
. . .ζειν α. . .
. . . .

Ταῦτα ἐπὶ τεμαχίου στήλης λίθου Πεντελησίου, ὕψους 0,19, πλάτους 0,14, πάχους 0,09, πάντοθεν ἀνωμάλως ἀποτεθραυσμένου, ὃ ἐξήχθη ἐκ τῶν γεμισμάτων τῶν δυτικωτάτων πωρίνων ἀψίδων, ἃ καθηρέσαμεν. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τοῦ δ'. πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος καὶ ἡ γραφὴ ἀκριβῶς στοιχηδόν. Δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ τεμάχιον τοῦτο εἰς κανὲν ἐκ τῶν ἤδη ἐκδεδομένων κολοβῶν ψηφισμάτων, ἀλλὰ χρεία πρὸς τοῦτο μελέτης πολλῆς.

3.

. . . .
. . . . .ον.

Ὁ δῆμος ὁ Θηβαίω(ν) ἀρχεθέωρον	(Ὁ δῆμος ὁ Ορχομενίων)	(Ὁ δῆμος ὁ Θεσπιέων)
εἰς Ἡράκλει-α παραγε-νόμεν-ον.	εἰς ᾿Αγρι-ώνια πα-ραγενό-μενον.	εἰς Μο(υ-σεῖα π(α-ραγεν(όμ-ενο(ν).
Ἡ βουλὴ	Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος	Ὁ δῆμ(ος ὁ Δαυ(λιέων ;
ταμιεύσ-αντα πρυ-τανείων.	πομπο-στολήσαν-τα Διονυσί-οις	εὐ(ερ-γε(σίας ἕ-νΕ ; (κεν ;
	Ὁ δῆμο(ς)	
Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος Διϊσωτηρίων	(Ὁ δῆμος ὁ Θεσπιέω(ν)	
ἐπιμελη-τὴν γενό-μενον.	δικαστὴν Θεσπιεῦσιν γενόμενον δικαιοσύ-νης ἕνε-κε(ν).	

Ταῦτα ἐπὶ τεμαχίου στήλης λίθου Ὑμηττίου, ὅπερ εἶναι τὸ κάτω αὐτῆς μέρος, ὃν κολοβὸν ἄνω καὶ ἐπὶ δεξιὰ τῷ ὁρῶντι. Ὕψος τὸ νῦν 0,63, πλάτος 0,40, πάχος 0,19. Ἐκ τῶν γραμμάτων τὸ Α ἔχει κεκλασμένην τὴν μέσην κεραίαν, ἄλλως δὲ τὸ γενικὸν αὐτῶν σχῆμα ἐμφαίνει μᾶλλον χρόνους παλαιοτέρους τῶν Ῥωμαϊκῶν κατά τι. Φανερὸν δέ, ὅτι ἐν τῷ ἐκλιπόντι ἄνω μέρει τῆς στήλης θὰ περιείχετό ποτε ἐκτενὲς ψήφισμα εἰς τιμὴν ἀνδρὸς Ἀθηναίου τιμηθέντος πολλαχῶς ὑπό τε τῶν Ἀθηναίων καὶ ὑπό τινων Βοιωτικῶν πόλεων διὰ πολλὰς καὶ ποικίλας αὐτοῦ ὑπηρεσίας, ἃς δὴ καὶ βλέπομεν καταγεγραμμένας ἐντὸς τῶν ἀναγλύπτων στεφάνων, οἱ ὁποῖοι εἶναι δύο εἰδῶν, ὁ εἷς τῆς πρώτης καὶ ἀνωτάτης σειρᾶς ἐκ φύλλων ἐλαίας, οἱ δὲ τρεῖς τῆς δευτέρας σειρᾶς ἐκ φύλλων κισσοῦ. Ἐπάνωθεν τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου τῶν στεφάνων τῆς δευτέρας σειρᾶς ἔθηκα συμπληρώσεις, ἃς ὑπαγορεύει ἡ ἐκ βιβλίων καὶ ἐπιγραφῶν γνῶσις περὶ τῶν ἀγώνων τῶν ἐν Ὀρχομενῷ καὶ Θεσπιαῖς. Τὴν δὲ ἐπάνωθεν τοῦ τρίτου στεφάνου τῆς τρίτης σειρᾶς συμπλήρωσίν μου δὲν θεωρῶ ὡς βεβαίαν, διότι καὶ (Ἐπι)δαυ(ρίων) δύναταί τις νὰ συμπληρώσῃ, εἰ καὶ ὄχι τόσον πιθανῶς. Ἀνωμάλως δέ πως εἶναι ὕπερθεν τῶν Θεσπιέων τῆς τετάρτης σειρᾶς κεχαραγμένα τά· ὁ δῆμος, τὰ ὁποῖα εἶναι ἴσως τοῦ Ἀθηναίων δήμου δηλωτικά, μεθ' ἃ ἐξέλιπεν ὁ στέφανος, ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ ὁποίου, ἂν ἐσώζετο, θὰ ἐβλέπομεν διὰ τί καὶ τέταρτον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐτιμήθη ὁ ἀνήρ, ἀφοῦ ὡς ταμιεύσας πρυτανείων, ὡς πομποστολήσας Διονυσίοις καὶ ὡς Διϊσωτηρίων ἐπιμελητὴς τρὶς ἐστεφανώθη.

4.

Ἀγαθῆ τύχη.....
Σκιροφο(ριῶνος............
επει ἦι Φ....
βουλὴ...
ΕΠ...
Α϶...

Ἄνω γωνιαῖον μέρος στήλης λίθου Πεντελησίου μὲ ἀετωμάτιον, ὕψους 0,13, πλάτους 0,11, πάχους 0,06, ἔχει τ' ἀνωτέρω

γράμμασι τῶν Ῥωμ. χρόνων. Εὑρέθη πρὸς νότον τῶν πωρίνων ἀψίδων. Τὰ ε π ε ι τοῦ γ'. στίχου μοὶ εἶναι ὅλως ἀκατάληπτα, ἀλλὰ σαφῶς ἐπὶ τοῦ λίθου ἀναγινώσκονται.

5.

...—.—.νανδ........
.....ωμ πετρων ηγεμονο...
....ν σωθὲς δὲ Ἀσκληπιέ το........
..σὸ;)ν ἐς τέμενος· τῶι δίδο ε(ὐπραγίην (;).

Ταῦτα ἐπὶ τεμαχίου πλακὸς λίθου Πεντελησίου, ἄνωθεν μόνον σωζούσης τὸ ἄκρον τέρμα της, ἠκρωτηριασμένης δὲ δεξιά, ἀριστερὰ καὶ κάτω. Ὕψος τοῦ λίθου 0,14, πλάτος 0,16, πάχος 0,04. Παρὰ τοὺς τέσσαρας στίχους ἄλλος δὲν ὑπῆρχε· φαίνονται δὲ ὑπ' αὐτοὺς κεφαλαὶ δύο ἵππων ἀνάγλυπτοι πρὸς τ' ἀριστερὰ τῷ ὁρῶντι βλέπουσαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι τὸ λείψανον τῆς ποτὲ ἀναγλύπτου παραστάσεως ἐπὶ τῆς πλακός. Τὸ τῶν γραμμάτων σχῆμα εἶναι τῶν καλῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων, ὄχι δὲ ὅμως στοιχηδόν· ἀλλὰ καὶ στοιχηδὸν ἂν ἦσαν, δὲν ἤθελαν ὠφελήσει εἰς τὴν ἐξ εἰκασίας συμπλήρωσιν, ὡς τοῦτο συμβαίνει ἐν ψηφίσμασιν, ἔνθα τυπικαὶ φράσεις γνωσταὶ ἀλλαχόθεν ἔρχονται εἰς ἐπικουρίαν, ἐδῶ δὲ ἔχομεν ἐπίγραμμα ἔμμετρον βεβαίως, καὶ πιθανώτατα ἡρῳελεγεῖον, ὡς οἱ στίχοι 6ος καὶ δος ὑποσημαίνουσιν· ἐν ᾧ φυσικῷ τῷ λόγῳ πολλὴ ἡ τῶν φράσεων ἐλευθερία. Ἀλλὰ τοῦτο τοὐλάχιστον βλέπομεν, ὅτι εἶναι οἱ στίχοι γεγραμμένοι εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν παρά τινος σωθέντος ἐκ νόσου ἢ ἄλλου κακοῦ, διότι ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ ἐν γένει ἦτο καὶ ἐκαλεῖτο σωτὴρ τῶν ἀνθρώπων, καθὼς πλεῖστα τοῦτο ἐκ βιβλίων καὶ ἐπιγραφῶν χωρία μαρτυροῦσι. Τὸ σωθὲς (ἐν ς. 3) εἶναι ἀντὶ σωθεὶς καὶ τὸ δίδο (ἐν ς. 4) ἀντὶ δίδου.

6.

Ἡ βουλ(ὴ
Σωσικλῆν Ἡσιόδου Σφή(ττιον
ἰαθέντα Ἀσκληπιῶι καὶ Ὑ(γιείαι
προστάξαντος τοῦ (θεοῦ.

Ἔχει τὰ ἀνωτέρω γράμμασι τῶν Ῥωμ. χρόνων σφέλας χαμη-

λὸν καὶ ἐπίμηκες, σχήματος παραλληλογράμμου, ὅλως ἀκόσμητον, λίθου Πεντελησίου, μήκους τὰ νῦν 0,40, (ἐπειδὴ πρὸς τὰ δεξιὰ τῷ ὁρῶντι εἶναι κεκολοβωμένος ὁ λίθος), ὕψους δὲ 0,12 καὶ βάθους ἢ πάχους 0,23. Ἐπὶ δὲ τῆς ὁριζοντείου ἐπιφανείας πρὸς τῷ ἄκρῳ τῷ ἐπ' ἀριστερὰ ὑπάρχουσι λείψανα ἐκτύπων δύο ποδῶν ἀνθρωπίνων γυμνῶν (οἱ δάκτυλοι δηλ. καὶ τὸ μέρος τοῦ κτενὸς μέχρι σχεδὸν τῶν σφυρῶν) τοῦ ἑνὸς ὄντος ἀριστεροῦ καὶ τοῦ ἄλλου δεξιοῦ, παρακειμένων δὲ ἀλλήλοις πλησιέστατα καὶ κατὰ νῶτον πολὺ παράξενα, δηλ. οὕτως ὥστε ὁ μικρὸς δάκτυλος τοῦ ἑνὸς νὰ ἀντικρύζῃ εἰς τὸν μικρὸν δάκτυλον τοῦ ἄλλου. Καὶ σημειωτέον, ὅτι οἱ πόδες, εἰ καὶ ἐλλιπεῖς τὰ νῦν τὴν πτέρναν, εἶναι ὅμως προφανῶς προσκεκολλημένοι μὲ ὅλον των τὸ πέλμα ὁριζοντείως ἐπὶ τοῦ συμφυοῦς σφέλαος, ὥστε νὰ μὴ δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ εἷς ποὺς ἦτο ποτὲ τεθειμένος μὲ τὴν κνήμην ἐπαλλὰξ ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ αἰωρούμενος ὡς ἐν ἀναπαύσει. Ἔτι ῥητέον, ὅτι ὑπολείπεται εἰς τὸ κέντρον ἑκατέρου τῶν ποδῶν σιδήριόν τι ἐκεῖ ὅπου πρὸς τὰ ὀπίσω ἀπεθραύσθη ποτὲ ὁ λίθος καὶ τὸ βάθος ἤτοι πάχος τοῦ σφαλέος εἶναι ἠλαττωμένον. Ὁ δὲ ἀριστερὸς πούς, ὅστις εἶναι ὁ ἀκρότατος, ἔχει ἐπὶ τοῦ κτενὸς τοιαύτην τινὰ λάξευσιν, ὥστε νὰ γίνεται πρόδηλον, ὅτι ἔλειψεν ἐκεῖθεν τεμάχιον λίθου πρόσθετον. Ἐκ πάντων τούτων ἡ κατανόησις τοῦ μνημείου τούτου δυσχεραίνεται οὐ μετρίως. Ἂν ἐπὶ τοῦ σφέλαος ἦτο ποτὲ ἀνδριαντίσκος τοῦ ἰαθέντος, διὰ τί νὰ τεθῇ τόσον ἐπὶ τοῦ πρὸς ἀριστερὰ ἄκρου, ὅπου νῦν οἱ πόδες, καὶ διὰ τί οἱ πόδες οὗτοι νὰ κατασκευασθῶσιν οὕτω παρὰ φύσιν; Ἀλλὰ ληπτέον καί τι ἄλλο ὑπ' ὄψιν. Πρὸς δεξιὰ τοῦ ζεύγους τῶν ποδῶν εἰς ἀπόστασιν μιᾶς περίπου σπιθαμῆς, ἐκεῖ ὅπου ἄρχεται ἡ ἀπόθραυσις τοῦ λίθου, φαίνεται μικρά τις ἐπὶ τῆς ὁριζοντείου ἐπιφανείας ἐξοχὴ ὥσπερ χεῖλος παρακολουθοῦσα τὴν γραμμὴν τῆς θραύσεως, καὶ νομίζω ἐγώ, ὅτι τοῦτο τὸ σχεδὸν ἀφανὲς χεῖλος εἶναι λείψανον ἑτέρου ζεύγους ποδῶν ἐκεῖ ποτε ὑπάρχοντος καὶ ἐκλιπόντος, ἴσως δὲ καὶ ὁμοίου κατὰ τὴν ἀλλόκοτον θέσιν τοῦ ἀριστεροῦ καὶ τοῦ δεξιοῦ. Κλίνω δὲ νὰ πιστεύσω, ὅτι πόδες μόνον ἐπὶ τοῦ σφέλαος τούτου καὶ ὄχι ὁλόκληρον σῶμα ἢ

σώματα ἀνθρώπου ἀρχῆθεν ἐτέθησαν ὡς ἀναθήματα. Διὰ τί δὲ ἡ βουλὴ ἀνέθηκε τὸν Σωσικλῆν ἰαθέντα καὶ ὄχι αὐτὸς ἑαυτόν; ἴσως διότι ἦτο πολλοῦ ἄξιος τῇ πόλει, πένης δέ. Δύναται δέ τις βλέπων πρὸς δεξιὰ τὸν λίθον κολοβόν, νὰ ὑποπτεύσῃ μὴ τυχὸν μετὰ τὸ *Σφήττιον* ἠκολούθει ποτὲ καί τις αἰτιατικὴ *τοὺς πόδας*. Ἀλλ' ἐγὼ δὲν κλίνω εἰς τοῦτο. Πάντως δὲ τὸ μνημεῖον τοῦτο εἶναι ἄξιον μελέτης.

7.

Ἀσκληπιῶι' καὶ Ὑγείαι'
Δημήτριος' Ἀντιόχου'
Σφήττιος'
ζακορεύσας τὸ ἔδα-
φος τοῦ προπυλαίου
στρώσας ἀνέθηκεν'

ἐπιμελητεύοντος'
Κωπωνίου Μαξίμου,
ζακορεύοντος.......
τοῦ Διο.......
νέως.

Ταῦτα ἐπὶ ἀκεφάλου Ἑρμοῦ τῆς τετραγώνου ἐργασίας, λίθου Ὑμηττίου, εὑρεθέντος πρὸς νότον τῆς σειρᾶς τῶν πωρίνων ἀψίδων. Γράμματα τῶν Ῥωμ. χρόνων τῶν μ. Χρ. ἔχοντα εἰς ἑπτὰ θέσεις καὶ σημεῖα στίξεως ἐν εἴδει κεραίας κεκλιμένης ὡς τὰ ἀπέδωκα ἀνωτέρω. Δὲν εἶναι δὲ ὅλως ἀνέκδοτος ἡ παροῦσα ἐπιγραφή. Τὸ πλεῖστον αὐτῆς ἐδημοσίευσεν ὁ Köhler ἐν Mittheil. d. deutsch. arch. Instit. ϐ'. ἔτους, σελ. 253, ἐν σημ. καὶ παρέπεμψεν εἰς ἄλλην ἐπιγραφήν, προεκδοθεῖσαν ὑπὸ Δ. Φιλίου ἐν Ἀθηναίου τόμ. έ. σελ. 319, ὅπου ὁ αὐτὸς Δημήτριος Ἀντιόχου Σφήττιος, εἰ καὶ ὄχι ἐντελῶς, ἀναγινώσκεται, ὡς καὶ ἄλλα τινὰ κατασκευάσας ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ.

Ἐπιμελητεύων δὲ Κωπώνιος Μάξιμος ἀναφέρεται ἐν μιᾷ τῶν ὑπ' ἐμοῦ ἐκδοθεισῶν ἐπιγραφῶν (Ἀθηναίου τόμ. 5, σελ. 324), ἔνθα λέγεται σύγχρονος τοῦ ἄρχοντος Στρατολάου, ὅστις πότε

ἦρξεν, ἄγνωστον· ὥστε τό γε νῦν ἂς ἀρκεσθῶμεν μανθάνοντες καὶ ἐκ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς, ὅτι πολλαὶ κατὰ καιροὺς ἐγένοντο ἐπισκευαὶ τοῦ Ἀσκληπιείου, ὡς ἐμφαίνουσι καὶ τὰ πολλὰ ὑπολειπόμενα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, διαφόρου ὄντα ῥυθμοῦ καὶ ἐργασίας.

8.

Ηόρ)ος
κ)ρένες.

Ὁ κολοβὸς οὗτος ὅρος κρήνης (τοῦ Ἀσκληπιείου πιθανώτατα,) εἶναι ὁ δεύτερος μετὰ τὸν πρῶτον ἐκεῖνον τὸν δημοσιευθέντα ἐν Ἀθηναίου τόμ. 5, σελ. 331. Εὑρέθη δὲ τῇ 6 Ἰουλίου 1876, ὄχι δὲ κατὰ γῆς στερεῶς ἱδρυμένος που, ἀλλὰ εἰς τὰ χώματα καὶ τὰ ἄσημα τειχία ἐγκεχωσμένος, δι' ὃ καὶ ἐλησμονήθη ὑπ' ἐμοῦ τότε.

9.

Ὅρος
Μουσῶν
κήπου.

Καὶ οὗτος ὁ ὅρος (ὢν λίθου Ὑμηττίου, ὕψους 0,26, πλάτους 0,32, πάχους 0,18) εἰς τὰ χώματα καὶ τὰ τειχία διερριμμένος εὑρέθη, ὄχι στερεῶς που ἱδρυμένος. Εἶναι δὲ λίαν περίεργος, ὡς ἐν τῷ Σερπεντζὲ εὑρεθείς, ἐνῷ ἄλλος ὅμοιος, τὰς αὐτὰς λέξεις ἔχων, ἀνεσκάφη πρὸ εἴκοσι ἐτῶν ἐν τῇ καταβολῇ τῶν θεμελίων τῆς οἰκίας τοῦ Π. Γιαννοπούλου, τῆς κειμένης παρὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς πλατείας τοῦ συντάγματος, δηλ. ὑπὲρ τὰ 1500 βήματα μακρὰν τοῦ Σερπεντζέ, καὶ ἐξεδόθη ὑπ' ἐμοῦ τότε δίς, πρῶτον ἐν τῷ Φιλοπάτριδι (φύλλῳ τῆς 10 Ἀπριλίου 1858) μικροῖς γράμμασι καὶ δεύτερον ἐν Ἐπιγραφαῖς Ἑλλην. κατὰ τὸ πλεῖστ. ἀνεκδ. φυλλάδ. Α'. 1860, ὑπ' ἀριθ. 36, πανομοιοτύπως. Ἰδέτω ὁ βουλόμενος τῶν ἀναγνωστῶν ὅσα τότε εἶπα, σχολιάζων τὸν λίθον. Οὐδὲν σήμερον ἄλλο νὰ προσθέσω κρίνω εὔλογον, εἰμὴ ὅτι, ἀφοῦ καὶ ἐπιτύμβιαι πολλαὶ ἐπιγραφαὶ τῶν Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων καὶ εἷς δὲ «ὅρος οἰκίας καὶ χωρίου ἀποτετιμημένων προικὶ κτλ.» εὑρέθησαν ἐν ταύτῃ τῇ ἀνασκαφῇ τοῦ Σερπεντζέ, ἐνῷ οὔτε νεκροταφεῖον οὔτε κατοικίας καὶ ἀγροὺς ἰδιωτῶν δύναταί

τις νὰ εἴπῃ ὅτι περιεῖχεν ὁ τόπος οὗτος ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, εὐλογώτατον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ νῦν ἀπασχολοῦντες ἡμᾶς μικροὶ λίθοι ἄλλοθέν ποθεν εἰς τὸν τόπον τοῦτον μετεκομίσθησαν ἐν πάνυ ἀρχαίοις χρόνοις, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν συμβάλλονται εἰς διευκρίνησιν τῆς 'Αθηνῶν τοπογραφίας, μαρτυροῦσι δὲ μόνον τὰς μεγάλας ἀνατροπάς, ἃς ἡ πόλις ἔπαθε κατὰ τὸν ζοφερὸν μεσαιῶνα.

10.

Εὐκαρπᾶς
εὐχήν.

Ταῦτα ἐπὶ πλακιδίου λίθου Πεντελησίου, ὕψους 0,21, πλάτους 0,12, πάχους 0,07. Γράμματα τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Μεταξὺ τῶν ἐν ἀποστάσει δύο στίχων εἶναι ἀναγεγλυμμένος μηρὸς ἀνθρώπου δεξιός.

11.

Εὐτυχίδ(ης 'Ασκληπιῷ
καὶ Ὑγεία : εὐ.....

Πλὰξ τετράγωνος λίθου Πεντελησίου, τεθραυσμένη εἰς τεμάχια πλείονα καὶ κολοβὴ τὰ κάτω (ὕψους 0,22, πλάτους 0,17, πάχους 0,06,) ἔχει τὰ ἀνωτέρω γράμματα τῶν μ. Χρ. Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐπὶ τῆς κατωτάτω ἐξοχῆς, οἱονεὶ βάσεως, ἀνωτέρω δὲ ἔχει ἀνάγλυπτα τὰ ὀπίσθια ἀνθρώπου κατὰ πλάτος γυμνά, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τῆς ἰγνύος περίπου.

12.

Μαρίων Μαρ(ί-
ωνος Τύριος
θεοῖς.

Ταῦτα ἐπὶ τετραγώνου πλακιδίου λίθου Πεντελησίου, πλάτους καὶ μήκους 0,122, πάχους ἤτοι ὕψους 0,055.

13.

..;..
.....ν σε....

ειν̣οςτ...
..ένους ΠΛ...

'Επὶ ἱερείας Ἱππο(σθενίδος
τῆς Νικοκλέους (Πειραιέως
θυγατρός.

Ταῦτα ἐπὶ βάθρου τετραγωνικοῦ, λίθου Πεντελησίου, οὗ ὁ ἄνω κόσμος ἀρχιτεκτονικὸς εἶναι ὅλως κατεστραμμένος. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν μετὰ Χριστὸν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ὀνόματος τῆς ἱερείας καὶ τοῦ δημοτικοῦ τοῦ πατρός της ἔλαβα ἐκ μιᾶς ἄλλης πληρεστέρας ἐπιγραφῆς, ἐφ' ἧς ἡ αὐτὴ γυνὴ βεβαίως εἶναι ἀναγεγραμμένη. 'Ιδὲ αὐτὴν ἐν τῷ τοῦ W. Vischer βιβλίῳ Epigraphische und arch. Beitraege aus Griechld. 1855, ὑπ' ἀρ. 64.

14.

Ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων τὸν δῆμον τὸν
Ῥωμαίων εὐεργεσίας ἕνεκεν.

Πλὰξ μεγάλη καὶ παχεῖα σχήματος παραλληλογράμμου καὶ λίθου Ὑμηττίου, μήκους 1,53, πλάτους ἤτοι βάθους 0,78, ὕψους ἤτοι πάχους 0,26 ἔχει κατὰ τὴν κυρίαν πρόσοψίν της τὴν τοῦ πάχους τὰ ἀνωτέρω γράμματα ἱκανῶς εὐμεγέθη. Φαίνεται δὲ ἐκ τῆς λαξεύσεως τῆς πλαγίας πλευρᾶς τῆς πρὸς τ' ἀριστερὰ τῷ ὁρῶντι, ὅτι προσεκολλᾶτό ποτε ἐκεῖ ἄλλος ἔτι λίθος, ἴσως ἰσομεγέθης. Ἄνω ἐπὶ τῆς ὁριζοντείου ἐπιφανείας εἶναι δύο κοιλώματα μεῖζον καὶ ἔλαττον, ἀνωμάλου σχήματος, ἐν οἷς θὰ εἰσεχώρει ποτὲ τὸ σφέλας τῆς συστάδος τῶν δήμων τοῦ μὲν στεφανουμένου, τοῦ δὲ στεφανοῦντος. Ὁ λίθος οὗτος ἐξήχθη ἐκ μιᾶς τῶν διαλυθεισῶν ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας ἀντηρίδων τῶν πρὸς τῇ σειρᾷ τῶν πωρίνων ἀψίδων.

Καὶ αὗται μὲν αἱ ἐπιγραφαὶ τοιαῦται· πρὸ ἑνὸς δὲ περίπου μηνὸς ἡ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία θέλουσα νὰ ἀποτελειώσῃ τὴν ἐν ἔτει 1862 ἀτελείωτον κατά τινα μέρη μείνασαν ἀνασκαφὴν καὶ ἀνακάθαρσιν τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, διέλυσε πρὸς ἄλλοις τισὶ κακοκτίστοις τειχίοις τῶν ὑστάτων χρό-

νων ἰδίως τὸν α^{ον} ὀπίσω τοῦ προσκηνίου παράλληλον τοῖχον (*), ἔτι δὲ τὰς γνωστὰς ἐκείνας βαθροειδεῖς συστάδας ὀγκωδῶν μαρμάρων, αἱ ὁποῖαι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς παρόδοις τοῦ θεάτρου τόσον ἀτόπως οὖσαι προσῳκοδομημέναι ἐπεκάλυπτον τὸν ὀπίσω καλὸν πώρινον τοῖχον (**). Τινὰ τῶν μαρμάρων τῶν συστάδων τούτων ἦσαν γεῖσα μεγάλων οἰκοδομῶν, ἄλλα ἦσαν βάθρα, καὶ τέσσαρα ἐκ τούτων τῶν τελευταίων ἀφοῦ ἀπεσπάσθησαν τῶν θέσεών των ἐφάνησαν ἔχοντα, καθὼς εἰκάζετο, ἐπιγραφὰς κατὰ τὰς ἔσω

(*) Εἶναι οὗτος ὁ ἐν τῷ ἰχνογραφήματι τοῦ θεάτρου, τῷ ἐκδοθέντι ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. β'. περ. πίν. Μ, ἔχων ἐπάνω του τὰ στοιχεῖα Χ, Ψ, Φ.

(**) Ἐν τῷ εἰρημένῳ ἰχνογραφήματι εἶναι ἐπισεσημασμέναι αἱ ἐν ταῖς παρόδοις βαθροειδεῖς συστάδες, αἱ μὲν διὰ γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου, αἱ δὲ δι' ἀριθμῶν, καὶ ἐν μὲν τῇ δυτικῇ διὰ τῶν μ, ν, ξ, ο, π, ἐν δὲ τῇ ἀνατολικῇ διὰ τῶν 35, 36, 41, 40, 38, 39. Ταῦτα πάντα τὰ κτίσματα, πλὴν τοῦ ὑπ' ἀρ. 38, 39, (περὶ οὗ ὡς ἀναγνωρισθέντος ἐπιεικῶς παλαιοῦ εἴπομεν τὰ δέοντα ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τοῦ Ἀθηναίου σελ. 277), προσέτι δὲ καὶ ἄλλαδύο τρία, τὰ δυτικώτατα τῆς δυτικῆς παρόδου, τὰ ὁποῖα ἐν τῷ ἰχνογραφήματι δὲν ἐσημειώθησαν, (διότι δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀνασκαφῇ τῷ 1862 ὁ τόπος ἐκεῖνος,) ταῦτα, λέγω, τὰ κτίσματα διαλυθέντα πρὸ ὀλίγου ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας, ὡς τὸ ἤξιζαν, δὲν ὑπάρχουσι πλέον κατὰ χώραν. Ὁ δὲ τῆς δυτικῆς παρόδου τοῖχος γυμνωθεὶς αὐτῶν ἔδειξε μίαν πλίνθον τοῦ κατωτάτου δόμου τῶν πωρίνων λίθων, ἔχουσαν ἐγκεχαραγμένα δύο μεγάλα γράμματα σχήματος τῶν καλῶν χρόνων Ο Ω ἐν ἀποστάσει δὲ ἀπ' ἀλλήλων ἱκανῇ. Καὶ ἄλλως δὲ ἡ τεκτονικὴ μορφὴ τοῦ κατωτάτου τούτου δόμου ἐπὶ ἱκανῶν μέτρων ἔκτασιν ἔχει καί τι ἄξιον μελέτης παρὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων, διότι δύναται, νομίζω, ἐξ αὐτῆς νὰ ἐξαχθῇ ἡ ποτὲ ἀνισότης τοῦ δαπέδου τῶν παρόδων, ἤτοι ἡ χαμήλωσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ὀρχήστραν κατὰ τρεῖς, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, καταβαθμοὺς μακρούς. — Δύο δὲ συστάδας καὶ δὴ τὰς ἐξ ὀγκωδεστάτων μαρμάρων συγκειμένας, τὴν μὲν ἐν τῇ δυτικῇ παρόδῳ ἐπισεσημασμένην τῷ γράμματι κ, τὴν δὲ ἐν τῇ ἀνατολικῇ τῷ ἀρ. 98, δὲν ἐθίξαμεν, ἀλλ' ἀφήσαμεν κατὰ χώραν, τὸ μὲν διότι δὲν ἐπεπρόσθουν αὐταὶ εἰς ἀρχαῖόν τινα τοῖχον, τὸ δὲ ἵνα ὑπάρχῃ καὶ εἰς τοὺς μεθ' ἡμᾶς δεῖγμα τῶν κτισμάτων τούτων, καθ' ὅσον μάλιστα καὶ οἱ λίθοι αὐτῶν, ὡς ἐκ τοῦ σχήματός των, δὲν ἐφαίνοντο ἐγκρύπτοντες ἐπιγραφάς.

μὴ φαινομένας τέως ἐπιφανείας των. Ταύτας ἐκδίδομεν ἐφεξῆς·

1.

Ἐτεοκλῆς Χρεμωνίδου
Αἰθαλίδης.

Τὸ μάρμαρον τὸ ἔχον τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην εἶναι ἐκ τῶν τῆς ἀνατολικῆς παρόδου. Ὂν δὲ Πεντελήσιον καὶ σχήματος ἐπιμήκους τετραγωνικοῦ ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν πρὸς τὰ δεξιὰ μᾶλλον τῷ ὁρῶντι γράμμασι τῶν Μακεδονικῶν χρόνων καὶ φαίνεται ἐκ τῆς ἐπ' ἀριστερὰ ἐργασίας τοῦ ἁρμοῦ ὅτι πάλαι ποτὲ ἐπεκολλᾶτο ἐκεῖ ἄλλο ἰσομέγεθες ἴσως μάρμαρον. Ἡ ἐπὶ δεξιὰ δὲ πλευρὰ ἔχει κατὰ τὴν γωνίαν εἰργασμένην ταινίαν ἐν εἰσοχῇ. Ἔτι δὲ τοῦ λίθου ἄνωθεν εἶναι ἀποκεκομμένον ἱκανὸν μέρος, καὶ κάτω δὲ τὸ ποτὲ ἐξέχον κυμάτιον εἶναι ἀποκεκρουσμένον ἐπίτηδες, ὥστε τὰ νῦν τὸ βάθρον τοῦτο ὕψος ἔχει 0,36, πλάτος 0,98, βάθος ἢ πάχος 0,60.

Ὅτι ὁ ἐπὶ τοῦ βάθρου τούτου ποτὲ ἱστάμενος ἀνδριὰς ἦτο ἢ υἱὸς ἢ πατὴρ τοῦ Χρεμωνίδου υἱοῦ τοῦ Ἐτεοκλέους Αἰθαλίδου τὸν δῆμον, ὅστις εἶπε τὸ ἀξιόλογον ἐκεῖνο ψήφισμα τὸ τυπωθὲν πρῶτον ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. ά. περ. ἀρ. 1 καὶ ὕστερον ἐν Antiq. Hellén. τοῦ Ῥαγκαβῆ ὑπ' ἀριθ. 453 τοῦ Β'. τόμου καὶ τελευταῖον ἐν C. I. A. II, 1, ἀρ. 332, δὲν εἶναι ἀμφιβολία. Τὸ δὲ ψήφισμα ἐκεῖνο εἰς τὰ τοῦ καλουμένου Χρεμωνιδείου πολέμου ἀναφερόμενον καὶ ἐπὶ ἄρχοντος Πειθιδήμου γραφέν, τίθεται ὑπὸ τοῦ Ῥαγκαβῆ, ᾧ συνευδοκεῖ καὶ ὁ Köhler ὁ ἐκδότης τοῦ C. I. A., εἰς ἓν τῶν ἐτῶν τῶν μεταξὺ 271 καὶ 265 πρὸ Χρ. Τούτων τῶν χρόνων λοιπὸν δὲν ἀπέχει πολὺ τὸ παρὸν βάθρον, ἀλλ' ἢ ὀλίγῳ πρότερον ἢ ὀλίγῳ ὕστερον εἶναι.

2.

Ἀστύνομος Λυσιάδου
ἐξ Οἴου.

Τὸ βάθρον τὸ ἔχον τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, ὡς καὶ δύο ἕτερα βάθρα τὰ ἔχοντα τὰς ἑξῆς δύο ἐπιγραφάς, ἐξήχθησαν ἐκ τῶν τῆς

δυτικῆς παρόδου μαρμαρίνων συστάδων. Εἶναι δὲ τοῦτο λίθου Πεντελησίου, τετράγωνον, ὕψους 0,38, πλάτους 0,64, πάχους ἢ βάθους 0,44. Ἔπαθε δέ τινα ἀρχαιόθεν κολόβωσιν, ὅτε, διὰ νὰ εὐαρμοστήσῃ ἴσως κάλλιον εἰς τὰς ἀλλοκότους ἐκείνας συστάδας, οἱ τέκτονες ἀπέκοψαν αὐτοῦ εὐθυγράμμως μέρος τοῦ πλάτους του πρὸς τὰ δεξιὰ τῷ ὁρῶντι καὶ οὕτω ἡμισεύθη τὸ τελευταῖον γράμμα τοῦ ά. στίχου, τὸ Υ. Τοιαύτας ἀποκοπὰς ἔκαμαν οἱ τέκτονες τῶν δυστυχῶν ἐκείνων χρόνων καὶ εἰς ἄλλα τῶν συστάδων μάρμαρα οὐκ ὀλίγας. Εἶναι δ' ἔτι τοῦτο τὸ βάθρον καὶ κοῖλον μέχρι τινὸς ὑποκάτωθεν· ἀλλ' αὐτη ἡ κοίλανσις ἐποιήθη, φαίνεται, ἀρχῆθεν καὶ ὄχι ἐπὶ τῆς δευτέρας τοῦ λίθου χρήσεως· διότι παρετηρήθησαν καὶ ἄλλαι τοιαῦται κοιλάνσεις εἰς τὰ βάθρα τὰ Ἀθήνησιν. Οὕτω λ. χ. εἰς τὸ τραπεζοειδὲς ἢ κιβωτοειδὲς μνῆμα τῆς Ἱππαρέτης Ἀλκιβιάδου Σκαμβωνίδου τὸ ἔξω τοῦ Διπύλου. Εὐθὺς δὲ καὶ τὸ τὴν ἑξῆς κατὰ πάντα ὁμοίαν ἐπιγραφὴν ἔχον βάθρον εἶναι ὑπόκοιλον καὶ τόσον ὁμοίαν ἔχει τὴν κοίλανσιν κατά τε τὸ βάθος καὶ τὸ εἶδος τῆς λαξεύσεως καὶ τόσον ἀκριβῶς τὰς δύο διαστάσεις ἔχει τὰς αὐτὰς (μόνον ὅτι ἐκεῖνο εἶναι ἐπιμηκέστερον ἤτοι πλατύτερον κατὰ τὴν ἐγγράμματον ἐπιφάνειαν), ὥστε ὑπόνοια μοὶ ἦλθε, μήπως ἑνὸς μνημείου μέρη εἶναι οἱ δύο λίθοι, ἔχοντες δι' οἱονδήποτέ τινα λόγον διπλῆν ἴσως καὶ τριπλῆν τὴν ἐπιγραφήν. Εἰς ταύτην τὴν ὑπόνοιαν κατήντησα βλέπων καὶ δύο ἐξοχὰς ἀπολελαξευμένας ἐπίτηδες ἐπὶ τῶν δύο τούτων βάθρων, τὴν μὲν ἐπὶ μιᾶς τῶν πλαγίων πλευρῶν τοῦ ἐλάσσονος, τὴν δὲ ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ μείζονος βάθρου, καὶ δὴ οὕτω πως πεποιημένας, ὥστε νὰ ἀντιστοιχῶσιν ἀλλήλαις. Ἀλλὰ ταῦτα ἅπερ λέγω, αἰσθάνομαι ὅτι ὑποσκότεινα ἀποβαίνουσι μὴ συνοδευόμενα καὶ ὑπὸ ἀπεικονίσεως τῶν λίθων. Ὅθεν παύω τὸν λόγον τοῦτον καὶ συνιστῶ τὴν μελέτην τῶν δύο λίθων εἰς ἀρχιτεκτονικώτερον ἐμοῦ ἄνδρα, ἵνα αὐτὸς εἴπῃ τὴν τελευταίαν περὶ αὐτῶν λέξιν. Λέγω δὲ τὰ ἀναγκαιότατα περὶ τοῦ ἐπιγεγραμμένου ἀνδρός. Εἶναι οὗτος πιθανῶς ὁ αὐτὸς τῷ Ἀστυνόμῳ ἐξ Οἴου, ὅστις ἀναγινώσκεται ἐπὶ μιᾶς περιεργοτάτης ἐπιγραφῆς τυπωθείσης ἐν τοῖς Antiq. Hellén. τοῦ Ῥαγκαβῆ, τόμ.

Β'. σελ. 572 κ. ἑξ. (*) Σχῆμα γραμμάτων τοῦ ἡμετέρου λίθου τὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων, ὑποθέτω δέ, ὅτι καὶ τοῦ παρὰ Ῥαγκαβῇ θὰ εἶναι τὸ αὐτό.

3.

Ἀστύνομος
Λυσιάδου ἐξ Οἴου.

Αὕτη ἡ ἐπιγραφή, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, διαφέρει τῆς ἀνωτέρω μόνον κατὰ τὴν διάθεσιν τῶν τεσσάρων ἐξ ὧν σύγκειται λέξεων. Τὰ δὲ γράμματα εἶναι ὀλίγῳ ἀμελέστερον κεχαραγμένα καί πως πλατύνονται εἰς τὰ ἄκρα τῶν κεραιῶν οὕτω, ὥστε νὰ φαίνωνταί τινες τούτων ὅτι ἔχουσι καὶ ἀκρέμονας ἤτοι apices, ὅπερ εἶναι γνώρισμα μᾶλλον τῶν Ῥωμ. χρόνων, ἀλλ' ὅμως δὲν ἔχουσι, καὶ ἐν γένει ὁμοιάζουσι τὰ τῆς προτέρας ἐπιγραφῆς. Ὁ λίθος εἶναι Πεντελήσιος ἔχων σχῆμα βάθρου, κολοβὸς δὲ πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῷ ὁρῶντι, καὶ νῦν εἰς δύο τεθραυσμένος τεμάχια συναρμοζόμενα ἀκριβῶς ἀλλήλοις, εἶναι καὶ ὑπόκοιλος, ὡς εἶπα. Ὕψος 0,38, πλάτος 1,23, πάχος ἢ βάθος 0,76. Ὁ πατὴρ τοῦ Ἀστυνόμου τούτου ὁ Λυσιάδης εἰκάζω ὅτι εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ Λυσιάδῃ, ὃν θὰ ἴδῃ παρεμπρὸς ὁ ἀναγνώστης ἐν ἑτέρᾳ ἐπιγραφῇ ὡς ἄρχοντα ἐνιαύσιον μνημονευόμενον. Τὸ δὲ περιεργότατον ὃ ἔχομεν νὰ εἴπωμεν περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀστυνόμου εἶναι, ὅτι ἡ ἀρχὴ τοὐλάχιστον τοῦ ὀνόματός του, ΑΣΤΥ, ἐσώθη καὶ ἐπὶ τρίτου ἄλλου μεγάλου λίθου, Ὑμηττίου δὲ τούτου καὶ σχῆμα ἔχοντος πλακὸς παχείας τετραγώνου, ὅστις λίθος πρὸ 15 ἐτῶν ἀνασκαφεὶς ἐν τῇ αὐτῇ δυτικῇ τοῦ θεάτρου παρόδῳ κεῖται ἔκτοτε αὐτόθι. Τὰ 4 γράμματά του εἶναι ἐπιμελέστατα κεχαραγμένα ἐπὶ μιᾶς τῶν στενῶν ἐπιφανειῶν τῆς νῦν πλακός, ἴσως δὲ ὄχι τοιαύτης ἐξ ἀρχῆς οὔσης, διότι ὁ λίθος ἔπαθε, φαίνεται, τὸ πάλαι μεταβολήν, ὡς τοῦτο δεικνύει ἓν διαγώνιον μέγα σκάμμα κατὰ τὴν ἑτέραν τῶν

(*) Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι μακρά, εἰς δύο ἀριθμοὺς περιειλημμένη, τὸν 881 καὶ τὸν 882 τῆς Συλλογῆς. Ἀναφέρονται ἐν αὐτῇ ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἀποφυγόντες τινάς, ἐν δίκαις ἴσως, καὶ ἀναθέντες ὕστερον ἀναθήματα εἴς τινα θεότητα.

πλατειῶν του ἐπιφανειῶν, καθ' ἣν μεταβολὴν ἀπεκόπησαν τὰ ἄλλα 5 τοῦ ὀνόματος γράμματα.

4.

Φάνης Δεινίου Χῖος.

Τὴν μονόστιχον ταύτην ἐπιγραφὴν ἔχει βάθρον λίθου Ὑμηττίου, οὗ μόνον τὸ κάτω μέρος τῆς κυρίας προσόψεως εἶναι κεκοσμημένον μὲ κυμάτιον, ἡ δὲ ἐπὶ δεξιὰ πλευρὰ εἶναι οὕτω λελαξευμένη, ὡς νὰ προσεκολλᾶτό ποτε εἰς ἄλλον λίθον. Ὕψος 0,41, πλάτος 0,90, πάχος 0,42. Περὶ τοῦ ἀναγεγραμμένου ἀνδρὸς οὐδὲν ἔχω νὰ εἴπω, πλὴν ὅτι θὰ ἔζησε κατὰ τοὺς τελευταίους Μακεδονικοὺς χρόνους, ὡς τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἐμφαίνει.

Καὶ αὗται μὲν αἱ ἐπιγραφαὶ εὑρέθησαν ἐν ταῖς συστάσιν ἐνῳκοδομημέναι, ἡ δὲ ἑξῆς εὑρέθη μὲν καὶ αὐτὴ ἐν τῇ δυτικῇ παρόδῳ, ἀλλὰ πλησιέστατα εἰς τὸ προσκήνιον καὶ εἰς βάθος ἑνὸς περίπου μέτρου ἐν τῇ γῇ, ὅπου τὸ ἔχον αὐτὴν μάρμαρον ἀπετέλει μίαν τῶν πλευρῶν μικρᾶς τετραγώνου δεξαμενῆς, ἣν διελύσαμεν.

5.

Ἐπὶ Λυσιάδου ἄρχοντος οἵδε ἱεροποίησαν
Ῥωμαῖα
Χρύσιππος ἐξ Οἴου Σμικυθίων Ἀναγυράσιος
Πτολεμαῖα

Ἀ)σκληπιόδοτος Πειραιε-	Ἀντίπατρος Πειραιεύς
Ν)ικογένης Φιλαΐδης	Θ η ρ ύ λ ο ς Πιθεύς
Ἀνθε)στήριος ἐγ Μυῤῥιν-	Σπόριος Ῥωμαῖος
Ἀ)ναξαγόρας Ἀλεξανδ-	Ἑρμῶναξ Ἕρμειος
Π)αυσίλυπος Πειραιεύς	Ἀρχικλῆς Λακιάδης
......ος Πειραιεύς	Λυκίσκος ἐξ Οἴου
Ἀ)πελλῆς Σουνιεύς	Πύριχος Ἀραφήνιος
Ἀ)ρ(χ)έ(βι;)ος Πειραιεύς	Φιλήμων Εἰρεσίδης
Ἀ)νδρέας Παλληνεύς	Μενέλαος Πειραιεύς
Ἄρεστος Μαραθώνιος	Κ(ρ)ά τ ε ρ μ ο ς Ῥαμνούσιος
Νικόμαχος Περιθοίδη-	Λεόντιχος Ἀχαρνεύς
Ἀσκληπιόδωρος Σουνι-	Ἀλέξανδρος Ὀτρυνεύς
Φιλιππίδης Φλυεύς	Βάκχιος Ἀθμονεύς
....δωρος Φρεάῤῥιος	Βασιλείδης Πειραιεύς

Φ)είδιππος Φλυεύς
Τ)ιμησίθεος Ἐρχιεύς
Λέ;ων Ἀζηνιεὺς
Γλα)υκίας Θετταλός
Πρ;ωτόλαος Συπαλήττ-
Δι)ονύσιος Κριωεύς
Παναίτιος Ῥόδιος
Δημόφιλος Πειραιεύς
Θ)ράσιππος Ἰκαριεύς
Ἴ)ων Ἀμφιτροπῆθεν
Ἄλεξις Μαραθώνιος
.. ω)ν Ἀζηνιεύς
Κ)ράτιππος Κηφισιεύ-
Ἀ)ρχέλαος Συπαλήττι-
Θεόδωρος Ῥαμνούσιος
Ἀ)ρίσταρχο[ς] Λευκονοεύς
Μ,έμνων Σαρδιανός
Κ)αλλικράτης Ἀγγελῆ(θεν
Λ)εύκιος

Ἀγιάδας Γαργήττιος
Σέλευκος Δεκελεεύς
Δέξανδρος Ἀναφλύστι-
Γόργος Σφήττιος
Μητρόδωρος Πειραιεύς
Μήδειος Πειραιεύς
Μένανδρος Πειραιεύς
Ποσειδώνιος Λαμπτρεύς
Ποσειδώνιος Πειραιεύς
Ἑστιαῖος Θημακεύς
Ἀρίσταρχος Ῥαμνούσιος
Ἀπολλόδωρος Πειραιεύ(ς
Ἀσκληπιάδης Πειρα(ιεύς
Λ........
....

Ἐπὶ στήλης τετραγωνικῆς λίθου Ὑμηττίου, ὅλως ἀκοσμήτου καὶ τὰ κάτω κολοβῆς, ὕψους 0,58, πλάτους 0,46, πάχους 0,23, ἀναγινώσκονται τ' ἀνωτέρω, ὄντα κεχαραγμένα ἀτελέστερον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἰδιοῤῥυθμότερον (ἰδίως τὸ α καὶ τὸ ε φαίνονται ἄντικρυς Λ, Ε, τὸ δὲ ϐ, τὸ ξ, τὸ ο, τὸ ρ, τὸ φ καὶ τὸ ω καταντῶσι λίαν παράξενα), ἀλλ' ἐν γένει ὁμοιάζουσι τὰ τοῦ γ'. πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος γράμματα. Καὶ ὅμως δυσκολεύομαι ἐγὼ πολὺ νὰ ἀναγάγω εἰς ἐκεῖνον τὸν αἰῶνα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, μάλιστα διὰ τὸν ἀγῶνα τὰ Ῥωμαῖα τὰ ἐν ϐ'. στίχῳ, τὰ ὁποῖα ἀπίθανον εἶναι νὰ ἐσυστήθησαν ἐν Ἑλλάδι τόσον πρώϊμα, εἰ καὶ ὁ Köhler ἐκδίδων ἐν Corp. Inscr. Attic. II, 1, ὑπ' ἀρ. 373, b ἓν ψήφισμα, ἐν ᾧ ὄχι μὲν τὰ Ῥωμαῖα, ἀλλὰ τὸ Λυσιάδου ἄρχοντος ἀγνώστου ἔτους ὄνομα (*) ἀναγινώσκεται, ὅπως καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ λίθῳ, ἐσημείωσεν ὅτι θεωρεῖ ἐκεῖνο τὸ ψήφισμα ὡς γενό-

(*) Ἄλλος Λυσιάδης ἄρχων ἐν Ἀθήναις ἐπώνυμος εἶναι ὁ τοῦ ἔτους 27 μ. Χρ. ἀναφερόμενος ἐν ψηφίσματι τυπωθέντι ἐν Ἀθηναίου τόμ. 5, σελ. 104.

μενον περὶ τὰ μέσα τοῦ τρίτου (πρὸ Χρ.) αἰῶνος ἢ ὀλίγῳ ὑστερώτερον. Εἰς ἡμᾶς φαίνεται, ὅτι καὶ ἐκεῖνο τὸ ψήφισμα καὶ αὕτη ἡ σημερινὴ ἀναγραφὴ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἄρχοντα Λυσιάδην ἔχουσιν, ἄρξαντα πιθανῶς κατὰ τοὺς τελευταίους Μακεδονικοὺς χρόνους, ὅτε καὶ πρῶτον ὁ ἀγὼν Ῥωμαῖα θὰ συνέστη ἐν Ἑλλάδι καὶ ἴσως πρὸ τῆς ἐν ἔτει 168 καταλύσεως τῆς Μακεδόνων βασιλείας καὶ πρὸ τῆς ἐν ἔτει 146 ἁλώσεως τῆς Κορίνθου. Καὶ τὰ ὀνόματα δὲ Σπόριος καὶ Λεύκιος, τὰ ἐν στίχῳ ζ'. καὶ λζ'., τοὺς πρώτους χρόνους τῆς τῶν Ῥωμαίων δραστηριωτέρας ἐμφανίσεως ἐν Ἑλλάδι ὑποσημαίνουσι, τὸ 196 περίπου πρ. Χρ. ἐν ᾧ ἔτει ὁ Φλαμινῖνος ἐκήρυξεν ἐν τοῖς Ἰσθμίοις τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους, ἔξω ἄν τις θελήσῃ νὰ ἀναδράμῃ ἔτι μέχρι τοῦ 228 πρ. Χρ. ὅτε μετὰ τὴν πρώτην ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καταπολέμησιν τῶν Ἰλλυριῶν οἱ Ἕλληνες εὐγνωμόνως καὶ φιλίως πρὸς τοὺς Ῥωμαίους διετέθησαν καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἔδωκαν αὐτοῖς πολιτείαν, οἱ δὲ Κορίνθιοι τὸ μετέχειν, τοῦ τῶν Ἰσθμίων ἀγῶνος. Ἴδε Ζωναρᾶν 8, 19 καὶ Πολύβ. 2, 12. Οὕτω, εἶναι ἀληθές, πλησιάζομεν εἰς τοὺς χρόνους οὓς παρεδέχθη διὰ τὸ ψήφισμά του ὁ Köhler, καὶ ἐγὼ δὲν ἐρίζω· ἀλλ' ἀφίνω εἰς ἄλλους τὴν ἀκριβεστέραν διάγνωσιν.

Ἔτι λέγω, ὅτι ὑποκάτω τοῦ λζ.' στίχου τῆς πρώτης σελίδος τῆς ἐπιγραφῆς, δηλονότι ὑπὸ τὸ ὄνομα Λεύκιος (τὸ μεῖναν ἄνευ τοῦ ἐθνικοῦ Ῥωμαῖος δι' οἱονδήποτε λόγον) ὑπολείπεται ἔτι τόπος ὀλίγος ἄγραφος ὡς ἑνὸς ἢ δύο στίχων, ἔπειτα εἶναι ἀποτεθραυσμένος ἀνωμάλως ὁ λίθος, ἐν δὲ τῇ β'. σελίδι ἡ ἀπόθραυσις ἄρχεται ἤδη ἀπὸ τοῦ λβ'. στίχου, καὶ οὕτω ἐκλείπουσι τὰ κάτω τῆς στήλης. Ἄπορον δὲ μοὶ εἶναι, διὰ τί τόσον πολλοὶ ἱεροποιοὶ εἶναι ἀναγεγραμμένοι καὶ διὰ τί ἐν αὐτοῖς ἀριθμοῦνται 14 Πειραιεῖς, ἐνῷ ἐκ τῶν ἄλλων δήμων ἢ ἀνὰ δύο ἢ εἷς μόνος. Τὸν δὲ ἐν ή. στίχῳ τῆς ά. σελίδος Ἀλεξανδ(ρέα) ἐκλαμβάνω ὡς τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξανδρείας πολίτην, ὄχι δημότην Ἀττικόν, ἀφοῦ καὶ ἄλλους βλέπομεν ξένους καταλελεγμένους, Θετταλόν, Ῥόδιον, Σαρδιανόν, Ῥωμαίους.

6.

.....
..ηρ...
...ελ/..
..'Ι)ουν. Εἰσιδω(ρο...
..'Ι)πποθων(τι...
....Τ.Κατ...
...στοκ...
..υν....
....

Καὶ αὕτη ἡ ἐπιγραφὴ εὑρέθη εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ὅπου καὶ ἡ προηγουμένη, ἦτο δὲ ἐνῳκοδομημένη ὡς μικρὸς λίθος εἰς τὴν δεξαμενήν. Καὶ δὲν ἠθέλομεν τὴν ἐκδώσει σήμερον, ὡς οὖσαν ἀσήμαντον ἀπέναντι τόσων ἄλλων σημαντικῶν, τῶν εἰς φῶς προελθουσῶν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους, καὶ περιμενουσῶν ἀκόμη τὴν ἔκδοσίν των, ἀλλὰ τὴν ἐκδίδομεν ὅμως, πρῶτον μὲν ἵνα πᾶσαι αἱ ἐν τοῖς παρόδοις τοῦ θεάτρου εὑρεθεῖσαι ἐπιγραφαὶ ἴδωσι διὰ μιᾶς τὸ φῶς, δεύτερον δὲ ἵνα φανῇ, ὅτι καὶ ἐν τοῖς μετὰ Χριστὸν χρόνοις τοῦ β'. ἴσως καὶ τοῦ γ'. αἰῶνος ἐγένοντο κατὰ τοὺς τόπους τούτους πολλαὶ καὶ διάφοροι μετακατασκευαί, ἐν αἷς ἀδιαφόρως διάφορα ἐνεπίγραφα τεμάχια λίθων ἐνετειχίζοντο· διότι εἶναι πρόδηλον, ὅτι τὸ τεμάχιον τοῦτο, ὃν λίθου Πεντελησίου καὶ πάντοθεν ἀνωμάλως ἀποτεθραυσμένον, ὕψους 0,17, πλάτους 0,12, πάχους 0,06, ἀνήκει εἰς ἀναγραφήν τινα ὀνομάτων κυρίων κατὰ φυλὰς ἴσως καὶ δήμους ἐκ τῶν μ. Χρ. χρόνων, καθ' ἃ ἐμφαίνει τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων καὶ αἱ ὁριζόντειοι κεραῖαι αἱ ὑπεράνωθεν τῆς συλλαβῆς ο υ ν καὶ τοῦ Τ.

Ἔτι τέλος ἐν τοῖς χώμασι τῆς δυτικῆς παρόδου εὑρέθη ἡ ἑξῆς τῶν παλαιῶν χριστιανικῶν χρόνων ἐπιτυμβία ἐπιγραφή·

7.

Α ☧ ω

Τύμβον ὃν εἰσ-
ορᾷς Ζωσιμιανῆς

ὦ ξέναι //
φίλε γον ///
σώφρων.

Ἡ στήλη ἡ ἔχουσα τὰ γράμματα ταῦτα εἶναι ἄμορφος, λίθου Ὑμηττίου, ὕψους 0,45, πλάτους 0,20, πάχους 0,10. Δὲν ἐνδιατρίβομεν εἰς τὴν ἀνορθογραφίαν καὶ τὴν κολόβωσιν τῶν τελευταίων της στίχων.

ΑΛΛΑΙ ΑΤΤΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ.

Νοτιοδυτικῶς τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν καὶ κατ' ἄλλα μέρη τῆς πόλεως εὑρέθησαν αἱ ἑξῆς ἐπιγραφαί, ἃς ἀπέκτησεν ἐξ ἀγορᾶς ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία.

1.

..μο̄...
Ἐ)πὶ Λάχη(τος ἄρχοντος...
...ο Ἁλαιεὺς...
ἔ)δοξεν (τ...
.τιμ;...
.....

Στήλης λίθου Πεντελησίου ἄνω γωνιαῖον μέρος, σῶζον καὶ ἀρχὴν ἀετωματίου, ἔχει τὰ ἀνωτέρω, τὰ ὁποῖα προφανῶς εἶναι ἀρχὴ ψηφίσματος. Ἡ γραφὴ δὲν εἶναι ἡ ἀκριβῶς στοιχηδόν. Ὁ α^{ος} στίχος εἶναι ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου, οἱ ἑπόμενοι δὲ ἐπὶ τοῦ κυρίου σώματος τῆς στήλης. Ὁ Λάχης ἦρξεν ἐν Ἀθήναις τῷ 400 πρὸ Χριστοῦ. Εἶναι δὲ, νομίζομεν, τὸ ψήφισμα τοῦτο τὸ πρῶτον ὃ ἐγνώσθη τῶν ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος τούτου. Ὕψος τοῦ τεμαχίου 0,19, πλάτος 0,12, πάχος 0,08.

2.

Ἐφ' Ἱππο)δάμαντο(ς ἄρχοντος..
....ης Γ...
...ἐ)γρ(αμμάτευεν..
......

Ἄνω μέρος στήλης λίθου Ὑμηττίου ἔχει τὴν ἀνωτέρω ἀρχὴν ψηφίσματος. Ὁ α^{ος} στίχος εἶναι ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου, οἱ ἄλλοι

δύο ἐπὶ τοῦ κυρίου σώματος τῆς στήλης. Ἡ γραφὴ ὄχι ἡ ἀκριβῶς στοιχηδόν. Ὁ Ἱπποδάμας ἦρξε τῷ 375 πρ. Χρ.

Ὕψος τοῦ τεμαχίου 0,14, πλάτος 0,10, πάχος 0,04.

3.

Θ ε) ο (ί.
Ἐπὶ......ἄρχ)οντος
...ν θεὸν ε...
...ον Ε...
....

Στήλης λίθου Πεντελησίου ἄνω μέρος, σῶζόν τι τοῦ γείσου, ἔχει τὰ ἀνωτέρω, κεχαραγμένα στοιχηδόν. Ὁ 6ος στίχος μετὰ τὰ ο ν τ ο ς δὲν εἶχεν ἐξ ἀρχῆς ἄλλα γράμματα. Ἴσως τὸ ψήφισμα τοῦτο ἦτο θιάσου τινὸς ἢ φυλῆς, ἢ δήμου. Ὕψος τοῦ τεμαχίου 0,11, πλάτος 0,08, πάχος 0,03.

4.

Ἐπὶ.....ἄρχοντος ἐπὶ) τῆς Ἐρεχθεΐδος δευ(τ-
έρας πρυτανείας, ἧι.....ο)ς Λύκου Ἀλωπεκῆθεν
ἐγραμμάτευεν, ...ῶνο)ς δεκάτει ὑστέραι
..ι τῆς πρυτανεί)ας ἐκκλησία· τῶν π-
ροέδρων ἐπεψήφιζεν ... Ἀ)μεινίου Ξυπεταιῶν καὶ συμπρόεδρο) ι·
.... εἶπε)ν· ἐπειδὴ ὁ δῆμο(ς
ὁ.....σύμμαχος ὤν; τοῦ δήμο)υ τοῦ Ἀθηνα(ίων
..τ)ὴν εὔνοια(ν...
.... Ἀθηναι .....
..καὶ επ......
..καὶ τι.......
..Δ.Θ.....
..υ..
....

Ἔχει τὰ ἀνωτέρω ἄνω μέρος στήλης λίθου Πεντελησίου, δεξιὸν τῷ ὁρῶντι, ὕψους 0,30, πλάτους 0,25, πάχους 0,09, κεκοσμημένον ἀναγλύπτως μὲ ὠὰ Λέσβια, εὑρεθὲν ἔν τινι οἰκίᾳ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν Παναγίας Βλασαροῦς ἐν Ἀθήναις.

Ἡ γραφὴ στοιχηδόν· θὰ εἶχε δ' ἕκαστος στίχος ὑπὲρ τὰ

35 γράμματα, ὡς ἐκ τοῦ γ'. μάλιστα στίχου φαίνεται, διότι καὶ τὸν ὀλιγογραμματώτατον μῆνα ἂν ἐκεῖ συμπληρωτικῶς θέσωμεν, τὸν Γαμηλιῶνα, χρειαζόμεθα 36 γράμματα.

Τὸ ο πρὸ τοῦ ς ἐν τῷ β' στίχῳ ἐπρόσθεσα ὁδηγηθεὶς ἐκ τοῦ ἐν C. I. A. II. 1, ἀρ. 252, b ψηφίσματος, ὅπου κεῖνται τά· ος Λύκου Ἀλωπεκῆθ(εν ἐγραμ..)· διότι πιθανὸν μ' ἐφάνη ὁ ἐκεῖ καὶ ὁ ἐδῶ ἄνθρωπος ὡς γραμματεὺς νὰ ἦτο εἷς καὶ ὁ αὐτός, ἀφοῦ καὶ ἄλλως τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τοῦ ἡμετέρου λίθου συμφωνεῖ μὲ τὸ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ ῥηθέντος ψηφίσματος εἰθισμένον, οἵτινες εἶναι οἱ τῶν φυλῶν Ἀντιγονίδος καὶ Δημητριάδος, δηλ. οἱ ἀπὸ τοῦ 307 πρὸ Χρ. καὶ ἑξῆς, εἰ καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ψηφίσματι συμπρόεδροι πλείονες δὲν ὀνομάζονται, ὡς ἐν ἐκείνῳ.

5.

.....
ἔδοξεν (τ. ι........................Φα-
ληρεὺς εἶ(πεν....
αι τῆς θεο(ῦ...
τῶν ἱερῶν...
ἀγαθεῖ τύ(χει δεδόχθαι τ.ι ......τὰ μὲν ἀγα-
θὰ δέχεσθ(αι τὰ γεγονότα ἐν τοῖς ἱεροῖς οἷς ἔθω..
ἐφ' ὑγ)ιείαι καὶ σωτηρίαι...
....

Φλοιὸς λεπτὸς στήλης λίθου λευκοῦ ὑπογλαυκίζοντος, ὕψους 0,078, πλάτους 0,068, πάχους 0,018, ἔχει τὰ ἀνωτέρω γράμμασι τῶν Μακεδονικῶν χρόνων στοιχηδὸν γεγραμμένοις.

6.

..ο...
Ἐπὶ......)μου ἄρχον(τος..
....πρυ)τανείας (ἧι...
....ε)ὺς ἐγρα(μμάτευεν..
.....βουλὴ ἐ)μ βουλ(ευτηρίῳ....
....

Τὰ ἀνωτέρω ἔχει τεμάχιον στήλης λίθου Ὑμηττίου, ὕψους ..., πλάτους ..., πάχους ..., σῷζον μικρὸν μέρος ἀετωματίου, ὑφ' ὃ εὐθὺς τὰ γράμματα, ὄχι ἀκριβῶς στοιχηδὸν

γεγραμμένας, σχήματος δὲ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων. Ἴσως τὸ ἐν πρώτῳ στίχῳ ὁρώμενον Ο, μεθ' ὃ τόπος γραμμάτων ἕως ἑπτὰ εἶναι κενός, κεῖται ὡς τρίτον γράμμα τῆς λέξεως θ ε ο ί, τῆς συνήθως ἀραιογραφουμένης ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ψηφισμάτων.

7.

Αἰγεῖδος τεχοπ(οιοὶ...
ἐπ' Εὐβολίδο αἱρ(εθέντες.......μ-
εταπύργιον ἀνδ(ρ.....
λιθολογήματος (............'Αν-
τικράτης : κεφ : Π/.............
ΜΜΧΧΧΓΗ ἀνεβάλ(οντο ; ...
ΔΗΗ ἥμισ Κόνων...
ων ΗΗΗΓΗΙΙΙ ετ(............ἥ-
μισ Εὐγείτων /.....
....

Ἄνω μέρος γωνιαῖον στήλης λίθου Πεντελησίου, ὅλως ἀκοσμήτου, ὕψους 0,147, πλάτους 0,119, πάχους 0,040 ἔχει τὰ ἀνωτέρω ὀλίγα μὲν ἀλλὰ τιμιώτατα γράμματα, διότι εἶναι, νομίζω, φανερόν, ὅτι ἔχομεν ἐνώπιόν μας ἀπολογισμὸν τοῦ περιφήμου ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνατειχισμοῦ τῶν 'Αθηνῶν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Κόνωνος διὰ χρημάτων Περσικῶν καὶ δι' ἐθελουσίας συνδρομῆς τῶν 'Αθηναίων αὐτῶν καὶ Βοιωτῶν καὶ ἄλλων πόλεων, ὡς ἱστορεῖ ὁ Ξενοφῶν ἐν Ἑλληνικοῖς (4, 8), ἔτι καὶ Διόδωρος ἐν Βιβλιοθηκ. ἱστορ. (14, 85), ὅστις καὶ ῥητῶς εἰς τοῦ Εὐβουλίδου ἄρχοντος τὸν ἐνιαυτὸν ἤτοι 394 πρὸ Χρ. τάσσει τὸ ἔργον, καθὼς καὶ ὁ λίθος ἡμῶν ἐπιμαρτυρεῖ. Φαίνεται δέ, ὅτι τὸ ἔργον ἐγένετο καθ' ὅλην τὴν τότε ἐν τῇ πολιτείᾳ εἰθισμένην τάξιν. Ἡρέθησαν δηλ. τειχοποιοὶ ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν καὶ ἀρχιτέκτων καὶ ἔδωκαν ὕστερον εὐθύνας μετ' ἀναγραφῆς τῶν ἐργασιῶν λεπτομεροῦς καὶ τῶν δαπανῶν κατὰ τμήματα ἢ κατὰ μερίδας, ὡς ἔχει ἡ ἀρχαία φράσις ἐν τῇ ἐκτενεῖ ἐπιγραφῇ τῇ δημοσιευθείσῃ ἀλλαχοῦ τε καὶ ἐν Antiq. Hellén. τοῦ 'Ραγκαβῆ, τόμ. β'. σελ. 381 κ. ἑξ. δι' ὃ καὶ βλέπομεν ἐπὶ τοῦ λίθου διάφορα ποσὰ καὶ ὀνόματα τειχοποιῶν τοὐλάχιστον τρία, ἐν οἷς καὶ τὸ τοῦ Κόνωνος, ὅστις

Ἀναφλύστιος ὢν τὸν δῆμον, ὡς ἀλλαχόθεν ἠξεύρομεν, ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἀντιοχίδα φυλήν. Ἂν δὲ τὰ ἐν στίχῳ έ. κ ε φ δὲν εἶναι ἡ συντετμημένη λέξις κ ε φ ά λ α ι ο ν, ἀλλὰ τὸ δημοτικὸν Κ ε φ α λ ῆ θ ε ν, τότε ἔχομεν τὸν Ἀντικράτην ὡς τειχοποιὸν ἐκ τῆς Ἀκαμαντίδος φυλῆς. Τοσαῦτα ἐγὼ συντόμως. Παρατηρῶ δ' ἔτι, ὅτι ἡ γραφὴ δὲν εἶναι ἡ στοιχηδὸν καὶ ὅτι τινὰ τῶν γραμμάτων ἐν τοῖς στίχοις ϛ'.—ή. σώζουσιν ἐρυθρὸν χρῶμα, καὶ ἔτι τόδε ὅπερ σημαντικώτερον εἶναι διὰ τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου· ἐτόλμησα ἐν στίχῳ ζ'. νὰ γράψω ἡ μ ι σ, ἐννοῶν ἥμισυ μέρος, ἢ ἡμίσεος μέρους, εἰ καὶ ἐπὶ τοῦ λίθου τὸ Η (φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἄνευ πνεύματος) δὲν κεῖται ἐν τούτῳ τῷ στίχῳ καὶ πρὸ τῶν ΜΙ<, ἀλλὰ ὁρᾶται παρεντεθειμένον ὡς διορθωτικὴ προσθήκη μεταξὺ τοῦ ϛ'. καὶ τοῦ ζ'. στίχ. ὑπεράνωθεν τοῦ Μ καὶ ὀλίγον πρὸς ἀριστερὰ αὐτοῦ. Ἔγραψα δὲ οὕτω ὡς μὴ δυνηθεὶς νὰ πεισθῶ ὅτι τὸ Η τοῦτο (ὅπερ εἶναι καὶ μικρότερον τῶν ἄλλων γραμμάτων) ἐχαράχθη ὡς ἀριθμητικὸν στοιχεῖον, ἐμβιβαστέον εἰς ἓν τῶν δύο ποσῶν ἢ τοῦ ϛ'. ἢ τοῦ ζ'. στίχου, διότι ὁ τόπος του, ὢν μετὰ τὰ ΜΜ καὶ τὰ ΔΗΗ, εἶναι ἄτοπος. Ὅστις δὲ ἄλλως φρονεῖ, ἂς θεωρήσῃ τὸ ΜΙ< ὡς συντετμημένον μ ι σ θ ω τ ῆ ς καὶ ἂς μὴ δεχθῇ καὶ τὴν ἐν τέλει τοῦ ή. στίχου ἐμὴν ἐκ συμπληρώσεως προσθήκην τοῦ γράμματος ή-.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 24 Φεβρουαρίου 1878.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

ΒΙΒΛΙΑ ΝΕΟΦΑΝΗ.

Mycenae. Bericht über meine Forschungen und Entdeckungen in Mycenae und Tiryns von Dr. Heinrich Schliemann. mit einer Vorrede von W. E. Glasdtone. nebst zahbreichen Abbildungen Plaenen und Farbendrucktafeln, mehr als 700 Gegenstände darstellend. Leipzig 1878, 8ον, s. LXVI. 447.

Περὶ ἀφομοιώσεως ἐν τῷ ψυχικῷ βίῳ· διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ ὑπὸ Χρ. Δ. Παπαδοπούλου. Ἀθήνησι 1878, 8ον, σελ. 36.

Ἀμφιτρύων κωμῳδία Μολιέρου, ἐμμέτρως καὶ ἐλευθέρως μεθηρμηνευμένη μετὰ προςθήκης εἰςαγωγικῶν καὶ ἄλλων σημειώσεων ὑπὸ Ἰωάν-

νου Γ. Φραγκιᾶ. Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου 1877, 8ον, σελ. 122.

Ἡ λίμνη, ἐκ τῶν τοῦ Λαμαρτίνου, μετάφρασις Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου. Γραφεῖον Ἑστίας 1878, 8ον, σ. 6.

Πολιτικοκοινωνικῶν ἄρθρων δημοσιευθέντων ἐν τῇ ἐφημερίδι ἡ Φωνὴ τῶν Ἐπαρχιῶν κατὰ τὸ 1877 ἔτος, ἐράνισμα ὑπὸ τοῦ συντάκτου αὐτῆς Ἀναστ. Κ. Παπαζαφειροπούλου, δικηγόρου. Τρίπολις 1877, 8ον, σ. 260.

Ἡ ἀπόῤῥητος γνῶσις, ὑπὸ Ἀριστ. Παπαδημητρακοπούλου. Ἐν Ἀθήθήναις 1878, 8ον, σ. 101.

Ἔκθεσις περὶ τῆς προκαταρκτικῆς, μέσης καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Γενεύῃ, ὑπὸ Β. Ν. Βουλγάρεως, διδάκτορος τὰ νομικά. Ἐν Ἀθήναις 1876, 8ον, σ. η' καὶ 46.

*Ἱστορία τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν ἐν Εὐρώπῃ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατακτήσεως, συγγραφεῖσα ἐν συντόμῳ ὑπὸ Ν. Ι. Κοκκώνη, ἐν Ἀθήναις 1878, 8ον, σ. ις'. καὶ 244.

*Δημοτικὰ ἀνέκδοτα Κερκύρας, συλλεγέντα ὑπὸ Γεωργίου Ἀρ. Κόντου. τόμ. ά. φύλλ. ά. ἐν Κερκύρᾳ 1877, 8ον, σ. 16.

*Ἱστορία τῆς παρ' ἡμῖν φορολογίας καὶ τῶν δανείων ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς βασιλείας μέχρι τῆς λήξεως τῆς ἐκτάκτου βουλῆς τοῦ 1877, ὑπὸ Α. Παπαζαφειροπούλου 1878, 8ον, σ. 64.

*Κανονισμὸς τῆς 9 ἀπριλίου 1876 τῶν ἀσκήσεων τοῦ πεζικοῦ. Τμῆμα ά, βάσεις τῆς ἀσκήσεως· τμῆμα β', ἀσκήσεις στρατιώτου μετ' ἀσκήσεων εὐκαμψίας. Ἀθήνησι 1877, 12ον, σ. 436.

*Φιλοσοφικὴ προπαίδεια, ἤτοι λογικὴ καὶ ψυχολογία Θ. Ῥουμπελίου πρὸς χρῆσιν τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκομένων, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Ἐμμ. Γαλάνη. Ἀθήνησι 1878, 8ον, σ. ιθ' καὶ 151.

*Nouvelles études sur la litterature grècque moderne par M. Ch. Gidel. Paris 1878, 8ον, p. 613.

Αἱ Ἀθῆναι περὶ τὰ τέλη τοῦ ιβ' αἰῶνος κατὰ πηγὰς ἀνεκδότους· διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ, ὑπὸ Σπ. Π. Λάμπρου, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας. Ἀθήνησι 8ον, σελ. ή καὶ 140.

Μνημεῖα μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως νῦν πρῶτον ἐκδιδόντος Μανουὴλ Ἰω. Γεδεών. Ἀδέσποτα ποιήματα· Ἰωάννης Μοραζῆνος· Γεώργιος Χρυσόγονος· Γεώργιος Μοναχός· Ματθαῖος Μυρεών. Ἐν Ἀθήναις 1878, 8ον μέγα, σελ. ις' καὶ 28.

*Σύστημα ῥωμαϊκοῦ δικαίου καθὰ ἐν Ἑλλάδι πολιτεύεται πλὴν τῶν Ἰονίων νήσων, ὑπὸ Π. Καλλιγᾶ, τόμος ά, αὖθις ἀνακαθαρθεὶς καὶ τρίτον ἐκδιδόμενος· περιέχων τὰς γενικὰς τοῦ πολιτικοῦ δικαίου ἀρχὰς μετὰ προλόγων τῶν τριῶν αὐτοῦ ἐκδόσεων. Ἐν Ἀθήναις 1877, 8ον.

Η ἀξία τοῦ χαρτονομίσματος ἐν Ἑλλάδι, ὑπὸ Ἰω. Σ. Ζωγράφου, διδάκτορος. Ἀθήναις 1878, 8ον, σ. 82.

Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις κοινοποιηθεῖσαι ἐκ τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.

1878. Ἰανουριος (Ε. Ν.)

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	752,96 χμ.	
Μεγίστη »	762,40	(τὴν 21ην)
Ἐλαχίστη »	736,74	(τὴν 27ην)

Θερμόμετρον Ἑκ.

Μέση θερμοκρασία	7,88	
Μεγίστη »	15,6	(τὴν 23ην)
Ἐλαχίστη »	2,5	(τὴν 21ην)

Ἡμέραι βροχῆς 11, χιόνος 1 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 38,33 χμ.), πάγου 3, ἀστραπῶν 3. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 9 ἡμέρας ΝΔ, 4 Δ, 3 ΒΔ, 13 ΒΑ, 2 Ν.

Φεβρουάριος.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	757,07	
Μεγίστη »	764,30	(τὴν 3ην)
Ἐλαχίστη »	741,29	(τὴν 17ην)

Θερμόμετρον.

Μέση θερμοκρασία	8,51	
Μεγίστη »	18,2	(τὴν 28ην)
Ἐλαχίστη »	2,2	(τὴν 15ην)

Ἡμέραι βροχῆς 9, νιφάδων χιόνος 1 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 33,72χμ.), πάγου 3, ἀστραπῶν 3. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 10 ἡμέρας ΝΔ, 14 ΒΑ, 4 Ν.

ΚΡΙΤΙΚΑ.

Περὶ τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Ἰσοκράτους.

«Ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν φίλοιν, ὅσιον προτιμᾷν τὴν ἀλήθειαν.» ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ.

Ὅτι μὲν ἡ γνῶσις, ὀρθὴ ἐκτίμησις καὶ ἀληθὴς παράστασις τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων δύο μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος ἀνδρῶν, τοῦ Σταγειρίτου φιλοσόφου Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Ἀθηναίου ῥήτορος Ἰσοκράτους, τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρει τῇ ἐπιστήμῃ, οὐδενὸς δεῖται λόγου. Ὅτι δὲ αὗται, παραγνωρισθεῖσαι ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ἡμαρτημένως παρεστάθησαν ἐν διαφόροις γενικοῖς τε καὶ εἰδικοῖς συγγράμμασι, τοῦτο πρόκειται διὰ βραχέων νὰ ἀποδειχθῇ ἐν τοῖς ἑπομένοις.

Πρό τινων ἐτῶν ὁ προώρως ἀποβιώσας γενναῖος τῶν γραμμάτων στρατιώτης καὶ διάπυρος τῆς ἐπιστήμης θεράπων Ἀριστείδης Κυπριανός, γυμνασιάρχης Ἀθηνῶν, ἐφιλοπόνησε πραγματείαν «Τὰ ἀπόρρητα τοῦ Ἰσοκράτους» ἐπιγραφομένην, ἐν ᾗ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκτενῶς τὰ περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ῥήτορος πρὸς τὸν φιλόσοφον Πλάτωνα ἐξετάζων, ἀκροθιγῶς ἅπτεται καὶ τῆς ἐρεύνης τῶν σχέσεων τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸς τὸν Ἰσοκράτη καὶ ἐξ ὑπερβολικοῦ ὁρμώμενος ἔρωτος νὰ παραστήσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀρχιδιδασκάλου πάντῃ ἄμεμπτον καὶ ὅσον οἷόν τε τελειοτέραν, περιῆλθεν εἰς τὸ ἐπισφαλὲς συμπέρασμα ὅτι οὐ μόνον οὐδεμία διάστασις καὶ ψυχρότης ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν, ἀλλ' ὅτι τοὐναντίον ὁ Ἀριστοτέλης ἐτίμα τὸν Ἰσοκράτη καὶ τὴν ῥητορικὴν τέχνην αὐτοῦ.

Εἰ μὲν ἄλλος τις τῶν μὴ ἀσχοληθέντων εἰδικῶς περὶ τὸν Ἰσοκράτη τοιαύτην ἀπεφαίνετο γνώμην ἐπὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως, ἠδύνατο βεβαίως συγγνωστέος νὰ θεωρηθῇ ὡς μὴ ἐγκύψας εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ πράγματος. Τοῦ μακαρίτου ὅμως Κυπριανοῦ, ὅστις κατὰ τὴν ῥητὴν ἐν τῷ προλόγῳ ὁμολογίαν τοῦ φίλου κ. Ι. Πρωτοδίκου «ἤρχισε νὰ ἔχῃ τὸν Ἰσοκράτη ὡς ἴδιον σπουδῆς ἀν-

τικείμενον ἀπὸ τοῦ 1860, καὶ γινώσκω τοῦτο, λέγει, διότι κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους συνταξειδεύων μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν πατρίδα ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ μόνον τὸν Ἰσοκράτην, τὸν ὁποῖον καὶ ὕστερον νυκτός τε καὶ ἡμέρας ἀνεγίνωσκε» μία τοιαύτη ἀπόφανσις πάντῃ ἀκατανόητος φαίνεταί μοι, κινδυνεύοντι νὰ πιστεύσω ὅτι ὁ ἀνὴρ ἄμετρον τρέφων ἀγάπην πρὸς τὸν ἀρχαῖον καὶ ἔνδοξον διδάσκαλον τῆς ῥητορικῆς, ὃν ἐπὶ δεκαετίαν σχεδὸν ὁλόκληρον ὡς ἐγκόλπιον πανταχοῦ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἐμελέτα, καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτήν, ἧς οὐδὲν φίλτατον καὶ ἱερώτατον, ἐν ἐπιγνώσει ἐθυσίαζεν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως, εἴ που τυχὸν ἔβλεπεν ὅτι αὕτη ὁπωσδήποτε ἐφάπτεται τῆς μεγάλης τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς καὶ δόξης, ὡς κατωτέρω δηλωθήσεται.

Οὕτω τοίνυν προκατειλημμένος ὁ Κυπριανὸς ὑπὲρ τοῦ Ἰσοκράτους ἐν ἀρχῇ μὲν εἰλικρινῶς, ὡς ἔπρεπεν ἐπιστήμονι ἀνδρί, ὁμολογεῖ ὅτι ὑπάρχουσιν ἀποδείξεις τῶν ἀρχαίων μαρτυροῦσαι περὶ τῆς καταφορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸς τὸν Ἰσοκράτη (1), εἶτα ὅμως ἀναποδείκτως καὶ ἀνεπιστημονικῶς διατείνεται ὅτι αὗται προῆλθον ἐκ συγχύσεως τοῦ Σταγειρίτου Ἀριστοτέλους πρὸς τὸν Σικελιώτην Ἀριστοτέλη καὶ τοῦ Ἰσοκράτους πρὸς τὸν Ξενοκράτην ἐν οἷς ἀσαφῶς καὶ ἀορίστως λέγει «Ἀλλ' ἐν ταῖς μαρτυρίαις ταύταις ποῦ μὲν συνέβη σύγχυσις Ἀριστοτέλους τοῦ Σταγειρίτου πρὸς Ἀριστοτέλη τὸν Σικελιώτην ῥήτορα, ἀντίτεχνον τοῦ Ἰσοκράτους, ὅστις ἔγραψε κατὰ τοῦ Πανηγυρικοῦ(2), ποῦ δὲ σύγχυσις τοῦ Ἰσοκράτους πρὸς τὸν Ξενοκράτην, πρὸς ὃν ἀπέρριψε τὸν λόγον τοῦτον ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτε ἐπανελθὼν ἐκ Μακεδονίας, εὗρεν αὐτὸν προϊστάμενον τῆς ἐν Ἀκαδημίᾳ σχολῆς(3)».

(1) Α. Κυπριανοῦ «Τὰ ἀπόρρητα τοῦ Ἰσοκράτους» σελ. 35· «Τὴν δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸς τὸν Ἰσοκράτην καταφορὰν καὶ ἄλλοι μὲν τῶν ἀρχαίων μαρτυροῦσι, μάλιστα δὲ τὸ περιᾳδόμενον ἔπος, ὅπερ λέγουσιν ὅτι εἶπεν ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης

«Αἰσχρὸν σιωπᾷν, Ἰσοκράτη δ' ἐᾷν λέγειν.»

(2) Διογέν. Λαερτ. 5, 1, 14.

(3) Ὁ αὐτὸς 5, 1, 4.

Ἀλλὰ διὰ τῶν ἐπανειλημμένων τούτων ἀοριστολογικῶν καὶ παραπληρωματικῶν μορίων τε καὶ συνδέσμων «ποῦ μὲν» «ποῦ δέ» δύναταί τις ἆρά γε νὰ πεισθῇ ὅτι ὄντως οὕτως ἔχουσι τὰ πράγματα καὶ οὐχὶ ἄλλως ἢ καὶ ἀντιστρόφως; βεβαίως οὐχί· διότι εἰ αὐτὸς ἐπίστευεν ἐν συνειδήσει ὅτι πράγματι σύγχυσίς τις τῶν ἀρχαίων συνέβη περὶ τῶν ἀναφερομένων, οὐδόλως ἀμφιβάλλω ὅτι ἤθελε σπεύσει νὰ διαλύσῃ ταύτην καὶ ἀποδείξῃ ἐπιστημονικῶς διὰ ῥητῶν μαρτυριῶν ἵνα ἐξ ἑνὸς μὲν τὸν Ἰσοκράτη ἀπαλλάξῃ τοῦ βάρους τῆς καταφορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐξ ἑτέρου δὲ ἀποτρίψῃ καὶ τὴν ἀπονεμομένην παρεκτροπὴν καὶ δυσμένειαν τοῦ φιλοσόφου κατὰ τοῦ ῥήτορος καὶ οὕτω παλινδρομικῶς ἐπαναγάγῃ τὴν προσήκουσαν ἁρμονίαν μεταξὺ δύο μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος ἀνδρῶν.

Ὅτι μὲν ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀνταξία ἦν συντονωτέρας ἐρεύνης καὶ βαθυτέρας κριτικῆς ἐπιστασίας, περὶ τούτου οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ὅτι ὅμως ὁ Κυπριανὸς ειδικῶς περὶ τὸν Ἰσοκράτη ἀσχοληθεὶς ὤφειλε μὲν νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ ἐπιστημονικὸν τοῦτο καθῆκον, ἀπέφυγε δὲ νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν βάσανον τῆς κριτικῆς τὰς περισωθείσας ἡμῖν ἀρχαίας εἰδήσεις καὶ πληροφορίας περὶ τοῦ πράγματος καὶ οὐδόλως ἔλαβε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ τελευταῖον ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεύνης τῶν νεωτέρων ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, πρόδηλον γενήσεται ἐκ τῶν ἑπομένων.

Ὁ Κυπριανὸς πειρώμενος ν' ἀποδείξῃ τὴν πρώτην τῶν ἐνστάσεων αὐτοῦ «ἀλλ' ἐν ταῖς μαρτυρίαις ταύταις ποῦ μὲν συνέβη σύγχυσις Ἀριστοτέλους τοῦ Σταγειρίτου πρὸς Ἀριστοτέλη τὸν Σικελιώτην ῥήτορα», παραπέμπει εἰς Διογένη τὸν Λαέρτιον, ὅστις ἁπλῶς μόνον ἀναφέρει ἐν τέλει τῆς βιογραφίας τοῦ Σταγειρίτου Ἀριστοτέλους ὅτι ὀκτὼ Ἀριστοτέλεις ὑπῆρξαν καὶ ὅτι τέταρτος ἦν ὁ Σικελιώτης ῥήτωρ, ὅστις ἔγραψε κατὰ τοῦ Πανηγυρικοῦ τοῦ Ἰσοκράτους(1), καὶ οὐδόλως ἀποδείκνυσιν ὅτι ὁ Σταγειρίτης Ἀρι-

(1) Διογέν. Λαερτ. 5, 1, 35· «Γεγόνασι δὲ Ἀριστοτέλεις ὀκτώ· πρῶτος αὐτὸς οὗτος· δεύτερος ὁ πολιτευσάμενος Ἀθήνησιν, οὗ καὶ δικανικοὶ φέρονται λόγοι χαρίεντες· τρίτος περὶ Ἰλιάδος πεπραγματευμένος·

στοτέλης φιλικῶς διατεθειμένος ἦν πρὸς τὸν Ἰσοκράτη καὶ ὅτι ἐτίμα αὐτόν τε καὶ τὴν ῥητορικὴν τέχνην αὐτοῦ, οὐδ' ἐξελέγχεται ἡ προβαλλομένη σύγχυσις, ἀλλ' ἁπλῶς μνημονεύεται ὅτι ὁ Σικελιώτης ῥήτωρ Ἀριστοτέλης ἔγραφε κατὰ τοῦ Πανηγυρικοῦ καὶ οὐδὲν πλέον, ἐν ᾧ ὤφειλε πρὸς ὑποστήριξιν τῆς αὐθεντικῆς ἀποφάνσεως καὶ ἐνστάσεως αὐτοῦ νὰ ἀποδείξῃ δι' ἀρχαίων πειστικῶν μαρτυριῶν τὴν προτεινομένην σύγχυσιν μεταξὺ τῶν δύο ὁμωνύμων ἀνδρῶν. Ἀλλὰ τοῦτο μὴ ποιήσας αὐτὸς καὶ κατωτέρω μνημονεύων ἄλλων, τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος παριστώντων, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἠκρωτηρίασε τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα· διότι μεταφράσας τὸν κατάλογον τῶν ἀντιτέχνων τοῦ Ἰσοκράτους ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ῥητορικῆς τοῦ Westermann, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ παραπέμπει, ἀφεῖλε τὴν κεφαλὴν τοῦ καταλόγου ἤτοι τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος Ἀριστοτέλη τὸν Σταγειρίτην καὶ οὕτως ἀκέφαλον παραθεὶς τὸ σῶμα ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς κριτικῆς ἐπιφέρει «τῶν ἀντιτέχνων τοῦ Ἰσοκράτους τῶν φθονούντων καὶ κακολογούντων αὐτὸν μνημονεύονται πολλοί, οἷον Ἀριστοτέλης ὁ Σικελιώτης, Ἀλκιδάμας ὁ Ἠλεῖος, Ἀντισθένης ὁ Σωκρατικός, Ζωΐλος ὁ Ἀμφιπολίτης ὁ ἐπικαλούμενος Ὁμηρομάστιξ», ἐν ᾧ ὁ Westermann, ὅστις βεβαίως πολὺ συντονώτερον τοῦ Κυπριανοῦ καὶ ἀπροκαταλήπτως ἠρεύνησε τὸ ζήτημα, ἐπὶ κεφαλῆς τίθησιν Ἀριστοτέλη τὸν Σταγειρίτην ῥητῶς λέγων «Es fehlte aber dem Isokrates nicht an Gegnern, die ihn mündlich wie schriftlich anfeindeten, unter ihnen *namhaft Aristoteles der Stagirit*, Aristoteles aus Sicilien, Antisthenes von Athen, Alcidamas von Eläa und Zoilus aus Amphipolis(1).» Ἐκ τούτων δὲ ἐπίτηδες αὐτολεξεὶ παρατεθέντων προφανέστατα βλέπει τις ὅτι οὐ μόνον οὐδεμία σύγχυσις τοῦ Σταγειρίτου πρὸς τὸν Σικελιώτην Ἀριστοτέλη ὑπάρχει, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐμφατικὴ διαστολὴ αὐτῶν γίνεται, καὶ ὅτι ὁ Κυπριανὸς

τέταρτος Σικελιώτης ῥήτωρ πρὸς τὸν Ἰσοκράτους Πανηγυρικὸν ἀντιγεγραφώς».

(1) Ἱστορ. ἱστορ. τῆς ῥητορικῆς ὑπὸ Westermann Τόμ. Α'. σ. 84.

ἐκ τῆς μεγάλης πρὸς τὸν Ἰσοκράτη ἀδυναμίας ἐν ἐπιγνώσει διέστρεψε τὴν ἀλήθειαν ἐναντίον πάσης ἐπιστημονικῆς ἀρχῆς καὶ ἀξιώσεως, καὶ εἰ μή τις ἀνέτρεχεν εἰς τὸ κείμενον τοῦ **Westermann**, ἤθελεν, ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς εἰλικρινείας τοῦ Κυπριανοῦ, ἐξ ἅπαντος πιστεύσει ὅτι καὶ ὁ **Westermann** ὁμογνωμονεῖ αὐτῷ καὶ ὅτι ἑπομένως οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, ὅπερ ἀτοπώτατον ἂν εἴη.

Ἀλλ' ἐπειδή, ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος, μυρία ἕπονται, ὁ Κυπριανὸς πραγματικῶς περιέπεσε καὶ εἰς ἄλλα ἀτοπήματα καὶ ἁμαρτήματα. Διότι μετὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν ἀναγραφὴν τῶν ἀντιτέχνων καὶ ἐχθρῶν τοῦ Ἰσοκράτους κατακρίνων ἕκαστον αὐτῶν καὶ χαρακτηρίζων, ἐσφαλμένως διϊσχυρίζεται ὅτι ὁ Κηφισόδωρος ὁ μαθητὴς τοῦ Ἰσοκράτους ἔγραψεν ἀπολογίαν πρὸς τὰς κατηγορίας Ἀριστοτέλους τοῦ Σικελιώτου ῥήτορος(1) καὶ οὐχὶ τοῦ Σταγειρίτου φιλοσόφου, ὡς οἱ ἀρχαῖοι μαρτυροῦσι περὶ τούτου. Τούτων δὲ ὁ μὲν Ἀθήναιος, ὅστις διέσωσεν ἡμῖν ἀποσπάσματα τῆς ἀπολεσθείσης τοῦ Κηφισοδώρου ἀπολογίας, ἱστορῶν ὅτι οὗτος ἐν τῇ ἀπολογίᾳ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπιτιμᾷ τὸν φιλόσοφον Ἀριστοτέλη καὶ διὰ τὴν ἐνασχόλησιν εἰς τὴν συνάθροισιν παροιμιῶν, ἣν θεωρεῖ ὡς ἔργον ἀνάξιον φιλοσόφου ἀνδρός, διαῤῥήδην λέγει «Κηφισόδωρος ὁ Ἰσοκράτους μαθητὴς ἐν τοῖς κατὰ Ἀριστοτέλους (τέσσαρα δ' ἐστὶ ταῦτα βιβλία) ἐπιτιμᾷ τῷ φιλοσόφῳ ὡς οὐ ποιήσαντι λόγου ἄξιον, τὸ παροιμίας ἀθροῖσαι»(2). Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Ἀθηναίου, ἐν ᾧ περιέχονται αἱ λέξεις «Ἀριστοτέλους... τῷ φιλοσόφῳ..καὶ παροιμίας», ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι ταῦτα ἀναφέρονται πρὸς τὸν Σταγειρίτην φιλόσοφον Ἀριστοτέλη συντάξαντα πραγματείαν περὶ παροιμιῶν καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν ῥήτορα Σικελιώτην μηδόλως γράψαντα περὶ παροιμιῶν. Ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρ-

(1) Κυπριαν. ἀπορρητ. Ἰσοκράτους σελ. 32· «Καὶ πρὸς μὲν τὰς κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους ἔγραψεν ἀπολογίαν ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου ὁ Κηφισόδωρος, ἣν Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ὀνομάζει πάνυ θαυμαστήν.»

(2) Ἀθην. 2. σελ. 60. 3. σ. 60. Θεμιστίου λόγος ιδ'.

νασσεύς(1), ὃς πάνυ θαυμαστὴν καλεῖ τὴν ἀπολογίαν τοῦ Κηφισοδώρου, λόγον ποιούμενος περὶ Ἀριστοτέλους, αὐτὸν τοῦτον τὸν Σταγειρίτην ἐννοεῖ καὶ οὐχὶ τὸν Σικελιώτην Ἀριστοτέλη ὡς παρεννοήσας διϊσχυρίζεται ὁ Κυπριανός· ὡσαύτως καὶ ἄλλοι τῶν ἀρχαίων, προγενέστεροί τε καὶ μεταγενέστεροι, περὶ ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ λόγος γενήσεται, τὰ αὐτὰ ἐπιβεβαιοῦσι καὶ ὁμολογοῦσιν.

Ἐκ τούτων τοίνυν τῶν ὀλίγων ἐντελῶς ἀνυποστάτου ἐξελεγχθείσης τῆς πρώτης τοῦ Κυπριανοῦ ἐνστάσεως «ποῦ μὲν συνέβη σύγχυσις Ἀριστοτέλους τοῦ Σταγειρίτου πρὸς Ἀριστοτέλη τὸν Σικελιώτην ῥήτορα» καὶ ἱκανῶς ἤδη ἀποδειχθέντος ὅτι ὁ Κηφισόδωρος ἔγραψε τὸν λίβελλον ἐκεῖνον οὐχὶ κατὰ τοῦ Σικελιώτου, ἀλλὰ κατὰ τοῦ Σταγειρίτου Ἀριστοτέλους, ὑπολείπεται νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν βάσανον καὶ ἡ δευτέρα ἔνστασις αὐτοῦ «ποῦ δὲ σύγχυσις τοῦ Ἰσοκράτους πρὸς τὸν Ξενοκράτην, πρὸς ὃν ἀπέῤῥιψε τὸν λόγον τοῦτον ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτε ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Μακεδονίας εὗρεν αὐτὸν προϊστάμενον τῆς ἐν Ἀκαδημίᾳ σχολῆς.»(2). Λυπούμενος ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀποφάνσει ταύτῃ ὁ Κυπριανὸς ἀβασανίστως ἀποδεξάμενος ὅσα Διογένης ὁ Λαέρτιος συγκεχυμένα καὶ ἀντιφατικὰ ἱστορεῖ περὶ Ἀριστοτέλους καὶ Ξενοκράτους, εἴτε ἐν γνώσει εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ ἐξηπατήθη ἐκ τῆς ὑπερμέτρου πρὸς τὸν Ἰσοκράτη ἀφοσιώσεως καὶ ἠστόχησε τοῦ ὀρθοῦ καὶ ἀληθοῦς, παρατηρῶ πρῶτον μὲν ὅτι ὁ Διογένης ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους ἱστορῶν ὅτι ὁ Ξενοκράτης, πρεσβεύοντος τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸς Φίλιππον εἰς Μακεδονίαν, ἐγένετο σχολάρχης τῆς ἐν Ἀκαδημίᾳ σχολῆς, καὶ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ εὑρὼν κατειλημμένην τὴν σχολήν, ἐξελέξατο τὸν ἐν Λυκείῳ περίπατον καὶ τότε εἶπε τὸν περιᾳδόμενον στίχον

«Αἰσχρὸν σιωπᾷν, Ξενοκράτην δ' ἐᾷν λέγειν»,

---

(1) Διονυσ. Ἁλικαρν. Ἰσοκράτ. 18· «Ἱκανὸν δ' ἡγησάμενος εἶναι τῆς ἀληθείας βεβαιωτὴν τὸν Ἀθηναῖον Κηφισόδωρον, ὃς καὶ συνεβίωσεν Ἰσοκράτει καὶ γνησιώτατος ἀκουστὴς ἐγένετο καὶ τὴν ἀπολογίαν τὴν πάνυ θαυμαστὴν ἐν ταῖς πρὸς Ἀριστοτέλη ἀναγραφαῖς ἐποιήσατο, πιστεύω.»

(2) Κυπριαν. ἀπομ. Ἰσοκράτ. σελ. 35.

ἀπερισκέπτως συγχέει καὶ εἰς ἓν χρονικὸν σημεῖον συγχωνεύει δύο ἱστορικὰ γεγονότα, κατὰ 20 περίπου ἔτη ἀπ' ἀλλήλων ἀφεςῶτά τε καὶ διεςῶτα, ἤτοι τὴν πρεσβείαν τοῦ Ἀριστοτέλους, γενομένην μεταξὺ τοῦ 359—349 καὶ τὴν σχολαρχίαν τοῦ Ξενοκράτους, ἀρξαμένην ἀπὸ τοῦ 339, ὅτε ὁ Ἀριστοτέλης διέτριβεν ἔτι ἐν Μακεδονίᾳ ὡς διδάσκαλος τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ διαρκέσασαν 25 ἔτη μέχρι τοῦ 314 κατὰ τὴν ῥητὴν καὶ ἀντιφατικὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Λαερτίου(1) ὁμολογοῦντος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ξενοκράτους ὅτι οὗτος διεδέχθη τὸν Σπεύσιππον καὶ ἐδίδαξεν ἐν τῇ σχολῇ 25 ἔτη ἐπὶ Λυσιμαχίδου ἄρχοντος ἀρξάμενος τῷ β' ἔτει τῆς 110 Ὀλυμπιάδος. Ὅτι δὲ ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους πρεσβεία ἐγένετο μεταξὺ τοῦ 359—349 ἤτοι πρὸ τῆς κατὰ τὸ 348 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πλάτωνος ἀναχωρήσεως αὐτοῦ εἰς Ἀταρνέα πρὸς Ἑρμείαν, τοῦτο μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐπιφέρων μετὰ τὰ προειρημένα «Ἔπειτα μέντοι ἀπῆρε πρὸς Ἑρμείαν τὸν Εὐνοῦχον, Ἀταρνέως ὄντα τύραννον... ἐντεῦθέν τε γενέσθαι ἐν Μακεδονίᾳ παρὰ Φιλίππῳ καὶ λαβεῖν μαθητὴν παρ' αὐτοῦ τὸν υἱὸν Ἀλέξανδρον»(2).

Ἐντεῦθεν ἐξάγεται καὶ ἱστορικῶς βεβαιοῦται ὅτι μετὰ τὴν ἐκ Μακεδονίας ἐπάνοδον τοῦ Ἀριστοτέλους μεταξὺ τοῦ 359—349 οὔτε ὁ Ξενοκράτης, ζῶντος ἔτι τοῦ διδασκάλου Πλάτωνος, ἐδίδασκεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἠδύνατο νὰ γίνῃ σχολάρχης αὐτῆς, ὡς ἐσφαλμένως ἱστορεῖ ὁ Διογένης Λαέρτιος, οὔτε πάλιν ὁ Ἀριστοτέλης, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀφορμήν τινα εἶχε νὰ ἀπαγγείλῃ τὸν προμνημονευθέντα στίχον κατὰ τοῦ Ξενοκράτους, ὡς ἡμαρτημένως ἔγραψεν ὁ Δ.

---

(1) Διογέν. Λαερτ. 4, 2, 11· «Διεδέξατο δὲ Σπεύσιππον καὶ ἀφηγήσατο τῆς σχολῆς πέντε καὶ εἴκοσιν ἔτη ἐπὶ Λυσιμαχίδου, ἀρξάμενος κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς δεκάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος». Clinton. Fasti Hellen. p. 158· «339. Ol. 110, 2. Lysimachides..Xenocrates Speusippo succedit .... Speusippo octo anni a Platonis morte completi erant undecimo Theophrasti mense, Maio vel Iunio 339.»

(2) Διογέν. Λαερτ. 5, 1, 5.

Λαέρτιος καὶ ἀβασανίστως ἐπίστευσεν ὁ Κυπριανός. Διότι γνωστόν ἐστι καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Λαερτίου μαρτυρεῖται ὅτι ὁ μὲν Ξενοκράτης συμμαθητὴς ὢν τοῦ Ἀριστοτέλους κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπῆρξε φίλος τε καὶ ζηλωτὴς αὐτοῦ, ὁ δὲ μέγας διδάσκαλος Πλάτων πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων τὴν μεγάλην πνευματικὴν διαφορὰν αὐτῶν, τοῦ μὲν Ξενοκράτους φύσει νωθροῦ, τοῦ δὲ Ἀριστοτέλους εὐφυεστάτου ὄντος, καὶ συγκρίνων αὐτοὺς ἔλεγε «Τῷ μὲν μύωπος δεῖ, τῷ δὲ χαλινοῦ» καὶ «ἐφ' οἷον ἵππον οἷον ὄνον ἀλείφω»(1), ὡς ὁ Ἰσοκράτης περὶ Θεοπόμπου τοῦ Χίου καὶ Ἐφόρου τοῦ Κυμαίου ἀποφαινόμενος ἔλεγεν «ὅτι ἔχω τινὰς δύο μαθητάς, ὧν ὁ μὲν δέεται μάστιγος, ὁ δὲ χαλινοῦ· μάστιγος μὲν λέγων περὶ τοῦ Ἐφόρου διὰ τὸ νωθὲς καὶ βραδὺ τῆς φύσεως· χαλινοῦ δὲ διὰ τὸ Θεοπόμπου πολύ τε καὶ ἀκρατὲς τῆς γλώσσης»(2), ὅπερ τελευταῖον διαφέρει πολὺ τοῦ περὶ Ἀριστοτέλους εἰρημένου· τὴν δὲ ἁρμονίαν καὶ στενὴν φιλίαν τῶν δύο συμμαθητῶν καὶ φιλοσόφων ἀνδρῶν, Ἀριστοτέλους τε καὶ Ξενοκράτους, ἀποχρώντως ἐπιμαρτυρεῖ καὶ ἡ μετὰ θάνατον τοῦ κοινοῦ διδασκάλου Πλάτωνος ὁμόφωνος αὐτῶν ἀπόφασις τῆς μεταβάσεως εἰς τὸν Ἀταρνέα πρὸς τὸν κοινὸν φίλον Ἑρμείαν, ὅστις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑφισταμένης φιλίας καὶ ἁρμονίας μεταξὺ τῶν δύο φιλοσόφων ἀμφοτέρους προσεκάλεσεν, ὅπερ εἴτε γινώσκων εἴτε ἀγνοῶν ἀποσιωπᾷ μὲν ὁ Δ. Λαέρτιος ἐν τῇ βιογραφίᾳ ἀμφοτέρων, ἄλλοι δὲ πολλῷ ἀξιοπιστότεροι αὐτοῦ ἀρχαῖοι διαβεβαιοῦσιν ὅτι ἀμφότεροι οἱ φιλόσοφοι μετέβησαν πρὸς τὸν Ἑρμείαν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐπὶ τρία περίπου ἔτη συνεβίωσαν ἐκεῖ ἐν ἁρμονίᾳ περιποιούμενοι ὑπὸ τοῦ φίλου αὐτῶν, τοῦ ὁποίου προδοσίᾳ τοῦ Μέμνονος συλληφθέντος καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν κρεμασθέντος, μόλις ἐσώθησαν οἱ φιλόσοφοι φεύγοντες εἰς μέρη μὴ κα-

(1) Διογ. Λαερτ. 4, 2, 1· «Ἦν δὲ τὴν φύσιν νωθρός, ὥστε λέγειν τὸν Πλάτωνα συγκρίνοντα αὐτὸν Ἀριστοτέλει «τῷ μὲν μύωπος δεῖ, τῷ δὲ χαλινοῦ» καὶ «ἐφ' οἷον ἵππον οἷον ὄνον ἀλείφω.»

(2) Cicer. de Orat. II. 13. Σουίδ. ἐν λ. Φωτ. βιβλ. 176, 260.

τεχόμενα ὑπὸ τῶν Περσῶν(1), ἀφ' οὗ διέμειναν παρ' αὐτῷ ἀπὸ τοῦ 348—345 καὶ ἐκεῖθεν συναπῆλθον εἰς Μιτυλήνην, ὅθεν ὁ μὲν Ἀριστοτέλης προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὡς διδάσκαλος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπῆλθεν εἰς Μακεδονίαν τῷ 343, ὁ δὲ Ξενοκράτης ἀποχωρισθεὶς τοῦ Ἀριστοτέλους φαίνεται ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας εἰ καὶ οὐδόλως λέγεται τοῦτο· διότι ἱστορεῖται, ὡς προείρηται, ὅτι μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων ἐτῶν τῷ 339 ἤρξατο διδάσκειν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ καὶ σχολάρχης αὐτῆς ἐγένετο· ποῦ δὲ ἦν καὶ τί ἐποίει ἀπὸ τοῦ 343—339, μένει μοι ἄδηλον, καίπερ ζητήσαντι νὰ εὕρω τὸ ἀγνοούμενον.

Τοιαύτη μέν ἐστιν ἡ σύγχυσις, ἄγνοια καὶ ἀντίφασις Διογένους τοῦ Λαερτίου, ὅστις ἐν πολλοῖς τῶν ἱστορουμένων, ἐν οἷς πολλὰ καὶ ἀνέκδοτα, παρέχει ἡμῖν παραπλήσια παραδείγματα, ἐξελέγξεως καὶ ἐπανορθώσεως δεόμενα πρὸς ἀποφυγὴν ἀτοπημάτων καὶ ἁμαρτημάτων, τοιαύτη δὲ καὶ ἡ ἀβασάνιστος ἀπόφανσις τῆς δευτέρας ἐνστάσεως τοῦ Κυπριανοῦ, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὁποίας ἐπισυνάπτει τὸ ἑπόμενον σαθρὸν ἐπιχείρημα «Τοῦτο τὸ δεύτερον φαίνεται τόσον μᾶλλον πιθανώτερον ὅσον ἡ διδασκαλία καὶ τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους ἦσαν πολὺ διάφορα τῶν τοῦ Ἰσοκράτους» ἐκ τοῦ ὁποίου, καίπερ ἀσθενεστάτου ἀποδεικνυομένου ἐκ τῶν λέξεων «φαίνεται» καὶ «τόσον μᾶλλον πιθανώτερον» ἀνεξήγητον ἀποβαίνει μοι ὅτι ὁ Κυπριανὸς καὶ ἐν τῷ ἐπιχειρήματι τούτῳ οὐδόλως ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν πρῶτον μὲν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε κεφαλὴν τετράγωνον, *πανεπιστημονικὴν* καὶ οὐχὶ τρίγωνον, ὡς ὁ Ἰσοκράτης, ἐπιστημονικὴν μόνον καὶ ῥητορικήν, δεύτερον δὲ ὅτι τοιοῦτος ὢν ὁ Σταγειρίτης ἐδίδασκε καὶ ῥητορικῆς μαθήματα θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς κατὰ τὴν μαρτυρίαν καὶ

(1) Στράβ. 13, 610· «Καὶ μετεπέμψατο τόν τε Ἀριστοτέλην καὶ Ξενοκράτην, καὶ ἐπεμελήθη αὐτῶν. . .τῷ δ' Ἀριστοτέλει καὶ θυγατέρα ἀδελφοῦ συνῴκισε. Μέμνων δὲ ὁ Ῥόδιος. . .συλλαβὼν δ' ἀνέπεμψεν εἰς τὸν βασιλέα, κἀκεῖ κρεμασθεὶς ἀπώλετο· οἱ φιλόσοφοι δ' ἐσώθησαν φεύγοντες τὰ χωρία, ἃ οἱ Πέρσαι κατέσχον.»

διαβεβαίωσιν αὐτοῦ τοῦ Διογένους Λαερτίου ὁμολογοῦντος(1) ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης καὶ πρὸς θέσιν ἐγύμναζε τοὺς μαθητὰς καὶ συγχρόνως ἐπήσκει αὐτοὺς καὶ ῥητορικῶς καὶ τρίτον ὅτι πρὸς τοῖς πολυαρίθμοις πανεπιστημονικοῖς συγγράμμασι καὶ φιλοσοφικὴν ῥητορικὴν συνέγραψεν ὁ Σταγειρίτης, ἧς ὀλίγον κατωτέρω μνείαν ποιεῖται ὁ Κυπριανὸς πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει ἐν αὐτῇ πολλὰ παραδείγματα ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους, οὐ μόνον οὐδόλως κατεφέρετο κατὰ τοῦ Ἰσοκράτους, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐτίμα αὐτὸν καὶ τὰς περὶ τὴν ῥητορικὴν μελέτας αὐτοῦ(2). Ἀλλὰ πόσον ὀρθὸς καὶ εὔστοχός ἐστι καὶ ὁ συλλογισμὸς οὗτος τοῦ Κυπριανοῦ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ πράγματος, κατωτέρω ἐν οἰκείῳ τόπῳ γενήσεται ὁ προσήκων λόγος.

Νῦν δὲ μετὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν ἀστόχων τούτων ἀποφάνσεων τοῦ Κυπριανοῦ μεταβαίνω ἐπὶ τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ ζητήματος ἔρευναν κατὰ τὰς περισωθείσας ἡμῖν πηγὰς καὶ πληροφορίας τῶν ἀρχαίων καὶ κατὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν νεωτέρων ἐρευνῶν, ἅπερ ὁ Κυπριανὸς ἐξ ἀσυγγνώστου προκαταλήψεως νὰ παραστήσῃ τὸν Ἰσοκράτη ἀνώτερον καὶ τῆς ἐλαχίστης προσβολῆς καὶ μομφῆς εἰς οὐδὲν λογισάμενος, παρημέλησε νὰ ἐρευνήσῃ συντόνως καὶ νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν, ὁσονδήποτε πικρὰ καὶ ἂν ᾖ αὕτη.

Ὅτι μὲν πράγματί ποτε ἠγέρθη ἅμιλλά τις καὶ ἀνεπτύχθη ἀνταγωνισμός τις μεταξὺ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ μεγάλου ῥήτορος Ἰσοκράτους, ὡς ἀρχηγῶν δύο σχολῶν, ἀναμφισβήτητον ἱστορικὸν γεγονός ἐστιν, ὑπὸ πολλῶν καὶ ἀξιοπίστων ἀρχαίων μαρτυριῶν ἐπιβεβαιούμενον καὶ μὴ δυνάμενον νὰ διαψευσθῇ μεθ' ὅλην τὴν καλὴν περὶ τούτου πρόθεσιν καὶ ἐν-

(1) Διογέν. Λαερτ. 5, 1, 4· «Καὶ πρὸς θέσιν συνεγύμναζε τοὺς μαθητάς, ἅμα τε καὶ ῥητορικῶς ἐπασκῶν.»

(2) Α. Κυπριαν. ἀπορρητ. Ἰσοκρ. σ. 35· «Τοὐναντίον δὲ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἐτίμα τὸν Ἰσοκράτην καὶ τὰς περὶ τὴν ῥητορικὴν μελέτας αὐτοῦ φαίνεται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν παραδειγμάτων, ὅσα μνημονεύει ἐν τῇ ῥητορικῇ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους τῶν τε σωζομένων νῦν καὶ τῶν ἀπολεσθέντων.»

τελῆ ἀποποίησιν τοῦ Κυπριανοῦ. Τὴν δ' αἰτίαν καὶ ἀφορμὴν εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ καθαρῶς ῥητορικὸν τοῦτον ἀγῶνα παρέσχεν ἡ ἐκ τῆς εὐδοκίμου διδασκαλίας τῆς ῥητορικῆς τοῦ Ἰσοκράτους, πολλοὺς καὶ ἐπισήμους προσελκύσαντος μαθητάς, προσγενομένη αὐτῷ φήμη καὶ δόξα(1), ἐξ ἧς ὁ Ἀριστοτέλης, καίπερ μικρὰν ἀπονέμων ἀξίαν τῇ ῥητορικῇ, ἐρεθισθεὶς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀνδρικῆς αὐτοῦ ἡλικίας ἐφιλοτιμήθη νὰ διδάξῃ τοῖς μαθηταῖς τὴν ῥητορικὴν τέχνην θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς ἐπιστημονικώτερον τοῦ Ἰσοκράτους, ἀποβλέποντος εἰς τὸ πομπῶδες καὶ πανηγυρικὸν μᾶλλον ἢ εἰς τὸ πρακτικὸν μέρος αὐτῆς, καὶ ἐλέγχων ἐνταυτῷ τὰς ἐλλείψεις τῆς Ἰσοκρατικῆς ῥητορικῆς νὰ θεμελιώσῃ αὐτὴν ἐπὶ βάσεων θετικωτέρων καὶ στερεωτέρων(2).

Ἐντεῦθεν τοίνυν ὁρμώμενος ὁ Ἀριστοτέλης καὶ θέλων νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ δι' ἣν παρ' ἀξίαν τοσαύτην ἔχαιρε φήμην καὶ πολλοὺς ἐπιφανεῖς εἵλκυε μαθητὰς ὁ ἀνταγωνιστὴς αὐτοῦ, ἀπήγγειλέ ποτε τὸν ἕτερον στίχον τοῦ Εὐριπιδείου ἐκεί-

(1) Cicer. de Orat. 2, 13, 28. 3, 35· «Itaque ipse Aristoteles quum florere Isocratem nobilitate discipulorum videret, quod ipse suas disputationes a causis forensibus et civilibus ad inanem sermonis elegantiam transtulisset». Brut. 8. Quintil. XII, 10, 22. Διονυσ. Ἁλικαρνασ. Ἰσοκρ. 1. Ἀθην. 8, σελ. 342. 10, σ. 451. Τοῦ Ἑρμίππου περὶ τῶν Ἰσοκράτους μαθητῶν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα περιεσώθησαν ἡμῖν. Westermann gesch. d. Reredtsamk. t. I. S. 83· «Kein anderer Rhetor war an berühmten Schülern so fruchtbra als Isocrates», οὓς ἀκολούθως ἀπαριθμεῖ. Α. Κυπριαν. ἀπορρητ. Ἰσοκρ. σελ. 29. παρατίθησι τὸν κατάλογον τῶν μαθητῶν κατὰ λέξιν μεταφράζων ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ῥητορικῆς τοῦ Westermann.

(2) Leonard Spengel Συναγωγὴ τεχνῶν s. artium scriptores ab initiis usque ad editos Aristotelis de Rhetorica libros p. 165. Stahr Aristotelia Th. I. s. 63· «Isocrates mehr die Panegyriche als die praktische Beredtsamkeit berücksichtigend, liess sich auch in seiner theorie. . .Mängel zu Schulden kommen, die Aristoteles von polemischen Wetteifer mit jenem geleitet, wahrnahm, um reichhaltige theorien von grösserer Gründlichkeit einzuführen.»

νου διστίχου «ὑπέρ γε μέντοι παντὸς Ἑλλήνων στρατοῦ αἰσχρὸν σιωπᾶν, βαρβάρους δ' ἐᾶν λέγειν» τροποποιήσας καὶ μεταστρέψας αὐτὸν κατὰ τοῦ Ἰσοκράτους

«αἰσχρὸν σιωπᾶν, Ἰσοκράτη δ' ἐᾶν λέγειν»(1)

καὶ οὐχὶ κατὰ τοῦ Ξενοκράτους, ὡς παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ φέρεται καὶ παρὰ τοῦ Κυπριανοῦ ὑποστηρίζεται, πρῶτον μὲν διότι οὐδεμία ἀρχαία μαρτυρία ὑπάρχει βεβαιοῦσα ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης διέκειτό ποτε ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Ξενοκράτη ἵνα οὕτω δυσμενῶς ἀποφανθῇ κατ' αὐτοῦ· δεύτερον δὲ διότι ὁ Ῥωμαῖος Δημοσθένης, τοῦ ὁποίου δύο ἐκ πολλῶν χωρίων παρετέθησαν ἤδη, κατὰ 250 περίπου ἔτη προγενέστερος καὶ ἑπομένως πολὺ ἀξιοπιστότερος ὢν τοῦ Διογένους, διαῤῥήδην λέγει «hic autem, quum *Isocratem* (καὶ οὐχὶ Xenocratem) *pateretur dicere*» καὶ πᾶσαν αἴρει ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πράγματος, ὑποδεικνύων ὅτι ὁ Λαέρτιος εἴτε εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸν Ἕρμιππον, ὅτε ἔγραφεν, εἴτε μή, κατὰ λάθος μνημονικὸν καὶ παραδρομὴν ἔγραψεν ἐν τῷ στίχῳ ἐκείνῳ «Ξενοκράτη» ἀντὶ «Ἰσοκράτη» καὶ οὕτως ἡμαρτημένως συνεχρόνισε καὶ συνεχώνευσε τὸν ἀνταγωνισμὸν τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸς τὸν Ἰσοκράτη μετὰ τῆς κατὰ 20 περίπου ἔτη μεταγενεστέρας συμβιώσεως καὶ διδασκαλίας τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Ξενοκράτους(2).

---

(1) Πλουτάρχ. κατὰ Κολωτ. σ. 1108. Beck. Eurip. t. 2. p. 405. Schutz εἰς Cicer. ad Att. VI, 8. Epist. 281. Müller εἰς Cicer. de Orat. 3. cp. 35. S. 514. Cicer. αὐτόθι. «Mutavit repente totam formam prope disciplinæ suae, versumque quendam de Philocteta paullo secus dixit. Ille enim turpe sibi, ait, esse tacere quum barbaros, hic autem, quum Isocratem pateretur dicere. Itaque ornavit et illustravit doctrinam illam omnem, rerumque cognitionem cum orationis exercitatione conjunxit.»· ὡσαύτως καὶ ἐν XIII. XIV. § 46. XIX. § 62. LI. § 172. de offic. 1, 1, 4. Tuscul. 1, 4. Quintil. Inst. III, 1, 14.

(2) Stahr Aristotel. Th. I. S. 66· «Bei ihm steht nämlich in dem angeführten Verse Statt Isokrates—Ξενοκράτης—und diess ist keineswegs mit Menage in jenes zu corrigiren, denn die

Ὅτι δὲ ὁ ἀνταγωνισμὸς οὗτος μεταξὺ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Ἰσοκράτους συνέβη κατὰ τὴν πρώτην ἐν Ἀθήναις διαμονὴν τοῦ Ἀριστοτέλους ἤτοι πρὸ τοῦ 350 π. Χ., ὅτε, ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐκπεμφθεὶς πρέσβυς πρὸς Φίλιππον εἰς Μακεδονίαν, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἤρξατο τὸν κατὰ τοῦ Ἰσοκράτους πόλεμον, τοῦτο πλὴν τοῦ ὀρθῶς καὶ ἀκουσίως ἴσως βεβαιοῦντος Διογένους ἐπιμαρτυρεῖ πως καὶ Κικέρων καὶ Κοϊντιλιανός(1). Ἐκ τούτων τρανότατα ἀποδεικνυομένης τῆς ῥητορικῆς διαστάσεως τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Ἰσοκράτους καὶ ἀναμφισβητήτου καθισταμένου τοῦ χρόνου(2), καθ' ὃν αὕτη ἐγένετο πρὸ

---

nähere Betrachtung ergiebt, dass es kein Fehler der Abscreiber, sondern des Diogenes selber ist. Diogenes nämlich hatte, als er jene Worte niederschrieb, wahrscheinlich das Werk des sehr genauen und sorgfältigen Hermippus nicht mehr vor Augen, daher die Verwirrung, mit derer, dessen Sache Genauigkeit und Ordnung überhaupt nicht war, dasjenige was er vom Isocrates gelesen zu haben sich erinnerte, auf den Xenocrates übertrug.»

(1) Cicer. de Orator. III. cp. 35· «Neque vero hoc fugit sapientissimum regem Philippum qui hunc Alexandro filio doctorem accierit, a quo eodem ille et agendi acciperet præcepta et eloquendi.». Quintil. Inst. orat. 1, 1, 23· «An Philippus Macedonum rex Alexandro filio suo prima literarum elementa tradi ab Aristotele, summo ejus philosopho, voluisset, aut ille suscepisset hoc officium, si non studiorum initia, et a perfectissimo quoque optime tractari et pertinere ad summam credidisset?»

(2) Ἐπειδὴ μόνον Διογένης ὁ Λαέρτιος ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἐπέμφθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πρεσβευτὴς πρὸς Φίλιππον καὶ ὅτι ἔπειτα μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἀπῆλθεν εἰς Ἀταρνέα πρὸς Ἑρμείαν, ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς τὸ τῆς πρεσβείας καὶ ἐπανόδου ἔτος, ἀνάγκη ὅμως νὰ θεωρηθῇ ὡς τοιοῦτον ἓν τῶν πρὸ τοῦ 348 ἢ 350—355, ὅτε ὁ Φίλιππος παρεσκευάζετο πρὸς κατάκτησιν τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου· ὁ δὲ Κυπριανὸς ἀβασανίστως ἀποδεξάμενος τὰ ἀντιφατικὰ τοῦ Λαερτίου λέγει «ὅτε ἐπανελθὼν ἐκ Μακεδονίας εὗρεν αὐτὸν προϊστάμενον τῆς ἐν Ἀκαδημίᾳ σχολῆς.» Διογ. Λαερτ. 5, 1, 4· «φησὶ δὲ καὶ Ἕρμιππος ἐν τοῖς βίοις ὅτι πρεσβεύοντος αὐτοῦ πρὸς Φίλιππον ὑπὲρ Ἀθηναίων....ἔπειτα μέντοι ἀπῆρε πρὸς Ἑρμείαν» πολλαχόθεν γνω-

τοῦ 350 π. Χ., βεβαιότατόν ἐστι προσέτι ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἄγων τὸ 30 περίπου ἔτος τῆς ἡλικίας, ὅτε ὁ Ἰσοκράτης ἦν 85 περίπου ἐτῶν γέρων, δὲν περιωρίσθη, διεξάγων τὸν ἀγῶνα τοῦτον, ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς φιλοσοφικῆς μετριότητος καὶ ἀπαθείας, ἅτινα βραδύτερον ἦσαν ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ ἐπετίθετο ὁ φιλόσοφος κατὰ τοῦ ῥήτορος μετὰ πολλῆς σφοδρότητος, πικρίας, εἰρωνείας καὶ ἐνίοτε ἀδίκως κατὰ τὴν κρίσιν Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως(1). Ὁ δὲ Κικέρων ὑποδηλοῖ ὅτι ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν σχέσις ἐπὶ τοσοῦτον ἐτραχύνθη, ὥστε κατέστη πολεμικὴ ἐπὶ τέλους(2), προκαλέσασα καὶ ἰδιαιτέρους λιβέλλους τῶν μαθητῶν τῶν διαμαχομένων διδασκάλων, ἐν οἷς πρῶτος ἀναφέρεται ὁ προμνημονευθεὶς τοῦ Κηφισοδώρου, ἐν ᾧ καθάπτεται τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τοῦ φιλοσόφου καὶ μέμφεται αὐτὸν ἐπὶ τῇ συλλογῇ καὶ συντάξει τῆς περὶ παροιμιῶν πραγματείας, ἵνα τὸ μὲν ὑπερασπισθῇ τὸν διδάσκαλον κατὰ τῆς καταφορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους, πικρῶς ἐξελέγξαντος τὰς ἐλλείψεις τῆς ῥητορικῆς τοῦ Ἰσοκράτους, τὸ δὲ καὶ ὑποτιμήσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ φιλοσόφου.

Ἀλλὰ πόσον ἀσθενὲς καὶ ἄστοχον ἦν τὸ μέσον τοῦτο καὶ ὅπλον τοῦ Κηφισοδώρου, πᾶς τις, ἀναγνοὺς τὰ ἠθικὰ καὶ πολιτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους συγγράμματα, εὐκόλως δύναται νὰ κατανοήσῃ μετὰ πόσης σπουδῆς χρῆσιν ποιεῖται παροιμιῶν ἐν αὐτοῖς καὶ πόσην μεγάλην ἀξίαν ἀπονέμει ταῖς ἐν αὐταῖς περιεχο-

---

στοῦ ὄντος ὅτι πρὸς Ἑρμείαν ἀπῆρε τῷ 348, ὡς ἀναμφισβήτητον ἕπεται ὅτι ἡ πρεσβεία ἐγένετο πρὸ τοῦ 348, ὁ δὲ Ξενοκράτης ἐσχολάρχει ἀπὸ τοῦ 339.

(1) Διονυσ. Ἁλικαρνασ. Ἰσοκράτ. 18· «μηδ' ὅτι δέσμας πάνυ πολλὰς δικανικῶν λόγων Ἰσοκρατείων περιφέρεσθαί φησιν ὑπὸ τῶν βιβλιοπωλῶν Ἀριστοτέλης...καὶ οὔτ' Ἀριστοτέλει πείθομαι ῥυπαίνειν τὸν ἄνδρα βουλομένῳ.»

(2) Cicer. de offic. 1, 1, § 4· «Eodemque modo de Aristotele et Isocrate judico, quorum uterque, suo studio delectatus, contempsit alterum.» οἷς ὑποσυνάπτει C. Beier «Nempe Aristoteles oratorium studium, Isocrates philosophicum reliquit aliis ingeniis, sprevit et repudiavit, ut loquitur Cicero in Orat. 4, 12, 13.»

μέναις ἀληθείαις, τὰς ὁποίας ὡς φωνὴν τοῦ λαοῦ (vox populi) περὶ πλείστου ἐποιεῖτο ὁ μέγας φιλόσοφος. Ὅθεν δικαίως ἐπιφέρει τις τῶν νεωτέρων ὅτι ἀντὶ νὰ ἀγανακτῶμεν τῷ ἀφιλοσόφῳ ῥήτορι, ὅστις οὐδόλως ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ φιλοσόφου, ὀφείλομεν νὰ εὐγνωμονῶμεν αὐτῷ, ὅτι μνημονεύσας τῆς ἀπολεσθείσης ἐκείνης πραγματείας τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐγένετο χρήσιμος τοῖς μεταγενεστέροις, μανθάνουσιν ἐκ τῶν δύο μόνον περισωθέντων ἀποσπασμάτων τοῦ λιβέλλου ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἔγραψε καὶ περὶ παροιμιῶν πραγματείαν (1).

Καὶ ἐκ μὲν τοῦ πρώτου τῶν ἀποσπασμάτων, ἐν ᾧ ἐπιτιμᾶται ὁ φιλόσοφος διὰ τὴν πραγματείαν τῶν παροιμιῶν, γίνεται γνωστὸν ἡμῖν ὅτι ἡ Κηφισοδώρου ἀπολογία συνέκειτο ἐκ τεσσάρων βιβλίων, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, ὅπερ μετὰ τοῦ πρώτου διετήρησεν ὁ Ἀθήναιος, πειρᾶται ὁ Κηφισόδωρος νὰ δικαιολογήσῃ τὸν διδάσκαλον, εἴτε ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους(2), ὡς εἰκάζει τις τῶν νεωτέρων, εἴτε ὑπ' ἄλλων κατηγορηθέντα διά τινα πονηρῶς εἰρημένα, προσεπάγων ὅτι τοιαῦτα καὶ παρ' ἄλλοις, ποιηταῖς τε καὶ σοφισταῖς εὕρηνται εἰρημένα(3), καὶ ἐκ τούτων κατὰ τὴν κρίσιν

---

(1) Stahr Aristotel. Th. 2. S. 44· «Aber statt auf den Rhetor zu zürnen der den philosophen hier so ganz und gar nicht zu fassen vermochte, wollen wir ihm lieber Dank dafür sagen, dass er dem Stagiriten, wenn auch ohne es zu wissen und zu wollen, für die Nachwelt gewissermassen einen Dienst geleistet hat.»

(2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι Th. I. S. 70· «Ein von Athenäus an derschon erwähnten Stelle mitgetheiltes Fragment der Kephisodorischen Schrift, in welchem dieser durch Beispiele aus den bekantesten und berühmtesten Dichtern das: bonus interdum dormitat Homerus, als allgemeinen Entschuldigungsgrund für Missgriffe in Wendungen und Sentenzen gelten macht, lässt mich schliessen, dass an dieser Stelle Isokrates gegen ähnliche ihm von Aristoteles gemachte Beschuldigungen in Schutz genommen werde.»

(3) Ἀθην. 1, 3, σ. 122· «Οὐδὲ γὰρ ἐπίστασαι, ὅτι καὶ παρὰ τοῖς ἀρίστοις τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων εἴρηταί τινα καὶ φαῦλα. Κηφισόδωρος γοῦν ὁ τοῦ Ἰσοκράτους τοῦ ῥήτορος μαθητὴς ἐν τῷ τρίτῳ τῷ

τοῦ περιπατητικοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους τοῦ Μεσηνίου καὶ τοῦ Νουμηνίου ἐξάγεται ὅτι ἥ τε ἀπολογία τοῦ Κηφισοδώρου ἐλαχίστην εἶχεν ἀξίαν καὶ αὐτὸς οὗτος ἐξελέγχεται ὡς μικροῦ λόγου ἄξιος ὤν(1). Πρὸς τούτοις δὲ ἡ μεταξὺ τοῦ Ἰσοκράτους καὶ Ἀριστοτέλους διάστασις ἐπενήργησεν οὐσιωδῶς καὶ ἐπὶ τῆς ψυχικῆς διαθέσεως Θεοπόμπου τοῦ Χίου, περιποθήτου μαθητοῦ τοῦ ῥήτορος, ὅστις προτροπῇ τοῦ διδασκάλου ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν καὶ ἐπιληφθεὶς νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ Φιλίππου(2), φίλου καὶ προστάτου τοῦ Ἀριστοτέλους, δυσμενέστατα διετέθη κατ' αὐτοῦ, καὶ καθὼς ὁ Ἰσοκράτης, οὕτω καὶ αὐτὸς προσεπάθησε νὰ ἐξασκήσῃ ἐπιῤῥοήν τινα ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ δὲ παράλογος καὶ ἄδικος αὕτη ἐπίθεσις τοῦ Κηφισοδώρου κατὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὃν δικαίως τις τῶν μεταγενεστέρων, Θεμίστιος ὁ ῥήτωρ, συγκαταλέγει μεταξὺ τῶν συκοφαντῶν αὐτοῦ καὶ ὡς κορυφαῖον πάντων τῶν λοιπῶν προτάσσει αὐτόν(3), ἠρέθισεν, ὡς ἦν ἑπόμενον, τὴν χολὴν τῶν μαθητῶν καὶ ὀπαδῶν τοῦ φιλοσόφου καὶ ἐξήγειρεν αὐτοὺς κατὰ τοῦ ῥήτορος, εἷς τῶν

πρὸς Ἀριστοτέλην λέγει ὅτι εὕροι τις ἂν ὑπὸ τῶν ἄλλων ποιητῶν ἢ καὶ σοφιστῶν ἓν ἢ δύο γοῦν πονηρῶς εἰρημένα οἷα παρὰ μὲν Ἀρχιλόχῳ τό: «πάντ' ἄνδρ' ἀποκαλύπτειν»· Θεοδώρῳ δὲ τό: «κελεύειν μὲν πλέον ἔχειν, ἐπαινεῖν δὲ τὸ ἴσον»· Εὐριπίδῃ δὲ τό: «τὴν γλῶτταν ὀμωμοκέναι» «φάναι»· καὶ Σοφοκλεῖ τὸ ἐν Αἰθίοψιν εἰρημένον·

Τοιαῦτα τοί σοι πρὸς χάριν τε κοὐ βίᾳ
λέγω, οὐδ' αὐτὸς ὥσπερ οἱ σοφοὶ τὰ μὲν
δίκαι' ἐπαίνει, τοῦ δὲ κερδαίνειν ἔχου.

Καὶ ἀλλαχοῦ δ' ὁ αὐτὸς ἔφη μηδὲν εἶναι ῥῆμα σὺν κέρδει κακόν.»

(1) Εὐσεβ. Εὐαγγελ. προπαρ. 15, 2, σελ. 792· «Ἠλίθια δὲ διαβέβληκεν αὐτὸν καὶ Κηφισόδωρος, ὁ Ἰσοκράτους μαθητής, τρυφερὸν καὶ τένθυν καὶ ἄλλα τοιαῦτα λέγων αὐτὸν εἶναι.»

(2) Cicer. de Orat. II, 13, 57. ad Attic. XII, 40. XIII, 29.

(3) Θεμιστ. λόγ. δ'. «Κηφισοδώρους δὲ καὶ Εὐβουλίδας καὶ Τιμαίους καὶ Δικαιάρχους καὶ στρατὸν ὅλον τῶν ἐπιτιθεμένων Ἀριστοτέλει τῷ Σταγειρίτῃ πότ' ἂν καταλέξαιμι εὐπετῶς, ὧν καὶ λόγοι ἐξικνοῦνται εἰς τόνδε τὸν χρόνον, διατηροῦντες τὴν ἀπέχθειαν καὶ φιλονεικίαν.» Saint-Croix Exam. Crit. p. 197.

ὁποίων, Ἱερώνυμος ὁ Ῥόδιος, ἐπιφανὴς περιπατητικὸς φιλόσοφος, ἀπρεπέστατα καὶ κακεντρεχέστατα ἐπετέθη κατὰ τοῦ Ἰσοκράτους ἐκφαυλίζων τοὺς λόγους αὐτοῦ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κικέρωνος, οὗ μνημονεύει καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς (1) ἐν τῇ περὶ τοῦ Ἰσοκράτους κρίσει αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης οὐ μόνον ἐδίδασκεν ἐν τῇ σχολῇ θεωρητικῶς τὴν ῥητορικὴν τέχνην καὶ πρακτικῶς ἐγύμναζε τοὺς μαθητὰς ἐν αὐτῇ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Διογένους Λαερτίου, καὶ ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτοῦ τοσοῦτον ηὐδοκίμησε καὶ ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰσοκράτους, ὥστε εἷς ἐξ αὐτῶν Θεοδέκτης ὁ Φασηλίτης, ὅστις καὶ ῥητορικὴν ἔγραψεν, ἐντελῶς ἀποσπασθεὶς αὐτοῦ προσῆλθεν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀριστοτέλους(2) καὶ ὡς τοιοῦτος συγκαταλέγεται ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος μετὰ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου, ἀλλὰ παροξυνθεὶς ὑπὸ τοῦ ῥήτορος διδασκάλου καὶ ἐγγράφως ἐξέδωκε δημοσίᾳ πραγματείας ῥητορικῆς, δι' ὧν κατεπολέμησε τὰς ἐλλείψεις τῆς ῥητορικῆς τοῦ Ἰσοκράτους. Ἄλλως γὰρ ἀδύνατόν ἐστι νὰ ἐξηγηθῇ ὅτι οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰσοκράτους ἐλάμβανον ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς κατὰ τοῦ διδασκάλου αὐτῶν καταφορᾶς μόνον ἐκ τῆς προφορικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους διδασκαλίας, καὶ ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι συνέταττον ἀπολογίας ὑπὲρ τοῦ Ἰσοκράτους καὶ λιβέλλους κατὰ τοῦ Ἀριστοτέλους. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων δύνανται

---

(1) Cicer. Orat. cp. LVI, § 190· «Elegit ex multis libris Isocratis triginta fortasse versus Hieronymus, Peripateticus in primis nobilis, plerosque senarios, sed etiam anapæstos: quo quid potest esse turpius? et si in eligendo facit malitiose.» Διονυσ. Ἁλικαρνασσ. Ἰσοκράτ. 13· «Ἱερώνυμος δὲ ὁ φιλόσοφός φησιν, ἀναγνῶναι μὲν ἄν τινα δυνηθῆναι τοὺς λόγους αὐτοῦ καλῶς, δημηγορῆσαι δὲ τήν τε φωνὴν καὶ τὸν λόγον ἐπάραντα, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ κατασκευῇ μετὰ τῆς ἁρμοττούσης ὑποκρίσεως εἰπεῖν οὐ παντελῶς.»

(2) Cicer. Orat. cp. LVI, § 194. Σουΐδ. ἐν λ. Ἰσοκράτης καὶ Θεοδέκτης: Φασηλίτης, ῥήτωρ..μαθητὴς Πλάτωνος καὶ Ἰσοκράτους καὶ Ἀριστοτέλους.»

νὰ χρησιμεύσωσιν ἡμῖν τὰ δύο περισωθέντα καὶ παρατεθέντα ἤδη ἀποσπάσματα τῆς ἀπολογίας τοῦ Κηφισοδώρου, ἐκ τοῦ πρώτου τῶν ὁποίων μανθάνομεν ὅτι ἡ περὶ παροιμιῶν πραγματεία τοῦ Ἀριστοτέλους ἦν δημοσίᾳ γνωστὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην(1), ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου ἀποδείκνυται ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης εἶχεν ἐκδώσει ἤδη καὶ ῥητορικῆς πραγματείας πολεμικὰς κατὰ τοῦ Ἰσοκράτους πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Κηφισοδώρου συντάξεως τῆς ἐκ τεσσάρων βιβλίων συγκειμένης ἀπολογίας ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου, τοῦ ὁποίου κατηγορηθέντος ἐν ταῖς δημοσίᾳ ἐκδεδομέναις πραγματείαις τοῦ Ἀριστοτέλους ὅτι ἐν τῇ ῥητορικῇ τοῦ ῥήτορος εὕρηνται καὶ πολλὰ πονηρῶς εἰρημένα, ἀνέλαβεν ὁ Κηφισόδωρος νὰ ὑπερασπίσῃ καὶ δικαιολογήσῃ τὸν διδάσκαλον διϊσχυριζόμενος ὅτι τοιαῦτα εὕρηνται εἰρημένα καὶ παρ' ἄλλοις ἐξόχοις ποιηταῖς, οἷον τῷ Ἀρχιλόχῳ, Θεοδώρῳ, Εὐριπίδῃ, Σοφοκλεῖ καὶ Ὁμήρῳ. Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι εἰ μὴ ἀπώλλυτο τὸ τετράβιβλον τοῦ Κηφισοδώρου σύγγραμμα, θὰ ἠδυνάμεθα ἀσφαλέστατα νὰ κρίνωμεν ἐξ αὐτοῦ καὶ μόνου περὶ πάντων τῶν ἀναγομένων εἰς τὸ ἡμέτερον ζήτημα.

Νῦν δ' αἰτιατέος ὁ πανδαμάτωρ χρόνος, ὁ τοσούτων πολυτίμων πνευματικῶν θησαυρῶν ἀποστερήσας ἡμᾶς, ἐν οἷς συγκαταλέγονται καὶ τὰ πολυάριθμα περὶ ῥητορικῆς συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους, πλὴν ἑνὸς καὶ μόνου περισωθέντος ἡμῖν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τέχνης ῥητορικῆς βιβλία τρία»(2). Ἐπειδὴ δὲ ἐν

---

(1) Stahr Aristotel. Th. 2, S. 43· «Ein Beweis kann doch... unwidersprechlich gewiss und klar geführt werden, der nämlich, dass die Schrift des Aristoteles «über Sprüchwörter» welche auch Diogenes Laërtios in seinem Kataloge unter den Aristotelischen Schriften aufführt, zu der Zeit jenes Kephisodor herausgegeben war.» καὶ S. 45· «dass rhetorische Schriften des Stagiriten, polemischen Inhalts gegen den Isokrates zur Zeit Kephisodor's herausgegeben waren.»

(2) Διογέν. Λαερτ. 11, 104· «ἐπιτομὴ τῶν ῥητορικῶν» 5, 22· «περὶ ῥητορικῆς ἢ Γρύλλος ά (Quintil. II, 17, 14), «Τεχνῶν συναγωγὴ ά, β' (Cicer. de inv. II, 2. de Orat. II, 38. Brut. 12), «Τέχνης ῥητορικῆς ά, β', Τέχνη ά, ἄλλη τέχνη ά, β'» «Τέχνης τῆς Θεοδέκτου εἰσα-

τῷ συγγράμματι τούτῳ παμπόλλους ἀναφέρων συγγραφεῖς ὁ φιλόσοφος, πολλαχοῦ μνημονεύει καὶ τοῦ Ἰσοκράτους, ἐνιαχοῦ μὲν ἐπιδοκιμάζων τὰ λεγόμενα, ἀλλαχοῦ δὲ καὶ καθαπτόμενος αὐτοῦ(1), ὁ Κυπριανὸς τὰ πάντα εὐνοϊκὰ ὑπολαβὼν περιῆλθεν εἰς τὸ ἐπισφαλὲς συμπέρασμα ὅτι ἐκ τῆς μνείας ταύτης τοῦ Ἰσοκράτους ἐξάγεται ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης καθ' ὅλα ἐπεδοκίμαζε τὴν ῥητορικὴν τέχνην τοῦ ῥήτορος, εὐνοϊκῶς διέκειτο καὶ ἐτίμα αὐτόν.

Ἂν ὅμως ἐλάμβανε πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἔν τισι τῶν ἀπολεσθεισῶν πραγματειῶν περὶ τέχνης ῥητορικῆς, ἃς ὁ Κικέρων ἀναφέρει ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄψιν(2), ἀποχρώντως ἐξήλεγξε τὰς

γωγῆς» (Quintil. II, 15, 10. Ἀριστοτέλ. ῥητορ. 3, 9, 40.), ἐνθυμήματα ῥητορικὰ περὶ λέξεως ά, β', περὶ συμβουλίας ά. Κατὰ δὲ τὸν ἀνώνυμον βιογράφον καὶ τὰ ἀκόλουθα, περὶ πολιτικῆς ἢ Γρύλλος γ', σελ. 61, τεχνῶν συναγωγὴ ά, τέχνης ῥητορικῆς γ', τέχνης ά, τέχνης τῆς Θεοδέκτου συναγωγῆς ἐν γ', ἐνθυμημάτων ῥητορικῶν ά, σελ. 65, περὶ ῥήτορος ἢ πολιτικοῦ (Quintil. III, 4, 9) σελ. 63, περὶ ῥητορικῆς τῆς μετὰ τὰ φυσικὰ ί, σελ. 65, τέχνη ἐγκωμιαστική, σελ. 66. Fabric. I, 1, 406, 405. Westermann Beredts. I. S. 149.

(1) Spengel Isocrates und Platon p. 738. Abhandl. d. Philos-Philol. Kl. d. K. B. Akad. de Wiss. J. 1855· «da Aristoteles denselben Vorwurf anch seinen Vorgängorn macht, also den Isokrates, jedenfalls den bedeutendsten unter ihnen, mit einschliesst.». Stahr Aristot. Th. I. S. 68· «Man vergl. die aeusserungen des Aristoteles in der Rhetorik. I, 9, § 38». Buhle Comment. p. 432.

(2) Cicer. de Divinat. II, cp. 1, § 4. de Finib. V, cp. 4, § 10. «disserendique ab eisdem non dialectice solum, sed etiam oratorie præcepta sunt tradita.» de Invent. I, cp. 5, § 7, § 9. II, cp. 51, § 156. de Orat. II, cp. 20, § 43, cp. 38, § 160. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀπολεσθέντων ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος καὶ ἔργον σπουδαιότατον τοῦ Ἀριστοτέλους ἤτοι ἱστορία τῆς ῥητορικῆς τέχνης, de Invent. II, cp. 2, § 5, 6· «Ac veteres quidem scriptores artis usque a principe illo Tisia repetitos unum in locum conduxit Aristoteles, et nominatim cujusque præcepta, magna conquisita cura perspicue conscripsit atque enodata diligenter exposuit ct.» καὶ de Orator. II, cp. 38, § 160· «Atque inter hunc Aristotelem (cujus et illum legi librum, in quo exposuit dicendi

ἐλλείψεις τῆς τοῦ Ἰσοκράτους ῥητορικῆς κατὰ τὴν πρώτην ἐν Ἀθήναις διαμονὴν πρὸ τοῦ 350 ἔτους, καὶ ὅτι ἡ περισωθεῖσα πραγματεία συνετάχθη πολὺ βραδύτερον μετὰ τὴν ἐκ Μακεδονίας δευτέραν ἐπάνοδον (334), ὅτε πρὸ τεσσάρων ἐτῶν εἶχεν ἀποθάνῃ ὁ Ἰσοκράτης, καὶ ὅτι ἐξελέγξας ἀλλαχοῦ τὸν Ἰσοκράτη πρὸ 15—20 ἐτῶν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὰ αὐτὰ καὶ νὰ ὑποδεικνύῃ ὅτι ἐν τοῖς γραφομένοις ὑπὸ πάθους ἐκινεῖτο, ἄν, λέγω, ταῦτα ἐτίθετο ἐν τῇ πλάστιγγι τῆς κριτικῆς, βεβαίως ἤθελεν ἀποφύγῃ νὰ μεταχειρισθῇ τοιοῦτον ἄστοχον ἐπιχείρημα πρὸς ὑποστήριξιν τῆς πεφιλημένης αὐτῷ δοξασίας. Διότι ὁ Ἀριστοτέλης, ἀνὴρ πανεπιστήμων καὶ ἔξοχον πρακτικὸν νοῦν ἔχων, ἥδετο καὶ κατηυφραίνετο ἐν ὅλῳ τῷ βίῳ ἐρευνῶν, ἐξελέγχων, διδάσκων, συγγράφων καὶ νέα δημιουργῶν πράγματα ἐν πᾶσι τῶν ἐπιστημῶν τοῖς κλάδοις, καὶ ἐν τοιαύτῃ πνευματικῇ ὑπεροχῇ πάντων τῶν συγχρόνων διατελῶν οὐδένα ἐφοβεῖτο ἀποδυόμενος εἰς ἐπιστημονικὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ τὰ μὲν ὀρθὰ καὶ καλῶς ἔχειν δοκοῦντα ἀποδεχόμενος καὶ ἐπιδοκιμάζων, τἀναντία δὲ τούτων ἐπικρίνων καὶ ἀποῤῥίπτων, ἐτίμα καὶ ἐσέβετο τὸ ἀγαθὸν καὶ τ' ἀληθὲς πανταχοῦ καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἀντιπάλοις, ἀνταγωνισταῖς καὶ ἐχθροῖς αὐτοῦ, καθὼς τὸ μὴ ὀρθὸν καὶ ψευδὲς κατεπολέμει καὶ ἀνεσκεύαζεν ὁποιδήποτε καὶ ἂν εὕρισκεν αὐτὸ καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς φίλοις αὐτοῦ.

Τὸ δὲ κάλλιστον καὶ ἀσφαλέστατον τεκμήριον περὶ τῆς μεγάλης ἐπιστημονικῆς φιλαληθείας αὐτοῦ παρέχουσιν ἡμῖν τὰ συγγράμματα τοῦ ἀνδρός, ἐν οἷς, καίπερ σεβόμενος, τιμῶν καὶ ὑπολήπτόμενος τὸν μέγαν αὐτοῦ διδάσκαλον Πλάτωνα, θαῤῥαλέως ἀνασκευάζει τὰς ἐσφαλμένας περὶ τῶν ἰδεῶν δοξασίας αὐτοῦ καὶ φιλοσοφικώτατα ἀποφαίνεται ὅτι πρὸς σωτηρίαν τῆς ἀληθείας ἀνάγκη ἐστὶν οὐ μόνον τὰ τῶν φίλων ἐξελέγχειν, ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκεῖα ἀναιρεῖν(1). Ἐντεῦθεν εὐκόλως δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ ὅτι

---

artes omnium superiorum, et illos, in quibus ipse sua quædam de eadem arte dixit) et hoc germanos hujus artis magistros hoc mihi visum est interesse ct.»

(1) Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομ. 1, κ. 6· «Τὸ δὲ καθόλου βέλτιον ἴσως

ὁ Ἀριστοτέλης χάριν τῆς ἀληθείας καὶ μόνης, ἣν ὡς ὕψιστον ἐθεώρει ἀγαθόν, καὶ τὸν φιλόσοφον διδάσκαλον ὑποβαλὼν εἰς τὴν βάσανον τῆς κριτικῆς, ἀναντιῤῥήτως δὲν ἠδύνατο νὰ φεισθῇ τοῦ ῥήτορος διδασκάλου καὶ νὰ καταλείπῃ ἀνεξέλεγκτα τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ τέχνης τὰ ἐλαττώματα, πρεσβεύων ὅτι ἡ ἀλήθειά ἐστι καὶ τῆς φιλίας πολλῷ ὑπερτέρα καὶ λυσιτελεστέρα, ἣν λαμπρῶς ἀπεικονίζων ἐν τοῖς Ἠθικοῖς Νικομαχείοις ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαίρει.

Οὐχ ἧττον ὅμως, τοῦτο ποιήσας ἐν τοῖς ἀπολεσθεῖσι ῥητορικοῖς συγγράμμασι κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας μετὰ πολλῆς δριμύτητος, ἰδιαζούσης τῇ ἡλικίᾳ ἐκείνῃ, βραδύτερον μετὰ παρέλευσιν εἴκοσιν ἐτῶν, ὅτε ἔγραψε τὴν περισωθεῖσαν ἡμῖν πραγματείαν τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ, ἐσέβετο καὶ ἐτίμα τοῦ ἀνδρὸς τὴν μνήμην ἕνεκα τῶν μεγάλων ὠφελειῶν, ἃς διδάσκων τε καὶ συγγράφων παρέσχε τοῖς συγχρόνοις καὶ μεταγενεστέροις μέχρις ἐσχάτου γήρατος καθ' ὅλον τὸν μακρὸν βίον αὐτοῦ, καὶ ἐκ τούτου τοῦ ὑψηλοῦ καὶ εὐγενεστάτου αἰσθήματος πρὸς πᾶν καλὸν καὶ ἀγαθὸν ὁρμώμενος, πολλαχοῦ τῆς ῥητορικῆς μνημονεύει αὐτοῦ, ἐνιαχοῦ μὲν ὀνομαστί, ἀλλαχοῦ δὲ ἀνωνύμως ὑπαινίσσεται αὐτόν. Ἐκ τῆς μνείας ὅμως ταύτης οὐδόλως ἀποδείκνυται, ὡς ἀβασανίστως ἐπίστευσεν ὁ Κυπριανός, ὅτι οὐδεμία ῥητορικὴ διάστασις ὑπῆρξέ ποτε μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν. Εἰ δέ που καὶ ὁ Ἰσοκράτης προσωπικῶς καθήψατο τοῦ Ἀριστοτέλους, μένει μοι ἄγνωστον, μόλις ἓν καὶ μόνον χωρίον ἐν τῇ έ τῶν ἐπιστολῶν δυνηθέντι νὰ εὕρω, ἐν ᾗ ὁ ῥήτωρ γράφων τῷ Ἀλεξάνδρῳ παραινεῖ αὐτῷ τέως ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκπαιδευομένῳ, νὰ ἀπέχῃ τῆς περὶ τὰς ἔριδας φιλοσοφίας ἤτοι τῆς διαλεκτικῆς ὡς ἀναρμόστου τοῖς ἄρχουσι καὶ βασιλεῦσι καὶ νὰ προτιμᾷ τὴν περὶ

ἐπισκέψασθαι καὶ διαπορῆσαι πῶς λέγεται, καίπερ προσάντους τῆς τοιαύτης γενομένης ζητήσεως, διὰ τὸ φίλους ἄνδρας εἰσαγαγεῖν τὰ εἴδη· δόξειε δ' ἴσως ἂν βέλτιον εἶναι καὶ δεῖν ἐπὶ σωτηρίᾳ γε τῆς ἀληθείας καὶ τὰ οἰκεῖα ἀναιρεῖν· ἄλλως τε καὶ φιλοσόφους ὄντας· ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν φίλοιν, ὅσιον ἀγαπᾷν τὴν ἀλήθειαν.»

τοὺς λόγους παιδείαν ἤτοι τὴν ῥητορικήν(1). Ὅτι μὲν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ, ἐπὶ τούτῳ ἴσως γραφείσῃ, ὁ Ἰσοκράτης ὑπαινίσσεται τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία κατὰ τὴν κρίσιν τῶν νεωτέρων(2). Ἂν δὲ αὕτη ἐγράφη ὀλίγον πρὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἤτοι πρὸ τοῦ θανάτου, ὡς εἰκάζει τις τῶν νεωτέρων(3), μένει ἀναπόδεικτον. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἐξ ἑνὸς μὲν μαρτυρεῖ τὴν δυσμενῆ τοῦ ῥήτορος διάθεσιν πρὸς τὸν φιλόσοφον, ἐξ ἑτέρου δὲ ὑπεμφαίνει καὶ τὴν ἐσφαλμένην δοξασίαν τοῦ Ἰσοκράτους περὶ τῆς διαλεκτικῆς καὶ φιλοσοφίας ἐν γένει, ἣν πανταχοῦ σχεδὸν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ὑποτιμῶν ἐριστικὴν καλεῖ καὶ τοὺς φιλοσόφους ἐριστικοὺς ὀνομάζει(4), ἀληθῆ δὲ φιλοσοφίαν ὑπολαμβάνει τὴν ῥητορικὴν αὐτοῦ τέχνην! ὥστε δικαιοτάτη ἦν ἡ καταφορὰ τοῦ Ἀριστοτέλους.

---

(1) Ἰσοκράτ. ἐπιστ. έ. «Τῶν τε φιλοσοφιῶν οὐκ ἀποδοκιμάζειν μὲν οὐδὲ τὴν περὶ τὰς ἔριδας, ἀλλὰ νομίζειν εἶναι πλεονεκτικὴν ἐν ταῖς ἰδίαις διατριβαῖς, οὐ μὴν ἁρμόττειν οὔτε τοῖς τοῦ πλήθους προεστῶσιν οὔτε τοῖς τὰς μοναρχίας ἔχουσιν, οὐδὲ γὰρ συμφέρον οὐδὲ πρέπον ἐστὶ τοῖς μεῖζον τῶν ἄλλων φρονοῦσιν οὔτ' αὐτοῖς ἐρίζειν πρὸς τοὺς συμπολιτευομένους οὔτε τοῖς ἄλλοις ἐπιτρέπειν πρὸς αὐτοὺς ἀντιλέγειν. Ταύτην μὲν οὖν οὐκ ἀγαπᾷν σε τὴν διατριβήν, προαιρεῖσθαι δὲ τὴν παιδείαν τὴν περὶ τοὺς λόγους, οἷς χρώμεθα περὶ τὰς πράξεις τὰς προσπιπτούσας καθ' ἑκάστην τὴν ἡμέραν καὶ μεθ' ὧν βουλευόμεθα περὶ τῶν κοινῶν.»

(2) Leon. Spengel Abhand. d. Philos-Philol. Kl. d. M. Akadem. Jahr. 1855. Isokrates und Platon S. 752· «Wenn Alexander unter Aristoteles Leitung sich der Philosophie widmet, so sagt Isokrates (ep. 5) «Τῶν τε φιλοσοφιῶν οὐκ ἀποδοκιμάζειν οὐδὲ τὴν περὶ τὰς ἔριδας» Eristiker sind ihm alle Philosophen, welche speculative Lehren aufstellen». Sainte-Croix Exam. Crit. p. 201· «Isocrate qui...ne manqua point d'écrire à Alexandre, qu'il veut engager surtout à préférer l'étude de l'éloquence à celle de la dialectique, qui selon, lui, ne convient pas aux monarques.» καὶ ἐν ὑποσημειώσει 3· «Isocrate entend ici par la dialectique, l» science de disputer τὴν περὶ τὰς ἔριδας». (3) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι.

(4) Πάντα τὰ χωρία περὶ τῆς δοξασίας ταύτης τοῦ Ἰσοκράτους συνέλεξεν ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ Leonard Spengel ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ πραγματείᾳ.

Τοσαῦται μὲν καὶ τοιαῦταί εἰσιν αἱ πληροφορίαι καὶ μαρτυρίαι τῶν ἀρχαίων περὶ τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Ἰσοκράτους. Ἐὰν δὲ νῦν, ἑπόμενοι τῇ ἀντιφασκούσῃ μαρτυρίᾳ Διογένους τοῦ Λαερτίου καὶ τῇ ἀνυποστάτῳ δοξασίᾳ τοῦ Κυπριανοῦ, πρὸς στιγμὴν ἀποδεχθῶμεν ὅτι οὐδεμία διάστασις ὑπῆρξέ ποτε μεταξὺ Ἀριστοτέλους καὶ Ἰσοκράτους, ἀλλὰ μεταξὺ Ἀριστοτέλους καὶ Ξενοκράτους, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἀπέρριψε τὸν στίχον ἐκεῖνον κατὰ τοῦ Ξενοκράτους καὶ οὐχὶ τοῦ Ἰσοκράτους καὶ ὅτι Κηφισόδωρος ὁ Ἰσοκράτους μαθητὴς ἔγραψε τὴν ἀπολογίαν κατὰ τοῦ Σικελιώτου ῥήτορος Ἀριστοτέλους καὶ οὐχὶ κατὰ τοῦ Σταγειρίτου φιλοσόφου Ἀριστοτέλους, οὐδεμίαν ἄλλην μαρτυρίαν εὑρίσκομεν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ψευδοῦς ταύτης δοξασίας, πλὴν τῆς ἀντιφασκούσης Διογένους τοῦ Λαερτίου, ὑφ' οὗ ἀναντιῤῥήτως ἐξηπατήθη ὁ Κυπριανός. Αὕτη δέ, ὡς ἦν ἑπόμενον, περιήγαγέ τινας τῶν νεωτέρων, συντόνως καὶ εἰδικῶς μὴ ἐρευνήσαντας τὸ ζήτημα, εἰς ἄτοπα συμπεράσματα καὶ ἁμαρτήματα, οἷον τὸν μὲν Brucker (Hist. Crit. Philos. I, p. 783, not. 3) ἀβασανίστως ἀποδεξάμενον τὴν μεταξὺ Ἀριστοτέλους καὶ Ξενοκράτους διάστασιν ἠνάγκασε νὰ παραδεχθῇ ἄλλον τινὰ ἄγνωστον (Xenocratem quendam) Ξενοκράτη συνοδεύσαντα τὸν Ἀριστοτέλη εἰς Ἀταρνέα καὶ οὐχὶ τὸν ἱστορούμενον φιλόσοφον. Τῷ δὲ Patritius (Discuss. Peripatet. t. I, lib. III, p. 22), τὴν αὐτὴν ἀσπασαμένῳ δοξασίαν καὶ ἐξαπατηθέντι, παρέσχεν ἀφορμὴν νὰ ἀποῤῥίψῃ τὰ Τοπικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς νόθα, διότι ἐν αὐτοῖς ὁ Ξενοκράτης, καίπερ τεθνηκώς, ἄνευ τινὸς καταφορᾶς ὡς φίλος μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ οὐχὶ ὡς ἐχθρός.

Ἐκ πάντων τοίνυν τῶν εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι ἡ μεταξὺ Ἀριστοτέλους καὶ Ἰσοκράτους διάστασίς ἐστιν ἀναμφισβήτητον ἱστορικὸν γεγονός, ὑπὸ πολλῶν καὶ ἀξιοπίστων ἀρχαίων μαρτυριῶν ἐπιβεβαιούμενον καὶ ὡς τοιοῦτον μηδεμίαν ἐπιδεχόμενον ἀντιλογίαν, ὅτι ἡ συγκεχυμένη καὶ ἀντιφατικὴ μαρτυρία Διογένους τοῦ Λαερτίου περὶ τοῦ ἐναντίου οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν καὶ ἑπομένως ἀποῤῥιπτέα ἐστὶ καὶ ὅτι πιθανώτατα εἰς τὴν διάστασιν ταύτην

μεταξὺ τοῦ φιλοσόφου καὶ ῥήτορος ὀφείλομεν οὐ μόνον τὰ ἀπολεσθέντα ῥητορικὰ συγγράμματα, ἀλλὰ καὶ τὴν περισωθεῖσαν ἡμῖν ῥητορικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὃς πρῶτος κατιδὼν τὰς ἐλλείψεις τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ἐπὶ βάσεων φιλοσοφικῶν καὶ ἐπέβαλεν αὐτῇ τὴν σφραγῖδα τῆς ἐπιστημονικῆς ἑνότητος, ἧς πρότερον ἐστερεῖτο(1).

Ὁ δὲ Κυπριανὸς, ἀποπειραθεὶς μὲν παλινδρομικῶς νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν φιλίαν μεταξὺ δύο διαστάντων μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος ἀνδρῶν, πολλοῦ ἐπαίνου ἄξιός ἐστι, προκαταληφθεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ ἑτέρου καὶ μὴ ἐρευνήσας δεόντως τὸ ζήτημα, παρημέλησε καθῆκον ἐπιστημονικὸν νὰ ἐκπληρώσῃ πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας, καὶ οὕτως ἀπέδειξεν ὅτι ἐπιλήσμων ἐγένετο τῆς Ἀριστοτελικῆς ἐντολῆς «*ἀμφοῖν γὰρ φίλοιν ὄντοιν, ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν*» καὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα σχηματισθέντος καὶ παροιμιώδους καταστάντος ἀποφθέγματος «Φίλος μὲν Πλάτων, φίλος δὲ Σωκράτης, ἀλλὰ φιλτάτη ἡ ἀλήθεια» ἢ ὡς οἱ Λατινίζοντές φασιν «*Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas.*»

Ἐν Ἀθήναις κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1877.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ.

(1) Westermann Gesch. d. Beredtsamk. Th. I, § 147· «Aristoteles ist als eigentlicher Schöpfer der Rhetorik zu betrachten, wie ihn denn auch die Nachwelt als solchen annerkannt und zur Norm erhoben hat. Nicht Redner im eigentlichen Sinne des Wortes, obgleich im Lehrvortrage beredt, also über künstlerisches Vorurtheil erhaben, und wie es scheint durch das Mangelhafte in dem Unterrichte früherer Techniker angeregt, war er der erste, welcher von dem einzig richtigen Standpuncte, von dem der Philosophie aus die Kunst beurtheilte und ihr das Gepräge wissenschaftlicher Einheit gab.» καὶ σελ. 149, 3) «So ist wohl sein unfreundliches Verhältniss zu Isokrates zu würdigen.». Fabric. Bibl. Gr. III, p. 142.

ΚΡΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

§ 1. *ἐξερῶντος—ἐξαιροῦντα*.

Γαλην. Τόμ. ΙΒ′, σελ. 312—3 «Περὶ δὲ κυνὸς ἐπιτολὴν θερισταῖς πλησίον αὐτοῦ θερίζουσιν ἐκομίσθη τις οἶνος ἐν κεραμίῳ μάλ' εὐώδης. Ὁ μὲν κομίσας ἐγγὺς τῶν θεριζόντων καταθεὶς ἐχωρίσθη. Τοῖς δ' ὡς ἧκεν ὁ καιρὸς τοῦ πίνειν, ἔθος μὲν ἦν αὐτοῖς ἐκχέουσι κρατῆρα μεθ' ὕδατος συμμέτρου κεραννύναι τὸν οἶνον· ὡς δὲ ἀνελομένου νεανίσκου τὸ κεράμιον *ἐξαιροῦντά* τε τὸν οἶνον εἰς τὸν κρατῆρα συνεξέπεσεν ἔχιδνα νεκρά. Δείσαντες οὖν οἱ θερισταὶ μή τι πάθοιεν ἐκ τοῦ πόματος, αὐτοὶ μὲν ὕδατος ἔπιον· ὡς δ' ἀπηλλάττοντο, χαρίζονται δῆθεν ὑπὸ φιλανθρωπίας τῷ τὸν ἐλέφαντα νοσοῦντι τὸν ὅλον οἶνον».

Καὶ τυφλῷ δῆλον ὅτι ἡ αἰτιατικὴ *ἐξαιροῦντα* ὀφείλει νὰ μετατυπωθῇ εἰς γενικήν· ἐπειδὴ δ' ἡ ἔννοια τοῦ *ἐξαιρεῖν* εἶνε παντελῶς ἀνάρμοστος τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίῳ, ἀναγνωστέον *ἐξΕρῶντΟΣ* ἤτοι ἐκχέοντος. Εὑρίσκεται δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ καὶ *μεταίρων* γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ *μετΕρῶν* καὶ *μεταίρομεν* ἀντὶ τοῦ *μετΕρῶμεν*, περὶ ὧν ἐποιησάμεθα λόγον ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ Τόμ. Ε′, σελ. 91.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως νοσεῖ ἡ προκειμένη ῥῆσις, καθίσταται δ' ἴσως ὑγιὴς ἐκφερομένη οὕτως: «Ὁ μὲν *οὖν* κομίσας ἐγγὺς τῶν θεριζόντων καταθεὶς ἐχωρίσθη. Τοῖς δ' ὡς ἧκεν ὁ καιρὸς τοῦ πίνειν, ἔθος μὲν ἦν αὐτοῖς ἐκχέουσιν *εἰς* κρατῆρα μεθ' ὕδατος συμμέτρου κεραννύναι τὸν οἶνον· ὡς δὲ ἀνελομένου νεανίσκου τὸ κεράμιον ἐξερῶντός τε τὸν οἶνον εἰς τὸν κρατῆρα συνεξέπεσεν ἔχιδνα νεκρά, δείσαντες οἱ θερισταὶ κτέ.».

§ 2. *ἐπέρεισιν—ἐπίθροισιν*.

Γαλην. Τόμ. ΙΖ′, α′, σελ. 51 «Τὰ δ' ἐν τῇ προκειμένῃ καταστάσει γεγενημένα χαῦνά τε ἦν, τουτέστι μαλακὰ καὶ ὑπείκοντα τοῖς δακτύλοις καὶ κατὰ τὴν *ἐπίθροισιν* αὐτῶν βοθρούμενα,

καὶ (οὐ) μετὰ φλεγμονῆς, ὅπερ ἐστὶν οὐ μετὰ φλογώσεως, ἀνώδυνά τε διὰ τὸ μηδέτερον αὐτοῖς συνεῖναι τῶν τὰς ὀδύνας ἐργαζομένων».

Οὐχὶ *ἐπίθροισιν*, ὅπερ παντελῶς τερατῶδες καὶ ἀλλόκοτον, ἀλλ' *ἐπέρεισιν* ἔγραψεν ὁ Γαληνός· «καὶ κατὰ τὴν *ἐπέρεισιν* αὐτῶν βοθρούμενα». Ἐν Τόμ. ΙΒ', σελ. 634 εἶνε γεγραμμένον «κατὰ δὲ τὰς τῶν δακτύλων *ἐπαιρήσεις* σφαιρούμενον» ἀντὶ τοῦ *ἐπΕρείσεις*, παρὰ δ' Ὀρειβασίῳ Τόμ. Δ', σελ. 201 ἔχουσιν οἱ κώδικες «κατὰ τὴν *ὑπέρεισιν* τῶν δακτύλων ῥᾳδίως ὑπείκων» ἀντὶ τοῦ *Ἐ*Π*έρεισιν* (Ἴδε Λόγ. Ἑρμῆν Τόμ. Ε', σελ. 144). Καὶ τὸ τοῦ Παύλου τοῦ Αἰγινήτου σελ. 86 Βρ. «ὑποπίπτων κατὰ τὴν *ἐπέρεισιν* τῶν δακτύλων» ἐν ἄλλοις μὲν τῶν ἀντιγράφων εἶνε προενηνεγμένον *ὑπέρεισιν*, ἐν ἄλλοις δὲ *ἐπέρεσιν* ἢ *ἐπέρησιν* (Πρβ. καὶ σελ. 254).

Ὀρθῶς ἀναγινώσκεται παρὰ Σωρανῷ σελ. 216, 13 Ἑρμ. «οὔτε γὰρ δακτύλων *ἐπερείσεσιν* οὔτε κτέ.» καὶ παρ' Ὀρειβασίῳ Τόμ. Γ', σελ. 671, 10 «χαῦνός τις ὄγκος καὶ εἴκων καὶ βοθρούμενος κατὰ τὰς τῶν δακτύλων *ἐπερείσεις* καὶ ἀνώδυνος». Πρβ. καὶ σελ. 671, 4 «εἰ μὴ τοὺς δακτύλους *ἐπερείδοις*». Λέγεται δ' ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις Τόμ. Γ', σελ. 147 καὶ «*ἐνερείσαντα* τὸ θέναρ τῆς χειρὸς τῆς ἑτέρης παρὰ τὸν βουβῶνα». Πρβ. καὶ Ἐρωτιαν. σελ. 59, 4 καὶ Λόγ. Ἑρμ. Τόμ. Ε', σελ. 145.

Σπανιώτατος εἶνε ὁ τύπος *ἐπερεισμός*, ἀμφίβολος δ' ἢ μᾶλλον ἀνυπόστατος ὁ *ἐπερεισία*. Πρβ. καὶ *ἔρεισις*, *ἀντέρεισις*, *ἀπέρεισις*, *ἐνέρεισις*, *ἐναπέρεισις*, *προσαπέρεισις*, *συνέρεισις*, *ὑπέρεισις*.

Τῇ ἐπερείσει τῶν δακτύλων παρομαρτεῖ θλῖψις ἢ πίεσις. Πρβ. Γαλην. Τόμ. Ζ', σελ. 725 «ὑποχωρεῖ μὲν οὖν κἂν τοῖς οἰδήμασιν ἡ ὕλη *θλιψάντων* τῶν δακτύλων καὶ βοθροῦται τὸ μέρος». Τόμ. Ι', σελ. 963 «καὶ διὰ τοῦτο *θλιβόντων* εἴκει μέχρι βάθους ἱκανοῦ, τῶν δακτύλων ἐγκαταβαινόντων εἰς αὐτά» καὶ «διαφέρει γε τῶν οἰδημάτων τῷ μὴ βοθροῦσθαι *πιεζόμενα* καὶ ψοφεῖν ὥσπερ τύμπανον», κτλ.

§ 3. *σκυλακεύει—κολακεύει.*

Φιλόστρατ. σελ. 812 «*κολακεύει* δὲ αὐτὸν ὁ Χείρων οἷον λέοντα πτῶκας ἁρπάζειν καὶ νεβροῖς συμπέτεσθαι· νεβρὸν γοῦν ἄρτι ᾑρηκὼς ἥκει παρὰ τὸν Χείρωνα καὶ ἀπαιτεῖ τὸ ἆθλον».

Δύσκολον, μᾶλλον δ' ἀδύνατον ἀποβαίνει νὰ νοηθῇ τὸ χωρίον τοῦτο. Ὁ ἐπιφανέστατος κριτικὸς Βαλκενάριος ἐν ταῖς εἰς τὸν Ἡρόδοτον Σημειώσεσι (σελ. 988 Γαισφ.) ὑπολαβὼν πλημμελὲς τὸ *λέοντα* εἴκασε «κολακεύει—οἷόν *τε ὄντα* πτῶκας ἁρπάζειν καὶ νεβροῖς συμπέτεσθαι» καὶ ἡρμήνευσε λατινιστὶ: ***blandis verbis laudat, tanquam qui posset etc.*** Ὁ Σχαιφῆρος ἐν τῷ περὶ Ἐλλείψεων βιβλίῳ τοῦ Βωσίου (σελ. 245) ἅμα μὲν ἐμνημόνευσε τὴν εἰκασίαν τοῦ Βαλκεναρίου ἅμα δ' ἐτόπασε καὶ αὐτὸς «οἷον *θέοντα* πτῶκας ἁρπάζειν» παραβάλλων πρὸς τὸ τοῦ Τυρταίου «νικῴη δὲ θέων Θρηΐκιον Βορέην». Ὁ Ἰακώψιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Φιλοστράτου Εἰκόνων ἀνέγνω «οἷον *λέοντας καὶ* πτῶκας ἁρπάζειν» ἐπιλαθόμενος τοῦ ἐν ἀρχῇ λεχθέντος ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου (σελ. 811) «Νεβροὶ καὶ λαγώς (Γρ. *λαγῴ*), ταῦτα θηράματα τοῦ νῦν Ἀχιλλέως»· καὶ ἄλλως δὲ ἡ συνάφεια τῶν ἰσχυροτάτων λεόντων καὶ τῶν δειλοτάτων λαγῶν δὲν ἔχει καλῶς. Ὁ νεωστὶ τὰ τοῦ Φιλοστράτου ἐκδοὺς Καυσῆρος περιέγραψε τὸ *λέοντα* ὡς ὑπὸ ξένης παρεμβεβλημένον χειρός.

Τὸ ῥῆμα *κολακεύω* κατ' οὐδένα τρόπον ἐπιδέχεται τὴν μετ' ἀπαρεμφάτου σύνταξιν, ἀτοπώτατα δὲ παρεβλήθη τὸ *κολακεύει ἁρπάζειν καὶ συμπέτεσθαι* πρὸς τὸ ἐν σελ. 855 «*νικησάντων* δ' Ἀθηναίων *ταφῆναι* σφᾶς». Κατὰ τὴν τοῦ Βαλκεναρίου γραφὴν εὐοδοῦνται τὰ τῆς συντάξεως· ἀλλ' ἡ κολακεία ἐν τῷ προκειμένῳ, ὅπως καὶ ἂν ἐκληφθῇ, φαίνεται ἀνάρμοστος.

Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἐπανορθοῦται τὸ χωρίον καὶ καταληπτὸν καθίσταται, ἂν τὸ *κολακεύει* μεταβληθῇ εἰς τὸ *σκυλακεύει*, τουτέστι γυμνάζει, παιδεύει, διδάσκει· «*σκυλακεύει* δὲ αὐτὸν ὁ Χείρων οἷον λέοντα (λεοντιδέα, σκύμνον) πτῶκας ἁρπάζειν καὶ νεβροῖς συμπέτεσθαι». Πρβ. σελ. 813 «*διδάσκει* ὁ Χείρων τὸν Ἀχιλλέα *ἱππάζεσθαι* καὶ *κεχρῆσθαι* αὐτῷ ὅσα ἵππῳ».

Τὸ ῥῆμα *σκυλακεύω* σχηματισθὲν ἐκ τοῦ *σκύλαξ*, ὡς τὸ

παιδεύω ἐκ τοῦ *παῖς* καὶ τὸ *πωλεύω* ἐκ τοῦ *πῶλος*, σημαίνει κυρίως ἀσκῶ ἢ γυμνάζω σκύλακα (ἢ σκύλακας). Ἱμέρ. Ἐκλ. ΚΑ', 4 «οὕτω καὶ πῶλος καλῶς πωλεύεται καὶ σκύλαξ δεξιῶς *σκυλακεύεται*, ὅταν ἄνευ κέντρου καὶ μάστιγος ὁ μὲν πωλοδάμνης τὸν ἵππον, ὁ δὲ *σκυλακευτὴς* τὸν κύνα χειρὶ τιθασεύων ἐκτρέφειν βούλοιτο» καὶ Λόγ. ΙΕ', 4 «ὅτι ἄρα αἱ γενναῖαι τῶν κυνῶν ἐν τῷ μένειν θῆρας *σκυλακεύονται*». Λέγεται δὲ καὶ *σκυλακεία*, ὡς *παιδεία* καὶ *πωλεία*. Πλούτ. Κάτ. Πρεσβ. 5 «καὶ γὰρ ἵππων ἀπειρηκότων ὑπὸ χρόνου τροφαὶ καὶ κυνῶν οὐ *σκυλακεῖαι* μόνον ἀλλὰ καὶ γηροκομίαι τῷ χρηστῷ προσήκουσιν».

Ὁ Πολυδεύκης ποιεῖται μνείαν τοῦ τε ὀνόματος καὶ τοῦ ῥήματος γράφων βιβλ. Ε', 51 «*Σκυλακεία* δὲ ἡ μέν τις νοείσθω σκυλάκων ἀνατροφή, ἡ δὲ σκυλάκων γένεσις, καὶ τὸ *σκυλακεύειν* τὰς κύνας χρῆναι τοῦ χειμῶνος ἐστὶν ἐμπιμπλάναι σκυλάκων καὶ ὀχεύειν—Ἡ δὲ τῶν *σκυλακευομένων* τροφὴ σιτία οἴνῳ διάβροχα» (Πρβ. καὶ Ἀρριαν. Κυνηγ. 8. 29 καὶ 31). Τὸ *σκυλακεύειν τὰς κύνας* κτέ. ἀναφέρεται εἰς τὸ τοῦ Ξενοφῶντος Κυνηγ. Ζ', 1 «*Σκυλακεύειν* δὲ αὐτὰς ἐπανιέντα τῶν πόνων τοῦ χειμῶνος, ἵνα ἔχουσαι τὴν ἡσυχίαν πρὸς τὸ ἔαρ ἐπάγωνται φύσιν γενναίαν». Πρβ. καὶ Θεμίστ. σελ. 248, γ' «τήν τε κύνα, ἐξ ἧς μέλλετε *σκυλακεύεσθαι*, εἰ Λάκαινα ὄντως γενναία καὶ μὴ πονηρὸν κυνίδιον» καὶ σελ. 335, γ' «οὐ παρόψεται δὲ τὰς οἴκοι *σκυλακευθείσας*, εἰ μήτε κάλλους ἐκείνων μήτε ὠκύτητος λείποιντο» (Γρ. «εἰ μήτε *κάλλΕΙ* ἐκείνων μήτε *ὠκύτητΙ* λείποιντο»). Φέρεται δὲ καὶ παρὰ Στράβωνι σελ. 229 «μυθεύονται (Γρ. *μυθεύεται*) μὲν οὖν ἐξ Ἄρεως γενέσθαι τοὺς παῖδας, ἐκτεθέντας δ' ὑπὸ λυκαίνης ὁραθῆναι *σκυλακευομένους*», οὗ ἡ ἔννοια φανερωτάτη.

Εὑρέθη καὶ ὄνομα *σκυλάκευμα* ἐν ἐπιγράμματι παρὰ Πλουτάρχῳ Ἠθικ. σελ. 241, α':

> Ἔρρε, κακὸν φίτυμα διὰ σκότος, οὗ διὰ μῖσος
> Εὐρώτας δειλαῖς μηδ' ἐλάφοισι ῥέοι.
> Ἀχρεῖον σκυλάκευμα, κακὰ μερίς, ἔρρε ποθ' Ἅδαν,
> ἔρρε· τὸν οὐ Σπάρτας ἄξιον οὐδ' ἔτεκον.

Πρβ. Μεινέκιον *Ἐκλ. Ποιητ. Ἀνθολ. Ἑλλ.* σελ. 166 καὶ Δυβνῆρον *Ἀνθολ. Παλατ.* Τόμ. Α', σελ. 470.

Ὁμοίως τῷ *πωλεύω* καὶ *σκυλακεύω* εἶνε ἐσχηματισμένον τὸ *σκυμνεύω*, οὗ γίνεται χρῆσις ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου ἐν σελ. 340 «καὶ ὡς νεβροὺς τῇ Γαλατείᾳ *σκυμνεύοι* καὶ ἄρκτους». Ὡς δὲ λέγεται *παιδαγωγῶ*, οὕτω καὶ *σκυμναγωγῶ*. Εὐστάθ. σελ. 1098 «Οἱ δὲ τοῦτο λέγοντες ἱστοροῦσι καὶ ὅτι λέων ἄρρην οὐ *σκυμναγωγεῖ*· διὸ Ζηνόδοτος οὐ παρεδέχετο τοὺς ἐνταῦθα στίχους λέοντα μὲν αὐτὸς τὸν ἄρρενα νοῶν, λέγων δὲ μὴ *σκυμναγωγεῖν* τὸν ἄρρενα. Καὶ μὴν Ἀντίμαχος καὶ ἄλλοι *σκυμναγωγεῖν* ἱστοροῦσι καὶ τὸν ἄρρενα λέοντα». Πρβ. καὶ Σχολ. Ἰλ. Ρ, 133.

§ 4. *τῆς Ἐρυθραίας—ταῖς Ἐρυθραῖς.*

Ἀθήν. σελ. 259, β' «Κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ τὸ τοῦ Κνωποῦ (Κάλλιον *Κνώπου*) σῶμα ἐξεβράσθη *ταῖς Ἐρυθραῖς* κατὰ τὴν ἀκτήν, ἣ νῦν Λεόποδον καλεῖται».

Τὴν γνώμην τοῦ Μεινεκίου δοξάζοντος (*Ἀναλ. Κριτ. εἰς Ἀθην. Δειπν.* σελ. 114) ὅτι ἐξέπεσε μετὰ τὸ *ἐξεβράσθη* ἡ πρόθεσις *πρός* δὲν ἐγκρίνομεν. Ἡ ἀληθὴς γραφὴ πιθανώτατα εἶνε: «ἐξεβράσθη *τῆς Ἐρυθραίας* κατὰ τὴν ἀκτήν» ἤτοι ἐξεβράσθη κατὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Ἐρυθραίας. Πρβ. Πλούτ. Πύρρ. 15 «ἅμα δὲ οἵ τε Μεσσάπιοι, *καθ'* οὓς ἐξεβράσθη, συνέθεον βοηθοῦντες». Ὁ Γαληνὸς Τόμ. Α', σελ. 8 εἶπεν «*ἐπὶ* τὰς Συρακουσίων ἠϊόνας ἐξεβράσθη» (*), ὡς καὶ ὁ Διόδωρος Κ', ος', 2 «ὑπὸ τοῦ κύματος *ἐπὶ* τὴν γῆν ἐξεβράσθη», ὁ δὲ Δίων ὁ Κάσσιος ΜΗ', μη', 3 «*πρός* τε τὴν γῆν ἐγγὺς οὖσαν ἐξεβράσθησαν», ὁ δ' Ἡρόδοτος Ζ', 188 «αἱ δὲ *ἐς* Κασθαναίην ἐξεβράσσοντο». Ὅτι δὲ σύνηθες παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ἦτο τὸ ῥῆμα *ἐκβράσσομαι* ἀποδείκνυται καὶ ἐξ ὧν γράφει ὁ Παυσανίας ἐν τοῖς Λακωνικοῖς κεφ. ΚΔ', 4 «ὡσαύτως δὲ καὶ ἐφ' ἡμῶν τὰ ὑπὸ τοῦ κλύδωνος ἀπωθούμενα ἐς τὴν γῆν *ἐκβεβράσθαι* καλοῦσιν οἱ πολλοί». Συνώνυμον τῷ ῥήματι τούτῳ εἶνε τὸ *ἐκκυμαίνομαι*. Στράβ. σελ.

(*) Ἀττικὸς συγγραφεὺς θὰ ἔλεγεν «ἐπὶ τὰς Σ υ ρ α κ ο σ ί ω ν ἠ ό ν α ς».

53 «καθ' ἣν καὶ τὰ νεκρὰ σώματα καὶ τὰ ναυάγια εἰς γῆν *ἐκκυμαίνεται*» καὶ σελ. 373 «δεῦρο δ' *ἐκκυμανθεῖσαν* ταφῆς τυχεῖν» καὶ σελ. 398 καὶ σελ. 726. Πρβ. καὶ Διον. Ἁλικ. Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 2132 καὶ Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 357, α'. Ἀναγινώσκεται δὲ παρα τῷ Στράβωνι καὶ «ὠνομάζετό γε Σηπιοῦς Ἑλληνικῶς ἀπὸ τῶν *ἐκκυματιζομένων* σηπιῶν» (σελ. 284).

Γνωστὸν δ' ὑπάρχει ὅτι *Ἐρυθραὶ* μὲν ἐκαλεῖτο ἡ πόλις, *Ἐρυθραία* δ' ἡ χώρα, ἧς γίνεται μνεία ὑπό τε τοῦ Θουκυδίδου Γ', 33 «ἦλθε μὲν καὶ ἀπὸ τῆς *Ἐρυθραίας* ἀγγελία» καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος σελ. 644 «καθ' ὃ συνάπτουσι τῇ *Ἐρυθραίᾳ*» καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀμφίβολον ἡμῖν φαίνεται τὸ ἐπίρρημα *Ἐρυθραίηθεν* τὸ ἀναγινωσκόμενον ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου σελ. 280, 11 «Ὁ πολίτης Ἐρυθραῖος καὶ τοπικῶς *Ἐρυθραίηθεν*» (Πρβ. καὶ Εὐστάθ. σελ. 267, 1). Ἀλλ' οἱ κώδικες ἔχουσιν *Ἐρυθραιῆθεν*, ὅπερ μεταγραπτέον ἴσως *Ἐρυθρῆθεν* (Πρβ. *Ἐφύρηθεν*, κτλ.). Παρατηρητέον δ' ὅτι φέρεται ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τοῦ Στεφάνου σελ. 336, 5 «Ἵππος: νῆσος *Ἐρετρίας*» καὶ σελ. 566, 1 «ἄλλη τῆς *Ἐρυθρᾶς*» ἀντὶ τοῦ *Ἐρυθραίας*. Πρβ. σελ. 270, 8 «Ἔμβατον: τόπος τῆς *Ἐρυθραίας*».

Ὡς δ' ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ τῶν Δειπνοσοφιστῶν λέγεται «ἐξεβράσθη τῆς *Ἐρυθραίας* κατὰ τὴν ἀκτήν», οὕτως ἐν σελ. 256, γ' «ἐν τῇ *Κυμαίᾳ* κατέσχον». Εἶνε δὲ τούτοις ὅμοια τὸ *Μυκηναία*, *Μηθυμναία*, *Ἀντισσαία*, *Κυρηναία*, κτλ. Πρβ. καὶ σελ. 209, ε' «περὶ Λεύκολλαν τῆς *Κῴας*», ἀνθ' οὗ ὁ Κασαύβων ἀνέγνω *Κυπρίας*, καὶ σελ. 212, β' «εἰς τὴν *Καρυστίαν* κατηνέχθη», κτλ. Εὐκόλως δὲ πᾶς τις νοεῖ ὅτι τὸ *Κῴα* ἢ *Κυπρία* κατ' ἔλλειψιν τοῦ *χώρα* ἢ *γῆ* ἐκφερόμενον ἰσοδυναμεῖ τῷ *νῆσος Κῶς* ἢ *Κύπρος*. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον λέγεται καὶ *Κερκυραία*, *Ῥοδία*, *Λεσβία*, *Σαμία*, *Ἀνδρία*, κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ.

Περὶ τῆς θέσεως τῶν λέξεων «τῆς Ἐρυθραίας κατὰ τὴν ἀκτήν» παρατηροῦμεν ὅτι εἶνε συνήθης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ εὑρισκομένη μάλιστα παρ' Ἡροδότῳ καὶ Θουκυδίδῃ.

Ἡρόδ. Α', 2 «τῆς Φοινίκης ἐς Τύρον προσσχόντας» (Πρβ. καὶ 19. 69. 105. 173). Γ', 136 «καταβάντες δὲ οὗτοι ἐς Φοινίκην καὶ Φοινίκης ἐς Σιδῶνα» καὶ «ἀπίκοντο τῆς Ἰταλίης ἐς Τάραντα». Δ', 85 «ἀπίκετο τῆς Καλχηδονίης ἐπὶ τὸν Βόσπορον» (Πρβ. καὶ 151). Ϛ', 47 «τὰ δὲ μέταλλα τὰ Φοινικικὰ ταῦτα ἐστὶ τῆς Θάσου μεταξὺ Αἰνύρων τε χώρου καλεομένου καὶ Κοινύρων». Ϛ', 101 «κατέσχον τὰς νέας τῆς Ἐρετρικῆς χώρης κατὰ Ταμύνας» (Πρβ. καὶ 95). Ζ', 173 «ἀπικόμενος δὲ τῆς Ἀχαιίης ἐς Ἄλον» (Πρβ. καὶ 188. 189). Η', 94 «φεύγοντας γίνεσθαι τῆς Σαλαμινίης κατὰ τὸ Ἱερὸν Ἀθηναίης Σκιράδος» (Πρβ. καὶ 96). Θ', 19 «ἀπίκοντο τῆς Βοιωτίης ἐς Ἐρυθράς». Θ', 27 «καὶ θάψαι τῆς ἡμετέρης ἐν Ἐλευσῖνι». Θ', 96 «ἐπεὶ δὲ ἐγένοντο τῆς Σαμίης πρὸς Καλάμοισι». Φέρεται δὲ παρ' Ἡροδότῳ Β', 172 καὶ «ἵδρυσε τῆς πόλιος ὅκου ἦν ἐπιτηδεώτατον» (Ἴδε καὶ Βεκκῆρον *Homer. Blätt.* Τόμ. Β', σελ. 269). Ἄξιον παραθέσεως εἶνε καὶ τὸ ἐν βιβλ. Ε', 31 «καὶ ταῦτα εὖ παραινέεις πάντα πλὴν τῶν νεῶν τοῦ ἀριθμοῦ», ᾧ ὅμοιον τὸ παρ' Ἱπποκράτει Τόμ. Α', σελ. 264 «καὶ περὶ τῶν ἐθνῶν τῆς μορφῆς» (Πρβ. καὶ Τόμ. Β', σελ. 754 καὶ 788). Λέγεται δὲ καὶ «ἐὰν εἰς τῶν ἐγγύτατά τινα πόλεων ἔλθῃς» (Πλάτ. Κρίτ. σελ. 53, β') καὶ «ἐσέπεσεν ἔς του χωρίον ἰδιώτου» (Θουκυδ. Α', 106). Ἀλλ' ἀκριβῶς περὶ τῶν τοιούτων ἀλλαχοῦ.

Θουκυδ. Α', 111 «ἐστράτευσαν τῆς Θεσσαλίας ἐπὶ Φάρσαλον» καὶ «τῆς Ἀκαρνανίας ἐς Οἰνιάδας ἐστράτευσαν» (Πρβ. καὶ 114). Β', 18 «ἀφίκετο τῆς Ἀττικῆς ἐς Οἰνόην πρῶτον» (Πρβ. καὶ 21. 25). Β', 56 «Πελοποννησίους κατέλιπον τῆς Ἀττικῆς ὄντας ἐν τῇ παραλίᾳ». Γ', 19 «καὶ τῆς Καρίας ἐκ Μυοῦντος ἀναβὰς διὰ τοῦ Μαιάνδρου πεδίου μέχρι τοῦ Σανδίου λόφου» (Πρβ. καὶ 89. 105). Γ', 106 «ἐχώρουν διὰ τῆς Φοιτίας καὶ αὖθις Μεδεῶνος παρ' ἔσχατα, ἔπειτα διὰ Λιμναίας». Δ', 54 «ἀποβάντες τῆς νήσου ἐς τὰ πρὸς Μαλέαν τετραμμένα». Η', 101 «καὶ ἀφικόμενοι τῆς ἠπείρου ἐς Ἁρματοῦντα». Πρβ. καὶ Ε', 33 «ἐστράτευσαν—τῆς Ἀρκαδίας ἐς Παρρασίους» καὶ Γ', 86 «τῆς δὲ Ἰταλίας Λοκροὶ μὲν Συρακοσίων ἦσαν». Ἔτι δὲ Α', 94

«ἐστράτευσαν ἐς Κύπρον καὶ αὐτῆς τὰ πολλὰ κατεστρέψαντο», κτλ.

Ξενοφ. Ἑλλην. Α', δ', 8 «ἔπλευσε τῆς Καρίας εἰς τὸν Κεραμικὸν κόλπον». Α', ς', 26 «ἐδειπνοποιεῖτο τῆς Λέσβου ἐπὶ τῇ Μαλέᾳ ἄκρᾳ». Β', ά, 20 «ὡρμίσαντο τῆς Χερρονήσου ἐν Ἐλαιοῦντι». Ἀναβ. Ζ', ή, 7 «πορευόμενοι τῆς Μυσίας εἰς Θήβης πεδίον». Πρβ. καὶ Ε', ς', 7 «ᾗ τὰ κέρατα τοῦ ὄρους τῆς ὁδοῦ καθ' ἑκάτερά ἐστιν ὑψηλά» καὶ Ἔφορ. παρὰ Στεφάνῳ σελ. 698, 7 «κατῴκισαν τῆς ἠπείρου τὸ Χυτὸν καλούμενον», κτλ.

Δημοσθέν. σελ. 119, 34 «οὐ Κορινθίων ἐπ' Ἀμβρακίαν ἐλήλυθε καὶ Λευκάδα;»

Ἀριστοτ. Ζῴ. Ἱστορ. Γ', ιζ', 3 «οἷον τῆς Σικελίας περὶ Λεοντίνους». Ϛ', κθ', 3 «ὅ ἐστι τῆς Ἀσίας ἐν τῇ Ἀργινούσῃ». Ϛ', λζ', 3 «τῆς δὲ Περσικῆς ἔν τινι τόπῳ κτέ.»

Θεόφραστ. Φυτ. Ἱστ. Δ', δ', 1 «κιττὸν καὶ ἐλάαν οὔ φασιν εἶναι τῆς Ἀσίας ἐν τοῖς ἄνω τῆς Συρίας». Η', β', 8 «τῆς Μεσσηνίας ἐν ταῖς καλουμέναις Μύλαις». Θ', ά, 3 «καὶ τῆς Ἀσίας περὶ τὴν Μήδειαν». Πρβ. καὶ Φυτ. Αἰτ. Ε', ιδ', 4.

Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 985, ά «ἐξενεχθῆναι τῆς Σικύνθου κατὰ σπήλαιον, ὃ δείκνυται μέχρι νῦν καὶ καλεῖται Κοιράνειον». Ὁ Κόβητος (*Μνημοσ.* 1878, σελ. 43) μετέγραψε *Σικίνου*. Ἀλλ' ἡμεῖς πειθόμεθα ἔκ τε τῶν ἡγουμένων καὶ τῶν ἑπομένων ὅτι πρόκειται περὶ τόπου τῆς νήσου Πάρου. Δὲν εἶνε δ' ἴσως τολμηρὸν νὰ ὑπολάβῃ τις ὅτι καὶ παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ σελ. 507, 8 «Νικάνωρ δὲ ἐν ταῖς μετονομασίαις κεκλῆσθαί φησιν αὐτὴν (τὴν Πάρον) Πακτίαν, Δημητριάδα, *Ζάκυνθον*, Ὑρίαν, Ὑλήεσσαν, κτέ.» ἔκειτο κατ' ἀρχὰς *Σίκυνθον*.

Διονύσ. Ἀλικ. Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 134 «ὡρμίσαντο τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸν λιμένα Παλίνουρον».

Ἀπολλόδ. Γ', έ, 9 «παραγενόμενος δὲ σὺν Ἀντιγόνῃ τῆς Ἀττικῆς εἰς Κολωνόν». Πρβ. καὶ Α', θ', 11 «παραστάντες αὐτῷ κοιμωμένῳ τῶν ὤμων ἐξ ἑκατέρου τὰς ἀκοὰς ταῖς γλώσσαις ἐξεκάθαιρον» καὶ Β', έ, 4 «τὸ δὲ ἐνεχθὲν Ἐλάτου διὰ τοῦ βραχίονος ἐς τὸ γόνυ Χείρωνος ἐμπήγνυται».

Στράβ. σελ. 73 «ὅπερ γίνεσθαι μὲν καὶ τῆς Μηδίας ἐν τῇ

Ματιανῇ καὶ τῆς Ἀρμενίας ἐν τῇ Σακασηνῇ καὶ τῇ Ἀραξηνῇ». σελ. 284 «δείκνυται δὲ τῆς Δαυνίας περὶ λόφον, ᾧ ὄνομα Δρίον, ἡρῷα». Πρβ. καὶ σελ. 331 «οἷς παράκειται τῆς Μακεδονίας ἡ Παρορβηλία» καὶ σελ. 657 «καθ' ἣν ἀντίκειται τῆς Κῴας ἄκρα Σκανδαρία».

Διόδ. Σικελ. Δ', οδ', 1 «κατῴκει τῆς Ἀσίας περὶ τὴν νῦν καλουμένην Παφλαγονίαν».

Ἀππιαν. Ἰβηρ. 40 «ὡς δὲ κατέπλευσε τῆς Ἰβηρίας ἐς τὸ καλούμενον Ἐμπόριον ὁ Κάτων». Πρβ. καὶ Λιβυκ. 1 «ἀφικνεῖται πλέουσα Λιβύης ἔνθα νῦν ἐστι Καρχηδών» καὶ Μιθριδ. 27 «ἡ σαμβύκη δ' ἐπαχθεῖσα τοῦ τείχους ᾗ τὸ τῆς Ἴσιδος ἱερόν ἐστιν ἐφόβει μάλιστα».

Φίλων παρ' Εὐσεβ. Προπ. Εὐαγγ. Η', ιδ', 64 «τῆς Συρίας ἐπὶ θαλάττῃ πόλις ἐστὶν Ἀσκάλων ὄνομα».

Καὶ φανερὸν μὲν ὑπάρχει ὅτι προτάσσοντες τὴν γενικὴν οἱ παλαιοὶ ἀπέβλεπον εἰς τὴν μετ' ἐμφάσεως ἐκφορὰν αὐτῆς· ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι καὶ εὐχέρειάν τινα ἡ τοιαύτη αὐτῆς θέσις ἐνίοτε παρέχει περὶ τὴν κατασκευὴν ἢ πλοκὴν τοῦ λόγου, ὡς ἐν τῷ Θεοφραστείῳ «οὗ φασιν εἶναι τῆς Ἀσίας ἐν τοῖς ἄνω τῆς Συρίας», ὅπερ ἄλλως θὰ ἐξεφέρετο «ἐν τοῖς τόποις τῆς Ἀσίας τοῖς ἄνω τῆς Συρίας». Παρατηρητέον δ' ὅτι σπανιώτατα εὑρίσκεται ἡ γενικὴ μεταξὺ τῆς προθέσεως καὶ τῆς εἰς αὐτὴν ἀναφερομένης πτώσεως κειμένη, οἷον Ἀντιφ. π. Ἡρῴδ. φόν. 21 «ἠναγκάσθημεν κατασχεῖν εἰς τῆς Μηθυμναίας τι χωρίον». Καὶ ἐν τῇ περὶ Ζῴων Ἱστορίᾳ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐξέδωκεν ὁ Σνειδῆρος (Τόμ. Α', σελ. 447) ἀκολουθήσας τῷ Συλβουργίῳ «Ἐν δὲ *Θράκης* τῇ καλουμένῃ ποτὲ Κεδροπόλει», ὀρθότερον δ' ὁ Πίκκολος (σελ. 358) «Ἐν δὲ *τῆς* Θράκης τῇ καλουμένῃ ποτὲ Κεδρειπόλει» ἀντὶ τοῦ «Ἐν δὲ *Θράκῃ* τῇ καλουμένῃ κτέ.» Ἐν τῇ Διεξοδικῇ Γραμματικῇ τοῦ Κυννήρου § 414, 5 ἀναγινώσκεται «Der Genitiv des Landes wird nie zwischen die Präposition und des Kasus des Landes gesetzt, also nicht: ἐς τῆς Ἀττικῆς Οἰνόην, sondern immer τῆς Ἀττικῆς ἐς Οἰνόην oder ἐς Οἰνόην τῆς Ἀττικῆς».

§ 5. *γῆς*—*τῆς*.

'Ρήτ. Οὐαλζ. Τόμ. Β', σελ. 655, 22 «Κίων τις ἵστατο μεγίστη, ἣν πρώτην ἑώρων οἵ τε διὰ θαλάττης προσιόντες, καὶ τοῖς αἰγιαλοῖς καταίροντες· οἵ τε διὰ *τῆς* ἐκεῖσε ἀφικνούμενοι».

Γραπτέον «οἵ τε διὰ θαλάττης προσιόντες καὶ τοῖς αἰγιαλοῖς καταίροντες οἵ τε διὰ *γῆς* ἐκεῖσε ἀφικνούμενοι». Ἡ σύγχυσις τοῦ ΓΗΣ καὶ ΤΗΣ εἶνε εὐκολωτάτη. Οὐδαμῶς δ' ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἐν τοῖς Προγυμνάσμασι τοῦ Ἀφθονίου Τόμ. Α', σελ. 79, 14 «ὅθεν ἐρᾶν τὸν Πύθιον λέγουσιν, οὐ *τὴν* φύσιν τῶν θεῶν ἐξελέγχοντες ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς τὴν φύσιν δηλοῦντες ὑπαίτιον» πλημμελῆς τοῦ ΤΗΝ ἀνάγνωσις ἐγέννησε τὴν ἄτοπον γραφὴν «*οὐ γῆν*, *οὐ τὴν* φύσιν τῶν θεῶν ἐξελέγχοντες», ἣν ἐξηγεῖται ὁ Δοξαπατρῆς Τόμ. Β', σελ. 365, 16 γράφων «οὐ γῆν ἐλέγχοντες πρὸς τοὺς θεοὺς ἐμπαθῆ φέρειν νοήματα οὐδὲ τὸν θεὸν πρὸς ἐμπαθῆ ὁρμᾶν». Πρβ. καὶ Σχόλ. εἰς Ἀφθόν. σελ. 605, 13.

Εὑρέθη δὲ γεγραμμένον καὶ «ἐν τῷ Ζ' *τῆς* περιόδου» ἀντὶ τοῦ «*γῆς* περιόδου» καὶ «ὦ *γῆς* Ἑλλάδος ναῦται νεώς» ἀντὶ τοῦ «ὦ *τῆς* Ἑλλάδος ναῦται νεώς» (ἤτοι: ναῦται τῆς Ἑλλάδος νεώς =τῆς Ἑλληνίδος ἢ Ἑλληνικῆς νεώς) καὶ «ἐπώνυμον *τῆς* Ταυρικῆς» ἀντὶ τοῦ «ἐπώνυμον *γῆς* Ταυρικῆς» καὶ «τῆσδε *γῆς* ἀρᾶς» ἀντὶ τοῦ «τῆσδε *τῆς* ἀρᾶς» καὶ «τεττάρων γὰρ ὄντων τῶν γενῶν, ἐξ ὧν συμπέπηγε τὸ σῶμα, *τῆς*, πυρός, ὕδατός τε καὶ ἀέρος» ἀντὶ τοῦ «*γῆς*, πυρός, κτέ.» καὶ «λίμνη Λιβυκὴ μιμεῖται *τὴν* Ἰνδικήν» ἀντὶ τοῦ «*γῆν* Ἰνδικήν» καὶ «ἐν *τῇ* Ἐδώμ» ἀντὶ τοῦ «ἐν *γῇ* Ἐδώμ» (Ἴδε Βάστιον *Ἐπιστ. Κριτ.* σελ. 77. Πειρσῶνα *Verisim.* σελ. 17. Διν δόρφιον *Εὐριπ.* Τόμ. Γ', σελ. 552 καὶ σελ. 554. Δοιδερλῖνον *Σοφ. Οἰδ. Κολ.* σελ. 444. Ἰ. Μυλλῆρον *Γαλην.* Τόμ. Α', σελ. 82. Ἰακώψιον *Ἀχιλλ. Τατ.* σελ. 535. Πρβ. καὶ Εὐσέβ. Ὀνομαστ. σελ. 22 ἐκδ. 1862). Παρὰ Θεμιστίῳ πλημμελῶς μὲν φέρουσιν οἱ κώδικες ἐν σελ. 258, 10 «σταθμοὶ δὲ ἐγείρονται καὶ ἐπαύλεις καὶ *γῇ* πάλαι καταπυκνοῦται ῥᾳστώνῃ», ὀρθῶς δ' ἐν σελ. 467, 1 «σταθμοὶ δὲ ἐγείρονται καὶ ἱπποστάσια καὶ ἐπαύλεις καὶ *τῇ* πάλαι καταπυκνοῦνται ῥᾳστώνῃ».

Εὐστοχώτατα ὁ Δινδόρφιος διώρθωσε τὸ παρὰ Δίωνι τῷ Χρυσοστόμῳ Τόμ. Β', σελ. 341 φερόμενον «Κροίσῳ (ἡ τύχη) δίδωσι χρυσόν, Κανδαύλῃ γυναῖκα, Πηλεῖ ξίφος—'Αριστείδῃ δικαιοσύνην, Λακεδαιμονίοις *τὴν 'Αθηναίων* θάλασσαν» μεταγράψας «Λακεδαιμονίοις *γῆν*, *'Αθηναίοις* θάλασσαν» (Πρβ. Κόβητον *Nov. Lect.* σελ. VI καὶ *Μνημοσ.* 1877, σελ. 99).

'Εν ἀποσπάσματι τοῦ 'Αντιφάνους παρ' 'Αθην. σελ. 304, ά ἀντὶ τοῦ:

> πλὴν τῶν παρὰ γῆν, γόγγρον τιν' ἢ νάρκην τιν' ἢ
> θύννης τὰ πρὸς τ ῇ. Β. ποῖα; Α. τὰ κάτωθεν λέγω.

ἢ «τὰ πρὸς *τῆς*» ἀνέγνω εὐλογώτατα ὁ Κόβητος (*Nov. Lect.* σελ. 129) «τὰ πρὸς *γῆς*» μετ' ἀστείας παιδιᾶς εἰρημένον ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ *τὰ κάτωθεν* (Πρβ. καὶ Μεινέκιον *'Αναλ. Κριτ. εἰς 'Αθην. Δειπν.* σελ. 135). 'Εξέδωκε δ' ὁ Μεινέκιος καὶ ἐν ἀποσπάσματι τοῦ 'Αλέξιδος παρ' 'Αθην. σελ. 226, ϛ':

> ἀεὶ δὲ καὶ ζῶντ' ἐστὶ καὶ τεθνηκότα
> ἐν γῇ θαλάττῃ τ' ὀλέθρι' ἡμῖν θηρία.

ἀντὶ τοῦ:

> ἐν τῇ θαλάττῃ π ο λ έ μ ι' ἡμῖν θηρία.

Ποιεῖται δὲ τὴν παρατήρησιν τήνδε (*'Αναλ. Κριτ. εἰς 'Αθην. Δειπν.* σελ. 97): «Ita hæc correxi, vulgo ἐν τῇ θαλάττῃ πολέμι' ἡμῖν θηρία, quæ multis nominibus vitiosa sunt. Nisi sufficit quod olim volui τἀν τῇ θαλάττῃ πολέμια». 'Αλλὰ περὶ θαλασσίων μόνων ζῴων ἤτοι ἰχθύων λόγος ὑπὸ τοῦ 'Αλέξιδος γίνεται, παντελῶς δ' ἀνάρμοστος ἐξελέγχεται ἡ εἰς τὸ ἔδαφος καταχωρισθεῖσα γραφὴ ὑπὸ τοῦ Μεινεκίου. 'Οφείλει δ' ἴσως νὰ μένῃ ἀκίνητον καὶ τὸ παρ' 'Ησυχίῳ «Οἰάτιδος ἐκ νομοῦ:—*τῆς* προβατευομένης ἐκ νεμήσεως», ἀνθ' οὗ ὁ κριτικὸς οὗτος ἔγραψε «*γῆς* προβατευομένης» (*Σοφ. Οἰδ. Κολ.* σελ. 180).

Δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀναγκαία ἡ ὑπὸ τοῦ 'Ερουερδῆνος γενομένη μεταβολὴ τοῦ παρ' Εὐριπίδῃ 'Ηρακλ. 313:

καὶ μήποτ' ἐς γῆν ἐχθρὸν αἴρεσθαι δόρυ
μεμνημένοι τῶνδ', ἀλλὰ φιλτάτην πόλιν
πασῶν νομίζετε.

εἰς τὸ *τήνδ'* (*Exercit. Crit.* σελ. 142).

Τὰ στοιχεῖα Γ καὶ Τ μεγάλην ἔχοντα ὁμοιότητα συχνάκις ἐν τοῖς ἀντιγράφοις μεταπίπτουσιν εἰς ἄλληλα, οἷον ΓΕ—ΤΕ, ΤΑΡ—ΓΑΡ, ΓΟΡΓΟΝ—ΤΟΡΓΟΝ, ΑΥΓΗ—ΑΥΤΗ, ΓΑΡΓΑΡΟΝ — ΤΑΡΤΑΡΟΝ, ΑΓΜΩΝ — ΑΤΜΩΝ, ΑΠΥΓΟΙ — ΑΠΥΤΟΙ, κτλ.

Σχολ. Σοφοκλ. Τόμ. Β', σελ. 358, 9 «*Μέγα τιθέμενος*: γράφεται *μετατιθέμενος*». Πρβ. καὶ Τόμ. Α', σελ. 284, 15. Τἀντίγραφα τοῦ Σοφοκλέους Φιλ. 512 ἔχουσι τὴν πλημμελῆ γραφὴν *μέγα τιθέμενος*. Εὑρίσκεται δὲ γεγραμμένον καὶ «*μέγα* βοήσαντας ἐξελαύνειν» ἀντὶ τοῦ «*μετὰ* βοῆς ἀντεξελαύνειν» (Ἴδε Βυττεμβάχιον *Πλουτ.* Τόμ. Ϛ', σελ. 895. Πρβ. καὶ Τόμ. Ζ', σελ. 445) καὶ «*μέγα* δὲ τὸ προοίμιον» ἀντὶ τοῦ «*μετὰ* δὲ τὸ προοίμιον» (Ἴδε Σχαιφῆρον *Γρηγ. Κορ.* σελ. 246) καὶ «ἣν δὲ διάφοροι ἔωσι *μετὰ* σφῶν αὐτέων» ἀντὶ τοῦ «ἣν δὲ διάφοροι ἔωσι (=διαφέρωσι) *μέγα* σφῶν αὐτέων» (Ἴδε Ἑρμερίνσιον *Ἱπποκρ.* Τόμ. Α', σελ. 267) καὶ «*μετὰ* κῦμα κυλίνδων» ἀντὶ τοῦ «*μέγα* κῦμα κυλίνδων» (Ἴδε Βοισσονάδην *Παχυμέρ.* σελ. 140) καὶ «πῶϋ *μετ'* οἰῶν» ἀντὶ τοῦ «πῶϋ *μέγ'* οἰῶν» (Ἴδε Ὀθ. Σνειδῆρον *Καλλιμ.* Τόμ. Β', σελ. 770). Ὁ Ἑρουερδὴν ἠθέλησε καὶ τὸ παρ' Εὐριπίδῃ κείμενον «ὕστερον *μέγα στένειν*» νὰ μετατυπώσῃ εἰς τὸ *μεταστένειν* (*Exercit. Crit.* σελ. 134). Νομίζομεν δ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς Ῥήτορσι τοῦ Οὐαλζίου Τόμ. Η', σελ. 791, 9 κακῶς ἀναγινώσκεται «ὑπερβολή ἐστι λόγος σημαίνων *μετὰ* πλήθους ἐπιτατικός» ἀντὶ τοῦ «*μέγα* πλῆθος ἐπιτατικῶς». Πρβ. καὶ *Μεγακλείδης—Μετακλείδης* καὶ *Μετάνειρα—Μεγάνειρα*, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ. Παρασημειωτέον δ' ὅτι ἡ πρόθεσις *μετά* παραφθαρεῖσα παρὰ τῷ Λιβανίῳ ἐγένετο *Μέγαρα* (Ἴδε Κόβητον *Μνημοσ.* 1877, σελ. 129).

Εὐστάθ. σελ. 1881, 18 «Ὅτι δὲ τὸ *ἀγαιομένου* καὶ *ἀταιομένου* γράφεται—οἱ παλαιοὶ δηλοῦσι κριτικοί». Ἐτυμ. Μέγ. σελ.

162, 15 «'Αταίω: τὸ θαυμάζω καὶ ἐκπλήττομαι· *αταιομένου* κακὰ ἔργα». Οὐχὶ *ἀταιομένου κακὰ ἔργα* ἀλλ' *ἀγαιομένου* εἶπεν ὁ Ὅμηρος 'Οδ. Υ, 16 (Πρβ. καὶ Δοιδερλῖνον *Ὁμηρ. Γλωσσ.* § 249 καὶ Λέρσιον *Popul. Aufs.* σελ. 415 ἐκδ. β'). Παρατηρητέον δ' ὅτι καὶ παρ' Ἡροδότῳ ϛ', 61 ἀνεγινώσκετο ἄλλοτε «φθόνῳ καὶ *ἄτῃ* χρεώμενος» ἀντὶ τοῦ *ἄγῃ* (Ἴδε Βαλκενάριον *Ἡροδ.* σελ. 704 Γαισφ.).

Στέφ. Βυζ. σελ. 202, 7 «*Γενέα*: κώμη Κορίνθου. Ὁ οἰκήτωρ *Γενεάτης*· ἀφ' οὗ παροιμία· εὐδαίμων ὁ Κόρινθος, ἐγὼ δ' εἴην *Γενεάτης*—Τινὲς δὲ *Τενέα* γράφουσι» καὶ σελ. 597, 19 «*Τάβιοι*: πόλις 'Ιταλίας, ἐν ᾗ οἱ περὶ Ῥέμον ἐπαιδεύθησαν». Ἡ ὀρθὴ γραφὴ εἶνε *Γάβιοι*, ὡς φέρεται ἐν σελ. 192, 6, καὶ *Τενέα—Τενεάτης*, ὡς κεῖται παρὰ τῷ Στράβωνι σελ. 380 καὶ παρ' ἄλλοις (Ἴδε Μεινέκιον *'Αναλ. 'Αλεξ.* σελ. 287). Ἔχουσι δὲ καὶ οἱ κώδικες Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως Ῥωμ. 'Αρχ. σελ. 219 «δοθῆναι πρὸς τῶν τρεφόντων *εἰσταβίους* πόλιν οὐ μακρὰν ἀπὸ τοῦ Παλλαντίου κειμένην» ἀντὶ τοῦ *εἰς Γαβίους*.

Γαλην. Τόμ. ΙΕ', σελ. 844 «Δύο γραφαί εἰσι τῆς *ἐπιγίνεσθαι* λέξεως· μία μὲν διὰ τοῦ Τ στοιχείου τῆς τρίτης συλλαβῆς γεγραμμένης, ἄλλη δὲ διὰ τοῦ Γ. 'Αλλ' ἐάν τε κατὰ τὴν προτέραν *ἐπιτείνεσθαι* λέγῃ τοὺς κάμνοντας ἐν ἀρτίαις ἡμέραις ἐάν τε κατὰ τὴν δευτέραν *ἐπιγίνεσθαι* τὰ εἰρημένα συμπτώματα κατὰ τὰς ἀρτίας ἡμέρας, κτέ.» καὶ Τόμ. Ιϛ', σελ. 584 «Ἕτεροι δὲ τὸ *γόνῳ* (Γρ. *τόνῳ*) *διέρχεται* διὰ τοῦ Γ γράφουσιν, οὐ διὰ τοῦ Τ, καὶ προστιθέασιν αὐτῷ τὸ εἴκελον ὅλην τὴν λέξιν ποιοῦντες τοιάνδε· *γόνῳ εἴκελον διέρχεται*» καὶ σελ. 585 «Ἔν τισι δ', ὡς ἔφην, τῶν ἀντιγράφων οὐ διὰ τοῦ Τ γέγραπται, *τόνῳ διέρχεται τὸ κενούμενον*, ἀλλὰ διὰ τοῦ Γ, *γόνῳ εἴκελον*, τουτέστι γόνῳ ὅμοιον». 'Ορθῶς ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου σελ. 78, α' μετετυπώθη τὸ *ἐπιτείνεται* εἰς τὸ *ἐπιγίνεται* καὶ σελ. 433, α' τὸ *ἐγγίνεσθαι* (ἐνγίνεσθαι) εἰς τὸ *ἐντείνεσθαι*. Φέρεται δὲ καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Φωτίου σελ. 419, 1 «Περιοδικὰ νοσήματα καλοῦσιν οἱ ἰατροὶ τὰ τεταγμένως ἀνιέμενα καὶ αὖθις *ἐπιγινόμενα*» ἀντὶ τοῦ *ἐπιτεινόμενα*. 'Εναντία ἀλλήλων

εἶνε τὸ *ἀνιέναι—ἀνίεσθαι*, ἐξ οὗ τὸ *ἄνεσις*, καὶ τὸ *ἐπιτείνειν—ἐπιτείνεσθαι*, ἐξ οὗ τὸ *ἐπίτασις*. Πρβ. καὶ *ἀνειμένως—ἐπιτεταμένως*.

§ 6. *ἰχθύᾳ—ἰχθύν*.

Ἀθήν. σελ. 6, γ′ «Ὁ αὐτός φησι Πίθυλλον τὸν τένθην καλούμενον οὐ περιγλωττίδα μόνον ὑμενίνην φορεῖν ἀλλὰ καὶ προσελυτροῦν τὴν γλῶτταν πρὸς τὰς ἀπολαύσεις· καὶ τέλος *ἰχθὺν* τρίβων ἀπεκάθαιρεν αὐτήν».

Ἐπειδὴ ἀδυνατοῦμεν νὰ νοήσωμεν πῶς ἰχθὺν τρίβων ὁ Πίτυλλος ἀπεκάθαιρε τὴν γλῶσσαν, ἀποφαινόμεθα ὅτι ἡ γνησία γραφὴ εἶνε *ἰχθύᾳ*· «καὶ τέλος *ἰχθύᾳ* τρίβων (τὴν γλῶτταν) ἀπεκάθαιρεν αὐτήν».

Δηλοῖ δ' ἡ λέξις *ἰχθύα* καὶ Ἰωνικῶς *ἰχθύη* καθόλου μὲν δέρμα ἰχθύος, ὡς ἐν τοῖς τοῦ Ῥούφου παρ' Ὀρειβασίῳ Τόμ. Α′, σελ. 273, 8 «πάνυ γὰρ οὕτως ἀπογίνεται μὲν ἡ *ἰχθύα*, ὅ τι δὲ κολλῶδές ἐστιν ἐκμυζᾶται», ἰδίως δὲ τὸ δέρμα τῆς ῥίνης, ὡς ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις Τόμ. Β′, σελ. 821 «περιδείρας δὲ τὸν βραχίονα καὶ ἀποψιλώσας τῶν σαρκῶν τὸ ὀστέον *ἰχθύην* περίδησον περὶ τοὺς δακτύλους τῆς χειρὸς τοὺς δύο, ὅπως μὴ ἀπολισθάνοιεν». Πρβ. Γαλην. Τόμ. ΙΘ′, σελ. 107 «*Ἰχθύην*: ῥίνης θαλαττίας δέρμα ξηρόν. Δύναται δὲ καὶ τὸν σιδηροῦν ὄνυχα δηλοῦν, ᾧπερ εἰς τὰς ἐμβρυουλκίας καὶ ἐμβρυοτομίας χρώμεθα διὰ τὴν πρὸς τὰς λεπίδας τῶν ἰχθύων ὁμοιότητα». Πεπηρωμένον πάντως εἶνε τὸ παρ' Ἐρωτιανῷ «*Ἰχθύην*: ῥίνημα ἢ πρίσμα», ἀνθ' οὗ γραπτέον ἴσως, ὡς καὶ ἄλλοι εἴκασαν, «*Ἰχθύην*: ῥίνης δέρμα» καὶ «*Ἰχθύημα*: ῥίνημα ἢ πρίσμα» (Πρβ. καὶ Ἐρμερίνσιον *Ἱπποκρ*. Τόμ. Γ′, σελ. CXXII).

Ὁ Γαληνὸς ἐν μὲν Τόμ. ΙΒ′, σελ. 406 λέγει παρατιθέμενος τὰ τοῦ Ἀρχιγένους «τὰς δὲ βαθείας ἀνάτριβε σὺν ὄξει νίτρου βώλῳ ἢ σηπίας ὀστράκῳ ἢ *ἰχθύᾳ* ἢ συκῆς φύλλοις μέχρις ἀναξασμοῦ», ἐν δὲ Τόμ. ΙΖ′, α′, σελ. 902 «ἴστε γοῦν ἐμὲ χρώμενον ἐπ' αὐτῶν *δέρμασί τε θαλαττίων κητῶν τραχέσι* καὶ σηπίας ὀστράκοις καὶ κισήρει».

Σημειωτέον δ' ὅτι *ῥίνη* ἐκαλεῖτο οὐ μόνον ὁ ἰχθὺς ἀλλὰ καὶ τὸ δέρμα αὐτοῦ, καθὰ διδάσκει ὁ Ἡσύχιος λέγων «*Ῥίνη:* ἰχθύος δορά». Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ ἐκφέρεται ἡ λέξις διὰ τοῦ Α, *ῥίνα* ἢ *ῥῖνα*, ὡς παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις (Ἴδε Μοῖριν σελ. 339). Ἐν τῇ Ὀρθογραφίᾳ τοῦ Χοιροβοσκοῦ σελ. 255, 5 ἀναγινώσκεται «Ἰστέον ὅτι ἐστὶν *ῥινή* ὀξύτονον καὶ *ῥίνη* βαρύτονον· ἀλλὰ τὸ μὲν ὀξύτονον σημαίνει τὸ λεγόμενον ῥινίον, τὸ δὲ βαρύτονον εἶδος ἰχθύος». Πρβ. καὶ Ἀρκάδ. σελ. 111, 24 «*ῥίνη* ὁ ἰχθύς· τὸ δὲ ὄργανον ὀξύνεται». Ἀλλ' ἡ κατὰ τὴν διάφορον σημασίαν διάφορος αὕτη προσῳδία εἶνε πιθανῶς γραμματικοῦ τινος ἐπινόημα (Πρβ. καὶ Λόγ. Ἑρμ. Τόμ. Ε', σελ. 74). Τὸ ἐργαλεῖον ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν νῦν Ἑλλήνων *ῥινί* (=ῥινίον) καὶ *ῥινάρι* ἢ *ἀρνάρι* (=ῥινάριον). Παντὶ δὲ φανερὸν ὑπάρχει ὅτι ὁ ἰχθὺς προσηγορεύθη *ῥίνη* διὰ τὴν τοῦ δέρματος αὐτοῦ ὁμοιότητα πρὸς τὸ ἐργαλεῖον.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ ἐκ τῶν Δειπνοσοφιστῶν χωρίον παρατηροῦμεν ὅτι καθ' ἣν ἡμεῖς ποιούμεθα ἀνάγνωσιν τρέποντες τὸ *ἰχθύΝ* ϙι ɔἰɜ *ἰχθύΑ* ἀποβαίνει σαφέστατον καὶ καταληπτότατον. Ἴσως δὲ κριθῇ ὑπό τινος ἀναγκαῖον νὰ προενεχθῇ κατ' ἀπαρέμφατον «—προσελυτροῦν τὴν γλῶτταν πρὸς τὰς ἀπολαύσεις καὶ τέλος ἰχθύᾳ *τρίβονΤ' ἀπΟκαθαίρεΙν* αὐτήν».

§ 7. *κάνδυες—κύνες.*

Ἀριστείδ. Τόμ. Α', σελ. 202 «Καὶ γὰρ ἵπποι καὶ βέλη κα νῆες καὶ ψέλια καὶ στρεπτοὶ καὶ *κύνες* καὶ πάντα χρήματα δῶρα τῆς τύχης ἐστὶ προκείμενα τοῖς κρείττοσι καὶ πάντα ταῦτα ἡ νίκη παραδίδωσι».

Πᾶς τις, νομίζομεν, καὶ ἅπαξ τὴν ῥῆσιν ταύτην ἐπεξελθὼν θὰ συνίδῃ ὅτι ἀτοπώτατ' ἐν αὐτῇ γίνεται μνεία κυνῶν, δὲν θὰ ὀκνήσῃ δ' ἴσως ν' ἀξιώσῃ ἀποδοχῆς τὴν γνώμην ἡμῶν, καθ' ἣν τὸ *κύνες* εἶνε ἐσφαλμένη ἀνάγνωσις τοῦ *κάνδυες*· «καὶ ψέλια καὶ στρεπτοὶ καὶ *κάνδυες* καὶ πάντα χρήματα δῶρα τῆς τύχης ἐστὶ προκείμενα τοῖς κρείττοσι». Τὰ *ψέλια* καὶ οἱ *στρεπτοὶ* καὶ οἱ *κάνδυες* μνημονεύονται ὁμοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος λέγον-

τος ἐν τῇ Παιδείᾳ Α', γ', 2 «ταῦτα γὰρ πάντα Μηδικά ἐστι, καὶ οἱ πορφυροῖ χιτῶνες καὶ οἱ κάνδυες καὶ οἱ στρεπτοὶ οἱ περὶ τῇ δέρῃ καὶ τὰ ψέλια τὰ περὶ ταῖς χερσίν, ἐν Πέρσαις δὲ τοῖς οἴκοι καὶ νῦν ἔτι πολὺ καὶ αἱ ἐσθῆτες φαυλότεραι καὶ αἱ δίαιται εὐτελέστεραι». Πρβ. καὶ 'Αναβ. Α', ε', 8 «ῥίψαντες γὰρ τοὺς πορφυροῦς κάνδυς (οἱ περὶ τὸν Κῦρον Πέρσαι οἱ κράτιστοι) ὅπου ἔτυχεν ἕκαστος ἑστηκώς, ἵεντο ὥσπερ ἂν δράμοι τις περὶ νίκης καὶ μάλα κατὰ πρανοῦς γηλόφου, ἔχοντες τούτους τε τοὺς πολυτελεῖς χιτῶνας καὶ τὰς ποικίλας ἀναξυρίδας, ἔνιοι δὲ καὶ στρεπτοὺς περὶ τοῖς τραχήλοις καὶ ψέλια περὶ ταῖς χερσίν». Φέρεται δὲ καὶ ἐν τῷ Κίμωνι τοῦ Πλουτάρχου κεφ. 9 «καὶ τότε μὲν ὁ Κίμων ἀπῄει γελοῖος εἶναι δοκῶν διανομεύς, τῶν μὲν συμμάχων ψέλια χρυσᾶ καὶ μανιάκας καὶ στρεπτοὺς καὶ κάνδυας καὶ πορφύραν φερομένων, τῶν δ' 'Αθηναίων γυμνὰ σώματα κακῶς ἠσκημένα πρὸς ἐργασίαν παραλαβόντων» (Πρβ. καὶ 'Αρτοξ. 5 καὶ 24) καὶ ἐν τῷ πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν τοῦ Λουκιανοῦ § 39 «ἢ ἐλπίζῃ κάνδυν πορφυροῦν καὶ στρεπτὸν χρυσοῦν καὶ ἵππον τῶν Νισαίων λήψεσθαι μισθὸν τῶν ἐν τῇ γραφῇ ἐπαίνων». Καθολικώτερον τὰ τῆς στολῆς καὶ τοῦ κόσμου τῶν βαρβάρων παρίστανται ἐν τῷ 'Αριστείδῃ τοῦ Πλουτάρχου κεφ. 16, ἔνθα εἰσάγει ὁ συγγραφεὺς τοὺς 'Αθηναίους λέγοντας «οὔτε ὅπλα βελτίω λαβόντες οὔτε ψυχὰς ἀμείνους οἱ πολέμιοι τῶν ἐν Μαραθῶνι προσίασιν, ἀλλὰ ταὐτὰ μὲν ἐκείνοις τόξα, ταὐτὰ δ' ἐσθῆτος ποικίλματα καὶ χρυσὸς ἐπὶ σώμασι μαλακοῖς καὶ ψυχαῖς ἀνάνδροις» (Πρβ. τὸ παρὰ Ξενοφῶντι *τὰς ποικίλας ἀναξυρίδας*).

'Εν τῷ Λεξικῷ τοῦ Φωτίου ἀναγινώσκεται «Κάνδυς: ἔφαμμα χειριδωτὸν τοῖς ναυτικοῖς στεγάστροις ἐοικός», ἐν δὲ τῷ τοῦ 'Ησυχίου «Κάνδυς: χιτὼν Περσικός, ὃν ἐμπορποῦνται οἱ στρατιῶται». Πρβ. καὶ Σουΐδ. «Κάνδυς: χιτὼν Περσικός. 'Αποδύσαντες δὲ τὸν κάνδυν καὶ τὰς ἀναξυρίδας ἐξελκύσαντες καὶ τὸν πῖλον ἀφελόντες». Πλείονα περὶ τοῦ προκειμένου φορήματος παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Πολυδεύκης γράφων βιβλ. Ζ', 58 «Καὶ Περσῶν μὲν ἴδια κάνδυς καὶ ἀναξυρὶς καὶ τιάρα, ἣν καὶ κυρβασίαν καὶ κίδαριν καὶ πῖλον καλοῦσιν. 'Ο δὲ κάνδυς ὁ μὲν βασίλειος ἁλι-

πόρφυρος, ὁ δὲ τῶν ἄλλων πορφυροῦς, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἐκ δερμάτων· ἦν δὲ χειριδωτὸς χιτὼν κατὰ τοὺς ὤμους ἐναπτόμενος». Ἂν ὁ λόγος τοῦ Πολυδεύκους εἶχεν ὀρθῶς, τὸ ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς τοῦ Στράβωνος σελ. 526 κείμενον «τιάρα γάρ τις (*) καὶ κίταρις καὶ πῖλος καὶ *χειριδωτοὶ χιτῶνες* καὶ ἀναξυρίδες ἐν μὲν τοῖς ψυχροῖς τόποις καὶ προσβόρροις ἐπιτήδειά ἐστι φορήματα» ὤφειλε νὰ ἐκληφθῇ ἀντὶ τοῦ *κάνδυες*. Ἀλλ' ὁ κάνδυς ἦτο ἱμάτιον (ἢ ἐπένδυμα), οὐχὶ χιτών. Ὅθεν καὶ ἐν τῷ Κορινθιακῷ λόγῳ τῷ εἰς Δίωνα τὸν Χρυσόστομον κοινῶς ἀναφερομένῳ Τόμ. Β', σελ. 126 ἀναγινώσκεται «Ἕλλην δ' ἀνὴρ παρεῖχε τύπτειν τὸ σῶμα ὡς κάνδυν, ὡς ἱμάτιον», ἔνθα τὸ *ὡς ἱμάτιον*, εἴτε ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐτέθη εἴτε ὑπὸ σχολιαστοῦ τινος, εἶνε προφανῶς ἐπεξήγησις ἢ σαφεστέρα παράστασις τοῦ *ὡς κάνδυν*.

Μηδικὸν δ' ὢν ὁ κάνδυς φόρημα ὀνομάζεται καὶ Περσικόν, διότι καὶ παρὰ τοῖς Πέρσαις ἠξιώθη ἀποδοχῆς κυρίοις τῶν Μήδων καταστᾶσι (Πρβ. Ξενοφ. Παιδ. Α', γ', 2 καὶ Στράβ. σελ. 526). Καὶ ἄλλως δέ, ἄνευ διαστολῆς συνήθως παραλαμβανομένων ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Ἑλλήνων τοῦ *Μῆδος* καὶ *Πέρσης*, οὐδὲν θαυμαστὸν ἂν ἀδιάφορος ὑπ' αὐτῶν πολλάκις χρῆσις γίνηται καὶ τῶν ἐπιθέτων *Μηδικός* καὶ *Περσικός*. Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου ἀπαντᾷ «εἶτα τό τε Περσικὸν διάδημα περιέθετο καὶ τὸν διάλευκον ἐνέδυ χιτῶνα καὶ τὴν Περσικὴν ζώνην καὶ τἆλλα πλὴν τῶν ἀναξυρίδων καὶ τοῦ κάνδυος» (ΙΖ', οζ', 5), ἐν δὲ τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου «οὐ τὴν ἐσθῆτα προσήκατο τὴν Μηδικὴν ἀλλὰ τὴν Περσικὴν πολλῷ τῆς Μηδικῆς εὐτελεστέραν οὖσαν· τὰ γὰρ ἔξαλλα καὶ τραγικὰ τοῦ βαρβαρικοῦ κόσμου παραιτησάμενος, οἷον τιάραν καὶ κάνδυν καὶ ἀναξυρίδας, ἐκ τοῦ Περσικοῦ καὶ Μακεδονικοῦ τρόπου μεμιγμένην τινὰ στολὴν ἐφόρει» (σελ. 329, ς'. Πρβ. καὶ Ἀλεξ. 45 καὶ τὴν σημείωσιν τοῦ Κοραῆ Μέρ. Δ', σελ. 441). Λέγει δὲ καὶ ὁ Λουκιανὸς ἐν Θεῶν Ἐκκλησίᾳ (§ 9) «ὁ Μίθρης ἐκεῖνος ὁ Μῆδος ὁ τὸν κάνδυν καὶ τὴν τιάραν»· ἀλλ' ἐν τῷ Δὶς κατηγορουμένῳ (§

(*) Γραπτέον ἴσως «τιάρα γάρ ΤΟΙ καὶ κίταρις κτέ».

27) κεῖται «βάρβαρον ἔτι τὴν φωνὴν καὶ μονονουχὶ κάνδυν ἐνδεδυκότα ἐς τὸν Ἀσσύριον τρόπον». Σαφέστατα δ' ἐκ τοῦ ἐν Νεκρῶν Διαλόγοις γεγραμμένου (ΙΔ', 4) «σὺ δὲ καὶ τὴν Μακεδονικὴν χλαμύδα μεταβαλὼν κάνδυν, ὥς φασι, μετενέδυς καὶ τιάραν ὀρθὴν ἐπέθου» μηνύεται ὅτι τόπον χλαμύδος ἐπεῖχεν ὁ κάνδυς.

§ 8. *διαττῶντες*—*διάττοντες* καὶ *διαττωμένων* —*διαττομένων*.

Γαλην. Τόμ. ΙΒ', σελ. 318 «χρώμεθα δ' ὕστερον κόπτοντές τε καὶ *διάττοντες*, εἶτ' αὖθις λειοῦντες ἀναμιγνύντες τε τοῖς ἐσκευασμένοις εἰς ἡδονὴν ἁλσίν» καὶ σελ. 202 «ἐπιτρέφεται δ' αὐτῷ παραπλήσιόν τι ἀλεύρῳ λεπτοτάτῳ τῷ προσιζάνοντι τοῖς τοίχοις τῶν ἐν τοῖς μυλῶσι *διαττομένων* ἀλεύρων».

Ἐπειδὴ τὸ ῥῆμα εἶνε συνῃρημένον σχηματιζόμενον *διαττάω*-*ῶ* καὶ *διαττάομαι*-*ῶμαι*, ἀναγκαίως ἔχει νὰ μεταβληθῇ τὸ *διάττοντες* εἰς τὸ *διαττῶντες* καὶ τὸ *διαττομένων* εἰς τὸ *διαττωμένων*. Ὀρθῶς φέρεται ἐν σελ. 457 «κοπτόμενα δηλονότι καὶ *διαττώμενα* λεπτῷ κοσκίνῳ» καὶ σελ. 689 «κοπτόμενόν τε καὶ *διαττώμενον* καὶ λειούμενον» καὶ ἐν Τόμ. Ϛ', σελ. 341 «κόπτοντάς τε καὶ *διαττῶντας* ἀκριβῶς» καὶ ἐν Τόμ. ΙΑ', σελ. 120 «ἀλλὰ *προδιαττῶντες* ἀποκρίνουσι τὸ πίτυρον» καὶ ἐν Τόμ. ΙΗ', ά, σελ. 470 «πρῶτον μὲν *προδιαττῶσιν*, ἔπειτα δὲ καθιᾶσιν εἰς ὕδωρ ὅλον τὸν πλόκαμον (Γρ. *τὸ πλόκανον*)». Πρβ. καὶ Τόμ. Ϛ', σελ. 282 «κόπτειν δ' ἅμα σύμπαντα καὶ *διαττᾶν* χρὴ διὰ λεπτοῦ κοσκίνου» καὶ Τόμ. ΙΑ', σελ. 405 «τῷ κόπτεσθαί τε καὶ *διασσᾶσθαι* (Γρ. *διαττᾶσθαι*) καὶ ὅλως τῷ καταθραύεσθαι» καὶ Τόμ. ΙΗ', ά, σελ. 471 «τοῦ δὲ προβραχέντος πυροῦ τὸ πυρῶδες ἁδρομερὲς μένον οὐ *συνδιαττᾶται*.» Ποιεῖται δὲ καὶ τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου καὶ παρακειμένου χρῆσιν ὁ Γαληνὸς λέγων «εἶτα πάντων ἅμα κοπέντων καὶ λεπτῷ κοσκίνῳ *διαττηθέντων*» καὶ «τὰ δὲ *διηττημένα* καὶ λελειωμένα ξηρά» καὶ «μετὰ τοῦτο τῶν *διηττημένων*» (Τόμ. Ϛ', σελ. 270. Τόμ. ΙΔ', σελ. 86. σελ. 87). Παρατηρητέον δ' ὅτι παρὰ μὲν τῷ

Γαληνῷ εἶνε γεγραμμένον «καυθέντι μόνῳ καὶ τῷ τε *διηθημένῳ* δηλονότι καὶ χνοώδει γεγονότι» (Τόμ. Ι', σελ. 888) καὶ «τῇ γοῦν κόπρῳ τῶν νομάδων περιστερῶν—πάνυ συνεχῶς εἰς πολλὰ χρῶμαι, μετὰ μὲν καρδάμου σπέρματος κεκομμένην τε καὶ *διηθημένην* ξηρὰν ἀντὶ νάπυος ἐπὶ τῶν φοινιγμοῦ δεομένων προσφέρων» (Τόμ. ΙΒ', σελ. 302), παρὰ δὲ τῷ Ὀρειβασίῳ ἐρανιζομένῳ ἐκ τῶν τοῦ Γαληνοῦ «καυθέντι μόνῳ καὶ *διηττημένῳ* δηλονότι καὶ χνοώδει γεγονότι» (Τόμ. Γ', σελ. 604) καὶ «κόπρῳ τῶν νομάδων περιστερῶν πάνυ συνεχῶς χρῶμαι, καὶ μετὰ καρδάμου σπέρματος κεκομμένῃ τε καὶ *διηττημένῃ* ἀντὶ νάπυος χρῶμαι» (Τόμ. Β', σελ. 472). Εὑρίσκεται δὲ παρ' Ὀρειβασίῳ ἐν ἀποσπάσματι ἐκ τοῦ Ζωπύρου καὶ «διὰ στόματος μασηθέντα καὶ *διηττηθέντα*» (Τόμ. Β', σελ. 553). Ἀλλ' ὁ μετ' αὐξήσεως προενηνεγμένος τύπος *διηττηθέντα* ἀντὶ τοῦ *διαττηθέντα* εἶνε παντελῶς βάρβαρος, ὡς ὁ παρὰ Γαληνῷ ἀπαντῶν *ἠθροισθέντων* (Τόμ. ΙϚ', σελ. 464) καὶ ἄλλοι, περὶ ὧν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

Καὶ παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ ἀναγινώσκεται Θ', 31 «τὰ μὲν λεπτὰ χωρεῖν εἰς τὸ ἔξω κενόν, ὥσπερ *διαττόμενα*» ἀντὶ τοῦ, *διαττώμενα*. Ἔκειτο δ' ἄλλοτε καὶ ἐν τῷ Κρατύλῳ τοῦ Πλάτωνος σελ. 402 γ' «τὸ γὰρ *διαττόμενον* καὶ τὸ ἠθούμενον πηγῆς ἀπείκασμά ἐστιν». Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ εἶνε γεγραμμένον σελ. 710, 44 «παρὰ δὲ τὸ τῶ συνθέσει καὶ πλεονασμῷ τοῦ Τ *διάττω* λέγουσιν Ἀττικοί» καὶ σελ. 757, 4 «τρέψαντες γὰρ οἱ Ἀττικοὶ τὸ Σ εἰς Τ τὸ σῶ τῶ λέγουσι καὶ ἐν συνθέσει τῆς διά *διάττω* πλεονασμῷ τοῦ Τ» ἀντὶ τοῦ *διαττῶ*. Πρβ. σελ. 271, 36 «*Διαττᾶν*: τὸ διασήθειν. Ἀπὸ τοῦ σῶ ῥήματος, ἔνθεν τὸ σήθω, ὡς κνῶ κνήθω καὶ νῶ νήθω. Διασσᾶν οὖν ἦν καὶ *διαττᾶν* Ἀττικῶς».

Ἐπειδὴ δ' εὐκόλως ἐκλαμβάνεται ὑπὸ τῶν μεταγραφέων τὸ Τ ἀντὶ τοῦ Ι ἢ Ρ, διὰ τοῦτο φέρουσιν οἱ κώδικες ἐν μὲν τῷ Σοφιστῇ τοῦ Πλάτωνος σελ. 226, β' «οἷον διηθεῖν τε λέγομεν καὶ *διαττᾶν* καὶ βράττειν καὶ διακρίνειν» καὶ *διαρτᾶν*, ἐν δὲ τῷ Τιμαίῳ σελ. 73, ε' «γῆν *διαττήσας* καθαρὰν καὶ λείαν ἐφύρασε καὶ ἔδευσε μυελῷ» καὶ *διατρήσας* (Πρβ. καὶ Ῥουγκήνιον *Τιμ. Πλάτ·*

Λεξ. σελ. 80). Πρῶτος δ' ὁ Κοραῆς ἐπηνώρθωσε τὸ ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς τοῦ Στράβωνος σελ. 148 «τὴν δὲ συρτὴν βῶλον τὴν ἀργυρῖτιν φησι κόπτεσθαι καὶ κοσκίνοις εἰς ὕδωρ *διαρτᾶσθαι*» μεταγράψας *διαττᾶσθαι*. Ἀνέγνω δὲ καὶ ὁ Μεινέκιος παρ' Ἡσυχίῳ «Σμικρίζεσθαι: *διαττᾶσθαι*» ἀντὶ τοῦ *διαιτᾶσθαι* καὶ «Ὁμορίτας: ἄρτος ἐκ πυροῦ *διηττημένου* γεγονώς» ἀντὶ τοῦ *διηρημένου* ἢ *διηιρημένου* (*Ἀναλ. Κριτ. εἰς Ἀθην. Δειπν.* σελ. 51 κέξ.). Κεῖται δ' ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου καὶ «*Διαρτᾶν*: διασείειν καὶ ἀπαρτᾶν», περὶ οὗ ἀπεφήναντό τινες γνώμην ὅτι προῆλθεν ἐκ συγχύσεως τοῦ «*Διαττᾶν*: διασήθειν», ὅπερ μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, καὶ τοῦ «*Διαρτᾶν*: ἀπατᾶν». Πρβ. Τίμ. Πλάτ. Λεξ. σελ. 80 «*Διαττᾶν*: σήθειν». Πολυδ. Ϛ', 91 «διηθεῖν, *διαττᾶν*, ἀποβράττειν» καὶ Εὐστάθ. σελ. 749, 13 «οὐ σεμνὸν τὸ *διαττᾶσθαι*, ὅ ἐστι σήθεσθαι κατὰ Αἴλιον Διονύσιον, ὅς φησιν ὅτι *διαττᾶν* Ἀττικοὶ λέγουσι τὸ σήθειν καὶ *διηττημένον* τὸ σεσησμένον».

Τὸ παρὰ Θεοφράστῳ φερόμενον Φυτ. Ἱστ. Θ', ιϛ', 9 «μετὰ ταῦτα κόπτουσιν ἐν τῷ ὅλμῳ καὶ *διαπτήσαντες* λεπτὰ ἐπιπάττοντες ἐφ' ὕδωρ πίνουσιν» ὁ μὲν Βυττεμβάχιος μετετύπωσεν εἰς τὸ *διηθήσαντες*, ὁ δὲ Κ. Ὀφμαννὸς εὐστοχώτερον εἰς τὸ *διαττήσαντες*. Πρβ. καὶ Γ', ιη', 5 «τῆς ῥοῦ *διηττημενης*» (Ἴδε Σνειδῆρον *Θεοφρ.* Τόμ. Γ', σελ. 261 καὶ 810. Πρβ. καὶ Τόμ. Δ', σελ. 790). Τοῦ ἀορίστου *διαττῆσαι* ποιεῖται μνείαν καὶ ὁ Πολυδεύκης Ζ', 22 «φυρᾶσαι, τρῖψαι, *διαττῆσαι*». Ἐν τῷ περὶ Ζῴων γενέσεως τοῦ Ἀριστοτέλους βιβλ. Α', 20 ἀντὶ τοῦ «ὅταν ᾖ μήπω *διητημένη*» ἓν τῶν ἀντιγράφων ἔχει *διηττημένη*.

Τοῦ ὀνόματος *διάττησις* φέρεται μαρτύριον ἐκ τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου, ἐν οἷς τὸ κοινῶς ἀναγινωσκόμενον «ὑποσκαφισμοὶ καὶ *διηθήσεις* καὶ ἀποκρίσεις καὶ διακρίσεις εἰσὶ τῶν σιτίων καὶ τῶν ἀλλοτρίων» (σελ. 693, ε') μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Σνειδήρου εἰς τὸ *διαττήσεις*. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου μνημονεύεται καὶ ὄνομα *δίαττος*· «*Δίαττος*: ἡ ἀλευρότησις, τὸ κόσκινον». Πρβ. καὶ «Ἀλευρότησις: τηλία, εἰς ἣν τὰ ἄλευρα διασήθουσιν». Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ λέξις *ἀλευρότησις*, περὶ ἧς ποιεῖται λόγον

καὶ ὁ Πολυδεύκης βιβλ. ϛ', 74, εἶνε διὰ διττοῦ Τ προενηνεγμένη ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις σελ. 382, 24 «*Ἀλευρόττησις* : ᾧ τὰ ἄλευρα διαττῶσιν». Πρβ. Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 60, 25 «*Ἀλευρόττησις* : Σήθω, σήσω καὶ σῆσις καὶ τροπῇ τοῦ Σ εἰς Τ τῆσις καὶ πλεονασμῷ τοῦ Τ μετὰ τοῦ ἄλευρον γίνεται *ἀλευρόττησις*» καὶ Ζωναρ. σελ. 125. Παρὰ Σουΐδᾳ εὑρίσκομεν γεγραμμένον «*Ἀλευρότησις* : τὸ λεπτὸν τοῦ ἀλεύρου, ἡ πασπάλη παρὰ πολλοῖς λεγομένη» κατ' ὀρθὴν μὲν τῆς λέξεως ἐκφοράν, πλημμελῆ δ' αὐτῆς ἐξήγησιν. Τὸ *ἀλευρότησις* οὐδὲν ἄλλο ὂν ἢ ἈΛΕΥΡΟΣΗΣΙΣ ἐκ τοῦ *ἄλευρον* καὶ *σήθω* σημαίνει τὸ ὄργανον τὸ πρὸς τὸ σήθειν τὰ ἄλευρα ἐπιτήδειον (Πρβ. *ἐτνήρυσις*, *ζωμήρυσις*, *οἰνήρυσις*, κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ). Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις φέρεται καὶ «*Ἀλεύραττις* : ἀγγεῖον εἰς ἄλευρα» (σελ. 383, 3), ὅπερ πιθανώτατα εἶνε κακὴ ἀνάγνωσις τοῦ *ἀλευρόττησις* (Ἴδε Βάστιον *Comment. Palaeogr.* σελ. 769). Ἴσως δὲ καὶ παρ' Ἡσυχίῳ ἀντὶ τοῦ *δίαττος* ἦτο κατ' ἀρχὰς γεγραμμένον *διαττητήρ*.

Τοῦ ἁπλοῦ ῥήματος μόνος ὁ παρακείμενος παρεδόθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ Ἡσυχίου. Ἀλλὰ παρὰ μὲν τῷ Ἡσυχίῳ ἀναγινώσκεται «*Ἐττησμένα* : σεσεισμένα» ἀντὶ τοῦ «*Ἠττημένα* : σεσησμένα», παρὰ δὲ τῷ Φωτίῳ «*Ἐττημένα* : σεσησμένα. Φερεκράτης». Εὑρέθη δὲ καὶ ὁ μετὰ τῆς προθέσεως ἘΚ σύνθετος παρακείμενος ἐν ἀποσπάσμασι τοῦ Ἀντιφάνους παρ' Ἀθηναίῳ σελ. 127, β', ἔνθα ὁ Μεινέκιος ἀποκατέστησε τὴν παλαιὰν γραφήν :

σεμίδαλις ἐκ πολλῆς σφόδρ' ἐ ξ η τ τ η μ έ ν η.

Πιθανὸν δὲ τῷ κριτικῷ τούτῳ φαίνεται (*Ἀναλ. Κριτ. εἰς Ἀθην. Δειπν.* σελ. 51) ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἀρχεστράτου παρ' Ἀθην. σελ. 111, ϛ' ἐγράφη :

εὐκάρπου κριθῆς καθαρῶς ἡ σ σ η μ έ ν α πάντα.

ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς κώδιξι κειμένου *ἠσκημένα*.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Μαρτίου 1878.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ. ΚΟΝΤΟΣ.

Ἐν σελ. 315, 9 γραπτέον «οὐκ οἶδ' ὅ, τι παθόντες» καὶ ἐν Τόμ. Ε', σελ. 498, 6 «οὐ λέγειν» καὶ σελ. 506, 2 «φίλη κεφαλή».

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΧΡΟΝΙΚΟΝ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙϚ'. ΑΙΩΝΑ.

Οἱ πλεῖστοι τῶν κωδίκων οὓς ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς Wheler εἶχε συγκομίσει ἐξ Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀγγλίαν (1) περιῆλθον εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἐν Ὀξωνίῳ Lincoln College. Μεταξὺ δὲ τούτων εὗρον κατὰ τὴν αὐτόθι διαμονήν μου τὸ θέρος τοῦ 1876 καὶ τὸν ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς κατατεταγμένον ὑπ' ἀρ. 10, γεγραμμένον κατὰ τὸν ις'. καὶ ιζ'. αἰῶνα καὶ περιέχοντα διάφορον ὕλην, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις καὶ χρονικόν τι περὶ τῶν ἀθηναϊκῶν πραγμάτων κατὰ τὸν ις'. αἰῶνα, γραφὲν τῇ 6 Αὐγούστου 1606, ὅπερ ἀνέκδοτον μεῖναν μέχρι τοῦδε εἶνε ἄξιον δημοσιεύσεως.

Προστίθεται δὲ τὸ χρονικὸν τοῦτο εἰς τὰς ὀλίγας μέχρι τοῦδε γνωστὰς πηγὰς τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως αἰῶνας, περὶ ὧν ἀνεπαρκῆ τινα μόνον μανθάνομεν παρὰ τῶν ξένων περιηγητῶν τῶν ἐλθόντων εἰς τὴν πόλιν. Ἄλλη δὲ σπουδαία, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ἐλάχιστα ἐξερευνηθεῖσα πηγὴ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἶνε τἀρχεῖα τῆς Βενετίας ἔνθα πλείστη κατάκειται ὕλη διασαφηνίζουσα τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως, μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη ἁλώσεως καὶ τοῦ ἐπακολουθήσαντος αὐτῇ σκορπισμοῦ τῶν Ἀθηναίων.

Τὸ δὲ νῦν ἔχον δημοσιεύω τοῦτο τὸ χρονικὸν, ἐπισυνάπτων ἐν σημειώσει τὰς διορθουμένας ἐν τῷ ἐδάφει ἡμαρτημένας γραφὰς τοῦ κώδικος καί τινας ἀναγκαίας παρατηρήσεις.

---

(1) Ἔπ. ὅσα περὶ χειρογράφων ἑλληνικῶν γράφει ὁ Wheler, A journey into Greece. London. 1682 σ. 90, 151, 350, 451.

Τὸ χρονικὸν ἄρχεται ἐν φ. 171,α τοῦ κώδικος καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς·

«Ἔτους ,ζμζʹ μηνὶ Ἰουνίῳ[1]) κϐʹ ἡμέρᾳ Κυριακῇ ἐρχόμε-»νος Γεώργιος υἱὸς Μιχαὴλ ἱερέως τοῦ Βέϐλεϐα ἐφ' ἵππου, »ἐγκρέμνισεν αὐτὸν καὶ ἀπέθανεν τῆς ὥρας ἐν τῇ Χαμοστέρνᾳ[2]) »ὡςεὶ σταδίου τόπον.

«Ἐν ἔτει ,ζλϛʹ Ἰανουαρίου[3]) ϐʹ ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ »κῦρ Λαυρέντιος[4]) ὁ καλὸς ἀρχιερεύς.

---

(1) Κῶδ. ἰουνίου.

(2) Τῆς Χαμοστέρνας τὸ ὄνομα σώζεται καὶ νῦν παρὰ τὴν Ἱερὰν Ὁδὸν, οὐ μακρὰν τοῦ Κεραμεικοῦ.

(3) Κῶδ. ἰαννουαρίου.

(4) Κῶδ. λαϐρέντιος. Τὸν δὲ Λαυρέντιον τοῦτον γνωρίζομεν καὶ ἐκ τῶν ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ Παχωμίου Ῥουσσάνου σωζομένων ἔν τινι κώδικι τῆς Μαρκιανῆς βιϐλιοθήκης (Suppl. Cl. II, Cod. CIII, πρώην Nan. 115). Αὐτόθι ὑπάρχει ἐν φ. 211, α ἐπιστολὴ Λαυρεντίῳ Ἀθηνῶν ποδαλγοῦντι, ἔχουσα ὧδε·

«Ὁ μὲν λυρικὸς Πίνδαρος, παρηγορῶν ἅμα καὶ ἐκθειάζων τὸν Συ-»ρακούσιον Ἱέρωνα ὑπὸ τοῦ τῆς δυσουρίας δριμυτάτου πάθους πιεζόμε-»νον, πολλὰς δὲ καὶ οὕτω νίκας κατορθοῦντα, τὸν παρὰ ποιηταῖς ὑμνού-»μενον Φιλοκτήτην παρήγαγεν, ἐκ τοῦ δρακοντείου δήγματος τὸν πόδα »(κῶδ. τῷ ποδὶ) πάσχοντα, οὗ τοῖς ἡρακλείοις τόξοις ἑάλω τὸ Ἴλιον· »Λουκιανὸς δ' ὁ Σαμοσατεὺς, Κυϊντίλλῳ εὐθυμίαν τινὰ οἰόμενος χαρί-»ζεσθαι, τοὺς μακροϐίους κατέγραψε· καὶ ἄλλοι ἄλλως γεγράφασί τε »καὶ γράφουσι, κολακεύοντες τοὺς ὑπερέχοντας. Ποία γὰρ ἐκ τούτων »ὄνησις εἰ μὴ ὅτι καὶ μᾶλλον ἀθυμία μοι προσγίνεται, ὡς τοιοῦτοι ὄντες »οἱ παραδειγματιζόμενοι οὐκ ἠδυνήθησαν ἀλῦξαι (κῶδ. ἀλύξαι) τὸν ‖ Κῶδ. »211,ϐ πεπρωμένον αὐτοῖς μόρον. Ἐγὼ δὲ, καί τοι ἔχων τούτων θαυ-»μασιώτερα καὶ ἐνδοξότερα παραδείγματα ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς σεϐασμίας »Γραφῆς οἰκειότατα τῇ σῇ ἀρετῇ, οὐδὲν τό γε νῦν ἔχον ἔδοξέ μοι εἰς »μέσον ἀγαγεῖν· ἃ δὲ παρὰ τῶν Ἀσκληπιαδῶν συνέλεξα, ὥς μοι δοκεῖ »χρησιμώτατα ῥησείδια εἰς θεραπείαν τῆς κατεχούσης σε δεινῆς καὶ »ἀτεράμνου ἀλγηδόνος, ἐν τόμῳ ἰδίῳ χαράξας, ἐνθαδὶ θεὶς συνέπτυξά τε »καὶ ἤδη ἀποστέλλω. Ἀλλ' ὥςπερ ἐξ εὐνοίας τοῦτο πρὸς ἴασιν τοῦ χρω-»τὸς, οὕτω δῆτα καὶ ψυχῆς ῥῶσιν τὴν σὴν εὐφυΐαν, νὴ τὴν ἡμετέραν »σωτηρίαν, ὑπομιμνήσκων, οὐ διορθούμενος ἐρῶ, ὥςπερ Ἰσαὰκ ἄλλοτε »τὸν πατέρα εἰς μνήμην ἄγων τοῦ ὁλοκαρπώματος καὶ Ἰωσὴφ τὸν Ἰα-

«Ἐν ἔτει ,ζνη'. μηνὶ Αὐγούστῳ [1]) ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ »καλὸς ἀρχιερεὺς κῦρ Κάλλιστος. [2])

«Ἐν ἔτει ,ζογ'. ἐν μηνὶ Ἀπριλίῳ [3]) ἦλθεν ὁ μακαρίτης »κῦρ Σωφρόνιος».

Ἐνταῦθα διακόπτεται τὸ ἀθηναϊκὸν χρονικὸν ὑπὸ δύο βραχειῶν εἰδήσεων περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶτα δ' ἕπεται ὑπὸ τὸν τίτλον *ἱστορία τῶν κρατούντων τὴν Κωνσταντινούπολιν* σειρὰ εἰδήσεων περὶ τῶν σουλτάνων καὶ τῆς κατὰ μικρὸν ἁλώσεως τῶν διαφόρων κτήσεων τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὸ δ' ἀθηναϊκὸν χρονικὸν ἐπαναλαμβάνεται ἐν φ. 174,β τοῦ κώδικος, ἔχον ὡς ἑξῆς·

»κῶβ περὶ τὴν εὐλογίαν τῶν ἐγγόνων. Διὸ μή σοι φορτικὰ δόξεις τὰ »ῥηθησόμενα. Τί δέ ἐστιν ὅ φημι (κῶδ. φ η μ ὶ); Ὅτι εἰ μὲν προσμενεῖς »ἐν τῷδε τῷ ὄρει, εὖ ἂν ἔχοι· εἰ δέ γε εἰς Ἀττικὴν ἐπανήξεις, μὴ ἀμε»λήσῃς τῆς μονῆς ἧς ἦρξω τὴν καταβολήν, ἔχων καλὸν συνεργάτην »τὸν ἱερώτατον Γρηγόριον. Οὕτως ἀντιβολῶ ἵν' ἐκ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων »ἕξεις τὸν ἀΐδιον ἔπαινον ὡς καλὸς οἰκονόμος, καὶ μὴ ὅμοιόν τι πάθῃς »τοῦ ἄρξαντος τὸν εὐαγγελικὸν πύργον οἰκοδομεῖν καὶ τελειῶσαι μὴ ἐξι»σχύσαντος, μηδὲ (κῶδ. μ η δ ὲ) τοὺς νοητούς τε καὶ αἰσθητοὺς φορολό»γους εὕρῃς μετὰ θάνατον διὰ τὰ σὰ ὀχλοῦντας τὴν ἄνοδον. Ἰδοὺ ἡ »τελευταία ὥρα συντέμνει. Μὴ ἀναβάλλου λοιπόν· ἕως τὸ φῶς ἀκμὴν »πάρεστι, περιπατεῖν δεῖ πρὶν ἢ (κῶδ. δ ε ῖ ν π ρ ι ν ὴ) κλεισθῆναι τὴν »τοῦ νυμφῶνος θύραν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον· τὸ γὰρ πρὸς σο»φοὺς πολυλογεῖν, μωρολογεῖν ἄντικρυς».

(1) Κῶδ. α ὐ γ ο ύ σ τ ο υ.

(2) Καὶ πρὸς τὸν Κάλλιστον τοῦτον ἔχομεν ἐπιστολὴν τοῦ Παχωμίου, αὐτ. ἐν φ. 211,β Κ α λ λ ί σ τ ῳ ν ε ω σ τ ὶ χ ε ι ρ ο τ ο ν η θ έ ν τ ι Ἀ θ η ν ῶ ν ὡ ς ἐ κ τ ο ῦ π ρ ο ε σ τ ῶ τ ο ς (πιθανῶς τῆς ἐν Ζακύνθῳ μονῆς τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τῶν Κρημνῶν ἔνθα ἐμόναζεν ὁ Ῥουσσάνος). Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἄρχεται μὲν διὰ τῶνδε «Ἴσθ' ὅτι βαρὺ ἡμῖν κατεφάνη ὅτι ἐγγὺς ἡμῶν κατὰ τὴν πάροδον γενόμενος οὐκ ἀπέκλινας πρὸς ἡμᾶς», τελευτᾷ δὲ ὡς ἑξῆς «τάχ' ὡς εἰρήκειν ἐνόησας ὃ ἔμελλον εἰπεῖν». Πραγματεύεται δ' ὁ Παχώμιος ἐν αὐτῇ ῥητορικῶς τὴν σπουδαιότητα τῆς μητροπόλεως Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἡ ἐπιστολὴ οὐδὲν παρέχει τὸ διάφορον.

(3) Κῶδ. ἀ π ρ ι λ λ ί ο υ.

»Είς τοὺς ,ϛϡπη΄ ἔγεινε [1]) τὸ θανατικὸν τῆς Σπετζαρέας.
»Είς τοὺς ,ζέ ἔγεινε τὸ θανατικὸν τοῦ Τριαντάρη.
»Είς τοὺς ,ζλϐ΄ ἔγεινε τὸ θανατικὸν τοῦ Ματζάκη.
»Είς τοὺς ,ζμά ἔγεινε τὸ θανατικὸν τοῦ παπᾶ Γιαλούρι.
»Είς τοὺς ,ζμϐ΄ ἔγεινε τὸ θανατικὸν τοῦ Κουτρούλη Βη-»λαρᾶ [2]).
»Είς τοὺς ,ζμγ΄ ἔγεινε θανατικὸν καὶ ἀπέθαναν πολλοί.
»Είς τοὺς ,ζξϐ΄ ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ Καρυδιᾶ ἀπὸ τὴν Πόλιν »καὶ ἤφερεν τὸ θανατικὸν εἰς τὴν Ἀθήνα μηνὶ Δεκεμβρίῳ ιϐ΄. »καὶ ἐκράτει χρόνους γ΄. καὶ ἀπέθαναν [3]) ψυχαὶ ,ι΄ [4]).

|| Κώδ. 175, α.

»Ἐν ἔτει ,ζιδ΄ Αὐγούστου κδ΄ ἄρχισεν τὸ κουντίτο τῆς Ἀ-»θήνας καὶ ἀνηγέρθη ἡ βρύσις τοῦ Ἐξεχώρου καὶ ἀνεκαινίσθη »ἡ βρύσις τῆς χώρας διὰ συνδρομῆς τοῦ σκεντὲρ σούμπαση [5]) »τοῦ Ἀλιμπασᾶ [6]) καὶ διὰ ἐξόδου τοῦ κόσμου [7]) ἐσέϐη τὸ »νερὸν Ἀπριλίου [8]) κή. ἡμέρᾳ [9]).
»Είς τοὺς ,ζνά ἐπῆραν τὰ παιδία ἀπὸ τὴν Ἀθήναν μηνὶ »Ἀπριλίῳ [10]) κϐ΄.
»Είς τοὺς ,ζνέ. μηνὶ Δεκεμβρίῳ κή [11]) ἐπῆραν τὰ παιδία »ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

---

(1) Κῶδ. ἔγινε ἐνταῦθά τε καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς χωρίοις.

(2) Κῶδ. ϐηλρ

(3) Κῶδ. ἀπέθανεν.

(4) Σημαίνει ἆρα ὁ ἀριθμὸς οὗτος 10000; Τοῦτο εἶνε λίαν ἀπίθανον. Ἴσως δὲ μόνον 1000 ἦσαν οἱ θανόντες. Ἐν τῷ κώδικι ὑπάρχει μετὰ τὸ ,ί σημεῖόν τι, ἀλλὰ τοῦτο εἶνε μόνον χωριστικὸν ἀπὸ τῶν ἑπομένων, οὐδὲν δ' ἔχει μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ κοινόν. Ὁπωσδήποτε δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι δεκακισχίλιοι ἀπέθανον ἐντὸς τριῶν ἐτῶν ἐν Ἀθήναις, διότι τοῦτο δὲν ἐπιτρέπουσιν αἱ γνωσταὶ εἰδήσεις περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως πρὸ τοῦ 1821. Καὶ κατὰ μὲν τὸν πρόλογον τοῦ Σπὼν τῷ 1674 εἶχεν ἡ πόλις ὀκτὼ μέχρις ἐννέα χιλιάδων κατοίκων (Spon préface παρὰ Laborde, Athènes σ. 183), ἀλλαχοῦ δὲ ὁ αὐτὸς λέγει ὅτι κατῳκοῦντο αἱ Ἀθῆναι ὑπὸ 15-16,000 ὧν 1000-1200 Τοῦρκοι (αὐτ. σ. 152). Τῷ δὲ 1813 ἡ πόλις ἠρίθμει 12000 κατοίκους, ὧν τὸ ἓν πέμπτον Τοῦρκοι κατὰ τὸν Ἄγγλον Holländer (σ. 344 τῆς γερμαν. μεταφρ.). (5) Κῶδ. σούμπασι. (6) Κῶδ. ἀλιμπασὰ

(7) Κῶδ. κόσμου. (8) Κῶδ. ἀπριλλίου.

(9) Ἐνταῦθα ἐξέπεσε πιθανῶς τὸ ὄνομα τῆς ἡμέρας.

(10) Κῶδ. ἀπριλλίῳ. (11) Ἐν τῷ κώδικι ἐγράφη τὸ πρῶτον κϐ΄, εἶτα διορθωθὲν εἰς κή.

»Εἰς τοὺς ͵ζξά ἰουλίου [1]) πρώτῃ ἐπῆραν τὰ παιδία ἀπὸ »τὴν Ἀθήνα εἰς τοῦ Γιακουμάκη τὸ 'σπίτι. [2])

»Εἰς τοὺς ͵ζξέ. ἰουνίου [3]) ιή. ἡμέρᾳ παρασκευῇ [4]) ἐσέβη ὁ »Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη [5]) τὸ 'σπίτι καὶ ἐπῆρε [6]) τὰ παιδία.

»Εἰς τοὺς ͵ζξή. ὀκτωβρίου κέ. ἐσέβη ὁ Σκλάβος εἰς τοῦ Κυ»ριακοῦ τοῦ Μανοῦ (;) [7]) τὸ 'σπίτι καὶ ἐπῆρε τὰ παιδία.

|| Κῶδ. 175, β.

»Εἰς τοὺς ͵ζοδ΄. Σεπτεμβρίου [8]) πρώτῃ ἐπῆραν τὰ παιδία »εἰς τοῦ Κυριακοῦ τὸ 'σπίτι. [9])

»Εἰς τοὺς ͵ζμς΄ Ἀπριλίου [10]) ιδ΄. ἡμέρᾳ Πέμπτῃ ἐχάθη ὁ »ἥλιος ὥρᾳ θ^{η} τῆς ἡμέρας ἕως ὥρας ιβ^{ης}.

»Εἰς τοὺς ͵ζνβ΄ ἡμέρᾳ Παρασκευῇ ἐχάθη τὸ φεγγάρι ἀπὸ »πρώτης ὥρας τῆς νυκτὸς ἕως ὥρας τετάρτης.

»Ἐγράφη μηνὶ Αὐγούστῳ ς^{η} ͵αχς^{ω}.»

Αἱ βραχεῖαι αὗται εἰδήσεις τοῦ ὀξωνιακοῦ χρονικοῦ εἶνε διὰ τὴν σπάνιν τῶν πηγῶν λίαν εὐπρόσδεκτοι προκειμένου μάλιστα περὶ πόλεως ἥτις καὶ τὸ πάλαι ὑπῆρξεν ἡ εὐκλεεστάτη τῶν ἑλληνίδων καὶ νῦν εἶνε ἡ μητρόπολις τοῦ διεσπαρμένου ἑλληνισμοῦ, ἧς αἱ τύχαι κατὰ τοὺς μέσους χρόνους δὲν εἶνε πάντῃ ἀδιάφοροι εἰς τοὺς φιλίστορας.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

Δ. Φ.

---

(1) Κῶδ. ἰουλλίου. (2) Κῶδ. σπήτι ἐνταῦθά τε καὶ καθεξῆς.

(3) Κῶδ. ἰουννίου.

(4) Κῶδ. παρασκευή.

(5) Κῶδ. ζώ^{η}

(6) Κῶδ. ἐπήρε ἐνταῦθά τε καὶ ἑξῆς.

(7) Κῶδ. μαν^{η}

(8) Κῶδ. σεπτευρίου.

(9) Αἱ σημειώσεις αὗται περὶ παιδομαζωμάτων ἀποδεικνύουσιν ὅτι δὲν ἦτο καὶ περὶ τοῦτο ἡ τύχη τῶν Ἀθηνῶν βελτίων τῆς τῶν ἄλλων ἑλληνίδων πόλεων ὡς γράφεταί ποτε. Ἔπ. Hertzberg, Geschichte Griechenlands seit dem Absterben des antiken Lebens III, 76.— Κωνσταντινίδου, Ἱστορ. Ἀθηνῶν σ. 490.

(10) Κῶδ. ἀπριλλίου.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ ΕΝ ΡΩΜῌ.

1) *Αἴτια προκαλέσαντα τὴν εἰς Ῥώμην εἰςαγωγὴν αὐτοῦ.*

Ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ῥωμαϊκοῦ δράματος καὶ θεάτρου μανθάνομεν, καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν εἰς δύο διατριβὰς δημοσιευθείσας ἤδη ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ[1]), ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι πρὸ τῆς δουλώσεως τῆς μεγάλης Ἑλλάδος οὐδεμίαν ἔντεχνον δραματικὴν ποίησιν εἶχον, οὐδὲν θέατρον, εἰμὴ κωμικά τινα αὐτοσχεδιάσματα, τὰ ὁποῖα οἱ νέοι παρίστανον ἐν καιρῷ τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν, εἶτα δὲ καὶ ἐν καιρῷ τῆς μεγάλης ἑορτῆς τῶν Ῥωμαίων (ludi maximi ἢ Romani) μετά τινος φυσικῆς μιμητικῆς ἐπιτηδειότητος καὶ ᾄσματος ἐπὶ τόπου οὐδεμίαν ἴσως θεατρικὴν παρασκευὴν ἔχοντος. Τοιαύτης φύσεως ἦτο τὸ φεσκεννῖνον λεγόμενον ᾆσμα καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ προελθοῦσα ἀρχαία σάτυρα (satura), ἥτις ἦτο σύμμικτόν τι ἐκ φεσκεννίνου ᾄσματος καὶ ἐκ τῆς τυῤῥηνικῆς μιμητικῆς ὀρχήσεως, ἣν εἰςήγαγον κατὰ πρῶτον Τυῤῥηνοὶ ὑποκριταὶ ἢ ὀρχησταί, ἐκ Τυῤῥηνίας κληθέντες τὸ 364 π. Χ. [2]).

Ὅτε ὅμως μετὰ τὴν δούλωσιν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Ἑλλήνων, ἀπὸ τοῦ γ'. π. Χ. αἰῶνος, ἦλθον εἰς Ῥώμην πλεῖστοι Ἕλληνες, ἄλλοι μὲν ὡς αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι, ἄλλοι δὲ ἐλεύθεροι λόγιοι καὶ βιομήχανοι, ὅπως διὰ τῆς ἐργασίας των πορισθῶσι τὰ τοῦ βίου, ἐπεχείρησαν οἱ λογιώτεροι τούτων νὰ μεταδώσωσι τοῖς Ῥωμαίοις ὅ,τι καλὸν καὶ χρήσιμον εἶχον. Ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου καὶ διὰ τῶν Ἑλλήνων τούτων πρῶτον, εἶτα δὲ καὶ διὰ τῶν ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος εἰςέῤῥευσεν εἰς τὴν Ῥώμην ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ τέχνη, καὶ ἐν γένει ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς κατὰ τὴν σημερινὴν ἔκφρασιν, οὐχὶ διὰ ῥυακίων ὅπως πρότερον

1) Ἐν Ἀθηναίου τόμῳ 5 ἀπὸ σελ. 219 κ. ἑ. καὶ τόμ. 6, σελ. 57 κ. ἑ.
2) Liv. 7, 2. Πλείω περὶ τούτων ἐν Ἀθηναίου τόμ. 6, 57, καὶ ἐνταῦθα κατωτέρω ἐν σελ. 452.

(διότι καὶ πρότερον ἀπὸ τῶν βασιλέων Ταρκυνίων μάλιστα διὰ τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐμπορικῆς ἐπιμιξίας εἰςῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην οὐκ ὀλίγα ἑλληνικά[1]), ἀλλ' ἤδη διὰ μεγάλων ποταμῶν, ὡς ὁ Κικέρων λέγει[2]), ἐχύνετο εἰς τὴν Ῥώμην ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς τοσοῦτον ἀφθόνως καὶ δαψιλῶς, ὥστε ὁ Ὁράτιος[3]) ὁμολογεῖ ὅτι ἡ δουλωθεῖσα Ἑλλὰς ἐδούλωσε τὸ Λάτιον διὰ τῆς εἰςαγωγῆς τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης· μετὰ δὲ ἕνα ἐφεξῆς αἰῶνα βεβαιοῖ ὁ σατυρικὸς Ἰουβενάλιος[4]) ὅτι ἡ Ῥώμη ἦτο ἤδη ἐπ' αὐτοῦ ὅλως ἑλληνικὴ πόλις.

Μάτην δὲ ὁ Κικέρων[5]) διϊσχυρίζεται ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι, ἀργὰ παραλαβόντες παρ' Ἑλλήνων καὶ ποίησιν καὶ ἄλλα, διότι πρότερον οὔτε καιρὸν κατ' αὐτὸν οὔτε θέλησιν εἶχον ὅπως ἀσχοληθῶσιν εἰς τοιαῦτα, ἀνέδειξαν πάντα ταῦτα *κρείττω* τῶν Ἑλλήνων· ἐναντίον τοῦ διϊσχυρισμοῦ τούτου ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ ὅτι ἐν πᾶσι τοῖς εἴδεσι τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης οὐδὲν ἄλλο ἐποίησαν οἱ Ῥωμαῖοι, μηδ' αὐτοῦ τοῦ Κικέρωνος ἐξαιρουμένου, ἢ ἐμιμήθησαν τοὺς Ἕλληνας καὶ οὐχὶ πάντοτε ἀκριβῶς καὶ πιστῶς.

Μάτην ὡσαύτως ἀντέπραττον κατὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας πολλοὶ τῶν πρεσβυτέρων Ῥωμαίων[6]), ὅπως σώσωσι τὰ ἀρχαϊκὰ καὶ ἁπλᾶ ῥωμαϊκὰ ἤθη, τὰ ὁποῖα βεβαίως ἐκινδύνευον οὐχὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τέχνης, ὡς αὐτοὶ ἐνόμιζον[7]), ἀλλ' ἐκ

---

1) Περὶ ὧν εἴπομεν ἐν τῇ πραγματείᾳ ἡμῶν «περὶ τῆς ἀρχῆθεν κοινωνίας τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς καὶ Ῥωμαίους» δημοσιευθείσῃ τὸ 1872.

2) De Rep. 2, 19. Πρβ. τοῦ αὐτοῦ καὶ Tuscul Disp. ἐν ἀρχῇ.

3) Ἐν ἐπιστολ. 2, 1, 156.

4) Ἐν Sat. 3, 60· non possum ferre, Quirites, graecam urbem.

5) Ἐν Tuscul. 1, 2. πρβ. καὶ τὰ ἐν Ἀθηναίου τόμ. 5, σ. 219.

6) Πλείω ἐν τῇ «περὶ τῆς ἀρχῆθεν κοινωνίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων» πραγματείᾳ ἀπὸ σελ. 67 κ. ἑ.

7) Ὁ Κάτων γράφει τῷ υἱῷ του κατὰ Plin. 29, 1, 14· Quid Athenis exqvisitum habeam et qvod bonum sit illorum litteras inspicere, non perdiscere, vincam. Neqvissimum et indocile genus illorum, et hoc puta vatem dixisse; qvandoqve ista gens suas litteras dabit, omnia corrumpet.

τῶν μετ' αὐτῆς ἐπερχομένων ἠθικῶν ἐλλείψεων πολιτισμοῦ ἤδη παρακμάσαντος καὶ συνεπαγομένου οὐκ ὀλίγα στοιχεῖα κοινωνικῆς καὶ οἰκιακῆς διαφθορᾶς. Ὁ μέγας τῆς τότε Ῥώμης πλοῦτος, ἡ ἐπικρατήσασα ἡδυπάθεια, ἡ ἀκαθέκτως προβαίνουσα ἔφεσις καὶ προτίμησις παντὸς ὅ,τι ἑλληνικὸν, καθίστων τὰς ἀντιπράξεις ταύτας ἀνισχύρους καὶ γελοίας· διότι, ὅπως ἡ πρόοδος τοῦ χρόνου εἶναι ὅλως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως, οὕτω, δυνάμεθα εἰπεῖν, καὶ ἡ πρόοδος τοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ἀναποσπάστως συνημμένων ἀγαθῶν καὶ κακῶν. Τίς ἡμῶν δὲν ὀρέγεται τῶν καλῶν, ἃ φέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπιμιξία ἡμῶν πρὸς τὴν ἑσπερίαν καὶ βόρειον Εὐρώπην, ὧν ἕνεκα καί τινες ἐξ ἡμῶν ἀπέρχονται εἰς αὐτὴν πρὸς ἀπόκτησιν τούτων; Τίς πάλιν δύναται νὰ κωλύσῃ τὴν εἴςοδον πολλῶν ἠθικῶν ἐλλείψεων τῆς αὐτῆς Εὐρώπης, ἃς βλέπομεν καθ' ἑκάστην εἰςερχομένας ἢ μᾶλλον εἰςαγομένας ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν χάριν τῆς ἐξ αὐτῶν προςγινομένης εἰς τὴν κοινωνίαν ἡμῶν τέρψεως καὶ ἡδυπαθείας; Τοὐναντίον βλέπομεν ἀρχαΐζοντας ἄνδρας καὶ πρεσβύτας ἔτι παρασυρομένους ὑπὸ τῆς ἀκαθέκτου δυνάμεως τῆς ξένης ταύτης ἡδυπαθείας.

Αὐτὸ τοῦτο ἐγένετο καὶ εἰς τὴν Ῥώμην ἀπὸ τοῦ γ' π. Χ. αἰῶνος καὶ ἑξῆς· ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ κατὰ τοῦ ἐξ Ἑλλάδος ἐρχομένου πολιτισμοῦ ἐξανιστάμενοι ἢ οὐδόλως ἠκούοντο ὑπὸ τῶν νέων, ἢ καὶ αὐτοὶ ἐντέλει παρεσύροντο ὑπ' αὐτοῦ ἀκαθέκτως εἰς Ῥώμην εἰςρέοντος.

Τοῦ πολιτισμοῦ τούτου συνέπεια ἦτο *καὶ ἡ ἵδρυσις ἑλληνικοῦ θεάτρου ἐν Ῥώμῃ*. Πολλοὶ τῶν Ῥωμαίων, μεταβαίνοντες ἐκ Ῥώμης εἰς τὰς τῆς κάτω Ἰταλίας ἑλληνικὰς πόλεις πρὸ τῆς ὑποδουλώσεως αὐτῶν καὶ ὕστερον, ἐγνώρισαν βεβαίως τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὰ ἐκεῖ ἑλληνικὰ θέατρα ἐφοίτησαν πολλάκις καὶ τῆς ἐκ τούτων ψυχαγωγίας καὶ τέρψεως μέτοχοι

Καὶ ὁ Μάριος παρὰ Sall. Jug. 85· Neqve litteras graecas didici, parum placebat eas discere, qvippe qvae ad virtutem doctoribus nihil profuerunt.

ἐγένοντο. Οὗτοι λοιπὸν πρῶτοι καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ μεταβαίνοντες καὶ διαρκῶς ζῶντες ἐν αὐτῇ λόγιοι Ἕλληνες, διδάσκοντες εἴτε δημοσίᾳ εἴτε καὶ ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἰσχυρῶν καὶ πλουσίων, συνέπραξαν βεβαίως κατὰ μικρὸν εἰς τὴν ἵδρυσιν ἑλληνικοῦ θεάτρου ἐν Ῥώμῃ. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τούτων δὲν ἔλειπον, ὡς ἐφεξῆς θέλομεν μάθει, αἱ ἀντιπράξεις τῶν αὐστηρῶς ἐμμενόντων εἰς τὰ ἀρχαϊκὰ τῆς Ῥώμης ἤθη, καὶ νομιζόντων τὸ θέατρον ὡς μίαν τῶν πολλῶν θυρῶν, δι' ὧν εἰςήρχοντο εἰς τὴν Ῥώμην ξενικὰ ἤθη, ὀκνηρία καὶ ἡδυπάθεια. Ἀλλ' ὅσον ἴσχυσαν οἱ τοῦ Σόλωνος λόγοι[1]) νὰ ἀναστείλωσι τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐν Ἀθήναις θεάτρου τοῦ Θέσπιδος καὶ τῶν λοιπῶν δραματικῶν, τοσοῦτον ἴσχυσαν καὶ αἱ ἀντιπράξεις τῶν αὐστηρῶς τὰ πάτρια τηρούντων καὶ ἐκ συστήματος πολεμούντων πάντα νεωτερισμὸν κατὰ τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐπικρατήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου. Τὸ μόνον ὅπερ ἴσχυσαν αὗται εἶναι, ὅτι ἐκώλυσαν μέχρι τοῦ τελευταίου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος μεσοῦντος τὴν ἵδρυσιν μονίμου λιθίνου θεάτρου· διότι ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου πολλὰ τοιαῦτα ἐκτήσατο ἡ Ῥώμη ἀπὸ τῆς φιλοτιμίας ἰσχυρῶν καὶ πλουσίων ἀνδρῶν. Τὴν παραδοχὴν καὶ ἵδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου ἀπήτει ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἡ συχνοτέρα ἀπὸ τοῦ γ' αἰῶνος π. Χ. γινομένη πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπιμιξία, ἡ ὁσημέραι ἕνεκα τῆς ἐπιμιξίας ταύτης ἐπιτεινομένη τῶν Ῥωμαίων ἔφεσις πρὸς μίμησιν παντὸς ὅ,τι ἑλληνικόν, ὅπερ ἠδύνατο νὰ διδάξῃ καὶ τέρψῃ αὐτούς.

Δι' ὃν δὲ λόγον ἀπήτουν οἱ νῦν χρόνοι τὴν ἵδρυσιν σχολείων

---

1) Πλούτ. ἐν βίῳ Σόλων. 29· «Ἀρχομένων τῶν περὶ Θέσπιν ἤδη τὴν τραγῳδίαν κινεῖν, καὶ διὰ τὴν καινότητα τοὺς πολλοὺς ἄγοντος τοῦ πράγματος, οὔπω δὲ εἰς ἅμιλλαν ἐναγώνιον ἐξηγμένου, φύσει φιλήκοος ὢν καὶ φιλομαθὴς ὁ Σόλων, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐν γήρᾳ σχολῇ καὶ παιδιᾷ, καὶ νὴ Δία πότοις καὶ μουσικῇ παραπέμπων ἑαυτόν, ἐθεάσατο τὸν Θέσπιν αὐτὸν ὑποκρινόμενον, ὥςπερ ἔθος ἦν τοῖς παλαιοῖς. Μετὰ δὲ τὴν θέαν προσαγορεύσας αὐτόν, ἠρώτησεν εἰ τοσούτων ἐναντίον οὐκ αἰσχύνεται τηλικαῦτα ψευδόμενος· φήσαντος δὲ τοῦ Θέσπιδος μὴ δεινὸν εἶναι τὸ μετὰ παιδιᾶς λέγειν τὰ τοιαῦτα καὶ πράσσειν· σφόδρα τῇ βακτηρίᾳ τὴν γῆν ὁ Σόλων πατάξας, ταχὺ μέντοι τὴν παιδιάν, ἔφη, ταύτην ἐπαινοῦντες καὶ τιμῶντες, εὑρήσομεν ἐν τοῖς συμβολαίοις».

πρὸς διδασκαλίαν τῶν νέων καὶ απόκτησιν γνώσεων, τέως μὲν ἀγνώστων τοῖς Ῥωμαίοις, νῦν δὲ λίαν ἀναγκαίων διὰ τὴν κοινωνίαν αὐτῶν πρὸς τοὺς γείτονας λαοὺς, διὰ τὸν αὐτὸν ἀπήτουν καὶ τὴν ἵδρυσιν θεάτρου χάριν διασκεδάσεως καὶ ψυχαγωγίας τοῦ λαοῦ. Σχολεῖα λοιπὸν καὶ θέατρα εἰσὶν αἱ δύο θύραι, δι' ὧν εἰςέρχεται ἀπὸ τοῦ γ' π. Χ. αἰῶνος εἰς τὴν Ῥώμην ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός.

Εἰς τὴν εἰςαγωγὴν τοῦ ἑλληνικοῦ δράματος συνετέλεσεν ἐν ἀρχῇ καὶ ἡ θρησκεία, ὡς ἐν τοῖς ἑπομένοις ἀποδειχθήσεται τοῦτο, οὐχὶ ὅμως τοσοῦτον ὅσον παρ' Ἕλλησι, παρ' οἷς ἡ τοῦ Διονύσου λατρεία ἐγέννησε καὶ προήγαγε τὸ δρᾶμα. Ἐν Ἑλλάδι γνωστὸν εἶναι ὅτι πᾶσα τέχνη ἐγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη ἐκ τῆς λατρείας καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν θεῶν· ἀρχιτεκτονική, πλαστική, γραφική, καὶ αἱ ἐν τῷ χρόνῳ τὴν ὑπόστασιν ἔχουσαι, ὄρχησις, μουσικὴ καὶ ποίησις, ὑπηρέτουν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ εἰς μόνην τὴν τῶν θεῶν λατρείαν[1])· μετὰ τούτων δὲ καὶ ἡ δραματικὴ ποίησις, σύνθετος οὖσα ἐκ τῶν τριῶν τελευταίων ὀνομασθεισῶν, ποιήσεως, μουσικῆς καὶ ὀρχήσεως. Ἐν ὑστέροις μόνον χρόνοις ἐχρησίμευσαν αὗται καὶ εἰς βιωτικὰς τῶν ἀνθρώπων ἀνάγκας.

Ἡ δραματικὴ ἰδίως ποίησις ἐγεννήθη, ηὔξησε καὶ παρήκμασεν ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ Διονύσου. Ἐν ταῖς ἑορταῖς τούτου καὶ μόνου ᾔδοντο ἐν ἀρχῇ τὰ φαλλικά, σκωπτικὰ καὶ γελοῖα δραματικὰ αὐτοσχεδιάσματα, ἐξ ὧν ἐγεννήθη ἐφεξῆς ἡ κωμῳδία. Ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ αὐτοῦ θεοῦ ᾔδοντο ὡσαύτως οἱ διθύραμβοι, ἐξ ὧν ἐγεννήθη ἡ τραγῳδία[2]). Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος μόνον ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ θεοῦ τούτου ἦσαν πρότερον συνήθη τὰ αὐτοσχεδιάσματα καὶ οἱ διθύραμβοι πρὸς διάχυσιν τοῦ λαοῦ, συνερχομένου ἵνα λατρεύσῃ τὸν θεὸν τοῦτον καὶ συνευθυμήσῃ μετ' αὐτοῦ, παρόντος, συνευθυμοῦντος καὶ συμποσιάζοντος καὶ αὐτοῦ, ὡς οἱ Ἕλληνες ἐπίστευον περὶ τῶν ἰδίων θεῶν[3]). Ἐν ὑστέροις ὅμως

1) Boeckh ἐγκυκλοπ. τῆς φιλολ. σελ. 447 κ. ἑ.
2) Ἀριστοτέλης ἐν ποιητικῇ κεφ. 4, καὶ Boeckh ἔ. ἀ. σελ. 513 κ. ἑ.
3) Ἐν Ἀθηναίου τόμῳ 5, σελ. 69 κ. ἑ.

χρόνοις καὶ ἐν τῇ παρακμῇ τοῦ ἑλληνικοῦ βίου καὶ τῆς θρησκείας, ἀπὸ τοῦ δ' δηλονότι π. Χ. αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, βλέπομεν ὅτι ἡ δραματικὴ ποίησις συντελεῖ ὡς μέρος εἰς τὴν λατρείαν καὶ ἄλλων πλὴν τοῦ Διονύσου θεῶν· ἀδείᾳ αὐτοῦ τοῦ ἐν Δελφοῖς θεοῦ, ὅστις μόνος εἶχε παρ' Ἕλλησι τὸ κῦρος ἐν τοῖς περὶ τὴν λατρείαν τῶν θεῶν νεωτερισμοῖς, ὡς ἀλλαχοῦ ἐδηλώσαμεν [1]. Χρησμῷ λοιπὸν τοῦ θεοῦ τούτου καὶ ἀποφάσει τῶν Ἀμφικτυόνων συγχωρεῖται τῷ 279 π. Χ. εἰς τοὺς περὶ τὸν Διόνυσον τεχνίτας, ὅπως οὗτοι παρ' Ἕλλησι καλοῦνται, κατά τινα σωζομένην ἐπιγραφὴν[2] νὰ διδάσκωσι δράματα ἐν Δελφοῖς ἐν τοῖς Πυθίοις καὶ Σωτηρίοις, ἐν Θεσπιαῖς ἐν ταῖς τῶν Μουσῶν ἑορταῖς, ἐν Θήβαις ἐν ταῖς τοῦ Ἡρακλέους. Ἀπὸ δὲ τῶν Ἀλεξάνδρου χρόνων καὶ τῷ παραδείγματι αὐτοῦ ἐλαμπρύνοντο διὰ τοιούτων ἀγώνων καὶ αἱ ἑορταί, ἃς ἐτέλει οὗτος μετὰ πᾶσαν ἀξιομνημόνευτον πρᾶξιν αὐτοῦ κατὰ τῶν Περσῶν[3], ἔτι δὲ καὶ κατὰ τοὺς ἐν Σούσοις γάμους[4], καὶ ἐν τῇ κηδείᾳ τοῦ φίλου του Ἡφαιστίωνος[5]. Τὸ παράδειγμα δὲ τούτου ἐμιμήθησαν ὕστερον καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ[6].

Ἐντεῦθεν βλέπομεν ὅτι πᾶσα λόγου ἀξία ἑλληνικὴ πόλις ἔχει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ θέατρον, οὗ τὴν ὕπαρξιν μαρτυροῦσι τὰ σωζόμενα ἐρείπια καὶ ὁ Παυσανίας[7] βεβαιοῖ, διστάζων νὰ ὀνομάσῃ πόλιν τοὺς ἐν Φωκίδι Πανοπέας, διότι δὲν εἶχε θέατρον.

Πάντα ταῦτα μετὰ τῶν ὕστερον ἐπελθόντων νεωτερισμῶν εἰς τὰ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου εὑρίσκομεν καὶ ἐν Ῥώμῃ, ἀλλ' ἐν μι-

---

1) Ἐν Ἀθηναίου τόμ. 1, σελ. 136 κ. ἑ.

2) Παρὰ Lüders die Dionysische Künstler σελ. 80 κ. ἑ. πρβ. καὶ Ribbeck ἐν ῥωμ. τραγῳδίᾳ σελ. 13 κ. ἑ.

3) Αἰλ. ἐν ποικίλῃ ἱστ. 8, 7.

4) Ἀθην. 12, 538.

5) Ἀῤῥ. ἀναβ. Ἀλεξ. 7, 14, 10.

6) Lüders ἔ. ἀ. σελ. 107, καὶ Ribbeck ἔ. ἀ. σελ. 15.

7) Ἐν βιβλίῳ 10, 4· «εἴ γε δεῖ ὀνομάσαι πόλιν καὶ τούτους, οἷς γε οὐκ ἀρχεῖα, οὐ γυμνάσιόν ἐστιν, οὐ θέατρον, οὐκ ἀγορὰν ἔχουσιν, οὐχ ὕδωρ κατερχόμενον εἰς κρήνην»· διότι πάντα ταῦτα ἦσαν, φαίνεται, συστατικὰ ἑλληνικῆς πόλεως.

κρῷ τῷ μέτρῳ. Τὰ αὐτὰ δὲ πιθανὸν εἶναι ὅτι ἦσαν συνήθη καὶ ἐν ἄλλαις λατινικαῖς καὶ ἰταλικαῖς πόλεσιν, εἰ καὶ περὶ αὐτῶν δὲν ἔχομεν πολλὰς εἰδήσεις.

2) Ὁποῖον τὸ εἰςαχθὲν εἰς Ῥώμην ἑλλ. δρᾶμα.

Ἐπειδὴ πάντα τὰ εἴδη τῶν γραμμάτων μετεβιβάσθησαν ἐξ Ἑλλάδος εἰς Ῥώμην, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατρέξωσι καὶ ἐνταῦθα τὸν τῆς ἀναπτύξεως, ἀκμῆς καὶ παρακμῆς δρόμον, ὃν διέτρεξαν ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα παρατηρεῖται ἐν πᾶσι φυσική τις καὶ ἐλευθέρα πρόοδος. Καθ' οὓς δὲ χρόνους ταῦτα μετεβιβάσθησαν, εὑρίσκοντο ἢ ἐν παρακμῇ, ἢ ἐκαλλιεργοῦντο καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τῶν τότε χρόνων καὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως αὐτῶν. Παραλαβόντες οἱ Ῥωμαῖοι τὰ γράμματα περὶ τὰ μέσα τοῦ γ' π. Χ. αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, ἠσχολήθησαν δραστηριώτερον εἰς ἐκεῖνα τὰ εἴδη τοῦ λόγου, ἃ συνῆδον μᾶλλον πρὸς τὸν πρακτικὸν αὐτῶν βίον[1]), καὶ μάλιστα καθ' ὃν τρόπον ἐκαλλιεργοῦντο ταῦτα τότε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οὓς εἶχον καὶ διδασκάλους ἐν τούτοις. Ἐν ὁποίᾳ λοιπὸν καταστάσει ἦτο τὸ δρᾶμα παρ' Ἕλλησι μετὰ τὸν δ' π. Χ. αἰῶνα (ἵνα περιορίσωμεν τὸν λόγον εἰς τοῦτο) καθ' ὅλας τὰς ἐπόψεις αὐτοῦ, ἐν τῇ αὐτῇ περίπου ἐκαλλιέργησαν αὐτὸ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Τὰ ἑλληνικὰ θέατρα κατεῖχε τότε ἡ τραγῳδία τοῦ Εὐριπίδου, οἵαν οὗτος καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ εἶχον διαῤῥυθμίσει κατά τε τὴν οὐσίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν γλῶσσαν, καταβιβάσαντες ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ Αἰσχύλου καὶ τῆς σώφρονος καὶ λελογισμένης δραματικῆς τελειότητος τοῦ Σοφοκλέους. Σφοδρὰ καὶ βίαια πάθη, τραγικὸς ὑπέρμετρος ὄγκος, μέλη ἐκλελυμένα ἢ ἀλλότρια τῆς ὑποθέσεως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, γλωσσικὰ κοσμήματα, οἷα ἤρεσκον τότε εἰς τοὺς ῥήτορας καὶ σοφιστὰς, δέσις καὶ λύσις ἐν πολλοῖς ἀπίθανος καὶ βιαία, ὑπ' αὐτῆς τῆς μοίρας ἢ τῆς ἀλόγου φορᾶς τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλομένη, ἦσαν τὰ χαρακτηρι-

---

1) Βλ. περὶ τῆς ἀρχῆθεν κοινωνίας τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς καὶ Ῥωμαίους σελ. 80.

στικὰ τῆς τραγῳδίας τοῦ Εὐριπίδου, ἣν πρὸ πάντων ἐμιμήθησαν οἱ Ῥωμαῖοι[1]).

Ἐκ τῶν τριῶν δὲ εἰδῶν τῆς ἑλληνικῆς κωμῳδίας, τῆς ἀρχαίας, μέσης καὶ νέας, ἡ τελευταία μόνη, ἡ καὶ σύγχρονος, ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσαχθῇ εἰς Ῥώμην διὰ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ πολιτικῶν καὶ προσωπικῶν ἐπικρίσεων καὶ τὴν περιστολὴν αὐτῆς εἰς περιγραφὰς γενικῶν χαρακτήρων τῆς τότε κοινωνίας ἄνευ ἀναφορᾶς εἰς γνωστὰ καὶ ζῶντα πρόσωπα[2]). Τοιαύτην δὲ κωμῳδίαν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῇ ἡ ἀριστοκρατουμένη Ῥώμη, οὐδέποτε συγχωροῦσα ἐπικρίσεις τῶν πολιτικῶν πράξεών της, τοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς θρησκείας, οὐδὲ χλευασμοὺς κατὰ γνωστῶν ζώντων προσώπων[3]).

Μιμηθέντες λοιπὸν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν παρ' Ἕλλησιν εὐδοκιμοῦσαν τραγῳδίαν καὶ κωμῳδίαν ἐν τοῖς χρόνοις τῆς εἰς Ῥώμην παραδοχῆς αὐτῆς, ἐμιμήθησαν οὐ μόνον τὴν φύσιν αὐτῶν, ἥτις μόνη ὡς εἰκὸς συνεβιβάζετο μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν χρόνων καὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῆς τότε ῥωμαϊκῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, διότι οἱ αὐτοὶ ὑποκριταί, Ἕλληνες δηλονότι, ἐδίδασκον ἐν ἀρχῇ τὸ δρᾶμα καὶ παρὰ Ῥωμαίοις. Τοῦτο γίνεται δῆλον ἐξ ὧν εἰδήσεων ἔχομεν περὶ ἑορτῶν, περὶ θεάτρου, ὑποκριτῶν καὶ λοιπῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος παρὰ Ῥωμαίοις.

3) *Περὶ τῶν παρὰ Ῥωμαίοις ἑορτῶν, ἐν αἷς ἐδιδάσκοντο δράματα.*

Ἐπειδὴ τὴν τοῦ δράματος διδασκαλίαν δὲν προεκάλεσεν ἐν Ῥώμῃ ἡ τοῦ Διονύσου λατρεία ὡς ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' ἡ θρησκεία πρώτη παρεδέχθη ὡς μέσον ἱλαστήριον τῶν θεῶν, ἡ δὲ κοινωνία ὕστερον καθιέρωσεν ὡς μέσον τέρψεως καὶ διασκεδάσεως τοῦ ὄχλου,

---

1) Βλ. Ἀσώπιον ἐν λέξει Εὐριπίδης τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλ. ποιητῶν καὶ συγγραφέων καὶ O. Ribbeck ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων τραγῳδίᾳ ἐπὶ τῆς δημοκρατίας 1875 ἐν τῷ προλόγῳ.

2) Βλ. περὶ τούτων ἐκτενέστερον ἐν Ἀθηναίου τόμ. 5, σελ. 240 κ. ἑ.

3) Βλ. πλείω αὐτόθι ἐν σελ. 234 κ. ἑ.

ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ἡ τῶν δραμάτων διδασκαλία εἰσάγεται εὐθὺς ἐν ἀρχῇ εἰς τὰς ἑορτὰς τῶν πολιούχων τῆς Ῥώμης θεῶν, καθ' ἃς ἐτελοῦντο ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄλλοι ἀγῶνες, ἐφεξῆς δὲ καὶ εἰς ἄλλων θεῶν ἑορτὰς μάλιστα ἑλληνικῶν, ὡς προϊὼν ὁ λόγος δείξει.

Παρὰ Ῥωμαίοις, ὡς καὶ παρ' Ἕλλησι, πάσης θρησκευτικῆς ἑορτῆς[1]) τρία ἦσαν τὰ στοιχεῖα, εὐχαὶ, θυσία καὶ δεῖπνον, μεθ' ἃ εἵποντο ὡς συμπληρωτικὸν μέρος ἀγῶνες, οἵτινες ἦσαν συμβολικὴ τρόπον τινὰ ἀπομίμησις τῶν ἀγώνων, οὓς οἱ θεοὶ ἠγωνίσθησαν κατὰ τεράτων, θηρίων καὶ κακοποιῶν ἀνθρώπων μαχόμενοι.

Ἀρχαιότατοι παρὰ Ῥωμαίοις τοιοῦτοι ἀγῶνες ἦσαν οἱ ludi circenses, καλούμενοι οὕτως ἀπὸ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἐτελοῦντο, ἐν τῷ μεγάλῳ δηλαδὴ ἱπποδρόμῳ (circus maximus), ὃς ἔκειτο μεταξὺ τοῦ Παλατίνου καὶ Καπιτωλίνου καὶ Αὐεντίνου λόφου, ἐν τῷ κεντρικωτέρῳ τῆς Ῥώμης χώρῳ. Τούτους δὲ μόνους ἐγίνωσκον οἱ Ῥωμαῖοι μέχρι τοῦ γ' π. Χ. αἰῶνος, ὅτε ἔλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς σκηνικοὺς ἢ θυμελικοὺς λεγομένους ἀγῶνας κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ Λιβίου[2]). Αἰτία δὲ τῆς εἰσα-

---

1) Βλ. ἃ περὶ φύσεως τῶν παρ' Ἕλλησιν ἑορτῶν εἴπομεν ἐν Ἀθην. τόμ. 5, σελ. 69 κ. ἑ. κατὰ τὰς περὶ αὐτῶν μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων.

2) Ἐν ῥωμ. ἱστορ. 7, 2. Ἐντ εῦθεν ὁ Κικέρων (de leg. 2, 14) διαιρεῖ τοὺς παρὰ Ῥωμαίοις ἀγῶνας ἀπὸ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἐτελοῦντο εἰς circenses καὶ scenicos· «Jam ludi publici, λέγει, sunt cavea circoqve divisi. Καὶ εἰς τοὺς τοῦ circi περιλαμβάνει τοὺς τοῦ σώματος ἀγῶνας, δρόμον, πυγμὴν, πάλην, ἱππασίαν καὶ ἁρματηλασίαν, εἰς τοὺς τοῦ θεάτρου (cavea) τοὺς δι' ᾄσματος καὶ φωνῆς καὶ αὐλῶν τελουμένους, παραλείπων τοὺς τῶν μονομάχων, οἵτινες ἐτελοῦντο ἐν ἀμφιθεάτροις.

Ὁ Αὐγουστῖνος (de Civ. Dei 2, 6 καὶ 6, 7) προςθέτει καὶ τούτους, χαρακτηρίζων καὶ τὰ τρία εἴδη αὐτῶν οὐχὶ ἀπὸ τοῦ τόπου ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως ἢ ἠθικῆς καταστάσεως, εἰς ἣν εὑρίσκοντο ἐπ' αὐτοῦ· «Voluptates circi furentis, λέγει, caveae insanientis, scenae lascivientis»· διότι τὰ ἐπ' αὐτοῦ θεάματα τοῦ ἱπποδρόμου καὶ αἱ διασκεδάσεις διεκρίνοντο ἐπὶ μανίᾳ, τὰ δὲ ἐν τῷ κοίλῳ (=τῷ ἀμφιθεάτρῳ) ἐπὶ παραφροσύνῃ, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς σκηνῆς (μῖμος, παντομῖμος καὶ ἄλλα τοιαῦτα συνήθη ἐπ' αὐτοῦ, κατὰ τὸν δ' μ. Χ. αἰῶνα) διὰ τὰς ἀκολασίας των. Βλ. κατωτέρω σελ. 458 σημ. 4, ἔνθα περὶ μίμων ὁ λόγος.

Διαστέλλονται ἔτι οἱ τῶν Ῥωμαίων ἀγῶνες καὶ αἱ μετ' αὐτῶν ἑορταὶ

γωγῆς τούτου ἦτο ἡ θρησκεία. Τὸ 364 π. Χ. ἐνσκηψάσης ἐν Ῥώμῃ δεινῆς λοιμικῆς νόσου ἐξ ὀργῆς τῶν θεῶν κατὰ τὰς θρησκευτικὰς τοῦ λαοῦ δόξας, καὶ πάντων τῶν μέσων, ἃ ἡ πόλις συμβουλῇ τῶν οἰωνοσκόπων καὶ μάντεων μετεχειρίσθη πρὸς κατάπαυσιν αὐτῆς, ματαίων ἀποβάντων, ἐκρίθη τελευταῖον ἀναγκαῖον νὰ καλέσωσιν ἐκ Τυῤῥηνίας ὑποκριτάς, ἵνα τελέσωσιν ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν θεῶν τοὺς ἐν Τυῤῥηνίᾳ συνήθεις μιμητικοὺς χορούς. Οἱ ἐλθόντες histriones, ὡς ἐκαλοῦντο οὗτοι ἐν τῇ αὐτῶν γλώσσῃ, ἐχόρευσαν πρὸς τὸν αὐλὸν ἄνευ ὅμως ᾄσματος χορούς τινας μιμητικούς, οὓς ἡ ῥωμαϊκὴ νεότης ἐμιμήθη καὶ αὐτὴ ὕστερον, προσθέσασα εἰς αὐτοὺς ᾆσμα, τοὺς τέως ἐν χρήσει φεσκεννίνους στίχους, ὥστε ἐντεῦθεν προῆλθεν εἶδός τι δραματικῆς αὐτοσχεδίου, σκωπτικῆς καὶ γελοίας ποιήσεως, ἡ ἀρχαία δηλονότι satura.

Εἰς τίνας ἑορτὰς ἐχόρευσαν οἱ ἐκ Τυῤῥηνίας κληθέντες ὑποκριταὶ καὶ εἰς τίνας ἐξηκολούθουν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ὕστερον νὰ ὑποκρίνωνται τὸ αὐτοσχέδιον τοῦτο κωμικὸν δρᾶμα, καὶ εἰς ποίου εἴδους θέατρον, δὲν λέγει ὁ ἱστορικὸς Λίβιος, ὅστις χορηγεῖ ἡμῖν τὰς περὶ τούτου εἰδήσεις· ἴσως εἰς τὴν μεγάλην τῶν τριῶν ἐν Καπιτωλίῳ λατρευομένων πολιούχων θεῶν ἑορτὴν, Διός, Ἥρας καὶ Ἀθηνᾶς, ὧν ἡ λατρεία ἦτο ἀρχαιοτάτη, διεῤῥυθμίσθη

εἰς ludos statos, votivos καὶ extraordinarios. Καὶ stati μὲν λέγονται οἱ τακτικῶς κατ' ἔτος καὶ ἐν ῥηταῖς ἡμέραις τελούμενοι· votivi δὲ οἱ κατ' εὐχὴν ἢ ὑπόσχεσιν στρατηγοῦ ἢ ἄρχοντος κατὰ πρῶτον εἰσαχθέντες, ὕστερον ὅμως καὶ τούτων πολλοὶ κατεστάθησαν τακτικοί, ὡς κατ' ἔτος τελούμενοι. Οὕτω ἐτελέσθησαν κατὰ πρῶτον οἱ τῆς πόλεως ἐπώνυμοι ludi Romani κατ' εὐχὴν τοῦ δικτάτωρος Αὔλου Ποστουμίου, πολεμοῦντος πρὸς Λατίνους, συμμάχους τοῦ ἐξωσθέντος Ταρκυνίου (Διον. Ἁλικ. ῥ. ἀρχ. 7, 71) καὶ ἄλλοι πολλοί.

Ἐπειδὴ ὅμως διηνεκῶς οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμουν πρὸς ἄλλους λαούς, πᾶς ἐκστρατεύων στρατηγὸς ὑπέσχετο τῷ Διῒ νὰ τελέσῃ αὐτῷ ἑορτὰς καὶ ἀγῶνας μετὰ τὴν νίκην· ὅθεν ἐπανερχόμενος εἰς Ῥώμην νικητής, ἐξετέλει τὴν ὑπόσχεσίν του, τὰ λεγόμενα χαριστήρια θύων κατὰ τὸν θρίαμβον αὐτοῦ. Τελευταῖοι καὶ ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἔκτακτοι, οἵτινες ἐτελοῦντο διά τι κοινωνικὸν ἢ πολιτικὸν ἢ καὶ ἰδιωτικὸν μέγα συμβάν, ὡς οἱ ἐν τῇ κηδείᾳ μεγάλου στρατηγοῦ ἢ καὶ ἄλλου τινὸς ἐπισήμου ἀνδρός.

ὅμως ὕστερον ὑπὸ τῶν Ταρκυνίων καὶ τῶν ὑπάτων καθ' ἑλληνικὸν τρόπον[1]), καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ ἱπποδρόμῳ, ὅπου ἐτελοῦντο ἐξ ἀρχῆς οἱ τότε συνήθεις δρόμου ἀγῶνες, ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ πλησίον κειμένῳ τόπῳ.

Χάριν λοιπὸν θρησκευτικῶν λόγων εἰςάγεται εἰς Ῥώμην ἀπὸ τοῦ 364 π. Χ. ἔτους εἶδός τι αὐτοσχεδίου δράματος, ἀτελοῦς μὲν, ὡς εἶναι πάντοτε τὰ πρῶτα δοκίμια πάσης ποιήσεως, συνθέτου ὅμως ἐκ τριῶν στοιχείων, ποιήσεως, μουσικῆς καὶ μιμητικῆς ὀρχήσεως· τὴν παραδοχὴν δ' αὐτοῦ δὲν προκαλεῖ ἡ τοῦ Διονύσου λατρεία, διότι οὗτος δὲν ἦτο ἐγχώριος τῶν Ῥωμαίων θεὸς, ἀλλ' ὁ Καπιτωλῖνος Juppiter, ὁ πανάρχαιος τῆς Ῥώμης θεὸς, ὁ προστάτης καὶ πολιοῦχος αὐτῆς.

Ἑκατὸν εἴκοσι καὶ τέσσαρα ἔτη παρῆλθον ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς πρώτης ταύτης δραματικῆς ἀποπείρας, καθ' ἃ οὐδεμίαν

---

1) Ὁ Ἁλικαρνασσεὺς Διονύσιος (ἐν ῥωμ. ἀρχαιολ. 7, 66—73) περιγράφει διὰ μακρῶν, ὅπως δείξῃ τὴν ὁμοιότητα τῆς ἑορτῆς ταύτης πρὸς τὰς τῶν Ἑλλήνων. Ἀδύνατον δὲ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἕλλην οὗτος ἐξέκλινε τῆς ἀληθείας ἐκ φιλοπατρίας, ἥτις ἀληθῶς ἐμφαίνεται ἐν ὅλῃ τῇ συγγραφῇ του, διότι ἀποπειρᾶται ἐν αὐτῇ νὰ δείξῃ τοὺς Ῥωμαίους ἐν πᾶσιν ἑλληνίζοντας, καὶ οὕτω νὰ παρηγορήσῃ ἑαυτὸν καὶ τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ τῇ δουλείᾳ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν ἀρχῇ τῆς ἑορτῆς ἐγίνετο ἡ πομπὴ ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου διὰ τῆς ἀγορᾶς πρὸς τὸν μέγαν ἱππόδρομον, πορευομένης ἐφίππου τῆς ῥωμαϊκῆς νεολαίας, ἤτοι τῶν παίδων τῶν πατρικίων γερουσιαστῶν καὶ ἱπποτῶν, εἵποντο δὲ οἱ λοιποὶ πολῖται κατὰ λόχους καὶ τάξεις, εἶτα τέθριπποι, συνωρίδες, κέλητες, μετὰ τούτους ἀθληταὶ γυμνοὶ, ἔχοντες περιζώματα μόνον, ὀρχησταὶ ἐξ ἀνδρῶν, ἐφήβων, παίδων, εἶτα αὐλῳδοὶ, κιθαρισταὶ καὶ ἄλλοι μουσικῶν χοροὶ, μεθ' οὓς εἵποντο οἱ φέροντες ἀργυρᾶ θυμιατήρια καὶ τὰ πάτρια ἱερὰ, ἐν τέλει δὲ τῆς πομπῆς ταύτης ἐφέροντο τὰ τῶν θεῶν ἀγάλματα (simulacra deorum) ἐπ' ὤμου. Μετὰ τὴν πομπὴν ταύτην ἐτελεῖτο ἡ θυσία ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ οἰωνοσκόπων ἐνώπιον τῶν ὑπάτων καὶ λοιπῶν ἀρχόντων, καὶ μετ' αὐτὴν οἱ διάφοροι ἀγῶνες τῶν τεθρίππων, συνωρίδων καὶ ἱππέων, καθ' ὃν τρόπον ἐξ ἀρχῆς ἐτελοῦντο οὗτοι παρ' Ἕλλησιν, ἐφεξῆς οἱ τῶν ἀθλητῶν ἀγῶνες δρόμου, πυγμῆς, πάλης. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἐπῃνοῦντο δημοσίᾳ ἢ ἐστεφανοῦντο ἐπίσημοι ἄνδρες κατ' ἔθος ἑλληνικόν.

γνωστὴν ἡμῖν βελτίωσιν ἐπήνεγκον εἰς αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι. Ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ηὔξανε πιθανῶς ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐπιμιξία. Πολλοὶ ἐγνώρισαν ἐν ἑλληνικαῖς πόλεσι τὸ ἑλληνικὸν δρᾶμα, καὶ τὴν γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν ἔμαθον. Πολλοὶ βεβαίως τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων μετῴκησαν ἢ μετεβιβάσθησαν εἰς Ῥώμην ἐκ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, ἀφ' ὅτου οἱ Ῥωμαῖοι ἤρχισαν νὰ ὑποδουλώνωσι τὰς ἐνταῦθα ἑλληνικὰς ἀποικίας, ἀλλ' ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τούτῳ οὐδεμία ἀπόπειρα ἐγένετο ὅπως εἰςαχθῇ εἰς Ῥώμην τελειοτέρα δραματικὴ ποίησις· μόλις τῷ 240 π. Χ. ἀποπειρᾶται Ἕλλην ἀπελεύθερος, ὁ ἐκ Τάραντος Ἀνδρόνικος, νὰ γνωρίσῃ τοῖς Ῥωμαίοις διὰ μεταφράσεων τὸ ἑλληνικὸν δρᾶμα οἷον ἦτο ἐν τῇ πατρίδι του, ἀφορμὴν εἰς τοῦτο δούσης καὶ πάλιν αὐτῆς τῆς θρησκείας καὶ τῆς τέως ἰσχυρᾶς πεποιθήσεως τῶν Ῥωμαίων εἰς τοὺς πατρῴους θεοὺς, εἰς οὓς ἀνέφερον πᾶσαν ἐν πολέμοις νίκην καὶ ἐπιτυχίαν.

Μετὰ τὴν εὐτυχῆ ἀποπεράτωσιν τοῦ ά πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου, οὗ ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ ἔξωσις αὐτῶν ἀπὸ τῆς Σικελίας, καὶ ἡ ὑποταγὴ τῆς νήσου ταύτης εἰς τὴν Ῥώμην ὡς πρώτης ἐπαρχίας ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας, καὶ μετὰ τὴν σύγχρονον ἧτταν τῶν Φαλίσκων, οἱ Ῥωμαῖοι, κύριοι ὄντες ἤδη τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, ἐτέλεσαν κατὰ τὰ μέσα τοῦ σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ 240 π. Χ. λαμπρότερον τὴν εἰς τοὺς Καπιτωλίνους θεοὺς κατ' ἔτος τελουμένην ἑορτὴν, τοὺς ludos Romanos magnos καὶ maximos καλουμένους[1]). Εἰς μείζονα λαμπρότητα τῆς χαριστηρίου ταύτης ἑορτῆς τῶν πολιούχων τῆς Ῥώμης θεῶν ἐκρίθη πάλιν πλὴν τῶν τέως γνωστῶν τοῖς Ῥωμαίοις ἐν ἱπποδρόμῳ ἀγώνων (ludi circenses), τῶν ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν βασιλέων

---

1) Ἡ ἑορτὴ αὕτη ἐτελεῖτο κατ' ἔτος ἐπιμελείᾳ πρότερον μὲν τῶν ὑπάτων, ἀπὸ δὲ τοῦ 366 π. Χ. ὅτε κατεστάθησαν οἱ μεγάλοι ἀγορανόμοι (aediles curules), ἐπιμελείᾳ τούτων, ἐξ ἀρχῆς μὲν ἐπὶ τρεῖς ἐφεξῆς ἡμέρας, ἀπὸ τῆς 16—19 τοῦ μηνὸς σεπτεμβρίου, ἀπὸ δὲ τοῦ 367 ἐπὶ τέσσαρας ἀποφάσει τῆς Συγκλήτου (Liv.6, 42), ἀπὸ τοῦ 188 ἐπὶ πέντε (Liv, 39, 7)· ὕστερον καὶ ἐπὶ πλειοτέρας. Βλ. Ritschl παρέργων σελ. 389 καὶ 306 κ. ἑ.

τελουμένων ἐν τῇ ἑορτῇ ταύτῃ, νὰ τελεσθῶσι καὶ σκηνικοὶ ἀγῶνες (ludi scenici), οἵους οἱ Ἕλληνες ἐσυνήθιζον νὰ τελῶσιν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν ἑορταῖς ἐπὶ γενομέναις νίκαις, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν. Ὁ προκαλέσας τὸν νεωτερισμὸν τοῦτον ἄρχων δὲν λέγεται ὑπὸ τοῦ ἱστοροῦντος τὸ γεγονὸς τοῦτο Λιβίου[1]), οὐδὲ ἡ προκαλέσασα αὐτὸν ἀληθὴς αἰτία, ὡς οὐδὲ εἰς ποῖον θέατρον καὶ πῶς διεσκευασμένον ἐδίδαξε τὰ δράματα αὐτοῦ ὁ ῥηθεὶς Ἕλλην Ἀνδρόνικος. Ἀπίθανον ὅμως δὲν εἶναι ὅτι θρησκευτικοὶ λόγοι πρὸς λαμπροτέραν τέλεσιν τῆς τῶν θεῶν λατρείας προεκάλεσαν τὴν διδασκαλίαν τοῦ δράματος ἐν ῥωμαϊκῇ ἑορτῇ κατὰ μίμησιν τῶν ἐν τῇ μεγάλῃ Ἑλλάδι καὶ τῇ Σικελίᾳ Ἑλλήνων, οὓς ἐγνώριζον καλῶς οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ὑποτελεῖς ἤδη εἶχον, καὶ ὧν πλεῖστοι ἔζων κατὰ τούτους τοὺς χρόνους ἐν Ῥώμῃ. Πιθανὸν ὡσαύτως ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος διεσκεύασε καὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον, ἀλλ' ἁπλούστατα, ὥστε μετὰ τὴν ἑορτὴν εὐθὺς ἐξηφανίσθη, ὅπως καὶ μετ' αὐτὸν ἐγίνετο ἐπὶ 200 περίπου ἔτη κατεδαφιζομένων τῶν θεάτρων μετὰ τὰς ἑορτὰς ταύτας καὶ τὰς ἄλλας, ἐν αἷς, ὡς θέλομεν εἰπεῖ ὕστερον, ἐδιδάσκοντο δράματα, ἐφ' ὅσον δὲν συνεχωρεῖτο ὑπὸ τῆς πόλεως νὰ κτισθῇ μόνιμον λίθινον θέατρον. Ἤγειρε δὲ αὐτὴν βεβαίως, οἱαδήποτε ἦτο αὕτη, εἰς τοὺς πρόποδας λόφου τινὸς τῆς Ῥώμης, ὅπου ἐτελοῦντο καὶ οἱ λοιποὶ ἀγῶνες τοῦ ἱπποδρόμου, ὅπως τὸ πλῆθος θεᾶται εὐκολώτερον ἱστάμενον ἐπὶ τῆς ἀπέναντι κλιτύος τοῦ λόφου, ὡς ἐγίνετο καὶ ἐφεξῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον[2]), ὡς ὕστερον ἐροῦμεν.

Εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐδίδαξε διὰ τοὺς ῥηθέντας λόγους μεταφράσας ἢ διασκευάσας ἑλληνικὰ δράματα ὁ Ἀνδρόνικος τὸ ἔτος 240 π. Χ. κατὰ πρῶτον[3]), ἐφεξῆς δὲ πολλάκις αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἀναφανέντες δραματικοὶ τῆς Ῥώμης. Ἀλλὰ δυ-

---

1) Ἐν βιβλ. 7, 2.

2) Ribbeck ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 19.

3) Ribbeck ἔ. ἀ. σ. 21. Cassiodor. His coss. ludis Romanis primum tragœdia et comœ dia a L. Livio ad scenam data.» Cic. Brut. 18. Tuscul. 1, 1. καὶ Gell. 17, 21, 42.

στυχῶς οὔτε δράματα πολλὰ τούτων ὁλόκληρα σώζονται, οὔτε διδασκαλίαι, ἐξ ὧν δυνατὸν ἦτο νὰ μάθωμεν πόσα καὶ τίνα δράματα ἐδιδάχθησαν ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ἑορτῇ καὶ ὑπὸ τίνων ποιητῶν. Ἐκ τῆς εἰς Φορμίωνα τοῦ Τερεντίου προτασσομένης διδασκαλίας μανθάνομεν ὅτι ἡ κωμῳδία αὕτη ἐδιδάχθη ἐν τῇ ἑορτῇ ταύτῃ τῷ 161 π. Χ., αἱ δὲ λοιπαὶ πέντε τοῦ κωμικοῦ τούτου εἰς ἄλλας ἑορτάς, περὶ ὧν ἐφεξῆς ἔσται λόγος.

Ἄλλη ἀρχαία ἑορτή, ἐν ᾗ γνωστὸν εἶναι ὅτι ἐδιδάσκοντο δράματα, εἶναι ἡ *ludi plebis* ἢ *magni* καὶ αὐτὴ ἐνίοτε καλουμένη. Αὕτη ἐτελεῖτο τὸν ἰανουάριον μῆνα εἰς μνήμην τῆς καταλύσεως τῆς δευτέρας τοῦ δήμου στάσεως τῷ 449 π. Χ., ἥτις ἐπήνεγκε τὴν κατάλυσιν τῶν δεκάρχων καὶ τὸν συμβιβασμὸν τοῦ δήμου καὶ τῶν πατρικίων [1]). Ἐδιδάχθη δ' ἐν αὐτῷ τῷ 201 π. Χ. ἐπιμελείᾳ τῶν μικρῶν ἀγορανόμων ὁ Stichus τοῦ Πλαύτου κατὰ τὴν Ῥιτσελίου [2]) συμπλήρωσιν καὶ ἑρμηνείαν τῶν σωζομένων ἀποσπασμάτων τῆς εἰς τὸ δρᾶμα τοῦτο διδασκαλίας.

Τρίτη ἑορτὴ καθ' ἣν ἐδιδάσκοντο δράματα εἶναι ἡ τοῦ Ἀπόλλωνος, *ludi Apollinares* καλουμένη. Τοῦ Ἕλληνος τούτου θεοῦ ἡ λατρεία εἶναι ἀρχαιοτάτη καὶ συνέχεται στενῶς μὲ τοὺς χρησμοὺς τῶν Σιβυλλῶν, οὓς παρέλαβον οἱ Ῥωμαῖοι ἢ ἀμέσως ἐκ τῆς παρὰ τὴν Τροίαν χώρας ἀπὸ τῶν Ἐρυθρῶν, ἢ μᾶλλον ἐκ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Κύμης, ὅπου ὑπῆρχον χρηστήρια τῶν ἱερειῶν τούτων τοῦ Ἀπόλλωνος, καθ' ἃ ἀλλαχοῦ εἴπομεν [3]). Ἀπὸ τοῦ έ π. Χ. αἰῶνος λέγεται ὅτι τοῦ θεοῦ τούτου[4]) ὑπῆρχεν ἱερὸν ἐν Ῥώμῃ παρὰ τὸν Φλαμίνιον λειμῶνα· τὸ δὲ 436 ἐκτίσθη αὐτόθι κατ' εὐχὴν [5]) ναὸς αὐτοῦ· τὸ δὲ 399 λαμβάνει καὶ αὐτὸς μέρος εἰς τὸ

---

1) Cic. de Rep. 2, 37. Ritschl ἐν παρέρ. XXV.

2) Αὐτόθι σελ. 268 καὶ 288 καὶ ἑξῆς.

3) Περὶ τῆς ἀρχῆθεν κοινωνίας τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐν σελ. 24, 97 κ. ἑ.

4) Liv. 3, 63· in prata Flaminia, ubi nunc aedis Apollinis est.

5) Liv. 4, 25. Aedis Apollinis pro valeludine populi vota est. Multa duumviri ex libris placandae deum irae causa fecere.

συμβουλῇ τῶν σιβυλλείων χρησμῶν γενόμενον πρῶτον lectisternium. Ἐπὶ δὲ τοῦ β' καρχηδονικοῦ πολέμου μετὰ τὴν ἐν Κάνναις δυστυχῆ τοῖς Ῥωμαίοις μάχην ἐτελέσθησαν αὐτῷ ἀγῶνες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ λαοῦ κατὰ χρησμὸν τοῦ Μαρκίου καὶ τῶν Σιβυλλῶν τῷ 213 π. Χ. Τέσσαρα ἔτη ὕϛερον οἱ ἀγῶνες οὗτοι κατεστάθησαν τακτικοὶ καὶ ἐτελοῦντο κατ' ἔτος ἀπὸ τῆς 5 ἢ 6 ἡμέρας μέχρι τῆς 13 τοῦ Ἰουλίου μηνός [1]). Κατὰ Κικέρωνα [2]) ἐδιδάχθη ἐν τῇ ἑορτῇ τούτου τῷ 170 π. Χ. ὁ τοῦ Ἐννίου Θυέστης· τὴν δ' ἐπιμέλειαν τῆς ἑορτῆς εἶχεν ὁ τοῦ ἄστεως στρατηγὸς (Praetor urbanus) [3]). Ὥστε καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ ἐτελοῦντο σκηνικοὶ ἀγῶνες· ἄδηλον ὅμως πότε κατὰ πρῶτον ἐτελέσθησαν ἐν αὐτῇ οὗτοι.

Συμβουλῇ ὡςαύτως τῶν Σιβυλλείων χρησμῶν εἰςήχθη εἰς Ῥώμην ἐπὶ τοῦ β' Καρχηδονικοῦ πολέμου πρὸς κατάπαυσιν τούτου καὶ ἡ λατρεία τῆς ἐν Πεσσινοῦντι *τῆς Φρυγίας Μεγάλης Μητρὸς τῶν θεῶν τῆς Κυβέλης* [4]) ἣν, ταὐτίσαντες οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς τὴν ἐγχώριον αὐτῶν ἀρχαίαν θεὰν τὴν Maiam ἢ Opem, σύζυγον τοῦ Saturni, ἐλάτρευον ἐν ἰδίῳ ναῷ ἐπὶ τοῦ Παλατίνου λόφου, ἐν ᾧ τῶν ξένων θεῶν τὰ ἱερά, ὧν τὴν λατρείαν ἐδέχθησαν οἱ Ῥωμαῖοι, ἦσαν ἐκτὸς τῆς ῥωμαϊκῆς ζώνης Pomœrii [5]).

Τὴν 12 ἀπριλίου τοῦ 204 π. Χ. μετεβιβάσθη εἰς Ῥώμην τὸ διϊπετὲς αὐτῆς συμβολικὸν ἄγαλμα, ὅπερ ἦτο ἀργὸς λίθος, παρετέθη αὐτῇ lectisternium καὶ καθιερώθη ἑορτή, Megalesia ἢ ludi Megalenses καλουμένη [6]), καὶ εὐθὺς ἤρχισε νὰ οἰκοδομῆται αὐτῇ ἐπὶ τοῦ Παλατίνου λόφου ναός, ὅςτις καθιερώθη μετὰ

1) Liv. 25, 12 καὶ 27, 23. Macrob. Sat. 1, 17, 25 καὶ Becker ῥωμ. ἀρχ. τόμ. 4, σελ. 304 κ. ἑ.

2) Ἐν Βρούτῳ 20, 78.

3) Ritschl ἐν παρέρ. σελ. 291.

4) Liv. 29, 10.

5) Becker ἔ. ἀ. σελ. 315.

6) Liv. 29, 10, 14. Στράβ. 12, 567 καὶ ἐκτενέστερον Ἡρωδιανὸς 1, 11. καὶ ὁ Ἁλικ. Διον. ῥωμ. ἀρχ. 2, 19.

13 ἔτη [1]). Αἱ ἑορταὶ καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτῆς ἐτελοῦντο ἀπὸ τῆς 4—10 τοῦ ἀπριλίου μηνός· ἂν ὅμως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐτελοῦντο ἐν αὐταῖς καὶ σκηνικοὶ ἀγῶνες, ἄδηλον, γνωστὸν δὲ ὅτι ἀπὸ τοῦ 195 ἐδιδάσκοντο δράματα ἐπιμελείᾳ τῶν μεγάλων ἀγορανόνόμων, καὶ ὅτι ἐν τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ ναοῦ αὐτῆς ἐδιδάχθη ὁ Pseudulus τοῦ Πλαύτου[2]). Ἐκ τῶν σωζομένων δὲ ἐξ κωμῳδιῶν τοῦ Τερεντίου αἱ τέσσαρες ἐδιδάχθησαν ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς θεᾶς ταύτης, ἡ Ἀνδρία (τὸ 165), ὁ Εὐνοῦχος (161), ὁ Ἑαυτὸν τιμωρούμενος (163) καὶ ἡ Ἑκυρὰ (164 καὶ τὸ 160 πάλιν)· ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἐπὶ τοῦ Τερεντίου ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς θεᾶς ταύτης σχεδὸν κατ᾽ἔτος ἐδιδάσκοντο δράματα.

Ἄλλη τακτικὴ ἑορτὴ, εἰς ἣν δὲν λέγεται ῥητῶς ὅτι ἐδιδάσκοντο δράματα[3]), εἶναι ἡ τῆς Ἰταλικῆς θεᾶς Ἀνθοῦς (ludi Florae), τελουμένη ἀπὸ τῆς 28 ἀπριλίου μέχρι τῆς 3 μαΐου ἐπιμελείᾳ πρῶτον τῶν μικρῶν (aediles plebis), εἶτα τῶν μεγάλων ἀγορανόμων. Εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐδιδάσκοντο συνήθως μῖμοι ἐν πολλῇ ἀκολασίᾳ λέξεων καὶ πράξεων, διότι κατὰ Λακτάντιον[4]) καὶ ἄλλους αἱ ὑποκρινόμεναι γυναῖκες αἰτήσει τοῦ ὄχλου ἐξεδύοντο τὴν ἐσθῆτα καὶ ὑπεκρίνοντο ὀρχούμεναι. Τῆς ἀκολασίας ταύτης ἕνεκα, ἥτις ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων κατέλαβε τὰ θέατρα, ἀποτρέπουσιν οἱ πρῶτοι τῆς Ἐκκλησίας πατέρες τοὺς χριστιανοὺς νὰ φοιτῶσιν εἰς αὐτὰ, ἵνα μὴ φθείρωσι τὰ ἤθη ἀκούοντες καὶ βλέποντες, ἃ ὁ διάβολος κατ᾽ αὐτοὺς μηχανᾶται πρὸς ἀποπλάνησιν τοῦ θείου πλάσματος.

Πλὴν τῶν ῥηθεισῶν ἑορτῶν ἐδιδάσκοντο δράματα κατὰ μίμησιν καὶ πάλιν ἑλληνικοῦ ἔθους καὶ ἐν καιρῷ τῆς κηδείας καὶ τα-

---

1) Liv. 36, 36.

2) Liv. 29, 14. 34, 54. 36, 36. καὶ Ritschl Πάρεργ. 294.

3) Becker ἔν. ἀ. σελ. 323.

4) Jnstit. 1, 20, 10. Celebrantur illi ludi cum omni lascivia convenienter memoriae meretricis. Nam præter verborum licentiam, qvibus obscoenitas omnis effunditur, exuuntur etiam vestibus populo flagitante meretrices qvæ tunc mimarum funguntur officio. Πρβλ. Val. Max. 2, 10, 8. August. de Civ. Dei 2, 26.

φῆς μεγάλου τινὸς Ῥωμαίου. Κατὰ τὴν σωζομένην διδασκαλίαν τῶν Ἀδελφῶν τοῦ Τερεντίου ἐδιδάχθη ἡ κωμῳδία αὕτη ἐν τοῖς ludis funebribus τοῦ Αἰμιλίου Παύλου τὸ 160 π. Χ. ἐπιμελείᾳ τῶν ἀδελφῶν τούτου Κοΐντου Φαβίου Μαξίμου καὶ Π. Κορνηλίου τοῦ Ἀφρικανοῦ· ὥστε ἀπίθανον δὲν εἶναι ὅτι καὶ εἰς ἄλλας ἐκ τοιούτων λόγων προκαλουμένας ἑορτὰς ἐδιδάσκοντο δράματα.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον ὅτι ἐν Ῥώμῃ ἐδιδάσκοντο δράματα οὐχὶ εἰς τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου, ἀλλ' εἰς πολλὰς ἄλλων θεῶν ὅπως καὶ παρ' Ἕλλησιν ἐν ὑστέροις χρόνοις, καὶ εἰς διαφόρους τοῦ ἔτους μῆνας, οἷον σεπτέμβριον, νοέμβριον, ἀπρίλιον, μάϊον, ἰούλιον, ἐκτάκτως δὲ καὶ εἰς ἄλλους ἔτι καιρούς, ἰδίως εἰς τὰς κατ' εὐχὴν ἢ ἐκτάκτως κατὰ πρῶτον τελεσθείσας ἑορτὰς καὶ ἀγῶνας διά τινα θρησκευτικὸν ἢ κοινωνικὸν λόγον.

Ἀφορμὴν δὲ καὶ ἐν Ῥώμῃ πρὸς εἰςαγωγὴν τῶν δραματικῶν ἀγώνων παρέσχεν, ὡς εἴδομεν, ἡ θρησκεία εἴτε πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν παροργισθέντων θεῶν, ὧν ἡ ὀργὴ ἐξεδηλοῦτο κατὰ τὴν δόξαν τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ δι' ἐνσκήψεως δεινῆς νόσου ἢ ἄλλου τινὸς μεγάλου αἴφνης ἐπελθόντος κινδύνου, εἴτε πρὸς δήλωσιν τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν Ῥωμαίων διὰ γενομένας αὐτῶν νίκας ἢ καὶ δι' ἄλλα μεγάλα ἀγαθά. Οὕτω δὲ τὸ πρῶτον δεκτοὶ γενόμενοι οἱ τοιοῦτοι ἀγῶνες χρησιμεύουσιν ὕστερον ὡς καὶ οἱ λοιποὶ πάντες πρὸς τέρψιν καὶ διασκέδασιν τοῦ πλήθους καὶ πρὸς φιλοδόξους καὶ ἰδιοτελεῖς σκοποὺς τῶν ἀρχόντων, τῶν ἐχόντων τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῶν, οὐδέποτε δὲ πρὸς διδασκαλίαν καὶ ἠθικὴν βελτίωσιν τοῦ λαοῦ· πολὺ δ' ὀλιγώτερον εἰς προαγωγὴν τῆς δραματικῆς ποιήσεως καὶ τέχνης.

Αὐτὴ ἡ θρησκεία πάλιν παρέχει ἀφορμὴν τοῖς ἄρχουσι καὶ τῷ λαῷ νὰ παρατείνωσιν ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὰς ἑορτὰς καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς τελουμένους ἀγῶνας, ἐν οἷς καὶ τοὺς σκηνικούς. Κατὰ τὰς θρησκευτικὰς τῶν Ῥωμαίων δόξας, ἂν ἐν ἀρχῇ ἢ ἐν τῷ μέσῳ ἑορτῆς ἢ καὶ περὶ τὰ τέλη παρετηρεῖτο ἀπαισιόν τι σημεῖον, ἐξελαμβάνετο τοῦτο ὡς δηλοῦν τὴν ἀπαρέσκειαν τοῦ θεοῦ,

οὗ χάριν ἐτελεῖτο ἡ ἑορτὴ, διὰ τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς. Διαταγῇ λοιπὸν τῶν ἱερέων καὶ οἰωνοσκόπων ἐξετελεῖτο ἐκ νέου ἡ αὐτὴ ἑορτὴ εἴτε ἐξ ἀρχῆς ἐπαναλαμβανομένων πάντων τῶν τῆς ἑορτῆς, ὃ toti ludi instaurati ἐλέγετο, εἴτε τὰ πρὸ τοῦ μέρους ἐκείνου ἐν ᾧ ἐδηλώθη ἡ τοῦ θεοῦ ἀπαρέσκεια. Ὑπάρχουσι δὲ μαρτυρίαι, καθ' ἃς ἡ αὐτὴ ἑορτὴ ἐπανελήφθη δὶς καὶ τρὶς καὶ τετράκις, ἐνίοτε δὲ καὶ ἑπτάκις εἴτε ἐξ ἀρχῆς πάντα αὐτῆς δηλαδὴ τὰ μέρη, εἴτε μόνον ἐκεῖνα, ἃ εἶχον τελεσθῆ ἤδη πρὸ τῆς δηλώσεως τῆς τοῦ θεοῦ ἀπαρεσκείας[1]).

Οὕτω λοιπὸν ἐδίδοντο ἀφορμαὶ νὰ τελῶνται ἐπὶ πολλὰς τοῦ ἔτους ἡμέρας ἑορταὶ καὶ ἀγῶνες, ἐν αἷς καὶ σκηνικοὶ ἀγῶνες δὲν ἔλειπον, ἀφ' ὅτου οὗτοι εἰςήχθησαν εἰς τὰς ἑορτάς. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Μομσενίου [2]) 48 ἡμέρας τὸ ἔτος ἐδιδάσκοντο δράματα, μὴ λογιζομένων τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς ἐπανελαμβάνοντο αἱ ἑορταὶ καὶ οἱ ἀγῶνες ἕνεκα θρησκευτικῶν λόγων. Πιθανὸν δὲ ὅτι τὸ φιλέορτον τῶν Ῥωμαίων προεκάλει πολλὰς ἑορτὰς, διότι λέγεται ὅτι ὁ ὀνομαστὸς ὑποκριτὴς κωμῳδιῶν Ῥώσκιος Γάλλος ὑπεκρίνετο 125 ἡμέρας τὸ ἔτος, λαμβάνων δι' ἑκάστην παράστασιν δραχμὰς 10,000 [3]). Ἂν δὲ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐδιδάσκοντο δύο ἢ καὶ πλειότερα δράματα, ὡς ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ μεγάλου Πομπηΐου τῷ 55 π. Χ. ὅτε ἐν τῇ καθιερώσει ἢ τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντος πρώτου λιθίνου θεάτρου τῆς Ῥώμης ἐδιδάχθησαν τρία δράματα, ἡ Κλυταιμνήστρα τοῦ Ναιβίου, ὁ Δούρειος Ἵππος (Eqvus Trojanus) καί τις ῥωμαϊκῆς ὑποθέσεως τραγῳδία [4]), εἰκάζομεν ἐντεῦθεν ὅτι μέγα ἦτο τὸ πλῆθος τῶν κατ' ἔτος διδασκομένων δραμάτων ἐν πάσαις ταῖς ἑορταῖς, καὶ οὐχὶ μικρὰ ἡ πρὸς τοιαῦτα θεάματα ἔφεσις τοῦ κοινοῦ τῶν Ῥωμαίων.

---

1) Liv. 29, 11. καὶ πλείω παρὰ Ritschl ἐν Παρέργ. σελ. 255 καὶ 306 κ. ἑ.

2) Mommsen corp. insc. latin. 1, 377.

3) Ribbeck ἐν ῥωμ. τραγ. σελ. 647.

4) Cic. ad fam. 7, 1, 2.

Τὴν εἰκασίαν ταύτην καθιστᾷ βεβαίαν ἡ εὐθὺς μετὰ τὸν Ἀνδρόνικον ἐμφάνισις οὐκ ὀλίγων ῥωμαίων δραματικῶν [1]) καὶ τὸ πολὺ πλῆθος τῶν ὑφ' ἑκάστου τούτων ποιηθέντων δραμάτων· (εἰς τὸν Πλαῦτον ἀπεδίδοντο περὶ τὰ 40 ὁμολογουμένως γνήσια, εἰς τὸν Ἄττιον 45 [2]).

Ἀλλ' ἡ γονιμότης αὕτη τοῦ ῥωμαϊκοῦ πνεύματος καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων ἔφεσις καὶ σπουδὴ ὑπὲρ τῆς δραματικῆς ποιήσεως δὲν παρετάθη δυστυχῶς ἐπὶ μακρὸν χρόνον, μόλις διήρκεσεν ἔτη 100—120 ἀπὸ τῶν Ἀνδρονίκου χρόνων. Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τερεντίου τῷ 159 π. Χ. ἐκλιπόντων δοκίμων κωμικῶν, διδάσκονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἀρχαιοτέρων κωμικῶν τὰ δράματα καὶ μάλιστα τὰ τοῦ Πλαύτου, εἰς ἃ πρὸ πάντων ἠρέσκετο τὸ κοινὸν τῆς Ῥώμης, καὶ τούτου ἕνεκα ἀπεδίδοντο εἰς αὐτὸν καὶ ἀλλότρια, ὅπως συνέβη καὶ εἰς ἕλληνας δοκίμους τραγικοὺς καὶ κωμικούς. Ἐντεῦθεν ὁ ῥωμαῖος κριτικὸς Κυϊντιλιανὸς [3]), μὴ ἔχων ῥωμαίους κωμικοὺς νὰ συγκρίνῃ καὶ παραβάλλῃ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὁμολογεῖ ὅτι ἐν τῇ κωμῳδίᾳ χωλαίνουσιν οἱ Ῥωμαῖοι.

Καὶ τῆς τραγῳδίας ἡ ἀκμὴ δὲν ἦτο πολυχρονιωτέρα, ἡ δὲ

---

1) Κατὰ Ribbeck ἐν ῥωμ. τραγ. σελ. 691 καὶ trag. roman. fragmenta σελ. 335 οἱ τῆς δημοκρατίας τραγικοί εἰσιν 11, ἐν γένει δὲ πάντες 36· αἱ δὲ τούτων τραγῳδίαι πᾶσαι 108. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἐν com. rom. fragm. σ. 408 οἱ κωμικοὶ καὶ μιμογράφοι εἰσὶ 35, αἱ δὲ ἑλλ. ὑποθέσεως κωμῳδίαι 176, αἱ ῥωμαϊκῆς ὑποθέσεως 70, αἱ ἀτελλαναὶ 112 καὶ οἱ μῖμοι 50· ἐν γένει 408 πᾶσαι. Καὶ τοῦτο πρὸς πολλοῖς ἄλλοις ἐμφαίνει τὴν μικρὰν γονιμότητα τοῦ ῥωμ. νοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τοῦ ἑλληνικοῦ. Τῆς νεωτέρας τῶν Ἑλλήνων κωμῳδίας, λέγει τις παρ' Ἀθηναίῳ (8,336), ὅτι ἀνέγνωσε πλέον ἢ 800 κωμῳδίας!! ἐξ ὧν 108 ἀπεδίδοντο εἰς τὸν Μένανδρον. Βλ. Σουΐδαν ἐν λ. Μένανδρος καὶ Gellium 17, 4.

2) Πλείω ἐν Ἀθηναίου τόμ. 5, σελ. 229. καὶ Ribbeck ἐν ῥ. τραγ. σ. 691.

3) Ἐν βιβλίῳ 10, 1, §, 99 τοῦ περὶ ῥητορικῆς συγγράμματός του, ἐν ᾧ ἀντιπαραβάλλων κρίνει ἕλληνας καὶ ῥωμαίους συγγραφεῖς καὶ ποιητάς, «In comœdia maxime claudicamus. . . λέγει, vix levem conseqvimur umbram».

γονιμότης τῶν τραγικῶν πολὺ ὑποδεεστέρα τῆς τῶν κωμικῶν, διότι τὸ ῥωμαϊκὸν κοινὸν ἠρέσκετο νὰ θεᾶται κωμῳδίας μᾶλλον, ἃς ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ, ἢ τραγῳδίας [1]. Ἀνεφάνησαν δὲ ὕστερον δόκιμοί τινες τραγικοί, ὡς ὁ Βάριος καὶ Ὀβίδιος ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Αὐγούστου, γράψαντες ἐπιδοκιμασθείσας τότε διὰ τὴν τέχνην τραγῳδίας, ἀλλ' ὀλίγας καὶ ὑποδεεστέρας κατὰ τὸ βάρος τῶν λέξεων καὶ τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὸ ὕψος τῶν ἐννοιῶν, ἐν οἷς διέπρεπεν ὁ Πακούβιος καὶ Ἄττιος κατὰ τὸν αὐτὸν ῥωμαῖον κριτικόν,[2]) οἵτινες μόνοι εἰσὶν οἱ τελειότεροι τῆς Ῥώμης τραγικοί.

4) *Εἰς τίνας ἑορτὰς ἐδιδάσκοντο νέα δράματα.*

Εἰς τίνας τῶν ῥηθεισῶν ἑορτῶν ἐδιδάσκοντο νέα δράματα καὶ εἰς τίνας παλαιὰ δὲν εἶναι γνωστόν [3]). Πιθανὸν ὅτι ἐν ἀρχῇ τῆς εἰςαγωγῆς τοῦ δράματος, καὶ ὕστερον ἐν ὅσῳ ὑπῆρχον δόκιμοι δραματικοὶ ποιοῦντες δράματα, μόνον νέα ἐδιδάσκοντο εἰς πάσας τὰς ἑορτάς, μάλιστα δὲ εἰς τὰς τῆς Μεγάλης Μητρὸς Κυβέλης, εἰς ἃς τὰ πλεῖστα τοῦ Τερεντίου ἐδιδάχθησαν. Συμφέρον δὲ εἶχον καὶ οἱ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἑορτῆς ἔχοντες ἄρχοντες, περὶ ὧν ἐφεξῆς ἔςαι λόγος, εἴτε ἀγορανόμοι εἴτε ςρατηγοὶ ἦσαν οὗτοι, νὰ διδάσκωνται εἰς τὰς αὐτῶν ἑορτὰς νέα δράματα πρὸς πλείονα τοῦ δήμου εὐαρέσκειαν, ὅταν ἠδύναντο νὰ εὕρωσι τοιαῦτα. Καὶ ἐνόσῳ μὲν ὑπῆρχον δόκιμοι δραματικοὶ βεβαίως προετίμων νὰ διδάσκωνται νέα· ὅτε ὅμως ἐξέλιπον οἱ καλοὶ δραματικοὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τερεντίου, τότε ἑκόντες ἄκοντες ἠρέσκοντο οὗτοι καὶ τὸ κοινὸν εἰς τὴν διδασκαλίαν διδαχθέντων ἤδη δραμάτων, ἃ οἱ τῶν ὑποκριτῶν προϊστάμενοι εἴτε ἀμετάβλητα εἴτε καὶ ἐν πολλοῖς μεταβεβλημένα ἐπαρουσίαζον ὡς νέα, ἀποδίδοντες ἐνίοτε αὐτὰ

---

1) Ἐντεῦθεν ὁ ποιήσας τὸν πρόλογον εἰς τὸν Πλαύτου Ἀμφιτρύωνα, εἰπὼν ὅτι τραγῳδία ἔσται τὸ διδαχθησόμενον δρᾶμα, καὶ ἰδὼν ὅτι οἱ θεαταὶ συνωφρυοῦντο, ἐνθαῤῥύνει αὐτοὺς λέγων ὅτι τοῦτο ἔσται κωμικοτραγῳδία.

2) Qvint. 10, 1, 97.

3) Βλέπε τὰς περὶ τούτου εἰκασίας παρὰ Ritschl ἐν παρέργ. σελ. 332 *.

εἰς δοκίμους ἀρχαίους δραματικούς. Ἐντεῦθεν ἀπεδόθησαν εἰς τούτους καὶ πολλὰ ἀλλότρια, ὡς ἐγένετο εἰς τὸν Πλαῦτον καὶ εἰς ἄλλους ἴσως. Δι' ὃ βλέπομεν ὅτι καὶ ἰσχυροὶ ἄρχοντες, ὡς ὁ μέγας Πομπήϊος ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτοῦ ἐν τῇ καθιερώσει τοῦ λιθίνου αὐτοῦ θεάτρου, ἐδίδασκον παλαιὰ δράματα ἐν ἐλλείψει νέων[1]). Ὁ Αὔγουστος ὅμως σύγχρονον ἔχων καὶ φίλον τὸν ποιητὴν Βάριον, ἐδίδαξεν ἐν ταῖς τῶν ἐπινικίων αὐτοῦ ἑορταῖς διὰ τὰς ἐν Ἀκτίῳ καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου νίκας του τὸν Θυέστην τοῦ ποιητοῦ τούτου, τραγῳδίαν πρὸς τοῦτο ποιηθεῖσαν, δι' ἣν ἀντημείφθη γενναίως ὁ ποιητὴς ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου [2]).

5) *Περὶ τῶν ἐχόντων τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἀγώνων, περὶ παρασκευῆς καὶ δαπάνης πρὸς διδασκαλίαν τῶν δραμάτων.*

Ἐν Ἀθήναις παρεῖχεν ἡ πόλις ἕτοιμον τὸ θέατρον τοῖς ποιηταῖς ἀφ' ὅτου τοιοῦτο ἐκτίσθη, ἐκμισθόνουσα αὐτὸ εἰς τὸν θεατρώνην, ὅπως τηρῇ ἐν καλῇ καταστάσει καὶ συγχωρῇ τοῖς πολίταις εἴσοδον ἀντὶ μικροῦ τέλους διὰ τὰ καταβαλλόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἔξοδα. Ἐξ ἑκάστης δὲ τῶν φυλῶν ὡρίζετο κατ' ἔτος διὰ κλήρου ἢ χειροτονίας εἷς τῶν πλουσιωτέρων φυλετῶν, εἰς ὃν ἐπεβάλλετο ὡς λειτουργία νὰ χορηγήσῃ, δι' ὃ καὶ χορηγὸς οὗτος ἐκαλεῖτο, πᾶσαν τὴν ἀπαιτουμένην δαπάνην πρὸς διατροφὴν, ἐγγύμνασιν, διδασκαλίαν καὶ ἐνδυμασίαν τοῦ παντὸς χοροῦ, ὅστις παρὰ τῆς πόλεως ἐδίδετο ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν ποιητῶν, ὅσοι ἔμελλον νὰ ἀγωνισθῶσι κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου [3]), καὶ ὧν τὰ δράματα ἐνεκρίθησαν παρὰ τοῦ ἄρχοντος, ὃς εἶχε καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἑορτῆς, τῆς μὲν τῶν Διονυσίων ὁ ἄρχων Ἐπώνυμος, τῆς δὲ τῶν Ληναίων ὁ ἄρχων Βασιλεὺς, οὗ ἡ δικαιοδοσία ἦτο κυρίως ἱερατική [4]). Ἐντεῦθεν δὲ δῆλον ὅτι ἡ πόλις εἶχε τὴν ἀμε-

1) Cic. ad Famil. 7. 1, 2 καὶ Ribbeck ἐν ῥωμ. τραγ. σ. 49 καὶ 460.

2) Δίων Κάσσ. 51, 19, καὶ 21, καὶ Teuffel ἱστορ. ῥωμ. γραμματολ. § 209, 2.

3) Διὰ μακρῶν πραγματεύεται περὶ τούτων ὁ Βοίκχιος ἐν τοῖς Οἰκονομικοῖς τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ σελ. 596 τῆς β'. ἐκδ.

4) Πολυδεύκ. 8, 89.

σον ἐποπτείαν ἐν ταῖς τοῦ Διονύσου ἑορταῖς, ὅπως καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς θρησκευτικοῖς πᾶσι τοῖς ἀναγομένοις εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς λατρείας.

Ἀνάλογα ἐγίνοντο καὶ εἰς ἄλλας ἑλλ. πόλεις, εἰς ἃς προςήρχοντο καὶ ἔξωθεν ὕστερον ὑποκριτῶν ἑταιρίαι, θίασοι Διονυσιακοὶ καλούμενοι, ἐπὶ χρηματισμῷ μετερχόμενοι τὴν ὑποκριτικὴν τέχνην καὶ τὴν διδασκαλίαν δραμάτων νέων καὶ παλαιῶν [1]).

Ἐν Ῥώμῃ ταῦτα εἶχον ἄλλως ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ ἐφεξῆς, καθ' ὅσον εἰσὶν οὗτοι ἡμῖν γνωστοί. Κατὰ Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα [2]) ὥρισεν ἡ τῶν Ῥωμαίων βουλὴ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας νὰ δαπανῶνται κατ' ἔτος εἰς τὴν τῶν Καπιτωλίνων θεῶν ἑορτὴν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς θυσίας καὶ ἀγῶνας ἀργυρίου πεντακόσιαι μναῖ, ἤτοι 50,000 δραχμαὶ Ἀττικαί, ὃ ποσὸν ἐχορηγεῖτο μέχρι τοῦ φοινικικοῦ πολέμου τοῦ πρώτου, ἤτοι μέχρι τοῦ 240 π. Χ. Τί ἐφεξῆς ἐγένετο περὶ τούτου δὲν λέγει ὁ Διονύσιος οὐδὲ ἄλλος τις ὅσον ἡμῖν γνωστόν· ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτου γίνεται δῆλον ὅτι ἡ τῶν ἑορτῶν ἐπιμέλεια ἦτο τῆς πόλεως ἔργον, καὶ ὅτι τὸ πάλαι ἐτελοῦντο αὗται δαπάναις τῆς πόλεως καὶ διὰ τῶν ἀρχόντων ταύτης.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ῥηθέντων περὶ ἑορτῶν, ἐν αἷς ἐδιδάσκοντο ὕστερον δράματα, ἐμάθομεν ὅτι τὴν ἐπιμέλειαν τῶν μὲν ludorum Romanorum καὶ τῶν τῆς Μεγάλης Μητρὸς εἶχον οἱ μεγάλοι ἀγορανόμοι, τῆς δὲ τοῦ δήμου (l. Plebis) καὶ τῆς Ἀνθοῦς (Florae) οἱ μικροὶ ἀγορανόμοι, τὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ὁ τοῦ ἄστεως στρατηγός. Οὗτοι λαμβάνοντες παρὰ τῆς πόλεως ὅσον ποσὸν

---

1) Lüders die Dionysische Künstler 1873. καὶ Foucart de colleg. scenicorum artificum apud Græcos 1873.

2) Ἐν ῥωμ. ἀρχ. 7, 71· «Ταύτην τὴν ἑορτὴν (τὴν τοῦ Καπιτωλίνου Διὸς) ἐψηφίσατο μὲν ἡ βουλὴ τῶν Ῥωμαίων ἄγειν κατὰ τὰς γενομένας εὐχὰς ὑπὸ τοῦ δικτάτωρος Αὔλου Ποστουμίου, ὅτ' ἔμελλεν ἀγωνίζεσθαι (496 π. Χ.) πρὸς τὰς ἀποστάσας Λατίνων πόλεις, κατάγειν ἐπιχειρούσας Ταρκύνιον ἐπὶ τὴν ἀρχήν· ἀναλοῦσθαι δ' ἔταξε καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἴς τε τὰς θυσίας καὶ τοὺς ἀγῶνας ἀργυρίου πεντακοσίας μνᾶς· καὶ μέχρι τοῦ φοινικικοῦ πολέμου τοῦτο ἐδαπάνων εἰς τὴν ἑορτήν». πρβλ. Liv. 22, 10.

αὕτη εἶχεν ὁρίσει νὰ δίδῃ ὑπὲρ μιᾶς ἑκάστης ἑορτῆς [1]), ἐδαπάνων πλὴν τούτου καὶ ἐξ ἰδίων μεγάλα ποσὰ, ὅπως ἐκτελέσωσιν ὅσον οἷόν τε λαμπρότερον τὰ τῆς ἑορτῆς καὶ εὐχαριστήσωσι τὸ πλῆθος, οὗ ἡ εὔνοια ἦτο αὐτοῖς πολύτιμος διὰ τὰς προςεχεῖς ἐκλογάς· διότι ἡ ἐν αὐταῖς ἐπιτυχία τῶν ὑποψηφίων, καὶ τοιοῦτοι ἦσαν αὐτοὶ οὗτοι καὶ ἄλλοι, ἀνεβίβαζε τοὺς ἄρχοντας τούτους εἰς ὑψηλοτέρας ἀρχὰς καὶ ὕστερον ἔπεμπε διοικητὰς εἰς ἐπαρχίας, ὧν ὁ πλοῦτος ἦτο τότε εἰς τὴν διάθεσίν των, δι' αὐτοῦ δὲ ὕστερον καὶ αἱ ἐν Ῥώμῃ ἀρχαὶ καὶ τὰ δικαστήρια. Τούτου ἕνεκα οἱ μᾶλλον φιλότιμοι καὶ φίλαρχοι τῶν ἀρχόντων τούτων ὡς ἐπιμεληταὶ τῶν ἑορτῶν ἐδαπάνων ἐξ ἰδίων τε καὶ ἐκ συνδρομῶν φίλων καὶ ἐκ δανείων ὅσα ποσὰ ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν εἰς τὴν διάθεσίν των. Ἐδαπάνων δὲ οὐχὶ εἰς τὰ τῶν ἑορτῶν πάντα, οἷον εἰς θυσίας δηλονότι δεῖπνα καὶ ἀγῶνας μόνον, ἀλλ' ἀφ' ὅτου εἰς τοὺς ἀγῶνας προςετέθησαν καὶ οἱ σκηνικοὶ καὶ εἰς αὐτοὺς τούτους προσέτι, ἐγείροντες ἐν καιρῷ τῆς ἑορτῆς πολυτελῆ θέατρα ἐκ ξύλων, ὡς θέλομεν εἰπεῖ ἄλλοτε, ἀνευρίσκοντες οἱ αὐτοὶ τὸν ποιητὴν ὅςτις ἔμελλε νὰ συντάξῃ τὸ διδαχθησόμενον δρᾶμα, τοὺς ἀναγκαίους μουσικοὺς καὶ ὑποκριτὰς, τὸν χορὸν, ὃς εἶχε μέρος εἰς τὰς τραγῳδίας οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰς κωμῳδίας, διότι αὗται δὲν εἶχον χορὸν παρὰ Ῥωμαίοις ὡς οὐδὲ ἐν τῇ νεωτέρᾳ τῶν Ἑλλήνων κωμῳδίᾳ· παρεῖχον αὐτοῖς πᾶσι τὴν συμφωνηθεῖσαν τιμὴν διὰ τὴν ἐργασίαν των, τὰς ἀπαιτουμένας στολὰς καὶ προσωπίδας διὰ τὴν ἐν τῷ θεάτρῳ παράστασιν τοῦ δράματος, ἢ κατασκευάζοντες αὐτοὶ ὅλως νέας ὅπως ἀπήτει ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος, ἢ λαμβάνοντες παρὰ φίλων, οἵτινες ὡς ἐπιμεληταὶ ἑορτῆς εἶχον ἤδη παρασκευάσει αὐτὰς πρότερον [2]), ἢ ἐπὶ χρηματικῇ ἀμοιβῇ παρὰ τοῦ καλουμένου χορηγοῦ (choragi), ὃς ἐν ἰδίῳ οἰκήματι (choragium) εἶχεν αὐτάς [3]). Οἱ αὐτοὶ ἴσως παρεῖχον τοῖς ὑποκριταῖς καὶ τῷ χορῷ τὰ

---

1) Βλέπε Becker ῥ. ἀρχ. 3, 2, σελ. 68 κ. ἑ.

2) Ὡς στρατηγός τις παρὰ Λουκούλλου ἐξητήσατο 100 στολὰς διὰ χορὸν, ἔλαβε δὲ 200 κατὰ Πλούταρχον ἐν Λουκουλ. 39· πρβλ. καὶ Ὁρατ. ἐπιστ. 1, 6, 40.

3) Ἐτήρησαν οἱ Ῥωμαῖοι τὸ ὄνομα τοῦ χορηγοῦ, οὐχὶ ὅμως καὶ

τῆς τροφῆς ἐφ' ὅσον ἐξησκοῦντο καὶ ἐφ' ὅσον ἐδίδασκον.

'Από τῶν χρόνων τοῦ 'Ανδρονίκου ἤδη εἶχεν ἀναγνωρίσει ἡ πόλις τοὺς ποιητάς, οὓς scribas τότε ἐκάλουν, καὶ τοὺς ὑποκριτὰς (histriones) ὡς ἀποτελοῦντας ἰδίους συλλόγους ἢ συντεχνίας (collegia), παραχωρήσασα αὐτοῖς τὸ ἐπὶ τοῦ Αὐεντίνου λόφου ἱερὸν τῆς 'Αθηνᾶς (Minervae) [1]), ἵνα συνέρχωνται οὗτοι καὶ τελῶσιν ἐν αὐτῷ τὰ τῆς λατρείας τῆς ἐφόρου καὶ προστάτιδος παντὸς τεχνίτου καὶ λογίου θεᾶς ταύτης.

'Ο ἑκάστοτε ἔχων τὴν ἐπιμέλειαν ἑορτῆς τινος ἄρχων, ὁ θέλων νὰ διδάξῃ καὶ δράματα ἐν θεάτρῳ, ἀνεύρισκεν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ τόν τε ποιητὴν καὶ τοὺς ὑποκριτάς, ἂν ἄλλως δὲν ἐγίνωσκεν αὐτούς, οἵτινες ἀνεδέχοντο ἐπὶ ῥηταῖς συμφωνίαις νὰ συντάξωσι καὶ διδάξωσιν ἓν ἢ πλειότερα δράματα εἴτε νέα εἴτε παλαιὰ ἐν ἐλλείψει νέων. 'Επειδὴ δὲ πιθανὸν εἶναι ὅτι μὲ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου καὶ τὴν ἐπιτεινομένην ἔφεσιν τῶν 'Ρωμαίων εἰς τοὺς σκηνικοὺς ἀγῶνας ἀνεφάνησαν πλείονες Διονυσιακοὶ θίασοι, ἤτοι σύλλογοι ὑποκριτῶν (collegia artificum ἢ greges), ὧν ἕκαστος εἶχεν ἴδιον προϊστάμενον (ducem ἢ dominum gregis), εἴτε πρωταγωνιστὴς ἦτο οὗτος εἴτε οὐχί, ὁ ἄρχων ἀνέθετε συνήθως εἰς ὃν ἐβούλετο προϊστάμενον ὑποκριτῶν νὰ φροντίσῃ περὶ ποιητοῦ, περὶ τοῦ διδακτέου δράματος καὶ πάντων τῶν λοιπῶν, ἃ ἀπῄτει ἡ διδασκαλία αὐτοῦ, ἐπὶ ἑκάστοτε ὁριζομένῃ χρηματικῇ ἀμοιβῇ. Οὗτος δὲ ἀνελάμβανεν ἐπὶ ἰδίᾳ εὐθύνῃ νὰ ἀνεύρῃ τὸν ποιητὴν καὶ νὰ ἑτοιμάσῃ πάντα τὰ τῆς διδασκαλίας [2]). Αὐτὸς

τὴν παρ' 'Αθηναίοις ἔννοιαν αὐτοῦ, διότι τοιούτου εἴδους λειτουργίαι, οἵας οἱ 'Αθηναῖοι εἶχον, ἦσαν ἄγνωστοι τοῖς 'Ρωμαίοις. Βλέπε Πλαῦτον ἐν Persa· 159.

> Πόθεν ornamenta ? ab chorago sumito.
> Dare debet; præbenda ædiles locaverunt.

καὶ ἐν Trin. 855.

1) Festus ἐν λ. scriba σελ. 333 τῆς Μυλλ. ἐκδόσεως. Πρβλ. καὶ Ribbeck ἐν ῥωμ. τραγ. σελ. 43.

2) Terentius ἐν προλόγῳ τοῦ Heautontim.

συνεφώνει μετὰ τοῦ ποιητοῦ περὶ τῆς χρηματικῆς ἀμοιβῆς, ἣν οὗτος ἔδει νὰ λάβῃ διὰ τὸ διδαχθησόμενον δρᾶμα [1]), συμφέρον ἔχων οὐ μόνον δόκιμον ποιητὴν νὰ ἀνεύρῃ, ἀλλὰ καὶ τὸ διδαχθησόμενον δρᾶμα νὰ ἦναι τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἐπιδοκιμασθῇ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ, διότι ἀπὸ τούτων ἐξηρτᾶτο ἡ ἐπιτυχία τῆς ὅλης ἐπιχειρήσεως. Ὁ ποιητὴς λαμβάνων τὸ συμφωνηθὲν χρηματικὸν ποσὸν διὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθὲν δρᾶμα, ἐπώλει τοῦτο εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ θεατρικοῦ θιάσου, ἀδιαφορῶν περὶ τῆς περαιτέρω τύχης τοῦ ποιήματός του, ὡς ὁ Ὁράτιος[2]) βεβαιοῖ, ὅπερ τοῦ λοιποῦ ἔμενε κτῆμα τοῦ ἀγοράσαντος αὐτὸ, καὶ ὡς τοιοῦτον ἠδύνατο νὰ διδάσκῃ ὅπου καὶ ὅταν ἤθελεν οὗτος, εἴτε ἀμετάβλητον εἴτε μεταβάλλων αὐτὸ κατὰ τὸ δοκοῦν, ὅπως παρουσιάσῃ ὡς νέον δρᾶμα (novam fabulam)[3]).

Ἐντεῦθεν μανθάνομεν ὅτι ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ Τερεντίου Ἀμβίβιος, δὶς ἀποτυχούσης τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑκυρᾶς τούτου, ἐπέμεινε καὶ εἰσήγαγεν αὐτὴν τὸ τρίτον [4]), ὅτε καὶ ἐπέτυχεν, ὅπως καὶ τὸν ποιητὴν ἱκανοποιήσῃ καὶ αὐτὸς δυνηθῇ καὶ πάλιν νὰ διδάξῃ ἐπιδοκιμασθὲν δρᾶμα.

Συμφέρον εἶχεν ὁ τῶν ὑποκριτῶν ἀρχηγὸς νὰ ἔχῃ ὑποκριτὰς καὶ μουσικοὺς γεγυμνασμένους καὶ δοκίμους· ἂν δὲ τοιούτους δὲν εἶχεν ἰδίους, ἐλάμβανεν ἐκ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς τεχνιτῶν, διένεμεν ἑνὶ ἑκάστῳ κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα τὸ μέρος ὃ ἔμελλε νὰ ὑποκριθῇ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ

---

1) Donat. ἐν Hecyr. prol. 49. καὶ Ritschl ἐν παρεργ. 328 κ. ἑ. Ὁ Τερέντιος ἔλαβε διὰ τὸν Εὐνοῦχον 8,000 sertertios, ἤτοι 2,000 δραχμὰς, ὃ ποσὸν οὐδεὶς τῶν προτέρων ποιητῶν ἔλαβε κατὰ Svet. ἐν vita Terent. cp. 2· «Meruit pretium qvantum nulla antea cujusqvam comœdia».

Πολὺ πλείω ἔδωκεν ὁ Αὔγουστος τῷ Βαρίῳ διὰ τὸν Θυέστην. Βλ. Teuffel ἐν ῥ. γραμ. § 209, 2.

2) Ἐν ἐπιστ. 2, 1, 175 πρβλ. καὶ Ritschl σ. 331.

3) Ritschl ἐν παρ. σ. 357.

4) Κατὰ τὴν προτασσομένην εἰς τὸ δρᾶμα τοῦτο διδασκαλίαν καὶ τὸν Ἀμβιβίου πρόλογον. Πλείω παρὰ Spengel ἐν εἰςαγωγῇ (σελ. VII) εἰς τὴν Τερεντίου Ἀνδρίαν.

δράματος, ἐγύμναζεν ἢ αὐτὸς, ἂν εἶχε τὴν πρὸς τοῦτο ἐμπειρίαν [1]), ἢ ὁ ποιητὴς ὅςτις ἐν ἀρχῇ τῆς εἰςαγωγῆς τοῦ ἑλλην. δράματος ἐν Ῥώμῃ ἦτο ὁ αὐτὸς καὶ ὑποκριτὴς [2]), ὡς ὁ Ἀνδρόνικος καί τινες τῶν μετ' αὐτὸν, καὶ παρεσκεύαζε πάντα τὰ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος.

Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν ἔζων δόκιμοι ποιηταὶ, συμφέρον εἶχον καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ὑποκριτῶν νὰ διδάσκωσι νέα δράματα ὑπὸ τούτων συνταχθέντα, ὅπως καταστήσωσι μᾶλλον ἐπαγωγοὺς τοὺς σκηνικοὺς ἀγῶνας χάριν τῶν ἀρχόντων καὶ πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῶν συμφέρον· ὅτε ὅμως ἐξέλιπον δόκιμοι ποιηταὶ, ἐδιδάσκοντο κατὰ προτίμησιν τὰ δράματα ἀποβιωσάντων ποιητῶν, εἰς ἃ ἠρέσκετο μᾶλλον ὁ λαὸς, ὡς ἐγένετο τοῦτο εἰς τὰ τοῦ Πλαύτου [3]), ἐν ᾗ περιπτώσει ὅμως ἡ ἀμάθεια τοῦ ἔχοντος τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἑορτῆς ἄρχοντος καὶ τὸ καινόσπουδον τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ὑποκριτῶν συνεχώρουν πολλὰς μεταβολὰς εἰς παλαιὰ δράματα, ὅπως παρουσιάσωσι ταῦτα ὡς νέα· ἐνίοτε δὲ καὶ ἀλλότρια ἀπεδίδοντο εἰς δοκίμους ἀρχαίους ποιητὰς, ὡς ἐγένετο ἤδη εἰς τὸν Πλαῦτον, εἰς ὃν ἀπεδίδοντο 130 κωμῳδίαι γνήσιαι καὶ νόθαι διὰ τὸν ῥηθέντα λόγον [4]). Πολλάκις δὲ καὶ ὁ τῶν ὑποκριτῶν ἀρχηγὸς ἐξέλεγεν οὐχὶ τὸ ἄριστον, ἀλλ' ὃ δρᾶμα ἠδύναντο κάλλιον νὰ διδάξωσιν οἱ ὑποκριταὶ αὐτοῦ [5]).

Τὰς καταχρήσεις ταύτας τῶν ὑποκριτῶν περιέστελλεν ὕστερον ἡ τῶν ἐχόντων τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἑορτῶν ἀρχόντων καλαισθησία, ὅταν ἐτύγχανον οὗτοι κάτοχοι παιδείας καὶ φιλοκαλίας. Ἐκ Κικέρωνος [6]) μανθάνομεν ὅτι Πομπήϊος ὁ μέγας, ὅςτις καὶ

---

1) Terentius Heautont. ἐν ἀρχῇ τοῦ προλόγου.

2) Livius 7, 2, 8. Idem (Ἀνδρόνικος) scilicet, id qvod omnes tum erant, suorum carminum actor.

3) Ὡς ἤδη εἴπομεν ἐν τῇ περὶ τῶν κωμῳδιῶν τούτου διατριβῇ ἐν Ἀθην. τόμ. 5, 229.

4) Βλ. αὐτόθι

5) Cic. de Off. 1, 31, 114· Scenici non optimas, sed sibi accomodatissimas fabulas eligunt.

6) Ad fam. 7, 1, 1· Nobis autem erant ea perpetienda (in scena), qvae Sp. Maecius probavisset. Πρβλ. καὶ Ribbeck ἐν ῥωμ. τραγ. σελ. 656.

πεπαιδευμένος ἀνὴρ ἦτο καὶ καλαισθησίαν σπανίαν εἶχεν, ἀνέθηκεν εἰς τὸν δόκιμον κριτικὸν Σπούριον, Μαίκιον Τάρπαν νὰ ἐκλέξῃ τὰ εἰς τοὺς ἀγῶνάς του τὸ 55 π. Χ. διδακτέα δράματα· οὗτος δὲ ἐξελέξατο ἀρχαίων δραματικῶν ἐν ἐλλείψει συγχρόνων. Τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι κατέστη σύνηθες ὕστερον παρὰ τοῖς ἔχουσι παιδείαν καὶ καλαισθησίαν ἄρχουσιν. Ὁ Αὔγουστος, ὅςτις ἦτο ποιητὴς καὶ κάτοχος μεγάλης ἑλληνικῆς παιδείας, κατέστησε κατὰ τὸν βιογράφον αὐτοῦ [1]) πέντε κριτικούς, ἵνα ἐπιδοκιμάζωσι τὰ διδαχθησόμενα δράματα, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ ῥηθεὶς Τάρπας, ὅςτις φέρεται ὡς ἄριστος κριτικὸς ὑπὸ Ὁρατίου [2]). Ὅταν ὅμως ἔζων ποιηταὶ δυνάμενοι νὰ συντάξωσιν ἄξια λόγου δράματα, ἀνετίθετο εἰς τούτους ἡ συγγραφὴ τῶν εἰς ἑορτὴν διδακτέων δραμάτων, ὡς ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ Αὐγούστου μετὰ τὰς ἐν Ἀκτίῳ νίκας αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου ἐδιδάχθη τὸ 29 π. Χ. ὑπὸ Βαρίου ἡ ἐπὶ τούτῳ ποιηθεῖσα τραγῳδία Θυέστης, ἀνθ' ἧς ἀντήμειψε γενναίως ὁ Αὔγουστος τὸν ποιητὴν [3]), καὶ ἧς τὴν οἰκονομίαν καὶ

1) Svelon. Aug 89.

2) Ἐν ποιητ. τέχ. 387 καὶ sat. 1, 10, 38, ἔνθα ὁ ἀρχαῖος τούτου Σχολιαστὴς παρατηρεῖ ὅτι ὁ Τάρπας οὗτος ἦτο suis temporibus summus criticus, doctus et severus auditor carminum æstimatorqve. Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ποιητικῇ τέχνῃ προσθέτει ὅτι καὶ ἀναγνώσεις τῶν δοκιμαζομένων δραμάτων καὶ ποιημάτων ἐν γένει ἐγίνοντο ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τῶν Μουσῶν, qvo convenire poëtæ solebant suaqve scripta racitare, qvæ nisi a Tarpa aut alio critico, qvi numero erant qvinqve, probarentur in scenam non deferebantur. Καὶ πρότερον οἱ νέοι ποιηταὶ ὑπέβαλλον εἴτε οἰκείᾳ θελήσει, εἴτε διαταγῇ τῶν ἐχόντων τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ θεάτρου ἀρχόντων εἰς τὴν κρίσιν πρεσβυτέρων καὶ ἐμπειροτέρων ποιητῶν τὰ δράματα αὐτῶν, ὡς ἐποίησεν ἐν ἀρχῇ τοῦ ποιητικοῦ του σταδίου ὁ Τερέντιος, ἀναγνοὺς τὴν Ἀνδρίαν εἰς τὸν κωμικὸν Καικίλιον πρὶν ἢ διδάξῃ αὐτὴν κατὰ τὸν βιογράφον αὐτοῦ ἐν κεφ. 2. Μετὰ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Καικιλίου καὶ τὴν ἐν τῷ θεάτρῳ ἐπιδοκιμασίαν τοῦ ποιητοῦ, θαῤῥήσας οὗτος προέβη ἐφεξῆς εἰς τὴν ποίησιν καὶ διδασκαλίαν τῶν λοιπῶν αὐτοῦ κωμῳδιῶν, ὡς ὁ Σχολιαστὴς αὐτοῦ Δόνατος λέγει· «Successu aspecta prospero hortamento poëtæ fuit ad alias conscribendas».

3) Welker ἐν ἑλλ. τραγ. σ. 1426 κ. ἑ. καὶ Teuffel ἐν ῥ. γραμματολ. § 209, 2.

τὴν καινότροπον διασκευὴν τοῦ πολλάκις παρ' ἑλλήνων καὶ ῥωμαίων δραματικῶν ἐκτεθέντος μύθου ἐπαινοῦσιν οἱ ῥωμαῖοι κριτικοί [1]).

6) *Περὶ ἁμίλλης δραματικῶν ποιητῶν ἐν Ῥώμῃ.*

Ἡ ἐν Ῥώμῃ ἀναφανεῖσα μεγάλη ἔφεσις πρὸς τὴν δραματικὴν ποίησιν εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης εἰςαγωγῆς αὐτῆς διὰ τοῦ Ἀνδρονίκου, καὶ τὸ μετ' αὐτὸν προελθὸν οὐ μικρὸν πλῆθος τῶν δραματικῶν ποιητῶν καὶ τὰ πολλὰ ὑπὸ τούτων ποιηθέντα δράματα πιθανοποιοῦσιν ὅτι καὶ ἀγὼν ἢ ἅμιλλά τις μεταξὺ τῶν δραματικῶν τῆς Ῥώμης ἔδει νὰ ὑπάρχῃ ὑπὲρ ἄθλου ἀρετῆς καὶ τελειότητος ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ τῶν διδασκομένων δραμάτων, οἷος ἀγὼν ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις ἐν τοῖς Διονυσίοις, ἐν οἷς τὴν ἐκ τῆς ἀπονομῆς τοῦ ἄθλου τῆς νίκης τιμὴν συνεμερίζοντο καὶ οἱ μετὰ τοῦ νικήσαντος συναγωνισθέντες κατ' ἄλλων ποιητῶν, ἡ φυλὴ δηλαδὴ, ὁ ταύτης χορηγὸς, ὁ χορὸς καὶ οἱ ὑποκριταὶ οἱ λαμβάνοντες μέρος εἰς τὴν διδασκαλίαν ἑκάστου δράματος. Ἡ κοινωνικὴ ὅμως θέσις τῶν ποιητῶν ἐν Ῥώμῃ, οἵτινες ἦσαν ἀπελεύθεροι ξένοι καὶ ἡμιέλληνες [2]) οἱ πρῶτοι τοὐλάχιστον, τὴν ποίησιν μετερχόμενοι ὡς ἐπιτήδευμα πρὸς πορισμὸν τῶν τοῦ βίου ἀναγκαίων, καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀποδιδομένη αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μικρὰ τιμή· ἐπὶ τούτοις δὲ ἡ ἀμάθεια καὶ ἀπειροκαλία τῶν πλείστων ἀρχόντων, τῶν τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἑορτῆς ἐχόντων, καὶ μάλιστα τοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ συνωθουμένου ποικίλου καὶ ἀμαθεστάτου ὄχλου, οὗ ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις καὶ παιδεία καὶ κρίσις οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον συγχωρεῖ νὰ παραβάλωμεν πρὸς τὸ ἐν τῷ θεάτρῳ συνερχόμενον

---

1) Qvintil. 10, 1, 98· Jam Varii Thyestes cuilibet Græcorum comparari potest. καὶ Dial. de orat. 12· Nec ullus Assinii aut Messalæ liber tam illustris est qvam Medea Ovidii aut Varii Thyestes.

2) Svet. de illust. gram. 1· Antiqvissimi doctorum, qvi iidem et poëtae et oratores semigræci erant. (Livium et Ennium dico, qvos utraqve lingva domi forisqve docuisse adnotatum est) nihil amplius qvam Græca interpretabantur.

κοινὸν τῶν Ἀθηνῶν, οὗ τινος τὰ μέλη πάντα τὴν αὐτὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν ἔχοντα, ἐκ τούτου δὲ καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν ἴσην περίπου, ἠδύναντο νὰ κρίνωσι πάντες ἐξ ἴσου περίπου περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἔργων τῆς ποιητικῆς διανοίας καὶ τῆς δραματικῆς ἰδίως τέχνης, πάντα ταῦτα, καὶ ἡ ὅλως ξενίζουσα καὶ ἀλλοτρία πρὸς τὸν βίον καὶ τὴν θρησκείαν τῶν Ῥωμαίων φύσις τοῦ ἑλληνικοῦ δράματος, πείθουσι νὰ δεχθῶμεν ὅτι οὐδεὶς ἀγὼν ἢ ἅμιλλα δραματικῶν ποιητῶν ὑπῆρχεν ἐν τῷ ρωμαϊκῷ θεάτρῳ. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ἡ ἐντελὴς σιωπὴ τῶν ῥωμαίων συγγραφέων περὶ ὑπάρξεως ἀγωνοδικῶν ἐν θεάτρῳ, καὶ μάλιστα ὅτι οὔτε ἐν ταῖς σωζομέναις τοῦ Πλαύτου καὶ Τερεντίου διδασκαλίαις φέρεταί τι περὶ ἀπονομῆς ἄθλου εἰς νικήσαντα ποιητὴν ἢ πρωταγωνιστὴν δράματος, οὔτε παρὰ τοῖς ποιηταῖς τούτοις καὶ τοῖς γραμματικοῖς καὶ συγγραφεῦσι. Μόνη μαρτυρία, ἐξ ἧς ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοιούτου ἀγῶνος, εἶναι ἡ τοῦ Πλαύτου ἐν τῷ Τρινούμῳ[1]), ἔνθα ἐν τῇ περὶ προικὸς ἔριδι τῶν δύο νέων, Λυσιτέλους καὶ Λεσβονίκου, ἐκφωνεῖ ὁ θεράπων Στάσιμος·

Non enim possum qvin exclamem : euge, euge, Lysiteles, πάλιν.
Facile palmam habes : hic victu'st, vicit tua comœdia.
Hic agit magis ex argumento, et versus meliores facit.

ἀλλὰ ταῦτα δυνατὸν νὰ ἐλήφθησαν ἢ μετεφράσθησαν ὅπως ἐν τῷ ἑλληνικῷ πρωτοτύπῳ ἦσαν, καὶ ἑπομένως νὰ ἰσχύωσι διὰ τὸν παρ' Ἕλλησι τοιοῦτον ἀγῶνα. Ἄλλως τε δὲν ἀρκεῖ ἡ μαρτυρία αὕτη μεμονωμένη εἰς ἀπόδειξιν τοιούτου ἀγῶνος παρὰ Ῥωμαίοις, ὡς οὐδὲ ἡ τοῦ Ὁρατίου [2]) λέγοντος

Valeat res ludicra, si me
Palma negata macrum, donata reducit opimum.

διότι ὁ αὐτὸς μικρὸν ἀνωτέρω[3]) λέγει περὶ τοῦ ποιητοῦ ὅτι ἀρκεῖ αὐτῷ νὰ λάβῃ τὰ διὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ δράματος ὁρι-

1) Ἐν στίχ. 706 (3, 2, 82) τῆς τοῦ Ritschl β' ἐκδ.
2) Ἐν ἐπιστολ. 2, 1, 80.
3) Ἐν στίχ. 175.

σθέντα χρήματα, μεθ' ὃ οὐδόλως μεριμνᾷ περὶ τῆς τύχης αὐτοῦ·

Gestit enim nummum in loculos demittere, post hoc
Securus, cadat an recto stet fabula talo.

ὥστε ἡ παρ' Ὀρατίῳ Palma ἀναφέρεται πιθανῶς οὐχὶ εἰς βραβεῖον, ἀλλ' εἰς τὴν χρηματικὴν ἀμοιβὴν, ἥτις ἐδίδετο τῷ ποιητῇ παρὰ τῆς ἀρχῆς ἢ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ὑποκριτῶν, κατὰ τὴν μεταξὺ αὐτῶν γενομένην συμφωνίαν. Πάντα ταῦτα μαρτυροῦσι, νομίζομεν, ὅτι τοιοῦτος ἀγὼν ἦτο ἄγνωστος τοῖς Ῥωμαίοις[1]).

Καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ τῶν σκηνικῶν θεαμάτων διάρκεια παρὰ Ῥωμαίοις δεικνύει, ὅτι ποιητῶν ἀγῶνες δὲν εἶχον χώραν παρὰ Ῥωμαίοις· διότι βλέπομεν ἐκ τοῦ Πλαύτου[2]) ὅτι οἱ θεαταὶ ἔρχονται εἰς τὸ θέατρον ἐν ἀρχῇ τοῦ δράματος καὶ μετὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἀπέρχονται πάλιν εἰς τὰ ἴδια· ἤρχοντο δὲ, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ πολλῶν τοῦ Πλαύτου δραμάτων[3]), μετὰ τὸ πρόγευμα (prandium) καὶ ἀπήρχοντο εἰς τὸν οἶκον πρὸ τοῦ δείπνου (cena), ἤτοι ἔμενον ἐν τῷ θεάτρῳ ἀπὸ τῆς δωδεκάτης ὥρας καθ' ἡμᾶς μέχρι τῆς δευτέρας καὶ ἡμισείας. Ἐν τοσούτῳ δὲ χρόνῳ μόνον ἓν δρᾶμα ἦτο δυνατὸν νὰ διδαχθῇ μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ᾀσμάτων, ἅπερ ἐπεῖχον τόπον χοροῦ ἐν ῥωμαϊκοῖς δράμασι καὶ ἰδίως ἐν ταῖς κωμῳδίαις, αἵτινες δὲν εἶχον χορόν.

Ἐπειδὴ ὅμως ἐκ τῆς θελήσεως καὶ τῆς ἐλευθεριότητος τοῦ τῆς ἑορτῆς ἐπιμελητοῦ ἄρχοντος ἐξηρτᾶτο νὰ διδάξῃ, ἂν ἤθελε, καὶ πλείονα τοῦ ἑνὸς δράματα, ὅτε μάλιστα ἡ ἑορτὴ διήρκει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, καὶ παράδειγμα τούτου ἔχομεν τὸν Πομ-

---

1) Mommsen ῥ. ἱστ. 1, 900 δ' ἐκδ. καὶ Ritschl παρέργ. 1, 229.

2) Ἐν Poenulo στίχ. 10. Ὁ Ribbeck ἐν ῥωμ. τρ. σ. 671 εἰκάζει ἔκ τινος ἐπιγράμματος εἰς Ῥώσκιον (παρὰ Cic. N. D. 1, 28, 79) ὅτι ἡ τῶν δραμάτων διδασκαλία ἤρχιζε τὴν πρωΐαν, ἣν εἰκασίαν ὑποστηρίζουσι καὶ τὰ ἐν Ἀμφιτρ. στίχ. 532 λεγόμενα, ἃ ὅμως προκαλεῖ αὐτὴ ἡ τοῦ δράματος τούτου ὑπόθεσις. πρβλ. καὶ Dziatzko ἐν σ. 17 τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὸν Τερεντίου Φορμίωνα.

3) Ἐξ Epid. Pseud. Rud. Stich. Trucul. κ. ἁ. Βλ. καὶ Mommsen ἔ. ἀ. καὶ Dziatzko ἐν εἰσαγωγῇ εἰς Τερεντίου Φορμίωνα σ. 17.

πήϊον, διδάξαντα τῷ 55 π. Χ. τρία διάφορα δράματα, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν[1])· ἴσως δὲ καὶ ἄλλοι ἄλλοτε ἄρχοντες ἐποίησαν τὸ αὐτό· ἐνδεχόμενον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους νὰ ἐγίνετο καί τις ἀγὼν ποιητῶν. Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Casinae τοῦ Πλαύτου[2]) λέγεται ὅτι τὸ πρῶτον διδαχθεῖσα αὕτη ἐνίκησε πάσας τὰς κωμῳδίας. Ὁ Κικέρων[3]) λέγει περί τινος Ἀντιφῶντος ὅτι ἔλαβε τὸ ἆθλον ἐν θεάτρῳ. Ὁ αὐτὸς[4]) ἐν τῷ α΄. Φιλιππικῷ ὅτι εἰς τὸν Ἄττιον ἀπεδόθη τὸ ἆθλον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Τηρέως τὸ ξ΄ ἔτος μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ αἱ μαρτυρίαι αὗται δὲν ἀρκοῦσιν εἰς ἀπόδειξιν ἀγῶνος. Δυνατὸν τὸ ἀναφερόμενον ἆθλον (palma) νὰ δηλοῖ ἐπιδοκιμασίαν τοῦ διδαχθέντος δράματος καὶ τοῦ ποιητοῦ παρὰ τοῦ κοινοῦ· ὥστε αἱ ἐπευφημίαι καὶ χειροκροτήσεις ἦσαν αὐτὸ τὸ ἆθλον καὶ οὐδὲν πλέον.

Δεχόμενοι κατὰ τὰ εἰρημένα ὅτι ἀγὼν ποιητῶν παρὰ Ῥωμαίοις δὲν ἀποδεικνύεται ὑπάρχων, ἔχομεν λόγους νὰ πιστεύσωμεν ὅτι *τοιοῦτος ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν ὑποκριτῶν*, τοὐλάχιστον ἀπὸ τοῦ τελευταίου π. Χ. αἰῶνος, ὅτε ἐγράφησαν οἱ εἰς Πλαῦτον σωζόμενοι πρόλογοι. Ἐν τῷ εἰς Ἀμφιτρύωνα προλόγῳ[5]) λέγεται σαφῶς ὅτι ἡμιλλῶντο θεμιτοῖς καὶ ἀθεμίτοις τρόποις οἱ ὑποκριταὶ (histriones), ὅπως λάβωσι τὸ ἆθλον ἢ τοὐλάχιστον ἐπαινεθῶσιν· ὡςαύτως καὶ ἐν τῷ τοῦ Φοινικίσκου (Poenuli) προλόγῳ[6]). Ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χωρίοις τούτοις γί-

---

1) Ἐν σελ. 460 σημ. 4. πρβλ. καὶ Πλουτ. Πομπ. 52· «Πομπήϊος τὸ θέατρον ἀναδείξας, ἀγῶνας ἦγε γυμνικοὺς καὶ μουσικοὺς ἐπὶ τῇ καθιερώσει καὶ θηρῶν ἁμίλλας· ἐν αἷς πεντακόσιοι λέοντες ἀνῃρέθησαν· ἐπὶ πᾶσι δὲ τὴν ἐλεφαντομαχίαν ἐκπληκτικώτατον θέαμα παρέσχεν».

2) Στίχ. 17· qvæ qvum primum acta est, vicit omnes fabulas.

3) Ad Att.4, 15, 6· Antiphonti opera ... palmam tulit.

4) 1, 15. Accio tum plaudi et sexagessimo post anno plamam dari.

5) Ἐν στίχ. 65 κ. ἑ.

6) Στίχ. 37·

Qvod ad ludorum curatores adtinet

νεται λόγος ἐκεῖ μὲν περὶ histrionum, ἐνταῦθα δὲ περὶ artificum, ὅ ἐστι περὶ ὑποκριτῶν καὶ οὐχὶ ποιητῶν[4]).

Ἐν τοῖς προλόγοις τοῦ Τερεντίου παραπονεῖται ὁ προλογίζων ὅτι ἀντίπαλος ποιητὴς συκοφαντῶν ἀποπειρᾶται νὰ παρεμποδίσῃ τὴν τοῦ νεαροῦ τούτου ποιητοῦ πρόοδον, διαβάλλων αὐτὸν ὡς ἀλλότρια δράματα διδάσκοντα καὶ συγχωνεύοντα δύο ἑλληνικὰ εἰς ἓν ῥωμαϊκόν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα λέγων κατὰ τοῦ ποιητοῦ· ἀλλὰ καὶ διὰ τούτων δὲν ἀποδεικνύεται ἅμιλλα ποιητῶν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἄθλου, ἀλλὰ φθόνος ὑποδεεστέρων ποιητῶν κατὰ κρειττόνων. ΕΥΘ. ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑ. Ἐν σελ. 460, στίχ. 19 ἀντὶ 10,000 γράφε 1000 κατὰ Μακρόβιον ἐν Sat. 3, 14, 13. Πρβλ. καὶ Ribbeck ἐν ῥωμ. τραγ. σελ. 658.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΞ ΤΟΠΩΝ.

Τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Σερπεντζὲ εὑρεθεισῶν δραματικῶν διδασκαλιῶν δίδομεν σήμερον τὸ κείμενον, ὄχι ὡς ἠβουλόμεθα, ἀλλ' ὡς ἠδυνήθημεν. (Τοὺς δὲ καταλόγους ποιητῶν καὶ ὑποκριτῶν ἄλλοτε). Ἐκ τῶν ἐφεξῆς δέκα τεμαχίων μόνον δύο ζεύγη ἠδυνήθημεν νὰ συνενώσωμεν τὰ ὑπ' ἀρ. 1,2 καὶ τὰ ὑπ' ἀρ. 4,5, εἰ καὶ κατὰ πρώτην πρόσοψιν φαίνονται πολὺ ὅμοια ἀλλήλοις καὶ τὰ ἄλλα τεμάχια καὶ οἷον εἰς δύο ἢ τρεῖς τὸ πολὺ στήλας πάντα προσήκοντα. Εἶναι δὲ πάντα Ὑμηττίου λίθου, καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς γραφῆς των ἐν γένει φαίνεται ὡς τοῦ γ' ἢ β' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Ἀλλὰ σημειωτέον, ὅτι καὶ διττὸς χαρακτὴρ ἀναγνωρίζεται ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ τεμαχίῳ, ὡς λ. χ. ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 7. Αἱ ἀνα-

Ne palma detur qvoiqvam artifici injuria,
Neve ambitionis causa exstrudantur foras,
Qvo deteriores anteponantur bonis.

4) Περὶ τῶν τοῖς ἀριστεύουσι τῶν ὑποκριτῶν διδομένων ἄθλων ἔσται ἀλλαχοῦ λόγος.

γραφαὶ αὗται ἐγένοντο, καθὼς φαίνεται, οὐχὶ συγχρόνως ἢ εὐθὺς μετὰ τὰς διδασκαλίας τῶν δραμάτων, ἀλλὰ μετὰ ἔτη πολλά. Ἦσαν δέ ποτε πλείονες στῆλαι παρατεθειμέναι ἀλλήλαις καὶ αἱ ἀναγραφαὶ ἐπ' αὐτῶν ἦσαν κεχαραγμέναι κατὰ σελίδας (colonnes), ὧν τὸ ὄχι πολὺ πλάτος διῆκεν ἐνίοτε καὶ ἀπὸ τῆς μιᾶς στήλης εἰς τὴν ἄλλην, ὑπερβαῖνον τὴν ἁρμογήν, ὡς τοῦτο βλέπομεν βεβαίως εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 7 τεμάχιον. Ἔχουσι καὶ πᾶσαι ἀποκοπὰς λέξεων, ὄχι δὲ κατὰ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σύστημα, ἀλλὰ μετὰ ποικιλιῶν τινων. Ἵνα δὲ αὗται εἰς τοὺς ἀναγνώστας γίνωσι γνωσταί, δὲν συνεπληρώσαμεν τὰς ἀποκεκομμένας τῶν λέξεων. Ἀφήκαμεν λ. χ. τὸ *ποη* ὡς ἔχει ἐπὶ τοῦ λίθου καὶ τὸ *ὑπο* καὶ τὸ *ὑπε* (δηλ. τὰ ποιητής, ὑποκριτής, ὑπεκρίνετο) μετὰ ἢ ἄνευ στιγμῶν διπλῶν, ὡς ἑκάστοτε ἐχαράχθησαν· οὕτω ἀφήκαμεν καὶ τὰ ὀνόματα γνωςῶν ὑποκριτῶν *Νεοπτολ(έμου)*, *Θεττ(άλου)* καὶ τὰ τῶν ποιητῶν *Φιλή(μονος)*, *Ποσει(δίππου*, ὡσαύτως καὶ τὸ *Σατυρι*, ὃ κεῖται ἀντὶ τοῦ «*Σατυρικῷ δράματι*». Εἰ δέ πού τινα γράμματα συμπληρώσαντες ἐθέσαμεν ἐν παρενθέσει, τοῦτο ἐποιήσαμεν, διότι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ λίθου ἐκεῖ ὅλως ἐφθαρμένη οὖσα ἀπῄτει τὴν κατ' εἰκασίαν συμπλήρωσιν.

Ἐδώκαμεν δὲ εἰς τὰ τεμάχια τάξιν ἐν ἐλλείψει ἄλλης τυχὸν καλλίονος ἐκείνην, ἣν μᾶς ὑπέδειξαν τὰ ἐν αὐτοῖς ἀπαντῶντα ὀνόματα τῶν Ἀθήνησιν ἐπωνύμων ἀρχόντων, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων, τοῦ Νικομάχου καὶ τοῦ Θεοφράστου (341 καὶ 340 πρ. Χρ.) καὶ οὕτω προβάντες κατωτέρω, σημειοῦμεν δὲ ἐδῶ διὰ τοὺς μὴ ἔχοντας βιβλία νεώτερα, περιέχοντα καταλόγους τῶν ἐπωνύμων ἀρχόντων, τὰς χρονολογίας ἃς ὁ Dumont παρεδέχθη ἐν τῷ βιβλίῳ του Fastes éponym. d'Athènes.

Ἑρμογένου	261	πρ.	Χρ.
Ἀνθεστηρίου	212	»	»
Καλλιςράτου	205	»	»
Ἀριστ(αίχμου;)	167	»	»
Ξενοκλέους	165	»	»

Τὸν δὲ Τιμησιάνακτα, γνωσθέντα ἐκ τοῦ ἐν C. I. A. II, 1, ἀρ. 432 ψηφίσματος καὶ τὸν Ποσει(δώνιον) (ἴδε Ἐφ. Ἀρχ. Ἀθ.

35*

περ. β. πίν. Θ. ἀρ. 4) πρέπει νὰ θέσωμεν ἐν γένει εἰς τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους.

Οἱ δὲ ἑξῆς· Μνησίθεος, Ἔραστος καὶ Εὔνικος πρώτην φοράν, νομίζω, παρουσιάζονται ὡς ἐπώνυμοι ἄρχοντες.

Τοσαῦτα μόνον λέγω εἰσαγωγικὰ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ κειμένου, ἀπέχων πάσης ἄλλης ἑρμηνείας, διότι πολλοὶ ἀκόμη πλεῖστοι λίθοι περιμένουσιν ἀντιγραφὴν καὶ ἔκδοσιν, καὶ ἂν ἠθέλαμεν νὰ συνοδεύωμεν αὐτοὺς πάντας μὲ ἑρμηνείαν, δεκάδες ὅλαι ἐτῶν θὰ παρήρχοντο πρὶν ἴδωσι τὸ φῶς τῆς δημοσιεύσεως. Σκαπανεῖς ἡμεῖς τῆς ἐπιστήμης ἀπεφασίσαμεν νὰ διατελέσωμεν. Ἄλλοι ἂς φανῶσιν αὐτῆς οἰκοδόμοι καὶ ἀρχιτέκτονες.

1. 2.

. . . .
. . ΛΗΝΕ . . .
. . . Ἰφιγε)νείαι Εὐρ(ιπί)δο(υ
. . ποη): Ἀστυδάμας
Ἀχι;)λλεῖ ὑπε: Θέτταλος
. . Ἀθάμαντι ὑπε: Νεοπτόλ
. . Ἀντιγόνηι ὑπε: Ἀθηνόδω
Νι)κ;άρετος (δευ;) Τεύκρωι
. . . ὑπ)ε: Ἀθηνόδωρος
Ἀχι;)λλεῖ ὑ(πε): Θέτταλος
. . . . ει ὑπ(ε: Ν)εοπτόλεμος
. . . . Πελιάσιν
. . ὑπε: Νεοπ)τόλεμος
. . . κι Ὀρέστηι (ὑπε: Ἀθη)νόδω(ρος
Αὔγ(ηι ὑ)πε: (Θ)έττα(λος
ὑπο: Νεοπτόλεμος ἐνίκα
. . . ς Ἐπὶ Νικομάχο(υ) Σατυρι
Τιμοκλῆς Λυκούργωι
παλαιᾶι: Νεοπτόλεμ . .
. . . αι Ὀρέστηι Εὐριπίδο
(π)οη: Ἀστυδάμας
Παρθενοπαίωι ὑπε: Θέτ(τα
. Ι . . ονι ὑπε: Νεοπτόλε
. . . οκλῆς δευ: Φρίξωι

ὑπε): Θέτταλος
Οἰδί)ποδι ὑπε: Νεοπτόλε
Ε\....ετος τρι
...\Γ...Ι ὑπε: Θέττα
...τι: ὑπε: Νεοπτό(λ
ὑπο: Θ)έτταλ(ο)ς ἐνίκα
Ἐπὶ Θεο)φράστου Σατυ(ρι
...Φορκίσ(ιν
....Ἀλκή;)στιδι;
...Εὐ)ριπί(δου
....

3.

.....
...Ἐφήβοις

...ἐνίκα
Ἐπὶ.....οὐ)κ ἐγένετο
Ἐπὶ.....ο)υ παλαιᾶι
Μισογ)ύνει Μενάνδρου
..νης Ἀδελφαῖς
....ς
... Δακτυλίωι
...ων
......Αθην..
...

...Ι...
Κρίτων Ἐφεσίοις
ὑπε Σώφιλος
Παράμονος Ναυαγῶι
ὑπε Ὀνήσιμος
Τιμόστρατος Φιλοικείωι
ὑπε Καλλίστρατος
Σωγένης Φιλοδεσπότωι
ὑπε Ἑκαταῖος
Φιλήμων νεώ Μιλησίαι
ὑπε Κράτης
ὑπο Ὀνήσιμος ἐνί(κα
Ἐπὶ Ἑρμογένου οὐκ (ἐγένετο
Ἐπὶ Τιμησιάνα(κτος...
Φιλοστρατο...
ποη .Λ.
ὑπε ...
....

6.

. . . . .
. . . Εὐ)εργετοῦντι
Δὶς ἐ)ξ;απατῶντι

. . . ω)ν Συντ(ρόφοις ;)
. . . ης
. . . Συναγωνι
. . . δης
. . . ενος ἐνί(κα
. . . . καιπρο . .
. . . .

. . . . . .
. . . . Εὐεργ(γ . . .
('Ε)πὶ 'Εράστο(υ ; . . .
'Επὶ Ποσει(δωνίου ; . . .
||||||||||||||||||||||||
'Επὶ 'Αρισ(ταίχμου ; . . .
'Ηρακλ(ε . . .
πο . . .
. . . . .

7.(*)

. . . . .
ὑ(π . . .
ὑπε Σ . . .
ὑπε Σά;(τυρος;
ὑποκρι . . .
. . . . . .

8.

. . . . .
. . . Κ;ηταις

. . . ς : 'Αριστοφ(άνους ;
Διοφ;)άντο Πρεσ(βε . .
. . ἐ)νίκα
. . . υ
. . . . οο . . . .

9.

. . . . .
πο(η) . . .
(ὑ)πε Πο . . .
'Ιόλαος . . .
ὑπε Φ . . .
Τιμο . . . .
. . . .

(*) Τὰ τοῦ τεμαχίου τούτου γράμματα εἶναι δὶς μείζονα τῶν ἄλλων.

.....
'Επὶ......οὐκ ἐγέ)νετο
...π)αλαιᾶι
...'Αποκλε)ιομένει Ποσει
...'Επι)κλήρωι
...ω)ν
...αζομένοις
...ένοις
...υμένωι
....τοις
....

.......Μονο)τρόπωι
...'Αν)ασωιζομέ
......υμένωι
...ος
...'Αγνοοῦντι
ὑπε Κριτόδ)ημος
......Ν)ε;μέσει
ὑπε Σ)ώ;νικος
Παρά)μονος Χορηγοῦντι
ὑπε) Μόνιμος
ὑπ)ο Κριτόδημος ἐνίκα
'Ε)πὶ Εὐνίκου οὐκ ἐγένε(τ)ο
'Επὶ Ξενοκλέους παλαιᾶι
Μόνιμος Φάσματι Μενά(νδρου)
ποη Παράμονος τεθνηκώς....οι;ς
ὑπε Δάμων.
Κρίτων Αἰτωλῶι
ὑπε Μόνιμος
Βίοττος Ποητεῖ
ὑπε Δάμων
Λ ά μ π υ τ ο ς...
ὑπε Κα....
'Επικρ...
ὑ(π...
.....

..I..
ὑπε Καβεί;)ριχος
'Επ;)ιγ(έν)ης Λυτρουμένωι
ὑπε Καβείριχος
ὑπο Νικόλαος ἐνίκα
'Επὶ 'Ανθεστηρίου οὐκ ἐγένε(το
'Επὶ Καλλιστράτου οὐκ ἐγένε(το
'Επὶ Μνησιθέου παλαιᾶι
Δάμων Φιλαθηναίωι Φιλιππί(δου
πο Φιλοκλῆς Τραυματίαι
ὑπε Καλλικράτης
Χαιρίων Αὐτοῦ καταψευδομέ(νωι
ὑπε Δάμων
Βίοττος 'Αγνοοῦντι
ὑπε Δάμων
Τιμόξενος Συγκρύπτον(τι
ὑπε Καλλικράτης
'Αγαθοκλῆς 'Ομονοία(ι
(ὑπ. Νι)κόλαος
.....

(ἀνήκει εἰς τὴν **478** σελίδα τοῦ ς'. τόμου τοῦ 'Αθηναίου).

10.

....	
'Ερχιε.ς Ι|..	
μος	....
οὐκ ἐγένετο	Τιμοθ(εο..
π)αλαιᾶι	ὑπε Π...
Φωκεῦσι Φιλή	Κλεο...
κράτης 'Απε	ὑπε...
ὑ)πε Νικόδημος	'Ολυ...
'Α)νεψιοῖς	ὑπ...
..ος	Γ...
Χ;)ήραι	...
.της	
ορωι	
..ης	
.ωι	
..ης	
...οου..	
.....	

Ὡς ἐπίμετρον ἀνατυπώνω μὲ μικρὰν συμπλήρωσιν ἓν τεμάχιον ὃ εἶχα ἐκδώσει τῷ 1866 ἐν τῷ περιοδικῷ Χρυσαλλίδι (τόμ. δ'. σελ. 34) εὑρεθὲν τότε περὶ τὸ Διονυσ. θέατρον καὶ ὂν λίθου Ὑμηττίου καὶ γεγραμμένον γράμμασι τῶν Μακεδονικῶν χρόνων. Ἂς ληφθῇ καὶ τοῦτο ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν μελλόντων νὰ μελετήσωσιν ἐν συνόλῳ τὰ τίμια ταῦτα λείψανα. Τὸ τεμάχιον διατηρούμενον ἐν τῷ Βαρβακείῳ εἶναι γωνιαῖον, κολοβὸν κάτω καὶ πρὸς τ' ἀριστερὰ τῷ ὁρῶντι. Περιέχει δὲ τάδε·

ὑπ)ε Λυσίμαχος
... ἄκοντα
... Σαλαμινίαις
..Εὐαν;)θίσιν
... ἱλ(ω)ν ἐνίκα
.. οὐ)κ ἐγένετο
... οὐκ ἐγένε)το

Τελευταῖον παραπέμπω τοὺς φιλομαθεῖς εἰς τὰς τρεῖς διδασκαλίας τὰς τυπωθείσας ἐν τῷ Corp. Inscr. Gr. ὑπ' ἀρ. 229—231 καὶ ἑρμηνευθείσας ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου **Boeckh**. Ἐξ

ἐκείνων μάλιστα ἡ τρίτη ἡ ἐξ Ἀθηνῶν ὁμοιάζει ταῖς ἡμετέραις, εἰ καὶ ὄχι κατὰ πάντα.

Μεταβαίνομεν τώρα εἰς τὰ ψηφίσματα.

1.

Ἐπικέ(ρδο Κυρηναίο ((προξένο καὶ));
εὐε(ργέτο;
Ἔδ)οξεν τῆι (βολῆι καὶ τῶι δήμωι....
..ὶς) ἐπρυτ(άνευεν....
....

Τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἐγκεχαραγμένα γράμμασι καλλίστοις καὶ κανονικωτάτοις τοῦ δ'. πρὸ Χρ. αἰῶνος ἐπὶ τεμαχίου στήλης λίθου Πεντελησίου, εὑρεθέντος πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Σώζεται δὲ ἐπὶ τοῦ τεμαχίου (ἔχοντος ὕψος 0,36, πλάτος 0,19, πάχος 0,14,) ὑπεράνωθεν τῶν γραμμάτων μέρος τῆς ποτὲ ἀναγλύπτου παραστάσεως· ἀνὴρ (ἀκέφαλος νῦν) ἐν ἱματίῳ προβαίνει πρὸς δεξιὰ τῷ ὁρῶντι, τὸν δεξιὸν βραχίονα ἔχων κεκαμμένον ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος πρὸς τὰ ἄνω πρὸ τοῦ στήθους, ἄδηλον δὲ ἂν τοῦτο κάμνει κατὰ τὸ σχῆμα τῶν σεβιζόντων τὸ θεῖον, ἢ ὡς κρατῶν τι· διότι ἡ ἄκρα χεὶρ λείπει· πλησίον τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ δεξιὰ ἵστατο ὀρθή τις μορφὴ ἐν ποδήρει χιτῶνι, ἧς τὰ κατωτέρω μόνον σώζονται, καὶ ταῦτα ἄνευ τῶν ἄκρων ποδῶν, ὥστε καὶ ἀμφίβολόν πως, ἂν ἔβλεπέ ποτε πρὸς τὸν ἄνδρα ἢ κατ' ἐνώπιον ἡμῶν, ἢ καὶ ἂν ἦτο ἄῤῥενος γένους ἢ θήλεος. Ἂν ἐκληφθῇ ὡς θήλεος γένους, ὅπερ πιθανώτερον, καὶ δὴ ὡς ἡ Ἀθηνᾶ ἢ ἡ Βουλὴ ἡ Ἀθήνησιν, δὲν εἶναι εὔκολον νὰ εἴπῃ τις, τί θὰ ἦτό ποτε ἄλλο περαιτέρω πρὸς δεξιὰ γεγλυμμένον· διότι βέβαια δὲν ἠδύνατο ἡ παράστασις νὰ σύγκηται ἐκ δύο μόνον μορφῶν, τὸ δὲ λοιπὸν τῆς στήλης πλάτος, τὸ νῦν λεῖπον, νὰ μένῃ κενόν.

Ἵνα δὲ τὰς συμπληρώσεις μου, ἃς ἔδωκα ἀνωτέρω, δικαιολογήσω ὁπωσοῦν, λέγω, ὅτι τὰ τοῦ ά. στίχου πέντε γράμματα ὡς καὶ τὰ τρία τοῦ β'. ἃ ἔχει ὁ λίθος, ὄντα μεγάλα καὶ ἀραιά, ἐθεώρησα ὡς λείψανα κεφαλίδος, περιεχούσης συντόμως τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ψηφίσματος κατὰ πτῶσιν γενικήν, καθὼς καὶ

ἐν ἄλλοις λίθοις τοῦτο παρετηρήθη, καὶ λοιπὸν ἐπειδὴ ἄλλο ὄνομα κύριον ἀπὸ *Επικε* ἀρχόμενον δὲν γνωρίζεται εἰμὴ τὸ Ἐπικέρδης, συνεπλήρωσα τοῦτο θαῤῥούντως καὶ προσέθηκα τὸ Κυρηναίου, εἰκάσας ὅτι τὸ ψήφισμα τοῦτο εἶναι ἴσως ἓν ἐξ ἐκείνων τῶν δύο, ἃ ἐπεκαλέσθη ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην λόγῳ § **41—47**, ὡς γραφέντα ἐν τοῖς μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρίαν τῶν Ἀθηναίων χρόνοις, ὅτε ὁ ἀνὴρ οὗτος (ὁ μόνος ἴσως ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις Ἐπικέρδης (*)) ἐφάνη χρήσιμος εἰς τοὺς ἁλόντας Ἀθηναίους, ὡς καὶ μικρὸν πρὸ τῶν τριάκοντα τυράννων πάλιν. Δὲν ἐθεώρησα δὲ ἀπίθανον καὶ μετὰ τὸν Εὐκλείδην ἄρχοντα νὰ ἐγράφησαν τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ψηφίσματα ἢ κἂν τὸ δεύτερον αὐτῶν καὶ νὰ εὑρήκαμεν οὕτω ἡμεῖς τούτου νῦν ἓν μικρὸν τεμάχιον τοῦτο. Ἡ τυπικὴ τοὐλάχιστον φρασεολογία ἡ ἐν τοῖς στίχοις γ'. καὶ δ'. τοιοῦτό τι ὑπεμφαίνει. Ἐπὶ πᾶσιν ὅμως δὲν ἀρνοῦμαι, ὅτι καὶ ἄλλως εἶναι δυνατὸν νὰ συμπληρωθῶσιν οἱ δύο πρῶτοι στίχοι, οὕτω· Ἐπικέ[ρδης ἐκ τοῦ δεῖνα δήμου ἐγραμμάτ)ευε(ν. Ἂς ἠξεύρῃ δὲ ὁ μέλλων ἐκδότης τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὅτι μετὰ τὰ *Ἐπικε* ὡς καὶ μετὰ τὰ *ευε* ὑπολείπεται ἐπὶ τοῦ λίθου ἀνὰ ἓν λείψανον γράμματος μικρόν, μέρος ὀρθῆς κεραίας.

2.

. . . . . .
. . . . ει
. . . φρ
. . ς;π;ης
το. . . . .
. . . Πε;)λαγόνων. .
. . ἀναγρ)άψαι πρόξεν-
ον καὶ εὐεργ)έτην Ἀθηναί-
ων αὐτὸν καὶ τ)ὸς ἐκγόνος.

(*) Ἐν τῷ τοῦ Pape-Benseler λεξικῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ἐν τοῖς πίναξι τοῦ C. I. Gr., τοῖς νεωστὶ ἐκδοθεῖσιν ὑπὸ Röhl, ἄλλος Ἐπικέρδης δὲν ἀναφέρεται.

Κάτω μέρος στήλης λίθου Πεντελησίου, εὑρεθὲν πρὸς νότον τῆς σκηνῆς τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου παρὰ τὴν δενδρόφυτον λεωφόρον, ἔχει τὰ ἀνωτέρω τέλη ὀκτὼ στίχων ψηφίσματος προξενίας. Ὕψος τοῦ τεμαχίου 0,36, πλάτος 0,21, πάχος 0,11.

Σχῆμα γραμμάτων τὸ τοῦ δ'. πρὸ Χρ. αἰῶνος καὶ ἡ γραφὴ στοιχηδόν. Ἴσως δὲ ἕκαστος στίχος δὲν εἶχε πλέον τῶν 20 γραμμάτων. Κάτωθεν τοῦ ή. στίχου εἶναι ὡς πέντε στίχων τόπος κενός· ἐξ οὗ δηλοῦται τὸ τέλος τοῦ ψηφίσματος.

Ἐν τῷ έ. στίχῳ συνεπλήρωσα «Πελαγόνων» ἐνθυμηθεὶς ἁπλῶς τὸ ἐν C. I. A. II, 1 ὑπ' ἀρ. 55 ψήφισμα τοῦ ἔτους 363 πρ. Χρ. τὸ εἰς τιμὴν Μενελάου τινὸς Πελαγόνος (ἐκ τῆς Πελαγονίας, χώρας τῆς Μακεδονίας)· ἄλλως δὲ τὸ τεμάχιον τοῦτο οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς ἐκεῖνο τὸ ψήφισμα, οὔτε δύναται νὰ εἶναι συμπληρωτικὸν τῶν κατωτάτω μερῶν του ἃ ἐξέλιπαν.

3.

. . . .

. . .Πολύευ;)κτος Κ(υδαθηνα-
ιεὺς εἶπεν ὑπὲρ ὧν ἀπαγγέλλει ὁ ἱερεὺ)ς τοῦ Διονύ(σου . .
. . .καὶ οἱ ἱεροποι)οὶ οἱ αἱρε(θ)έντε(ς
ὑπὸ τῆς βουλῆς ὑπὲρ τῶν ἱερῶν ὧν ἔ)θυον τῶι Διονύσωι καὶ
τοῖς ἄλλοις θεοῖς οἷς προσ)ῆκε θύειν ὑπὲρ τῆς βουλῆς κα-
ὶ τοῦ δήμου τοῦ 'Αθηναί)ων, ἀγαθῆι τύχηι, ἐψηφίσθαι τῆι βο-
υλῆι, τοὺς προέδρους οἳ ἂν λάχω(σι) προεδρεύειν ἐν τῶι δήμ-
ωι εἰς τὴν πρ(ώ)την ἐκκλησίαν προσαγαγεῖν τὸν ἱερέα κα(ὶ
τ)οὺς ἱεροποιοὺς πρὸς τὸν δῆμον καὶ χρηματίσαι περὶ ὧν
λέγουσιν, γνώμην δὲ ξυμβάλλεσθαι τῆς βουλῆς εἰς τὸν δῆ-
μ)ον, ὅτι δοκεῖ τῆι βουλῆι, τὰ μὲν ἀγαθὰ δέχεσθαι τὸν δῆμ(ο-
ν) ἃ ἀπαγγέλλουσι ὁ ἱερεὺς καὶ οἱ ἱεροποιοὶ γεγονέναι ἐ-
ν τοῖς ἱεροῖς οἷς ἔθυον τῶι Διονύ(σ)ωι καὶ τοῖς ἄλλοις θε-
οῖς ἐφ' ὑγιείαι καὶ σωτηρίαι τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τō
'Αθηναίων καὶ παίδων καὶ γυναικῶν καὶ τῶν ἄλλων κτημάτ-
ων τῶν 'Αθηναίων· ἐπαινέσαι δὲ τὸν ἱερέα τοῦ Διονύσου Με-
ιξιγένην Χολλείδην καὶ τὸν τοῦ Ποσειδῶνος τοῦ πελαγί-
ου 'Ιμεραῖον Φαληρέα καὶ τὸν τοῦ Διὸς τοῦ σωτῆρος Νικοκ-
λέα 'Αγνούσιον καὶ τὸν τοῦ Ἄμμωνος Παυσιάδ;ην Φαληρεῖα
φιλοτίμιας ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν βουλὴν καὶ εὐσεβείας τῆ-

ς πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ στεφανῶσαι (ἕκ)αστον αὐτῶν χρυσῶι
στεφάνωι ἀπὸ :ΓΗ: δραχμῶν (ἐπ)ε(ιδ)ὰ(ν τὰς ε)ὐ(θ)ύνας δ(ῶ)σ(ι)· ἐπ(ε-
ιδὴ δὲ οἱ ἱεροποιοὶ οἱ αἱρεθέντες ὑπὸ τῆς βουλῆς καλῶ(ς
καὶ φιλοτίμω(ς) ἐπεμελήθη(σα)ν τῆς ΤΕΝΤΩΓ·Ι.. ς τῶν ἱερΙ-
ων καὶ τῶν θ(υ)σιῶν....· Ο.. καὶ .... ΗΡΙΩΝ καὶ
τ)ἄλλα τὰ περὶ τὴν Ι....Μ...ΙΩΙΩ...........ΙΤΛΙ ἐπιμ(ε-
μ)έληνται δικαίω(ς) κ(αὶ) φ(ιλ)ο(τίμως, ἐπαινέσ)αι τοὺς ἱεροπ-
οιοὺς Εὔνομον Εὐωνυμέα, (Συβαρίτην Γαργήττι)ον, Γνωσία-
ν Κυδαθηναιέα, Φιλέαν Παιονίδην, (Χαιρεφάνην Σφήττιον,
᾿Απολλόδωρον Πτελεάσιον, (Εὐ........ Ξυπεταίονα,) ᾿Αμία-
ντον Αὐρίδην, ᾿Επικράτην ᾿Αφιδναῖον, (Φιλόστρατον) Παλλη-
νέα ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης τῆς εἰς τὴν βουλὴν κα-
ὶ τὸν δῆμον τὸν ᾿Α(θ)ηναίων κα(ὶ) ἐπιμ(ε)λ(εί)α(ς) τῆς περὶ τὰ ἱερ-
ὰ) καὶ στεφανῶσαι ἕκαστον αὐτῶν χρυσῶι στεφάνωι ἀπὸ : Ι
δ)ραχμῶν (ἐπ)ε(ι)δὰν τὰς (ε)ὐθύνας δῶ(σι)· δοῦνα(ι) δὲ αὐτοῖς καὶ
εἰ)ς θυσίαν κα(τ) ἄν(δρ)α (..... δρα)χμὰς τὸν ταμίαν τοῦ δήμο
ἐκ τῶν κατὰ ψηφίσματα ἀναλισκομένων τῶι δήμωι· ἀναγ(ρ)ά-
ψαι δὲ τόδε τὸ (ψήφισμα) τὸν γραμματέα τῆς βουλῆς ἐν στήλ-
ηι λιθίνηι καὶ (σ)τῆ(σ)αι(ἐ)ν(τῶι θεάτρ)ωι(τ)ο(ῦ) Δι(ον)ύσο(υ....
//////////// εἰ(ς) δὲ τὴν ἀναγραφὴν τῆς στήλης δοῦναι τὸν τα-
μίαν τοῦ δήμου :ΔΔΔ(Δ;): δραχμὰ(ς) ἐκ τῶν κατὰ ψηφίσμ(α)τ(α ἀ)ν-
αλισκομένων τῶι δήμωι.

Φιλέαν	᾿Απολλόδωρον	Χαιρεφάνην
᾿Αντιγένου	Εὐκ(τήμο)νος	Σφήττιον
Παιονίδην	Πτελεάσιον	
᾿Επικράτην	Εὔνομον	Συβαρίτην
Γλα(υ)κ...	Τ.....ο.	Γαργήττιον
᾿Αφιδναῖον	Εὐωνυμέα	
Ε)ὐ/....ένην	᾿Αμίαντον	Φιλόστρατον
Εὐ....ο.	Αὐρίδην	Παλληνέα
Ξυπεταίονα		
	Γνωσίαν	
	Χαιρήμονος	
	Κυδαθηναιέα.	

Εὑρέθη ἡ τὸ ἀνωτέρω ψήφισμα ἔχουσα στήλη ὅπου καὶ τὸ προηγούμενον τεμάχιον. Εἶναι δὲ λίθου Πεντελησίου, τὰ ἄνω κολοβὴ καὶ ἄλλως λίαν ἀποτετριμμένη τὴν ἐπιφάνειαν, ὕψους

δὲ 1, 14, πλάτους 0, 49, πλάχους 0, 11. Ἡ γραφὴ στοιχηδόν. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τοῦ δ'. πρὸ Χρ. αἰῶνος. Ἕκαστος στίχος εἶχέ ποτε 45 γράμματα, πλὴν ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ μ'. στίχου εἶν' ἐπίτηδες ἀπεξεσμένος ὁ τόπος 8 γραμμάτων, ἔτι δὲ, ὡς φαίνεται, καὶ ἐν τέλει τοῦ λθ'. στίχου 4 γράμματα ἀπεξέσθησαν, καὶ περίεργόν πως εἶναι, ὅτι τὰ οὕτω ἐκλιπόντα 12 γράμματα ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι ἦσαν τάδε· «*τῶι ἐν Λίμναις*», ἀποτελοῦσι φράσιν ἥκιστα μὲν ψευδῆ μετὰ τὰ προηγούμενα· *ἐν τῶι θεάτρωι τοῦ Διονύσου*, κριθεῖσαν δὲ ὅμως περιττὴν καὶ διὰ τοῦτο σβεσθεῖσαν· ἐν τέλει δὲ τοῦ λδ'. στίχου μετὰ τὸ ὄχι ὁλοκλήρως σωζόμενον ἀριθμητικὸν σημεῖον (πιθανῶς τὸ 𐅃), ἄδηλον ἂν ὑπῆρχόν ποτε κεχαραγμέναι δύο ἐπάλληλοι στιγμαί· ἴσως ὄχι· ἄλλως θὰ κατεῖχον τόπον μς'. γράμματος κατ' ἐξαίρεσιν. Ὑπὸ τὸ ψήφισμα ὁρῶνται λεπταλέῳ χαράγματι κεχαραγμένοι δέκα στέφανοι, οἱ μὲν ἐννέα εἰς τρεῖς τριάδας κατὰ στοῖχον ὑπαλλήλους, ὁ δὲ δέκατος μόνος ὑποκάτω καὶ ἐν τῷ μέσῳ. Εἶναι δὲ πρόδηλον, ὅτι οἱ ἐν τοῖς στεφάνοις τούτοις ἀναγεγραμμένοι δέκα ἄνδρες εἶναι οἱ τιμηθέντες ἱεροποιοί, ὡς ἐν τῷ ψηφίσματι, στίχ. κγ'.—λέ. λέγεται. Κληρωτοὶ οὗτοι ἦσαν ἄρχοντες δέκα τὸν ἀριθμόν, ὡς ἐκ τοῦ Μεγάλου Ἐτυμολογικοῦ σελ. 469 διδασκόμεθα, ὅτι δὲ καὶ εἷς ἐξ ἑκάστης φυλῆς ἐλαμβάνετο, γίνεται καταφανὲς ἐκ τοῦ ἡμετέρου λίθου, τοῦ ἔχοντος τὰ δημοτικὰ ὀνόματα Παιονίδην, Ἀφιδναῖον, Ξυπεταιόνα, Πτελεάσιον, Εὐωνυμέα, Αὐρίδην, Κυδαθηναιέα, Σφήττιον, Γαργήττιον, Παλληνέα, τὰ ὁποῖα ὡς ἀλλαχόθεν ἠξεύρομεν εἶναι δήμων ἀνηκόντων καθ' ἣν νῦν δὴ τὰ ἐγράψαμεν ἀκολουθίαν εἰς τὰς φυλὰς Λεωντίδα, Αἰαντίδα, Κεκροπίδα, Οἰνηΐδα, Ἐρεχθηΐδα, Ἱπποθωντίδα, Πανδιονίδα, Ἀκαμαντίδα, Αἰγηΐδα, Ἀντιοχίδα. Περίεργον δέ πως, ὅτι ἐν ἄλλῃ τάξει ἀναγράφονται ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ ψηφίσματος τὰ τῶν ἱεροποιῶν ὀνόματα μὲ τὰ δημοτικά των καὶ ἐν ἄλλῃ κάτω ἐντὸς τῶν στεφάνων, ὅπως καὶ ἂν τὰ ἀναγνώσῃς, εἴτε καθέτως εἴτε ὁριζοντείως· κατ' ἀμφοτέρους δὲ τοὺς τρόπους δὲν προβαίνει εἰς μέσον ἡ τῶν φυλῶν ἐπίσημος ἐν τοῖς δημοσίοις ἐγγράφοις τάξις, ἥτις ἦτο πάντοτε

ἡ ἑξῆς· Ἐρεχθηΐς, Αἰγηΐς, Πανδιονίς, Λεωντίς, Ἀκαμαντίς, Οἰνηΐς, Κεκροπίς, Ἱπποθωντίς, Αἰαντίς, Ἀντιοχίς, καθὼς τοῦτο πολλαχόθεν μανθάνομεν καὶ οὐχ ἥκιστα ἐκ τοῦ τῷ Δημοσθένει ἀποδιδομένου Ἐπιταφίου λόγου.

Τῶν δὲ τεσσάρων ἱερέων, τῶν ἐπίσης τιμηθέντων (ἴδε στίχ. ις'.—κβ'.), διὰ τί δὲν ἀνεγράφησαν τὰ ὀνόματα ἐν ἰδίοις στεφάνοις, ἄδηλον ἐμοί. Τούτων τῶν ἱερέων εἷς, ὁ ἐν στίχῳ ιη'. Ἱμεραῖος Φαληρεύς, φαίνεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ὅλως ἄγνωστος ἡμῖν ἀλλαχόθεν ἄνθρωπος, διότι πιθανὸν νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ ἀδελφῷ τοῦ περιφήμου Δημητρίου τοῦ Φαληρέως Ἱμεραίῳ, οὗ μνημονεύει ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Δημοσθένους, κεφ. 28, ὡς συλληφθέντος ὑπὸ Ἀρχίου τοῦ φυγαδοθήρα καὶ διαφθαρέντος ὑπὸ Ἀντιπάτρου. Ἴδε καὶ Λουκιανὸν ἐν Ἐγκωμίῳ Δημοσθένους, κεφ. 31, καὶ Ἀθήναιον Δειπνοσοφ. βιβλ. 12 σελ. 542. Ἂν ἡ εἰκασία μου αὐτὴ ἡ περὶ τοῦ Ἱμεραίου θεωρηθῇ ἀποδεκτή, τὸ ψήφισμα τοῦτο δὲν καταβιβάζεται κατωτέρω τοῦ ἔτους 322 πρ. Χρ., ὅτε ὁ Ἀντίπατρος τὸν Δημοσθένη καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐναντίους τῶν Μακεδόνων κατέτρεξε μέχρι θανάτου.

Τὸ ἐν στίχῳ ιζ'. ἐπίθετον τοῦ Ποσειδῶνος *πελάγιος* ἐμφανίζεταί πως ὡς νέον. Παρὰ Παυσανίᾳ ἐν Ἀχαϊκοῖς (7, 21, 7) ἔνθα μετὰ λογιότητος διαστέλλονται τὰ παρὰ ποιηταῖς διάφορα ἐπίθετα τοῦ θεοῦ ἀπὸ τῶν «ὅσα ἰδίᾳ σφίσιν ἐπιχώρια ὄντα ἕκαστοι τίθενται», κεῖται ὡς ἓν τῶν ἐπιθέτων τῆς δευτέρας ταύτης κατηγορίας τὸ *πελαγαῖος*, εἰ ὀρθὴ ἡ γραφή, ἥτις ὅμως οὕτω φέρεται ἐν πολλοῖς, ἴσως ἐν πᾶσι τῆς χειρογράφοις, ὡς σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Walz καὶ Schubart, τὸ δ' ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Siebelis *πελάγιος* ἐτέθη ἐκ διορθώσεως νεωτέρων, ἄνευ μαρτυρίας παλαιᾶς. Τώρα δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ τοῦ λίθου ἡμῶν γραφή.

Ἐκ δὲ τοῦ ὅτι ἐν στίχῳ ιθ'. καὶ ἱερεὺς τοῦ Ἄμμωνος μνημονεύεται, δὲν ἠξεύρω, ἂν πρέπει νὰ συμπερανθῇ ὅτι καὶ ναὸς ἢ τοὐλάχιστον βωμὸς τοῦ Λιβυκοῦ τούτου θεοῦ ὑπῆρχέ ποτε ἐν Ἀθήναις. Εἰ καὶ ὁ Παυσανίας οὐδὲν τοιοῦτο ἐν τοῖς Ἀττι-

κοῖς ἀναφέρει, τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν εἶναι ἀπίθανον. Ἐν Θήϐαις εἶχεν ἤδη ἐπὶ Πινδάρου ὁ Ἄμμων ναόν, καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρχον αὐτοῦ ἀγάλματα τοὐλάχιστον ἢ βωμοί. Ὁ δὲ Ἡσύχιος ῥητῶς «Ἀμμώνια ἑορτὴν Ἀθήνησι» ἀναφέρει καὶ ἐπιγραφή τις ἐν Corp. Inscr. Gr. ἡ ὑπ' ἀριθ. 157, «θυσίαν τῷ Ἄμμωνι παρὰ στρατηγῶν ».

Ἐν στίχῳ α'. συνεπλήρωσα *(Πολύευ)κτος* χάριν παραδείγματος μόνον, ὄχι μετ' ἀξιώσεως ὅτι ἐπέτυχα τοῦ ἀληθοῦς. Ἔν τινι ψηφίσματι τοῦ ἔτους 356 πρ. Χρ. (ἐν C. I. A. II, 66) εἶναί τις ἁπλῶς *Πολύευ(κτος* ὁ εἰπών, ἐν ἄλλῳ τοῦ ἔτους 332 (ἐν C. I. A. II, 183) εἶναί τις *Πολύευκτος Σωστράτου* ... Οὗτος ἤθελεν εἶναι μᾶλλον ἁρμόδιος νὰ ἐμϐληθῇ εἰς τὸ ἡμέτερον ψήφισμα, ἀλλ' ἐναντιοῦται τὸ ἐπὶ τοῦ λίθου μετὰ τὰ ΚΤΟΣ ὁρώμενον Κ, ὅπερ ἐγὼ ἐν ἀμηχανίᾳ γενόμενος συνεπλήρωσα εἰς Κυδαθηναιεύς, διότι τὸ δημοτικὸν τοῦτο ὄνομα ἔχει ἀκριϐῶς τόσα γράμματα, ὅσα ἀπαιτεῖ τὸ χάσμα.

Τὰ ἐν στίχ. ιε'.—ις'. ἀναγινωσκόμενα: «καὶ τῶν ἄλλων *κτημάτων* τῶν Ἀθηναίων», καθόσον ἐξήτασα, δὲν εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε ἐν ἄλλῳ Ἀττικῷ ψηφίσματι.

4.

....
...αν τοῦ ἱερ(οῦ...
...α)κοσίας δραχμάς· ὅπω(ς ἂν οὖν ἡ βουλὴ καὶ ὁ
δῆμος τοῖς ἐν;;)πᾶσι φιλοτιμουμένοις φαί(νωνται τὴν
προσήκουσ)αν τιμὴν καὶ χάριν ἀποδιδόντ(ες, ἀγαθεῖ τύχει
δεδόχθ)αι τεῖ βουλεῖ, τοὺς λαχόντας π(ροέδρους εἰς τὴν
ἐπιοῦσ)αν ἐκκλησίαν χρηματίσ(αι περὶ τούτων, γνώμην
δὲ ξυμϐ)άλλεσθαι τῆς βουλῆς ε(ἰς τὸν δῆμον, ὅτι δοκεῖ
τεῖ βουλεῖ) ἐπα(ι)νέσαι τὸν ἱερέα (τ...
... ν; Σαραπίωνος ΓΛ...
........θα)λλοῦ στεφάνωι ε(ὐσεϐείας ἕνεκα
τῆς πρὸς τοὺς θε)οὺς καὶ φιλοτιμία(ς τῆς πρὸς τὸν δῆμον
τὸν Ἀθηναίων·) ἀναγράψαι δὲ τό(δε τὸ ψήφισμα
τὸν γραμματέα τὸ)ν κατὰ πρυτανε(ίαν ἐν στήλει λιθίνει
καὶ στῆσαι ....)ην ἐν τῶι ἱερῶι .....
............αι τὴν στήλην ...

. . .τὸ δὲ γενόμ)ενον ἀ(νάλωμα . . .

. . . .

Τὸ τεμάχιον στήλης τὸ ἔχον τὰ ἀνωτέρω εὑρέθη νοτιοανατολικῶς τῆς σκηνῆς τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου καὶ παρὰ τὸ ἐκκλησίδιον τῆς ἁγ. Παρασκευῆς. Εἶναι δὲ λίθου Πεντελησίου, πάντοθεν ἀνωμάλως ἀποτεθραυσμένον, ὕψους 0,27, πλάτους 0,24, πάχους 0,09. Σχῆμα γραμμάτων φαίνεταί πως τὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ γ'. π. Χ. αἰῶνος. Γραφὴ ὄχι ἡ στοιχηδόν, καὶ μὴ σωζομένης τῆς ἀρχῆς οὔτε τοῦ τέλους τῶν ςίχων, αἱ συμπληρώσεις μου αἱ πρὸς ἀπαρτισμὸν τυπικῶν τινων φράσεων δὲν ἠδύναντο νὰ τεθῶσιν εἰμὴ ἀδιαφόρως δεξιὰ ἢ ἀριστερά, δι' οὗ τρόπου ὅμως δὲν ἐπιτυγχάνεται τὸ σύμμετρον τῶν στίχων τὸ ἐξ ἀρχῆς.

Ὅτι τὸ ψήφισμα ἐγράφη εἰς τιμὴν ἱερέως θεοῦ τινος, ὅστις καὶ χρήματα εἶχε δαπανήσει ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ, ὑποδεικνύεται, νομίζω, ἐκ τῶν πρώτων δύο στίχων. Εἰς ἀκριβέστερον δὲ ὁρισμὸν τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐγράφη, πλὴν τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων καὶ τῆς φράσεως *τοὺς λαχόντας προέδρους*, ἥτις κατὰ τὸν Köhler (ἐν σημ. εἰς τὸν ἀριθ. 334 τοῦ C. I. A.) πρῶτον ἀπαντᾷ ἐν ψηφίσματι γραφέντι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 271—265 πρ. Χρ. ἠδύνατο ἴσως νὰ συντελέσῃ καὶ τὸ ὄνομα *Σαραπίωνος*, ὃ ἀναγινώσκεται ἐν στίχῳ θ'. (βέβαια ὡς ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ τιμηθέντος ἱερέως), ἂν ἦτο εἰς ἡμᾶς γνωστὸν ἄλλοθεν, πότε ὁ Αἰγυπτιακὸς θεὸς Σάραπις ἤρχισε νὰ τιμᾶται ἐν Ἑλλάδι, ὥστε καὶ ὀνόματα παράγωγα ἐξ αὐτοῦ νὰ ἔλθωσιν εἰς χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο ἀγνοεῖται, ἀκριβῶς εἰπεῖν. Διότι λέγει μὲν ὁ Παυσανίας ῥητῶς ἐν Ἀττικῶν κεφ. 18: «Ἐντεῦθεν [ἐκ τοῦ πρυτανείου] ἰοῦσιν εἰς τὰ κάτω τῆς πόλεως Σαράπιδός ἐστιν ἱερόν, ὃν Ἀθηναῖοι παρὰ Πτολεμαίου θεὸν εἰσηγάγοντο», καὶ ὁ Boeckh ἐν ταῖς σημειώσεσιν εἰς τὸν ἀρ. 120 τοῦ Corp. Inscr. Gr. ἐννοεῖ τὸν β^{ον} Πτολεμαῖον, τὸν ἀποθανόντα τῷ 247 πρὸ Χρ. ἔχων τινὰς πρὸς τοῦτο ἄγοντας λόγους· ἀλλὰ τὰ παρ' ἄλλων ἀρχαίων ἐν γένει περὶ τοῦ θεοῦ τούτου ἱστορούμενα, ὅτι δηλ. πρῶτον ἐπὶ Πτο-

λεμαίου τοῦ α'. ἢ τοῦ β'. ἢ τοῦ γ'. ἡ λατρεία του ἐκ Σινώπης ἢ ἐκ Σελευκείας ἢ ἐκ Μέμφιδος μετενεχθεῖσα εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰσήχθη, κατά τινας μάλιστα καὶ διὰ τῆς βίας, εἶναι ἱκανῶς συγκεχυμένα καὶ ἀντιφατικά. Ἴδε Τακίτου Ἱστορ. 4, 83 καὶ Μακρόβ. Κρον. διατρ. 1, 7. τὰ δὲ λοιπὰ χωρία ἐν σελ. 291 τοῦ β'. τόμου τῆς ὑπὸ Orelli ἐκδόσεως τοῦ Τακίτου, μετὰ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Guigniaut. Κατὰ ἓν τῶν χωρίων τούτων, θὰ κατεβιβάζετο τὸ ψήφισμα τοῦτο ἀναγκαίως εἰς τὰ τέλη τοῦ γ'. πρὸ Χρ. αἰῶνος, εἰς ὃ δυσκόλως ἐγὼ κλίνω, διότι μοὶ φαίνεται ἐναντιούμενον τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων. Ἔπειτα ἠξεύρομεν, πῶς τινὰ τῶν ἱστορουμένων ἐν βιβλίοις πιστεύονται μέχρι τινὸς ὡς βέβαια καὶ ὕστερον ἐκ νεωτέρων ἀνακαλύψεων ἀναιροῦνται. Οὕτω πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐτῶν οἱ φιλόλογοι κοινῶς ὑπέθετον, ὅτι ἡ λατρεία τῆς Ἴσιδος καὶ τοῦ Ὀσίριδος εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν εἰσήχθη πρὸ τῆς ἐπ' Αἴγυπτον στρατείας τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ ὅμως εὑρέθη καὶ ἐξεδόθη ὑπ' ἐμοῦ τῷ 1870 Ἀττικὸν ψήφισμα, γραφὲν τῷ 333 πρὸ Χρ., ἤτοι ἓν ἔτος πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐν ᾧ μνημονεύεται ῥητῶς ἱερὸν τῆς Ἴσιδος ἐν Πειραιεῖ. (Ἴδε αὐτὸ νῦν περιειλημμένον ἐν C. I. A. ὑπ' ἀρ. 168.) Ὅθεν δὲν εἶναι ἀπίθανον καὶ τοῦτο τὸ σημερινὸν ψήφισμα νὰ ἐγράφη ὄχι μόνον πρὸ τοῦ τρίτου Πτολεμαίου, ἀλλ' ἴσως καὶ πρὸ τοῦ πρώτου, τοῦ ἀναβάντος εἰς τὸν θρόνον τῷ 306 πρὸ Χρ., καὶ ὁ θεὸς Σάραπις, οὗ ἀρχαιότατον ἱερὸν ἐν Μέμφει ἀναφέρει ὁ Παυσανίας ἐν τῷ ἀνωτέρω μνημονευθέντι χωρίῳ, νὰ ἐγνωρίσθη τοῖς Ἕλλησι πολὺ πρότερον, καθ' ὅσον μάλιστα πολλά, ἐκτὸς τοῦ ἐν Ἀθήναις, ἱερὰ τοῦ θεοῦ τούτου ἦσαν ἐν Ἑλλάδι (*), ὧν τοὺς χρόνους τῆς ἱδρύσεως δὲν ἠξεύρομεν, καὶ ἠδύνατο πολὺ καλὰ νὰ ἐπιχωριάσῃ τὸ ὄνομα Σαραπίων ἤδη πρώϊμα ἔν τε τῇ ἄλλῃ

(*) Ἴδε Παυσανίαν II, 4. 34. III, 14. 22. 25. IV, 32. VII, 21. IX, 24. Τὰ ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις μνημονευόμενα ἱερὰ ἦσαν ἐν Κορίνθῳ, Ἑρμιόνῃ, Σπάρτῃ, Βοιαῖς, Οἰτύλῳ, Μεσσήνῃ, Πάτραις, Κώπαις ταῖς Βοιωτικαῖς.

Ἑλλάδι καὶ ταῖς Ἀθήναις. Ἀλλ' οὐδὲν ἰσχυρίζομαι. Τόσον μόνον μοὶ φαίνεται εὐπαράδεκτον, καθ' ὅσον ἐξήτασα, ὅτι ὁ λίθος οὗτος εἶναι τὸ παλαιότατον γραπτὸν μνημεῖον, ἐν ᾧ τὸ κύριον ὄνομα Σαραπίων ἀναγινώσκεται.

5.

Ἐπὶ.......ἄρ)χοντος, ἐπὶ τῆς Ἀντιοχίδος Γ(....πρυτανείας, ἧι..
..........ς Δημητρίου Ἀναχαιεὺς ἐγραμ(μάτευεν..........
...........με)τ' εἰκάδας, ἑβδόμει καὶ εἰκοστ(εῖ τῆς πρυτανείας, ἐκ-
κλησία ἐμ Πειρ)αιεῖ· τῶμ προέδρων ἐπεψήφιζ(εν........
....ος καὶ συμπρόεδρο(ι.....
....

Τὴν ἀνωτέρω ἀρχὴν ψηφίσματος ἔχει τεμάχιον στήλης λίθου Ὑμηττίου, κολοβὸν δεξιά, ἀριστερὰ καὶ κάτω· ἄνωθεν διακρίνεται σχῆμα ἀετωματίου. Ὕψος τοῦ τεμαχίου 0,20, πλάτος τὸ αὐτό, πάχος 0,13. Εὑρέθη ἐν τῷ γόμῳ μιᾶς τῶν 42 πωρίνων ἀψίδων. Ἡ γραφὴ ὄχι ἡ στοιχηδόν, πλὴν ἀλλ' ὅμως τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους ἐλέγχουσα.

Τὴν ἀρχὴν τοῦ δ'. στίχου συνεπλήρωσα ὅπως βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ὁδηγηθεὶς ἐκ μικροῦ μέρους ἑνὸς γράμματος οἷον Χ ἢ Λ ἢ Α, ὃ σώζεται ἐπὶ τοῦ λίθου πρὸ τῶν ΙΕΙ. Ἐπροτίμησα δηλ. νὰ τὸ ἐκλάβω ὡς λείψανον τοῦ Α, καθ' ὅσον ἡ φράσις *ἐκκλησία ἐμ Πειραιεῖ*, ἐν τοιαύτῃ ἀκριβῶς θέσει, ἤδη ἀνεγνώσθη ἐν ψηφίσματι τυπωθέντι ἐν Ἀθηναίου τόμ. β'. σελ. 488.

6.

....
.....ἵ(να) τούτων συντελουμ(ένων.....
)ς; εὐσέβειαν, μηθὲν δὲ τῶν ἀρχα(ι..
...ἐπιμε)λ;είας· τὸ δὲ ψήφισμα τόδε ἀναγρά(ψαι τὸν γραμματέα
τῆς βουλῆς ἐν σ)τήληι λιθίνηι καὶ στῆσαι ἐν τῶι ἱερῶι τ(....Οἵδε ἡρέθη-
σαν.....Κρωπί)δης, Ἡλιόδωρος Φλυεύς, δημόσ(ιος;........
Ἐπὶ.......ο)υ ἄρχοντος λόγος τῶν χειροτονηθ(έντων ἐπὶ τὴν...
τῷ........τ)ῶι ἐν ἄστει κατὰ τὸ ψήφισμα ὃ Φιλων(... εἶπεν.
......ος Κρωπίδου, Ἡλιοδώρου Φλυέως Χ.....
...με)τὰ τοῦ [ἱ]ερέως Λεωνίδου Φλυέως...
.....ος Κλέωνος Ἀδειμάντου ἅλυσι...

...ι των ἐφηβευσάντ(ων) ἐπὶ Πλ(....... ἄρχοντος
...ου ἔχοντα ... λα—ειχ.....
...'Α)λέξιδος ἔχοντ....
...βα)σιλέως Αν(τιόχου;
. . . .τε...
....

Τὰ ἀνωτέρω ἀναγινώσκονται ἐπὶ τεμαχίου στήλης λίθου Πεντελησίου ἀποτεθραυσμένου πάντοθεν ἀνωμάλως, ὃ εὑρέθη ἐν Ἀθήναις καὶ περιῆλθεν ἐξ ἀγορᾶς εἰς τὴν Ἑταιρίαν. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν πρὸ Χριστοῦ Ῥωμαϊκῶν χρόνων φαίνεται. Ἡ γραφὴ ὄχι ἡ στοιχηδόν. Ὕψος τοῦ λίθου 0,16, πλάτος 0,20, πάχος 0,09. Τὸ περιεχόμενον εἶναι ὅμοιον τῷ τῶν ὑπ' ἀρ. 403 καὶ 404 τοῦ β'. τόμου τοῦ C. I. A. καὶ ἔτι μᾶλλον τοῦ ἐν Ἀθηναίου τόμ. ε'. σελ. 103, δηλαδὴ ψήφισμα περὶ χειροτονίας τινῶν οἵτινες νὰ καθαιρέσωσι καὶ νὰ μετακατασκευάσωσιν ἀναθήματα τοῦ Ἀσκληπιείου ἴσως, ἔπειτα δὲ λόγος ἤτοι ἀπολογισμὸς αὐτῶν τῶν χειροτονηθέντων περὶ τοῦ πῶς ἐξετέλεσαν τὸ ἔργον των μετ' ἀναγραφῆς τῶν ἀναθημάτων. Ἡ ἀναγραφὴ φαίνεται ὅτι ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ι'. στίχου, καὶ περίεργον ὅτι ἐν τοῖς ἀναθήμασιν ἦσαν καί τινα τῶν ἐφηβευσάντων ἐπὶ τοῦ δεῖνα ἄρχοντος, ἄλλα δὲ ἴσως βασιλέως τινός. Οἱ στίχοι ὑποθέτω ἦσαν πολλὰ μακροί, ὅπερ καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων ἃ εἶναι ἐπιεικῶς μικρά, ὑποδηλοῦται.

7.

..................Λ...
...ὅπως δ' ἂν) ὑπάρχη...ε..
...τ)ὸν γραμματέα τὸν κατὰ πρ(υ-
τανεῖαν . . . . . καὶ στῆσ)αι ἐν ἀκροπόλει, τὸ δὲ γεν(ό-
μενον ἀνάλωμα εἰς τὴν ποίησιν καὶ) τὴν ἀνάθεσιν τῆς στήλη(ς
μερίσαι τὸν ταμίαν τῶν στρατιωτι)κῶν.

Ἐπὶ.......ἄρχοντος τοῦ μετ)ὰ Δημήτριον ἐπὶ τῆς Ἱπποθοωντ(ίδος
.......πρυτανείας, ἧι ....)στοκλέους Ἀπολλωνιεὺς ἐγρ(αμμά-
τευεν.........................) τρίτει καὶ τριακοστεῖ· τῶν Γ.....
. . . .ι καὶ εἰκοστεῖ τῆς πρυτα(νείας

....ω)ν, Φιλιστίδης, Φανι....
...βουλὴ ἐν βουλευτη)ρίωι· Ξενο...
...ΛΓ.....
......

Τεμάχιον στήλης λίθου Ὑμηττίου κολοβὸν ἄνω, ἀριστερᾷ τῷ ὁρῶντι καὶ κάτω, ἀποκεκρουσμένον δὲ μετρίως καὶ κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος, ἔνθα τὰ τέλη τῶν στίχων, ὕψους 0,30, πλάτους 0,31, πάχους 0,15, ἔχει τὰ ἀνωτέρω δύο ψηφισμάτων λείψανα γράμμασι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων καὶ ὄχι κατὰ τὴν στοιχηδὸν γραφήν. Ὁ λίθος εὑρέθη ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν λεγομένην Βρύσιν τοῦ Ψειρῆ καὶ ἠγοράσθη ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας.

Ἐν τέλει τοῦ θ'. στίχου, ἔνθα τὸ χάσμα τὸ διῆκον καὶ εἰ τὸν ι'. στίχον, κρύπτεται ἴσως φράσις τις τυπικὴ ἄγνωστος εἰς ἐμέ. Ὅθεν δὲν ἐτόλμησα νὰ συμπληρώσω· *τῶν προέδρων ἐπεψήφιζε* κτλ.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 9 Μαΐου 1878.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

ΒΙΒΛΙΑ ΝΕΟΦΑΝΗ.

Ἀντωνίου Ἰω. Ἀντωνιάδου, γυμνασιάρχου ἐν Πειραιεῖ, Ἡ μάννα τοῦ Γενιτσάρου, βραβευθεῖσα εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν τοῦ κ. Ι. Γ. Βουτσινᾶ τὴν 5 Ἰουνίου 1877 καὶ Ἀμβρόσιος ὁ Μεδιολάνων, ποιήματα ἐπικά. Ἐν Ἀθήναις, 1878, 8ον, σ. 168.

Synopsis numorum veterum, qvi in Museo numismatico Athenarum publico adservantur. Disposuit et impensis publicis edidit Achilles Postolacca, ejusdem Musei Custos. Athenis 1878, 4° p. 204.

Monnaies inédites de Chio par P. Lampros. Paris 1877, 8ον, σ. 28.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος. Σύγγραμμα Περιοδικόν. Τόμ. Θ' 1874—1875. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1875, εἰς 4ον, σ. κδ' καὶ 379 καὶ XXVII.

Τοῦ αὐτοῦ Τόμ. Ι' 1875—1876. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1877, εἰς 4ον, σελ. κδ' καὶ 212.

Περὶ τηλεφώνου ὑπὸ Δ. Σ. Στρούμπου, ἐκ τῆς 'Εστίας. 'Αθήναις 1878, 8ον, σελ. 25.

Λόγος εἰςαγωγικὸς τοῦ φυσικοῦ δικαίου ὑπὸ Νεοκλέους Καζάζη, διδάκτορος τῆς νομικῆς καὶ ὑφηγητοῦ τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ. 'Εν 'Αθήναις 1878, 8ον, σελ. 30.

Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Μητροπόλεως ὑπὸ Νικ. Δαμαλᾶ τῇ 30 'Ιανουαρίου 1878, ἑορτῇ τῶν τριῶν 'Ιεραρχῶν, τελουμένου τοῦ μνημοσύνου ὑπὲρ τῶν εὐεργετῶν καὶ συνδρομητῶν τοῦ ἐθν. Πανεπιστημίου. 'Εν 'Αθήναις 1878, 8ον, σελ. 30.

'Απάνθισμα ἐκ τῆς ἁγίας γραφῆς, ἤτοι συλλογὴ τῶν ἐκλεκτοτέρων χωρίων τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης μετὰ συντόμων σημειώσεων πρὸς ἀνάγνωσιν ἐν τοῖς σχολείοις καὶ πρὸς ἰδιαιτέραν μελέτην, ὑπὸ Α. Διομήδους Κυριακοῦ, καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ ἐθν. Πανεπιστημίῳ. 'Εν 'Αθήναις 1878, 8ον μικρὸν, σελ. ιά καὶ 248.

Θρησκευτικὴ τοῦ λαοῦ βιβλιοθήκη. Βίος τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ὑπὸ Δημητρίου Εἰρηνίδου, φυλλάδιον ά μετὰ παραρτήματος. 'Εν 'Αθήναις 1878, 16ον, σελ. 32+16.

'Ανακάλυψις τῆς ἀρχαίας πόλεως 'Αμφίας (φυλλαδ. β' τῶν Μεσσηνιακῶν) ὑπὸ 'Αθαν. Πετρίδου, σχολάρχου Θουρίας. 'Εν Καλάμαις 1877, 8ον, σελ. 24.

Dodone et ses ruines par Constantin Carapanos. Paris, 1878, εἰς 4ον. 'Ο ά τόμος περιέχει κείμενον (texte) σελ. 242, ὁ β' εἰκόνας (planches) LXIII λιθογραφικὰς, ἐν αἷς ἀπεικονίζονται τοποθεσίαι, ἐπιγραφαὶ, νομίσματα καὶ πάντα τὰ ἔργα τῆς τέχνης ὅσα εὑρέθησαν, ἐν τῷ ἀνασκαφέντι χώρῳ.

Mémoire sur une mission au mont Athos par MM. l' abbé Duchesne et Ch. Bayet, suivi d' un mémoire sur un ambon conservé a Salonique, la respesentation des mages en Orient et en Occident durant les premiers siècles par M. Bayet. Paris, 1876. εἰς 8ον, σ. 334.

Καρόλου 'Ολζιγγήρου περὶ τῶν παρ' 'Αριστοφάνει ἀπὸ τῆς λέξεως παιδιῶν πρὸς Οὐήκλεινον ἐπιστολή. 'Εν Βιέννῃ παρ' Οἰλδήρῳ, ͵αωοζ' εἰς 8ον σ. 27.

Die antiken Kunstwerke aus Sparta und Umgebung beschrieben von H. Dressel und A. Milchhoefer, mit einem epigraphischen Anhange, einem Excurse und sechs Tafeln. Anszug aus den Mittheilungen des Archaeol. Instit. in Athen, Bd II. Athen, 1878. εἰς 8ον, σ. 189.

'Επετηρὶς τῆς 'Ηγεμονίας Σάμου διὰ τὸ ἔτος 1878, ὑπὸ 'Επαμινών-

δου Ἰω. Σταματιάδου, διευθυντοῦ τοῦ ἡγεμονικοῦ διοικητικοῦ γραφείου. Ἐν Σάμῳ, 1878, 8ον, σελ. 168.

*Χ. Ῥουσοπούλου παραδόσεις ἐν τῷ ἐθν. Πανεπιστημίῳ περὶ ἐκτελέσεως τῆς πολιτικῆς δικονομίας καὶ ἡ σχετικὴ νομολογία, ὑπὸ Ξενοφῶντος Εὐθυμίου, προέδρου πρωτοδικῶν. Ἐν Ἀθήναις 1878, 8ον, σελ. 248.

*Ἡ Ἑλλὰς ἐξεταζομένη γεωλογικῶς καὶ ὀρυκτολογικῶς, ὑπὸ Ἀνδρέου Κορδέλλα, ὀρυκτολόγου. Ἀθήνησιν 1878, 8ον, σ. ιά καὶ 189.

*Ἡ Ἑπτάνησος ὑπὸ τὴν ξενοκρατίαν καὶ ὁ τελευταῖος πρόεδρος τῆς Ἰον. πολιτείας Δημ. Καροῦσος, ὑπὸ Παύλου Γρατσιάνου. Ἐν Κεφαλληνίᾳ, 1878, 8ον, σ. ιϛ' καὶ 167.

*Γ. Κρέμου ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς ἀρχαίας, μεσαιωνικῆς καὶ νέας Ἑλλάδος πρὸς χρῆσιν παντὸς φιλομαθοῦς, ἰδίᾳ δὲ τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις μαθητῶν, βιβλίον ά. ἑλλ. Χερσόνησος. Ἀθήνησιν 1878, 8ον, σ. 216.

*Μικρὰ φυσικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀῤῥένων καὶ κορασίων, ὑπὸ Μαξ. Δ. Δασκαλάκη (ἐκ τοῦ γαλλικοῦ). Ἐν Ἀθήναις 1878, 12ον, σ. 103.

*Παιδαγωγικὴ ἀνόργανος γυμναστικὴ μετὰ εἰκονογραφιῶν, ὑπὸ Ν. Πύργου. Ἀθήνησι 1878, 12ον, σ. 106.

Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις κοινοποιηθεῖσαι ἐκ τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.

1878. Μάρτιος (Ε. Ν.)

Βαρόμετρον.

Μέση	θλῖψις	751,49 χμ.	
Μεγίστη	»	760,84	(τὴν 11ην)
Ἐλαχίστη	»	741,39	(τὴν 18ην)

Θερμόμετρον Ἑκ.

Μέση	θερμοκρασία	11,42	
Μεγίστη	»	21,2	(τὴν 31ην)
Ἐλαχίστη	»	1,6	(τὴν 7ην)

Ἡμέραι βροχῆς 10, βροχῆς καὶ χαλάζης 1 (ποσὸν τοῦ κα-

ταπεσόντος ὕδατος 33,5 χμ.), ἀστραπῶν 1. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 11 ἡμέρας ΝΔ, 3 Δ, 4 ΒΔ, 7 ΒΑ, 6 Ν.

Ἀπρίλιος.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	749,70	
Μεγίστη »	755,93	(τὴν 5ην)
Ἐλαχίστη »	739,42	(τὴν 26ην)

Θερμόμετρον. Ἑκ.

Μέση θερμοκρασία	16,84	
Μεγίστη »	25,0	(τὴν 10ην)
Ἐλαχίστη »	7,2	(τὴν 15ην)

Ἡμέραι βροχῆς 10 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 11,05 χμ.), ἀστραπῶν 4, βροντῶν 1. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 19 ἡμέρας ΝΔ, 1 Δ, 2 Β, 4 ΒΑ, 2 Α, 3 Ν.

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Ἐν σελ. 207, στίχ. 2 κάτ. ἀνάγνωθι οὗτοι — Ἐν σελ. 210, στίχ. 4 ἄν. ἀνάγνωθι ἀπεδίδοσαν,

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΝ Τῼ ϛ′ ΤΟΜῼ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΙΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

—

Σελ.

Κυρίλλου Λαυριώτου πατριαρχικὸν χρονικὸν μετὰ προλεγομένων καὶ συγκριτικοῦ χρονικοῦ πίνακος τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ Μανουὴλ Ι. Γεδεὼν 3
Περὶ ἐπιστημονικῶν ὅρων, ὑπὸ Δ. Σ. Στρούμπου...... 53
Περὶ τῆς φύσεως τῆς ἀρχαίας σατυρικῆς τῶν Ῥωμαίων δραματικῆς ποιήσεως καὶ συγγενείας αὐτῆς πρὸς τὰ ἀρχαῖα ποιητικὰ τῶν Ἑλλήνων αὐτοσχεδιάσματα, ὑπὸ Εὐθυμίου Καστόρχη..................... 57
Κριτικὰ καὶ γραμματικά, ὑπὸ Κωνσταντίνου Σ. Κόντου.........................101, 313, 417
Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν περὶ τὸ Ἀσκληπιεῖον τόπων, ὑπὸ Στεφάνου Α. Κουμανούδη....127, 265, 367, 474
Ἄλλαι ἐπιγραφαί, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ................ 149
Βιβλία νεοφανῆ...............161, 282, 389, 491
Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις κοινοποιηθεῖσαι ἐκ τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν........164, 285, 391, 493
Οἱ ἐν Σπάτᾳ τῆς Ἀττικῆς ἀρχαῖοι τάφοι καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀνευρεθέντα μετὰ ἑπτὰ λιθογραφικῶν πινάκων.. 167
Φειδίας καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ, ὑπὸ Κυριακοῦ Δ. Μυλωνᾶ, ὑφηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ... 173
Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, ἀποσταλέντα πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Κυκλάδων κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ῥώσων κατοχὴν αὐτῶν, ὑπὸ Κλωνὸς Στεφάνου, διδάκτορος τῆς ἰατρικῆς 203
Ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν τοῦ καθηγητοῦ Gardthausen συμβολῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γραφογνωσίαν, ὑπὸ Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας......... 243

Σημειώσεις συμπληρωτικαὶ εἰς τὰ περὶ Κυρίλλου τοῦ Λαυριώτου, ὑπὸ Ἀθανασίου Πετρίδου σχολάρχου...... 253
Τὸ ἀρχαῖον περὶ τοῦ Ἰβύκου διήγημα, ὑπὸ Σ. Δ. Βάλβη. 259
Περὶ τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ἀθηνῶν καταστραφέντος τουρκικοῦ πύργου, ὑπὸ Λυσάνδρου Καυτανζόγλου... 287
Προσθήκη τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς ῥωμαντικῆς λεγομένης ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς....... 309
Ἑρμηνεία χωρίων τινῶν τοῦ Σοφοκλέους, ὑπὸ Ν. Πετρῆ. 343
Περὶ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτου, ὑπὸ Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου........ 354
Ἀττικαὶ ἐπιγραφαὶ, ὑπὸ Στεφάνου Α. Κουμανούδη.... 385
Κριτικά. — Περὶ τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Ἰσοκράτους, ὑπὸ Μαργαρίτου Γ. Δήμιτσα, διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου 393
Ἀνέκδοτον χρονικὸν περὶ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ΙϚ′ αἰῶνα, ὑπὸ Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου.............. 438
Περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ δράματος ἐν Ῥώμῃ, ὑπὸ Εὐθυμίου Καστόρχη.......................... 443
Ἡμαρτημένων διόρθωσις.................. 494
Πίναξ τῶν περιεχομένων................... 495

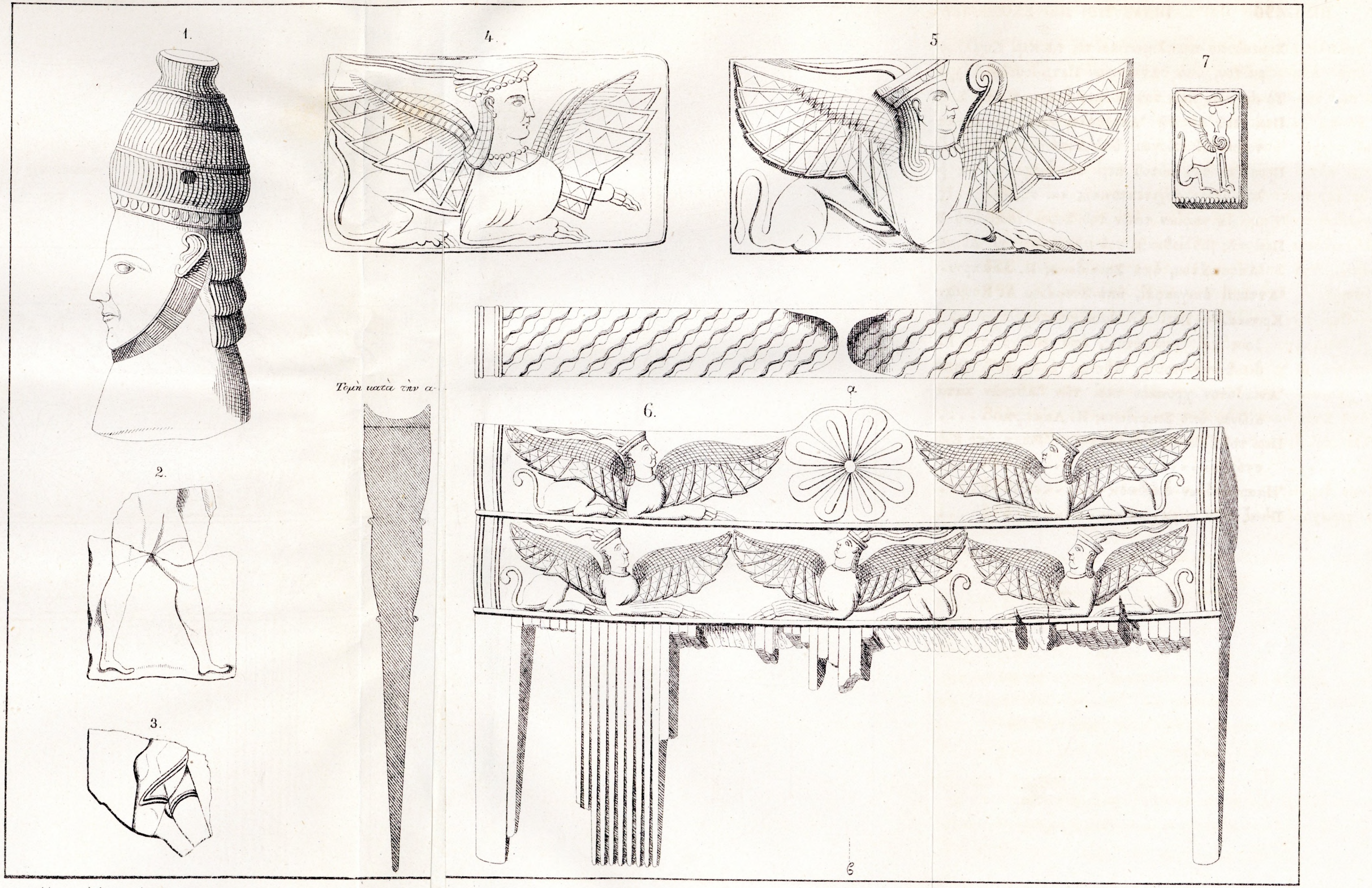

Γ. Κόλμαν ἐλιθογράφησεν.

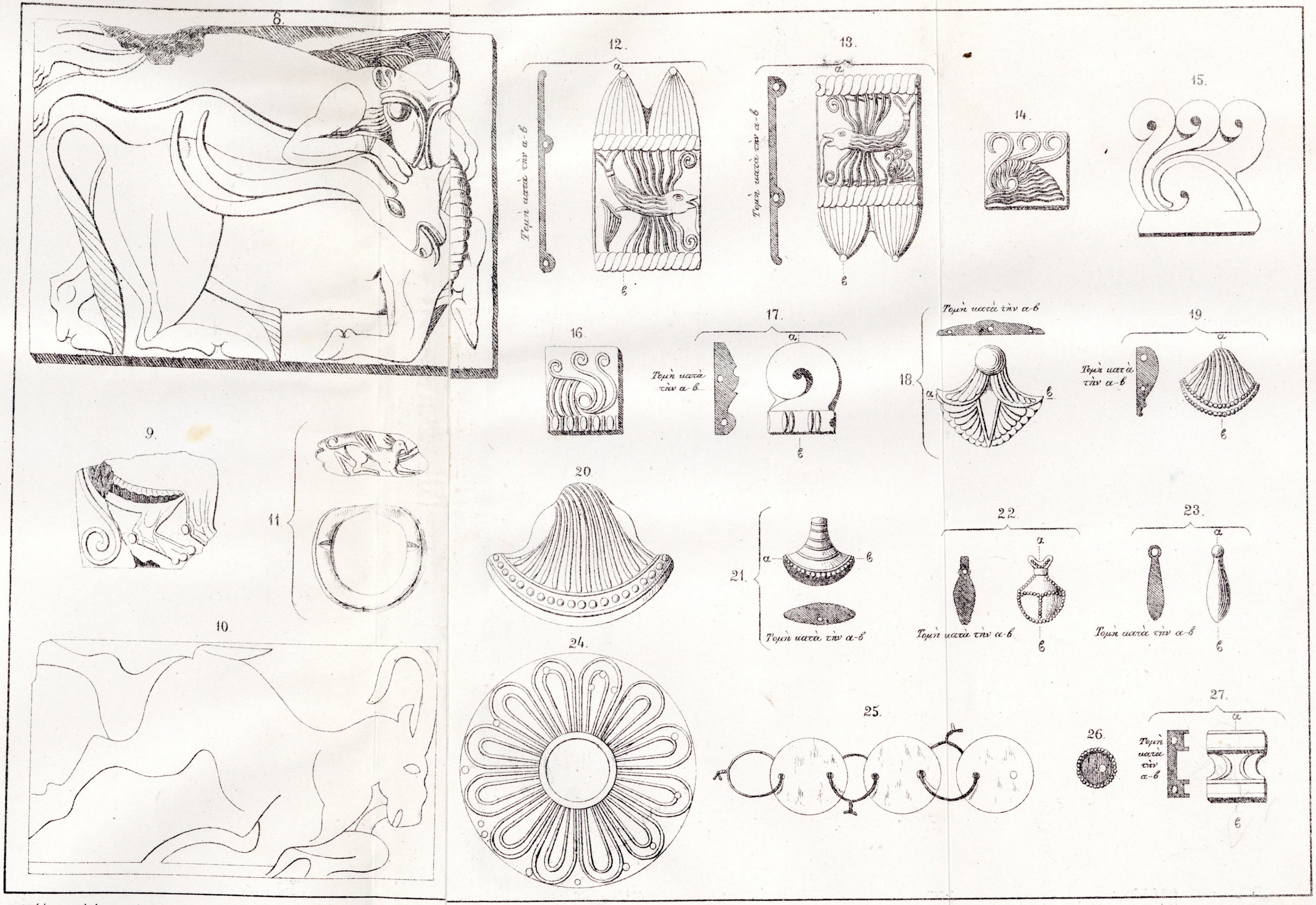

Γ. Κόλμαν ἐλιθογράφησεν.

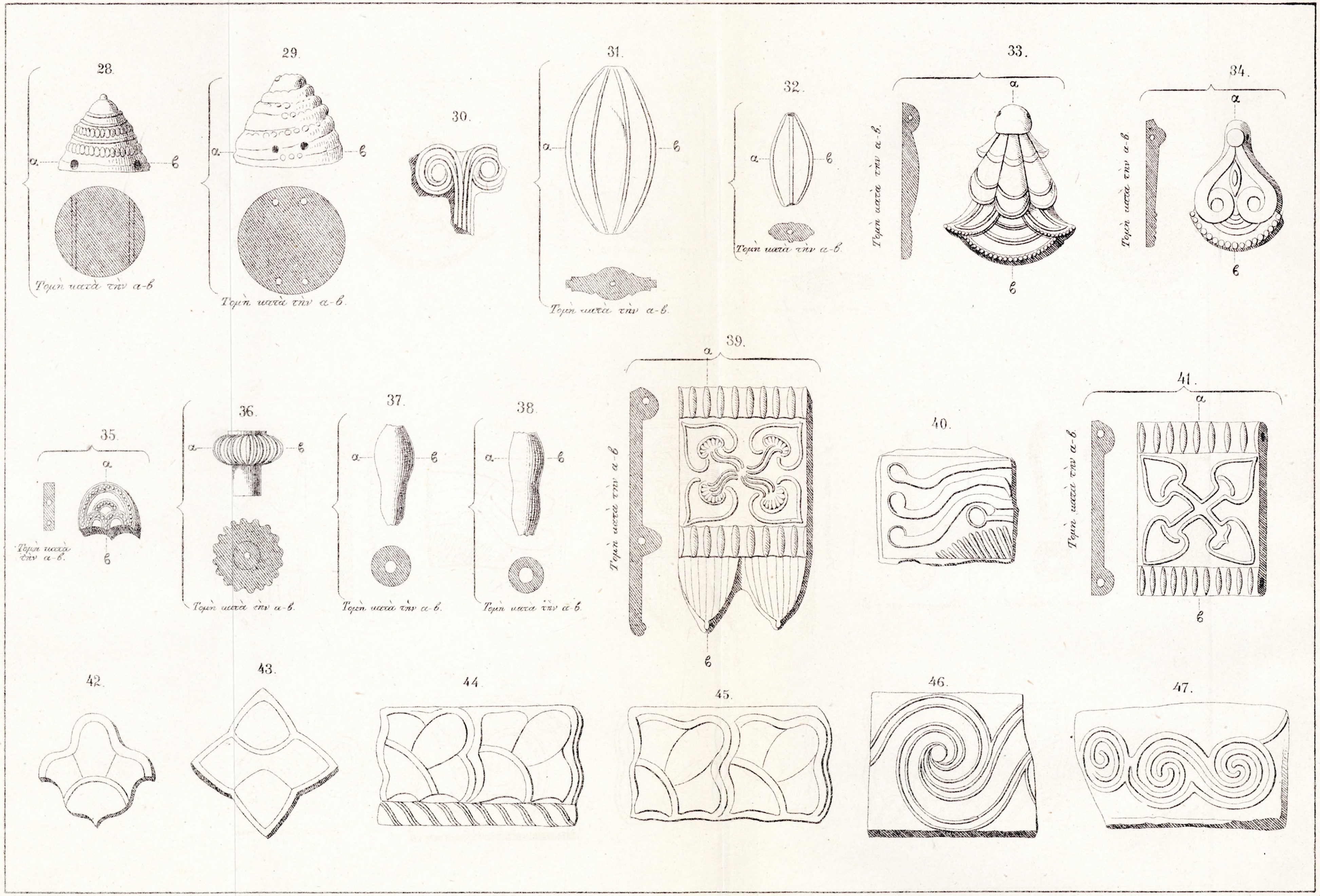

Γ. Κόλμαν ἐλιθογράφησεν.

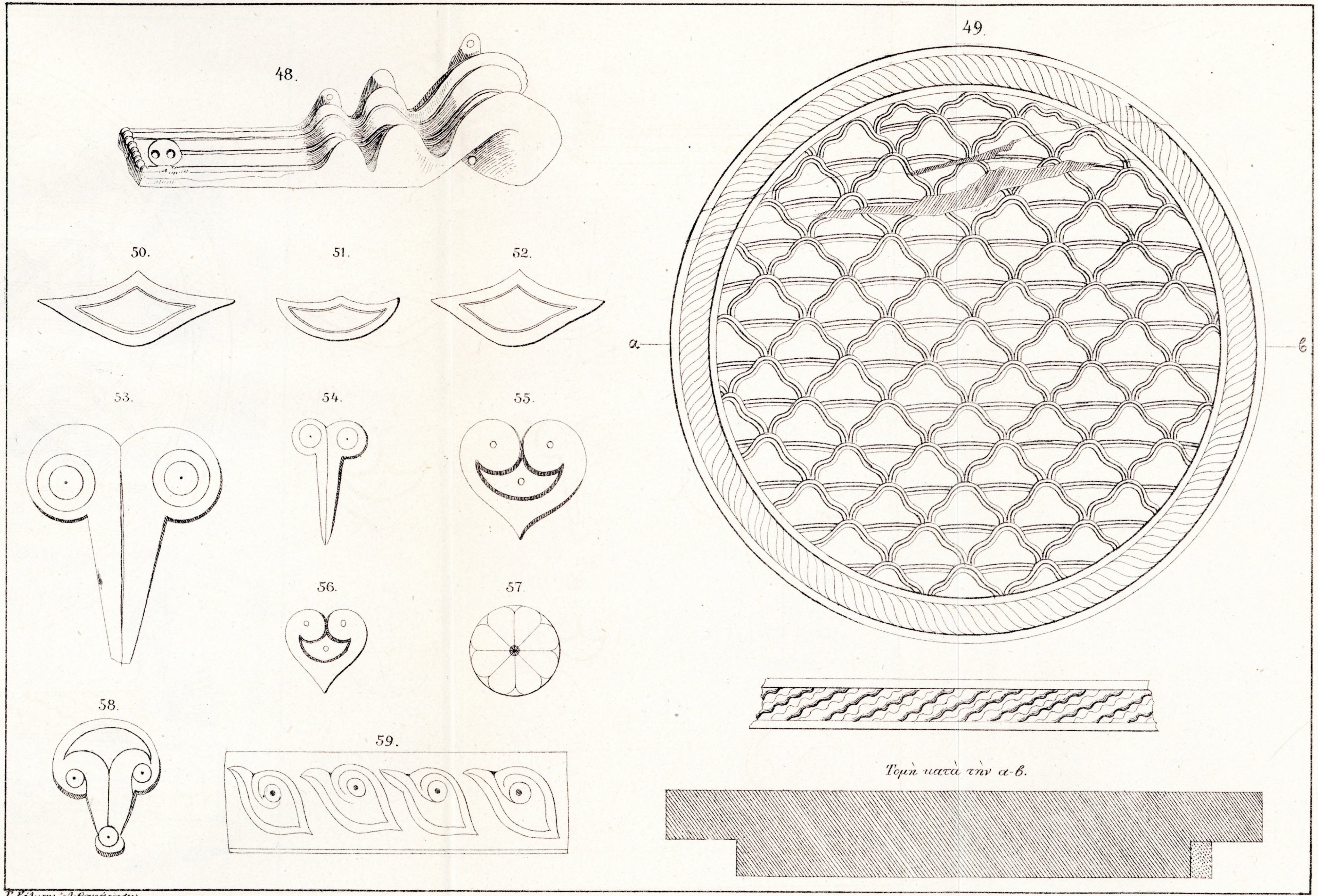

Γ. Κόλμαν ἐλιθογράφησεν.

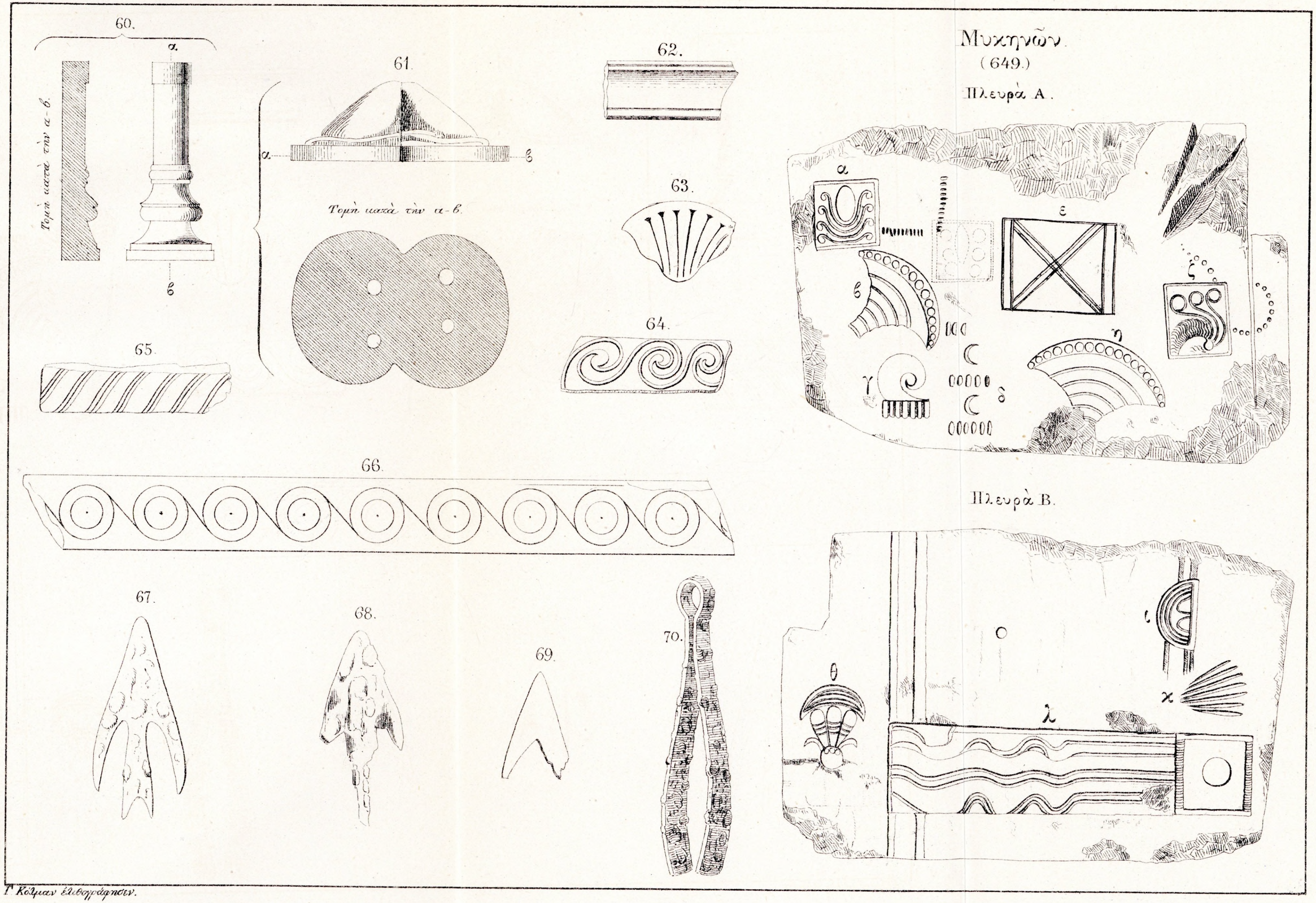

Γ. Κόλμαν ἐλιθογράφησεν.

Μυκηνῶν.
(2002)

Πλ. Α.

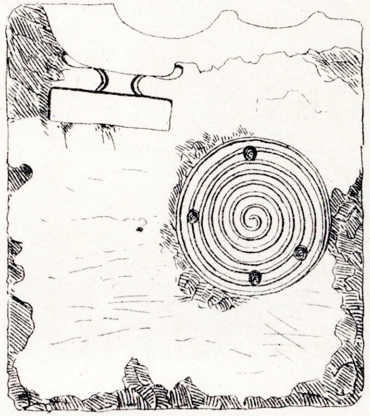

Πλ. Γ.

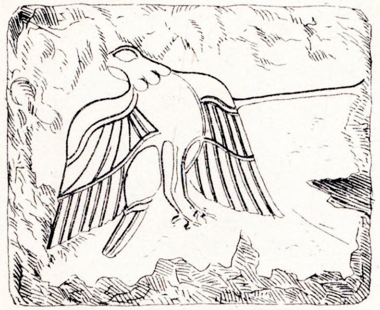

Πλ. Ε.

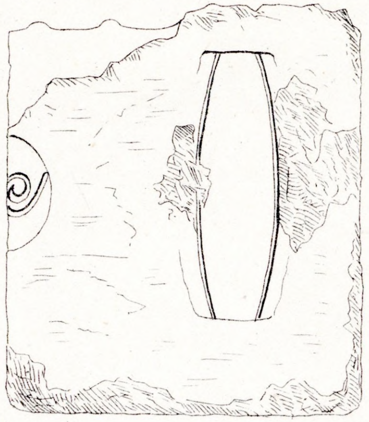

Πλ. Β.

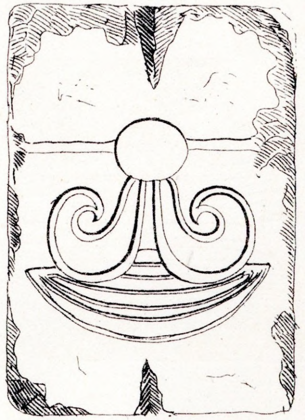

Πλ. Δ.

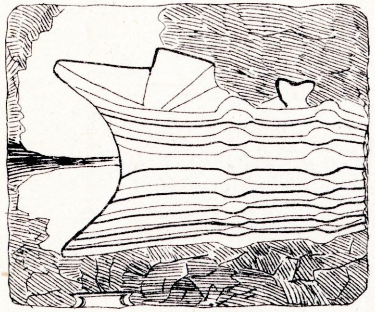

Πλ. Ζ.

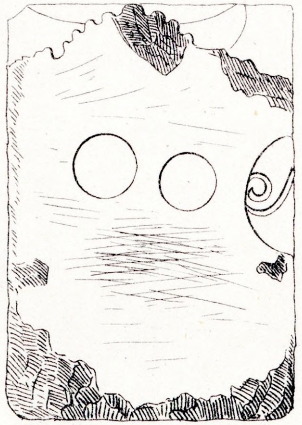

Γ. Κέλμαν ἐλιθογρ.

Οἱ ἐν Σπάτα τῆς Ἀττικῆς ἀνευρεθέντες τάφοι.

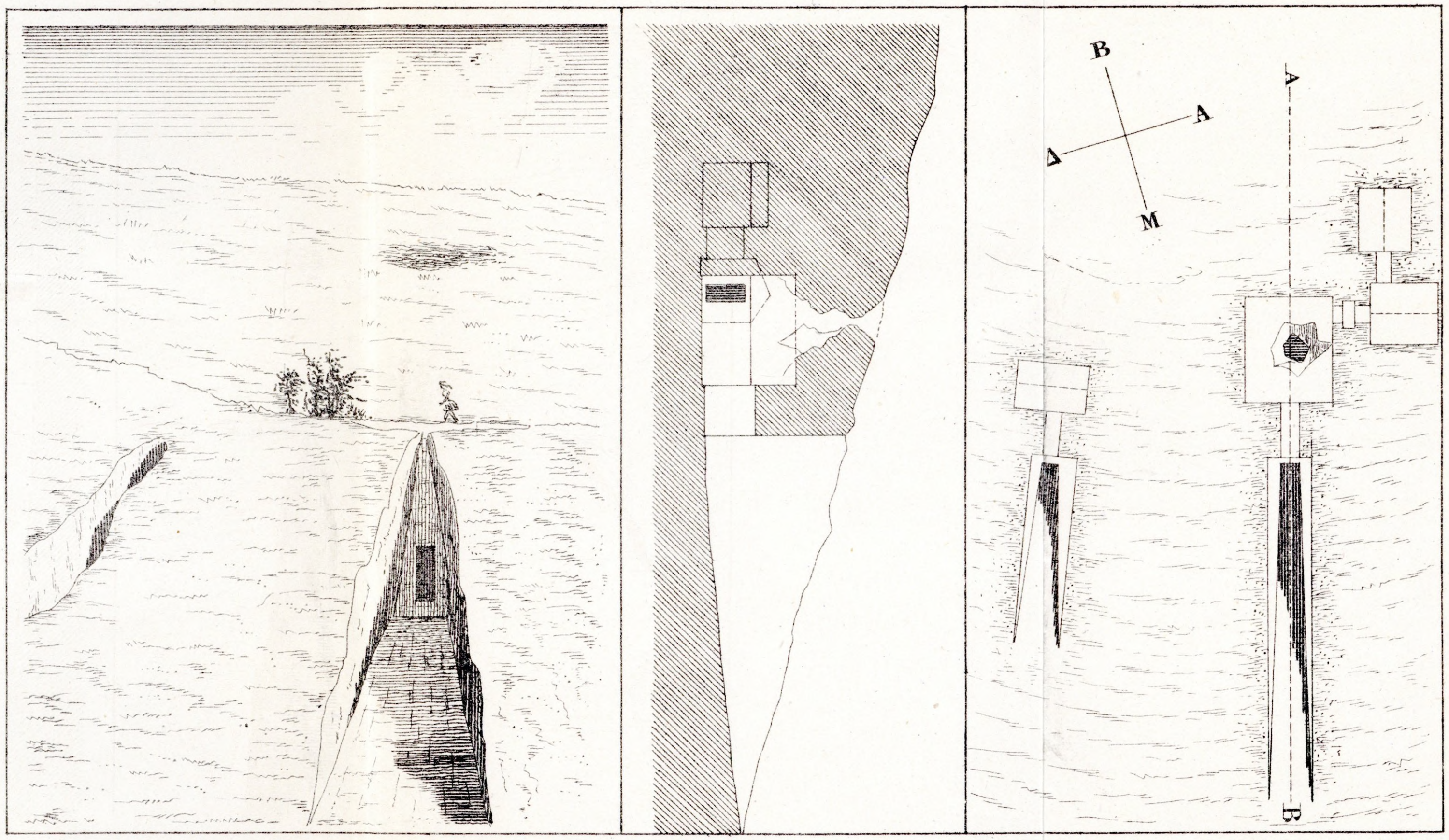

Εἴσοδος εἰς τοὺς τάφους ἀπὸ τῆς ΜΔ κλετύος τοῦ ὄρους. Κατατομὴ τῶν τάφων. (κατὰ τὴν Α–Β) Ἄποψις τῶν εἰσόδων καὶ τάφων ἐν ἐπιπέδῳ.

10 5 0 10 20 μέτρα

Ἐσχεδιάσθη ἐν Σπάτα τῇ 1. Ἰουλίου 1877 ὑπὸ Ε. Ζίλλερ.